TRACTATVS
DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM ABSOLVTISSIMVS,

IN QVO OMNIA QVAE IN AMPLISSIMO Huius materię Campo tam Practicis, quàm Theoricis ſcitu digna ſunt & neceſſaria, varietate caſuum, & exemplorum pręſtantia ad amuſſim explicata ac illuſtrata comprehenduntur:

A V C T O R E
IOANNE MAVRITIO, DOLANO, BVRGVNDIONE, Sacrę Cæſareæ Maieſtatis olim Conſiliario, & à libellis Magiſtro, necnon ad Chriſtianiſſimum Regem Legato, contextus, & in lucem editus.

IAM VERO MENDIS INNVMERIS, QVIBVS EDITIO PRIOR Deformata ſcatebat, ſublatis, integritati ac nitori priſtino reſtitutus, & SVMMARIIS, vnicuique Capiti præpoſitis, in gratiam Studioſorum auctus.

Cum Indice rerum omnium in hoc Opere memorabilium locupletiſſimo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Conuent. ste Marię de Scala

VENETIIS, Apud Iacobum Vitalem. 1576.

CLARISSIMO VIRO
PIETATE, VIRTVTE,
ERVDITIONE ATQ. PRVDENTIA
CONSPICVO,

D. GEORGIO TANNERO DOCTORI
I.V. peritisſimo, & in inclyto Viennenſi Archigymnaſio
Græcarum literarum Interpreti ſolertiſsimo,
Domino ſuo ſumma fide & obſeruantia colendo,
S. P. D.

GRauiſſima Platonis & habetur, & eſt vtiq; ſententia, Clariſſime Vir, quæ Ciceronis primùm, hinc omnium Sapientium aſſenſu & approbatione facta illuſtrior, apertè, vereq́; teſtatur, ꝙ ſine iure ſapientiaq́;, & auctoritate Legum nulla, uel domus, vel ciuitas, vel gens, vel hominum vniuerſum genus, vel rerũ omnis natura, vel ipſe deniq; mundus ſtare per diu poſſit. Nam cùm ea Legum præcipua ratio ſit et vis, vt humanum genus, ſua natura ferox & indomitũ, ac ad homnem libidinem & vitia propenſum, imperio, nutuq́; ſuo cohibeant, virtutisq́; ſtudium ſeriò contrà colendum, grauiterq́; proſequendũ eſſe iubeant, quis ſui cõpos animi poterit, aut conabitur inficias ire, quin neglectis ac repudiatis ll. inſpirante Numine diuino natis, & in Conciliis ſapientiſſimorum atque doctiſſimorum hominum promulgatis, omne quod vſpiam genitum eſt pulchrum; quod honeſtum, quod præclarum, quod ſanctum atq; diuinum, mox ſit ingenti Rerump. incommodo diſperiturũ, magnamq́; malè compoſitis ad hunc modum humanis reb. allaturũ & cladem, & fœdã ignominioſamq́; ſui neglectus atq; contẽptus relicturũ memoriam? Nam quo demum pacto, quáue fronte vitam eiuſcemodi, quæ, nullis vincta ll. more beluino traducitur, & ad omne facinus audendũ atque ſuſcipiendũ, leuibus agitata procellis, impellitur, cõprobabimus? qua vel commiſeratione, vel admiratione cęcitatis humanæ, quóue ſtupore mentis talẽ vitam, tales mores reminiſcendo ingemiſcemus? ſortemq́; deprauatæ maſſæ noſtræ deplorabimus? Cùm quodam tempore mortales in agris paſſim beſtiarũ more vagarentur, & ſibi victu ferino vitã propagarent, non animi rõne quidquã, ſed pleraq; viribus corporis adminiſtrarent: non illis certè moribus diuinè religionis, non humani officij rõ colebatur. Nemo ſiquidẽ legitimas nuptias videbat: non certos quiſquam inſpiciebat liberos: non Ius ęquabile, quid vtilitatis haberet, accipiebat, ſed oẽs promiſcuè, nefandis ſimul ac infinitis elati ſuis cupiditatibus, in omne vetitũ nefas, ſcelusq́; præcipites ferebãtur, & exuto propemodũ omni humano ſenſu in beſtiarum turpitudinẽ & truculentiam obbruteſcebant atque degenerabant. Nã vt ea, quę reliquę gentes, & prauis propudioſis imbutæ moribus, indigna memora-

*tu ſolitę patrare fuerint, in præſentiã ſilentio prætereã, quid turpius atq; flagitio-
ſus fieri potuit, quàm ꝙ Perſę & Maſſagetæ propagato, receptoq; more cũ filia-
bus atq; ſororibus inceſta miſcere connubia conſueuerunt? Quid Galli quondã? an
non horum pueris muliebria pati impunè fuit? indiæ populorũ bona pars humanis
carnibus veſcebatur, & alter alterius ventre, velut ſepulchro, condebatur. Phę
nices in aduerſis rebus, amiciſſimo quoq; interfecto, ſacra faciebant. Leodicẽſes eã
in rem virginẽ, crudeli quidẽ, ſed ſuo more mactatã, deſtinabant. Scythæ, Getę,
Sarmatæ, Aricini peregrinos & hoſpites iugulabant. Adeò ſcilicet præpoſteris le
gibus nuſquã non viuebatur: adeò non vlla ęqui boniq; ratio habebatur: nullum iu
ſti vel iniuſti deſcrimen ſeruabatur, cùm à rectæ rõnis & naturæ lege diſceſſum
eſſet. Atq; abominabilis iſta ac beluina viuendi, non abſimilis ẽt aliis populis vſi
tata ac propria quaſi conſuetudo, tum demũ paulãtim immutata atq; ſublata ceſſa
uit, cùm, augeſcente hominũ numero, virorũ non ſine deorũ Numine, vt creditur,
excitatorũ, ope atq; prudentia homines in agris, & in tectis ſylueſtribus abditi,
rõne quadã in vnũ locũ cõpulſi, mœnibus ſe cingere cęperunt: ita, vt cõſtitutis vr
bibus à tali cõſuetudine auerſi, & ad diuerſas humanioris ac mitioris vitæ rõnes
traducti, fidẽ ac religionẽ certã colere, & iuſtitiam retinere diſcerent, & aliis ſua
voluntate parêre cõſueſcerent: ac non modo oĩs generis labores excipiendos, & to
lerandos cõis cauſa cõmodi, ſed ẽt pro patriis inſtitutis & legibus, à diuinæ mentis
ſacrario in animos ſapientũ hominum profectis, vitam amittendam exiſtimarent.
adeò ſcilicet indomitę prius & efferę gẽtes deſcriptis ac latis legibus manſuefa-
ctæ amore patriæ, diuinitùs conceſſæ, teneri, & Ius æquumq; ſuſpicere cęperunt;
iam nempe perſuaſum habentes, leges ad cõem omniũ ſalutem, & vitã honeſtè,
quietè, atque beatè tranſigendã, eſſe inuentas. Qua pp vt tam legibus ipſis, quã
earum latoribus eò maior auctoritas & veneratio cõpararetur, Deorũ immorta-
liũ oraculis eas approbatas eſſe adſeuerabãt. Minos amorũ nouẽ ſpatio Iouis vſus
familiari conſuetudine fingebatur, & ab eo Reipublicæ conſtituendæ rõnem per-
didiciſſe credebatur. Lycurgũ fuerunt & ab Apolline Deum appellatũ fuiſſe, &
edicta ſua ῥῆτρας appellaſſe ꝙ Oraculorũ inſtar illa vellet obſeruari, & in ad-
miratione haberi, Numam Pompiliũ proditum eſt ſimulaſſe, ſibi cũ Dea Aegeria
congreſſus nocturnos eſſe: cuius monitu, quæ Diis acceptiſſima eſſent, ſacra inſti-
tueret. Qua religione rudis & imperitæ multitudinis mentibus iniecta, factũ eſſe
putandũ eſt, ꝙ cũ alię gẽtes ſalutaribus inſtitutæ legibus, tũ verò Cretenſes adeo
religiosè legibus obſeruandis intenti fuerunt, vt Thalos à Minoë ſubſtitutus iudex
quotannis ter Regionẽ vicatim perluſtrauerit, Leges circũferens, quæ cunctis Re
gni incolis proponerentur, & obſeruarentur. Greci quoq; νομοφύλακες inſtituiſſe
leguntur, qui Legũ obſeruantes premio decorarent: præuaricantibus aũt pœnam
irrogarẽt. Tali & tã ſeuera Legũ obſeruatione Res illarũ gentiũ publica et floruit,
& alma pax admodum viguit. Non enim validiſſimę munitionis, non ſocietatis, nõ
fœdera arctiſſimę deuincta, non fines quàm latiſſimè dilatati, non congeſtæ atq; ac
cumulatæ, vel Crœſi opes conſeruant ac conſtabiliunt Rempublicã: ſed diligens*

& ſeuera

& ſeuera cuſtodia Legū, q̃ ad rectā rōnē cōſtitutæ ſunt. Vñ Ciceronis eſt oīum ſermone celebratū dictū, atteſtantis ꝙ mẽs et animus conſiliū & ſnīa ciuitatis poſita ſit in legibus. Quemadmodū enim corporis vires ſine robore mẽtis elāgueſcūt: ita ciuitas ſine legibus effœta quaſi corruit. Hinc Cato nō minus verè quā argutè Leges Reipublicæ neruos appellauit. His ſiquidẽ debemus, ꝙ a violẽtia, à ſicarijs, furibus, latronib⁹, atq; ꝑdonibus tuti vitā agimus. Hoc, Cicerone teſte, vinculū eſt dignitatis, qua fruimur in Republica, hoc fundamẽtū libertatis, hic fons æqtatis.

Quibus autem legibus et moribus populus Romanus, Regibus primū ob tyrannidem expulſis, eorumq̃, Legibus penitùs abolitis, & exoletis, ante IVS CIVILE, *ſumma ſapientia & induſtria conquiſitum atq; deſcriptum tabulis, vixerit: qua iuſtitia, ęquitate atque prudentia poſtmodū idipſum adminiſtratū & conſeruatum, quibus Auctoribus illuſtratū, quibus iniurijs aliquam diu oppreſſum, & obliuione quadam tenus obliteratū: quorum indefeſſo ſtudio, diu inoq̃ beneficio recuperatum, & in iuſtam ac luculentam conſonantiam erectum fuerit: ſanè quidem id in pręſentia prolixa narratione proſequi mei nec inſtituti, nec huius loci eſt. hoc vnum pia, grataq̃ mente recoluiſſe, vel Lectorem ęquum atq; benignum cōmonuiſſe ſufficiat. Longè maximā gratiā ſacratiſſimis Principibus, diuis Imperatoribus, Iuſtiniano & Lothario Saxoni, qui in Iure noſtro vel concinnando, ac in elagantẽ ordinem redigendo, vel eo ab interitu vindicando, reſtaurādoq̃, incredibili ſtudio, laboreq̃ propè Herculeo elaborārūt, maximam, inquam, gratiā cùm ipſis, tum corū Anteceſſoribus, vt pote præcipuis in re longè omnium maxima, laudatiſſimaq̃ perficienda atq; conſummāda coadiutoribus nos, qui Iuris Ciuilis ſacris initiati ſumus, debere, teſtimonioq̃ beneficij ſempiterno adſtrictos eſſe, ꝙ hunc talem, ac tam precioſum theſaurum nobis hæreditario quaſi iure poſſidendum reliquerunt, ac ſuorum laborum vberrimos fructus percipere nos voluerūt: nihil vidilicet ad humanæ ſocietatis conſeruationem, ac ſalutarẽ Reipublicæ adminiſtrationẽ magis neceſſarium, nihil vtilius eſſe rati, quàm vt Iuris Ciuilis ſtudium accurata diligentia, ac diligenti cura in Ciuitatibus retentum, ad omnem poſteritatem ſartum tectum propagaretur. Etenim hoc illud eſt, quo per iuſti & iniuſti æqui atq; iniqui cognitionem, Ius ſuum cuique tribuimus & legitimam in rebus ac cauſis ciuium ęqualitatem conſeruamus atq; tuemur. Ideoq̃, M. Cicero, Ius Ciuile inquit, eſt ęquitas, conſtituta ijs, qui eiuſdem Ciuitatis ſunt, ad res ſuas obtinendas. Neq; ſanè aliò Leges noſtræ ſpectant, quàm vt hac via ſuū cuiq; tribuatur, ciuiumq; vtilitati, ac Reipublicæ ſaluti conſulatur, vtq̃, Iuris Ciuilis cognitione parata, Reipublicæ laudabiliter præeſſe, eandemq̃, prudenter, & iuſte moderari, recteq̃ gubernare poſſimus, ſuum videlicet vnicuiq; tribuendo: ſubditos in pace & officio retinẽdo: viduis, oppreſſis, pupillis, & alijs miſerabilibus ꝑſonis multifariā afflictis ac diuexatis ſubueniẽdo deniq; pauperes, tenueſq̃ homines cōtra potẽtiorū iniurias defendẽdo. Vñ nō immeritò cęleſtis illa vox orta celebratur.*

Salus populi ſuprema, Lex eſto.

Et Deus Opt. Max. per os Prophetæ: Væ (inquit) qui cōdunt Leges iniquas, & iniuſta

& iniuſta Decreta decernunt, vt opprimant in iudicio pauperes, & vim faciant cauſſæ humilium populi mei, vt viduas ſpolient, & pupillos deprædentur. Equidem conſtat, quemadmodum M. Cicero ſcribit, ad ſalutem ciuiũ, ciuitatumq́ incolumitatem, vitamq́ hominum & quietã, & beatam inuentas & fixas eſſe Leges: eosq́, qui primũ eiuſmodi ſcita ſanxerunt, oſtendiſſe populis, ſe ea ſcripturos atq; laturos, quibus illi adſcriptis ſuſceptisq́, homines honeſtè, beateq́ viuerent. Quæ cùm ita compoſita, ſanctaq́ eſſent, eas, Leges videlicet nominarent. Ad quẽ finem, velut adſcopum, quicunque Rempublicã regunt & moderantur, actiones ſuas omnes dirigere ac collinare debeant: alioquin non magis Reipublicæ commodis profuturi, quàm ad portum ille peruenire põt, qui clauum nauis regens, eius dirigendæ ac obliquantę neque vſum, neque ſcientiam habet.

Verum enim verò cùm aliàs omnia, quæ rõni & ęquitati conſentanea ſunt, in Iure noſtro certis diſtincta Titulis fuſiſſimè, ſplendidiſſimeq́ pertractãtur, tũ ea quæ de Reſtitutionibus in integrũ tradenda videbantur, tanta perſpicuitate, copia & ęquitate inculcãtur, vt haud ſciam, an vlla materia amplior, & pluribus explicata Titulis in toto Iure noſtro reperiatur. Neque verò id iniuria. Cùm enim iniuſtitia regnante, doloq́ & fraude inter homines indies magis magisq́ creſcente, mali mores vbiq; inualuiſſent. Imperator iuſtiſſimis rõnibus adductus, cùm omnibus ex æquo conſulendum, & laborantibus hominum rebus ſuccurrendum cenſuit, tum minoribus, alijq́ perſonis, quę vel ſana mente deſtitutę, vel ob ſexus imbecillitatem abiectę, deſpectæq́, minoribus aggregantur, ſubueniendum, & contra dolũ, fraudẽ ac impoſturam oẽm, in iudicijs, in cõtractibus, & in alijs multis rebus, & ciuilis vitæ actionibus non vſq; adeò infreqũtem aut inuſitatũ auxilium ferandum eſſe ſanxit. Et hoc quidẽ reſtitutionis beneficiũ tanto fauore, tantaq́ue largitate ipſis indulgendum atque tribuendũ ſtatuit, vt, tametſi legitimis modis contraxerint, tñ vbi firmato iudicio facti adultioris, ex inito celebratoq́ contractu ſe lęſos eſſe liquidis & firmis argumentis edocuerint, hoc eximio reſtitutionis priuilegio nequaquam diſpoliari: ſed, reſciſſis atque ſublatis ſummi Iuris vinculis, ſolo ęquitatis intuitu, ius ſuum, quod vel imperita rerum, vel alio caſu lapſi, vel aliorum dolo circumuenti, pridem amiſerant, recuperare debeant.

Neque verò priuilegium hoc de concedenda Reſtitutione, minoribus indultum, adeò coanguſtatum, aut in arctum concluſum eſt, quin & maiores in ſe recipiat ac comprehendat: ſed hos æquẽ iuuandos, & eodem fauore atque beneficio, iuſtis interuenientibus cauſsis, proſequendos eſſe iubeat. Nam vt omiſſis infinitis, vnum tantummodò in medium adferam. quis maiorem abſentem, & pro libertate patriæ grauiſſima pericula ſubeuntem, pro ſalute coniugum & liberorum, pro aris ac focis excubantem, & fortiter depugnantem, à tali priuilegio excludendum putaret? Quare, ne maiores etiam huius ampliſſimi beneficij participes non redderentur, Imperator Iuſtinianus eorum indemnitati, ſalutiq́, ſplendidiſſimo ſimul atque grauiſſimo edicto propoſito, liberaliſſimè proſpexit. Quæ cum omnia noſter Auctor vir & dignitate, quondam præſtans, & doctrina ac vſu rerum magnus, ſui ingenij

nij monumentis, ſumma ſolertia atque dexteritate explicauerit, & illuſtrauerit, eq́uiaẽ me vel Præcone, vel Explicatore res aliàs ſatis ſuperq́; celebrata non amplius indiget, ſed eam Studioſus, amore ſcientiæ flagrans, ex ipſo Auctore petat.

Cùm autem Feyrabendius noſter hunc Auctorem & propter Latinæ dictionis puritatem, qua nõnullis noſtrę tempeſtatis Iureconſultis antecellere videtur, & propter elegantem doctrinam, ac inſignem multiplicium rerum experientiam ſummis laudibus vehi comperiſſet, & immenſam vtilitatem, quæ ex huius tanti viri limatis & conſummatis Lucubrationibus ad induſtrium & vigilantem Lectorem redundare poſſe videretur, ſecum aliquãtò dilegentius expendiſſet. adhęc à viris clarſſimis cùm officij ſui, tum vtililatis publicæ admonitus, ſuis impenſis cum typis deſcribendum curaturum eſſe recepiſſet, voti reus me fortè fortuna hęc tranſeuntem interpellauit, vt eum multis editione priore mendis deprauatum & obſcuratum ſuo nitori priſtino, quo ad poſſem, reſtituerem, & ſuccinctis Summarijs locupletarem Cuius ego & amica laudabiliq́; petitione permotus, & oppurtunitatem ad res meas (quas in diuerſis locis habebam expediendas ac conſtabiliendas nactus: &, quod vel maximum fuit, amænitate ac iucunditate materiæ præſentis certius, abſolutiusq́; cognoſcendę captus, haud inuitus ipſi petenti meam operam addixi: pręſertim cùm ſingularem induſtrij hominis diligentiam & in re literaria promouenda alacritatem cum omnium Iuris Studioſorum cõmodo coniunctam eſſe, animaduerterem. Is etenim à quo tempore primùm animum ad Typographiæ ſtudium colendum & expoliendum adiecit, nullam aliã in medio palmam & habuiſſe, & habere poſitam cernitur, quàm vt cùm omnium Profeſſionũ bonos atque probatos Auctores quoſq; ſuis ſomptibus excudẽdos curet; tum eos potiſsimùm in lucem proferat, ac Germaniæ ſuppeditet, qui Ius noſtrum vel commentando, vel eo de reſpondendo, vel quocunque demùm modo illuſtrando, ſempiternam & glorioſam nominis famam ſibi acquiſiuerunt. Id quod tot eminentiſſimorum Iuriſconſultorum Opera, ipſo liberaliſsimè ſumptus ſuggerente typis expreſſa, me quoque tacente, clarè teſtantur. Quæ ne hoc loco recenſeam, longo ordine, ſtudiumq́; diligentiſsimi ac vigilantiſsimi hominis indefeſſum, & affectionẽ in exornandis ſacris Muſis ſingularem hoc meo qualicunque teſtimonio de prędicẽ, ac ſuper aſtra feram, nimia librorum ipſo curante editorum copia abſtereor. hoc tamen & fateor, & expertus teſtor, maiore ſcilicet nobis, qui Germaniam incolimus, ſtudiis incumbẽtes, conſtiturũ, ſi quæ literis atque memorię commendarunt, Innocentius, Petrus de Bella Pertica, Aluarottus, Gomeſſius, D. dacus Couarruuias, Aymo Crauetta, Iulius Alexandrinus, Andreas Tiraquellus, Bartholomeus, Chaſſanæus, & infiniti alij, ea nobis ab Italicis & Gallicis Typographis in Germaniam importata coẽmenda forent: vt interim multorum reſponſa Prudentum taceam. quæ iam partim in lucem edita, manibus hominum teruntur, partim hiſce Nundinis excuſa, publiceq́; vænum expoſita conſpiciuntur: dignus, vel eo nomine laude, memoriaq́; ſempiterna. Quibus tñ ille in cõem Reipublicę literariæ vſum exhibitis officijs, ne quicquam vel ſibi, vel alijs ſatis eſſe factum exiſtimans,

*mans,hac inſequenti hyeme. Deo conatũ hominis fortunante, Deciſiones Tholoſa-
nas,Emanuelem Coſtã, hanc ipſam de reſtitutione in integrũ materiã interpretan
do exponentẽ,et IVRIS CIVILIS CORPVS, à Ludouico Ruſſardo corre-
ctum,et de iudicio ac autoritate Franciſci Duareni euulgatũ, (Duarenicũ idcirco
appellatũ) ꝓlo ſubiiciet:haud dubiè maiorẽ ſibi quoq; laudẽ,et gratiã,et beneuolẽ
tiã apud noſtrates Germanos co faciẽdo cõparaturus. Huius itaq; tanti, & mihi
amiciſſimi hoĩs,et deRepub.literaria ꝑclarè merẽtis uiri,iuſtiſſimę petitioni ſtatim
annuendũ arbitratus, Operi ꝑſenti manũ admoui, ac in eo recognoſcendo ac reſti-
tuendo,breuibusq́; Summarijs adaugẽdo,qđ potui,pro mea tenuitate pręſtiti.Su-
ſceperat aũt in ſe primũ, & me quidẽ aduentante,iam inchoauerat operam hanc
nobilis virtute,ingenio,doctrina,iudicio ꝑcellens iuuenis, D. IOANNES Volff-
gãgus FREYMONIVS in Obernhauſen,I.V.D.amicus mihi nominibus multis co
lendus.Verùm ipſo in ſua SIMPHONIA CHRONOLOGICA,quã no
ua quadã ratione contextã hiſce Nundinis in lucẽ emittit oĩbus numeris abſolu-
tam,iam tum vehementer occupato, & animo ſuo maius quiddã iampridẽ mo-
liente quod alios delectet ſemetipſum laudibus illuſtret, ego partes ipſius haud
grauatim,quod antea dixi,ſuſcepi,remq́; fęliciter ad vmblicum vſque deduxi.*

Cæterùm cũ hunc Auctorẽ,mea qualicunq; opera ac diligẽtia ab erratorũ Typogra
phicorũ ſordibus repurgatũ: & nõ ſolũ iam in integrũ planè reſtitutũ, ſed & noua meorũ
Summariorũ acceſſione auctiorẽ redditũ,magno cuidã,& perito rerũ,& oĩbus ingenuis ar
tibus ꝑpolito viro cõmendaturus ac inſcripturus eſſem,qui & ipſum,& impenſũ ipſi reco
gnoſcẽdo ac elimando laborẽ meũ ab iniqua maledicorũ hominũ cẽſura,maleuolaq́; ob-
trectatione vindicaret.Et verò,cũ quãta Feyrabẽdius erga T. P. in noſtris familiaribꝰ col
loquiis ſigna dediſſet amoris,beneuolẽtiæ,fidei,cõſtantiæ mutuę:tũ quãta me,in maxima
taliũ amicorũ penuria Viennæ degẽtẽ,beneuolẽtia atq;fauore cõplexus fuiſſes:quantũ me
grauiter aduerſantis fortunę vi fractũ ac debilitatũ & cõſolãdo,& cõſilio,& re iuuiſſes,cre
brò in mentẽ veniſſet:decreuimus vnanimi cõſenſu Feyrabẽdius & ego, huius Auctoris
patrociniũ ad T.P.deferendũ,eumq; uelut mutuæ noſtræ beneuolẽtiæ,meæ ẽt gratitudi
nis & obſeruantiæ teſtẽ mox ablegandũ.Tibi itaq;, ꝑclariſſ.ac integerrime vir, tuoq́; pa-
trocinio Auctorẽ hunc & laborẽ meũ cõmendamus ac cõſecramus:teq́; rogamus vehemẽ
ter,vt eũ pro tua ſingulari,qua ꝑſtas oĩbus,humanitate cãdido atq; beneuolo animo ſuſci
pias:tuoq́; patrocinio cõtra maleuolos(id qđ inſigni ꝑditus eruditione,& iudicij atq; in-
genij fretꝰ acrimonia potes) ꝓtegas:& hoc leuidẽſe munus nõ ex ſua paruitate,ſed noſtra
erga T. P. ꝓpenſiſſima volũtate,ſummaq́; animi ſinceritate metiaris.Siquidẽ munuſcula
ex amęniſſimis Muſarũ ortis ꝓfecta,nõ aſpernati ſunt vnquã viri principes,nõ magni du
ces,nõ venerãdi epĩ,nõ ſummi Põtifices, nõ Sereniſſimi Reges,nõ diui Imꝑatores,nõ dij
deęq́; immortales:quippe quæ ſolę memoriã noſtri nominis quã lõgiſſima efficiant:atq;
perficiãt,ne oĩa cõſumat tẽpus edax:ſed vigeat ac floreat, quidquid in rebus mortaliũ eſt
pulchrũ ac diuturnũ.Si itaq; hãc animi noſtri qualẽcũq; ſignificationẽ,& tuo nomine præ
fulgente dedicationẽ te, in Muſarũ caſtris ſumma cũ laude verſatũ, & tali militia digno
ꝓmio iã dudũ donatũ ac decoratũ,cõprobaſſe intellexero,animũ addes impigro,vt cũ eũ,
quẽ mihi meorũ ſtudiorũ ſcopũ ꝓpoſui,attigero,plura & maiora,ex ingenio meo deprõ-
pta,ſub tui nominis auſpiciis lucẽ accipiant,quæ & T.P. oblectamento, & mihi ornamẽto
ac cõmendationi apud oẽs bonos eſſe queant.T. Pręſt. in annos Neſtoreos ſuperſtitẽ,ſal-
uam atq; incolumẽ viuere atq; valere opto. Francofurti ad Mœnũ VIII. Idus Septẽbr.
Anno Redemptionis noſtræ, M. D. LXXIIII. T. Præſt.
Obſeruantiſſimus Ioachimus Schardius Saxo, LL. Candidatus.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM hoc libro comprehenſorum.

DEFINITIO Reſtitutionis in integrum, Caput. 1. folio 1
An reſtitutionis remedium iudicari ordinarium, extraordinariumve debeat cap. 2. folio 3
Ad quid & quam ob cauſam adinuenta ſit reſtitutio. cap. 3. fol. 4
Duplex è reſtitutione reſultare iudicium reſcindens, & reſciſſorium cap. 4. fol. 5
Ex reſciſſorio iudicio reſultent actiones duæ, inſtitutoria, & reſtitutoria. cap. 5. fol. 6
An reſciſſoria nondum reſtitutione obtenta detur cap. 6. fol. 7
Nunquid pro mobilibus & immobilibus rebus detur reſciſſoria cap. 7. fol. 9
An reſciſſoria natiua, vel datiua ſit cap. 8. folio. 10
Vtrum reſcindens & reſciſſorium ſimul cumulari, ac coniungi in libello poſſint. cap. 9. folio ibid.
An præpoſtero ordine intentari poſſit reſciſſorium iudicium, ac poſtmodum quod eſt reſcindens. ca. 10. fol. 13
Iudicis ne officio, an actionis via reſtitutio implorari debeat. cap. 11. fol. 14
Num cum reſtitutione quæ extraordinaria eſt, concurrat ordinarium remedium, vel è diuerſo reſtitutio cum actione ordinaria. cap. 12. fol. 15
Perſonale, vel reale beneficium reſtitutio. cap. 13. fol. 16
Vtrum reſtitutio ad minoris fideiuſſorem extendatur. cap. 14. fol. 18
Num ad hæredes tranſmittatur reſtitutio. cap. 15. fol. 20
Si minor uti obtenta reſtitutione velit, an num qui eius eſt fideiuſſor, ex ſe impetrare poterit. cap. 16. fol. 23
Vtrum cedi poſſit reſtitutio. cap. 17. fol ibid.
An primùm quàm cedatur reſtitutio, debeat cedens aſſequi à iuramento diſpenſationem. cap. 18. fol. 24
An vt ad hæredem tranſmittitur reſtitutio, ita reſtitutionis cœptæ inſtantia. cap. 19. folio 25
Cum ad hæredem reſtitutio tranſfundatur, an num id pcedat ſiue minor maiori, ſeu minori, aut à maiore minori ſuccedatur. c. 20 fol. 25
An reſtitutio in integrum ſit in rem ſcripta. cap. 21. fol. 27.
An per procuratorem poſſit reſtitutio implorari, & quod mandatum ſit neceſſarium. cap. 22. fol. 30
Sit ne ſpeciali mandato opus pro reſtitutione imploranda. cap. 23. fol. 31.
Vtrum in ſpeciali mandato reſtitutionis ſit ſpecificè inſerenda cauſa, ob quam petitur reſti-

reſtitutio. cap. 24. fol. 33

Nunquid generalis procurator ad litem proſequendam conſtitutus, poſſit incidenter in eadem lite reſtitutionem petere. caput 25. fol. 34

An conſtitutus à minore procurator poſſit lata ſententia ſine ſpeciali mandato intra dies decem reſtitutionem petere. caput 26. folio 36

An num ſit tutoribus curatoribus, ſeu œconomis permiſſum reſtitutionem ſine ſpeciali mandato impetrare caput 27. fol 38

An num alicuius urbis quartum uiri poſſint ſine ſpeciali mandato reſtitutionem impetrare cap 28. fol. 39

Poſtulata reſtitutione in integrum, an num aliquid de nouo poſſit attentari. caput. 29. folio ibid.

An reſtitutio in integrum ſententiæ executionem impediat cap 30. fol. 40

Si per iudicem ſufferre torturam ſit aliquis cōdemnatus, & is contra ſententiam reſtitutionem imploret. an ſuſpendetur ſententiæ executio. cap 31. fol 42

Quid diſcriminis conſtituatur inter appellationem, ſupplicationem, & reſtitutionem in integrum cap. 32. fol. 43

An ſimul & ſemel reſtitutio in integrum peti, et ſupplicari pro eadem re poſſit. caput. 33. folio 33

Si contra ſententiam latam petatur reſtitutio, an ſit ab ea appellatione reſtitutio petenda, vel principi ſupplicandum. caput. 34. fol ibid.

Qui reſtitutionem in integrum poſſunt concedere cap. 35. fol. 46.

An in loco originis vel domicilij rei debeat cauſa reſtitutionis ventilari. cap. 36. fol. 48

Delegari num poſſit reſtitutio in integrum. caput. 37. fol 49.

Poſſit num coram arbitrio reſtitutio tractari. cap 38. fol. 51

An is ad quem pro reſtitutione confugitur, cogatur ſequi præcedentem arbitri declarationem. cap. 3 . fol. 53

Vtrum in arbitratorem compromitti poſſit, ut de reſtitutione cognoſcat. ca. 40 fol ibid.

Duplex tempus pro reſtitutione impetranda ſtatutum. cap. 41. fol. 54

Si minore tempore quadriennio minor ſit læſus, an ad id tempus tantùm reſtituetur. cap. 42. fol. 56

Vtrum è quadriennio præſtituto ad petendam reſtitutionem, ſubducatur minor ætas abſentiæ, & alia legitima tempora. cap. 43. fol. 59.

Si præſcriptio minore ætate cepta, ſit, & demum completa dum maior eſſet, quando incipiet currere quadriennium. caput. 44. folio 61.

Si quis intra quadriennium reſtitutionem petierit, nec fuerit pendente triennio inſtantia deciſa, debebit num ob id aduerſa pars ob obſeruatione iudicij abſolui. cap. 45. folio 62.

Vtrum tempus quadriennij currat à læſionis tempore vel ſtatim cum effluxit viceſimus quintus annus. cap. 46. fol. 63

An poſt quadriennium poſſit peti reſtitutio ſi non reclamauerit aduerſa pars. cap. 47. folio fol 64

Poſſit num à iudice protelari quadriennium. cap. 48. fol. 65

Omiſſio probationis aut allegationis ſeu exceptionis a minore facta inducit reſtitutionem in integrum. cap 49. fol. 66

Vtrum præcedens reſtitutio ſit ſine cauſæ cognitione facienda. cap. 50 fol. ibid.

Implorari à minore poteſt reſtitutio, quòd litis conteſtationem in cauſa ſua omiſerit. cap. 51. fol. 68.

Si erronea ſint minoris acta, reſtitui minor poterit ut hęc reformentur: cap. 52. fol. 69

Quare dilationis prętermiſſio quum neceſſaria eſſet facit ut ad eam proponendam poſſit minor reſtitui. cap. 53. fol. ibid.

Vbi minor à ſententia in eum lata non appellauit, reſtituitur ut prouocet. cap. 54. folio 70.

Si minor primùm quàm ferretur ſententia appellationi renunciauit, poterit ne reſtitui. cap. 55. fol ibid.

An minor ex compromiſſo ſeu laudo tam in arbitrum quàm arbitratorem facto, læſus re ipſa cenſeatur, ita ut reſtitui debeat, & quæ cognitio exigatur. caput. 56. folio 71.

An contra triginta annorum præſcriptionem poſſit

poſſit à minore implorari reſtitutio.cap. 57. fol. fol.72

Succurritur ignoranti contra præſcriptionem quadraginta annorum, modo ſit iuſta & probabilis ignorantia cap. 58. fol.75

An aduerſus tempus longiſſimum; ſi acceſſeris ignorantia, ſit locus reſtitutioni cap.59 folio 76

An ob iuſtam ignorantiam poßit peti reſtitutio.cap.60. fol. 78

Vbi in diuidenda hæreditate læſus eſt minor, reſtituitur, ſi rem ſuam longe minoris quàm valeret venundederit, cum tamen verum pretium ignoraret.cap. 61. fol.78

Si emphyteotę hęres fundum quē emphyteoticū ignorabat, irrequiſito domini conſenſu aliēnauit, an num reſtituetur vt commiſſum vitet.cap.62. fol.79

Hæres qui de pręſtandis alimentis obligationi cui adſtrictus erat ignoraſſet, non ſatisfecerat, poterit reſtitui vt denuo alimenta præſtet.cap. 63. f.ibid.

Reſtituitur mulier quod à vero & directo domino rei feudalis inueſtituram nō obtinuiſſet, quia ignoraſſet rem feudatariam. caput.64. fol.80

Hæres qui probabili ignorantia nititur euitat pœnam.l.non ab re.C. vnde vi. cap. 65. folio ibid.

Iuſtum impedimētum reſtitutionem inducit. cap. 61. fol.81.

Poßit num aptè reſtitui, qui ſe rei ſuæ verum valorem ignoraſſe aſſerit. caput. 67. folio ibid.

Admittitur is contra quem petitur reſtitutio vt probet iuſtam non eſſe ignorantiam, cap. 68. fol. 82

Modus confutandæ ignorantiæ. caput. 69. folio ibid.

Ratio quare iuſtæ accedatur ignorantiæ.c. 70. folio 83

Iuſta erroris cauſa etiam lata ſententia reſtitutionem inducit.cap. 71. fol.ibid.

Quidnam ſit diſcriminis inter errantem, & ignorantem.cap. 72. fol.84

Si minor ignorans quid contineret teſtamentum, fideicommiſſo renunciauerit, an poterit reſtitui.cap.73. fol.ibid.

Cum ignorarim mihi relictum legatum idq; per triginta annos non petierim, an potero reſtitui.cap.74. fol.85

Si id de quo eſt quæſtio, ſit publicum & ignoratum allegetur, non eſt probabilis ignorantia: vel ſi dicas a ſe ignoratum, an haberet inſtrumenta, quæ tamen penes eum eſſent. cap.75. fol.ibid.

Si minor qui primum ſoluerat, ignorans ſecundò ſoluerit, cum ad id ita condemnatus eſſe videbitur, num hoc caſu reſtituendus. cap.76. fol.87

Quomodo intelligatur communis regula, quæ habet coniunctum & conſanguineum præſumi ignorare facta coniuncti. capit. 77. fol. 89

Si abſens à prouincia nondum adita hęreditate deceſſerit, vtrum poterit hæres reſtitutionem impetrare.cap.78. fol.ibid.

Cum in ius alterius princeps ſucceſſerit, an num poterit aduerſum ignorantiam reſtitui.cap. 79. fol.90

An contra longißimi temporis præſcriptionem reſtituatur eccleſia. caput. 80. folio 91

Vtrum contra iuris ignorantiam competit reſtitutio.cap. 81. fol.92

Si non debite et ſecundum iuris formam ſit confectum à minore inuentarium, an ſit locus reſtitutioni.cap.82. fol.ibid.

Quomodo lex adſit ruſtico ius ignoranti. caput.83. fol.93.

Quomodo ruſtico, & mulieri ſubuenitur. cap.84. fol.95.

Vtrum attendatur an pro aſſequenda reſtitutione ruſticus conſulere peritiores debuerit.cap.85. fol.96

Vbi ruſticus eſt ſecutus conſilium periti, et contra ius peccauit, vtrum ſit reſtituendus. cap.86. fol.ibid.

Si in propria lite aduocatus ſit erroneè verſatus, an is reſtitutionem implorans ſit audiendus.cap.87. fol.97

Vbi à ruſtico ſunt periti conſulendi, an vnum vel plures adire debeat.cap. 88. fol.98

Quę de ruſticis in reſtitutione in integrum aſſequenda diſponentur, ad ſagaces ruſticos non extenduntur.cap.89. fol.99

Si à ruſtico ſit in ius naturale peccatum, poſſit num ob id reſtitui.cap:90. fol.100.

Vbi ſtatuti municipalis allegatur ignorantia, an ſit reſtitutioni locus.cap.91. fol.102
An ſtatuti ignorantia probabilis ſit. cap. 92. folio 103
Vtrum ſub ſtatuto generaliter aliquid diſponente minoris comprehendantur.capur.93. folio 104.
Quomodo, quando, ac quo tempore poßit contra minorem præſcribi.caput.94. fol.108
Præſcriptio conuentionalis quæ à defuncto cœpit, currit contra minorem ſine ſpe reſtitutionis cap.95. fol.111.
Vbi defuncto patre minor cenſus ſolutionem neglexit, & dum viueret pater nondum ceſſiſſet ſolutionis dies, an num eo caſu in minorem præſcriptio cucurrerit. caput. 96. fol. 113.
An ſit denunciatum tutoribus ſeu curatoribus vt ſolutum, ex eo ſit cum minore aliquid geſtum.cap 97. fol.114.
Poteſt minorem conuentionalis præſcriptio currere, etiam ſi cum eo nihil geſtum ſit c.98 folio ibid.
Proponitur dubitandi ratio contra eam concluſionem conuentionalem præſcriptionem in minorem currere cap.99. fol.117
Conſideratur exemplum quo patet conuentionalem præſcriptionem in minorem currere, quòd cum eo nihil ſit geſtum. cap.. 100. f.118
Quando cum minore dicatur aliquid geſtum. cap.101. f.ibd.
Si pater procuratorem ad donandum conſtituerit & eo mortuo nondum facta donatione filius procuratorem non reuocarit, qui poſtmodum eam donationem expleuerit, poterit num reſtitui filius circa eam omiſſionem reuocationis.cap.102. fol.119
An cœpta contra defunctum præſcriptio, ſine aliqua ſpe reſtitutionis currat. caput.103. folio 121.
Quæ præſcriptiones ipſo iure in minores olim non currerent.cap.104. fol. 125.
Præſcriptionum aliæ iudiciales, aliæ extraiudiciales.caput.105. f.ibid.
Pendente ætate pupillari non currit, ſed dormit præſcriptio.cap.106. fol.ibid.
Subductio temporis pupillaris ætatis, an ordinaria officio, ſeu extraordinario fieri debeat.cap.107. fol.126
An poßit peti reſtitutio non dum completa præſcriptio cap.108. fol.127
Quare nihil ſit immutatum per iura noua quod ad longiſſimi temporis præſcriptionem attinet.cap.109. fol.128
Paſſim expelluntur à Dolano ſenatu, qui ſe aduerſus triginta annorum præſcriptiones petunt reſtitui,cap.110. fol.ibid.
An pro reſtitutione aduerſus triginta annos ſit adeundus princeps,cap. 111. fol.129
Si contractui acceſſerit iuramentum, vtrum locus ſit reſtitutioni in integrum. cap. 112. folio ibid.
An exigatur vt minor de iuramenti effectu certioretur.cap 113. f 131
Vtrum in poſſeßorio iudicio minor maioris perſonam repræſentet.cap.114. f.134
Vbi à minore cum ſacramento eſt reſtitutioni renunciatum, nunquid tamen poſſit is reſtitui.cap.115. fol.136.
Vtrum abſolutio a iuramento poſſit, cum petitur reſtitutio, implorari. caput. 116. folio 137.
Debeat num concedi abſolutio citata primum parte.cap.117. f.138
Debeat num pars audiri vbi abſolutio conceditur.cap.118. fol.ibid.
An minor ſit reſtituendus qui ſua facilitate læſus eſt, vbi iuratus fuit contractus: & an ſimile diſponatur, ſi creditoris inſidijs fuerit ad id inductus. capit. 119. folio 142.
Si contineat iuratus contractus clauſulas inſolitas, an ſit obtinenda abſolutio. cap.120. folio 145.
Refertur opinio eorum qui defenſarunt nullo modo eſſe abſolutionem à iuramento obtinendam.cap.121. fol.146
An in reſtitutione aſſequenda dolus re ipſa, & ex propoſito æquiparentur. caput. 122. folio 147.
Non reſcinditur à minore iuratus contractus etiam abſolutione obtenta, niſi enormiter læſus ſit. cap.123. fol.148
Quid ſpectandum ſit vt habeatur cognitio enormis ſeu enormiſſimæ læſionis. caput. 124 folio 150.
Si minor aduerſus patris contractum reſti-

tutio-

tutionem petat, an abſolutionem à iuramento per patrem pręſtito aſſequi debeat. caput. 125. folio 151
Vtrum aduerſum aditione hęreditatis ſi modo ſit onuſta debitis, reſtituatur minor. cap. 126. fol. 152
An ex ſola aditione hæreditatis minor lęſus cenſeatur. cap 127. fol. 153
Si cum beneficio inuentarij minor hęreditatem adierit, velitq́; poſtea ſimpliciter hęres eſſe, poterit num ad id reſtitui. cap. 128 folio 155.
Si minor inuentarij hęreditarij confectione iuris ſolennitati non ſatisfecerit, an poſſit reſtitui. cap. 129. fol. 157
Minor qui ſimpliciter hæreditatem adiit, reſtitui poterit vt rurſum cum inuentarij beneficio eam aſſequatur. cap. 130. fol. 158
Si aduerſum repudiatam hęreditatem minor fuerit reſtitutus, an num reſtituetur vt rurſus eam deſerat. cap 131. fol. 160
An poſſit ſæpius reſtitutio in integrum concedi. cap. 132. fol. 162
Quę forma obſeruari debeat cum aduerſus hęreditatis aditionem petitur a minore in integrum reſtitutio. cap. 133. fol. 164
Creditores ſi adſint iudicio, an num ſic pręſentes citandi ſint. cap. 134. fol. 165
Vtrum nominatim citari creditores debeant an verò generale proclama ſolum exigatur. cap. 135. fol. 166
An cum reſtitutionis cauſa aduerſus hęreditatis aditionem tractatur, debeat concedi reſtitutio. cap. 136. fol. 167
Si minor ex creditoribus citandos quoſdam curarit, alios verò omiſerit, an ex eo inualidabitur reſtitutionis in integrum iudicium. caput. 137. fo. 171
Vtrum contra abſentes creditores, maiore eorum parte cum parente, ſit litis conteſtatione opus. cap. 138. fol. 172
Vt minori per reſtitutionem lex adeſt ſi hæreditatem adierit, ita & ſi ſibi delatam non agnouerit. cap 139 fol. 173
Quomodo pro lucro omiſſo ſubueniatur minoribus per reſtitutionem in integrum. ca. 140 folio ibid.
Quomodo an inſtar minorem in omiſſo lucro reſtituatur cap. 141. fol 174
An minor reſtitutus cogi ab aduerſario poſſit vt ea vtatur reſtitutione. caput. 142. fol 176.
An tutoris ſeu curatoris authoritas contractui adhibita, minorem à reſtitutione repellat. cap. 143. fol. ibi.
Duobus minoribus in contractu lęſis, ſi velit horum alter reſtitui, alio tamen reclamante, & conceſſa ei fuerit reſtitutio, quis effectus ex vtroque reſultabit. caput. 144. fol. 177.
Vtrum conſanguineorum, amicorum ſeu affinium præſentia reſtitutionem reiiciat caput 145. fol 178
Si minor ex contractu in quo interuenit curator, ſit læſus, an ei in curatorem regreſſus competet ſi volet vti tali remedio. cap. 146. folio 179.
Tutorem ſeu curatorem præſentia in contractu interuenient, an minorem a reſtitutione excludat. cap. 147. fol. 180
Vbi minori in curatorem regreſſus competit, an debeat minor quadriennij lapſum expectare cap. 148. fol. 181
Si tacitè ſeu expreſſim querelæ inofficioſi teſtamenti minor renunciauerit, & capiat ob id reſtitui, an ſit admittendus cap. 149. folio 182.
An in delictis minor reſtituatur. Primum autem exemplum eſt, ſi actionem iniuriarum, vt decebat, non, impatentauit, vtrum ad id reſtituendus videbitur. c 150. folio 185.
Poſſint ne tutores ſeu curatores de iniuria pupillo illata paciſci. & an contra tale pactum minor reſtitui debeat. caput. 151. fol. 186.
Repellitur minor qui vult contra iniuriam quam remiſit, reſtitui, etiam ſi eius patri illata fuiſſet. cap. 152. fol 188
Contra delictum minor non reſtituitur cap. 153. fol. 189
Recitantur aliquot dubitandi cauſę contra eam concluſionem, non ſubueniri minori in delictis. cap. 154. fol. 191.
Si mater dum moreretur filius, 25. annum cum dimidiato attigiſſet, & demum maior effecta filio tutorem non petierit, poſſit ne ad id reſtitui. cap 155. fol ibid.

Si contemptanoui operis nunciatione a minore ſit ædificatum, utrum ex eo reſtitui poterit. cap. 156. fol. 194
Cum propriam ſcripturam falſo minor abnegauit, poterit num reſtitui. caput. 157. folio 195.
Vtrum contra propriam confeſſionem minor in delictis reſtituatur. cap. 158. fol ibid.
An minor qui teſtamenti, quod inſinuari debuerat, caſſationem iuxta ſtatuti formam non petiit, poſſit reſtitui. caput. 159. folio 196.
Habente ſtatuto vt intra menſem fieri accuſatio delicti debeat, ſi tali accuſationi non ſatisfecerit minor, an poterit reſtitui. cap 160. fol. ibid.
Infans nullo modo de delicto obligatur. c. 161. folio 197.
Minor aut pupillus qui doli eſt capax, de delicto tenetur. cap. 162. fol. ibid.
Vtrum contra dolum præſumptum reſtituatur minor, cap. 163. fol. 198
Vtrum contra dolum præſumptum de futuro reſtituatur minor. cap. 164. fol. 199
Reſtituitur minor aduerſus dolum præſumptum de futuro, vbi de præſenti damno appareret. cap. 165. fol. 201
Debeat num per reſtitutionem admitti minor ad teſtium repetitionem poſt dedicita ab eo teſtificata cap. 166. fol ibid.
Opinio eſt Bartoli, poſt dedicita teſtificata minorem ad eorundem teſtium repetitionē non admitti, niſi ante eorum publicationem ipſe primum diligentem teſtium perquiſitionem feciſſet. capit. 167. fol 203.
Reſtituto minore vt is nouos teſtes producat an num etiam eius aduerſario conſuletur vt eadem, ſi volet, ſuorum teſtium vtatur productione cap 168. fo. 204
An contra contumaciam debeat minor reſtitui cap. 169. fol. 206
Si minor ſe maiorem dixerit an contra id poterit reſtitui. cap. 170. fol. 208
Si ſe aduerſarij dolo minor deceptum fuiſſe aſſerat, an reſtituatur. cap. 171. fol. 212
Debeat num reſtitui minor, vbi in contractu dolus ipſius & eius cum quo is contraxit, acceſſit. cap. 172. fol. 213
Si autem neutrius dolus acceſſerit, non ceſſabit reſtitutio in integrum. caput. 173. folio 214.
Si minor ſua facilitate læſus ſit, & citra omnem aduerſæ partis dolum, an num debebit reſtitui. cap. 174. fol 215
Dabitur ne minori reſtitutio, qui fortuito euentu læſus eſt. cap. 175. fol. 216
Poſſit num minor aduerſum ſolutionem debiti reſtitui cap. 176. fol. 217
Solutione debiti, quandoq; plena, aliquoties plenior, imò pleniſſima quæritur liberatio. cap. 177. fol 219
Si iubente iudice ſolutio facta a minore fuerit, an ſit locus reſtitutioni. caput. 178. folio 221.
Forma qua commodè ſolutioni adhiberi poterit iudicis iuſſus & decretum. cap. 179. folio 222.
Si minor quod tantùm naturaliter debebat, ſoluerit, poterit num ad id reſtitui. cap. 180. folio. 223.
Vbi p indebito ſoluto imploratur reſtitutio, ſic debeat libellus concipi, vt aduerſus naturalem obligationem petat ſe minor reſtitui: vel vt ita reſtituatur, ne poſſit in eum debiti retentio obiici. cap. 181. fol. 227
An ſoli tutori fieri poſſit vniuerſalis fideicommiſſi reſtitutio, & vtrum id de reali, ſeu verbali reſtitutione ſit intelligendum. caput 182. fol. ibid.
Contra generalem acceptilationem reſtituitur minor. cap 183. fol. 229
Reſtituitur minor vt tutorem denuo ad ſuas rationes reddendas cogat cap 184 fol. ibid.
Vtrum beneficium quod vni ex conſortibus collitigantibus eſt conceſſum, ſequatur reliquos conſocios, vbi maxime imploratr reſtitutio. cap. 185. fol. 230
Vbi renunciatum eſt a pluribus ſeruituti, quæ prædio debeatur, ſi is contra eam renunciationem reſtituatur, an num proderit illius conſocijs talis reſtitutio. capitul. 186. folio 232.
Vtrum minoris appellatio proſit cæteris litis conſortibus a quibus non eſt appellatum. cap. 187. fol. 223
Vbi de hypothecæ iure tractatur, vnius conſortis reſtitutio alteri podeſt. capitul. 188. folio. 234.

Ad hoc vt vnius conſortii priuilegium ad alios etiam extendi debeat an ſit inter ipſos vna eademq; agendi, ſeu defendendi cauſa, cap.189. fol.235

Spectatur etiamſi inter eos ſit bonorum, de quibus agitur communio. caput. 190. folio 236.

An vbi diuideretur cauſæ continentia priuilegium cõſortiis ſit dandum cæteris.c.191 folio ibid.

Vtrum aduerſus ſententiam debeat minor reſtitui.cap.192. fol.237

Prius quàm contra ſententiam minor reſtituatur, an debeat ſummaria cognitio læſionis præcedere.cap.193. fol.239

Vbi contra ſententiam impetratur reſtitutio, ſiue id fiat incidenter, ſiue principaliter, an ſit nouo libello & noua litis conteſtatione opus.cap.194. fol.240

Si pro parte abſolutus a Iudice minor fuerit, in alia verò condemnatus, poterit num in ea portione qua læſus eſt, reſtitui in integrum ca.195. folio 241.

Si capti iudicij tempore quis minor exiſtens demum tempore lata ſententia, maior ſit effectus, an num reſtitui poterit, ſe per ſententiam ſe læſum prætendat. caput. 196. folio.242.

An minor poſſit reſtitui ſi intra biennium non oppoſuerit exceptionem non numeratæ pecuniæ, cum biennium ipſum exciderit, dum maior eſſet.cap.197. fol.245

Cum indefenſus in iudicio minor fuerit, an num reſtitutione in integrum egeat. caput.198 fol.246

Vbi vſque ad litis conteſtationem defenſus fuit minor, deſierit tamen poſtmodum defendi, an num reſtituendus videbitur. caput.199. fol.248

Si minor ſine curatore ſit litem conteſtatus, vtrum reſtitui poſſit cap.200. fol.249

Si in minoris adminiſtratorem lata ſit ſententia, dabitur num ob id minori reſtitutio. cap.201. fol.250

An contra ſententiam quę datam libertatem declarat minor reſtitui poſſit. cap.202. fol.251.

Vtrum aduerſum pignoris venditionem minor reſtituatur.cap.203. fol ibid.

Triplex pignoris conſideratio. caput. 204. folio 252.

Conſideratur duplex ratio, quare in venditione pignoris non ſubueniatur minori, niſi enormi damno accedente. caput 205 folio 253.

An contra neceſſariam venditionem reſtituatur minor.cap 206. fol.255

Si exceſſiuam propter nuptias donationem fecerit minor, an reſtitui contra eam donationem poſſit.cap. 207. fol.256

Vtrum contra immenſam dotarij aſſignationem reſtituatur minor.cap.208. fol.257

Vbi minor mulier omnia bona ſua in dotem dedit an poſſit ex eo reſtitui. caput.209. folio 259.

Vtrum contra tranſactionem poſſit minor reſtitui.cap.210. fol.262

Minor contra tranſactionem a ſe factam reſtituitur vbi enormiter læſus eſt, non aliàs cap.211. fol.263

Si ex arbitramento ſe læſum minor proponat, an reſtitui debeat.cap.212. fol.264

Reſtitui num debeat minor aduerſus diuiſionem cum fratribus maioribus a ſe factam, & an ſimile ſtatui in permutatione debeat. cap 213. fol.265

An reſtituto minore contra tranſactionem, ſit eodem iure reſtitutus aduerſarius ad veterem actionem qui ei competebat.cap. 214. folio 266.

Vbi aduerſus venditionem minor reſtituitur eſt ab eo reddendum pretium quod recepit, cap.215. folio 168.

Minore reſtituto ſic illius reſtituitur aduerſarius, vt nouo non ſit opus iudicio.cap. 216 folio 270.

An contra fiſcum minor reſtituatur.cap. 217. folio ibid.

Quomodo & quando priuilegiatus vtatur in alium priuilegiatum ſub priuilegio. ca.218. folio 271.

Docet, qua via poſſit, qui minor eſt, a fiſco lędi, & inde is reſtituatur. caput. 219. folio 272.

An fiſcus læſus poſſit reſtitui. caput. 220. folio.273.

Vtrum contra mutuum minor reſtitui cap.221. folio 274.

- orma probationis creditori incũbens ut mino rẽ locupletiorẽ effectum doceat. c 222. 276

Si minor qui legum doctor eſt, in minore tamen ætate conſtitutus aliquam exceptionem in lite, quam putauerat proponere omiſerit, an num reſtituendus erit ca. 223. fo. 278

Vtrum à filiis ſeu libertis poſſit contra parentes & patronos peti reſtitutio cap. 224 fo. 280

Si ætatis venia à minore ſit impetrata, an ſit cõtra eam veniam reſtituendus. ca. 225 f. 283

Si minor dicat ſe penitere quod ætatis veniã impetrauerit, poterit num ob id reſtitui cap. 226. fol. 284

Debeat num minor contra arrogationem de ſe factam reſtitui cap. 227. 285

An reſtituatur filius minor, qui quum ſibi poſt patris mortem legatum deberetur, conſenſit ne id legatum ab eo peti poſtmodum poſſet. cap. 228. fol. 286

Reſtituitur etiam ſi renunciauerit legato quod eius perſonæ cohæreat. 229. fol. ibi.

Aduerſus negligentiam in non denunciando conſtitutam maior reſtituitur. caput. 230. fol. 287

An in caſtrenſi peculio minor reſtituatur caput 231. fol. ibi.

Vtrum ſeruus in his quę dominum vel ſe contingunt, poſſit reſtitui. cap. 232. fo. 288

Minoribus ſubuenitur per reſtitutionem cum intereſt ipſorum litibus non vexari. cap. 233. fol. ibid.

Subuenitur minoribus in interuentioribus ſi vel ſuã rem fideiuſſorio nomine obligarint. cap. 234 fol. 290

Si in rem ſuam fideiuſſerit minor, an poſſit reſtitui. cap. 235. 291

In iudiciis minor reſtituitur, ſiue agens ſiue defendens caput ſit. cap. 236. fol. 291

Contra omiſſionem facti quod neceſſariò in libello inſeri debuerat, minor reſtituitur, puta quod aduerſarius hæres eſſet, vel te fundum detineres aut quod fundus a ſuis maioribus proceſſiſſet. cap. 237. fol. 292

Si ſecundum municipalem Burgundiæ legem minor à ſententia in eũ lata non appellarit, nec ſit proteſtatus ſe appellaturum prius quàm à iudicio diſcederetur, vt exigit ſtatutum, an cõtra id poterit reſtitui. c. 238. 293

Vtrum tempus proſequendę appellationis in minorem currat. cap 239. fol. ibid.

Cenſeatur num læſus minor ex hoc ſolo quod nõ appellarit, vel an deſideretur vt is probet ſua intereſſe quod appellaret ab eo oportuerit. cap. 240. fol. 294

Minor qui contra ſententiam reſtitutionem eſt aſſecutus, cenſetur aduerſus eiuſdem ſententię executionem reſtitutus. cap. 241. fol. 295

Vtrum ſit minor reſtituendus qui precio habito ſe in ſeruitutem redigi paſſus eſt. c. 242. 296

Si minor aliquo mandante adminiſtrauerit, aliudue geſſerit, vtrum reſtitui poſſit. cap. 243. fol. 297

Poſſit num minor reſtitui in executione ſententiæ probet quod expediuiſſet docuiſſet vbi lis principalis ageretur. cap 244. fol. 298

Si cum edentata vetula minor matrimonium contraxerit, an contra id reſtitui poſſit. ca. 245. fol. 299

Vtrum contra religionis ingreſſum ſit concedenda reſtitutio in integrum. cap. 246. 300

Quid ſi minor ſubierit iudicium in quo maior reputatur, an poterit ex eo reſtitui. cap. 247. fol. 301

Aduerſus commiſſum uectigal minor reſtituitur cap. 248. fol. ibid.

Contra libertatem minori a prætore non ſubuenitur. ca. 249. 302

Aduerſus ſententiam qua quis liber pronunciatur, non competit reſtitutio. cap. 250. 303

Contra ſententiam quæ ipſo iure nulla eſt, minor non reſtituitur. cap. 251. fol. 305

Conceditur minori reſtitutio. vt fateatur delictum quod is prius abnegauit. cap. 252 306

Si ſuſpectum iudicem non recuſarit, an num ad id poterit reſtitui. cap. 253. fol. ibi.

Si idoneum procuratorem minor elegerit cuius facto ſit læſus, an competet reſtitutio. caput 254. fol. 307

Si minor in quem lis fuit inſtituta, poſt teſtium publicationem maior ſit effectus, & cauſa nõdum concluſa petat ſe reſtitui, an iure id poterit. caput. 255. fol. 309

An hæres reſtitutionem implorans, ſit ex ſua vel minoris perſona reſtituendus. cap. 256. fol. 310.

An contra duplicem in eadem re negligentiam minor reſtituatur cap. 257. 312

Vtrum ſæpius poſſit peti reſtitutio in integrum. cap.

cap.258. fol.ibid

Quæ iudicari debeat noua cauſa, vt ſæpius concedatur reſtitutio.259. 314

Elegans caſus quo patet quomodo poſſit ſæpius reſtitutio peti.cap.260. 315

Vbi iurauit minor ſe ſententiæ non contrauenturum, nec litis deciſionem impugnaturum, an ſi aliquos ſuorum teſtium examinationem omiſerit, poterit ad id reſtitui. caput 261. fol.316

Vtrum reſtituatur minor vt omiſſam criminoſam exceptionem obiciat. caput. 262.317.

Reſtituitur minor qui nondum lata in eum ſententia appellationi renunciauit caput.263. fol.319

Poſt contractum à minore celebratum poteſt in eum agi vt is contractum approbet, vbi illius præceſſiſſet declaratio ſe nolle contractui ſtare.cap.264. fol. ibi.

Poſſit num minor cogi vt declaret an velit ſtare contractui, vbi is contractus eſt nullus. cap.265. fol.320

Quid ſi eam declarationem cum iudicis authoritate fecerit.cap.266. fol ibid.

Modus quo efficaciter cogi poteſt minor ad approbationem ſeu reprobationem contractus. cap.267. fol. 321

Vtrum contra tres conformes ſentẽtas reſtituatur minor.cap.268. 322

An pendente reſtitutionis iudicio fiat ſententiæ executio.cap.269. fol.ibi.

Vtrum per procuratorem peti poſſit in integrũ reſtitutio.cap.270. fol.323

Caſus elegans cõferens ad deciſionem eius quod dictum eſt, reſtitutionem eſſe in priſtinum ſtatum repoſitionem.cap.271. fol. ibi.

Obiter deciditur quæſtio, ſi minor procuratorem, quem generaliter conſtituerat, reuocaris alio ſimpliciter conſtituto, quiſnam horum ſit præferendus qui iudicio adſit. caput. 272. fol 324

An poſſit minor ſine curatore poſſeſſorio iudicio experiri cap.273. fol ibid.

Debeat ne ſileſcere reſtitutionis iudicium vindemiarum ſeu feriarum tempore. cap.274. fol.325

Si minor qui excommunicatus eſt. reſtitutionẽ impetrarit, an repelli poſſit exceptione excommunicationis.cap.275. fo.326

An cauſa reſtitutionis & nullitatis poſſunt ſimul & ſemel eodem libello cumulari.caput 276. fol.327.

Viæ aliquot per quas de contractus nullitate liquere poteſt.cap.277. fol. 328

Quomodo ſe læſum probare minor debeat & an hęc probatio eius aduerſę parti incumbat. cap.278. fol.330

Non eſt reſtitutio in integrum opus ſi minor velit diſcedere à condito ab ſe teſtamento, & illud reuocare.cap 279. fol.332

An ſi delatum minori fuerit iuramentum, ceſſare debeat reſtitutio.cap.280. fo.333

Vbi minor mutuatam diſſipauit pecuniam, reſtituitur aduerſus creditorem.c.281 fo.ibid.

Si minor qui petit aduerſus mutuum reſtitui, pecuniam recuperauit, an reſtituetur: & quo tempore dicatur pecuniam recuperaſſet vt cenſeatur locupletior factus caput.282. fol 334

An contra peremptam inſtantiam minor reſtituatur.cap. 283. fol.335

Reſtituitur minor contra mulierem ſenatuſconſulto Velleiano tutam. caput. 284. folio.336.

Pater filij nomine, etiam eo reclamante, poteſt reſtitutionem impetrare. caput. 285. folio. 337.

Si minor conditioni ſub qua hęres inſtitutus fuerit, non ſatisfecerit, an poterit reſtitui, vt eam adimpleat.286. fol.339

Vtrum, qui minoris hęres eſt, admittendus ſit via reſtitutionis, qui non adimpleto à defuncto conditioni ſatisfaciat; & non incongrua ad hanc aleam de matre efferuntur, cuius cõſilio filia minori ei non paruiſſet conditioni. cap.287. fol.341

Vbi fratri prius quam moreretur, delata fuit hęreditas nec ab eo adita, poterunt ne huius pater, mater, & reliqui hęredes reſtitui, vt eam hęreditatem adeant.cap.288. folio 343.

Cum læſus eſt minor vltra dimidiam iuſti precij, an ei competat reſtitutio in integrum caput.289. fol.343

Si minor a proximiore rem venditam intra annum vt debuit, nõ retraxerit, aut conſignationi pecuniæ non ſatisfecerit vtrum poterit ad id reſtitui.cap.290. fol.349

Vtrum

Vtrum ſtatutum, quod arctat partes ad compromiſſum, minores includat cap. 291. fol. 349
Statuto diſponente ne quis ſe læſum ex compromiſſaria ſententia poſſit proponere, an id via reſtitutionis minori permittetur. Cap. 292. fol. 351
Vtrum ſententia lata admittatur minor ad exhibitionem inſtrumentorum de nouo repertorum. cap. 293. fo. 352
An ex cauſa admittendus ſit maior per reſtitutionem, vt repertum de nouo inſtrumentum producat. cap. 294. 353
Dictante ſtatuto ſtandum eße reſponſioni per tutorem ſeu curatorem poſitionibus partis aduerſæ factę, ſi impertinenter ſit a curatore reſponſum, an poterit hoc caſu minor reſtitui. cap. 295. fol. 356
Si alleget minor, non fuiſſe ſibi in contractu mutui ſeu venditionis numeratam pecuniam, an poterit ob id reſtitui. cap. 296. ibid.
Vbi quis damnum & commodum ex aliquo actu poteſt aſſequi, etiam ſi ei damnum acciderit, non ob id reſtituitur. cap. 297. fol. 357.
Si a re aliqua generaliter excludar, an nihiloſecius eam via reſtitutionis aſſequi potero. cap 298. fol. 358
Si pupillus poſt patris mortem non ſit intra tēpus vſus pacto de retrouendendo, allegat autem ſe ignoraſſe, an reſtituitur. caput. 299. fol. 359
Vbi minor mulier non ſatisfecit ſolennitati cōſuetudinis, an contra id reſtitui poterit. cap. 300. fol. 360
Si præſente curatore ſit aliquid minor falſo cōfeſſus, an reſtituatur vt id poſtmodum neget. cap. 301. fol. 361
Ex delatione iuramenti minor reſtituitur. cap. 302. fol. 361
Cum debitorem minor per acceptilationem liberauit, reſtituitur. cap 303. fol. 362
Si pro altero defenſor iudicio comparuerit minor, & in ſe ſuſceperit iudicium, reſtituitur, cap 304. fol ibid.
Vbi etiam aduocatum nactus eſt qui in ſua lite ſit præuaricatus, & in obligatione amiſſa, ei per reſtitutionem ſubuenitur. cap. 305. fol. ibidem.
Filiusfamilias, & minoris hæres, etiam contra patrem reſtituitur. cap. 306. ibid.
Cum pupilli tutor, ſeu minoris curator, falſa in cenſus recognitionem fecerunt. reſtituitur pupillus ſeu minor contra eam quam vocant recognitionem. cap. 307. fol. ibi.
Non eſt minor reſtituendus qui petit ſe reſtitui vt deferat iuramentum quod miſerat, ſi appareat talem ſacramenti delationem eſſe ſuperfluam cap. 308 363
Si in contractu iuramentum acceſſerit, etiam ſi curatoris authoritas abfuerit, non tamen ex eo eſt contractus nullus. cap. 309. fol. 365
Vbi iuratus eſt contractus, non reſtituitur minor, etiam diſpenſatione à ſacramento obtenta, niſi ſaltem ſit enormiter læſus, non ſi in re quæ modica eſt. cap. 310. fol. ibi.
Reſtituitur minor, qui dolo & ſuaſionibus tutoris bona ſua in eum tranſtulit. caput. 311. fol. 366
Si minor maior factus ratum contractum habuerit, an ſit reſtituendus. cap. 312. fol. 367
An ſit opus reſtitutione vbi interim agi non potuit cap. 313. fol. 370
Debeat num reſtitui, in quem cucurrit tempus, cum in vinculis & compedibus teneretur. caput. 314. fol. 371
An in reſtitutionis iudicio minor ætate minorem ſe teneatur probare. caput. 315. fol 374
Vtrum ætas per teſtes legitimè probetur. cap. 316. fol. 375
Ad minoris ætatis probationem vtrum vicinorum parentum, conſanguineorum & proximorum teſtimonium ſit efficax. caput. 317 fol. 376
Si teſtis de ætate deponens dicat, ſcio, quia ſum patruus, conſanguineus, ſeu auunculus, an efficaciter deponat. cap. 318. fol. 377
Aetas an per aſpectum probetur. caput. 319. fol. 378.
Vtrum ætas per literas probari poſſit: cap. 320. fol. 379
Probatur ætas ex libro Plebani, quem Curatum vocant cap. 321. fol. ibid.
Poßit num ætas per matrimonij inſtrumentum probari. cap. 322. fol. 380
An ſola ætatis probatio, non accedente iudicis declaratoria ſententia pariat aduerſæ parti præiudicium cap. 323. fol. ibid.
Si minor vno iudicio ſe minorem eſſe proban-

ris, an ſententia minoris ætatis declaratoria fidem in aliis faciat iudiciis. caput. 324. folio. 381.

An bonorum communio inter duos diuerſæ ætatis hoc inducat, vt vnius reſtitutio prodeſſe alteri debeat. cap. 325. fol. 382

An maior annis quatuordecim, minor viginti et quinq; poſſit reſtitui in his quæ ſpiritualia ſunt, puta aduerſus reſignationem beneficij. cap 326. fol 383

Si minor ſit erroneè confeſſus ſe matrimonium contraxiſſe, aut aliàs delictum commiſiſſe, cum tamen de vtroque aliter non pateat quàm per ſuam confeſſionem, an reſtituatur cap. 327. fol. 384

Si fateatur minor ſe deliquiſſe, nec ita ſit, nunc poterit reſtitui. cap. 328. fol. ibid.

Exordium caſuum & exemplum quibus maiori via reſtitutionis ſubuenitur. cap. 329. folio. 387.

An maiori qui metu a prouincia abfuit, debeat ſuccurri, & vtrum ſit ea iuſta reſtituendi cauſa. cap 330. fol. 288

Quando maiori per reſtitutionem ſobueniatur. cap. 331. fol. 389

An ſuccurratur abſenti ſi cum abſens eſſet, expirauerit tempus pacti de retruendendo, quod contractui adiectum fuerat. cap. 332. folio 390.

Plura abſentia genera. cap. 333. fol. 391

Vtrum quod de militum reſtitutione diſponitur, ſit referendum ad eos qui actu militant vel an num etiam ocioſos comprehendat, cap 334. f. 392

Subuenitur militi læſo. cap. 335. fol. 393

An num militum vxoribus reſtitutio ſit indulgenda cap. 336. fol 393

An cum mulier militis ad temporalem actionem reſtituitur, ſit ab ea precium refundendum. cap. 337. fol. 394

An num militum famuli ſint vt domini reſtituendi. cap. 338. fol. 396.

Vtrum maiori qui infirmus eſt, per reſtitutionem lex ſubueniat. cap. 339. fol. 398

An maior qui ſtudiorum cauſa abeſt, reſtitui debeat. cap. 340. fol. ibid

Qui relegatus fuit, an reuerſus debeat reſtitui ſi dum eſſet abſens, ſit læſus. cap. 341. folio. 400.

Vtrum qui a ciuitate ſua expulſus eſt reſtituendus ſit. cap. 342. fol ibid.

An qui voluntarie abeſt, debeat reſtitui. c 343 folio 401.

Qui verus eſt contumax an poſſit reſtitui. capit. 344. fol. 402

An abſens cauſa republ. reſtituatur ad omnia commoda quæ præſens fuiſſet aſſecutus. cap. 345. fol. 403

Qui abfuit reipu. cauſa, & defenſus non fuit, eſt ad totam litem reſtituendus. cap 346. fol 404.

Ad realem ſeu perſonalem actionem reſtituitur abſens cum in eum talis actio præſcripta eſt. cap. 347. fol. ibid.

Qui reip. cauſa abſunt, primum, non ſecundum decretum patiuntur. cap. 348. fol. 405

Contra fiſcum reſtituitur qui abeſt reip. cauſa. cap. 349. fol. 406

An contra commiſſam negligentiam reſtituitur, qui maior eſt. cap. 350. fol. ibid.

Infiniti caſus, quibus quis abeſſe dicitur reip. cauſa. cap 351. fol. 407

Abſens reip. cauſa non reſtituitur ſi dimiſſo procuratore non fuerit ab eo defenſus. caput 352. fol. 408

Si quis ſui præſentium non fecerit, ita vt fuerit actio extincta, reſtituetur aduerſarius hoc expoſtulans. cap 353. fol. ibid.

Si per iudicis dilationem ſit factum vt eximatur actio, debetur reſtitutio. caput. 354. folio 409.

Si iudex præfixerit maiori terminum intra quem agas, idq; tempus exciderit, debetur num de nouo reſtitutio vt denuo agat. cap. 355. fol. ibid.

Si feriæ ſint indictæ extra ordinem, nec ius magiſtratus dixerit, an num eius temporis feriati ratio habebitur. cap. 356. fol. 411

Vbi militi accuſatio competebat, tempus quo is reip. operam dabat, ſubducitur a tempore proponendæ accuſationis. caput. 357. folio ibidem.

Qui abeſt cauſa reip. ſi in re aliqua ſit læſus in qua etiam ſi abſens non fuit, damnum paſſurus erat, non reſtituitur. cap. 358. folio 412.

Abſens non reſtituitur, vbi præſens negligens fuiſſet. cap. 359. fol. ibid.

Miles

Jndex Materiatum.

Miles abſens ex probabili & neceſſaria cauſa: ſi in bonorũ poſſeſſione delata laſus ſit, quia eam non agnouit, tranſmittit ad hæredem beneficium reſtitutionis in integrum. cap. 360. fol. 413

Aduerſus actum qui nullus eſt non conceditur reſtitutio in integrum. caput. 361. folio ibid.

Reſtituitur maior, qui ob paupertatem appellationem non eſt proſecutus. caput. 362. folio 414.

Maior ex minoris perſona cum quo litigat, reſtituitur cap 363. fol. 415

Admittitur maior via reſtitutionis in integrũ vt libellum denuo edat, quem prius in cauſa ab eo cœpta ediderat vbi non ſua, ſed eius litis amanuenſis culpa fuit deperditus cap. 364. fol. 416

Subuenitur maiori qui ſtatim effluxo iudiciali termino iudicis interlocutoriæ ſatisfecit. cap. 365 fol 417

Reſtituitur ſcholaſticus etiam annis maior, cuius bona dum ſtudij cauſa abſens eſſet, fuerunt iudicis decreto & præcedente ſubhaſtatione vendita. cap. 366. fol 418

Peſtis impedimentum iudicatur iuſtiſſimum, ob quod maior reſtitui debeat. caput 367. fol. 420.

Reſtituitur maior ex cauſis certis vt citationem quàm pro producendis teſtibus obtinuerat, vbi deperdita eſt, poſſit denuo ſi opus ſit impetrare, aut vt ſaltem res decidatur non habita aliqua ratione illius citationis ſit amiſſæ cap 368. fol. 421

Reijcitur maior, qui cum iam longo tempore elapſo damnoſam hæreditatem, quam locupletam eſſe putabat, adijt, reſtitui vult, vt ſub beneficio inuentarij ſit hæres. cap. 369. folio 422.

Si maior qui eſt vniuerſalis hæres inſtitutus, ſic cum eo, cui eſt integer vſusfructus relictus. vt in vſusfructuarium dimidiata hæreditatis pars transferatur, & alter ab vſufructu in totum diſcedat, an poſſit contra id reſtitui. ca. 370. fol. 423

Cum maior in proſequenda appellatione duplicem commiſit negligentiam, an ſit reſtituendus. cap. 371 fol 424

Reſtituitur maior qui etiam expectatis poſt municipalem terminum diebus ſex appellationem ſuam nondum fuiſſet executus. cap. 372. fol. 425

Statuto diſponente eſſe à ſententia iudicialiter appellandum, aut de prouocando proteſtandum ſi maior per ſe aut procuratorem ſtatuto non ſatisfecerit, poterit num contra eam omiſſionem reſtitui caput. 373. folio 426.

Vbi expedit reip actum aliquem effectum ſortiri potiſſ aduerſus eum actum maior reſtituitur, ſed ita, vt interim pendente reſtitutione iudicio actus ſubſiſtat caput. 374. folio. 427.

Vbi publica præcedente ſubhaſtatione accedente etiam iudicis decreto res fuit vendita, vtrum contra eam venditionem poſſit maior reſtitui cap. 375. fol. 428

Ex probabili abſentia maior reſtituitur vt etiam lapſo anno interdicto retinendæ (quod practici poſſeſſorium nouitatis vocant) vti, & illud impetrare poſſit. caput. 376. folio 430.

Subuentum per reſtitutionem ruſticis maioribus ignauiæ cuiuſdam apparitoris publici leſis, à quo in exequendæ eorum appellatione fuerat erratum. cap. 377. fol ibid.

Vbi quis ad inſtrumenti editionem ante litem conteſtatam tenetur, ſi inſtrumentum illud culpa amanuenſis deperditum fuerit, & demum poſtea repertum ſit, reſtituitur pars ad eius nouam editionem, etiam lite iam conteſtata. caput. 378. folio 431.

Quid ſi tale inſtrumentum non exhibuiſſet maior ante lite conteſtatam, an admittatur vt demum producat, vbi prius expediuiſſet ſcire quid in eo contineretur, quia poſſet rem liti cedere, vel vlterius contendere. cap 379. fol. 432

Reſtituitur communitas contra erroneam confeſſionem & falſum conſenſum a procuratore, quem in lite poſteſſoria conſtituerat, præſtitum. cap. 380 fol. ibid.

Reſtituitur maior ex cauſa hoc capite declarata aduerſus omiſſionem facti quod in libello articulari ab eo debuerat. caput. 381. fol. 433.

Maior dolo & calumnia partis aduerſæ decepitus

pitus

ceptus reſtituitur, vt quæ ad ſui iuris & li reſtaurationem ſpectant, deducas. cap. 382. folio. 433.

Contra apparitoris negligentiam, quia is officio publico fungatur, maior reſtituitur. caput. 383. fol. 435

Vbi maior ex iuſta cauſa probabiliter ignorauit, ad quẽ appellare deberes et ob id ad aliũ iudicem quàm deceret prouocauit, ac interim lapſa ſint exequendæ appellationis tempora, ad vtrumque is reſtituitur. caput 384. fol: 436.

Aduerſus errorem qui ex actorum inſpectione manifeſtè detegitur, reſtituitur maior. cap. 385. fol. 437

Vbi erroneum maior curauit in inuentario deſcribi res quæ hæreditariæ non erant, aut ſi in inuentario inſerere aliquas omiſerit, reſtituitur. ca. 386. fol. ibid.

Subuenitur maiori qui ignorans ſibi delatam hæreditatem, eam intra annos triginta non adijt. ca. 387. fol. 361.

Admittitur maior lapſo termino indiciali ad editionem inſtrumenti, immo etiam iã lata ſententia. ca. 388. fol. 438

Maior impeditur teſtes aut inſtrumentum in quadam ſua lite producere, reſtituitur vt productioni ſatisfaciat. caput 389. folio. 439

Cõpetit maiori reſtitutio ex generali clauſula, vt ſi atteſtationes perdiderit, iterũ teſtes examinentur, ac hi recipiantur quos prius iudex reiecerat. cap. 390. fo. ibid.

Si maior uelit reſtitui, quia dum penderet annus interdicti poſſeſſorij intentati, non formarit oppoſitionem aduerſus impetrationẽ gardiæ, quod aiunt, poſſeſſoriæ, hoc ſolum allegans quod tunc temporis eſſet excommunicatus, an ea ſit iuſta reſtitutionis obtinendæ cauſa. 391. fol. 441

Reſtituitur maior ut eum in ius uocet, quem antea conuenire non poterat. cap. 392. fol. 442

Vbi per culpam manifeſtam procuratoris lædi tur maior, is ex iuſta cauſa reſtituitur. c. 393. fol. 443

An maior reſtituatur aduerſus conſenſum quem præſtitit cum ebrius eſſet. cap. 394. fol. ibid.

Aduerſus erroneam citationem maior ex cauſa reſtituitur, cap. 395. fol 444

Vbi maioris probatio ex defectu ſignaturę manet imperfecta, ſubuenitur maiori, & ſic ei conſulitur, vt ſuæ probationi in nullo detrahatur. cap. 366. fol. 445

Contra ſupinum aduocati errorem maior ex cauſa reſtituitur. cap. 397. fol. ibid.

An lapſo tempore pacti de retrouendendo in contractu adiecto reſtituatur maior, vt pecuniam poſſit offerre vbi eam allegaret ex penſam pro principis ſeruitio, accedente etiã precij enormitate. cap. 398. fol. 446

Si incendio proceſſus apud litis amanuenſem productus deperdatur, reſtituetur maior vt denuo inſtrumentum parte vocata conficiatur, & vt ad illius exhibitionem admittatur. cap. 399. fol. 448

Succurritur maiori ruſtico qui ſub verborum inuolucro in ſuę poſſeſſionis diſpendium conſenſum pręſtitit. cap. 400. fol. ibid.

Maior qui ſe metu carcers obligauit & ad vſurarium contractum adactus eſt reſtituitur. cap. 401. fol. 449

Vtrum ex cauſa contra geminatam contumaciam ſit maior reſtituendus. caput. 402. folio 450.

Si intra dilationem indicialem maior ſuos teſtes produxerit, nec ea pendente tales iudex examinarit, reſtituitur vt examinentur de nuo, cum non eius, ſed iudicis culpa id acciderit. cap. 403. fol. 450

Demolitio caſtri, quocunque modo ea acciderit, non abſorbet iura quę tali caſtro primum debebantur, ita quod eo denuo reædificato, incola qui ad eius cuſtodiam ante ruinam tenebantur, denuo ad eandem cuſtodiam adigi poterunt. cap. 404. fol. 451

Contra falſam & erroneam diei in libello articulationem maior reſtituitur. caput. 405. folio 455.

Etiam lata prouiſionali ſententia in lite ſubhaſtationis bonorum, reſtituitur ex cauſa maior, vt ei liſi pro ſententiæ definitiuę proſecutione adſit, etiam ſi antea ſi (quod aiunt in praxi) non oppoſuiſſet; cum tamen neceſſario illud egiſſe debuiſſet. caput. 306. folio ibid.

Nouus caſus in quo maior contra aduocati erroneam reſtituitur. cap. 407. fol. 456

Suc-

Succurritur maiori etiam lapſo termino a iudice præfiniuto, vbi facto tertij læſus fuit. caput. 408. *fol. ibid.*

Lite pēdente interruptio iuncta ignorantia inducunt in maiore annis reſtitutionem in integrum cap 409. *fol. 457*

Admittitur maior ex cauſa ad articulationem peremptoriæ exceptionis. quam is emiſerat. cap. 410. *fol. ibid.*

Error manifeſtus, & qui liquide ex actis deprehenditur, inducit in maiore reſtitutionem in integrum. cap 411 *fol. 458*

Vbi a maiore ceſſatum eſt in appellat. enis executione, reſtituitur ex cauſa hoc capite deſcripta. cap 412. *fol. ibd.*

Etiam expirato termino admittitur ex cauſa maior ad ſui proceſſus exhibitionem. c. 413 folio ibid.

Affinitas nominum inducit quandoque in maiore reſtitutionem, ſi ob eam eſſet in exequenda appellatione ab apparitore erratum cap. 414. *fol. 459*

Maior qui primæ aſſignationi, dum eſſet iudicium poſſeſſorium ventilandum, non adfuit, etiam ſi ob eam contumatiam ex ſtatuti forma à ſuo iure excidat, reſtituitur tamen ex cauſa. cap. 415. *fol. ibid.*

Maior contra pupillum ſeu minorem reſtituitur vbi hi tutore, ſeu curatore aut hore falsò aliquid ſibi quæſierunt. caput. 416. folio ibid.

An ſit reſp quæ læſa eſt, reſtituenda, & vtrum burgi, municipia, caſtra, communitates, & quæuis aliæ reſpublicæ ſint reſtituendæ. cap. 417. *fol. ibi.*

Obiter annotatus caſus ſecundum quem ob Dolani receptoris negligentiam Dolana vniuerſitas fuit reſtituta in integrum caput 418. *fol. 462*

Cum ſub tyranno viuit ciuitas, an læſa reſtitui debeat: cap. 419 *fol 463*

An ob inſtrumentum de nouo repertum communitas aduerſus aliam reſtituatur communitatem vbi præceſſiſſet inter eas laudi pronunciatio. cap 420. *fol ibid.*

Vtrum contra expenſas litis in quibus fuit cōmunitas condemnata, maximè ad eas quæ factæ ſunt vſque ad publicationem teſtium, reſtituatur communitas. cap 421. *fol. 464*

Vtrum legati principum qui læſi ſunt, debeant reſtitui. ca. 422. *fol. 465*

Si à maiore aduerſus cenſus conſtitutionem petatur reſtitutio an debeat interim, & dum durat cauſſa reſtitutionis, lis ſubhaſtationis bonorum eius qui reſtitutionem implorat, ſileſcere, perſequitur is cui cenſus eſt debitus, ne a poſſeßione exigendi cenſus excidat. cap. 423. *fol. 466*

Admittitur maior etiam teſtium publicatione facta ad examen teſtium, quos primum ipſe ſuo procuratori nominauerat vt curaret examinandos a iudice. caput. 424. *fol 468*

F J N J S.

DEFINITIO RESTITVTIONIS IN INTEGRVM,

Per D. Ioannem Mauricium.

SVMMARIA.

1 *REſtitutio in integrum eſt in priſtinum ſtatum repoſitio.*
2 *Reſtitutio hoc reddit, quod eſt à læſione ablatum.*
3 *Minor in re læſus, ad ipſam rem reſtituendus eſt, ſi verò in actione lædatur, actionis erit habenda ratio.*
4 *Defenſor iudicium acceptans, etiamſi in integrum reſtitutus ſit, nihilominus tamen ad reſtitutorium iudicium iure compelli poteſt.*
5 *Reſtitutionis duplex iudicium, vnum quod vocant reſcindens, alterum reſciſſorium, num. 1. cap. 4.*
6 *Iudicium reſtitutionis in integrum cuilibet nocet poſſeſſori.*
7 *Reſciſſa per reſtitutionem vēditione, in qua minor tam in re vendenda, quàm in credenda poſſeſſione læſus eſt, noui iudicij intentatione non eſt opus, ex opinione Bartoli, ſecus ſi minor in vendendo ſolùm lęſus eſſe dicatur.*
8 *Id potiſſimum attendendum, ſuper quo imploratur reſtitutio in integrum.*

CAPVT PRIMVM.

1 RESTITVTIO in integrum ita ſolet definiri, vt ſit in priſtinum ſtatum repoſitio: Nam reſtitutionem ſic faciendam iubet lex, vt vnuſquiſque ius ſuũ in integrum recipiat: quo fit, ſi in fundo vendendo circumſcriptus minor repériatur, iubebit Prætor emptorem fundum cum fructibus reſtituere, & precium recipere quod apertè deſumitur ex l. quòd ſi minor. §. reſtitutio. ff. de mino. vbi non impertinenter dicitur hoc reſtitutionem
2 reddere, quod a læſione ablatum. Quare ſi in re lęſus minor fuerit, ad rem ipſam
3 reſtituatur neceſſum eſt. Quod ſi in actione, tunc erit actionis habenda conſideratio. l. qui proprio. § item quæritur. ff. de procurat. per Bartolum in l. interdum. ff. de condict. indeb. Necnon in l. Gallus §. & quid ſi tantum. ff. de liber. & poſthum. Speculator amplè ſub titulo de re-

ſtitutione in integrum.

Vt tñ veritas huius negotij tibi magis ſit aperta, pro dubitandi ratione arridere videtur illa l. qui proprio. ſub §. itē quæritur. ff. de procura. in quo à Iureconſulto ſequens proponitur difficultas.
4 Si iudicium defenſor acceperit, ſitque in integrum reſtitutus, an tu iure hunc adiges reſtitutorium iudicium perſequi? & aſſerit lex compellendum, è cuius textus ſerie deſumitur, actorem reſtitutum, & tamen adhuc omnino agi debuiſſe iudicio reſtitutorio. Ad cuius perſecutionem procurator adigitur, ita vt ex eo non videatur reſtitutio plenè & abſolutè aliquem in ſuo ſtatu reponere.

Sed vt talis obex diſſoluatur, ſic me iudice reſponderi poterit. Nimirum ibi poſtea reſtitutorij iudicij reſticandam eſſe quæſtionem, modò intellexeris du-
5 plex hac in re iudicium à doctoribus ſtatui. Quorum primum vocant reſcindens: Aliud verò, quod hi aiunt reſciſſorium, aut ſi malis reſtitutorium, vt ſuo loco poſtea docebimus, vbi vtriuſq; vim & naturam explicabimus. Nemo aũt abnegabit ea lege intentatũ primo ordine reſcindens, demum conceſſam reſtitutionem, vt non improbè ibi indicetur, reſtitutorium omnino neceſſarium extitiſſe. Quo fit, vt minor qui ſe læſum ex venditione proponit, ita reſtituendus ſit, vt ea venditione non obſtante rem aſſequi debeat: qua ratione non extra negotium textus ille defenſorem, qui in cauſa reſcindente comparuit perſeuerare in defenſione litis reſtitutoriæ ſtatuit. Qui enim antecedentis defenſionē ſuſcepit, æquum eſt vt conſequentis tutelam ſubeat. Et qui præparatorio iudicio adfuit, præparati curam amplexetur, æquitas ſuadet, imò hoc dictat ſumma ratio. Non ergo videbitur abſonum, ſi ea lege ſola actio non res ipſa reſtituta fuerit, quum ibi nulla vtriuſq; iudicij interuenerit cumulatio, quod ſatis deſumitur ex verbis textus annuentis, reſtitutorium iudicium poſtea eſſe proſequendum.

Bartolus tamen negotium iſtud acutiſsimè diſquirens ſub eo. §. item quæritur, defendit per primum iudicium rem in totum reſtitui debuiſſe, nec aliter ſecundum fuiſſe expectādum per l in cau-
6 ſæ. §. interdum. ff. de mino. In qua habetur iudicium reſtitutionis in integrum cuilibet nocere poſſeſſori, & rem eo capite abſolutè eſſe reddendam, quaſi textus ille, vnicum iudicium ſufficere, apertè docere videatur. Et ad id facit l. ſi ſine hærede. §. interpoſito. ff de admi. tut. In illis verbis, in poſſeſsionem induci iuſſus eſt, vbi per eum textum Barto. aſſerit vigore primi iudicij reſcindentis fieri rei reſtitutionem, & hoc annotatum aſſerit in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quibus cauſis maio.
7 Pro cuius dubij extricatione ipſe eodem loco hac vtendum diſtinctione cēſuit. Aut enim minor non ſolùm in re vendenda, immo & tradenda poſſeſsione læſus eſt, & hoc capite ſatis admittit, ſi per reſtitutionem reſcindatur venditio, rem etiam ipſam includi. Quod ſi ſolùm in vendendo læſus ſit citra omnem transferendæ poſſeſsionis iacturam, quia fortè eam rem quam vendidit, poſsideret emptor, tunc ſolùm ad venditionem reſtituendum, nec aliquem habendum eſſe poſſeſsionis reſpectum, quòd in ea damnum paſſus non fuerit, ita vt noui iudicij intentatione hoc caſu poſtremo ſit opus. hæc ipſe.

Ego verò non benè concipio eius diſtinctionem, ſi potiſsimum ad poſtremũ illius membrum attenderis. Quid enim ſi in poſſeſsione, quæ penes alium erat, conſtituta hic læſus non fuerit, quare tu nouum iudicium maximè reſtitutoriũ deſiderabis. Imò ſi exactè rem perſcruteris, primum illud caput ſuæ diſtinctionis pugnare videtur. §. item quæritur. in quo minor ad ſolam actionem reſtituitur. Qui tamen non diffitear verum eſſe, quod ipſe docet, ad rem & actionē minorem poſſe reſtitui. Modò vtrunq; iudicium reſcindens & reſtitutorium intentauerit, quòd ei lex permittit, vt ſuo loco à nobis explicabitur. Sic quum textus il-

tus ille habeat, reſtitutorium iudicium poſtea eſſe intentandum & reſtitutum minorem præſupponat: eſt fateare fuiſſe ſolùm reſcindens ſuſcitatum. Atque hic mihi cenſetur purus, planus, & ſyncerus eius legis intellectus aduerſus Bart. & cæterorum opinionem, qui ob id autumem ſecundum poſteriorem hãc declarationem reiecta alia, reſtitutionem eſſe in priſtinum ſtatum repoſitionem.

8 Adhæc admonuiſſe Lectorem velim, quòd quum per reſtitutionem quis in ſtatum priſtinum reponatur, præcipuè id attendendum eſſe, ſuper quo imploretur. Si enim rei alicuius dominium, puta vſucapione perdiderim, vt eſt in Authentica, niſi tricennale. C. de bon. mater. tunc ita ero reſtituendus, vt illud vſucapionis obſtaculum mihi non obſit, quòd etiam procedere in præſcriptione aſſeuerabis, per quam quis vtili dominio priuatur, vt eſt iuris notiſsimi. Quòd ſi à ſola poſſeſsione exciderim, puta ob meam abſentiam vel iuſtam aliam cauſam, tunc ad eam poſſeſsionem me reſtituendum lex iubet, ita vt pro ea ſola ſit perenda nulla te alia cumulata. Solet enim lex diſponere ei, qui per captiuitatem, fundi poſſeſsionem vel uſusfructus quaſi poſſeſsionem amiſit: ſuccurrendum reſtitutorio iudicio, imò Papinianus exiſtimauit fructus medio tempore hoc caſu ab alio perceptos captiuo reſtituendos. Quod ſi in poſſeſsione & proprietate ſe læſum contendat, ſimul ei in vtroque opitulandum, maximè vbi vtrunque remedium intentaſſe dignoſcitur. Si verò in acquirendo fuerit deceptus, vel quia non acquiſierit, ita etiam reſtituetur vt denuò acquirat quod quę ſuiſſe profuiſſet Si quis enim in annos ſingulos ſit ſtipulatus, quib. ipſe uel promiſſor in Italia eſſet, & alterutrer Reipu bli. cauſa abeſſe cœperit: officium Prætoris erit, vt ei vtili actione ſuccurratur. Qua de re in libello cõcipiendo cõſultiſſimè erit à patronis hoc ſpectandum, ne potiſsimum aliam reſtitutionis cauſam deducant, nec modũ in petitione trãſcendant, quod omnino decet Bar. in l. quod tempore. C. de reſtitu. milit. necnon in l. qui proprio. In §. item quæritur, primum allegato.

An Reſtitutionis remedium iudicari ordinarium, extraordinariumúe debeat?

SVMMARIA.

1 *Remedium reſtitutionis in integrum eſt extraordinarium.*

2 *Reſtitutio in integrum iudicis officio imploranda eſt.*

3 *Ex reſtitutionis edicto nulla actio vel cautio propriè proficiſcitur.*

4 *Reſtitutio à Prætoris cognitione depẽdet.*

5 *Reſtitutionis remedium cur dicatur extradinarium.*

6 *Reſtitutionis remedium ius commune ſequi, & nihil ab eo diſſidere, opinio Zaſii contra communem.*

7 *Reſtitutio qua ratione dicatur iuri communi eſſe contraria.*

8 *Reſtitutio quo intellectu contra ius commune competere, & qua ratione viciſſim cum iure communi non pugnare dicatur: conciliatæ DD. opiniones.*

9 *Reſtitutio Prætoris edicto introducta.*

10 *Reſtitutio ſecundum gloſ. omnino eſt iuri gentium & naturali æquitati contraria: et quomodo dictũ gloſſæ intelligẽdum ſit.*

CAPVT II.

1 EST denique intelligas reſtitutionis in integrum, remediũ ſecundum quoſdam extraordinarium reputari. in cuius cauſæ cognitione hoc verſatur. Num actio alia citra reſtitutionem competat? Nam ſi communi auxilio & mero iure quis ſit munitus, fruſtra ei extraordinarium auxilium tribuendum exiſtimatum eſt. Putà, ſi cum pupillo contraxerit, nec ſit locupletior factus, quod apertè probatur in l. in cauſæ, la 2. ff. de minor. vbi textus reſtitutionem extra-

ordinarium auxilium vocat, ad quod etiam facit lex cum mandato patris. ff. eod titu. vt ex eo dicatur reſtitutionem iudicis officio implorandam. l. quòd ſi minor. §. fin. ff. eodem tit. vbi textus docet ex reſtitutionis edicto nullam propriè actionem uel cautionem profici-
2 ſci, imò totum hoc à Prætoris pendere
3 cognitione. Senſerunt etiam alij reme-
4 dium reſtitutionis, ideo extraordinariũ
5 eſſe, quòd iuri communi pugnet, & contra ius *commune* competat Quàm ſententiam ſunt ſecuti Moderniones in l. 3. §. j ff. de no. ope. nunc.
6 A quorum opinione defeciſſe viſus eſt Zazius ſuis intellectibus ſingularib. eo capite, quo extraordinarij necnõ ordinarij materiam attingit. Vbi ita ab eo aduerſum præſcriptam itur ſententiam. Cùm ius commune quod is ait, ſit ars boni & æqui, & reſtitutionis in integrũ remedium ex æquitate competat. l. j. ff. de mi. l. j ff. de in inte. reſt. imò iudicetur iuſtiſsimum. l. j. ff. ex qui. cau. maio. nonne eſſet abſurdiſsimum defendere & tutari id eſſe aduerſum ius commune? quæ naturali iure æqua ſunt, & à Prætoribus adinuenta, quibus ſemper datum eſt naturalem æquitatem ſub oculos ponere, ut in l. quòd ſi Epheſi. ff. de eo qđ cer. loc. vt inde exiſtimarit reſtitutionis remedium. licet extraordinarium nominetur, ius tamen commune ſequi, & nihil ab eo diſsidere:
7 Putarim nihilominus ab eo obice defendi alios poſſe, modò ad hoc unũ animaduertit ſtudioſus Lector, ideo reſtitutionem iuri communi contrariam eſſe, quòd per eam contractus inter partes celebrati reſcindãtur damnoſè, annullentur obligationes, reſtaurentur iura amiſſa: cùm tamen iure communi & lege ita diſponente contractus obſeruandi ſint, quòd ex conuentione legem acceperint. l. j. §. ſi conuenit. ff. depo. ſintq; ob id ab initio, voluntarij, ac poſtea ſubſint neceſsitati. Nonne igitur ij ſentiunt probè, qui aſſerunt reſtitutionem cõtra ius commune dari?
8 Sed & Modernioneſ iſtos, necnon Zazium bene loquutos crediderim, modò tu horum ſenſa, ita declaranda & diuerſificanda cenſueris, vt ij optimè iudicarint, qui reſtitutionem contra ius competere ſunt tutati, habita ad id conſideratione, quod per eam contractus, qui iure communi ſubſiſtebant, caſſentur & annullentur; Zazium verè, probè, & rectè ſenſiſſe, non eſſe iuri communi pugnantem reſtitutionem, quia Prætoris
9 edicto adinuenta ſit, ac Prętorum edicta ſub iuris communis formula includi, necnon in iure ſcripto clauſa eſſe, imò exiſtimauerim Moderniores illos nihil à Zazio diſſentire, nec abnegaſſe reſtitutionem iuris communis eſſe. Sed qui intellexerint iuri communi, ideo pugnare quòd contractus, qui eo iure ſubſiſtebãt eneruet, ita vt vtriq; benè & aptè ſint lo-
10 quuti. Et ſi aduerſum Zazium facere prima manu uideatur gl. in l. j. ff. de mi. ſub verbo, naturalem æquitatem. qua aſſeritur reſtitutionem omnino iuri gentium & æquitati naturali contrariam eſſe, per quam nemo introductum neſciat pacta eſſe obſeruanda, vt in l. j. ff. de pac. Niſi fortaſſe tu dixeris illud de licitis, nõ autem illicitis pactis intelligendum, quę reſcindi naturalis ſuadet ratio, ne alter alterius locupletur iactura, vt in l. nam & natura. ff. de condict. indeb. & ita reſpondendum puto.

Ad quid & quam ob cauſam adinuenta ſit Reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Prætor naturalem æquitatem ſecutus reſtitutionis edictum introduxit, quo minorem tutelam ſuſciperet.*

2 *Reſtitutionis beneficio maioribus etiam ſuccurritur, ſi quidem iuſta cauſa ſubſit.*

3 *In concedenda reſtitutione, ſiue maioris ſiue minoris agatur negotium, ſemper attendi debet, ſubſit ne iuſta reſtituendi occaſio?*

4 *Multi ſunt caſus, quibus non ſolùm differri, ſed & planè abnegari poteſt reſtitutionis au-*

nis auxilium.

5 *Clauſula, Siqua mihi iuſta cauſa, quare Prætoris edicto fuerit inſerenda.*

CAPVT III.

1 QVod vt tu habeas, primùm ponderandus eſt textus. l. j. ff. de mino. ſic aiens: Hoc edictum Prætor naturalem æquitatem ſecutus propoſuit, quo minorum tutelam ſuſciperet. Nam quum inter omnes conſtet fragile eſſe & infirmum huiuſmodi ætatis conſilium, & nullis rationibus ſuppoſitum, multorumq; inſidijs expoſitum, his auxilium Prætor eo edicto eſt pollicitus, & aduerſus captiones opitulationem, necnon ſecuritatem introduxit, imò in l. j. ff. de in integ. reſt. diſponitur eius tituli vtilitatem commendatione non egere, quòd ſatis ſeipſum oſtendat & exornet. Cùm ſub ea Rubrica Prætor pluriſariam hominibus vel lapſis aut circumſcriptis ſubueniendum ducat, ſiue ij metu, calliditate aut ætate vel abſentia in captionem inciderint, aliove iuſto errore ducti ad id fue-
2 rint. Imò ſi remedium iſtud acutè perſtrinxeris, non ſolùm minorum occaſione introductum agnoſces, ſed etiam vt ex iuſta cauſa maioribus ſuccurreretur, quòd ſatis apertè liquet ex diſcurſu to-
3 tius tituli. ff. ex quibus cauſ. maio. Quo fit ſiue maioris aut minoris agatur negotium, id omnino in cõcedenda & indulgenda reſtitutione attendi debere, ſubſit ne iuſta reſtituendi occaſio? quod apertè deſumitur ex l. ſed & ſi per Prætorem. ff ex quibus cauſ. maio. ſub talibus verbis, ſi qua mihi iuſta cauſa vide-
4 bitur, te in integrum reſtituam. Multi enim & infiniti caſus dari poſſunt: imò euenire, quibus non ſolùm differri, ſed & planè abnegari poterit reſtitutionis auxilium, ita vt clauſula hæc: Si qua mi
5 hi iuſta cauſa, neceſſariò Prætoris edicto fuerit inſerenda, vt quoties æquitas reſtitutionem ſuggerit, ſit in eam defle-ctendum: quòd ſi reſpuendam putauerit reijciendam, atque hoc neminem habet diſceptantem, vt ex his intelligas principaliter minorum cauſa reſtitutionem adinuentam, & per hanc etiam maioribus annis 25. accedente iuſtiſſima cauſa ſuccurri.

Ex ſequentibus agnoſces duplex è reſtitutione reſultare iudicium, reſcindens & reſciſſorium.

SVMMARIA.

1 *Ex reſtitutione duplex reſultat iudicium, reſcindens & reſciſſorium.*

2 *Reſcindens iudicium quòd dicatur, Bartoli opinio.*

3 *Reſcindens iudicium ſubmouet omne impedimentum, quo facilius ad reſciſſorium perueniatur, quod ſtatim reſciſſo obſtaculo competere incipit.*

4 *Actio reſciſſoria, niſi reſtitutione præhabita, intentari non poteſt.*

CAPVT IIII.

1 QVod vt rectè à te deprehendatur, tibiq; huius materiæ pura fundamenta aperiátur, annotabis: Primùm ex reſtitutione duplex adeſſe iudicium, Vnum quod vocant reſcindens, aliud reſciſſorium: ita docente & declarante Bartol. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter.
2 ff. ex quib. cauſ. maio. Cæterum quod ad reſcindens attinet, ait ipſe id dici quo reſtitutio conceditur, ac per quod è medio ſubducitur omne illud obſtaculum & impedimentum, ob quod efficaciter agere non poterat circũuentus: ita vt res eum ſtatum aſſumat, quem iam læſionis tpe induerat. quod vt perfectius habeas finge eius rei cauſa exemplum. Si per abſentiam aliquem non toto tempore excluſerim, puta, rem tuam poſſedi, minus vno die præſtituto à lege in vſucapionis tempore: dein ſi Reipub. cauſa abeſſe cęperim, tunc vnius diei reſtitutio aduerſum me tantùm erit facienda, vt ſat ſit 1

reſciſſa vſucapione, abſentiæ tempus è
medio ſubducere. Si denique feriæ extra
ordinem indictæ fuerint, maximè ob res
proſperè geſtas, vel in honorem principis
ita vt hac cauſa magiſtratus ius non dixe
rit, tunc optimo iure eorum dierum tan-
tùm erit habenda ratio, non totius tem-
poris, puta ſolennium feriarum, quòd eas
proſpicere debuerim, ſaltem potuerim.
Et ideo Iulianus Iuriſconſultus, voluit in
vſucapionis reſciſsione ita eſſe proſpicien
dum, vt primum ij dies reſtituantur, qui
bus actor agere voluit, necnon feriarum
acceſsione fuit impeditus, quę omnia ple
nè deſumuntur ex l. ſed & ſi per Præto-
rem. §. ſi feriæ ff ex quibus cauſis maior.
3 Ita vt manifeſtè ex præfatis comprehen-
datur, iudicium illud reſcindens ſummo
uere omne impedimentum, quo facilius
ad reſciſſorium perueniatur, quod ſtatim
reſciſſo obſtaculo competere incipit. Ex
prędictis igitur ſic elucidatis facilè tu nũc
colliges, quòdnam ſit iſtud reſciſſorium:
vt autem hoc clarius conſtet, præſuppo-
ne in aliquo contractu, puta venditionis,
minorem læſum, dubium tunc non ma-
nebit, quin primum ei pro eius cõtractus
reſciſsione iudicis ſuccuratur officio, vt
reponatur in eo ſtatu, in quo erat ante cõ
tractus celebrationem, & hoc reſcindens
illud remedium inducit, demum reſciſſo
rio iudicio hic poſteà aget, quo rem ven-
ditã aſſequatur, ita vt ei obeſſe nequeat
præcedens illa conuentio. Cuius iudicij
reſciſſorij meminit textus in l. necnon. §.
4 exemplo. ff. ex quibus cauſ. maio. Maxi-
ximè in §. ſequenti, in quo expreſsim
habetur actionem reſciſſoriam, niſi reſti-
tutione præhabita intentari non poſſe.
Ex quib. liquet duplex reſultare iudiciũ
ex reſtitutione, reſcindẽs, & reſciſſorium.

E reſciſſorio iudicio reſultant actiones duæ, inſtitutoria & reſtitutoria.

SVMMARIA.

1 *Duplex oritur actio ex iudicio reſciſſorio, inſtitutoria & reſtitutoria.*
2 *Actionis inſtitutoriæ exemplum.*
3 *Inſtitutoria actio cur ſic dicta.*
4 *Reſtitutorię actionis exemplum.*
5 *Inſtitutoria actio eiuſdem generis & qualitatis eſſe videtur, cuius eſt reſtitutoria contra communem ſententiam.*
6 *Approbatur communis opinio, quod diuerſę & ſeparatæ actiones iudicari debeant inſti tutoria & reſtitutoria.*
7 *Actio inſtitutoria duplex, vna quę reſciſſo obſtaculo iudicis officio competit alia quę reſciſſo impedimento iure actionis decernitur: & in quibus titulis de vtraque agatur.*

CAPVT V.

1 Verum ſuperuacaneum non vi
debiũ hoc loco adijcere quod
docet Iaſon in §. rurſus. Inſti
tuti. de actio. Conſiderans ex
reſciſſorio iudicio duplicem adeſſe actio
nem, inſtitutoriam & reſtitutoriam. Et
vt demonſtret quænam ſit inſtitutoria,
2 ipſe eius rei gratia ita effingit caſum: Si
ob meam abſentiam datũ ſit me actio-
ne priuari: quæ tamen mihi nunquam
primum competierat, tunc ab eo aſſeri-
tur me ad eam poſſe reſtitui, nec verè re
ſtitutoriam actionem ex eo reſultatu-
ram. Quum enim habitum ſupponat pri
uatio vt in l. decem. ff. de verb. obli. ego
autem nihil perdiderim, quid ipſe con-
tendam mihi actionem reſtitui, vt ve-
rius inſtitutoriam dari aſſerat? Inſtitu-
toriam autẽ ideo nominari dicit, quòd
3 ſit remedium à Pętore de nouo inſtitu
tum, quo mihi pro eius rei recuperatio-
ne, quam tamen primum non habue-
ram, ſuccurratur. quod omnino euenire
poſſe intelliges, ſi ad ſequentem caſum
animum deflexeris. Si quis Titio centũ
legauerit in annos ſingulos, quibus in
Italia eſſet: tandem quum hic teſtator
moreretur, is Reipub. cauſa abfuerit, æ-
quum erit reſtituendum, vt fideicomiſ-
ſum aſſequatur. Quis enim dubitauerit
ſalua legatorum & fideicommiſſorum
cauſa militi reſtituẽdam hæreditatem,

qua

qua ob id ſolùm priuatus manſit, quòd Reipub. cauſa abſuerit. Ad quod facit l. ſi quis Titio. ff. ex quibus cauſ. maior. Quo textu nonne planè comprobatur legem Prætoriam mihi adeſſe, vt ius quod prius non competierat, aſſequar? Quod etiam præfato loco Iaſon confirmari poſſe aſſerit per l. quàuis. §. ſi cùm eſſem tecum tractaturus. ff. ad Velleia. Ex cuius legis medulla deſumi poſſe te ſtatur, duplicem eſſe actionem, inſtituto riam & reſtitutoriam, & ſi aliter iſtud non declaret. Quod vt habeas pro reſtitutoria text. ibi, ita hùc caſum proponit.

4 Si mulier pro quadam mecum contrahente interceſſerit: certè ex hac ſpon ſione ita ei Velleiano S. C. ſubuenitur, vt omnino ab eo nexu liberata maneat: demum creditori aduerſum principalem debitorem actio reſtituitur, quam actio nem lex ibi deſignat eſſe reſtitutoriam. Maximè in § Marcellus, ſub ea l. cuius verba ſunt huiuſcemodi. Si verò quum tecum eſſem contracturus, interuenerit mulier, feceritque vt ego cum ea potius contraham: cum hoc capite videatur in terceſsiſſe, certè perinde in te dabitur actio, ac ſi obligatus eſſes qua actione ma gis inſtituetur quàm reſtituetur obliga tio, vt perinde tu obligeris eodem obligationis genere, quo mulier adſtricta erat: puta, ſi per ſtipulationem, tu quaſi ex ſtipulatu côueniri poteris vt non ab re ibi habeat textus, inſtitui magis eo ca ſu quàm reſtitui obligationē: Tu enim mecum ob mulieris impedimentum non contraxiſti, & hoc caſu reſtitutionem. implorandam: quod ſecus ſtatuendum primo illo exemplo agnoſcis, vbi potiſsimum mulier alienam obliga tionem, & iam antea contractam in ſe tranſtulit, ita vt à Velleiani ope & auxi lio libera maneat, & ex eo non iniuria creditori ſuccurritur, quo aſſequatur, qđ ſemel fuit & eſſe deſijt, vt in l. videamus. §. Fauiana. ff. de vſuris. Quòd ſi alienam obligationem nondum contractam, ſed contrahendam cum alio, pro quo erat nomine fideiuſſorio intercuſſu us, in ſe ſuſceperit, maximè ſi fraudandi Senatuſconſulti adfuerit intentio creditore id reprobāte. Certè ne is dam num ſublat, ei inſtitutoria ſubuenitur potiſsimum aduerſum debitorem, cum quo fuerat cō tracturus, vt ex his habeas præter Iaſonem benè & optimè enucleatam mētem illius §. ſi cum eſſem. ac reſtitutoriæ & inſtitoriæ actionis declaratam materiam. Mihi tamen vlterius

5 negoti um iſtud perſcrutanti pro precedentium confutatione in mentem venit, quod inſtitutoria actio eiuſdem generis & qualitatis eſſe, videatur, cuius ſit reſtitutoria, quam tamen directam eſſe faten tur Doctores: quippe quod perſecutoria ſit, & hęredem comitetur, vt planè ex ea l. quamuis, colligitur, ſicque ex his ſutilem & ineptam manere reſtitutorię & inſtitutoriæ actionis diſputationem, hoc maximè admiſſo, quod eundem & vniformem effectum produducant. Sed & adhuc pro horum euerſione conſiderabā, mirè ad eius comprobationem facere, eſſe vtriuſque vnam eandemque actionē, quod in caſu illius legis, ſi quis à Titio, deſcribitur, vbi vt legatum mihi relictū, & quo ob meam abſentiam priuatus mā ſi habeam, primùm à me petenda erit re ſtitutio, quæ omnino iudicatur neceſſaria, daturque poſtea inſtitutoria, quæ idē operatur, ac reſtitutoria ſeu malis reſciſſoria, ita vt videantur hæ actiones viciſſim confundi. Nec eſt quod mireris, ſi in l. quamuis. §. ſi tecum, diſponatur magis inſtitui quàm reſtitui actionem, quum ibi opus nō eſſet reſcidente remedio, imò ſolùm expoſtularetur quod in debitorē reſtitutoria ſiue inſtitutoria ageretur.

6 Ego tamen à communi, ſententia haud deficiendum exiſtimauerim, qui planum ad id accōmodari poſſe reſpon ſum putem, quia ſit apertiſsimus textus in ea. l. quamuis. in qua inſtitutorię & re ſtitutoriæ actionis ſit expreſſa mentio, vt denuò diſputari non debeat, aut emū ctius inueſtigar. poſsit ne inſtitutoria actio. conſiderari. quam etiamſi parem, imò conformem qualitatem cum reſtitutoria habere admiſeris, nihil tamen oberit, quin diuerſæ & ſeparatæ iudica-

ri debeant, quod omnino deprehẽditur ex mente legiſlatoris in ea. l. quamuis, hoc diſponentis vna pro re quæ quæſita numquam fuerit, competere. Aliam verò ad eam quæ primum mihi competierat, ſed à qua mea exciderim negligẽtia
7 dari. Et vt communis ſententia firma & ſolida maneat, te hoc vnũ ſcire oportet duplicem eſſe reſciſſoriam ſeu inſtitutoriam, quarum alia reſciſſo obſtaculo iudicis officio competere dignoſcitur. Et de ea paſsim in reſtitutionis in integrũ materia loquimur, cuius meminerunt leges illæ, ſi quis ſtipulatus, &, ſi quis à Titio, præallegatæ. Alia verò reſciſſo impedimento iure actionis decernitur, vt patet ex ſerie tituli, ff. & C. quod metus cauſa nec non ad Senatuſconſultum Velleianum, ſecundum figurationem caſus eius legis quamuis ſub §. quanquam.

An reſciſſoria nondum reſtitutione obtenta detur?

SVMMARIA.

1 *Actio reſciſſoria niſi primum reſtitutione habita effectum aliquem producere non poteſt, ſecundum Bart. & receptiorem Doctorum opinionem.*

2 *Contra Bartoli & Iaſonis ſenſa inſiſtit auctor.*

3 *Declaratur opinio Bartoli.*

4 *Iaſonis opinio: & eiuſdem refutatio.*

5 *Approbatur cõmunis opinio, reſciſſoriam ſcilicet vtilem, & eam maximè quę ex reſtitutione prodit, non competere, niſi reſtitutione pręcedente.*

CAPVT VI.

1 Caeterum ex prædictis ſenſetunt ſcribentium plerique actionem reſciſſoriam, niſi primum reſtitutione habita, effectum aliquem poſſe producere, ita vt ſit neceſſariò, reſcindente officio opus, ſecundum doctrinam Bartol. in l. final. C. ex quibus cauſis maio. Atque hæc eſt crebrior & receptior *opinio*, quam fatetur eſſe veriſsimam Angel. in ea. l. fin Ex cuius l. poſtremo ſermone, id ſatis etiã deprehenditur, vbi maximè verba habent, exemplo actionis vtilis, quæ in integrum reſtitutis datur, quaſi lex denotet, non aliàs reſciſſoriam illam quæ vtilis eſt concedendam, niſi præceſsiſſe reſtitutionem admiſeris. Quin & in eandem ſententiam accedit lex, in honorarijs ſub verbo, reſciſſa vſucaptione. Inſtit. de action. quos textus ad hoc expreſſè ponderat Iaſon in eo §. rurſus. Ve-
2 rùm in primis velim Bart. Iaſo. & cæteri qui eos ſunt ſecuti, paulò diligentius conſideraſſent cõtra horum ſententiam militare, quod abſenti reuerſo, incontinenti orta ſit reſciſſoria, vt in ea l. final. C. ex quibus cauſis maior. qui tamen fateamur, hoc ſubſiſtere non poſſe cum effectu, & niſi præceſſerit reſtitutio. Sed ſi merè directam reſciſſoriam attenderis, manebit Bartol. & cæterorum eliſa opinio, quum maximè antiqua illa actio extare non deſierit, imò ſemper in eſſe manſiſſe, pura quæ inabdicabilis ſit iuxta l. quis ergo caſus. ff. de pecu. Nec me
3 latet Bartol. ſuam opinionem temperaſſe in ea l. in honorarijs, & hoc ſenſiſſe: ſi prima actio extincta omnino fuerit, puta abſolutè completa vſucapione, & per quam plenè directum acquiratur dominium, tunc reſciſſoria opus eſſe, quam competere non poſſe, niſi præambula reſtitutione aſſerat. Quod ſecus ſtatuendum adfirmat ſi ſemper ſubſtiterit actio etſi exceptione elidi aut ſummoueri poſſit, puta in præſcriptione, ex qua vtile tantùm reſultat dominium, quo caſu reſciſſoriam ſtatim natam admittit: ſed cuius effectus ſit ob exceptionem, quæ proponi poteſt, inefficax. hæc ipſe. A quo ea in re defeciſſe viſus eſt Iaſon, ſub. §. rurſus. potiſsimũ motus illo textu quem
4 loqui, non ſolùm in rerum mobilium vſucapione, ſed & immobilium præſcriptione teſtatur: qui tamen fateatur niſi reſciſſa vſucapione reſciſſoriam dãdam

non eſſe. Poſſe nihilominus aduerſum Iaſonem conſiderati, quandoque ſum ratus futile eſſe, quod is aſſerit textum illum, qui de vſucapione loquitur, tam ad res mobiles quàm ad immobiles referendum, quum verè vſucapio ſuapte
5 natura mobilia introſpiciat, vt deſumitur ex diſcurſu totius tituli. ff. de vſuca
☞ pio. *Communem* tamen ſectandam cenſeo ſecundum quam habes reſciſſoriam vtilem, & maximè eam quæ ex reſtitutione prodit, niſi ipſa reſtitutione præcedente non competere, quaſi neceſſum ſit eam ortum & originem à reſtitutione aſſumere, quæ eſt veriſsima ratio, quare alias competere nequeat.

Nunquid pro mobilibus & immobilibus rebus detur reſciſſoria?

SVMMARIA.

1 *Reſciſſoria tam pro mobilibus quàm pro immobilibus datur.*
2 *Reſciſſoria etiam pro incorporalibus competit.*
3 *Reſciſſoriam actionem vtilem eſſe actionem antiquam quidam definierunt, quæ in integrum reſtitutio datur.*
4 *Reſciſſoria cur vtilis dicatur.*
5 *Reſciſſoria nobili iudicis officio expeditur.*
6 *Reſciſſoria vtili anno finitur.*
7 *Reſciſſoria in iudicium deducta litis conteſtatione perpetuatur.*

CAPVT VII.

1 SCiendum eſt deniq; tam pro immobilibus quàm mobilibus rebus dari reſciſſoriam, maximè ſi interueniſſe vſucapionem effinxeris quod ex ea directum dominiũ prodeat, ita vt cum penes priorem dominum nihil reliquiatum ſuperſit, omnino reſciſſoria vtili, & quæ per Prætorem reſtituatur, eſſe agendum. Solet tamen quãdoq; immobilium etiam transferri dominium, ita vt nihil penes dominum maneat: puta quum minor rem ſuam ſolenniter vendidit. Imò totius iuris incorporalis amiſsio fieri poteſt, ſi eadem ſolennitate obſeruata debitorem minor per acceptilationem liberarit, & à debito exemerit. quo caſu etiam reſciſſoria minori ſuccurritur, vt
2 ex his clarè pateat, non ſolum pro mobilibus & immobilibus, imò etiam incorporalibus reſciſſoriam competere, quæ omni caſu ſemper iudicabit vtilis, quaſi à Prætore inſtituta & adinuenta ſit. cuius opinionis fuit Petrus antiquiſsimus Gloſſematarius. Vt non ab re qui-
3 dem reſciſſoriam actionem vtilem eſſe actionem antiquam definierunt, qua in integrum reſtitutio datur. Puta ob abſentiam, captiuitatem vel aliam iuſtiſsimam occaſionem, reſciſſo tamen quouis obſtaculo idque iudicis officio. Quam ideo vtilem nominari profitentur, quod
4 prima directa omnino extincta ſit, maximè vbi in totum quęſitum fuit dominium, ita quod hæc directa denuo ſuſcitari nequeat. Sed quũ antiqua illa actio ſublata non reperiatur, tunc hoc capite talis reſciſſoria modò impedimentum ſummoueris, antiqua directa dicetur. Puta in pſonali actione, quæ ipſo iure non tollitur, vt in l. obligationum fere. §. placet. ff. de act. & obligat. vel in reali pro
5 re immobili competente. Atque hæc nobili iudicis officio expeditur, per quod omne obſtaculum è medio ſubducitur, vt habetur in l. quod tempore. in illis verbis, admota præſcriptione. C. de
6 reſtitut. mino. quod nos fuſius ſuo examinabimus ordine. Cæterum reſciſſoria hæc vtili anno finitur, ut in ea l. in honorarijs. §. ſed quum reſciſſa, vbi potiſsimum cum effectu cœpit cõpetere quando fit poſt eius ortum. Et tandem quum
7 in iudicium deducta eſt, litiſconteſtatione perpetuatur. Ita docente gloſſ. in ea l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ff. eod. tit. Agnoſcis igitur pro mobilibus

&

& immobilibus rebus reſciſſoriam com petere.

An reſciſſoria natiua vel datiua ſit.

SVMMARIA.

1 *Reſciſſoria quando natiua, quando item datiua dici debeat opinio DD.*
2 *Refutatur per auctorē propoſita dubitatio:*
3 *Diſtinctio noua auctoris, quando reſciſſoria datiua vel natiua dici poſſit.*
4 *Approbat & ſequitur communem opinionem auctor, quæ eſt, diuerſis reſpectibus reſciſſoriam natiuam & datiuam dici poſſe.*

CAPVT VIII.

1 Dubitatum etiam fuit à pleriſque, an reſciſſoria datiua vel natiua actio eſſet iudicanda, in cuius difficultatis extricatione ſatis dubiè & inuolutè ſunt verſati. Primùm hac in re docentes eam datiuā dici, quę à lege omnino datur, nulla eius prȩexiſtente materia, & quæ ex quadam æquitate introducitur. Natiuam verò prȩſupponere cauſam antiquam, nondum tamen extinctam, ſecūdum quam declarationem aiunt, ſi ego me aduerſum completam vſucapionem reſtitui expoſtularim, tunc ex reſciſſoria datiuā reſultare, quippe qui abſolutè directo dominio ſim priuatus, nec cuius aliquid penes me manſerit, vnde ſaltem illa actio ortum poſsit aſſumere. Quod ſecus ſtatuendum exiſtimarunt in re quæ ſit pręſcripta, quia penes me directum ſit dominium, ita vt ab his reliquijs originem aſſumat reſciſſoria: nec ab re, quum adhuc ſuperſit quod eam producatis. hæc ipſi.

Vbi tamen per ocium quandoque licuit hunc articulum apud me examina
2 re prima manu adfuit, futilem, vanam, imò ridiculam omnino iudicari poſſe eam controuerſiam, quia omnino actionem natiuam eſſe defendi poſsit, ita vt difficilè, imò quaſi impoſsibilè ſit dari aliquam, quę ortū à cauſa pręcedente non aſſumpſerit, quod ipſimet fatentur, vbi admittunt datiuam eam eſſe, quę immediatè à lege datur, ſuadente hæc æquitate, quaſi tacitè fateantur reſciſſoriam ab æquitate originem aſſequi, & quæ aliàs introducta non fuiſſet niſi cōcedendam ſuaſiſſet æquitas. Accedit huic ſententię quod firmat Ang. in l. fi. C. ex quibus cauſ. maio. quo loco teſtatur reſciſſoriam verè eſſe vtilem antiquam actionē quod ſi antiquam introſpexeris quum ſemel competierit, & in rerum natura fuerit quid tu eam datiuam aſſeuerabis, nec adeſſe materiam vnde ortum & originem ſumpſerit? Ita vt diſputando defendi poſsit reſciſſoriam hanc natiuam eſſe, etſi ab hac ſententia ſcribētes noſtri communiter, paſsimq́ne deficiant. Qui
3 tamen ſi voles, defendi poterunt, modò dixeris reſciſſoriam, quæ reſciſſa præſcriptione pro ſtabilibus rebus vel perſonalibus actionibus datur, eandem antiquā eſſe quæ ab initio competebat, atq; hoc caſu natiuā eſſe: vbi verò pro vſucapionis reſciſsione competit quum tunc nuncupetur vtilis reſciſſoria, & non directa, hac ratione datiuam dici poſſe, habita ad præcedentem conſiderationem ratione, cùm ex antiqua illa actione, quę
4 primum competierat, emergat. Quo fit vt communem ſequar, quæ eſt, diuerſis reſpectibus reſciſſoriam natiuam & datiuam poſſe cenſeri.

Vtrum reſcindens & reſciſſorium ſimul cumulari ac coniungi libello poſſint?

SVMMARIA.

1 *Reſcindens & reſciſſorium iudicium ſimul cumulari non poſſe, & quę ſit ratio.*

2 Re-

2 Reſcindens & reſciſſorium coniungi poſſe ſaltem ſucceſſiuè, crebrior DD. opinio.
3 Comprobatur communis opinio.
4 Alia eiuſdem ſententię comprobatio.
5 Tertia ratio, item quarta. num. 6.
7 Euertitur communis ab auctore.
8 Secunda obiectio contra eandem.
9 Defenditur communis contra prędicta argumenta in contrarium adducta.
10 Concordantur opiniones, & pro communi concluditur.
11 Diſtinctio Panormitani, an & quado cumulatio vtriſq; iudicij ſit neceſſaria.
12 Reprobatur Panormitani ſententia, & communem à praxi crebriori approbatam concluditur.

CAPVT IX.

FRequentiſsimè tractata eſt ea
quæſtio, an duo hæc iudicia
reſcindens, & reſciſſorium,
poſsint ſimul & ſemel in eo
dem libello deduci? Quod vt intelligas,
admitte me tibi fundum vendidiſſe, ac
plurimum eo contractu læſum, ſi ego tā
dem me reſtitui petiero: nonne eodem
calculo, eadem via in libello efficaciter
hoc implorare potero, vt fundus ille,
quem habere deſij reſciſſo primum con
tractu mihi reddatur? Quod autem cu
mulari ſimul nequeant, facit, reſciſſoriū
1 niſi ſubducto è modico obſtaculo nun-
quā dari, vt omnino neceſſum ſit plenè
ante omnia reſcindens iudicium excu-
tere: primum quam ad reſciſſorium per
ueniatur, quod diffusè ſuprà edocui-
mus, vt affirmarit Guido Papa quęſtio.
143. vel ea ſola ratione ita bis à Senatu
Grationopolitano in iudicio, quod ij
aiunt cōtradictorio ſentntiatū. Et eam
libelli partem, in qua deducebatur tran
ſactionis reſciſsio, cuius tunc erat quæ-
ſtio, admiſſam: aliam verò quæ caſtro-
rum reſtitutionem introſpiciebat, omni
no reiectam. Qui nihilo ſecius fateatur
ex bono & æquo, iuris tamen rigore ſe-
poſito, cumulationem poſſe fieri. Sed à
2 crebriore Doctorum turma in contra-
riam item eſt opinionem. quod autem
hæc duo iudicia ſaltem ſucceſsiuè dedu-
ci eodem libello poſsint, ita exempli gra
tia caſum hac in re effingunt. Peto ad-
uerſum talem ſenteutiam contra me la-
tam me reſtitui. Et reſtitutione excuſſa
ac conceſſa fundum, qui ablatus eſt, ea-
3 dem ſentē:ia mihi reddi. Pro cuius com
munis opinionis comprobatione acce-
dit vnum, quod ſatis videtur vrgere. Nā
ſi quod metus cauſa actum fuerit, quum
ea actio ſit arbitraria, iudicis erit officiū
non ſolùm ad rei reſtitutionem cōdem
nare, ſed etiam non reſtituentem lata
prima ſententia quadruplo afficere, vt
hoc caſu lex vnius tm̄ ſentētiæ pronun-
ciationē deſideret, atq; hac cā textus ad
mittit me ī libello poſſe petere mihi pri
mo rē reſtitui, & ſi iuſſui nō ſatisfecerit,
in quadruplū damnari. Quæ omnia tra
ctant in l. ſi cū exceptione. *Alias*, Item
ſi cum exceptione. §. hæc autem actio.
ff. quod met. cauſ. Accedit his quod qui
4 rem nomine alieno poſsidet, ſi in eius
reſtitutione vſque ad ſententiam negli
gens fuerit, talis in odium contumaciæ
ad reſtitutionem cogendus, & omnino
compellēdus erit, vt eſt in l. non ab re.
C. vnde vi. à qua planè deſumitur hoc
caſu petitionem ſic conditionaliter pro
poni poſſe: talem ad rei reſtitutionē mi-
hi condēnari peto. Quòd ſi vſq. ad ſentē
tiā cōtumax fuerit, tu vt rei æſtimatio
nē cū re ipſa pręſtet, non immerito ex-
poſtulabis. Cuius opinionis eſt gl. in l. j.
ff. de actio. & oblig. Facit & aliud, Nam
quum à marito dotis pręſtanda eſt ſatiſ
5 datio, ſi ſatisfacere deſierit, in ſolidū cō-
demnabitur, vt in l. ſi conſtante. §. quo-
tiens. ff. ſoluto matrimo. imò à muliere
hoc implorante ita libellus concipi pote
rit, vt eo primum ſibi ſatiſdari expoſtu-
let, id demum adijciens, quòd ſi contu-
max eſſet & negligentem ſe ea in re prę
ſtet, petat ſtatim eum inſolidum condē
nari. argument. l. conditiones C. locati.
Vides etiam inofficioſi querelam, imò
hęreditatis petitionē gradatim proponi
6 poſſe quum tamen hæreditati petitio,
niſi rupto primum teſtamentum ortum
aſſumat, ita iſtud docente Bartolo, in l.

qui

qui de inofficioſi. §.j.ff.de inoffic.teſta-
ment.ſub gloſſ.in verbo. exercere. Vide-
tur etiam Butrigarius huius opinionis
eſſe aſſecla in capitu. conſtitutus. extra
de religio.domi. eo loco docens,contra-
ctus reſciſsionem impetrari poſſe, nec-
non ad rei reſtitutionem concludi, qui
etiam cenſeat rei reſtitutione implorata
7 contractus reciſsionem petitam cenſeri:
Ego tamen aduerſum communem hãc
ſententiam conſiderari poſſe exemplũ,
aliquando apud me iudicaui,quo reſcin-
dente iudicio ſit tãtum opus nullo alio
expectato,nec poſtea neceſſario. Puta,ſi
aduerſum me pro alicuius rei reſtitutio-
ne lata fuerit ſentẽtia ac rem ipſam poſ-
ſidere non deſierim. Si contra ſententiã
me reſtitui petam cum re ipſa fruar,ſo-
lo reſcindẽte tunc eſſe opus iudicio. Aut
ſi per contractum rem vendiderim,cu-
ius tamen nõdum à me facta fuerit tra-
ditio,ſi poſtea conuentionis reſciſsionẽ
expoſtulem,quid tu aliud quàm reſcin-
dens iudicium hoc caſu deſiderabis? vt
ex his prima manu fruſtratoria maneat
hęc cõiẽtio,maximè an hęc duo iudicia
cumulari ſimul poſsint,quia dabiles ſint
8 caſus, quibus vnico horum tantum ſit
vtendum. Sed & contra communem,ſic
adhuc inſiſti poſſe crediderim. Nam cer-
tum eſt imò indubitatum duo iudicia,
quorum vnum eſt præiudiciale, ad a-
liud coniungi nõ poſſe, vt in c.tuam.ex-
trà,de ord.cognitio. Cæterum iudicium
per quod ad reſtitutionem peruenitur,
præiudicare reſciſſorio nemo abnegabit
ſi potiſsimum hoc admittas, denegata
actione primam, quæ antea compete-
bat,omnino ſileſcere. Poteris tamen ab
hoc obice communem eximere, ſi potiſ-
ſimum hoc ſpectãdum probaris verum
eſſe,hæc duo iudicia cumulari poſſe,mo-
dò vtrumq; competierit.Sed & ſi ex his
9 aliud defecerit,non ex eo infertur,quin
ſemper ſubſiſtat hæc difficultas, vbi
vtrunque adfuerit. Atque ita ſunt Do-
ctorum dicta penſanda,& omnino intel-
ligenda, qui etiam exiſtimauerim præ-
ſcriptum caſum omnino dubium eſſe.
Nam etſi rem non tradiderim ſecun-
dum præmiſſum exemplũ, quid oberit
dicas reſciſſorio opus eſſe,etiam ſi penes
me eam habeam,cum ad eius reſtitutio-
nem per ſententiam condemnatus ſim?
perinde enim iudicabitur,ac ſi eam ha-
bere deſierim. atque idem iuris in con-
tractu ſtatuitur, cùm omnino cogi poſ-
ſim vt eam præſtem. Qui quum actio-
nem ad rei habet recuperationem, rem
ipſam habere videatur,vt in l.qui actio-
nem.ff.de regul.iur.niſi tu hoc fictione
& non veritate inſpecta procedere dixe-
ris,nihilq; præiudicij imminere reſpon-
debo,ſi tu potiſsimum perpenderis cu-
mulationem,cuius eſt controuerſia ſuc-
ceſsiuè proponi poſſe, quod ſecus eſſet,
ſi implicitè fieret Solet enim hoc modo
cõcludi. Peto primũ me reſtitui, & re-
ſtitutione conceſſa,in eo ſtatu,in quo an-
te contractum celebratum eram,reponi.
Quid enim quum à te fundum peterẽ
ſi ſuper eo tecum tranſegerim, velim-
que poſtea rem illam aſſequi: nonne o-
portebit me primum aduerſum tranſa-
ctionem reſtitui, per quam certum ſit
me impeditum,quo efficaciter agam, &
conceſſa, aut ſi malis obtenta reſtitutio-
ne,denuò primæuam illam actionem in-
10 tentare? Atque ex his è medio ſubduci-
tur, quod in prima dubitandi cauſa præ-
miſimus,ſimul hæc duo deduci non poſ-
ſe,quod originem habere nequeat reſciſ-
ſoria,niſi præambula reſtitutione, quia
etiam ſi tu id probaris, non tamen abne-
gabitur,quin ſucceſsiuè & conditionali-
ter admitti poſsit,quaſi in eum concipia-
tur modum,in quem reſtitutio conceda-
tur,nec aliàs:ita vt omnis difficultas cõ-
traria ſummota appareat, manebitq; cõ-
munis ſepoſitis illis obſtaculis plane fir-
mata:maximè duo hæc iudicia cumula-
tionẽ admittere,ac ſucceſsiuè & cõditio-
naliter deduci in libello poſſe. Admitte
contra me latã ſniam,per quã domo fui
priuatus, ſi aduerſum eam ſententiã pe-
tã me reſtitui,an num? Sic concludã: Pri-
mùm,vt reſcindatur iudicatum, demũ
mihi domus adiudicetur. Solet autem
11 Panor.in c.ex literis, ſic hanc materiam
extricare. Aut petens non eſt intentionis

plus

plus aſſequi, quàm complectatur reſtitutio: & tunc ait non eſſe cumulationem neceſſariam, puta ſi ego fundum vendidero, & quum nondum eſſet traditus, petiero me contra eum contractum reſtitui. Nam ſuperuacaneum eſset hoc caſu cumulatione duorum iudiciorum vti, quia ſolum opus ſit reſcindente remedio, quum rem penes me habeam. Si verò præter obſtaculũ aliud aſſequi nitar vt eſt, ſi fundũ tradidero, & denuo illum petã. Et hoc caſu ait ipſe debere, adamuſſim ſpectari, an res, quę petit, veniat acceſſoriè ad reſtitutionem expoſtulatam, adiiciẽs id exemplum de fundo vendito & tradito, quia ſecundum ipſum ſi narretur ex tali venditione minorem læſum, potiſsimum quòd is fundum tradiderit, non videtur aliud proponendum, quàm quod contractus reſcindatur, nulla facta mentione reſtitutionis fundi, quũ ſatis id tacite inſit ex natura actus. Vt eſt, quum petitur reſtitutio aduerſum ſententiam, quæ in rem iudicatam tranſijt, tunc non eſt opus reuocare eius ſententiæ executionem, quum id veniat acceſſoriè ad ſententiam, & rei inſit, ad cuius perfectiorem declarationem, aiũt ipſi conſiderabilem eſſe caſum, per quẽ res, ad quam peto me reſtitui non venit acceſſoriè ad diſpoſitionem de qua agitur. Puta ſi ita tranſegerimus ſuper fundo, quem poſsidebam, vt is apud me maneret à me aliquo dato. Si velim, ego contra eam tranſactionem reſtitui, eſt neceſſaria vtriuſque iudicij cumulatio, nec ſolùm poteſt proponi reſcindens, quia ex vnó non reſultat aliud, nõ enim ex trãſactionis titulo tem poſsideo, imò ante tranſactionem iam eam poſsidebã.
12 hæc ipſe. Mea verò eſt ſententia tutius eſſe. vt vtrumque remedium deducatur, atq; hanc opinionem ſequitur crebrior praxis. Solẽt enim expreſſa hac in re nõ nocere, & non expreſſa obeſſe. Maximè in his quæ ſunt iudicialia, in quibus Iudex non impertitur ſuum officium, niſi petenti l.4.§.hoc autem iudicium.ff. de dam.infect. Nec mihi placet ea conſideratio, aut res venit ad actum acceſſoriè vel non acceſſoriè, quia ſatis eſt ea duo remedia ad id diuerſimodè eſſe propoſita. Præterea non tam dicuntur aut cenſentur inter ſe connexa, quin poſsit par ſi volet, altero non vti, & eandem connexitatem procedere ſuſpicer, in exemplo tranſactionis propoſito, ac alijs caſibus, quia quum petam reſcindi tranſactionem, ſatis ineſt quod res cò reducatur, ac ſi tranſactum non eſſet, aliàs fruſtra proponeretur talis reſciſsio. Quare ego huic opinio inhæreo, vt vtroque caſu vtrunque remedium deducatur.

An præpoſtero ordine intentari poſſit reſciſſorium iudicium? ac poſtmodum, quod eſt reſcindens.

SVMMARIA.

1 *In optione actoris eſſe putauit Innocentius, vtrum remedium prius velit intentare, reſcindens ne an reſciſſorium.*

2 *Abbatis opinio contraria, reſcindentem primò, dein reſciſſorium inſtituendum eſſe, & eius opinionis ratio.*

3 *Conciliatio vtriuſq; opinionis, & diſtinctio ex concluſione libelli pro reſtitutione oblati.*

CAPVT X.

1 FVit etiam Innocentij opiniò in eo capitulo ex literis, eſſe in optione actoris intentare alterum quod vellet ex his
2 remedijs. Putà, primo ordine reſcindẽs, demum reſciſſorium, aut vice verſa, reſciſſorium, & poſtmodum reſcindens. A quo dicto primò diſcedit Abbas, adſerens contra eum firmiſsimam hanc regulam reſciſſoriam actionem non competere, nec poſſe intentari, niſi primùm reſtitutione obtenta: quia quum ante conceſsam reſtitutionem actio mea mihi ſublata ſit, quomodo apte proponetur niſi ſemoto obſtaculo, quum hæc duo aſſimilentur non habere actionem, aut talem aſsequi, quæ inutilis & ineſſicax ſit?

Quæ

Quæ regula deſumitur ex eo capit. ex literis. vbi Papa primùm pronunciauit ſuper cauſa reſtitutionis, demum in eo quod ſpectabat ad reſciſſorium iudicium, & hoc ſatis ſuadet l. fin. C. ex qui. cau. mai. In qua habetur reſciſſoriam actionem reſtitutis competere, ita vt non detur ſecundum ea verba, niſi reſtitutione conceſſa. hæc Abbas. Ego verò parum
3 aut nihil differre exiſtimo, quòd alterū ex his remedijs, ſiue prius aut poſterius intentetur, modò vtriuſque in libello fiat cumulatio. quia etſi ita contendam, peto per iudicis officium rem talem mihi reſtitui. Hic ordo præpoſterus non vitiat actum, imò eſt in manu iudicis primùm reſtitutionem concedere: demum contractum reſcindere, ſi ex actis pateat ita agi debere, quod ſecus ſtatuendum putarem, ſi pars ita expreſsè & ſpecificè concluderet: Imploro primùm, & antequam concedatur reſtitutio, talem contractum reſcindi, & reſtitutionem poſtmodum indulgeri. Nam hoc caſu vera eſt Abbatis opinio, non poſſe primùm intentari reſciſſorium, quàm reſcindens concedatur. Et ita terminandas exiſtimo præſcriptas difficultates.

Iudicis ne officio an actionis via reſtitutio implorari debeat, ex ſequentibus facilè agnoſces.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem eſse actionem opinio Sillani.*

2 *Reſtitutionem imploranti, iudicis officio ſuccurri, crebrior DD. opinio.*

3 *Ex edicto reſtitutionis nulla propria actio vel cautio proficiſcitur, ſed totum pendet è cognitione Prætoris.*

4 *Confutatur opinio Martini Gloſsatoris, & examinatur l. in cauſæ. 2.*

5 *Refutatur alio modò eiuſdem Martini ſententia, & ponderatur § final. d. l. in cauſæ. 2.*

CAPVT XI.

NEc extra aleam huius negotij dubitatum à Doctorib. fuit, Num actionis via, an vero iudicis officio peti in integrum reſtitutio debeat. Atq; ex eo planè reſultabit alterius difficultatis determinatio. Sitne reſtitutio actio, an iudicis officiū? In quibus ſcio diffusè verſatum Bart. in l. in cauſæ. la 2. ff. de minor. quo loco proponit Sillanum defenſaſſe reſtitutionem actionem eſſe, quem aſſerit motum per
1 eas l. in cauſæ. la j. ſub his verbis: Videndum, num fortè alia actio poſsit citra reſtitutionem in integrum competere. Facit ad hoc l. in cauſæ. la 2. §. fi. ff de min.
2 Qui tamen interim concludat imploranti reſtitutionem, ſuccurrendum iudicis officio, cum quo in eo cócurrit crebrior Scribentium ſententia. quæ apertiſsimè probatur in l. quòd ſi minor. § fina. ff. de min. in quo §. habetur ex eo edicto nullā
3 propriam actionem vel cautionem proficiſci: quinimo totum illud è Pretoris pendere cognitione, hæc Bar. ca. lege. Iudicaui tamen quandoq; eas leges à Martino allegatas, nihil ad negotium conducere. Nam ſi lex illa, in cauſæ. la 1. benè,
4 & vt decet examinetur, certè eius opinio omnino pugnantem, & contrariam eſſe manifeſtè intelliges: habet enim textus, in cauſæ cognitione hoc etiam verſabitur, num forte citra in integrum reſtitutionem, actio alia poſsit competere. Nam ſi communi auxilio & mero iure munitus ſit, non debet ei extraordinarium tribui auxilium: quibus verbis quid apertiùs? vt probatum maneat diuerſam & ſeparatam eſſe ab actione reſtitutionem, vt fruſtratoria ſit illius legis ponderatio. In hoc num fortè alia actio poſsit competere citra reſtitutionem, quaſi inferant actionem eſſe, imò potius dixero deſignari actionem non eſſe. Atque hoc apertè deſumitur ex verbis ſequentibus: quibus diſponitur eum, qui mero iure munitus eſt, inutiliter ad reſtitutionem confugere. Minus quadrabit Martinianæ
5 ſtn

ſententię. §. fin. eius l. in cauſæ, ſi potiſſimum ponderanda duxeris illa verba, reſtitutionem competere, aut cognitione prætoria, vel alienatione, reſciſſo ſeu dato in rem iudicio. E quib. verbis quid tu aliud iudicabis reſtitutionem potius officium iudicis, quàm actionem repręſentare? ita vt leges illę, quas Martinus in ſuam ſententiam allegauerat, eius opinioni refragari videantur? Accedit his quod docet Barto. ſub ea l. in cauſę. la 2. quo loco ibi reſoluit, quotieſcunque verba legis ad iudicem referuntur, tunc iudicis officium, non actionem ex eo reſultare. per l. quartam. ff. de alimen. & cib. lega. vt quum in reſtitutionis materia verba hæc cadant, Quę res erit animaduertam'. non abre dices officio iudicis, non autem actione ſuccurri, in quo hæreo. Et cùm hæc diſceptatio mihi omnino ieiuna & frigida videatur, nec vtilitatem aliquam præ ſe ferre: eſt quod ab eius vlteriore examinatione deficiẽdum probarim, cõdeſcendens ad alterius pinguioris articuli diſcuſsionem.

Num cum reſtitutione quę extraordinaria eſt, concurrat ordinarium remedium, vel è diuerſo Reſtitutio cum actione ordinaria?

SVMMARIA.

1 *Locum non eſſe concurſui in ordinario & extraordinario, remedio docetur ex l. in cauſæ. la 2. ff. de minor.*

2 *Ponderatur in oppoſitum §. Pomponius. d. l. in cauſę. 2.*

3 *Reſponſio ad d. § Pomponius.*

4 *Secunda reſolutio, & interpretatio d. §. Pomponius.*

5 *Bartoli diſtinctio, reſtitutionem non concurrere cum ordinario remedio, ſi ſit ſpeciale, ſecus ſi generale.*

6 *An & quando concurrere poſſint ordinarium, & extraordinarium remedium, tractatur ſuo à DD. in l. prouinciali ff de oper. noui nunc.*

7 *Ceſſat regulariter reſtitutio competente ordinario remedio, niſi extraordinarium plenius prouideat.*

8 *Remedium ordinarium hoc inducit, vt faciat ceſſare extraordinarium.*

CAPVT XII.

1 Scio etiam plurimum hæſitatũ an cum reſtitutione in integrum poſsit remedium ordinatium competere. Et breuiter negotium iſtum perſtringendo lex illa, in cauſæ, la 2. ff. de mino. docere videtur locum non eſſe cõcurſui. Vbi maximè eo loco ſcribitur nullam eſſe ſocietatem quam minor inierit, ſi modò circunſcriptus fuerit, ceſſareq; prætoris partes, quaſi ipſo iure ſatis ſit munitus, & ob id annotatum paſsim plurib. locis reperies, hoc operari ordinarium remedium,
2 vt ſileſcere faciat extraordinarium. Sũt tamen qui hac in re ponderarunt, in oppoſitum §. Pomponius. ſub illa l. in cauſæ, la 2. ex qua deſumi aſſerũt condictionem indebiti, vel ſine cauſa, quæ ordinaria nemo neſcit eſſe remedia, reſtitutionem non impedire, vt eſt in illis verbis. Sed & Pomponius adiecit, potuiſſe etiam à maiore incerti cautionem condici. ſed ille tex. ſi vt decet intelligatur, nullo modo erit cõtrarius, cuius verba vel hac ſola cauſa hic inſerenda duximus. Cùm quidam rogatus eſſet complures res fratris filiæ ea cõditione date, vt ſi ſine liberis deceſsiſſet, eas hæredi reſtituiſſet, atque hæc hærede defuncto eius hæredi cauiſſet ſe reſtituturã, Ariſto putauit in integrum reſtituendum. demum ſequitur: Sed & illud Pomponius adiecit, q̄ potuit incerti cõdici hæc
3 cautio, etiam à maiore. Agnõſcis igitur tex. illum duo membra comprehendere, quorum primum in muliere minore loquitur, cui per reſtitutionem ſuccurritur, quod cauiſſet hæredi defuncti. Et ſi morte principalis obligata eſſe deſijſſet, demum ſecũdo loco, lex habet, ſi maior

eo

eo caſu hæres fuiſſet, atque ita cauiſſet
obligationem, tanquam ſine cauſa fa-
ctam, condicere potuiſſe, non ꝙ tex. ve-
lit vtrunque remedium eidem perſonæ
competere, imò habẽdum eſſe ad diuer-
ſos reſpectum: Ex quibus iam nunc tibi
patet tex illum ſic declaratum, non tam
vigere, vt nobis negotium hac in re fa-
4 ciat. Poſſe etiam hoc modo interpretari
exiſtimauerim, nõ mirum ſi ibi indebiti
cõdictio, & in integrum reſtitutio ſimul
competant, quia ad diuerſa declinant &
tendant. Solet enim per condictionẽ in-
debiti hoc agi, vt indebitum quod à me
ſolutum eſt aſſequar, & ab obligatione
quam præter rationem cõtraxi, liberer:
ſed per reſtitutionem in integrum aliò
itur, vt iudex ipſe reſcindat, atq; hoc ita.
5 ſenſiſſe viſus eſt Bart. in ea lege, in cauſę,
niſi etiam tu aliàs ſm eum dixeris verũ
eſſe, vt cum ſpeciali remedio ordinario
concurrere non debeat reſtitutio. Secus
ſi generale ſit, quale eſt indebiti, aut ſine
cauſa condictio. arg. l. ſi legatarius. ff. de
dolo. Ego autem in præſentiarum haud
excutiendũ propoſui, an & quando con-
currere poſsint ordinarium, & extraor-
6 dinarium remedium. Cùm hæc diſpu-
tatio ſit ampliſsima, & diffusè à Scriben-
tibus examinata in l in prouinciali. ff. de
ope. no. nunc. Potiſsimum à *Zazio* ſuis
intellectib. ſingularib. ad quem poteris,
7 ſi voles, confugere. Qui omnes te hoc
vnum docebunt, regulariter ceſſare reſti
tutionem cõpetente ordinario remedio,
niſi fortaſſe plenius & pinguius proui-
deatur extraordinario, quàm ordinario,
vt eſt in l. Aemilius. ff. de minor. in qua
reſtitutus cõſequitur fructus perceptos,
& qui iure communi potuerunt percipi:
quos tamen lex ei omnino abnegaſſet,
ſi iure communi fuiſſet vſus. Habeas
etiam doctrinæ gratia exemplum aliud,
reſtitutionem in rem ſcriptam eſſe, ita
vt cõtra tertium poſſeſſorem competat,
per l. in cauſæ §. interdum. ff. de minor.
Et tamen habita ad ius commune con-
ſideratione hoc euenire poterit, vt con-
tra tertium poſſeſſorem intentari per-
ſonalis actio nequeat. Sunt & infinita
alia, quibus confirmari poſſet aliquando
efficacius mihi conſuli extraordinario,
8 quàm ordinario remedio. Sed ex præ-
cedente regula & præſcripta concluſio-
ne, tu in hac reſtitutionis materia, quod
ad præſentem attinet articulum, non ſe-
cus quàm ex Tripode ſemper, vt prædi-
ximus, reſpondere poteris, remedium
ordinarium hoc inducere, vt faciat ceſ-
ſare extraordinarium.

Sitne perſonale, vel reale beneficium reſtitutionis?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis beneficium, quidam perſonale eſſe volunt, alij reale, nonnulli mixtum.*
2 *Reſtitutionis beneficium reale eſſe, opinio auctoris, & eiuſdem alia comprobatio, nume. 5.*
3 *Reſtitutionis beneficium cur mixtum cenſeri debeat, alia auctoris ratio, quàm communiter aſſignari ſolet.*
4 *Reſtitutionis remedium non rectè probari perſonale eſſe, ex l. quia perſonale ff ſol. matrim.*
6 *Reſtitutionis remedium etiam incidenter, & exceptiuè proponi poteſt.*
7 *Concluſio aſſumpti thematis, reſtitutionem reale eſſe beneficium: & reſolutio duplex ad illorum opinionem, qui perſonale ex eo eſſe contendunt, quod fideiuſſori minoris non competat.*

CAPVT XIII.

NOn inconcinnum deniq; iudi
cabitur, ſi excuſſerimus, an p-
ſonale vel reale beneficiũ cen
ſeri debeat reſtitutio. Et vt ti
bi planè iſtud ob oculos ponatur, rem in
vtranq; partem examinabimus. Quod
1 autem perſonale ſit, facit ad hoc l. quia
perſonale. ff. ſol. mat. Qui verò reale eſ-
ſe tutati ſunt, ſumpſerunt fundamẽtum
ex eo, ꝙ ad hæredes tranſmittatur, vt in
l. non ſolùm. ff. de reſt. in integ. demũ vt
concordes

concordes eſſent hæ opiniones, reperti ſunt qui ſenſerunt mixtum iudicandū: perſonale, aſſerentes ex eo quod fideiuſſori minoris, non competat per textum in l. j. & fin. vbi Bartol. C. de fideiuſſor. minorum. & in l. Marcellus. ff. de fideiuſ-
2 ſore reale, quia ſucceſſores concomitetur. In ſumma ergo putauero reale eſſe, qui hoc attendendum putem, an perſona ſit mediata, ſeu immediata priuilegij cauſa, vt ſi immediatam admiſeris, iudicare ipſe debeas perſonale nõ eſſe, nec eo caſu principaliter perſonæ contẽplatione conceſſum: quo ſit vt cùm tu in reſtitutionis libello concipiendo neceſſario læſionem apponere debeas, & rem ita narrare atque deducere, vt apparere poſsit quæ ſit cauſa immediata & proxima reſtitutionis, vt eſt in l. quòd ſi minor. §. non ſemper. ff. de mino. quid oberit, quin hoc caſu reale cenſeri de-
3 beat? Etſi ab horum opinione non diſcedam, qui ſenſerunt miſtum eſſe beneficium, non ex eo, quia fideiuſſori minoris non competat, cùm non ſit rationem veram reddere: imò potius dictū dicto aduertere: ſed quia certum ſit minoris perſonam læſam, nec aliàs ei per reſtitutionem indulgẽdum, niſi hoc lex perſonæ contemplatione facere, quaſi perſona iſtud operetur, quod ſatis deſumitur ex l. exceptiones. ff. de exceptio.
4 titulo generali. Mihi tandem articulum iſtum euoluenti prima manu in mentẽ venit, legem illam, quia perſonale. ff. ſol. mat. parum aut nihil, coadiuuare intentionem eorum, qui putarunt perſonale eſſe. cùm in ea diſponatur maritū, id quod tantùm facere poteſt, condemnãdum: nihilq́; eo caſu hæredi præſtandã, quia tale beneficium perſonale ſit, & cū perſona extinguatur. Ex quibus verbis, Deus bone, quomodo tu iure & aptè inferes reſtitutionẽ perſonalem eſſe, cùm tex. ille de beneficio, ne quis conueniatur vltra quã poſsit facere, loquatur. q̃d poſtremū beneficiū non ſum abnegaturus perſonale eſſe, ſed qui planè cenſeã, omnino ab eo diuerſam eſſe reſtitutionẽ. Et qui tutari volent reſtitutionẽ perſonalem nõ eſſe, poterunt ei regulę inſiſtere, quæ habet, perſonale priuilegiū non egredi perſonã, quod tamen ſecus hoc caſu ſtatuti comprobatum habuiſti. Hinc non ab re Decius multis & infinitis fundamentis conſil. 48. comprobat,
5 Priuilegium de non exoluenda gabella, fiſco ſeu eccleſiæ conceſſum ad emptores non transfundi. Si denique reale eſſe tutari voles, planè accedent verba eius l. exceptiones. ff. de excep. tit. generali, in qua ſub finem habetur reales exceptiones, quandoque perſonas egredi, atque in eam rem adfertur illo loco exemplum de minore circumuento qui reſtitutus fuit. Quo textu quid apertius, vt probes exceptionẽ ex reſtitutione reſultantem realem eſſe? nec oberit, ſi dixeris agendo reſtitutionem proponi, vt tu ex eo confutandum illum textum, & aliter
6 declarandum cenſeas, cùm etiam incidenter & exceptiuè proponi poſsit reſtitutio, vt poſtea tu planius intelliges. Quãti igitur ſit profectus huius puncti elucidatio ſatis incidat effectus realis, perſo-
7 naliſve priuilegij, & tranſmiſsionis ex eo reſultantis. Reſidebis igitur in hac opinione, reſtitutionem reale eſſe beneficium, cui obeſſe non poteſt, quod prædiximus, ideo perſonale cenſeodū, quia fideiuſſori minoris non competat, q̃ id æquū & cõſonū rationi ſit in caſu l. j. C. de fideiuſſ. min. vt ei ſoli prodeſſe vel officere debeat reſtitutio, à quo fuerit implorata. Eſt & alia ratio: Nam fideiuſſori hoc capite ſuccurritur, quod ei ſalua & integra aduerſus minorem competat actio, qua quod is perdidit aſſequatur, vt in ea l. j. ſi dicas fideiuſſorem contrahendo læſum, & eadem ratione reſtituendum. Primum ſatis admittam, vltimum tamen planè inficiaturus, qui diuerſam & ſeparatam rationem inter hæc duo ineſſe exiſtimem, quod ad hæredẽ tranſmittatur reſtitutio, & ad fideiuſſorem: ſolet enim hæredẽ ſequi reſtitutio quia eadem ſit cum defuncto perſona, tum q̃ læſio ſit cauſa reſtitutionis concedendę. Quantum autem ad fideiuſsorem attinet, id ſanè nihil habet cum præceden-

tibus commune, cuius indemnitati ſit
ſatis cautum, atque hæc ita tractat Bar.
in illa l. j.

Vtrum reſtitutio ad minoris fideiuſſorem extendatur?

SVMMARIA.

1 *Beneficium minoris regulariter fideiuſſori denegatur, & quæ ſit ratio.*
2 *Confutatio prioris rationis, & ad eandem reſponſio.*
3 *Excutitur diuerſitatis ratio inter hæredem & fideiuſſorem, quo ad reſtitutionis beneficium.*
4 *Tertia & quarta ratio, cur fideiuſſori non detur reſtitutio.*
5 *Reſtitutionem non alij quàm minori competere, pro themate ſtatuitur ex l. 1. & 2. C. de fideiuſſ. minor.*
6 *Confutatio aſſumpti thematis, & ad eandẽ reſponſio ex mente Bartoli.*
7 *Diſcutitur Bartoli opinio, & approbatur ſententia Baldi, in eodem negotio.*
8 *Alia obiectio cõtra propoſitum thema, ex l. ſi minor. ff. de procura. & reprobatus ad eundem intellectus Bartoli.*
9 *Nouus intellectus & elegans declaratio auctoris ad d. l. ſi minor.*
10 *Improbatũ ſolutio gloſſę in l. 2. C. de fideiuſ.*
11 *Concluſio auctoris quibus caſibus beneficiũ minoris ad fideiuſſorem tranſmittatũ.*

CAPVT XIIII.

AN reſtitutio minori compe-
tens ad minoris fideiuſſorẽ
extendatur. Nunquid mino-
re reſtituto debeat eius fi-
deiuſſori eadem via ſuccurri? Ex cuius
enucleatione pendet alterius difficulta-
tis determinatio. An non beneficium re
ſtitutionis minori competens ad fideiuſ
ſorem extendatur, te etiam eius articuli
diſcuſsio docebit, vtrum verè in præce-
dentibus ſit Baldus loquutus, & an aptè
1 hoc negotium is extricarit? Primum aũt
tu hac in re præmitte regulam, beneficiũ
minoris fideiuſſori abnegari, vt in illa l.
prima. C. de fideiuſſ. mino. Facit etiam
apertiſsimus tex. in l. in cauſę, la j. ſtatim
in exordio. ff. de mino. cuius verba hoc
habent. Itaque ſi cùm ſcirẽ minorem,
& ei fidem nõ haberem, tu fideiuſſoris
pro eo, non eſt æquũ fideiuſſori in necẽ
meam ſubueniri: ecce iniquum à legẽ iu
dicari fideiuſſori adeſſe, aſſumit autem
talis iniquitas fundamentũ, quòd qui fi-
deiuſsit, minoris qualitatem non ignora
rit, vt ſibi imputare debeat, qui tã pro-
nus in fideiubẽdo fuerit. Solet enim paſ
2 ſim dici, Sponde, noxa præſtò eſt. Sed
hæc ratio prima facie non videtur mihi
concludẽs, quin potius impia, & per quã
facilè poſsint reuocari homines à mu-
tuo officio præſtando, quia duriſsimum
eſſet fideiuſſorẽ ſua liberalitate periclita
ri contra l. diuus Pius. ff. de regu. iur. vt
quũ tam officioſè in re minoris ſit ver-
ſatus, lex eum potius reſtitutione dona-
re debuerit. Quantum tamen ad iſtud
attinet, prior conſideratio ſatis ab hoc
obice defendi poterit, modò intellexe-
ris reſtitutionẽ ei omnino abnegari, qđ
huic ſit aduerſum minorẽ, quo indem-
nis maneat, recurſus, vt quũ hoc ei præ-
ſtet remedium ordinariũ, fruſtra extra-
ordinarium intentare debeat. Nã & ſi in
eo aliquis ſit, quantũ ad principalem re-
ſpectus: nemo tamen diffitebitur quin
3 diſtinctæ ſint in vtroq; obligationes. Mi
hi tamẽ iſtud exactè perſcrutanti, pro
præcedentiũ rationum confutatione, ad
huc aliud adfuit, verã non eſſe eam ra-
tionem, qua dicitur vnum in hæredis,
diuerſum in fideiuſſoris perſona ſtatuẽ
dum, quòd hæres defunctum repræſen-
tet. Quis enim abnegabit fideiuſſoriam
obligationẽ principali annexam eſſe, &
omnino ei inhærere? vt lex hoc caſu di
cat ſublata principali extinctam acceſſo-
riam: ita teſtante Bartolo in l. j. ff. de fi-
deiuſſor. quæ quũ veriſsima ſint, quis ẽt
diffitebitur fideiuſſorem ita principalẽ
repræſentare, vt hæres defunctum, quia
ſubſiſtere nequeat fideiuſſorius rex. niſi
& principalis adfuerit, vt ex his ego le-
ues eas rationes, nec omnino concluden

tes eſſe exiſtimem. Quinimò & ea conſideratio, quod hæres defuncti loco ſuccedat tã generaliter aſſumpta, poſſet ad perſonale priuilegiũ extendi, quod tamẽ indubitatum ſit non tranſmitti, imò cũ
4 perſona extingui. Ex his igitur ſat perſpectum habes, reſtitutionis beneficium ad fideiuſſorem minoris non trãſmitti, quod ei ſit ordinario cõſuetũ, atque hæc eſt verior ratio, earũ potiſsimũ, quas Doctores hac in re põderarunt, prætor quos puto aliã concludentiorẽ poſſe adferri: Ideo minori legẽ adeſſe, quòd eius ſit fragile & infirmũ iudicium, quæ conſideratio omnino in fideiuſſore ceſſat, q quũ maior eſſet, proſpicere ſibi cautius de-
5 buerit, nec tã faciliter ſpondere. Redeamus denuo ad negotium, quod vtcunq; intermiſimus, puta de minoris fideiuſſore, denuo examinaturi, an reſtitutio quę minori cõpetebat, fideiuſſorem eius ſequatur, pro cuius declaratione habes ad hoc apertos & puros text. legis primæ & ſecundæ. C. de fideiuſſor. minor. diſponentes, non alij prodeſſe reſtitutionem, quòd ſuapte natura reſtitutio ſoli vincẽ
6 ti proficiat, & victo tantùm officiat. Subuerti tamen poſſe aſſeuerabis eam concluſionẽ, quum ſit exploratum reſtituto minore ſublatã omnino primæuam obligationẽ, & ita fideiuſſoriã ſine principali non poſſe conſiſtere per legẽ, ſi hæres pecuniã. ff. ad Trebellian. vt vlterius diſputari non debeat, an fideiuſſori per reſtitutionẽ ſubueniatur. Tu tamẽ ad id efficaciter reſpondere poteris, verũ non eſſe per reſtitutionẽ minorem abſolutè liberatũ, & ab omni obligatione exemptum, quũ certum ſit eam non perimere, ſed ſolùm actionem elidere, vt eſt in l. ſi Iudex circumuento. ff. de minor. ita iſtud declarante & docente Bart. in l. ſe-
7 cunda. C. de fideiuſſor. minor. Cuius nihilominus doctrina prima manu poſſet vtcunque iudicari dubia & ancipitis iudicij, ſi potiſsimum exactè, & vt decet attenderis mentem illius l. ſi iudex circumuento. In qua habetur, quòd ſi minor uolit reſtitutione quã impetrauit, vti, non poterit ab aduerſario ad id cõpelli. Ex quibus verbis inferendum is cẽſuit, à reſtitutione nõ perimi, ſed elidi tãtùm actionem. quod ego omnino probare nõ poſſum, qui tamen Baldũ benè, & vt decet loquutũ crediderim, vbi nõ eſſet in eſſe deducta reſtitutio, quòd ſi ea minor vſus foret, atque hãc planè intentaſſet, tunc omnem prorſus actionem euaneſcere putarim. Quo tamen defenſata maneat prior reſolutio, ipſe antè dices principalis obligationis adhuc aliqd adeſſe, cùm ſaltem minor nomine obli-
8 gatus maneat. Sed & adhuc obſiſtere vlterius prædictis videtur l. ſi minor. ff. de procur. cuius verba ſunt hæc: Minor vigintiqtinque annis, ſi defenſor exiſtat, ex quibus cauſis in integrum reſtitui poſſit, defenſor idoneus non eſt, quia & ipſi & eius, fideiuſſoribus per in integrũ reſtitutionem ſuccurritur: quo textu quid manifeſtius etiam fideiuſſori minoris legem adeſſe? Quã legem (vt cõmunis opinio integra maneat) Bartolus in eadẽ lege ſecunda. cenſuit in actibus iudicialibus intelligendã, quaſi ſecus ſtatuendũ in extraiudicialibus exiſtimaret, potiſsimũ ſi de contractibus ſit quæſtio: quàm tamen ſit à vero aliena hæc ſua reſolutio, hoc ſatis teſtatur l. ſecunda. C. ſi tutor vel curator interuen. in qua expreſſim determinatur minori vigintiquinq; annis per reſtitutionem ſubueniri, ſiue in iudicio læſus fuerit, aut cirra iudiciũ, quaſi lex principaliter diſponat, attendendũ non eſſe, an iudicialirer tractatũ fuerit negotium, ſiue extraiudiciũ. Accedit his, procedere argumentũ de contractibus ad iudicia, & conformem vtriuſque eſſe naturã. l. omnem. ff. de iudicijs, ita vt hoc caſu per ſtatui debeat formula. Mihi aũt hac in re placet eorũ intelle-
9 ctus, qui ſenſerunt minori & fideiuſſori ſuccurri, modò creditoribus cõſultũ fuerit, ita vt lędi nequeant, puta in caſu eius l. ſi minor. in qua l. ſubleuauit eo onere fideiuſſorẽ, vt reſtituto minore aduerſũ debitorẽ, quẽ ipſe defendere duxerat, ſalua creditori mãſerit actio. Sic e vides vbi minor hæditatem adijt dato creditorib. hæreditarijs fideiuſ. Nã ſi hic vt repudiet reſti-

reſtituatur, certè quum in eum, qui hæ-
res futurus eſt, reſeruetur actio, æquum
erit opem fieri fideiuſſori, ita iſtud docẽ
te l. ſecunda. ff. de adminiſt. tutor. nec-
non l. pupillus. ff. de acquir. hæred. Qui-
nimò etiam ſi creditori non eſſe cautũ,
aduerſarij tamen dolus contractui ac-
ceſſerit, ita vt doloſè ad contrahendum
minor inductus fuerit, lex hoc caſu fi-
deiuſſorem adiuuari voluit, ita vt ei mi
noris prodeſſe debeat reſtitutio, & in
his expreſsis terminis procedit l. ſecun-
da C. de fideiuſſor. minor. Quòd ſi dolũ
abeſſe dignoſcatur, nulla erit fideiuſſo-
ris habenda conſideratio, vt ex his tibi
apertè pateat eius legis, ſi minor. enoda
tio, & quomodo illius ſcrupus ſit diſſol-
uendus. Quid autem ſi dolum interue-
niſſe admiſeris, an num erit neceſſarium
fideiuſſorem reſtitutionem ex ſe implo-
10 rare, vel vtrum præcedens minoris ſuf-
ficiat reſtitutio? gloſſa in ea l. 2. fuit hu-
ius ſententiæ, noua eſſe opus reſtitutio-
ne: mihi tamen ſemper viſa eſt dura e-
ius gloſſę deciſio. Nam quum bona fide
hic interceſſerit, ac lex ei in caſu doli
ſubueniri velit, quare tu non probabis
hoc eſſe latiſsimè interpretandum, vt ſal
tim ei pinguius & exuberantius quàm
ſit poſsibilè, ſubueniatur. Quid enim pu
gnabit aut oberit ſi huic minori pro ſit
ſententia, quaſi res connexa & intricata
eſſe videatur, cùm maximè eo iure, quo
minoris contractus ob dolum reſcindi-
tur, ita & fideiuſſoris? Facit in horum cõ
firmationem, Nam vt ſententia in prin
cipalem lata poteſt aduerſum fideiuſſo-
rem executioni demandari: ita & in in-
tegrum minoris reſtitutio debebit eadẽ
lege, & maximè accedente dolo fideiuſ
ſorem comprehendere, vt noua opus nõ
ſit inſtantia. Cùm etiã in ſimili ſat ſcias
tempus quadrimeſtre quod à lege prin
cipalibus indulgetur, ad fideiuſſores ex-
tendi, vt quàm malè ſenſerit gloſ. tu ſa-
11 tis ex præcedentibus habeas. Conclude
igitur minoris benficium ad eius fide-
iuſſorem non tranſmitti, vbi maximè
cautum non eſſet creditoribus, aut ſi fi-
deiuſſoris dolus contractui acceſſerit.

Ex ſequentibus annotabis, num ad hęredes tranſmitatur reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio in integrum non ſolùm ad hæredes, ſed & vniuerſales ſucceſſores minorum & omnium eorum, qui reſtitui poſſunt, tranſmittitur.*
2 *prima DD. ratio ad prędictam regulam.*
3 *Secunda ratio ad eandem.*
4 *Sepoſita vtraque ratione noua & verior ab auctore adfertur.*
5 *Reſtitutio tum demum ad hæredes tranſmittitur, ſi à defuncto intra tempora à lege pręfixa, petita fuerit.*
6 *Ad implorandam reſtitutionem præſtitutum à lege quadriennium.*
7 *Caſus, in quo hæredi conceditur reſtitutio, licet defunctus reſtitui non potuerit.*
8 *Approbatur prima regula: Reſtitutionem ad hęredem tranſmitti.*
9 *Pupillus patris hæreditatem debitis onuſtã adiens reſtitui poteſt; & an idem in ſubſtituto pupilli dicendum ſit, opinio Bart.*
10 *Reprobatur opinio Bartoli, & pulchrè declaratur l. paterfamiliàs. ff. de hęr. inſt.*

CAPVT XV.

1 FIrmiſsima iuris Ciuilis eſt re-
gula, reſtitutionem in inte-
grum, non ſolùm ad hęredes,
imò vniuerſales ſucceſſores
tranſmitti, ſiue igitur hęres ſit, aut is cui
ſit hæreditas reſtituta, poterunt in inte-
grum reſtitui, & non hi tantùm, qui hæ-
redes minoris ſunt, ſed & omnium, qui
in integrum reſtitui poſſunt, quæ tu an-
notata reperies in l. non ſon ſolùm. ff. de
reſtit. in integ. Hinc pater vt filij ſucceſ-
ſor ex ijs cauſis quibus in re peculiari fi-
lij familiàs reſtituuntur, poſt eius obitũ
reſtitutionem impetrare poterit, quod
procedit etiam ſi maiores hæredes ſint.
hęredes. l. minor. §. fina. cum l. ſequenti.
ff. de mino. huius autem regulæ duplex
2 à Doctoribus aſsignatur ratio, ideo ad
hæredem reſtitutionem tranſmitti,
quod

quod is defunctum repræſentet, ſed
quàm à vero ſit aliena, tu ſatis intelli-
gis ex his quæ de fideiuſſore præmiſi-
mus. Qui & ſi à principali pendeat, at-
que eum repræſentet, nihiloſecius reſti
tutione is non fruitur, vt illa repræſen-
tationis conſideratio parum aut nihil
ad rem iſtam conducat Secunda, quòd
æquiſsimum ſit defuncto ſuccurri, ne
tertius cum eius damno & incommo-
3 do locupletetur. Sed & hæc planè con-
funditur, ſi potiſsimum attenderis fi-
deiuſſoris minori eſſe adaptabilem, cui
tamen non ſuccurratur reſtitutione.
4 Quo fit, vt ſepoſitis his rationibus,
ego hanc tanquam veriorem adſerri
poſſe exiſtimauerim, reſtitutionem ad
hæredem tranſmitti, quòd reale ſit be-
neficium, & rem ipſam ſequatur, quæ
cùm ad hęredem deuoluatur, neceſſum
eſt omne ius ex ea dependens, deſer-
ri atque hæc mihi videtur verior & pu
rior ratio, & quæ minoribus calumnijs
ſit expoſita. Sed vt tu præcedentem con
cluſionem à verò abeſſe doceas, ſic ra-
tiocinari poteris. Si dum uixit defunctus
reſtitutionem petere diſtulerit, ita vt ab
humanis poſt 25. annum completum
deceſſerit, dicesne hoc capite hæredem
reſtituendum? non ſanè, quod fixo ani-
mo defendunt gloſ. & Barto. in ea l. non
ſolùm. Quę ſi vera fateare, nonne in cõ
feſſo erit reſtitutionem non omni caſu
5 ad hæredes transferri? Tu tamen id faci
lè vitabis ſi hoc vnum intellexeris, ad hę
redes reſtitutionem trãſmitti, vbi à de-
functo intra tempora à lege præfixa pe-
6 tita fuerit. Scis enim ad implorandam
reſtitutionem præſtitutum à lege qua-
drienniuni, vt eſt in l. fina. C. de tempo.
in integ. reſtitu. peten. ita vt ea defuncti
mora & negligentia omnino hæredi ſit
nocina, quaſi defunctus eum à petitione
excluſiſſe cenſeatur, & tacitè ius quod il
li competebat remiſiſſe, vt plus iuris in
hæredem nõ tranſtulerit quàm haberet.
7 Eſt igitur caſus in quo non potuit de-
functus reſtitui, & tamen eius hæredi cõ
ceditur, vbi in puncto mortis perficitur
lęſio. l. j. C. de reſtit. milit. Ideo ſi minor
decedat, non adita hæreditate, poterit
eius hæres petere reſtitutionem, vt eam
adeat: licet dum viueret minor, non ha-
beret tale beneficium, & læſius non eſ-
ſet, quia adhuc adire poterat: ſed quia
in puncto mortis perfecta eſt læſio, reſti
tuetur, vt in l. qui duos. ff. de reb. dub.
Poteſt etiã defunctus reſtitui, & non hæ
res, ſi deceſſerit defunctus in calculo,
in quo expirauit beneficium reſtitutio-
nis in integrum, hoc autem fuſius poſt-
modum à nobis explanabitur. Imò hoc
tu abſonum exiſtimare non debebis, poſ
ſe quãdoque hęredem reſtitui, etiam ſi
à defuncto primum obtenta, aut ſaltim
impetrata non fuerit reſtitutio, quod cõ
ſiderari poteſt, ſi mortis tempore perfe-
cta & conſummata extiterit lęſio, vt eſt
in l. Pantonius. ff. de acquirend. hæred.
Facit l. q. duos. ff. de rebus dub. In qua l.
Pantonius, diſponitur. Et ſi ſtricto iure
defuncto reſtitutio nõ competierit, quia
ante tempus ſuum diem obierit huma-
nius tamen ex mente diui Pij ei ſuccur
ri, vt ex eo Barto. in illa l. non ſolùm, aſ-
ſerat hæredis minorem, etiam ſi nondũ
adita hæreditate minor deceſſerit, quo
hæreditatem is adeat, poſſe reſtitui. Et
ſi minor dum viueret, nondum eſset be
neficium reſtitutionis aſsecutus, qui ſe
læſum contendere non poterat, quum
aditioni locus eſset, vt hæredi ſuccurra-
tur, quòd minore decedente perfecta &
conſummata eſset læſio. quem articulũ
ego poſtea & ſuo ordine ampliſsimè e-
xaminare cõſtitui, vt eſt etiam diffuſiſsi
8 mè à pleriſque excuſſus. Salua igitur &
integra manebit præſcripta concluſio,
Reſtitutionem in integrum ad hæredẽ
tranſmitti. Si impubes ab hæreditate pa
terna, quæ ei delata erat abſtinuerit, pa
ternis creditoribus non obligatur, nec
etiam is qui ei pupillariter eſt ſubſtitu-
tus, maximè ob bona poſtea quæſita: pu
ta ſi filio hæreditas obuenerit, hæredita-
te verò paterna adita, & à minore reten
ta, tam ipſe, quàm ſubſtitutus creditori-
bus obligabuntur. Hoc autem apertè
deciditur in l. paterfamiliàs. ff. de priui.
leg. credito. Vbi Barto. eam legem exa-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

minans, dicit pro dubitandi ratione. con
ſiderari poſſe, etiam ſi pupillus patris hæ
9 reditatem adierit, ſubſtitutum tamen
non debere creditoribus obligari, quia
contra eam aditionem reſtitui poteſt pu
pillus, allegando quòd in conſultè hære
ditatem adierit, quia ſit debitis onuſta:
vt ſi pupillus reſtitui poſsit, quod eſt in
in confeſſo, debeat eadem ratione idem
in ſubſtituto determinari, quum reſtitu-
tio ad hæredes tranſeat. Quem obicem
reſoluens, dicit ipſe regulam illam, reſti-
tutionem ad hęredem tranſmitti, ſic de-
bere intelligi, niſi hæres actum de quo
agitur, confirmarit & approbarit, quo ca
ſu aſſerit nō debere reſtitui, etiam vt ad
reſtitutionē defunctus admittatur. Sed
in caſu eius l. paterſamiliàs, ſubſtitutus
confirmauerat & approbauerat additio-
nem hæreditatis paternæ à pupillo fa-
ctam. Nam ſubſtitutus adeundo pupil-
larem hæreditatem, paternam agnoſce-
re videtur quam in pupillari inuenit. At
que hanc dicit eſſe optimam declaratio-
nem ad eam legem, non ſolum. mihi ta-
men non omnino placet hæc Bartoli do-
10 ctrina, quia ſecundum eam nunquam hæ
res defuncti reſtitueretur, quia certū eſt
hæredem defunctum repræſentare, & ſi
hæres eſſe velit, debere approbare quæ
à defuncto geſta ſunt, imò ad id obliga-
ri: putà, quia hæres debeat confirmare
quod geſsit defunctus, & ita ſequeretur
quod contra contractum à defuncto fa-
ctum non poſsit reſtitui, nec aduerſum
aliud quod à defuncto procederet. Ad
hæc etiā conſiderabam in ea l. paterſami
liàs. nihil diſponi, quod ſubſtitutus non
deberet reſtitui, imò hęc ſolùm per eam
exprimi, vbi ſubſtitutus filij hæreditatē
adierit, & inuicem hæredi obligari, & in
eum hæreditatis actionem competere:
quæ an ipſum à reſtitutione in integrū
excludant non planè agnoſco, imò qui
exiſtimem ob id non eſſe priuandum re
ſtitutione, quia etſi ex contractu à mino
re facto lex dicat in eum agi poſſe, non
ob id ex eo eſt à reſtitutione in integrū
ſecludendus. Sed tamen ego cenſeo cum
Bartolo dicendum, veram eſſe declara-
tionem ad eam legem, non ſolum, quod
non ſit hæres ex perſona defuncti reſti-
tuendus, vbi actum cuius eſt controuer-
ſia, ipſe approbauit & cōfirmauit. Et hoc
in ſubſtituto planè intelliges, primùm
enim pupillus patris hæreditatem adie-
rat, cui hic ſi in pupillari ætate deceſsiſſet
ſubſtitutus fuerat. Sic cùm euenerit pu-
pillaris ſubſtitutio, & filio in pupillari æ-
tate defuncto, ſubſtitutus illius hæredi-
tatem adierit, nonne confirmaſſe cenſe-
tur aditionem à pupillo factam? Sciuit
enim à pupillo paternam hæreditatem
aditam, ſed potuit primum ſe immiſcere
hæreditati pupilli, & contra, aditionem
defuncti reſtitui, ſi ſubeſſet cauſa legiti-
ma, ob quam ad eam reſtitutionem poſ-
ſet is confugere, quod tamen non egit,
imò volens hæreditatem pupilli ex pu-
pillari ſubſtitutione adijt, quaſi ſuæ mē-
tis eſſet velle creditoribus hæreditarijs
obligari, vt bene loquitur Bartolus, vbi
ſenſit hunc confirmaſſe & approbaſſe a-
ditionem à defuncto factam, quam ta-
men ſequi non tenebatur ſi voluiſſet,
quia potuiſſet vt iam præmiſsi, impetra-
re reſtitutionem in integrum. Primùm,
quando hæreditatem adiret, & ita vult
declarandam & intelligendam eſſe illā
l. paterſamiliàs. Eſtque ex his ſat reſpon-
ſum ad id, quod nunquā ſecundum hanc
doctrinam reſtitueretur hæres, quia fa-
ctum defuncti approbarē debeat. Nam
fuit in huius ſubſtituti manu vel hære-
ditatem pupilli non adire, aut ex iuſta
cauſa, & ſi quæ pupillo competeret, re-
medium reſtitutionis contra aditionem
hæreditatis à pupillo factam implorare.
Si igitur volens & ſciens aditam à pupil-
lo hæreditatem acceptauit, meritò non
eſt reſtituendus: argum. eius quod dici-
tur, vbi minor maior effectus contractū
probauit, à reſtitutione excludendum:
Itaque hic ſenſus ſatis deſumitur ex ver
ſiculo quemadmodum. in eadem lege
paterſamiliàs. ſecundum quam doctrinā
non eſt neceſſum ſequi intellectum eo-
rum, qui putarunt quod in ea l. paterfa-
miliàs, ſubſtitutus ibi eſſet hæres neceſſa
rius, quum etiam Bartolus teſtetur eſſe

doctri-

doctrinam diuinatiuam. Sed audi, ſi vera eſſet hæc declaratio, ceſſaret ex integra dubitandi ratio per Doctores adducta, quę eſt, quia fruſtra impetraret reſtitutionem ſubſtitutus, ſi neceſſarius hæres haberetur. Veriùs tamen eſt, vt ibi non dicatur fuiſſe hæres neceſſarius, atq; id deſumitur ex finalibus verbis eiuſdē legis. Quòd ſi ſubſtitutus hæres hæreditatem nō adierit, & ita ſi potuit eam nō adiiſſe, non fuit hæres neceſſarius, in qua opinione ego reſideo, ex quibus tibi liquidò cōſtat reſtitutionē hęredē ſequi cū ea. quam ſupra attulimus modificatione.

Si minor vti obtenta reſtitutione nolit, an num qui eius eſt fideiuſſor, ex ſe impetrare poterit?

SVMMARIA.

1 *Fideiuſsorem ex ſua perſona reſtitutionem petere poſſe, ſi minor eo vti nolit conclu-ſio DD. & quæ ſit cauſa.*
2 *Ratio dubitandi ad prędictam concluſionē.*
3 *Approbat auctor DD. ſententiam, additis decidendi rationibus.*

CAPVT XVI.

1 Finge minorem reſtitutione
vti nolle, an num admittetur
fideiuſſor, vt ex perſona ſua
hanc impetret, vbi maximè
dolus contractuī acceſsiſſet? in quo concluditur à Doctoribus hoc ei permitti, quos vel hoc vnum mouet: Quia cùm huic ab initio accedente dolo ius illud reſtitutionis quæſitum fuerit, ſequaturque id ius fideiuſſorē, fateare neceſſum eſt, quòd cum eo contraxerit: quare igitur ius mihi competēs citra conſenſum meum à me tolles? argument. l. fin. ff. de
2 pact. hæc illi. Sed & horum deciſio mihi
vt cunque viſa eſt ſatis dubia. Nam quū
certum, imo indubitatum ſit minoris in
tuitu reſtitutionem concedi, ſi iam ipſe
ea nolit vti, quomodo apte iudicabis vt
perſonam acceſſoriam ſequi debeat reſtitutio, & acceſſorium effectum poſſe producere, nondum deducto in medium principali negotio, hoc maximè penſato, quod lædi nequeat fideiuſſor, cui in omnem caſum & euentum ſit aduerſum minorem regreſſus, quo is in-
3 demnis maneat? Veriùs tamen eſt vt vo
lens admittatur fideiuſſor Nam minore dolosè circunuento, & fideiuſſorem deceptum fateare ſuadet ratio, cui hoc caſu ac maiori lex vult adeſſe. Vel hac vna pręcipua cauſa ne creditor qui cum vtroq; contraxit ex dolo ſuo aduerſum fideiuſsorem, lucrum cōſequatur, contra l. ſine hæreditaria. ff. de negot. geſt ita vt hoc caſu ex perſona ſua ei reſtitutio cōpetat. Eſſet enim ſatis impiū minori decepto ſuccurri, & fideiuſsori eadem calliditate circumuento non adeſſe. Nec eſt omnino abſolutè verum, quod ipſi in contrarium præmiſimus, ſic eſſe fideiuſſori conſultum, vt detrimentum pati nequeat. Quid enim ſi minor non ſoluendo efficeretur, nonne iudicaretur inanis & ridicula in eum actio? manebit igitur verior aſſumpta hæc cōcluſio. Si doloſus ſit cōtractus à fideiuſſore reſtitutionē implorari poſſe etiam ſi ea vti nolit minor.

Vtrum cedi poſſit reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem cedi poſſe colligitur ex l. ſi minor ff. de admi. tuto. & vnde ſit huius concluſionis deſumpta ratio.*
2 *Reſtitutionem cedi non poſſe prima dubitandi ratio à ſufficiēti partiū enumeratione.*
3 *Secunda contra eandem concluſionem hęſitandi cauſa.*
4 *Reſpondetur ab auctore ad vtranq;.*

CAPVT XVII.

1 AN autem ceſsionis via transferri in alium poſsit reſtitutio, habes textum hoc apertè declarantem in l. ſi minor. ff. de adminiſtr. tutor. ſub illis ver-

bis, niſi fortè mandare actiones paratus ſit curatoribus. ex quibus deſumitur cedi reſtitutionem poſſe. Huiuſce autem concluſionis pura ratio deprompta videtur ex l. ex pluribus. ff. de adminiſt. tutor. in qua diſponitur quod quę ad hęredes tranſmiſsibilia non ſunt, cedi nequeant, quaſi ex oppoſito doceat textus quæ tranſmittuntur, poſſe cedi, ad quod facit l. j ff. de priuil. dot. necnon Bart. in l. ſi ſtipulatus fuerim. ff. de verbo. obligat. Atq; hic caſus non impertinētet in medium adfertur, quum ſi rectè memini frequentiſsimè ſuper eo dubitatum viderim, & in praxi pluries ventilatum.

2 Quod tamen cedi nequeat, ita doceri poſſe exiſtimauerim, modò à ſufficienti enumeratione partium arguendum probaris, quæ eſt validiſsima in iure ratiocinatio vt in l. 1. C de imponen. lucratiua deſcript. libro 10. Nam ſi iam à minore obtenta fuerit reſtitutio, quid eſt quod eam poſſe cedi dicas, quippæ quæ iam ſit in eſſe & rerum natura? Quod ſi obtinendæ locus ſit, cùm primæua actio ſopita maneat, quomodo quod extinctū eſt, cedetur? Sed his facilè reſpōdebitur, ſi intellexeris poſtremo hoc c. non eſſe extinctam in totum actionem, imò potius eliſam, vt ſupra edoctum eſt. Et ſi non ſim neſcius alios aliter reſpondiſſe, extinctam non eſſe, quòd qui viam habeat ad rem recuperandam, rem ipſam habere cenſeatur. Quæ tamen conſideratio ſat leuis eſt, quippe quæ procedat in remedio ordinario, non autem extraordinario, vt ſatis deſignant verba eius legis. Qui actionem habet ita vt extraordinarium illud officium ſit ab alio caſu alieniſsimū, imò omnino vitari peterit præſcripta argumentatio, modò ad hoc vnum animaduerteris abſurdum nō eſſe, vt iam impetrata & obtenta à minore reſtitutio cedi poſsit, quemadmodū vides, ius mihi etiam plenè quæſitum alteri cedi. Certum & eſt ius illud reſtitutionis, tam minori quàm maiori competere, modò hoc æquitas ſuaſerit quare igitur illud nō cedet quod omnino vtroque caſu procedit, etiam ſi obtinenda fuerit, modò liquidum ſit eam compete
3 re, atque hæc eſt vera rei ceſſæ natura, aliàs fruſtra & inutiliter ceſsiones producerentur. Facere tamen adhuc contra eam opinionem fortaſſe iudicabis, ſequentem rationem. Nam ſi per principalem contractum, quem minor vult reſcindere, ſublata fuerit primæua actio, cùm ea actio cedenti ſit inutilis, nonne etiam erit apud eum cui fiet ceſsio inutilis? quòd indubitatum ſit non melioris eſſe conditionis ipſo cedēte, vt in l. in his § non debeo. ff. de reg. iuris. Quæ impu
4 gnatio, & ſi vtcunque ſubtilis videatur, tñ nihil ad negotium quadrabit modò ad reſtitutionē animū deflexeris, cuius effectus eſt læſionē adimere, & hoc omnino operari, vt perinde ſit ac ſi ſublata non eſſet actio, quod fit reſciſſo contractu. Quæ præſcripta concluſio, ita declarari poterit vt procedat, ſiue minor ceſſerit aut maior, in quibus quantum ad id, nihil eſt diuerſitatis hęc diſcriminis, de minore nulla eſt difficultas. Quod verò ad maiore attinet quū hic ex cauſa iuſta reſtitui poſsit, poterit & eodem iure reſtitutionem cedere.

An primum quàm cedatur reſtitutio debeat cedens aſſequi à iuramento diſpenſationem?

SVMMARIVM.

1 *Tutius eſt vt primū quàm cedatur reſtitutio, impetres cedens à iuramento relaxationem ex rationibus in textu adductis.*

CAPVT XVIII.

ET cùm vterq; caſus aliquādo ſe obtuliſſet decidendus, memini me à quodam veritatis indagandæ curioſo interrogatum num eſſet neceſſarium vt ad eius ceſsionis robur & validitatem præcede

ret

ret Sacramenti diſpenſatio, quam obtinere deberet cedens? Tunc enim erat à minore reſcindendus contractus iuratus. Et à maiore alius, per quem enormiſſimè læſus fuerat, cui ego obiter reſpondi tutius futurum, ſi primum quàm hic
1 cedat à Sacraméto ſe eximat. Nam quũ iuramentum perſonale ſit, & iurantis liget animam, nonne æquum eſt vt propriç is adſit animæ? Quomodo etiam recté & rité poſſet ceſsionarius eius nomine, imò difficilius cedentis diſpenſationē implorare, certè non video. Facit etiã quum hic cedens patet viam retractationi contractus, & ex ceſsione emolumentum aſſequatur, vt optimo iure ſacramẽto conſulat, ne ipſe aliàs periurium incurreret, atq; ea omnia poſtea fuſius attingemus. Sed quæ interim annotaſſe licuit, cùm vt cunque viderentur inſeruire declarationi præcedentis difficultatis quod etiam paſsim decipiantur infiniti ceſsionarij, qui ſibi ſat cõſultum ſola ceſſione credunt. Et ſi non præceſſerit à iuraméto diſpenſatio, in quo tamen plurimum falluntur. Sic ex præſcriptis concluditur cedi poſſe reſtitutionem, & tutius futurum, vt primum quàm cedatur, impetret cedens à iuramento relaxationē.

An vt ad hçredem tranſmittitur reſtitutio, ita reſtitutionis cœptç inſtantia?

SVMMARIVM.

1 *Non reſtitutio tantùm, ſed etiam inſtantia & hæredibus datur, & in hæredes tranſfunditur.*

CAPVT XIX.

SOlet etiam dubitari, Nunquid vt ad hæredes tranſmittitur reſtitutio, ita etiam reſtitutionis cœptæ inſtantia quç à minore vel maiore eſt inchoata? Cuius dubij reſolutio ex eo pẽdet vtrum eadem ſtance terminari debeant transfuſio ad hæredem, quç ſit iure actionis, & ea quç à iudicis dependet officio? Quo iure dubium non eſt vtroque capite locum eſſe tranſmiſsioni, ad quod facit l. ſi intra. C. de reſtitut. in integ. in qua diſponitur ſi minor intra quadriennium reſtitutionem impetrauit, & demum lite pendente eius aduerſarius deceſſerit, aduerſum hæredem & in hæredes reſtitutionem dari, qui textus ſi ut decet perpendatur,
1 vtriuſq; caſus deciſionem includit. Primum aſſerens hæredibus, & in hæredes reſtitutionem competere, quod manet ſine dubio: demum transfundi reſtitutionis inſtantiam, & eodem iure poteris afferre exemplum de minore, qui lite mota nec terminata ſuum obijt diem, vt eam inſtãtiam ad hęredem tranſmittat. Nam fruſtra hęredem ſequeretur reſtitutio, ſi à cauſç proſecutione mortuo interim principali excluderetur. Hinc non ab re lex indifferenter ſtatuit inſtantiam à defuncto cœptam hæredĩ competere, & in hæredem dari, vt in l. omnem. ff. de iudicijs, quæ eſt vera in iure concluſio.

Cùm ad hæredem reſtitutio transfundatur, an num id procedat, ſiue à minore maiori ſeu minori, aut à maiore minori ſuccedatur?

SVMMARIA.

1 *Minori qui eſt hęres minoris, non currit reſtitutionis tẽpus, niſi minore ętate finita.*
2 *Si maior maiori ſuccedat, illud tempus tantum cõſequitur, quod defuncto ſupererat.*
3 *Oppoſitio & dubitandi ratio aduerſus primum membrum, quando nimirum minor ſuccedit minori.*
4 *Reſponſio & diſtinctio Bartoli ad eandem.*
5 *Alia ratio et reſponſio ab auctore ex l. interdum ff de minor.*
6 *Impugnatur prædicta ratio dubĩtnis gratia.*
7 *Hæredi defuncti, ſiue is minor ſiue maior fuerit, quamdiu defunctus in rerum na-*

tura

tura exiſtit, ius reſtitutionis nunquam quæritur, & quomodo ad hoc concludenter reſpondendum ſit.
8 *Alia D D. diſtinctio in eadem diſputatione.*
9 *In reſtitutione quod ad tempus attinet, ſoles lex perſonam intueri, in quam facta eſt tranſmiſſio.*
10 *Reſtitutionis beneficium perſonæ cohæret, & ætate menſuratur.*
11 *Si reſtitutionis tempus aduerſus minorem currat: poteſt ipſe tanquam læſus reſtitutionem aliam implorare.*
12 *Auctoris opinio, qualiter reſtitutionis beneficium ad hæredem transfundatur.*
13 *Intellectus & explicatio ſecundæ partis d. l. interdum. ff. de minor.*

CAPVT XX.

QVOD autem declarauimus
reſtitutionem hæredem co-
mitari: eſt, intelligas aliquan
do in hoc dubitatum, an ad
hæredem, qui minor vel maior eſt, ſit
referendum: quod apertè deciditur in l.
1 interdum ff. de minor. In qua primum
habetur, ſi minor hæres fuerit niſi mino
re ætate finita, reſtitutionis tempus nó
currere, quaſi hoc ipſo deceptus videa-
2 tur. Cùm enim intra tempus ſtatutum
poſſet ex perſona defuncti reſtitui, & in
eo defecerit, idque ſola defuncti cauſa,
æquum fuit ita diſponi. demum aliud
ex eadem l. deſumitur, ſi maior maiori
ſucceſſerit ſolùm tempus debere conſe
qui, quantum defuncto ſupereſſet quod
potiſsimum deprehenditur ex illis ver-
bis planè, ſi defunctus ad in integrum re
ſtitutionem obtinendam modicum tem
pus ex anno vtili habuerit, hæredi mino
ri poſt 25. annum id duntaxat tempus
dandum, quod ei, cui hæres extitit, com
petebat. Sic habes minori heredi, niſi mi
nore ætate completa, reſtitutionem nó
currere: ſi verò maior maiori, ſpectandũ
tempus, quod defuncto ſupererat. Sed
3 aduerſum primum membrum, in quo
de minore fit mentio, vrget vnum me-
lioris conditionis, non debere eſſe hære
dem ipſo defuncto, vt l. non debet. ff. de
reg. iur. quomodo verò minori qui hæ-
res eſt, dices omni tempore ſuccurren-
dum, puta quadriennio, vbi fortaſſe tan
tum tempus defuncto nó competeret,
quia iam ex quadriennio lapſa eſſent a-
4 liquot tẽpora? Quam difficultatem vo
lens reſoluere Bar. in ea l. interdum. ſo-
let negotium hac ſequente doctrina tẽ-
perare. Aut maior minori, minor, maio-
ri, vel minor minori ſuccedunt, quaſi ſe-
cundum hanc diuerſificationem videa
tur ipſe omnes hos caſus ita, perſtringe-
re, vt in nullo obſiſtat præcedens confu
5 tatio. Ego tamen ſecluſa & ſepoſita tam
eius quàm aliorum diſtinctione, putaue
ro ideo minori hæredi ſuccurri integro
toto tempore, quod quum poſſet reſti-
tui, defuncti tamen facto impeditus fue
rit. Quam rationem exprimit lex illa,
interdum, quæ quum ſit Iuriſconſulti,
non eſt aduerſum eam denuo conten-
6 dendum. Etſi dubitationis gratia impu-
gnari hanc poſſe hoc modo cenſuerim,
qui falſum eſſe putauero, quod in ea di-
citur, quum is reſtitui poſſet à defuncto
impedimentum habuerit, nunquam e-
nim hic quandiu vixit defunctus, reſti-
tutio competit. Nam etſi futurus eſſet
hæres, puta, quia filius, aut quia ab inte-
ſtato proximior eſſet, viuente tamen
principali nullum ius ei in illius boni cõ
petebat, vt de ſuo & neceſſario hærede
eſt conſiderabile. Cui etſi legitima iure
naturæ ſit in paternis bonis debita, ta-
men patrem viuentem nullo modo adſtrin
gere poteſt, vt ei legitimam præſtet. l. j.
§. illud. ff. de colla. bono. quod fortius &
7 efficacius procedet in extraneo. Et ex
his iudicandum putauero hæredi defun
cti, ſiue is minor aut maior fuerit quan-
diu, defunctus in rerum natura extitit,
ius reſtitutionis nunquam quæſitum:
ad quod non video, quomodo conclu-
denter & efficaciter reſponderi poſsit,
niſi dixeris. Cùm hic poſtea heres man
ſerit iuris fictione rem ita retrotrahi, vt
perinde ſit, ac ſi ius ab initio ei fuiſſet
quæſitum, quod eſt ex mente Bart. in l.
ſi quis pro emptore. ff. de vſucap.
8 Nec tamen improbauero eam diſtin
ctionem,

ctionem, quę à quibuſdam pro huius pũ
cti enodatione in remedium adfertur.
Aiunt enim, ſi maior minori ſucceſſerit,
tunc tanto tempore ei ſuccurri, quantũ
defuncto ſupereſſe certũ erat: atque ita
declarandum. §. fina. l. minor. ff. de mi-
nor. Quòd ſi minor minori, tale tẽpus
competere, quale pro petenda reſtitutio
ne eſt introductum, & ita l. interdum,
procedere. Si verò minor maiori, ſimile
vt anteriore caſu ſecundum iudicium l.
ea quæ. C. de tempo. in integ. reſtit. pe-
ten. Aut maior maiori, tunc tantum tẽ-
pus, quod defuncto competebat, debe-
re aſſequi, ita iſtud docente illa lege, in-
terdum, etſi nullam eius diſtinctionis ra
tionem adferant. Quam vt declaratam
habeas, certè non extra propoſitum in-
telliges minorem maiori ſiue minori
ſuccedentem integro frui debere tempo
9 re. Solet enim lex vbi reſtitutio in me-
dium adfertur perſonam, in quam facta
eſt eius transmiſsio intueri, ita vt ſucceſ
10 ſoris ętas omnino inſpici debeat. Quid
enim mortui ætatem introſpiciendam
iudicabis, cùm reſtitutionis beneficium
perſonæ cohæreat, & ætate menſuretur,
ita vt ex eo ætas neceſſariò ſit ſpectan-
da? Præterea beneficium tempore com-
menſuratum, & quod eſt ſucceſsiuum
ſic eſt aſſumendum & interpretandum,
vt priuilegiatus ſuo vtatur priuilegio,
hoc declarante Bar. in Authen. qu as a-
11 ctiones. C. de ſacroſanct. eccleſ. Imò ſi
aduerſum minore tale tẽpus curreret,
poſſet ipſe tãquam læſus reſtitutionem
aliam implorare, vt æquius ſit ei ab ini
tio adeſſe. Mea autem eſt opinio præfa-
tis omnibus exemplis, reſtitutionem ad
hæredem transfundi, non tamen vt ſit
vniformet reſtitutionis tempus: quia
minori etiam poſt 25. annum comple-
tum legitimum tempus ad petendum
reſtitutionem introductum dandũ ſit,
quod ſi maior minori ſeu maiori ſuc-
ceſſerit, non plus temporis concedetur
quàm defuncto cõpeteret. Sed fortaſse
propones ſecundã eius l. interdũ, partẽ,
quę ad maiorẽ refertur, nõ de maiore, imò
minore loqui, quũ textus habeat, huic
hęredi minori dãdã reſtitutionẽ intra id
tempus, quod is habuit cui hæres exti-
tit, ita vt videatur confundi talis decla-
ratio, & lex duo contraria inducere. Mi-
nori integrum tempus competere, & nõ
competere. Velim tamẽ intelligas, quod
dicitur in eo ſecundo reſponſo ſic inter-
pretandam eſſe legem. totum illud tem
pus quod ex vtili anno reſultat minori
dari, vt ipſe litem reſtitutionis inchoet,
& reſtitutionem impetret, non autem
vt intra id litem finiat: ita declarante
Bartol. in ea l. interdum. & l. ab hoſtibus.
§. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quib. cauſ.
Iam agnoſcis vtroq; caſu minori accedi
& ita veram eſſe hanc ſententiam, ſiue
minor maiori ſeu minori, aut à maiore
minori ſuccedatnr, ad hæredem reſtitu-
tionem tranſmitti.

An Reſtitutio in integrum ſit in rem ſcripta?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio eſt in rem ſcripta.*
2 *Modus proponendæ in tertium reſtitutionis in integrum.*
3 *Reſtitutio poteſt contra quemcunque poſſeſſorem decerni.*
4 *Duplex dubitandi ratio, an reſtitutio in tertium poſſeſſorem dari debeat?*
5 *Reſtitutio cur in ren ſcripta cenſeatur:*
6 *Reſtitutionem non eſſe in rem ſcripta & dubitandi ratio.*
7 *Reſponſio ad prędictam dubitandi rationem, & diffuſa declaratio §. pomponius. l. in cauſę. la j. ff. de minor.*
8 *Minor tam contra primum emptorem, quàm contra tertium poſſeſſorem reſtitutionem petere poteſt.*
9 *An reſtitutione contra primum emptorem obtenta, nihilominus contra tertium poſſeſſorem rei vendicatio ſit neceſſaria: opinio Bartoli & ad eandem auctoris reſponſio.*

CAPVT

CAPVT XXI.

QVotidiana quæſtio eſt, an iudi-
cari reſtitutio in rem ſcripta
debeat, ita vt aduerſum quē
cunque poſſeſſorem dari poſ
1 ſit? in quo paſsim deciſum agnoſces in
rem ſcriptam eſſe. Quo fit ſi poſt cele-
bratum contractum denuo in tertium
eam alienarim, certè efficaciter aduer-
ſum eius rei poſſeſſorem competet re-
ſtitutio, potiſsimum ne rem meam per-
dam, vel ea caream, idq; cognitione prę
toria aut reſciſſa alienatione, & dato in
rem iudicio, quæ omnia tractantur in l.
in cauſæ, la 1. §. interdum. ff. de minor.
in quo textu admodum eleganter de-
2 ducitur modus proponendę in tertium,
integrum reſtitutionis, quo primum do
cetur directo poſſe in eum agi, quod ex
illis verbis deſumitur, cognitione præ-
3 toria, & dato in rem iudicio. Præterea
verba alia reſciſſa alienatione denotant
reſtitutionē etiam contra primum em-
ptorem poſſe decerni, modò hoc ſibi cō
ſultius futurum minor putauerit his: ac
cedit non pœnitendus textus in l. mi-
nor. ff. de euictio. in quo caſus huiuſce-
modi ita proponitur: Minor 25. annis
fundum Titio vendidit. Titius demum
Seio. Si tandem minor ſe circumſcriptū
agnouerit, poterit, ſi volet, aduerſum al-
terum ex his cognitionem impetrare vt
hoc caſu vtilem de euictione actionem
in totum decernendam Iureconſultus
ſanxerit. Ex cuius verbis quid clarius
dices poſſe inferri, quàm quod reſtitu-
tionis beneficium vtrunq; poſſeſsorem
comitetur?

Videamus nunc an hæc ſententia ita
4 paſsim recepta uera ſit, & mihi articu-
lum iſtum examinanti adfuit in oppo-
ſitum, durum omnino iudicari debere,
vt in tertium competat reſtitutio hac ra
tione: Quòd cum eo minor numquam
contraxerit, nihil egerit, nec uiceuerſa
tertius hic cum minore. Quid igitur nō
fatebere potius in primum emptorem
inſtituendum iudicium, ſi potiſsimum
ſequi duxeris vulgatiſsimas iuris regu
las hoc omnino comprobantes? Sed ab
eo nexu extricari poterit hic ſcrupus
hoc uno potiſsimum ſpectato, plures
perſonales in rem ſcriptas actiones re-
periri, qualis eſt ad exibendum actio.
Quæ & ſi ex maleficio, uel quaſi contra
ctu non prodeat, tamen quia ortum ex
quaſi contractu aſsumit, perſonalis in rē
ſcripta cenſenda eſt, vt in l. tertia. §. eſt
autem perſonalis hæc actio. ff. ad ex ib.
Scio denique interdicta omnia perſona
lia in rem ſcripta eſſe. l. 1. §. interdictum.
ff. de interd. ut nimirum ſit, ſi hęc in rem
ſcripta iudicetur, etiam quantumuis cū
eo tertio non contraxerim, quaſi princi
paliter attendi id non debeat, imò hoc
ſolùm ſuſpici, an res ipſa affecta ſit, qđ
omnino ſuadet æquitas, ut nō ab re lex
determinarit, rem cum ſuo tranſire one
re. l. lex uectigalis ff. de pignor. Quid e-
nim minorem culpare poteris, quod cū
hoc tertio nihil negotij geſserit? Puta-
uit enim fortaſse primum hunc empto
rem rem poſtea nō alienaturum, ita vt
hæc ſubſequens diſtractio nociua ei eſ-
5 ſe non debeat. Imò ad hæc in mentem
uenit reſtitutionem ideò in rem ſcriptā
cenſeri poſse, quòd cùm ex æquo, & bo
no concedatur, ita ſit hic accedendum
æquitati, ut minor minus quàm poſsibi
le ſit, lædatur. Quid enim ſi is primum
emptorem conuenire cogeretur? nonne
hoc ei ſummo eſset diſpendio? cui ne-
ceſsum foret alterius iudicij deciſionem
expectare, & eò rem differre, donec pri-
mi & ſecundi emptoris terminata eſset
quæſtio, quos uiciſsim contenſuros aere
ſimile ſit, ita ut plurimū ſit minori pro-
futurum, ſi ab hac litium inuolutione
ſe extricare poſſet, quod omnino prę ſta
bit lite ab eo in hunc tertium inſtituta.
6 Quod tamen in rem ſcipta non ſit re-
ſtitutio, in hanc opinionem omnino vr-
get §. Pomponius, in ea l. in cauſę, cuius
uerba ſunt talia. Pomponius ſcribit La-
beonem exiſtimaſse, ſi minor 25. annis
fundum uendidit & tradidit, huncque
emptor rurſum alienauit (ſi quidem em
ptor, ſequens rem ita geſtā ſciuerit) re-
ſtitutionem aduerſus eum implorandā.

qnod

quod ſi ignorauerit, & prior emptor ſit ſoluendo, ſecus ſtatuendum, ſi verò ſoluendo non ſit, æquius rationabiliuſve futurum, ſi minori etiam contra ignorantem ſuccurratur, etſi bona fide hic emerit. E quo textu plane annotare, potes, ſi emptor rem alienauerit, atque hic ſecundus geſtum negotium ignoret priore ſoluendo exiſtente, in hunc primum non ſecundum agendum, vt planè intelligas verum non eſſe omni caſu poſſe à minore in tertium emptorem agi, maximè data ſecundi ignorantia, vbi potiſsimum primo facultates deficiunt. Sed fortaſſe non deerit, qui in medium adferat, poſſe eum §. Pomponius, ita declarari, vt procedat, niſi minori rem cuius eſt controuerſia, a tertio aſſequi expedierit, allegaturus in ſuæ ſententiæ confirmationē l. ſi ex cauſa, in princip. ff. de mino. in illis verbis. Sed tamen, ſi interſit ipſum potius corpora habere interdum permittetur: vbi potiſsimum grande immineret incommodum, atque hoc etiam ſentire videtur l. ſi apud minorem. ff. eodem titu. Sed videamus probabilis, num ſit hæc conſideratio, quam in ſumma, vel hoc vno euerti poſſe exiſtimauerim, ꝙ omnino pugnare & refragari videatur diſpoſitioni illius §. Pomponius, cuius verba tam manifeſta ſunt, vt aliam non admittant interpretationem. Quinimò §. ille tanquam nouiſsimè editus, ſequitur leges illas, ſi ex cauſa, & l. ſi apud minorem, ita vt eius determinationi potius, imò omnino accedendum fuerit, cùm etiam l. planè. quæ §. illum Pomponius, ſequitur, idem quod in eo diſponitur, confirmaret. In ea enim dicitur, ꝙ qui a minore rem acceperit, ſi eius hæres idoneus fuerit, nihil noui in eum, qui rem bona fide emerit conſtituendum, quaſi textus ille hoc attendendum velit, an hoc tertius emptor ſciuerit primum a minore venditam, aut ignorauerit, vt ſecundum caſus cōtingentiam idem ſtatui debeat, quod in eo §. Pomponius, declaratum eſt. Si quis tamen ab hoc casu illo vellet contrariam ſententiam eximere, & ſecundum priorem doctrinam §. illum. Pomponius, declarare poſſet, non abſurdè ita loqui, & docere non eſſe extra iuris formulam leges poſteriores per alias etiam præcedentes declarari atque ita poſſe dici, ſi minori rem aſſequi expedierit, poſſe in omnem euentum in tertium agi, primo potiſsimum exiſtente ſoluendo. Quod apertè comprobat l. illa, ſi ex cauſa, in qua habetur, Si ex cauſa iudicati pignora minoris capta ſint & diſtracta, & in alium emptorē translata, ſi aduerſum ſententiam minor reſtitutus fuerit, tunc ab emptoribus reuocabuntur pignora, ſi ea minori habere conſultum fuerit: quo textu quid apertius, quàm quod minor in eum qui rem habet, etiam ſi per mille manus ambularit, poſsit iudicium inſtituere? Nec tu iſtud iniquum debebis iudicare. Poterit enim poſterior hic emptor ſuæ conſulendo indemnitati auctorem reconuenire, vt eſt in l. ſed pro eo. §. fin. ff. de euictio. ita vt ſatius ſit minori ſic adeſſe, quàm moroſis litibus eum inuoluere. Proponet tamen aliquis, ſi eo res reſoluatur, vt in quemuis tertium minor indiſtinctè poſſet agere, vbi eum potiſsimum expedierit, rem ita alienatam aſſequi daretur, vt omnino confunderetur deciſio huius §. Pomponius, quod minor veriſimiliter ſemper ſit allegaturus ſuæ vtilitati ceſſurum, ſi rem illam conſequatur. & ſanè hæc conſideratio habet in ſe plurimum momenti. Cui tamen ita reſponderi poſſe exiſtimauerim, non eſſe ſimpliciter minoris affectioni ſtandum, imò reclamante aduerſario minori omnino expedire & incumbere, vt proponat & probet ſibi rem illam omnino neceſſariā quod facilè bonus Iudex diſcernere poterit: puta ſi a ſuis maioribus proceſsiſſe allegarit, aut fundo ſuo vrbano ſeu ruſtico vicinam dicat. Imò ex oppoſito erit in manu aduerſæ partis docere, huic nullo modo expedire, vt talem rem habeat, quod ſatis præſtabit ſi allegauerit eam a minore repeti, vt denuo alteri vendat, & vt huic tantum officiat. Sunt & infinitæ aliæ cauſæ, quas per ſe, & vt euenire paſſim poſſunt, curioſus Lector aſſequi poterit

terit. Veritas igitur huius puncti eò tendit, vt poſsit minor tam contra primum emptorem, quàm tertium poſſeſſorem reſtitutionem petere, & vbi in priorem emptorem iudicium inſtituitur, reſcin-
9 ditur contractus. Poſtmodum eodem iudicio contra poſſeſſorem agitur rei vendicatione, & ideo ſecundum Bart. in eo. §. Interdũ citandus eſt tertius poſſeſſor, quum dirigitur iudicium in emptorem primum, quia eius intereſt, vt per gloſſ. in l. quum miles. §. 1. quod metus cauſ. quæ fuit declaratio Bart. in eodem. §. interdũ. à quo tamen in hoc poſtremo diſſideo, qui putem non eſſe opus eadem lite rei vendicationem intentare contra tertium poſſeſſorem, imò eſſe aliter. In primum emptorem agendum, & ita in eum concludendum vt ad rei reſtitutionem teneatur, & quam cogatur auocare ab eo, in quem tranſtulit: aliàs fruſtra in hunc primum ageretur, ſi neceſſariò eadem lite eſſet ſecundus emptor conueniendus, qui tamen nõ improbem, vt debeat hic ſecundus citari, quo ſi velit, liti adſit, ſuum deducturus intereſſe. Sic erit in optione minoris agere in primum emptorem aut tertium, ſed ſeparatis iudicijs, obſeruato tamen temperamento, quod eſt in eo. §. Põponius. vt ſi emptor ſecundus ſciuiſſet rem à minore venditã eſſe, in eum agẽdum: quod ſi ignoraſſet & prior emptor ſoluendo eſſet, non eſſe faciendum: ſi verò ſoluendo non eſſet, tũc cõpetere quãuis bona fide is emiſſet.

An per procuratorem poſſit reſtitutio implorari & quod mandatum ſit neceſſarium.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem per procuratorem poſſe impetrare crebior DD. ſententia.*
2 *Baldi opinio contra communem & ad eãdem reſpõſio, annexa ratione, cur per procuratorem tractetur reſtitutio in integrum.*
3 *Auctoris opinio contra rationem à Baldo redditam.*
4 *Confirmatio prima prædictæ opinionis.*
5 *Confirmatio altera.*
6 *Conſtitutio Franciſci Gallorum regis de aſſignanda ætate minorum.*

CAPVT XXII.

ADnecti poterit articulus: An per procuratorem poſſit Reſtitutio in integrum impetrari? quod apertè determinare videtur Rubri-
1 ca C. etiam per procuratorem reſtitutionem poſſe impetrari, atq; hãc *opinionem* ſine controuerſia probat crebrior Doctorum ſentẽtia. Etſi non me lateat, Bal. in l. j C. eodem tit. ſuper eo vtcunq; du-
2 bitaſſe. ſic enim is loquitur: Cùm in tractanda reſtitutione verſetur ætatis conſideratio, ita vt omnino diſquirendum ſit cuius ætatis ſit minor: nonne conſonum erit rationi, perſonaliter ipſe compareat? argu. eorum, quæ annotata ſunt in l. fi. C. de procurat. Quia ſit liquidum, iudicem, ex aſpectu ætatẽ hominis poſſe dignoſcere, & planè diſcernere: vt eſt in l. 2. C. de his qui ve. æta. impe. in l. minor 25. annis ex aſpectu. ff. de min. Quã demum difficultatem reſoluens, aſſerit hoc caſu ſpeciale eſſe, vt per procuratorẽ tractetur reſtitutio: quòd in hoc iudicio minoris perſona non ſolum examini ſubijciatur: imò etiam de eius moribus ſit habenda quæſtio: nihil aliud præter id
3 recenſens. Cuius mentem ego in eo, nõ poſſum aptè concipere. Nam ſi non ſolum ætatis, ſed & morum, examen fieri debeat: tanto magis neceſſarium exiſtimarim, vt præſente minore talis reſtitutio tractari debeat: ita vt, me iudice, illius ſolutio potius augeat, quàm minuat difficultatem. Vt igitur, quid nobis ſit iudicij, exponamus, concludendum contra Bald. putauero, nullo modo minoris præſentiam neceſſariam, etiam quòd ætatis habeatur in reſtitutione quæſtio, ſeu controuerſia. Quòd vt intelligas, abnegare ipſe non potes, minorem, qui ſe
4 reſtitui petit, primùm in libello reſtitutorio ætatem ſuam debere deducere, & dedu-

deductam probare: à qua pbatione ſi exciderit, planè ſuccumbet: ita teſtãte Baldo in l. ſuperuacuam. C. de temp. in integ. reſtir. peten. Quo fit, vt eius præſentia videatur ſuperuacanea, quaſi ſibi is imputare debeat, ſi ab ætatis probatione exciderit: etſi non inficier, quin, ſi volet, poſsit perſonaliter adeſſe. Sed quòd ad id ipſe adigi & compelli debeat, non video: cùm etiam multis & infinitis alijs modis, quàm præſentia & aſpectu, ætas probari poſsit, maximè a proximioribus puta per matrem, affines, & alios, demũ per domeſticos, vt in proprijs & expreſſis terminis reſtitutionis determinat lex de tutela. C. de reſtitutio. in integ. Qui-
5 nimò ea ætatis probatio, ab aſpectu dependens, non eſt omnino certa: ꝙ paſſim plures ſenes imberbes agnoſcamus, quos fortaſſe ſolo aſpectu iudex, ſi modò nihil aliud indagaret, iuuenes putaret: imò certius adhuc eſt ætatis teſtimonium, quod deprehenditur ex volumine Dioceſani: in quo, qui præſunt Parochialibus Eccleſijs, ſolent paſsim deſcribere eorum ætates quos natura in medium producit. Et vt facilius ætatis
6 habeatur ratio, Franciſcus, Dei gratia Rex Francorum Chriſtianiſsimus, promulgandam curauit cõſtitutionem, qua hoc expreſsim mandatum eſt ijs, qui præfecti ſunt curionalibus, vt verè, ac, vt decet, deſcribant annum, & diem natiuitatis eorum, qui mundani fiunt: vt ex his habeas, indubitatum eſſe, per procuratorem reſtitutionem in iudicio peti poſſe, nec eſſe neceſſarium, vt præſentes minor aut maior eam implorent.

Sitne ſpeciali mandato opus pro Reſtitutione imploranda?

SVMMARIA.

1 *Pro imploranda Reſtitutione generale mandatum non ſufficit.*

2 *Dubitandi rationes & exempla, quod ſpeciali mandato non ſit opus.*

3 *Triplex diuerſitatis ratio à Baldo aſſignata, cur ſpeciale mandatum in Reſtitutione neceſſarium eſſe videatur.*

4 *Impugnantur ab auctore rationes Baldi, prima ibi, primum quod attinet. Secunda ibi, Minus mihi ſatisfacit. Tertia ibi, Atque idem iuris ſtatuendum erit.*

5 *Vera auctoris ſententiam, cur in Reſtitutione, ſpeciale mandatum deſiderari ſoleat.*

CAPVT XXIII.

HIS non extra rem adnectetur: Sitne pro imploranda reſtitutione ſpeciale mandatum ne-
1 ceſſarium? In quo obiter reſoluunt *Scribentes*, generale non ſufficere. quod ſatis probatur in l. illud. §. ſi talis. ff. de mino. In quo §. hoc habetur: ſi talis interueniat iuuenis, cui ſit decernẽda reſtitutio, ipſi poſtulanti præſtari debet, aut eius procuratori, cui id ipſum nominatim ſit mandatum: qui verò generalem de vniuerſis negotijs curam ſibi commiſſam proponit, nec ex eo eſt audiendus: quaſi textus ille doceat, caſum hunc reſtitutionis ſpeciale mandatum deſiderare. Tamen pro dubitandi
2 cauſa ita ei concluſioni obuiam hoc pacto iri poſſe arbitror: Solet ſocietatis renunciatio per ſpecialem & generalẽ procuratorem fieri: vt eſt in l. actione. §. renunciatione. ff. pro ſocio. & tamen nemo diffitebitur, talem renunciationem maximum in ſe præiudicij complecti. Imò l. verò. ff. de ſolu. verum eum cẽſendum procuratorem refert, cui ſit mandatum ſpecialiter, aut bonorum omnium conceſſa adminiſtratio. Adijce, quod eſt in l. ſed ſi vnus. §. ſi procuratorem. ff. de iniu. per quam diſponitur, in proſequenda iniuria ita deligendũ procuratorem, vt is haud eſſe debeat, cui ſpecialiter commiſſa ſit cauſæ perſecutio: verum ſcit futurum, ſi talis fuerit, cui rerũ omnium ſit demandata adminiſtratio: & tamen actus ille proſequendæ iniuriæ plurimi eſt ponderis, ꝙ potiſsimũ de hominis honore habeatur q̃ſtio, quã lex vitę controuerſię ęquari voluit, vt eſt in l. iuſta. ff. de manu-

manumiſsis vindicta. & l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſ. cauſa teſtamenti ab inteſta. Atque ex his, & primum quàm adferatur, ad hæc reſolutio perſcrutanda erit natiua ratio, quid in re ſit? quare ſpeciale mandatum hoc caſu deſideretur? quo intellecto, facilè habebis, quomodo ſupradictis adhibendum erit reſponſum. Qua in re reperio triplicem a Baldo diuerſitatis rationem aſsignatam in l. j. C. etiam per procuratorem. Prima eſt: Nã
3 quum aduerſum ius commune competat reſtitutio, æquum eſt, ſpeciale mandatum requiri. Secunda: quum denique in ſe retractationem complectatur reſtitutio, ita vt ob id contra minorem extẽdatur, vt eſt in l. vnica. C. de rep. quæ ſiũt in iud. Nonne æquum eſt, vt qui eã tractaturus eſt, ſpeciale mandatum habeat? Tertia: non licet procuratori factũ domini impugnare, niſi ſpeciali mandato habito. l. ſi hominem. ff. manda. Et tali
4 impugnationi innititur, qui reſtitutionẽ implorat. hæc ipſe. Sed quàm hæ omnes rationes a legitimis tramitibus alienæ ſint, ſatis conijcere poteris ex his, quæ infra ſigillatim examinabimus. Primùm, quod attinet ad id, quod narratũ eſt, ſpeciale mandatum, ideo neceſſarium, qua ſi iuri communi pugnet reſtitutio. Nam ſi ſequendũ duxeris Zazium, in eo quod efficaciſsimè tutatus eſt, Reſtitutionem iuris communis eſſe, fruſtratoria manebit hæc ratio. Quam etiam capite alio obeſſe non poſſe cenſuerim: etſi extraordinarium remedium reſtitutionem eſſe admiſerim: quia ex eo ſequeretur, omnes actus, qui iuris communis non ſunt, ſine ſpeciali mandato non poſſe explicari: quod tamen eſt falſum. Minus mihi ſatisfacit ſecunda conſideratio: quia retorquutionem reſtitutio complectatur, ideo iuſſum ſpecialem deſiderari. An enim, Deus bone, ex eo inferes, vel hac occaſione ſpeciali opus eſſe mandato? Quod enim reſtitutio etiam minorem ipſum aſtringat, certè hoc ſuadet æquitas, & pura, imò mera ratio: quaſi nihil ſit æquius, quàm quòd minor, id, in quo eſt locupletior factus, reſtituat, vt in l. quod ſi minor. §. reſtitutio. ff. de minor. vt quum ratio huic accedat caſui, quid tu allegabis ex eo ſpeciale mandatum requiri? Nec probare tertiam poſsim, quæ in hoc reſoluitur, vbi domini facto contrauenitur, ſpeciali mandato hoc eſſe intentandum. Nam ſi mecum conueneris, vt, quod promiſi, adimpleam, & ſi de debito appareat, nonne poterit generalis procurator cauſam meam tutari, & te agentem repellere? Poterit ſanè: & tamen certum eſt, eo caſu abnegari, quod dominus fuerat pollicitus. Atque idem iuris ſtatuendum erit, ſi experiundo iudicio locus fuerit: etſi hæc poſterior ratio cæteris videatur vrgentior & coloratior, ita vt iamiam habeas tres has rationes per ſe diſtinctas & ſeparatas, nihil ad negotium concludere. Qui tamen non diffitear, ſimul iunctas multum conuenire veritati & ex his connexis efficacem deſumi poſſe. Nec mirabere, hoc capite ſpecile mandatum requiri, quum etiam infiniti caſus ſint, in quibus deſideratur neceſſariò: puta, in contrahendo matrimonio, ac alijs pleriſque, quos ſigillatim enarratos reperies ab Angel. in §. fin. Inſt. de his per quos age poſſu. Et certè qui ſpecialem iuſſum hoc capite interuenire voluerunt, moueri potuerunt vel hoc
5 vno, quòd reſciſsio contractus videatur eſſe alicuius ponderis, quia res iam conſummata & perfecta retractanda ſit, & ius alteri quæſitum auferendum. His ad de interpoſita ſtipulatione, necnon rem ratam dominum habiturum, promiſsione facta: ſi de ſpeciali tamẽ mandato dubium fuerit, legem ita ei malo mederi, vt ſpeciale illud mandatum ratihabitione firmari poſsit: vt eſt in l. quod de ſpeciali. ff. de minor. Sed quum iſtud haud examinandum duxerim, ego iam in eo vlterius non verſabor. Sic ſolida manet ea concluſio, pro reſtitutione in integrum imploranda, eſſe ſpeciali mandato opus.

Vtrum in ſpeciali mandato reſtitutionis ſit ſpecificè inſerenda cauſa, ob quam petitur reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Specialem cauſæ expreſſionem procuratorio inſerendam, Bartoli ſententia.*
2 *Eiuſdem Bartoli; opinio contraria.*
3 *Excutitur ab auctore. l. filiusfamiliàs. ff. de donat. contra opin. Bartoli poſteriorem.*
4 *Saluatur Bartolus ex d.l. filiusfamiliàs.*
5 *Caſus, in quo ſpecialis cauſę expreſſio neceſſariò requiritur.*
6 *Caſus alter, in quo idem requiritur.*

CAPVT XXIIII.

ET vt ad reliqua tranſeamus, dubitari ſolet à Doctoribus, hoc admiſſo, q̃ pro reſtitutione ſpeciale mãdatum requiratur, An ſit ſatis, ſi in procurationis inſtrumento inſeratur hæc clauſula, & ad petendam in integrum reſtitutionem conſtituatur talis procurator, vel ſi neceſſum ſit, ſpecificè exprimere cauſam, quæ tractanda ſit? Qua in re Bart.
1 in eo §. talis, fuit inclinatior, vt hoc neceſſariò in procuratorio adijciẽdum ſit, & in tali cauſa: argum. l. ſi quis mihi bona. § ſed vtrum. ff. de acquirend. hæred. ex qua deſumitur (ſi de adeunda hæreditate fuerit quæſtio) particularem expreſsionem faciẽdam, vt idem iuris alio caſu ſtatui voluerit. Non ſum tamen
2 neſcius, eundem in l. filiusfam. ff. de donatio. aliter ſenſiſſe, imò propenſiorem fuiſſe, qui probaret ſuperfluam eſſe litis expreſsionem, quaſi ſatis nominatim inſerta videatur. argum. l. Titius. in princ. ff. de lib. & poſthum. Cuius poſtremum dictum ex eo confirmatur, quia ad opponenda crimina, & defectus conſtitui poſsit procurator, vt in clementina j. de
3 procurat. Ego tamen quandoque miratus ſum, quòd Barto. hanc poſteriorem opinionem firmarit in illa l. filiusfa. cùm is text. videatur eius ſententiæ omnino pugnare, in quo habeatur regulariter filiumfamiliàs donare non poſſe, etiamſi ei libera peculij adminiſtratio conceſſa fuerit. Et tamen primum annotatum intellexiſti, ſi nominatim hoc ei indultum fuerit, vt donare poſsit, locum eſſe donationi, vt ex eo lex deſideret nominatim ei eſſe mandandum, quaſi ad hoc non plenè ſatisfaciat illa generalis, & larga peculij adminiſtratio, ita commiſ-
4 ſa. Putauero tamen, vanam eſſe horum verborum in tali cauſa (ſi iuris rigorem inſpexeris) expreſsionem: quòd ſatis ex verbis aliter conceptis id eliciatur, nec obeſſe poterit l. filiusfam. quæ planè, &, vt decet, intellecta Barto. opinionem mea ſententia adiuuare videtur. In ea enim habetur, ſat eſſe, ſi dicatur dono, non quòd neceſſariò pars eo adigatur, vt inſeri debeat, quid? & cui? & tamen, ſi tam nominatim eſſet expediendus actus, non extra rem iudicaretur declarandum, quid, & cui, donaretur: ita vt textus ille, ſic intellectus, iamiam Bart.
5 ſententiam confirmet. Sunt autem aliquot caſus, quibus ſpecialis expreſsio eſt omnino requiſita, qualis eſt adeundæ hæreditatis, nec ab re. Solet enim maximus verſari, & imminere eo caſu periculum, cùm per aditionem hæreditatis hæres cum creditoribus hæreditarijs quaſi contrahat, ita vt is pro debitorum ex ſolutione obligetur: vt eſt in l. apud
6 Iulianum. ff. ex quibus cauſ. in poſſeſſ. Habes denique matrimonij caſum, in quo ſimile deſideratur: ſed hac ratione, quòd ex eo non leue, imò graue dependeat & reſultet præiudicium, ita docente l. generaliter. ff. de ritu nuptia. Sic ex his habes tutius futurum, ſi in procuratorio hęc verba adponantur, & in tali cauſa: quę tamen non eſſe neceſſariò inſerenda putauero, nec ob eam obmiſsionem vitiari procuratorium.

Nunquid generalis procurator ad litem proſequendam conſtitutus, poſſit incidenter in eadem lite reſtitutionem petere?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis petitionem à procuratore generali incidenter inſtitui poſſe, exemplum primum.*

2 *Caſus ſeu exemplum ſecundum.*

3 *Rationes auctoris pro confirmatione eiuſdē concluſionis. & num. 4. 5. & 6.*

7 *Rationes eiuſdem, in contrarium: & num. 8. item 9. vbi excutitur l. fi. C. vbi, & apud quem.*

10 *Approbat auctor primam concluſionem, in conſequentiam nimirum, & incidenter peti poſſe Reſtitutionem etiam ſine ſpeciali mandato.*

11 *Speciale mandatum in pleriſque caſibus neceſſarium eſſe, quomodo intelligendum ſit.*

12 *Adducitur l. quotiens. C. de iudic. & ex ea rurſus infertur: Reſtitutionem à procuratore citra ſpeciale mandatum incidenter peti poſſe.*

13 *Reſpondet auctor ad illorum obiectionem, qui propter euidentis damni conſiderationem, ſpeciale in Reſtitutione mandatum opus eſſe contendunt.*

14 *Incidens Reſtitutionis petitio, tam eſt principali negotio connexa, vt alterum ex altero dependeat.*

15 *Reſpondetur ad tex. c. innotuit. extra de electio. nume. 8. contra primum thema, & concluſionem adductum.*

16 *Comprobatur ratione, caſus ſeu exemplum, num. 2. allegatum.*

17 *Procurator ad opus nouum nunciandum cōſtitutus, videtur etiam datus, vt de demoliendo opere ſtipulationem recipiat.*

CAPVT XXV.

EX his emerſit apud Doctores difficultas alia: Si ego aliquem procuratorem meum generaliter conſtituerim, eiq; litem proſequēdam commiſerim, demum expedierit ipſe meo nomine, dum hæc cauſa tractaretur incidenter, petat reſtitutionem: an non virtute eius generalis mandati id efficiet? Quod vt clarius intelligas, nō incōcinnum videbitur, exem-
1 pli gratia, caſus aliquot in eam rem adferre: puta ſi ego tibi per contractum domum, aut rem aliam promiſerim, & quo tu eam conſequare, me coram iudice conueneris: certè is quem ego generaliter pro huius cauſæ tuitione procuratorem conſtitui, poterit excipiendo, tuamq; intentionem confutando petere, me aduerſus illum contractum reſtitui, modò ex eo me læſum patuerit, quantumuis hoc ei à me ſpecialiter com
2 miſſum non fuerit. Memini etiam ſimilem alium caſum meo tēpore in praxi eueniſſe, & qui ſatis huic negotio eſt accommodabilis. Conſtituerat quidam procuratorem generalem ad lites. cæterùm, dum lis agitaretur, huius procuratoris inſcitia & ſumma deſidia fuit obmiſſa alicuius facti propoſitio: quod tamen factum erat neceſſariò deducendū, ita vt ex eo plurimum læſum minorem pateret. An non poterit huius mandati generalis efficacia petere minorem reſti tui? vt denuò proponat, quod huius negligentia poſtpoſitum agnoſcitur. Sic intelligis, quomodo poſſit peti inciden-
3 ter reſtitutio: quod poſtea latius exequemus. Quòd autem ſpeciali mandato non ſit opus, primùm vrget illud: nam cui commiſſa eſt litis proſecutio, cēſentur & cætera demandata: ſine quibus aptè & vtiliter explicari id nequit. l. ad rem mobilem. ff. de procur. Accedit ad
4 hæc c. vlt. de reſtit. in integ. in antiquis: cuius deciſio cō tendit, vt in mandato iuriſdictionali id præcipuè attendatur, An iuriſdictio principaliter, num etiam incidenter imploretur? vt idem iuris ſtatuendum ſit in actu, & mandato procuratorio. Solent enim hæc duo paſſim in pleriſq; conformitatem habere: ita docentib. Modern. in l. & quia. ff. de iuriſd. om. iud. Demum facit, quod hæc reſtitutio
5 à principali negotio omnino deriuetur, vt ex

vt ex eo ſuccedat regula.l.quoties.C.de
iud.in qua diſponitur. Quod ctſi de cau
ſa ſtatus principaliter quis cognoſcere
nequeat: ſi tamen volet,incidenter eam
6 terminabit. Quinimò hoc manifeſtè vi
detur deſignare. l.fi. C.vbi & apud quē:
quam ad hoc mirè quadrare aſſerit Bar.
in l.an procurator.ff.de nou.oper.nunc.
7 Vt tamen intelligas non ſine controuer
ſia hunc articulum procedere, primum
in oppoſitum facit: Nam ſi ſpeciale mā-
datum in impetranda reſtitutione exiga
tur,quia immineat euidentis periculi cō
ſideratio: nonne, Deus bone, hoc tam
graue præiudicium eſt conſiderabile,
etiamſi incidenter petatur reſtitutio.
quaſi hoc ſolùm ſpectandum ſit, an re-
ſtitutio imploretur? ita vt ex eo in vtro
que par ius ſtatui debeat vulgata l. il-
8 lud.ff.ad l. Aquiliam. Porrò comproba-
ri iſtud poterit ex annotatis, in c. inno-
tuit. extra de elect. vbi diſponitur, quòd
cui eſt mandatum, vt electionis confir-
mationem petat, non admittitur, qui
diſpenſationem ad electi perſonam hā-
9 bilitandam imploret. Quinimò nihil
ad rem, me iudice, facit tex.l.fi. C.vbi,
& apud quem iudicem reſtit. cauſa ven
dit. ſit. Cùm lex in eius calce diſponat,
vt non apud alios iudices, quàm eos qui
ibi enumerati ſunt,impetretur: ſiue hoc
ſpecialiter eis fuerit demandatum, ſiue
generaliter dati ſint iudices: vel in aliis
ſpeciebus inciderit quædam quæſtio re-
ſtitutionis. Atque hæc ſunt pura eius
textus verba, ex quibus potiſsimum il-
lis inciderit quædam quæſtio reſtitutio-
nis. Inferunt reſtitutionem poſſe inciden-
ter peti: quod ego ſatis admitto. ſed
qui apertè abnegem, eo textu probari,
10 cùm incidenter petitur, ſpeciale man-
datum non deſiderari. Putauerim ta-
men, omnibus ad amnſsim euolutis,non
eſſe à priore ſententia deficiēdum: nam
vides ſimile in legatario, quem adhibe-
ri poſſe teſtamento in teſtem lex admit-
tit: hac potiſsimum ratione, quòd, non
principaliter, ſed in conſequentiam com
modo,& vtilitate fruatur: vt eſt in l.di-
ctantibus. C.de teſtamen. Solent etiam
à lege multa in conſequentiam concedi,
quæ principaliter refutanda ducit, vt eſt
11 in l.j. ff.de autho.tuto. Quod etiam di-
ctum eſt ſpeciale mandatum, pleriſque
caſibus neceſſarium. Hoc tu ita declara-
re debebis, modò id principaliter peta-
tur, quaſi ſecus ſit, ſi per viam inciden-
tiæ,argum.l.indebitum.ff.de condictio.
12 indeb. Et quòd ita ſe res habeat, effica-
cibus quoque rationibus poterit confir-
mari: atque potiſsimum in eam trahit
opinionem finalis ratio illius l. quotiēs.
ſecundum quam ita poſſe inſiſti ratus
ſum: nam in ea l. diſponitur incidenter
de ſtatu alicuius poſſe ab eo iudice co-
gnoſci, & ſi principaliter nequeat, quod
eſt, ne cauſæ diuidatur continentia: vt
eſt in l.nulli. C.eodem titu.de iudi. Sed
quæſo,nonne hæc ratio, ne cauſæ conti-
nentia diuidatur, etiam hoc noſtro caſu
militabit, ita vt eadem lite vtrunq; ter-
minetur negotium,puta principale & re-
ſtitutorium? Si enim nouo eſſet opus
mandato,atque alia noua lite,certè prin
cipali cauſæ non incumberetur: imò ex
lite lites generarentur, Sic cum vno eo-
demq; actu, & vna via, extricari poſſit,
quid tu inficiabere, quominus à procu-
ratore citra ſpeciale mandatum inci-
denter reſtitutio petatur? Poſſe etiam l.
illam, quoties, hoc modo induci ſuſpi-
catus ſum, vt quum ibi incidenter quis
eſſe iudex poſsit, quia aliter eſſe ne-
queat: ita & poterit incidenter agitari
reſtitutionis quæſtio: Et ſi principaliter
fieri non poſſet, puta ſpeciali mandato
ceſſante. Præterea hoc verbo ſimiliter
ſtatuitur ratione cōnexitatis, &, vt cum
quibuſdam loquar, deſeruientiæ, quaſi
connexa videatur hæc incidens reſtitu-
tio cum principali: Sed dices, quid tu
reſpondebis? vtroque caſu euidentis
13 damni imminere conſiderationem: quę
certè eſt ratio vtcunque premens ne-
gotium. quam tamen ſic poſſe vitari
exiſtimauerim, modò hoc vnum pro-
baueris, eò hanc reſtitutionem tende-
re, quo melior fiat minoris conditio:
& vt nihil ipſe detrimenti aſſequatur.
Præterea incidēs hæc reſtitutio ex facto

aduerſarij agentis cauſatur: qui ſi aliàs minorem non conueniſſet, implorata nō fuiſſet, ita vt cauſa primitiua & origina- ria attendi debeat: & per quam ad re- ſtitutionem deueniatur. Demum facit tunc eam exceptiuè, & per viam defen- ſionis proponi, quaſi ſit huic procuratori generali demandata. Quinimò tam gra uis non eſt præiudicij, qualis eſt princi- palis: cùm hoc caſu nullus ſit in minorē retorcutioni locus, vt poſtea docebimus: Sic hæc omnia, ſimul cumulata, tibi ma- nifeſtum facient, quid in re ſit? quare ſine ſpeciali mandato incidenter poſsit reſtitutio peti? & cur principaliter im-
14 plorata exigat ſpecialitatem? Vnum ad hæc adhuc annotabis: Incidentem hanc reſtitutionem tam connexam eſſe prin- cipali negotio, vt vnum à reliquo pen-
15 deat. Ex quo facilè ſubduci poteſt, quod in oppoſitum fuit conſideratum: repelli procuratorem ab impetratione diſpenſationis, cui ſola electionis confir- matio fuiſſet commiſſa. Scis enim, tali caſu diſpenſationem, vbi potiſsimū con- firmatio petitur, nihil commune cum mandato habere: nec reſultaturum gra
16 ue præiudicium, ſi differretur diſpenſa- tio: quod tamen ſecus ſtatueretur in reſtitutione: Imò in caſu, quem de ne- gligentia procuratoris primùm annota- uimus, patet euidens & manifeſta ratio, quare ipſe incidenter reſtitutionem poſ- ſit petere, quum ibi non ſit quæſtio re- ſciſsionis contractus à minore celebrati: ſed vt ſubueniatur deſidiæ, aut ſi malis ignauiæ eius procuratoris, cuius in curia minor damnum paſſus fuit, cui, ne læ- datur, lex non ab re ita indulgendum putauit. Atque ad horum omnium com probationem accedit, procuratorem, qui ad opus nouum nunciandum conſtitu- tus eſt, videti etiam datum, vt de de- moliendo opere ſtipulationem recipiat: etſi hic actus ſpecialem iuſſum exigat. ad quod facit l. cùm procurator. ff. de oper. noui nunciat. Habes igitur ſpecia- le mandatum neceſſarium, vbi princi- paliter reſtitutio petitur: ſecus, ſi inci- denter id fiat.

An conſtitutus à minore procurator, poſſit lata ſententia ſine ſpeciali mandato intra dies decem reſtitutionem petere?

SVMMARIA:

1 *Procurator minoris, an lata ſententia ſine alio mandato Reſtitutionem petere poſſit, plenè tractat Panor. in c. ſuſcitata de in integ. reſti.*
2 *Concluſio eiuſdem Panormitani, Reſtitutionem ēt citra aliud mandatum peti poſſe.*
3 *Reſtitutio comparatur appellationi; & qualiter hoc procedat. nume. 12.*
4 *Petitionem Reſtitutionis ſatis incidentem videri, quæ ante executionem ſententię imploretur: Abbatis opinio.*
5 *Petitionem illam incidentem non eſſe, quę poſt latam ſententiam proponitur: auctoris ſententia contra Abbatem:*
6 *Reſtitutio ne incidenter peti poſſit lite pendente, & nondum deciſa proponi debet.*
7 *Qualiter intelligenda ſit illa regula; Quę fiunt incontinenti, cenſentur ineſſe actui.*
8 *Concludit auctor contra Panor. tutius eſſe, vt in petenda reſtitutione poſt latam ſententiam ſpeciale mandatum interueniat.*
9 *Probat ſuam opinionem auctor ab exēplo.*
10 *Eiuſdem opinionis alia comprobatio.*
11 *Qualiter Panormitani opinio ſaluari poſſit, vt reſtitutio ante executionem ſententiæ petitę, cenſeatur lite pendente facta; & incidens videatur.*

CAPVT XXVI.

1 EX his ſe offert aliud: An cō- ſtitutus à minore procura- tor, poterit, lata ſententia, ſine alio ſpeciali mandato intra dies decem reſtitutio nem petere? Quem articulum plenè at- tigit Panor. in c. ſuſcitata. de in inte. reſt. quo loco exempli gratia proponit. Quid ſi in minorem lata fuerit ſententia, non- ne procurator, qui ab eo in cauſa tali fuerat conſtitutus, poterit ante decem dierum

dierum lapſum, qui ad prouocandum ſunt, ſine alio ſpeciali mandato reſtitutionem in integrum aduerſum talē ſententiam petere, idq́; potiſsimum virtute & efficacia primi mādati generalis, quo fuerat ei agendi vis commiſſa? Aſſerit autem hunc eſſe caſum, per quem dici-
2 tur incidēter peti reſtitutio: Et tandem poſt longam diſputationem reſoluit, à procuratore hanc reſtitutionem, etiam citra aliud ſpeciale mandatum expoſtulari poſſe, quod ipſe ita probari aſſerit. Nam vt poteſt procurator non expectato nouo iuſſu appellationem emittere.
3 c. iniuſtè. extra de procura. ita & reſtitutionem implorare, cùm reſtitutio appellationi æquiparetur. c. ex literis. ex-
4 tra de reſtit. in integ. Aſſerens prçterea, petitionem hanc ſatis incidentem poſſe dici, qua ante ſententiæ executionem imploretur: ita, vt pendente lite, cenſeatur facta: eo potiſsimùm animaduerſo, quòd quæ fiunt incontinenti, iudicentur actui ineſſe, l. lecta. verſic. dicebam. ff. ſi cer. pet. vt ex his ipſe in tali reſideat ſen-
5 tentia. A qua tamen deficiendum exiſtimauerim, modò à terminis, quos ipſe propoſuit, non diſceſſeris. Fingit enim exemplum, tunc quum lata ſit ſentētia, quo caſu certiſsimum eſt, litem principalem finitā, & negotium, de quo agebatur terminatum: iudex enim ſuo tūc functus dicitur officio, vt in l. iudex. ff. de re iud. Sic ſi nulla lis ſit, nonne tu ex eo dices, hoc caſu eandem periculi, aut, ſi malis, grauis præiudicij conſiderationem imminere? Et ita ac ſi principaliter de petenda tractaretur reſtitutione, vt putauerim hoc caſu potius principaliter, quàm incidēter reſtitutionem peti, cùm maximè lis ſopita maneat.

6 Quod autem primum edoctum eſt, incidenter reſtitutionem peti poſſe, id tu debes neceſſariò intelligere, modò lite pendente, & nondum deciſa ea, incidens reſtitutio proponatur. Vt enim ab initio mādatum fuit neceſſarium, ita & hoc caſu, in quo de litis inſtauratione agitur, requiſitum videtur. Vrget etiam alia ratio: nam fortaſſe minori conſultius eſſet, ſententiæ acquieſcere, quàm ab ea reſilire: quia iuſtè ſit condemnatus. Sic quum hoc ita poſsit ſubſiſtere, nonne æquius erit, vt prius minorem conſulat: vel eos qui eius adminiſtrationem ſuſceperint, vt tandem horum prouidentia reſtitutionem intētet? Nec oberit, quod prædiximus, reſtitutionem & appellationem eadem via terminari, cùm hoc ego planè abnegem: qui poſtea ſuo loco ſim edocturus, plurimum hæc inter ſe diſsidere. Nihil etiam ad rem
7 facere videtur prçſcripta regula: Quæ fiunt incontinenti, ineſſe actui: ita vt videatur ante ſententiam propoſita reſtitutio, cùm certum ſit, latam fuiſſe ſententiam, ita vt veritas omnino inſpicienda ſit, per quam patet litem deciſam: nihilq́; efficaciter ad illud tempus retrotrahi poſſe, quòd extrema ſint omnino inhabilia, ſecundum Barto. in l. ſi quis, pro emptore. ff. de vſucap. Prçterea talis regula non procedit, ſi de tertij prçiudicio dubitaretur: etſi certum non eſſet, damnum imminere, quod ego non ab re dico. Quid enim? ſi in hac reſtitutione minor ſuccumberet, ita vt expenſas ſufferre cogeretur, nonne hoc in ſummum eius cederet diſpendium? ita ſanè. Qua de re opportunius iudi-
8 caretur re conſulta, & ſpeciali mandato habito, proponi hanc reſtitutionem. quæ omnia planè intervertunt illam Abbatis opinionem, quam ego ſat fragi-
9 lem eſſe conijcio: imò in eius confutationem me adhuc vnum aliud mouet, procuratorem, qui ſententiam obtinuit ex primo mandato, executionem ſententiæ petere non poſſe, imò opus eſſe noua declaratione: quod eſt in iure indubitatum. Et tamen eo caſu certum eſt, de domini vtilitate agi. Quare igitur idem non aſſeuerabis in hac reſtitutione, quæ, lata ſententia, eſt petenda, quum maximè in executione id introducatur, quia forſan dominus nolit ſententiam exequi? quæ ratio videtur concludens, & minori omnino adaptabilis. Facit & aliud, finita lite, huius procuratoris poteſtatē defeciſſe. Quod

10 quum ita ſit in reſtitutione, quare in ea
11 idem ius non ſtatues? Qui tamẽ Panor. tutari volet, reſpondere poterit, verum eſſe, lata ſententia, ſopitam litem, quod ad iudicem attinet: ſecus ſi partes litigantes ſpectaris, ita declarantib. Docto.
12 in illa l. iudex. ff. de re iud. Quod autem deſumitur, primęuam litem ſemper ſubſiſtere, quia reſtitutio, & appellatio ex eiſdem actis terminari debeant, non eſt omnino verum: imò quàm ea declaratio ſit à veritate aliena, ſatis docet Bart. in l. vir bonus. ff. iudica. ſolui. & in Auth. per hanc. C. de temp. appe. vbi declarat, diuerſam eſſe litem appellatoriã ab ea, quæ principaliter intentata eſt: ꝙ in ea ſecunda inſtantia poſsint non allegata proponi, non propoſita allegari: ita vt eodem iure, quæ ſunt omiſſa & poſtpoſita in hac incidenti reſtitutione poſtea deduci queant: quæ ſi vera ſint, iudicabitne vir doctus, ſpeciali opus eſſe mandato? Atq; hæc opinio mihi videtur tutior, verior, & per quam minoris ſit indẽnitati optimè, & vt decet prouiſum: in qua aduerſum Abbatem reſideo.

An num ſit tutoribus, curatoribus ſeu œconomis permiſſum, reſtitutionem ſine ſpeciali mandato impetrare?

SVMMARIA.

1 *Tutores ſeu curatores non opus habere ſpeciali mandato pro impetranda reſtitutione, opinio Baldi.*
2 *Prędictæ opinionis comprobatio.*
3 *Quod de tutoribus & curatoribus minorum dictum eſt, etiam ad Syndico, & Oeconomos ciuitatum extendi poſſe, eiuſdem Baldi ſententia.*
4 *Contra Baldum inſiſtit auctor, & ampliationem ſeu extenſionem num. 3. propoſitam latius diſcutit.*
5 *Prælatum, & alios conſimiles ſaltem in ſubſidium reſtitutionem petere poſſe, opinio Speculatoris; & ad eandem auctoris reſponſio.*
6 *Reſtitutio in id inclinat, vt melior ſit minoris conditio.*

CAPVT XXVII.

SVccedit aliud, quod à priore pendet difficultate: Nunquid minorum tutoribus, ſeu curatoribus, ſit permiſſum, ſine mandato ſpeciali reſtitutionem implo-
1 tare? in quo ait Bal. in ea l. vnica. C. etiã per procur. fruſtra in his tale mandatum deſiderari, ꝙ ſit eis à iure commiſſa hæc adminiſtratio: & in ſimili eſt manifeſtũ, hos pro pupillo, ſeu minore, iuramẽtum calumniæ præſtare vel exigere poſſe, vt ipſa rei qualitas deſiderabit, per l. ſecundam. C. de iur. calum. Secundum quam conſiderationem Panorm. eo capitulo, ſuſcitata, putauit hanc priorem opinionem eſſe inſequendam. Cuius ſentẽtia,
2 necnon eorum, qui has partes ſunt tutati, poteſt efficaciſsimè comprobari: ex eo, ꝙ, quum his ſit publicum officium demãdatum, certum, imò indubitatum maneat, officiales publicos ſpeciali non egere mãdato. l. nimirum. §. defenſoris.
3 ff. de muner. & hon. Atq; hæc Bald. eadem l. vnica putauit extendi poſſe ad Syndicos, & Oeconomos ciuitatum, necnon eccleſiarum Prælatos, ita vt pro ciuitatibus, & eccleſijs, quibus præſunt, reſtitutionem poſsint implorare, vel hac vna ratione, quòd publicum officium exerceant hæ perſonæ. hæc ipſe.

Videamus nunc, an eius ſententia, quam paſsim receptã nemo neſcit, poſ-
4 ſit probabilib. rationibus euerti? Et primùm quod attinet ad prælatum Oeconomum ſeu defenſorem ciuitatis, res ſatis videtur dubia. Scis enim his de iure interdictam bonorum eccleſiaſticorum alienationem, niſi capituli, & conuentus acceſſerit conſenſus: toto tit. de his quę fiunt à prælat. vt ſi hac alienatione priuati maneant; quomodo per ſe iudicis officium impetrabunt, & tale quod adhuc in ſe retorcutionem contineat? argumento, ab eo quod eſt magis, vt eſt

in

in Authent. multo magis vulgatiſsima. Quam difficultatem excitare videtur Spec. ſub tit. de reſtitn. in integ. qui tandem pro eius enodatione ſatis ſatetur, quod de alienatione præmiſimus: ſed
5 qui dicat, prælatum, & alios conſimiles, ſaltim in ſubſidium reſtitutionem petere poſſe. Cuius reſolutio in eo mihi omnino leuis, & ieiuna videtur, nec, vt decet, verè negotium extricare, cùm de eo contendamus, an principaliter, non autem incidenter, ij poſsint reſtitutionem impetrare? vt ego aliter, & conſultius reſponderi poſſe exiſtimauerim, qui putem, diuerſa eſſe omnino hæc duo, alienatione aliquem priuari, & reſtitutionē impetrare poſſe. Nam æquum eſt, imò rationi conſentaneum, vt prælatus, niſi requiſito capituli cōſenſu, patrimonium eccleſiæ alienare nequeat: quod fit, ne deterior maneat eccleſiæ conditio. Sed quæſo, an bene ex eo ſequatur, ergo reſtitutionem petere nequibit? non ſanè.
6 Vides enim reſtitutionem in id declinare, vt melior fiat minoris conditio: ſic vtriuſq; effectus eſt omnino ſeparatus & diſtinctus. Manebit igitur ex his præcedens opinio firma & ſolida, tutorem, curatorem, &, ſi qui ſint, qui à lege adminiſtrationem habeant, reſtitutionem petere poſſe. Pro cuius confirmatione facit l. vnica. C. de offi. eius, qui vicem alicuius iud. vel præſid. obtin. vbi habet text. ſi in aliquo captū ſit ius Reipublicæ, defenſores eius, ſi modò adeſſe fiduciam negotio putauerint, reſtitutionis auxilium flagitare poterunt, ita vt is text. ſit ad hoc apertiſsimus.

An num alicuius vrbis quartumuiri poſſint ſine ſpeciali mandato reſtitutionem impetrare?

SVMMARIA.

1 *Defenſoribus ciuitatum ſeu quartum viris ſine ſpeciali mandato permiſſa eſt Reſtitutionis petitio.*

2 *Ratio dubitandi in contrarium, & qualiter intelligēda ſit lex vnica. C. de off. eius, qui vicem alicuius iud. vel præſid. obtin.*

CAPVT XXVIII.

Ex ſupradictis poterit planè determinari incidens alia difficultas: An num quartumuiri alicuius vrbis poſsint citra ſpeciale mandatū reſtitutionem impetrare, vbi potiſsimū vrbs læſa eſt? Solet. n. lex tales alio nomine defenſores appellare, vt liquet ex toto tit. de defen. ciui. in Authētico vol.
1 Et ſanè permiſſam ijs eam implorationem ſatis denotant verba illa: Si modò adeſſe fiduciam negotio exiſtimēt. quaſi lex his concedat, vt per ſe diſquirant, & examinent, ſitne ceſſurum minoris cōmodo an incōmodo, ſi talis impetretur reſtitutio. Tamen aduerſum hanc deter
2 minationē vrgere hoc vr̄: Nam etſi lex illa ſimpliciter referat, hos ciuitatū defenſores reſtitutionem poſſe impetrare, certè ita videbitur intelligenda, & declaranda, vt procedat, ſi ſpecialis præceſſerit iuſſus. Nec tibi videbitur abſurda hæc interpretatio, modò hoc vnum conſideraris, l. per aliam eſſe declarandam, & interpretandam: ſalua tamen manebit præcedens opinio, quum de ſe ſit verior, ſi tu iſtud ponderandum ducas, legem illam indiſtinctè, & generaliter his permittere reſtitutionis impetrationē: nec ab re id conceditur, cùm gerant ipſi publicum officiū, vt cum id eis cōmittatur, ꝙ publici officiales ſint, quare abſolutè nō admittes hos reſtitutionē impetrare poſſe, ne tu minus his cōcedas, q̄ reliqs, quib. publici officij cura eſt demādata.

Poſtulata reſtitutione in integrum an num aliquid de nouo poſſit attentari?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione in integrū poſtulata noui nihil*

*hil attentari debere, vulgata iuris regu-
la exemplo comprobata.*

2 *Reſtitutio aduerſus ſententiam implorata, impedit executionem eiuſdem.*

3 *Exemplum & caſus prædictæ concluſionis non pœnitendus & in praxi admodum peculiaris.*

4 *Qualiter intelligi debeat, quod dictum eſt num. 2. Reſtitutionis petitionem impedire executionem ſententiæ.*

CAPVT XXIX.

ADnecti præcedentibus poterit: An num, poſtulata in integrum reſtitutione, aliquid attentari, & nouiter fieri poſsit?
1 Quod vt intelligas, ego hac in re adferam caſum, quem licuit aliquoties vidiſſe in praxi. Tunc enim ſuſcitata fuerat inter partes, viciſsim contendentes, cuiuſdam legati controuerſia, altera earum obijciente teſtamentum aliter celebratum, quàm illius ſcriptura contineret: atque hoc erat præcipuum & principale negotium. Ex oppoſito proponebatur, acceptatum tale teſtamẽtum, ac ſubſecutam hæreditatis aditionem, & hac de re legatum agnitum: quæ certè erat vrgens conſideratio. Interim dum hæc lis agitatetur ab aduerſa parte declaratum extitit, impetratam ſuo nomine à Cæſare reſtitutionem in integr. aduerſum cã acceptationem, vt ex eo perſiſteret, iudiciũ illud reſtitutionis primum terminari debere, principali negotio ſuſpenſo: nec ſuper eo efficaciter poſſe procedi, niſi reſtitutione deciſa: quem ad id mouebat vulgata illa iuris regula: Reſtitutione in integrum poſtulata noui nihil. ſecundum quam opinionem fuit caſus iſte deciſus & determinatus. Poſſent & multa alia conſimilia exempla in medium adferri.
2 Sed inter cætera vnum proponitur, reſtitutionem aduerſum ſententiam imploratam ſententiæ executionem impedire: quaſi, reſtitutione pendente, niſi ſit innouandum. quod ſatis comprobat l. j. C. eo. tit. reſtitutione in integ. peti. Cuius verba ſunt hæc. Poſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu eſſe debere, donec res finiatur: idq; ab eo curandum, ad cuius partes res illa attinet, de iudice, corã quo mota eſt lis intelligens. Simile habes in l. j. nil noua appe. pend. Et potiſsimum in terminis reſtitutionis loquitur l. ſi cauſa cognita, in verbo, ſuſpenſum. C. de tranſact. habes ad id l. defendente, iuncta Bar. doctrina. ff. de auctori. tut. facit c. ſuſcitata ab oppoſito ſenſu inductum, extra, de in in integ. reſtitutio. Adijcere his poteris exemplum aliud non pœnitendum, quod in praxi
3 eſt admodum peculiare. Si dum à me, tanquam præmortui patris hærede, ſumma pecuniaria peteretur: Ego, lite pendente, implorarim me ad id reſtitui, vt qui primum ſimpliciter hæreditatem paternam adierim, poſsim eam ſub beneficij inuentarij acceptare, & legis ſolennitatibus ſatisfacere: æquum tunc erit, quãdiu hæc reſtitutionis cauſa ventilabitur, ſileat principale negotium, quantumuis admiſeris inſtrumẽtum obligationis præcipuæ guarentigiatum eſſe, & paratam habere executionem; atque ita obſerua-
4 tum nemini. Quod dictum ex communi mente Scribentium eſt ita declarandum, modò reſtitutionis cauſa ſit de ſe euidens & tam manifeſta, vt pateat concedendam, nec poſſe recuſari. aliàs, ſi liqueret, calumniosè proponi, eoq; animo vt lis prorogaretur: certè hoc caſu nullus eſſet impedimento locus: quinimò principale negotium decideretur, ſepoſita omni huius reſtitutorij iudicij conſideratione: nec in caſu ſuſpenſionis ſententiæ, quam præmiſimus, fieret ſententiæ executio, niſi ante omnia pſtita cautione de rei reſtitutione. idque potiſsimum in caſum, quem minor in reſtitutionis cauſa vicerit, vt eſt in eo c. ſuſcitata, ſi à contrario ſenſu inducatur.

An reſtitutio in integrum ſentẽtiæ executionẽ impediat?

SVMMARIA.

1 *Exceptiones poſt ſententiam propoſitæ, non im-*

impediunt executionem ſententię, & idem in Reſtitutione ſtatuendum cenſet Bald. & aliquos ſequaces.

2 *Reſponſio auctoris ad opinionem Baldi & aliorum.*

3 *Plus energiæ habet in ſe reſtitutio, quàm exceptio.*

4 *An & quando exceptiones ſuſpendent executionem ſententię, auctoris diſputatio.*

5 *Non probatur auctori ſententia Baldi, in iudicis arbitrium conferentis, an cauſa exceptionis, propoſitæ ſtatim probari poſſit, vel non.*

6 *Redit cum Baldo in concordiam auctor, ex ratione in textu adducta.*

CAPVT XXX.

SI tamen, quod præmiſimus, in integrum reſtitutionem ſententiæ executionem impedire, pugnare iudicabitur l. fin. C. de ord. cogn. necnon ca. ex literis. & c. auditis. extra de reſt. in integ. in qui
1 bus diſponitur, exceptiones poſt ſententiam propoſita, ſententiæ executionem non impedire, vt idem iuris in reſtitutione debeat diſponi. quo argumento vtitur Baldus in ea l. fi. habens in eo pleroſ-
2 que ſequaces. Quibus tamen aptè reſpóderi poſſe exiſtimauerim, modò inter vtrunq; diuerſam rationem eſſe admiſeris: quod ego omnino verum eſſe puto: qui exiſtimem, aliud eſſe poſt ſententiam exceptionem proponi, diuerſum contra ſententiam reſtitutionē impetrari: plus enim energiæ habet in ſe reſti-
3 tutio, quàm exceptio: quum eò tendat, vt retractetur ſententia, vbi exceptio quandoq; contra vnum cauſæ articulū tantùm proponitur, ita vt tam generalis non ſit eius effectus, qualis eſt reſtitutio-
4 nis. Vt tamen tu adhuc magis enodatā habeas hanc materiam, te hoc vnum ſcire oportet: Si exceptio aduerſum ſententiam obiecta, altiorem deſideret & exigat indaginem, tunc eo caſu non eſſe differendam ſententiæ executionem: quòd ſi talis cauſa ſummariè, & de plano probari poſsit, ſuſpendendam. Nam iudicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio: modò falſis inſtrumentis circumuentam eſſe religionem iudicantis, crimine falſi illato, manifeſtis probationibus fuerit oſtenſum: quod apertè teſtatur l. fin. C. ex fal. inſtru. Atque huius rei declarandæ gratia adferri poteſt ſequens caſus. Quid ſi in proceſſu omiſerim deducere, aut, quod in praxi vocāt, articulare factum, omnino tamen neceſſarium, & quo ius à me prætenſum, planè ſtabiliebatur, ſi poſtmodū de eo per proceſſus viſionem apertè patuerit, non ne reſultabit manifeſta & euidens læſionis demonſtratio? ita vt, præſcripto caſu, non ſit opus plena, imò nec ſummaria probatione, quum res ipſa id abundè & ſatis teſtetur: ita ſanè, vt hac de re re ſit ſummè & exactè à iudicibus vigilādum ne partibus grauamen inferant, & probatione ſuperflua eas onerent. Quòd ſi de læſione per acta non patuerit: poſsit tamen læſio ſtatim manifeſtari: tunc debit pars coram iudice proponere & offerre ſe ſtatim, & incontinenti probare exceptionem velle: aliàs poterit per ſe exiſtimare iudex, exceptiones tales altiorem requirere indaginem: quod eſt conſilium Bartol. in ea l. fi. C. ſi ex fal. inſtr. Solet enim in ſententiæ executione ſummaria quædam adhiberi cognitio, l. à diuo pio. §. ſi ſuper rebus. ff. de re iudic. In quibus ſummarijs cognitionibus admittuntur exceptiones, quæ poſſunt probationem ſtatim recipere: nō autem aliæ, quas vlterius excutere neceſſum eſt ꝙ ſatis probatur in l. 3. §. ibidem. ff. ad exhiben. & l. ille a quo §. ſi de facto. ff. ad Treb. iuncta l. is à quo. ff. vt in poſſe. leg. Et qui deſiderabit noſſe, quæ ſint hæ exceptiones, aliorem deſiderantes indaginem, ac quæ non, confugiat ad Alex. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iudi. Ex cuius dictis deſumitur, hoc eſſe attendendum, an cauſa propoſita probari ſtatim poſsit, vel non, ſecundum cuius declarationem ego ambulandum hac in re
5 recenſeo. Arridet tamen quibuſdam Bal. ſententia, qua in l. fin. C. de ordi. cognit. cenſuit hoc eſſe repoſitum & colloca-

locatum in iudicis ar bitrio, quia apud ſe
& ex propoſitis exceptionis qualitatem,
naturam & circunſtantiam examinare
poterit, à iure alienâ eſſe ita poterit do-
ceri. Quid enim? ſi pars ſtatim ſe proba-
turam exceptionem offerat, & Iudex al
tius examen requirere declaret, ſi hoc in
iudicis nutu & declaratione colloces,
nónc poterit iniuſtè ipſe arbitrari, & ita
partem lædere, vt longè ſatius & conſul
tius ſit futurum? Summariam illam pro
bationem in omnem euentum, is admit
tat: nihil enim præiudicij imminebit, ſi
húic leui probationi, & quæ modico tē-
pore expediri poterit, conſentiat: atque
6 hoc diſputando poteſt defenſari. Etſi nō
improbem eam Bald. conſiderationem,
in quam me trahit, quod dicitur pro iu-
dice pręſumi, vt in l. Herennius. §. Gaya.
ff. de euict. Nec vero ſimile eſſe quòd is
partem velit lædere, imò ex oppoſito re
ctè, ac, vt decet, penſaturum, an ſit èxce-
ptio quæ vrgeat, necne? quod facilè ipſe
diſcernere poterit ex his quæ tā in actis
ſunt deducta, quàm quæ de nouo coram
eo ſunt propoſita. Et hoc eſt, quod po-
tuit inducere Baldum, vt is ſentiret, id in
iudicis arbitrio & moderamine conſti-
tutum: & ita Baldum in eo ſectandum
cenſeo.

Si per iudicem ſufferre torturā ſit aliquis condemnatus, & is contra ſententiam reſtitutionem imploret, an ſuſpendetur ſententiæ executio?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione petita, contra ſententiā ad torturam condemnantem, omnino differenda eſt executio, ſecundum Bal.*

2 *Ratio auctoris pro confirmatione prædictę opinionis.*

3 *An & quando executionis ſuſpenſio poſſit ad alios caſus extra torturam extendi, diſtinctio auctoris.*

4 *Pręter reſtitutionem competunt duo alia remedia aduerſus ſententiam iudicis Appellatio & Supplicatio; vt ſupernacuum videatur reſtitutionis remedium, contra DD ſententiam.*

5 *Burgundiones rarò aut penè nunquam vtūtur reſtitutionibus in integrum.*

6 *Saluator communis DD. opinio.*

7 *Appellationis beneficium, non excludit remedium reſtitutionis in integrum.*

8 *Reſtitutio aduerſus omiſſam propoſitionem exceptionis peremptorię, an & quando concedi debeat: & vtrum aduerſum ſententiam an aduerſum exceptionis omiſſionem reſtitutio petenda ſit.*

CAPVT XXXI.

QVid autem, ſi per Iudicis ſententiam, ſufferre quæſtionē ſit condemnatus aliquis, demum is aduerſum pronunciatum ſe reſtitui petierit, an num ſuſpendenda eius ſententiæ executio? puta, ſi is propoſuerit cauſam nouam ſuperueniſſe, & ex ea innocentiam ſuam pendere. Qua in re Bal. ſub illa l. j. C. in integ. re-
1 ſtit. pend. tutatur, ſemper hoc caſu execu
tionem omnino differendam: quippe
quòd quęſtionis inflictio actus ſit irreuo
cabilis; etſi hoc aliter ipſe non extricet,
nec finalem ſui dicti rationem adferat.
quæ tamen potuiſſet hoc modo ab eo cō
2 ſiderari. Mirum non eſſe ſi hoc caſu ceſ-
ſet executio, quum legis præcipua ratio
deficiat: Fuit enim introductum, nihil
innouandum eſſe reſtitutione penden-
te, vt interim reſtitutionem proponenti
conſulatur. Vide igitur, quomodo huic
eſſet cautum, ſi quæſtionem pateretur.
Præterea, ſi is torturæ addiceretur, an,
quæſo, per reſtitutionem in integrum
fieri poſſet, vt paſſus hic non eſſet quæ-
ſtionem? hoc enim ſolo priuatur Deus,
qui factum infectum efficere nequeat,
quod dictum primum prodijt ab Aga-
3 thocle Philoſopho. Sed tu, qui fortaſſe
altius rem iſtam voles perſcrutari, dices
idem iuris cæteris caſibus ſtatuendum,
vt impediri debeat executio, quum quod
factum eſt, quin factum ſit, eſſe non poſ

ſit:

ſit:quę certè eſt vtcunque vrgens ratio. Cui tamen poſſe reſponderi crediderimus,modò id vnum intellexeris,diſtinctum eſſe caſum,à quo dependet irreparabile damnum: quale eſt illud, quod à tortura deriuatur ab his, in quibus non imminet tam graue periculum: & quib. poteſt facilè occurri per retractationem ſententię:quod ita docet Bar.in l.2.poſt illum textum.ff.de appellat. recip. Hæc ſunt in ſumma,quæ à Doctoribus de ſu-
4 ſpenſione ſententiæ tractantur. Videndũ tamen eſt,diſputationis gratia, num ne ab eorum diſcedi poſsit opinione, ita vt futilis doceri poſsit. Atq; hoc prima manu olfaciet quiuis ſtudioſus Lector,ſi ad hocvnum animaduerterit preter reſtitutionem ſubeſſe aduerſum ſententiam duo prompta remedia: quorum vnum eſt Appellatio, aut, ſi malis,Prouocatio aliud Supplicatio:manetq; indubitatum appellatione iudicatum ſuſpendi. l.j. ff. nil noua.appella. pendent. imò etiã executionem differri,vt in c. venientes. de iureiurand.in anti. Quid igitur vtẽdum reſtitutione?vbi nobis eſt apertius, efficacius, & magis ordinarium remedium, & quo læſo,omnino ſuccurritur. Quæ omnia eò tendunt, quò intelligas vanã & ridiculam videri præcedentem diſputationẽ, imò hæc data opera ob aliud licu it receẽſuiſſe:quia apud noſtrates Bur-
5 gundiones rarò,aut penè nunquam, vtamur his in integrum reſtitutionibus aduerſum ſententias iudicium: imò adhuc promptior eſt nobis ſupplicationis via.
6 Poterit tamen ab hoc cauillo defenſari communis Scribentium ſententia; modò tu conſiderandum ducas,non abſurdum eſſe plura à iure introducta remedia,quæ vnico deſeruient negotio, vt in ſimili agnoſcis tres actiones pro conſequendo legato competere, vt eſt in §. j. Inſtitut. de leg. quare igitur pro retractatione ſententiæ non dabitur reſtitu-
7 tio in integrum?Nam etſi beneficio apլationis poſsim me iuuare: non ex eo tamen aptè concluditur,quin ſi volem,reſtitutionis remedium ſeligam: quia fortaſſe mihi via illa aptior,conſultior & cõ decentior ſit futura.Prętereà hoc eueſſe potuit,vt tempus, quod ad appellandum à lege præfixum eſt,effluxerit: ita vt appellationi denuò incumbẽdum nõ ſit:quare igitur hoc caſu reſtitutio non
8 iudicabitur neceſſaria?Et ut tu iſtud per ſectius habeas,finge, quum mecum litigares, à te omiſſam propoſitionem exceptionis peremptorię, puta pacti de nõ petendo, aut ſolutionis, per quas ius à me prætenſum,manſerit omnino eneruatũ, ſi hoc caſu aduerſum ſententiam, ſuper eo latam,te reſtitui petieris,dandane erit reſtitutio?& an quòd de reſtitutione contra ſententiam præmiſimus, poſsit commodè huic caſui adaptari? In quo breuiter concludendum mihi videtur, ceſſare eam,de qua ſumus loquuti, reſtitutionem.Quid enim hic contra ſententiam reſtitui debebit, quum certum ſit benè,ritè,ac,vt decet,latam,& quam aliter tuliſſet Iudex,ſi hic ſe ſuis iuuiſſet exceptionibus? vt quod allegatum eſt, poſſe contra ſententiam aliquem reſtitui, intelligi & declarari debeat, modò ſit,quod iudici aſſcribatur. Sed vbi pars propriam fatetur incuriam,fruſtra ab ea contra ſententiam implorabitur reſtitutio. Quo fit, vt hoc caſu non aduerſum ſententiam petenda ſit reſtitutio,ſed cõtra omiſsionem exceptionis, quam adhuc facilè Iudex non concedet:nec, niſi viſo & examinato proceſſu, quem adhuc omnino hoc oportebit ſpectare, an & ſi talis exceptio propoſita fuiſſet, pars reijci potuiſſet. Ex præſcriptis igitur patet,iuxta aſſumptum thema ſuſpendendam eſse executionem ſententiæ.

Quid diſcriminis conſtituatur inter appellationem, ſupplicationem, & reſtitutionem in integrum?

SVMMARIA.

1 *Appellationis,Supplicationis & Reſtitutionis in integrum diuerſi termini.*

2 Sup-

2 *Supplicationis definitio.*
3 *Reſtitutionis proprietas.*
4 *Appellatio quid ſit:*
5 *Reſtitutio, & Supplicatio interdum confundi ſolent.*
6 *Per Reſtitutionem omnia in primæuum ſtatum reponuntur.*
7 *Supplicatio an habeat annexam cauſam.*
8 *Supplicatio, & Reſtitutio in quibus & quatenus conueniant.*
9 *Reſtitutionis beneficium impedit executionem ſententiæ.*
10 *Supplicationis natura, an puræ Principis gratię innitatur?*

CAPVT XXXII.

ATque hic non extra negotium
proponetur, diuerſos ab om-
1 nibus ſcribentib. iudicari hos
terminos, appellationem, re-
2 ſtitutionem & ſupplicationem. A quib.
quod ad ſupplicationem ſpectat, dicitur,
ſi verè, ac, vt decet, ſumatur, ita depingi
poſſe, vt ſit, cùm partis ſupplicantis pre-
cibus eo tenditur, quò benignitate prin-
cipis retractetur ſententia, etiamſi cauſa
nō adſit, vt eſt in Auth. quę ſupplicatio.
C. de præci. impe. offeren. Quod deniq;
reſtitutionem tangit, aſſerunt eius na-
3 turam, vim & energiam eò declinare, vt
præcedere debeat læſio, & talis, ex qua
cauſa iuſta prodeat; quam neceſſariò re-
ſtitutionem concomitari debere aſſerūt.
4 Appellationē verò putarunt eſſe reme-
dium ordinarium, per quod prouocanti
ſuccurritur, & iudicis detegitur iniqui-
tas, vt eſt in l. j. ff. de appel. hæc ipſe.

Contra quorum ſententiam videntur
ſequentia militare. Nam qui exactè ne-
gotium intuetur, planè habebit reſtitu-
5 tionem viciſsim confundi. Solet enim
princeps ſupplicationem, quam admit-
tit, ita parti eam requirenti indulgere,
vt ſic ei adeſſe videatur, quaſi nulla ad
id ei competeret actio: cuius ius per ſen-
tentiam manſiſſet planè extinctum, &
6 euacuatum. Quod etiam eſt in reſtitu-
tione conſiderabile: per quam certū ſit,
omnia in primæuo ſtatu reponi, & per
eam reuiuiſcere actionem, ita vt vtroq;
caſu admittatur, & pręſupponatur à prin
cipe ſuccurri ei, cui nulla actio ordina-
ria de iure cōpeteret. Ad quorum com-
probationem facit l. quod ſi minor. in ſi.
ff. de minor. Præterea mihi planè hallu-
cinari videntur, qui dicunt ſupplicatio-
7 nem nō habere cauſam annexam. Quid
enim? ſi nulla ſe offerret ſupplicandi oc-
caſio, nonne fruſtra & inutiliter ad prin-
cipem confugeretur? Ita ſanè: imò eſſet
iniquiſsimum aliter eam concedi, quod
quilibet, qui rationi hærebit, mihi inge-
nuè fatebitur.

Breuiter quantum ad hæc dicendum
putauero, ſi ſupplicationē, & reſtitutio-
nem in genere, necnon largo ſumpto vo
8 cabulo cōſideres, certè dabitur, vt quan-
doque ſimilitudinem inter ſe habeant.
Quòd ſi propriam & genuinam horum
naturam penſaris, veriſsimum erit, plu-
rimum inter ſe diſsidere: idq; facilè in-
telliges ex eo, ꝙ per ſupplicationem non
impediatur ſententię executio: vbi ta-
men ſecus ſit reſtitutionis beneficio, fa-
9 cilè etiam erit adhibere reſponſum ei,
quod iamiam diximus, non poſſe, nec
debere cauſa ceſſante ſupplicationē in-
dulgeri: hoc enim admitto. ſed ex eo
non infertur, quin & probè ſint loquuti,
qui ſenſerunt, ſupplicationē cauſam an-
10 nexam non habere, cùm eius naturæ ſit
ſupplicatio, vt puræ gratiæ principis in-
nitatur: & ad quem recurritur, vt in cau
ſa ſententietur, ita vt hæc ſupplicatio aſ-
ſumat originem & ortum à quadā æqui-
tate, ſecundum quam itur ad principē,
hac ſola mente, eo animo, quo gratiam
ſupplicanti impendat: & vt denuo lata
ab eo examinetur ſententia. Nec abre
ad eius gratiam confugitur, cùm lege
ſuadente, ſententia à principe, ſeu præ-
fecto prætorio pronunciata, retractatio-
ni non ſubiaceat, ita vt ſupplicans ſo-
lum proponere debeat, ſe principem
implorare, quo is mera ſua liberalitate
citra aliam cauſæ expreſsionem ei adſit:
etſi non abnuam, ineſſe tacitam:
ſed quæ exprimi nullo
modo debeat.

An ſimul

An ſimul & ſemel reſtitutio in integrum peti & ſupplicari pro eadem re poſſit?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio in integrum ſecundum largam ſignificationem vocabuli dici poteſt Supplicatio.*

2 *In reſtitutione non minus quàm in Supplicatio imploratur iudicis officium.*

3 *Reſtitutio à puro & mero iudicis officio deriuatur.*

4 *Reſtitutio quæ maiori datur, deſcendet à petentis inſtantia, ſecundum quoſdam.*

5 *Reſtitutio maiori competens, ſecundum ius commune datur, vt volunt alij, vel ſecundum ius extraordinarium, vt auctori placet.*

6 *Supplicatio in quibuſdam affinis eſt cũ Reſtitutione, tam ea quæ minori, quàm quę maioris conceditur.*

7 *Supplicatio à ſolo ſuperiore cõceditur: Reſtitutio etiã ab inferiore iudice decernitur.*

CAPVT XXXIII.

1 Secundum igitur largã & profuſam vocabuli interpretationem, vt prædiximus, Reſtitutio in integrum dici poteſt ſupplicatio, vbi maximè ſupplicatur
2 principi contra ſententiam præfecti prætorio. Eſt & aliud: Nam vt cùm ſupplicatur, ſolet iudicis officiũ implorari, ita teſtantibus Doctoribus in Authen. quæ ſupplicatio. C. de preci. impe. offeren. id etiam per reſtitutionem efficitur cap 2. extra, de offic. iudi. & notatur in l. quòd ſi minor. ff. de minor. Fuit tamen quorundam iudicium, reſtitutionem, quæ à minore impetratur, & ei conceditur, ni-
3 hil commune cum tali ſupplicatione habere: quia deriuatur à mero, & puro officio iudicis, non autem à petentis inſtantia, cùm hoc ſolum in eo ſpectetur, an ſit minor læſus: & tamen ſupplicatio ſecundum eius propriam & genuinam naturam ſit, vbi petente & expoſtulante parte, retractetur ſententia, ſecus ſtatuentes in reſtitutione, quæ maiori conceditur, quum tutius ſecundum ius commune detur potiſsimum parte requirente. Probare tamen non poſſum hanc eorum declarationem, ſecundum quã conſtituunt vanam differentiam inter reſtitutionem minori, & aliam maiori cõceſſam, vt quæ
4 maiori datur, dependet ab inſtantia partis, alia non: quod ego bene percipere nequeo: quia non poteſt minor reſtitui, niſi ipſe reſtitutionẽ impetret: ſic vt vtraque ſemper originem habet à parte eam
5 expoſtulante. Minus placet, quod aſſerunt, reſtitutionem maiori competentem, ſecundum ius commune dari: imò dico ſecundum ius extraordinariũ, aliàs extinguerentur termini reſtitutionis in integrum, vt putem ſupplicationem in quibuſdam affinem, & proximã formulam habere cum vtraque reſtitutione, tam ea quæ minori, quàm quę ma-
6 iori indulgetur: qui tamen non abnegem, ſupplicationem in quibuſdam à reſtitutione in integrum diſsidere, quum ſupplicatio à ſolo ſuperiore concedatur:
7 vbi tamen reſtitutio etiam ab inferiore decernitur.

Si contra ſententiam latam petatur reſtitio, an ſit ab ea appellatione reſtitutio petenda, uel principi ſupplicãdũ?

SVMMARIA.

1 *In petenda Reſtitutione contra latam ſententiam, appellandum potius quàm ſupplicandum, quarundam opinio, & eiuſdem opinionis ratio.*

2 *Reſtitutionem & Supplicationem ſimul & ſemel cumulari poſſe, Godefredi ſententia, & eiuſdem comprobatio.*

3 *Reſtitutionem & Supplicationem non rectè coniungi diuerſa Innocentij opinio, annexa ratione eiuſdem.*

4 *Panormitani diſtinctio concordans Godefredi & Innocentij ſententias.*

5 An-

Auctor diſcedit ab Abbate, & indiſtinctè ſupplicationem cum reſtitutione in integrum cumulari poſſe, tradit.

CAPVT XXXIIII.

1 OPinio quorundam fuit appel-
lari debere, quia appellatio
ſit remedium ordinariũ: nec
eſſe ſupplicandum, niſi vbi eſ
ſet à principe lata ſententia per l. vnicā.
ff. à quib. appel. non licet: quia quum ab
eo non appelletur, cõſequens eſt debere
ſupplicari. Sed an ſimul & ſemel poſsit
ſupplicari, & peti reſtitutio in integrum,
2 Godofredus putauit vtrunque poſſe cu-
mulari: aſſerens, quòd vbi duo extraor-
dinaria remedia competunt per vnum
ex his, non tolli aliud, nec eſſe eandem,
imò diuerſam rationem ab eo, quod di-
citur, remedium ordinarium hoc opera
ri, vt ceſſet extraordinarium. Certū eſt
autem, ſecundum eum poſſe aduerſus
ſententiam non ſolum ſupplicari, ſed e-
tiam peti reſtitutionem, & alterum ex
his remedijs poſſe deligi. Innocentius
3 verò credidit non eſſe hæc duo remedia
coniungenda: quia quum ſint eorum ef-
fectus diuerſi & ſeparati, vt eſt notiſsi-
ſimi iuris talis petitio, includeret in ſe
contraria. Solet enim aliter ſupplicari, &
diuerſimodè reſtitutio implorari. Panor
mitanus verò in cap. quum ex literis, cre
4 dit ſic has opiniones in concordiam re-
ducendas. ita aiens: Aut contra principis
ſententiam non allegatur cauſa, vt eſt
minor ætas, eccleſiæ fauor: aut alia, quę
extrinſeca ſit & probabilis. Sed in hoc tā
tum verſatur intentio, quia à principe
appellari non poſsit, tunc eſſe ſupplican-
dum, non autem petendam reſtitutionē:
quia ſupplicatio innitatur puræ principis
gratiæ, ad quem confugitur. Nec eſt is
reſtituendus, quum nullam iuſtam cau-
ſam habeat: quam ſi allegaret cõtra ſen-
tentiam, propoſita minore ætate, aut a-
lia quæ iuſta eſſet, tunc eſſe reſtitutionē
petendam, & poſſe cum ſupplicatione cu
mulari, vbi à principe talis ſententia lata
eſſet, quòd abſurdum non ſit, vtroq; re-
medio niti, ac vbi ſuadet æquitas & ra-
tio, cõiũngi. Priore verò capite eſſet alie-
niſsima copulatio, non concurrente ali-
qua iuſta cauſa, ob quam peteretur reſti-
tutio in integrum. Velim tamen conſi-
5 deres pro Abbatis confutatione, ſuppli-
cationem habere in ſe annexam cauſam
probabilem: quia niſi ſupplicans præten
deret ſe læſum, non vteretur ſupplica-
tione: ſic neceſſe eſt, admittas ob cauſam
ita recurri ad principem. & hæc, quòd ad
alium confugi non poſsit, per quem iudi
catur ſupplicatio, non tollit nec ſubduci
tur, quin, qui ſupplicat, cum cauſa id fa-
ciat. Quare mea eſt opinio, vt indiſtin-
ctè cum ſupplicatione concurrat reſtitu-
tio in integrum, modò adſit cauſa, cur,
qui ſupplicat, debeat etiam reſtitutionē
expoſtulare. Et hæc ſatis conuenit Ca-
ſtrenſis ſententiæ: quod intelligo proce-
dere tam in maiore, quam minore: & in
maiore ſatis liquet, ſi cum ſupplicatione
proponeret cauſam, ob quā maiori ſub-
uenietur per clauſulam generalem, Si
qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c.

Qui reſtitutionem in integrum poſſunt concedere.

SVMMARIA.

1 *Tam Præfectus vrbis, quàm alij magiſtratus pro ſua iuriſdictione in integrum reſtituere poſſunt.*

2 *Minor magiſtratus aduerſus maiorum ſententiam reſtituere non poteſt.*

3 *Reſtitutio Iudicis officio obtenta, non ab ordinario tantū, ſed & delegato peti poteſt.*

4 *Qui præſunt adminiſtrationi, cui eſt inhærens iuriſdictio, etiam reſtituere poſſunt.*

5 *Omnis Iudices habiles ſunt & capaces, vt de reſtitione in integrum tractent, ſingulare dictum gloſſę, in l. final. C. vbi & apud quem.*

6 *Opponitur contra gloſſam, & explicatur ab auctore §. videndum. l. in cauſę, la 2. ff. de minor.*

7 *Comprobatur dictū gloſſę ex iure nouiſſimo.*

quòd

quòd à quibuſuis etiam minoribus iudicibus poßit concedi reſtitutio, idq; in fauorem minoris ætatis.

CAPVT XXXV.

HIs nõ improbè adnectetur quotidianus articulus: Qui ſint, quibus ſit permiſſa in integrũ reſtitutionis conceſsio? Pro cu
1 ius determinatione confugiendum eſt ad l. in cauſæ, la ſecunda: §. nunc videndum. ff. de minori. in qua diſponitur tam Præfectum vrbis, quã magiſtratus alios pro ſua iuriſdictione poſſe in integrum reſtituere. De præfectis prætorio id tam verum eſt, vt amplius aſſertione aliqua non egeat. Sed quod ad minores magiſtratus ſpectat, hoc eſt, quod dubitatio-
2 nem inducit, vt infrà docebimus. Nam in ea l. in cauſæ, expreſsim habetur, minorem magiſtratum aduerſum maiorũ ſententiam reſtituere non poſſe: & tamen in eiuſdem legis exordio dicitur, tam Præfectum, vrbis quàm magiſtratus alios id poſſe. Quæ dictio, alios, nõne hos etiam minores includere cenſetur? Vt tamen huius puncti veritas tibi magis ſit aperta, oportet neceſſariò hoc loco deducere, quod adnotatur in l. fin.
3 C. vbi & apud quem. Vbi expreſsim determinatur propoſita quæſtio: habet enim textus reſtitutionem, quam quis iudicis officio aſſequitur ab ordinario, imò & ad illam cauſam delegato ſpecialiter poſſe peti: qui textus, tanquam nouiſsimus, plurimum conducit ad inſtructionem eorum, quos paſsim ego in Burgundia dubitantes vidi: An ab ordinarijs iudicibus poſſet reſtitutio in integrum peti? puta ab his, quos ibi balliuos vulgato idiomate nominamus, aut ab eorum Locumtenentibus: ſic enim his vtimur terminis Quo textu, qd apertius tales balliuos id poſſe? & tamen neſcio, qui timidi, ac nimiò, quàm parſit, hæſitantes, ſolent paſsim pro reſtitutionibus conſequendis ad Senatum ſupremum reccurrere, quaſi putent, ab ordinarijs concedi reſtitutionionem non poſſe. Cuius habes clarum & apertum textum in c: cauſa reſtitutionis, extra, de in integrum reſtitut. Nec eſt, dubites, quin ballini tales verè ordinarij ſint, & & iuriſdictione ordinaria fruantur, quũ his ſit territorium limitatũ, intra quod ſuas lites tractãt, qui eſt modus deſumẽdæ iuriſdictionis: ita docente Bart. in l. nec quicquam. §. vbi decreto. ff. de offic. proconſ. & legat. nec non in lege prima
4 §. ſi plures. ff. de exerc. Et hac cauſa in ea l. final. C. vbi & apud quem, non ab re eſt declaratum, eos poſſe reſtituere, qui adminiſtrationi, cui inhærens eſt iuriſdictio, præſunt. Solet enim iuriſdictio territorio cohærere, l. j §. quum vrbem. ff. de offic. præfect. vrb. in illis verbis: Quum vrbem tuæ fideicommiſimus, vt Bart. ſub ea l. fin. dicat, facilè diſcerni poſſe, an quis ordinarius ſit: puta ſi ei commiſſum fuerit territorium, vt intra illius fines iuriſdictionem ſuam exercere debeat. quod ait liquidò deſumi ex eod.
5 ff. quum vrbem. Accedit his omnibus ſingulare, & non vulgare dictum gloſſ. in ead. l fin quæ teſtatur omnes, qui de reſtitutione in integgrum cognoſcunt habiles & capaces eſſe, idque potiſsimũ fauore minoris ætatis, quam opinionem ſectatur Imola in cap. j de ope. no. nun. Salicetus eam probat in l. placet. C. de peda. iudic. & Barto. in l nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. proconſul. & legat. Quod ſi omnibus magiſtratibus id liceat, multo magis talibus balliuis &
6 cæteris ordinarijs. Huic tamen poſtremæ deciſioni obeſt §. videndum. in ead. l. in cauſæ, in quo §. habetur: Minor magiſtratus contra maiorem ſententiam nõ reſtituet. Quaſi lex deſignare videatur, minorem magiſtratum reſtituere non poſſe: & hoc eſt, quod iamiam ſuprà annotauimus, ita vt præſcriptæ gloſſæ opinio confundi videatur. Non tamen me latet et poſſe reſponderi, illum §. de iure fforum procedere Certum autem ſit, illam l. finalem. C. vbi & apud quem, poſtea amanaſſe: per quam inconcuſſum habes, quo ſuis iudices, exceptis chartularijs: vel qui ab eis ſunt delegati
reſtu-

reſtitutionem concedere poſſe, ita vt exceptio talis in chartularijs in quibuſuis alijs cenſeatur regulam fixam & firmam conſtituere, argumento l. nam quod li-quide. ff. de penu lega. Sed quum hæc ſolutio & ſimiles omnino ſint miſeræ, ego aliter & verius declarari poſſe illum §. exiſtimauerim. Nam etſi is habeat, minores magiſtratus contra maiorum ſententias reſtitutionem concedere nõ poſſe, non ſequitur, quin id poſsint, maximè aduerſus ſententias, quæ ad his, quib. eſt æqualis iuriſdictio, proceſſerunt. Multos enim reperies ordinarios, pari auctoritate nitentes, & tamen non iudicabitur abſonum, vt ij in minorum magiſtratuum numero, & calculo annumerentur, atq; ita prima facie licuit illius §. mentem ſic extricare. Sed tandem omnibus euolutis, verius dicẽdum putauero iure nouiſſimo introductum, vt etiam à quibuſuis minoribus magiſtratibus, etiamſi minores extiterint, ac quibus ſolum ſit municipalis iuriſdictio, reſtitutionem poſſe concedi, idque in minoris ætatis ſummum fauorem: quod apertè & fixo animo defendit Bart. in eo. §. nunc videndum. cuius tamen doctrinam, quo ad minores iudices attinet, rarò aut pene nunquam practicatam vidi.

An in loco originis vel domicilij rei debeat cauſa reſtitutionis ventilari?

S V M M A R I A.

1 *Reſtitutio in loco domicilij rei petenda ex communi iuris regula, qua actor forum rei ſequitur.*

2 *Vbi agitur ad contractus obſeruantiam, attenditur locus contractus: vbi de euerſione tractatur, locus domicilij; diſtin Baldi & Caſtrenſis.*

3 *Approbat auctor primam opinionem contra diſtinctionem Caſtrenſis, ex rationibus in tex. adductis.*

4 *Qualiter intelligendum ſit, ſortiri quem forum ratione contractus:*

5 *Concludit auctor contra opinionem Baldi et Caſtrenſis, uerius eſſe vt ſiue ad contractus obſeruantiam aut reſciſſionem eiuſdẽ agatur, ſemper in foro rei agendum ſit.*

C A P V T XXXVI.

FInge aliquem, qui Dolanus erat origine, contractum celebraſſe in vrbe Salinenſi, cũ quodam qui erat Veſullenſis: quæ tres vrbes ſitæ ſunt in comitatu Burgundiæ, ſub diſtinctis ſeparatis iuriſdictionibus. Sunt enim ea in prouincia tres ordinarij iudices, habentes limitata territoria. Cæterum quum hic nitatur tranſactionem reſcindere, & aduerſum eam velit reſtitui, quod læſum ſe proponat, tenebiturne Veſulienſem adire iudicem, cuius iuriſdictionis eſt reus? An verò Salinenſem, quum in eo loco fuerit contractum? Quod autem Veſulij ſit re
1 ſtitutio imploranda, ſuadet communis
iuris regula, habens, actorem rei forum
ſortiri, vt eſt in l. quoniã. C. vbi & apud
quem, in illis verbis, conſequens eſt, eũ
præſidẽ prouinciæ debere adire. In qua
ij quos conuenis, habeant domicilium.
In oppoſitum conſideratur l. 3. C. de iu-
riſd. omn. iudi. E qua deſumitur, atten-
di debere locum celebrati contractus:
quia ratione contractus quis forum ſor-
tiatur, vt in l. contraxiſſe. ff. de actio. &
oblig. facit ca. Romana. §. contrahentes,
de foro compet. in 6. Quam difficultatẽ
2 enodans Caſtrenſis ſub eadem l. 2. pu-
tauit ſic dici poſſe: Eſſe locum cõtractus
ſpectandam & eligendum, vbi ad con-
tractus obſeruantiam agitur: ſecus ſi de
illius euerſione & annullatione tractare-
tur. Et tunc enim eſſe iudicem domici-
lij adeundum, referens hoc modo prius
à Baldo reſponſum: Et eas leges ſic con
cordari debere, cuius mentem ipſe in
eo ſequitur, & planè comprobat. Ego
3 verò ſum huius ſententiæ, vt ſemper
agi debeat coram iudice rei, & domici-
lij, motus communi regula, actorem rei
forum ſequi. Quam opinionem puto
com-

comprobatam per eam legem ſecũdam. C. de iuriſd. om. iudi. modò eius ſenſus, vt decet, exquiratur. In qua primo loco dicitur, iuris ordinem cõuerti ab eo, qui poſtulat, vt nõ actor rei forum, ſed reus actoris ſequatur. Demum adnectitur: Nam vbi domicilium habet reus, vel tempore cõtractus habuit, licet hic poſtmodum tranſtulerit: ibi tamen oportet eum conueniri. Sic text. videtur præcipuam cõſiderationem referre ad locum domicilij, & vt debeat ſpectari domicilium, quod is contractus tempore habuit, licet id aliò tranſtulerit: Ita vt non habeatur ibi abſoluta cõſideratio ad locum contractus, & ad id ſolum, quod cõtractum ibi fuerit: ſed attenditur potius domicilium, quod is cõtractus tempore habuit. Hoc autẽ maximè æquum eſt, vt debeat eius temporis domicilium inſpici: quia aliàs per nouam tranſlationem domicilij poſſet actor ſummo affici incommodo, qui fortaſſe alibi, & longè ab eo loco cõgeretur litigare: cùm tamen in priorem locum delegiſſet, tanquam ſibi aptiorem, & opportuniorem:
4 & qui ſi tunc, quum primum contraxit, ſciuiſſet nouam tranſlationem, fortaſſe ibi non contraxiſſet: ita vt ea lex 2. ſic declarata & intellecta, nullo modo communi ſententiæ officiat, quin eam potius adiuuet: qui tamen non eam inficias, aliquem ſortiri forum ratione contractus: Sed dico id eſſe intelligẽdum, modò poſtea eo in loco reperiatur, & non, vt aduena, ſed tanquam pergulam ſeu armarium habens, vt eſt in l. hæres abſens. §. j. ff. de iudi. Imò licet aliquis certo in loco contraxerit: ſi tamen ex eo loco non ſit oriundus, nec ibi habeat domicilium, non ob id eius loci iudicio ſubditur, vt per glo. in clemen. j. ſub verbo, ſubditarum, extra de fo. compet. Nec eius loci iudex verè ſuus iudex erit, imò is qui iudex in domicilij loco reperitur. Ex quib. iam planè intelligis, indiſtinctè verum non eſſe, vt ratione contractus forum hic ſortiatur, vt ibi paſsim conueniri contrahens poſsit. Accedit his, rationem, quare actor debeat ſequi forum rei, accommodari etiam caſui, ſi de contractus obſeruatione agatur: ſit enim ne reus diuexetur: & quia æquum eſt, vnumquemq; à ſuo iudice abſolui, & condemnari, quum etiam non ſit in rei poteſtate ſcire, quando ſit conueniendus: id tamen eſt in manu actoris noſſe, vt lex magis fauendum reo ſanxerit, & optimo iure introduxerit; vt is coram ſuo conueniatur iudice, vbi longè faciliores erunt ei defenſiones & promptiores, quàm ſi corã extraneo litigare cogeretur. Debuerant etiã Bald. & Caſtrenſis interim aſsignaſſe diuerſitatis rationẽ. quare, quum agitur ad contractus obſeruantiã, ſit attendendus locus contractus, alio verò caſu domiciliũ. Imò ſi vera eſſet eorum doctrina, ſequeretur, non poſſe intentari actionem perſonalem, puta mutui depoſiti coram iudice domicilij: ſed agendum eſſe in loco contractus: quod tamen eſt repugnãs diſpoſitioni iuris communis. Annotatum præterea eſt in ſuperioribus, poſſe ſic in minorem agi, vt teneatur declarare, an velit contractum obſeruare: & tamen ſic id coram iudice domicilij, & eo medio agitur de contractus obſeruantia. Quæ omnia me inducunt, vt cenſeam deficiendum à tali eorum opinione: & verius eſſe, vt ſiue agatur ad contractus obſeruantiam, aut illius reſciſ- 5
ſionem, ſemper ſit agendum in foro rei. Poſſet tamen quandoq; in loco contractus conueniri minor, puta, ſi ibi reperiatur, & vbi concurrunt media à lege introducta, & quæ in eam rem debeat neceſſariò accedere.

Delegari num poſſit reſtitutio in integrum?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis in integrum cauſa, vbi & ad quos delegari queat?*

2 *Reſtitutionis in integrum apud Burgundiones obtinendæ ratio: & quibus eius cura atq; poteſtas præcipuè committatur?*

3 *Delegationem quid propriè nominemus? eiusq́ multiplex vſus, & efficacia.*
4 *Reſtitutionem à mero iudicis officio pendere, atque idcirco indelegabilem cenſeri.*
5 *Incluſionem vnius excluſionem alterius eſſe, ne quicquam rectè præſumi.*
6 *Delegatum, accepta à principe plena poteſtate, non minus, quàm ipſum principem, reſtituere poſſe.*
7 *Principi, & ab eodem delegatus quolibet Ordinario maior, & potior habetur.*

CAPVT XXXVII.

ARticulus hic ſanè in primis me
morabilis eſt: ad cuius plenã
excuſsionem erit primum à
te vnum præcipuè annotan-
dum, quod habetur in ea l.fin. C. vbi,&
apud quem, poſſe reſtitutionis cauſam
1 delegari, quæ eſt huius puncti pura, &
mera deciſio: quod ſolet frequentiſsi-
mè à ſenatu Burgundo fieri: cui ſi pro
2 obtinenda reſtitutione in integrum ex-
hibeatur ſupplicatio, committitur fre-
quenter cauſa, de qua agitur, alteri ex
balliuis prouinciæ: cui, tanquam ordi-
nario iudici, demandatur, vt partibus ci-
tatis,& pleniſsimè auditis, ſupplicantem
reſtituat, vbi docuerit vera eſſe, quæ in
ſupplice libello narrauit: atque hac via
his reſtitutionis in integrum committi-
tur cognitio. Cuius tamen de iure aliàs
ſunt capaces, & ad quos poſſet efficaci-
ter recurri. Memini etiam infinitas li-
tes mandato Cæſareæ, & inuictiſsimę
maieſtatis in Burgundo comitatu, plu-
ribus grauiſsimis perſonis commiſſas, po
tiſsimum Senatus præſidi, ac quibuſdam
Senatoribus: hanc autem tum verè no-
minare poteris delegationẽ. Solet quip-
pe ea delegatio multipliciter, & ſecun-
3 dum principis delegantis nutu concipi:
quum quandoque his mandetur, vt ab-
ſolutè litem inſtruant, & proceſſum om
nino terminent. Aliquoties verò tam
limitata eſt horũ poteſtas, vt nihil aliud
præter inſtructionem habeant. Sunt &
quib. quum proceſſus fulminatione ad-
iungitur, vt quid de ea re ſentiant, ſcri-
pto teſtentur: quod eſt medium, omni-
no ſeparatum à ſententię prounciatio-
ne, quæ quum lata ſit, ei eſt inhærendũ:
vbi eſt in manu delegantis, eorum opi
nionem ſic ſcripto teſtatam, ſi hoc expe-
diens putauerit, nõ ſequi, & viam aliam,
quam tutiorem exiſtimauerit, deligere.
Quòd tamen præſcripta non ſint ab om
ni ſcrupo aliena, vel te id vnum doce-
4 bit, quòd indubitatum ſit, reſtitutionem
à mero iudicis pendere officio, & ex co
meri mixtiuè imperij cenſeri, atque ita
indelegabilem. Quæ omnia declarata
agnoſces in l.nec quicquam §. vbi decre-
tum. ff.de offic.proconſ.& legat. & l. ea
quæ.ff.ad municip. Facit etiam in oppo-
ſitum l.aduerſus ſententiam. C.ſi aduer.
rem iudic. quam omnino vrgere teſtatur
Bart.in ea l.fin.C.vbi, & apud quem. In
qua hoc diſponitur, aduerſus ſententiam
delegati à principe, ſolum principem co-
gnoſcere: ex quibus verbis putauit Bar.
inferendum, delegatum reſtituere non
poſſe: ponderatis potiſsimum verbis
textus, ſolùm principem, ita vt vnius
5 incluſio debeat alterius eſſe excluſio, ar-
gumen.l.cùm Prætor.in princ.ff.de iud.
Sed ego huic inductioni ſic obuiam poſ
ſe iri arbitror, qui non benè poſſum con
cipere mentem Barto. aut quomodo eo
textu adiuuari poſsit, exiſtimans potius
eadem lege oppoſitum probari. Nam
etſi admiſeris ſolum principem aduer-
ſus delegati ſententiam poſſe reſtituere,
an ex eo probè ſequetur, delegatum re-
ſtituere non poſſe? certè hoc ego nõ vi-
deo, quaſi ſint hi termini diuerſi, ad-
6 uerſus delegati ſententiam debere reſti-
tui, & quod delegatus ipſe, mandante
principe, reſtituat. Solet enim poſterio-
re hoc exemplo princeps ipſe id facere
cum iuris fictione, qui per alium exe-
quitur, ipſe id agere cenſeatur, l. 1 § de-
ieciſſe. ff. de vi & vi arma. Illud tamen
prætereundum non putaui, Bartolum
ſub eadem l. aliter ſcrupum hunc reſol-
uere: qui ſenſerit, reſtitutionis cauſam
principaliter poſſe delegari, & delega-
tum reſtituere. Quod ſecus eſſe exiſti-
mauit, ſi contra ſententiam latam inci-
denter

denter petererur reſtitutio. Atque ita putauit declarandam l. illam, aduerſus: quę in ſumma videtur mihi leuis diſtinctio, aut, ſi malis, diuerſificatio. Quid enim? ſi principalis cauſæ negotium ſit delegabile, quare idem non iudicabis in acceſſorio, quod efficacius, imò vrgentius deberet procedere? Exiſtimo, ſi exemplum ab eo conſideratum perpenderis, potiſsimum vbi contra ſententiam latam incidenter petitur reſtitutio, quo caſu nemo abnegabit de eodem agi negotio, vt eadem ratio ſaltim vtroque caſu ineſſe cenſeatur. Nec video, quid probè in ſuæ opinionis columen poſsit adferri. Vt igitur, quid nobis ſit ſententiæ, exponamus, putauerim l. illam, aduerſus, aliter declarandam, eiuſque genuinum, & purum intellectum hunc eſſe: vt, quum habeat ſolùm principem aduerſus ſententiam illius, qui eius vices iudicauit, poſſe reſtituere, ſit intelligendum, cùm reſtitutionis beneficium fuit à delegato abnegatum, & ibi, qui ſe petebat reſtitui, ſit repulſus. Nam hoc capite ęquum eſt, imò rationi conſentaneum, ſolùm principem, non ordinarium, eius cognitio-
7 nem aſſumere, quaſi nequeat ordinarius contra ſententiam eius, qui à principe fuit delegatus, reſtituere: quòd certum & indubitatum ſit, eum quocunque ordinario maiorem, & potiorem eſſe, vt in c. paſtoralis. §. præterea. extra de off. delega. Facit l. minor autem magiſtratus. ff. de minoribus, vt mirari non debeas, ſi ex mente l. aduerſus, cognitionem princeps ſibi ſoli reſeruauerit: atque hæc eſt veriſsima, me iudice, eius l. interpretatio. Quod ipſe facilius intelliges, modò exactè pura eius verba introſpexeris. Imò, vt iamiam prædixi, nihil mouere Barto. & ſequaces potuit, quare l. illam pro contraria adferre in medium debuerint, potiſsimum contra præſcriptam concluſionem, quòd reſtitutionis cauſa delegari poſsit, quum exiſtimem, eadem l. communem adiuuari. Nam vbi textus habet, aduerſus ſententiam delegati à principe ſolùm principem cognoſcere, nonne ſatis fatetur & admittit, textum, qui in materia reſtitutionis loquitur, cauſam à principe delegato iudici cõmiſſam? alias fruſtra dubitaretur, an contra delegati ſententiam princeps reſtitueret? Quod autem poſtea adnectitur, Soli principi ſeruatur eius ſententiæ examen, hoc nõ arguit, quin prius delegaſſe cauſam potuerit. Atque hoc caſu non iniuria ad eum confugitur, quòd de iure ad delegantem à delegato ſit recurrendum: idq; ſatis deprehenditur ex verbis eius l. aduerſus, ibi prius præſidem cognoſcere non poſſe. Sic ex præſcriptis habes, reſtitutionem in integrũ delegari poſſe.

Poſſit num coram arbitro reſtitutio tractari?

SVMMARIA.

1 *Arbiter quatenus, & quomodo reſtituere in integrum poſſit?*

2 *Arbitro de iure, pręter ſolam legis notionem, iuriſdictionem nullam competere.*

3 *Iudicem, quantumuis minimum, legum auctoritate fretum, reſtitutionem in integrum expedire poſſe.*

4 *Arbitrum, & Ordinarium in reſtituendo diſpari facultate pollere.*

5 *Iudex pedaneus, vt ea, quæ meræ ſunt, & ſimplicis iuriſdictionis, exercet: ſic ea, quæ principaliter interdicta ſunt, tractat.*

6 *Iudices laici vſurarum matrimonialium, & cauſarum ſpiritualium incapaces.*

7 *Arbitrum incidenter reſtituere non valere.*

8 *Lis ſeu cauſa reſtitutionis in integrum à quibus dirimenda?*

9 *Arbiter tam maiorem, quàm minorem à ſuperiore reſtituendum quidem pronunciare, ſed ipſe reſtituere nequit.*

10 *Arbiter etſi ex voluntate partium cognoſcat de reſtitutione: tamen eam non impertitur, ſed iudici remittit.*

CAPVT XXXVIII.

ADnectitur præcedentib. Nunquid reſtitutio coram arbitro tractari poſſit? Cuius puncti enodationem attingens Panormi. in c. cauſa reſtitutionis. extra de in integ. reſtitutione, cenſuit incidenter arbitrum poſſe reſtituere: puta ſi compromiſſo à minore facto, & laudo acceptato, minor intra tempus ab arbitris præfixum ſuæ probationi non ſatisfecerit. Nam poterunt tunc arbitri, coram quibus diſcutitur negotium accedente (quomodo is ait) partiũ voluntate, hunc minorem reſtituere, vt probationẽ impleat, & ſuos teſtes examinandos curet: quem in eam trahit ſententiam eius capituli diſpoſitio, in cuius initio primum de arbitris, & delegatis facta fuerat mentio: adiecta demum in eius calce generali clauſula, vt ex ea tuetur, arbitros ſaltem incidẽter de reſtitutione cognoſcere poſſe: in cuius opinionis comprobationem facit, quod iudex, qui primordialiter de cauſa nequit cognoſcere, incidenter tamen id efficiat. l. quotiens. C. de iud. vt idem iuris in arbitro ſtatui debeat, quod vel certum maneat, arbitria ad inſtar iudiciorum redacta l. j. ff. de recep. arbit. ita vt in ea ſententia Abbas reſideat. Hac in re tamen Lectorem admonendum duxerim, non omnino probabilem mihi videri Panor. ſententiam: in quam vel me vnum mouet, quod de
2 iure arbitro nulla competat iuriſdictio, quin ſola notio legis, ait Prætor. ff. de re iudi. Facit c. per tuas. extra de arbit. Et tamen ſcis, infinitas eſſe leges, admitten
3 tes expediendam eſſe reſtitutionem iudicis officio, etiam quãtumuis minimo: vt quum arbiter omnino careat iuriſdictione, ita & in conſequentiam tota cognitione. Nec auribus ſatisfacit, inciden ter eum id poſſe, maximè ꝙ incidẽs cognitio ſit permiſſa, etiãſi abnegetur principalis. nam hoc caſu quilibet, qui ſani eſt iudicij, ſtatim intelliget, aliud eſſe in ordinario, & diuerſum in arbitro: Quid
4 enim? quum iudex pedaneus de his, quæ mixti ſunt imperij, non cognoſcat, nõne tamen poterit, quæ ſunt meræ & ſimpli-
5 cis iuriſdictionis, exercere? ita ſanè permittitur, & eodem iure incidenter ea tractare, quæ principaliter ſunt interdicta: ſed id fit, quia iuriſdictionẽ habeat: quæ, quum abſit ab arbitro, aberit & incidens talis cognitio, quaſi ceſſet baſis & fundamentũ præcipui negotij, & ſine quo non ſubſiſtũt reliqua: vt ex his planè liqueat, Panormitanum ſatis ieiunè in eo ratiocinatum. Atq; vt hanc ipſe opinionem comprobem, conſiderabam ad hoc facere, quomodo paſſim & turmatim Doctores teſtantur in ea l. quotiens, quam aſſerunt ita eſſe declarandam: vt quum in ea habeatur, iudicem poſſe incidẽter tractare, quomodo nequit principaliter ſit intelligendum, modò is iuriſdictionẽ
6 habeat. Quod vt perfectius doceant, fingunt ipſi exemplum: Si ventilanda ſit vſurarum matrimonij, aut alia ſpiritualis cauſa, quarum ſunt omnino incapaces laici iudices, vt eſt in c. ſi iudex. l. de ſententia excommunicationis in 6. Fatentur nec principaliter, imò etiam incidenter, tales cauſas ab his tractari poſſe: quod dicunt proficiſci ex ſolo iuriſdictionis defectu. Quare igitur, quum ſolam notionem habeant arbitri, nihilque iuriſdictionis, ſibi vendicent etiam his incidentem omnem iuriſdictionem non planè abnegabis? Nec obeſt, quod in eo §. cauſa reſtitutionis, primum textus delegatorum, tum arbitrorum meminerit, adiecta demum generali clauſula: quia non ex eo ſequitur, vt demandatum id ſit ei, cui de iure non competit iuriſdictio: imò quum hoc ſit à lege communi exorbitãs, debuit ſpeciali nota deſignari, vt eſt in l. item apud Labeonem. ff. de iniurijs. & non ſub tam generali verborum inuolucro concipi. Præterea in caſu tam incerto, & omnino dubio, non oportuit talem aſſumere declarationem, quam nemo doctus neſcit omnino ipſi veritati pugnare & planè contrariari, modò ponderet, quod ha
7 betur in l. fi. C. vbi & apud quem. in qua expreſſim docetur, incidenter arbitros reſti-

reſtituere non poſſe : vt omnino ſit con-
iecturandum, Canonicam legem voluiſ-
ſe ſub tam ancipitibus verbis à Ciuili di-
ſpoſitione diſcedere, maximè quum tex.
eiuſdem legis finalis dicat, reſtitutionis
litem, ſeu cauſam eſſe ab his dirimendã,
8 qui certæ adminiſtrationi, cui adhæret
iuriſdictio, ſunt præpoſiti, vel à principe
delegati. Quæ verba, Cui adhæret iuriſ-
dictio, tu ita annotabis, vt intelligas iu-
riſdictionem hoc caſu deſiderari, nec no
tionem ſufficere. Non me tamen latet,
Barto. in ead. l. fin. exiſtimaſſe, ſic in arbi-
trum compromitti poſſe, vt minorem,
9 vel maiorem reſtituendum à ſuperiore
pronunciet, ſed non vt ipſe reſtituat: aſ-
ſerens hos duos caſus penitus eſſe diuer-
ſos, & ſeparatos, per l. primam. C. ſi ad-
uerſus liber. Nec me etiam præterit, ab
ipſius opinione deflexiſſe Bal. in preſcri-
pta lege fina. hac potiſsimum ratione :
quia quum indubitatum ſit, quod ipſe
ait, reſtitutionem iudicis deſiderare of-
ficium, & per iudicem expediri debere,
quomodo aptè aliquem reſtituendũ pro-
nunciabit? Imò exactè rem perſcrutanti
videtur, ꝙ is ait, ridiculum aſſeuerare,
hunc per ſe reſtituere non poſſe, poſſe ta
men arbitrari, reſtituendum eſſe eum,
quem reſtituẽdum declarat: quia de re-
ſtitutione ipſa tractare cenſeatur, cuius
nihilominus eſt omnino incapax arbi-
ter, vt primum edocuimus. Eſt tamen,
quod me in opinionem Bar. contra Bal.
10 validiſsimè impellit. Nam in confeſſo
eſt, arbitrum poſſe ex voluntate partium
cognoſcere, & apud ſe examinare, an is,
de quo agitur, ſit reſtituẽdus. Hoc enim
caſu nihil iuriſdictionis ipſa res expoſtu-
lat: quia arbiter reſtitutionem realem ad
iudicem remittat, vt is eam impertiatur,
ita vt non videam, qua ratione, qua cau
ſa tu eum hac declaratione priuare de-
beas, per quam notionis nõ excedat ter-
minos. Atque ex his facilè reſoluetur,
quod in oppoſitum adduximus, de ipſa
reſtitutione tractari, vbi aliquem reſti-
tuendum pronunciatur. Nam hoc fal-
ſum eſt, & à veritate alieniſsimũ : quod
cuilibet verè intuenti liquet, & manife-
ſtum eſt. Manebit igitur Bar. opinio fir-
ma & ſtabilis : Ab arbitro pronunciari
poſſe aliquem reſtituendum.

An is ad quem pro reſtitutione confugitur, cogatur ſequi præcedẽtem arbitri declarationem?

SVMMARIVM.

1 *Iudex, vt latam ab Arbitro ſententiam ſequatur, adigi non poteſt.*

CAPVT XXXIX.

1 SEd maius dubium ex præce-
dentib. exurgit, quod eſt: An
iudex, ad quem poſtmodum
pro impetranda reſtitutione
cõſugitur, teneatur omnino ſequi illam
arbitri declarationem? quem articulum
nullo modo attigerunt Bart. & Baldus:
cuius tamen obmiſsionem probare nul-
lo modo potui, quum ex eo omnis effe-
ctus. precedentis difficultatis reſultet.
Quid enim operaretur præcedens de-
claratio, ſi effectum non produceret? Eſt
tamen, dicas, iudicem ad hoc non adigi :
aliàs eandem vim operaretur illa arbitri
pronunciatio, ac ſi primordialiter de re-
ſtitutione cognouiſſet, ita vt iudex nihil
aliud agere cenſeatur, quàm eam arbitri
expreſsionem exequi : qui vel benè exi-
ſtimem, in manu iudicis eſſe rimari, &
plenè poſſe diſquirere, an aptè & rectè
arbiter iudicium ſuum tulerit, non ta-
men, vt neceſſariò illud probare debeat.

Vtrum in arbitratorem compromitti poſſit, vt de reſtitutione cognoſcat?

SVMMARIA.

1 *Arbitratori nullum in reſtitutionis cauſa ius competere.*

2 *Reſtitutio, iudicis auctoritate deſtituta ſucceſſus expers habetur.*
3 *Iuriſdictionem tribuere, qui nullam habet, diſſidentium partium non eſt.*
4 *Contractus haud operatur, quod titulo iuriſdictionis expediti conuenit.*
5 *Arbitrator minimè compromittere, ſed inter partes de reſtitutionis cauſa componere poteſt.*

CAPVT XL.

Videamus præterea, An num
poſsit compromitti in arbi-
tratorem, vt ipſe de reſtitu-
tione cognoſcat? Putauit au-
tem Bar. ſub ea l. fin. poſſe: quum hoc ca-
ſu cẽſcatur amicabili quædam compo-
ſitio contracta, quod etiam hic actus, &
imaginem quandam contractus repræ-
ſentet, iuxta Auth. ſi verò contigerit. C.
de iudi. & ex corpore, vnde ſumitur, ita
vt ea l. qua eſt permiſſum ſuper reſtitu-
tionis lite componere, tranſigere, & ali-
ter cõtrahere. ſic & compromittere, hoc
etiam adiecto, tranſactionem & compro
miſſum æquiparari, vt eſt in Authen. vt
diff. iudic. in prin. Quod tamen hæc de-
ciſio ſit ab ipſo rationis contextu aliena,
vel te id vnum docebit in confeſſo eſſe,
1 arbitratori nullam iuriſdictionem com-
petere, ſaltem quã videas officio, quod
2 ipſe exercet, annexam: & tamen certum
eſt, reſtitutionem, niſi iudicis auctoritate
accedente, tractari non poſſe. l. quod ſi
minor. §. fi. ff. de mino. Eam etiam iuua-
re opinionem vix poterit, ꝙ iſtud via
cõtractus expediatur, & amicè inter par-
3 tes componatur negotium, quum nõ ſit
in poteſtate partium contrahentium ei
iuriſdictionem tribuere, qui nullam ha-
beat. l. 2. C. de iuriſ. om. iud. Nec poteſt
4 contractus id operari, vt, quod ſub iuriſ-
dictionis titulo expediti neceſſum eſt,
ſolo contractu ſuppleatur: atque hoc à
5 me iudicatur verius. Quare dicendum
cenſuerim, non poſſe in arbitratorem
compromitti, vt ipſe reſtituat, ſed vt in-
ter partes de reſtitutionis cauſa compo-
nat: in quam ſententiam ambabus, quod
aiunt, manibus eo: Et tam ex arbitro-
rum, quàm arbitratorum tali declaratio-
ne hoc vtilitatis exurgere poterit, cer-
tiorem aduerſariũ futurum iuris, quod
pars oppoſita prætendit, ita vt hoc argu-
mento mota, à lite fortaſſe deſiſtet, &
cum timore negotium pacare poterit:
Aut, ſi aliàs conſultius putarit, vlterius 3
contendet.

Ex diſcurſu ſequentis articuli annotabis duplex tempus pro reſtitutione impetranda ſtatutum.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis lis infra quadriennium terminanda.*
2 *In lite, vel cauſa reſtitutionis non ſemper, & vbiq; l. properandum. auctoritati inhærendum.*
3 *Litis inſtantia triennio primùm claudenda, nullo diſſidentium partium habito reſpectu.*
4 *Lite de reſtituendo quantumuis durante, aduerſaq; parte negotium protelante, iudicis tamen cognitione ſtandum, omnibus difficultatibus, in contrarium vrgentibus, ſecluſis.*
5 *Mulieris adulterij reę ſerui quare ante bimeſtre ſpacium manumitti nequeant?*
6 *Curatores, & tutores, arte aduerſariorum circumuentos, quominus officium fecerint, excuſari.*
7 *Iudicem, vt ante quadriennij tempus inſtruat proceſſum, arctari, cogi ne non poſſe.*
8 *Reſtitutioni petendæ priſcis temporibus vtilis annus datus.*
9 *Ab anno vtili quę potiſſimum excludi atque ſubduci conſueuerint?*
10 *Ad annum vtilem quæ requirantur?*
11 *Quadriennium, olim ad reſtitutionem conceſſum, quibus ab anno vtili differat?*
12 *Quadriennium aliud continuum, aliud diſcontinuum indicari.*

Dilatio,

13 *Dilatio, niſi vtilis eſſe doceatur, in dubio continua iudicanda.*
14 *Annus vtilis quo pacto continuus efficiatur?*
15 *Tempus continuum omni tempore currit.*

CAPVT XLI.

ENarratis præcedentibus, te præ-
terea vnum in hac reſtitutio-
nis materia noſſe neceſſum eſt
1 duplex tempus pro reſtitutio-
ne imploranda præfixum. Quorum al-
terum eſt illud, infra quod terminari,
necnon decidi debet reſtitutio, cui præ-
fixum eſt à lege quadriennium: ita do-
cente text. l. fin. C. de temporis in inte-
grum reſtitutione petenda, potiſsimum
ſub illis verbis, ad conteſtationem inter-
ponendam litemq; finiendam: ita vt ſe-
cundum crebriorem Scribentium ſen-
tentiam, & eius legis mente diſponatur
intra quadriennium non ſolum propo-
nendam, ſed etiam finiendam eſſe reſti-
tutionis litem. Quantum tamen ad iſtud
attinet, te vnum obiter velim annotare,
præſcriptam doctrinam apud noſtrates
Burgundiones in praxi non obſeruari,
qui vel ipſe viderim, reſtitutionis agita-
tæ litem, etiam longo poſt quadrienniū
2 interuallo deciſam: nec ſolet in caſu ſi-
mili inſiſti à iudicib. diſpoſitioni l. pro-
perandum. C. de iudic. qua ſat ſcis intro-
3 ductum, litis inſtantiam triennio clau-
dendā: etſi non eam inficias, quin æquiſ-
ſimum eſſet, imò rationi cōſentaneum,
lites tanto tempore decidi maximè in
ſubleuamen partium contendentium.
Vt tamen tu ſolidius articuli præſcripti
medullam aſſequare, libebit, exēpli gra-
tia, caſum hunc proponere. Si à me, pen-
dente quadriennio, impetrata à iudice
fuerit reſtitutio: is autem cōcedendam
admiſerit, quę à me ſunt propoſita, pro-
4 banda duxerim. Cæterùm ſi, cùm in-
ſtrueretur lis, pars aduerſa omnem ope-
ram dederit, vt protelaretur negotium,
puta impetratis ſuperfluis, & calumnio-
ſis dilationibus: Aut, quia etiam acceſſe-
rit iudicis impedimentum, quem abeſſe
à prouincia, mandante principe, opor-
tuerit: vel quia in ægritudinem incide-
rit, ita vt ab eo infra illud tempus non
potuerit ferri ſententia: an ſit, quod his
caſibus mihi aliquid poſsit aſcribi: &
vtrum beneficio reſtitutionis priuabor,
ꝙ terminata intra quadriennium non
fuerit cauſa? In quo prima facie videtur
hunc eſſe ſecludēdum, modò hoc vnum
conſideraueris, legem illam ei iniunge-
re, vt infrà quadriennium litem finien-
dam curet quaſi neceſsitati id ſubdatur.
Tamen verius eſt, huic qui ſe tam dili-
gentem præſtitit, nihil poſſe imputari:
fecit enim, quod in ſe fuit. Nec aliud
deſiderare videtur l. illa, ſi potiſsimum
eius verba attenderis; hoc habentia, li-
tem finiendam curet. Curaſſe enim ſa-
tis videtur, qui tam vigilantiſsimè eſt
verſatus. Atque ad hoc accedit in ſimili
elegantiſsimus tex. l. fin. C. de adulte. in
quo diſponitur, mortua adultera, eius
5 adulteræ ſeruos ante menſes duos ma-
numitti non poſſe, quum ob dotem du-
ret adulterij controuerſia: & quo faci-
lius maritus per eos probationem aſſe-
quatur. Tranſacto verò bimeſtri ſpacio,
hæredis mulieri licentia ſuppetit, vt ſe-
uos tales, ſi volet, libertate donet: niſi
fortaſſe, quod ait is tex. eius culpa mari-
tus prohibitus fuerit, litem intra tēpus
præſtitutum exercere. Quo textu quid
dilucidius, quàm ꝙ teſtatum maneat, ob
impedimentum marito ab hærede da-
tum, duos illos menſes non cucurriſſe?
6 Facit & in hāc aleam, quinquaginta die-
rum tempus tutoribus, & curatoribus ad
proponendas legitimas excuſationes da-
tum non currere, vbi aduerſariorū ope-
ra, & facto impeditos ſe fuiſſe allegant:
vt eſt in l. quinquaginta, cum ſequent.
ff. de excuſatio. tutorum. Cùm tamen
per otium liceret, eius legis cauſam per-
ſcrutari, mihi in mentem venit, alio
ſenſu, quàm Doctores noſtri attigerint,
eam poſſe explanari: quod vt habeas,
oportet te inſiſtere verbis puris eiuſdem
legis final. hoc habentis, ad interponen-
dam conteſtationem, finiendamque li-
tem. Quæ verba ſuapte natura deno-

tare videntur iudicem ad id non arctari, vt intra quadriennium proceſſum inſtrui curet. Et tamen ex communi opinione Docto. tex. eſt ad iudicem & partem referendus: quorum ſentētiæ ego, quod ad iudicem attinet, me addicere nequeo: & hæc ſatis ſuperque, quod ſpectat ad tempus illud quadriēnij, quo pendente, cauſa reſtitutionis eſt tractanda, terminanda, & decidenda. Eſt & tempus aliud, intra quod implorari debet reſtitutio, quod eſt limitatum quadriennio, vt in eadem l. ſuperuacuam: quę res multum habet in ſe contradicentem. Vt tamen tu iſtud efficacius, &, vt decet, intelligas, te id vnum noſſe oportet.
8 Olim ad petēdam reſtitutionem vtilem annum primum cōpetiſſe, in cuius anni vtilis locum ſucceſsit demum quadriennium: à quo anno vtili feriati dies ex-
9 cludebantur: ſubducebantur deniq; mi-
10 noris ętatis, necnon abſentiæ tempora: imò potiſsimum deſiderabantur tria: agendi copia, differēdi poteſtas, necnon iudicandi libera facultas: vt eſt in l.j. ff.
11 de diuer. & temp. præſcrip. Atq; ab hoc vtili anno diuerſum eſſe aſſeritur à Doctorib. illud quadriennium, quum de ſe ſit continuum, vt in eadem l. ſuperua-
12 cuam: aliud verò diſcontinuum iudicatur. & ſi noſſe deſideret curioſus Lector, quæ iudicari vtilia, & continua debeant tempora, confugiat ad elegantes doctrinas Bald. in l. annus. ff. de calum. necnon in l. genero. ff. de his qui notantur infa. Non ſum etiam neſcius, Anch in clem. j.
13 de reſtitu. in integ. ſenſiſſe omnem dilationem in dubio continuam iudicādam, niſi vtilem eſſe doceatur. Ego autem haud duxi fuſius iſtud examinare, quum parum vel nihil ad præſens cōducat negotium. Quod tamen ad tempus vtile attinet, videtur pro dubitandi cauſa plurimum facere lex illa annus. ff de calumniatori. vbi liquet, annum, qui calumniatoribus præfigitur, quo ex eo edicto quadruplum conſequar, primum vtilem
14 eſſe, demum ab eo tempore, quo ſcire incepi, continuum effici. Vides igitur non omnem annum, qui vtilis eſt, vtilem ſemper manere: ita vt ex eo confundi videantur hi termini, nec ſecundum puram eorum naturam ſubſiſtere. Poterunt tamen hæc facilè diſſolui, ſi hoc potiſsimum conſiderandum duxeris, nō eſſe extraneum, aut iure alienum, vt quæ ab eo initio tempora ſunt vtilia, poſtea continua fiant, vt eſt in l. quum
15 ſemper. ff. de ædil. edict. cùm etiam in ſimili certum ſit, tempus cōtinuum currere omni tēpore, l. j. ff. de diuer. & tempor. præſcrip. Et tamen ex eo quandoq; ſubducitur minoris ętatis, ſeu abſentiæ tempus. Sic natura horum alterata non efficit, quin ab initio vtile, vel continuū tempus fuerint, & ſuos effectus produxerint: vt non ab re ſenſerit ſtudioſus Lector, annum vtilem, quandoque vtilem iudicandum, quod eſt ab initio, idq; ex primordiali illius natura, aliquando continuum cenſeri, quod fit accedente noua cauſa. Sic etiam annum aliquando continuum, modò vtilem dici poſſe, ſecundum quæ habes duplex tempus pro impetranda, & aſſequenda reſtitutione ſtatutum.

Si minore tempore quadriennio minor ſit læſus, an ad id tempus tantum reſtituetur?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio, an nondum elapſo quadriennio, implorari & impetrari quo pacto poſſit?*

2 *Reſtitutionem intra diem conſequitur, in ſola die læſus minor, ſi ad iudicem confugerit.*

3 *Eccleſia, vt reſtituatur, quadriennio continuo gaudet.*

4 *Læſio, Canoniſtarum ſententia adſtipulante, intra quadriennium, vel etiam tempore minore proponitur.*

5 *Reſtitutionem eadem die proponere, & petere, abſurdum putatur.*

Reſti-

6 *Reſtitutionibus implorandis quadriennij tẽpus indiſtinctè præfixum, omni læſionis ſeu maioris ſeu minoris temporis diſtinctione poſthabita.*

7 *Reſtitutio in integrum plus reddere nequit, quàm læſionis vis abſtulit.*

CAPVT XLII.

ASſumamus denuo propoſitã à nobis concluſionem, hoc habentem: Intra quadrienniũ eſſe implorandam à minore reſtitutionem, è qua dependet deciden dus dubitatiſsimus articulus. Quid ſi ego minore tempore, quàm ſit quadriennium, puta biennio, fuerim læſus, vtrum potero integro toto quadriennio implo

1 rare reſtitutionem, an verò erit intra tãtum tempus, quantum abſtulit læſio, im petranda? Qui punctus vt ex frequentib. conijcies, non abeſt à ſummo ſcrupo, in quo Iaſon in §. rurſus. Inſtit. de act. poſt Barto. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quib. cauſ. maio. recenſet. ſi per contractum ſe læſum minor conten derit: Aut aliàs reſtitutionem aduerſus læſionem reſultantem ex maiore tempore ipſo quadriennio aſſequi duxerit, eò caſu quadriennium integrum adeſſe quod ſecus eſſe putauit, vbi reſtitutio cõtra minoris temporis læſionem peteretur. Puta, me abſente rem meam mobilem duobus annis poſſediſti, ita vt ad integræ vſucapionis complementum ſuperſit annus vnus. Voluit tunc hoc caſu petendam intra biennium reſtitutionẽ, quod eſt tẽpus ipſius læſionis: aut aliàs, ſi me tunc reuerſo, vſucapionem tuam non interrupetim, ibi tamen ſex menſibus continuis abſens fuerim, certè ego ad ſex illos menſes, quibus negligentia ſum vſus, reſtituar: Et intra ſex mẽſium tempora erit à me reſtitutio impetrãda, quum de minori tempore ipſo quadriẽnio ſit quæſtio. Hæc Iaſon & Bart. præfatis locis. In quorum ſententiam teſtimonio eiuſdem Bart. facit lex prima. §. conditionalis. ff. quæ in fraud. credi. Vbi primum diſponitur ex eo edicto, omnia in ſtatum priſtinum reponi. Demum adnectitur: Quòd ſi conditionalis fuerit obligatio cum ſua conditione, ſi vero in diem, & cum eadem die, eſſe reſtituendum: ſi autem talis eſſet cuius dies finiretur, reſtitutionem intra tantum tempus poſtulandam, quod ſupereſſe obligationi viſitur, non vtique intra annum: ita vt ex eo textu Bart. deſumi poſſe aſſeuerer, læſum in decem diebus non debere ad illos decem dies infra integrum quadriennium reſtitui, ſed reſtitutionem intra dies decem impetrandam, quæ tãtùm quadriennio terminabitur: Quod

2 etiam procedet, ſi quis minori ætate per fecta in ſola die læſus fuerit: debet enim hic ſtatim intra diem reſtitutionem aſſequi, & ad iudicem confugere. Cuius dicti hanc eſſe rationem atteſtantur: quia ceſſante & ſileſcente impedimento, tempus illud negligentiæ reliquum abſorbeat, quod ex quadriennio reſultat: ſaluo tamen tanto tempore, quanto fuit læſio. Sunt tamen, qui à Bartol. & ſequacibus deſciuerunt, moti potiſsimũ Clementina prima de reſtitut. in integrum, in qua expreſsim, & ad literam diſponitur eccleſiam toto quadriennio poſſe reſtitui, etiamſi ipſum læſionis tempus minus quadriennio extiterit: qui textus tam manifeſtus eſt, vt ſecundum eos verè cauillari nequeat, & qui tanquam poſteriore loco æditus corrigere & abrogare procedentes deciſiones iudicetur. Non tamen me latet, Barto. in eo §. ſed quod ſimpliciter, ſenſiſſe præfatam Clementinam ſuę opinioni accedere. Quod ipſe ſic docet, primum ſupponens, minori tempus petendæ reſtitutionis non currere, vt eſt in l. fi. C. de temp: in integr. reſtit. peten. Demum aſſerit eccleſiam minori æquiparari, vt ex eo iudicandum opinatus ſit, non debere eccleſiæ quadriennium currere. Quod quum iniquũ eſſet, hac occaſione ſtatutum putauit, vt à die læſionis quadriennium illud curreret: vt ſit ad maioris inſtar redacta eccleſiæ. Ex quibus omnibus, quod is ait, reſultabat difficultas, maximè quum tractatur de reſtitutione aduerſus minoris tem-

temporis læſionem, an minus tempus eſſet, tunc eccleſiæ, vt maiori præfigendum. Qui tandem ibi diſponit, eccleſiam, ſiue maius aut minus tempus fue-
3 rit, quadriennio continuo gaudere: quaſi hoc in ea ſpecialiter introducatur, ſitque id à minore diuerſum & alienum, vt ſecundum hanc doctrinam Barto. exiſtimarit illam Clementinam ſuam opinionem omnino comprobare: cùm ſi in eccleſia hoc ſpecialiter introducatur, cenſeatur ius commune pugnare in contrarium, vt in l.j.ff.ad municipal. Quæ Bartoli interpretatio quàm ab ipſa veritatis alea ſit claudicans, imò alieniſſima, tu facilè ex ſequentibus agnoſces, qui omnino exiſtimem, veriſſimam eſſe Canoniſtarum opinionem, ſemper & indiſtinctè læſionem intra quadrienniũ
4 poſſe proponi, ſiue maius minusve tempus quadriennio fuerit, quod vel hac præcipua ratione doceri poteſt. Nam quum tale quadriennium in anni vtilis locum ſucceſſerit, quomodo tu me iure adiges, vt ego tempus minus quadriẽnio aſſumam? Quid enim? ſi vnicus tantùm eſſet læſionis dies? Nonne admittetur inconueniens maximum? vt ſi intra diem ſequentem à me non peteretur reſtitutio, ab ea exciderem? nec iam mihi arridet Barto. reſponſum in dic. §. Sed quod ſimpliciter, qui ſenſerit ea-
5 dem die proponendam & petendam reſtitutionem, ſed è qua ſubducetur modicum quoddam tempus, quod conceditur ſe alicui actui præparantibus, modo ij ſe impeditos aſſeuerent. Quia ſi verum ſit, quod ipſe teſtatur, ſequente die reſtitutionem petendam, non eſt, vt ei maius tempus concedi debeat, ne ipſe ſibi ſit contrarius, nec attendi debet maiori tempore huic conſuli, quòd impeditus fuerit. Solet enim impedimentũ hoc ipſum efficere: nos autem loquimur, vbi planè & liberè hic reſtitutionem impetrare potuit, vt caſus ille extraordinarius adferri nõ debuerit. Quod etiam ſenſus Barto. ſit abſurdus, vel ipſa res teſtatur, quum voluerit Clementinam illam ſpeciali ſuo caſu procedere, quaſi in maiore putet oppoſitum iudicandum. Si enim in ea aliquid ſpecialitatis canon introducere voluiſſet, hoc ſanè expreſſiſſet: ſic quum iſtud generaliter diſponat, quid tu ad ſpecialitatem recurres? Quod etiam Bartol. pro ſuæ intentionis comprobatione & fundamẽto præſupponit: non videtur omni ex parte concludens. Ait enim: vt minori tempus non currit, ſic in eccleſia ſimile ſtatuendum: & quum determinatum oppoſitum reperiatur, vult maiori eccleſiam in eo æquiparari. Nam ſi exactè perſcruteris legem illam fin. C. de tempo. in integ. reſtit. peten. quam is pro ſe allegat, idem eo caſu diſpoſitum in maiore, vt maiore agnoſces: vult enim, vt quemadmodum minor ætas in minorum reſtitutionibus excipitur, ita & in maioribus tempus, quo reipublicæ cauſa abfuerunt, vel ſi legitimis alijs cauſis occupati fuerant, vt non abſimilem eſſe hac in parte maiorum & minorum reſtitutionem text ibi fateatur. Ex quo ſatis patet, ita ibi maiori, vt minori conſuli. Sic non debuit Bart. eò tendere, vt primum doceret, non debere currere eccleſiæ illud quadriennium, quia minori æquiparetur, cùm etiam ibi maiori in temporis ſubductione conſulatur. Præterea, vt deueniat ad ſpecialitatem, quam in eccleſia vult eſſe conſiderabilem, aſſerit: Secundo membro ſuæ doctrinæ fuiſſe non ab re dubitatum, an vbi minus tempus quadriennio eſſet præfigendum? puta, accedente læſione minoris temporis, eſſetne in eccleſia quadriennium illud reſecandum? Sed ego exiſtimauerim dubitationem talem excitari non debuiſſe tanquã ſit ſuperflua. Quid enim fuit in
6 re de ſe clara & aperta hæſitandũ? quòd ſat ſciamus, quadriennium indiſtinctè ad reſtitutiones implorandas præfixum, nulla diſtinctione læſionis maioris ſiue minoris temporis introſpecta, vt eſt in ea l. ſuperuacuam, cuius determinationẽ in eo ſecuta eſt præfata Clementina. Non debuit igitur, me iudice, tam amuſſim à Barto. inſiſti, vt doceret id per illam Clementinam eccleſiæ fauo

rem

rem introductum : hisq; ita ſubſiſtentib. quandoque miratus ſum, quod à quibuſdam ponderatus fuerit §. quotiens, in l. ſed etſi per Prætorem.ff.ex quibus cauſ. maio. vt docerent reſtitutionem eſſe minori tempore quàm quadriennio implorandam, cum §.ille, nihil ad propoſitũ vrgeat:imò qui loquatur in ſeparatis & diuerſis caſibus, quum in eo diſponatur
7 minorem,qui vna tantùm die læſus fuit ad eam diem ſolum reſtituendum. Sed quid ad negotium?hoc enim ideo ibi ſtatuitur, quia reſtitutio nõ plus poſsit reddere,quàm læſio abſtulerit. Non autem quod eo textu abnegetur, quin hic durante & pendente quadriennio poſsit illum reſtitutionem proponere. Atque ita mea ſententia, is textus hoc modo verè manebit declaratus. Memini tamen hac in re annotatum ab Imol. in ea Clementina prima,in foro Canonico diſpoſitionem eius Clementinæ obſeruandam: ſententiæ verò Bart. & ſequacium in ciuili iudicio adhærẽdum, quæ fuit eius poſt longam diſputationem finalis, & præcipua determinatio. Ego vero in vtroque foro putauerim,vt liberum ſit illud quadrienniũ ad reſtitutionem proponendam & obtinendam, etiam ſi minori tempore læſum me appareat, quòd non ſolùm deciditur ea Clementina, imò hoc ingenuè teſtatur l. illa ſuperuacuam,modò vt decet veriſsimus eius intellectus expendatur.

Vtrum è quadriennio præſtituto ad petendam reſtitutiotionem ſubducatur minor ętas, abſentia, & alia legitima tempora?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem in integrum,iuſtis, & legitimus cauſis interuenientibus,etiam contra preſtitutum quadriennium impetrari poſſe.*

2 *Ferię vel extra ordinem, vel ob res proſperè geſtas,vel publicum principis honorem in dictæ reſtitutionem minimè remorari vel impedire præſumuntur.*

2 *Actori,reſtitutionem imploraturo, quæ & quis conſideranda?.*

4 *Reſtitutio poſt completam læſionem intra tempus tantum poſtulanda, quantum læſio ipſa abſtulit.*

5 *Reſtitutio totidem diebus petenda, quot ipſa appellatio facta non fuerit.*

6 *Minor a tempore læſionis maior factus, intra dies decem à iudice impetrare poteſt reſtitutionem.*

7 *Reſtitutio tantum reddit, quantum læſio abſtulit.*

8 *Lex illa,ſuperuacuam, à Bartolo non rectè intellecta & explicata,ſuo vero ſenſui reſtituitur, & è quadriennio minorem ætatem & abſentiam in maiori ſubduci, ſtatuens, declaratur.*

9 *Leges nouæ ad cauſas antiquarum ſeſe referentes nihil nouis derogare creduntur.*

CAPVT XLIII.

EX prȩfatis habes præfixum à lege quadriennium, intra quod à læſionis tempore petẽda ſit reſtitutio: ad quod tu unũ aliud ſubnectes, ex quadriennio minorem ætatem, necnon abſentiam ſubduci, & alias legitimas & iuſtas cauſas. Inter legitimas autem cau
1 ſas hæ ſequentes reponuntur: Primùm,ſi hic fuerit impeditus petere ſe reſtitui, quia interim ſuperuenerint repentinæ feriæ:aut ſi tam vehemẽtẽ ægritudine fuerit diuexatus,vt ſuis rebus ſupereſſe,nec per ſe aut per procuratorem potuerit: quas cauſas recenſet Ang. in ea.l. ſuperuacuam. Hoc tamen poſtremum exemplum ſatis eſt dubiũ, apud me maximè, hũc tã acerbè & malè ualuiſſe, ut id per ſe exequi nequiuerit, procuratori etiam commiſiſſe nõ poterit: quia liberum fuerit procuratorem ad ſe vocare aut curare, ut ei à domeſtico cõmitteretur negotium. Poteſt tamen qñque homo tam uehementi infirmitate affligi, vt nullo modo nec per ſe, aut procuratorẽ poſsit

ſuis rebus tunc conſulere: & ita ſecundũ præſcriptum finalem caſum eſt declaranda mens Angeli. Quare autem ſubmoueantur à quadriennio iuſta impedimẽta, nec diſpoſitum fuerit, vt currere interim tempora debeãt, ſed aduerſum quæ minor reſtituendus foret, hæc eſſe ideo ſatis deprehendes, modò ad vnum animaduerteris, id ea ratione introductum quo euitetur circuitus: quaſi ſatius fuerit inhibere temporis curſum, quàm inducere, ne curreret: demum reſtitutionem indulgere, quia aliàs inutilis & fruſtratoria cenſeretur ea introductio. Ang. tamen ſub ea l. fin. funditùs & præſſius hanc materiam exquirens, putauit præcedenti deciſioni obeſſe l. ſed & ſi per prætorem. §. ſi feriæ. & §. conſequens. ff. ex quibus cauſis maio. Vbi ſi feriæ extra ordinem indictæ fuerint, maximè ob
3 res proſperè geſtas, vel publicum principis honorem: ac propterea magiſtratus ius non dixerit, Caius Caſſius nominatim ibi edocet reſtituturum ſe, etſi per prætorem factum cenſeretur. Celſus tamen libr. 2. ſtorum, oppoſitam opinionẽ amplexatus, putauit, nec ſolennium feriarum habendam eſſe rationem: quia eas actor proſpicere debuerit, & ita ſibi conſulere, nec in eas incidere: Ex quo textu Angelus ſcribit deſumi, quod ad ferias repentinas ſpectat tẽpus illud currere, indulgeri tamen reſtitutionem.
5 Pro cuius dubij reſolutione, ait ipſe, conſideranda eſſe duo tempora. Primum tempus, ad quod quis ſe petit reſtitui: aiens, hoc caſu à reſtitutione ſemp reddi, quod abſtulit læſio: vt ſi ſolũ in modico tempore ſit læſus, ad id tamen tempus eſſe reſtituendũ, & non ad integrum annum vtilem: & ita aſſerit loqui eum §. ſed quum feriæ. Adijcit & eſſe tempus aliud, infra quod reſtitutio poſtulari ſeu terminari debeat, ſed durante quadriennio continuo: volens hoc caſu in eo quadriennio feriatos, & non feriatos dies computandos eſſe. Cuius rei ſimile dicit eſſe diſpoſitum in appellã. inſtantia: arg. l. fi. C. de tempo. appellat. Tertium verò tempus ſecundum ipſum refertur ad id quando ſit proponenda ſeu poſtulanda reſtitutio, quo caſu cenſuit intra tantum
4 tempus poſt completam læſionem eſſe reſtitutionem poſtulandam, quantum læſio abſtulit: ita tamen, vt quadrienniũ continuò non tranſcendat. Vnde ſi intra
5 dies decem non appellauerim, erit à me petenda reſtitutio totidem diebus. Poterit tamen hoc caſu inſtantia quadriennio durare: ita minor læſus ex eo, quòd
6 non appellauit, maior factus, intra decẽ dies reſtitutionem à iudice, ſi volet, impetrabit. Hæc Ang. in ead. l. ſuperuacuã. Primum autem eadem & ſimili diſtinctione vſus eſt Bar. in illa l. ſuperuacuam, à quo additur aliud, quantum attinet ad hoc poſtremum diſtinctionis membrũ, quod eſt: Si quis vna die læſus fuerit. Finita tamen minore ętate vel abſentia, debebit id prima die poſt completum quadriennium proponere, nec diutius expectare: & ita dicunt ex eis ſic debere reſolui illum §. ſed cùm feriæ, ibi tempus feriarum repẽtinarum currere; quia tantum reddat reſtitutio, quod abſtulit læſio. Sed, Deus bone, an hæc ſolutio euertet difficultatem? non: imò auget potius. Quòd autem res ſe ita habeat, ſic doceo: Firmata eſt primum concluſio, è quadriennio dato ad reſtitutionem conſequendam ſubduci tempora legitimarum cauſarum: & tamen iam diſſoluitur oppoſitum tempus illud repentinarum feriarum currere, quia legitimam in ſe annexam cauſam habeat, cùm prouideri non potuerint repentinæ ferię. Nulla alia ratione adlata, niſi quia id ſit, quod tantum reddat reſtitutio, quantum læſio abſtulit, quæ videtur eſſe eadem cum dicto ratio.
7 Quare nodus eò tendit, vt diſſoluatur ſcrupus. quod ſit, vbi currant in tali quadriennio hæc legitima tempora feriarum repentinarum. Quare ego ſic reſpondendum putauerim: verum non eſſe, quod ſupra præmiſſum eſt: ex quadriennio plenè ſubduci legitimas cauſas ita vt id referri debeat ad quęuis tempora, & quod currere non debeant. Hoc
8 enim non determinat lex illa, ſuperuacuam:

cuam:in qua ſolùm habetur. E quadriẽnio minorem ætatem & abſentiã in maiore ſubduci:ſed nõ ex eo ſequitur, quin tempus feriarum repentinarum ſaltem contra maiorem abſentem currere debeat, & tamen reſtituendum. Atq; hoc potiſsimum in maiore debet procedere de quo loquitur ille §. ſed cum feriæ: & ad id aſſumptum fundamentum poteſt referri. Qui tamen volent tutari oppoſitam ſententiam, dicent eiuſ l. ſuperuacuam, finalia verba habentia aliter diſponere hoc poſſe, & in maioribus tempus ſubducere, qui reipublicæ cauſa abfuerint, vel alijs legitimis cauſis, quæ veteribus legibus enumeratæ ſunt, fuerint occupati: quaſi videatur lex in his pariſicare minores & maiores, vt talia tempora in eos currere non debeant: & eſſe eadem lege ſubueniendum maioribus in his cauſis, quę è veteribus legibus enumeratæ ſunt, vt minoribus. Sed inter has legitimas cauſas eſt illud tempus repentinarum feriarum, vt eſt in eo §. ſed quum feriæ, vt ita non debeat currere: Hos tamen iuuare nequit hæc conſideratio, etſi de ſe ſit acuta admodum. Quia etſi is textus habeat, ſubducendas cauſas legitimas, quibus fuerunt occupati ſecũdum leges veteres: nihil id obeſt ei §. ſed cùm feriæ: quum per eam l. veterem ſit introductum, vt tempus illud
9 repentinarum feriarum currat. Sic cùm lex noua ſe referat ad cauſas legum antiquarum, nihil detrahitur legi nouæ. §. ſed cùm feriæ, imò manet intactus, Sunt enim infinitæ aliæ legitimæ cauſæ, ob quas maioribus ſuccurritur, vt poſtea edocebimus: in quibus benè procedet lex illa ſuperuacuam, vt non debeat etiã maiori tẽpus illud currere. Velim & notes, poſſe ad hæc dici, nihil ad rem facere eum §. ſed cum feriæ, & ex eo nõ deſumi, quod putauit Ang. videlicet currere repentinarum feriarum tempus, ſed dari reſtitutionem: imò qui diſponat iuxta Celſi ſententiam, reijciendam talem reſtitutionem: quia eas ferias proſpicere debuerit. Conſideraui etiã alio modo poſſe eum §. ſed cum feriæ, declarari. & vt oppoſitus non ſit l. ſuperuacuã: puta ſi benè inſpexeris l. illam ſed etſi per prætorem, intelliges ibi tractari potiſsimum in §. ait prætor, qui præcedit. §. ſed cùm feriæ, quando dicatur actio exempta: hoc eſt enim, quod ibi principaliter diſceptatur: & ibi relata ſunt à Iureconſulto aliquot ad idem exempla. Adijciatur & aliud inter cętera. Quid ſi feriæ extra ordinem ſint indictæ? & quum tales induciæ tempus eximant, reſtitutioni locus erit: non autem quòd ibi principaliter tractetur & decidatur, an durante quadriennio tempus illud feriarum repentinarum currat? Ex quibus habes excuſſam & declaratam mentem illius §. ſed cùm feriæ, & eius concordiã ad l. ſuperuacuam.

Si præſcriptio minore ætate cœpta ſit, & demum completa dum maior eſſet, quãdo incipiat currere quadriennium?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem à maiore neglectam, ſecundũ quoſdam videri reÿciendam.*

2 *Quadriennium reſtitutioni aſſignatũ à die præſcriptionis completæ currere, cum antea læſio non cenſeatur.*

3 *Reſtitutionis ius ceſſat & extinguitur, alio remedio ordinario competente. & nume. 7.*

4 *Remedium ordinarium competit interrupta præſcriptione.*

5 *Actio de dolo, ipſa reſtitutione odioſior.*

6 *Reſtitutio concedenda eſt, ſi ad complendã vſucapionem quadriennium, aut hoc amplius ſuperſit.*

8 *Præſcriptione vel vſucapione completa, ceſſat actio ordinaria: & tunc meritò reſtitutio datur.*

CA-

CAPVT XLIIII.

QVin & hoc ſcitu dignum eſt:
Quid ſi, præſcriptio in mino
re ætate cœpta fuerit, dum
tamen maior eſſe maior effe
ctus eſt, completa ſit, à quo tempore re-
ſtitutionem petendo tempus curret? In
1 quo quidam ſenſerunt reijciendam reſti
tutionem, quia maior neglexiſſe videa-
tur, argumento l.3.§.j.ff.de mino. Com
munior tamen opinio eſt in oppoſitum,
& currere quadriennium à die præſcri-
2 ptionis completæ, cùm antea non cenſea
tur læſio. Huic tamen opinioni, quæ eſt
communior obeſſe dicit Bar. in ea l.ſu-
peruacuam. l.2.§.idem Pomponius. ff.
de dolo, in qua habetur actionem de do
lo, modò actio alia competierir, excludi:
vt eadem ratione dicendum cenſeat in
reſtitutione, quæ ceſſare & extingui de-
buerit, vbi aliud ordinarium remedium
competit. Competit autem ordinarium
3 remedium, quia potuit interrumpi inte-
rim præſcriptio. Pro cuius reſolutione
4 conſiderat ipſe duo: Primum id diſpoſi-
tum in actione de dolo, quia ſit odioſior
reſtitutione. Quod ad ſecundum ſpe-
5 ctar, putauit animaduerti debere, ſi ad
complendam vſucapionem, ſeu præſcri-
ptionem tantum tempus ſupereſſet, quã
tum eſſet quadriennium, aut amplius:
& tunc concedendã reſtitutionem. Ego
6 vero ab vtraque ſolutione deficiendum
cenſeo, qui putem non debuiſſe, nec fuiſ
ſe hac declaratione opus, cùm non obſit
§. Pomponius: nec qui in oppoſitum ad-
ferri debuerit. Nam etſi in eo habeatur,
ceſſuram actionem de dolo alia compe-
tente: hoc non infert, quin currat qua-
driennium à die læſionis abſolutæ & cõ-
pletæ: & ita vtrunque dictum vbi mane-
7 bit verum & falſum, vt dici debeat ceſſa
re debere reſtitutionem, vbi alia actio
competit, quod admittit: ſed vbi com-
pleta eſt præſcriptio ſeu vſucapio, ceſſat
actio ordinaria: meritò tunc datur reſti
tutio, quæ ante completam læſionem
8 etiam non competit, & ita nihil aduerſa
tur ille § idem Pomponius.

Si quis intra quadriennium reſtitutionem petierit, nec fuerit pendente triennio inſtantia deciſa, debebit num ob id aduerſa pars ab obſeruatione iudicij abſolui?

SVMMARIA.

1 *Quadriennij & inſtantiæ triennalis tempus eundem finem reſpicere.*
2 *Maius tempus abſorbet minus.*
3 *Quadriennij & inſtantiæ triennalis coniunctionem aut coadunationem minori ad impetrandam reſtitutionem ſummè neceſſariam eſſe.*
4 *Quadriennium fruſtrà in minoris fauorem videri præfixum, ſolius inſtantiæ triennalis habita ratione.*
5 *Quadriennij tempus non inſtantiæ, ſed iuri præfixum à Caſtrenſi.*
6 *Iuris eſt, quadriennio litem reſtitutionis terminari.*

CAPVT XLV.

AD hæc ſubnectetur bono ordi
ne, quod examinat Caſtren-
ſis in ea l. ſuperuacuam, diffi-
cultatem hanc proponens: Si
quis intra quadriennium reſtitutionem
petierit, nec fuerit triennio terminata
inſtantia, an non abſoluenda erit pars ad
uerſa à iudicij obſeruatione? ſecundum.
l. properãdum, in prin. C. de iu. vel vtrũ
poterit toto quadriennio integro litem
incœptam hic perſequi? in quo ipſe exi-
ſtimauit locum eſſe diſpoſitioni eius l.
properandum, ita vt abſolutio ſequi de-
beat: aſſerens, quòd qui aliter ſentiret,
planè deficeret, ac toto cœlo à veris iuris
terminis aberraret: quia ſecundum eum
tale quadriennium non inſtantiæ, ſed iu
ri ſit præfixum. Sed quàm ipſemet hac
in re hallucinatus fuerit, ita edoceo: qui
1 primum mihi nõ ſis abnegaturus vtrũq;
tempus, puta quadriennij, necnõ inſtan-
tiæ

tiæ triennalis, eundem finem reſpicere, qui eſt, vt reſtitutio terminetur. Ita vt quum in ſimilem & parem ſcopum declinet, debeat maius tempus, quod eſt
2 quadriennium, triennalem illam inſtantiam abſorbere. Quorum temporum cõiunctionem & copulationem, aut, ſi malis, coadunationem iudicabis neceſſariã: ſi hoc vnum à te perpendatur, totum integrum quadriennium minori à lege ita indultum, vt eo pendente, reſtitutionem imploret, & eam terminari faciat. Quod
3 ſi triennalis inſtãtiæ ſolum haberetur ratio, fruſtra cenſeretur præfixum tempus
4 in eo quadriennio, quod triennium excedit: vt quum totum integrum tempus in minoris fauorem fuerit introductum, debeat etiam & in totum cedere, nec aliquid ex eo auferri: aliàs id fieret in eius ſummam perniciem. Quòd ſi alia fuiſſet in eo legis intentio, ſuffeciſſet præfixiſſe annum ad proſequendam reſtitutionẽ cum illo triennio. Ecce, quam apertè, quamq; manifeſtè pateat, Caſtrenſem non benè ſenſiſſe? Cuius conſiderationi
5 etiam facilè poſſe reſponderi crediderim, quum is ait quadriennij tempus nõ in ſtantiæ, ſed iuri præfixum, imò vtriq; præſtitutum exiſtimauerim: quia ius velit, quadriennio terminandam eſſe litem reſtitutionis. Quinetiam exiſtimauerim vanam eſſe illam conſiderationem, tempus non eſſe præfixum inſtantiæ, ſed iuri, quum ſit eadem cum dicto ratio, maximè ſi acutè & medullitùs rem perſcruteris: hoc antè aliquanto latius attigimus, partim vt nodus ille à Caſtrenſi obiectus diſſolueretur, tum vt quid ea in re ſentirem, haberes.

Vtrum tempus quadriẽnij currat à læſionis tempore, vel ſtatim quum effluxit viceſimusquintus annus?

SVMMARIA.

1 *Quadriennium ad læſionis tempus referendum: nec anno 25. vel his ſequentibus an numerandum.*
2 *Actionem, reſtitutionis perpetuari, filio: ſeruove ſub poteſtate domini viuente; ſed maiore libertate donato, aut emancipato temporis haberi rationem.*
3 *In reſtitutione, nõ læſionem ſed annum 25. in primis eſſe ſpectandum.*
4 *Reſtitutionem, anno 25. completo, non amplius dari.*
5 *Litem reſtitutionis ſpacio quadriennij pleni terminandam, non rectè præſumi.*
6 *Litiſconteſtatione & actione fieri perpetuã & iudicis officium eſſi i poſſe perpetuum.*
7 *Reſtitutionis perſequẽda manere ſemper ius liberum, niſi reſtitutio terminetur quadriennio.*

CAPVT XLVI.

Cvm tamen primum præmiſerimus, quadriennium illud ſtatim currere à læſionis tpe, & vbi perfecta fuit, dubitatum extitit à quibuſdam, an id tempus ſit cõputandum & numerandum, vbi primũ effluxit annus 25. an verò attendi debeat tempus læſionis? Potuit enim minor læ-
1 di anno 20. Quòd autem ad læſionis tẽpus id referri debeat, facit l. j. § annus. ff. q̃n actio de pecu. eſt annalis. Quã l. in cã ſententiam allegauit Salic. ſub diſcurſu eius l. ſoperuacuam. Si tamen is §. vt decet, excutiatur, nihil me iudice ei opinioni aduerſabitur: Nam in eo habetur, quã diu filius vel ſeruus eſt in poteſtate, perpetuatur actio. Poſtea verò maior, aut vbi manumiſſus, ſeu emancipatus extiterit, ſeu alienatus, temporis eſſe habendã rationem, ita vt vtilis annus computandus ſit. & ea cauſa, ſi conditionalis fuerit allegatio Iulianus ſcribit, ab eo tempore annum computandum, non vt habenda ſit ratio temporis emancipationis, ſed eius quo peti potuit exiſtente conditione. Quem textum ſi vt iacet intellexeris, nonne conueniet, & quadrabit planè, vt dicatur hab. ri debere rationẽ viceſimiquinti anni, non autem læſionis, quum ibi non currat annus, niſi à die cõditionis purificatæ? Et quòd verè inſpici debeat lapſus anni 25. hoc eſt iuris indubitatiſsimi: cùm lex dicat, poſt 25. annũ com-

4 completum non dari poſtea reſtitutionẽ
ergo admittit, vt intra illud tempus peti
poſsit. Et cum reſtitutio ſit fauorabilis,
quòd per eam minoribus faueatur, eſt
tempus illud etiam fauorabiliter, & latiſ
ſimè interpretandum: atque hæc eſt pu
ra huius dubitationis veritas, & plana e-
5 lucidatio. Quòd autem narratum fuit,
quadriennio litem reſtitutionis eſſe ter-
minandam, obſtare ei dicto videtur, ꝙ
per litiſconteſtationẽ perpetuetur actio,
vt eſt in l. ſi. C. de præſcri. 30. ſeu 40. an-
norum, ita vt litiſconteſtatio, quæ in re-
ſtitutionis iudicio interuenit, perpetua-
re quadriennium debeat. Ad hoc tamẽ
ita reſpondendum exiſtimauit Salice. in
ea l. ſuperuacuam, obiectum tale proce-
dere in caſibus; in quibus eſt quoddam
ius perſequendi conſiderabile: ſecus, ſi
de iudicis tractetur officio. Qua in re mi
hi non ſatisfacit, cum etiam iudicis offi
cio quandoque rem perſequamur. Quo
6 fit, vt dicendum putem, verum eſſe, per
litiſconteſtationem actionem fieri per-
petuam, & iudicis officium effici poſſe,
perpetuum, vno reſpectu, vt hoc caſu:
quia cùm hic intra quadriennium reſti-
tutionem poſtulauerit, interrumpit om-
nem præſcriptionem illius quadriennij,
vt ſi quadriennio non terminetur reſti-
tutio, nec ei ſit aliquid imputabile, ma-
nebit ſemper liberum ius perſequendi
reſtitutionem: Non tamen ex eo ſeque-
tur, quin lis intra quadriennium ſit ter-
minanda à iudice, & quin pars eam per-
ſequi debeat, ſic vno caſu ſit perpetuũ:
& hæc declaratio videtur mihi longè
optior & concludentior, q̃ ſit illa Salic.

An poſt quadriennium poſſit peti reſtitutio, ſi non reclamauerit aduerſa pars?

S V M M A R I A.

1 *Reſtitutionem, tempore ad eam petendam præſtituto, ſed per incuriam prætermiſſo non amplius eſſe dandam.*

2 *Reſtitutio legi communi aduerſari præſumitur.*

3 *Sententia triennali termino ad inſtantiam finiendam elapſo, lata redditur inualida.*

4 *Reo vel actore conſentiente quadriennij tempus etiam diutius differri vel prolongari poſſe.*

5 *Iuri quilibet pro ſe introducto renunciare poteſt.*

6 *Reus vel actor exceptionem ſibi competere in repellendo aduerſario ſciens, nec eam vſurpans, intentationem litis approbaſſe præſumitur.*

7 *Tempus in implorãda reſtitutione, aut vſurpanda exceptione, aut intentãda lite præfigitur vel iudicis, vel parti, vel actioni.*

8 *Iudicis actio redditur inualida, ſi tempus vel ipſi iudici vel iuriſdictioni præfixum ad agendum, perperam aut negligenter fuerit dimiſſum.*

9 *Actio, ſublato tempore, expirat, habita ad actionem, eiuſq́; potiſſimum ſubſtantiam conſideratione.*

10 *Iudex de nouo cognoſcere poteſt, ſi non ſubſtantia actionis, ſed litis inſtantia reſpiciatur.*

11 *Iudex aduerſario non reclamante, poſt quadriennium cognoſcere poteſt, ſi parti fuerit tempus præfixum.*

12 *Reſtitutio à ſolo iudice imploratur.*

13 *Reſtitutio quibus conditionibus etiam lapſo quadriennio, impetrari & terminari debeat?*

C A P V T XLVII.

SEquitur hos caſu, haud inele-
gans alia quæſtio: Nunquid
poſt quadriennium poſsit nõ
reclamante aduerſa parte, im
petrari reſtitutio? In quo exiſtimatum
1 fuit a quibuſdam, non dandam: quia tẽ-
pus lege præſtitutum exciderit, cũ etiam
reſtitutio ſit aduerſum ius commune: &
2 ita refrenanda potius, quã vt amplietur.
Cui etiam accedit, ꝙ ſententia lata poſt
3 triennium præfixum ad inſtantiã termi-
nandam, iuxta l. properandũ. C. de iudi.
non teneat, cùm lapſus ſit terminus, vt
idem iuris ſit hoc caſu ſtatuendũ. Doct.
tamen, qui contrariam opinionem ſunt
tutati, conſiderarũt pro ea facere, fauore
rei

rei limitatum eſſe illud quadriennij tempus, & vt intra illud reſtitutionem actor impetrare debeat, nec in lógius tempus protrahere negotium. Quæ quum ita ſe habeant, nonne poterit, eodem reo volente, nec diſsidente, etiam elapſo quadriennio, reſtitutio poſt id tempus agitari, vel maximè ꝙ eo conſentiente quadriennium illud poteſt prolõgari? vt eſt in l. petendę, C. de tempo. in inte. reſtit. peten. ita vt eadem & ſimilis ratio vtriq; caſui ineſſe videatur. Hiſq; accedit vul-
5 gatiſsima illa iuris regula, quelibet poſſe iuri pro ſe introducto renunciare, l. fi. ff. de pact. vt cùm hic ſibi exceptionẽ ſciat competere, qua repellat aduerſariũ, poſt quadriennium reſtitutionem implorã-
6 dam, ſi ea non ſit vſus exceptione, viſus ſit tacitè eam litis intentationem approbaſſe. Quidam verò volentes hos nodos extricare, conſiderarunt hac in re, neſcio, quot caſus huic negotio deſeruiẽtes, qui
7 ſecundum ipſos ſunt præſcriptæ matteriæ adaptabiles. Ita enim aiunt: Aut præfigitur tempus iudici, parti ſeu actio-
8 ni. Si iudici: tunc ab eo poſt tempus fieri nihil poſſe, factumq; non tenere. l. peremptorias. C. ſen. reſcin non poſſe. l. ſed etſi vſuceperit. ff. de iudic. Facit l. exceptionem. ff. de probat. eodem modo, ſi præſtitutum fuerit tale tempus iuriſdictioni: tunc enim poſtea à iudice facta corruunt. l. 2. §. ſed iudex. ff. de iudic. l. ſi cùm dies § ſi intra. & l. non diſtinguendum. §. 2. ff. de arbit. & l. quum non eo die. C. quando prouoc. non eſt neceſſ. Quòd ſi ad actionem habeatur conſideratio, potiſsimum eius ſubſtantiam, tunc ſublato tempore expirat actio, & quæ ſequuntur, eliduntur. l. 2. C. ne de ſta.
9 defuncto. Facit l. fin. C. de dolo. Si verò non habeatur reſpectus ad actionis ſubſtantiam, ſed ad litis inſtantiam, poterit
10 eo caſu de nouo iudex cognoſcere. argu. §. illud quoque. in Auth. de hære. & falc. Si verò parti, poterat iudex, non reclamante aduerſario, poſt quadriennium de reſtitutione cognoſcere, quum volen
11 ti non fiat iniuria: hęc ipſe. Quę eorum diſtinctio augere potius videtur difficultatem, quàm vt eam explicet: qui ſuperuacaneum eſſe exiſtimauerim, quod ij recenſuerunt, debere ſpectari in tempus iudicij, ſeu parti præſtitutum fuerit: quia hæc inter ſe confuſionem admittunt. quod ego de quadriennio, de quo agitur, ita doceo: qui putem id tempus & parti, & iudici eſſe pręfixum. de parte hoc ipſum fatentur. quod verò ad iudicem ſpectat: hoc manifeſtè liquet
12 ex eo, ꝙ ab eo imploratur reſtitutio. Sic habes ex his attendi eorum pręſcriptam diſtinctionem non debere: qua ſepoſita, dicendum putauero, etiam lapſo qua-
13 driennio reſtitutionem poſſe impetrari, & terminari, modò ante elapſum quadriennium non reclamauerit, nec impetrantem à læſione ſubmôuerit. Sic non obeſt, ꝙ reſtitutio, quum extraordinariã ſit, refrenari debeat: hoc enim procederet, niſi partis conſenſus accederet, in cuius fauorem reſtringitur. Quòd autem conſideratum fuit de triennali inſtantia, vt poſt eius lapſum ſententia lata nulla ſit, id etiam locum nõ haberet, vbi partis contrarius conſenſus proponeretur, idq; parte ita volente, fieret.

Poſſit num à iudice protelari quadriennium?

SVMMARIA.

1 *Quadriennium à iudice ſecundum communem Doctorum ſententiam protelari nequit: ſed contrà, num 3.*

2 *Tempus ad proſequendum appellationem datum nequit prorogari.*

3 *Legis maiorem, quàm iudicis eſſe quibuſdam in cauſis protelandi auctoritatem.*

CAPVT XLVIII.

SOlet etiam exquiri, vtrũ hoc quadriennium poſſit quãdo-
1 que à iudice protelari? in quo concluditur ꝙ non: cuius te

ſimile determinatur in tempore dato ad proſequendũ appellationem, quod prorogari nequit, vt eſt annotatũ in Auth.
2 offeratur.C.de litis conteſt. idq; non ab re ſtatuitur in quadriennio, quum à lege ſine iudicis miniſterio concedatur. Cre-
3 diderim tamen poſſe hoc tempus protendi, ſi id cauſa legitima ſuaſerit: quia pendente quadriennio, iudex abſens for taſſe fuerit, aut ægrotus, ita vt quadrien
4 nio pendente, nequiuerit reſtitutionis cauſam terminare: & re vera lex tali caſu dicitur potius protelare, quàm ipſe iudex, quum velit eas cauſas legitimas ſub ducendas eſſe ab eo quadriennio: ſic hoc lex operatur, non autem ipſe iudex.

Omiſſio probationis aut allegationis, ſeu exceptionis à minore facta, inducit reſtitutionem in integrum.

SVMMARIA.

1 *Minor omiſſa probatione, ſeu allegatione ad dirimendam inſtitutam litem neceſſaria, quibus legibus reſtitutionem impetrare poſſit, & debeat?*

2 *Reſtitutionem ei concedendam, qui per ſolam procuratoris aſſertionem à ſe neceſſariam probationem prætermiſſam eſſe fatetur.*

CAPVT XLIX.

CVm autem primum præmiſerimus minorem læſum poſſe reſtitui, opportunum videbitur, vt aliquot exempla excutiamus, quibus patere poſſit, an & quando reſtitui is debeat? quibus intellectis, facilè diſcernes alios caſus, reſtitutionẽ
1 non recipientes: ſeque primum offeret vnum, in quo aliquando ſcio dubitatum fuiſſe. Quid ſi minor in lite, quam inſtituit, probationem, aut allegationem, quæ neceſſariò erat proponenda, omiſerit: an tibi reſtituendus videbitur, qui de nouo eam deducat? Qua in re ſen-
2 ſerunt quidam ſine controuerſia reſtitutionem dandam: ea tamen lege, vt minor allegare coloratam cauſam debeat, ita vt ſi vera eſſet, ſaltem in toto, vel parte ipſam ſententiam retractationi ſubmitteret, vt etiamſi nihil ipſe præſtiterit, nec aliud probauerit, ſit tamen reſtituendus. Quod etiam teſtatur Butrig. in c. quum veniſſet. extra de reſtitu. ſpoliato. Idem etiam tutatur Specu. ſub titu. de reſtitu. in inreg. §. j. verſ. illud. Et hoc manifeſtè comprobatur in c. auditis. de reſtitutione in integrum. in quo patet per ſolam procuratoris aſſertionem ei qui à ſe prætermiſſam neceſſariam probationem fatetur, reſtitutionem dari.

Hoc loco excutitur, vtrum prę cedens reſtitutio ſit ſine cau ſæ cognitione facienda?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem ex ſola partis allegatione, etiam lata ſententia, aduerſum probationem omiſſam indulgeri.*

2 *Eccleſiæ, & minoris, quo ad reſtitutionem, eadem ratio, & ius idem.*

3 *Minor contra temporis curſum ſeſe reſtitui petens, nulla re alia indiget, vel probatione, quàm vt de ſolo temporis fluxu iudicem doceat.*

4 *Pupillus, ſolo exhibito proceſſu, ne aliquo inſigni damno afficeretur, à ſenatu Dolano reſtitutus.*

5 *Reſtitutio, cauſa præſentibus aduerſarijs, vel hiſce per contumaciam abſentib. cognita, concedenda.*

6 *Prętor, antequam minorem reſtituat, de minoris cauſa, atque negotio certo inquirere, atque doceri debet. & num. 10.*

7 *Sentẽtiam Curtij de reſtitutione minoris eſſe prauam: & tex. §. ſi minor ff. de iureiur. in ſiniſtrum ſenſum detortum.*

Qui

8 *Qui per alium facit, ipſemet agere putatur.*
9 *Minor læſum ſe proponens, ob exceptionem, vel probationem omiſſam, operam perdit, ſi eam teſtibus coadiuuare nequeas.*
11 *Acta cauſæ prius conſideranda, & perſcrutanda, priuſquam reſtitutio conceditur.*

CAPVT L.

ACcedit his e.ſuſcitata. eodem titu. vbi ex ſola partis allegatione, etiam lata ſentẽtia, aduerſum probationem omiſſam indulgetur reſtitutio: quod certè nemo nõ iudicabit eſſe ſatis mirabile, cùm hoc capite, concurrentem, videas contra allegantem malitiæ præſumptionem: nec dixeris textum illum in Eccleſia loqui, vt in ea ſpecialitatẽ inducas: quum idem iuris, & rationis ſit in minore, quẽ
2 lex eo caſu non minus quàm Eccleſiam introſpiciat: eamq́; opinionem propenſo animo ſequitur Curt.conſ.66. In cuius confirmationem conſiderat facere gl. in l.fi.C.in quib.cau.in integ.reſtit. non eſt neceſſaria, è qua deſumitur, ſi contra temporis curſum minor ſe reſtitui petat,
3 ſat ei conſultum videri, ſi de ſolo temporis fluxu docuerit, ita vt probare non teneatur, rem illam primùm, quàm pręſcriberetur, ſuam fuiſſe: quaſi admittere videatur ſufficere, vt minor probationem omiſſam proponat, & ſe inde lęſum aſſeueret: hoc potiſsimum allegato, ei plurimum expediſſe, quod omiſit probare: quo probato, vincere is debeat, vt ex oppoſito ipſe aliàs ſuccumbat. Ad hæc annotabis, pupillum à ſenatu Dolano reſtitutum, vt is proceſſum ſuum exhiberet: quia ab ea exhibitione per ſententiam iudicis interlocutoriam priuatus manſiſſet, & declaratus, quod aiunt in praxi Fourcloz, de non exhibendo. Fuit autem ea in re conſideratum,
4 ſi non reſtitueretur, poſſe maximo damno & incommodo affici: quia aliter à lite excideret, in qua tamen vinceret, ſi de Actis litis appareret. Sed ita fuit admiſſus, vt ſufferre litis expenſas teneretur. Præcedentib. tamen plurimum refragabitur, quod ſcribitur cauſa cognita aduerſariis præſentibus, aut ſi per con-
5 tumaciam abſuerint, reſtitutiones concedendas, vt eſt in l.in cauſę.§.cauſa cognita.ff.de mino. Quomodo igitur citra aliam examinationem, aut documẽtum aliud, quàm ſolam minoris aſſertionem, talis indulgebitur reſtitutio, vt hac cauſa neceſſariam eſſe aliquam indagationẽ, etiam quantumuis ſummariam, prima fronte exiſtimauerim, & à minore, vel tantillum eius probandum eſſe? Nam etſi re ipſa pateat, exceptiones aut probationes, de quib. à minore cõtenditur, miſſas, nec vt fuit opus, propoſitas: Eam tamen perſcrutationem omninò neceſſariam putauerim, an ſint legitimæ tales exceptiones. Examinandum deniq; num ea probatio ſit releuans? quaſi dixeris, an probata confirmare intentionem minoris poſſet, aut ſi negotio inſeruiat? ad quæ facit c.vt debitus. extra de appel. in cuius opnionis tutelam conducit lex: nã & poſtea.§.ſi minor. ff.de iureiur. vbi ſi iuramentum minor detulerit, & hoc ipſo captum ſe aſſeueret, ipſum Prætorem cognoſcere oportebit, an deceptus fue-
6 rit: idq; primùm, quàm in integrum reſtituat. Scio tamen Curtium præfato conſilio tex. illum ſic declarandum cen-
7 ſuiſſe, vt contrariæ ſententiæ ſecundum ſuam inductionem inſeruire aſſerat. Primum docẽs loqui in minore, reſtitutionem petente, aduerſum factum ſuum, quod ipſe, auctore tutore ſeu curatore, geſsit. hocq; caſu difficilius reſtituendũ, quia ceſſet omnis doli præſumptio, modò tutoris ſeu curatoris auctoritatem, quæ negotio acceſsit, attenderis: quaſi ſit vero ſimile, tutorem ſeu curatorem ſcientes obmittere noluiſſe, ꝙ minori neceſſariò conuenire cognouiſſent, vt bene hoc caſu ſummaria quædam exigatur cognitio, quum nõ ſit quæſtio pleni, ſed ſaltem ſemipleni præiudicij: atq; in his terminis exiſtimauit §. illum, ſi minor, procedere, quaſi ſecus cenſendum putauerit, vbi à minore imploratur re-

ſtitutio, contra id quod à curatore, aut eius procuratore, quem in lite cõſtituit, fuit omiſſum, puta in caſu, quem primũ annotauimus, de probationib. vel exceptionibus neceſſariis prætermiſsis. Quæ ad præfatum §. declaratio vera mihi nõ videtur, quam in primis diuinatiuam eſſe crediderim, quum ex ipſa textus ſerie nullo modo pateat, delationẽ iuramenti, cuius ibi eſt quæſtio, tutoris auctoritate accedente factam, imò ſimpliciter hoc habent verba tex. ſi minor iuſiurandum detulerit nullo alio expreſſo. Præterea non video, quomodo probè deſendi, aut intelligi poſsit, quod ipſe ſcribit difficiliorem eſſe reſtitutionem, ſi de facto minoris retractando agatur, in quo acceſſerit curatoris auctoritas, quàm ſi ſimpliciter curator ipſe geſsiſſet. Nam poſtremo hoc caſu, in quo conſiſtit vis, & energia negotij, minor ipſe ſat feciſſe
8 cenſetur, cuius nomine conſummatum fuerit negotium, quum qui per aliũ facit, ipſe agere videtur, vt eſt in vulgata regula, qui per alium. ff. de regu. iur. nec video, quare vno caſu magis, quàm alio, exigi debeat plenior probatio: quia indubitatum ſit de læſione vtroq; capite agi, & minoris factum proponi. Quo fit, vt ego omnib. ad amuſsim perpenſis, dicendum exiſtimauerim, ſaltem eo textu ſummariam cognitionem deſiderari, quũ ad hoc, vt minor ſe læſum per omiſſionem probationũ doceat, probare debeat teſtes ei eſſe, quib. ſit intentionem ſuam edocturus, aut adeſſe documenta alia, puta inſtrumenta. Nam fruſtra ſe is læſum proponeret ob exceptionem, vel probationem omiſſam, ſi eam teſtibus coadiuuare non poſſet. Quæ quum ita ſe habeant, oportet ſummariè rem examinari, imò quod eſt efficacius, & literæ
9 eius § ardentius. Non mirum, ſi delato à minore iuramento, ex quo ſe deceptũ affirmet Prætor, priuſquam reſtituat, excutere debeat, an deceptus ſit: quum veritas hoc habere poſsit, vt benè iuratum ab aduerſario fuerit, vel fuiſſe minori neceſſariam iuramenti delationem, cui fortaſſe non adſint teſtimonia alia: quia teſtes, quib. vti debuerat, ab humanis deceſſerint, vt meritò Prætoris partes neceſſarias eſſe lex introduxerit. Quæ tex.
10 conſideratio eſt planè caſui noſtro adaptabilis. Nam quum minor ſe aduerſum probationem vel exceptionem omiſſam petit reſtitui, etiam q̃ de omiſsione appareat: tamen hoc iudicis incumbit officio, videat, & perpẽdat, an ex actis cauſæ illius exceptionis noua propoſitio ſit profutura. Nam ſi taliter elideretur, fruſtrà ad eã minor admitteretur: imò hoc eſſe poteſt, vt tali probatione is non egeat, qui fortaſſe intentionem ſuã ſat aliis adminiculis probarit. Atque hæc omnia eò tendunt, quo intelligas primum, quàm concedatur à iudice reſtitu
11 tio, acta cauſæ eſſe perſcrutanda, & ſummariam deſiderari cognitionem. Cæterùm hac in re attentiſsimũ oportet eſſe iudicem, qui examinare rem, de qua agitur, debeat: vt ex eo poſsit per ſe excutere caſus, quibus cognitio ſit de nouo neceſſaria, aut aliàs omittenda. Sunt enim dabilia exempla, læſionem ipſam manifeſtè teſtantia, in quibus nulla alia eſt opus indagatione, quorum ego duo in praxi accidiſſe memini. Prius autem eſt huiuſcemodi.

Implorari à minore poteſt reſtitutio, quòd is litis conteſtationem in cauſa ſua omiſerit.

SVMMARIA.

1 *Litis conteſtatio ad reſtitutionem in integrum maximè neceſſaria.*

2 *Pars aduerſaria, ceſſante vel omiſſa litis conteſtationis ſolennitate, ab inſtantia abſolui poteſt, & minor ad nouum proceſſum admitti.*

CAPVT LI.

Minorem reſtitui memini, q̃ in cauſa, quã intentauerat, obmi
1 ſiſſet litẽ cõteſtari: quæ tñ erat ſolẽnitas nõ ſolum neceſſaria, imò

imò ſecundum municipalem legem ita requiſita, vt citra reſtitutionem potuiſſet ex defectu eius ſolennitatis pars ad-
2 uerſa ab inſtantia abſolui, & minor ad nouum alium proceſſum admitti, qui ſolutis tamen primùm expenſis,reſtitutus eſt. Erat autem talis de ſe patens & manifeſta lęſio.

Si erronea ſint minoris acta, reſtitui minor poterit,vt hęc reformentur.

SVMMARIA.

1 *Iudicij poſſeſſorij gardiæ, & iudicij poſſeſſorij nouitatis diuerſi termini.*

2 *Minor licet mandato nouitatis non contradicat, tamẽ reſtituitur,& ratio ſubijcitur.*

CAPVT LII.

EVenit & ſimile aliud in vidua quadam, quæ intentauerat poſſeſſorium iudicium per manutentionem gardię: hoc enim apud noſtrates termino vtimur. Cæterùm in quibuſdam actis eius litis ſui procuratoris inſcitia ſcriptum
1 fuerat, tunc ipſam in cauſa poſſeſſorij iudicij nouitatis comparere: quod iudiciũ eſt penitus diuerſum ab illo iudicio gardiæ, vt in hac occaſione peteret, ſe ad eius tam manifeſti erroris correctionem admitti. Et quum hic error ex actis ipſis agnoſceretur, fuit planè admiſſa, vt in actis illis erroneis cõſcriberetur alia qualitas, & de qua in prioribus actis cauſæ patebat: Et ex quibus verè deſumebatur ab ea intentatum prius gardiæ iudicium poſſeſſorium: atque hac occaſione mandatum fuit à Senatu Burgundo iudici ordinario, vt ſepoſita eius erroris conſideratione,ipſe litem inſtrueret, & terminaret. Me etiam tenet memoria, ſimilem caſum in praxi diſcuſſum, Re-
2 ſtitutum à ſenatu Dolano minorem, ꝙ is intra annum iuxta eius loci municipalem legem non contradixiſſet mandato nouitatis (ita enim illi nominant) contra eum impetrato, quod vocauimus interdictum, Vti poſſidetis, nec fuit in eo aliqua difficultas: quia certum eſſet, minorem tali negligentia læſum, qui aliàs à poſſeſſoria lite ſuccumberet: quum tamen ſit optimum commodum poſſidentis, vt in §. commodum. Inſti. de interd. Eiuſdem etiam farinæ exemplum euenit in pupillo reſtituto contra eandẽ negligentiam, quæ tamen poſt patris mortem acciderat: quia patre viuente fuerat in eum, Vti poſſidetis, interdictum intentatum: cùm interim tamen ante anni lapſum deceſſiſſet, vnde maxima dubitatio hoc capite verſabatur, quia cœpiſſet curſus annalis à patre, & ita reſtitui debere minorem per l. Aemilius. ff. de mino. Fuit tamen talis hæſitatio reiecta, ꝙ tempus legale eſſet, non conuentionale: in quibus terminis puræ conuentionis loquitur ea l. Aemilius.

Quartę dilationis prętermiſſio quum neceſſaria eſſet,facit, vt ad eam proponendã poſſit minor reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Examen ſummarium an requiratur, quarta dilatione in litis proceſſum à minore, ad quam denuo ſe reſtitui petierit, prætermiſſa?*

2 *Minor probans ſibi neceſſariam eſſe dilationem, cùm de læſione ipſa conſtat, nulla alia vlteriore indagatione opus habere præſumitur.*

3 *Minore quartæ dilationi renunciante, parte aduerſaria ſecundum quoſdam audienda, & lis terminanda.*

CAPVT LIII.

QVo tamen tu iſtud emunctius intelligas, non extra rem videbitur hic aliquot caſus, exẽpli gratia, effingere, ex quib.

ſeres iudicium, an in eis citra aliam cognitionem poſsit reſtitutio dari? Atque hunc priorem caſum, quem hoc ordine inferre licebit, vidi quandoq; praxi ac-
1 commodatum. Minor contra quendam agens quartam dilationem in litis proceſſum prætermiſerat, ad quam de nouo petebat ſe reſtitui: in quo dubitabatur, an hoc caſu requireretur ſummariũ examen, & vtrum pars aduerſa ſuper eo eſſet audienda? Memini autem quoſdam ex ſenatoribus Burgundis tunc ſenſiſſe, nulla alia eſſe opus indagatione, quòd de læſione ipſa omnino pateret, potiſsimum per omiſsionem illius dilationis, quam ſibi neceſſariam eſſe tutabatur minor, quòd ei opus eſſet teſtium examinatione, quos ipſe in promptu exhibebat, ſaltem nominabat. Alij verò
2 ex oppoſito defendebant partem eſſe audiendam, quia fortaſſe poſſet ab ipſa obijci ei quartæ dilationi à minore renunciatum, imò inquiri à iudice debe-
3 re, an ex actis pateret minoris intentionem ſufficienter probatam, maximè teſtimonio eorum, quos examinãdos prius in eadem lite curaſſet, vt fruſtra ad nouam probationem non admitteretur. Quorum opinionem ſecutus tandem fuit Senatus, qui non extricauit illam reſtitutionem ſic petitam, niſi primum adhibita quadam ſummaria cognitione, quæ omnino viſa fuit neceſſaria.

Vbi minor à ſententia in eum lata non appellauit, reſtituitur vt prouocet.

SVMMARIA.

1 *Prouocationis definitio.*
2 *Minor ad reſtitutionem non admittitur, niſi prius edoceat cauſas, ob quas reſtitutionem mereatur.*
3 *Cognitio ſummaria cauſis adhibenda, ſi parti aduerſanti ius quæſitum videatur.*

CAPVT LIIII.

Qvid autem ſi minor à ſententia, contra ipſum pronunciata, non appellauerit, an ex eo planè citra cognitionẽ aliam reſtitui debeat, quum de damno ſat pa-
1 teat, quia non appellauerit? Potuiſſet enim ſua prouocatione ſententia reſcindi, quæ eſt efficax ratio, qua doceatur fuiſſe læſum. Verius tamen eſt, & rationi conſonantius, vt ſummariè cognoſcat iudex, an minori appellaſſe expedierit, quum hoc eſſe poſſit, vt ipſe iuſtè condemnatus fuerit, ita vt eo caſu ſit eius appellatio prorſus reijcienda. Et ideo
2 minor ad eam reſtitutionem non admittitur, niſi primum edocuerit, ſe aliquid habere, ob quod ipſe vincere debeat, quæ fuit quorundam ſententia: quam tamen ego probare nequeo. Quid enim is proponere poterit, ſi potiſsimum lata loquamur ſententia, quum ex eiſdem actis ſecundum municipalem l. Burgundiæ ſit iudicandum, & appellatio decidenda? Qua de re innitendum erit huic ſententiæ, vt poſtremo hoc caſu ſummaria cognitio ſit negotio adhibenda
3 quando potiſsimum parti aduerſæ ius ſit quæſitum, & ex his aſſumere caſum alium poteris.

Si minor primum quàm ferretur ſententia, appellationi renunciauit, poteritne reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Cognitio cauſæ vtrum requiratur, ſi minor lata ſententia, appellationi renunciauerit, & reſtitutionem petierit?*
2 *Minor, ſi compromiſſum faciat, eo lædi cenſetur.*
3 *Minor iniuſtam fouens cauſam, nihil ex appellatione fructus percipere debet.*
4 *Minores ſi in iudicem compromiſerunt, & auctore tutore ſtipulati erunt, in integrũ reſtitu-*

reſtitutionem iure deſiderare creduntur.
5 *Minores, iuſta obſeruata ſolẽnitate, ratione compromiſſi reſtitutionem petere poſſunt.*
6 *Cognitionis quid adhibendum, quomodo certum ſit compromiſſum?*
7 *Lex quo pacto minorem ex compromiſſo lęſum aſſeueret?*
8 *Compromiſſum cum cognitione terminandũ.*

CAPVT LV.

SI minor primum, quàm
ſententia ferretur, appel-
1 lationi renunciauerit, ac
tandem ſe reſtitui petat,
nonne id cum cauſæ co-
gnitione tractabitur? In
quo voluit Bart. in l. minor 25. annis fi-
liofamiliàs in §. j. ff. de mino. nullam ad-
hibendam cognitionem, quum hoc eſſe
poſsit, vt iniuſtè ferri debeat ſententia,
idq; à ratione eius §. in quo habetur mi-
norem cenſeri læſum eo ipſo, ꝙ compro
2 miſit, quaſi compromittere non debuiſ-
ſet: quia eius ius fortaſſe clarum', liqui-
dum, & indubitatum eſſet. Ipſe tamen
crediderim, etiã hoc caſu cognitionem
deſiderari: idq; à iudice examinandam,
an cõſultò hic minor appellationi renun
ciauerit? quod ita egiſſe potuit, quia
fortaſſe is iniuſtam foueret cauſam, quo
caſu quid ei appellaſſe profuiſſet? & hoc
3 facilè ex actis, & munimentis proceſſus
conijci poterit. Nec ſequitur, minorem
cenſeri læſum, quia compromiſerit, hoc
enim admitto: ſed qui putem, de læſio-
ne ipſa eſſe vtrunque cognoſcendum, vt
per illum text. nõ tollatur talis cognitio,
quod ſatis ſuadere videntur verba eius.
§ ſi. hoc habentia, minores ſi in iudicem
compromiſerunt, & tutore auctore ſtipu
lati erũt, in integrum reſtitutionem ad-
4 uerſus talem obligationem iure deſide-
rant. Ecce ꝙ ex tali cõpromiſſo poſſunt
5 petere ſe reſtitui: ſed id intelligendum
eſt, obſeruata ſolennitate, nec prætermiſſa
qualitate ad hoc neceſſaria, qualis
6 eſt leuis illa negotij examinatio. Poterit
tamen acutus Lector expoſtulare, quid
cognitionis erit adhibendum, quomodo
certum ſit compromiſſum, ac lex ex co
7 læſum minorem adfirmet? Reſpondeo
idem proponi ceteris caſibus, quos ſuprà
deduximus, poſſe, puta quum non appel
8 lauit, demum in omiſsis allegationibus
neceſſarijs: in his enim lex', vt in com-
promiſſo, iubet reſtituendum, & tamen
id vult terminari cum cognitione, vt ea
verba reſtitutionem aduerſus talẽ obli-
gationem exigentia nõ excludant illud
examen lene & ſummarium.

An minor ex compromiſſo ſeu laudo, tam in arbitrũ quàm arbitratorem facto, læſus re ipſa cenſeatur, ita vt reſtitui debeat, & quę cognitio exigatur?

SVMMARIA.

1 *Minor compromittens appellandi beneficio priuatur.*
2 *Minor minus lędi creditur, ſi in arbitratorem, quàm ſi in arbitrum, ſeu iudicem compromittat.*
3 *In iudicem, & arbitratorem eadem quidem ratione, ſed diſſimili in arbitrum fit compromiſſum.*
4 *Minorem ipſa re non lęſum eſſe aſſerit, qui in iudicem, vt arbitratorem, compromiſſum admittit.*
5 *Minor rem ſuam ordinario iudicio aſſequi valens, rectius hanc viam ſequetur, quàm ſi compromittat.*
6 *Cognitionem ſummariam ad reſtitutionẽ efficaciorẽ, & firmiorem compromiſſo cẽſeri.*
7 *Minor lęſum ſe proponens, quòd infra prę-fixum à iudice terminum nõ probauerit, quib. conditionib. in integrũ reſtituatur?*

CAPVT LVI.

QVod etſi eius examinis nõ eſſe habendam rationẽ admiſero, facilè tñ eſt, vt reddatur ratio, quare id magis in cõpromiſſo, quàm cæteris caſib. ſtatutum fue-

rit, & quur ipſa re læſus minor ſit compromittendo in iudicem, vt vult ille §. Hoc enim fit, quod vt ab arbitri ſenten-
1 tia emitti nequeat appellatio, l. j. ff. de arbitris, ita & compromittendo appellandi beneficio priuatur. Quæ eſt ratio glo. in j. §. quam ſequitur ibi Barto. qui ſecus exiſtimauit ſtatuendam, ſi in arbitratorem compromittatur, quum re ipſa minor lædi non poſſit, quaſi eius interſit compromiſiſſe, cuius fortaſſe cauſa eſſet dubia, ſicut quádoq; ipſius intereſt iuramentum deferri, vt in l. tutor. ff. de
2 iure. ſic te præſcripta edocebunt ex ſolo arbitratoris compromiſſo minorem non ita lædi, vt oſtenditur, ſi in arbitrum ſeu iudicem compromiſerit. Dein adnectit aliud Bart. in eodem §. quod plurimum accedere videtur in meæ opinionis con-
3 firmationem. Nam ipſe ibi in iudicem non poſſe compromitti, vt in arbitrium aſſerit, ſed tanquam in arbitratorem, per l. ſed etſi. Ita in ſeruum. ff. de arbit. vt putet verba eius tex. ſi in iudicem fuerit compromiſſum, eſſe intelligenda in iudicem, & in arbitratorem, tanquam in iudicem. Quæ declaratio nonne planè confirmat propoſitum meum, maximè eo textu cognitionem non tolli? Nam ſi in iudicem, vt arbitratorem, compromittatur, admittit ex compromiſſo ar-
4 bitratorio, minorem ipſa re læſum non eſſe: Imò primum, quàm reſtituatur, opus ei eſſe aliqua probatione, puta quia non expedierit compromiſiſſe. Sed ego etiam aliter poſſe declarari illum §. exiſtimauerim, nimirum ſi reſtitui poſſit
5 minor, ꝙ in iudicem compromiſerit: quid enim erat compromittendũ? cùm ipſe ordinario iudicio rem ſuam aſſequi poterat, quæ erat via longè aptior, firmior & ſtabilior, quàm cõpromiſſoria: ex quo compromiſſo non oritur actio, vt in l. quum antea. C. de recept. arbit. quod ſecus agnoſcis in iudicato. Atque hæc mihi viſa eſt prima fronte vtcunq; concludens conſideratio, quæ tamen me nullo modo reuocat à concepta ſententia, cognitionem quantumuis ſumma-
6 riam requiri: & ideo tunc excuti poterit, an huic compromiſiſſe vel non expediens fuerit, atque ad horum veriorem intelligẽtiam poteris confugere ad Bar. conſilium, quod incipit: Quæritur, an ſtatutum de compromiſsis, demum ad Caſtren. in l. nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiuran. vbi etiam Ange. aliquid attingit: videbis deniq; Imo. hoc vtcunque tractantem in l. quum hereditas. l. j. ff. ad Trebellia. Ex quibus omnibus hoc modo concludes: Si minor ſe læſum
7 proponat, quia infra præfixum à iudice terminum, quòd in libello deduxerat, non probauerit, haud erit tanquam læſus, ſtatim reſtituendus, niſi primũ edocuerit, neceſſariam eſſe talem probationem, ac teſtes adeſſe, qui de eo ſe depoſituros aſſeuerent: quæ omnia oportebit attentè iudicẽ perſcrutari, & rimari.

An contra triginta annorum præſcriptionem poſſit à minore implorari reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Præſcriptiones omnes ſecundum conſuetudines Burgundicas ſpacio triginta annorum claudi, & terminari.*

2 *Actori contra præſcriptionem triginta annorum ſe reſtitui petenti reſtitutionem ſecundum quoſdam minimè impertiendam, quamcunque tandem vel iuris in ſuo repetendo, vel tardius intentatę litis rationem cauſetur.*

3 *Verba l. omnes. C. de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum. pleniſſima munitione ſecurus, declarantur.*

4 *Scientia ab ignorantia non diſtinguitur l. fi. C. de præſcript. lon. temp. idq; rationibus annexis declaratur.*

5 *Reſtitutioni locus tam triginta, quàm quadraginta annorum conceditur, ſi iuſtæ & probabilis ignorantię cauſa prętenditur.*

6 *Præſcriptionem triginta annorum ex non petentis cauſata negligentia iudicari..*

Exper-

7 *Expertem aut ignarum ſui iuris in petenda reſtitutione moræ coargui non poſſe.*

8 *Hęredi, defuncti factum ignoraſſe aſtruenti, omnino reſtitutionem dari oportere.*

9 *Reſtitutio quibus legibus indulgeatur ei, qui vel propter inundationē vel alia impedimenta iter non ingreſſus fuerit tempore ad id præſtituto.*

10 *Scientiæ & ignorantiæ caſus diuerſi.*

11 *Ignoranti quamobrem in quibuſdam caſibus magis ſit quàm ſcienti fauendum & ſubueniendum?*

12 *Ignorans moræ & negligentiæ ſuſpitione vel culpa carens, reſtitutionem meretur.*

13 *Reſtitutio, data ignorantia, indulgetur, ſi ex præſciptione 30. vel 40. annorum pleniſſimam adeſſe ſecuritatem conceſſum fuerit.*

14 *Securitas pleniſſima ea intelligitur, quę ad ordinarium refertur auxilium.*

15 *Pręſcriptiones tam trigenariam quam quagenariam eſſe conformes, & à pari fonte delibari, ſecundum quorundā opinionem.*

CAPVT LVII.

PRæcedentibus commodè ſub
ijcietur elegans, & diffusè ad-
modum excuſſus articulus:
An aduerſus præſcriptionem
triginta annorū implorari poſsit reſtitu
tio? Cuius dubij extricatio plurimum
conferet ad declararionem conſuetudi-
1 nis Burgundiæ, qua diſponitur, omnes
præſcriptiones ſpacio triginta annorum
claudi & terminari. Quod vt planè aſſe-
quare, non inconcinnum videbitur hic
recenſere caſum, quem ego memini acci
diſſe apud Burgundum ſenatum, à quo
quidam ſe reſtitui contra præſcriptionē
2 30. annorum expoſtulabat: hoc potiſsi-
mum ſua ſupplicatione deducens, quòd
in eam vſq; diem, ſibi ius fuiſſe in re, cu-
ius, tunc erat quæſtio ignoraſſet, ac no-
uis quibuſdam inſtrumentis repertis in-
tellexiſſe poſſeſsionem, de qua ageretur
à maiorib. ſuis proceſsiſſe: in quo nō leuis
exurgebat hęſitatio, nunquid deberet ip
ſe reſtitui? & an conſuetudo, in qua præ-
ſcriptionis tempus eſt limitatum, poſſet
ex capite ignorantiæ, aut alterius proba
bilis cauſæ alterari: Quod autem res ipſa
dubitatione non careat, tu vel ex ſequen
tibus apertiſsimè aſſequi poteris. Nam
abnegandam eo caſu reſtitutionem pri-
mum ſuadet l. omnes. C. de præſcri. 30.
3 ſeu 40. annorum, ſub illis verbis, pleniſsi
ma munitione ſecurus, qui textus in qua
dragenaria pręſcriptione loquitur. Per
quæ verba gl. in l. ait prætor. §. permitti-
tur. ff. de min. aſſerit ſublatum eſſe reſti-
tutionis beneficium. Facit deniq; l. fi. C.
de præſcr. long. tempo. in qua habetur,
ſcientiam ab ignorantia non diſtingui,
4 ne altera dubitationis inextricabilis oria
tur quæſtio, vt diſcerni poſsit, an verè hic
ignorauerit, & quid attēdi, quantum ad
ignorantiam iuſtam, debeat: quòd ſit vel
hac cauſa ne incerta ſint rerū dominia:
quæ quum ita ſe habeant, nonne reijciē-
da erit reſtitutio? imò tex. ille in coroni-
de adnectit, reſtitutionis cauſam perfe-
ctiſsimè definitam manere: quod ſatis
reſtitutionem refellere videtur. Quę am
bæ leges docent, vtrunque tam in reſti-
tutione triginta, q̄ quadraginta annorum
procedere, maximè habita conſideratio
ne ad titulorum ſituationem, ſub qui-
bus ſunt repoſitę ex oppoſito, quòd vtra
5 que caſu locus ſit reſtitutioni, maximè
accedente iuſta & probabili ignorantia,
facit quòd tempus petendę reſtitutionis
ignoranti non currat, ita hoc atteſtante
Bart. in l. penult. C. ſi ex falſis inſtrum.
Cuius opinio vel hoc vno poteſt com-
6 probari, quòd 30. annorum præſcriptio,
imò etiam maior iudicatur ex non pe-
tentia cauſata, qua mora nō poteſt igno-
rans argui, vt in c. j. §. j. de proh. feud. alie
na. per Lotharium. Atque hoc efficacius
7 procederet, effigiando exemplum in hę
redibus, qui ſe defuncti factum ignoraſ-
8 ſe proponerent, vt in l. qui in alterius: ff.
reg. iur. Quæ ignorantia tam de ſe præ-
gnans, & efficax eſt, vt citra oēm contro
uerſiam hæredem reſtituendum eſſe ne
mo ſit abnegaturus. Quod teſtatur Bar-
tolus in l. quum filius. §. in hac & l. ad
diem. ff. de verbor. obligationibus. Idq;
etiā fixo animo ſequitur, in l. j §. ſi quis

autem.

autem. ff. de itine. actu. priu. necnon in l.
ſenatus. ff. de offi. præſid. Atque ad hoc
ſunt exactiſsimè perſcrutanda verba il-
9 lius §. ſi quis propter. Vbi ſi quis propter
inundationem non ſit hoc anno itinere
vſus, cùm ſuperiore id egiſſet, poterit re
petito die eo interdicto per reſtitutio-
nem vti, potiſsimum ex ea parte, ſi qua
mihi iuſta cauſa videbitur. E quo textu
deſumi poſſe exiſtimauit Bar. etiam con
tra impeditum facti impedimento præ
ſcriptionem currere, ſed aduerſus eam
reſtitutionem competere, & eadem ra-
tione dãda, ſi modò probata fuerit igno
rantia: quod & adhuc efficacius illo tex-
tu cõprobari adfirmat, in quo diſponatur
Et ſi per vim acciderit, me meo itinere
non vſum, reſtitutionem tamen indul-
gendam ex Marcelli ſententia. Mihi ta-
men eum text. examinanti quandoque
in mentem venit parum aut nihil qua-
drare negotio noſtro, cùm aſſumptus ca
ſus ad ignorantiam referatur, ſitq; diſpu
tationis noſtræ ſumma, An ignorans cõ
trà præſcriptionem trigenariam ſeu qua
drigenariam poſsit reſtitui? & tamen du
plicia eius §. exempla ad eum qui ſciuit
referuntur. Primus enim ob inundatio-
nem, quam tunc eſſe ſciuit, ſuo itinere
deſijt vti. Secundus vim illatam non
10 ignorauit. Sed quum ſcientiæ & ignorã
tiæ caſus ſint diuerſi, quomodo is textus
poterit in eius ſententiæ confirmatione
adduci? Facere tamen illum ad propoſi-
tum planè intelliges, ſi hoc vnum expen
deris, ideo ibi ſcienti reſtitutione ſuccur-
ri, quòd impeditus fuerit: in quo quum
lex ſcientia adſit, quare & non ignoranti
opitulabitur? Imò certè vrgentior, & ef-
11 ficacior eſt ratio, quur magis ignoranti,
quam ſcienti fauere hoc caſu debeat,
quum potuerit ſciens longè magis caſui
obſiſtere, quàm ignorans: ita vt is textus
ſic inductus & ponderatus, omnino co-
adiuuet Barto. opinionem. Cæterum eo
dem textu poſt illorum duorum exem-
plorum enumerationem demum adne-
ctitur. Præterea & alijs caſibus compe-
tit interdictum die repetita, ex quibus
quis ſolet reſtitutionẽ implorare, ita vt
ad duo illa haud ſe lex reſtrinxerit: ſed
cuius mentis potius fuerit in caſibus cõſi
milibus, idem iuris & rationis ſtatui de-
bere. Agnoſcis igitur ignorantiæ exem-
plum ſub eorum verborũ generalitate
comprehendi, cùm potiſsimum tunc ad
ſit eadem, imò maior & efficacior, quã
cæteris caſibus ratio, puta ſi de ſcientia
agatur. His accedit lex, Et Attilianus. ff.
de ſeru. ruſt. prædio. in qua excitatur nõ
inelegans hæc quæſtio: Si fons, ex quo
aquæ ductum habeo, exaruerit, iſq; poſt
cõſtitutum tempus ad ſuas venas redie-
rit, dubitatum eſt eadem lege, an num
cenſeatur aquæductus deperditus? Qua
in re tandem à Iureconſulto determi-
natur, vt ius, quod non ſua culpa aut ne
gligentia amiſerant, ſed quia eo aquam
perducere non poterant, talibus reſtitui
debere. Quæ verba, quòd non culpa aut
negligentia, nonne id manifeſtum fa-
12 ciunt, ſuccurrendum eſſe per reſtitutio-
nem ignoranti, cui nulla mora, nulla de-
nique negligentia ſit imputabilis? Sic igi
tur ea opinione firmata, operæprecium
videbitur reſpondere his, quæ in oppoſi
tum præmiſimus, maximè quod de per-
fectiſsima præſcriptione, & pleniſsima ſe
curitate annotatum fuit. Nam etſi con-
ceſſerimus ex præſcriptione trigenaria
ſeu quadrigenaria pleniſsimã adeſſe ſe-
curitatem: non tamẽ abnegabitur, quin
reſtitutio dara ignorantia ſit indulgen-
da. quod apertiſsimè teſtatur lex illa,
13 Et Attilianus, quam certum eſt in impe
dito (quod aiunt) facti impedimento lo
qui. Accedet his aliter eam pleniſsimam
14 ſecuritatem poſſe ita intelligi, vt ad or-
dinarium referatur auxilium, nec fortaſ
ſe poſtremam hanc declarationem tu
abſurdam iudicabis, modò probaueris
de præſcriptione agi, quam nemo neſcit
titulum præbere: quia ex ea vtile reſul
tet dominium, vt quum lex habeat è ta-
li præſcriptione pleniſsimam ſecuritatẽ
exurgere, id ad ſecuritatem ordinariam,
non autem extraordinariam debeat re-
ferri. Cuius ordinariæ viæ excluſio nun
quam facta cenſetur, niſi id ſpecificè ſit
à lege deſignatum. Atque ex præſcri-

ptis manebit defenſata Bart. ſentẽtia per reſtitutionem in integrum, ei qui ignorauit etiã aduerſus 40. annorum præſcriptionem ſubueniendum: imò etiam ſi longioris eſſet temporis præſcriptio. De ea autem, quæ eſt annorum triginta id nullam habet difficultatem: quum paſsim, & communiter recepra ſit talis opinio, quam etiam in quadragenaria procedere, viſus eſt incidenter ſenſiſſe Decius conſilio 20. priore volumine, etſi id abſolutè ibi non firmet. Quem tamẽ ad id mouit, quia vtranque præſcriptionem conformem eſſe aſſeueret, & à pari fonte delibari, quod teſtatur deſumi ex diſcurſu totius tituli. C. de pręſcri. triginta ſeu quadraginta annorum. Eſt tamẽ, vt ad id attendat ſtudioſus Lector. Nã ego fragilem eius rationem eſſe crediderim. Putauit enim ita in quadragenaria, vt trigenaria præſcriptione diſpoſitum, quia æqualis ſit vtriuſque præſcriptionis formula, quod ego falſum exiſtimo: qui pro indubitato habeam, duas has præſcriptiones inter ſe diſsidere, vt te planè docebit ille titulus, C. de præſcript. triginta ſeu quadraginta annorum, quem tamen is in ſuæ ſententię coadunationem allegauit. Quare ſi inter ſe differentes ſint, & in multis diſsidentes, nonne euertetur eius æqualitatis ratio, in qua ipſe ſummum ſuę intentionis pręſidium collocauit?

Succurritur ignoranti contra præſcriptionem quadraginta annorum, modò ſit iuſta & probabilis ignorantia.

SVMMARIA.

1 *Ignorantia iuſta quæ credatur et habeatur?*

2 *Maiori etiam contra quadragenariam præſcriptionem eſſe dandam reſtitutionem, ſi legitima ignorantia ſubfuiſſe probetur.*

3 *Reſtitutio etiam aduerſus temporis fluxum indulgenda.*

4 *Verba illa, temporis fluxum, malè à Decio explicata, ab auctore ſuo ſenſui reſtituuntur & declarantur.*

CAPVT LVIII.

QVi tamen non abnegem, verè eum ſenſiſſe aduerſus quadraginta annorum præſcriptionem, ei qui ignorauit ſuccurri, modò probabilis, & iuſta fuerit igno-
1 rantia. Iuſta autem conſiderari poterit, vbi hic nouiſsimè defuncto, in quem pręſcribebatur, ſucceſsiſſet, vt eſt in l. qui in alterius. ff. de reg. iur. In quam opinionẽ deflexit animum Alexander veritatis pater, & præcipuus patronus, conſi. 169. volum. 2. Quo loco ex abundanti defendit, Maiori etiam contra talem quadraginta annorum præſcriptionem, accedente legitima ignorantia, reſtitutionem dandam: adfirmans in eiuſdem conſilij calce, eam eſſe communem ſententiam, quam refert ita teſtatam à Doctoribus in c. 1. de reſtitu. in integ. libro ſexto potiſsimum ab Hoſtien in c. contingit, extra de tranſactio. & ſua ſumma, ſub titulo de reſtit. in integ. in §. vtrum præſcriptiones. Ita etiam agnoſces ſenſiſſe Cardin. in Clementina prima, de reſtitut. in integ. Cui opinioni refert ipſe plurimũ arridere illam Clementinam, in qua ſub generalibus verbis diſponitur aduerſum temporis lapſum reſtitutionem indulgendam, ponderatis talibus verbis, tem-
2 poris fluxum, quæ ad quodcunque tempus etiam largiſsimum poſſunt referri. Sed quod eius ad eum textum inductio ſit impertinens, quilibet e veſtigio perpendet, qui hoc vnum apud ſe expenderit, illa verba temporis lapſum, eſſe ſecundum ſuppoſitam materiam interpretanda, nec ad præſcriptionem quadragenariam, de qua ibi non agebatur debere extendi, aut ignorãtiæ caſum includere: cuius nullo modo is textus meminerat. Quæ tamẽ eſt qualitas neceſſaria, & omnino rcquſita, potiſsimũ quod ad quadraginta

gintà annorum præſcriptionem ſpectat. Et ſi tu aliter eum textum declarandū probares, ſequeretur ex eo dura, & à mēte legum alieniſsima concluſio: pura cōtra quodcunq; tps etiāſi abeſſet ignorantia, reſtitutionem tribui poſſe. Secundū quam opinionem confunderetur vniuerſa reſtitutionis materia, quod ad pręſcriptiones ſpectat.

Subnectitur hoc loco, an aduerſus tempus lõgiſsimum, ſi acceſſerit ignorantia, ſit locus reſtitutioni?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem etiam aduerſus longiſſimi tēporis, vtpote 40 vel 50. annorum pręſcriptionem concedendam, & nu.*[10] *tam in conſulendo, quàm iudicando, ab ea ſententia non deficiendum adſtruitur.*
2 *Pręſcriptiones longiſſimi temporis odioſę habentur.*
3 *Præſcribentem minore tempore, ſolo titulo niti conſueſcere.*
4 *Reſtitutio etiam contra longum tempus data, cur pręcipuè facta cenſeatur?*
5 *Argumentum à minore ad maius ductum, hoc ipſo infirmius eſt, quod à maiore ad minus ducitur.*
6 *Præſcriptionem longiſſimam iuſtis de cauſis nec odioſiorem minore, nec facilieri modo reſtitutionem dari probatur.*
7 *Diuturnitas temporis tantum introducere conſenſum exiſtimatur.*
8 *Præſcriptio longiſſima quatenus odioſa?*
9 *Præſcriptionis tam maioris quàm minoris tēporis diuerſæ proprietatis, & quæ?*
11 *Reſtitutionem aduerſus longiſſimum tempus etiam ignoranti competere, cur quibuſdā videatur abſurdum & durum?*
12 *Quadriennio elapſo reſtitutionem abnegandam leges ſuadent.*
13 *Quadriennium ex poſtfacto cenſeri continuum, idq́, quid efficiat?*
14 *Quadriennium vtile putatur, ſi iuſta accedat ignorantia.*
15 *Quadriennium in ignorantem perpetuò non competit.*
16 *Reſtitutionem aſſequitur, qui ſe læſum per longiſſimum tempus ignorauerit.*
17 *Creditor ignorans rem, de qua quęritur, ad alios poſſeſſores tertios deueniſſe bonorū, ob talem ignorantiam reſtitutione dignus habetur.*

CAPVT LIX.

QVod autem primum ex Alexādri ſententia firmatum eſt, etiam aduerſus longiſsimi tēporis præſcriptionem, accedēte iuſta ignorantia, reſtitutionem com-
1 perere, ſequitur Panor. in c. vigilanti, extra, de præſcrip. quo loco defendit eius capituli mentem, quę ad quadragenariā præſcriptionem refertur, etiam ad maius tempus decurſum poſſe extendi. Accedere eidem opinioni viſus eſt Alexander præfato conſilio. Quid enim, quòd is ait, ſi contra longi temporis præſcriptionem, puta triginta annorum, detur admiſſa ignorantia reſtitutio, nõne multo fortius indulgenda videbitur contra alias longiores, puta quæ ſint 40. aut 50.
2 annorum? Vel potiſsimum hac vna ratione, quòd tales longiſsimi tēporis præſcriptiones odioſæ ſint, vt eſt in l. fin. C. de ædilit. edict. Si odioſæ, ergo ita interpretandæ, vt quam minus ſit poſsibile
3 offendant. Solet enim, qui minore tempore præſcripſit, ſolo niti titulo; quomodo ſatis liquet ex decennali præſcriptione, quæ fit inter præſentes, & alia viginti annorū inter abſentes, vbi in ea quæ lõgiſsima eſt, nullus alius exigitur titulus, innitimurq́; tantæ temporis diuturnitati. hæc Alex. Si tamen huius argumenti nodum perfectius, diſtinctius, & emunctius attigerimus, patebit, me iudice, eius fundamentum poſſe in eum contorqueri, qui probare nequeat eam? quā is præſcripſit, diſſerendi formulā. Si enim
4 quòd ipſe ait, etiam contra longum tempus detur reſtitutio, moltò magis id fiet cauſa longiſsimę tempeſtatis. imò potius, me iudice, docendum ab eo fuiſſet, ſi pro

5 ſi pro longiſsimo, ergo & lōgo ac minus
breui tempore, quum non de minori ad
maius, ſed viceuerſa, pcedat illatio. Nec
ſatisfacit ea ratio, pręſcriptionem longiſ
ſimam odioſiorem eſſe minore præſcri-
6 ptione, & ita faciliori via reſtitutionem
dandam: quia putauero difficilius ex eo
indulgendam. Nam ſi tanta temporis
7 diuturnitas conſenſum tacitum introdu
cat, erit vrgentior cauſa, quare ab eo con
ſenſu diſcedi haud debeat, per quem ius
radicatum, & fixum in pręſcribētis per-
8 ſona manſerit. Cæterùm iudicatur talis
præſcriptio odioſa, vt etiam eiuſdem na
turæ ſunt cæteræ. Sed & adhuc id odiū
eſt tantum conſiderabile, quandiu præ-
ſcribitur, non autem expleta pręſcriptio
ne, vbi potiſsimum acceſsit tantum tē-
pus, vt longius deſiderari non debeat.
Adiuuat & meam opinionem, quod ab
eo penſatum eſt in longiſsima præſcri-
9 ptione, non deſiderari titulum, ſolamq;
temporis diuturnitatem ſufficere: in pr̨ę
ſcriptione verò minoris tpis neceſſarium
eſse titulum: quia quum effecerit tempus
longiſsimum, vt actus vim conſtituti ha-
beat iuxta l. hoc iure. §. ductus aquæ, quę
eſt ad id tritiſsima. ff. de aq. quot. & æſti
ua, bene ſequitur, difficilius rem retra-
ctari debere. Sic ex his intelligis plus rā-
tionis eſſe: quare aduerſum longiſsimū,
quàm longum tempus reſtitutio conce
denda ſit, etſi non abnuam, imò planè
10 comprobem, rectè ab Alexandro exiſti-
matum aduerſum tempus longiſsimum
iuſta & probabili ignorantia accedente,
reſtitutionem dandam. ſed non ea ratio
ne, qua ipſe id confirmare uoluit, vt ex
eius manifeſta confutatione ſat habui-
ſti: ſoletque à crebriore Doctorum tur
ma, qui hac in re ſunt verſati, talis ſen
tentia, tanquam communis, probari,
ita vt fateantur, non eſſe ab ea tam
in conſulendo, quàm iudicando defi-
ciendum. Quòd autem ignoranti per
reſtitutionem lex adſit, habes gloſſam
ſingularem in l. ſi partem. §. j. ſub verbo
non vtendo ff. quemadmod. ſerui. amit
ta. necnon in l. j. C. de patri. poteſtat.
firmat. Speculator titulo de præſcripti.
§. j. per Bar. & Ang. In ea. l. j § ſi quis pp.
ff. de itine. act. priu. Bald. in l. Ariſto. § ſi.
ff. de donatio. Angel. in l final. ff. ſi quis
teſtamento liber eſſe iuſſ. fuerit. Nec-
non in l. annus. ff. de calumnia. Inno-
cent. primum in c. final. extra, de pręſcri-
ptio. Abbas in cap. vigilanti, de præſcri-
ptio. in antiquis. Roman. in l. ſi verò. §.
de viro. ff. ſolut. matr. & l. qui vniuerſas.
§. finali. ff. de acquirend. poſſeſſ. Moder-
ni in l. j. C. de iure emphyte. & in l. ven
tre, & l. Pa tonius. ff de acqui. hæredita.
Bartol. vtrunque in l. Senatus. ff. de off.
præſid. plenè in l. Aemilius. ff. de minor.
11 fuſius in l. quum filius. §. in hac. ff. de ver
bor. obliga. Poterit tamen, qui ſedulo
negotium iſtud volet excutere, apud ſe
conſiderare duriſsimum poſſe iudicari,
vt ei qui ignorauit, competat aduerſus
tempus longiſsimum reſtitutio, quod
ita docebitur. Nam ſiue in maiore ſeu
minore annis 25. annis caſum & exem-
plum effinxeris, nonne idem eueniſſe po
12 tuit, vt a læſionis tempore integrum ex
ciderit quadriennium? poſtquod ab-
negandam omnino reſtitutionem diſpo
nit l. fina. C. de temp. in integr. reſt. pet.
quomodo igitur in eum caſum reſtitu-
tionen dandam aſſeuerabis? ſed hūc obi
13 cem ita diſſolui poſſe autumarim, vt
verum ſit tempus illud quadriennij ex
poſtſacto continuum eſſe, ſed hoc quod
continuum ſit, non efficit, vt ignoran-
tem complectatur, etiamſi centum an-
14 nis cucurriſſet præſcriptio, ita vt vtile
ſemper fuiſſe iudicari illud quadriennij
tempus debeat, accedente maximè iu-
ſta ignorantia. Et hoc ingenuo animo
ſequitur Alex. conſil 39. 6. volu. vbi re-
15 fert non obeſſe, ſi allegetur lapſum qua
driennium: quia tale quadriennium per
petuò in ignorantem non competat aut
currat, per excellentem Bald. doctrinam
in l. falſam. de fi. inſtru qua eo loco is te-
ſtatur, ſi quis ſe læſum per lōgiſsimum
16 tempus ignorauerit, aptè poſſe reſtitu-
tionem allequi. Eiuſdem etiam ſenten-
tiæ fuit Alex. conſi. 220. 6. vol. adferens
ibi exemplum notabile de creditore, q
neſciuerat rem, cuius tūc erat quæſtio.

pti-

17 primum ad alios tertios bonorum poſſeſſores deueniſſe, vt in eum caſum ob ignorantiam talem reſtitui poſſet. Quod autem ad maiorem ſpectat, non eſt in quo plus hæſitetur, quũ ei ex clauſula generali, ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur, lex adſit. Quæ clauſula ſatis fundamenti, & æquitatis aſſumit ab illa probabili ignorantia.

Diffuſè hoc capite excutitur, an ob iuſtam ignorantiam poſſit peti reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Ignoranti aduerſus quamcunque præſcriptionem per reſtitutionem ſubueniendum eſt*
2 *Ignorantiæ iuſtam habere cauſam præſumitur, qui in alterius locum ſuccedit.*
3 *Ignorantia iuſta & probabilis quæ habetur?*
4 *Legis qui in alterius. ff. de reg. iur. genuinus intellectus & vera declaratio adfertur.*
5 *Iudicis eſt, ignorantiam iuſtam ab iniuſta diſcernere.*

CAPVT LX.

VErùm quia ſit hic principaliter ignorantiæ mentio, vt iã noſti, communior opinio eò tendit, vt ei qui ignorauit,
1 rauit, per reſtitutionem aduerſus quamcunque præſcriptionem ſubueniatur, nõ impertinens iudicaui hoc loco excutere quænã iuſta probabilis ſit ignorantia, & totam hanc tractationẽm per aliquot capita, membra, ſeu exempla diſtringere. Quod vt attingamus, à te pro huius materiæ ſcopo erit primum aſſumenda. l. qui in alterius. ff. de reg. iur. per quam diſponitur, cum qui in alterius locum ſuc-
2 cedit iuſtam habere cauſam ignorantię, ita vt ea ignorantia iuſta & probabilis iudicari debeat, quum iuſtam eſſe Iureconſultus affirmet. Sed ea lex erit ita intelligenda & declarãda, ſi modò ab hoc
4 hærede de vitando dãno certetur, quod deſumitur ex puris verbis eiuſdem textus, ibi, ſi id quod peteretur, eſſet debitũ. Ad quod etiam facit l. in ſumma. §. ſi ſeruum. ff. de cond. inde. quod ſecus eſſet iudicãdum, vbi cauſa lucratiua accederet, argu. l. ſi. ff. de legà. 2. Quæ ratio lucri &
5 dãni erit omnino à iudice attendenda, quo is iuſtam ignorantiam ab iniuſta diſcernat: tuq; iſtud planius & facilius intelliges, ſi aliquot ignorantiæ exempla referantur, quæ ad lucrum & damnum ſe habeant. In quorum albo priore calculo adferetur, quod ſequitur.

Vbi in diuidenda hæreditate læſus eſt minor, reſtituitur, ſi rem ſuam longè minoris quàm valeret, venum dederit. Cuius tamen verum precium ignoraret.

SVMMARIA.

1 *Minor, allatis iuſtę ignorantię rationibus tempore bonorum ſuorum venditionis reſtituendus eſt.*
2 *Minor paternis bonis nondum diuiſis, quid in eis eſſet, probabiliter neſciſſe præſumitur.*

CAPVT LXI.

DIuiſione hæreditatis paternæ nondum cum fratribus facta, ego ex his alteri, aut ſi voles, extraneo paternorum bonorum portionem meam pro quinquaginta vendidi, vbi tamen verè trecenta aſſequi poteram, qui nihilominus venditionis tempore ignorarem, quantum mihi eſſet in bonis, exiſtimans longè minus eſſe, an num æquum tunc erit, me contra eam venditionem reſtitui. hoc maximè confeſſo, quòd eo contractu ſim enormiter læſus? In quo dubium non eſt, mihi

per re-

1 per reſtitutionem ſuccurrendum, quum
ego damuum vitare nitar. Eſt enim in eā
rem admodū penſanda probabilis igno
rantia, quia neſciſſe ſuæ ſubſtantiæ por-
tionem præſumatur, quum nondum eā
fuiſſet aſſecutus. Si dixeris, debuiſſe hūc
diligentius in re ſua verſari, nec tam ſupi
nè, quod venderet, ignorare: hocq; ei, om
nino eſſe imputabile, reſpondeo, non tā
grauem, & conſiderabilem eſſe eius hoc
caſu culpam, ut priuari reſtitutione de-
beat; quia quum nondū diuiſa tunc fuiſ-
ſent bona paterna, vt præmiſimus, potuit
2 iſte probabiliter ignoraſſe, quid in eis eſ
ſet. Quod nō niſi difficulter diſcernitur,
ſaltem quum diuiſio bonorum accede-
ret: quia paſsim hæreditates ſint debitis
inuolutæ: imò hoc eſse potuit, ut hic om
ni nixu, & opera primum ignoraſset di-
uiſionē bonorum fieri. Quā quum agno
ſceret in longius tpſ à fratribus protelaui
uel ea occaſione motus fuit, portionem
ſuam hæreditariam uendere. Quæ om-
nia plane cōueniunt, ut fateamur in iſto
iuſtam ignorātiam extitiſse: & ita ei me
rito reſtitutionem concedendam.

Si Emphyteotæ hæres fundum, quem emphyteoticū ignorabat irrequiſito domini conſenſu alienauit, an num reſtituetur, vt commiſſum vitet?

SVMMARIA.

1 *Fundus in commiſſum cecidiſſe putatur, ſi à domino neglectus eße conuincitur.*

2 *Reſtitutione ei ſubueniri ęquum eſt, qui ex iuſta, probabiliq; ignorantia fundum à ſe neglectum prætenderit.*

3 *Ignorantia iuſta nititur, qui in ius alterius ſuccedit.*

4 *Minor à tutore deceptus, & ad renunciandū bonis, à prædefuncto patre relictis, perſuaſus etiam contra talem renunciationem reſtituendus eſt.*

CAPVT. LXII.

ADijcietur in eandem aleam ca
ſus alius de hærede emphy-
teotæ, qui ignorans fundum
eſſe emphyteoticum, non ha-
bito directi domini conſenſu, talem fun
1 dum alienauit. In quo quandoque fuit
hæſitatum, an num locus eſſet commiſ-
ſo? quòd autem is fundus cōmiſſus ſit,
quid alio eſt opus teſtimonio, quàm tali
neglectu domini? ut eſt in c. j. §. ſi uaſal-
lus feudum, ſub titulo, ſi de feudo fuerit
controuerſia inter dominū & agna. quæ
opinio ſi ſummum iuris rigorem inſpe-
2 xeris, in ſe eſt ueriſsima: ſed ſi æquitatē
attenderis, ſubuenitur huic reſtitutione
in integrum ex iuſta, & probabili ignorā
tia. quod poſtremum etiam deſumitur
ex eo §. ſi uaſallus: quem ſi uideris, intel
liges plurimum ad negotium iſtud con-
ducere. & hoc ſatis confirmatur ex regu
3 la quam aſſumpſimus, eum qui in ius al-
terius ſucceſsit iuſta niti ignorātia: quia
ab eo de uitando damno contendtaur,
ut eſt in præſenti caſu. Et iuxta has do-
ctrinas fuit à ſenatu Dolando quandoq;
minor contra renunciationem ſuorum
bonorum, quam is in patrui tutoris fauo
rem fecerat, reſtitutus: cui ille perſuaſe-
rat, in bonis eſſe tantum centum, ubi lō-
gè maior eſſet eorum ualor & æſtima-
4 tio: quod poſtea minori innotuit, ubi ui-
diſſet patris prædefuncti teſtamentum:
eam autem renunciationem nondū in-
tellexerat, imò quam data opera ſubti-
cuerat patruus, ut is dolus iuncta hac mi
noris ignorantia reſtitutionem conce-
dendam probaret.

Hæres qui de pręſtandis alimētis obligationi cui adſtrictus erat, ignoraſſet, non ſatis fecerat, poterit reſtitui, vt denuo alimenta pręſtet.

SVMMARIVM.

1 *Donationem reuocari poſſe, & vendicationē rerum*

rerum donatarum donanti competere, ſi donatarius, officij ſui admonitus, pactis at que conuentis ſtare detrectet.

CAPVT LXIII.

Est & exemplum aliud nõ prætermittendum, quod vt aſſequare, te unum præmittere oportet. Si donatarius ex pacto, & conuentione donanti alimenta præſtare teneatur, nec is, etſi legitimè interpellatus, velit conuentis ſatisfacere,
1 tunc poſſe donationem reuocari, & donanti vendicationem competere, quo rem ſuam repetat, vt plenè eſt à Scribentibus annotatum, potiſsimum à Ripa in l.ſi. C. de reuoc. donat. Et tñis eadẽ lege poſt cæteros putauit, imò validiſsimè tutatus eſt, præſcriptam determinationẽ non includere hæredem, qui eam de præſtandis alimentis obligationem ignoraſſet, quaſi talis ignorantia iuſta ſit & probabilis.

Reſtituitur mulier, quòd à vero & directo domino rei feudalis inueſtituram non obtinuiſſet, quia ignoraſſet rem feudatariam.

SVMMARIA.

1 *Mulier nouiſſimè defuncto ſuccedens, remq; feudatariam fuiſſe ignorans, ignorantiæ talis occaſione reſtituenda.*

2 *Res qualibet in dubio libera præſumitur.*

CAPVT LXIIII.

Eneo etiam memoria, à muliere vidua imploratam reſtitutionem, quòd à vero, & directo rei feudalis domino inueſtituram non impetraſſet. Cuius mulieris ſupplex libellus inter cæteras cauſas hanc complectebatur, quòd nouiſſi-
1 mè defuncto (cuius primum erant talia bona feudalia) ſucceſsiſſet. ita vt probabiliter ignoraſſet, eſſent num ea bona feudalia, quum prius ea non poſſediſſet, ex oppoſito refragante directo domino, iure commiſsi ea bona petente, Sed cuius tandem intentio in eo fuit reiecta, & hæc mulier occaſione talis ignorantiæ
2 reſtituta. Cuius iuri etiam accedebat vnum aliud, rem quãlibet in dubio præſumi liberam, vt eſt in altius, vulgatiſsima. ff. de ſeru. & aqua. Præſumptio autẽ id efficiebat, vt hæc ignorãntia, qua mulier arguebatur craſſa ac ſupina, iudicari non deberet, ſed iuſta potius & approbata, & ita ei facilius indulgendam.

Hæres qui probabili ignorãtia nititur, euitat pœnam, l. nõ ab re. C. vnde vi.

SVMMARIA.

1 *Colonus, Inquilinus, aut alius, rem domini precariò poſſidens, eiusq; reſtitutionem differens, lata ſententia, ad reſtitutionem parti victrici præter eſtimationem faciendam, cogendus eſt.*

2 *Ignorantiæ iuſtæ quis & quantus fructus?*

3 *Hæres ignorans, aut rem precariò conceſſam neſciens, à pœna l. non ob re. C. vnde vi, excuſandus eſt.*

CAPVT LXV.

Nec impertinens ad negotium videbitur doctrina Scribentium, in l. non ab re: C. vnde vi. qua paſsim ab eis concluditur, hæredem qui probabili ignorantia nititur, euitare pœnam l. non ab re.
1 C. vnde vi per quam diſponitur, Colonum, Inquilinum aut precariò rem domini poſsidentẽ, ſi eã dño reſtituere differat, & in nõ reddenda vſq; ad ſentẽtiã perſeuerauerit, præter rei æſtimationem ſeu preciũ, quo rẽ parti victrici reſtituat, cogendũ: vt iam agnoſcas iuſtæ ignoran-
2 tiæ copioſum eſſe fructũ, quẽ certè nemo

magnum non fatebitur, qui animaduerterit hæredem ignorantem, & qui precariò rem conceſſam neſciuit, ab eius legis pœna excuſandum.

Iuſtum impedimentum reſtitutionem inducit.

SVMMARIA.

1 *Hæres maior, probans ſe ignoraſſe emptionem a defuncto factam, etiam contra 30. ann. præſcriptionem reſtituendus.*

2 *Quadriennale tempus implorandę reſtitutioni accommodatum.*

CAPVT LXVI.

HAbes ad hæc pleraque Alexandri conſilia, apertè teſtantia, ex iuſta & probabili ignorantia reſtitutionem concedi, potiſsimum conſil. 11. primo volu. vbi expreſsim admittit iuſtam eſſe ignorantiã, ſi in alterius locum ſit ſucceſſum. Fatetur etiam, iuſtum impedimentum ſuperueniẽs reſtitutionem inducere, maximè conſi. 70. 6. vol. adferens exemplum de hærede maiore, vt etiam contra 30. ann. præſcriptionem poſsit reſtitui, ſi ſe igno
1 raſſe emptionem à defuncto factam propoſuerit: puta, quia de nouo inſtrumentum repererit, adnectens eodem conſil. 39. nõ obfuturum, ſi obijciatur elapſum quadriennium, quod eſt ad implorandas
2 reſtitutiones præſtitutum: quia ſecundum eum tale tempus perpetuò ignoranti non currat, etiam ſi per centum annos id effluxerit. Poſſent & numeroſa alia exempla, quomodo ad iuſtam ignorantiam attinet, hoc loco recenſeri, quę ego conſultò prætereunda duxi, ne iam crebra repetitio tibi nauſeam adferat, qui etiam inſtituerim, ea opportunius & accommodatius poſtea recenſere, vbi ſe offeret huius materiæ commodior mentio. Præſcripta tamen omittere nolui, ꝙ in praxi ſint peculiaria, & omnino quotidiana: ſed examinemus, an quod paſſim de iuſta ignorantia receptum eſt, ſitne omni ex parte verum? quando, vt planius explicetur, ſequentem excitabo difficultatem.

Poſſit num aptè reſtitui, qui ſe rei ſuæ verum valorem ignoraſſe aſſerit?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia in factis proprijs intollerabilis, ideoq; a nonnullis reſtitutionis incapax cenſetur.*

2 *Reſtitutionẽ nõ ſola ignorantię occaſione cõcedendã, ſed & læſionẽ, & rebus minore precio venditis acceptam eſſe ſpectandã.*

3 *Maiorem, quantumuis ignorantiam iuſtam atq; probabilem cauſantem, minimè tamen niſi enormis accedat læſio, reſtituendum videri, & quare?*

CAPVT LXVII.

SI meum agatur negotium quia de contractu venditionis a me celebrato, ſit q̃ſtio: ego vero me ignoraſſe verum rei venditæ valorem dicam, an num iudicabitur ea cauſa ſufficiens, ob quam ſim reſtituendus? quem caſum non ab re hoc loco inſerere volui, ꝙ ſit apud noſtrates Burgundiones receptiſsimus. Quòd autem hac
1 ignorantia me tueri nequeam, facit in facto proprio non eſſe tollerabilẽ ignorantiã; l. ſi ff. pro ſuo quaſi hic verò ſimiliter non ignorarit, aut ignoraſſe debuerit rei ſuæ extimum. Viſum eſt tamen quibuſdã grauiſsimis viris, ſumma iuris aucto
2 ritate pollentibus, eſſe reſtitutionem cõcedendam, non ſola occaſione ignorantiæ: ſed quia hic reipſa lęſus ſit, quum ex fundo, quem vendidit, ſit tantum ducenta aſſequutus, vbi quadringenta habere potuiſſet, ſi vt debuerat, verum rei ſuæ
3 precium expendiſſet. In quorum ſententiam ego ſatis eo, vt reſtituendus ſit, etiam ſi maior ſit, modò grauis & admodum enormis læſio acceſſerit: ſed qui planè abnegem, ignorantiã hoc caſu ei in aliquo poſſe ſuffragari, quia iuſta & probabilis non ſit. Quum. n. ſua res eſſet, nec aliquid alleget, quare rei proprię preciũ ignoraſſe poſuerit, quid tu ob ignoran-

tiam reſtituendum iudicabis? Nam quũ maior eſſet, debuit primum quam venderet, diligentiſsimè eius rei preciũ inueſtigare: quod quum feciſſe præſumatur, cenſetur & in conſequentiam reliquum parti remiſiſſe: etſi poſtremum hoc ſit vtcunque dubium: imò ſi facilè tali ignorantiæ deferretur, vix reperiretur aliquis, cum quo poſſet tutò contrahi: quia nemo eſſet, qui à contractu, propoſita tali ignorantia, non diſcederet. Sic ex his habes, quandoque ignorantiam iuſtam & probabilem non eſſe: oportebitq; attentiſsimè iudicem, coram quo lis reſtitutionis agitabitur, id perſcrutari: quod facilius ipſe intelliget, auditis ad uerſæ partis allegationibus, a qua veroſimiliter nihil omittet, quod ad eius ignorantiæ confutationem non proponat.

Admittitur is, contra quem petitur reſtitutio, vt probet iuſtam non eſſe ignorantiam.

SVMMARIVM.

1 *Hæres obnitenti aduerſæ parti ſuam, quam prætendebat, ignorantiam non ſatis probans in adimplenda vltima defuncti voluntate, reſtitutionem quõo non impetret?*

CAPVT LXVIII.

IN huius autem manu erit, vbi hoc ſibi expediens duxerit, allegare aduerſarium ſi ſe ignorantia tueatur ſciuiſſe, quod a ſe ignoratum aſſerit, & eius ſcientiæ pro
1 bationem aſſumere. Exempli gratia: Si hæres ſe reſtitui petierit, quia voluntati defuncti non ſatisfeciſſet, a quo ei indictum fuiſſet, vt intra aliquod tempus ſe pulchrum ædificaret, aut quid aliud conſimile: aliàs certa domo priuatus maneret. Cæterum, ſi is defuncti iudicium ſit aſpernatus, velitq; reſtitui, vt tale monumentum, & iam effluxo tempore præſtituto, ædificet, & ita domo fruatur, allegans ſe defuncti voluntatem ignoraſſe, poterit in eum caſum a parte aduerſa narrari, hunc voluntatem defuncti non ignoraſſe, de qua fortaſſe ei per viſionem teſtamenti patuiſſet, cuius publicationi & lecturæ publicæ interfuiſſet: Poterit & ſi volet, obijcere ab eo aditam hæreditatem, quia fuiſſet inſtitutus hæres teſtamentarius: & ita eorum quę in teſtamẽto comprehẽdebantur, notitiam habuiſſe. iuxta l. non eſt ferendus. ff. de tranſactio. imò quemlibet hæredem, etſi ſuus fuerit, præſumi ſciſſe, ac vidiſſe teſtamentum, vt per Alex. in l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de verb. obliga.

Modus confutandæ ignorantię, hoc explicatur loco.

SVMMARIA.

1 *Hæres aut procurator, reſtitutionem expetens prętextu ignorantiæ, quibus rationibus aut confutandus ſit, aut ad reſtitutionem admittendus?*

2 *Aduerſarius ignorantiam, in implorata reſtitutione cauſatam, ſcientia confutare tenetur.*

CAPVT LXIX.

HVius autem ignorantiæ confutandæ modum & ordinẽ explicat elegantiſsimè Bar. in l. ſi quis inficiatus. ff. depoſi. vbi
1 docet: Si ab hærede aut procuratore agatur, ſeu eo tendatur, vt quod tanquam hæres debet, exſoluat: conſulitur ibi a Bar. debere promptam fidem inſtrumenti fieri, quomodo hic ſit hæres, vel talis procurator, aliàs ceſſabit omnis mora, argum. l. quod te. ff. ſi certum peta. Atque in eum caſum dicetur aduerſarius, ſi nõ exoluerit, iuſta ignorantia ductus. Sunt etiam pleriq; caſus recenſente Bart. ſub eadem l. quibus eſt iuſtiſsima litigandi cauſa vſque ad aperturam, & publicationem teſtium, vel donec productũ, & exhibitum fuerit inſtrumentum debiti, vt ea de re conſultius putauerit ſtatim, & in ipſo iudicij limine, ꝑduci debere tale inſtrumẽtũ, quo partus aduerſę cõuincatur

malitia

malitia: & vt expenſas ſubeat, ad quatum præſtationem ab ea die tenebitur, qua eius inſtrumenti, ſeu publicatarum atteſtationum notitiam eſt aſſequutus, per quas potuerit facilè perſpicere à ſe temerè & iniquè litigari. quę omnia conferunt ad comprobationem eius, quod præmiſimus, poſſe ſcientiam probari, ſi alter ſe ignoraſſe aſſerat. Sic ex his firmum, in dubitatumq; manebit, eum, qui prætextu probabilis ignorantiæ volet reſtitui, debere in ſupplici libello talem ignorantiam deducere, & eam aliquot
2 adminiculis, iudicijs ſeu præſumptionibus probare: niſi ſint ei alia vrgentiora, & efficaciora teſtimonia. Poterit & aduerſarius eam ignorantiam ſcientia confutare: eruntq; iudicis partes in expendendo, quorum ex his melius, & efficacius ſuam intentionem probarit.

Aſſignatur ratio, quare iuſtæ accedatur ignorantiæ.

SVMMARIA.

1 *Errantis, Ignorantis, & Dubitantis eandem aſſignari rationem.*
2 *Promiſſionem per errorem, aut ignorantiam factam via reſtitutionis reuocari poſſe.*
3 *Repeti poſſe, quod ignoranter ſolutum eſt.*
4 *Errore cauſæ, pacti & liberationis effectum impediri.*
5 *Subueniendum eſſe ei, qui ductus ignorantia, haud incitatus malitia, aliquid egerit.*

CAPVT LXX.

1 Nec à te extraneū iudicari debebit, quod ipſi primum annotauimus, ob iuſtam ignorantiam reſtitutionem concedi: ſolent quippe errans, ignorans, & dubitans æquiparari, ita teſtante Bald. in l. falſus. C. de fur. necnon in l. fi. C de cōd. indeb. Facit φ ignorans neſcire dicatur lex 2. ſub verbo, fieri non poteſt. ff. quis ord. in bo. poſ. ſerue. Eſt & aliud: Agen-
2 tium actus nihil citra eorum intentionē operari, l. non omnis. ff. ſi cer. peta. Hinc vides, promiſsionem aliquā erroneè, ſeu ignoranter factā reſtitutionis via, etiamſi is maior fuerit, reuocari, l. is qui plus. ff. de cond. indeb. & in l. qui ſententiæ. ff. de condic. ſine cauſa. & in l. pen. § mulier.
3 ff. ſolu. matr. Nemo etiam neſcit, quod ignoranter eſt ſolutum, repeti poſſe, l ele ganter. §. fi. ff. de cond. indeb. Accedit his l. ſi quum eo, C. de pact. ex cuius medul-
4 la deſumitur, errorem cauſæ, pacti & liberationis effectum impedire: vt non in-
5 iuria lex ſanxerit ei ſubueniendum, qui aliquid ignorantia ductus egerit: quod ſecus ſtatui voluit, ſi impellente malitia id effeciſſet, vt in l. qui teſtamento. ff. de excuſa. tuto.

Iuſta erroris cauſa etiam lata ſententia reſtitutionem inducit.

SVMMARIA.

1 *Ignorans actui celebrato contradicere præſumitur.*
2 *Ignorans ignoratis exceptionibus minimè renunciare intelligitur.*
3 *Ignoranti, iuſta atque probabili ignorantia fulto, per reſtitutionem ſubueniendam videtur.*

CAPVT LXXI.

Qvamobrem Corn conſi. 150. 6. volu. exiſtimauit ex iuſta erroris, ſeu ignorantiæ cauſa, etiam lata ſententia, quē audiri debere: nec minus ei ſuccurrendū, quàm ſit his, qui poſt ſententiā pronunciatam inſtrumenta de nouo repererūt. Determinatum etiā pleriſq; in iure paſ-
1 ſib. reperies, prǽſumi ignorantem actui celebrato cōtradicere, etiā ſi de perſona coniuncta agatur: vt eſt in l. 2. §. fi ff. ſol. mat. & in l. in eo §. dando. ff. de rit. nupt. per Bar. in l. ſi verò. in prin. ff. ſol. mat. vt
2 ex eo dicatur, ignorantem non intelligi ignoratis renunciare exceptionib. teſti-
3 monio Spe. tit. de excep. § j. verſ. cæterū. quæ omnia, ſimul iuncta, apertè docent non ab re, ignoranti, ſi modò probabilis

fuerit ignorantia, per reſtitutionem in integrum ſubueniri.

Hic diſcutitur, quidnam ſit diſcriminis inter errantem & ignorantem?

S V M M A R I A.

1 *Erroris & ignorantiæ diuerſi termini.*

2 *Ignoraſſe verum paternę ſubſtantię valorem creditur, qui eam viliori precio a ſe alienat vendendo.*

3 *Ignorantia & veritas quatenus inter ſe copulatæ ſint?*

C A P V T LXXII.

NEC me præterit Bal. in ea l. falſus. C. de furtis, & Dec. conſ. 351. hoc in negotio exiſtimaſſe diuerſa eſſe ea
1 duo, errorem & ignotãtiam, aſſerentes, ignorantiam cum veritate poſſe concurrere, errorem verò veritati planè aduerſari, etſi hoc fuſius non extricent: quum tamen profuiſſet, apertius rem edocere: quam ego præter eos ſic explanandam exiſtimauerim, figurato exemplo, de eo, qui emphyteotæ ſucceſsit, qui nonne quæſo ignoraſſe potuit, eſſet nũ fundus emphyteoticus, aut aliqua grauatus penſiones? & tamen ſi veritatem introſpexeris, emphyteoticus erat, aut penſione affectus: ſic præfato caſu cum veritate concurrebat ignorantia. Si denique per errorem coram vno iudice comparuerim, cuius iuriſdictioni me ſubiectum exiſtimarem, quum tamen aliter eſſet, nonne tunc id erroneè pręter rei veritatem fit?
2 Accedit, quòd qui paternæ ſubſtantiæ verum valorem ignorans, eam vili precio, nec condecente, vendiderit, ignoraſſe tali caſu veritatem dicatur, vt ignorãtiam his pręſcriptis exemplis veritatem annexã habere apertè liqueat: quinimò
3 duo hæc tam copulata ſunt, vt ſi defecerit veritas, etiam ſi adſit ignorantia, ſileſcere debeat in integrũ reſtitutio. Quòd autem error veritati etiam pugnet, vel id tam de ſe eſt manifeſtum & liquidũ, vt alia declaratione non egeat. & ita habes facilem & apertam declarationem ad eam Baldi & Decij doctrinam.

Si minor fideicommiſſo ignorans quid contineret teſtamentum, renunciauerit, an poterit reſtitui?

S V M M A R I A.

1 *Reſtitutione ſubueniendum eſſe ei, qui ſummam in teſtamento comprehenſam, ignorans legato renunciauit.*

2 *Reſtitutionem legatario, iuri ſuo renuncianti, eatenus videri concedendam, quatenus in exquirendo legato nihil a ſe diligentiæ prætermiſſum eſſe probauerit.*

C A P V T LXXIII.

ADijciam in hac ignoranrię farragine notabilem caſum, cõſideratum ab Alex. conſ. 116. vol. 5. de maiore annis 25. qui fideicommiſſo, ſibi in Titij teſtamento
1 relicto, renunciauerat, vt ei reſtitutione ſubueniendum ſit, modò quæ in teſtamento continerentur, is ignoraſſet quod poſtremum euacuat difficultatem, quã doctus aliquis excitare potuiſſet: fortaſſe allegaturus, non potuiſſe ab hoc ignotari ſibi legatum in teſtamento relictũ, quum ei renunciando ſat legatum fateretur. Et ita id non ignoraſſe, nec tam ſupinum aut hebetem iudcandum, vt inconſulta, nec niſi bene penſata & deliberata renunciatione ſit vſus. Vides enim ob oculos, huic nodo ſatisfieri, quòd in calce aſſumpti thematis expreſſum fuerit, hunc quæ teſtamentum complecteretur, ignoraſſe, quum re ipſa ita eſſe potuerit. Potuit quippe, nondum aperte & publicato teſtamento, legato renunciaſſe, qui tamen prius intellexiſſet ſibi legatũ fuiſſe: ſed cui fortaſſe falsò declarata extitiſſet quantitas, & legati ſumma,

pus

puta perſuaſum, legata tantum centum,
vbi tamen teſtamentum de quingentis
loquebatur, vt his commotus legatum
pro ſumma, quæ modica erat, remiſiſſet:
quare bene & probè ſenſiſset Alex. qui
huic per reſtitutionem ſuccurrendum
conſuluerit. Eſt tamen vnum, quod me
in oppoſitã eius opinionem trahit: qui
mihi a ratione alieniſsimum videatur,
hunc ob talem cauſam debere reſtitui,
quaſi ſibi imputare debeat, quare teſta-
menti publicationem nõ expectarit, aut
diligentius de veritate legatæ ſummæ
perquiſierit. non autem tam properan-
ter, & cum tanta præcipitatione à legato
2 diſceſsiſse: & cui ea de cauſa aut ſit opi-
tulandum, quòd ipſe ſibi neceſsitatem
indixerit, & libertatem à ſe ademerit: vt
non improbè aduerſus Alexandri ſenten
tiam attentari poſset, & dici huic reſti-
tutionem cõcedendam, niſi illius aliqua
præceſsiſset diligẽtia, maximè inexqren
do, quidnam ſibi legatum eſset. Quod
facilè præſtabit, ſi eam falſam inductio-
nem & perſuaſionem, cuius iamiam me
minimus, interueniſse docuerit: quaſi ex
talibus actibus reſultet præcedens inuė-
ſtigatio. Et ita puto temperandam eſse
præfato conſilio Alexandri ſententiam:
non autem, vt ſita eſt, abſolutè & inde-
terminatè inſequendam.

Cùm ignorarim mihi relictum legatum, idq́; per triginta annos non petierim, an potero reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Maior relictum ſibi legatum intra 30. annorum ſpacium non poſtulans, utrum reſtitutionem impetrare poſſit.*

CAPVT LXXIIII.

VT iuxta præſcriptas has ratio-
nes viderim aliquoties reie-
ctum, & recuſatum a ſenatu
Dolano libellum ſupplicem
eius, qui ſe petebat reſtitui, quòd per tri-
ginta annos legatum, ſibi in teſtamento
relictum, non petiſſet: quod tamen ſci-
uiſset ſibi competere, & cuius probabi-
lem ignorantiam prætendere non pote-
rat. quia eius teſtamenti publicationi in-
terfuiſſet, quum etiam eodem teſtàmen
to in negotio alio, eum attingente, fuiſ-
ſet vſus. Nihil enim hac in re aderat, qua
1 re ei faueri deberet: quia ſupinè nimis,
& negligenter fuiſſet ea in re verſatus.
quod ego in maiore procedere aſſero:
non autem in minore, qui læſus poſſet re
ſtitui, vt tu poſtea intelliges, vbi hunc ar
ticulum excutiemus: Si minor hæredita
tem ſibi delatam non adierit, aut bono-
rum poſſeſsionem nõ agnouerit, vtrum
ſit reſtituendus. Habes igitur inconcuſ-
ſum, ſi acceſſerit legitimæ ſcientiæ præ-
ſumptio in eum, qui ob ignorantiam pe
tit ſe reſtitui, ceſſaturam reſtitutionem.

Si id, de quo eſt queſtio, ſit publicum, & ignoratum allegetur, non eſt probabilis ignorantia: vel ſi dicat à ſe ignoratum, an haberet inſtrumenta quæ tamẽ penes eum eſſent.

SVMMARIA.

1 *Ignorantia etiam in facto proprio, quibus de cauſis interdum toleranda?*
2 *Ex capite iuſtæ ignorantiæ etiam contra triginta annorum præſcriptionem reſtitutionem decerni.*
3 *Reſtitutio ob iuſtam ignorantiã concedenda.*

CAPVT LXXV.

QVod & adhuc exemplis aliis
corroborari poteſt: puta, ſi id
de quo contendebatur, eſſet
publicum, vt eſt in c. 1. de po-
ſtu. prælato. Eſt & in eam rem conſiliũ
Aret. 18. Reuerendiſsime pater, in cuius
calce is refert, probabilem non eſſe igno
rantiam eius, qui penes ſe inſtrumenta
habuit, cuius tunc erat quæſtio, ad quo-
rum exhibitionem petebat ſe ex clauſu-
la generali reſtitui. Quod poſtremum te

ſtatur Imola eſſe veriſsimum in c.fi.ex-
tra de pſcrip. Diligenter tamen ad iſtud
te animaduertere oportebit, cùm non vi
deatur mihi hæc eorũ determinatio om
ni ex parte concludere, nec poſſe, ſi gene
rali ſenſu deſumatur, procedere. Nam
ſi apud hunc eſſent inſtrumenta, verè ta
mẽ ignoraſſe potuit, an ea haberet: quia
fortaſſe in ſecreto aliquo ſuæ domus lo-
co eſſent recluſa: & quæ ibi eius pater
primùm, quã moreretur, inſcio tamẽ fi-
lio, recondiſſet: Potuit & filius ea repo-
ſuiſſe, vbi eſſent: qui tamen poſtea loci
meminiſſe non potuerit. quod frequen-
tiſsimè ſolet ét diligentiſsimis patribus
familiàs euenire: his maximè, qui dome
ſticis negotijs intricantur. quod omnino
deprehenditur ex Iaſonis ſententia, in l.
properandum. §. ſin autẽ alterutra. C. de
1 iudicijs. vbi docet, etiã in facto proprio
ignorantiam quandoq; tolerari, ſi is, qui
ea ſe tuetur, ſit curis domeſticis implici-
tus: quod ad mercatores, & alios magna
exercentes mercimonia, referri poteſt,
quibus cum illa mole negotium accedit,
quando ex mente Iureſconſulti deſumi-
tur in l. peregre. ff. de acq. poſſ. memoriã
vtcunq; eſſe labilem & fluxam. Sic ſi has
quantitates interueniſſe admiſeris, quis
quæſo, abnegabit, iuſta & probabili igno
rantia ductum? Erat igitur neceſſariò ita
declarandus Aretinus, vt hic apud ſe eſſe
inſtrumenta talia ſciſſet, & quæ facilè aſ
ſequi potuiſſet, ſi in his perquirendis ali-
quam præſtitiſſet diligentiam, cui ſit om
nino imputabile, quare tam moroſè ſibi
proſpexerit. Quòd ſi apud ſe eſſe igno-
raret, nec eſſet aliquid, quo moueri poſ-
ſet, vt deberet conijcere apud ſe conſtitu
ta, tunc ei ſuccurrendum nemo diffitebi
tur, quaſi hæc ignorantia ſit omni ex par
te iuſta & ꝓbabilis: quod ex præſcriptis
exemplis ſatis intellexiſſe potuiſti. Atque
ad hæc eſt elegans & omnino notanda
deciſio Matt. de Afflict. 27. in qua reci-
tat exemplum eius, qui ſe aduerſus 30.
ann. præſcriptionem reſtitui petebat, ꝙ
de nouo ad eum deueniſſet inſtrumen-
tũ, quo partem aduerſam efficaciter re-
pellere poterat, & de ſuo iure plenè edo
cere: puta domum, cuius erat controuer-
ſia ſuam eſſe, & quam ignoraſſet in eam
vſque diem à patre proceſsiſſe: defendẽs
eo paſſu has duas cauſas reperti de nouo
inſtrumenti, necnon illius ignorantiæ rã
ſufficientes eſſe, vt citra omnem contro-
uerſiam reſtitui contra eam præſcriptio-
nem deberet. Ex cuius reſolutione con-
firmatur ea concluſio, quam iamiam atti
2 gimus ex capite iuſtæ ignorantiæ etiam
contra 30. ann. præſcriptionem reſtitu-
tionem decerni. Quòd autẽ in præmiſſo
themate talis ignorãtia probabilis eſſet,
hoc omnino ſuadet pura ratio. Nam ſi
antea hic ſemper ignorarit domum ad
ſe pertinuiſſe, & à patre proceſsiſſe, quid
tu negligentiæ ei aſcribes? Satis enim
cenſetur omnem moram purgaſſe, qui
reperto nouiter inſtrumẽto, eam domũ
aſſequi temptarit, & ab occupantis pote
ſtate diſtrahere voluerit. Quis igitur, ni-
ſi planè habes, abnegaturus ſit, iuſtã igno
3 rantiam hoc inducere & operari, vt ob
eam concedatur reſtitutio. Quod & præ
ter cætera omnia apertiſsimè compro-
batum a Cyno agnoſces in l. j. C. de con
dict. inde. tum a Io. And. in addit. ad Spe
cu. tit. de execut. ſententiæ. §. ſi ſub ver-
bo illud, quo loco ad perfectiorẽ & ma-
turiorẽ huius concluſionis interpretatio
nem adfert ipſe ſequens exemplum.

Si minor qui primum ſoluerat, ignorans ſecundo ſoluerit, cũ ad id ita condemnatus eſſet, videbitur num hoc caſu reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Ignorans indebitum qui ſoluit, eidem & indebiti competit condictio, quæ remedium habetur ordinarium: eoq; cum frui licet, extraordinarium ceſſare atque ſileſcere neceſſum eſt.*

2 *Decedens infra annum hæreditate non adita, deliberãdi ius ad hæredem ſuum tranſmittit ex ſententia l. cum antiquioribus. C. de iure delibe.*

3 *Decedens ſi delatam ſibi hæreditatem igno-*

raueris

rauerit, nullum ius ad hęredem tranſmittitur, nec quouis modo ex defuncti ignorantis perſona ſuccurritur.

4 *Ignorantiam defuncti tanquam in facto proprio non eſſe probabilem, ut ex ea hæredi ſuccurratur.*

5 *Remedij extraordinarij maior interdum, quã ordinarij utilitas & efficacia.*

6 *Reſtitutionem aduerſus rem iudicatam impetrare longè uideri fructuoſius, quam condictione indebiti.*

7 *Tranſmiſſio in hæredem ſuapte primordiali & eſſentiali natura annexam habet ſcientiam, quæ nihil ipſi ignoranti magis aduerſatur.*

8 *Ignorantia etiam in facto proprio quatenus & quando ſit toleranda?*

9 *Ignorantia iuſta & probabilis quid operetur in maiore?*

10 *Hæres emphytheoſę, ſi a ſe debitam penſionem probabiliter ignorauit, iſtius generalis clauſula (ſi qua mihi, &c.) beneficio reſtituitur.*

11 *Conſanguineus coniuncti facta noſſe, & quæ ab eo geſta ſunt, ſciſſe præſumitur.*

12 *Feudatarius, præcedentis inueſtituræ documentis aut inſtrumentis deſtitutus, & bona abs ſe poſſeſſa feudalia eſſe non edoctus, talis ignorantię occaſione reſtitutionem, & quibus alijs de cauſis impetret?*

CAPVT LXXVI.

SI aliquis à creditore, quo ab eo debitum conſequeretur, coram iudice conuentus fuerit, ita vt hic ad ſoluendum condemnatus extiterit, quum tamen verum eſſet, hunc prius ſoluiſſe, quod nihilo minus ab eo ignorabatur, ſi tandem in rem iudicatam tranſierit ſententia, ita vt hic ſecundo loco ſoluerit, annum poterit reſtitui potiſsimum ex clauſula illa generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur? Huic enim accedit talis ignorantia, in quo defendit reſtituendum, adferens ad id doctrinã Bar. in l. ſi mater, circiter principium. ff. de recep. rei iud. & Angel. in l. ſi is ad quem. ff. de acq. hær. & l. 3. §. item ſi rem. ff. ad l. Falcid. Tria tamen in eam ſententiam admodũ vrgere viden-

1 tur. Primum, quòd huic, qui indebitum
ignorans ſoluit, indebiti competat con-
dictio: quæ quum ſit remedium ordina-
rium, debeat extraordinarium omnino
ceſſare, & prorſus ſileſcere. Quod obſtat
ſecundo loco, eſt lex cum antiquioribus.
2 C. de iure deliber. vbi ſi quis infra annũ,
hæreditate non adita, deceſſerit, delibe-
randi ius ad hæredem ſuum tranſmittit.
Quòd ſi decedens ſibi delatam hæredi-
tatem ignoraret: tunc eo caſu nullũ ius
tranſmitti, nec quouis modo eſſe ex de-
functi ignorantis perſona ſuccurrendum
vt ex eo pateat, legem ignoranti non a-
3 deſſe. Tertium, quòd non videatur hæc
ignorantia, qua is ducitur, probabilis, qui
4 factum proprium haud ignoraſſe debue
rit. Vera tamen & facilius reſponſio ad
hæc omnia poterit accommodari, & vt
ſigillatim procedatur, non obeſt primo
loco, ceſſare debere hoc caſu reſtitutio-
nem, ꝙ indebiti condictio competat. Ad
hoc quippe ſtudioſus Lector ſuppetere
reſponſum intelliget, qui animaduerte-
rit, ſeligi poſſe extraordinarium reme-
5 dium, ſecluſo & poſtpoſito ordinario. Si
quis extraordinario eſt vſurus, exiſtimet
ſibi pinguius ea via, quàm alia conſuli:
quod ſatis eſt, præſenti negotio accom-
modabile. Nam ſi hic indebiti condictio
ne experiretur, etſi à ſe primo exolutum
debitum doceret: poſſet tamen rei iudi- 6
catæ exceptione repelli, & ita eius inten
tio ſubduci, ac planè ſummoueri, vt lon-
gè ei ſit fructuoſius, aduerſum rem iudi
7 catam reſtitutionẽ impetrare. Implora-
bitur aũt hoc ordine: Nam in primis pro
ponet à ſe primum ſolutum, & ſe ita edo
cturum aſſeuerabit: demum deducet, ſe
ignorata prima ſolutione, rei iudicatæ ſa
tisfeciſſe: petens aduerſum eã ſolutionẽ
ſe reſtitui: maximè vt reſcindatur talis
ſententia, ita vt ei quod ſoluit, repetere
volenti, rei iudicatæ exceptio obijci nõ
poſsit. Nec aduerſabitur l. quum anti-
quioribus, ſi modo, vt decet, vetũ illius
ſenſũ expenderis. Vult. n. hæredi non ſuc
curri, etſi defunctus actũ, de quo ageret,
ignoraſſet, ꝙ ſit eo caſu lucri captãdi quę
ſtio, puta aſſequẽdæ hęreditatis: q̃ tamẽ

penes hæredem aut defunctum nunquã fuerat: quaſi ſecus cenſeri debuiſſet, etſi de vitando damno emetiſſet controuerſia: qui caſus eſt omnino à præcedenti diuerſus & ſeparatus: in quo præcipuè agitur, ne lædatur & offendatur, qui conuentus fuerat: quem eſſet iniquum duplici ſolutione grauari, ita vt ſat tibi ſit manifeſtum, vtroſque terminos eſſe diſtinctiſsimos: & ita fruſtrà de vno ad alium argui, argumento l. fin. C. de codicil. Sed & efficacior alia ratio adferri poteſt, tranſmiſsioni ibi locum non eſſe, quòd
7 ſuapte primordiali & eſſentiali natura tranſmiſsio annexam habeat ſcientiam ita vt nihil ſit ipſa ignorantia oppoſitius, ita teſtantibus Doctor. in l. vnica. C. de his qui ante apert. tabul. potiſsimum in extraneo. Quid igitur tu mirabere, ſi a defuncto ignorante nihil in hæredẽ tranſmiſſum fuerit? Non autem diſputationi locus eſt, an poſſet hic hæres reſtitutionem impetrare, quia ignorans defunctus hæreditatem non adiiſſet. Eſt quippe quæſtio longè ab hac abſtracta, quam nos ſuo ordine diffuſiſsimè examinabimus. Quod eſt reliquum, adeſſe nequit tertio loco ad latum, videlicet in facto proprio ignorantiam refutari: quum hæc concluſio non ſit paſsim & indiſtinctè vera, imò quandoque eſt tolerabilis ſi ta-
8 lis perſona fuerit, in qua veroſimiliter poſſit præſcripta ignorantia concurrere, quia ſit obuolutus ſummis & grauibus curis, vt eſt pleniſsimè annotatum a Iaſone in eo §. ſin autem alterutra, quem tu ibi hac de re videre poteris. Sic potuit iſte longa tempeſtate ante latam ſententiam, aut ſi voles, litem intentatam ſoluiſſe, ita vt ea temporis diuturnitas cum illo negotiorum domeſticorum globo coniuncta, iuſtiſsimam ita eo ignorantiã induxerint. Quare ea regula, In facto proprio, eſt ad talem actum, quem is ignoraſſe non poterit, aut debuerit, referenda: puta ſi per paucos dies ante litis
9 inſtaurationem ſoluiſſet. Prædicta igitur te apertè docebunt, hoc probabilem & iuſtam ignorantiam in maiore operari, vt ex clauſula generali, Si qua mihi, &c. is reſtitutionem debeat aſſequi. Quod præter cætera omnia exempla tu etiam comprobatum agnoſces, ſi animum deflexeris ad doct. Barr. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter ff. ex quib. cau. maio. necnon Ange. in l. annus. ff. de calum. & Bart. in l. ſi inſulam. ff. de verbo. oblig. quibus locis teſtantur, heredem emphyteotæ, qui a canonis ſolutione infra biennium ceſſauit poſſe eius clauſulæ generalis beneficio reſtitui, ſi a ſe debitum ca-
10 nonem probabiliter ignorauerit, citra quam reſtitutionem ipſe alias mero iure a re emphyteotica excideret. Quibus in eo accedit Cynus in l. quotiens. C. de preci. impe. offe. Obtulit ſe etiam quandoque caſus alius, penè ei conſimilis, cuius iam ſupra meminimus, de eo qui a vero & directo domino bonorum feudalium inueſtituram non aſſumpſerat, qui a ſe ignoratum allegaret, talia bona ſeu dalia extitiſſe. Quo autem hic doceret, a ſe iuſtè ignoratum, inter cætera id ab eo proponebatur: Non primum, quam hoc tempore, ad eum præcedentis inueſtituræ inſtrumentum aut documentũ aliud perueniſſe, vt intellexiſſe potuiſſet, feudalia bona fuiſſe: defendens per has cauſas ſe iuſta ductum ignorantia. In eum tamen vnum proponebatur, contra ignorantiam adeſſe præſumptam ſcientiam: quæ in hoc conſiſtebat, quòd prior inueſtitura, quam ad ſe de nouo perueniſſe proponebat, fuiſſet ab eius fratre recognita: vt ex eo diceretur, non potuiſſe
11 hanc ab ipſo ignorari: quia præſumeretur conſanguineus coniuncti facta noſſe, Et quæ ab eo tractata ſunt, ſciſſe, argu. l. de tutela. C. de reſtitut. in integ. & l. octaui. ff. vnde cognati. Hoc tamen non oberit, quin ſentire debeas, tali caſu reſti-
12 tutionem indulgendam. ac eam ex iuſtiſsima pendere ignorantia: quod ſatis teſtatur inſtrumenti de nouo reperti aſſertio. quam ſi ita agendum viderit & probarit, iudex talis ſuo ſacramento expurgabit, aut alias explebit, vt oportunius ipſe animaduertet.

Quo

Quomodo intelligatur communis regula, quæ habet: Coniunctum, & conſanguineum præſumi non ignorare facta coniuncti.

SVMMARIA.

1 *Ignorari à ſorore fratrem condidiſſe teſtamentum, actus videtur ab ipſa cognatione & iure ſanguinis alienus.*

2 *Vicinum vicini facta non ignorare, de quibus actibus intelligendum ſit?*

3 *Regula illa, Conſanguineum & Coniunctū non præſumi ignorare facta Coniuncti, ad quos actus referenda præcipuè cēſeatur.*

CAPVT LXXVII.

AT ceſſabit eius ſcientiæ præſumptio, ſi regulam, quæ habet, Conſanguineum præſumi ſcire facta conſanguinei, ad ſanguinis iura referendam cenſuetis, vt progreſſum naturæ coniuncti, & quæ ex cognatione dependent, nō ignoraret: ita declarante Baldo in l. quoniā ſororem. C. de iur. delib. maximè eius textus argumento, vbi aptè defenditur, à ſorore fratris teſtamentum ignoratū,
1 quum ſit actus ab ipſa cognatione alienus, nec aliquid habens cum qualitate ſanguinis commune. Facit & in eãdem ſententiam elegans Baldi doctrina in l. ſi ita. §. ſi. ff. de fun. inſtruct. vel inſtru. le-
2 ga. & l j. C. de colluſio. de tegen. in qua l. j. is refert, licet vicinus præſumatur nō ignorare, imò ſcire vicini facta: hoc tamē exiſtimauit ipſe intelligendum de his actibus, qui paſsim oculis obijciuntur: puta, vicinam, mulierem adulteram eſſe, quia penè videntibus, & id agnoſcentibus vicinis, acciderit, & quæ quoſcunque, etiam hora ei ſuſpectiſsima, ad domum admittere. Quod & conſimilibus alijs caſibus poſſe adaptari exiſtimauit, quaſi ſecus iudicandum crediderit, ſi de

his quę oculos vicinorum poſsint latere tractetur: vt eſt in his quæ non palam, ſed quandocunque domi & occultè ſiunt, quod etiam poſt eum ita docet Angel. in l j. ff. ſi cert. peta. Sed & illud nequaquam abſurdum putauerim, ſi dixeris eam regulam eſſe ad actus, quos tractum ſucceſsiuum habere agnoſcimus, referendam: & qui paulatim, ac ſecundum temporis ſeriem extricantur, vt eſſe aliter debeat in his quę momento abſoluuntur: vt eſt, ſi de celebrãdo contractu actum fuerit: quo fit, ſi hoc ad negotium, cuius eſt controuerſia, retuleris, apertè intelliges, nihil in hunc vigere, quare pręcedentem ſciſſe præſumatur.
Potuit enim tunc à prouincia vel loco, 3
in quo celebratus extitit contractus, abfuiſſe. quare ego in eam omnino ducor ſententiam, vt præſcripto caſu hic verè ignoraſſe inueſtituram præſumatur.

Si abſens à prouincia nondum adita hæreditate deceſſerit, vtrum poterit hæres reſtitutionem impetrare?

SVMMARIA.

1 *Hæredem ab aliquo ſe inſtitutum eſſe quis ſciens, hæreditatem delatam adire voluiſſe præſumitur.*

2 *Ignorantię cum abſentia copula atq; effectus quis?*

3 *Regulę illius vulgatiſſimæ, iuſtam habere ignorantię cauſam, eum qui in ius alterius ſuccedit, verus intellectus quis?*

4 *Actori, antequam inſtituat iudicium, quę conſideranda ſint & inueſtiganda?*

5 *Reſtitutio ex iuſta & probabili facti ignorantia conceditur.*

6 *Tutor vel petitus, vel teſtamento datus, ſe tutorem conſtitutum eſſe, non ex remiſsioris negligentiæ vitio, ſed iuſtæ ignorãtiæ occaſione non intelligens, idq; liquidiſsimis probationibus oſtendens, vtrum periculo eius temporis, quod ipſo ignorante effluxit, teneatur, necne?*

CA-

CAPVT LXXVIII.

ADnectamus in hac ignorantiæ materia exemplum aliud: Si quis ignorans ſe hæredem à Titio inſtitutum, quia tunc abſens à prouincia, nondum adita ab eo hæreditate, ab humanis deceſſerit, an nũ erit in hæredis manu, ex generali clauſula: Si qua iuſta cauſa mihi, reſtitutionem aſſequi, potiſsimum ob eam iuſtam ignorantiam? quia alias ſit præſumendum, ſi
1 hic ſe hæredem inſtitutum ſciuiſſet, hæreditatem ſibi delatam adijſſet. In quo breuiter & explicitè concludere poteris: abſentiam cum tali ignorantia copulatam hoc omnino efficere, vt hæredi
2 ſuccurri debeat, ad quẽ nemo neſcit reſtitutionem tranſmitti: ita declarante Bart. in l. j. ff. de acquir. hære. Quod etiã ab eo attingitur in l. Pannonius, ſub eodem titulo. quod nos plenius & vberius infrà excutiemus, qui duxerim ſuo ordine eius l. Pannonius, mentem extricare. Sed præter hoc habes huius præſentis deciſionis fautorem Alex. conſil. 20. j. vol. Quid pluribus? Sunt enim, quod ad hãc facti ſpectat ignorantiam, tot frequentiſſima, expoſitiſsimaque exempla, quàm vt operæprecium ſit, ea perſequi: quibus omnibus vt coronidem adnectamus, te finaliter vnum annotare oportebit, regulam illam, quam pro baſi huius materiæ
3 in initio aſſumpſimus, videlicet eum, qui in ius alterius ſuccedit, iuſtam habere ignorantiæ cauſam, eſſe ſic declarandam, modò conuentus hæres fuerit, ſecus vbi fuiſſet actor: quod ſatis deſumitur ex ea l. qui in alterius Quorum diuerſitatis ratio ita conſiderari poteſt.
4 Nam actor primùm, quàm iudicium inſtituat, debet ſumma cum diligentia, & ad amuſsim inueſtigare negotium, quia in eius ſit poteſtate agere, vel ab agendo ſuperſedere, vt eſt in l. ſi quando. C de dilatio. per quam abnegatur dilatio, vt poſsit reſcriptum, quo eſt vſurus, producere: quia ab initio & ante litem motam debuerit ſibi conſulere, nec primum eã litem, quàm apud eum eſſet tale reſcriptum, excitare. Et tamen eſt æquiſsimũ, vt ei qui ad iudicium fuit euocatus, tali dilatione conſulatur, puta ad improbãda precum mendacia, proferenda inſtrumenta: aut ad teſtes neceſſarios producendos: quum his munitus eſſe non potuerit qui præter, omnem expectationem ad alienum iudiciũ prouocatus fuerit. Ad quod etiam conducit l. purè. §. fi. ff. de do. exce. quod ego plenius non diſcutio, quia res ſit indubitata. Sic ex præſcri. omnibus ſubſiſtet firma, fixa, & ſo-
5 lidiſsima concluſio, iuſtam & probabilẽ facti ignorantiam hoc operari, vt concedi reſtitutio debeat. Quam concluſionẽ præter præſcripta omnia teſtimonia cõfirmat l. ſi tutor petitus. C. de pericu. tuto. in qua habetur, ſi petitus tutor, vel teſtamento datus, ſe conſtiturum tutorẽ,
6 non ex remiſsioris negligentiæ vitio, ſed iuſtæ ignorantiæ occaſione, id didiciſſe non valuerit: hocque ab eo liquidiſsimis oſtenſum fuerit probationibus, periculo eius temporis, quod eo ignorante decurſum eſt, non tenebitur, hac maximè ratione, quia ignorauit. Cuius textus inductionem ego omiſiſſe nolui, quòd plurimum negotio conducere videretur, & præſcriptam ignorantiæ opinionem confirmare: in quam it, & eam planè ſequitur Scribentium turma. His opportunè admodum ſubiungi poſſent, quæ ampliſſimo ſtylo tractãtur à Doctoribus, quod ad iuris ſpectat ignorantiam, vtrum aduerſus eam debeat reſtitutio in integrũ dari? quòd tamen conſultò adhuc prætermittendum duximus, donec excuſſerimus duas quæſtiones, ignorantiæ facti omnino accommodas, quarum prior eſt talis.

Cũ in ius alterius princeps ſucceſſerit, an num poterit aduerſum ignorantiã reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia iuſta cur in Principe non pr ſu-*

ſumatur?

2 *Principem in reſtitutionis negotio à priuato nihil ex ſententia quorundam diſcrepare vel differre.*

3 *Principem eadem, qua domeſticum, obuolui ignorantia poſſe.*

4 *Teſtamentum coram principe factum, quibus de cauſis minus indigeat conſuetis ſolennitatibus, quàm aliud, apud communem plebem, aut hominem priuatum conditum?*

CAPVT LXXIX.

SI in ius alterius Princeps ſucceſſerit, an num ex iuſta & probabili ignorantia reſtitui
1 poterit? Rationem autem dubitãdi apud me excitabat, quòd in Principe non præſumatur iuſta ignorantia: quia infinitos apud ſe aulicos & miniſtros habeat, ſua curantes negotia, quos haud ſit veriſimile rem neglexiſſe: argumento l. omnium. C. de teſtam. Hac tamen difficultate non obſtante, Ale. conſil. 84 primo volumine, voluit, etiam reſtituendum Principem: quum ex illius
2 mente nihil in eo Princeps à priuato diſcrepet: allegans in ſuam ſententiã gloſſ. in §. quia verò temporales, in Authentico de eccleſiaſtici titul. Cuius opinionẽ ego omnino ſequor, tanquam veriſsimã quam infirmare, aut elidere nequit talis præſumptio oppoſita: potiſsimum, quia inſtructiſsimam & numeroſam habet
3 familiam, eum id non ignoraſſe. Eſt enim ea ratio leuis admodum, nec omni ex parte concludens: quia, qua ignorantia princeps obuoluitur, ita & hoc in domeſticis concurrit. Exempli gratia: Si in ſtrumentum de nouo repertum fuerit, quo edoceretur, longè amplius in patrimonio defuncti fuiſſe, quàm in eius bonis prius reperiretur, nonne quæſo, id inſtrumentum ſic latere potuit Principis domeſticos, vt ipſum Principem? ita ſanè. Quod autem in eam rẽ conſideratũ eſt, non de eſſe infinitos, qui principi aſsiſtãt, vt in ea l. omniũ, cõfunditur ex priore illa reſponſione: quam etiam coadiuuabit vnũ aliud, debere hoc referri ad caſum eius l. omnium, per quam diſponitur, teſtamentum coram Principe factum, non deſiderare tantam ſolennitatem, qualem agnoſcimus neceſſariam in
4 cæteris teſtamentis. quòd eſt ea cauſa: quia quum Princeps habeat, qui paſsim eius veſtigia ſequantur, & euntem comitentur, non videri defuiſſe teſtes, qui tali teſtamento interfuerint, vt ex ſolennitatis obmiſsione argui nequeat teſtamentum, aut euerti.

An contra longiſſimi temporis præſcriptionem reſtituatur eccleſia?

SVMMARIVM.

1 *Eccleſiam, iuſta ignorantia ſeſe excuſantẽ, reſtitutionem obtinere debere.*

CAPVT LXXX.

AFfinis præcedenti difficultati eſt alia diſputatio: Vtrùm, ſi ſe ignorantia tueatur Eccleſia, reſtitui eam contra longiſſimi temporis præſcriptionem debeat? Quam dubitationem mouit Aretinus conſilio 15. quo loco voluit reſtituendã. quod omnino probauit Zizennellus, necnon Ioannes à Lignania in Clementina prima, de reſtitut. in integ. quorum opinio ſat efficaciter confirmatur ex mẽte c. j. de reſtit. in integ. lib 6. vbi in curſu quadriennij ad reſtitutionem implorandam præfixi, ponderatur Eccleſiæ mo
1 ra: qua tamen non moleſtabitur Eccleſia, ſi iuſtam ignorantiam propoſuerit: ita vt per eum textum opinati ſint, etiã lapſo quadriennio ſuperiorem ex bono & æquo officio iudicis nobili reſtituere Eccleſiam poſſe, vt ei iuſtè ignoranti nõ currat illud quadrienniũ. Hoc tantũ de Eccleſia iã decreui excutere: poſtea, & ſuo ordine fuſius, quę ad eã ſpectãt, examinaturus: ꝙ cõſtituerim, ꝗ ad Eccleſiæ reſtitu-

reſtitutionem ſpectant, ſeparatim explicare. Videamus nunc, ſi de iuris ignorantia tractetur, an ſit reſtitutioni locus?

Vtrùm contra iuris ignorantiam competat reſtitutio?

S V M M A R I V M.

1 *Mulier aut ruſticus, utrùm contra ignorantiam temporis, in præſcriptione à iure præſtituti reſtitui poſsit?*

C A P V T LXXXI.

ACcedatur iamiam ad eā Iuris ignorantiam, cuius ſuprà meminimus. Supradictis igitur copulari rectè poterit: Si de iuris tractet ignorantiā, & nitatur aliquis, ſe ob eam debere reſtitui, an tu ſimile in ea feres iudiciū, quale de ea quæ eſt facti, ob q̄, modò ſit probabilis, cōcedit, reſtitutio? Et vt tu iſtud maturiùs aſſequare, non grauabor hoc loco aliquot exempla recenſere, plurimùm ad illud negotium conducentia. Primum, quod ad iuris ignorantiam ſpe
1 ctat. :Si contra mulierem, vel ruſticum, præſcriptum decennio inter præſentes fuerit, aut inter abſentes 20. annis, iįſq́; ſe reſtituendos implorēt, allegantes à ſe ignoratum, an decennio ſeu viginti annis ita de iure præſcriberetur? nec etiam ſciſſe, quod de præſcriptionis interruptione lex ſanxiſſet, an ſuadeat ratio talem reſtitutionem concedendam? Si denique ab his intra tempus à lege præſtitutum, de adeunda hæreditate, aut agnoſcenda bonorum poſſeſsione, deliberatū non fuerit, vt eſt in l. j ff. de iure delib. iudicabiturne talis iuris ignorantia probabilis?

Si non debitè, & ſecundum iuris formam ſit confectum à minore inuentarium, an ſit locus reſtitutionis?

S V M M A R I A.

1 *Minor ex eſſe maiori ſuccedens an & quando reſtituatur.*
2 *Minori propter iuris ignorantiam quare denegetur reſtitutio.*
4 *Mulierem, in confectione teſtamenti iuſtas & conſuetas ſolennitates omittentem, nullo modo iuuandum.*
4 *Mulierem inuentarium bonorum defuncti non conficientem, omni auxilio deſtituendam.*
5 *Ruſtico aut mulieri, dilatoriam ſeu declinatoriam exceptiones ante litem conteſtatam propter iuris ignorantiam haud proponenti, quare non ſuccurratur.*
6 *Quæſtione damni vitandi in medium allata, reſtitutionem etiam contra iuris ignorantiam concedi.*

C A P V T LXXXII.

TEmpus præſtitutum ad inuentarium conficiendum minori currit: ſed is reſtituitur, vt in §. pupillus, in Authentic. de hæred. & Falcid. per Doctor. in l. fin. §. ſin autem dubius. C. de iure delibe.
1 Quòd ſi minor maiori ſucceſſerit, quia ex aſſe ſit hæres, vtrum tenebitur pœna legis, ſecundum eum §. pupillus? Videtur autē, quòd ſic: cùm is obligetur ex actu, qui à defuncto prodijt. l. Aemilius. ff. de mino. facit l. apud Iulianum. §. j. ff. ex quibus, &c. Veruntamē eſt, ſi maior, cuius minor hæres eſt, monitus fuerit: tunc non reſtituitur minor, niſi in minoris perſona lapſus vnus ſit. l. continuus. §. in hac ff. de verbo. obli. Si verò monitus minor extiterit: tunc ad pœnam tenebitur, & reſtituetur, vt in eo §. pupillus, vbi hæc ita diſſeruntur à Barto. Aut quum inuentarium intra tempus, à lege determinatum, non confecerint, ſeu ſi illud minus ſoleuniter expleuerint. Quæ res non eſt tamen à ſumma dubitatione aliena, quum ſint, qui variè & diuerſimodè in hoc ſenſerint. Crebrior tamen apud Doctores inualuit opinio, propter iuris ignorantiam non eſſe reſtitutionē
2 dandam. Sed hæc ſententia ita paſsim ab ipſis declaratur, vt in his intelligi debeat, quæ actus formam introſpiciut, aut

alias

aliàs ad rigorem iudiciariũ referuntur.
3 Quare ſecundum eos, ſi mulier teſtamẽtum condiderit, in quo 7 teſtes non adhibuerit, aut aliquid aliud: quod ad teſtamenti ſolennitatem omnino ſpectabat, prætermiſerit, nullo modo iuuandam: ita hoc teſtante gloſ. quæ mulieris expreſsim meminit in l. ambiguitates. C. de teſtamentis. Quod etiam ad caſum alium protendendum tradiderũt, vbi mulier productionem inſtrumentorum
4 rum aut teſtium omiſit: ita, vt Bald. in l. final. C. de iure emphyteo. reſponderit, ab omni auxilio ſecludendam mulierẽ, quę inuentarium bonorum defuncti cõfici nõ curauerit. Quod expreſsius determinauit ante eum Bart. ſuo conſilio, Maritus inſtituit hæredem. quæ eorum ſententia, quod ad inuentarium attinet, eſt planè confirmata in §. penult. verſiculo, in omni perſona, in Authentico, de hæred. & Falcid. Poteſt & ſimile aliud exẽplũ referri de ruſtico, qui per iuris igno-
5 rantiam dilatoriam ſeu declinatoriam exceptiones ante litem conteſtatam nõ propoſuerit, vt ad id volens reſtitui repellatur. Soletque ad hanc communem concluſionem generalis adferri ratio: nõ enim eſt, quare lex contra iuris ignorantiam mulieri aut ruſtico opitulari debeat, quum & ſi perſonarum qualitas legum ignorantiam ſatis admittat: quia tamen in eo peritiores conſulere potuerunt, nec fecerunt, nullo modo eſt eis ſuccurrendum. Sapientiam enim non eã accipimus, quæ viris ineſt prudentibus, ſed quam quis per ſe, aut prudentiores aſſequi poteſt, vt eſt in l. regula. ff. de iur. & fact. igno. & l. bonorum. ff. de bonorũ poſſeſ. Contra tamen communem eam ſententiam ſic inſiſti poterit: nam vbi-
6 cunque vitandi damni quæſtio in medium adfertur, etiam ſi iuris ignorantiã admiſeris: certum eſt tamen, tali caſu legem adeſſe, vt eſt in l. iuris ignorantia, ab oppoſito intellectu deſumpta. C. qui admitti. In qua recitatur ſequens concluſio: Si lucri excitetur quæſtio, nullo fauore dignam mulierem: quaſi lex ſecus ſtatuendum probet, ſi de damno agatur.

Quòd ſi prædicta omnia exempla conſiderentur, nonne omiſſas à muliere exceptiones, ceſſationem à producendi inſtrumentis, minus ſolennem inuentarij confectionem, iuris rigorem inſpicere, ipſe fatebere, & damnum ac incommodum ex eiſdem caſibus reſultare? Et tamen ſi vera eſſet aſſumpta regula, reſtitutioni locus eſſe deberet.

Quomodo lex adſit ruſtico ius ignoranti, hoc loco explicatur.

SVMMARIA.

1 *Ruſtico per ignorantiam iuris album Prætoris corrumpenti, non ſolùm ſubueniendum, ſed & lege ei, per imperitiam inſtrumenta non edentem, ſubueniendum.*
2 *Ruſtico aut mulieri contra iuris ignorantiam quare non faueatur.*
3 *Militi etiam lata ſententia, ſententiam per emptoriam proponere quare fas ſit.*
4 *Ruſticus quibus conditionibus in integrum reſtituatur.*
5 *Ruſtico & mulieri certis in iure comprehenſis caſibus ſubuenitur, & num. 7.*
6 *Ruſticitati, non niſi æquitate ſuadente, eſſe vel conniuendum, uel ſuccurrendum.*
8 *Minores, ſi de euitando ipſorum damno agatur, etiam contra ignorantiam iuris eſſe reſtituendos.*
9 *Ignarum ſi quis ſe ſui iuris fuiſſe detulerit, an reſtituendus ſit?*

CAPVT LXXXIII.

EVerti præterea poſſe Communem intelliges ex his, quæ deſcribuntur in l. ſi quis id quod. ff. de iuriſdict. omnium iudic. & l. j. §. edenda. ff. de edend. in qua l. ſi quis, ruſtico, qui per ignorantiam Prætoris album corrupit, ſubueni-
1 tur: imò & lex ei ſuccurrit, ſi per imperitiam inſtrumenta non ediderit: & tamẽ liquet his exemplis, de lucro captando agi,

agi, puta, ne puniatur, aut à ſuo iure exci
dat. Refragarur denique præfate conclu
ſioni l. fi. na C. de teſtament. in qua ha-
betur, eſſe ruſticitati condonãdum: qua-
re igitur id nõ paſsim & generaliter ob-
ſeruabitur? Priori tamen obiectioni ſic
reſpondendum exiſtimauit Bartol. in l.
1. C. de iuris & fact. ignor. vt contra iu-
ris ignorantiam mulieri, aut ruſtico nul-
lo modo ſit fauendum, etiam ſi de dam
no vitando tractetur: circa ea potiſsimũ
ad iuris rigorem ſpectant: quia ſpeciali-
ter introducta ſint: aſſerens, ſequiorem
2 hanc eſſe Doctorum ſententiam: & quã
conſulit in praxi a iudice ſequendã. Sed
qua ratione hoc ita ibi diſponatur, non
exprimit: cuius tamen declaratio vide-
batur prorſus neceſſaria: quam in ſum-
ma hanc eſſe crediderint: Ideo tales re-
pelli, quia quum per prudẽtiorẽs (quod
prætermiſerunr) poſſent aſſequi, æquũ
eſt, vt ſibi tam latam culpam imputent,
quam imperitiæ aſcribi docet lex, quod
Nerua. ff. de poſi. Atque ex his ſuppetit
reſponſum ad illam l. primam. Quæ ſi
benè intelligatur, nihil certè aduerſabi-
tur, imò planè communem ſententiam
confirmabit: in qua diſponitur, militi in
militiæ fauorem hoc permitti, vt etiam
lata ſententia, poſsit exceptionem per-
3 emptoriam, quam omiſit, proponere. Et
tamen eo caſu de vitando damno con-
tenditur: quia hic aduerſarium exce-
ptione ſolutionis repellat: vt ea in mili-
te ſpecialitas ſatis doceat, tali priuilegio
ius commune refragari: nec id ad mulie
rem aut ruſticum eſſe extendendum.
Quod de ruſtico etiam apertè ſenſiſſe
viſus eſt Bar. in ea l. prima, quã putauit
in eo non procedere, hac ratione: quia
quum à iure communi ſit exorbitans,
non debet id ad caſus alios non expreſ-
ſos referri. argumento l. ſi verò. § de vi-
4 ro. ff ſolut. matri. Et ſi poſtea eodem lo-
co admittat, poſſe ruſticum reſtitui, ſed
ea lege ſi iuſta & probabilis ignorantia
acceſſerit, fietque id beneficio generalis
clauſulæ: Si qua mihi iuſta cauſa videbi-
tur: quem textum ſi ita intelligendum
duxeris, patebit omnino in nullo obeſ-
ſe. Cæterùm Fulgoſius & Romani. in l.
iuris ignorantia. C. qui admitti. volẽtes
extricare ſecundo loco propoſitum obi-
cem, quem communi aduerſarij præmi-
ſimus, putarunt ſic eſſe diſſoluendum,
vt certi ſint in iure caſus, à legibus deſi-
gnati & oppreſsi, in quibus mulieri & ru
ſtico faueatur: inter quos ſolent duo il-
la, quæ pro oppoſitis conſiderauimus,
5 enumerari exempla. Quàm tamen à ve
ro abſit hæc eorum conſideratio, vel ex
ſequentibus tibi manifeſtum fiet: quum
ad hoc dici poſsit, caſus illos iuris rigorẽ
inſpicere: quod ipſimet in ea lege, Iuris
ignorantia, fatentur; vbi effingunt exẽ-
plum de ruſtico, qui ſua non edidit in-
ſtrumenta: quorum tamen editio fuiſſet
ex legis neceſsitate faciẽda, ita vt hic no-
dus plurimorum capita torſerit. Poterit
tamen communis ſententia facilè ita ſu
ſtineri, vt verum non ſit, eos duos caſus
rigorem iuris intueri: ſi attenderis, talẽ
rigorem ſic à Doctoribus declarari, vbi
omiſſa fuit ſolẽnitas neceſſaria, & quàm
lex omnino deſideraret: puta in conden
do teſtamento, codicillis, donatione cau
ſa mortis, & ſimilibus alijs caſibus. Nam
etſi hic ſua inſtrumenta nõ ediderit, aut
Prætoris album corruperit, nõ ſequitur,
vt ex eo dicatur iuris rigorem ſpreuiſſe.
Potuit enim ignoraſſe, an edẽda eſſent,
vel vtrum Prætoris album liceret vitia-
re. Præterea his accedit, quòd duobus i-
ſtis exemplis de damno vitando agatur,
vt meritò reſtitui debeat: puta, quòd ad
albi corruptionem ſpectat, nec pœnam
quinquaginta aureorum ſubeat; demũ,
vt ius ſuum illæſum per nouam inſtru-
mentorum exibitionem maneat. Nec
eſt in rei veritate ſolennitas neceſſaria
exibere inſtrumenta, & ſi textus dicat,
eſſe edenda: quod verum eſt, vbi id ex-
pedit, alias ſecus. Potuit enim iſte teſti-
bus intentionem ſuam probaſſe, vt non
6 ſit inſtrumentorum alio opus adminicu
lo. Quod demum & loco tertio narra-
tum eſt, legem vellet ruſticitati eſſe con
donandum, non ex eo eſt inferendum,
vt paſsim his ſuccuri debeat: imò ſolùm
quum hoc ſuadet æquitas: quod eſt in
exem-

exemplis & caſibus à lege expreſsis:id-
7 que planè deſumitur ex l. fina. C. de iur. & fact. ignorã. in qua primum habetur non ſuccurri mulieribus cõtra iuris ignorantiam, niſi quod ibi textus ait, in caſibus à lege deſignatis: ita vt poſsit ad ruſticum conſimili iure extendi: quam declarationem, aut ſi malis, ſolutionem, tu abſurdam iudicare non debebis, quippe quæ ex legis medulla prodeat. Eſſet enim aliàs difficillimum, quorumuis caſuum particularem & ſpecificam aſsignare rationem, & de quouis tutum ac ſtabile ferre iudicium. Te tamen ſemper oportebit ita in eum ſcopum declinare, vt conſideres ipſe, an damni vitandi ſit
8 controuerſia, eoq; caſu ijs ſuccurri: quod & minoribus multò fortius adaptabitur, vt etiam contra iuris ignorantiam reſtitui debeant, ſi de eorum detrimento ageretur. Præter eos autem caſus, quos primùm enarrauimus, vbi de damno vitando certatur, poterit hìc obiter recenſerijs, quem annotatum reperies in l. j. §. fina. ff. de iure fiſci, vbi adfertur exemplũ
9 de eo, qui ſui iuris ignarus, ſe tamen detulerit, ita vt reſtitui poſsit, ſi ea ſit perſona, quæ propter ruſticitatem id ignoraſſe potuerit. Habes denique l. 3. §. penul. ff. de ſuſpect. tuto. necnõ l. 3. §. j. ff. ſi quis in ius vocat. non ierit, quibus exemplis ruſtico, quod etiam ad iuris ignorantiam attinet, lex adeſt.

Extricatur hoc capite, quomodo ruſtico & mulieri ſubueniatur?

SVMMARIA.

1 *Remedium ordinarium ceſſat, vbi à lege extraordinario prouidetur.*

2 *Ruſticus ob non exhibita inſtrumenta culpatus, quo pacto ad exhibitionem eorum admittendus?*

3 *Mulier & ruſticus in legem peccantes, beneficio legis ordinariæ non fruuntur.*

CAPVT LXXXIIII.

QVibus ſic elucidatis, vt ita ſubſiſtentibus, non impertinens ad præſens negotiũ videbitur, hoc paſſu examinare, an in præſcriptis exẽplis, & a lege expreſsis caſibus, quibus mulieri & ruſtico ſuccurritur, ſit ab his via reſtitutionis imploranda: aut an ſat conſultum ſit, vt ordinario remedio eis ſubueniatur? Cuius quæſtionis dubita-
1 tionem facit: Quòd ceſſare ordinarium remedium debeat, vbi à lege extraordinario prouidetur: & ita fruſtrà ad reſtitutionem confugi, quum talia exempla ſint in Corpore Iuris deſignata & clauſa, ita vt ſi culparetur ruſticus, quare ſua
2 non exhibuiſſet inſtrumenta, poſſet ſimplici via ordinaria ad talium exhibitionem admitti, citra quamuis aliam officij nobilis imploratione, alias nihil operaretur talis ſcripta Iuris communis diſpoſitio. Qui verò in oppoſitam ierunt ſententiam, conſiderarunt poſſe minorem, prætermiſſo ordinario auxilio, extraordinarium amplecti, ſi eo ſibi pinguius cõſultum putarit, vt idem in ruſtico & muliere diſponi debeat. Meum tamen hac in re eſt iudicium, vt mulier & ruſticus contra eam iuris ignorantiam reſtitui in integrum debeant, & eſſe ita declarandas leges, quibus diſponitur, in certis caſibus eis ſuccurri, puta per reſtitutionẽ in integrum, & nobili officio iudicis, vt quum in legem peccauerint, æquum nõ
3 ſit eos ordinariæ legis beneficio frui, & ideo Bar. in l. 1. C. de iuris & facti igno. non extra rem putauit, ruſtico ex clauſula generali ſuccurrendum eſſe, quæ eſt expreſſa huius puncti deciſio. Quod tameq prædiximus legem cõtra iuris ignorantiam ruſtico non adeſſe, hoc eſt a te intelligendum, vt procedat, ſi is conſulere peritiores potuerit: idq; deprehenditur ex illa lege, Regula, & cæteris legibus, quibus diſponitur ſapientiã his caſibus ſic eſſe accipiendã, ſi p ſe aut prudentiores aſſequi hanc potuerit: quæ declaratio eſt indubitata. Sed ex ea pẽdet nodus

diffi-

difficilis, ſi è diuerſo ruſticus ſumma in conſulendis peritioribus ſit vſus diligẽtia: neminem tamen repererit, cuius cõſilio poſſet vti, num iudicabitur caſus ille probabilis, & ob quẽ reſtitui debeat?

Vtrùm attendatur, an pro aſſequenda reſtitutione ruſticus conſulere peritiores debuerit?

S V M M A R I A.

1 *Mulier ob non expoſtulatum filio tutorem ſucceſſione vtrum priuanda.*

2 *Mulier omittens peritiores conſulere, non reſtituitur.*

CAPVT LXXXV.

ET vt tu liquidiùs iſtud intelligas, ſubiungam ego hoc loco practicabilem caſum, è cuius reſolutione manebit diſſoluta ea quæſtio. Ruſtica quædã mulier poſt longam bonorum adminiſtrationem filij ſui impuberis, petijt à iudice, ſe ad filij tutelam admitti, & vt poſſet inuentarium bonorum, ad filium ſpectantium, conficere: quę duo, primùm quàm bonis filii ſe immiſceret, expleſſe debuiſſet, vt eſt iuris notiſsimi: ita vt aduerſum talem negligentiam reſtitui ſe expoſtularet, allegata primùm iuris ignorantia: tũ, quòd in rei veritate fuiſſet ſua opera filij patrimonium plurimum auctum: quę duo aſſereret reſtitutioni omnino accedere, in quo dubitatum fuit, an eſſe pro
1 reſtitutione declinandum? Excitabat autem difficultatem, quod ſecundum iuris, communis determinationem ob non expoſtulatum ab ea tutorem filij, ſucceſſione priuata & concluſa fuiſſet, vt eſt in lege, omnem. C. ad Tertul. ita vt talis proba adminiſtratio non videretur ſufficere, per quam ſummoueretur tam notabilis negligentia: imò ita placuit quibuſdam hæc ſententia, vt à reſtitutione excludendam mulierem terminarint, quæ primum fuit deciſio gloſſ. in l. 2. §. mater: ff. ad Tertul. Cuius gloſſæ ſenten
2 tiam putauit Caſtrenſis ſic eſſe temperandam, vt procedere debeat, vbi peritiores mulier conſulere potuit, alias ſecus: tunc enim ſolùm aduerſus ius poſitiuum peccaſſe, & deliquiſſe cenſetur: aſſerens, hoc tam verum eſſe, vt eſt certiſſimum, Deum exiſtere: cui ſanè hęrendum ego puto. Quid enim huic mulieri adſcribi poterit, à qua ſit tentatũ peritiores conſulere, ita vt ab ea opinione, tanquam æqua, iuſta, & meræ rationi cõſona, non cenſeam deficiendum.

Vbi ruſticus eſt ſequutus conſilium periti, & contra ius peccauit, vtrùm ſit reſtituendus?

S V M M A R I A.

1 *Ruſticus ab indocto patrono eluſus, ſi contra ius peccauerit, reſtituendus.*

2 *Ruſticus iura tenere non pręſumitur.*

CAPVT LXXXVI.

QVid autem? Si ruſticus aduocatum aliquem conſuluerit, qui eius conſilio motus, actũ iuri communi pugnantem, fecerit, erit num ei per reſtitutionẽ ſuccurrendum? Quem caſum memoria teneo, quandoque apud Senatum Dolanũ excuſſum: coram quo ab aduerſa parte in reſtitutionem pleraque obijciebantur. Primùm, quòd huic ruſtico adſcribendum eſſet, qui doctiorem, diligentiorem, & accuratiorem non delegiſſet aduocatum: quur etiam ei ſoli confidiſſet? & quare alios non adijſſet? hæc tamen non tam efficacia viſa tunc ſunt, vt impediretur reſtitutio, ita vt planè conceſ-
1 2 ſa fuerit. Quid enim, quum per ſe ruſti

tus iura non teneatur noſſe, ſed à peri-
tiorib. ea aſſequi & intelligere, ſi quod in
ſe fuit & ad quod adigebatur, præſtiterit
qua queſo culpa tu eum notare poteris?
nec iuuabit, quòd perſpectiorẽ patronũ
ſelegiſſe debuerit, qui exiſtimarit, hunc
quem adijt, virum doctum fuiſſe, & ta-
li eruditione fultum, vt ei facillimè adeſ
ſet, & qui etiam talis communi ſenten-
tia haberetur. Nec eſt mireris, ſi ab eo de
luſum ſe reperit: quum non deſint, quos
vulgus doctores reputet: qui tamen quæ
ad ius ſpectant, ſubfrigidè tractent, quod
non debet his aſcribi, qui ab eis conſiliũ
expoſtularunt. Cuius ſententiæ fuit Sali.
in l. fi. C. de pœna iud. qui malè iud. quo
loco recenſet, poteſtatem in ſyndicatu
excuſari, qui de aſſeſſoris conſilio aliquid
quod tamen legibus pugnaret, egiſſet:
modò is Aſſeſſor Doctoratus ornamen-
tis inſignitus eſſet. Solet enim talis dia-
dematis inſula, & tã inſignis (quod aiũt)
qualitas maximum præſumptæ eruditio
nis teſtimonium iudicari: ita teſtante. Sa
lic. eodem loco, cuius dictum eſt pluri-
mum ab Alex. commendatum in l. 2. ff.
quod quiſq; iuris. & conſ. 66. habita, prio
re vol. Et ita hunc articulum, aſſumptũ
que thema, putauero reſoluendum.

Si in propria lite aduocatus ſit erroneè verſatus, an is reſtitu tionẽ implorãs ſit audiẽdus?

SVMMARIA.

1 *Aduocato, in lite propria incautè verſanti quare non ſubueniatur.*
2 *Aduocatus ſeu Patronus per ſe leges & iura ſcire tenetur.*
3 *Aduocatum, antequam in ſua cauſa halluci natus eſſet, peritiorum conſilio vſum videri ſubleuandum.*
4 *Iudex, etiam conſultis peritioribus, perperã iudicans, a ſyndicatu liber haud efficitur.*
5 *Aduocati & ruſtici diſparem in ſubleuando rationem haberi.*

CAPVT LXXXVII.

CAeterum ex præcedentibus ſe of-
fert articulus alius excutiendus. Si
Patronus in propria cauſa legis formam
non obſeruauerit, ſeq; contra eum erro-
rem reſtitui petierit, vtrum ei reſtitutio
indulgeri debeat? In quo memini quan-
doque expoſtulatam ſimpliciter reſtitu-
tionem, nulla alia cauſa adiecta. Scio, &
ab altero Patrono allegatum, a ſe primũ
quã erraſſet, peritiores conſultos: qui po-
ſtremus caſus minus habet dubitationis
quam prior: quũ, quod ad primum atti-
1 net, certum ſit, non debere ei ſuccurri,
quaſi ſit turpe & inuerecundum profeſ-
ſori, ius, in quo verſatur, ignorare, vt eſt
in l. 2. ff. de orig. iu. Quod verò poſterio
rem concernit, putarunt quidam, idem
iuris, vt priore exemplo, ſtatuendum, fi-
nalemq; eam rationem, quam iamiam
2 attigimus, ſecundo caſui adaptabilem,
quòd hic per ſe leges & iura ſcire tenea-
tur: per quod eſt euacuata illa conſidera
tio de conſultis ab eo peritioribus. De-
cius tamen, quantum ad poſteriorem ca
ſum attinet, voluit in ea l. iuris ignoran-
tia, vt hic reſtitui debeat: quem excuſa-
ri in eo teſtatur, quòd tam ſuæ doctrinæ
non confiderit, quin peritiores pro con-
3 ſilio aſſequendo adierit, vt debeat ex ta-
li diligentia aliquid fructus & vtilitatis
aſſequi. Decij tamẽ ſententiam ego pro
bare nequeo. Ad quod me inducit, quod
paſsim in iure circunfertur: Iudicem, qui
etiam conſultis peritioribus, malè & ini-
què iudicauit, non tamen a Syndicatu
4 liberum effici: hoc ita docente Bar. in l.
ſi conuenerit. ff. de re iudi. Quod vel ea
fuit ratione confirmatum: quia per ſe id
ſcire debuiſſet, vt eadem ratio hoc caſu,
quæ in Aſſeſſore concurrat, ſecundum
notata in l. 2. ff. quod quiſque iuris. Et
hac de re Doctores in eadem l. 2. ſenſe-
runt, debere ſemper deligi doctum: pru-
dentem, & circunſpectum Aſſeſſorem:
ita vt ex præſcriptis videatur mihi hæc
opinio verior, probabilior, & Decij do-
ctrina longè concludentior. Quem iu-
uare nequit quod de Aduocati diligen-
tia ipſe conſiderauit. Si enim per ſe id
noſſe eſſet adſtrictus, iuuare eum ne-
quiret, quòd alium adierit: Nec etiam
eadem ratione huic diligentiæ eſt de-

ferendum,quaſi ſupra vidiſti ruſtico cõ-
5 donari,quòd vtriuſque qualitas ſit diſtin
ctiſsima, & omnino ſeparata : quum in
ruſtico non deſideretur iuris ſcientia,
ſaltem vt per ſe eam aſſequi debeat : in
Aduocato verò ſecus. Et ſecundum hæc
teneo memoria reiectam a Dolano Sena
tu ſupplicationem aduocati Veſulienſis:
cui quum eſſet lis aduerſum fratres, ac
ex eis conſortem ſecum haberet pupillũ,
cum eo ſimul agentem, poſt latam in eũ
& pupillum a iudice ſententiam omiſe-
rat intra dies decem, à lege præſtitutos,
appellationem introducere,imò eam ap
pellationem exequi.quod notabili errori
omnino adſcriptum fuit, quaſi ignoraſſe
non debuiſſet illius municipalis termini
formam:ita vt a reſtitutione,quam im-
petrauerat,repulſus fuerit : a qua quum
is agnouiſſet,ſe excluſum,tentauit poſt-
modum aliam viam:curauitq́; a pupillo
conſorte reſtitutionem implorari,vt tan
dem ex illius perſona aſſequeretur,quod
propria habere nequibat. Qui an aptè
id petierit, poſtea intelliges: ac quid tũc
ea in re Senatus ſanxerit,quia conſtitue-
rim examinare, vtrum in reſtitutionis
materia vnius conſortis beneficium alte
ri prodeſſe debeat: Fietq́; eo loco oppor
tunior eius ꝓſcripti pũcti determinatio.

Vbi à ruſtico ſunt periti conſu lendi,an vnum vel plures adire debeat?

SVMMARIA.

1 *Ruſticus vt inanes expenſas euitet, plures, quam unum Aduocatos conſulere non te netur.*

2 *Conſilium unum ſufficere, deficiente, a quo poſſit aliud expeti.*

CAPVT LXXXVIII.

ERit etiam diligenter aduer-
tendũ,an quum ruſticus peri
tos conſulere debeat, ſit ne-
ceſſum, vt plures,vel vnũ ex
his tantum adire debeat? Quam difficul
tatẽ attigit Dec. ſub ea lege, Iuris igno-
rantia: eamq́; ſic extricandã & explanan
dam putauit, vt ſi plures peritos aſſequi
potuerit,non vnum ex his tantum, imò
plures adijſſe debuerit. Quòd ſi vnicus
tantũ in vrbe aut alio loco extitiſſet, nõ
fuiſſe alterius conſilio opus : aſſerens id
deſumi ex §. quod autem, in Authẽtico,
de non alienan. rebus eccleſiarũ. in quo
§. diſponitur,res Eccleſiarum immobiles
ſiue integræ ſint,aut ruinæ ſuppoſitæ: in
quamcunque tamen perſonam non poſ-
ſe alienari, niſi in emphyteoſim, a iure
permiſſam: idq́; primum ſubtili indaga-
tione per duos architectos facta,aut etiã
vno præſente, ſi modò vnum ſolum ha-
buerit ciuitas. Cuius ſententiæ fuit ante
eum Bart. in l. 1. ff. de vent. inſpici. quem
eſt etiam ſecutus Alexan. in l. 1. § fi. ff. de
verb. obli. & conſi. 168. vol. 2: moti om-
nes à ſimilitudine eius caſus, vt eadem
ratione ſecundum eos hoc exemplo ſta-
tui debeat. Si tamen Decij doctrina, vt
eſt generaliter concepta, perpendatur, vi
debitur, me iudice, Decius textui, quem
pro ſe allegauit, omnino contradicere: in
eo quod ſenſit: Si plures ſint in vrbe pe-
riti, adeundos omnes: & tamen maiorẽ
numerum quam duorum non exigit il-
le §. Et ſi admittat plures numero fuiſſe,
quum vtatur hac dictione Omnes, quæ
de ſe eſt vniuerſalis, nec ab re ita ibi eſt
ſtatutum, vt euitetur infinitas,& ne ina-
1 nibus expenſis grauetur ruſticus : quas
ſufferre aliàs cogeretur, ſi omnem Ad-
uocatorum cœtum conſulere teneretur.
Poſſet tamen, diſputationis gratia, in hãc
iri ſententiam, nõ plus quam vnum, etiã
ſi in vrbe maior extet numerus, conſu-
lendum. Quid enim? Si ego ſolum aduo
catum adiero, qui cæteros quoſuis alios
doctrina, praxi, & omnigena antecellat
eruditione, nonne mihi ſatis conſultum
erit : quia illius iudicium cætera quorũ-
uis aliorum ſenſa & dogmata præcellat:
imò hæc conſideratio ex alio confirma-
bitur, puta ne hic ruſticus ſuperfluis affi-
ciatur expenſis. Vt tamen cominus de-
fenſetur, tu nouum exiſtimare non debe-
bis, ſi plures ſaltem duo ſint conſulendi,
quum

quitm expreſsim id lex deſideret, vt eſt
ſub. illis verbis: Si per . ſev aut peritiores
aſſequi potuerit: quaſi plurium conſi-
lium exigatur, alias fruſtra illa pluralis
ſermonis adiecta fuiſſet dictio: potuitq;
Iureconſultus ad id ita ſtatuendum mo-
ueri, quod tutius, firmius & ſolidius ſit
plurium, quam vnius conſilium, vt eſt in
eo capitulo. Prudentiam, extra, de offic.
delegat. Quod adhuc magis & effica-
cius procedat, quia de iuris cognitione
tractetur: vt ex his cum Decio conclu-
dendum cenſeam, ſaltem duos eſſe con-
ſulendos: quod non ab re ita fuit proſpe
ctum, & ad talem numerum id coarcta-
tum, vt euitetur infinitas. Sed & adhuc
2 ita intelligenda erit Decij ſententia, ma-
ximè duos adeundos, ſi modo hos aſſe-
qui potuerit, quia ſi vnicũ tantùm repe-
riretur conſiliũ, nec eſſet a quo exigi a-
liud poſſet, videbitur ille ſolus ſufficere.

Quę de ruſticis in reſtitutione in integrum aſſequenda diſponuntur, ad ſagaces ruſticos non extenduntur.

S V M M A R I A.

1 *Ruſticis non ob præſumptam aliquam ſagacitatem, ſed nudam ſimplicitatem, quæ ruſticitatis comes cenſetur ſauetur.*
2 *In ruſticis, & eius generis alijs innocentibus iuris ignorantia paſſim præſumitur.*
3 *Ruſticorũ ſimplicitatem & ſagacitatem diſcernere laborioſum atq; difficile uideri.*
4 *Ruſticus a iuris ignorantia non excuſabitur ſi ſagacitatem in eo agnoſcat, & nu. 6.*
5 *In ruſtico præter ſolam ſimplicitatem nihil exigitur.*
7 *Sagacitate in ruſtico deprehẽſa iudici quid facere conueniat?*

CAPVT LXXXIX.

QVAE tamen de ruſticis præmiſimus, tu id ad ſagacem ruſticum non extendes: hoc ita firmante gloſ. in l. athletas. §.
de ruſticis. ff. de excu. tut. Cuius opinionis eſt Alex. in l. ſi quis id quod. ff. de iuriſdict. om. iud. Putauit tamen Decius in ea l. ſi quis id quod, futilem eſſe præſcriptam declarationem: & per quam ſecundum eum limitaretur nimio, quam deceat, præcedens de ruſticis diſpoſitio, qui ſagacem ruſticum reputandum cenſuit, ſi quæ ad ius ſpectant, attenderis, Sed ſi animum alio deflexeris, & hominis experientiam in aliarum rerum tractatione exquiras, quid tu prudentię, aut maioris ſagacitatis, quam eorum quę ad ius attinent, ſecundum eum elicies? Cæterùm ſi talis limitatio probaretur, nonne ferendum eſſet conſimile in muliere ſagaci iudicium, vt ex eo a reſtitutione repelli deberet? quæ eſſet ſumma declaratio ad exemplum, quod iamiam de matre inſeruimus, quæ ſe reſtitui expoſtularet, quia tutorem filio non petijſſet: vt ſi in ea ſagacitas deprehenderetur, nõ eſſet, quare tunc deberet reſtitui. quando tamen ego tali caſui non video eſſe adaptabile. Quinimò acutus Lector præter Decium, & in ſuæ ſententiæ confirmationẽ ita moueri poterit. Solet enim
1 a lege quibuſdam caſibus ruſticis faueri: quod eſt ob puram & nudam eorum
ſimplicitatem, quam nemo neſcit ruſticitatis eſſe comitem: & hac ratione non
exigitur in ruſtico prudentia: quin potius attenditur ſimplicitas ruſticana,
quod ſatis deſumitur ex l. 2. C. de defenſo. ciui. ſub illis verbis: Innocens & quie-
ta ruſticitas: Facit ad hoc l. finà. in prin-
2 cip. ff. de doli excep. per quam diſponi-
tur, in talibus innocentibus paſsim iuris
ignorantiam præſumi. Sic ſi in ruſtico
eſſet pręſumpta doctrinæ conſideratio,
quid fuit opus, eam adferre limitatio-
nem, niſi ſagax ſit ruſticus, quum in talibus non requiratur ſagacitas? Quinimò
ſi eſſet talis ſagacitas penſanda, incideretur ea via in longam & moroſam per-
3 ſcrutationem: quia eſſet opus immenſo
examine, an num quiuis ruſtici reſtitutionem in integrum implorantes, ſagaces eſſent? quod non niſi difficulter, & ſummo cum labore aſſequeremur, vt

quo anfractus ille vitetur, debeamus po
tius communi accedere, quam eam hac
limitatione perſtringere & coarctare.
Eſt tamen, per quod doceri poſsit, Decij
iudicium, etſi commune ſit, non omni
ex parte concludere: quia primum ab-
negari poſsit, ſagacem reperiri poſſe ru-
ſticum. Cuius rei habes apertum Iure-
conſulti teſtimonium in l. ſi chorus. ff.
de lega. 3. in qua teſtatur, ſe a ſagacibus
ruſticis, & iamiam ſenio confectis, quan-
doque intellexiſſe, pecuniam ſine pecu-
4 lio fragilem eſſe. Quod ſi in ruſtico ſa-
gacitatem agnoſcas, quare non aptè tu-
tabere, hunc a iuris ignorantia excuſare
non debere: quaſi a ceſſante legis ratio-
ne ſileſcere debeat ipſius legis diſpoſitio
& determinatio, vt eſt in l. adigere. §.
quamuis. ff. de iure patro. Ex quibus in-
telligis, quã fatigentur Doctores in eius
ſcrupi enodatione. Sunt tamen, qui obi
ter Decij aſſertionem defendi poſſe exi
ſtimarint: per quam reijcitur: planeq;
exſibilatur præſcripta illa limitatio: quã
ſi admitteres, reſultaret omnino, vt ſaga
ci ruſtico non plus à lege, pro reſtitutio-
ne contra iuris ignorantiam aſſequendã,
quam extraneo cuiuis faueretur, etiamſi
is ruſticus peritiores conſuluiſſet. quod
eſſet omnino durum, & natiuæ ruſtici-
tati repugnans: imò merè oppoſitum. Fa
cit & aliud: Nam ſi in ruſtico ea ſagaci-
tas conſideraretur, oporteret ſaltem ta-
lem eſſe, ad quam ſecundum negotij cõ-
tingentiam poſſet animaduerti, puta ſi
de iuris ignorantia tractaretur, iuris cõ-
gnitionem in ruſtico fuiſſe: & tamen ſu-
pra noſti, hanc in eo non deſiderari. Sed
in ſumma veriorem putauero aduerſum
5 Decium eam limitationem. Nam etſi in
ruſtico non exigatur, niſi ſola tantum
ſimplicitas: quare abſurdum iudicabis ru
ſticum ius callere poſſe? quid enim? ſi
prima ætate is literis inſudarit, in quibus
multum profecit quàm demum ad rus
ſe contulerit, an non ius per ſe ſcire po-
tuit? vt id ſolum attendi debeat, an ſa-
gax ſit, etſi non eam inficias, ex horum
albo paucos reperiri: non tamen ob id
ſequitur, quin inter tantos vnus appare-
6 re poſsit. Quare ſi ſagacitatem pars obie
cerit, eamque vt decuit, probauerit, rei
potiſsimum, de qua agitur & negotij qua
litate perſpecta, iudicis partes erunt, ta-
lem ſagacem ruſticum a reſtitutione con
tra iuris ignorantiam repellere. Sed o-
portebit iudicem diligenter, & ad amuſ-
ſim inueſtigare, & omnino attendere, an
talis ſagacitas ſit negotio, de quo agitur,
adaptabilis, quaſi vis præcipua, & omnis
negotij energia ab effectu probationis
pendeat? neque magis in hanc trahit
ſententiam, quod ſcribit Caſtrenſis in l.
2. C. de in ius vocan. eo loco examinans,
an illius legis caſu excuſetur montanus
ruſticus, verè montanum animum refe-
rens, quaſi è diuerſo iudicandum oppoſi-
tum cenſeat in eo, qui ſagax & prudens
eſſet. Quod ſi ruſticum expertum, diſcre
tum, & plura callentem reperies, a quo iu
ris abeſſet ſcientia, ac de eo reſtituendo
aduerſum iuris ignorantiam tractare-
tur, nihil eum ab aſſequenda reſtitutio-
ne talis in eo experientia, plurimarum-
que rerum cognitio repelleret, quia abſit
illa qualitas neceſſaria; puta iuris ſcien-
tia, de qua expreſsim agitur: quæ om-
nia mirè conferent ad informationem
iudicum, coram quibus talis lis reſtitu-
tionis ventilabitur.

Si à ruſtico ſit in ius naturale peccatum, poſſit num ob id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Patronos a libertis, non niſi impetrata venia in ius eſſe vocandos.*
2 *Ruſtico ius naturale violanti, minimè ſuccurrendum.*
3 *Ruſticus ius naturale quando violaſſe præſumatur.*
4 *Ruſticus, in ius naturale peccans, ex ſententia communi non reſtituitur.*
5 *Ruſtico non ſuccurritur contra præceptum iudicis, quod ex iure naturæ dependet: ſecus in eo, quod ius poſitiuum reſpicit.*
6 *Ruſticus in ius vocatus, non cõparendo ciuile, nõ autẽ naturale læſiſſe præſumitur.*

CA-

CAPVT XC.

POST enucleationem præce-
dentium difficultatũ, oppor-
tunè hoc loco examinari po-
terit, vtrum poſsit reſtitui ru-
ſticus, a quo ſit in ius naturale peccatũ?
Pro cuius declaratione aſſume exemplũ,
quod annotatum reperies in l. venia. C.
de in ius vocand. per quam determina-
tur, patronos non eſſe a libertis (niſi ve-
1 nia petita) in ius vocandos: quod ſit, vt
ab his debitus honos patronis impenda
tur. Cæterum ſi libertus, qui ruſticus ſit,
in ius patronum, non impetrata venia,
vocauerit, an num tali caſu erit ruſticita-
ti condonandum? Quæ dubitatio ſatis
per eam legem reſoluitur: in qua expreſ
ſim habetur, non eſſe ſuccurrendum ru-
2 ſtico, quòd ius naturale offenderit. Cen-
ſetur enim in ius naturale deliquiſſe,
quia antidorali obligationi, qua patrono
erat adſtrictus & alligatus, non ſatisfece-
rit quem is primum libertate donaſſet:
3 ita vt iuxta naturalis iuris formulam de
buiſſet acceptum rependiſſe beneficium,
& ſaltem in tam grati officij teſtimoniũ
patronum eo veniæ honore donaſſe: quę
ratio depromitur ex l. ex hoc iure. ff. de
iuſti. & iur. necnon l. ſed etſi lege. §. con-
4 ſuluit. ff. de pet. hære. vt paſsim recepta
ſit hæc ſententia, abnegandam eſſe reſti
tutionem: ita vt ei opinioni plures ſe ad-
dixerint. Tentauerunt tamen quidam, ſe
quentibus eam euertere rationibus: mo
ti primum l. 2. § fi. ff. ſi quis in ius vocat.
non ierit. In qua præmittitur, ex quacun-
que cauſa vocatum in ius comparere de-
bere, ne is maieſtatem prętoriam vilipẽ-
dere iudicetur: & tamen lex ibi vult, ru-
ſtico citato, qui iudicio non adfuit, eſſe
ignoſcendum: cum tamen ſit indubita-
tum, eam obedientiam & reuerentiam,
quæ magiſtratibus eſt debita, quaſi a na-
turali iure deriuari, & ortum aſſumere,
vt eſt in l. veluti. ff. de iuſt. & iure. iuncta
l. regula. ff. de iuris & facti ignoran. Quẽ
obicem excitat Iaſon in ea l. 1. C. de in
ius vocan. nulla tamen ad id adlata reſo
lutione. Quod autem non comparendo
coram iudice ſit ius naturale læſum, Sa-
licet. in ea l. 1. cſideravit: mirè ad id arri
dete vulgatũ illud Catonis Apophtheg
ma, Para te foro: qui demum diſſoluens
præſcriptum obicem, putauit hac diſtin
ctione ita terminandum negotium: vt ſi
iudicis præceptum ad ius naturale refe-
ratur, verum ſit non eſſe ruſtico ſuccur-
rendum: quòd ſi Ius Ciuile introſpicia
tur, ſecus ſtatuendum. Animaduerti
tamen, poſſe prima manu iudicari, hanc
eius declarationem aliquid in ſe pugnan
tiæ, & cõtrarietatis continere. Nam om
nino docere is voluit, ſi magiſtratui non
pareatur, ius naturale offendi. Porrò ſta-
tim ſubijcit, ruſtico, ſi ab eo defecerit, pu
ta non comparendo, fauendum: quia tũc
ſit ab eo Ius Ciuile, non autem naturale
peccatum, quod vltimum, vt eſt ad ocu-
lum, eius priori doctrinæ non accedit.
Eximetur tamen ab hoc ſcrupo Salice. ſi
intellexeris, eum non alia ratione tale
excitaſſe obiectum, quàm vt ab eo pro
poneretur dubitandi ratio: non autem,
vt abſolutè docere voluerit, ſi coram iu-
dice non compareatur, in ius naturale
peccatum: In quam rem etſi conſidera-
uerit eam Catonis vulgatam ſententiam
hoc tamen non efficit, vt qui magiſtra-
tui nõ obediuit, ius naturale læſerit. Quo
fit, vt ego planè accedam reſolutioni Sa-
licet, veriſsimumq́; eſſe putem, hunc
non comparendo Ius Ciuile tantùm, nõ
6 autem naturale læſiſſe: qua ratione lex
ruſtico in eum caſum putauit indulgen-
dum, vt mulctari non debeat. Accedere
his poterit ratio alia, & per quam planè
confirmabitur Saliceti ſententia, longè
diſtinctam eſſe obedientiam, quam de-
bemus magiſtratui ab ea, qua erga patro
num alligatur libertus quod ſatis depre
henditur ex finali ratione eius legis ſe-
cundæ, ſi, vt decet, verus illius ſenſus ex
pendatur. Cur autem ex quacunque
cauſa vocatus in ius adeſſe iudicio de-
beat: eſt, vt hoc ipſum ſciatur, an magi-
ſtratus eius iuriſdictioni ſit ſubiectus: ita
vt ob id illius exigatur præſentia, ne po-
tiſsimum eluſorium maneat iudicium.
Quo caſu, nonne quæſo, ſat liquet, ruſti-

cum per imperitiam coram iudice non comparentem, in Ius Ciuile, non naturale deliquiſſe: quia is ignorauerit, an præciſè iudicio adeſſe deberet: vt ex oppoſito dici poſſe crediderim: Si ruſtico primum, quam contumax eſſet, declaraſſet apparitor, a quo citatus fuit, eum comparere debere: & tamen iudicio nõ adfuerit, nihil eſſe, quare hoc capite a multa ſit excuſandus, quum tunc ceſſet præſumptæ in eo ignorantiæ ratio. Sed mirum eſt legem ruſtico adeſſe, ſi per imperitiam prætoris album corruperit, quia ſibi id licere exiſtimauit: quum tamen delictum illud in faciendo conſiſtat, & nihilominus ei non ſuccurritur, vbi obmittendo deliquiſſet: vt eſt, vbi aduerſum veniæ impetrationem patronum in ius abſque licentia vocauit. Et ſi certum ſit, minus faciendo, quam non efficiendo, delinqui teſtimonio gloſſæ in l. ſi mora. ff. ſolut. matri. Sed hoc ideo diſponi dicas, quod ad veniã ſpectat, quia ſit itum in ius naturale: vt lex ea ratione quoduis abneget auxilium, ſiue in faciẽdo, aut non faciendo, actus conſiſtat.

Vbi ſtatuti municipalis allegatur ignorantia, an ſit reſtitutioni locus?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia ex ipſo facto proueniens, iuſta putatur.*
2 *Ruſticus, continuè ruri degens, ſtatuti municipalis promulgationem probabiliter ſæpè ignorare præſumitur.*
3 *Principis edicto nemo ligatur, niſi prius id promulgatum appareat.*
4 *Reſtitutio ruſtico, ius municipale ignoranti, qua conditione concedenda.*

CAPVT XCI.

AD hæc recenſendum putaui quod tractat Anchara. conſil. 393. primum eodem conſ. recitans, fuiſſe in quadam vrbe Sedi Apoſtolicæ ſubiecta, pontificio introductum indulto, vt intra menſem re feudalis inueſtitura a domino aſſumeretur. Accediſſe poſtea, ruſticum inueſtituram non petijſſe: quum tamen id neceſſitas expoſceret, a quo contra talem negligentiam implorabatur reſtitutio: allegans inter cætera, a ſe ignoratum illud priuilegium Pontificum, vt ex eo proponat Anchara. diſputandum, an talis ignorantia, qua is ſe tuetur, ſit efficax? & ob quam ſaltem debeat reſtitui? atque nihil obeſſe is refert, quarè planè indulgeri nõ debeat, quum, vt is ait, hæc ignorantia è
1 facto prodeat, quæ ob id iuſta iudicanda ſit. argumen. c. 2. de conſtit. in 6 Solent enim facta prudentiſsimos quoſuis fallere. l. regula. ff. de iur. & fact. ignorant. Et quæ non præſumantur, niſi probentur. l. in libello. §. facta. ff. de capt. & poſtlim. reuer. vt probabiliter potuerit ruſticus priuilegium illud Apoſtolicum igno
2 raſſe, maximè ſi continuò ruri verſaretur vel in ciuitate non degeret. argum. l. Lucius. §. Titius. ff. de libe. & poſthum. Ad quod eſt etiam elegans Barto. doctrina, in l. quum filius. §. in hac. ff. de verb. obli: hæc Ancha. Non tamen mihi omnino ſaltem ex integro ſatisfacit eius determinatio. Quid enim? ſi publicatum tale mãdatum Apoſtolicum admiſeris, quomodo validè ea excuſabitur ignorantia, quã tunc nemo non iudicabit craſſam, ſupinam, & à lege reprobatam, potiſsimum ignoraſſe, quod is ſcire teneretur. argumen. l. latè culpæ. ff. de verb. & rer. ſignificat. Quod autem eius mandati publicationem præceſsiſſe ſit in confeſſo, vel
3 te id vnum docebit, prius nõ ligare principis edictum, quam palam & publicè manifeſtatum fuerit: vt hac ratione quã concludentiſsimam eſſe opinor, putarim Ancharanum ſic debere declarari, vt verum ſit huic ruſtico dandam reſtitutio-
4 nem, ſi non præceſsiſſet priuilegij publicatio: maximè in eo loco, quem ruſticus paſsim habitaret, & vbi frequentius degeret, vel ſaltẽ in vrbe, ſeu pago circumuicino: ita vt veroſimiliter ad eius noticiam peruenire potuiſſet, aut niſi ei illius priuilegij facta fuiſſet intimatio, ſeu

denun-

denunciatio argumen.l.ſi fund, C.de rei ven. Sunt enim hæc tam efficacia argumēta, vt his omnino ſubmoueatur quæuis præſumptio ignorantiæ: in qua tamen omnem ſuæ intentionis neruum collocat Ancharanus.

An ſtatuti ignorantia probabilis ſit?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia iuris a damno non excuſat.*

2 *Emphyteota, iuſto tempore Canonem non ſoluens, & a iure ſuo excidit, & ignorantia ei non opitulatur.*

3 *Ignoranti tempus inueſtituræ petendæ non currit.*

4 *Ignoranti tempus inueſtituræ petendæ quando non currit, quę pręcipuè expendenda.*

5 *Statuta loci, quem quis incolit, & in quo moram aliquam inhabitando contraxit, non ignorare prǽſumitur.*

6 *Dies in ſtatuto pro conſequenda inueſtitura præfixus, cenſetur pro ſpecifica forma introductus.*

7 *Prætermiſſio formæ etiam ſi a ruſtico prętereatur, tamen ipſum actum vitiat.*

8 *Inter ſtatuti & iuris ignorantiam quanta diuerſitas.*

9 *Mulier aut ruſticus quo pacto contra ſtatuti ignorantiam non reſtituatur.*

10 *Mulieri aut ruſtico quando & quare contra iuris ignorantiam non ſuccurratur.*

11 *Iuris ciuilis ignorantia à municipali in quo differat.*

12 *Ignorantia excuſari non poteſt, quod eſt apud omnes publicum.*

CAPVT XCII.

SVppetunt ad hæc non abſurdi caſus, quorū determinatio ex pſcriptis omnino reſultare videtur. Si effinxeris ſtatuto introductū, vt intra annum aſſumi inueſtitura debeat, aliàs feudalis iuris priuationē imminere. Cæterum ſi quis rem feudalem emit, eius poſſeſsionem tandē adeptus ſit, nulla præcedente inueſtitura, poſtea a ſe ignoratum ſtatutum contempſerit: ita vt ſe reſtitui aduerſum talem negligentiam petat, an num iuſtè id expoſtulabit? quam difficultatem promouit Alexan. conſil. 14. ſecundo volum. Primum in eius rei extricationem con-
1 ſiderans, iuris ignorantiam non excuſare maximè a damno, vt per gloſ. in l. iuri ignorantia, la 2. ff. de iuris & fact. ignor. in qua fit ſpecialis mentio emphyteotę qui canonem non ſoluit: vt ex eo a iure ſuo excidere debeat, nec ei talem igno-
2 rantiam opitulari poſſe: Demum ſubnectit, præfato caſu purgabilem non eſſe moram: quia quotieſcunque eſt a lege præſtituta dies, & pœna, ceſſare tali caſu omnem moræ purgationem: ita docente gloſſ. in c. mora, de reg. iur. in 6 & c. licet, extra, de decimis. Præſertim cum ipſo iure pœna indicitur: aſſerens, hanc eſſe apud Scribentes communem ſententiam. Tandem poſt exactam omniū, quæ ad hanc aleam pertinent, diſputationem, reſoluit ipſe tempus illud petendæ inueſtituræ ignoranti non currere, per c. primum, quo tempore miles, in v.
3 ſib. feudorum. In quam opinionē prius declarauit Bal. in l. quandiu. C. qui admitti. vbi pro veriſsimo teſtatur, ſi a lege ſeu ſtatuto præfixum tempus fuerit, ſitq; dubitatio, an num id tempus ignoranti cur-
4 rat, inter cætera, quæ examinanda ſunt, vult ipſe, hoc vnum attendi debere, an factum hominis in actu, cuius eſt quæſtio, accedere deberet? & tunc non oportere ignoranti tale tempus ſic effluxum, obeſſe ad quod allegat l. quinquaginta. ff. de excuſa. tut. & l. fina. ff. de decre. ab ordi. facien. imò ſi admitteres, obfuiſſe tempus: vult tamen ipſe ex iuſta cauſa reſtitutionem concedendam, qui eius opinionis dicat ſe habere aſſeclam Angelum in l. fina. ff. ſi quis teſtamento liber. Si tamen tu, quid mihi in eo ſit ſententiæ, perſcruteris, ego primo iudicio & aperta fronte adfirmabo, non videri mihi veram eam Alexādri deciſionē, quod ſequentibus rationibus edoceri poſſe puta-ueto. Quomodo.n poterit ſtatuti ignorantia conſiderari, ſi fateare, vt id neneſſi-

ſtas exquirit, mulierem aut rūſticum in loco in quo eſt ſtatutum, vel ſaltem vicino reſidere: qui ſi ibi inhabitent, nonne præſumuntur ex diuturno illo conuictu ſciſſe? quid per ſtatutum de inueſtitura aſſumenda diſponebatur, argumen. l. ſi tutor petitus. ff. de pericu. tuto. Cuius mentis eſt Bartol. in l. is poteſt, ſub §. fin. ff. de acquir. hæredi. & in l. cunctos populos. C. de ſum Trinit. & fi. Catholica. Ex quibus doctrinis deſumitur, non præſumi aliquem loci ſtatuta ignorare, ſi modò in tali loco longam moram contraxerit: vt eſt in l. 2. C. vbi de crimine agi oportet. Accedit his, ita præfixam in ſtatuto diem pro conſequenda inueſtitura, cenſeatur illud pro ſpecifica forma introductum. Sic formæ prætermiſsio etiam ſi a ruſtico prætereatur, actum ipſum vitiabit. l fin. & l. ambiguitates. C. de teſtamen. Quæ præfata ſat Lectori manifeſtum facient, latiſsimum eſſe diſcrimen inter ſtatuti & iuris ignorantiam: quod tamen ſemper ita temperandum exiſtimauero, modo publicatum fuerit ſtatutum, vt ex his aduerſum Alexandrum concludi poſsit, non eſſe mulierem aut ruſticum reſtituendos cōtra ſtatuti ignorantiam, modo in eo loco, in quo degerent, publicatum fuiſſet Nam vt his, quãtum ad iuris ignorantiam, non ſuccurritur, quia ius per peritiores aſſequi potuerunt: ita etiam hoc caſu opitulandum nõ erit: a quibus vero ſimiliter non abſuerit ſtatuti cognitio, quod per ſe noſſe potuerunt, ſi promulgationi publicæ interfuerint, ita vt eius cognitio non cenſeatur tantæ eſſe difficultatis, cuius eſt iuris ſciẽtia. Et hoc eſt, in quo (mea ſententia) diſcrepat iuris ciuilis ignorantia ab ea, quæ ad ius municipale refertur. Cæterum vt, quod ad ignorantiam attinet, nihil obmittatur, referendum putaui quod quandoque eueniſſe in praxi memini. A vidua quadam tunc non ſatiſfactum fuiſſe ſolennitati conſuetudinis ſeu ſtatuti, per quod grauabatur: ſi marito prædefuncto, vellet ſe a debitis hæreditarijs immunem eſſe, vt certam formam, a conſuetudine introductam, obſeruaret, à qua quum defeciſſet, petebat ſe, reſtitui: hoc vnum ſolum proponens, quòd conſuetudinem talem ignoraſſet: in quo fuit maximè hæſitatum: Videretur num ea ignorantia iuſta, æqua, & pbabilis, quum potiſsimum a prouincia non abſuiſſet, vt præſumpta ſcientia ex oppoſito conuinceretur? & tandem deciſum, rèſtitutione indignam: quod nos alio loco poſtea fuſius interpretabimur. Habes denique practicabile hac in re exemplum de eo, qui ſe ignoraſſe proponeret, eſſent num bona, quorum erat quæſtio, liuellaria: ita vt ex clauſula generali propter talem ignorantiam peteret ſe reſtitui. Cum tamen è diuerſo ex actis proceſſus pateret, talia bona liuellaria extitiſſe, & quem ob id iuuare non poterat ea ignorantia, quum potiſsimũ talia acta vidiſſet, vel ſaltem vidiſſe potuiſſet: hiſq; rationibus a reſtitutione repulſum memini, in quem etiam vrgebat quod apud omnes eſt publicum, excuſari non poſſe ignorantia, vt l. ſi tutor petitus, cum gloſſ. C. de pericul. tut. vt in eã iudex opinionem ierit. Et hoc ſatis ſuperq; quod ad iuris & facti ignorantiam ſpectat, vt maximè dignoſcatur, quomodo petenda & danda ſit in integrum reſtitutio.

Vtrum ſub ſtatuto generaliter aliquid diſponente minores comprehendantur?

S V M M A R I A.

1 *Minores a quibus ſtatutis immunes habeantur?*

2 *Minores quando & quo pacto conſuetudinaria vtilitate fruantur?*

3 *Minor in quib. reb. pro maiore reputandus, & ſtatuto arctandus ſit? & quãdo ſecus.*

4 *Statutum & conſuetudo pari paſſu ambulare cenſentur.*

5 *Præſcriptio, a ſtatuto introducta, an & quãdo in minorem currat?*

6 *Præſcriptiones a minoribus non incipere ſa*

nore

nere imperfectæ ætatis, remanentibus in ſuo ſtatu exceptionibus.

7 *Statutum 30. annorum præſcriptionis mentionem faciens, minorem non excludit.*

8 *Præſcriptio ſtatutaria, quando contra minorem currere poſſe putetur?*

9 *Præſcriptione ſtatutaria minor quare non adſtringatur?*

10 *Minorem ex Auctoris ſententia paſſim & indiſtinctè ſtatuto ſubijciendum videri.*

11 *Minor à ſtatuto quare non videatur eximendus?*

12 *Statuta ſic interpretanda ſunt, vt indebitè ne ſufferatur damnum.*

13 *Sententia Guilielmi à Cuneo, qua præſcriptionem utranq; pari paſſu progredi affirmauit, ab Auctore conuellitur.*

14 *Statutariæ præſcriptiones tametſi contra minores currant, tamen hiſce læſis reſtitutio competit.*

CAPVT XCIII.

ADijci præcedentibus poterit
non leuis dubitatio: Vtrùm
vis & effectus ſtatuti mino-
res complectatur, etiam ſi de
his ſpecifica non ſit facta mentio? Exem
pli gratia: Per conſuetudinem & ſtatutũ
Burgundiæ limitantur, & reducuntur
præſcriptiones ad annos 30. annum eius
temporis coarctatio minorem, vt cæte-
ros maiores, adſtringat? Cuius ſcrupi de
ciſio plurimum confert ad talis conſue
tudinis enucleationem. Quòd autẽ mi-
nores ſtatuto non ligentur, viſus eſt aper
1 tè ſenſiſſe Bald. in Authentica, niſi tricen
nale. C. de bon. mat. vbi refert, ſub ſtatu
to minores non includi: per quod poiſſ
ſimum ſit introductum, vt intra aliquod
tempus debitum exigatur, aliàs à iure
ſuccumbatur. Simile etiam ſtatutum ali
quoties promulgatum memoria teneo,
quod ad ſalaria Procuratorum & Aduo
catorum attinebat. Longè tamen aliter
hunc articulum reſoluendum exiſtima-
uit Guilielmus à Cuneo in l. ingenuam.
ff. de ſtatu. hom. quo paſſu examinat ca
ſum conſuetudinis, & an per eam ligen
tur minores: adferens pro eius nodi ex-
tricatione duplicem diſtinctionem, quæ
in hoc reſoluitur: vt ſi animũ deflexeris
ad actum, per quem ſic minoribus, vt
maioribus, conſulitur, tunc citra omnẽ
hæſitationem minores conſuetudinaria
vtilitate ſiui debere: puta, ſi diſponente
conſuetudine, vt muliere prędecedente,
2 maritus dotem lucretur. Tunc enim ſe-
cũdum eum minor maior reputabitur,
argumen. c. fin. de iud. volu. 6. quod etiã
teſtatur gloſ. in l. ait Prætor. ſub prin. in
verbo, aliud. ff. de mino. & l apud Iulia-
3 nũ. ff. ex qui. cauſ. in poſſeſ. eatur. Quòd
ſi actus talis fuerit, per quem minor, vt
maior, repræſentari nequeat: tunc nullo
modo ſtatuto arctabit. verbi gratia: Si
ſtatuto diſponat eum, qui rem ſuam vẽ
diderit, etiam ſi minus dimidia, reſcin-
dere tamen contractum non poſſe, tunc
ſub tali ſtatuto minor non includetur,
imò liberum ei erit pro contractus reſciſ
ſione, aut ſi malit, annullatione iudiciũ
inſtituere. Cùm enim per ſe minores cõ
trahere efficaciter non poſſint, ſintq; ad
id prorſus inhabiles: nonne ſuadet ratio,
vt talis conſuetudo ad eos referri non de
beat? Senſit autem Guilielmus, id eſſe
æquiſsimum, arg. l. vt gradatim. §. ſed ſi
lege. ff. de mino. Quod etiam firmat Bu-
trigarius, in cap. final. extra, de conſuetu.
Subiungit & aliud: hoc etiam pręcipuè
ea in re attendendum eſſe, vtrum actus
qui per conſuetudinem introducitur, ſit
alicuius vtilitatis? & an ex eo fructus ali-
quis decerpi poſſit? aut ſi vtendum ali-
qua ſit diligentia, nolens tunc à ſtatuto
minorem eximi: quia is talem operam,
ſaltem qualem maior, præſtare non poſ-
ſit, vt eſt in l. Imperatores. ff. de publ. &
l. ſi ex cauſa. §. in commiſſum. ff. de mi-
nori. Adnectit demum in ſuæ diſtinctio
nis coronide, pari paſſu ſtatutum, & con
ſuetudinem ambulare, nec plus inter ſe,
4 quàm tacitum ab expreſſo, diſsidere, vt
eſt in §. ex nõ ſcripto, Inſtit. de iure nat.
gent. & ciuili, per Doctores in l. de qui-
bus. ff. de legib. vt quum tam affinem,
coniunctam, & proximam inter ſe for-
mam habeant, benè ſequatur, ſimile de
ſtatuto, quod de conſuetudine ferendũ
iudi-

iudicium: & ita aſſumptum thema, An ſub ſtatuto minores comprehendantur, eſſe eodem iure, tali conſuetudini adaptabile. Legitur etiam Baldum hac in re aliter, quam præfati. ſenſiſſe in c.j.§. porrò, qualiter olim feudum aliena. poterat, in Vſibus feudorum: vbi indicauit, hoc vnum eſſe ſpectandum & intuendũ, an præſcriptio, cuius à ſtatuto fit mentio, in alterius præſcriptionis locum ſucce-
5 dat? & quæ primũ à iure ciuili prodeat? puta, ſi de triginta annorum præſcriptione loquamur, tunc ſub ſtatuto includi debere minorem, talemque præſcriptionem in minores currere: huius rationẽ adferens, quia ſubrogatum ſapiat naturam eius, in cuius locum ſubrogatur, vt eſt in l. ſi eum. §. qui iniuriarũ. ff. ſi quis cautio. Quaſi ſecus diſponendum exiſtimet, ſi talis ſtatutaria præſcriptio in locum alterius præſcriptionis, à lege introductæ & adinuentæ, non ſuccederet, vt eſt in c. conſtitutus, extra, de in integ. reſtit. quo textu fit mentio anni, proximioribus ad rem alienatam ab alio proximiore retrahendam præſtituti. Cuius etiam eſt apud nos Burgundiones conſimile exemplum, vt ſecundum Baldi ſententiam & declarationem tale ſtatutum ad minores non referatur, hæc ipſe. Videamus nunc, an num ea, vt decuit, ſolertia veritatẽ hanc in re Baldus attigerit? Primùm, vt cum eo cum ratiocinemur, quis, quæſo, non ſit iudicaturus, duram, impiam & inhumanam eius declarationem, qua is ſenſerit admitti minorẽ non debere, qui rem, quæ à ſuis proceſſit, ſtatuti beneficio nequeat recipere? Qui etiam non bene concipiam, quibus rationibus poſsit præfata eius ſententia ſtabiliri? nam etſi per ſtatutum introducatur præſcriptio, cuius tamen præſcriptionis non ſit a iure facta mentio, an ex eo dices ſub tali ſtatuto minorem non includendum? quis enim hoc Baldo reuelauit, a quo ſaltem debuerat ſui dicti adferri ratio? nec enim adiuuabit ſubrogatum ſapere eius, in cuius locum ſubrogatur, naturam: quum hoc ſit apertè contra l. finalem. C. in quibus cauſ. in integr. reſtitut. non eſt neceſſar. in qua habetur, fauore imperfectæ ætatis à mi-
6 noribus præſcriptiones, non incipere, exceptionibus triginta ſeu quadraginta annorum in ſuo ſtatu remanentibus: vt quum ea lex intrigenaria loquatur præſcriptione, de qua etiam Baldus ſenſit nonne ſat patet, olim contra minorem præſcriptionem triginta annorum cucurriſſe? per quod planè & liquidò confutata manet illius opinio, qua potiſsimum ſenſerit, ſub ſtatuto, de triginta annorum præſcriptione mentionem faciente, minorem non includi. Præterea annus, à lege introductus, quo rem venditam
7 retrahamus, cedit omnino in fauorem & puram vtilitatem proximorum, vt horum bona in familia conſeruentur: quare igitur ab hoc fauore minorem excludes? vt eadem lege & ratione putem debere etiam in minorem tale anni tempus currere, vbi intra id is ſtatuto non ſatisfecit, ſi potiſsimum obſeruandam æqualitatem cenſueris. Bartol. vero ante Baldum putauit in ea l. fi. C. quibus cau. terminandum eſſe hoc modo præſcriptum negotium, vt ſi de lucro certetur ſtatutariam præſcriptionem contra minorem currere. Quòd ſi
8 de damno contendatur, ſecus iudicandum exiſtimatum eſt: & ab alijs nullo modo ſtatutaria præſcriptione minorem aſtringi per eam l. finalem, in qua habetur, ipſo iure illæſum minorẽ, quod ad præſcriptionem attinet, ſeruari, quia conſultius & melius ſit, iura eorum intacta ſeruari, quam poſt cauſam vulneratam remedium quærere: quaſi is tex-
9 tus docere videatur, nulli præſcriptioni minorem ſubijci. Ex quibus omnibus, & tam diuerſis, varijſque opinionibus agnoſcis, quàm in eius articuli enodatione fatigentur Doctores. Quid verò in tam dubio & ancipiti articulo cenſeam, paucis exprimam: qui putem, paſsim & indiſtinctè minorem ſtatuto ſubijci, ſiue
10 fauorabile, aut odioſum ſit ſtatutũ: imò etiam ſi iuri communi acceſſerit. Et idẽ iuris ſtatuendũ, ſi ab eo diſsideat: quod omnino probatur in l. ſi ſine hæredi. §.

Lucius.

Lucius. ff. de adminiſtratione tutor. & hoc ſatis ſuadet capit. illud, conſtitutus, præallegatum, de in integrum reſtitut. Hoc etiam ſecutus eſt Bartol. ſibi in eo pugnans, & contrarius in l. ſecunda. C. de fund. patri. libro decimo C. Angelus in l cùm notiſsimi. C. de pręſcri. 30. ſeu 40. annorum, & in ea l. fina. C. in quibus cauſ. Anchar. in repet. c. canonũ ſtatuta, extra, de conſtit. Bald. in l. ſi mater. C. ne de ſtatu defunct. & in l. omnes populi. ff. de iuſti. & iure. Huic etiam ſententiæ plurimum quadrare iudicabis l. illam final. C. in quib. cauſ. per quam determinatur, nullam præſcriptionem in minorem currere. qui textus ſecundum crebriorem declarationem de præſcriptionibus à ciuili iure introductis, intelligitur: ita vt noluerit ſtatutariam præſcriptionem, & quæ à municipali lege inſtituta eſt, ſecludere, cùm id alias textus expreſsiſſet. Qinimò tam de ſe veriſsima eſt poſtrema hæc opinio, vt Ale. conſi. 66. volum. 6. teſtatus fuerit, communem eſſe: quam ſequente ratione cõfirmari poſſe, quãdoque ipſe animaduerti: nã quum in ciuitate aut loco, in quo tale ſtatutum conditur, ſint maiores, minores, pupilli, infantes, viduæ, ruſtici, conſimilesue aliæ perſonæ, quas nemo neſcit à iure priuilegiatas eſſe: & quum horum maior pars promulgationi ſtatuti conſenſerit, æquum ne videbitur, vt hic potior numerus minorem numerum ſtatuti obſeruationi alliget? iuxta l. quod maior. ff. ad munici. Quibus adijci poterit, hoc præſumi propter bonum publicum, ac ob totius populi vtilitatem tale ſtatutum emanaſſe: quo fit, vt ſi publici commodi habenda ſit ratio, iudicari nõ ab re poſsit, à tali ſtatuto non debere minorem eximi. Præterea quum ij omnes ciuitati, à qua ſtatutum prodijt, ſubij-
11 ciantur: certè quin denique & in conſequentiam ſtatutis ciuitatis alligentur: hoc ſuadet æquitas, imò dictat ſumma ratio. Nec mihi ſatisfacit Bartol. qui in ea l. final. putauit, attendi debere damni, & lucri conſiderationem: quòd exiſtimen, hoc ſolùm debere principaliter inſpici: nec eò deueniſſe ſtatuentes, niſi pręmaturo conſilio & iuſtiſsima cauſa pręexiſtente: ita docente Bartolo in ea l. omnes populi. Sed & lex ea finalis. C. in quibus cauſis maio. generaliter diſponit præſcriptionem, de qua ibi agitur, contra minorem non currere: nulla diſtinctione facta, an de lucro, ſeu damno certetur: quod tamen is textus deſignaſſet, ſi id per ſe actus expoſtulaſſet: vt eadem & pari ratione hoc in ſtatuto ſpectari haud debeat. Atq; ex his ſat iamiam potes animaduertere, inhærendum non eſſe ei diſtinctioni, quam eſt ſecutus Guilielmus à Cuneo: puta, ſi actus, cuius fit à ſtatuto mẽtio, minorem, vt maiorem, repræſentet, vel ſi aliquam requireret diligentiam: quia quum generalis ſit ſtatuti diſpoſitio, non poterit citra aliam expreſsionem, aut reſtitutionem minorem excludere: quod planè demonſtrant pręfatæ duæ illæ rationes, quas ſupra inſeruimus: vt per prædicta omnino defenſa maneat communis opinio: contra quam tamen memini adhuc vnum obſtera, quod animaduerſum eſt à Barr. in ead. l. final. Nam, vt is refert, quum eo textu diſponatur contra minores pręſcriptiones non currere, examinat ibi, an ille textus ſit etiam de ſtatutarijs præſcriptionibus intelligendus, viſusq; eſt ſenſiſſe, etiam ſtatutariam comprehendi. De qua & ſi in ſpecie mentio facta non fuerit, potuit tamen Legiſlator illius in genere cogitaſſe, argument. l. ſimiles. ff. de milit. teſtam. facit l. qui iure militiari. ff. eodem titulo. Confirmatur Barroli ſententia, quòd ſint ſic interpre-
12 tanda ſtatuta, vt indebitè damnum non ſuffeeratur. l. Cæſar. ff. de public. & l. adigere. §. quamuis. ff. iure patro. l. ſecunda. C. de noxa. actio. non autem ita declarandum, ne quis ex eis lucretur. Sed quũ hoc poſtremum, quod ad lucrum & damnum attinet, iam ſuprà confutauerimus, videbitur ſolùm reſpondendum ei, quod in oppoſitum attulit: Potuiſſet à Iuſtiniano de ſtatutaria præſcriptione in genere cogitari, quum in hoc
13 eadem ratio, quæ in legali, militet. Nam pri-

primum ego ab eius diſcedo ſententia, qua ſenſerit, vtranque præſcriptionem pari paſſu progredi: id enim à vero abeſſe ſuprà edocuimus, vt eo fundamento ſublato, quod ex tali ſequitur, ſit futurũ debiliſsimum. Nec etiam probare poſſim, de præſcriptione ſtatutaria in genere cogitatum, quum hoc ſit planè diuinatiuum: etſi admittam, potuiſſe ibi Legiſlatorem ad quamuis legalẽ præſcriptionem animum retuliſſe: non autem vt id ad ſtatutariam referri debeat: & quum ſuadeat ratio, ſtatutariam includendo, non eſt veroſimile, de ea non fuiſſe, etiã in genere, cogitatum. Cuius opiniones
14 fautorem habes Innocent. in eo cap. cõſtitutus: quo loco affirmauit, ſtatutarias præſcriptiones contra minores currere, ſed hos læſos poſſe reſtitui. Per quod nõ ſolùm confirmatur communis ſententia, ſtatutaria præſcriptione minores adſtringi: ſed etiam ita temperatur & declaratur, vt locus ſit reſtitutioni. Et ideo ſi minor ſecundum conſuetudinem Burgundiæ intra annum & diem non reuocarit rem, à proximiore venditam, certũ erit, contra eum annum illum cucurriſſe: ſed cui, tanquam lęſo, per reſtitutionem in integrum ſubueniatur. Ita etiam ſubijcietur minor conſuetudini Burgundiæ, cuius ſepæ mentionem fecimus, diſponentis: Omnes præſcriptiones triginta annorum ſpacio terminari: ita vt in eũ abſolutè cucurrerit præſcriptio, nec ſunt ſecundum quoſdam deducenda minoris ętatis tempora. In quo tamen poſtremo vidi quandoque plurimos hæſitantes, an potiſsimum ex ea trigenaria præſcriptione eſſet ſummouendum integrũ adoleſcentiæ tempus? nec ex his defuiſſe, qui crediderint, ſubtrahi ea debere tẽpora, quorum opinio paſsim reijcitur, ſi maximè ad ſtatuturiam præſcriptionẽ animum retuleris: de ea autem, quę legalis eſt, & à Ciuili lege introducta, an maximè in minorem, vel non currat, pleniſſimè poſtea excutiemus.

Quomodo, quando, ac quo tẽpore poſſit contra minorem præſcribi?

S V M M A R I A.

1 *Præſcriptiones, apud Priſcos contra minorem currentes, & reſtitutionem ipſo iure concedentes, hodie antiquatæ.*

2 *Præſcriptiones quatenus hodie à minoribus non incipiant? & quatenus ipſo iure in eos non competant?*

3 *Præſcriptio in quibus potiſſimum caſibus non currat?*

4 *Præſcriptio non, niſi expleta ætate minores, cõtra minorẽ producit effectum, & nu 9.*

5 *Minoris res ſine decreto iudicis ut alienari non poſſunt, ita nec præſcribi aut uſucapi, ex ſen tentia Caſtrenſis.*

6 *Verus ſenſus l. ſancimus. C. in quibus cauſ. reſt. in integ. non eſt neceſ quis ſit? & caſus in eo ad quas actiones referendus? & numeris ſequentibus.*

7 *Exceptio non numeratę pecunię minoribus imperfectę ętatis beneficio non currit.*

8 *Minorem ętatem ab omni pręſcriptione minimè fuiſſe liberam Auctor comprobat.*

10 *Pręſcriptionis & alienationis diuerſi ſtatuuntur termini.*

11 *Notabilis Angeli de pręſcriptionibus doctrina ab auctore confutatur. & clarius d. l ſancimus, explicatur.*

12 *Pręſcriptiones olim etiam contra minores cucurriſſe, quomodo ſit intelligendum.*

13 *Pręſcriptiones tam iudiciales, quàm extraiudiciales, olim in minorem competentes, hodie nouo iure ſublatæ.*

CAPVT XCIIII.

NVnc operæ precium videbitur vt enarratis his omnibus, intelligemus: quomodo, quando, ac quo tempore poſsit de iure in minorem præſcribi, & ipſe aduerſus præſcriptionem reſtitui? quod ego diffuſsiſimè examinare conſtitui, quum ſit de ſe quotidianiſsimus articulus: & quem, ſi me certa tenet memoria,

ria, ſcio paſsim in praxi ventilatum. So-
lent enim quotidie crebræ & numero-
ſæ apud Dolanum Senatum exhiberi
ſupplicationes, per quas ſe reſtitui con-
tra decurſas præſcriptiones implorant
minores. Qui vt eam materiam enoda-
tam habeas, in primis te noſſe oportet,
quod eſt in l. ſancimus. C. in quib. cau.
1 in integ. reſt. non eſt neceſſaria, videli-
cet præſcriptiones, quæ olim contra mi-
norem currebant, & ob quas dabatur re-
ſtitutio ipſo iure, hodie ſileſcere: vt ex
eo neceſſaria in minore non ſit reſtitu-
tio: quod deſignant verba eiuſdem legis,
hoc habentia: Sed & humanius & latius
eandem legis interpretationem ad om-
nes caſus extendere, in quibus vetera iu
ra currere temporales præſcriptiones
aduerſus minores conceſſerunt, per in
integrum autem reſtitutionem eis ſub-
ueniebant, eas ipſo iure non currere. Me
lius etenim eſt intacta eorum ſeruari iu
ra, quàm poſt vulneratam cauſam reme
dium quærere: hęc textus. Ex quo elici-
tur, ſecundum ius nouiſsimum hodie
à minoribus præſcriptiones non incipe-
re, & ipſo iure in eos non competere, ni-
2 ſi longiſsimo tempore abſolutæ fuerint:
tunc enim contra adultum currunt, vt
eſt ſub fine eiuſdem legis, videlicet ex-
ceptionibus 30. ſeu 40. annorum in ſuo
ſtatu permanentibus. Quòd tamen eius
legis nouiſsimę diſpoſitio ſit ſuperflua,
tentarunt quidam docere: primum in
ſuam adferentes opinionem ſecundum
Ius Digeſtorum, quod ad pupillum ſpe
ctat, nullam præſcriptionem introductũ,
quia ſoleret tali caſu dormire, non curre
re, præſcriptio, l. in bonæ fidei. ff. de acq.
rer. domin. Cæterùm à iure Codicis cõ-
ſimile in adulto ſtatutum, per l. non eſt.
C. quibus non obſtat longi tẽporis præ-
3 ſcript. facit l. j. & fina. C. ſi quis igno. qui
bus legibus aiunt decurſam pręſcriptio
nem, non aliàs, quàm expleta ætate mi-
nore, contra minorem effectum produce
re. Adijciũt denique res minoris immo-
biles, de mum mobiles, quę ſeruari ſeruã
do non poſſunt, niſi iudicis decreto acce
4 dente, alienabiles non eſſe, l. lex quæ tu-
tores. C. de adminiſt. tuto. vt ſi alienari
nequeant, ita nec præſcribi aut vſucapi.
arg. l. alienationis verbũ. ff. de verbor. ſi-
gni. Quam difficultatem ſic excitauit
5 Caſtrenſi in ea l. fina. & per quam docet
fruſtratorium eſſe, quod dicitur, nouiſsi
mo iure ea lege diſpoſitum, præſcriptio
nẽ contra minorem non currere, quaſi
de iure Digeſtorum prius id introductũ
extitiſſet: quod ſic teſtari ipſe voluit, ar-
guendo potiſsimum à ſufficiente partiũ
enumeratione. Quem demum obicem
enodans, exiſtimauit eius l. ſancimus, ca-
ſum referendum eſſe ad actiones perſo-
nales, prætorias, & eas, quæ tempore mi
6 nore clauduntur: qualis eſt quaſi mino-
ris, ſeu redhibitoria de dolo, & ſi quæ
ſint alię conſimiles: vt hodie ſecundum
ius nouiſsimum tempora talia aduerſus
minores currere non debeant, cùm ta-
men antiquo iure ſecus eſſet diſpoſitũ.
Qui ad eam legem intellectus non vide
tur mihi omnino abſonus: quia certum
& indubitatum ſit, aliquas præſcriptio-
nes olim contra minores admiſſas, quod
omnino probatur in ea l. ſancimus, in
qua dicitur, fauore imperfectæ ætatis ex
ceptionem non numeratæ pecunię ab
initio minoribus non currere. Quod etiã
extendi Iuſtinianus voluit ad omnes ca
ſus, quibus per vetera & antiqua iura in
7 minores temporales currebant præſcri-
ptiones. Quibus verbis quid apertius,
quàm vt doceatur, olim non fuiſſe mino
8 rem ętatem ab omni pręſcriptione libe
ram? Ea tamen Caſtrenſis declaratio, &
quæ in eius validamentum iamiam attu
limus, non euacuant in totum, me iudi-
ce, hunc, quem de ſuperfluitate ipſe ex-
citauit, nodum: vt cuilibet verè rem ip-
ſam intuẽti, ſub oculos patet: quia opor
tuiſſet efficacius & planius reſpondere
his, quæ in oppoſitã partem adlata ſunt:
potiſsimum ad eam l. non eſt: quã, mea
ſententia, non debuerat Caſtrenſis pro
dubitandi ratione aſſumere, quum ſit
longè ſita poſt titulum. C. in quibus cau
ſis. & ita l. ſancimus, poſterior. quare fuiſ
ſet potius adferenda lex alia, quę eam l.
ſancimus, pceſsiſſet. Quinimò ſi exactè

penſe-

penſetur mens eius l. non eſt, intelliges nihil ad rem accedere, & omnino conformem eſſe ei l. ſancimus: in qua diſponatur, niſi perfecta & completa minore
9 ætate, præſcriptiones in minores nõ currere, quæ verba quid aliud denotant? Quid, quæſo, diuerſum deſignãt ab eius l. ſancimus, diſpoſitione? Nec concludẽs videtur, quòd Caſtrenſis de alienatione præmiſit: vt ſi alienati non poſſint res
10 immobiles, ergo nec præſcribi: quum ij duo termini ſint inter ſe maximè diſſidentes, vt hæc diſcrepantia ſummoueat efficaciam ſui argumenti. Sunt alienabiles ergo, non præſcriptibiles: idque ſuſſiſsimè ſtatim à nobis explanabitur. Quod etiam voluit eam l. ſancimus, ad perſonales & temporales actiones referendam, in eo mihi non ſatisfacit, quia eſſet nimio eam l. ſancimus, tam generaliter loquentem, coarctare. Præterea quantumuis eam declarationem admitteres, non eſt tamen per id abſolutè reſponſum ad ea, quæ ipſe conſiderauit in oppoſitum: quæ tamen non vrgent, ſi vt ſuprà docui, reſoluenda probaris. Ad hęc ſubijci debere exiſtimaui notabilem Angeli doctrinam in ea l. non eſt, qua ſub verborum compendio, & citra aliquod inuolucrũ reſoluere nititur quoſuis ſcrupos, ex ea l. ſancimus, dependentes: primum adferens hanc concluſionem: Si à defuncto initium præſcriptio aſſumpſe-
11 rit, tunc eo caſu in minorem continuari, & contra eum pręſcriptionem currere: maximè, ſi de legali tractetur dilatione, per legem Aemilius ff. de minor. Quòd ſi à minore exordium ſumpſiſſet præſcriptio: nec tunc cucurriſſe etiam Digeſtorum iure inſpecto: & ita exiſtimauit eã l. non eſt. C. quibus non obſtat longi tẽporis præſcriptio, intelligendam. Sic quũ habeatur in l. ſancimus, temporales præſcriptiones, quæ olim contra minores dabantur, hodie ipſo iure non competere, quòd ea verba debebunt ſecundum eũ ad legalem præſcriptionem, quæ à defuncto cœpit, referri: hæc ipſe. Cuius doctrinam probare ego nequeo: qua dicat antiquo iure id diſpoſitum, quod poſtea per l. ſancimus, eſt introductum, qui ad id non ducatur fundamento alio, quàm ea l. non eſt: & tamen nihilominus per eam planè eius confutatur ſententia, ſi vt iamiam præmiſimus, declarandam duxeris. In quem etiam accedit aliud, non efficaciter ab eo ſic argui: à quo potius fuiſſe probandum, quomodo Digeſtorũ iure id introductum extitiſſet, & legem Digeſtorum in ſuæ opinionis columen adferre. Quod denique is exiſtimauit l. ſancimus, de temporalibus pręſcriptionibus, quæ olim in minores currerent, loquentem, eſſe ad pręſcriptiones, quæ à defunctis cœpiſſent, referendum: hoc certè vtcunque dictum vir acuti iudicij planè diſcernet, quum etiam hodie & iure poſtremo non ſit in eo immutata iuris Digeſtorum diſpoſitio: imò ſecundũ eam declarationẽ diſpoſitio l. ſancimus, manere planè ſuperflua. Præterea ipſe in ea l. ſancimus, id ſenſiſſe videtur, modò accuratè eius doctrina examinetur, vbi, cùm eo loco textus de non numeratæ pecuniæ exceptione ac vſucapione loquitur, voluit præſcriptiones ex his deſcendentes minori, etiam ſi ab eo cœpiſſent, ſolo curſu obfuiſſe: in quo ipſe ſibi contrarius & pugnans videtur. Ego verò facilius & planius crediderim, eam l. ſancimus, ſic poſſe declarari. Nam tota vis maximè præſentis diſputationis conſiſtit, quomodo intelligi debeat, quòd per eam diſponatur, etiam contra mino-
12 res prius præſcriptiones cucurriſſe: Ad quod te ſcire oportet, olim quaſdam pręſcriptiones iudiciales, imò etiam extraiudiciales, in minorem competiiſſe. De iudicialibus eſt lex, & ſi fine. §. penul. ff. de mino. vbi minori (ſi intra diem nõ prouocauerit) ſubuenitur, vt appellet: cui alias non adeſſet lex, niſi curſum habuiſſet præſcriptio. Quod ad extraiudiciales attinet, omiſsis cæteris exemplis, aſſume illud de tempore, ad inuentarij confectionẽ præfixo, vt minori currat: cõtra quod tamen reſtituitur. §. pupillus, in Authentico, de hæred. & Falcid. Tum etiam ſi intra tempus ad accuſandum iure mariti, quod eſt quadraginta dierũ,

non impleuerit accuſationem, obſuiſſe tempus nemo reſragabitur, qui confuge rit ad l. auxilium. ff. de minoribus. in qua id apertiſsimè determinatur. Quibus exemplis nonne liquet, etiam iure Digeſtorum in minores pręſcriptionem cu curriſſe? & ira benè loquutum Imperatorem in ea l. ſancimus, per quam voluerit tales præſcriptiones hodie ipſo iure non currere: vt ſecundum hanc doctrinã ſit accommodè reſponſum ad eam dubitandi rationem, quam promouit Caſtrẽſis. Ad hęc tamen conſideraui quandoque eam l. non eſt incognitum, poſſe pro Caſtrenſis & ſequacium opinione adſerri: ſed qui aliter, quàm ipſi fecerint, iudicandum exiſtimen. Nam in ea dicitur, incognitum non eſſe id tempus, quod in minori ætate tranſmiſſum eſt, longi tẽ-
13 poris præſcriptioni non imputari: quaſi ab oppoſito & contrario ſenſu poſsit inferri, minoris temporis pręſcriptioni imputandum eſſe. Sed quia ex tali inductione raſultaret abſurda interpretatio, & legum correctio, non eſt, vt ei inſiſti debeat, argum. l. præcipimus, de appell. Quũ tn igitur hæc ita enodata habeas, ſuper eſt attingamus, & diffusè examinemus, quomodo declarari debeat, præſcriptionem, quæ à defuncto cœpit, minori obeſſe: quod eſt primum membrum l. Aemilius. ff. de minor. è qua elicitur ſequens concluſio.

Pręſcriptio cõuentionalis, quæ à defuncto cœpit, currit cõtra minorem ſine ſpe reſtitutionis.

S V M M A R I A:

1 *Pupilla tutorum negligentia in ſucceßione paternorum bonorum lęſa, an ſit reſtituẽda? & variæ multiplicesq́; de ea re Doctorum quorundam opiniones.*

2 *Præſcriptio conuentionalis, cum maiore defuncto cæpta, contra minorem currit ex ſententia Pauli.*

3 *Si quid cum minore geſtum fuerit, nondum completa præſcriptione, quantumuis ea à defuncto cæperit, minori tamen ex ſentẽtia Antonini reſtitutio competit, & quare?*

4 *Præſcriptio licet à defuncto cæperit, tamen actu aliquo rationabili accedente, maiori æquè, ac minori ſuccurritur.*

5 *Lex finalis. C. in quib. cauſis, &c. & l. Aemilius ff. de minorib. agentes de pręſcriptionibus vtreq;, ad quam vnaqueq; præſcriptionẽ referenda? & q̃uo intelligẽda ſit?*

6 *Pręſcriptionem contra minorem, ſi cum eo quid geſtum eſſe pateat, currere quidem, ſed tamen reſtitutionem concedere.*

7 *Lex Aemilius, quam de conuentionali præſcriptione agere putant, vtrùm iuſta & probabili ignorantia accedente, procedat contra minorem necne? ex ſententia Baldi fuſißimè diſputatur ab Auctore.*

8 *Minori etiam aduerſus conuentionalem pręſcriptionem, accedente iuſta & probabili cauſam reſtitutio competit ex Auctoris & legum doctrina.*

9 *Minori ignoranti contractum paternum per reſtitutionem ſuccurritur.*

C A P V T XCV.

PRæſcriptio conuentionalis, quæ à defuncto, qui maior erat, initium cepit, currit poſtea in minorem, qui ei ſucceſsit, idq́ue ſine aliqua ſpe reſtitutionis: niſi fortaſſe à minore aliquid geſtù fuerit, aut aliud acceſſerit, ob quod etiam quiuis maior deberet reſtitui. Caſus autẽ eius legis eſt huiuſcemodi: Aemilius Larginus, data parte pecuniæ, fundum Puteolanum ea lege emerat, vt ſi intra menſes duos reliqui precij partem non ſoluiſſet, inemptus eſſet. Si deniq; intra duos alios menſes, quod ex precio ſupereſſet, non numeraſſet, ita etiam non emptus maneret. Demũ Largiuo defuncto, filia, quã habebat, tunc pupilla, ei ſucceſſit. Porrò ab eius pupillæ tutore in precij ſolutione poſtea ceſſatũ fuit, quanrũuis hic venditor talẽ ſolutionẽ interpellaſſet. Qua ratione iſte rẽ, cùm inempta
1 eſſet, alteri tertio vendidit. Cæterùm, pupilla agnoſcens, ſe tali tutorem negligentia læſam, expoſtulauit aduerſum eum

ſe

ſe reſtitui. Qua in re Paulus exiſtimabat, non reſtituendam: quòd ipſa, nõ aũt eius pater, cõtraxiſſet: vt is actus, primũ in defuncti perſona radicatus, eã à reſtitutione ſecludere deberet. Antoninus verò putabat reſtituendam: ꝗ committendi dies in pupillæ tempus incidiſſet, effectumq́; ab ea fuiſſet, ne legi vẽditionis pateretur. Replicabat denuo à Paulo, hanc reſtitui debere, quum venditor denunciando poſt diem, quem placuerat eſſe commiſſum, & petendo preciũ, à ſua lege receſsiſſe videretur. Mouebat eum & aliud, ꝗ priores tutores, qui non reſtitui deſideraſſent, ſuſpecti pupillæ fuiſſent pronunciati: hæc textus. E quo primum deſumitur, conuentionalẽ præſcriptionem cum maiore defuncto cœptam, contra minorem currere: potiſsi-
2 mum ex Pauli ſententia, vt eſt ſub illis verbis benè iudicatum: quòd eius pater, non autem ipſa, contraxerat. Habes denique ex mente Antonini, ſi nondum completa præſcriptione, cum minore aliquid geſtum extiterit, quamuis à defuncto cœperit, minorem tamen reſti-
3 tui debere, ibi: quia committendi dies in pupillæ tempus incidiſſet. Reliquũ, quod eſt tertium, ſatis comprobatur ex his, quæ in eodem textu referuntur: puta, ſi acceſsiſſet actus aliquis, ob quem ſuaderet ratio, ſic maiori, vt minori, per reſtitutionem ſuccurrendum: & ſi à de-
4 functo cœpiſſet præſcriptio, locum eſſe reſtitutioni, vt eſt in eo verſu, Dicebã, &c. Sic qui materiam hanc excutiunt, referunt l. finalem. C. in quibus cauſis, de
5 legali præſcriptione eſſe intelligendã, vt in minorẽ nullo modo currere debeat: l. verò Aemilius conuentionalem præſcriptionem reſpicere: quam certum ſit, minori præiudicare, modò cum ipſo nihil geſtum fuerit. Quòd ſi cum eo aliquid fuiſſe actum pateat, puta, denunciatione
6 ei, vel tutoribus eius facta, tunc currere præſcriptionẽ, tamen poſſe reſtitui. Atque hæ ſunt communes doctrinæ: quas vt perfectè declaratas habeas, poterit ſecundum hanc aleam ſequẽs excitari dubitatio. Si minoris pater cenſum conſtituerit, nec dum vixit, eum ſoluerit & ceſſatum eſt, defuncto patre, à minore in eius præſtatione, ita vt qui directus erat dominus, rem iure commiſsi prætenderet, ſi ex aduerſo minor, ſe illius cenſus contractum ignoraſſe, propoſuerit, nec primùm, niſi poſt mortem patris, id ſciſſe: ita vt ex eo reſtitutioni in integrum inniteretur, domino vlterius contendente, fruſtrà hoc caſu ad reſtitutionem confugi: quia primùm minoris pater contraxiſſet, & ab eo cœpiſſet conuentionalis præſcriptio: vt, quid ea in re ſtatuẽdum eſſet, viderim quandoque inter doctiſsimos diſputatum: quorum ex his quidã directi domini partes fouebant, per il-
7 lam l. Aemilius. reliquos verò in minoris partes inducebat ignorantia, ab eo allegata, qui eſt nodus præſentis diſputationis, potiſsimum, an ea l. Aemilius, quæ de conuentionali præſcriptione loquitur, limitari debeat, & ſic intelligi, vt accedente iuſta & probabili ignoran-
8 tia, non procedat. Et primùm reperio, in huius puncti extricatione verſatũ Bald. in l. 2. C. ſi aduer. vend. vbi ipſe hæc duo conſiderat: Aut ceſſatio à ſolutione cò tendit, vt prædeceſſoris factũ adimpleatur, vel vt reſoluatur: volens, priore caſu l. illam Aemilius, debere procedere, in qua contra defunctum cœperat præſcriptio, nec ſupereſſet aliud, quàm quod cœptum in eũ fuerat, complere. Sic actus ille cò dirigitur, vt quod in prædeceſſorẽ inſtitutũ fuerat, adimpleatur. Secũdo verò caſu, vbi eſt reſolutionis quæſtio, etiam ſi a maiore initium præſcriptio ſumpſerit, minorẽ tamen reſtitui oportere: quia ſecundũ eum nõ à maiore, ſed minore cauſa reſciſsionis contractus initium & originẽm aſſumpſerit. A minore autẽ exordium cauſam habere teſtatur, quòd dum hic minor ſit emphyteoſis, ad dominum reuertatur: hæc ipſe. Cuius diſtinctio mihi potius caſuum & exemplorũ diuerſificationem repræſentare videtur, quàm quòd per eam verè extricetur aſſumptus nodus: qui contra eũ omnino exiſtimem, vtroque caſu etiam aduerſus minorem præſcriptionem curre-
re

re, vbi maximè a maiore cępiſſet, cuius rei eſt apertiſsimus tex. in ea l. Aemilius,
8 & tã clarus, vt cauillis ſubiici nõ poſsit. Nã ibi aptè diſponitur, minori per reſtitutionẽ etiam aduerſum conuentionalẽ præſcriptionẽ ſuccurri, modò probabilis cauſa adeſſe ignoſcatur: maximè quãdo cum ipſo aliquid geſtum eſſet, aut ſi alia ſubeſſet ratio, per quam æquum eſſet, & maiorem reſtitui debere. Cæterum in propoſito themate admittitur, a minore paternum contractum ignoratum, ob quam ignorantiam nonne maiori ſuccurreretur? quod pluribus fundamentis ſupra firmatum habuiſti? Quare igitur
9 non etiam minori ſubuenietur? Nec agnoſco, quomodò hoc caſu a minore pro contractus reſolutione agatur, quum ſe reſtitui expoſtulans, non eò vertat animum, vt principalis contractus, qui à patre celebratus extitit, reſoluatur, aut ab eo diſcedat: ſed eius mens eò dirigitur, vt emphyteotica res ad dominum non reuertatur: quare petit ſe aduerſus ceſſationem ſolutionis reſtitui: ſatis admittens, velle inpoſterum ſoluere, vt fruſtra, & extra propoſitum illud de reſoluendo a minore contractu fuerit ab eo conſideratum: imò adhuc efficaciore ratione confutari poſſe cenſeo, quod ipſe de contractus adimplemento firmauit: a quo fuit exiſtimatum, quum a minore in ſolutione ceſſatum eſt; ſi primum contra defunctum cœpiſſet præſcriptio, ex negligentia tali agi potuiſſe, quo prædeceſſoris factum impleretur: dixiſſet enim rectius, vt quod contra defunctum cœptum eſt, compleatur, quum nihil hic de facto defuncti agatur, modo actiuè res aſſumatur. Sic ex his intelligis, quam leuibus & fragilibus rationibus ipſe ſuam opinionem ſuffulſerit, vt verius dicendum cenſeam, vtroque ſuæ diſtinctionis membro locum eſſe reſtitutioni, quum iuſtior reſtitutionis cauſa adeſſe nequeat ipſa probabili ignorantia.

Vbi defuncto patre, minor cenſus ſolutionem neglexit, & dum viueret pater, nondum ceſsiſſet ſolutionis dies, an num eo caſu in minorẽ pręſcriptio cucurrerit?

SVMMARIA.

1 *Minor ſi acquiſita per patrem defunctum emphyteuſi, in ſolutione Canonis ceſſet, beneficio reſtitutionis non gaudet ſecundum quoſdam.*

2 *Minorem non obſtante aſſertione contraria reſtitutionẽ contra præſcriptionẽ conſequi debere ex ſententia Authoris.*

CAPVT XCVI.

CAeterum ꝑ vtiliore & ampliore huius articuli inueſtigatione non pigebit huiuſcemodi caſum excutiendum proponere, quippe qui ex priore dependeat. Si quum huius minoris pater vixit, is in cenſus ſolutione non ceſſauit, nec ante eius mortẽ nondũ ceſsiſſet, nec veniſſet ſoluẽdi terminis: demũ eo defuncto, minor ſolutionem neglexit, an num hoc caſu curret in minorẽ præſcriptio, vt cõmiſſo ſit locus, & ad dominum emphyteoſis redeat? Qui autẽ in domini partes inclinatiores ſunt, vel hoc vnó mouentur, ꝙ em-
1 phyteoſim pater acquiſierit, vt quum ab eo contractus prodierit, debeat reſtitutio abnegari: quaſi ſecundum eos eundẽ effectũ producat, a patre contractum originẽ ſumpſiſſe, & in eo cœptã præſcriptionẽ: vt quemadmodũ poſteriore hoc caſu ſecluditur, ita & priore. Quam eorũ doctrinã ſi probandam duceres, per eam declararetur eius l. Aemilius, diſpoſitio a qua tamẽ ego omnino deficiendũ crediderim: qui putem, duos illos caſus nihil inter ſe cõmunionis habere, imò eſſe planè varios & diuerſos. Atqui in exemplo propoſito nihil in patrem præſcriptũ vel in confeſſo eſt: nã quũ nondũ veniſ-

2 Minori, ſi contractum patris a ſe propoſuerit fuiſſe ignoratum, haud beneficio reſtitutionis, ſed illius vulgatæ clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c. ſuccurri ex opinione Bartoli.

3 Tempus præſcriptionis conuentionalis in reſtitutione patris, an & quando reſtitutionem minoris impediat, declaratio Caſtrenſis.

4 Conuellit Auctor opinionem Caſtrenſis, & diſcutit §. ſi hæres ff. de minoribus.

5 Præſcriptio a patre non incipere videtur, qui ſuum filium ab alio ſub conditione hæredem inſtitutum fuiſſe ignorat.

6 Si patri de defuncti voluntate conſtiterit, quo ad filij inſtitutionem, non minus in eum, quam filium, præſcriptio curret, ex quorundam opinione.

7 Filius licet volēs hæreditatem conſequi poſſit, tamen inuitus ad eam adeundam adigi nequit.

8 Argumētum de contractibus ad vltimas voluntates procedit, eſtq; in vtroq; conformis ratio.

CAPVT XCVIII.

AD hæc ſubnectit Bart. in ea l.
Aemilius, poſſe etiam minorē
aduerſum conuentionalē præ
ſcriptionē reſtitui, quantum-
uis cū eo nihil actum fuerit, modo ſubſi-
ſtat iuſta reſtitutionis occaſio. Et hoc eſt
1 quod iam ſæpè firmauimus. Iuſtam autē
intelliges, ſi ad ſequentē caſum animad-
uerteris: puta ſi a ſe ignoratum contra-
ctū patris propoſuerit, ita iſtud ibi docē-
te Bartolo qui præter id ſenſit, minori
2 beneficio reſtitutionis tali caſu non ſuc-
curri, ſed ex clauſula generali: Si qua mi
hi iuſta cauſa videbitur: quum ei in hoc,
vt in maiori, accedatur: de cuius dicti ve
ritate nos infra latius diſſeremus Quòd
autem de præſcriptione conuentionali
3 primum annotatum eſt, puta, ceſſare re-
ſtitutionem in integrum, Caſtrenſis in
ea l. ſancimus, exiſtimauit eam conclu-
ſionem ſic poſſe declarari, vt etiam ſit a-
daptabilis tempori, a defuncto ſuo vlti-
mo eologio præfixo: ita vt tempus illud
in minorem citra omnem reſtitutionis
ſpem currere debeat: allegans ad id l. 3.
§. ſi hæres. ff. de mino. quod nihilominus
intelligēdum putauit, vbi a defuncto &
contra eum cœpiſſet præſcriptio Pon-
derato tamen quandoque, & excuſſo il-
4 lo §. ſi hæres. mihi viſum eſt, parum aut
nihil ad confirmandam Caſtrenſis opi-
nionem conducere, quin eam potius plā
nè euertere. Sunt enim eius textus ver-
ba huiuſcemodi: Et ſi ita hæres ſit filius
inſtitutus, ſi a patre in diebus certum ſit
emancipatus, mox patrem debuerit cer-
tiorare, nec fecerit, quum poſſet, qui eum
emancipaſſet, ſi cognouiſſet: dicendum
erit, poſſe eum reſtitui in integrum, pa-
rato patre eum emancipare. Ex quibus
verbis nonne quæſo, ſat liquet, a defun-
cto tunc præfixum terminum, intra quē
hic filius emanciparetur, modò defuncti
hæreditatem aſſequi vellet? Et tamen
parato patre eum emancipare, ei contra
talem negligentiam per reſtitutionem
ſuccurritur: nec agnoſco, quomodo ex
eo textu poſsit deſumi, à patre præſcri-
ptionem cœpiſſe: quod tamē eſt vnum
ex ſubſtantialibus per eam l. Aemilius:
imò cum minore cenſentur acta omnia,
vt ei lex nō ab re adſit. Quomodo enim
potuiſſet a patre præſcriptio incipere,
quum ipſe defuncti voluntatem igno-
5 raſſet? Si cenſueris, poſſe etiam aduerſus
ignorantem præſcribi, & ita patri præiu
dicatum, reſpondebo, me primum eam
opinionem non probare, qui in eius con
futationem ſciam ſuperiore loco infini-
tas rationes adlatas. Sed etſi admiſero,
veram eſſe: nihil tamen ex eo Caſtren-
ſi accederetur, reſultaretq; vnum aliud,
patrem etiam beneficio generalis clauſu
læ reſtituendum: de quo tamen eo tex-
tu nulla fit mentio: imò totius negotij
ſumma ad minorem dirigitur: qui reſti-
tuendus non eſſet ſi vera maneret Ca-
ſtrenſis doctrina. Quòd autem patri ni-
hil aſcribi poſsit, ſatis deſignant eius tex
tus verba: quia, vbi is defuncti volunta-
tem ſciuit, incontinenti allegarit, ſe para
tum eſſe, qui emancipationi ſatisfacerē
vellet. quod declarari ab eo ocius nō po-
tuit: quia defuncti iudicium primū igno-

raſſet. Et hac de re opinari ſunt quidã,
ſi eam voluntatem ſciuiſſet pater, etiam
in eum, vt filium, præſcriptionem curre-
6 re debuiſſe, argum. l. pen. ff. ex quib. cau.
maio. vbi qui Reipublicæ cauſa abeſt, ſi
in re aliqua læſus fuerit, non tantum re-
ſtituitur, ſi antequam abeſſet, declaraſ-
ſet, ſe contra rem ſuam poſsidentem nõ
acturum, nec præſcriptionis tempus in-
terrupturum. Egò verò hoc caſu dubi-
tarem, an contra patrem, qui ſciuit, cu-
currerit præſcriptio: quum hic non ſit
quæſtio, vtrum agatur de patris negotio,
imo actus principalis filium minorem in
troſpicit, vt ei ſoli aſcribi hæc culpa de-
beat, qui patrem pro emancipatione aſſe
7 quenda nõ interpellauerit. Potuit enim
volens hæreditatem nanciſci, ſed ad quã
conſequendam inuitus adigi no potuit,
quum in inuitum & nolentem non con
feratur beneficium, l. ſoluendo. ff. de ne-
got. geſt. Et ita, ſi de ſe pater hunc eman
cipare voluiſſet, cognita defuncti volun-
tate, potuiſſet tamen ab eo reſilire filius.
E quibus manifeſtè intelligis, dubiam
eſſe horum ſententiam, qui ſenſerunt,
etiam, contra ſcientem patrem in caſu
eius legis præſcriptionem currere. Præ-
terea nihil vtilitatis aut detrimenti præ-
tendit pater, quare contra eum præſcri-
bi potuerit: niſi fortaſſe dixeris, hoc ei
detrimenti accedere, quia eo Digeſtorũ
iure, quicquid quærebat filius, patri quę
rebat. l. placet. ff. de acquirend. hæredit.
Et ita hoc affectum incommodo, vt fi-
lius negligentia ſua, & ſciens, a tali ſuc-
ceſsione ſecludatur. Qui etiam duxerit
Caſtrenſem defendere, poterit in ſuæ opi
nionis columen ſic illum §. ſi hæres, indu
cere, vt quum habeat textus, Minore ita
hærede inſtituto, ſi a patre in diebus cen
tum emancipatus, mox patrem certiora
re debuerit, nec quũ poſſet, fecerit, (qui
enim, ſi id cognouiſſet, emancipaſſet) in
integrum minorem reſtituendum, para-
to patre, eũ emancipare, vt ex oppoſito
poſsit propriè eo textu doceri, ſi id pater
ſciſſet, nec eum emancipaſſet, ceſſaturam
reſtitutionem, etiamſi poſtea paratus eſ-
ſet emancipare: quaſi eius §. diſpoſitio in
ignorantia paterna fundetur. Quæ ab
oppoſito ſenſu inductio, nonne adiuuat
eam Caſtrenſis ſententiam, vt ſi a defun
cto tempus præſtitutum fuerit, quale ibi
fuit centum dierum, modo a defuncto
cœperit præſcriptio, reijci omnem reſti-
tutionem: cœpiſſe enim a patre dicitur
præſcriptio, ſecundum hanc declaratio-
nem a tempore paternæ ſcientiæ. Et ita
Caſtrenſem eum textum intellexiſſe
exiſtimo, etſi ita declarandum haud ipſe
duxerit. Hæc tamen etſi ſit ſubtilis, acu-
taq́. ad eum §. inductio: poteſt tamen ad
eam efficaciter reſponderi, & dici, ſaltem
eo textu non poſſe validè eius concluſio
nem comprobari: in hoc quippe conſi-
ſtit tota energia, & vis ſuæ intentionis,
quòd in patrem defuncti voluntatẽ ſciẽ-
tem fuerit præſcriptum. Nam hoc iam-
iam falſum, & a vero alienum eſſe, demõ
ſtraui. Potuit enim ſciſſe, nec emancipa-
tioni reclamaſſe, imò emancipare voluiſ-
ſe filium ſecundum defuncti iudicium,
filio tamen id recuſante: ſic quum inte-
ger actus ab eius abſoluta voluntate nõ
dependeret, quare dices in eum præſcri-
ptum. His adijce omnes alias rationes,
in oppoſitũ adlatas: quæ quum mea ſen-
tentia ſint concludentes, & è diametro
Caſtrenſi repugnantes, non eſt, vt tam
faciliter confutari debeant, ſola argumẽ-
tandi ratione, a ſenſu oppoſito deſum-
pta, vt eſt plenè in ſimili annotatum a
Bar. in l. 1. ff. de offic. eius, cui manda. eſt
iuriſdict. Qui tamen ex his non abnegẽ,
in Caſtrenſis ſententiam eundum: ſed
quæ alijs, quam prædictis, ſit firmanda
& ſtabilienda fundamentis, poteritquè
ita comprobari: Procedit argumentum
de contractibus ad vltimas voluntates,
8 ita vt conformis ſit in vtroque ratio l.
omnem. ff. de iudicijs. l. ſeruum Titij. §.
eum qui Chirographum. ff. de legat. 1.
Quòd ſi præſcriptio, in minorem cæpta
contra defunctum currat, potiſsimum
ex contractu a defuncto celebrato, qua-
re num conſimilem in vltimis & poſtre-
mis voluntatibus fertur iudiciũ, vbi po
tiſsimum a defuncto cœpiſſet ꝑſcriptio?
Cuius rei ſimilis caſus ita effingi poteſt,

ſi

ſi ſim ea lege à Titio hæres inſtitutus, modò ei intra annũ monumentũ ſtruã: & interim poſt annum deceſſerim, nullo monumento condito, quum a me ortũ ſumpſerit præſcriptio, excludetur à reſti tutione hæres meus, & ſi minor fuerit, ſi maximè ſequendam Caſtrenſis opinionem dixeris. Sed & in eam deflexiſſe viſus eſt Bar. in l. ſi. C. in quib. cau. poſtrema columna, habita potiſsimum relatione ad ea, quæ ex contractibus ſeu vltimis iudicijs dependent: aſſerens, præter id eam l. 3. §. ſi hæres, in legali præſcriptione procedere, quod vltimum eſt apud me omnino dubium, qui deſideraſſem, docuiſſet ipſe, quomodo eo textu de legali tractetur præſcriptione. quaſi aſſeuerare cenſeatur, hoc a iure pendere, vt quis intra centum dies emancipandus ſit: quod eſt prorſus ridiculũ. Quin imò ſi verè mens illius textus attendatur, liquebit de termino, à teſtatore præfixo, ibi agi, nec legalis termini habitam aliquam conſiderationem. Sic ex his omnibus planè deſignatum habes, eum §. ſi hæres, nihil ad Caſtrenſis opinionem accedere: eſſe tamen plura alia, quibus firmatur. quæ quum de ſe veta ſint, ego eius ſententiæ planè hæreo.

Proponitur dubitandi ratio cõtra eam concluſionem, Præſcriptionem conuẽtionalem in minorem currere.

SVMMARIA.

1 *Interpellatio minori facta hoc efficit, vt cum eo aliquid actum eſſe cenſeatur.*

2 *Geſtum cum minore quid intelligitur, cum ad eius perſonam actus aliquis dirigitur.*

3 *Cum minore etiam citra interpellationem actum geri poſſe probatur ab Auctore.*

4 *Creditor minorem debentem contractum paternum celans, neq; debitum ipſum præfinito tempore poſtulans, iuſtam minori impetrandæ reſtitutionis cauſam ſuppeditaſſe præſumitur.*

5 *Cum minore ſatis geſtum eſſe dicitur, cui paternus contractus reuelatus non fuerit.*

6 *Præſcriptione in minorem completa, qua vtili dominio ſit priuatus, cenſetur actum cum eo fuiſſe.*

7 *Cum minor ex ipſo actu defenditur, res geri cum eo dicitur.*

CAPVT XCIX.

SED ad rem faciet, ſi excuſſerimus, quod incidenter primũ attigimus: Conuentionalem præſcriptionem, quæ a defuncto cœpit, minori obeſſe, niſi cum eo aliquid geſtũ fuerit. Poterit autẽ, qui diſquirere eius puncti veritatem volet, pro dubitandi cauſa in medium adferre, vix eſſe exemplum conſiderabile, in quo nõ ſemper pateat cum minore actum aut geſtum, vt paſsim & ſine controuerſia
1 ſemper ſit reſtituendus. Scribit Bar. in ea
l. Aemilius, interpellationem, minori factam, hoc operari, vt cum eo actum cenſeatur: quaſi videatur eius mentis eſſe, vt
2 geſtum cum minore debeat intelligi, vbi
actus ad eius perſonam dirigitur, in quo
ipſe benè loquitur: ſed qui ob id nolit excludere caſus alios, & quin etiam citra
interpellationem geri cum minore actus
3 dicatur. Quòd autem ita ſe res habeat,
demõſtro: quid ſi ab interpellatione ceſſatum ſit? nec creditor debitorem minorem monuiſſet, vt is debitum perſol-
4 ueret? nonne, effluxo ſolutionis tempo
re, poterit minor hoc vnum proponere, a
ſe contractum paternum ignoratum? ita
ſanè: & ex eo reſtituetur, cùm ex capite
ignorantiæ, tum quia cum eo ſatis dicitur geſtum, cui non fuerit paternus con-
5 tractus declaratus. Cenſetur etiam cum
6 ipſo actum: quia, dum minor eſſet, cõmpleta in eum fuerit præſcriptio, per quã
vtili dominio priuatus ſit, & tali capite
rem ſuam alienaſſe, iuxta l. alienationis
7 verbo. ff. de verbo. & ret. ſignifi. Dicitur
& cum eo res geri, vbi ex ipſo actu defenditur: argum. l. ſi quum venditor. §. illud. ff. de diſtract. pigno. Si ergo his omnibus caſibus & ſimilibus cum eo ageretur, bene ſequeretur, vt nunquam poſſet eſſe locus illi l. Aemilius, in eo quod

maximè diſponit, conuentionalem præſcriptionem a defuncto cœptam, ſecludere eum a reſtitutione in integrum, quę omnia pulchrè conferunt ad veram intelligentiam & declarationem eius l. Aemilius.

Conſideratur exemplum quo patet conuentionalem præſcriptionem in minorem currere, ꝙ cum eo nihil ſit geſtũ.

CAPVT C.

SVnt tamen qui in ea l. conſiderarunt, dabile eſſe exemplũ, per quod liquidò apparere poſsit, cum minore nihil geſtum fuiſſe: & ita conuentionalem præſcriptionem in eum cucurriſse, quale ita effingunt: Si ego a defuncto vendendæ rei libertatem & poteſtatem intra ſeſquiannum ſim aſsecutus: ita vt ſecundum conceſsam mihi licentiam eam vẽdiderim, ſed effluxo eo ſeſquianni tempore, etſi poſtea deceſſerim, non tamen reſtituetur minor, qui mihi hæres eſt, vt ad eius rei nouam admittatur venditionem: quia aliàs, ſi intra id tempus non venderetur, poſtea vendi & diſtrahi nõ poſsit. Eo enim caſu aſserunt ij, nihil cũ minore geſtum fuiſse. Sed & mihi in eo non applaudunt: quia quòd cum minore dicatur aliquid geſtum, ſatis denotat eius anni lapſus, quem certum eſt effluxiſſe, dum hic minor eſset, etiam ſi viueret pater: hoc enim id efficit, vt ſaltẽ cum eo cenſeatur aliquid geſtum, quod multi ex doctoribus, maximè ij, qui contrarias partes ſunt ſequuti, fatẽtur, quaſi iam proprijs conuincantur rationibus. Defendi tamen poterit oppoſita ſententia, quæ eſt crebrior & communior, infinitos poſſe conſiderari caſus, quibus liquidò conſtat, cum minore, tali caſu nihil geri: quod docebitur confutatione eorum, quæ in diuerſam partem ſupra a nobis adlata ſunt. Quod etiam dictum fuit cẽſeri cum minore aliquid geſtum, quia dum minor eſſet, completa fuerit præſcriptio: hæc certè doctrina non eſt omni ex parte vera: quia etſi ex tali præſcriptionis complemento lædatur minor, nõ ex eo ſequitur, vt cum eo geſtum cenſeatur: imò principaliter attenditur eius p̃ſcriptionis initium, & ſubſequens curſus.

Quando cum minore dicatur aliquid geſtum? hic explicatur.

SVMMARIA.

1 *Cum minore tum demum aliquid geſtum cenſeri debet, ſi vel cum ipſo perſonaliter, vel ijs, qui adminiſtrationi illius præfecti ſunt, aliquid agatur.*

2 *Geſtum cum minore cenſetur, ſi de ſolutione facienda ei denunciatum ſit.*

3 *Cum minore, paternum contractum abs ſe ignoratum proponente, tametſi quid geſtum eſſe putetur: tamen ex beneficio generalis clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. reſtituetur.*

4 *Minori per ſe, aut ex ſuo facto damnum ſubeunti, ſuccurritur: ſecus ſi patre, vel alio quopiam aliquid in illum ſit geſtum.*

5 *Minor an & quando & quibus caſibus auxilio l. hæres abſens. ff. de iudic. fruatur?*

CAPVT CI.

QVO fit, vt in materia reſtitutionis in integrũ hoc ſit attendẽdũ, quomodo actus aliquis ad minoris perſonã, vel eorũ qui ei pręſunt, dirigitur, vt eſt in l. ait pręt. ff. de mino. vbi text. habet: Geſtum ſic accipimus qualitercunq; ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud contingat. Proinde ſi emit aliquid, ſi vendidit, ſi ſocietatẽ coijt, ſi mutuã pecuniã accepit, vt his caſibus, modò captus ſit, ei ſuccurri debeat: ſi deniq; a paterno debitore ſoluta ſit pecunia, & hanc perdiderit: ſi etiã fideiuſſorio nomine ſe, vel ſuã rem obligarit. Sed & in iudicijs ei ſubuenitur, ſiue dũ agit, ſiue dũ conuenitur. Si deniq; hęreditatẽ minus lucroſam adierit, quod & extenditur ad agnitionẽ bonorũ poſſeſsionis,

-feſsionis, ab eo factam Si etiam ſine dolo malo cuiuſque legatū repudiauerit, vel in eius optione captus fuerit. Qui omnes caſus, infinitiq; alij, recenſentur in ea l. ait prætor, ex quorum farragine potes ingenua mente concipere, hoc Iureconſultum ſentire voluiſſe, vt cum minore aliquid geſtum cenſeri debeat, vbi cum eo perſonaliter actum eſt, aut cum his, qui eius adminiſtrationi pfecti ſunt, quales ſunt tutores ſeu curatores. Qui-
1 nimò ſi ex ſolo præſcriptionis curſu cū eo geſtum aſſeuerares, fruſtra a creditore fieret interpellatio: quam tamen pro validiſsimo hac in re exemplo attulit Iureconſultus in ea l. Aemilius. Quo fit, reſoluendo, dicas, cenſeri cum minore geſtum, ſi ei vt ſolueret, denunciatum fue-
2 rit, præter quam l. Aemilius, habes ad id l. ſi cum militaribus C. de reſtit. milit. & ſi nulla acceſſerit interpellatio nec actus aliquis, qui ad minoris perſonā, aut ſuorum adminiſtratorum referri poſsit, tūc cum eo nihil actum cenſebitur. Nec his aduerſabitur, iudicari debere cum eo geſtum, ſi paternum contractum a ſe igno-
3 ratum proponat: id enim cum geſtione nihil communionis habet, imò ſubuenietur minori tali exemplo via reſtitutionis, non ex edicto de minoribus, vel quia cum eo ſit aliquid actum, ſed beneficio generalis clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, vt in ſpecificis & expreſsis terminis declarat, & eleganter deducit Bar. in ea l. Aemilius, motus eius l. diſpoſitione: per quam introducitur, hoc attēdi, an ſubſit cauſa, ob quam etiam maiori indulgeri poſſet reſtitutio. Minus in eandem ſententiam aderit., quod ſupra conſideratum eſt, ex læſione, in minorē reſultante, cum eo aliquid actum extitiſſe: hic enim nodus facillimæ eſt extricationis. Nam ſi per ſe, aut ex facto
4 ſuo, damnum ſubiret, minor eſſet, in quo ei accedi deberet, ſed quum primum actus a patre prodierit, & ab eo cœperit præſcriptio, & nihil ſit in minorem poſtea geſtum: tale præſcriptionis complementum, ſi nullum aliud adſit adminiculū, non inducit, vt illud damnum ſic emergens in minore, læſionem inducat: ſaltem talem, ob quam is reſtitui debeat: quia quū hæres patris ſit, & a patre contractus proceſſerit, tenetur patris factum ſequi, & ratum habere, argu. l hæres ab-
5 ſens. ff. de iudicijs. Nec hoc capite ſuccurretur minori per reſtitutionem, quū non ſubſit iuſta & rationabilis cauſa: ſoletq; tantū minori lex adeſſe, vel vbi eadem ratione maiori opitularetur, aut quum ætatis minoris habetur ratio, ſeu actus cum minore celebrati. quæ quum hoc caſu ceſſarit: ceſſabit deniq; vt talis læſio, ex complemento præſcriptionis reſultans, conſiderari non debeat.

Si pater procuratorem ad donandum conſtituerit, & eo mortuo nondum facta donatione, filius procuratorem nō reuocarit, qui poſtmodum eā donationem expleuerit, poterit num reſtitui filius circa eā obmiſsionem reuocationis?

SVMMARIA.

1 *Filius, ante factam donationem non reuocās procuratorem, a moriente patre ad donandum conſtitutum, ſi petat reſtitutionem; ſecundum quoſdam eam impetrat.*
2 *Minor exceptione dilatoria, quam proponere potuiſſet, in hoc caſu ſe non defendēs, an & quomodo reſtituatur.*
3 *Minor etiam ad omiſſum lucrum auctoritate & adminiculo l. non omnia. ff. de minoribus, reſtituitur.*
4 *Cum minore nihil geſtum eſſe, ipſumq; beneficio reſtitutionis non gaudere debere, cenſetur ſecundum quoſdam: Procuratore ex ordinatione patris defuncti, a quo cœperit præſcriptio, ſine minoris miniſterio donationem perficiente.*
5 *Geſtum aliquid cum minore exiſtimatur a Sofino, ſi patre mortuo, donatum a procuratore fuerit.*

6 *Reſtitutio ceſſat, actu a patre initium ſumente.*

7 *Declaratio Auctoris ad ea, quæ de donatione, a procuratore poſt defunctum patrem facta, ſunt adducta.*

8 *Minor, procuratorem a demandata ei donatione reuocans, & omiſſionem abs ſe factam ſupplens. reſtituitur, & nu. ſequen.*

10 *Actus reuocabiles ab irreuocabilibus quibus præcipuè dignoſcantur?*

11 *Vſucapione completa, dum quis eſt in vtero, datur reſtitutio.*

12 *Vſucapionem a maiore defuncto cæptam, contra pupillum, & eum qui in vtero eſt. currere quidē, ſed reſtitutionē concedere.*

13 *Qui in vtero eſt, haberi pro nato, & tanquā natum reſtitui. ſi de legali: ſecus ſi de conuentionali præſcriptione quæratur.*

14 *Minor, vſucapione contra ſe completa, dum minor eſt, in vſucapientem dominiū tranſtuliſſe cenſetur, & reſtituitur.*

15 *Cum minore nihil in præſcriptione conuentionali geritur, quod actus ex poteſtate defuncti procedat.*

CAPVT CII.

DVM huic articulo finem imponere conſtituiſſem, occurrit mihi in mentem conſil. Socini 112. priore volumine, in quo adfert caſum, quo explicare nititur, quando aliquid cum minore geſtum dicatur? Solet enim ab eo ibi quæri, Si, dum pater vixit procuratorem Titium ad donandū conſtituerit, qui demum domini voluntatem ſecutus donarit, ſed iam mortuo cōſtituente. Cæterum filius hæres patris, agnoſcens ſibi plurimum damni ex ea donatione ineſſe: conſiderans denique,
1 debuiſſe ab eo primum, quam fieret donatio, reuocari procuratorem, ſi aduerſum eam reuocationis obmiſsionem petat ſe reſtitui, an ſit audiendus? In quo hæſitauit Soſinus, quid eſſet ſtatuendum: Primum referens, a quibuſdam opinatum, locum eſſe reſtitutioni, quum in ſimili, ſi dilatoria exceptione non ſe iuuerit minor, quam tamen potuiſſet
proponere, poſsit ob id reſtitui per deciſionem dicti §. minorem, quum etiam ad lucrum omiſſum reſtituatur. l. non omnia. ff. de min. Oppoſitum vero ſuadebat, quod hoc capite cum minore nihil ſit geſtum cœperitque actus a patre, a quo hic conſtitutus procurator fuerat, vt ſine aliquo minoris miniſterio donaret, & ita a reſtitutione repellendum ſecundum eam l. Aemilius. Tandem Soſinus exiſtimauit cum minore fuiſſe aliquid actum: quia patre defuncto dona-
4 tum a procuratore fuerit, vt ea de re ge-
5 ſtum cum eo aliquid cenſeatur: ad quod ait facere l. etiam ei. ff. de minor. in qua habetur, minorem cenſeri rem ſuam alienaſſe, qui contra ſe eam præſcribi ſit paſſus. Quæ in ſumma vera mihi non videtur ad eam rem declaratio. Nam ſi cōſiderauerimus, a patre actum exordium cœpiſſe, manebit indubitatum, per eam l. Aemilius, ceſſaturam reſtitutionem.
6 Quòd autem dicitur cum minore ge-
ſtum, quia patre mortuo, donatum a pro-
7 curatore fuerit, hoc non efficit aliquid actum cum minore, ſi rei initium & originem ipſam penſemus. Potuit enim donaſſe efficacia ſui mandati procuratorij, & donec eius reuocatio intimata fuiſſet: & ita euitabitur ſcrupus oppoſitus, hunc
8 ſaltem reſtituendum, vt denuò procuratorem talem reuocet, & a ſe factam obmiſsionem ſuppleat. Nam præter id, quod res non eſt integra, impedit eum contractus, qui a patre proceſsit. Quare eodem conſilio & poſtremo loco ſenſit Soſinus, vt huic filio ex clauſula generali ſuccurratur, ſi quod a patre actum fuerat, ſe ignoraſſe proponat: quia neſciuerit, an pater talem procuratorem ad donandū conſtituiſſet: in quo ego eum ſequor.
9 Nam etiam maiori vigintiquinque annis tali caſu lex ſuffragaretur: ſed non explicat ipſe, an ſaltem poſsit vel debeat reſtitui, quando procuratorem reuocaſſe omiſerit: vbi tamen licito tēpore, puta patre defuncto, eum reuocare potuiſſet: nec tunc ignoraret, quid pro donatione ſtatuiſſet pater: qui tamen eſt potior nodus huius articuli, omnino diuerſus ab

actu

actu ignorantiæ, quũ in minore ſcientiã
interueniſſe fateamur. Et in hoc ego pu-
tauero, ſic diſſoluendum negotium vt ſi
admiſeris minorem, mortuo patre, reuo
care potuiſſe mandatum procurationis,
certum ſit, eo caſu minorem ex edicto
de minoribus reſtituendum, quia re ve-
ra læſus ſit: nec ſpectabitur, patrem ita
primùm ſtatuiſſe. Fuit enim hic actus
reuocabilis: & dum pater vixit, potuit ab
eo tunc ſine dubio procurator reuocari:
quod & ſimili lege licuit minori, tanquã
eius hæredi: cui aſſcribi nequit, quòd res
ſit infecta. Hoc enim non arguit, vt ex
eo à reſtitutione excludi debeat, quũ paſ
ſim rebus infectis, imò perfectis, mino-
res læſi reſtituantur: nec eſt idem iudi-
cium ſtatuendum in actu, qui eſt reuoca
bilis, & à defuncto prodiens, quale ſta-
tuitur alio exemplo, cùm actus eſt irre-
10 uocabilis, puta, vbi agitur de contractu
& conuentione, quæ à patre ſumpſit ori
ginem. Nam quum ſint ab initio con-
tractus voluntarij, ſubduntur poſtea me
ræ & puræ neceſsitati, vt eſt in l. ſicut.
C. de act. & ob. ſic crediderim poſſe tali
caſu minorem reſtitui. Aduertetur his
aduerſus vſucapionem completam, dũ
quis eſſet in vtero, competere reſtitutio-
nem in integ. l. etiam. ff. de mino. tu ta-
men hoc ſic debes declarare, vbi cœpta
primũ fuiſſet talis vſucapio cõtra maio-
11 rem. Tunc enim continuatur in pupillũ,
aut in eum, qui eſt in vtero, vt in l. ſi fun
dum. ff. de fundo dotali, nec dormit inte
rim vſucapio, vt præſcriptio, dum eſt in
vtero, per l. j. & fin. C. ſi aduer. vſucap.
vb. Scribentes teſtantur, hanc eſſe com-
munem ſententiam, vſucapionem, quæ
à defuncto maiore cœpit, cõtra pupillũ,
& dum pupillus eſt, aut ſi in vtero exi-
ſtat, currere, ſed reſtituitur. Qui enim in
vtero eſt, habetur pro nato: & ita reſti-
tuitur, ac ſi is natus eſſet, cùm maximè
12 de legali preſcriptione eſt quæſtio: ſecus
ſi de cõuentionali tractaretur: quia tũc
curret ſine aliqua ſpe reſtitutionis, per l.
Aemilius. ff. de minor Nam vbi contra
13 minorem completur vſucapio, & dum
adhuc minor eſt, cenſetur is tranſtuliſſe
dominum in vſucapientem, l. alienatio-
nis verbo. ff. de verbo. & ſer. ſignif. & ita
cum eo geſtum eſt, vt meritò & iure o-
ptimo reſtitui debeat. Sed in conuentio-
nali præſcriptione nihil cum minore ge-
14 ritur: quia actus procedit ex poteſtate,
per defunctum conceſſa: & idem iuris eſ
15 ſet, ſi etiam hoc capite eum eo aliquid
gereretur, vt diffusè iam ſuprà edoctum
agnoſti.

An cœpta contra defunctum præſcriptio ſine aliqua ſpe reſtitutionis currat?

S V M M A R I A.

1 *Declaratio Caſtrenſis in l. ſi intra. C. de non num pec. ab Auctore improbatur, & adductis firmioribus rationibus dilucidius explicatur.*

2 *Minor ſeu pupillus ad præſtandam ſolutionem adactus, à quouis reſtitutionis beneficio excluſus eſſe cenſetur ex ſententia Caſtrenſis.*

3 *Minorem non ſolùm, ſi quid cum eo geſtum fuerit, videri reſtituendum, ſed etiam alia accedente cauſa, qua vel maiori competit reſtitutio.*

4 *Declarat Auctor l. 1. C. ſi aduerſus vſucapionem reſt. poſtul. & num. 4.*

5 *Minor etſi de contractus perpetuatione agatur inter contrahentes: tamen d. l. 1. C. ſi aduerſus vſucap. beneficio reſtituitur.*

6 *Præſcriptionis à patre cœptæ, & confirmationis contractus ijdem exiſtimantur termini, auctoris noſtri iudicio.*

7 *Exceptio non numeratæ pecuniæ ex contractu patri competens, quando de iure proponi poſſit.*

8 *Præſcriptione ad confirmandum contractũ tendente, reſtitutio datur ex ſententia Caſtrenſis, adducentis in opinionis ſuæ robur d. l. ſi intra. C. de non num. pec.*

9 *Pupillus ad ſoluendum cogitur, cùm de confirmando contractus, exordium à patre habente, quæſtio infertur, & ſententia Caſtrenſis clarius explicatur, hoc eod. nu.*

10 *Pupillus ob biennalem taciturnitatem premiſſum*

miſſum patris ſoluere tenetur.

11 *Pupillus, per ſe cõtrahens, aduerſus bien nalem præſcriptionem non numeratæ pecuniç non reſtituitur.*

12 *Reſtitutio ceſſat, præſcriptione biennali à defuncto incipiente.*

13 *Minori non indulgetur reſtitutio, ſi vſucapio à maiore cœperit. ſecus ſi à minore.*

15 *Veriſſima l. Aemilius. ff de minor. interpretatio ab Auctore commemoratur, & exẽplo conſuetudinis & caſus apud Burgundiones vſitatiſſimi corroboratur.*

CAPVT CIIII.

AD ſuperiorem claſſem pertibit, hoc loco examinare, quo modo declarari & aſſumi debeat, cœptam à defuncto præſcriptionẽ id operari, vt citra omnẽ reſtitutionis ſpem effectum producat: quæ concluſio (vt prius noſti) deprehenditur ex ea l. Aemilius. Et vt clarius hoc tibi innoteſcat, erit contrarijs & oppoſitis textibus, tum rationibus, tentandum negotium. Solet enim in eam rem Caſtrenſis in l. ſancimus, adferre l. ſi intra. C. de non num. pecu. quæ tria cõplectitur: quorum primum eſt, Non numera
1 tæ pecuniæ exceptionem ad hæredem
tranſmitti, ita vt quod ex tempore ſupereſt, eum ſequatur: qui ſi eius temporis beneficio volet aduerſus creditorem vti, maximè in proponenda non numeratę pecuniæ exceptione, præſtare id poterit, etiamſi dum vixit defunctus, nulla is ſit vſus querimonia. Secundo verò membro adſciſcitur: Sin autem conqueſtus defunctus fuerit, haud dubium eſt, non numeratæ pecuniæ exceptionẽ hæredi, & in eius hæredem, competere. Quòd ſi legitimum tempus, hoc eſt, quod à legibus definitum eſt, exceſſerit, creditore minimè conqueſto: omnimodo hęres eius, etiamſi pupillus ſit, perſoluere debitum compelletur. Atque hoc eſt tertium eiuſdem legis caput: ex quo poſtremo iudicandum exiſtimauit Caſtrẽſis,
quum lex eò pupillum arctet, vt ſoluat, cenſetur in conſequentiam ipſum à quouis reſtitutionis beneficio excluſiſſe, qui aliàs ad ſoluendum non compelleretur,
2 vt gloſſa in ea l. ſancimus, fuerit eius o-
pinionis, l. ſi intra, referẽdam ad caſum, in quo à defuncto cœperit præſcriptio: cui certum eſſet, dum is viueret, non nũmeratę pecuniç exceptionem competijſſe: vt mirum eſſe non debeat, ſi ibi minorem comitetur præſcriptio, & ad ſolutionem adſtringatur. Secundum quam gloſſæ doctrinam patet euidens reſolutio ad eam l. ſancimus, ita vt contraria & diuerſa à præſcripta concluſione iudicari non debeat. Sed ab eius gloſſæ ſententia deficiendum cenſuit Caſtrenſis in eadem l. ſancimus, qui ibi crediderit, ideo tempus illud contra pupillum currere quòd exceptionis non numeratæ pecuniæ propoſitio contractus, à defuncto geſti, corroborationem introſpiciat, & eò deflectatur. Quę eius conſideratio, ſi generali ſenſu & intellectu deſumatur, leuiſſima & frigida apparebit: per quã ſequeretur, vix poſſe minorẽ reſtitui, vbi de contractu, à patre celebrato, ageretur quem tamen, ſi cum eo geſtum aliquid fuerit, lex iubet reſtitui. aut ſi aliàs adeſſet cauſa, ob quam etiam, qui maior eſt,
3 poſſet reſtitui. Confunditur denique
eiuſdẽ declaratio per l. j. C. ſi aduer. vſu-
4 cap. vbi reſtitutionis auxiliũ contra eos,
qui res minorum vſuceperunt, decernitur. ita vt ibi non fiat diſtinctio, an à patre prodierit contractus, aut cœperit ab eo præſcriptio: nulla etiam habita conſideratione nullitatis, ſeu corroborationis contractus Quinimò ſi admiſeris, de cõtractus perpetuatione eo loco agi: lex tamen adhuc in eum caſum minorem re
5 ſtituendum iubet. Malè etiam mihi vi-
ſus eſt ſenſiſſe Caſtrenſis, qui docere voluerit, diuerſa eſſe hæc duo, à defuncto cœpiſſe pręſcriptionem, & ad contractus confirmationem tendi, quòd exceptio
6 non numeratæ pecuniæ tali caſu contra
ctus, à defuncto geſti, corroborationem inſpiciat, quaſi diuerſum eſſe autumet à patre proceſsiſſe contractum: quum tamen

men, me iudice, duo hæc tam inter ſe
connexa ſint, vt vnum ab alio pendeat.
Tu enim mihi non abnegabis, patrem,
qui primùm contraxit, ex mutuo obli-
gatum, ſicque ei ab initio non numeratę
pecuniæ exceptionem com petiiſſe, quã
potuit intra biennium proponere, vt eſt
iuris manifeſti. Quod biennij tempus ne
7 mo neſcit ad confirmandum contractũ
introductum, atque à præſcribente eò tẽ
di, vt quod egit & cœpit defunctus, ad-
impleatur ac perficiatur: vt hac occaſio-
ne docendum à Caſtrenſi non fuerit,
ideo in illa l. ſi intra, reſtitutionem dari,
quia ad confirmandum contractum ten
dat præſcriptio: quum nimis generalis
& confuſa ſit hæc ratio, quaſi ea tacitè
abnegaſſe voluerit, ſic eo loco ſtatutum,
8 quòd à defuncto cœperit pręſcriptio,
quę tamen eſt vera ad eam legem decla
ratio. Et quum ab eo cœpiſſet, manſit in
dubitatum, per præſcriptionem talem,
puta biennalem, decurſum ad contra-
ctus corroborationem tendi. Sic non ab
re in ea l. ſi intra, diſponitur, pupillum co
gi, vt ſoluat: quod efficit mutui contra-
ctus, qui à patre cœperat. Debuiſſet igi-
tur apertius Caſtrenſis dixiſſe ad talem
ſolutionem: ideo pupillum adigi, quia
quæſtio eſſet confirmandi contractus,
qui à patre exordium habuiſſet: & duo
9 hæc ſimul adnectere: cuius certè opinor
fuiſſe mentem talem, idque eum ita ſen
ſiſſe, & ſi expreſſis apertiſque verbis non
declararit. Quia quum narrauerit, ibi
contractus corroborationem tendi, be-
nè ſequitur, id ad contractum pater-
num eſſe referendum, aliàs fruſtra con-
tractus confirmari diceretur. Solet e-
nim priuatio habitum præſupponere:
quem ſi ſic intelligendum duxeris, vt
ita mihi exiſtimatur neceſſariò decla-
randus, iam habebis l. illam, ſi intra,
omnino diſpoſitioni l. Aemilius acce-
dere. Quum tamen aliquando licuiſſet
textum eius l. ſi intra, interlegere, &
eius mente rimari, primo iudicio con-
cepi, ſecundum illius textus ſeriem de-
fendi poſſe, ibi temporis curſum à de-
functo non cœpiſſe: quod docere viden-
tur hæc eiuſdem textus verba: (Sin ve-
rò legitimum tempus exceſſerit) nullo
alio ibi declarato, an à defuncto cœpiſ-
ſet, necnon præſcriptio? imò concepta
eſt ea lex generalibus verbis. Fateare tñ
neceſſum eſt, à defuncto primùm præ-
ſcriptionem cœpiſſe, quum in ſui initio
textus habeat, non numeratæ pecuniæ
exceptionem ad hæredem tranſmitti.
Quod vel ea ratione permittitur, vt de-
mum propoſitus caſus decidatur, quia
ob biennalem taciturnitatem compellą
10 tur pupillus, quod pater eſt pollicitus,
11 ſoluere: aliàs, ſi pupillus principaliter cõ
traxiſſet, non reſtitueretur, cũ tamen id
eſſet aduerſum leges infinitas, quibus op
poſitum eius diſponitur: imò ex eodem
textu, ſi ad amuſsim inſpiciatur, haud
dubiè deſumitur, à defuncto tempus
cœpiſſe: quia in eius exordio de queri-
monia à defuncto facta, fiat mentio, q́d-
que in hæredem ius illud tranſmiſerit:
ita vt ille finalis ſermo (Sin verò legiti-
mum tempus exceſſerit) ſecundum præ-
cedentia declarari debeat, & eò compro
bari, à defuncto tẽpus cœpiſſe. Nec ſum
neſcius, quoſdam aliter eam legem de-
clarare voluiſſe: vt & ſi textus habeat pu
pillum ad ſolutionem cogendum, non ta
men dici, aut iudicari, debere beneficio
reſtitutionis priuari. Quorum ſententiã
probare ego non poſſum: quia ſi ad de-
bitum ſoluendum lex pupillum cogat,
quomodo hunc reſtituendum contra eã
ſolutionem cenſebis? aliàs inutiliter &
ſuperuacaneè ad talem præſtationem
adigeretur: quæ non fuit vero ſimilis
mens ſtatuentis, quum is attendendum
id putarit, quod iam tam frequente ſu-
prà ſermone reperiuimus, à defuncto
præſcriptionem biennalem cœpiſſe, &
ita reſtitutionem ceſſare debere: ita vt
ea duo, ſimul copulata, temporis curſum
à defuncto cœpiſſe, & de eius contra-
12 ctus confirmatione agi, firment eam,
quàm primùm hac in re opinionem cõ-
cepimus. Præter hæc in huius materiæ
enundatione aduerſus pręſcriptam con-
cluſionem, de præſcriptione conuentio-
nali cõtra minorem currente, adfertur à
Docto-

Doctore in contrarium l.j. C. ſi aduer-
ſus vſucapionem, quæ vult, contra dam-
num, quod ex vſucapione procedit, poſ-
ſe minorem reſtitui: nulla facta diſtin-
ctione, an à maiore ſeu minore cœpiſſet
præſcriptio. Quam legem ſic declaran-
dam putauit crebrior turma. Scriben-
tium, vt ſi à maiore vſucapio cœperit,
tunc contra minorem currat, nec debeat
is reſtitui. Quòd ſi à minore cœperit, lo
13 cum eſſe reſtitutioni: & ita ſecundum
hunc poſteriorem caſum eam legem pri
mam declarandam. Aliter etiam reſol-
uendum credidit Caſtrenſis, hoc ibi i-
deo diſponi, quia de legali tempore age
retur: quo caſu vult etiam reſtitutionem
competere. Ego vero illius legis ſenſum
expendens conſideraui non poſſe eam
legem aliter declarari, quàm quòd à de
functo cœpiſſet præſcriptio. Scis enim
per legem ſancimus, intruductum præ-
14 ſcriptionem, niſi quę fuerit longiſsima,
à minore non incipere: vt hac cauſa di-
cendum ſit, eam legem quum à defun-
cto cœpit vſucapio, eſſe declarandam.
Quæ interpretatio mihi magis quadra-
re & conuenire videtur, quàm illa eorũ,
qui exiſtimarunt, eſſe per legem ſanci-
mus correctam: quum ſit vitanda legũ
correctio, vbi potiſsimum lex aptè & ſyn
cetè, ac citra omnem ſcrupum poteſt de
clarari, & ſi non improbem communem
illam reſolutionem: quia ita ſit concepta
vt ſecundum eas leges, quæ iudicabãtur
contrariæ, ſint concordes, nec inter ſe cõ
tinere diuinatiuum intellectum pateat.
Referam denique, te haud abſurdum iu
dicare debere, ſi quandoque nodi legũ
ſic extricentur, vbi potiſsimum lex gene
rali ſermone vtitur. Quòd ſi huic inter-
pretamento adhæſeris, facilè à te reſpon
debitur ei, quod ipſi præmiſimus, illã
ſic eſſe declarandam, quod à defuncto
cœpiſſet præſcriptio: hoc enim pugnare
& planè contrariari intelliges ei, quod in
eadem l. terminatur, maximè in reſtitu-
tione, quam contra vſucapionẽ lex vult
indulgeri: quæ ſi à defuncto cœpiſſet, a-
ſtas non concederetur. Quòd denique à
defuncto cœperit præſcriptio, in eodem
textu penè verbum nullum annotatum
repeties, vt iam liquidò enucleatam ha-
beas eius l. Acmilius, marctiam: & iam
intelligas, quomodo ſit interpretanda &
enodanda concluſio: Conuentionalem
15 præſcriptionem, quæ à defuncto cœpit,
in minorem ſine aliqua ſpe reſtitutionis
currere: cuius concluſionis caſus eſt a-
pud Burgundiones in Praxi frequentiſ-
ſimus. Solent enim minores paſsim ad-
uerſum contractũ, qui à patre primùm
proceſsit, petere ſe reſtitui: & inter cæte-
ra exempla, hoc eſt præclariſsimũ, quòd
effluxo tempore reachatus (ita enim v-
tuntur tali praxis termino, ſeu pacto de
retrouendendo, à partibus conceſſo) vo
luit reſtitui, vt quamuis lapſum ſit tem
pus, poſsint nihilominus ad conſecutio-
nem rei à patre venditæ admiti: in quo
indifferenter repelluntur, ſi non adſit iu
ſta alia cauſa. Hæc autem iniuſta cenſe-
tur: quia nunquam aliàs eſſet certum,
aut tutum cum maioribus contrahere,
ſi maximè minores, qui horum ſunt hæ
redes, poſſent à contractibus reſilire. Et
ideo ſolet Senatus Dolanus hac in re ſo
lùm pupillaris ætatis tempus à curſu prę
ſcriptionis, quæ à defuncto cœpit, ſubdu-
cere, etiam ſi pars temporis, pendente
minori ætate, effluxiſſet: qđ nos poſtea
nitemur maturius & plenius excutere.

Quæ præſcriptiones ipſo iure in minores olim nõ currerẽt?

SVMMARIVM.

1 *Preſcriptiones, quæ in minores olim, & qua
liter currebant, quales fuerint?*

CAPVT CIIII.

NON impertinenter ſubiungi
præfatis poterit, eſſe præſcri
ptiones quaſdam, quæ ſecun
dum iuris vetuſti diſpoſitio
nem etiam ipſo iure minoribus non cur
rerent: qualis eſt ea, quæ quinquẽnio, ad
inoffi-

inofficioſi querelam intentandam præſtituto, terminabatur: vt eſt in l. 2. C. in quibus cauſis vbi diſponitur, adoleſcentiæ tempus non imputari in id quinquēnium liberis, cuius præſcriptio feram inofficioſi monentibus quæſtionem opponi ſolet, nihilque hoc caſu eſt à l. ſancimus, immutatum: ad cuius dicti cōprobationem accedit l. fina. C. ſi manci. ſuerit aliena. Quædam vero præſcriptiones olim in minores currebant, non tamen ipſo iure, contra quas poterant reſtitui: qualis erat triennij vſucapio, biennalis
1 non numeratæ pecuniæ exceptio, idemq́ decennalis vel viginti annorum pręſcriptio: hodie tamen hę omnes præſcriptiones minoribus ipſo iure non currunt, vt eſt in ea l. ſancimus, remanente ſalua & intacta quadraginta annorum præſcriptione: in quibus longiſsimis præſcriptionibus te ſequi oportet communes reſtitutiones, quas ſuprà attigimus.

Præſcriptionum alię Iudiciales, alię Extraiudiciales.

SVMMARIA.

1 *Iudiciales præſcriptiones quæ ſint? & earum vſus quò ſe extendat.*
2 *Inter extraiudiciales præſcriptiones & eas reponi, quæ ſtatutaria dicuntur.*
3 *Statutariarum præſcriptionum vſus in quos & quatenus efficax?*

CAPVT CV.

SVnt etiam pręſcriptionū quædam iudiciales, aliæ verò extraiudiciales. Quæ iudiciales ſunt, quæ olim, vt etiam ho-
1 die, minoribus currebant: ita vt tempus, ad appellandam à lege datum, & pro prouocationis proſecutione præfixum, minorem liget, argum. l. etſi fine. §. fina. ff. de mino. quod etiam in tempore, ad inſtituendam & terminandam inſtantiam præſtituto, procedit, vt eſt in l. properandum, circiter finem. C. de iudicijs. Id etiam ad dilationem, quam iudex partibus præſtituit, protenditur, vt eſt in ea l. etſi fine. §. penul. vbi minori, ſi intra diem non prouocauerit, ſubuenitur, vt prouocet. Deſumitur etiam, eſſe ex-
2 traiudiciales quaſdam præſcriptiones, inter quas reponuntur ſtatutariæ, quas ſuprà edocuimus in minores dari: puta, ſi is infra annum per ſtatutum conceſſum rem, à ſuo proximiore venditam,
3 non retraxerit, aut ſi malis, reuocarit: poſſet tamen eo caſu minor ob iuſtam cauſam reſtitui, ſi tunc temporis neceſſariò & probabiliter abſens extitiſſet: cùm et tali reſtitutione non priuaretur maior, vt efficacius idem minori concedi debeat. Quod aperto animo ſectatur Angel. in ea l. ſancimus. Habes etiam tempus, ad inuentarij confectionem indultum, in minorem currere, ſed eum reſtitui, vt eſt in §. pupillus, in Authentico, de hęred. & Falci. Aut ſi intra tempus, ad accuſandum iure mariti datū, quod eſt 40 dierum, non ſatisfecerit per l. auxilium. ff. de minor.

Pendente ætate pupillari non currit, ſed dormit præſcriptio.

SVMMARIA.

1 *Præſcriptionem in ætate pupillari ceſſare, vſitato atque præclaro, à Burgundionibus ſumpto exemplo probatur.*
2 *Præſcriptione in pupillum non currente, ipſa ratio ſuadere videtur, vt illud tempus quod pręſcriptioni competit, deducatur.*
3 *Iudicis officium eſt, etiam ſola parte requirente, tempus, retrouenditionis pacto adiectum, diſtrahere.*
4 *Elegans exemplum ad præſentem materiā perfectius intelligendum, & in foro frequens, ab Auctore adducitur.*
5 *In præſcriptione quid potiſſimum attendi ne ceſſum ſit?*
6 *Cum minore nihil ex ſolo ſubſequutæ præſcriptionis complemento actum cenſetur.*
7 *Pupillo redemptiuam gratiam ignoranti reſtitutio conceditur.*

CA-

CAPVT CVI.

QVod verò ad longiſsimi temporis præſcriptionem attinet, à te id vnum annotari velim: Si qui mor eſt, pupillaré ætatem nondum exceſſerit, nulla præſcriptione eum lædi poſſe: tunc enim fingitur dormiuiſſe, non cucurriſſe præſcriptio. l. in bonæ fidei. ff. de acq. rerum domino. Facit l. ſicur. §. penul C. de pręſcrip. triginta ſeu quadraginta annorum. Confert autem id plurimum ad intelligentiam eius, quod primùm attigimus, ſummotum à Senatu Burgundo tempus ætatis pupillaris, in his maximè, qui cùm minores eſſent, peterent ſe ita reſtitui,
1 vt lapſo tempoe, quod pacto retrouénditionis adiectum fuerat, poſſent ad eandé rem quamuis à patre præſcriptio cœpiſſet, admitti. Si enim in pupillum non cucurrerit præſcriptio, ſuadet omnino ratio, tempus illud debere deduci: quod
2 fit à Senatu Dolano ad maiorem & efficaciorem expreſsionem, & vt minus in eo inſiſtat iudex: cuius tamen eſſet officij, etiã ſola parte requirente, tale tẽpus à præſcriptione diſtrahere: quæ eſt ſummè elegans, & non pœnitenda declara-
3 tio ad eam l. Aemilius. Huiusq; rei intelligendæ gratia, non alienum à propoſito iudicabitur, ſi hoc loco exemplum recẽſuerimus, quod ego in ſimili negotio praxi accommodatum memini. Caſus autem eſt huiuſcemodi: Tunc, quum minoris pater viueret, ipſe quaſdam poſſeſſiones, cuius erat dominus, vendidit: ea tamen lege, vt intra annos 20. has, ſi vel-
4 let, poſſet repetere, & emptorem ad retrouenditionem compellere. Cæterùm datum eſt, vt hic poſtea ante decimum eius temporis annum ſuum diem obierit, relicto filio pupillo, qui tunc octauũ tantum annum attigerat. Tandem pupillari ętate effluxa, ac vbi iam præteriſſet integrum 20. annorum tempus, minor reſtitutionem à Senatu impetrauit, cuius beneficio poſſet eo pacto retrouénditionis vti, & rem à patre ſic venditam recipere, reſtituta emptori pecunia.

Qui quò reſtitutionem facilins & liberius aſſequeretur, narrabat ſe à patre pupillum relictum, nec contra eum præſcriptionem cucurriſſe: aliud præter hæc, adijciẽs, ſe ob ætatis imbecillitatem redẽptiuam gratiam ignoraſſe, quam etiã aſſerebat à patris obitu expiraſſe, vt ei magis eſſe deferendum diceret: quæ omnia non modicam dubitationem excitarunt, an num hic eſſet, reſtituendus? Quibuſdam ex Senatoribus huius intentionem improbantibus, quia à patre cœpiſſet contractus, & præſcriptio, vt eſt in ea l. Aemilius, in qua non attenditur, an defuncto mortuo finita poſtea fuerit, imò ſolùm ſpectatur initium, & rei origo, & an cum minore geſtum aliquid fuerit:
5 quod præſenti caſui non poſſe adaptarĩ differebant: quia ex ſolo præſcriptionis ſubſecutæ complemento, nihil cum minore actum cẽſeretur: atque horum ſententia, ſi à terminis, in quibus loquuntur non diſceſſeris, eſt in ſe veriſsima. Sed ſi ad ignorantiam animum retuleris, & admittas, à pupillo hanc gratiam redem-
6 tiuam ignoratam, manebit citra omnẽ dubitationem, vt is debeat reſtitui: quia etiam in eum caſum maiori ſuccurreretur, per eam l. Aemilius, accedente ma-
7 ximè iuſta & probabili ignorantia, citra quam hic eſt abſolutè à tali reſtitutione profligandus, & planè exſibilandus.

Subductio temporis pupillaris ætatis an ordinario officio ſeu extraordinario fieri debeat?

SVMMARIA.

1 *In ſubductione temporis ætatis pupillaris ex Auctoris ſnĩa reſtũ non eſt neceſſaria.*
2 *Via ordinaria optimum remedium, quo indemnitati pupillari in ætatis ſubductione conſulitur.*
3 *Ratio ſeu modus proceſſus in ſubductione temporis ætatis pupillaris apud Dolanos Burgundiones ab Auctore exponitur.*

CA-

CAPVT CIII.

IVS tamen eſt noſſe, & intelligere, an illud pupillaris ætatis tempus ſummoueri via reſtitutionis debeat? vel ſi ſat eſſet, hoc ordinario iudicis officio expediri, quod ego iam per tranſennam ſuprà attigi. Quantum autem mei eſt iudicij, ego ſemper huic hæſi, hæreoque ſententiæ, vt hoc caſu nulla ſit reſtitutio neceſſaria. Nam quum lex teſtetur, & diſponat, contra pupillum pręſcriptionē
1 non currere, poterit ipſe citra eius temporis conſiderationem, rem vendità ab emptore auocare. Quo ſi obiecerit emptor tempus, prò re redimenda præfixū, quum hic pupillus eſſet, elapſum, ipſe illius intentionem refutando, allegabit, contra hunc tali tempore præſcribi non potuiſſe: quod iudex non ſolùm examinare, ſed & terminare tenebitur, ita vt ea via ordinaria pupillo optimè conſulatur. Qui certè eſt apertiſsimus modus, quo pupilli indemnitati caueatur: & hac
2 cauſa ſolet Senatus Dolanus, vbi ſe tales aut ſimiles aliæ offerunt ſupplicationes, iudici, coram quo lis eſt agitāda, demandare, vt primum pupillus curet co-
3 ram iudice eius aduerſarium citari, auditurus ipſius querimoniam. Cæterùm, ſi ei ex actis & documentis litis patuerit, tunc quum moreretur pupilli pater, ſuperfuiſſe ex integro tempore, ad redimendum dato, tempus aliquod, puta ſeſquianni, ſeu vnius, vel duorum: idque tempus, pupillari ætate pendente, expiraſſe, ſubducat tunc tantum temporis, & pupillum ad redemptiuam gratiā admittendam declaret, modò poſt pupillarem ætatem completam maius tēpus non excidiſſet: puta, quum tres anni, patre mortuo, ad redimendum ſupereſſent: hicque duodecimum ſuę ætatis annum expleuiſſet, diſtrahentur ab ea pręſcriptione duo illi anni ætatis pupillaris, vt huic ad rem redimendam integrū ad ſit triennium. Quòd ſi id alibi neglexiſſet, quia excidiſſet quinquennium, nō reſtituitur, niſi cum eo aliquid geſtum fuiſſet, maximè interpellatus: aut ſi ſe ignorantia iuſta tueatur, vt ſuprà annotatum habuiſti.

An peti poſsit reſtitutio, nondū completa pręſcriptione?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem à pupillo implorari poſſe, licet nondum completa ſit præſcriptio, ſecundum opinionem Iacobi Reuennatēſis.*
2 *Minorem, niſi abſoluta præſcriptione, læſum nō eſſe, ideoq́; reſtitutione non indigere, ex ſententia Petri: quam Auctor, vt veriorem approbat.*
3 *In præſcriptionis interruptione non requiritur aliqua cauſę cognitio: ſecus in concedendo reſtitutionis beneficio.*

CAPVT CVIII.

HOC denique loco obiter excuti poterit, An num minor pro elapſo tempore reſtitutionem impetrare poſsit, et ſi nondum in totum completa, ſeu abſoluta fuerit præſcriptio: puta, quia adhuc duo ſuperſunt anni, aut longè plures, ſeu minus, vt voles, quum nihil ad rem faciat numerus. Fuit autem Iacobus Rauennatenſis huius opinionis, poſſe reſtitutionem implorari, hac potiſsimum ratione, quòd eius temporis fluxu effecta ſit breuioris & minoris vitæ adulti actio, vt in l. quo tempore. C. de reſtitu. milit. à quo Petrus deficiendum ratus eſt, qui ſenſerit, minorem, niſi perfectè
1 & abſolutè completa præſcriptione, læſum non eſſe. Cuius ſententia concludentior mihi alia priore videtur. Quid enim eſt neceſſum, à minore eo caſu reſtitutionem impetrari, in cuius manu ſit, cœ-
2 ptam in eam pręſcriptionem interrumpere? quod citatione, interpellatione, & pluribus alijs modis, à iure introductis, efficitur, vt eſt in l. more litis. C. de rei vendi. aut ſi malit denunciatione, l. ſi mater. C. eodem tit. per quod eſt efficaciter reſponſum ad Iacobi à Rauenna obiectum

obiectum, puta effectam breuiores curſus actionem. Nam quum ab eo poſsit interrumpi præſcriptio, quod eſt ordinarium iuris remedium, non debet is temporis lapſus attendi: nec eſt confugiendum ad extraordinariam viam, vbi plenius & vberius ordinaria conſulitur. Nec deſiderabitur aliqua cauſæ cognitio, ſi interruptione præſcriptionis vtatur: quæ tamen requireretur, vbi concederetur reſtitutio in integrum.

Quare nihil ſit immutatum per iura noua, quod ad longiſsimi temporis præſcriptionem attinet?

SVMMARIVM.

1 *Præſcriptionem trigenariam aut quadragenariam, nulla pupillaris ætatis habita ratione, etiam aduerſus minorē currere, etc.*

CAPVT CIX.

CVM autem ſuperiore loco explicuerimus, quod ad longiſsimi temporis præſcriptionem ſpectat, nihil eſſe per l. ſancimus, immutatum, nec in eius dicti exquirenda ratione ſimus aliter verſati, operæ precium viſum eſt, in ea indaganda vtcunque inſiſtere. Ego verò motũ ad id Iuſtinianum vel hoc vno crediderim, quia aduerſum tam longam morã & ſupinam negligentiam iniquiſsimum videretur, debere minorẽ reſtitui, quod
1 deprehenditur ex l. ſicut. §. nõ ſexus. C. de præſcript. triginta ſeu quadraginta annorum, in illis verbis: Non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia contra hanc legem defendenda, ſed pupillari tãtum ætate excepta, quamuis ſub tutela pupillus extiterit. Quo textu etiam confirmatur illa opinio, cuius ſuprà meminimus, Contra pupillum nullam præſcriptionem currere. Ad quod ſunt maximè ponderanda eiuſdem l. verba, Pupillari tantam ætate excepta: quaſi ſint excluſi omnes alij caſus. Sic intelligis, quid in cauſa fuerit, quare longiſsimi temporis præſcriptioni in aliquo nullo modo detrahi voluerit Iuſtinianus.

Paſsim expelluntur à Dolano ſenatu, qui ſe aduerſus triginta annorum pręſcriptiones petunt reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Præſcriptionis annis triginta apud Burgundos terminandæ conſuetudo in quem finẽ introducta ſit.*

2 *Edictũ de pręſcriptionibus, annis 30. apud Burgundiones terminandis, à ſolo Principe promulgatum ſolius etiam Principis arbitrio relaxatur & diſpenſatur.*

CAPVT CX.

SVpradictis mihi vnum adnectendũ viſum eſt, paſſim à Senatu Dolano reiji eorum ſupplicationes, qui ſe aduerſus triginta annos petunt reſtitui, ẽt ſi ij minores ſint, idque ob Burgundiæ conſuetudinẽ: qua, vt iamiam prædiximus, eſt introductum, omnes præſcriptiones in ea regione 30. annis terminari: vt quum iubente & diſponẽte Principe, accedente etiã populi conſenſu, recepta ſit talis conſuetudo, debeat ea cauſa nullus audiri nec admitti, qui ab ea diſcedat: A qua etiãſi
1 deficeretur, manerent incerta rerum dominia: quæ fuit finalis introducẽdæ eius conſuetudinis ratio. quum enim tam varia & dubia eſſent pręſcriptionum genera, vt in formam certam & ſtabilem confuſum illud chaos redigeretur, viſum opportunius fuit, talem conſuetudinem introducere, vt ex eo reſultet, mentem veroſimilem Legiſlatoris hanc fuiſſe, tali conſuetudini debere acquieſci, idque citra omnem reſtitutionis expectationem vt ea ratione is integerrimus. Senatus, omnibus exactè penſatis, & ad amuſsim perſpectis, ſoleat frequentiſsimè ſimiles ſupplicationes ad ſupremum Principem conſuetudinis auctorem remittere, quo is per ſe, aut ſuos expendat, ſubſit num iuſta reſtitutionis occaſio? Nam cũm
2 ab eo edictum proceſſerit, ęquum eſt, vt quod

quod ad eius diſpenſationem & relaxationem attinet, ipſe tractet:non autem qui eo eſt inferior, id faciat:tum etiam, quòd caſus de quo agitur, puta reſtitutionis aduerſus triginta annos, vtcunq; a
5 conſuetudine ſit exorbitans.

An pro reſtitutione aduerſus triginta annos ſit adeundus Princeps?

SVMMARIA.

1 *Rationes exponuntur ab Auctore, quibus ij innituntur, qui pro impetranda reſtitutione aduerſus trigenariam præſcriptionem ſolum Principem adeundũ cenſent.*

2 *Minor, adductis ſatis efficacibus argumentis & cauſis, etiam aduerſus trigenariam pręſcriptionem quandoque reſtituitur apud Burgundos.*

CAPVT CXI.

Nemini tamen, quum hęc & cõſimilia alia apud eundem Senatum trutinarentur, diſputationis gratia in mediũ hoc fuiſſe adlatum: Fruſtratorium cenſeri, vt audire Principem ſupplicans debeat: quia quum ſupremus Senatus, qualis eſt Dolanus, Principem repræſentet, ac eius vice fungatur, vt eſt in l. non ambigitur. ff. de legibus. quare num poterit eam reſtitutionem indulgere, ſi iuſtam eſſe agnouerit? non autem partem ſupplicantem expenſis ſuperfluis & inanibus grauare: quæ certè a me aliquoties iudicata fuit vrgens conſideratio. Cui tamen difficultati ſcio a quodam Doctore, & in Iure conſummatiſsimo, eiuſdem Senatus Conſiliario, ſic reſponſum: Nunquã ab initio & exordio promulgatæ eius Burgundæ conſuetudinis aliter Senatũ
1 ea in re verſatum: & quem ad id omnino mouiſſet, quod expreſsim in promulgatione conſuetudinum Burgundarum Princeps introduxiſſet, ne etiam a linea ſeu virgula earundẽ conſuetudinum, niſi eo ante omnia conſulto, diſcederetur, ſiue declarandæ, ampliandæ, limitandæ, ſeu reſtringendæ conſuetudinis exurgeret quæſtio: ita vt quum ſibi omnem poteſtatem eius, quod conſuetudines tales introſpiceret, reſeruaſſet, optimo iure Senatus eum cõſulendum duceret. Vbi autem ad Principem ea de re confugitur, ſolet ipſe, aut qui a conſilijs ei aſint, examinatis cauſis, in ſupplici libello propoſitis, reſtitutionẽ quandoque indulgere, vbi æquam & rationabilem eſſe animaduertitur: vel ſi conſultius exiſtimauerit remitti ad Senatum, a quo profe-
2 cta eſt ſupplicatio: tandem iubet, vt ſecundũ rei & negotij, de quo agitur, qualitatem, reſtitutionẽ vel reijciat aut impertiatur: conceſſa Senatui tali poteſtate & auctoritate, qualem ipſe ea in re habere agnoſcitur. Soletq́ue in praxis terminis adijci hæc clauſula, vt in eius reſtitutionis cauſis examinandis eandem viam, ſimilemq́; modum & formam ſequatur Senatus, qualem ſecundum conſcientiæ legem hoc ipſe Principi conſulendam duceret, ſi apud eum de tali reſtitutione concedenda tractaretur. Quæ obſeruatio euacuat præfatum obicem, per quem inſiſtebatur circa defectum poteſtatis. Satis enim eo caſu eſt ad eam tractandam & abſoluendam auctoritatis a Principe in Senatum transfuſum, vt tu re ipſa intelligis. Et hæc ſatis ſuperq́; quod ad præſcriptionum cumulũ attinet: in quo, quantum potui, communioribus hæſi concluſionibus. Ex quibus facilè tibi innoteſcet, an quomodo & quãdo in minorem currat præſcriptio, ſitq́; aduerſus eam reſtitutioni locus. quæ pręfata cum cumulanda iuris diſpoſitione probaui, quia ſit in praxi familiaris, domeſtica, ac quotidiana ea quęſtio. Quod ea mente a me etiam actum eſt, vt tibi magis arrideret materia, & vt ſi ſe examinanda quandoq; apud te offerret, poſſes eam maturius explicare.

Si contractui acceſſerit iuramẽtum, vtrum locus ſit reſtitutioni in integrum?

SVMMARIA.

1 *Minor, contractum adhibito iuramento confirmans, a reſtitutione repellitur.*

2 *Mulier contractum iniens & iurans, Velleiano Senatuſconſ. iuuanda nõ videtur.*
3 *Iuramentum a minore & alijs. ob immaturam ætatem ad iurandum in idoneis præſtitum, non debet eſſe iniquitatis vinculũ.*
4 *Minor licet contractũ iuramento firmet: tamen in eius relaxationem ab eccleſiaſtico Iudice diſpenſationem impetrare poteſt.*
5 *Iuramentũ ſepoſita diſpenſatione, reſtitutionẽ in integrum non admittit: idq; Auctor exemplo conſtabilit, a Tholoſanis ſumpto.*
6 *Minor præſtito ſacramento, a iudicio Tholoſano pro non læſo habetur, atque idcirco reſtitutione indignus cenſetur.*
7 *Minor in conſtitutione Procuratoris iurans, & vel in minimo ſuę litis articulo negligenter verſans; reſtitutionis beneficio nõ gaudet, ex ſententia Bartoli.*
8 *Minor ad eorum quæ a Procuratore geſta ſunt, obſeruãtiam alligatus eſſe cenſetur.*
9 *Minor auctoritate curatorum aut tutorum litigans, iuramentumq; præſtans, multo exiſtimatur efficaciore & firmiore adſtrictus iuramento, quam ſi ſolus iuret.*
10 *Procuratorem etiam citra minoris conſenſum a curatore vel tutore in lite peragẽda conſtitui poſſe.*
11 *Curator quantumuis in conſtituendo Procuratore in minoris animã iuret: tamẽ de ſidia ꝓcuratoris læſus minor, reſtituitur.*
12 *Iuramentum perſonale, ſolum iurantem adſtringit, non eum, cuius nomine iuratur.*

CAPVT CXII.

ACcedamus bono & probo ordine ad eius articuli extricationem: Si contractui a minore, celebrato iuramentum acceſſerit, poſſit num reſtitui minor, vbi potiſsimum eo contractu læſum ſe prætendit? Atque hic punctus plurimum conducit ad reſtitutionis materiam, vt tu ex his, quæ ſubſequuntur, ingenuè intelligere poteris. Nec leuis eſt hæc dubitatio, quum ſint, quę in vtrã
1 que aurem arrideant. Quod autem præſcripto caſu excludi a reſtitutione minor debeat, facit Authentica, Sacramenta puberum. C. ſi aduer. vend. è qua deſumitur, minorem per iuramentum maiorem effici. Accedit & aliud, non iuuan
2 dam Velleiano Senatuſconſulto mulierem, ſi ab pſa initus, iuratusve contractus fuerit, vt eſt in l. ſi mulier. 2. ff. ad Velleianum: E diuerſo conſideratur, quòd in minore & eo, cuius ætas nondum ſit ſtabilis, & quali decet iùdicio firmata, iuramentum eſſe non debeat iniquitatis vinculum, vt eſt annotatum in pleriſque Iu
3 ris locis. Cui adeſt, quòd ea facilitate, qua ad contrahendum cenſetur inductus, ita pari morum licentia in confeſſo eſſe videatur, eum iuraſſe, & iurato contractui conſenſiſſe, argumento l. doli mali. verſ. diuerſum. ff. de noua. & ea de reſtitui debere. Communis tamen ſenten
4 tia in eo reſoluitur, iuramento validatũ contractum: ſed pro iuramenti relaxatione minori ſic eſſe cautum, vt diſpenſationem impetrare a Iudice eccleſiaſtico poſsit. Cuius diſpenſationis effectus eò tendit, vt ſic res reducatur, ac ſi iuratum non fuiſſet: quod exuberantius ſtatim a nobis explicabitur. Sepoſita tamẽ diſpenſatione, dubium non eſt, iuramentum reſtitutionem in integrum non ad
5 mittere, vt apertè teſtatur 45. deciſio Tholozana: in qua adfertur in eiuſdem rei comprobationem caſus alius conſimilis, ſed in quo de iurato contractu non agitur. Exemplum eſt tale: Iurauerat minor, ſe nihil aduerſum proceſſus inſtructionem, quem ei mouerat tertius, obiecturum, etiamſi defectuoſa & manca eſſet iudicij & litis ordinatio, ſi eius culpa id procederet. Demum quum hic minor in vnius teſtis productione defeciſſet, nec eum examinandum curaſſet, vbi tamen hoc omnino expediuiſſet (quia eius teſtimonio potuiſſet aduerſæ partis intentionem reijcere, ſua omnino confirmata) ſi ad nouam eius productionem reſtitui ſe peteret, an num deberet ad id admitti? Reſtitutioni autem accedere
6 videtur læſio: ſed Tholozano iudicio reiectam ibi agnoſces, idque ob minoris ſacramentum, a quo iuratum fuiſſet, ſe nullo modo contra ea, quæ litis perſecutionem concernerent, & ex ea dependerent

erela-

reclamaturum: vt talium deciſionum gloſſematarius conſuluerit, ſequendam a minore Bartoli doctrinam, in l. minor vigintiquinque annis. ff. de minoribus. Quo loco ab eo ſcribitur, debere eſſe verſutum admodum minoris Aduocatum, minore litem inſtituere volente, vt a procuratore, quem cum iuramento minor conſtituiſſet, tractari nō patiatur cauſam, quum ſi in aliquo ſupinè & negligenter ea in lite minor verſaretur, quia iuraſſet abnegaretur reſtitutio: quaſi ab initio cenſeatur, ſe tali iuramento ad eorum, quæ procurator iſte gereret, obſeruantiam alligaſſe: vt exiſtimarit Barto.
8 ſatius exiturum, ſi tutoris ſeu curatoris auctoritate accedente, minor litigarit: hæc auctor Tholozanus. Mihi tamen, eā Bartoli doctrinā expendenti, vnum in mentem venit, poſſe defendi vtroque capite, potiſsimum, vbi actui interuenit tutoris ſeu curatoris præſentia, minorē iuramento adſtringi. Nam etiamſi horum auctoritate vellet litigare, paſsim tamen obſeruatur, vt in conſtituendo pro curatore iuret minor. quare ſi id exigatur, nonne eadem lege tenebitur ad actus iurati obſeruantiam, ac ſi ipſe ſolus iuraſſet? Quinimò efficacius mihi adſtrictus cenſetur, quòd tali caſu maioris roboris & efficaciæ cenſeatur tale iurm,
9 quā vbi ſolus iuraſſet, quumſit eorum, q ei preſunt, preſentia ſuffultū. Quæ ſanè eſſet vtcunque concludens ratio, ſi pro vero & indubitato admitteretur debere a minore in procuratoris conſtitutione iurari. quod tamen non eſt certum: qui crediderim, etiam a ſolo tutore ſeu cu-
10 ratore citra alium minoris conſenſum, poſſe minoris nomine procuratorem in lite conſtitui, vt eſt annotatum in l. tertia. C. de procu. Sunt enim ij quaſi domini litis, ita vt ex hoc ſalua & ſyncera maneat Bart. cautela. Quare ſi hoc ſecun-
11 do capite minor procuratoris deſidia læſus ſit, poterit reſtitui, quantumuis a curatore in conſtituendo procuratore in minoris animam ſit iuratum, quia ſit iuramentum perſonale: ita vt ſolum iuran-
12 tem adſtringat, argu. eorum, quæ ſunt deſcripta in l. 1. & 2. C. ſi tutor vel curator, in qua habetur reſolutio eius, quod in oppoſitum adferri poſſet, vbi in minoris animam eſt iuratum, fingi minorem iuraſſe, vt eſt obſeruatū in priuatis alijs perſonis. Nam quum ſacramentum perſonam iurantem principaliter introſpiciat, non debebit eius effectus ad eum, cuius nomine iuratur, extendi. Hæc tamen omnia ceſſare poterunt, & illa Bartoli doctrina ſileſcere, ſi minor contra iuratam procuratoris conſtitutionem ſe a ſacramento diſpenſari petierit. Nam ſi eam viam aſſumpſeris, non erit vlterius inueſtigandum, an bene vel præter rationem ſubſiſtat Bartoli ſententia.

An exigatur, vt minor de iuramenti effectu certioretur?

SVMMARIA.

1 *Minor etſi iuret, ſe non venturum contra cō tractum, tamen non videtur renunciaſſe beneficio reſtitutionis, præſertim cum id ignoraſſe præſumatur.*

2 *Iurantem ſuper facto iurare ſufficit, etſi quid iures, ignores: & per conſequens minor, in contractu iurans, beneficium reſtitutionis amittit, ex ſententia Baldi: quam Auctor hic copioſius explanat.*

3 *Minor etſi ſe in contractu obliget, tamen ex eo minimè iuraſſe præſumitur: quippe qui iurare ſe debuiſſe putetur ignoraſſe.*

4 *Mulier etſi fideiubeat, tamen ob id Velleiano, cuius exceptionem ſibi competiſſe præſumitur ignoraſſe, non cenſetur renunciaſſe.*

5 *Iuraſſe non præſumitur minor, quantumuis contrahas, quod etiam ſine iuramento, ſola ſtipulatione interueniente, contractus ſubſiſtere poſſit, ſecundum aliquos.*

6 *Iuramento quatenus & quando minor, inito cum aliquo contractu, adſtringatur?*

7 *Iuramentum quomodo aſſumendum, quidq́ in eo potiſſimum ſpectandum ſit?*

8 *Per ſacramenti præſtationem quare non impediatur reſtitutio eius, quod per errorem eſt ſolutum?*

9 *Minorem,in contractu iurantem,de reſtitutionis beneficio eſſe certiorem faciendum, ex ſententia Iaſonis.*

10 *Minorem etiam citra aliquam certiorationem iuramento ligari,ſecundũ opin. Bar. rationibus eam ſubiectis comprobantis.*

11 *Sacramentum ſua natura ad omne id quod eſt deductum in pacto, porrigitur ſecundum Bar.*

12 *Iuramentum tantæ perhibetur efficaciæ & roboris eſſe,vt in genere præſumatur iurantem de quocunque remedio etiam implicitè cogitaſſe.opin. Barto.*

13 *Mulieri,in contractu iuranti,non ſubueniri Velleiano,etſi eius effectum non intellexiſſe credatur Bar.*

14 *Minor ex iuramẽto maior factus, nulla amplius certioratione indigere putatur,Bar.*

15 *Conſutat Auctor vtriuſq; tã Iaſ.quam Bar. ſupra adductas opin.& ſuam de propoſita materia ſententiam explicat.*

16 *Minor etſi quoad poſſeſſorium iudicium,maiorẽ repræſentat:tamẽ ex eo ſi lædatur,reſtitutione non priuatur, ſecundum Iaſ.*

17 *Minor quamuis in poſſeſſoria inſtantia maior reputetur,& nihilominus reſtituatur tamen id iuramento corporali præſtito,nõ procedit,& minor eo maior effectus beneficio reſtitutionis non gaudet Auctor.*

18 *Iurando quoniam cum Deo contrahitur,& iuramentum animam liget, rectè minor, iuramento pręſtito,pro maiore reutatur, ne periculum animę ſubeat. Auctor.*

CAPVT CXIII.

BAldus in l.ſciendum.ff.de ver.
oblig.quærit, ſi minor iurauerit, ſe non venturum contra
contractum,nullo alio expreſſo,an præſumatur renunciaſſe beneficio
reſtitutionis in integrũ? Et videtur,quod
1 non,quum id non præſumatur ſcire:tamen
conſulit oppoſitum:quia,qui iurat,
ſufficit,quòd ſuper facto iuret,nec quòd
ſciat,qui iuret l.ſi duo.§.idem Iulianus.
2 ff.de iureiur.Tandem dicit, tutius eſſe,
a pponatur in inſtrumento, certioratum
3 fuiſſe. Et hoc facit ad deciſioné alterius
quæſtionis: Reperitur minorem ſe obli-
gaſſe,an ex eo præſumatur iuraſſe? ſi pateat,mulierem
fideiuſsiſſe, an præſumatur ob id renunciaſſe
Velleiano? & in hoc concludit,quòd non, per gloſſ. in l.
ſciendum, quia non præſumitur mulier
ſcire,ſibi exceptionem Velleiani com-
4 petere,nec etiam minor, quòd iurare in
contractu debuerit.cui ego accedo:tunc
enim ij termini diuerſi ſunt, quando minor
iurauit, vt præſumatur renunciaſſe.
reſtitutioni:& quum implicitè contraxit,pręſumi
acceſsiſſe iuramentum:quia
primo caſu lex reputat,eum fuiſſe de reſtitutione
factum certiorem,quũ nõ præſumatur
iuraſſe, niſi deliberato animo.
Quæ ratio non eſt conſiderabilis, vbi ipſe
nudè & ſimpliciter contraxit,vt ex eo
5 debeat præſumi iuraſſe,cum poſsit concipi
contractus ſine iuramento, interueniente
ſola ſtipulône:& mulier fideiube
re,citra renũciationé Velle.Senatuſconſ.

Et vt interim ad principale redeatur
negotiũ,quod eſt de iuraméti pręſtatione
& eius effectu, te id vnũ noſſe opor-
6 tet,Dinum huius opinionis fuiſſe:Minorem
iuramento nó adſtringi,niſi expreſſim
& ſpecificè ei a parte, cum eo contrahente,
declaratum fuerit, vel curatum,
vt hoc ei exprimeretur, per talem iuramenti
præſtationem debere ipſum a reſtitutionis
in integrum beneficio excludi,qui
alias nó cenſeatur remedio, quod
ſibi ignorare competeret,renunciaſſe,argumento
l.mater decedens. ff.de inoffi.
teſta. Cuius ſentẽtia comprobari poteſt
vel hoc vno, quòd iuramentum ita debeat
aſſumi,vt intelligatur,rebus ſic ſtãtibus,vt
eſt in l.fi.ff. qui ſatiſda. cogant.
7 quaſi hoc ſit intuendum,an qui iurauit,
quid ipſe iuraret,& ex iuramento reſultaret,intellexerit,argu.l.
quod ſeruus.ff.
de condi.ob cauſ.necnon in l.ſi libertus.
ff.de ope.libe.& quia alias ad incogitata
referatur ſacramentum,cuius tamen oppoſitum
diſponitur in c. Quintauallis,
extra,de iureiur.vt iuramentum refutationes
generaliter conceptas, & quæ ad
partis notitiam non deuenerunt, haud
complectatur,vt eſt in l. qui cũ tutorib.
ff.de tranſact. Quibus etiam illud vnum

vide-

videtur addendum,per ſacramenti præ-
8 ſtationem non impediri reſtitutionem
eius,quod erroneè ſolutum fuit: ita vt
ſemper ſalua manſerit indebiti cōdictio:
habet enim ſacramentum tacitam in ſe
conditionem annexam, qualem actus,
cuius eſt quæſtio, deſiderat. Sic, quum
hic ignorarit,ſe indebitū ſoluere, æquū
eſt,negotio tacitam conditionis repeti-
tionem ineſſe, etiam ſi is non contraue-
nire ſit pollicitus, vt eſt in l.fina.§. diem
quæſiit.ff.de condi. indeb. Quæ tacita
conditio poterit etiam ad eum,qui igno
ranter contraxit,deflecti:ita vt his ratio-
nibus Iaſ.in authen.ſacramenta puberū.
C.ſi aduer. vend.fuerit ſecutus hanc ſen
tentiam,debere minorem de reſtitutio-
nis beneficio certiorem fieri, quaſi ea ſit
9 humanior & æquior contrariæ opinio-
ni.Tentauit tamen Bar. in eadem Authē
tica ſacramenta,docere, etiam citra cer-
tiorationem aliquam iuramento mino-
rem ligari: conſiderans primum in eam
10 rem ſat ſufficere, quòd iuratum extite-
rit quia ſacramentum ſuaptè natura ad
omne id, quod in pacto eſt deductum,
porrigitur, ſaltem vt firmetur, & ſubſi-
11 ſtat contractus,argum.l.ſi duo patroni.§.
idem Iulianus.ff.de iureiur.Teſtatur de
nique,tantæ efficaciæ & roboris eſſe iu-
ramentum, vt in genere præſumatur, iu
12 rantem de quocunque remedio etiam
implicitè cogitaſſe,l.qui iure militari.ff.
de teſtam.milit. Facit & in eam aleam
ex eius ſententia c. quum ex reſcripto,
extra,de iureiur.per quod Velleiano mu
13 lieri iuranti non ſuccurritur,etiam ſi Se
natuſconſulti Velleiani effectum non in
tellexerit, aut dum cum ea contrahere-
tur,pars id ei non declararit. Præterea
14 cum iuramento minor maior efficiatur,
vt eſt in ea Authen. quare alia erit opus
certioratione?hæc ipſe, vt ex his ſatis cō
cipias,non ſine ſumma & maxima con-
trouerſia articulum procedere. Quem
vt tu magis explanatum habeas, ac quo
perfectius poſsit noſſe, in quam partem
15 conſultius a te deflecti debeat,ego hic re
cēſendum duxi, quæ confutationis gra-
tia in vtriuſque opinionis euerſionē ad-
ferri poſſunt:aſſumens in primis duo Ia-
ſonis argumenta, quæ in Bartolum vr-
gere is teſtatur in ea Authentica, ſacra-
menta puberum:& quibus aſſerit,a Bar-
tolo impertinenter argui,vbi ab eo refer-
tur, reſtitutione ideo priuari minorem,
quia maior per iuramētum ſit effectus,
16 & vt maior iuraſſe cenſeatur. Nā quod
ad poſſeſſorium attinet iudicium,minor
maiorem repræſentat, l. vnica. C. ſi de
moment.poſſeſſ.& tamen,ſi lædatur,nō
ex eo priuatur reſtitutione,ita vt ad tol-
lendam ſyllogiſmi conſequentiam eam
inſtantiam adferri poſſe crediderit. Ad-
nectit demū parum,imò penè nihil Bar-
toli ſententiam coadiuuare l. ſi duo pa-
troni, in §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiu-
cum is textus,quando ſuper tollendo fa-
cto iuratum fuit,loquatur, & ita in facto
abnegatiuo quo caſu verum eſſe admit
tit, ſublato tali facto, extincta & ſopita
manere quæuis alia remedia,ex eo exur
gentia,quod ſecus ſtatuendum putat in
diuerſo iuramēto,tali potiſsimum,quod
a minore in contractu præſtatur: hiſque
argumentis exiſtimauit Barto. malè lo-
quutum,nec efficacibus motum rationi
bus.Sed quam ipſe in his cœcutierit,& a
legum mente defecerit, tu ex ſequenti-
bus aſſequi poteris:qui ſi animaduertiſ-
ſet ad diſcrepantiæ & diuerſitatis ratio-
nem, quam ego inter vtrunque caſum
poſſe adferri ſuſpicor, tam facilè Barto-
lum impugnaſſet. Nam quamuis admit-
17 tatur, in poſſeſſoria inſtantia minorem
maiorem reputari, & nihilo ſecius reſti-
tui poſſe:an quæſo,ex eo ſequitur, vt ea
dem ratione idem debeat aſſeri, vbi eſt
corporaliter præſtitum iuramentum?nō
certè.Fit enim id priore exemplo: quia
iudicium illud poſſeſſorium ſit momen-
taneum, ac leuis præiudicij: tum quòd
grauamen ſit per diffinitiuam reparabi-
le: & his de cauſis in tali iudicio minor
maioris nomen aſſumit. Secundo verò
caſu nemo,niſi prorſus inſipidus, abne-
gabit, de animæ periculo & diſpendio
tractari,eaque cauſa minorem per iura-
mentum maiorem effici:quia per ſe ani-
mam liget iuramentum,ac iurando cum

Deo contrahatur. Sic elucidatum habes, quid in cauſa ſit, quare vtroq; caſu minor maior iudicetur: & planè intelligis, rationes è diuerſis fontibus proficiſci, & ita ex ſeparatis non debuiſſe Iaſonem arguere: hoc enim nihil commune habet ad confutationem Bartoli: Minor in iudicio poſſeſſorio maior cenſetur, & tamen reſtituitur: ergo verum non eſt, quod ſenſit Barto. minor iurando fit maior, & ita non reſtituendus. Nam poſtremo hoc capite ob animæ periculum a reſtitutione ſecluditur, quod nullo modo verſatur, aut eſt conſiderabile in iudicio momentaneo, quale eſt illud poſſeſſoriũ.

Vtrum in poſſeſſorio iudicio minor maioris perſonam repręſentet?

SVMMARIA.

1 *Minorem a ſententia momentanea reſtitutionem in integrum petere poſſe, ex ſententia Iaſonis.*

2 *Auctor exemplis declarat l. ſi duo. §. idem Iulianus. ff. de iureiur. ad præſentem materiam rectius intelligendam magnum emolumentum afferentibus.*

3 *Iuramentũ in vna re adhibitum, quæcunque alia, ex eo dimanãtia neceſſaria includit.*

4 *Iurans eo ipſo quòd iurauit, reſtitutioni renunciaſſe videtur ex ſententia Bart. quã Auctor hoc loco approbat, & Iaſonis amplius impugnat.*

5 *Minor accedente iuramento, cum aliquo contrahens, nulla certioratione planiore opus habere pręſumitur.*

6 *In contractu, cum minore inito, de priuatione reſtitutionis quare mẽtio ſit facienda?*

7 *In muliere eadem quę in minore, ignorantiæ pręſumptio eſt conſideranda.*

8 *Mulier Senatuſcon. Velleia. beneficio non gaudet, ſi contractum iuramento firmet.*

9 *Minor de reſtitutione ſatis cogitaſſe pręſumitur, ſi ad iurandũ cõtractum paratus eſt.*

10 *In d. § iulia. ff. de iureiu. clarior & perfectior Auctoris explicatio, communiore tamen & priore nihilo minus approbata.*

11 *De minore, ſuper contractu iurante, & reſtitutionis beneficiũ ſibi competere ignorante, caſus ab Auctore notabilis recenſetur.*

12 *Minor aduerſus contractum ſe non iturũ iurãs, ab omnib. propè iuris remedijs haud dubiè excluſus eſſe videtur.*

13 *Iuramentum incogitata non comprehendere, quomodo ſit declarandum?*

14 *Iuramentum a minore ſimpliciter pręſtitũ quantum ipſi iuranti incommodet?*

15 *Iurans cenſetur omni iuris remedio ſibi competenti, iurando renunciaſſe.*

16 *Minor iurans per contractum, ſe teſtamentum defuncti teſtatoris ſecuturum, quid ſpectaſſe demum cenſendus ſit?*

CAPVT CXIIII.

QVinimò diſputationis gratia poſſet defendi, non eſſe indiſtinctè verum, in iudicio poſſeſſorio minorem maiorem cenſendum, quum in eam rẽ adferat Iaſon l. vnicam. C. ſi de momen. poſſeſſ. in qua tamen id, mea ſententia, non probatur: In ea quippe habetur, à momentanea ſententia non appellari, nulla reſtitutionis expreſsione, aut mentione facta: qui tamen admittam, a gloſſa ibi promo-
1 ueri quæſtionem, an num ab ea ſententia poterit a minore reſtitutio in integrũ peti? in quo reſpondet, poſſe nec agnoſco quòd præter hæc aliud ſit in eadem lege diſpoſitum, quo poſsit confirmationi Iaſonis ſententiæ accedi. quæ an ad eam opinionem firmandam conducant, tu apertè iudicare potes: quod tamen ego nolo iamiam diſcutere, qui ſat oportunè reſponſum putem ad ea quæ in oppoſitum adlata ſunt. Quod ad ſecundam eius conſideratiõe ſpectat, vt notum habeas an verè eius §. idem Iulianus, mentem intellexerit, ego vel ea ratione eius caſum hoc loco recenſendum duxi: in quo primum habetur, ſi quis, ſe furtum non feciſſe, iurauerit: cenſetur ita de certa re iuraſſe, vt poſtea nec actione furti, aut cõdictitia teneri debeat. Præterea ſi quis me ei cẽtũ nũmis rẽ vẽdidiſſe, iurauerit, ex empto aget, vt cętera pſtentur: puta, res tradatur, de euictione caueatur,

nec-

necnō ad precij exolutionem cōpellatur. E quibus ſatis liquet, iuramentū in vna re adhibitum, quæcunque alia neceſſa-
3 ria, ex eo deriuantia, includere: vt ſatis ſtabiliatur per id Bartoli opinio, qua ſenſerit, eum qui iurauit, videri etiam reſti-
4 tutioni renunciaſſe: & ita ponderatus is §. Bartoli opinioni omnino acceder. Atque ex his futilis à me iudicata eſt Iaſonis ſententia, qui exiſtimarit, diſtincta eſſe hæc duo ſuper facto abnegatiuo, aut contractu ſacramentum interponi, cùm vtroq; capite nihil diſcriminis ineſſe opiner: quia is contractui iuramētum adhibuit, & ea mente, hocq; animo iuraſſe cenſeatur, vt demum contractus perficeretur, necnon abſolutus, irreuocabilis, & irretractabilis eſſet: ſunt enim quæ contractus perfectionem introſpiciunt. Quo fit, vt ex his Bart. opinio defenſata à Iaſonis impugnationib. pateat: quam ſequitur Alex. conſ. 18. volum. 1. & apertius conſ. 43. eodem volu. quibus locis teſtatur, communem & ſequiorem Scribentium ſententiam in eo reſolui, vt non ſit aliqua opus certioratione, vbi cum minore accedente iuramento contrahitur. Cui communi non refragabi-
5 tur, quod ſuprà adlatum fuit: ideo de reſtitutionis priuatione expreſsionem faciendam, quia minor leges ignorare
6 præſumatur nam eadem ignorantiæ præſumptio eſt in muliere conſiderabilis:
7 & tamen, vt edoctum eſt, non adſtringitur, qui cum ea contrahit, Velleiani Senatuſconſulti beneficium & fructum, ex eo procedentem, declarare, ita vt iuran-
8 ti mulieri non ſit danda reſtitutio in integrum. Ad quod etiam habes gloſſam in l. fina. §. penulti. ff. ad Velleia. Minus etiam oberit, ſi propoſueris certiorationem præſumi non debere, quòd intrinſecam ſolennitatem ſapiat, & quæ, niſi de ea pateat, non præſumitur, vt eſt in l. quæ extrinſecus. ff. de verborum obli. & ea ratione eſſe certiorem reddēdum minorem. E veſtigiò quippe ad id reſpondebitur, ſatis de reſtitutione à minore
9 cogitatum, quum iurauit, argumento eius § idem Iulianus, præalleg. Quinimò minori eſt aſcribendum, cur primùm quàm contraheret, peritos non conſuluerit, vt ab eis noſſet, quid ex tali iurato cōtractu detrimenti poſſet aſſequi. Ego tamen, cunctandæ veritatis cauſa, putauerim §. illum idem Iulianus, contra Bar-
10 tol. & præter Iaſonis ſententiam poſſe ſic ponderari, qui nulla admiratione ducar, ſi is, qui ſe furtum non feciſſe iurauit, aut rem à ſe centum nummis emptam teſtatus fuit, videatur ſuper toto iuraſſe: quia lex tali exemplo præſupponat, in eo qui iurauit, certitudinem: & ad actum certum iuramētum referri, quaſi hic ſciat, aut ſaltem ſcire debeat, an ipſe ſit eam rem furatus, vel vtrum centum nummis fundus ab eo emptus fuerit: eſt enim proprium huius negotium, ita vt ex talibus actibus nihil incerti pendere videatur. Quòd longè ſecus fit, ſi ſuper contractu minor iurauerit: potuit enim iuraſſe, & tamen ignorare, an ei reſtitutionis beneficium competeret: ita vt quæ ex tali ſacramento deriuātur & prodeunt, & incerta & ambigua iudicari poſsint, vbi reliquis caſib. nihil incertitudinis eſt conſiderabile. Sed quum alijs rationibus fulciatur præſcripta communis opinio, non eſt ab ea diſcedendū, imò quàm conſulendo & ſententiando ſequendam ſcripſit Alexan. conſil. 66. aſſerens eſſe minimè mutanda & interuertenda, quæ longo vſu & inueterato, ſtylo primùm fuere obſeruata. Ad hanc autem rem adferretur caſus notandus, quem me praxim ſequente, conſultandum me memini propoſitum. Contraxerat minor præſtito iuramento, ſe contractum obſeruaturum, nec inficias iturum, aut aliud in eius annullationem obiecturum: ita enim ſolent paſsim con-
11 tractus à Notarijs concipi: tendebatque illius contractus obſeruantia ad cuiuſdā teſtamenti confirmationem, quod minor promittebat, ſe nulla via, aut modo aliquo impugnaturum, imò tali teſtamento, & his quæ in eo continebantur, acquieturum. Cæterùm concepto cōtractu, ſciuit minor, quod tamen prius ignorauerat, tale teſtm̄ falſum, ſuſpectum

& vitioſum, ita vt reſtitutionem peteret
quam aſſerebat optimo iure indulgen-
dam ob præſcriptam ignorantiã: & quia
is aliter teſtamentum non approbaſſet,
ſi tunc putaſſet defectuoſum, & ſuis ca-
rere ſolennitatibus. Ex aduerſo verò cõ
ſiderabatur, vt quum is iuraſſet, ſe teſta-
mento non refragaturum, ſaltem de re-
ſtitutionis remedio cenſeretur cogitaſ-
ſe, ſecundum ſubtilem Bartoli doctrinã
in l. 2. C. de reſcind. vend. qua is docet, ſi
a minore iuratũ extiterit, ſed aduerſum
contractum non iturum, haud dubiè a
quibuſuis Iuris remedijs excluſum: vbi
12 etiam ab eo adnectitur ſolutio. Ad id
quod dicitur, Iuramentum incogitata
13 non comprehendere, vt ſit declarandũ
& intelligendum, modo in genere ſeu
ſpecie de eo penſatum veroſimiliter nõ
fuerit. Ad hæc ſuffragari poterit, quod
docet Ange. in ea Authentica, ſacramen
ta puberum: vbi teſtatur, iuramentum
ſimpliciter a minore præſtitum, exclude
re minorem, non ſolum beneficio, ei a le
ge conceſſo, imò ab eo, quod eſt etiam
14 indultum his, qui maiores ſunt: ita vt ꝑ
præſtationem ſacramenti iudicauerit mi
norem beneficio l. 2. C. de reſcind. vend.
priuatum, quantumuis propoſuerit, ſe rei
verum valorem ignoraſſe: cui tamen a-
lias, & ſepoſito iuramento, lex ac maio-
ri adeſſet, vt ſuo loco a nobis ſuſius de-
clarabitur: meminiq́ hac in re quando-
que in minorem, a quo petebatur talis
reſtitutio, latam ſententiam, & reiectam
cui innitebatur, reſtitutionem. Me tamẽ
contra eam pronunciationem mouebat
allegatã a minore ignorantia, & qui ita
iuraſſe cenſeretur, vbi potiſsimum teſta-
mentum tale verum eſſet: quod ſi alias
falſum ſciuiſſet, nõ tam facilè is iuraſſet.
Sunt autem actus ſecundum agentium
intentionem menſurandi & regulandi,
l. non omnis. ff. ſi cer. pet. imò videntur
mihi duo hæc omnino diſtincta, minorẽ
iuramento ligari, & ſi de reſtitutionis
beneficio certioratus non fuerit: ac eum
ſacramento aſtringi, vbi ſe contractum
obſeruaturum eſt pollicitus, & per quẽ
confirmabatur teſtamentum, cuius erat
quæſtio. Nã quum exiſtimaret, verũ eſ-
ſe teſtamentum, id eum ad ita iurandũ
impulit, nec potuit de eo, quod eſt meri
facti, cogitaſſe. puta de nullitate teſta-
menti. Solent enim facta quoſuis etiam
prudentiſsimos fallere, vbi maior & con
15 cludentior eſt ratio alio exemplo: quia
iurando cenſetur omni iuris remedio, ſi
bi competenti, renunciaſſe. quod adhuc
facilius toleratur, quam in his, quæ a fa-
cto exurgunt. Poterit tamen pro ſenten-
tia, in minorem lata, ſequens adferri ra-
tio. Nam quum minor per contractum
16 iurauerit, ſe teſtamentum Titij prædefun
cti ſecuturũ, videtur eius opinionis fuiſ-
ſe, vt tale teſtamentum nullo modo re-
probet, qualecunque poſtea reperiatur,
ſiue verum id ſit, vel falſum, ſeu cõmen
titium, & de eo ita cogitaſſe ob iuramẽ-
ti effectum: nec video, quid aliud in eã
opinionem vrgeat: quam tamen ego pla
nè non probarem, niſi eius mentis Barto
lus locis ꝑinſertis extitiſſet, ſecundũ quã
deciſione teſtatur a ſe ita conſultum in l.
ſciendum. ff. de ver. ob. quẽ ego ſequor.

Vbi a minore cum ſacramento eſt reſtitutioni renunciatum, nunquid tamen poſſit is reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor cum ſacramento reſtitutioni renuncians, reſtituitur, ſi dolo & inſidijs aduerſarij id fecit: ſecus, ſi ſua quadam facilitate lapſus eſt.*

2 *Minor petens & obtinens ſacramenti abſe præſtiti diſpenſationem reſtitutionis beneficio gaudebit.*

3 *Minores, iuratorum contractuum reſciſſionem apud Burgundos expetentes, ad quos potiſſimum confugere ſoleant?*

CAPVT CXV.

NOſſe etiam eſt neceſſarium, ſi
per iuratũ contractum minor
reſtitutioni in integrum re-
nunciauerit, vtrum ab eo be-
neficio petendo prorſus ſecludatur, an
verò,

verò, vt id expoſtulet, admittatur?
Quòd autem prorſus repelli debeat, ſua
detur euidentiſsima ratione. Solet quip-
pe lex à reſtitutionis beneficio minorē
ſecludere, iurato ab eo cōtractu, etiamſi
nulla ſit facta mentio, quia de ea ob iura
menti vim in genere cogitaſſe credatur:
quare igitur efficaciori ratione non re-
pelletur, vbi is tam apertè reſtitutioni
renunciauit, quum expreſsi effectus eū,
qui ex tacito prodit, longè exuperent &
antecedant? Sed hoc erit ſano iudicio à
te declarandum, vt procedat, vbi ſui fa-
cilitate minor iuraſſet, ſecus ſi aduerſarij
1 dolo, & eius inſidijs ad id inductus eſſet:
cui tunc à lege ſuccurreretur, vt contra-
ctum doloſum reſcindat: obtenta tamen
primum diſpenſatione, à iuramento,
quod præſtitit, argum. c. j. de iureiur. vbi
hoc ita reſoluendum cenſuerunt Cano-
niſtæ, nec non Bal in l. j C. ſi aduer. ven.
qui etiam in l. j. C. de rebus cred. teſta-
tur, ſe quandoque conſuluiſſe, minorem
à reſtitutione excludi, ſi eius beneficio
abnunciarit, quaſi de eius ſcientia ſat eo
caſu pateat, vt eſt in l. j. ff. ſi cert. pet. Aſ-
ſerens, in eiſdem terminis opinionem
ſuam à Senatu Mediolanenſi approba-
tam, atque hæc eſt confirmatio aſſumpti
thematis, minorem, ita per iuramentum
reſtitutioni renunciantem, reſtituendū
non eſſe: quæ omnia ſunt interpretanda,
vbi petita non eſſet à minore ſacramen-
ti diſpenſatio. quòd ſi hanc obtinuiſſet,
poſſet ipſe facilè reſtitui. Nam eò res
reduceretur, vt perinde ſtatueretur, ac ſi
iuratum non eſſet, vt cùm ſe læſum do-
cuerit, nemo vel ea de cauſa reſtituèn-
dum abnegabit. Et hac ratione quum
2 iſta tempeſtate apud noſtrates Burgun-
diones penè omnes contractus ſint iura-
ti, ſolent minores, imò etiam maiores,
contractuum reſciſsionem expetentes,
ad Epiſcopum ſeu Metropolitanum con
fugere, exhibita ſupplicatione, contra-
ctus iurati iniquitatem continente: pe-
tentes à iuramento abſolutionem ſeu
diſpenſationem, quo promptior & faci-
3 lior ſit eius contractus reſciſsio: ita vt ſe
cundum illius formæ introductionem
vana & inutilis manere videatur Authē
ticę (ſacramenta puberum) diſpoſitio.
Cuius abſolutionis aut diſpenſationis à
ſacramento præſtito materiam ego hoc
loco examinandam duxi, quippe quæ ſit
in iure profundiſsima, praxi accommo-
dabilis, & tam apud cauſarum Patronos
frequens, vt eius cognitio ſit apprimè ne
ceſſaria.

Vtrum abſolutio à iuramento poſsit, quum petitur reſtitutio, implorari?

SVMMARIA.

1 *Iudici ordinario Eccleſiaſtico competit, petentem à iuramento contractui adhibito, partem abſoluere.*

2 *Pontificis diſpenſatio non niſi in grauioribus & magni ponderis negotijs, neceſſaria eſſe putatur.*

CAPVT CXVI.

PRimumque ſe id diſcutiendū
offert. An ſit in manu & pote
ſtate iudicis ordinarij, qui Ec
cleſiaſticus eſt, partem à iura-
mento contractui adhibito, abſoluere?
qui articulus tam de ſe clarus & certus
eſt, vt alia diſputatione non egeat. Quis
enim inficiabitur, eas eſſe eccleſiaſtici or
1 dinarij partes, quia ſit ſpirituale iuramen
tum? Creditum tamen eſt à quibuſdā,
adeundum eſſe Summū Pontificē: cuius
opinionis fuit Innocentius in c. venera-
bilem, extra, de elect. & Spec. in titu. de
leg. §. nunc oſtendendum, verſ. 24. A qui
bus tamen paſsim tam in iure, quàm in
praxi diſceditur, quum aliàs non ſit pon
2 tificia diſpenſatio, quod ad iuramentum
ſpectat, neceſſaria, niſi in grauibus & ma
gni ponderis negotijs: qualem interue-
niſſe fertur, vbi à tractatu Madricenſi di
ſcedendū ꝓbauit Rex Chriſtianiſsimus.
Sed quū in priuatis contractibus priuata
rū rerū ſit quæſtio, non ab re pro abſolu
tione aſſequenda ad ordinariū cōfugit,

Debeat num concedi abſolutio, citata primùm parte?

SVMMARIA.

1 *Epiſcopus, aut eius Vicarius diſpẽſationem à ſacramento citra alterius partis citatio nem concedens, ſummę iniquitatis notã ſubire putatur.*

2 *Creditores vſurarij parti, abſolutionem à iu ramento impetranti, conſentire tenentur iudicis arbitrio accedente.*

CAPVT CXVIII.

AD hoc vnum eſt inueſtigandum, quomodo, ob quam cauſam, & vtrum aduerſa parte citata, necnon plenè audita, ſit abſolutio indulgenda? Quod ego excutere apud me conſtitui, quia frequenter apud noſtrates Burgundiones Epiſcopus, aut qui eius vices gerit, qui ibi ob id Vicegerens nominatur, ſoliti ſint citra partis aduerſæ citationem tales à ſacramento diſpenſationes indiſtinctè concedere, nulla penè reiecta: an autem ab eis id ritè, & vt decet, fiat, ex ſequentibus habebis. Quòd verò ſumma ex eo depẽdeat iniquitas, docet Alexand. conſi. 38.
1 volum. 4. necnon conſil. 90. viſis actis 2.
vol. quibus locis firmare videtur, eccleſiaſticum Iudicem, niſi parte citata, & ante omnia audita, à iuramento abſolutionem pręſtare non poſſe: aſſerens hãc eſſe, crebriorem opinionem, quam demũ dicit probatam à Canoniſtis in c. j. de iureiu. in Decre. A quibus eo loco conſcribitur, frequentiſsimè ac paſsim errari ab Epiſcopis, aut his quos ipſi ſibi in Vicarios præficiunt, in concedendis à iuramẽto abſolutionibus: quia his inaudita parte conſentiant. quod in ſpecie ſic declarat Cardinal. in c. debitores, extra, de iureiur. referens à ſe ita conſultum. Pro cuius ſententia ponderari à te poterit c. quoniam, de iureiur. vbi creditores vſu
2 rarij, quum de vſuris eſt quæſtio, compelluntur parti, abſolutionem à iuramento impetranti, conſentire, ſi hãc abſoluendã Iudex autumarit. Qui coactus conſenſus introduci nequit, niſi parte primùm monita, interpellata, citata & audita. Solet enim in inuitum ferri iudicium, quod extribus conſiſtit perſonis. Quid enim, quum de aduerſæ partis agatur præiudicio & ſummo detrimento? quare citandam inficiabere? lædi enim poteſt, ergo citanda. arg. l. nam Diuus. ff. de adopt. Eſt & in eam rem c. quum eccleſia Sutrina, extra, de cauſa poſſeſſ. & propriet.

Debeat num pars audiri, vbi abſolutio conceditur?

SVMMARIA.

1 *Partem in abſolutione à iuramento audiendam eſſe & à neceßitate, & cùm legum tum interpretum auctoritate probatur.*

2 *Relaxatio à iuramento ius quoddam præambulum præſupponit: cuius inueſtigatio fieri nequit, niſi parte primùm citata.*

3 *Iudex eccleſiaſticus pro rei & negotij qualitate abſolutionẽ cõcedere vel reijcere põt.*

4 *Relaxatio ſacramenti fieri nulla debet, niſi parte primùm audita.*

5 *De præſenti abſolutionis à ſacramento materia ex Panormitano quędã, per quę totius abſolutionis à ſacramento molem reſolviſſe viſus eſt, ab Auctore adferuntur ſed ea paſſim, ut imprfecta & obſcura diluuntur, clariusq́; exponuntur.*

6 *Iuramentum ex iurantis parte eſſe quandoq; obligatorium, ſecundum Abbatem.*

7 *Iuramentum obligatorium non niſi parte primùm citata, abſolutionem à iuramento concedit, altera parte ex eo vtilitatem aliquam percipiente.*

8 *A iurato cõtractu quare non ſit deficiendũ?*

9 *Minor ſui facilitate læſus, aduerſus iuratũ contractum non reſtituitur: ſecus ſi aduerſarij dolo circunuentus ſit.*

10 *Dolus, qui in iurato contractu interuenit, dignoſci nequit, niſi parte aduerſa citata.*

11 *Saluatur opinio Abbatis, qua etiam non citata parte minorem à ſacramento putauit abſoluendum.*

12 *Abſolutio à ſacramento effectum nullum pro-*

producit, niſi de prætenſo dolo pateat.

13 *Abſolutionis à ſacramento apud Burgundiones cõcedẽdæ ritus & cõſuetudo q̃ ſit?*

14 *In iurato contractu dolo ſeu metu interueniente, reſtitutio in integrum implorari poteſt, obtẽta à ſacramẽto diſpenſatione.*

15 *Abſolutio à iuramento quando & quomodo ritè peti poſſit?*

16 *Epiſcopus, ſi de doli cognitione iudicium aſſumat, minorẽ grauius affligere, quàm ſi Iudex ordinarius ſecularis cognoſcat, probatur.*

17 *Minori, doloſum contractum eſſe, aut enormem læſionem interueniſſe docenti, reſtitutio conceditur à ſeculari iudice, nulla habita iuramenti conſideratione.*

18 *Minor à iuramento abſolutus cenſetur, ſi ſupplex eius libellus, iudici oblatus, verus eſſe reperiatur: ſecus ſi à veritate deſciuiſſe animaduertatur.*

19 *Supplicatio, per quam à iuramento petitur reſtitutio, futilem cauſam continens, ab Epiſcopo reijci debet.*

20 *Pars aduerſa in abſolutione minoris quo pacto, & in quibus læſa cenſeri debeat?*

21 *Eccleſiaſtici Iudices, altera parte non audita aut citata, partem alteram abſoluentes, à Caſtrenſi & alijs reprehenduntur.*

22 *Abſolutio à ſacramento non niſi in certis & ſpecificis caſibus, à lege deſignatis, indulgeri debet ſecundum nonnullos.*

23 *Saluatur rurſus ab Auctore Caſtrenſis & aliorum opinio, qui non, niſi altera parte audita, partem alterum à ſacramento cẽſuerunt eſſe liberandam.*

CAPVT CXVIII.

QVòd autẽ in abſolutione à iuramento audiri pars debeat, vel hoc vno ſuadetur. Solet quippe, iuramẽto contractui adhibito, ſtatim ius parti queri: cuius vel ea cauſa intereſt, contractũ obſeruari, ne potiſsimum nouis vexetur litibus: puta, quia eſſet conuentum de re prius obſcurè intricata, & quæ moroſis litibus eſſet ſuppoſita. Habes etiam in eiuſdem opi-
1 nionis comprobationem Innocent. in c. ad aures, extra, quod metus cauſa. Spec. in tit. de iudic. deleg. §. nunc videndum. facit l. in cauſæ. §. cauſa cognita. ff. de mino. & l. fin. C. ſi per vim. l. ſi deſerta. C. ſi propter publi. penſita. vt is textus in co c. j. aduerſum inauditam partem nihil poſſe rectè definiri ſeu terminari dicat. Cùm igitur ex iuramento vtrique parti contrahenti quæſita & parta fuerit obligatio, præſupponatque relaxatio à iuramento ius quoddam præambulum, quare eius iuris non fiet inueſtigatio? quod eſſe aliter nõ poterit, niſi citata primùm parte. Eſt & aliud: Nam ſi audiendam
2 partem eccleſiaſticus Iudex duxerit, intellectis fortaſſe cauſis, medijs & rationibus, poterit non iniuria abſolutionem concedere, aut reijcere, vt rei & negotij expoſcet qualitas, quaſi ediuerſo, niſi primùm audita parte, concedenda non ſit, ne inutilibus expenſis onerandam ducat partem. In quo dubius & anceps iudicijs euentus pro læſione conſiderari
3 poteſt, argum. l. quod debetur. ff. de pec. & in l. minori. ff. de mino vt ob id repentè aut tumultuariè, nec niſi primum parte audita, relaxari non debeat ſacramentum: quod paſſu alio teſtantur ita Canoniſtæ in c. 2. de in integ. reſtit. volu. 6. ad
4 quod facit in argum. l. de vnoquoq;. ff. de re iud. Ad hæc Pano. in c. j de iureiu. ſequentem debere attendi diſtinctionẽ exiſtimauit, per quam reſoluiſſe viſus
5 eſt totius abſolutionis à iuramento mo
6 lem. Sic enim ait: Quandoque iuramentum eſt ex iurantis parte obligatorium: & tunc, quum altera pars contrahens ob id aliquam aſſequitur vtilitatem, voluit in eum caſum nunquam abſolutionem à tali ſacramento concedendam: niſi primùm audita & citata parte. Nam cum
7 tali diſpenſatione, huic quæſita, adimatur vtilitas, non improbè ei deferendũ iudicabitur, cuius interſit, ſic iuratum cõtractum obſeruari, & vt ab eo non deficiatur. Nam quum ex iuramento numeroſi & magni ponderis effectus reſultẽt,
8 vt eſt in l. quum pater. § filius matrem. ff. de leg. 2. eſſet iniquiſsimum, creditorem non auditum tali fructu, iam quæſito, priuari, argu. l. final. ff. de pact. Quòd ſi certum eſſet, ab aduerſa parte obijci

nihil

nihil poſſe, per quod impediretur tale diſpenſationis beneficium, tunc fruſtra audiendam partem contenderetur, quum ꝙ fiat inuitis nobis, multò fortius ignorantibus & abſentibus, l. qui poteſt inuitis. ff. de regul. iur. Ad quod tu in ſimili habes elegantem caſum in l. ſecunda ff. de adminiſt. rerum ad ciuit. pertinēt. Eſt & in eam rem doc. Bal. in l. j. C. ſi aduer. vendi. vbi eo loco teſtatur, minorem ad uerſum iuratum contractum reſtitui nō poſſe, modò ſui facilitate læſus fuerit. Quòd ſi aduerſæ partis dolo id acciderit, reſtitutionem implorari poſſe, etiam

9 citra aliam à iuramento diſpēſationem: de cuius dicti veritate ſuo loco ſtatim fiet mentio: hæc Abbas. Cuius doctrinā ego omnino ſequerer, ſi is me docuiſſet, quomodo id intelligi poſsit & debeat, puta partem aduerſam opponere nihil poſſe, propter quod impediri debeat abſolutionis conceſsio. Quis enim hoc, niſi primùm audita parte, perſcrutari poterit, ſi dixeris, id poſſe dignoſci, vbi nō ſola ſimplicitate minor, ſed dolo aduerſæ partis contraxiſſet: tunc enim concedi debere abſolutionem ob doli interuentum. Ego planè tibi reſpondebo, ſaltem ſuper eo dolo aliqua indagatione eſſe vtendum: quod vix commodè effici poterit, niſi parte aduerſa citata, vt perdifficile videatur, poſſe adferri caſum, quo citra aliam inueſtigationem dignoſcatur, nihil eſſe, quod ad impediēdam abſolutionem à iuramento poſsit ab aduer-

10 ſario obijci: niſi fortaſſe ita Abbatis ſentētiam defenſandam & ſaluandam duxeris, vt ſatis de dolo pateat, vbi proponitur à minore, ſe per contractum enor-

11 miſsimè læſum. Solet quippe ex tā grauiſsimo damno dolus ipſa re reſultare, vt eſt in l. ſi quis, cùm aliter. ff. de verb. obl. aut ſi diceres, à minore abſolutionē petente propoſitum, ſe dolo aduerſę partis inductum, vt cum eo contraheret: & ſecundum hæc, ſic narrata, abſolutionē poſſe concedi, ſi vt is expreſsit, ita acciderit, & narrata in ſupplici libello docuerit vera eſſe. Nam talis obſeruatio eundē effectum operatur, ac ſi ab initio de eo dolo appareret, quum non aliter cenſeatur hic à iuramento abſolutus, niſi ante omnia de dolo docuerit. Sic Iudex, qui abſolutionem impartitur, facit ea mēte, quia doloſus ſit contractus: & talis, qui à minore allegatus eſt: & quem ex eo diſpenſandum probat: quaſi perinde ſit, ac ſi verè de dolo pateret, quum abſolutio effectum aliquem non producat, niſi de dolo prætenſo patuerit. Secundum quam conſiderationem ſolet apud

12 Burgundiones Biſantinus Archiepiſcopus, aut qui ab eo ad concedendas à iuramento abſolutiones præfectus eſt, ita diſpenſationes has concedere, cum hac clauſula (ſi ita ſit, vt exponitur) idque citra aliam cauſæ cognitionem & examinationē. Quem ſtylum ego quandoque durum & impium apud me iudicaui, quia hac via partes litibus inuoluantur,

13 & aduerſarius inutiliter fatigetur. Minor enim ſtatim litem exciat, in qua nō ſolùm reſcindens & reſciſſorium intentat, ſed etiam cumulat eam abſolutionis materiam: quam tamen longè ſatius & conſultius eſſet, primùm excuti ad vitandum litium amaritudinem, quæ omnino fugienda eſt. E diuerſo aliquoties à me conſideratum fuit, an num penſari aliqua ratio poſſet, per quam is ſtylus confirmaretur: & ita in Epiſcopi & ſuorū ſententiam iri. Ad quod prima manu animaduerti adferri poſſe, id quod Bart. & Bald. in pleriſque Iuris locis fatentur, ſi in iurato contractu dolus ſeu metus acceſſerint, obtenta à ſacramento diſpēſatione, reſtitutionem peti poſſe: aut ſi ex tali contractu dependeat læſio grauiſſima & enormiſsima: & ita, qui pro aſſequenda abſolutione ad eccleſiaſticum

14 Iudicem confugiunt, ſolent in primis cōtractus iurati ſeriem narrare: adnectentes præterea, quomodo dolo & inſidijs aduerſarij ad ita contrahendum & iurandum inducti fuerint, vt dicant, ex negotij qualitate, & circunſtantijs reſtitutionem euidenter reſultare, & ob id à iuramento abſolutionem petere. Quæ quū

15 ita ſe habeant, hiſque ſic ſubſiſtentibus, nonne bona ratione ducitur Iudex eccleſia-

cleſiaſticus, qui cum tali minore ſuper
iuramento diſpenſati modò is probauerit,
quæ ſupplex eius libellus complectitur,
vt à me fuſiſsimè ſuperiore loco declaratum
eſt? Nec aliud in Iudicem ecclesiaſticum
adfertur, quàm quòd ita ea
via partes litibus inuoluat, quas aliter vitaret,
ſi cum cauſæ cognitione concedendam
abſolutionem probaret: ſed meo
iudicio is ſcrupus facilè ſic poterit diſſolui.
Quum enim abſolutio ea lege detur,
vt primùm, quàm effectum producat, ſit
probandus dolus, nonne vbi de eo patet,
actus ita retrotrahitur, vt ſit perinde, ac
ſi ab initio apparuiſſet? Cæterùm quid
coram Epiſcopo plus probaturus ſit minor,
quod ad dolum ſpectat, quàm penes
ordinarium iudicem, qui de reſtitutionis
cauſa cognoſcet? Imò ſi de doli cognitione
aſſumeret Epiſcopus iudiciũ,
16 ipſe maiori grauamine minorem affligeret:
quum denuò probare apud ſecularẽ
Iudicem talem dolum, & læſionem grauem
teneatur, aliàs non concederetur ei
reſtitutio: quaſi ſit eius præcipuum fundamentum
lęſio, & à qua reſtitutio deducitur.
Sic expedit magis eius doli cognitionem
ad ſecularem remitti: quia
eàdem lite ea, quæ abſolutionem & reſtitutionem
reſpiciunt, terminabuntur.
Nam ſi hic ſe dolo inductum ad contrahendum
docuerit, aut enormem læſionem
interueniſſe, dabitur ei reſtitutio,
non habita iuramenti aliqua conſideratione
17 à quo abſolutus cenſetur, ſi ſup-
18 plex eius libellus verus reperiatur. Quẽ
ſi alienum à veritate Iudex agnouerit,
tunc minorem ab omni remedio ſecludendum
pronunciabit: expenſis etiã afficiens,
ſi temerè ab eo litigatum, & præter
omnem cõqueſtum agnouerit. Quæ
expenſarum conſideratio ſubducit, quod
contra talem ſtylum proponebatur, ſatius
factum à Iudice, ſi de abſolutionis
veritate prius cognouiſſet: quia ſaltem
à reſtitutionis lite libera manſiſſet aduerſa
pars. Quũ enim minor expẽſas ſufferat,
non cenſetur in aliquo læſus aduerſarius:
quinimò vix de abſolutionis cauſa
inquiri poſſet, niſi eodem ordine &
pari via reſtitutionis agitaretur negotiũ:
quia aut dolus aut lęſio probari poſſent,
oportet quæ principalia ſunt, tractari, &
ipſam contractus ſubſtantiam deduci.
Quod longè commodius apud ſecularẽ
Iudicem fiet, qui de reſtitutione eſt cogniturus.
Sic ex his habes apertiſsimis rationibus
comprobatum ſtylum, cuius ſuprà
meminimus, non ab re, imo ſumma
æquitate introductum. Quem & adhuc
poſſe efficacius confirmari crediderim
hac ratione, quod aduerſæ minoris parti
ſaluæ & liberæ maneant exceptiones,
quibus ſuam cauſam tuetur, vt dicatur
ſatis ſuper abſolutione audiri, vbi de reſtitutionis
agitatur materia: in qua ea
omnia excutiuntur, & ad amuſsim trutinantur,
quæ coram eccleſiaſtico Iudice
ad refutandam abſolutionem obiecisſe
potuiſſet. Vides igitur non ſine maximo
fundamento talem ſtylum inſtitutum.
Quare ſi futilem cauſam contineret
ſupplicatio, per quam petitur à iura-
19 mento abſolutio, Epiſcopus eam debet
reijcere. Soletque paſsim in talibus diſpenſationibus
hęc clauſula adponi, Nos
minores timentes reatum periurij. & vt
efficacius citra animæ diſpendiũ agant:
etiam quæ verbis nihil commune habet
cum ipſo abſolutionis effectu, ſaltem vt
perfectè abſoluti à iurato contractu cenſeantur,
imò vt quæ abſolutionem concernunt,
in examen iudiciarium referantur.
Non tamen ex his eo inficias
quin ſi iuris rigorem attenderis probabilius
eſſet, parte citata, abſolutionem
extricare: quæ verè eſt communis
opinio, longè efficacioribus fulta rationibus,
quàm ſit ſtylus ille eccleſiaſticus:
in cuius ſtabilimentũ edeſſe nequit,
quod ipſi iamiam ponderauimus cenſeri
omnia retrotrahi, ſi minoris allegationes
veræ reperiantur: quia ſit conſultius ab
initio malo mederi, & damno occurrere,
quàm aduerſam partem non audiram litibus,
quæ verè moroſæ ſunt, obijcere.
Quid enim, ſi audiendum probaſſet Iudex?
nonne poterat ex his, quæ deduxiſſet
iudicem in ſuam trahere ſententiam
hoc allegato, quòd quæ eſſent coram eo

in

in ſupplici abſolutionis libello à minore propoſita, falſa & ſuppreſſa eſſe, & de his promptam fidem facere, puta allegaturus in contractu tutores, amicos, & minoris, plures cōſanguineos interueniſſe, ita vt talium præſentia excludi omnis doli ſuſpicio deberet, iuxta l. tranſactionis. C. de tranſact. Potuiſſet & numeroſas alias exceptiones, iuxta caſuum contingentiam occurrentes, allegaſſe: quæ eò tendunt, vt pateat, læſam partem aduerſam, quæ ab initio admiſſam non ſit ad talium exceptionum propoſitionē.

20 Quòd præterea narratum eſt, ſic aduerſæ parti reſeruatas eſſe, vt quum principaliter de reſtitutione diſputatur, poſſit eas opponere, non videtur mihi concludere. Nam per hæc non cenſetur omnino ſuccurſum eius lege incommodo, à quo liber à principio manſiſſet, ſi eius ratione audiendas probaſſet Iudex eccleſiaſticus. Quo factum, vt apertè Caſtrē ſis in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſſo. adfirmari, in conſultè & inſipidè à pluribus eccleſiaſticis iudicibus agi: qui paſſim à iuramento partes abſoluunt, altera parte non audita nec citata: nec hoc expenſo, an contractus, cuius eſt quæſtio

21 ſit doloſus, meticuloſus, turpis, aut ſecū dum leges aliàs prohibitus: quæ omnia examinari nequeant, niſi partis præſentia, vt inde opinati ſint quædam, abſolutionem à ſacramento, niſi in certis &

22 ſpecificis caſibus, qui per legem deſignati reperiuntur, indulgeri non debere: ita docente glo. in c. autem. 15. quæſtio. 6. per quam ſequentium exemplorum fit dinumeratio, vbi dolo aut metu partis aduerſæ extortum eſſet iuramentum, aut ſuper re illicita adhibitum, qualis iudicatur contractus vſurarius: id etiā ita teſtatur Innoc. in c. j. §. ſi vero, extra, de iureiur. cuius opinionem, tanquam veriſſimam ſequitur Ancharanus conſilio 383. Qui tamen communis iuris ſententiæ ſtylum præſcriptum volet accomodare, & docere, vtraque formula hæc duo terminari, nec vnum ab alio diſſidere, poterit non iniuria, nec præter rationem aſſerere, ſtylum ſatis iuri accedere, ſi retrotractionem effectus, quem producit, conſideres: & eò rem reduci, ac ſi ab initio pertem audiſſet Iudex eccleſiaſticus: ad quod plurimum conferunt hæ

23 rationes, quas ſuperiore loco expreſſimus. Qui ob id putem Caſtrenſem, & cæteros, à quibus edoctum eſt, abſolutionem niſi audita parte, concedendam nō eſſe, hoc eò retuliſſe, vbi nullo modo auditur pars, nec ſpes eſt, poſtea admittendam, quæ tamen abſolutionem ſic abſolutè conceſſam impugnaret: non autem vt à terminis eius ſtyli diſcedere voluerint, imo quem probaſſent, ſi talis caſus decidendus eis oblatus fuiſſet. Vides igitur, parum aut nihil eum ſtylum à iuris communis diſpoſitione deficere, imò penè conformem eſſe, ſi vt ſuprà, declarandum id duxeris.

Diſputatur, an ſit minor reſtituendus, qui ſui facilitate læſus eſt, vbi iuratus fuit contractus: & an ſimile diſponatur, ſi creditoris inſidijs fuerit ad id inductus?

SVMMARIA.

1 *Minorem quantumuis in iurato contractu grauiſſimè læſum, debere tamen ad cautelam à iuramento, in contractu præſtito, abſolui, licet ex eo dolus re ipſa reſultet, ex ſententia Cornei.*

2 *Iuramentum ſuper contractu, ex quo grauiſſima læſio dependet, non eſſe peccati nutrimentū: ideoq́, ne periurium incurratur, obſeruandum.*

3 *Minor vt periurij reatum, & animæ periculum euitet, tam in eo abſolutionis à ſacramento indiget, ſi creditoris inſidijs ad iuratum contractum inductus ſit, quàm ſi ſuâ facilitate læſus fuerit.*

4 *Doctrina Bartoli in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſſor conſideratur.*

5 *Abſolutionem à iuramento peti poſſe, etiam ſi dolus in contractu acceſſerit, ex ſententia Bartoli.*

6 *Abſolutio in quouis ſacramento quatenus ſemper neceßaria?*

7 *Sacramentum quando ſit obligatorium, & quando non?*

8 *Abſolutio à ſacramento neceßaria, quòd eo iurantis anima ligetur.*

9 *Iuramentum dolo ſeu metu extortum, vt & contractum, ſimili ratione initum, obſeruandum non eſſe ex ſententia Baldi, & aliorum, quos Auctor hoc loco commemorat, & tamen improbat.*

10 *Ad iuramentum quæ ſpectant, & quæ iurantis animam introſpiciunt, ſecundum iuris Pontificij diſpoſitionem diſpenſanda ac terminanda ſunt.*

11 *Abſolutionem à iuramento obtineat oportet, qui iuratum contractũ, vel dolo, vel metu, vel alia quacunque occaſione factum, reſcindere vult.*

12 *Abbatis verba in c. pen. extra de empt. & vendi. dolum ex propoſito, dolo re ipſa, quod ad obtinendam abſolutionem ſpectat, aſſimilari: quid denotent?*

13 *Iuramentum quare ſecundum quoſdam etiã in ſimulato contractu videatur obſeruandum?*

14 *Abſolutio in ſimulato contractu, quo ad rigorem iuris minimè habetur neceſſaria.*

15 *Contractu iuramẽto firmato, etſi à iuramento abſolutio detur, tamen ob id remedium reſciſſorium nõ cõpetere, ſecundũ aliquos.*

16 *Contractus validi, ſacramẽto vallati, quanta ſecundum Bart. & Ang. firmitudo?*

17 *Iuramenti tanta vis eſſe cenſetur, vt contractum, qui de ſe eſt reuocabilis, efficiat perpetuum, & immutabilem, ſecundum l. cùm pater. §. filius matrem. ff. de leg. 2.*

18 *Abſolutione impetrata licet ipſa cauſa ſilere videatur, tamen effectus iuramenti propterea non cenſetur annullatus, ſecundum quoſdam Interpretes & Leges.*

19 *Diſcedit Auctor ab Ang. & Bar. & effectum abſolutionis dilucidius exponit.*

20 *Abſolutionis à iuramento is eſt effectus, vt ita ſit, ac ſi iuratum non eſſet.*

21 *In obtinenda in integrum reſtitutione quid præcipuè conſideretur?*

22 *Reſtitutio aduerſus quos contractus, & quomodo concedatur?*

CAPVT CXIX.

His igitur ſic excuſsis, videamus, an Baldi, quam præmiſimus diſtinctio, poſsit efficaciter ſubſiſtere, ea nempe is docuit, minorem, qui ſui ſola facilitate læſus extitit, reſtitui aduerſum iuratũ contractum non debere, necnon abſolutionem à iuramento ei haud cõcedendam eſſe: & tamen reſtituendum, ſi creditoris, cum quo contraxit, inſidijs ad id inductus fuiſſet: nec poſtremo hoc caſu abſolutione aliqua à iuramẽto eſſe opus. Quòd autem dubia ſit admodum eius doctrina, ſatis deſumitur ex conſ. Cornei 179 volum. 4. Quo loco reſoluit, minorem, qui enormiſsimè læſus eſt, debere
1 tamen ad cautelam à iuramento, quod
in contractu præſtitit, abſolui, etiamſi ex
eo dolus re ipſa reſultet: aſſerens, ſe ita
vidiſſe obſeruatum Peruſij, dum eo loco
patrocinio cauſarũ fungeretur. Huc pertinet
in eius ſententiam iuramentũ ſuper
contractu, ex quo enormiſsima de-
2 pendet læſio, non eſſe peccati nutritiuũ,
nec bonis, & Canonicis pugnare moribus:
& ita obſeruandum, ne incurratur
periurium, vt eſt in l. pactum, quod contra
bonos mores. C. de pac. imò ad id poteſt
denunciatione Euangelica pars adigi,
vt eſt in c. fi. extra de ſo. compe. Cuius
rei habes apertiſsimum, & deciſiuum
tex. in c. 1. de iureiur. in Decret. quo fit,
vt neceſſaria ſit abſolutio. Sic vtroq; caſu
diſtinctionis Baldi putauero abſolutionem
à ſacramẽto requiri, quę eſt lon-
3 gè tutior, & ſtabilior via ob periurij reatum,
& quo efficacius animæ incommodis
ſatisfaciat. Ad hęc conſiderari opportunè
poterit doctrina Bartol. in l. ſi
quis pro eo. ff. de fideiuſſorib. vbi in abſolutionis
materia ita ab eo diſſeritur:
qui velit, ſpectandum eſſe, an contra-
4 ctus ſit in creditoris odium prohibitus:
vel ſi eò primordialiter non declinet,
vt priore caſu poſsit peti, &
concedi à iuramento abſolutio: ſecun-
5 do verò refutari debeat, niſi aduerſæ
partis dolus contractui acceſſerit: hæc
ipſe.

ipſe. Quæ eriam procedere reſtatur, ſi in contractu dolns interuenerir, vt eo caſu abſolutio peti poſsit, in quo ipſe apertè à Baldi opinione deficit. Quod tamen ad aliam eius declarationem attinet, exiſtimauerim ſequendum non eſſe: imò in quouis ſacramento ſemper neceſſariã abſolutionem, modò bonis moribus nõ
6 repugnet: quia in tali caſu non eſt obli-
7 gatorium, vt in c. non eſt obligatorium, de reg. iur. lib. 6. Nam quum iurantis liget animam, qua ratione non obligabitur à iuramento abſolutionem impetrare? Non tamen me laret, quibuſdam ra-
8 tionibus poſſe in Baldi ſententiã iri: primùm per Authenticam, ſacramenta puberum. C. ſi aduer. ven. in qua diſponitur, iuramentum dolo, ſeu metu extortum, obſeruandum non eſſe. Cuius opinionis fautorem habet Angelum in l. fi-
9 nal. ff. qui ſatiſ. cogan. Cenſuit hoc idem Bald. in c. j. §. ſacramenta, de pace iura. firman. in Vſibus feudorum: vbi refert tale iuramentum, imò contractnm ipſum, nullius eſſe roboris, ſed etiam planè eneruari, nec aliquas vires producere. Atque hanc crebriorem eſſe ſententiã aſſerit Panorm. in c. quum contingar, extra, de iureiurand. Nam quod ipſe ait, minor, dolo ad iurandum inductus, conxiſſe non dicitur: ita etiam teſtante Aluaroto in §. ſacramenta, de pace iura. firman. Quibus deniq; hæret Cumanus cõſilio 180. in quo cõcludit, iuramentum, dolo aduerſæ partis præſtitum, obligatorium non eſſe, ita vr non deſideretur abſolutio: & dolum ex læſione enormi ſatis probari, reiectis quibuſuis alijs conſiderationibus, vt plurimùm doli arguatur cum minore contrahens. Quem quum in re ſua malè verſari ſciret, & dum conheretur, id agnoſceret: eum tamen à tali propoſito non reuocarit, imò potius, vt ita ab eo ageretur, incitatus fuerit, argument. l. ſi quis, quum ſciret. ff pro empto. Hæc tamen, & quæ ſimilia ſe offerunr, nullo modo me reuocant à concepta in Baldum opinione, quum in his
10 quæ ad iuramentum ſpectant, & iurantis animam introſpiciunt, ſequenda ſit Iuris Pontificij diſpoſitio, & ſecundum eam terminandum negotium, argumẽ. eorum quæ ſunt annotata in c. j. & 2. de operis noui nuncia. Quare cautius eſt, vt abſolutionem à iuramento obtineat,
11 qui vult iuratum contractum reſcindere, ſiue aduerſarij dolus, ſeu ex propoſito interuenerit, aut metus inflictio, vt eſt in c. verùm. & c. ſi verò, extra, de iureiu. vt Caſtrenſis in l. pactum. C. de collatio. putarit futurum tutius, ſi in caſu doli petatur abſolutio, motus præfato c. ſi verò, quòd etiam tacitè admittir, & fatetur Abbas in c. penul extra, de empt. & vend. quo loco ab eo docetur, dolum ex propoſito dolo re ipſa, quod ad obtinen-
12 dam abſolutionem ſpectat, aſsimilari: quaſi fateatur, vtroque caſu eſſe abſolutionem à ſacramento contractui adhibito implorandam. Quod etiam præfati, qui hanc opinionem ſunt ſectati, voluerunt in ſimulato contractu obſeruandum: hac potiſsimum ratione, quia poſſit tale iuramentum ſine ſalutis æternæ
13 diſpendio ſeruari. His tamen obeſſe videtur, quod ad hoc poſtremum ſpectat, ſimulatum contractum nullum eſſe, nec debere contractum iudicari, argument. l. nuda. ff. de contract. empr. & vend. & in l. imaginaria. ff. de regul. iur. Fuir quippe partium intentio, non verè contrahere, ſed tantùm ſimulare, vt iudicari debeat ſimulatum & fictitium, non autem verum iuramentum. Si igitur non verũ, quare dices, poſſe obſeruari ſine diſpendio? Solemus enim ex mente actum metiri, etſi non abnegem, futurum conſultius, vt petatur abſolutio: quamuis ego, quod ad rigorem iuris attinet, haud ne-
14 ceſſarium credam. Nec me pręterit, in hac abſolutionis cumuloſa materia à quibuſdam in eam itum ſententiam, ſi contractus, ſuper quo acceſſerit ſacramentum, ſit validus, etiam ſi à iuramento abſolutio detur, non tamen ob id reſciſſo-
15 rium remedium competere, imò perpetuo contractum validari: quod ſecutus eſt Baro. in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſ. & Ang. conſilio quod exorditur, Domina Catharina: vbi aſſerit, maximã inter

hæ

hæc duo diuerſitatis cauſam conſtitui, puta, an validetur iuramento cōtractus? & vtrum, qui iurauit, ſit ad iuramenti
16 obſeruantiam adſtrictus? & ſecundum eos contractus validus, iuramento vallatus, ita eſt irreuocabilis, vt reijciatur à ſacramento abſolutio. Quorum ſententiam iuuare hoc vnum poterit, q; ſoleat
17 hunc effectum iuramentum producere, vt efficiat contractum, qui de ſe eſt reuocabilis, perpetuum, nec reſciſsioni ſuppoſitum, argu. l. cùm pater. §. filius ma-
18 trem. ff. de leg. 2. Et licèt impetrata abſolutione videatur cauſa ſilere: non tamen cenſetur iuramenti effectus annullatus, quia primùm ſit in eſſe productus, vt in c. ceſſante. extra de appel. & Legiſtæ in l. generaliter. C. de epiſco. & cler. Accedit his, ſi nudum pactum contractus cohærentia veſtitum fuerit, licèt veſtimentum ſummoueatur, perpetuò tamen validum, & efficacē manere, vt eſt in ea l. generaliter. Ego verò cum Bart. Ange. & ſequacib. in eo conuenire non
19 poſſum. Nam effectus, qui abſolutione à iuramento dependet, ſolet id operari, vt
20 ita ſit, ac ſi iuratum non eſſet: quod nemo ſani iudicij diffitebitur: & ita non eſſe denuo ad iuramentum animaduertendum. Facit & vnum aliud, hoc præcipuè in reſtitutione in integrum obtinen
21 da conſiderari, an num læſus minor fuerit, ſeu etiam maior, modò enormiſsimè. Quibus poſtremis duob. caſib. indubitatum eſt, contractus validos eſſe, quū ſit contrahentib. data facultas, poſſe ſe viciſsim decipere. l. in cauſæ. §. fin. ff. de minor. & aduerſus eos contractus validos, & qui de iure ſubſiſtunt, conceditur
22 reſtitutio, ſi de læſione doceatur: ſed id ſit præambula à iuramento diſpenſatione, vt eſt notatum à Scribentibus in l. ſi quis quum aliter. ff. de verb. oblig. Nec video, quomodo defenſari probè poſsit, quod in ſuæ intentionis columen attulerunt: conceſſa abſolutione iuramenti, tamen effectum durare perpetuò, quum hoc ſit manifeſte contra puram, veram, & genuinam abſolutionis à ſacramento naturam, aliàs fruſtratoriè fieret diſpenſationis conceſsio, & abſolutionis ſopiretur effectus: qui quæſo, cùm eo tendat, quaſi ſit pe inde, ac ſi iuratum non eſſet, quare id tam ad validum, quàm inualidum, contractum non extendetur? quod ego verius eſſe crediderim.

Si contineat iuratus contractus clauſulas inſolitas, an ſit obtinenda abſolutio?

SVMMARIA.

1 *Clauſulæ iurato contractui non inſerendæ quæve ſecus, quæ ſint?*

2 *Clauſulas iurato contractui adhibere conuenientes, vel omittere inconuenientes, ad quid conducat?*

3 *Minorem ſi de læſione prius docuerit, etiam, eiuſcemodi clauſulis, vel omiſſis, vel additis, poſſe diſpenſationem à iuramento petere.*

4 *Clauſulæ iſtæ quo generaliores, eo captioſiores etiam reputandæ ſunt.*

CAPVT CXX.

VNum etiam aliud, quod ad abſolutionem ſpectat, haud probaui omittendum: Re-
1 futari abſolutionem debere, ſi in contractu adpoſitæ agnoſcerentur clauſulæ, ex certa ſcientia, non vi, non metu, non dolo aduerſarij, ſed minorem animo deliberato, primumq; perpenſo, & excuſſo negotio, & volentem, ex pura animi contraxiſſe ſententia. Hoc autem ſic teſtatur Anto. in c. quum contingat. extra de iureiur. quæ omnia eò putauit conducere, vt cenſeri poſsit, nihil eſſe,
2 quod parti, cum minore contrahenti, aſcribi queat, quaſi volenti non fiat iniuria: nec deceptus exiſtimetur, qui tam accuratè primùm, quàm contraheret negotium expenderit, vt pro tali inſtrumento ſit in dubio præſumendum, argu. l. quum precibus. C. de proba. Sed & ab

Antonio deficiẽdum credidero, qui putem, etiam accedentib. talibus clauſulis, poſſe diſpenſationem à iuramento peti, modò de læſione minor docuerit. Nam
3 ea facilitate, & ętatis imperfecto iudicio, quo minor læſus eſt, ſic etiam cenſetur talium clauſularum adpoſitioni conſenſiſſe, contraxiſſe & iuraſſe: imò etiamſi Antonium ſequendum duceres, aperta eſſet via, per quam minores paſsim à reſtitutionibus reijcerentur. hoc enim à partibus curaretur, vt tales clauſulæ con tractibus infererentur: quæ quum generales ſint, tanto magis captioſas reputabis, vt eſt in l. quum Aquiliana. ff. de
4 tranſactio. quum etiam ſimiles, & ſi quæ ſunt eiuſdem farinæ, cenſeantur potius ex ſtylo, & conſuetudine Notariorum adiectæ contractibus, quàm ex partium voluntate: ita teſtante Panormi. ſua diſputatione, quæ exorditur, Stante ſtatuto, & in c. quum contingat. extra de iureiurando.

Refertur opinio eorum, qui defenſarunt, nullo modo eſſe abſolutionem à iuramento obtinendam.

SVMMARIA.

1 *Relaxationem iuramenti propterea requiri, ne citra legis voluntatem iuramentum ſit iniquitatis vinculum.*
2 *Iuramentum impium, & inhumanum cenſetur, cùm eſt iniuſtus contractus.*
3 *Abſolutionem pro contractus reſciſſione impetrature ad eccleſiaſticum iudicem confugiendum eſt, ex ſententia communi.*
4 *Abſolutionis à iuramento medium qua de cauſa in iure adinuentum, vſq; receptum ſit?*
5 *Iuramenti effectu ſemoto, ad reſtitutionem confugi, & abſolutio implorari poteſt.*
6 *Iuramentum à bonis moribus diſcrepans, & peccata hominum nutriens, non eſſe ſeruandum.*

CAPVT CXXI.

SCio denique in abſolutionis tractatione à quibuſdam exiſtimatum, nullo caſu concedi abſolutionem debere: quos ad id inducit, quia futilis, inutilis, ſupervacanea, & eluſoria maneat diſpoſitio Authenticæ, ſacramenta puberum: in qua pro fixa regula proponitur, inuiolabiliter eſſe obſeruandum iuramentum: quod non fieret inuiolabiliter, aut citra retractationem, ſi paſsim à ſacramento diſpenſaretur, & ita confunderetur omnis iuramenti effectus. his tamen, me iudice, ſatis fieri poterit, modò intellexe-
1 ris, non iniuria iuramenti relaxationem requiri, ꝙ lex nolit iuramentum eſſe iniquitatis vinculum. Quare quum iniuſtus ſit contractus, fateare etiam ne-
2 ceſſum eſt, impium & inhumanum tale iuramentum: quod ſubſiſtere non poterit, ſi corruerit principale. Solet etiam ita reſolui, & declarari iuramentum, vt intelligatur, rebus ſic ſtantibus, & ſe habentibus, vt eſt in l. fin. ff. qui ſatiſd. cog. Et hac de re æquior, imò æquiſsima omnino mihi videtur illa communis ſententia eſſe, pro contractus reſciſsione ad eccleſiaſticum iudicem pro abſolutione obtinenda confugiendum. Sed quid re-
3 ſpondebitur? ita eo medio omnem iuramenti machinam, in iure deſcriptam, ſummoueri, & planè ſubduci: cuius tamen tanta eſt vis, vt irreuocabilem contractũ efficiat, & ea meliore forma, qua poteſt ſubſiſtere, validet. vt eſt in eo. §. filius matrem, præallegato. Huic autem obici abũdè ſatisfactum agnoſces ex his, quæ iamiam attigimus, quod eſt: ideo id fieri, ne ex iuramento ſummalex urgat iniquitas. Nam etſi iuramentum ſpeci-
4 fici, & ſpecialis conſenſus vim habeat, vt eſt in l. fina §. pen. ff. ad Velleia. tamen is conſenſus non excludit læſionis conſiderationẽ, & quin poſsit ſemoto iuramen-
5 ti effectu ad reſtitutionem in integrum cõfugi, & ita abſolutio implorari. Quòd ſi aliter iudicandum duceres, longè maius abſurdum, quàm è priore caſu reſultaret

faret. Nam eo modo iniquos oporteret contractus obſeruari, & in tertij enormẽ iacturam alium locupletem fieri: quod eſſet ab omni naturæ officio alieniſſimum, vt eſt in l. nam & natura. ff. de cõdict. indeb. Sic hæc ratio longè eſt vrgentior, & maioris ponderis, quàm alia, quæ pro oppoſita parte adducitur, puta, de effectu iuramenti, qui in totum annullaretur. Satius eſt enim ſic euenire, quàm ſi ex iniquo iuramẽto tertius incommodum pateretur, vt ego ex his ab eorum deficiam opinione, qui ſenſerunt, non debere à ſacramento contractui adhibito concedi abſolutionem. Sed interim tu hac in re ſemper id vnum animaduertendum dices, vt ipſe conſideres, an iuramentum, cuius eſt quæſtio, poſſit citra animę incommodum obſeruari,
6 maximè ſi à bonis, & puris moribus diſcrepet: aut ſit, quod paſſim Doctores noſtri ſcribunt, peccati nutririuum. Quã regulam, ſi attenderis, tum veram declarationẽ aſſequi poteris, quale ſacramentum cõtractui interpoſitum debeat obſeruari, & ob quod diſpenſatio ſeu relaxatio ſit impetranda. Ad cuius puncti elucidationem plurimum conducit doctrina Bal. in l. nulla. C. de iure dotium. quo loco fatetur, mulierem etiam minorem annis, à qua indignus maritus dotem acceperit, reſtituendam non eſſe, quantumuis is actus alienationis imaginem præ ſe ferat: quia fuerit à minore talis contractus iuramento vallatus, quũ poſſit citra quoduis animæ periculum illud ſacramentum obſeruari.

An in reſtitutione aſſequenda dolus re ipſa, & ex propoſito, æquiparentur?

SVMMARIA.

1 *Dolus re ipſa, itẽ dolus ex propoſito quis ſit?*
2 *Ad reſtitutionem obtinendam alterutrum dolorum ſufficere, ſecundum nonnullorum opinionem. alij vtrunq; dolum concurrere debere ſuſpicati ſunt.*
3 *Dolus ex propoſito, quemadmodum & dolus re ipſa, hos effectus generat, vt doloſus indicetur contractus.*
4 *Dolo vtroque concurrente, reſcinditur contractus, & latius nu 9.*
5 *Dolo ex propoſito interueniente, dolus re ipſa etiam ineſſe putatur a nonnullis, idq; ratione probatur.*
6 *Dolus re ipſa dependet atq; deducitur ex læſione minoris.*
7 *Dolum alterum ſine altero ſubſiſtere poſſe ex ſententia Auctoris: quam euidente ratione probat, & concludit, pro aſſequenda reſtitutione alterum ex hiſce dolis ſufficere.*
8 *Refutat auctor eorum ſententiam, qui reſciſſionem contractus, concurrente dolo, ſolum eſſe ad dolum ex propoſito referendam, non autem dolum re ipſa complecti.*
10 *Alterutro ex hiſce dolis iurato contractui accedente, abſolutio a ſacramento ſemper neceſſaria cenſetur.*
11 *Abſolutionis concedendę poteſtas ſoli Epiſcopo relicta: a quo etiam petenda eſt.*

CAPVT CXXII.

CVM autem hæc a me ita priuato ſtudio tractarentur, venit tunc in mentem notandus & non pœnitendus articulus, qui quum ſummæ ſit frugis, ego ea de re hoc loco excutiendum conſtitui Thema eſt huiuſcemodi: An in Reſtitutione in integ. aſſequenda, dolus ex propoſito, & re ipſa æquiparentur, ita vt cuiuslibet effectus ſit ad reſtitutionem tri
1 buendam efficax? Dolus autem re ipſa deſumitur ex enormi ſeu enormiſſima lęſione, quæ in contractu interuenit: nam ſatis re ipſa læſio deceptionem teſtatur. Ex propoſito verò, vbi inſidijs, ſuaſionibus, & dolo, & vafra perſuaſione aduerſæ partis contractum eſt, argum. l. ſi quis quum ſciret. ff. de dolo. Sunt autem
2 qui crediderunt, alterum ex his ad reſtitutionẽ obtinendã ſufficere, quaſi diuerſi & ſeparati ſint duo caſus: alij verò putarunt

tarunt vtrunque dolum debere concur-
rere, imò tam connexa eſſe, vt vnum ſi-
3 ne altero conſiderari nequeat. Primæ
autem ſententiæ accedit, dolum ex pro-
poſito hos effectus generare, vt doloſus
iudicetur contractus: quod etiam pro-
ducit dolus re ipſa. & certum eſt, dolo
4 concurrente contractum reſcindi. Pro
contraria verò parte adſertur, interue-
5 niente dolo ex propoſito, dolum re.ipſa
etiam ineſſe: quia non aliàs reſtitueretur
tur minor, niſi læſus eſſet: ex qua læſio-
6 ne dependet, & deducitur dolus re ip-
ſa. Ego verò ſenſerim, poſſe vnum ſine
alio ſubſiſtere. Quid enim? ſi enormi-
ter re ipſa læſum minorem admittas,
nonne poterit ab eo contractu aduerſæ
partis dolus abfuiſſe, quæ ignoraſſet rei
7 à minore venditæ, verum valorem: &
cuius perſuaſionibus non fuerit ad con-
trahendum minor inductus, imò ipſe à
minore forſitan ad id coactus ſit? qui
tamen benè concedã, ſi de dolo ex pro-
poſito tractetur, tunc dolũ re ipſa ineſſe,
quum ſine enormi læſione non conce-
datur reſtitutio, potiſsimùm vbi contra-
ctui iuramentum acceſsit: ſed qui diffi-
tear, hoc indiſtinctè procedere debere:
vt ex his habeas apertam, & facilem re-
ſolutionem ad eam quæſtionem, Vtrum
pro aſſequenda reſtitutione alterum ex
his ſufficiat? Mea autem eſt opinio ſuf-
ficere: modò, vt prædixi, ita declaran-
8 dum duxeris. Fuit & tertia aliorum ſen-
tentia, qua putarunt, reſciſsionem con-
tractus, concurrente dolo, eſſe ſolùm ad
dolum ex propoſito referendã, non au-
tem dolum re ipſa complecti: quia ſecun
dum eos leges, quibus diſponitur, iura-
mentum debere inuiolabiliter obſerua-
ri, cẽſerentur aliàs vanæ, imò re ipſa fra-
giles, & prorſus eluſoriæ. Sed quàm hęc
eorum conſideratio ſit inepta, & nihil ad
rem faciens, ego vel ea ratione, quam iſ
pro ſuæ intentionis ſcopo aſſumpſerunt,
docebo: Nam, quæſo, nonne ſacramen-
ti obſeruantia etiam ad iuratum contra-
ctum, ex quo dolus re ipſa reſultat, refer
tur? Adiecerunt in eiuſdem opinionis
confirmationem pro dolo ex propoſito,
in ſtricti iuris contractib. de dolo actionẽ
competere: ꝙ ſi dolus re ipſa interue-
nerit, exceptionem dari: cõtendentes,
vt tali fundamento doceant, plus effica-
ciæ, & energiæ ex dolo ex propoſito,
quàm re ipſa exurgere, quaſi actio ſit
exceptione potentior, & vt liqueat di-
uerſitatem inter eos caſus ſubſiſtere.
Sed, bone Deus, an ex eo inter vtrunq;
diſcrepantia ideo ſtatui debeat, quia pro
vno detur actio, pro alio verò exceptio
qui potius ob id iudicarem æquiparãdos
caſus, quum, qui excipit, agere cẽſeatur,
vt eſt in l. j ff. de excep. Et eadem ratio-
ne ſubducitur aliud, minorem maiorem
effectum per dolum ex propoſito, quia
ex eo detur actio, quum qui excipit, age-
re cenſeatur, vt ſupra probatum fuit.
Quare omiſſa longiore, & fuſiore huius
articuli perſcrutatione, ego ſic conclu-
dendo, dicendum cenſeo, Dolum ex pro-
9 poſito & re ipſa ſi ſimul cõcurrant, ad iu-
rati contractus reſciſsionem obtinẽdam
ſufficere, qui caſus eſt prorſus indubita-
tus: ſi verò ex propoſito dolus tantum
acceſſerit, vel ſi re ipſa tantùm, tunc his
caſib. ſemper eſſe à iuramẽto abſolutio-
nem neceſſariam, quod eſt ob animę, &
10 ſalutis humanæ diſpendium. Crebrior
tamen opinio eſt, ſi petatur abſolutio, eſ-
11 ſe ab Epiſcopo cõcedendam, ſi de enor-
miſsima læſione tractetur, vt per Panor.
in c. quum contingat. extra de iureiur.

Non reſcinditur à minore iuratus contractus, etiam abſolutione obtenta, niſi enormiter læſus ſit.

SVMMARIA.

1 *Enormis læſio minorem, enormiſſima maiorem 25. annis contra iuratum contractum, obtenta à ſacramento abſolutione, ſaluat, & beneficij reſtitutionis compotem fieri permittit: idq; Auctor exemplo à Dolano Senatu ſumpto declarat.*

2 *Læſiones enormiſſimas à iuramentis eſſe exceptas, ſecundum Antonium: atqui vt & periurij*

periurij reatus, & animę periculum euitetur, hanc ſententiam non eſſe ſequendam conſultore Auctore noſtro.

3 *Filia, adhibito iuramento, hęreditati patris vniuerſæ renuncians, an & quando reſtituatur?*

4 *Ex enormiſſima lęſione dolus re ipſa reſultare ſolet.*

5 *Enormiſſimè lęſis etiam contra iuratum contractum reſtitutione eſſe ſuccurrendum, Auctor, & exemplis, & auctoritate Doctorum probat.*

6 *Iuratus contractus non niſi enormiſſima lęſione accedente, reſcindendus.*

7 *Opinio quorundam diſcutitur, exiſtimantium, maiorem pro enormi læſione, & minorem, etiamſi grauis non ſit iactura, poſſe contra iuratum cōtractum reſtitui.*

8 *Abſolutio licet à iuramento impetretur, tamen eius effectum omnem idcirco non annullari, ſed aliquid eius imaginis ſemper ſubſiſtere denuò probatur.*

9 *Abſolutiones à ſacramento ab Eccleſiaſtico iudice reijciuntur, niſi à minore enormis, à maiore narretur enormiſſima lęſio.*

CAPVT CXXIII.

SEd interim his explicitis, occurrit vnum, ad quod in materia reſciſſoria eſt apprimè
attendendum: Si de contractus iurati obſeruantia aut reſciſsione ſit
quæſtio, debet potiſsimùm ſpectari, an
in actu, cuius eſt controuerſia, interuenerit enormis, ſeu enormiſsima læſio:
1 Enormis, quod ad minorem attinet:
Enormiſsima, ad minorem 25. annis relata, quum niſi ita ſint lęſi, non debeant
contra iuratum contractum reſtitui,
quantumuis à ſacramento, contractui
adhibito, ij relaxationem obtinuerint:
quod ego ſic memini obſeruatum, &
deciſum à ſupremo ſenatu Delano in
cauſa cuiuſdam viduæ maiore annis, à
qua per litem quam inſtituerat, ſic concludebatur: vt cōtractus, quem primùm
celebrauerat & iurauerat, reſcinderetur.
In cuius proceſſus examinatione fuit ad
hoc vnum præcipuè animaduerſum, an
de enormi, aut enormiſsima læſione eſſet contentio. Et quum ex litis actis patuiſſet, leuem tantum lęſionem extitiſſe,
fuit ea de re eius intentio repulſa, & ad
contractus obſeruantiam condemnata,
quum tamē hæc primum, quàm egiſſet,
à iuramento abſolutionem impetraſſet.
Nec ab re ei adhæſit deciſioni integerrimus is Senatus: quia aliàs nunquam tutum eſſet, potiſsimùm cum his, qui maiores ſunt, contrahere, ſi maximè tam
facili retractationi, & ex leuiſsima cauſa, non data enormiſsima lęſione, contractus ſubijcerentur. Cuius opinionis
primùm fuit Ancha. in repet. c. canonum
ſtatuta. extra de conſtit. Annotatū etiā
conſimile reperies ab Anto. in c. quum
contingat. extra de iureiur. vbi is ſic concludit: Si quis cum iuramento contraxerit, & hunc re ipſa læſum appareat, ſi
in quantitate magna deceptus fuerit, ſic
ei ſubueniendum, vt planè reſcindi contractus debeat, idq́; ob læſionem enormiſsimam, nec abſolutionem hoc capite
neceſſariam: quia tales læſiones enormiſsimæ à iuramentis, quæ in his adhibentur, ſint exceptæ, argum. cap. Quintauallis. extra de iureiur. & l. ſi libertus
2 iurauerit. ff. de oper. liber. Quod tamen
poſtremum, abſolutionem concernens,
ſuperiore loco conſului, non eſſe omnino
inſequendum, partim ob periurij reatū,
& vt hic animę planius liberiusve conſulatur. Saltem ex eius priore dicto manifeſtū habes, enormiſsimè debere maiorem lædi, ſi iuratum à ſe contractum
volet reſcindere. Accedit huic ſentētiæ,
quod tractant Bald. & Salice. in l. pactum
quod dotali. C. de pact. à quib. ibi reſoluitur, diſpoſitionem c. quamuis. de pact.
in 6. ad filiam, quæ, adhibito iuramento,
vniuerſæ patris hæreditati renunciauit,
3 non extendi, ſi modò pro dote nihil fuiſſet aſſequuta: quia tale ſacramentum
complectatur in ſe iniquitatis vinculū.
quod eſſet inhumanum, ob illud iuramentum filiam ab omni patris ſubſtātia
& patrimonio ſecludi. Quæ tā de ſe veriſsima ſint, vt procedere debeant, etiāſi
ab hoc iuratum ſit, omnia & ſingula in

inſtrumento deſignata vera eſſe, quum hæc aſſertio veritati non officiat: & quia oppoſitum eius, quod profeſſus eſt, ſit verum. quare ſuadet ratio, talem contractum reſcindi debere, quaſi ipſe iuraſſe temerè cenſeatur: quę eſt finalis & præcipua concedendæ abſolutionis cauſa, vt eſt apertè declaratum in diſcurſu totius
4 titu.22.q.2. Solet enim ex tali enormiſſima lęſione dolus re ipſa reſultare: arg. l.Lucius.§ omnes. ff. quæ in fraud.cred.
5 His arridet exemplũ, quod adfert Anch. in eod.c.canonum ſtatuta. de conſtit. de nepte, quæ cum ſacramento generalem, captioſam, & ſibi admodũ damnoſam, acceptilationem in patrui fauorem fecerat: cui nepti, quum eſſet enormiſsimè læſa, voluit per reſtitutionem in integrũ ſuccurrendum: aſſerens, dolum re ipſa, & ex propoſito viciſsim ambulare, & ſe compati. Quod etiam iuratus contra-
6 ctus non aliter ſit reſcindendus, niſi enormi aut enormiſsima læſione accedente, habes Alexãdrum, id aperto animo defendentem conſ.125. ſecundo volum. quę omnia apprimè conducunt ad comprobationem eius iudicij ſupremi Senatus Dolanis: in cuius ſententiam primùm etiam itum eſt ab Alexandro validiſsimis rationibus, conſ.125. ſecundo volu. Quæ ſupraſcripta debes ſummo (quod aiunt) notare digito, quum non deeſſe infinitos exiſtimem, à quibus oppoſitum reſpondebitur: exiſtimaturis maiorem
7 pro enormi læſione, & minorem, etiamſi grauis non ſit iactura, poſſe contra iuratum contractum reſtitui. in quo planè hallucinantur per eas, quas ſuprà attigimus, rationes. Duo tamen pro ratione dubitandi in horum ſententiam adferri poſſe rebar: Primùm, ꝙ minori lęſo lex velit per reſtitutionem ſuccurri, & hoc ſolùm attendi, an cum eo ſit aliquid geſtum, non facta limitatione leuis, aut enormis læſionis: ſed eo tantùm perſpecto, an læſus ſit? Secundum, nam quum à iuramento obtinetur abſolutio, res eò reducitur, vt ſit ita, ac ſi iuratum prius non eſſet: quo fit, vt non ſit iuramenti habenda aliqua ratio, ſaltem ob quam debeat enormis, aut enormiſsima læſio interueniſſe. His tamen poterit ſic reſponderi, verum eſſe, quando priore loco adlatum fuit, legẽ minori læſo adeſſe: ſed ea lex loquitur, & ſi quæ ſint aliæ conſimiles, vbi iuratus non eſt contractus. Quod demum poſteriore membro adiectum eſt, diſpenſatione iuramenti effectum tolli, vt iudicari debeat, iuratum non eſſe, & ita rem in puris iuris cõmunis manere terminis, dico, veritate inſpecta, non poſſe eſſe, quin iuratũ fuerit, & ita parti aduerſæ ius quæſitum. ſic
8 ea fictione non annullari omnem ſacramenti effectum, ſed aliquid eius imagi-
9 nis ſemper ſubſiſtere. & hac occaſione moti eccleſiaſtici iudices ſolent paſsim à ſacramento diſpenſationes reijcere, niſi à minore narretur enormis læſio, & à maiore enormiſsima. quòd ſi his tantùm caſib. indulgendam abſolutionem probarint, ceſſabit planè vltima illa conſideratio, quæ de ſacramento, quod in contractu acceſsit, fuit propoſita.

Quid ſpectandum ſit, vt habeatur cognitio enormis, ſeu enormiſſimæ lęſionis?

SVMMARIA.

1 *De enormi, & enormiſſima læſione internoſcenda ex Corneo quædam.*

2 *Enormis & enormiſſimę lęſionis certa, vt habeatur cognitio, perſonę reſtituendę paupertas, diuitię, & res, cuius eſt controuerſia, ſpectanda ſunt.*

3 *Ad enormis, & enormiſſimæ læſionis indagationem iudicis opus officio quare ſit?*

CAPVT CXXIIII.

QVomodo autem diſcerni poſſit, an ſit enormis, ſeu enormiſsima læſio, varia fuit Scribentium ſententia. Nam putauit Corneus conſi.62. volum.3. poſſe

aliquot

aliquot caſus conſiderari, in quibus lę-
ſus ſit minor, non tamen enormiter: pu-
ta, ſi rem ſuam, quæ ab eius prędeceſ-
ſoribus proceſsit, iuſto vendiderit pre-
cio: ſe tamen læſum prætendat, quia
eam alienarit, & à ſe diſtraxerit: tunc ob
1 maiorum ſpecimen iudicari debere tali
exemplo læſum enormiter: quia potiſ-
ſimum hoc attēditur, quòd rei ſuæ æſti-
matio, quam eſt conſecutus, ipſam rem
repræſentet, l. ſi ita fideiuſſorem accepe-
ro, & l. ſi ita ſtipulatus es opus. ff. de fi-
deiuſſo. Si denique allegauerit precium,
quod ex venditione, ſeu alio actu rece-
pit, non fuiſſe in eius vtilitatem verſum:
nec etiam ex tali caſu enorme reſulta-
bit damnum: quia id potius minoris fa-
cilitate, quàm ſoluentis dolo & malitia
acciderit. Ego verò, quod ad enormis,
& enormiſsimæ lęſionis indagationem,
& veram cognitionem attinet, putaue-
ro inſpici debere perſonæ, reſtitutionem
impetrantis, qualitatem, vt iuxta eius
2 paupertatē, aut diuitias negotium me-
tiamur: ſpectandam denique rem, cuius
eſt controuerſia: vtpote, ſi læſio mul-
tum à dimidia abeſſet: & ideo ſi de cen
tum tantùm nummis contenderetur,
vbi tamen hæreditas eſſet locupletiſsi-
ma, non deberet talis læſio attendi, &
vix eſſet, vt hoc loco opportunè exem-
pla, ad hoc conuenientia, adferri poſ-
ſent, quæ non niſi ſecundum caſuum
contingentiam ſunt conſiderabilia: ita
vt ad elucidationem læſionis enormis,
& enormiſsimæ plurimùm conferat iu-
3 dicis arbitrium, quem oportebit in ex-
quirendis, & penſandis teſtium dictis,
& depoſitionibus attentiſsimum, & vi-
gilem eſſe, è quibus pendet tota decla-
ratio, quum qui lęſionem pro aſſequen-
da reſtitutione proponat, eam probare
teneatur, ne ab intentione ſuccumbat.
Vnum tamen hoc loco obiter adijcitur,
dubium apud me eſſe poſtremum illud
Cornei exemplum, cuius ſuprà memi-
nimus: quo docere voluit, non poſſe di-
ci enormiter minorem læſum, vbi pre-
cium quod eſt aſſecutus, non fuit in
eius vtilitatem verſum: quia id ſoluen-
tis dolo non ſit actum. Sed velim ipſe
conſideraſſet, debuiſſe à ſoluente hoc
conijci, minorem dilapidaturum. quæ
ratio an de iure concludat, tu poſtea in-
telliges, vbi à nobis excutietur articulus,
an, & quomodo aduerſus ſolutionem,
minori factam, poſsit is reſtitui?

Si minor aduerſus patris contractum reſtitutionem petat, an abſolutionem à iuramento, per patrem præſtito, aſſequi debeat?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus patris contractum reſtitutionem implorantem, nulla à ſacramēto abſolutione indigere, Auctor exemplis & rationibus firmat.*

2 *Abſolutio cùm vinculum, & nexum pręcedentem ſupponat, hæres qui non iurauit, non abſoluendus videtur.*

3 *Sacramentum ad eum ſolum, qui iurauit, referendum eſt: ſed verior hac de re, & vrgentior ratio ſubijcitur, nume. 4. & 5.*

CAPVT CXXV.

HIS omnibus adijcietur caput
peculiare admodum, & vti-
liſsimum, ſi minor contra-
ctum à patre, dum viueret,
conceptum, nitatur reſtitutionis via re-
ſcindere, quia prius fuiſſe læſum aſſe-
rat, debebit num à iuramento, quod
pater præſtitit, abſolutionem conſequi?
1 quæ difficultas, vt eſt familiaris, & om-
nino amica, ita ſummè perutilis. Quòd
autem abſolutione aliqua opus non ſit,
ſuadet hęc ratio: Nam defunctus, qui
iurauit, deſijt eſſe in rerum natura:
morte autem extinctum eſt vinculum,

quum mors ſoluat omnia, vt eſt in Au-
thentico de nuptiis, in principio. Præ-
terea non entis nullæ ſunt qualitates, l.
cius, qui in prouincia. ff. ſi certum peta.
Item quum iuramentum ſit perſonale,
ac ſolius iurantis liget animam, non ſe-
quetur ea ratione hæredem, vt in capit.
veritatis. extra de iureiurando. Solet
2 etiam abſolutio vinculum, & nexum
præcedentem ſupponere, aliàs fruſtra im
petraretur: ſic quum hęres nihil iuraue-
rit, nec etiam abſoluendus quouis mo-
do videbitur: & ideo in ſimili non ad-
mittitur hæres, vt mortuo defuncto iu-
ret, quod per ſe declarare tenebatur
defunctus, quum vtriuſque ſit diuerſa,
3 & ſeparata fides, & referri ſacramen-
tum ad eum ſolum, qui iurauit, debeat,
vt eſt in l. fina. C. de rebus creditis. Me-
mini tamen, quum hic caſus quando-
que in praxi accidiſſet, peritiſsimos quoſ
dam Aduocatos hæredi conſuluiſſe, vt
à tali ſacramento abſolutionem impe-
traret, nec niſi primùm ea obtenta, re-
ſtitutionis litem intentaret: hac potiſ-
ſimum ratione, ne defuncti anima gra-
4 uaretur, ad cuius ſubleuamen obliga-
batur ex bono & æquo, imò ſummo iu-
re, quia tanquam hæres defuncti perſo-
nam repræſentaret, argumen l. hæres
abſens, in principio. ff. de iudiciis. Eſt
5 & alia vrgentior ratio: Nam niſi hic
abſolutionem obtineret, poſſet in pro-
ceſſu obijci, quòd ad defuncti factum
obſeruandum adſtrictus maneat: quia
hæres, vt quo tollatur, & ſummoueą-
tur tale obſtaculum, ſit neceſſariò abſo-
lutionis impetratione opus, quum ſem-
per aliàs iuratus maneret contractus.
Et hæc in ſumma verior, & probabi-
lior eſt ſententia, quam in deci-
dendo obſeruatam memoria
teneo? hæc autem ſatis
ſuperque, quod ad
iuramenti rela-
xationem
attinet.

Vtrùm aduerſum aditionē hæreditatis, ſi modò ſit onuſta debitis, reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minores, doloſis ſuaſionibus ad renunciandum hæreditati inductos, apud Burgundos reſtitutos, Auctor aliquot exemplis demonſtrat.*

2 *Minoribus 25. annis reſtitutionis beneficium competit, ſi de ipſorum circumuentione patuerit.*

3 *Minori per reſtitutionem in integrum ſuccurritur, ſi minus lucroſam hæreditatem adyſſe conſtiterit, & num. 6. clarius.*

4 *Minor adiens hæreditatem lucroſam, læſum ſe prætendere nequit.*

5 *Hæreditas onuſta debitis, quantumuis opima, & lucri plena cenſeatur, tamen oneroſa, non lucratiua reputanda eſt.*

CAPVT CXXVI.

OCcurrit vnum, quandoque
à Dolano ſenatu minorem
reſtitutum, qui doloſis ſua-
ſionibus inductus, accepta-
re hæreditatem paternam
deſiſſet, quòd diceretur eſſe grauiſsimis
debitis onuſta, quum tamen id falſum
eſſet, quia verè non eſſet debitis impli-
cita. Sed ea lege fuit conceſſa reſtitutio,
vt is probare teneretur, eſſe in ea hære-
ditate bona ſufficientia, & vt creditorib.
1 hæreditariis ſoluere cogerentur. Scio etiã,
minores duos reſtitutos ex his, qui mil-
lies in Burgundia nominantur: quibus
quum eſſet debita quinta portio hære-
ditatis cuiuſdam eorum affinis, illi ver-
ſutia & calliditate patrui inducti, renun-
ciarent tali quintæ portioni hæreditarię:
& dum adhuc minores eſſent, eum con-
ſenſum denuo confirmarent: Nam vt
minor ob aditionem hæreditatis reſti-
tuitur, ſic ſi eam inconſultò repudiaue-
rit. Memini etiam minorem reſtitutum,
qui in ſe patris obligationem ſuſcepiſſet,
adi-

aditione hæreditatis ab eo facta quũ tamen eá hæreditas debitis onuſta & grauata eſſet. Subijciamus præcedentibus exemplum & caſum frequentiſsimum, qui eſt in praxi penè ordinaria & quotidiana. Minor, accedente curatoris auctoritate, hæreditatem ſibi ex teſtamento ſeu ex inteſtato delatã, adijt, quam tunc lucroſam eſſe exiſtimabat: tandem vbi facta aditione & bonorum immixtione, agnoſceret onéroſam, & infinitis grauatam debitis, petijt ſe aduerſus eam aditionem reſtitui. Videamus, ſit'num tali reſtitutioni accedendum? Quod autem ſit ei reſtitutionem ſuccurrendum, docere apertè videtur l. minoribus. C. ſi tut. vel curat. interue. in quã habetur, minoribus 25. annis, etiam in his, quæ præſentibus tutoribus vel curatoribus in iudicio ſeu extra iudicium, geſta fuerunt reſtitutionis ſupereſſe integrum axilium,
2 modò de ipſorum circumuentione patuerit? facit l. j. ſub præfato titulo, cuius verba hæc ſunt: Si iam puberes vtriuſq; ſextus parentum hæreditatem adijſtis, & nũc in ea ętate eſtis, ut in eo, quod hæreditati paternæ vos obligaſtis, in integrum reſtitutionis auxiliũ accipere debeatis, adite prouinciæ præſidem. Eandẽ opinionem comprobat l. ait prætor. § ſed ſi hæreditatem. ff. de mino. in qua planè deciditur, ſubueniri minori per reſtitutionem in integrum, vt ſi minus lucroſam hereditatẽ adierit, poſsit ipſe ſe ab
3 ea abſtinere: nam & hunc fuiſſe deceptũ certum eſt. atque idem iuris in bonorũ poſſeſsione, ſucceſsioneve alia ſtatuitur. quod apertius eam deſumitur ex gl. in eo. §. ſed ſi hæreditatem, ubi reſtituendum ex ſola aditione voluit, quantũuis lucroſa eſſet hæreditas: Ego tamen non uideo aliquid ineſſe difficultatis, quod ad primum membrum attinet, qui tamen deficiendum ab eo poſtremo gloſſæ dicto cenſeam, qui noluerit, ex ſola aditione hunc reſtitui poſſe, quãtumuis
4 ſit lucroſa hæreditas. Quid enim? ſi lucroſa ſit: poterit minor ſe læſum prætendere, ut ita ceſſare debeat reſtitutio? nec agnoſco, quomodo poſsit eius dictum efficaciter defendi, niſi tu ſic declarandũ duxeris, id ideo eſſe, quia ſemper in quauis hæreditate ſit æs occultum, & latens, quantumuis lucroſa iudicetur hæreditas ut eſt in § neq;. Inſtitut. de aucto. tuto. ubi non permittitur pupillo, hęreditatẽ etiã lucroſam, niſi tutore, auctore, adire, quod ſit ob æris latentis conſiderationẽ. Sed & adhuc plenè non ſatisfacit hæc ſolutio, quũ ſi lucratiuam & pingnem hęreditatem eſſe admiſeris, in quibus terminis loquitur ea gloſſa, fateare neceſſum eſt, onéroſam non eſſe, nec debitis intricatam, quaſi duo hæc ſint inter ſe oppoſita ac ſeparata. Et ideo, ſi hæreditas com-
5 muni omnium iudicio lucroſa iudicetur re tamen uera debitis ſit onuſta, onéroſa, non lũcratiua reputabitur, quod etiã uiceuerſa procedit: quia attendi potius debeat ueritas, quàm falſa cõmunis opinio. Quæ omnia ſemper tendunt ad cõfutationem eius gloſſę: à qua tamen eximetur, ſi ut iamiam pręmiſimus, eam intelligendam probares. Cui declarationi non refragabitur, quod lucrum & onus diſtinctos effectus progenerent: quia hoc eſſe poteſt, ut lucroſa ſit hęreditas: in qua tamen erunt debita latentia, ex quibus non efficietur onuſta hæreditas: ſed
6 ob eius aditionem reſtituetur minor, propter tale æs latens, & cuius interſit, ob id litibus non inuolui, nec aliqua affici moleſtia: quod infrà apertius & cumulatius à me edocebitur.

An ex ſola aditione hæreditatis minor læſus cenſeatur?

S V M M A R I A.

1 *Minorem ex ſimplici hæreditatis aditione præſumi læſum, ſi eã debitis onuſtam eſſe probet, ex ſententia Baldi: quam Auctor, paucis de ſuo iudicio intertextis, aliquo modo probare & ſequi videtur.*

2 *Filius hæreditatem repudians, aut querelæ renuncians, læſus iudicari poteſt, ſecundum Imolam.*

Adi-

3 *Aditionis & repudiationis hæreditatis eadē propè ratio, de quo tamen latius nume. 8. vbi Auctor hanc ſententiam limitat.*

4 *Minor, adita hæreditate, de oneribus ex ea aditione in ſe recumbentibus, docens, ſuā intentionem ſatis firmaſſe cenſetur.*

5 *Minor antequam ex aditione hæreditatis dicatur læſus, inueſtigandum eſt, quid debitorum, quid creditorum in hæreditate relictum ſit?*

6 *Maiore ob debitorum inuolutionem læſum ſe probante, onus probandi contrarij in aduerſam partem transfundendum eſt.*

7 *Minorem ex ſola hæreditatis aditione non cenſendum læſum, ex ſententia plana Auctoris noſtri.*

CAPVT CXXVII.

EX his opportunum videbitur vnum diſcutere, quod è priore dicto exurgit: An ex ſola hæreditatis aditione, per minorem facta, minor læſus cenſeatur, ita
1 vt reſtitui debeat: in quo exiſtimatum eſt ab Bal. in l j. C. ſi ſe ab hæredit. abſtinuerit, ex ſimplici aditione minorem læſum præſumi, modò is hæreditatem debitis onuſtam eſſe probauerit: ita vt tali probatione facta creditū ſit à Baldo minoris aduerſæ parti probationem hanc incumbere, longè plus hæreditati deberi, quia grauata ſit. Quod in pari & ſimi
2 li caſu ſequitur Imola in l. neceſſarijs. ff. de acquiren. hæredit. vbi refert, filium, hæreditatem repudiantem, aut quære
3 læ renunciantem, læſum poſſe iudicari: quia æquiparētur aditio, nec nō repudiatio, vt quod in via vno caſu ſtatuitur, ſit alteri attribuendum, argum. l. is poteſt. ff. de acquir. hæred. Facit l. j. vbi Bartol. & Caſtrenſis, C. de reſtitutione in integrum. Mihi tamen omni ex parte non ſatisfacit hæc Baldi determinatio. quam ipſe in hoc vno præcipuè fundare videtur: minorem ideo ex ſola hæreditatis ditione læſum, quia ſit hæreditas debitis grauata. quæ ratio an ex integro concludat, ſatis ipſe dijudicare poteris, ſi hoc vnum expenderis, poſſe, quum moreretur defunctus, aliquid debuiſſe: longè tamen ipſi magis fuiſſe debitum, quàm ad ſtrictus eſſet, vt quum ita poſſit res ſubſiſtere, debuerit ab initio non ſolùm oneris, ſed & lucri ratio attendi: imò diſcuti, quod horum magis præponderaret, & ita veritatem prius elicere: primumq; feratur tam abſolutum iudiciū, ex ea hæreditatis aditione, etiamſi onnſtam debitis hæreditatem patuerit, minorem læſum iudicari debere. Ego tamen omnibus excuſsis, non eſſe ab ea Baldi ſententia diſcedendum ſum ratus, & quam ſcio in cuiuſdam cauſæ arduæ deciſione ita obſeruatam: in qua hoc vnum conſideratum fuit, ſatis cenſeri minoris intentionem fundatam, vbi poſt aditionem ab eo factam ipſe de onerib. hæreditarijs docuit quid enim alio efficaciore eſt opus teſtimonio? Et hac de re non iniuria exiſtimauit Baldus transf-
4 fundendum in creditorem probandi onus, quia ſit lucroſa hæreditas: quod grauamen à minore reijcitur, ne ipſe duplici afficiatur onere, quia alias probare cogeretur, hæreditatem oneratam eſſe debitis. Prætetea edocere tenetur, quid ipſi deberetur hæreditati, per quod lucroſa poſſet iudicari: quo poſtremo minimum afficeretur, quia eſſet contra ſe arma inſtruere, vt condecentius & rationabilius viſum fueit, creditorem tali probatione afficere. Atque ex his reſponderi poterit ad id, quod primum narratum eſt, debere ante omnia ſciri & inueſtigari, quænam credita & debita ſint in hæreditate, priuſquam feratur iudicium, an ex aditione dicatur minor læſus? quia quum per minoris documenta & proba
5 tiones conſtet, affectam eſſe debitis hæreditatem, hac præſumptione læſus dicitur: niſi contrarijs probationibus talis præſumptio ab aduerſa parte conuincatur. Sic quum lex in reſtitutione, maiori
6 indulgenda, velit præcipuè attendi, an læſus ſit, ſecq; læſum is ob debitorum inuolutionem demonſtret, æquo iure fuit in aduerſam partem ius probationis cōtrariæ translatum: & ita ſecundū hanc interpretationem manebit ſalua & ſynce-

cera

cerà Baldi ſententia, quam bene notare debent cauſarum minoris patroni, ne minorem grauandum ſuperfluis ducant probationibus: aut aliud articulent, qđ aduerſæ partis oneri incumbat: Quod tamen ad præcipuum thema ſpectat, an ex ſola hęreditatis aditione, à minore facta, circunſcripta quauis oneris conſideratione, minor iudicari læſus debeat: ego in hanc eo ſententiam, ex tali aditione, ſic generaliter concepta, Jæſionē
7 non reſultare, cùm in dubio ſit ita actus declarandus, & eius aſſumenda interpretatio, vt potius valere, quàm quòd iudicari nullus debeat: & ideo in eam potius eſſe deflectendum ſententiam, non cenſeri ex ſola hęreditatis aditione minorem læſum. Quod etiam ſatis ſuadet ratio alia: quia ſi meros & puros hęreditatis terminos introſpexeris, & eius pręcipuum finem attenderis, iudicabitur ſanè lucratiuus titulus, vt eſt in l. j. C. de impo. lucra. deſcrip. lib. 10. Te ergo fateri oportebit, non probè inferri ex ſola hæreditatis aditione, à minore facta, minorem cenſeri lęſum, quaſi in dubio iudicari debeat, effectam eius conditionē pinguiorem & meliorem ob lucratiui tituli naturam. Quòd ſi demonſtrarit minor, hæreditatem debitis affectam, Iam diſcedetur à terminis eius concluſionis. ea tamen lege, vt ius aduerſę parti ſaluū manere debeat; quo ſi volet, poſſit docere, lucratiuam eſſe hæreditatem, vt à nobis ſuprà adnotatum fuit. Quod autem conſcriptum eſt ab Imola in confirmationem ſententiæ Baldi, idem iuris & rationis debere in hæreditatis aditione ſtatui, quod in repudiatione diſponitur non video, quomodo poſsit omnino id aptè probari: quia plus rationis ineſſe cēſeatur, vt minori hęreditatem repudian
8 ti, per reſtitutionem ſubueniatur, vbi eā adit: quia repudiando abdicet à ſe ius, ſibi primùm quæſitum, vbi adeundo poteſt vberior eius effici conditio: quemadmodum agnoſcis, diuerſa eſſe hęc duo acquirere, & non acquirere. Poſſet tamē eius ſententia ſic defenſari, vt dicatur, minorem qui hęreditatem repudiat, poſſe quandoque tali actu ſibi prodeſſe, puta, quia ſit implicita debitis: & ut ei non adiiſſe profuiſſet, ita & repudiaſſe: quòd uterque actus eius utilitatem introſpiciat, fueritq; ei quum utiliſsimum, tum conſultiſsimum, ſic agere. Et ita cum Baldo & eius ſequacibus erit ambulandum obſeruatis his temperamentis, quę ſuprà in huius articuli ueram enodationem adferenda duximus.

Si cum beneficio inuentarij minor hæreditatem adierit, velitque poſtea ſimpliciter hęres eſſe, poterit num ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor quo pacto, fretus inuentarij beneficio lædi poſſit?*

2 *Minori non ſolùm reſtitutione ſuccurrendum, ſi quid de ipſius bonis minuatur, ſed & ne litibus & ſumptibus inutilibus vexetur, ſecundum opinionem Baldi, quam limitat Auctor num. 6.*

3 *Minor aduerſus hęreditatis aditionem qua de cauſa reſtituatur, quantumuis etiam locuples ſit hęreditas.*

4 *Minor in conficiendo inuentario nullam iuris ſolennitatem pręteromittens, læſum ſe probare aut euincere nequit.*

5 *Inuentarij beneficio hoc fructus conſequitur minor, vt vltra vires hęreditarias à nemine conueniri poſſit, de quo latius numer. 8.*

7 *Minorem in exactione præſtandorum debitorum ab hæreditarijs creditoribus non modò non offendi ſed potius iuuari, & ad induſtriam in rebus ſuis exacui, Auctor probat.*

9 *Minorem vel eo nomine reſtitutionis beneficio dignū cenſeri debere, ſi nihil in fraudem & perniciem ſuorum creditorum molitus eſſe liquidò conſtet.*

CA-

CAPVT CXXVII.

QVid ſi minor beneficio inuen
tarij à lege introducto vſus,
hæreditatem adierit,cuius ta
men nunc ſimpliciter hęres,
eſſe cupiat, ſe mota illa inuẽtarij qualita
te, verum id per reſtitutionem in inte-
grum ab eo impetrari poterit?Quem ar
ticulum extricãs Baldus in l.j.C. ſi min.
ſe ab hæred.abſti.opinatus eſt reſtituen-
dum,nulla tamen eius dicti allata ratio-
ne.Sed hanc conſiderare debuiſſet, poſſe
1 etiam cum tali inuentarij beneficio mi-
norem lædi : quòd cùm ſint creditores
hęreditarij,vt paſſim accidit,vix à mino
re expleri poterit,vt his ſoluatur, niſi cũ
ſummã negotiorum inuolutione & diffi
cultate. Sunt enim diſcernenda debita,
penſandæ vires hæreditariæ, & multa
alia exquirenda, quæ totum requirunt
hominem. Solet autem minori per re-
ſtitutionem in integrum ſubueniri, non
2 ſolùm quum de eius bonis aliquid mi-
nuitur,ſed & vbi ipſius intereſt,litibus &
ſumptibus non vexari, vt eſt in l.minori
bus.ff.de mino 25 annis, titulo generali.
habes etiam annotatum in ſimili in l.
quia poterat.ff.ad Trebell. poſſe aduer-
ſus hæreditatis aditionem minorem re-
3 ſtitui, quantumuis locuples ſit hæredi-
tas: quod eſt ea ratione, quia multis &
infinitis ſit implicita moleſtijs, & quas
ipſe non,niſi ſummo cum labore & inex
plicabili cura,imò enormi damno acce-
dente,tractare poſſet. Simile etiam pro
debito, quòd minor non niſi cum ſum-
ma aſſequi nequeat nauſea, diſponitur,
vt eſt in §.ſi hæreditatem,in ea.l.ait prę
tor. Quæ rationes conferre videntur,
& omnino quadrare ad comprobationẽ
eius ſententiæ Baldi:contra quam tamẽ
ſic inſiſti poſſe quandoq; iudicaui.Quid
enim?ſi minor inuentarium benè, & vt
decuit, cõficiendum curarit, nulla iuris
4 ſolennitate prætermiſſa: quòmodo que-
ſo,is ſe læſum docebit? Nam certum eſt,
5 ex inuentarij beneficio hoc vtilitatis re-
ſultare, vt vltra hæreditarias vires con-
ueniri non poſſit,ſed in id ſolùm, quan-
tum hæreditas ferre poterit, vt eſt in l.
fin.C. de iure delib. ita vt non videatur
conſiderabilis læſio, ſaltem quæ prægnãs
ſit,& cui inſiſti pro aſſequenda reſtitutio
ne in integrum debeat.Cæterùm iuuare
hunc non poterit,quod litibus,vt premi
6 ſimus vexabitur: imò dixero, beneficiũ
inuentarij id operari, vt negotium nul-
lis ſupponi poſsit calumnijs & tergiuerſa
tionibus,quum plena & pura omnia ex
eo deriuentur. Si enim plus,quàm ſit in
hæreditate,præſtare creditoribus non te
neatur, in quo litibus intricari ab ipſis
poterit?In nullo ſanè, vt ceſſare debeat
ea ratio, poſſe etiam minorem reſtitui,
ſi moleſtari litibus deberet. Quòd ſi di
xeris in omnem euentum, vix poſſe ab-
ſolutè tale beneficium inuentarij exple-
ri, niſi cum immoderato ſumptu & in-
genti expenſa, & ita ſemper minorem
offendendum:reſpondebo, hoc omnino
verum non eſſe, vt tam graues ſumptus
fieri debeant: poſſunt enim moderatè
omnia tractari.Sed etſi hoc amiſero, id
tamen non officiet meæ ſententiæ, quia
fient hi ſumptus cum onere hæreditatis
è qua ſecundum Iuris diſpoſitionem de-
ducuntur & detrahuntur impenſæ neceſ
ſariæ, quibus nullo modo grauatur, qui
hæres eſt,vt eſt in l.fi. C.de iur. deliber.
Quòd etiam dictum eſt, offendi mino-
rem, quia conuenire eum debeant credi
tores hæreditarij, vt debita præſtentur:
hæc ratio ſat etiam fragilis videtur. Nã
quod ex perſonæ labore & induſtria pro
ficiſcitur, etiam ſi cum diligentia ſit ad-
7 implendũ, non debet tamen ei interpre-
tationi ſubijci,vt dicatur ex eo lædi mi-
nor,imò iuuari potius: cuius ob id fiet
acutius,ſubtilius & præſtantius ingeniũ,
quod forſitan citra eam exercitationem
alias obtorpeſceret. Poterit etiam ſi vo-
let,minor id per alios efficere,vbi per ſe
nolet exequi. Hoc etiam fortaſſe dabi-
tur, vt cum eo modeſtius & tẽperatius,
quàm exiſtimet,ſint creditores acturi, à
quibus (vt iam diximus) etiam volen-
tibus vix infeſtari poſſet. Nam quum
inuentariũ verè complectatur omnem
hæreditatis ſubſtantiam, creditore de-
bitum

bitum perente, nihil aliud à minore agē-
8 dum eſt, niſi vt iuxta vi es hæreditarias
his perſoluat, aut ſolutionem præſtandā
curet: quod etiam facilius adimplebitur
creditore de debito ſuo apertè docente,
puta teſtibus, inſtrumentis, alijsve docu-
mētis. Quòd etiam minori hoc caſu ſit
concedenda reſtitutio, vel id vnū te do-
cebit. Nam ab eo creditorum vtilitati
oīno cōſulitur, & de eius agitur ſolius de
trimento: quia quum ſimpliciter hæredi
tatem adierit, creditoribus obnoxius ex
integro manebit: vbi ſi inuentarij fuiſſet
vſus beneficio, nihil vltra hæreditarias vi
res præſtitiſſet, quæ paſsim & frequentiſ
ſime ſunt longè minores & inferiores o-
neribus hæreditarijs. Cum igitur nihil in
creditorum perniciem a minore agatur,
9 quid oberit, ſi ipſe reſtituatur? ita vt ego
huic opnioni, tanquam veriſsimæ, hæ-
ream, & planè inſiſtam.

Si minor in inuētarij hæreditarij confectione iuris ſolennitati non ſatisfecerit, an poſſit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor cùm in confectione inuentarij peccat, ſtatim creditoribus inſolidum obligatur, ideóq́, à reſtitutione repellitur.*

2 *Statuitur & defenditur contrarium à priore, Alexandro auctore: qui reſtitutionē minori putat indulgendam, quòd in nullo peccaſſe, quàm legis ſolennitati non ſatisfeciſſe arguatur: Minori verò iura ignorare fas ſit.*

3 *Diſſentit Auctor nonnihil ab Alexandro: & hoc caſu ignorantiam non prodeſſe, cū minor Iuriſconſulti copiam habere potuerit, concludit.*

4 *Pupilli & milites à generali regula, quæ cō fectionem inuentarij reſpicit, excepti.*

5 *Pupillis & militibus ne lædantur, quamobrem lex concedat remedium reſtitutionis in integrum.*

CAPVT CXXIX.

EX præfatis offert ſe excutiendū aliud: Finge minorem ſub inuentarij beneficio hæreditatē adijſſe, qui tamen non abſolutè, & vt decuit, & cōfecerit inuentarium puta, omiſſa aliqua ſolennitate, quam neceſſariò lex requireret: poterit num reſti tui, vt denuò perfectius poſsit inuentarium conficere? Quod autem à reſtitutione ſit repellendus, facit. Nam vbi ab
1 eo in confectione inuentarij eſt peccatū, ſtatim creditoribus inſolidum obligatus manſit, ita vt etiam à Falcidiæ detractione exciderit, vt eſt in l. fi. §. ſi verò. C. de iur. deli. Verba autem textus ſunt talia: hæredes in eū caſum tunc eſſe omnino intelligendos, ita vt inſolidum ad debita hæreditaria obligentur, nec legis perfruantur beneficio, quam contemnēdam duxerint, modo ſi hæredes ſint ſim plices: quid tu? reſtituendos opinabere, ne potiſsimum creditorum iuri derra-
2 has? Tutatus eſt tamen Alexā. in l. bonorum. C. qui admit. poſſe reſtitutionem indulgeri, cùm nihil huic minori obijci poſsit, niſi quòd legis ſolennitati non ſatisfecerit, quæ non eſt grauis & magni ponderis negligentia: quia ſit minori permiſſum, iura ignorare, argumento l. regula ff. de iuris & fact. ignor. hæc Ale. Cuius opinionem ea ſaltem ratione, quā is in medium adduxit, probare non poſſum, quòd contra eam apertè faciat lex illa fin: de iure delib. In qua habetur, nō
3 ſemper hoc caſu prodeſſe ignorantiam, modò minor Iuriſconſulti copiam aſſequi potuerit, vt eſt in §. ſed iuris ignorantia, eadem lege. Cui accedit. l. 2. ff. de bono. poſſeſ. Et ita intelligis, generaliter deſumptam Alexandri ſententiam veram non eſſe, nec efficaciter concludere: qui tamen putauero, non eſſe ab eo deficiendum, quòd huius caſus ſit textus expreſsiſsimus in §. fin. in Authen. de hęred. & Falcid. per quem à generali regula, quæ inuentarij confectionem reſpicit, pupilli & milites excipiuntur. quibus
4 ne lædantur, lex conceſsit remedium il-

lud

ſud reſtitutionis in integrum. Nam aliàs
eſſet iniquiſsimum, his curatorum obeſ-
ſe neglinentiam, quorum incuria non
fuiſſet ſolennitati, à lege requiſitæ, ſatiſ-
factum: & ideo proba ratione ab ea ſo-
lennitatis prætermiſsione, vt ſaltem no-
5 ciua eſſe non debeat, excipitur minor,
cui eadem lege. vt mulieri ac ruſtico,
ſuccurritur: quaſi hæ omnes perſonę ſim
plicitatem aliquam præ ſe ferant, ob quã
certis caſib. per legem expreſsis, eis ſub-
uenitur. Secundum quam declarationẽ
benè poterit defenſari Alexandri ſenten
tia, qua is cenſet, ob iuris ignorãtiam mi
nori legem adeſſe, non tamen vt ſenſu
generali declarari debeat: & ideo debue
rat ipſe expreſsius loqui, ac dixiſſe, mi-
norem hoc caſu reſtituendum, quia id
manifeſtè lex deſignaſſet, vt eſt in eo. §.

Minor, qui ſimpliciter hæreditatem adijt reſtitui poterit, vt rurſum cum inuentarij beneficio eam aſſequatur.

SVMMARIA.

1 *Minor ex ſimplici hæreditatis aditione læſum ſe demonſtrans, inuentarij beneficio reſtitutionem obtinet.*

2 *Statuit Auctor, minorem vtroque caſu poſſe reſtitui, vt ſi ſimplex hæres ſit, permittatur ei ſub inuentarij beneficio denuò hæreditatem aſſequi: & ſi ſimplicem ſe hæredẽ gerat. qui tamen prius eſſet beneficio inuentarij vſus.*

3 *Inuentarij formola quę & quando ignominiam defunctis irrogare putetur.*

4 *De reſtitutione aduerſum hęreditatem conceſſa, exemplum ab Auctore in praxi vtiliſſimum refertur.*

5 *An quis hęreditate ſimpliciter adita, quę poſtmodum debitis onuſta fuiſſet agnita, contra eam aditionem ſub inuentarij beneficio reſtitui poſsit?*

6 *Maioribus 25. annis poſthabitam ſimpliciter hęreditatem reſtitutio an & quando concedenda.*

CAPVT CXXX.

Atque hic caſus ſecundũ quoſ-
dam dubitabilior priore, quẽ
præmiſimus, videtur, vbi mi-
nor ab inuentarij beneficio
vult diſcedere, vt hæreditatem ſimplici-
ter aſſequatur, quum eo priore exemplo
nihilo fiat creditorum deterior cõditio,
vbi poſteriore de eorum ſummo dam-
no tractatur. Incommodũ autem aper-
tum eſt, quia quum minor per ſimplicẽ
hæreditatis aditionem inſolidum credi
toribus hæreditarijs manſiſſet adſtri-
ctus, nititur tamen inuentarij beneficio
ſe ab eo nexu eximere, & hoc efficere, vt
vltra hæreditarias vires nihil ab eo poſ-
ſit peti: cui imputandum quidam puta-
runt, cur primùm, quàm ſimpliciter hę-
reditatem adiret, conſultiſsimè & di-
ligenter ipſius hæreditatis ſubſtantiam
non examinarit, & ita non debere reſti-
tui. Hæc tamen, & ſi quæ alia adferri poſ
ſent, non te auocare debebunt, quin in-
genuè dicas, minorem poſſe reſtitui, etiã
ſi ſimplex hæres fuerit, vt rurſus ſub in-
uentarij beneficio hæreditatem, ſi volet,
1 aſſequatur, modò ſe ex ſimplici aditio-
ne læſum docuerit. id autem facilè is
præſtabit, vbi hæreditatem luctoſam exi
ſtimaret, quam poſtmodum debitis gra
uatam agnouiſſet: & ita id in ſummum
eius ceſſurum diſpendium, ſi cogeretur
ſimpliciter hæres eſſe, atque ita cenſeo.
Qua ratione, cùm tam aperta ſit, iudi-
co deficiendum ab eorum opinione, qui
qui crediderunt, hoc thema eſſe alio lõ
gè dubitabilius: quod eſt de eo, qui ſub
inuentarij beneficio hæreditatẽ adijt, cũ
tamen ſimplex velit eſſe hæres? imò
putauerim, plus negotij & diſputatio-
nis ex hoc pendere, quàm ſit in alio:
quod tu ſatis intellexiſſe potuiſti per
ea, quæ primùm in medium attuli-
mus. Sic ex his omnibus habes, v-
troque caſu poſſe minorem reſtitui, pu
ta vt ſi ſimplex hæres ſit, permittatur ei
2 ſub inuentarij beneficio denuò hæredi
tatem aſſequi: aut ſi viceuerſa ſimplicẽ
ſe hæredẽ gerat, qui tũ prius beneficio
inuentarij fuiſſet vſus. Vni tamen quo

ad finalem hunc attinet caſum, adijciendum cenſui, non deeſſe aliquos, qui improbent, vt qui ſimpliciter hæreditatem agnouerit, denuò eam ſub inuentarij beneficio aſſequatur: quorum ſit iudicium
3 per talem inuentarij formulam irrogatam defunctis ignominiam, vt hac de re id nefandum & ignominioſum ducant. quam omnino etiam ſi a iure probatam & introductam admittant, exiſtimant tamen per eam defuncti famæ detractum. Ad hæc ſuppetit vnum, a me quandoq; agnitum probum quendam, nec inter literatos viros infimum, qui paternam ſimpliciter acceptauerat hæreditatem, quã tamen ei profuiſſet cum inuentarij beneficio aſſequi, quæ eſſet admodum debitis onuſta: quem hoc ſolum ad id mouit defuncti patris conſideratio, & ne paternum nomen offenderet: quæ exiſtimatio ſolet ita a grauibus viris quandoque concipi, ab his potiſsimum, quibus eſt in animo, ſuorum ſtemmatibus gloriari. Quæ opinio etſi in Iure deſcripta non reperiatur, ſaltem quæ ad hunc caſum ſpecificè referri debeat: eſt tamen, vt negotio admodum arridere videatur & qua ſaltem coadiuuetur eorum opinio, qui inuentarij beneficium deſerunt, ſimpliciter hæreditatẽ acceptãtes. Quod autem ſpectat ad reſtitutionem, quæ aduerſum hæreditatem cõceditur, iamiam ſe offert recenſendus caſus, quem reco-
4 lo a ſupremo Dolano Senatu aliquoties deciſum. Exemplum eſt huiuſcemodi: Maior quidam primum ſimpliciter hæreditatem ſibi delatam adierat: demum immixtione facta, vbi agnouit intricatã
5 debitis, expoſtulauit a Senatu, ſe contra eam aditionem reſtitui, vt ſub inuentarij beneficio hanc denuò poſſet agnoſcere: nihil præter id aliud allegans. In quo fuit ponderatum & excuſſum, an num ea cauſa cenſeretur iuſta, maximè per quam ex generali clauſula eſſet huic maiori ſuccurrendum. Fuit autem quorundam opinio, ob eam cauſam maiorem reſtitui, qui probè ignorare ab initio patrimonij vires potuerat: quia id a facto depẽderet, per quod prudentiſsimi quiuis falluntur, vt eſt in l. regula. ff. de iu. & facti ignorantia. & eſt indubitatum, ex iuſta cauſa maiorem reſtitui poſſe. Ab alijs verò exiſtimatum eſt, talem debere iudicari probabilem ignorantiam, quia debuiſſet is primùm, quàm hæreditatẽ adiret, perſcrutari, & ſumma cũ diligentia inueſtigare, damnoſa num eſſet: hocq; tã exactiſsimè ſciſcitari, donec veritatem aſſequi poſſet, potiſsimè cùm is ſit maior, non minor. In quem etiam accedit, fuiſſe ei ab initio liberum triginta annorũ tempus, intra quod hæreditatem poſſet adire, & interim de hæreditarijs bonis rationem aſſequi: cui ob id ſit magis imputabile, quare pendente tali tempore, vires hæreditarias non nouerit, argumentum l. 3. C. de iure delibe. & ita ei aſcribendum, qui ſe tali addixerit neceſsitati in cuius manu eſſet vigilãtius & exactius quàm fecerit omnia rimari: quæ tam efficaces iudicatæ ſunt rationes, vt in eam poſtremam ſententiam declinarit Senatus: ſed quem præter cætera omnia mouit unum aliud, quod eſt: Si maioribus 25. annis poſt aditam ab eis ſimpliciter
6 hæreditatem paſsim concederetur reſtitutio, confunderetur tali via vniuerſa legum machina, ac plurimum detraheretur creditoribus: quibus nemo neſcit ex ſimplici hæreditatis aditione ius, quo integrum debitum aſſequantur, quæſitũ. In quam ſententiam ego etiã plena manu eo; ſed qui opinet, poſſe nũque maiori ſuccurri, ſi ſubſtãtiam hęreditatis ſciſſe non potuiſſet: quia eſſent occulta quędã inſtrumenta, per quæ tantum, vbi ea vidiſſe, doceri de virib. hæreditarijs potuiſſet, quod ſolet qñq; enenire aut ſi vrgeret cauſa alia conſimilis: tunc enim nihil aſſcribi negligentiæ põt: vel ſi ſtatim, hæreditate adita, nec poſtea effluxo longo tpe, vellet ab ea aditione deficere. Nã eo caſu dicitur actus incontinenti fieri, necnon ipſi rei ineſſe. Sed hoc poſtremo capite non eſſet concedenda reſtitutio, niſi adeſſet rationabilis cauſa: quæ ſatis diceretur militare, ſi hic onuſtã eſſe hęreditatem debitis proponere. Et hoc eſt quod ego hac in re ſentio.

Si

Si aduerſum repudiatam hæreditatem minor fuerit reſtitutus, an num reſtituetur, vt rurſus eam deſerat?

SVMMARIV.

1 *Reſtitutus, vt ſe hæreditati immittat, vel eã quam repudiauit, adeat, rurſus reſtitui poteſt, vt ſe ab ea abſtineat, auctoritate l. etſi fine. §. reſtitutus. ff. de minoribus, quam auctor ſententiam ab abſurdo refutat.*

1 *Reſtitutionem qua conditione minor aſſequatur facta primùm abs ſe hæreditatis repudiatione.*

3 *Minor ſecundum caſuum & factorum euentum reſtituendus eſt, & numer. 5. latius.*

4 *Declaratio Baldi ad d. §. reſtitutus ff. de minor. ab Auctore rfellitur.*

9 *Noua cauſa ſuperueniente, nouæ reſtitutionis implorandę facultas minori ſuppeditatur.*

7 *Noua reſtitutionis implorandę cauſa quę haberi debeat.*

8 *Lex finalis § vbi autem puerilis ætas. C. de bon. quę liber. ab Auctore explicatur.*

9 *Minori ſemel reſtituto pro re eadem, quare alia, nouaq́; reſtitutio non videatur eſſe concedenda.*

CAPVT CXXXI.

VIdeamus deniq;, ſi aduerſum hæreditatem repudiatam reſtitutus minor fuerit, poteritne denuò reſtitutionem implorare, vt rurſus eam deſerat? Cuius difficultatis habes apertam deciſionem in l. & ſine. §. reſtitutus. ff. de minor. in quo §. diſponitur, reſtitutum, vt ſe hæredita
1 ti immitat, vel eam quam repudiauit adeat, rurſus poſſe reſtitui, vt ſe ab ea abſtineat: & ita reſcriptum & reſponſum fuiſſe teſtatur eo loco Iureconſultus. Sed vnum aduerſum eam opinionem facere videtur: iudicari debere deluſorium & ridiculum, rurſum minorem reſtitui, quo abſtineat, qui iam primùm pro adeunda hæreditate ſit reſtitutionem aſſequutus: quaſi duo hæc cenſeantur prorſus oppoſita, & diuerſos, contrarios, ſeparatosque effectus producere: idq́; liquidò colligitur ex puro ſenſu ſubiecti exempli. Cũ enim hęreditatem ab initio repudiaſſet, & de ea adeunda reſtitutionem ſit aſſequutus, quomodo efficaciter concedi ei noua poterit reſtitutio, vt eam denuo deſerat, cùm initio ab ea abſtinuiſſet, & maximè id inuertere, ad quod ſua petitione admiſſus fuerat? Qui enim prius inconſultò abſtinuit, præſumendus non eſt, velle conſultius poſtmodũ abſtinere. Tu tñ non ab diſsimiles hos caſus iudicabis, modò hoc vnum expen-
2 deris, hunc aduerſus repudiationem, à ſe factam, reſtitutum, quia lucroſam eſſe exiſtimaret hæreditatem, vt demum poſsit petere ſe reſtitui, quòd poſtea verè damnoſam repererit. ſic primo exemplo per eam falſam opinionem ad repudiandum motus, cauſa iuſta eo caſu acceſsiſſe videtur. Quo ſit, vt ſecundum hanc caſuum & exemplorum diſtinctionem iam intelligas, poſſe vtrique reſtitutioni minorem inſiſtere. Cuius intentionem confirmat vnum, quod præcipuè pro reſtitutione indulgenda attenditur, puta, an lęſus ſit minor? & ex eo ſummouetur, quod in oppoſitum vrgere prædiuimur, minori non debere hac vltima reſtitutione ſubueniri, quia inculcare contraria videatur, cùm nihil hoc caſu ſit diuerſi, imò ſuadeat ratio ita agẽdum. Cũ enim primo loco fuit reſtitutus, ut quam repudiauerat hæreditatem, eam denuò adiret, nonne liquere iudici potuit, qui eum ſic reſtituendum declarauit, in hæreditate, quæ lucroſa iudicabatur, fuiſſe occulta debita? quæ cùm manifeſta minori nõ eſſent, imò ipſi incognita, potuit poſtea, debitis illis apparentibus, reſtitui, vt denuò hæreditatem deſereret: & ita primùm iuſta hunc mouit ratio, ſecundo uerò caſu iuſtior. ſic ſecundum caſuum

ſuum & factorum euentum minor reſti tuendus videbitur. Atque ita manebit firma & fixa hæc concluſio, minorem re ſtitutum, vt quam prius hæreditatem re pudiauerat, denuò agnoſcat, poſſe etiam reſtitui, quò poſtmodum eam, ſi volet, relinquat. Baldus tamen in eo §. reſtitutus, refert poſſe aliam dubitandi cauſam
4 ad eam adferri concluſionem, aſſerens l. 2. C. ſi ſæpius in integ. reſtitutio. ei omnino pugnantem eſſe, etſi aliter legem non inducat. Quare vt perfectius intelligas, an talis lex contra id vrgeat, ego eius verba hoc loco deſcribenda propoſui, quæ hoc habent: Quanquam puellæ curatores ab intentata reſtitutione ſuccubuerint, cùm tamen nouis defenſionibus denuò poſſe inſtrui cauſam dicant, erunt adhuc in alia reſtitutione imploranda ad eandē rem audiendi. Sic cùm ibi nouæ exigantur defenſiones, in eo inferendum putauit Baldus, non debere minorem reſtitui, ſi non acceſſerit cauſa, quæ omnino ad id vrgeat, vt ea ratio ne dici præſcripto themate debeat, reijciendam eam reſtitutionem à minore impetratam, vt rurſus ab hæreditate deficiat, cùm non ſit noua cauſa, ſaltē quę prius non eſſet in eſſe: quia veritate attenta, damnoſa erat talis hæreditas. Prę terea Bartoli opinionem coadiuuabit alia eius textus ponderatio, in qua habetur, ad eandem rem reſtituendos, quaſi ſecus lex ſtatuendum velit, ſi de rebus diuerſis & ſeparatis tractetur. Hoc autē noſtro exemplo diſtincta reputantur negotia, puta aditio & repudiatio.

Mihi tamen contra Bartoli ſententiā is textus in nullo videtur cōtrarius, imò potius communem confirmare concluſionem. Nam abnegari non poteſt, probari eo textu, ex cauſa de nouo ſuperue
5 niente nouam poſſe reſtitutionem implorari: quod etiam in eo §. reſtitutus, ſimili lege diſponitur. fuit enim minor reſtitutus, vt quam repudiauerat hæreditatem, denuò eam adiret: demū cùm poſtea damnoſa apparuerit, ex hac noua cauſa ad aliam reſtitutionem admiſſus ſit, ita vt duo ij textus vnum & idem diſponant. Denique ſi verum eius l. 2. ſenſum expenderis, tu fruſtra pro contrario à Bartolo allegatam intelliges: quia in ea l. minor ex noua cauſa ad eandem rem petendam reſtituitur, vbi tamen à priore reſtitutione impetrata primùm excidiſſet curator: ſed in eo §. reſtitutus, is à reſtitutione non defecerat, imò eā obtinuerat: qui caſus ſunt omnino abſtracti, & tam remotiſsimi, vt ab vno nō ſit ad alium arguendum, quò ſaltem in vtroque ſimile dicatur iudicium. Nec obeſt duplex illa inductio, quam contra Bartoli ſententiam ſuprà attulimus, potiſsimùm prima: qua dictum eſt, niſi adſint nouæ defenſiones, reſtitutionem reijci: quia vt iam habuiſti, noua cauſa
6 id operatur, concedi debere reſtitutio-
7 nem. Dicitur autem noua, quia nō prius verè detexiſſet minor, eſſet num damnoſa hæreditas: minus & aduerſabitur, ſi ſemper eandem cauſam in rerum natura extitiſſe, cùm re vera damnoſa eſſet hæreditas: quia etiam ſi talis eſſet, nondum tamen certò apparebat, damnoſam eſſe, vt hæc incertitudo eundem effectū progeneraret, ac ſi damnoſa nō cenſeretur. Quod etiam pro Bartolo penſatū fuit, hic ad eandem rem non tendi, vix paſſum iſtud benè aſſequi, cùm de re eadē agi credam. Nam etſi minor hæreditatem primùm repudiauit, demum ſit reſtitutus, vt eam adeat, ac tandem eam de nouo repudiet, etſi de aditione & repudiatione tractetur, non tamen diuerſa res eſſe iudicabitur: quia ad eundem finem tenditur, qui eſt hæreditatis repudiandæ, imò alio reſpectu res eadem agi dicitur: quia de vtraque repudiatione ſit quæſtio. imò etiam id procedet, ſi ad medium rei aſſequendæ retuleris. Potuiſset tamen Bar. in ſuæ opinionis columen allegaſſe l fin. §. vbi autem pueri-
8 lis ætas. C. de bonis quælibet. vbi ſi pater, qui bonorum maternorū filij vſumfructum eſt aſſequutus, hæreditatem adierit, ac eam filius, patre mortuo, damnoſam repererit, aduerſus talem aditionem reſtitui is poterit: cui tamen ſi poſt modum hanc adeundam probari, noua

L alia

alia abnegabitur reſtitutio. Cuius dicti
9 à Legiſlatore aſsignatur ratio, hoc ideo
diſponi, ne ſint ei leges ludibrio, puta,
ſępius amplecti eandem,& reſpuendam
hæreditatem cupiẽti. Si enim quod egerat pater, is iratum nõ habuit, ob quod ſit
reſtitutus, quomodo ferendus videatur
item amplectens, quod & poſt ipſius voluntatem, contraria affectione aſpernandum eſſe exiſtimauit? quo tex. quid dilucidius, vt probatum habeas, reſtituto
ſemel minori non eſſe pro re eadẽ aliam
& nouam reſtitutionem concedendam?

An poſſit ſæpius reſtitutio in integrum concedi?

SVMMARIA.

1 *Minor à reſtitutione reiectus, ad eam denuo non admittitur, niſi noua eius indulgendæ adfuerit occaſio.*

2 *Reſtitutionis beneficium in vna eademq; cauſa peti nequit, niſi nouæ adfuerint defenſiones.*

3 *Lex finalis § reſtitutus. C. ſi ſæpius reſtit. in integrum, explicatur, & doctrina Bart. impugnatur.*

4 *Minori poſt latam à Proconſule ſententiam reſtituto, eandem reſtitutionis litam denuo agitare quare non fas ſit?*

5 *Quo ſenſu declarandus ſit. §. vbi autem pueriliſ æ. as. C. de bonis quæ libe. Auctor aperit.*

6 *Filius aduerſus aditionem paternam reſtitutus à ſecunda reſtitutione qua de cauſa repelli debeat, ex ſententia Caſtrenſis, de quo clarius num. 8.*

7 *Reſtitutionis contra patris aditionem, & propriam quæ diuerſitas?*

CAPVT CXXXII.

QVæ cùm ita ſe habeant, operæprecium videbitur, primùm quàm accedamus ad eius §. vbi autem pueriliſ, extricationem, excutere quotidianum iuris articulum, an & quando ſępius poſsit reſtitutio in integrum concedi? ex cuius elucidatione liquere poterit, quomodo ſit enodandus præſcripti §. ſcrupus. Habes autem ad eius quæſtionis extricationem expreſſum titulum. C. ſi ſæpius in integ. reſtitu. poſtula. fuerit. Solet etiam ea in re cõfugi ad elegantum gloſſam, quæ eſt ſub eo §. reſtitutus, in qua diſponitur, conceſſam ſemel reſtitutionem tribui
iteratò poſſe: quòd ſi à reſtitutione re-
1 iectus ſit minor, non eſſe poſtea ad eam
admittendum, niſi noua adfuerit eius
indulgendæ occaſio. Id autem gloſ. ibi
teſtatur probari in l. fi. C. ſi ſæpius in in-
teg. reſtit. vbi habetur, in vna eademque
2 cauſa, niſi nouæ adfuerint defenſiones,
non poſſe denuo reſtitutionis peti beneficium: quo fit, vt in eo §. reſtitutus, admittatur minor, qui de nouo abſtineat, cui tamen primùm fuiſſet conceſſa adeundi reſtitutio: vt hæc interpretatio ſit ita aſſumenda, à reſtitutione repulſum non fuiſſe: quaſi ſtatui ſecus debeat in eo, qui ob abſentiam reſtitui deſiderans, à reſtitutione ſit repulſus, vt ex eadem abſentiæ cauſa denuò reſtitui non debeat, cui tamen concedi ex noua alia
cauſa poſsit. Atq; ad hæc adfertur doctr.
3 Bar. in l. fi. C. ſi ſæpius. aiens, primùm ibi
conſiderari debere, an in minoris poteſtate fuerit, reſtitutione vti, vel nõ vti: vt ſi ea ſit vſus, cùm nõ vti poſſet, ſi vellet, poſsit ipſe contrariam impetrare reſtitutionem, arg. l. ſi iudex circunuento. ff. de mino. quaſi hęc ſit noua reſtitutionis cauſa: quę, ſatis abnegata reſtitutione, omnino ceſſans videtur. Sed hæc eius doctrina non eſt ab omni dubitatione aliena: qui ſatis admittã, in minoris eſſe poteſtate, reſtitutione quam obtinuit, ſi velit, non vti, vt eſt in l. ſi iudex circunuento ff. de mino. quaſi vnicuiq; ſit licitum, quæ in proprium fauorem ſunt introducta, contemnere. Sed ex eo ego eius illationem probare non poſſum, cùm non vti ea reſtitutione poſſet: ſi tamen ea ſit vſus, debere ob id reſtitui, & hãc eſſe nouam impetrandæ reſtitutionis occaſionem. Hoc enim, quod ſit, aut non ſit in eius
pote-

poteſtate, reſtitutione vti, vel non vti,
nouam occaſionem, mea ſententiam, nõ
inducit, ita vt videatur Bartolus dictum
potius dicto adnectere, quàm aliud di-
ſponere. Quare ego potius nouam cau-
ſam conſiderabilem in eo §. reſtitutus,
putauerim hanc eſſe, quia vtroque caſu,
tam adeundæ quàm repudiandæ hæredi
tatis, de quibus ibi diſceptatur, inſit legi
tima cauſa, per quam ad reſtitutionem
perueniatur, primùm vt, quam repudia-
uerat, hæreditatem aſſequatur, quia lu-
croſam crederet: demum deſerendam
probet, ꝙ verè damnoſa ſit. Et hæc eſt
pura & vera ratio, quare in eo § reſtitu-
tus, is eo loco reſtitutus fuerit, non autẽ,
vt putauit Bart. quia potuit ab initio ſua
reſtitutione non vti. A qua Bartoli conſi
deratione deſciuit etiam Petrus gloſſe-
matarius, in ea l. fin. Sic intelligis, fuiſſe
eo loco conceſſam reſtitutionem in eo
§. reſtitutus, quia damnoſam eſſe hæredi
tatem apparuit: qui tamẽ non abnuam,
debere etiam aliud extremum concur-
rere, puta, non fuiſſe prius reiectam reſti
tutionẽ in integrum, vt eſt in ea l. j. C. ſi
4 ſæpius. Vbi ſi poſt Proconſulis ſententiã,
in minorem latam, minor ſe reſtitui pe-
tierit, & obtinuerit. fruſtra ab eo rurſus
eam reſtitutionis litem denuò debere a
gitari, quòd appellaſſe, ſi ei diſplicuerit
ſententia, potuerit: ita vt ſi in ea ſit æta-
te cui ad appellandum ſubueniri ſoleat,
reſtituatur, modò appellationis tempora
non exciderint. Et ita ex his habes duas
hac in re concluſiones communes: Pri-
ma, reſtitutum minorem, vt quam repu
diauerat hæreditatem, denuò eã adeat,
tandem poſſe reſtitui, ut eã, ſi volet, deſe
rat. Secunda, non eſſe ſecundę reſtitutio
ni locum, ſi à prima minore excidiſſet,
niſi noua cauſa, & quæ iuſta ſit, ſuperue-
niente. Et ſi exactè id cõſideres, tota vis
huius puncti conſtituta eſt in prima reſti
tu. vt admitti, vel non admitti debeat,
ſi primùm conceſſa ſeu reiecta fuerit:
quia etiam priore caſu, cùm admiſſa eſt,
dicitur ineſſe cauſa, ob quã denuò cõce
ditur: vt ego ſuprà demonſtraui. & ita
duobus his exemplis agnoſcis cauſam in
eſſe. quæ eſt crebrior declaratio ad eum
articulum, C. ſi ſæpius in integ. reſtitutio
poſtulata fuerit, & quomodo is debeat
intelligi. Hæc tamen omnia non reſol-
uunt, me iudice, obiectũ illius §. vbi au-
tem puerilis, qui textus tam præfatis o-
beſſe videtur, vt ibi ſit falſa gloſſa ſpe-
5 cialem eſſe caſum: quæ tamen nullam
ſpecialitatis rationem aſsignauit. Caſtrẽ
ſis verò ibi hanc ſpecialitatis cauſam ſic
expendit, ideo filium à ſecunda reſtitu-
tione eo caſu repelli, quia iam primùm
6 aduerſus paternam aditionem fuiſſet re
ſtitutus, potiſsimùm ob paternam reue-
rentiam & obedientiam: cuius oppoſi-
tum ſtatuendum credidit in caſu eius
§. reſtitutus, vbi de reſtitutione contra
propriam aditionem eſt quæſtio: quaſi
duo hæc ſint diuerſa, contra patris adi-
tionem, & propriam, reſtitui. Quæ eius
7 conſideratio, etſi in ſe plurimum æqui-
tatis & rationis habeat, non tamen abſo
lutè mihi concludens videtur: quippe
quæ ſit ab eius textus finali ratione diſsi
milis, & prorſus alien. Et vt hanc opinio
nem comprobem, his rationibus agor:
Quod enim in eo textu diſponitur, eſt,
ne fiant leges ludibrio, eandem ſæpius
complecti & reſpuere hæreditatem: qua
ſi lex talem variationem & inconſtan-
tiam ponderandam dicat, & eius cauſa
ita ſtatutum fuiſſe: non autem, vt id ad
ſpecialitatem referri debeat: atq; id pri-
ma manu poſſe in Caſtrenſem adſerri
iudicaui. à cuius tamen ſententia diſce-
dendum non puto, qui pro veriſsimo ha
beam, ob paternam reuerentiam filium
8 à ſecũda reſtitutione eo §. repelli. Cùm
enim pater legitimus ſit adminiſtrator
bonorum filij, vt lex ei vſumfructum ta
liũ bonorum deferat, nonne debuerat
filius patrem in omnibus reuereri, &
aditionem hæreditatis, quam fecerat,
approbare? quem etſi ad id alliga-
ret paterna reuerentia, voluit lex ni-
hilominus poſſe eum contra pater-
nam aditionem reſtitui, ſi ſe ex ea læ-
ſum doceret: in quo non modicus in-
eſſe cenſetur patris contemptus, cùm
potiſsimum lex vnam eandemque

eſſe perſonam effingat, vt in l.final.C: de impube.& alijs ſubſt.imò dicat, parrẽ plus filium, quàm ſeipſum, diligere, argu men.l.iſti quidem.ff.quod metus cauſa. ita vt ob eam commemorationem paternam non admittatur denuò filius ad eius aditionis, quàm fecit, reſtitutionẽ: quod ſatis deſignanr verba eiuſdem §. vbi. Si enim, quod fecit pater, filius ratũ non habuit, & ob hoc reſtitutus eſt, quomodo ferendus eſt, contrarium amplectens iudicium, quod poſt patris volũtatem contraria affectione ſpernendum eſſe exiſtimauit? quaſi eius §.fin. inrentio cenſeatur ad eam patris negligentiã referri. Et ita ſecundum hanc declarationem is §. vbi autem pucrilis, continet exemplum omnino diuerſum, & ſeparatum à caſu eius §.reſtitutus, ſi potiſsimũ ita, vt docui, intelligendum probaueris. Habes igitur ex his omnibus veram, & puram enucleationem aſſumpti thematis, quod eſt minotem reſtitui, vt quam deſeruit hæreditatem, demum adeat: poſſe etiam de nouo reſtitui, vt eam relinquat. ex quibus incidenter excuſſa fuit materia eius tituli, an & qñ ſæpius poſsit peti reſtitutio in inregrum: demũ ad hæc annexa eſt non inelegans declaratio ad eum §. vbi autem puerilis.

Quæ forma obſeruari debeat, cùm aduerſus hæreditatis aditionem petitur à minore in integrum reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Petita aduerſus hęreditatis aditionem à minore reſtitutione, quare iudicis decreto creditores hęreditarij citandi ſint?*

2 *Minor adita hęreditate cum hęreditarijs creditoribus quaſi contraxiſſe, & ad debita hęreditaria perſoluenda ſe adſtrinxiſſe cenſetur.*

3 *Hæreditate à minore adita, & creditoribus per tres menſes expectatis, nec comparentibus, minor vel ſine periculo reſtitui, vel ab hæreditate diſcedere poteſt.*

CAPVT CXXXIII.

NVnc bono ordine excutiendus ſe offert articulus, quis modus, quæ denique forma obſeruanda ſit, cùm aduerſum hæreditatis adirionem implotatur reſtitutio. Cuius puncti enodationem facilius aſſequere, ſi, quod ad hanc rem facit, præmittendum duxeris, quod deſumitur ex Authentica, ſi omnes C. ſi ſe ab hære.abſt.in qua diſponitur, eſſe ante oĩa citandos quoſuis hæreditarios credi
rores: idq; decreto à iudice dato, quæ ſo
1 lennitas, ideo deſideratur, vt ij obijcere
poſsint, quod in minorem vrgere puta-
bunr: fortaſſe allegaturi, hunc nulla legi-
tima occaſione duci, quòd velir hæredi-
tarem repudiare, quia ſit lucroſiſsima.
2 Nec ab re audiendos lex uoluit: quia
adita hæreditate minor, cum ipſis quaſi
contraxiſſe cenſeatur, & ita ſe ad debita
hæreditaria perſoluenda adſtrinxiſſe, vt
eſt in l.apud Iulianũ.§.hæres.ff.ex quib.
cauſis in poſſ.eatur. Solet etiam in eadẽ
Auth.ſi omnes, annotari, ſecundo loco
requiri, ur per tres menſes expectari cre
3 ditores debeant: intra quos ſi non appa-
ruerint, poterit ſine periculo minor re-
ſtitui, uel ab hæreditate diſcedere: hoc
primùm tamen ſummariè docto, dam-
noſam eſſe hæreditatẽ: & ita ex ſua adi-
tione plus damni, quàm vtilitatis aſſecu
turum. Cæterum ubi omnia hęc tracta-
buntur, debebit prouidere Iudex, rex
hæreditarias exactiſsime cuſtodiri?& ea
diligentia, ut nihil detrimenti cre-
ditoribus accedat, quod adhuc
plenius deſcribitur in §.ad
hæc quoq;.in Auth.vt
ſponſa.larg.colla.9.
Atq; hæc eſt for
ma, ea in re
requiſi-
ta.

Creditores ſi adſint iudicio, an num ſic præſentes citandi ſint?

SVMMARIA.

1 *Citatione creditorum, ſi adſint iudicio, non eſſe opus, ex ſententia communi: id tamen limitatur ex opinione Baldi.*

2 *Creditor ſi agitata reſtitutionis lite, iudicio fortè interſit, vtrum ita non citatus ad reſpondendum, aut exceptiones ſuas proponendum à iudice compelli queat? de quo latius num 5.*

3 *Citatio præcedens eſt quaſi iudicij ſubſequuturi præambulum.*

4 *Citatio prodiens ab ore iudicis ad creditorem præſentem ſolennis, ac ſpecialis citationis vim habet.*

5 *Inter citatum comparentem, & præſentem in iudicio ſe defendentem quid interſit?*

CAPVT CXXXIIII.

SVbrilis tamen, & acutus Lector poterit hoc loco non inelegantem proponere quęſtionem: nam cùm prædiximus, citandos eſſe creditores, quid ſi iudicio præſentes fuerint? exigetur num tali caſu citatio? In quo crebrior apud Docto.
1 inualuit opinio, non eſſe citatione opus. Fit enim citatio (quod hi aiunt) vt pars compareat: quæ ſi pręſens ſit, quid eſt alia declaratione opus? Solet autem diffuſiſsimè ſimilis quæſtio excuti à Scribentib. in l j. ff. de in ius vocan. ad quos te confugere oportebit, ſi vberiorem huius articuli explanationē deſideres. Nec ignoro, concluſum ab eis eodem loco, ſecundum Doctorum ſententiam præſentem in iudicio citari non debere: ſecũdum quam videtur poſſe reſolui propoſita quæſtio. Tamen Bald. in ea Auth. ſi omnes, exiſtimauit determinationem illam communem aliquo egere temperamento, & ita eſſe intelligēdam, modò creditores eo animo iudicio adfuerint, vt ibi comparerent: quaſi nolit, id debere procedere, ſi eò ex abrupto & improuiſo aduieniſſent, per l. defendente. ff. de auth. tut. ad quod etiam aſſerit facere, l. 2. C. quomo. & quan. iudex. in illis verbis: Aduerſus eos qui admoniti, iudicio adeſſe tamen noluerunt. quæ dicit, à ſe tantùm diſputationis cauſa proponi: qui tandem poſtremo loco fatetur, creditoris pręſentiam ſufficere, etiam non præcedente citatione, aut ſi non acceſſerit monitio, arg. l. de vnoquoq;. ff. de re iud. A me tamen, quæſtionem hanc vtcunq; exquirente, perſpectum eſt, attendi ea in re debere, quæ in ſequentem proximæ quæſtionis deciſionē adferuntur: ad quæ
2 ſi animaduerteris, facilis erit tibi eius ſcrupi cognitio. Quid enim? ſi dum reſtitutionis lis agitaretur, viſus ſit adeſſe iudicio alter ex creditoribus, qui tamen ad eum actum citatus non fuerat? nonne is poſtulare poterit, vt reſpondere nō cogatur, & ſi quam contradicendi cauſam habeat, eā proponat: facta primùm declaratione, de qua re agatur: patefactis etiam cauſæ meritis, quò ipſe perfectius, & ſolidius poſsit petitioni ſatisfacere? Exiſtimauerim autem, hoc caſu nō poſſe hunc cogi, qui ad id reſpondeat, modò allegarit ſe eò paratum aut inſtructum non veniſſe: nec prius ſciſſe, an num ea reſtitutionis lis agitaretur. quod in dubio neſciſſe præſumitur, cùm non præceſsiſſet citatio, quæ ſolet dici eſſe
3 præambulum iudicij. poterit tamen à iudice terminus huic pręfigi, intra quem is poſtmodum reſpōdere teneatur: nec erit citatio ſpecialior magis requiſita, ſi hoc ſufficiat, cùm ab ore iudicis prodeat, qui
4 aliàs ſolet tales citationes ſuis demādare apparitorib. & hoc caſu ſatis citatus iudicabitur, quia eum latere non poſsit negotium: atq; hęc præſtitutio eūdem effectum producet, quem ipſa citatio. Et ſecundum præſcripta eſt declaranda, & intelligenda l. furioſo. ff. de re iudic in qua diſponitur, partem in iudicio præſentem, vbi citata non fuerit, à iudice de actu, cuius eſt controuerſia, certificandam, aliàs is actus tanquā contra

abſentem factus reputaretur. Quòd eſt ad meram confutationem eorum, qui
5 cenſuerunt, nulla alia eſſe opus certioratione: quorum ſententiæ adeſſe non poteſt, partem præſentem poſſe auſcultando facilè aſſequi, quid in iudicio tractetur, & ita inutilem ſuperuacaneamq; eſſe præfatam admonitionem. Nam etſi id ab ea percipi poſſit, quum tamen ex inopinato, & præter ſpem venerit, non præſumitur paratus acceſſiſſe, nec in promptu habere, quid reſpondere poſſit, vbi illa iudicis expreſſio debeat neceſſariò interuenire, quo hic manifeſtè eorum quæ tractantur, fiat certior, & vt ei præfigatur cõparendi terminus. Huic autem declarationi ſatis aſſentiunt Doctores in l.j.ff.de in ius vocand. vbi aſſerunt, diuerſa eſſe hęc duo, vt citatus com
6 pareat, aut ꝙ præſens in iudicio ſe defendat, & tueatur: ita vt etiam ibi reſoluerint, non poſſe eum, qui eſt in iudicio repertus, non tamen ad id citatus, à iudice compelli ſuas exceptiones proponere. quum non fiat citatio ob ſolã comparitionem, ſed vt qui citatus eſt, ſuas exceptiones propoſiturus adſit iudicio. quod eſt ex mente Bald. in l. cùm fratrẽ. C.de his quib. vt indig. Sic ex his habes, quomodo declarari aſſumptum thema debeat, An creditor, qui in iudicio præſens reperitur, ſit citandus? & in hoc reſolui, vt de re, quæ in iudicio tractatur, certiorandus ſit.

Vtrùm nominatim citari creditores debeant, aut ſi generale proclama ſolùm exigatur?

SVMMARIA.

1 *In citandis creditoribus nihil præter generale proclama deſiderari ſecundum Bart. cuius ſenſus vberius ab Auctore declaratur.*

2 *Creditores ex ſola generali, & confuſa proclamatione contumaces iudicari non poſſe, ſecundum nonnullos.*

3 *Generale proclama, quomodo, & quando valeat?*

4 *Citationis auctorizatio in praxi Burgundiæ vſitata quid vocetur?*

CAPVT CXXXV.

ADijcitur his concluſio, à cęteris diuerſa, eidem tamen materiæ omnino connexa, potiſſimùm an citari creditores
1 nominatim debeant, vel ſi generali edicto id poſſit effici. Fuit autem Bar. in ea Auth. huius ſententiæ, nihil aliud quàm generale proclama deſiderari, per l. ſi eo. C.de remiſ. pigno. Sed hanc eius ſententiam putarunt alij debere procedere, vbi incerti eſſent creditores, vt eſt in § ſi verò abſint. in Authent. de hæred. & Falc. quaſi velint, data eorum certitudine, & vbi ſcitur, quinam hi ſint, tunc eſſe ſpecificè citandos: autumantes, non poſſe creditores ex ſola generali, & confuſa
2 proclamatione contumaces effici, argu. l. pen. ff. de decret. ab ord. fac. Ipſe tamen crediderim, ſatisfactum generali proclamate, modò diligentiſsimè inueſtigarit minor, quinam ſint creditores hæreditarij. poterit enim id in vicinis locis perquirere, ita vt facta fide iudici eius diligentiæ, facilè ab eo citationem impetrabit, quam per proclamata generalia
3 exequi curabit, in his potiſsimum locis, in quib. ſuſpicabitur eſſe creditores hæreditarios. Solet autem hæc forma in praxi obſeruari: ita vt benè, & aptè ſint locuti, qui putarunt, generale proclama ſufficere: ſed qui perfectius rem abſoluiſſent, ſi adiecisſent, cum eo debuiſſe adeſſe eam, cuius iamiam meminimus, diligentiam. Simile ſolet etiam per praxin Burgundam in beneficialibus litibus introduci, vbi maximè altera partium lite pendente deceſſit. Fit enim mandante iudice, vt qui ex collitigãtib. ſupereſt, curare debeat, vt per edicta publica citentur ij, qui ius in beneficio, de quo eſt diſceptatio, prætendunt, aut ſi ſua putarint intereſſe: & ita ea ſolennitate præmiſſa,

miſſa, Senatus Dolanus paſsim declarat citationes, quæ fiunt in beneficij loco, debere eundem effectum producere, ac ſi perſonas eorum qui principales ſunt, comprehendiſſent. & hoc eſt, quod in eadem praxi appellamus citationis au-
4 ctorizationem. Sed hoc eſt ſanè intelligendum, vt potiſsimùm neſciretur, quinam hi eſſent ius prætendentes: quia ſi id notum eſſet, quamuis à prouincia tũc hi abeſſent, eſſet tamen his ſemel, & in initio denunciandum. quare iudex eſt ſolitus in eum caſum, requirente id parte, ob abſentium citationem (quod aiũt auctorizare) primùm præſtituere locum, in quo debeat fieri: adiecto hoc temperamento, vt teneatur parti abſenti notum id facere: aliàs non valeret actus. Agnoſcis igitur, an, quando, & qua forma citandi ſint creditores hæreditarij, vbi contra hæreditatis aditionem à minore petitur reſtitutio, & generale proclama ad citationis effectum, & validamentum ſufficere.

An cùm reſtitutionis cauſa aduerſus hæreditatis aditionem tractatur, debeat concedi reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis in integrum cauſa, ſi aduerſus hęreditatis aditionem tractetur, quæ & quot conſideranda ſint? ex ſentẽtia Cyni.*

2 *Reſtitutionem ſi quis ſimpliciter, & incidenter implores, litis conteſtationem non eſſe neceſſariam; ſecus ſi ad dandum aliquid, vel faciendum admitti petas, ex Cyno.*

3 *Litis conteſtatio ſecundum Baldum ſemper neceſſaria, quocunque tandem modo negotium reſtitutionis tractetur.*

4 *Oppugnatur Cyni diſtinctio, num 2. adducta rationibus, & exemplis in textu comprehenſis.*

5 *Reſtitutionem qui proſequitur, reſcindens & reſciſſorium iudicium cumulare ſolet.*

6 *Excutitur Baldi ſententia, num 3. allata, & ad l. defendente. ff de auctor. tut. exactiſſima declaratio ſubnectitur.*

7 *Reſtitutionem in integrum incidenter propoſitam ſententię exequutionem impedire, ex ſententia Bartoli, quam Auctor limitat.*

8 *In incidenti reſtitutione in integrum agitanda nulla opus eſſe litis conteſtatione, ex ſenſu communi.*

9 *Incidens reſtitutio non niſi audita parte, ventilari poteſt: quę ſi reſtitutioni conſentiat, non eſſe opus litis conteſtatione, ſecus autem ſi diſſentiat.*

10 *Reſtitutio incidẽs, quo modo & ordine proponatur?*

11 *Reſtitutio ſi incidenter tractetur, ſufficit in principali fieri litis conteſtationem.*

12 *Reſtitutio ſi contra certam perſonam imploretur, & de pœna exigenda quæratur, requiritur cauſę cognitio & ita litis conteſtationem, cęteraq; iudicij acta interuenire neceſſe eſt. Abbas.*

13 *Litis conteſtatione opus non eſt, vbi contra certam perſonam non impetratur reſtitutio, Abbas & de eo latius, num. 15.*

14 *Reſtitutio aduerſus incertam perſonam peti dicitur, ſi contra hęreditatis aditionem expoſtuletur.*

16 *Litis conteſtatione, maxime præſentib. partibus opus eſt, ſi contra ſententiam diffinitiuam petatur reſtitutio.*

17 *Litis conteſtatio, quando & quatenus non videatur neceſſaria, vbi reſtitutio petitur contra ſententiam diffinitiuam, latam ex contumacia?*

CAPVT CXXXVI.

HVius autem articuli diſcuſsio pendet ab alterius pũcti deciſione, Vtrùm in cauſa reſtitutionis in integrũ ſit litis con-
1 teſtatio neceſſaria? Pro cuius difficultatis reſolutione Cyn. ſub ea Auth. ſi omnes, putauit conſiderari duo debere: Primum, ſi per reſtitutionem in integrum, qui eam implorat, ſe ad aliquid dandum vel faciendum admitti petierit. eſſe au-

tem cò caſu litis conteſtationem neceſſariam: quia ſententia, quæ ſuper ea eſt ferenda, diffinitiua eſſe debeat, argu. l. Papinianus exuli ff. de mino. Secundum eſt, ſi ſimpliciter & incidenter petatur reſtitutio, quamuis per eam ad obſtaculi
2 ſummotionem procedatur, tamen cùm incidenter, & non principaliter, ſit de ea quæſtio, poſſe ſine litis conteſtatione iudicium ſubeſſe: hæc Cyn. ſua doctrina. A cuius ſententia defecit Bal. ſub eadem Auth. ſi omnes, vbi fixo animo tuetur ſemper neceſſariam litis côteſtationem,
3 quocunq; modo tractetur reſtitutio in integrum. Quem ad id mouit, quia litis conteſtatio ſit de iudicij ſubſtantia, & ipſius litis baſis ac præcipuũ fundamentum, vt eſt in Auth. offeratur. C. de litis conte. Cuius opinioni, tanquam æquiori, & quæ ſit rationabilior, hæreo: qui id in propoſito exemplo apertius, quàm ipſe fecerit, doceo. Nam cùm minor ſe reſtitui implorat, vt ab hæreditate, quã primùm adijt, abſtineat, lex ideo citandos iuſsit creditores, vt hi contra minorem audiantur, puta, eis docere volentibus, lucroſam eſſe hæreditatẽ. Sed, quæſo, an hæc poſsint, niſi per inficiationem intẽtionis minoris? ex qua nonne, quæſo, ſecundum iuris communis diſpoſitionem reſultat litis conteſtatio, vt eſt in Authen. offeratur? Ad hoc memini, me quandoque intellexiſſe, imò præſentem adfuiſſe ventilationi plurium litium reſtitutionis in integ. quas ſcio contradictorio iudicio, & plenè auditis partib. diſcuſſas, in quibus acceſsit litis côteſtatio: ſubſequuta demum reſpectiuè vtriuſq; partis probatione, omnibuſq; alijs iuris ſolennitatibus, ad litium & cauſarũ inſtructionem requiſitis, tunc obſeruatis. Loquor ipſe de eo caſu, vbi de reſtitutione in integrum contra hęreditatem aditam ageretur. Quod etiam exemplo alio accidiſſe iã memoria teneo in quodam, qui contra diuiſionem, ab ipſo cum fratrib. factam, quia per eam enormiſsimè læſus eſſet, peteret ſe reſtitui. Nec hactenus, quod ad praxim attinet, ſcio teſtificatum, an num in reſtitutione in integrum deberet adeſſe litis conteſtatio: & quaſi vno ore eatur in hanc ſententiam, litis conteſtationem requiri: vt ea de re
4 mihi non applaudat, quam præmiſimus, Cyni conſideratio, vbi eſt aliquid dandum ſeu faciendũm, tũc eam deſiderari. quod & alio confutatur documẽto. So-
5 let enim, qui reſtitutionem proſequitur, reſcindens & reſciſſorium cumulare iudicium, ſaltem id fit frequentiſsimè: & ita concluditur, vt ſummoto obſtaculo reſtituatur: & tamen Cyn. diuerſa eſſe hęc duo cenſuit, vbi petitur reſtitutio ad dandum, ſecus de ſi obſtaculi ſolo impedimento tractaretur. Præterea, nonne ſublato impedimento, eò ſemper denenitur, vt aliquid dari fierive debeat? Quod vt perfectius intelligas, aſſume exemplũ minoris ab hæreditate abſtinere volentis: ſolet enim eius animus eò dirigi, vt is actus aditionis ſimilem, & parem ſtatum induat & aſsumat, ac ſi ipſe nunquam primum hęreditatem adijſset: cui hoc accedit vtilitatis, vt poſt modum à creditoribus non poſsit conueniri aut compelli. Quod etiam adaptari poterit caſui, & exemplo diuiſionis hæreditatis reſcindendæ. Nam reſciſſa diuiſione, cogitur aduerſa pars longè meliorem, & pinguiorem bonorum hæreditariorum portionem minori concedere: ita ut ex talis obſtaculi reſciſione ſemper dandum aliquid reſultet: quaſi ea duo connexitatẽ magnam inter ſe habere cẽſeantur. Atquè ex his futilem manere illam Cyni ſententiã, ipſe iam intelligis. Iam verò poſt hoc animaduertere licebit ad id, quod diſputando excutit Bal. in ea Auth ſi omnes, vbi refert, cũ à minore aut alio incidenter reſtitutio in integrum proponitur, nulla tunc eſſe opus litis conteſtatione, per l. defendente. ff. de aucto. tu aiẽs,
6 talem tex. eſſe ad id notabilem, & ſecundum eius deciſionem præſcriptam concluſionem ab omni ſcrupo alienam. Eius autem l. defendente, caſus eſt talis: Defendẽre tutore, pupillus ex côtractu condemnatus fuerat: deinde adoleſcente facto, curator ei datus fuit, quem tandem pro executione ſententiæ pars aduerſæ

con-

conuenit, ſi poſtmodum coram iudice
curator declararit, pupillum à bonis pa-
ternis abſtinere velle, ſeq; eius adulti no
mine hoc effecturum, cenſebitur tali ca
ſu adulto conſultum, vt ſalter liber à ſen
tentia maneat. Ex quo textu deſumi aſ-
ſerit eo loco, vlteriorem controuerſiam
7 non interuenisse: quia reſtitutio, cuius
tunc erat quæſtio, fuiſſet incidenter pro
poſita, & ſine alia maiori perſcrutatione
conceſſa, quam etiam lex indulgendam
probaſſet: & ita manere firmam hãc opi
nionem, non eſſe, reſtitutione in integrũ
incidenter propoſita, litiſconteſtationẽ
requiſitam: quod putauit ita temperan-
dum, vbi potiſsimum iudex conceden-
dam probat, nec refutari debere conij-
cit: nihil aliud in ſuæ opinionis tutelam
adferens, quàm eam l. defendente. Mi-
hi tamen eius textus mẽtem pro ocium
exquirenti, adfuit primo iudicio nihil
ad rem conducere: quod ego ſequenti-
bus puto me planè demonſtraturum.
Nam ſi primùm inſpexeris Bartol. ad eã
l. Summarium, quo ipſe eius veram &
puram mentem comprehendi credidit,
ex eo intelliges verum eſſe, vt poſsit inci
denter reſtitutio in integrum proponi,
& ita ſententiæ executionem impediri:
ſed quòd eo textu decidatur neceſſariã
non fuiſſe, hoc ex eius verbis nullo mo-
do deſumes. Aies forſitan, id ſatis tacitè
ex eadem l. deprehendi, quia citra diſpu
tationem aliam cõceſſa fuerit reſtitutio:
reſpondebo, non etiam l. eadem abne-
gatum, quin pars aduerſa audiri potue-
rit & debuerit, & tandem reiectis eius
exceptionibus reſtitutio concedi. Quin
imò fatendum eſt, fuiſſe in dubio li-
tem conteſtatam, quia id ex ipſa actus
ſubſtantia procedat & deriuetur. Nã etſi
declarit curator, adultum à paternis bo-
nis abſtinere: hoc tamen non efficit vt
ad id ſtatim & incontinenti ſit admit-
tendus, quaſi oporteat partem aduer-
ſam audiri: vt ſciatur, Velitne eam ab-
ſtentionem impugnare, quia fortaſſe ſit
hæreditas locupletiſsima. Succurrebat
etiam vnum aliud, l. illam defendente,
doſſe alio ſenſu & interpretamento de-
clarari, vt illius ſenſus ſit, vt ibi nulla re
ſtitutionis quæſtio tractetur. Nam quũ
primum ex paterno cõtractu conuentus
pupillus fuiſſet, deinde ad ſententiæ exe-
cutionem tenderetur, curator poſtea da
tus, ita effatus eſt: Ego adulti nomine à
bonis paternis abſtineo. Quæ verba ni-
hil aliud deſignant, quàm ſi dixiſſet, Sen
tentiæ executioni conſentio, & vt ex in-
tegro, quæ à patre bona minor eſt aſſecu
tus, aſſumantur: ac ſi is ſuis renunciaſſet
bonis, idq; citra aliam in integrum re-
ſtitutionem. Quem textum ſi ita decla-
randũ probaris, videbiturne tibi alienus
ab eo, ad quod eum allegaſſe voluit Bar.
reſtitutionem in integrum incidenter
propoſitam, ſententiæ executionem im
pedire? In quo, quæſo, cogita: qui tamẽ
non abnegem, ſequendam eſſe Bar. in-
ductionem, penſatis potiſsimũ eius tex-
tus verbis, Abſtinuit à bonis paternis:
præſupponentis, aditionem hæredita-
riorum bonorum omnino præceſsiſſe,
aduerſum quàm neceſſariò erat opus re
ſtitutione, quòd per eam manſiſſet inſo-
lidum creditoribus hæreditarijs adſtri-
ctus: nec ſat fuiſſet, ſimpliciter bonis re-
nunciare, & ea creditoribus offere. Cùm
enim hic in totum adſtrictus eſſet credi-
toribus, an hunc ſubleuaret ab eo onere
citra reſtitutionem in integrum renũcia
tio? nõ ſanè: quia ſi aliàs remedio ordina
rio ab eo nexu vellet liberari, opus eſſet
bonorum ceſsione. Quare fatebor per
eam l. defendente, intentionem Bar. pro
bari, & ita reſtitutionem, de qua ibi agi-
8 tur, incidenter fuiſſe propoſitam: ſecun-
dum quam habes, in incidenti reſtitutio
ne in integrum agitanda, non eſſe opus
litiſconteſtatione. quæ eſt crebrior & re-
ceptior apud Doct. opinio: cum qua ta-
men adhuc non planè quieſcit animus.
me enim in oppoſitam trahit ſenten-
9 tiam quòd non aliter poſsit ventilari ta-
lis incidens reſtitutio, niſi pars audiatur:
quę ſi reſtitutioni conſenſerit tunc ceſſa
bit omnis dubitatio. quòd ſi ei refra-
getur, & planè diſſentiat, neceſſaria
erit litiſconteſtatio, quàm certum ſit
ex partium aſſertione & inficiatione
cau-

cauſari: vt eſt in c.1.de litiſcon. in 6. Diſ
ſoluitur tamen hic ſcrupus, benè intelle-
cto,& funditùs excuſſo negotio,quomo
10 do proponatur incidenter reſtitutio. Fit
enim hoc modo & ordine: Minorem ex
contractu,cum eo à te celebrato, coram
iudice pro contractus complemento cō
ueniſti: interim cùm diſcutietur princi-
pale negotiū,poterit minor ſe tali contra
ctu enormiter læſum proponere. quod
dicetur ab eo incidenter fieri, quia ipſe
litem non ſuſcitauerit, ſed fungatur rei
officio: vbi ſi litem intentaſſet, ſecus eſ-
ſet ſtatuendum Sic cum ea incidens re-
11 ſtitutio cum principali tractetur, ſufficit
in principali negotio litem conteſtari, vt
non ſit opus, quod ad incidens attinet,
alia litiſconteſtatione,quòd maximè de
ciſio & determinatio principalis cauſæ
ſopiri cum incidenti debeat. Solet quip
pe principaliter ad contractus obſeruan-
tiam agi, contra quam minor læſionem
proponit: quā ſi efficaciter probarit, aut
ab ea defecerit, ſecundum id cogetur cō
tractui ſtare,vel ab eo reſilire. Latius ta-
men & vberius id à me ſuprà habuiſti,
num principaliter ac incidenter peti aut
proponi poſſit reſtitutio in integrum?
Solet etiam Panor. attingere eundem ar
ticulum in c.2.extra,de offi.iud.quo lo-
co ipſe hac diſtinctione vtēdū exiſtima-
uit,ſi contra certam perſonam implore-
tur reſtitutio, & de pœna exigenda ſit
quæſtio, tunc eſſe cauſæ cognitionē ne-
12 ceſſariam:& ita libellum, litiſconteſta-
tionem,ac cætera iudicij acta, debere in
teruenire, arg.l Papinianus. §. vlt. ff.de
min. Quòd ſi contra certam perſonā nō
impetretur, non eſſe opus litiſconteſta-
13 tione,per Authenti.ſi omnes. C.ſi ſe ab
hære.ab. Dicitur autem aduerſus incer-
tam perſonam peti, ſi contra aditionē
hæreditatis expoſtuletur. nec ſecūdum
14 ipſum aduerſabitur ſaltem citandos eſſe
creditores hæreditarios: & ita cum eis
agi: ſic de incerta perſona non tractari,
quia etiam,his non comparentibus,pro-
ceditur,& nihiloſecius de reſtitutione in
integrum, aut concedenda aut abnegan
da agitur. Quandoq; etiam aſſerit, im-
plorari iudicis officium, nec requiri ali-
quam cauſæ excuſſionem: contra etiam
certam non agi perſonam: & eo caſu li-
15 bello aut litiſconteſtatione nō eſſe opus,
puta,ſi petatur tutor pupillo,l.ſcire opor
tet.ff.de excuſ. tuto. Bar.verò in l.fin.ff.
ex quib.cau.maio.refert,ſi contra defini
16 tiuam ſententiam petatur reſtitutio,eſ-
ſe litiſconteſtationem faciendam, maxi
mè præſentibus partib. quia talis reſtitu
tio vim appellationis habeat,ſeu illi æq-
polleat: & vt in appellationis inſtantia
reſtitutio eſt requiſita, ita & reſtitutio-
nis litem. Quòd ſi pars eſſet condemna
ta definitiuè ob contumaciam, tunc cre
17 didit,etiam lite non conteſtata,procedi
poſſe,per Auth ſi omnes.C.ſi ab hæred.
abſti.hæc ille: cuius primum dictum ſe-
quitur præfato loco Abbas, quaſi æquū
ſit, vt quum partibus præſentibus, peti-
tur aduerſus ſententiam reſtitutio, ſit
opus litiſconteſtatione, per c.2.de offic.
indic. Quod verò ad poſterius attinet, ip
ſe ab eo deficit,qui ſentiat, eam cauſam
plenariam iudicari debere, è qua graue
reſultat præiudicium,ita notante glo.in
l.iudices.C:de iudic.& nemo ſecundum
eum diffitebitur, de graui præiudicio &
incommodo agi, quum de retractanda
ſententia contenditur. Nec ſecundum
ipſum obeſt Authen.ſi omnes, quum lo
quatur, vbi petitur reſtitutio non aduer
ſum certam perſonam, ſed in genere cō
tra omnes, ſua intereſſe putantes: vnde
iure optimo nemine comparente, aut
intereſſe prætendente, tunc citra litiſcō-
teſtationem fertur ſententia: quæ tali ca
ſu non eſt neceſſaria,quia non poſſit fie-
ri litiſconteſtatio,niſi ſit aliquis, cū quo
is actus concipiatur. Ego verò vtrunque
benè & aptè loquutum exiſtimauerim,
potiſsimū Bartolum,qui ſenſit, non eſſe
litiſconteſtationem neceſſariam,vbi pe-
teretur reſtitutio contra definitiuam,la-
tam ex contumacia, modò nullus in ea
reſtitutionis ſententia compareret: ſed
vbi defenſor adeſſet, veriorem exiſti-
mo Abbatis ſententiam,vt debeat lis cō
teſtari. quam abſorbere ſeu extinguere
nequit, quòd ſit lata definitiua per con-
tuma-

tumaciam: quia poterit nunc aduerſarius dicere contra reſtitutionem, quæ imploratur, quòd concedi non debeat, & ſufficientes ad id cauſas proponere, vt meritò ſit opus litiſconteſtatione. Et ita, parte comparente, puto opus litiſconteſtatione, quamuis ſit lata definitiua ex contumacia: ſed ſi intellexeris Barto. vt paſsim communiter declaratur, non video quomodo is aptè defendi.

Si minor ex creditoribus citandos quoſdam curarit, alios verò omiſerit, an ex eo inualidabitur reſtitutionis in integrum iudicium?

SVMMARIA.

1 *Creditoribus abſentibus non omnibus citatis nihil præiudicari in iudicio reſtitutionis ſecundum aliquos, idq́ latius declaratur num 4.*

2 *Creditorum maiorem partem, ſi liti adſit, reliquis obeße, litemq́ valere confirmatur à nonnullis, ſuam ſententiam auctoritate l. quod maior. § ff. ad municipalem, probantibus.*

3 *Diſcutitur opinio Baldi, & l etiam. § fin ff. de minor. verus ſenſus enucleatur.*

5 *Examinatur ſententia eorum, qui partem potiorem in iudicio comparenter abſentibus præiudicare autumarunt. idq́ quomodo intelligendum ſit, declaratur.*

6 *Maiore parte comparente iudicium validari quidem, abſentibus tamen non præiudicari ex ſententia Auctoris.*

CAPVT CXXXVII.

SVbiungetur præſcriptis difficultas, quam attigit Bald. in ea Authent. ſi omnes. Quid? ſi ex creditoribus aliqui legitimè citati fuerint, alios verò à minore prætermiſſos admittas: vtrùm ex tali omiſsione infringatur proceſſus, vel an
1 ſaltem ſubſiſtere, quo ad eos, qui ritè citati ſunt, debeat? Qua in re diuerſæ extiterunt opiniones. Snnt enim, qui ſenſerunt, non fuiſſe abſentibus præiudicatū. Alij verò opinati ſuut, maiorem credito
1 rum partem, modò liti adfuerint, reliquis obſuiſſe, & ita litem valere. Priorē autem ſententiam Baldus ſub ea Auth. aſſeuerauit probari in l. etiam. §. fin. ff. de miuo. ibi, non euocatis creditoribus. Secundam etiam dicit confirmari per l. quod maior. ff. ad municip. Quod tamē ad priorem opinionem attinet, textus is, quem in eam rem allegauit, nihil, me iudice, conducere ad id videtur, qui potius in exemplo, omnino à noſtro diſtin
3 cto, loquatur. In eo enim diſponitur: Si à patris hæreditate reſtitutus minor abſtinuerit, nemine ex paternis creditorib. præſente, vel ad agendū à præſide euocato, reſpondit Modeſtin. decretum ſic interpoſitum, creditoribus nullo modo docuiſſe: quę verba ſatis denotant, nullum ex creditoribus euocatum: & tamē hoc aſſumpto exemplo, fatetur ex his quoſdam citatos comparuiſſe: reliquos verò, quia citati non fuiſſent, defeciſſe. Dicet fortaſſe acutus & ingenioſus Lector, poſſe pro Bald. ſententia eum textū ſic induci, vt cùm habeat, nullum eſſe actum, quia nulli ex creditoribus eſſent euocati: ergo ex oppoſito, ſi ex his aliquos euocandos curaſſet, valuiſſet quo ad eos iudicium. Sed & ea ponderatio non arridet. Nam cùm ibi lex habeat, nullum eſſe actum, quòd nulli euocati fuerint: ſi ritè, & vt decet, ab oppoſito intellectu argueretur, dici debuiſſet: ergo
4 ſi omnes citandos curaſſet, valuiſſet actus: nō ut id ſit ad partem creditorum referendum, quia potiſsimum ad omnes creditores dirigantur eiuſdem textus uerba, ita ut contrario interpretamēto aſſumpto, debeat eadem & ſimilis fieri interpretatio. Et ita hæc priuato iudicio expendebam, cui nihilo ſecius placeat Baldi intentio, quòd ſummam in ſe æquitatem complectatur. Nam qnare fatebere tali iudicio creditoribus abſen-

ſentibus præiudicatum, quibus haud ſciſ ſe licuit, quid ageretur, & ita tanquam ignorantibus condonandum eſſe, argu. l. final. ff. de condition. indeb. Eorum autem ſententia, qui putarunt, maiorem creditorum partem iudicicio comparentem, reliquis abſentibus, etiam non citatis, præiudicaſſe, non eſt apud me omnino probata. Nam etſi à potiore parte afferatur quandoque damnum minori, vt ſaltem debeat actus, de quo tractatur ſubſtere: id iuxta hunc noſtrum caſum intelligi & declarari deberet, ſi res, cuius eſſet quæſtio, connexitatem inter ſe haberet: puta, vbi creditoribus minor eſſet pro vna ſumma aut re alia inſolidum obligatus: ſecus, ſi diuerſa & ſeparata eſſent debita. Quia quantumuis maior pars citata fuerit & comparuerit: mihi tamen abſenti, non citato, & litem ignoranti, haud fiet præiudicium, vbi potiſsimùm, quod mihi à minore debetur, eſt protſus abſtractum, & ab alio credito ſeparatum, & hac ratione ego in eam mouebar ſententiam: quam tamen nō
6 improbandam cenſerem, ſi ſenſiſſent hi à maiore parte validatum iudicium, nō tamen abſentibus præiudicatum, quæ duo ſunt viciſsim compatibilia. Nam quum certum ſit, maiorem creditorum partem quandoque minorem abſorbere ex eo benè ſequitur, potiorem creditorū numerum præſentem actum validaſse: in quo non tractatur de abſentium præiudicio, ſed hoc tantùm diſquiritur, nū debeat iudicari nullum iudicium, aut aliàs ſubſiſtere. Et longè ſatius eſt, vt magis valeat, quàm pereat: hocque vtilitatis accedit ex creditorum citatorum præſentia, quorum maior pars id operabatur: & hoc quòd abſenti minori nihil decedat, euacuat difficultatem, quā ſuprà in oppoſitum præmiſimus: quæ eò tendit, an per maiorem creditorum partem inferatur minori præiudicium. Nam etſi hoc capite dicamus validari à maiore parte iudicium, non ex eo tamē priuabuntur debito abſentes, immò poſtea pro eo conſequendo audientur: & valebit ſaltem iudicium, quo ad præſentes, nec in totum annullabitur. Et ita poteris, quam voles ex præſcriptis, ſequi opinionibus, quibus ſatis hæret Bar. ſuo conſilio quod exorditur Maritus: necnō Bal. in l. j. §. fina. ff. de iur. deliber. quibus locis teſtantur ſimili exemplo, quod ſi in conficiendo inuentario ex creditoribus quidam ſolenniter, & vt decuit, citati fuerint, cæteri verò non, nihilominus valere, quòd ad ritè citatos attinet inuentarium, ſed non ut abſentibus quātum ad excluſionem debiti noceatur. Si iuxta thema præſcriptum validum erit, quo ad citatos iudicium, alijs verò non præiudicabit.

Vtrùm contra abſentes creditores, maiore eorum parte comparente, ſit litiſconteſtatione opus?

SVMMARIA.

1 *In creditores abſentes etiam non citatos, etſi fieri ſententia queat; tamen idcirco litem verè conteſtari non poſſe, ſecundum opinionem Baldi.*

2 *Creditores in iudicio non comparentes, & non citatos, contumaciæ accuſari non poſſe; ideoq́; pro conſequendo debito experiri, iudiciumq́; nouum intentare poſſe.*

CAPVT CXXXVIII.

ADnexum eſt à Baldo ſub eadē Authen. ſi omnes, vnū aliud: quod tamen ego in diſputationem non ſum aliter refricaturus, Vtrùm contra abſentes creditores, maiore eorum parte comparente, ſit opus aliqua litiſconteſtatione? Per quā quæſtionē is præſupponit, maiorē creditorum partem non ſolùm quo ad eos validaſſe iudicium, ſed & abſentibus nocuiſſe, ita vt in eos, etiam non citatos, poſsit ferri ſententia: A quo nihilominus

1 nus primùm intellexiſti me defeciſſe. In cuius tamen reſolutione exiſtimauit ipſe non poſſe verè litem cõteſtari: quia hæc reſultet ex præcedente interrogatione,& ſubſequente reſponſione. Certum autem eſt,abſentes reſpondere non poſſe: vt id Baldus minori conſulat, hos abſentes creditores curet contumaces declarari: quaſi hac via minoris intentioni ſat conſultum credat. Mea autem opinio hac in re eſt,fruſtratoriam & inutilem eſſe præſentem diſceptationem,& plus ſubtilitatis, quàm utilitatis, præ ſe ferre: quia ſi à maiore creditorum parte non noceatur minori parti abſenti,& nõ citatæ, quin ſaltem poſſit poſtea pro decto conſequendo experiri, & nouum iudicium intentare,vbi maximè ſeparata & abſtracta ſunt debita, quid erit in tales abſentes facienda litiſconteſtatio? tantùm abeſt,vt ei rei ſeruiat illa Baldi cõſideratio, quia abſens reſpondere nõ poſſit. Nam etiam in abſentem fertur ſententia præcedente litiſconteſtatione: quia lex fingit, ob eius contumaciam interueniſſe quaſuis iuris ſolennitates obſeruatas: & ea de re bene fuit à Bartolo penſatum, debere à minore creditorum abſentium contumaciam accuſari: in quo ego eius probarem iudicium, ſi in hos præceſſiſſet citatio: ſed quòd hac manu velit eos arguere, ubi ignorarunt motam litem, non agnoſco, quomodo efficaciter id implorari poſſit. Quis enim hos contumaces declarabit, ſi non præceſſiſſe citationem appareat? Et ita ego utroque membro à Baldo diſcedo: ex quibus manifeſtè deprehendis,quàm nõ ſibi bene conſtantia, aut ſuis neruis ſubſiſtentia,ea in re is ſparſerit.

Vt minori per reſtitutionem lex adeſt, ſi hęreditatem adierit, ita & ſi ſibi delatam non agnouerit.

SVMMARIA.

1 *Minor,omiſſa bonorum poſſeſſione in reb' us paternis qua lege reſtitutionis obtineat beneficium?*

2 *Minor etiam ad omiſſa lucra reſtituitur.*

CAPVT CXXXIX.

Quo iure minor aduerſum hæreditatis aditionẽ reſtituitur ita & pari lege ei ſubuenietur, ſi ſibi delatam hæreditatem nõ acceptauerit: quod etiam ad bo-
1 norum poſſeſſionem, in paternis rebus omiſſam,extenditur:ſed ea lege, vt ad conferenda fratribus bona, quæ tempore paternæ mortis eſt aſſecutus, teneatur,l.1. & 2.C.ſi aduer.omiſ. hære. Aſſumit autem hęc concluſio fundamentum ex eo,quòd etiam ad lucra omiſſa reſtituatur minor:cuius rei probationem habes l.ait Prætor.§.hodie.ff.de minor.in
2 qua diſponitur:Hodie certo iure utimur ut & in lucro minoribus ſuccurratur: vt æquum ſit, eum aduerſum omiſſam hæreditatẽ reſtitui debere.& ita cenſeo.

Quomodo pro lucro omiſſo ſubueniatur minoribus per reſtitutionem in integrum?

SVMMARIA.

1 *Reſtituitur minor,ſi res eius veneat,& exoriatur quis qui pluris eam licitetur.*

2 *Minor ſine dolo malo alicuius legatum repudians,vel in optionis legato ita captus vt deteriorem elegerit, reſtitutione dignatur.*

3 *Minori, duas res promittenti, ac precioſiorem incautè danti,ſubuenitur.*

4 *Minor rem vtranq; præſtando,cum ad vnã ſolam teneretur,reſtitui,ſi vult,poterit.*

5 *Minor re ſua ſub pacto addictionis in diem vendita,reſtituitur, tertio meliorem & pinguiorem conditionem offerente.*

6 *Minori de temporis intra quod ad ſuam rem repetendam tenetur anguſtia conquerenti ſubuenitur.*

CA-

CAPVT CXL.

Vonam verò modo intelligi
debeat,in lucro omiſſo mino-
ribus ſubueniri, ego hoc loco
obiter id excutiendum duxi:
in quam rem effingam aliquot non ine-
legantes caſus,in praxi domeſtica pecu-
1 liares. Primus eſt,ſi res minoris veneat,
ac poſtea exiſtat,qui pluris eam licitetur
certum eſt,ad rale lucrũ minorẽ reſtituẽ
dum:quòd & ad eas res extenditur quas
ei ſeruaſſe profuiſſet nec alienaſſe in quo
oportebit Prætorem circumſpectè verſa
2 ri.Si denique ſine dolo malo alicuius le-
gatum repudiauerit vel ſi ita in optionis
legato captus ſit,vt deteriorem elegerit,
etiam eo capire reſtiruẽdus viderur:aut
ſi duas res promiſerit,illam aut illam, &
dederit precioſiorem,erit ei ſubueniẽdũ
3 Deſijt quippe omnibus hiſce caſibus lu-
crum accipere. Nam poſteriore hoc exẽ
plo(vt cætera interim prætermitrantur)
poterar deteriorem dando liberari,l.plu
4 rimum.ff. de iure dot. Eodem modo ſi
vtranq; rem pręſtirerit,quum ramen ad
vnam ſolã teneretur ſi volet,reſtitui po-
5 terit.Reſtituerur eriam re eius ſub pacto
addictionis in diem vendita, ſi interim
tertius pinguiorem & meliorem condi-
tionem obtulerit: Aut etiam,ſi de tem-
pore conqueratur quia rempus cõrractui
6 pręfixum,& intra quod tenetur rem ſuã
repetere,ſir arctum nimis,ita vt intra il-
lud nequeat commodè id pręſtare.

Quomodo ad inſtar minorum in omiſſo lucro reſtituatur Eccceleſia?

SVMMARIA.

1 Eccleſiam impetrato reſcripto propter ſuam quandam ſimplicitatem anni ſpacio non vſam,reſtitutionis beneficio eſſe iuuandã ex ſententia Ioan. Andreę.

*Eccleſiam quę ſuo ſcripto anni ſpacio vide-
ſierit,rectè cenſeri lucre priuatam iudicio: Auctoris noſtri.*

3 Eccleſiæ, quę in obtinendo reſcripto doleſe verſata eſſe conuincitur, non eſſe ſubueniendum.

4 Præſumptum dolum Prelati Eccleſiæ non obeſſe debere Eccleſiæ.

5 Eccleſiæ minus idoneum deligentis Prelatũ eandem propè eſſe rationem quæ illius,qui minus induſtrium ſibi adſciſcit Procuratorem.

6 Impugnatur ſententia Panormitani,& minorem ad omiſſum lucrum eſſe reſtituen dum rationibus euidentibus probatur.

CAPVT CXLI.

Vod autem de minore cõclu-
ſimus,id ad Eccleſiam exten
di debere iudicauit Panor.
in c.conſtitutus, extra, de in
integ. reſtitutione.cuius opinionis etiã
extitit eo loco Ioan. Andr. qui hac in re
figurat exemplum in Eccleſia, quæ ob
ſimplicitatem, & præter dolum, non eſt
intra annum reſcripto,quod obtinuerat,
1 vſa. vt ei per reſtitutionem ſuccurri de-
beat, quò ſaltem poſsit ſe tali reſcripto
ſcripto iuuare: quaſi cenſeatur reſcripti
beneficio priuata,& ab eo lucro excluſa,
quod principale dictum de Eccleſia ego
non improbo, ſed qui dubitabile repe-
riam aſſumptũ exemplum Nam ſi acu-
tè id examinaris,vix à re iudicabitur,ta-
li caſu aliquo lucro priuatam Eccleſiam,
ſaltem efficaciter. Non enim Eccleſiæ re
ſcriptum obtinuiſſe ſufficit, niſi etiam
de eius veritate docuerit: nec apud eam
cenſetur ius radicaliter quæſitum aut
conſtitutum,priuſquam veritatem eorũ
quæ continet inaudarum,pare fecerit. So
let enim pars aduerſa ſaluas habere ex-
ceptiones,quibus poterit tale beneficiũ
vitij ſubreptionis & obreptionis argue-
re,& ita inefficax reddere, ſi quo modo
verè eo caſu iudicabitur à lucro defeciſ-
ſe.Eccleſia. Sed cùm in dubio lex magis
accedat validitati quam nullitati actus,
fatendum erit, ſimili iure & ratione Ec-
cleſiam

2 cleſiam lucro priuatam, quæ ſuo reſcri-
pto intra annum vti deſiuerit, cùm re-
ſcripti præſupponat validitas. Nec officit
poſſe reſcriptum impugnari, & à parte
euerti: quia hoc non elidit, aut ener-
uat priorem ſententiam, quin ſecundũ
eam poſsit probabiliter defenſari, lucro
priuatam Eccleſiam, quòd hoc præcipuè
ſit attendendum: fuiſſe in eius manu eo
vti, & ita conditionem ſuam meliorem
effeciſſe, ſaltè reddi deterior nõ poterat,
quantumuis ab intentionis ſuæ proba-
tione defeciſſet. & planè ſuccubuiſſet, ita
vt euidenter pareat, lucro priuatam, ad
quod tali caſu eſt reſtituenda. Illud quo
que non prætereundum, quod iamiam
præmiſimus, non eſſe Eccleſiæ ſuccurrē
3 dum, vbi in obtinendo reſcripto doloſè
fuiſſet verſata. Nam hoc ſic declarandũ
mihi videtur, vt id debeat ſciri, an tota
Eccleſia illud egiſſe, arg. l. iubemus nullã
nauem. C. de ſacroſ. eccle. quaſi ſecus ſit
exiſtimandum, ſi ſolius Prælati dolus ac
ceſsiſſet: quia præſumptus dolus prælati
Eccleſiæ, Eccleſiæ obeſſe non debeat, vt
4 eſt in c. delictum, de reg. iur. in 6. Quod
ego alter non duxi examinare, cùm hic
articulus vtcunq; ab hac materia ſit alie-
nus, & non ſine ſumma dubitatione. dif
ficultas autem ex eo deſumitur, quòd
huic Eccleſiæ ſit imputabile, quare talē
Prælatum delegerit, quale fertur iudiciũ
in eo, qui minus idoneum delegit Procu
ratorem. Quia tamen quandoq;, inui-
tis monachis, & eis repugnantibus, præfi
ciuntur Eccleſijs prælati, ceſſabit talis ar-
5 gumentatio, & planè claudicabit oppo-
ſita, quam in contrarium deduximus, ra-
tio. Reuertamur ad aſſumptum thema,
quod eſt, Vtrùm pro lucro omiſſo poſ-
ſit minor reſtitui? Solet autem in eauda
rem adferre aliud exemplum Abbas ſub
eod. c. conſtitutus, ſupponendo ſtatutũ,
quo diſponitur, à proximiore poſſe rem
venditam intra annum repeti. Cæterum
ſi minoris pater, dum viueret ſtatuto nõ
ſatisfecerit, cùm tamen id per ſe præſta
re poſsit, vult ipſe tali capite reſtitui mi-
norem debere, quia lucro repetitionis
rei, ſic venditæ, ſit priuatus: hæc ipſe.
6 Quem ego vix poſſum ſequi, nec ſuam,
vt eſt concepta, ſimpliciter probare intē
tionem. Admittit quippe in minoris pa-
tre præſcriptionem ſtatutariam initium
cepiſſe: quo caſu nonne ſecundum l.
Aemilius. ff. de min. debebit in minore
ceſſare reſtitutionis in integrum benefi-
cium, vt non ſit conſiderabilis talis lu-
cri priuatio? Niſi fortaſſe intellexiſſe is
voluerit, vbi patre defuncto fuiſſet ali-
quid ea in re cum minore geſtum. Effin
xiſſet autem probabilius & conuenien-
tius exemplum in minoris perſona, ſepo
ſita patris conſideratione. Sed aies,
etiamſi à minore initiũ aſſumatur, quid
inde cenſebis debere ad tale lucrum mi
norem reſtitui? Potuit quippe pater rem
iuſto vendidiſſe precio, vt non ſit futu-
ra minoris conditio locupletior, etiam ſi
eam repetat: nec deterior, quantumuis
deſerat. Hoc tamen non euacuat illam
difficultatem, cùm etiam poſsit id ſubſi
ſtere, minus iuſto precio fuiſse vendi-
tam; immo ſi iuſtum acceſsiſſe ad mitte
ras, ſemper tamen minoris intereſſe poſ
ſet, qui ad eam rem ducatur affectione,
quia à ſuis anteceſſoribus ea res proceſſe
rit: que eſt finalis & præcipua ſtatuti ra
tio, & quam ciuilis lex approbandam in
materia reſtitutionis in integrum du-
cit, vt eſt apertus textus Hermogenis in
l. ſi in emptionem. ff. de minoribus, in
qua expreſsim habetur, de minoris in-
tereſſe tractari, ſi à ſuis maiorib. res pro
ueniat. Quod autem ad lucrum attinet,
Abbas ſub eodem capit. conſtitutus, exi
ſtimauit, cùm de minoris reſtitutione
tractatur, ſemper omni caſu de lucro mi
noris agi: quia ſecundum eum, qui reſti
tutionem implorat, ad locrum admitta-
tur: & ita ineptam videri dubitatio-
nem propoſitam, an minor ad lucrum
omiſſum poſsit reſtitui, quaſi res ſit ab
omni dubitatione aliena. Sed quàm hęc
eius conſideratio ſit futilis, vel id vnum
teſtatur. Nam ad hoc vt ſciatur, an
res, de qua tractatur, damnum vel lucrũ
in ſe contineat, neceſſum eſt, rem ipſam
principaliter ſpectare, non autem reſtitu
tionis effectum intueri; quia ſecundum
rei

rei qualitatem menſuratur reſtitutio. Cę terùm non eò ſemper tendit reſtitutio, vt vtilitatem minori adferat, imò ex ea quandoque ſolet ei damnum accedere, puta, ſi ſe inutiliter reſtitui petierit, cui profuiſſet contractum obſeruare, vel hæreditatem, in qua ſe primò immiſcuerat, non deſerere. Atque ex his habes, minorem poſſe ad lucrũ omiſſum reſtitui.

Examinatur hoc articulo, an minor reſtitutus cogi ab aduerſario poſſit, vt ea vtatur reſtitutione?

SVMMARIA.

1 *Minor vt data reſtitutione vtatur, quare compelli nequeat.*

2 *Diſcutit Auctor, quæ in contrarium prioris ſententię afferũtur. concluditq́, minorem obtenta reſtitutione vti, & ad ius primæuum redire nolentem, cogi non poſſe, vt ſecus faxit.*

CAPVT CXLII.

Quid ſi per iudicis ſententiã reſtitutus minor fuerit, deinde is, reſtitutione obtenta, vti ea nolit, ita vt poſtmodum contrarium reſtitutioni actum fecerit, poterit num, ſi poſtmodum ſe iuuare velit ſententia, denuò reſtitutionem impetrare, vt hac vti poſsit? Cuius puncti elucidatio liquet ex determinatione articuli, quem primò excuſsimus, qui eſt, An ſuccurratur minori prius reſtituto, vt adeat. quò is ad hæreditatem repudiandam denuo reſtituatur? Nec hoc caſu ambigitur, minorem reſtituendum, ſi ita expediens eſſe iudex cognouerit, & id in minoris vtilitatem ceſſurum viderit. potuit enim inconſultæ ab eo ſententiæ renunciari. Sed maior eſt hæſitatio, an hunc poſsit pars aduerſa compellere re-
1 ſtitutione vti? Quòd autem nequeat, facit, liberum eſſe vnicuique iuri, pro ſe introducto, renunciare, l. ſi quis in conſcribendo. C. de pactis. Eſt & aliud, in inuitum non conferri beneficium, vt eſt in l. ſoluendo. ff. de neg geſtis. E diuerſo obijcitur, parti aduerſæ ius ea quæſitum ſententia, & eius fortaſſe intereſſe, vt locus ſit reſtitutioni, & vt contractus, cuius fuerat quæſtio, obſeruetur. Ego ve-
2 rò cenſeo ita dicendum, ſi minor obtenta reſtitutione nolit vti, & ad ius primæuum redire, id poſsit: ſed id contraria in integrum reſtitutione eſt efficiendũ, vt interim ab aduerſa parte nihil in eum opponi poſsit, per quod eius ſubducatur intentio: quam ſententiam ego omnino ſequor & probo.

An tutoris ſeu curatoris auctoritas contractui adhibita, minorem à reſtitutione repellat.

SVMMARIA.

1 *Minor, tutoris ſeu curatoris auctoritate interueniente, contrahens, ſeq́, inde læſum edocens reſtitutione dignandus.*

2 *Curator ſiue tutor abſentis minoris nomine contractum celebrans, ius reſtitutionis minori nequicquam adimit, ſi minor ex eo contractu læſum ſe demonſtret.*

CAPVT CXLIII.

Prodeat poſt hæc in medium pulcher & non pœnitendus in reſtitutionis in integrum materia articulus, Verùm tutoris & curatoris auctoritas, contractui adhibita, minorem à reſtitutione repellat? Poterit autem hic punctus bifariam deſumi: Primùm vbi minor cum curatoris auctoritate contraxit: deinde ſi ſolus curator, abſente minore, & eius tamen nomine, contractum celebrauit.

Atque his duobus caſibus diſponitur, minorem reſtituendum, modò is ſe læſum docuerit: quod apertiſsimè teſtatur l. j. & 2. C. ſi curator inter. & eſt annotatum in l. fin. C. de fideiuſſoribus mino. Quæ concluſio tam de ſe vera eſt, vt procedat etiam ſi minoris patrem actui acceſsiſſe admiſeris, cuius præſentia non ſubducit reſtitutionem in integrũ: quod tamẽ poſtremum pendet ab ea dubitatione, vtrũ amicorum ſeu affinium præſentia faciat ceſſare reſtitutionem in integrum, cuius ſtatim fiet à me mentio.

Duobus minoribus in contractu læſis, ſi velit horum alter reſtitui, alio tamen reclamante, & conceſſa ei fuerit reſtitutio, quis effectus ex utroque reſultabit? ex his liquide conſtabit.

SVMMARIA.

1 *Minor vt obtenta reſtitutionis ſententia ea vel uti vel non uti pro ſuo lubitu poteſt; ſic & duobus minoribus in contractu læſis, imploranti, non aſpernanti aut reclamanti reſtitutio conceditur; de quo latius vide nu. 5.*

2 *Reſtitutionis beneficium cùm ſit perſonale ſecundum aliquos, non egreditur eius perſonam, aut hæredis illius, eandem perſonã referentis, qui reſtitutionem obtinet.*

3 *Actum inter alios tractatum non eſſe ad diuerſos, & eos potiſſimùm, qui in eo non interuenerunt, protendendum.*

4 *Reſtitutionem in hoc præſenti caſu vni conceſſam, alterum ſequi debere, cùm res indiuidua ſit, atque duobus communis: indiuiduis autem vnius conſortis beneficium ad alium extendendum ſit, vt aliqui opinantur.*

6 *Curatores ſeu tutores, etiam inuito & reclamante pupillo, vbi is enormiter læſus eſt, reſtitutionem ſine ſpeciali mandato implorare poſſe.*

7 *Minori reſtitutionem poſtulare, niſi accedente ſuffragio & auctoritate tutorum, fas non eſt.*

CAPVT CXLIIII.

ADmitte, duos minores cum aliquo contraxiſſe, & ex eo contractu anormiter læſos: ſi velit alter horum reſtitui, alius verò obſeruare contractum, an num reſtitutio, vni conceſſa, conſocio etiam nolenti & inuito proderit? Cuius dubij extricatio certè non eſt à ſumma hęſitatione aliena, cùm ſint, quæ vtriq; parti ſint accõmodabilia. Primum, quod huic opi
1 tulari non debeat talis reſtitutio, facit: quia ſi minor pro reſtitutione ſententiã obtinuerit, poteſt ipſe non vti ea ſententia, nec ad id ab aduerſario poteſt cogi, l. ſi iudex circunuento. ff. de minor. ita & ſimili ratione, immo efficaciore, non poterit ei nolenti & reclamanti prodeſſe conſocij reſtitutio, cùm ſi per ſe eam obtinuiſſet, qui tñ ea vteretur, cõpelli nullo modo poſſet. Facit etiam, quòd reſtitutionis beneficium ſit perſonale ſecundũ quoſdam, ita vt non egrediatur perſonã eius, qui reſtitutionem obtinet, aut illius hæredis, eandem perſonam repræ-
2 ſentantis. Quomodo etiam iure tutabere, vt in inuitum & repugnantem cõferatur tale beneficium? quod eſt contra l. ſoluendo. ff. de nego. geſt. Præterea cũ actus inter alios tractatus ſit, non debet ad diuerſos, & eos potiſsimum, qui in eo non interuenerunt, protendi. In contra-
3 rium tamen ponderatur, quòd actus, de quo agitur, ſit communis, & communiter inter hos duos minores conceptus, à quibus mutuò ſit contractum: ita vt reſtitutio vni conceſſa, alium ſequatur, tanquam ſit res indiuidua. Habuiſti autem & planè ex præcedentibus intellexiſti, in indiuiduis vnius cõſortis beneficium ad reliquos extendi & protrahi. Simile diſponitur in appellatione, va ab vno ex ſocijs emiſſa, alteri proſit, vt eſt in §. ſunt etiam. verſi. quandoque. 2. quæſ. 6.

Mea autem eſt ſentētia, vt hic nodus ex-
tricari & terminari debeat, ſecundum eā
reſolutionem, quā iamiam recenſuimus:
vt attendi debeat, an res, quæ in contra-
ctum deducta eſt, ſit diuidua, aut quæ di
uidi nequeat: quia ſi diuidi poſsit nō pro
5 derit reſtitutio. Vbi potiſsimum de eo
ſolo dubitaretur, an vno reſtituto cenſe-
retur conſocius reſtiturus, volēs ſe ea re-
ſtitutione iuuare. Sed ſi themati hærea-
tur, quòd nolit reſtitui, velit autem con-
tractum obſeruare, nō video quomodo
ei nolenti poſsit talis prodeſſe reſtitutio.
Eſt enim in illius libera poteſtate, ſi vo-
6 let reſtitui, aut nō reſtitui. Sed & hęc po
ſtrema conſideratio nō omnino tuta eſt:
quia eſt quorundam ſententia, etiam in-
uito & nolente pupillo, poſſe ab illius tu
toribus ſeu curatoribus peti reſtitutioné
in integrum, vbi maximè is enormiter
læſus eſt: & quam ſi non impetrarent,
poſſent ex mala geſtione & adminiſtra-
tione conueniri, argu. l. j. ff. de magiſt. cō
uen. & hoc ego exiſtimo verius. Nā non
licet minori reſtitutionem poſtulare, ni-
7 ſi accedente conſenſu & auctoritate cu-
ratorum, vt videant & expendant, an ei
expediat, eam aſſequi: & tamen permitti
tur curatoribus, ſine ſpeciali mandato
eam impetrare. In quo ſolum id attendi
tur, an num ſit minor læſus, vt non exi-
gatur alius eius conſenſus, qui à lege ſa-
tis præſumitur: & qui alias non elicitur,
niſi per ratihabitionem à minore in ma
iore ætate factam.

Vtrùm conſanguineorum, amicorum, ſeu affinium præſentia reſtitutionem reijciat?

SVMMARIA.

1 *Conſanguineorum, amicorum, & affiniū prę-
ſentiam non excludere reſtitutionem.*
2 *Conſanguineorū pręſentia hanc inducit prę-
ſumptionem, vt in contractu omnia ſyn-
cerè acta credantur.*
3 *Tutoris ſeu curatoris & conſanguineorum,
amicorumue idem in negotio reſtitutio-
nis iudicium cenſendum.*
4 *Pupilli & adulti à curatoribus ſiue tutorib.
exigere poſſunt, in quo ipſorum culpa &
negligentia læduntur.*
6 *Minorem etiam amorum & conſanguineorū
præſentia in contractu interueniente, ſi
pateat læſum, eſſe reſtituendum.*

CAPVT CXLV.

1 EX præcedentibus habuiſti taliū
præſentiam non excludere re
ſtitutionem. Sunt tamen duo,
quæ in præſcriptam vrgent opinionem.
2 Primum, quod paſſim habetur, conſan-
guineorum præſentiam id præſumptio-
nis inducere, vt syncerè omnia cenſean-
tur in contractu acta: quod etiam ad ami
cos, non leui coniunctos amicitia, exten
ditur, arg. l. latæ culpæ. ff. de verb. & rer.
ſignific. vt eadem ratione ſimile ferri de-
beat iudicium, ſi tutoris ſeu curatoris ac
ceſſerit auctoritas. Secundum quod ob-
ſtat, eſt: nam ſi à tutoribus ſeu curatori-
3 bus ſit in pupillorum aut adultorum per
niciem celebratus contractus, aut quiuis
alter actus conceptus, ſolet tali caſu ſic
minorum indemnitati conſuli, vt in tu-
tores ſeu curatores regreſſus competat,
4 à quibus exigant, in quo eorum culpa &
negligentia læduntur, vt eſt in l. j. ſecun-
do membro. C. ſi tutor vel curat. inter-
uen. Quid igitur? erit ad reſtitutionem
in integrum confugiendum, vbi potiſsi-
mum locus eſt ordinario remedio? Hæc
tamen te à priore opinione auocare non
debebunt: quia his facilè mea ſententia
reſponderi poterit: nam etſi verum ſit,
amicorum ſeu conſanguineorum preſen
tiam id preſumptionis inducere, vt dolus
& maligna calliditas à contractu abeſſe
cenſeatur: cùm tamen, veritate inſpecta,
læſum minorem pateat, talis præſumpta
ceſſabit conſideratio, & planè ſtabitur
veritati: quæ longè magis attendetur,
quàm quæuis alia præſumptio. Quid e-
nim, cùm vna præſumptio per aliam lon
gè efficaciorem tollatur? vt eſt in l. Di-
uus. ff. de reſtitutione in integrum. qua-

re arg

re arguendo ab eo, quod eſt magis per veritatem, non tolletur præſumptio, ipſi veritati oppoſita & contraria. Et hac de
5 re crebrior in Iure eſt ſententia, vt minor reſtitui poſsit, etiamſi conſanguineorum, amicorum, tutorum, ſeu curatorum præſentia in cõtractu interuenerit. quod nos ſuo ordine poſtmodũ attingemus.

Si minor ex contractu, in quo interuenit curator, ſit læſus, an ei in curatorem regreſſus competet, ſi volet vti tali remedio?

SVMMARIA.

1 *Minori in curatorem loco regreſſus cõceſſo, duo remedia ad id, & quæ competant?*

2 *Regreſſui locum in curatores non eſſe, niſi eorum culpa præceſſerit, ſecundum Caſtrẽſem: cuius ſententiam Auctor, multis ambiguis prius explicatis, amplectitur, et numer. 4. fuſius proſequitur.*

3 *Curator etſi quandoque culpa vacet, tamen ob malam rerum pupilli geſtionem ſemper in culpa eſſe cenſetur.*

CAPVT. CXLVI.

Porrò quod ſpectat ad obiectum aliud, dari minori in curatorem regreſſum, oportet acutum Lectorem pro eius difficultatis extricatione hoc vnum
1 conſiderare, non abſurdum futurum, ſi duo remedia minori ad id competere dixeris, puta, vt poſsit reſtitui, vel in curatorem pro ſua indemnitate agere: in cuius manu erit alterum ex his, quod volet, eligere, cùm potiſsimum ad diuerſas dirigantur perſonas, ac ſint ob reſpectus ſeparatos & diſtinctos introducta: quaſi ſecus deberet ſtatui, ſi ad idem, & contra eandem competerent perſonam. quam declarationem habes ex l. 3. C. ſi tutor vel curat. interuen. in qua expreſsim dicitur: Etiam in his, quæ minorum tutores ſeu curatores malè geſsiſſe & adminiſtraſſe probari poſſunt, licet perſonali actione ſuum à tutore poſsint aſſequi, in integrum tamen reſtitutionem eis dandam placuit, quam legem Caſtrenſis ſic eo loco declarãdam credidit, vt procede
2 dere debeat, vbi tutorum ſeu curatorũ culpa acceſsiſſet, non alias. Cuius interpretatio etſi de ſe dura ſit, viſa eſt tamẽ prima manu ſuperflua, & nihil ad negotium conuenire, cùm ex minoris læſione ſatis de eorum culpa liqueat. Quid enim? ſi in re minoris tractanda fuiſſent hi diligentiſsimè verſati, dicas quæſo, vtrum veriſimiliter eo damno affectus manſiſſet minor? non certè: & ideo hac cauſa ſtatutum fuit, hos de mala eorum geſtione teneri. ſic tu ad amuſsim pondera eiuſdẽ legis verba, quia malè adminiſtrarunt, ideo ea ratione adſtrictos. Immò etiam ſi admiſeris, hoc eſſe poſſe, vt tutores ſeu curatores culpari nequeant, vt eſt cùm oẽm operam & diligentiam impendiſſent: tamen eo caſu manet indubitatum, minori adhuc alligatos. quod omnino deprehenditur ex diſcurſu illarum legum & totius titu. C. ſi tutor vel curator interuenerit. Atque ex his manet confutata Caſtrenſis opinio, qua is voluit, nihil ab his exigendum, ſi non eorum culpa præceſſerit. Solet enim hoc præcipuè ſpectari, an minor læſus ſit, vt nihil aliud exigatur, nec præter id exquiri debeat, vtrùm culpa curatoris, vel non, id euenerit. & hæc fuit quorundam opinio. Sed ego ab his diſsideo, qui cum Caſtrenſi ambulandũ iudicem, nec eſſe locum regreſſui in curatorem, niſi eius culpa præcedente, modò fateare, poſſe à culpa alienum quandoque dici. Quid enim? cùm ei nihil poſsit imputari, tu, in eum agendum dices, à quo hac exceptione repelletur minor, quia quod potuit, præſtitit? & hac occaſione probè credidit Caſtrenſis negotium ſic eſſe temperandum, vt ceſſante culpa curatoris, minor reſtitutionem implorare debeat, qua ipſe illæſus manebit nec aliqd dãni ex eo curatori iminebit.

Quòd ſi culpa eueniſſe agnoſcatur, æquum erit tunc in curatorem agi. Et ita his rationibus poterit ſuſtentari Caſtrenſis ſententia: cui non aduerſabitur, quod in cum præmiſimus, ſemper cenſe
3 ri eſſe in culpa curatorem, potiſsimùm
ob malam eius geſtionem: quia eſt conſi
derabilis caſus, in quo, quæuis culpa abeſ
ſe à tutore contrahente pupilli nomine,
dignoſcatur, vt eſt in l. tutor urgentibus
ff. de mino. habet enim textus: Si vrgentibus pupilli creditoribus rem pupillarē bona fide tutor vendiderit, quamuis mater pupilli emptoribus, ne emerent, denunciauerit, nec aliquid effici, quod tutori aſcribi poſſet: ſi tamen ſe pupillus læſum docuerit, reſtitui poterit: cui ideo non ſit tale auxilium abnegandū, quod tutorem vacare delicto pateat. Ex quo textu ſat manifeſtum habes, minoris nomine tutorem contraxiſſe, qui tamen iudicatur non deliquiſſe, etſi re ipſa minor læſus ſit: cui etiam tali caſu in tutorem regreſſus non dabitur. Confert denique
4 ad ſimile propoſitum l. minor 25. annis
adito Præſide. ff. de minor. cuius exemplum eſt tale: Minor annis vigintiquinque ex aſpectu falsò apud iudicem, ſe perfectam ætatem (quæ eſt vigintiquinque annorum) exceſsiſſe, probauerat: quod cùm intellexiſſent curatores, nihilominus in administratione perſeuerarunt, nulla eius probationis ratione habita. Cęterùm, nondum completo anno vigeſimoquinto, factum eſt, vt debitores pecuniam minori ſoluerint, quam ipſe poſt modū malè cōſumpſit. quæſitū ibi eſt, an hæc ſolutio debeat indebitorum, qui ſoluerunt, perniciē, aut curatorū periculū cedere? Eo aūt textu determinatur ſi hunc minorem eſſe curatores ſciuerint, nec id ignorarint, quia hoc tolerare non debuerunt, immo talem falſam & commentitiam probationem reijcere potuerunt, hoc nomine conueniri poſſe. quòd ſi Præſidis decreto crediderunt, necnon ab adminiſtratione ceſſarunt, vel etiam rationem reddiderunt, nullo modo his caſibus adſtringi: & qui ipſo iure liberati ſunt, conueniri denuò nequibunt. E qua lege ſatis elicitur, quandoque culpam non eſſe tutori imputabilem, & ob id obligatum non manere, nec tali caſu minoris conditionem deteriorem effici: cui tamen in aduerſam partē ſit ſaluum ius experiendi. Sic intelligis, Caſtrenſem bene, & vt decet, loquutum cuius & opinionem ſequor, quæ eſt, non eſſe regreſſui locum in curatores, ſi non eorum præceſſerit culpa.

Tutorum ſeu curatorum præſentia in contractu interueniens, an minorem à reſtitutione excludat?

SVMMARIA.

1 *Minorem in contractu curatorum pręſentia interueniente, non eſſe reſtituendum quibus rationibus probari queat?*

2 *Curatorem contrahentem, non minorem, actui interuenire, vt cum curatore, nō minore, actus cenſeatur conceptus: & ita minori reſtitutionem non competere ſecundum Caſtrenſem.*

3 *Cum minore ſatis geſtum eſſe cenſetur, vbi eius nomine à curatore contractum eſt.*

4 *Qui publico funguntur officio, abſentium nomine contrahere & ſtipulari poſſunt.*

5 *In contractu non contrahentem, ſed eum, ad quem accedit contractus vtilitas, eſſe ſpectandum.*

CAPVT CXLIII.

SEd vt ſermo ad principale negotium redeat, examinemus, an, quod præmiſimus, ſit verum? quod eſt, tutorū ſeu curatorum præſentiam reſtitutionem non impedire, & eſſe in libera minoris pote-
1 ſtate, in eos, ſi volet, agere. Quòd au-
tem minor reſtitui non debeat, ſic doceri poſſe exiſtimauerim: In reſtōne cōcedēda hoc præcipuè attēditur, an cū mi

nore

nore geſtum aliquid fuerit? & eius per-
ſona introſpicitur, l. ait pretor. in prin. ff.
de minor. Cæterùm ſenſerunt quidam,
curatorem contrahentem, nõ minorem,
actui interuenire, vt cum curatore, non
minore, cenſeatur actus conceptus: & ita
2 non debere minorem reſtitui. quam du
bitandi cauſam excitat Caſtren. in rub.
C. ſi tutor, vel curat. interue. quem no-
dum is tamen aliter non extricat. Sed ad
id admodum facilè ſuppetere reſpon-
ſum exiſtimo, qui putem ſatis eo caſu
3 cum minore geſtum, vbi eius nomine à
curatore contractum eſt: qui non alia
cauſa accedit contractui, niſi vt imper-
fectum, & imbecille minoris ætatis iudi-
cium suppleat: & vt minorum nomine,
non autem ſuo proprio, contrahat, ita
vt horum opera, & miniſterio minor ſe-
cundum iuris fictionem actum ipſum
celebraſſe dicatur, argumen. l. ſi curato-
rem habens. C. de reſtitutione in inte-
grum. Atque eam ſententiam iuuare
poterit, quod paſsim in iure circunfer-
4 tur, eos qui publico funguntur officio,
abſentium nomine contrahere, & ſtipu-
lari poſſe, vt eſt in l. j. §. fuit quæſitum.
ff. ad Trebel. Sic licitum fuit curatori-
bus, pro adultis contrahere, ſed adulto-
5 rum nomine, ita vt cum eis ſit geſtum
negotium, non autem cum curatoribus:
quaſi debeat attendi perſona, cui accedit
contractus vtilitas.

Vbi minori in curatorem regreſſus competit, an debeat minor quadriennij lapſum expectare?

SVMMARIA.

1 Minorem, etiam pendente quadriennio, in curatores, ſeu tutores ſuos agere poſſe, non obſtante l. 1. C. ſi tutor, vel curat. interuen.

2 Minor, remedium eligens ordinarium, nulla reſtitutione vti videtur.

CAPVT CXLVIII.

IN autem, quod diximus, mi-
nori cõpetere regreſſum ad-
uerſus curatorẽ, ſeu eius ad-
miniſtratorem, declarãdum
ſit, vbi nondum excesserit tempus reſti-
tutionis petendæ, quale eſt quadrien-
nium, vel ſi ipſe temporis lapſum expe-
ctare debeat? Solet autem pro huius ar-
ticuli enodatione confugi ad l. j. C. ſi tu-
tor, vel curator interuen. in qua diſponi
prima facie videtur, debere tempus qua
drieñij effluxiſſe, vt eſt in illis verbis;
Quòd ſi legitimam ætatem impleſtis,
idque tempus, quo in integrum reſtitui
poteſtis, exceſſeritis, curatores veſtros
poteritis conuenire. Quaſi ex ſenſu op-
poſito, & contrario iudicio velle videa-
tur, nihil poſſe intra illud tempus à cu-
ratoribus ritè expoſtulari. Mihi tamen
1 magis ſatisfacit, ſi dixerimus, poſſe mi-
norem, etiam pendente quadriennio, in
tutores ſeu curatores ſuos agere, & alte-
rum ex remediis eligere: quod manife-
ſtè colligitur ex l. 3. C. eod. titu. ſi tutor,
ſeu curat. interuen. Quæ cùm id gene-
raliter diſponat, eſt etiam generali ſen-
ſu interpretanda, & declarãda. In quam
ſententiam trahor potiſsimùm, quod mihi
non videantur officere verba eius l. j.
quæ ſi iuxta verum ſenſum deſumãtur,
confirmabunt potius, quam euertent,
hanc poſtremam ſententiam. Hoc enim
diſponit is textus, ſi aduerſus curatores
nondum ſitis experti: quorum verborũ
narratio omiſſa ſuperiore loco fuerat:
tamen ex eis ſatis elicitur, legem id ſen-
ſiſſe, vt etiam durante quadriennio, po-
tuiſſet efficaciter in curatores agi: & ita
opportunum fuiſſet, totam legem viſce-
re, nec niſi ea integrè penſata, contra-
rium ferre iudicium. Sic ſi puram illius
l. j. mentem expenderis, intelliges ibi nõ
abnegatum, immò introductum potius,
vt durante quadriennio, ſit minori in
ſuos curatores regreſſus. Quod etiam
aperta alia ratione comprobatur: nam
cum minori lex tali remedio ordinario
2 ſubueniat, quare nõ poterit omni tem-

pore eo experiri, maximè cùm ſi illud elegerit videatur tunc nulla reſtitutione vti? Nec eſt habenda ratio quadrienij vt ex eo abſorberi ordinarium aliud remedium debeat, cùm illud tempus ad reſtitutionem in integrum referatur. Sic poterit minor, etiam lapſo tali quadriennio in ſuum curatorem experiri.

Si tacitè ſeu expreſſim querelæ inofficioſi teſtamenti minor renunciauerit, & cupiat ob id reſtitui, an ſit admittendus.

SVMMARIA.

1 *Filio querelam inofficioſi concedi ſi ſe à patre iniuſtè exhæredatum docere velit:*

2 *Querelę proponendę quinquennium eſſe pręſtitutum: quo effluxo, querelæ videri renũciatum & num. 4.*

3 *Minorem, ne paterna ſubſtantia priuetur, renunciatione querelæ inofficioſi teſtamenti grauiter lęſum, eſſe reſtituendum.*

5 *Minori ſeu tacitè ſeu expreſsè querelæ inofficioſi renuncianti, reſtitutionis beneficium competere.*

6 *Diſcutitur l. 2. iuncta l. fi. C. in quib. cau. reſt. in integr. aſſeriturq; minorem tacitè ab inofficioſi querela, & per temporis lapſum non rectè videri excludendum.*

7 *Minorem tacitè querelæ inofficioſi renunciare poſſe aliquot exemplis et auctoritatibus probatur.*

8 *Minor agnoſcens legatum, in teſtamento ſibi relictum, teſtamentum approbaſſe cenſetur: ita vt teſtamentum nec impugnaturus nec inofficioſi querelam propoſiturus eſſe pręſumatur: cui ſententię adſentitur Auctor num. 11.*

9 *Lex. 1. C. reſt. in integ. pend. & l. 2. C. in quib. cauſ. quę quaſi ex diametro inter ſe pugnare videntur, conciliantur: & optimo puroque ſenſu declarantur.*

10 *Tempus quinquennij ad querelam inofficioſi teſtamenti pręſtitutum, in minorem 25. annis non currere: nec eſſe tacitam repudiationem eius querelę in eo conſiderabilem Auctor ex ſuprà dictis concludit.*

12 *Notabilis doctrina Baldi in l. 2, C. de reſtit. in integ. validis argumentis refutatur, & verus eius l. ſenſus extricatur.*

CAPVT CXLIX.

ADijciamus præcedentib. quęſtionẽ aliam admodum elegantem & frugiferam? Quid ſi minor tacitè vel expreſſim querelæ inofficioſi teſtamenti renunciauerit, quam tamen intentare poterat, debebit num eo nomine reſtitui, maximè ipſo id expoſtulante? Qui vt hanc dubitationem extricatam magis habeas, finge à patre exhæredatum minorem. Hoc enim in confeſſo eſt, filio querelam inofficioſi dari, ſi ſe à patre iniuſtè exhæredatum docere velet: quam debet ipſe in-
1 tra quinquennium proponere, quia tali tempore abſorbeatur, vt eſt in l. ſi quis filium. ff. de inoff. teſtamento. Cæterùm
2 ſi is, cùm iniuſtam & iniquam exhæredationis ſuæ cauſam edocere poſſet, querelæ propoſitioni renunciauerit, vtrùm aduerſus renunciationem, ſiue hanc expreſſam, ſiue tacitam effinxeris, ſit reſtituendus? Huius quæſtionis reſolutio tã de ſe clara, aperta & manifeſta eſt, vt nulla alia egeat declaratione, nec in ſe dubitationem aliquam complectatur. Quis
3 enim abnegabit, minorem tali renunciatione læſum & grauiter offenſum, qui maximè, niſi ei accurratur, ſit paterna ſubſtantia priuatus? Tacitè autem cenſetur per quinquennij lapſum querelæ renunciatum; cùm ſit ad eius querelæ
4 intentationem præſtiturum tale tempus argumen. l. ſi ego. ff. de negot. geſtis. Quòd autem vtroque caſu reſtitui minor debeat, habes l. j. C. de reſtit. in integrum pendent. ſub illis verbis, palàm, an diſſimulatione tacita ſit renuntiatum. Sed præſcriptæ concluſioni iudicatur refragari l. 2. iuncta l. final. C. in quibus cau
5 ſis, in qua diſponitur, in id quinquenniũ adoleſcentiæ tempus non eſſe liberis im-

imputabile, cuius præſcriptio ſerã inoffi-
cioſi quæſtionem mouentibus ſoleat im-
putari, vt ætate legitima impleta, non ſit
reſtitutio neceſſaria: adnectente hanc ra-
tionem texto, quia non redintegratio
amiſſæ cauſæ his detur, ſed integra ip-
ſa cauſa ſeruetur. Quæ cùm ſic ſe ha-
beant, pondera, quæſo, quòd tractatur in
ead. l. final. per quam fauore minoris
ætatis introductum eſt, in omnibus caſi-
bus, in quibus vetuſta iura temporales
præſcriptiones in minores labi non con-
ceſſerunt, ac contra quas per in integrũ
reſtitutionem his ſubueniebatur, hodie
6 ipſo iure nõ currere, niſi quæ longiſsimi
ſunt temporis, quare igitur ipſum mino
rem tacitè ab inofficioſi querela, & per
temporis lapſum excludi dices? quod vi-
detur eſſe omnino prægnans & conclu-
dens argumentum. Poſſe tamen hoc
modo obicem diſſolui exiſtimauerim;
conſiderato à te vno, quod annotatur à
Doctor. in l. j. C. de reſtitutione in in-
tegrum, querelæ inofficioſi tacitè poſſe
7 à minore renunciari: ita vt optima ra-
tione non debeat iri inficias, quin per
lapſum quinquennij introducta ſit illa
tacita querelæ renunciatio: aliàs parum,
aut nihil operaretur eius temporis flu-
xus. Verum eſt, etiam tacitam aliam
repudiationem conſiderabilem eſse,
vt eſt, ſi legatum, ſibi in teſtamento
relictum, agnouerit minor. Nam tali
caſu cenſetur teſtamentum approbaſſe,
8 & eò animum intendiſſe, vt poſtea il-
lud teſtamentum non ſit impugnaturus
nec inofficioſi querelam propoſiturus, l.
final. ff. de inofficioſ. teſtament. Quòd
denique quinquennij iudicetur tacita
repudiatio, habes ad id l. contra ma-
iores. C. de inofficioſo teſtament. Eſt
& caſus alius tacitæ repudiationis, qui
refertur in l. Papinianus. §. ſi conditio-
nem. ff. de inofficioſo teſtamento vbi
qui legatarijs, pro validitate teſta-
menti certantibus, patrocinium præ-
ſtitit, cenſetur ex eo teſtamentum ap-
probaſſe. Facit etiam in eam ſenten-
tiam l. parentibus. C. eadem Rubrica:
ita vt planè & aptiſsimè intelligas, poſſe
tacitè actibi quandoque renunciari: vt
ex his, & ſimilibus alijs caſibus tacitam
repudiationem, ſiue approbationẽ actus
reſultare agnoſcas. Sic cùm habeas, ta-
citè poſſe minorem ſibi præiudicare, ni-
hil aliud ſupereſt, quàm vt extricetur
mens illius l. 2. C. in quib. cau. per quam
diſponitur, tempus illud quinquẽnij ad-
uerſus minorem ipſo iure non currere,
quaſi è diametro repugnet illi l. j. qua in
re Bar. ſub eadem l. j. poſt breuem diſpu
tationem putauit, illam l. j. cùm ſit ante-
riore loco ſita, eſſe per l. ſecundam. C. in
quibus cauſis, correctam: cuius opinio-
nem ego probare nullo modo poſſum,
qui exiſtimem, vanum & ridiculum eſ-
ſe, ad eam miſeriam correctionis legum
confugere, vbi de ſe nodus poteſt aliter
diſſolui. Quo fit, vt cenſeam veram eſſe
eorum doctrinam, qui teſtati ſunt, l. il-
lam i. idem, quod eſt in ea l. adoleſcen-
tiæ, diſponere; cùm in ea l. j. doceatur,
ipſo iure minorem contra talem renun-
ciationem munitum: quod ex eiuſdem
legis verbis deſumitur, ibi: nec hoc au-
tem in perſonam tuam cadere poſſe, &c.
9 Dubium autem non eſt, per eam l. ado-
leſcentiæ, eſſe determinatum, durante
minori ætate, tale quadriennij tempus
non currere, cùm maximè habeat text.
Adoleſcentiæ tempus non imputari in
id quinquennium liberis. quod ſi non
imputetur, verum erit, immo neceſſariò
fatebere, per temporis lapſum minorem
à quinquennio excluſum, ſaltem quàdiu
minor eſt; cùm maximè ea lege diſpo-
natur, non eſſe reſtitutionem neceſſariã:
& ideo in l. adoleſcentiæ, habetur, Ado-
leſcentiæ tempus nõ imputari in id quin
quennium liberis, manifeſtè antea reſcri
ptum eſt: ſed non eſt teſtatum loco alio,
quàm in ea l. 2. quæ id ſatis diſpoſuiſſe
videtur, cùm in ea habeatur: Illud inſpi-
ciendum eſt, num inofficioſi querela pa
lam, vel tacita diſsimulatione ſit renun
ciatum: nec hoc autem in perſonam tuã
cadere poſſe, &c. ita vt ea l. ſit introdu-
ctum fuerit, tempus querelæ inofficioſi
teſtamenti, durante ætate minori, non
currere. Dices fortaſſe eam l. j. contr re

cõtrarium,proprer verba illa, Auxilium quod ætati impartitur oſtendit: quaſi text. admittat auxilium reſtitutionis ob ætatem conceſſum, hoc inducere, vt in perſonam minoris talis expreſſa, ſeu tacita renunciatio querelæ inofficioſi non cadat: quaſi ſecus mero iure ſtatutũ ſit, ſecundum quod loquitur l. illa adoleſcentiæ. Ego verò putauero talia verba, Auxilium quod ætati impertitur, declaranda eſſe ſenſu alio: vt, cùm lex præmiſerit, inſpiciendum, num inoffi ioſi querelæ palam, vel tacita diſsimulatione ſit renunciatum, adnectat poſtea, Nec hoc in tuam perſonam cadere poſſe, auxiliũ quod ætati impertitur, oſtendit. quaſi velit dicere lex, omnino poſſe id in minoris perſonam cadere, vt tacitè vel expreſsim renunciatum ſit querelæ inofficioſi teſtamenti, idq; ob ætatem imperfectam: cui lex ſic auxiliatur, vt nolit in minorem talem præſcriptionem ipſo iure currere: Aliàs ſi ſecundum priorem ſenſum tu id declarandum probatis, pugnaret ſibi is text. quia ſi id operaretur reſtitutio, caderet in minoris perſonam tale tempus, quod poſtmodum ſubduceretur per reſtitutionem in integrum: & tamen lex habet in eum non cadere, ita vt ſit declarandus ipſo iure. & ita viſi ſunt mihi duo illi tex. ſic concordandi: ex quib. deſumitur hæc concluſio, Tempus quinquennij ad querelam inofficioſi teſtamenti præſtitutum, in minorem an-
10 nis viginti quinque non currere, nec eſſe tacitam repudiationem eius querelæ in eo conſiderabilem; à quo tamen tacitè poteſt ſibi præiudicari aliis, quos præmiſimus, caſibus, puta in acceptando legato ſibi relicto, vt ex eo dicatur reſtamentum defuncti agnouiſſe; qui benè pro-
11 bem, hoc poſtremo exemplo tacitam querelę repudiationem etiam poſſe in maiore annis vigintiquinque effingi, vt per lapſum tẽporis ſit ab eo tacitè querelę inofficioſi, denuò proponendæ, renunciatum. Quare ſi ſciens minor, legatum ſibi in teſtamẽto relictum, illud acceptauerit, ac ſe ex tali acceptatione læſum putauerit, tunc opus erit reſtitutione, quia tacitè ſibi obſuerat, vt eſt in eo § ſi conditioni. & in l. parentibus, ſub eodem tit. in qua habetur, ꝗ qui defuncti iudicium agnouit, puta, quia pro parte hæreditaria debitum paternum perſoluerit, aut alio legitimo modo ſatisfecerit, etiam ſi ei minus, quàm deberetur, ſit relictum, accuſare tamen vt inofficioſam patris voluntatem non poterit, quia eam approbandam duxerit, vt hac de re ſit reſtitutione in integrum opus: quæ tamen nullo modo eſt neceſſaria, vbi eſſet temporis lapſus, per eam l. adoleſcentiæ. quod ſaltem in minore intelligas, &
12 præter caſus ſuprà expreſſos. Notandum & illud eſt, ad quod animaduerſum eſt à Bal. in ea l. 2. C. de reſtitu. in integ. non debere minorem reſtitui, etiam ſi is expreſsim querelæ inofficioſi teſtamenti renunciarit. quod ſic demonſtrare is nititur: Querelam inofficioſi teſtamenti, ait ipſe, nemo abnegabit odioſam ac pœnalem eſſe, vt eſt in l. cùm mota. C. de trãſact. quam ſi talem eſſe admiſeris, ſuccedet aliud pro his, quæ ad vindictã deflectuntur, & quæ pœnarum executionem reſpiciunt, fruſtra reſtitutionem in integrum impetrari, imò omnino debere reijci, vt eſt in l. comperitur. ff. de minorib. & ita non eſſe minorem reſtituendum, etiam quòd querelæ inofficioſi teſtamenti ſit ab eo expreſsim renunciatum. Qui tandem eum nodum diſſoluens, fatetur, inofficioſi teſtamenti querelam odioſam eſſe, ſed à quo nõ admittatur pœnalẽ iudicari debere, & ita nullo modo pugnare illius l. auxilium, diſpoſitionem. Si tamen accuratè, & ad veritatem reuocetur hoc negotium, facilè apparebit, Bald. ſat fragiliter hac in re argumentatum: qui putem poſſe defendi, inofficioſi querelam non odioſam, ſed fauorabilem potius iudicandam. quia etſi odioſa reputanda ſit, ꝗ per eam vltima defunctorum impugnentur elogia, cùm Reipublicæ interſit ea ſalua, integra, ac incorrupta manere, vt eſt in l. vel negare. ff. quemadmodum teſtam. aper. eſt tamen, vt magis fauorabilis ſit cenſenda, quòd per eam filio conſulatur,

quò

quò is paternam hæreditatem aſſequatur: quæ cùm ſit ei quaſi debita, vt eſt in l. in ſuis. ff. de liber. & poſthum. æquũ eſt, ſic illi ſubueniri, vt hac cauſa querela inofficioſi teſtamenti iudicari fauorabilis debeat: quaſi hic fauor ſit longè cõtrario & oppoſito odio ſuperior. Nec etiam me latet, odioſam poſſe iudicari, quòd exhæredationi de filio factæ aduerſetur: cùm tamen fortaſſe ſuadeat ratio, imò æquitas, vt is ob ingratitudinẽ ſuã priuatus bonis paternis maneat. Sed & hoc odium eſt longè inferius & debilius fauore contrario, per quem aſpirat filius ad bona ſibi quaſi debita, cùm etiã in dubio non præſumatur pro exhæredatione: & ideo admittitur filius, vt probet ſe non iuſtè. imò iniquè exhæredatum. Manebit igitur firma & ſolida hæc concluſio, minorem poſſe reſtitui, ſi expreſſim querelæ inofficioſi teſtamẽti, quam is mouere poterat, renunciauerit.

An in delictis minor reſtituatur? Primum autem exemplum eſt, ſi actionem iniuriarum, vt decebat, non intentauit, vtrùm ad id reſtituendus videbitur?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis in integrum auxilium in pœnarum executione paratum non eſſe: ideoq; iniuriarum iudicium, ſemel amiſſum, repeti non poſſe: eaq; cõcluſio confirmatur.*

2 *Minorem aduerſus remiſſam, aut aliàs tempore ſopitam iniuriarum actionem, amplius non eſſe reſtituendum.*

CAPVT CL.

Eſt & perdifficilis alia quęſtio, an, quando, & quomodo minori in delictis per reſtitutionem in integrum ſubueniri poſsit, ac in his quæ pœnalia reputantur. Quod vt intelligas, admitte illatam minori à tertio iniuriam, quid ſi hic intra annum ſibi à lege præfixum actionem iniuriarum non intentauit, vt eſt in l. ſi nõ conuicij. C. de iniurijs. vel ſi aliàs diſſimulatione tacita ab ea actione receſſerit, puta, quia cùm aduerſa parte biberit, comederit, luſerit, aut ſimilem aliũ actum exercuerit, debebit num ſic reſtitui minor, vt poſsit ad nouam eius actionis intentationem admitti? qua in re habes elegantem textum in l. auxilium. ff. de mino. in quo diſponitur, reſtitutionis in integrum auxilium, in pœnarum executione paratum non eſſe, ideoque iniuriarum iudicium, ſemel amiſſum, non poſſe repeti. Eſt & caſu alio ſtatutũ,
1 ſexaginta diebus præteritis, in quib. iure mariti ſine calumnia vir mulierem adulterij accuſare poteſt, reſtitutionem in integrum eſſe denegandam: Cùm enim hoc ius, quod amiſit, vult repetere, quid aliud, quàm delicti veniam, hoc eſt, calumniæ deprecatur? vt eſt in ea l. auxliũ in qua poſtremo loco adijcitur: Et cùm neque in delictis, neq; in calumniationibus, Prætorem ſuccurrere oportere certi iuris ſit, ceſſabit ideo in integrum reſtitutio. Quæ concluſio, quod ad iniuriarũ actionem ſpectat, confirmari & ſtabiliri hoc modo poterit. Nam certum eſt, eã actionem in bonis noſtris conſtitutam non eſſe, l. 2. §. emancipatus. ff. de colla. bon. & ob id ibi lex diſponit, à fratre nõ cõferendum, vbi locus eſt collationi bonorum: nec etiam in hæredem, niſi lite conteſtata, tranſmitti, argu. l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff ſi quis cautio. Cũ igitur in bonis noſtris nõ ſit, nonne facilè ex eo defenditur, remitti poſſe: nec ea ratione minorem opportunè cõqueſturum, vnde ſaltem ſit ad eam reſtituendus? Eſſe tamen reſtitutioni locum, ita pro dubitandi ratione doceri poterit. Primùm non inficiabere, hoc capite de ſummo minoris honore agi, vt qui iniuriam ſit paſſus: & quia lex hominem infamet, à quo ſuæ famæ non conſulatur, l. iuſta. ff. de manumiſ. vind. qua ratione introductũ eſt, vitæ & famæ cauſas æquiparari, & pa-

& pari gradu procedere, l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti. Cæterû iudicatur etiam plurimùm læſus minor, cui volenti actione iniuriarum experiri, ſit permiſſum, ad emendam (quod aiũt) vtilem concludere: hoc eſt, petere ſibi reum condemnari in quandam ſummã pecuniariam, quam is iurare tenetur, ſe maluiſſe perdere, quàm talem ſufferre iniuriam: quo lucro nonne plurimũ minoris intereſt non priuari, cùm maximè lex velit, ob lucrum ceſſans minorem reſtituendum, vt eſt in l. ait prætor. § ſi. ff. de mino. Ceſſabunt tamen hæ obiectiones, faciliq; via reſolui poterũt, ſi denuò in mentem reduxeris, iniuriarum actionem in bonis minoris non eſſe: & ita quantumuis ea priuetur, nihil tamen ex eius patrimonio decedere, vt hac ratione reſtitui non debeat. Magis enim vindictæ, quàm pecuniæ, perſecutionem ea actio complectitur, vt eſt in illo §. ſi emãcipatus. Nec his aduerſabitur, honoris habendam eſſe rationem: quia cùm hæc perſecutio annexam in ſe vindictam habeat, non erit is honos conſiderandus, imò præcipuè ſpectabitur vindicta. Cui interpretationi conſenſiſſe viſus eſt Socrates elegante quodam apophthegmate: qui cùm à ſuis impeteretur, quod ſibi illatam non vlciſceretur iniuriã, his ita ſeriò reſpondiſſe fertur: Quid ſi mihi aſinus calcem impegiſſet, vocarẽ ne eum in ius? eorum ridens impudentiã, qui perpetuam in vlciſcendis iniurijs fœlicitatem conſtituunt, quaſi ad id nati videantur, & qui proni ac faciles ſunt ad eas lites moroſas excitandas. Qui tamen nõ eam inficias, proba & optima introductum ratione, iniuriam reſellendam eſſe: ac animi eſſe ingenui & conſtãtis, honori conſulere. Sed cùm res eò venerit, vt tempore ſopita & extincta ſit
1 iniuriarum actio, vel à minore remiſſa, qua ratione tu denuò reſuſcitandam iudicabis? Satis quippe huius minoris honori cautum dicitur ex ſola ſubſequente animi ſui declaratione: eum etiam eò tẽdat, vt ad eam actionem intentandam reſtituatur. Sunt præterea pleraq; alia, quæ in hanc aleam conſiderari poſſunt. Nam etſi minor velit iniuriam illatam vindicare certum, tamen non eſt, an lite, quã vult excitare, obtinere debeat? quia, fortaſſe is ſuccumbet, vel ob defectum probationis, aut alia exceptione, per quã eius cõfutabitur intentio, quibus coadiuuatur præſcripta concluſio. Aduerſus remiſſam, aut aliàs tempore ſopitam, iniuriarum actionem, minorem non debere reſtitui.

Poſſint ne tutores ſeu curatores de iniuria, pupillo illata, paciſci? & an contra tale pactum minor reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Tutores ſeu curatores neque de iniuria pupilli paciſci, nec liquidum debitum remittere; imò ne nudum quidem pactum ſuper eà conſcipere poſſe, legibus & exemplis probatur, & confirmatur nu. 7. ex ſententia Auctoris.*

2 *Tutoris officium eſt, pro pupilli dignitate tuenda ſedulò vigilare: ideoq; citra ruborem iniuriam remittere poſſe certum eſt.*

3 *Remiſſionem iniuriarum à tutore factam efficacem eſſe, qui putant, quibus rationibus nitatur.*

4 *In remittenda iniuria quid maximè attendẽdum ſit? & nu. 7.*

5 *Minori per lapſum temporis iniuriarum actioni renuncianti lege non eſſe ſubueniẽdum ſecundum aliquorum Doctorum ſententiam.*

6 *Reſtitutio pro remiſſa iniuria quia ad vindictam, non executionem pœnę per eam tendatur, denegari ſolet.*

7 *Minori, vt accepta iniuria curator quandoque paciſcatur; quomodo & quando expediat?*

8 *Curator inter efficientem & affectum iniuria paciſcente; qua ſolennitas obſeruanda ſit?*

CAPVT CLI.

EX his aliud ſe excutiendum of-
fert, Nunquid tutor ſeu cura-
tor poſsint de iniuria, pupillo
1 aut minori illata, paciſci? & vtrùm con-
trà tale pactum minor reſtituendus ſit?
Primũ, quod paciſci de iniuria nequeat,
ſuadet l. pactum curatoris, C. de pact. in
qua diſponitur, liquidum debitum à tu
tore ſeu curatore remitti non poſſe, imò
2 nec ſuper eo pactum concipi. Accedit &
aliud, quòd potiſsimum tutoris incum-
bat officio, exactiſsimè pro pupilli di-
gnitate tuenda vigilare: quare ſi id præ-
ſtare teneatur: remittere iniuriam nõ po
terit, tum quòd ſit liquidum debitum,
tum quia etiam eius remiſsio citra rubo
rem fieri non debeat: ita id de rubore re
ſtante Angelo conſil. 247. Vides etiam
in ſimili non poſſe bonorum poſſeſsionẽ
pupillo delatam, deferi, l. tutor. ff. de bo
nor. poſſeſſ. Quòd ſi id in bonorum poſ
ſeſsione ſtatuatur, conſimili ratione,
imò efficaciori, diſponetur in iniuria,
vt ſaltem pupillo ab his in eo non præiu
dicetur. E diuerſo quòd efficax ſit talis
remiſsio, vel hoc vno comprobatur, ꝙ
de perſequenda agatur vindicta, ac de
re quæ non ſit in minoris bonis conſtitu
ta. Tandem paſsim à Scribentibus reſol
uitur, hoc debere attendi, fuerit ne pu-
pillo expediens, eam iniuriam remitti?
& expendi, ân longè ei conſultius futu-
rum ſit, ſi eam non perſequatur, an
3 quòd eam inſtituat? puta, quia cum in-
fimæ & mediocris eſſet qualitatis, à po-
tentiſsimo iniuriam acceperit, ita vt ob
id expedientius ſit minori, illius animũ
blãdis verbis placare, & cum eo benignè
agere, non autem denuò ignem & flam-
4 mam excitare aut alias, vt iam præmiſi-
mus, ſi incerta & dubia eſſent eius iniu
riæ probandæ teſtimonia, & ita euentus
& exitus cauſæ anceps: quòd ſi talis re-
miſsio in minoris perniciem cederet, ſe-
cus diſponendum. hęc illi in ead. l. pactũ
curatoris. Mihi tamen poſt acrem præ-
ſcriptæ doctrinæ inueſtigationem viſa
ſunt quædam, quæ me omnino prima
fronte induceant ab hac poſtrema ſen-
5 tentia deficere: Primùm, non ſubuenit
lex minori, vbi is temporis lapſu ab ea
iniuriarum actione excedit, vt eſt in l. au
xilium. ff. de minoribus; quam Docto-
res aſſerunt procedere, etiamſi expreſ-
ſim fuerit à minore iniuriarum actioni
renunciatum, vt contra talem expreſ-
ſam renunciationem reſtitui non debeat
6 in quo ego eos ſectandos cenſeo. Solet
enim denegari reſtitutio pro remiſſa
iniuria, quia ad vindictam, non pœnę
executionem, per eam tendatur. Qua-
re igitur idem iuris non diſponetur in
expreſſa renunciatione? Quòd ſi mi-
nor aduerſus expreſſam & tacitam re-
nunciationem ad actionem iniuriarum
non reſtituatur, vt eam denuò inten-
tet: quid oberit, cur non pari lege reij-
ciatur à reſtitutione, quam is contra tu-
toris ſeu curatoris pactum impetrare ni
titur? Accedit his, tali pacto remiſſo-
rio nullo modo ius minoris offendi, læ-
di, ſiue diminui, argument. l. final. §.
penultim. ff de pact. immo potius recõ
ciliationem quandam induci, ex qua
quis perdere, non lucrari cenſetur, ar-
gument. l. creditor. §. penultim. ff. mã
da. ex quo §. vnum deſumitur, manda-
tum, quod fit ob mandantis vtilitatem
mandati actionem contra tertium non
producere, quum id quilibet diligens &
bonus paterfamilias præſtitiſſet, argum.
7 nota. in §. final. Inſtitutio. de iniur. Ego
verò exiſtimo, iniuriam pupillo ſeu a-
dulto illatam, à tutore vel curatore re-
mitti non poſſe, modò admiſeris, quòd
neceſſariò ipſius rei ſeries & res expoſtu
let, certò probari poſſe iniuriam illatam:
& nihil eſſe, per quod in lite ſuccumbe-
re poſsit minor: ceſſabitq; hoc capite il-
la præſcripta conſideratio, An minori
expediat, eam remitti, vel non remitti?
Quid enim remittendam à te iudicabi-
tur, ſi in ea is ſit victurus? Dices, vix id
poſſe ſciri, an obtinere in lite debeat,
quia litis euentus ſit incertus & dubius
quum etiam poterit Procuratoris aut
Aduocati imperitia ita in ſubſtantiali-
bus litis defici, vt ab inſtãtia abſolui pars
ad-

aduerſa debeat. Sed hæc euitabuntur, vbi in animum reduxeris, eius ius poſſe eſſe certum, clarum, & non ſuppoſitum calumnijs: quia euidentiſsimè de iniuria illata conſtet, quum tunc eſſent præſentes plures, qui de ea re ferre teſtimonium poterant: per quod euidentiſsimè pateat, benè fundatam & ſtabilitam minoris intentionem: in quem id obijci nō poteſt, quòd fortaſſe ſolennitatem iudicialem, dum litigabit, omittet. Nam quū id ſit inauſpicatum & inopinatum, non eſt talis conſideratio aſſumenda, argum. l. inter ſtipulantem §. ſacram. ff. de verb. obliga. ſed potius eſt præſumendum ex oppoſito, benè omnia ceſſura, nihilq; minorem acturum, quod non ſit ritè & recto ordine conceptum. Ex his reſpondebitur ad exemplum, quod primum attulimus: quandoque expedire minori, vt de iniuria accepta curator paciſcatur, ſi illatam ab homine non infimæ qualitatis admiſeris, minore paupere exiſtente. Nam etſi ſit diuerſa inter hos qualitas, id tamen non efficit, vt minor ceſſare è proſecutione iniuriæ debeat, quia lex loco alio habeat: In facto comitatu noſtro timere non debuiſti, ſed cōſtanter & ex animo litem inſtituere debuiſſes, vt eſt in l. j. C. de his qui iudic. metu non appel. Quinimmò dicitur, magis minori expedire, vt litem inſtituat, quàm ſi ab ea defecerit: quò potiſsimū is ſuo honori conſulat, quem debet cæteris quibuſcunque præponere. Dici tamē poterit, minoris quandoq; intereſſe, vt

1. de iniuria accepta pactum fiat: vbi liquidò non poſſet eius intentio probari, ſaltem teſtibus omni exceptione maiorib. aut ſi ſublata eſſet tempore actio, ſeu diſsimulatione, vel alia forma à lege introducta. Sed in hunc caſum conſulitur curatoribus paciſcentibus, vt id pacto apponi, & in eo adijci curent, vt qui iniuriam intulit, teſtetur aliter eſſe, quam expreſſerit: & à ſe minorem frugi hominem reputari. Fiet enim hoc modo, vt minoris fama illæſa ſit: alias ſi hæc clauſula omitteretur, cenſeretur tutor tacitè iniuriam fateri: quod in ſummum pupilli opprobrium vergeret. Ex his habes, non poſſe à tutore ſeu curatore de pupilli iniuria paciſci, ſi liquidò poſsit probari: aliàs ſecus.

Repellitur minor, qui vult contra iniuriam, quam remiſit, reſtitui, etiam ſi eius patri illata fuiſſet.

SVMMARIA.

1 *Minorem, remiſſa etiam quam viuens adhuc pater erat paſſus, iniuria, contra eam eſſe reſtituendum ex doctrina Raynaldi à Forlin. & Guillelmi de Cuneo.*

2 *Opponitur illi priori Raynaldi ſententia cōmunis concluſio, hoc habens: In executionibus pœnarum ceſſare beneficium reſtitutionis in integrum.*

3 *Iniuriarum & furti actionem Bartolo videri eandem: quia de pœnarum executione tractetur.*

4 *Refellitur opinio Bartoli: & verū inter iniuriarum & furti actionem diſcrimen demonſtratur.*

CAPVT CLII.

QVod autem ſpectat ad præſcriptam iniuriæ remiſſionem, annotabitur hoc loco exemplum admodū frugiferum & vberrimū. Viuente minoris patre: pater iniuriam paſſus eſt. ſi eam patris

1 iniuriam (hoc mortuo) remiſiſſet minor, an poſſet cōtra talem remiſsionem reſtitui? Reſtituēdum autem docet Raynal. à Forlin. in l Diuus. ff. ad Syllani. & Guillel. de Cun. in l. ſi pro fure. ff. de cōdict. furt. quib. accedit ea communis cōcluſio, quam præmiſimus, in executionibus pœnarum ceſſare beneficium reſti-

2 tutionis in integrum. Quam ſententiam Bartolus in l auxilium, voluit etiam procedere in furti actione, & vi bonorum rapto-

raptorum, etſi in eis non agatur ad vindictam, ſed ad duplum ſeu quadruplum: aſſerens, eſſe idē in vtroq; iudiciū, quia de penarum executione tractetur, argum. l. ſi tibi. §. quædam, ff. de pact. vbi habet textus. Quędam actiones per pactum
3 ipſo iure tolluntur, vt iniuriarum & furti actio: quaſi vtrāque lex æquiparet, vbi ita copulandos caſus ducit: hæc Bart. Quem ego ſequi ea in re nequeo, qui mihi non videatur cōcludenter ſic argumentari. in
4 eo quod potiſsimum ſcribit, ambas actiones ſimul coniungi. & vt vtraque per pactum tollitur, ſic etiam ambobus, caſibus reſtitutionem ceſſare debere Solet enim ob partium volūtatem remitti pacto iniuria: quæ ratio non eſt reſtitutioni adaptabilis, Cui etiam non adeſt quòd in pœnarum executionibus reijciatur reſtitutioni adaptabilis. Cui etiam non adeſt, quòd in pænarum executionibus reijciatur reſtitutio: & vt in actione iniuriarum ita ſtatuitur, ſic etiam eſſe in reliquis duabus diſponēdum. Nam alia eſt ratio, quare id iniuriarum actioni accōmodetur, quàm ſit pro furti vel vi bonorum raptorū actione: quia qui iniuriam vlciſcitur, vindictam perſequitur: & hac cauſa reſtitutioni locus nō eſt, vbi qui agit furti vel vi bonorum raptorum, non vindicat: ſed eò tendit, vt rem ſuam repetat: vt etiam fur, & qui id rapuit, puniatur, vt honeſtiſſimè ea in re dicat verſari, cuius animus deflectatur ad delictorum coerctionem, ne impunita remaneant, quod Reipublicæ expedit, arg. l. bona fides. ff. depoſiti. Allegabit fortaſſe ſtodioſus Lector, non eſſe opportunè reſponſum ad eam l. rationem, quam conſiderauit Bartol. quæ eſt, In pœnarum executionibus ceſſare reſtitutionem in integrum, quia adaptabilis ſit, & referri poſsit ad caſū actionis vi bonorum raptorum, ſeu furti: in quib. præmiſimus, ad duplum vel quadruplū agi, quæ eſt pœna pecuniaria. Sed ego ad id ita dicendū crediderо, ibi principaliter non agi de pœnarum executione, ſed vt puniantur delicta, quod lex præcipuè inſpicit, arg. l ſi quis nec cauſam. ff. ſi cer. pe ta. immò nec etiam incidenter de eo dicitur tractari, ſi attenderis, hanc pœnam dupli ſeu quadrupli criminalem non eſſe, ſed ciuiliter agi, vt pars eam conſequatur, quæ eſt introducta in odium furis. & eius qui per vim rapuit. Et quod dicitur in ea l. auxiliū, in executionibus pœnarū paratum non eſſe beneficium reſtitutionis in integrum, ideoq; iniuriarum iudicium ſemel omiſſum non poſſe reperi: ſic debet intelligi, vt id textus diſponat, quod ad iniuriam ſpectat: quia ad vindictam competat, non autem vt in ceteris ita diſpoſitum, quia etiam agatur ex ea ad emendam vtilem, per quam aliquid lucri parti acquiritur: quia ſi eius ſolius fuiſſet habita conſideratio, longè aliter textus diſpoſuiſſet. Quod ego non ab re ſic declarandū dico, vt intelligas idem iuris non eſſe in actione furti, ſeu vi bonorum raptorum, quale ſtatuitur in actione iniariarum. in quo velim tu cogites, qui tamen cenſeam in iudicando a Bart. opinione non eſſe aberrandum.

Contra delictum minor non reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *In criminibus ſuffragio ætatis minores non eſſe iuuandos, quod infirmitas animi peruerſos mores excuſare non debeat.*

2 *Adulteris, & his, quos pro adulterij crimine pollutis lex puniendos cenſet, nullam eſſe deprecatio em concedendam, etiamſi minores 25. annis fuerint.*

3 *Beneficium, quod à lege introductum eſt, ob delicti conſiderationem tollitur.*

4 *Patronus, ſua liberta in vxorem ducta, contra legem maritus ita factus, legis beneficio ſpoliatur.*

5 *Infantia, pupillaris ætas, & furioſus quando, quomodo, in quibus à delicto excuſentur, multis exemplis & rationibus docetur.*

6 *Impubes quatenus delicto non teneatur?*

7 *Pupillus, pubertati proximus, ferendę & inferendæ iniuriæ capax cenſetur.*

8 Pu-

8 *Pubertati proximus vel maſculus vel faemel*
la quando dicatur?
9 *Cyni ad l. 1. C. de falſa moneta intellectus im*
probatur, & verus ſenſus eruitur.

CAPVT CLIII.

QVomodo autem ſit minor ad
uerſus delictum reſtituendus
habes ad id l. j. C. ſi aduer. de-
1 li. per quam diſponitur, in cri
minibus ſuffragio ætatis minores nõ iu-
uari, quia malos mores animi infirmitas
excuſare non debeat: quod etiam doce
tur in ea l. auxilium, quæ vult, nullam de
2 precationem adulteris eſſe concedendã,
etiamſi minor annis 25. ſe adulterum fa
teatur: nec ſi quid eorum commiſerit,
quæ pro adulterio lex punit, veluti quũ
adulterij damnatam ſciens vxorem du-
xerit, aut in adulterio deprehenſam nõ
dimiſerit, quæſtumve de vxoris adulte-
rio fecerit, ſeu precium pro ſtupro com-
perto acceperit, vel domum ad ſtuprũ
ſeu adulterium in ea committendum,
præbuerit. His enim caſibus non debet
eum iuuare contra legum præcepta æta-
tis excuſatio, nec ei prodeſſe: qui dum
leges inuocat, in eas tamen com-
3 mittit. Denique certum eſt, beneficiũ,
quòd à lege eſt introductum, ob deli-
cti conſiderationem tolli, vt eſt in l. fina.
§. ſi verò poſtquam. C. de iur. deliberan.
quæ lex plurimùm huic negotio accedit
in qua potiſsimùm habetur, quòd qui
ſolenniter inuentarium non confecit,
in ſolidum creditoribus hæreditarijs
adſtrictus maneat, ita vt Falcidiam
non detrahat, quod eſt ea ratione: quia
in non faciendo negligens fuerit: vt ob
eam rem ſit in eo textu adiectum: Nec
4 legis noſtræ beneficio perfruantur, quam
cõtẽnendam cenſuerunt. Eſt & in eam
rem l. Senatoris filia. § ſed ignominio-
ſam. ff. de ritu nup. vbi ſi ignominioſam
libertam ſuam patronus in vxorem du-
xerit, quia contra legem ſit maritus, pla-
cet vt eius legis frui non debeat benefi-
cio. quæ omnia eò tendunt, quo intelli-
5 gas, ob delictum non dari reſtitutionem
in integrum. Quòd tamẽ in eum caſum
contendenda ſit, habes ad id l impuberẽ.
ff. de furtis l. infans. ff. ad leg. Cornel. de
ſica. ex quibus colligitur, ſi hominem in-
fans occiderit, lege Cornelia non teneri:
nec etiam furti poſſe argui, etiamſi ali-
quam rem furatum contendatur: ita vt
lex ibi eius delictum probare cenſeatur.
His adnecti poteſt l. ferè. ff. de regu. iur.
per quam diſponitur, in omnibus pœna-
libus iudicijs ætati & imprudentiæ ſuc-
curri. facit ad id l. excipiuntur. ff. ad Se-
natuſcon. Syllan. & Clemen. j. de homi-
cid. Obeſt etiam l. j C de falſa monet. ſi
potiſsimùm verum eius ſenſum expen-
deris, & purã genuinamq́; rationem attẽ
deris. Vult enim lex, pupillarem ætatem
à delicto fabricationis falſæ monetæ ex-
cuſandam: quia ea ætas ignorat, quid
agat, vt de delicto nõ teneatur. Pro qua
rum legum concordia, huiuſq́; materiæ
enodatione Bart. in l. j. C. ſi aduer. delic.
exiſtimauit eſſe conſiderandum, vt ſi ad
infantem, qui per ætatem fari nõ poteſt
negotium retuleris, certum ſit, de deli-
cto aut iniuria ab eo commiſſa, eum non
adſtringi, quia delinquere is nequeat:
quod expreſsim eſt deciſum in ea l. j. de
falſ. mon. & hac cauſa ſolẽt pupillus, in-
fans, & furioſus, ꝙ ad delictũ attinet, æq
parari, & in vtriuſque ſimile ferri iudiciũ
vt eſt in l. in negotiis maximè ab oppoſi
to inducatur ſenſu. ff. de reg. iur. & in l. j.
§. adipiſcimur. ff. de acquir. poſſeſſ. nota.
in §. pupillus. Inſti. de inutil. ſtipul. & in
l. Fulcinius. §. adeò. ff. ex quibus cauſ. in
poſſeſſ. eatur. Accedit his l. pupillus. ff. de
acquir. hære. Quæ omnia de pupillo in-
fante voluit Bar. intelligi, etiamſi is in-
fantię ſit proximus: vt is latè docet in ea.
l. 2. & j. ff. de nouat. Quòd ſi infantiã ex-
ceſſerit pupillus, qui eſt caſus noſter, fuit
huius opinionis, delicto hũc teneri, & ita
eſſe l. auxilium, declarandam. Nec mirã
dum, ſi impubes, & qui infans ſit, lege
Cornelia nõ teneantur. id enim eſt, quia
eum conſilij tueatur innocentia, quæ cõ
ſilij imperfectio nonne abeſt, & omni-
no remota eſt ab eo, qui infantiam exceſ
ſit, maxime ſi adoleſcens ſit, quo factum
eſt,

eſt, vt lex voluerit minorem de deli-
cto obligari, nec contra delictum ei ſub-
uenire, niſi quatenus ætatis miſeratio ad
mediocre pœnam iudicem perduxerit:
quaſi ſenſerit Bart. in manu iudicis eſſe,
vt ſecundum delicti qualitatem is corre-
ctionem moderetur: quæ eſt pulchra &
elegans declaratio ad eas leges, quibus
determinatum eſt, minoris in delictis
per reſtitutionem non ſuccurri. Atque
hoc conducit, quod paſsim alio loco Iu-
reconſultus declarat, in l. aut facta. §. fin.
ff. de pœnis, nonnunquam euenire, vt ali
quorum maleficiorum ſupplicia exacer-
bentur, aliquando vt leniantur: quod eſt
omnino rationi & æquitati cõſentaneũ.
Quare conſuluit Baldus in l. & ſi ſeue-
rior. C. ex quibus cauſis irroga. infam. pu
pillum homicidium committentem, li-
cet doli capax ſit, tamen capite punien-
dum non eſſe. ad quod facit cap. 1. de de
lict. puer. & l. ſi adulterium cum inceſtu.
§. Imperatores. ff. ad legem Iuliam de
adulter. vbi ob ætatem imperfectam Im
peratores Claudiæ pœnam propter in-
ceſtum remiſerunt. In cuius confirmatio
nem habes apertum Cumani conſilium
quod eſt decimumquintum ſuo ordine.
6 Quod autem prædiximus, de delicto nõ
teneri impuberem, referre te id oporte-
bit ad eum, qui doli capax non eſt: quia
eſſet iniquiſsimum, doli capacem ob do
lum reſtituendum: quia aliàs doli occa-
ſione lucrum aſſequeretur: ad quod fa-
cit l. pupillum. ff. de reg. iur. in qua habe
tur, pupillum, pubertati proximum, fe-
rendæ & inferendæ iniuriæ capacẽ. qua-
7 ſi è diuerſo velit text. ſi pubertati proxi-
mus non ſit, de delicto non obligari. Di-
citur autem pubertati proximus, maxi-
8 mè fœmina, vbi nonum annum ætatis cũ
dimidiato attigit, in maſculo verò habe-
tur ratio decimi anni cum dimidio, ita
id declarante Bal. in l. ſi quis in tantam.
C. vnde vi. & Bar. in eadem l. j. ff. de no-
uat. Aduerſari forſitan iudicabis ei de-
rationi. l. j. C. de falſa monet. in qua ſit
annotatum, crimine falſæ monetæ non
adſtringi impuberem, etiamſi eius crimi
nis conſcius fuerit, quomodo enim pro-
bè defenſabis eam legem in pupillo, qui
doli capax non ſit, eſſe intelligendam,
quum maximè textus adhortetur, fuiſſe
hunc criminis participem, qui conſcius
delicti extiterit, nihil ab eo videtur eſſe
alienius, quam vt dici debeat doli non
fuiſſe capacem? Quæ lex ita in præſcri-
ptam declarationem vrgere videtur, vt
9 quandoque Cynus atteſtatus fuerit, à
ſe pluries conſultum, impuberem, in cu-
ius domo fabricata eſſet falſa moneta,
de dolo poſſe argui: non tamen ex eo o-
bligari delicto, nec illius domum eſſe ſe
cundum eius legis diſputationem com-
burendam. Poſſe tamen efficaciſsimè ei
l. primæ reſponderi, ita quandoque apud
me conieci. Nam etſi lex velit, impu-
berem etiam criminis participem deli-
cto non alligari, non tamen ex eo ſequi
tur, vt verè hic capax doli fuiſſe iudi-
candus ſit. Potuit quippe ignorans con-
ſenſiſſe, neſciſſe, tamen quid ipſe ageret:
quam ignorantiam in dubio poſſe præ-
ſumi non abſurdum iudicabitur, cuius
non omnino pupillus doli capax ſit: &
ideo ea lege diſponitur, quamuis conſen
ſum pupillus præſtiterit, non tamen ex
eo puniendum, quòd eius conſenſus ſit
imperfectus, inefficax, & immaturus: Et
per eandem legem non abre diſponitur
tutores qui idonei ſunt, fiſco tantùm de-
bere præſtare, quantum à pupillo fuiſſet
inferendum: quum eos ignorare, quæ in
re pupilli agerentur, non oportuerit: &
hac cauſa l. impuberem diſponit, impu-
berem, ſi doli capax ſit, poſſe furtum fa-
cere: quaſi ex oppoſito docere videatur
omnem impuberem doli capacem eſſe;
qui tamen conſentiat, ſed inefficaciter,
vt non iniuria poſsit ob talem conſen-
ſum, ſic præſtitum, criminis conſcius re-
putari: non tamen, vt ob id ſit puniẽ
dus. nam quomodo de deli-
cto obligabitur, ſi verũ
conſenſum non
adhibuerit?

Reci-

attigerat, tunc autem deceſſerit illius fi-
lius, tandem maior effecta ſit: cæterùm
maiore ætate completa, tutorem intra
an num non petierit, an num tali caſu à
filij ſucceſsióne excludi debeat? Quam
difficultatem examinat Angelus ſub ea
l.j. adferens pleraque, quæ vtrique parti
deſeruiunt: primùm aiens, defendi poſ-
ſe, nihil eſſe huic mulieri ob id impin-
gendum: quia quum debeat cuiuslibet
actus ſpectari initium, vt eſt in l. ſi pro-
curatorem dedero. ff. manda. & mors fi-
lij ante 25. annum abſolutum euenerit
debebit ad id tempus negotium, quod
quod ſupererat, referri: quo tempore &
licitum & indubitatum erat, matri mi-
nori reſtitutioné cópetere. Eſt & aliud,
1 principum beneficia eſſe perpetua, ea po
tiſsimùm, quæ à pœna liberant, vt eſt in
§. illud, conſtitutio quæ dignitatibus &
epiſcopatu, &c. in Auth. Per quas ratio-
nes ſequutus eſt omnino hanc ſenten-
tiam Specul. ſub titulo de reſtitutione
in integr. ſecundum quam aſſerit Baldus
à ſe pluries ita iudicatum. Quorum opi
nioni accedit, quòd hæc ſubſequens ma-
tris negligentia, vbi maior eſt, non diuer
ſa à prima, ſed vna eademque eſſe effin-
gatur, ſi potiſsimùm eius negligentię ini
tium attenderis, ad quod conducit in ar
gu. l. eum qui. §. in popularibus. ff. de iu
reiurando. Habes etiam gloſ. in l.j. C. in
quibus cauſis. per quam diſponitur, mi-
norem qui defuncti mortem non vindi
cauit, licet poſtea effectus maior non vl-
ciſcatur, ex eo tamen à ſucceſsione non
2 repelli. Contraria autem opinio ſtabili-
tur per l. non ſolùm. §. tutoribus. ff. de tu
torib. & curatorib. datis ab his. E qua de
ſumitur, ſi quis in tutorem electus fuerit
ac quum poſtmodum minor annis 25.
apparuiſſet, in eius locum curator eſſet
ſuffectus, donec is perfectam ætatem cō
pleſſet, quæ ætas ad tutelam eſt neceſſa-
ria: vult ibi text. vt quum hic maior tu-
tor eſſet, compellatur eodem etiam iure
tutelæ onus impetrare, vt ſimili ratione
mater, maior effecta, filio tutorem pete-
re debeat. Ad quod tanto magis eſt ad-
mittenda, quòd ſit hoc caſu extincta & fi
nita priuilegij cauſa, ita vt euaneſcere
priuilegium debeat, argum: l. Titia Seio.
§. vſuras. ff. de leg. 2. quum ſi dilationis
cauſa è medio ſubducatur, æquum ſit,
& ipſam dilationem penitùs ſopiri, vt eſt
in l. filia. §. alumno. ff. ad Trebel. Solet
etiam præſcriptio ſtatim currere, quum
minor maior effectus eſt, l. 2. & final. C.
in quibus cauſis. vt pari iure idem in ca-
ſu noſtro determinandum putauerit An
gelus. Caſtrenſis verò ſub eadem l. 2. ex-
iſtimauit, eſſe harum opinionum (quæ
contrariæ ſunt) diuerſitatem ita tempe
randam, vt ſi tempus illud, quod poſt
ætatem minorem ſupererit, perfectum
eſſet & ſufficiens, intra quod poſſet com
modè tutor peti, tali capite matrem in
legis pœnam incidere, maximè ſi legis
diſpoſitioni non ſatisfecerit: quaſi ſecus
ſtatuendum velit, non extante congruo
tempore, arg. eorum quæ teſtatur eſſe
annotata in l. cùm ſtipulatus fuero à
Proculo. ff. de verbor. obligat. Mihi ta-
men, omnibus his ad amuſsim expenſis
viſa eſt Caſtrenſis aſſertio veriſsima &
defenſabilis, & quæ etiam impugnari
poſsit. Suſtentabilis, quia bene is perpen
derit, debere id ſpectari, an in matris po
teſtate fuerit, pendente reliquo dimidia
to anno, tutorem petere: ſed à quo fue-
rat hoc adnectendum, vbi eſſet mater
vſa ea, qua decebat, & res expoſcebat, di
ligentia: quæ omiſsio infirmabat vtran-
que eius ſententiam. Præter quam pu-
tauerim, poſſe aliter, quàm is ſenſerit, ex
tricare negotium: vt dicamus, ſatius &
conſultius expectari debere tempus mi
noris ætatis completæ: qui caſus nullius
eſt prorſus dubitationis, & per quem e-
tiam nullum fit mulieri præiudicium.
Imò ego longè veriorem primam ſenté
tiam ſecunda apud me conijcio, quòd
nullum damnum mulieri illatum ſit.
Hoc autem planè deprehenditur ex ea.
l. 2. ſub illis verbis: Matri tamen, quę fi-
lijs tutorem, ætatis lubrico lapſa, non pe
tijt, eorum nomine denegari ſucceſsio-
nem non conuenit, quum hoc in maiori
bus matribus tantùm procedat: quaſi
lex ſtatuere cenſeatur, an num qui pro-

petendo tutore præfixus eſt, non curre-
re, niſi quum eſt maior. Quare igitur tu
matrem eo integro anno, qui ſibi à lege
præfixus eſt, priuandam duces? Per quæ
ſat eſt accōmodè reſponſum ad ea, quæ
in oppoſitum præmiſimus ceſſare priui-
legij cauſam, ac ſtatim præſcriptionem
currere, vbi ętas minor euenuit. Hæc q̄p-
pe procedunt, pendente tempore, quo
hic eſſe deſijt minor: cùm tamen ex eo
deſumendū eſt, vt dimidiato anno, qui
ſuperfuerat, perinde mulieri præiudice-
tur, ac ſi integrè completus fuiſſet. Sic
habes inconcuſſam & firmam hanc con
cluſionem, matrem non eſſe ob id à filij
ſucceſſione ſecludendam.

Si contempta noui operis nunciatione, à minore ſit ædificatum, vtrùm ex eo reſtitui poterit?

S V M M A R I A.

1 *Minor operis noui nunciatione ſpreta ędificans, doli arguitur, nec reſtituitur.*

2 *Reſtituitur minor ex ſententia Cyni, ſi ſe iuſtè ædificaſſe probauerit: ſed improbatur hæc eius opinio.*

3 *Minore contra noui operis nunciationem ędificante quid in primis ſpectādum ſit?*

4 *Minorem reſtitutione dignum videri, ſi ſe ignoranter ædificaſſe oſtenderit.*

CAPVT CLVI.

HIS adijcietur ſubtilis quæſtio:
Si noui operis nunciatione
ſpreta, ędificarit minor, an nū
contra eam inobedientiam
reſtituetur? Cuius articuli diſcuſsio con
fert ad eam, quam primum excuſsimus,
difficultatem, vtrùm in delictis minori
ſubueniatur? Quòd autem reſtituendus
non ſit, ſatis cōprobatur ex eo, quòd qui
noui operis nunciationem contempſit,
ſit in dolo præſumpto, l. ait prætor. §. ſi
1 quis particeps ff. quæ in fraud. cred. fa-
cit l. ſi fundum. C. de rei vend. Scis au-
tem contra præſumptum dolum mino-
rem non reſtitui, vt eſt in l. auxilium. ff.
de mino accedit his l. ſi ex cauſa. §. nūc
videndum. ff. de minor. vbi ita habetur.
Vidēdum eſt, vtrùm minoribus in con-
tractibus captis, an etiam delinquenti-
bus ſubueniatur? puta, ſi minor dolo in
re depoſita ſeu commodata aliquid ege
rit: tunc enim minoribus non eſt ſuccur
rendum. Ad quod etiam facit l. ſed etſi
2 quemcunq; §. ſed etſi infans. ff. ad leg.
Aqui. Cynus tamen fuit contrariæ ſen-
tentiæ, vbi potiſsimum iuſtè ædificaſſet
minor. Tunc enim ſecundum eius teſti-
monium ceſſare dicitur omnis doli con
ſideratio, vt contra legem nihil actū cen
ſeatur, maximè vbi iniuſtam præceſsiſſe
prohibitionē admittitur hęc ille. Cuius
opinionem ego probare non poſſum, cū
non agnoſcam, quomodo is æquam eſ-
ſe rutari poſsit: qui putem, principaliter
ſpectandum eſſe, an ipſe nunciationi cō
3 trauenerit: ſepoſita ea conſideratione, v-
trùm iuſtè ſeu iniuſtè id egerit, cùm in-
terim lex ei ſuperſedendū iubeat, vt ali-
ter contrafaciens à legis contemptu ex-
cuſandus non ſit: qui contemptus tam
eſt vrgens, vt ex eo de dolo arguatur mi
nor, & ēa de cauſa ſpectari debeat reiex
itus, an iuſta ſeu iniuſta ſit declaranda
nunciatio: ita hoc docentibus Doctori-
bus in l. j ff. ſi quis iud. non obten. Satis
enim iudicis maieſtatem vilipendere di
citur, qui citatus aut præmonitus non cō
paret: vt poſtmodum excuſari non de-
beat, etiam ſi ſe demonſtraturum propo-
nat, ſibi iuſtam eſſe cauſam, ac iniquè, &
præter rationem conuentum: alias hic
noui operis nunciationem contemnen-
do, diceretur iuſta moueri occaſione,
quod omnino eſt falſum, cùm ipſe ſibi
ius dixerit, a quo ſpreta nunciatione ſit
ædificatum: qui longè ſatius & probabi-
lius egiſſet, ſi ad iudicis officium confu-
giſſet, iuris ſui ſummaria oſtenſione fa-
cta: hocque poſtulaſſet, vt ſepoſita eius
nunciationis conſideratione, poſſet ipſe
ędificare quo fit, vt indignus reſtitutio-
ne credatur, ſiue iuſtè aut iniuſtè id egiſ
ſe eum pateat: qui tamen ſat admittatur
poſſe reſtitui, ſi id ignoranter egiſſet:
quia tali caſu ab eo omnis abſit dolus.

Cùm

Cùm propriam ſcripturam falsò minor abnegabit, poterit num reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minorem adhibito iuramento, ſcripturam*
ſuam abnegantem, & poſtea conſcientię
ſtimulis adactum periurij culpam faten-
tem, reſtitutione indignum eſſe iudican-
dum, quod tamen limitatur num. 2.

CAPVT CLVII.

SI denique minor, præſtito ſa-
cramento propriam ſcriptu-
ram abnegauerit, & contra
ipſam rei veritatem iureiu-
rando firmarit, à ſe non ſcriptam, cùm
tamen ſit aliter, debeat num reſtitui,
vbi eum poſtmodum propriæ culpæ ar-
guit conſcientia, vt is ſaltem admitten-
dus ſit, qui denuo fateatur, ſuã eſſe ſcri-
1 pturam, & à ſe profectam? Quòd autem
reſtituendus non ſit, facit tum vulgata
illa Iuris regula: Eum qui turpitudinẽ
ſuam allegat, non eſſe audiendum: tum
quia fateatur, ſe deliquiſſe. In quo nul-
la eſt, me iudice, dubitatio. Cuius opi-
nionis fuit Corneus conſil. 31. volumi-
2 ne tertio. Quam concluſionem tu tamẽ
ita debebis intelligere, vt procedat, vbi
doloſè minor ſcripturam abnegauit: ſe-
cus ſi imbecillitate ductus, id egiſſet,
cùm enim tunc ab eo dolus abſuerit, ceſ
ſabit omnis doli ratio. & ita putauero eſ
ſe temperandam Cornei opinionem.

Vtrùm contra propriam conconfeſsionem minor in delictis reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minorem contra propriam confeſſionem de-*
licti non eſſe reſtituendum, ſecus ſi erro-
neè aut meticuloſè confeſſio facta fuerit,
aut de delicto prius non conſtet.

CAPVT CLVIII.

SOlet etiam Bar. in ead. l. auxi-
lium, determinare, Non debe
re reſtitui minorem contra
propriam confeſsionem, ma-
ximè in delictis factam: puta, ſi is adulte
rum ſe eſſe ſit faſſus, per eam l. auxiliũ,
1 vbi nulla eſt eius deprecatio. Non vide-
tur tamen mihi vera hæc eius deciſio,
ſaltem tam generali ſenſu concepta. Nã
ſi id erroneè aut meticuloſè faſſus fuiſ-
ſet minor, haud dubiè eſſet reſtituẽdus,
cùm etiam tali caſu maiori ſuccurrere-
tur: ideo exiſtimauerim, ſic eſſe intelli-
genda verba eius text. in quibus ſumit
Bar. præcipuum fundamentum. Vtique
nulla deprecatio adulterij pœnę eſt, ſi ſe
minor annis adulterum fateatur: quaſi 1
velit tex. ibi ita diſponi, quia verè minor
adulter eſſet: quæ interpretatio ſatis de-
ſumitur ex ſequentibus verbis, Nec ſi
quid eorum commiſerit, quæ pro adul-
terio eadem lex punit. nota illa verba, 2
Si quid eorum cõmiſerit, quæ deſignãt
effectum rei. Non eſt igitur ea ratione
(qua voluit Bar.) quia ibi ſit de atrocio
ribus criminibus quæſtio, vt ob id con-
tra talem confeſsionem minor reſtitui
non debeat: ſed quia ſuperuacaneum eſ
ſet eum reſtitui, quem deliquiſſe conſta
ret, & in confeſſo eſſet: qui eſt facilis &
indubitatus ad eum text. intellectus. Er-
go probe aies, ſi delicto non aliàs pate-
ret, quàm ſua confeſsione, poſſe reſtitui:
quod ſatis ſuadet ęquitas, imò vera ra-
tio. Non enim is in necem alterius reſti-
tuitur, ſed vt ſibi adſit, quò is pœnam
euitet: quod ſecus eſſet, ſi in alterius in-
commodum cuperet reſtitutionem eſſe
qui, vt eſt in iniuriarum actione, quæ ſo
pita eſt: & in ſexaginta diebus prçteritis
in quibus iure mariti vir mulierẽ adul-
terij accuſare poteſt. his enim caſibus de
negatur ei in integ. reſtitutio. quod ius
omiſſum cùm nunc velit repetere, quid
aliud, quàm delicti veniam & calumnię
deprecatur? & ibi lex ad hoc præcipuè
intendit, ſi in tertij præiudicium actus
declinet. & ita mea ſententia eſt decla-

randa ea l. auxilium. ſecundum quam interpretationem concludo, non poſſe minorem contra propriam confeſsionem (ſi ſe deliquiſſe ſit ſaſſus) reſtitui, vbi eũ deliquiſſe certum eſt. quòd ſi non eſſet delictum liquidum, nec de eo pateret, tunc poſſet contra eam reſtitui, ſi à ſe erroneè aut meticuloſè ſeu imprudenter factam eam is allegarit. atque ita cenſeo.

An minor, qui teſtamẽti, quod inſinuari debuerat, caſſationem iuxta ſtatuti formam non petijt, poſſit reſtitui?

SVMMARIA:

1 *Minorem, non petita ſecundum ſtatuti formam teſtamenti non inſinuati caſſatione, non videri reſtitutione dignum: quia in executionibus pœnarum ceſſet reſtitutionis beneficium, ſecundum Bartolũ.*

2 *Diluitur opinio Bartoli, & minorem ad petendam teſtamenti caſſationem eſſe reſtituendum firmis rationibus euincitur.*

CAPVT CLIX.

ADnectitur etiam à Bart. in ea l. auxilium, quęſtio, quam tũc in facto propoſitam aſſeuerat. Eſt enim ſic concepta difficultas, ſtante ſtatuto, vt ſi non inſinuetur teſtamentum intra ſex menſes, poſsit eius caſſatio, ſepoſito tali tempore, peti. Cæterùm ſi minor teſtamenti non inſinuati caſſationem non petierit, poteritne reſtitui, vt ad id denuo admittatur? Et facere teſtatur Bart. in ea l. auxiliũ, vt reijci debeat reſtitutio, quia in exceptioni-
1 bus pœnarum ceſſet reſtitutio. Quod tamẽ ipſe planè firmare non voluit: quia
2 tunc eiuſdem difficultatis eſſet quęſtio. Ego verò putauero, poſſe minorem reſtitui, cùm hæc reſtitutio non aliò tendat, niſi vt minoris negligentiæ medeamur. Nã fuit is vtcunque negligentior, quàm res expoſceret, in ea caſſatione petenda: cum quia verè nõ agatur pro pœnę executione, vbi de teſtamenti caſſatione cõtenditur. Præterea hęc pœna caſſationis teſtamenti eſt introducta in odium eorum, qui apud ſe teſtamenta defunctorum detinent: quorum intereſt publicatas eſſe poſtremas voluntates, cùm velle aliud non habeant, vt eſt in l. j. C. de ſacroſanct. Eccleſ. quæ pœna nõ eſt principaliter & præcipuè introducta ratione delicti, ita vt debeat minor ad eam caſſationem petendam reſtitui: in quẽ obijci efficaciter non poteſt, quòd de annullando teſtamento defuncti contendat, quod tamẽ expediat ſubſiſtere, quia eſt hæredi adſcribendum: qui cùm ſciret tempus ad publicationem ſeu inſinuationem teſtamenti præſtitutum, intra illud ſtatuto non ſatisfecerit. Nam viſus eſt tacita quadam incuria conſenſiſſe caſſationi teſtamenti, per ſtatutum approbatę: quod ſtatutum efficit, vt ceſſet pręſcripta ratio, agi de annullando teſtamẽto, cùm id ſtatutum introducat, ſitque præſumendum, non niſi optima ratione & iuſta cauſa ſi ſancitum. Et ita minor ad eam caſſationem petendam reſtitui debebit.

Habente ſtatuto, vt intra menſem fieri accuſatio delicti debeat, ſi tali accuſationi non ſatisfecerit, minor, an poterit reſtui?

SVMMARIA.

1 *Filius, vt ſcelus in patrem commiſſum vlciſcatur, etiam elapſo ſpacio menſtruo, contra ſtatutum reſtituendus ex rationibus in textu annexis.*

CAPVT CLX.

REcenſet etiam Bal. in l. fin. C. in quib. cauſ. quæſtionem ad hoc negotium conferentem: Si ſtatuto introducatur, vt intra menſem debeat in eum, qui deliquit, fieri accuſatio, & eius crimen detegi, poterit ſecundum ipſum minor, eo tempore lapſo, reſtitui,

reſtitui, vt accuſet, etiam ſi paternæ mortis eſſet quęſtio, cùm id tempus ipſo iure cucurrerit. qui an verè ſit loquutus, videamus. Quòd autem effluxo tempore ſit ad id admittendus filius, ita reſtituendus, vel hoc vnum ſuadet, quia eò à minore tenditur, vt ſcelus in eius patrem commiſſum puniatur. Intereſt enim Reip. delicta coerceri, l. bona fides. ff. depoſiti. ceſſabitque ex his ea ratio, de pœnæ executione agi, & ita refutandam eſſe reſtitutionem. non enim hic caſus ad priuatam vindictam deflectitur, vt eſt in iniuriarum actione: quod in ſimile edocui procedere in furti & vi bonorum raptorum actionibus, imò eſſet filio imputandum, ſi patris occiſi mortem non vlciſceretur, & homicidium puniendum non curaret, quæ eſt vindicta publica, nō autem priuata. Et ita ego in contrariam aduerſum Bald. eo ſententiam, nempe poſſe tali exemplo filiū minorē reſtitui.

Infans nullo modo de delicto obligatur.

SVMMARIVM.

1 *Infans cùm propter ætatem conſentire nequeat, & non peccare poſſe præſumitur.*

CAPVT CLXI.

VT igitur intelligas, an minor ex delicto obligetur, & vtrùm contra id reſtitui poſſit, te oportet fixas hac in re aliquot concluſiones præſcribere. Prima eſt: Infans qui nondum ſeptennium, exceſsit, aut qui ſit infantiæ proximus, nullo modo de delicto obligatur: vt fruſtatoria ſit in his diſputatio, an poſsit aduer
1 ſus delictum reſtitui. Nam cùm conſentire nequeat, conſequens eſt ab eo peccari non poſſe: vt eſt in l. infans. & l. impuberem. ff. ad leg. Cornel. de ſica.

Minor aut pupillus, qui doli eſt capax, de delicto tenetur.

SVMMARIA.

1 *Iudicis arbitrio relinquitur, pœnam in plectendis pupillis aut minoribus pro delicti qualitate vel aſperare vel mitigare.*

2 *Pupillus aut minor ſi ſimplicitate ducti, citra dolum crimen commiſerint, per reſtitutionem eis contra pœnam ſubuenietur.*

3 *Delictum in genere generaliſſimo ſumptum, etiam matrem, filio tutorem non petentem, à crimine non liberat.*

CAPVT CLXII.

SEcunda: Si minor aut pupillus qui doli capax eſt, deliquerint, cùm in eo ſint doloſè verſati, puniendi ſunt. exploſa reſtitutione in integrum, vt eſt in ea l. auxilium, & in l. j. C. ſi aduer. delict. Erit tamen in iudicis manu, penſata delicti qualitate, pœnam (vt videbit) mitigare &
1 moderari. Quòd ſi ſimplicitate ducti, citra aliquem dolū crimen commiſerint, per reſtitutionem à tota pœna eximentur, vt per Bar. in ea l. j. ſi aduer. delict. in qua recenſet & aliud, minorem delinquentem quandoque ex legis diſpoſitione ſic iuuari, vt non ſit opus extraordinario remedio: adferens ad id exemplum, quod eſt annotatum in l. 2. eo. tit. ſi adver. delict. vbi textus loquitur de matre
2 minore, quæ filio tutorē non petijt. Sed quod ad poſtremum iſtud dictum ſpectat, intellexiſti ſuprà, quæ in eam rem attulimus, maximè non cenſeri matrem tali caſu deliquiſſe, imò potius negligenter verſatam: quod eo loco diſputationis gratia fuit a me propoſitum: qui tamen non abnegem, fatendum eſſe, vt dicatur ibi mater deliquiſſe, ob verba textus, ha-
3 bentia: Licet in delictis neminem ætate excuſari conſtet: quod ſecus volt in minore matre ſtatuendum. ſic cum is tex. dicat, licet in delictis, etiam neceſſariò præſupponere videtur, delictum in caſu, cuius eſt ibi quæſtio, à matre perpetratum. quod verum eſſe intelliges, modò delictum in generaliſsimo genere aſſumpſeris, vt eſt in l. ſi familia. ff. de iuriſdic. omnium iudicum.

Vtrùm contra dolum prǽſumptum reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Dolus præſumptus, aut præteritum aut futurum reſpicit.*

2 *Reſtitutioni locus eſt, ſi de præterito, ſecus ſi de futuro dolo quæſtio ſit: atque idcirco minor, ob contumaciam ſuam condemnatus, reſtituitur.*

3 *Minor non comparendo, aut contra iudicis voluntatem inſtrumentorum editionem omittendo, in dolo quidem eſſe præſumitur, ſed tamen reſtituitur: quod clarius exponitur num 5.*

4 *Contra dolum præſumptum, an & quando. & quibus ſolennitatib. minores, & in iudicio litigantes, apud Burgundos reſtituantur, Auctor aliquot exēplis declarat.*

CAPVT CXLIII.

QVòd autem contra verum dolum non ſit minor reſtituendus, hoc eſt ſine omni controuerſia: quia malos, & corruptos mores animi infirmitas non excuſat: quæ eſt præcipua & potior legis ratio. tamen prægnantior difficultas conſiſtit in eo ſcrupo, verùm contra dolum prǽſumptum minor poſsit, vel debeat, id implorans, reſtitui? hiq; in eo à Scribentib. hæc differentia: Aut is præſumptus
1 dolus præteritum reſpicit, vel de futuro agitur. Si præteriti ſit quæſtio, tunc locū eſſe reſtitutioni: q ſi ad futurum dirigatur, ſecus ſtatuendum. Præteriti autem
2 doli exemplum patet in minore, ob contumaciam ſuam condēnato. Solet enim propter eum caſum reſtitui, & non comparendo præſumitur eſſe in dolo præterito, l. minor. & ſic quaſi contumax. ff. de
3 minor. Si deniq; iuſſum à iudice minori fuerit, vt is inſtrumenta omnia, quæ in cauſa ſunt edenda, producat, ea tamen non ediderit, reſtitui ad id nihilominus poterit, vt eſt in l. vbi exigitur. ff. de edē. per quam argentarius, qui rationes, ad quarum editionē aſtringebatur, nō edidit: ſi id dolo malo fecerit, tenebitur. q ſi de eo malo non apparuerit, culpā tamen præſtabit, dolo malo proximā aduerſum quam reſtitui is poterit. Et hoc quod de præſumpto malo edocemus, confert admodum ad exempla infinita,
4 & numeroſa, quę paſsim agitata apud ſupremum Senatum Dolanum vidi, inter quæ ſimile proponitur. Solet quādoque ab eodem Senatu iniungi contendētibus partibus, vt intra tempus præſtitutum vterq; producat inſtrumenta, quib. ea in lite ſunt vſuri. Fit autem cum intimatione, qui eſt praxis terminus: perinde continens, ac ſi expreſſum ita eſſet, ſine ſpe alia dilationis vlterioris. Cæterū ſi acciderit, reum aut actorem iudicis interlocutoriæ non ſatisfeciſſe, ſed à quib. allegetur iuſtum impedimentum, & congrua excuſatio, an num poterunt ad id expoſtulantes reſtitui, vt de nouo ad talem exhibitionem admittantur? Cenſentur quippe in dolo præſumpto conſtituti quia iudicis mandato non ſatisfecerunt, qui eſt præcipuus huius puncti nodus: in quo memini pleroſque minores ad inſtrumentorum exhibitiones, elapſo termino, reſtitutos, vbi potiſsimùm nullo modò hos doloſe verſatos liquidò conſtaret: qui dolus apertè deprehenditur ex meritis negotij: Quid enim ſi ego cū aliquo litigem, cui conceſſum ſit à prouincia abeſſe, quia debeat principem adire, & cùm ob hanc cauſam accelleraretur à iudice lis, & ſuperfluæ oēs dilationes reſecarentur, ego tamen, quò litem in lōgius protraherem, inſtrumenta mea non exhibuerim, quod facilè tamen præſtare poteram, quia apud me ea haberem, nōne eſſet tali caſu iniquiſsimum, me contra eā moram reſtitui, quia euidens ſit me nulla alia ratione ceſſaſſe, q̄ vt aduerſam partem vexarem? Et ita ab eodem Senatu in exemplo plenè ſimillimo ſcio ſententiam latam, & partis ſupplicationē in eo reiectā. Poſſent & in hanc rem plurima alia congeri exempla, quæ quilibet vir doctus, & qui prudēs eſt iudex, apud ſe iuxta caſuū contingentiā poterit excutere, qui hoc vnum debebit expendere,

5 an doloſè pars fuerit verſata? Quare ſi patuerit dolum abeſſe, & minorem iuſta occaſione motum, cur inſtrumẽta intra tempus non exhibuerit, competet citra omnem difficultatem reſtitutio in integrum. Solet enim ex iuſtis his cauſis tolli, & planè ſubduci quæuis oppoſita doli præſumptio, quæ deſumebatur ex contẽptu iudicis. Annotabis ad hoc vnũ, quod ab eodem Dolano Senatu frequentiſſimò praxis vſu obſeruatum noui: Solere etiam his qui maiores ſunt, quandoque ex clauſula generali ſuccurri, vt etiã poſt effluxam intimationẽ admittantur ad inſtrumentorum ſuorum editionẽ, modò hos iuſtè impeditos fuiſſe patuerit. & hac occaſione peculiare eſt, apud eundẽ Senatum obtineri à partibus terminorũ ſeu dilationum, quas vocant, prolongationem, ſiue prorogationem: puta, ſi intra decem dies mihi ad inſtrumenta edenda præſtitutos, ego tali exhibitione non poſsim ſatisfacere, potero eius tam arcti termini, prius quàm expiratit, protelationem implorare. quam concedit Senatus, ſi hoc rationi conſonum eſſe agnouerit: puta, quia edoctum ſit, hunc prius diligenter ſua inſtrumenta perquiſiſſe, quæ tamen nullo modo potuerit reperire: cuius diligentiæ teſtes erant plerique boni viri, & inter cæteros Notarij publici, id atteſtantes. Mihi etiam iam ſuppetit, quandoque hac in re allegatum à partibus, talem reſtitutionem implorantibus, Notarium apud quem erant exemplaria, de quibus tractabatur diſtuliſſe ea reddere, fuiſſe etiam opus longo itinere, priuſquam reperi poſſent, quia longè abeſſet is Notarius: & ita Senatus & cauſis iuſtis & rationabilibus tales dilationum prorogationes admittit: quod nõ fit tũc via reſtitutionis in inte. quia petuntur, nondum lapſo tempore, ſed quod de breui aliàs expiraret, vt nõ ſit ex eo neceſſaria reſtitutio. Eſt tamẽ, vt ſummatim à iudice diſquiratur de veritate cauſæ propoſitæ, ita vt quandoq; ſoleat is ſacroſanctus Senatus iuramentum calumniæ iudicialiter à parte prorogationem implorante, exigere: puta, an malitioſè talem protelationem expoſtulet, & vt is aduerſario ſuo obſit: quod calumniæ ſacramentum paſsim præſtatur, maximè proponentibus & allegantibus cauſarum Procuratoribus, ſe expreſsim nuncium ad dominum litis demandaſſe, quem aſſerunt certum reddiſſe interlocutoriæ à Senatu latæ, puta eſſe inſtrumenta producenda, nondum tamen eum nuncium rediiſſet quod vbi iuramento à Procuratoribus talibus expurgatum eſt, ſolitus eſt Senatus ex his & conſimilibus alijs cauſis tales dilationum prorogationes indulgere.

Vtrùm contra dolum præſumptum de futuro reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minorem contra præſumptum dolum de futuro non eſſe reſtituendum ex crebriore Doctorum ſententia.*

2 *Minor quomodo futuri doli conuinci poſſit & argui ex Bartolo exẽplum adfertur.*

3 *Minorem non eſſe reſtituendum, vt poſt dicita teſtificata poſſit nouos teſtes producere: aut iam productos & examinatos denuo repetendos curare: vt potè ex qua manifeſtius futurus dolus reſultet.*

4 *Examinat auctor rationes eorum, qui minorem contra præſumptum dolum reſtituẽdũ cenſuerunt: cùm non minor, ſed huius tutor, omni ſiniſtra ſuſpitione vacans, reſtitutionis negotium tractet.*

5 *Pupillo iniuſtè litigante, tutorem ad exſoluendas impenſas teneri; ideóq́; conſentaneum eſſe, tutorem à ſuſpicione doli liberum eſſe non poſſe.*

CAPVT CLXIIII.

ACcedamus iam ad ſecundam aliam concluſionem, vbi eſt quæſtio doli præſumpti de futuro 1 in quo crebrior Doctorum eſt opinio, reſtitui minorem non debere. Quomodo autem futuri doli poſsit conuinci & argui, Bartolus adfert exemplum in l. j. §. nunciatio.

ff. de operis noui nunciatione, quod eſt: Si poſt teſtium publicationem velit, qui minor eſt, reſtitui, vel vt teſtes nouos producat, vel iam productos & examinatos ad nouum admitti petat teſtimonium. Satis enim ex hac petitione futurus do-
2 lus reſultat. Nam cùm facta & abſoluta ſit teſtium publicatio, velitque denuo hos repeti, præſumitur nõ ignoraſſe, qui dam hi depoſuerunt, ita vt non abſit ab eo grauis, & quæ vrgeat, futuræ ſuborna
3 tionis teſtium ſuſpicio, vt eſt in Authentica, qui ſemel. C. de prob. è qua ſuſpicione reſultat etiam futurus dolus. Huic autem reſtitutionis reiectione accedit, quòd boni ſit iudicis, eum numerum teſtium cohibere & refrænare, vt in l. non videtur. ff. de in integ. reſtitutione. præterea quemadmodum ad fuſiorem teſtium examinationem admitti denuo minor non debet, multo minus, vt iam productos & examinatos teſtes curet repeti. Præterea cum iure communi ſit vſus, nec diligens paterfamilias plures numero teſtes produxiſſet, quid ei erit opitulandum, vt ad nouam examinationem admittatur?

Qui tamen contrarias partes ſunt ſequuti, cenſuerunt poſſe ad id minorem via reſtitutionis admitti, cùm non ab eo ſed ipſius tutore lis extricetur, vt pati iure poſſint tutores reſtitutionem impetrare. in quib. ceſſabit omnis ſiniſtra ſuſpicio: nec erit argumentum, quare ſubornatione notari debeant, cùm non ſuũ, ſed alienum tractent negotium, arg. l. videamus. §. j. ff. de in litem iuran. & per
4 Iaſonem in l. vbi exigitur. ff. de edendo. Facit etiam, quod tutoris dolus his nociuus eſſe non debeat, toto titulo. ff. quãdo ex fact. tutor. & in l. apud Celſum. §. Iulianus. ff. de doli except. Aiunt præterea, à minore dolum abeſſe, l. j. in fine. ff. de eden. l. j. §. ſi accuſationem. ff. ad Turpil. l. edicto: in fine. ff. de iure fiſci. necnõ. in l. ſi quis in graui. §. ſi quis ignorans ff. ad Sylla. quæ omnia aſſerunt ad id cõferre, ꝙ doceatur, poſſe reſtitui minorẽ, vt iam examinatos teſtes curet de nouo & denuò interrogari: teſtanturque ad id expreſſim conuenire l. minor 25. annis omiſſam allegationẽ, ff. de minor. Mihi tamen magis placet oppoſita opinio, ꝙ reſtitui nullo modo minor debeat, quia immineat timor futuræ ſubornationis. Nec obeſt, in tutore ceſſare eam ſubornationis qualitatẽ, quia non ſuum negotium, ſed alienũ tractet. Nã cùm ipſe pupilli nomine litem inſtituit, eſt veriſimile, vt in eũ aliqua moueatur affectione, cuius perſonæ & bonorũ adminiſtrationi ſit præfectus: potiuſque deſideret, vt vincat, quàm ſuccumbat pupillus quod eo magis præſumitur, quia ſi iniuſtè à pupillo ſit litigatũ, tutor expenſas litis ſufferre tenetur, vt eſt iuris notiſſimi. Sic hæc manifeſtè arguunt probabile tutoris in ea re deſiderium, & ita ceſſare prę ſcriptam conſiderationem.

Quod præterea dictũ eſt, tutoris dolũ pupillo non obeſſe, hoc, me iudice, nihil ad negotiũ conducit, cùm principalis ſit quæſtio, & eò tendat nodus ac ſcopus quæſtionis, vtrùm contra præſumptũ dolũ futurum minor poſſit reſtitui? in quo quid, quæſo, habet cõe, tutoris dolum nõ obeſſe pupillo? vt hæc pro contrario argumento adferri, me iudice, non debuerint, cùm ẽt talis, de dolo tutoris concluſio, ſit intelligenda. vbi ſuo nomine tutor tractat negotiũ: ſed cùm petit denuo teſtes in lite, quã pupilli nomine inſtituit, examinari, id non ſuo, ſed pupilli nomine agit. Minùs eſt concludens tertia ratio in minore dolũ non præſumi, immò vt ab eo abſit: quia cum hoc caſu obſuturã ſubornationẽ inſit aperta doli ſuſpicio, elidetur hæc contraria talis præſumtio, quę longè eſt vehementior & efficacior, p l. Diuus. ff. de in integ. reſtit. cùm ẽt ex ea reſultet iuris & de iure præſumptio, contra quam non admittitur probatio, vt in Authent. ſed iam neceſſe. C. de donat. propter nupt. Et ita ex his habes defenſatã cõem ſniam, nõ eſſe reſtituendum minorem, vt poſt didicita teſtificata poſſit nouos teſtes producere, aut iam productos & examinatos denuò repetendos curare: cui adeſſe nequit l. in oppoſitum allegata, minor

nor 25. annis omiſſam. ff. de mino. quia ibi admittitur minor, vt quam omiſit, nouam allegationem proponat. ſed id eſt ita declarandum, vt ante didicita teſtificata agat.

Reſtituitur minor aduerſus dolum præſumptum de futuro, vbi de præſenti damno appareret.

SVMMARIA.

1 *Minor ad nouã teſtium productionem tum demum reſtituitur, ſi prius ſummaria omnium priorum teſtimoniorum cognitio præceſſerit, aut damnum, quod patitur, liquidum fuerit.*

2 *Teſtium nouorum probatio per iuramentum minoris facienda.*

CAPVT CLXV.

QVæ tamen communis doctrina patitur aliquam declarationem, Iuri & praxi admodum conuenienté, & ſecundum quam ego iudicatum memini: quæ in eo reſoluitur, niſi de præſenti damno appareret. Exempli gratia: minor poſt teſtium publicationem, & didicita teſtificata, ſupplici libello declarauit, teſtes quos ea in lite examinari curauerat, nihil pro ſuæ intentionis fundamento depoſuiſſe, ſe tamen alios habere, qui longè certius veritaté ſint explanaturi, & de ſuo iure depoſituri, vt is ſe reſtitui ad eam nouam teſtiũ productionem peteret. Qua in re fuit conſideratum, prius quam indulgeatur
1 reſtitutio, debere præcedere ſummariã quandam cognitionem: puta, an num minor a ſua probatione defecerit, aut vt actus exigebat, ſatisfecerit? vt ſi inualida eſſe teſtimonia patuerit, debeat ad eã nouam productionem reſtitui, etiam eorum, quos iam examinandos curauit, quantum iis teſtificata didicerit: vel hac ratione, quia de præſenti damnum quod is patitur, ſit liquidum, de quo cetũ poſt viſas atteſtationes fertur iudicium. Cum enim ſit minor læſus, quare non indulgetur reſtitutio? Sed prius quam reſtituatur, adhibenda eſt talis plena actus inueſtigatio: vt iam memoria teneam, infinitos minores iuxta eius caſus contingentiam etiam poſt didicita teſtificata reſtitutos: quod tu debes intelligere, cùm nõ eoſdem quos iam produxit, ſed nouos alios examinari petit teſtes, quia ſi eoſdem, vrgeret in eum ſubornationis ſuſpicio, quos præſumeretur edocuiſſe, quid eſſent denuò depoſituri, & quibus modis & vijs prima eſſent retractaturi teſtimonia. quæ ſuſpicionis ratio ceſſat, ſaltem non tam concludit alio membro vbi nondum productos petit examinari, ad quod admittitur ipſe: ea tamen lege, vt docere debeat, ad ſe hos teſtes de nouo ſuperueniſſe, nec antea ſciſſe, an de
2 re ſua poſſent deponere. Quæ eſt declaratio Innocentij in cap. auditis, extra, de reſtitutione in integrum. Fit autem paſſim talis probatio per minoris iuramentum: Et eadem ratione admittitur aduerſarius, vt ſi volet, poſſit demonſtrare minorem id non ignoraſſe, cùm ſit hæc negatiua loco & tempore coarctata, vt eſt in l. actor. C. de probat. quòd quandoque declaratum a minore fuerit, ſibi tales teſtes adeſſe, aut ſi quæ ſit alia conſimilis probatio. Sic habes etiam poſt didicita teſtificata minorem reſtitui, vbi præſens eſt damnum, vt nouos teſtes producat, & examinandos curet.

Debeat num per reſtitutionẽ admitti minor ad teſtium repetitionem poſt didicita ab eo teſtificata?

SVMMARIA.

1 *Minorem etiam poſt didicita teſtificata, certis interuenientibus medijs in textu hic ſubiunctis, reſtitutionis beneficium impetrare poſſe ex ſententia Bartoli: quam*

etiam

etiam in iudicijs obſeruatam Auctor atteſtatur.

2 *In repetitione nouorum teſtium poſt didicita a minore teſtificata, quanta & quã accurata diligentia Iudicis in peruestigandis & cognoſcendis huius negotij circumſtantijs eſſe debeat.*

3 *Teſtium repetitio etiam neceſſaria, cum a iudice, aut eius locum tenente in examinatione teſtium imprudenter aliquid aut oſcitanter eſt omiſſum.*

CAPVT CLXVI.

AT hoc denuo reperamus, quod ſupra obiter attigimus, ſi velit admitti minor poſt didicita teſtificata ad eorundem teſtium repetitionem, tunc eo caſu debere reijci reſtitutionem ob tam grauem & vrgentem ſubornationis teſtium ſuſpicionem quia fortaſſe, viſis & perceptis ſuorũ teſtium depoſitionibus, cum ſibi eorum teſtimonia nihil profutura noſſet, falſi aliquid eiſdem teſtibus, quorum repetitioni inſiſtit, ſuggeſſerit: & ita quilibet pri-
1 ma facie iudicabit. Bart. tamen in eo §. nunciatio, etiã hoc caſu minorem poſſe reſtitui putauit: ſed cum eo temperamẽto, vt præcedere debeat ſummaria cognitio, & hoc a iudice examinari, ſi talis teſtiũ repetitio ſit neceſſaria, & per quã poſsit minor in ea lite vincere. Cuius opinionem ſcio in iudicijs obſeruatã: hoc tamen ordine, vt iudex primũ ad amuſſim perlegendas perpendendas minoris probationes curet, vt videatur, an num in eis eſſent, quæ eius intentioni deſeruierit: exacto demum a minore iuramẽto, prius quã reſtitueretur, quo declaret, quod nihil teſtibus ſuggeſsiſſet, aut fal-
2 ſo ſuppreſsiſſet. Cæterũ, cum in taliũ teſtiũ repetitione iudex verſabitur, debebit ipſe acutiſsimè peruidere, quid, quomodo, & qua in re deponant & teſtificẽtur: atq; ad id præcipuè animaduerterit, in quo a priore eorum diſcedant diſpoſitione: quo vultu, qua cõſtantia, qua trepidatione, quibus rationibus moti, quid eos ad id inducat, & cur tam variè? quæ omnia vir bonus, is maximè, cui teſtium repetitio eſt cõmiſſa, debebit ſumma cum diligentia inquirere, nec horum aliquid aut conſimiliũ prętermittere: ſitq; ea ratione, ne ſub tali minoris ætatis velamento tertio præiudicium inferatur: ita vt ex his cenſuerit Bar. ſemper etiam poſt didicita teſtificata minorem reſtituendum, vbi potiſsimum præſens damnũ eſt apparens, ſiue eoſdem, ſiue nouos teſtes velit repeti. In cuius ſententia ego eo, ſed ita, vt obſeruari debeant quæ primum præmiſimus, per quæ eſt ſatis opportunè reſponſum ad eam ſubornatio- 1
nis ſuſpicionem, quæ poſteriori caſu ineſſe dicitur, cum id purgetur tum minoris ſacramento, tum ipſa rei veritate, vbi de pſenti dãno apparet, & quia alias ſine ea repetitione fieret minoris deterior con- 2
3 ditio. Solet et eorundem teſtium quandoq; peti repetitio, cum iudex, aut qui taliũ interrogationi eius mandato præfectus eſt, imprudenter hos examinandos ſuper vnius facti poſitione neglexerit: quæ tamen per ſuas ſcripturas, in ea lite exhibitas, minor deduxerat. Atque hic caſus eſt ſine aliqua dubitatione, qui non ſolũ minori, ſed & maiori annis 25. accommodari poterit. Nihil. n. eſt quod hac in re aſcribatur vtriq; ita vt omnis culpa ſit in iudicẽ tam ſupinum & hebetẽ potius reijcienda. Quòd autem de ea prætermiſsione facilè poſsit patere, hoc deſumetur ex forma articulorum in ſcripturis conceptorum: cui etiam plurimum aderit ſtylus, quo apud Burgundiones paſſim vtimur: ſecundum quem pars, quę produci teſtes curat, exhibet iudici chartulam papyraceam, quam vocant vulgato ſermone Attiquet, in qua ſunt deſignati articuli, ſuper quibus petit teſtem examinari, ita vt confugi poſsit ad eam teſtis depoſitionem, & videri, an num ſuper tali facto & articulo examinatus is fuerit. Suppetit vnum in hanc rem, iudicem ob præmiſſam examinationem ſuper contentis in vno articulo, (cum tamen id pars petijſſet) quandoque condemnatum a Senatu, vt eius expenſis te-

ſtes de eo facto interrogarentur. Vidi ex aduerſo Senatorem Dolanum, (cui talis negligentia ab aduerſa parte obiecta fuiſſet, cum tamē id falſo ei impingeretur) abſolutum, ac in partem, quæ tam iniquè & iniurioſè eum notauerat, ei actiones, quod aiunt, reſeruatas, vt ſi quid dedecoris ſibi illatum putaret, poſſet in eã agere, & eo medio honori ſuo conſuleret. Quod autem prædiximus, admittendam eſſe in minoris fauorem teſtis repetitionem, maximè reſtitutionis in integrum beneficio, hoc tu abſurdum exiſtimare non debebis: quia eueniſſe potuit, vt is cui commiſſa eſſet examinandorũ teſtium cura, teſtem ſuper vno facto, a minore poſito, interrogarit, non tamen plenè, abſolutè, & vt decuiſſet, pro veritate eruenda: prætermiſsis fortaſsè ab eo circunſtantijs & qualitatibus, quas neceſſariò elucidare oportebat, & ſuper eis teſtem audire: quo caſu ſine difficultate æquum eſt, teſtem repeti, argum. l. 1. §. qui accuſatorem. ff. ad Turpil. & l. qui deſtitit, eodem tit. quibus locis præmittitur regula, eum qui ab accuſatione deſtitit, non poſſe poſtmodum ob futuræ calumniæ timorem accuſare: & tamē ibi minori ſuccurritur, vt idem iuris ſtatui in conſimilibus debeat caſibus. Mihi tamen non videtur hoc exemplum ſubiecto themati conuenire. Quis enim inficiabitur, debere teſtem repeti, cum ta. li caſu non cenſeatur interrogatus, quo maximè aliquid agendum ſupereſt? argum. l. fina. §. ad Syllan. vbi nihil actũ iudicatur, ſi aliquid, potiſsimum quod eſt ſubſtantiale, ſit adhuc efficiendum. Quæſtionis autem ſumma in eo conſiſtit, An ſuper eodem facto, de quo iam eſt a teſtibus depoſitum, poſsint ijdem teſtes denuo & de nouo repeti. Sic ex prædictis intelligis, etiam poſt didicita teſtificata minorem poſſe reſtitui, ut de nouo teſtes examinandos petat, vel vt iam examinatos ſuper eiſdem articulis repetendos curet: quod aſſequi ipſe debebit beneficio reſtitutionis in integrum, obſeruata maximè forma, cuius ſupra iam meminimus.

Opinio eſt Alexandri, poſt didicita teſtificata minorē ad eorundem teſtium repetitionem non admitti, niſi ante eorum publicationem ipſe primum diligentem teſtiũ perquiſitionem fecerit.

SVMMARIA.

1 *Diſquirit Auctor de veritate limitationis, quam adfert Alexander in § nunciatio ſtatutiq́, minorem ignorantem, quos teſtes, qui de ſuo iure teſtificari poſſent, producere debeat, eſſe meritò reſtituendum.*

2 *Refutata ſententia Speculatoris & Alexandri declaratur l. verum. §. ſi in cauſa. ff. de minor.*

CAPVT CLXVII.

NON tamen extra negotium videbitur, hoc paſſu recenſere limitationem, quam ad prædicta adfert Alexander in eo § nunciatio, quo loco ab eo ibi aſſeritur, ſic eſſe declarandam præſcriptã concluſionem, non admitti minorē poſt didicita teſtificata, niſi prius quam publicarentur atteſtationes, ipſe diligentem teſtium perquiſitionem feciſſet: quia cũ eo caſu ſua facilitate læſus non fuerit, imò nec aduerſarij dolo, non eſt, cur debeat reſtitui, argum. l. fin. C. de reſtitu
1 tio. in integrum. in qua habetur, legem non adeſſe minoribus in his, quæ prætermiſerunt, vel ignorauerunt: quaſi ab oppoſita inductione ex ſit is textus, non eſſe hoc exemplo his ſubueniendum: cum ea quæ ſunt vſi, diligētia ſatis & abundè teſtatur, nihil ab his ſcīētibus omiſſum. In cuius limitationis cōfirmationē teſtatur. 2
facere l. verũ. §. ſi locupleti. ff. de mi. ſub illis verbis: Neque lubrico ætatis captus eſt. A quo ēt recitatur in eandem opinionem

nem declinaſſe Speculat. ſub titu. de reſtitu. in integrum. §. quod ſi in cauſa. Sed quòd vterque eorum a veritate defecerit, ſequentibus doceri poſſe exiſtimaui, qui omnino exiſtimem, eam l. fi. C. de reſtitutione in integrum, non poſſe ad eius difficultatis extricationẽ referri: in qua tamen ipſe ſuæ intentionis ſummam cõſtituit: immò, vt iam intelliges, apertè in eum contorquebitur. Habet enim is textus, minorem in his quæ prætermiſit, reſtituendum. Vt autem caſui ſuppoſito id adaptetur, ſi diligentiſsimè minor teſtes quos de nouo produci expoſtulat, perquiſierit, an tu ideo iudicabis inferendum, ab eo prætermiſſos non eſſe? Ego autem talem argumentandi ſeriem probare nõ poſſum, qui potius credam dicendum, cum ignoraret, quinam hi teſtes eſſent, hos prætermiſiſſe: puta, quia neſcius eſſet, quinã de iure ſuo teſtificari poſſent: quod ſecus ſtatuendum crederem: & ita Alexandri probarem ſentẽtiam, vbi certo ſciſſet minor, quos deberet in teſtes aſſumere: ſed qui ignoraret, vbinam, & quo in loco eſſent, & quos reperiſſe non potuerit, quãuis diligentiſsimè eos perquiſierit. Quod ſi tu primo caſui inhærendum probes, veliſq; ſecundum eum Alexandri opinionem tutari, dico pleraque eſſe alia, quæ in eũ mirum in modum vrgẽt, maximè finalis ratio, ob quã poſt didicita teſtificata minor reſtituitur. quæ eſt, quia de præſenti læſus ſit: & ita ſi eius diligentia hoc induceretur, vt reſtitui non deberet, non eſſet illius præſenti læſioni & damno ſuccurſum. Cæterum l. illa fin. C. de integ. reſtitut. diſponit legem adeſſe minoribus in his, quæ ipſi ignorauerint: vt cum hic ignorarit, quos teſtes eſſet producturus, debeat meritò reſtitui. Quòd ſi iuxta eam Alexandri ſentẽtiam ceſſaret reſtitutio, ipſe ſua diligentia damnum & incommodum aſſequaretur. Eſſet autem id nõ ſolum abſurdum, ſed etiam iniquiſsi-
2 mum, argu. l. fin. C. depoſiti. Nec etiam accedit auribus l. verũ. §. quod ſi in cauſa quis ſi ad amuſsim eius §. mens excutiatur, annotabis eo §. diſponi, minorem non ſui facilitate, nec aduerſæ partis dolo læſum, ſed per caſus fortuiti euentum quo poſteriore caſu lex non vult eum reſtitui debere, quia non dicatur circumſcriptus: quod vltimum membrum eſt prorſus diſtinctum & ſeparatum ab aſſumpto themate. Sed & hoc ipſe abnegare vix poteris, quin ſupra poſito exemplo dicatur minor ſui facilitate læſus: quia etſi ea, qua potuit, ſit vſus diligentia, cum tamen teſtes examinati nõ fuerint, nonne hoc ſatis ipſius facilitate euenisse iudicabitur? quæ facilitas ſic conſiderabitur: quia ſi perquirendorum te-
1 ſtium ſolicitudo optimo patrifamilias commiſſa fuiſſet, ipſe fuiſſet diligentior, quam minor fuerit in eis teſtibus perquirendis. Quare meum eſt iudicium, eſſe ab Alexandri limitatione deficiendum, ſi potiſsimum tu ſic eam declarandam
2 ducas, vt eſt concepta, poſt didicita teſtificata non eſſe minorem ad nouam teſtium productionem reſtituendum, vbi diligenter in eis teſtibus perquirendis fuiſſet verſatus, ac cum ſciſſet, quoſnam eſſet teſtes producturus, & quorum teſtimonio vellet vti in cuius tamen opinionem eo, cum id minor ignoraſſet.

Reſtituto minore, vt is nouos teſtes producat, an num etiam eius aduerſario conſuletur, vt eadem ſi volet, ſuorum teſtium vtatur productione?

SVMMARIA.

1 *Minore poſt didicita teſtificata reſtituto, & ad producendos teſtes nouos admiſſo etiã illius aduerſarium eſſe ad conſimilem productionem admittendum, ex ſententia Auctoris, nu. 5. & 7.*

2 *Diſcedit a priore concluſione Bartolus hanc afferens rationem, quòd diſtincta ſint probationum actoris & rei capitula.*

3 *Minorem & aduerſarium ſuper eodem facto*

cto probationem inducturos, hunc æquè ac
illum eſſe admittendum.
4 *Reſtituto minore, aduerſarium eius idcirco*
repellendum eſſe aſſerit Bartolus, quòd mi
nori ex ſpeciali priuilegio teſtes produce-
re propter improuidam ætatem liceat.
6 *Reſtituto aduerſus contractum minore etiã*
eius aduerſarium ad veterem actionem eſ
ſe reſtituendum.

CAPVT CLXVIII.

EST & in eadem materia ex-
citata quæſtio a Bartol. in eo
§. nunciatio, Vtrum minore
ad teſtes producendos poſt
didicita teſtificata reſtitutio, ſit ſimili ra
tione eius parti aduerſæ ita deferendum,
vt reſtitui debeat? Sunt autem ſecundũ
eum, qui crediderunt, vtrique id compe
tere, argum. l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſa-
1 ctionem. necnon l. quòd ſi minor. §. reſti
tutio. ff. de minorib. & l. 1. C. de reput.
quæ fiunt in iud. In oppoſitum tamen ac
cedere ſcribit, diſtincta eſſe probationũ
actoris & rei capitula: quia probandum
2 ſit ab actore, a ſe mutuatum: reus verò
ſe ſoluiſſe docere debeat. quæ duo ſunt
omnino ſeparata, vt in l. etiam. §. ex cau-
ſa. ff. de minorib. Et ex ſeparatis non fit
concludens argumentatio, in l. Papinia-
nus exuli. ff. de minor. & hac cauſa repel
3 lendum aduerſarium. Tandem ſic ab eo
reſoluitur hic nodus, vt ſi ſuper eodem
facto vterq;, puta, minor & aduerſarius
velint probationem inducere, quia ſit v-
trique neceſſaria, debere etiam in eum
caſum aduerſarium ad id admitti, vt eſt
in illo § ſi ex cauſa. Quòd ſi minor ſe
in plurium factorum probatione audiri
expoſtulet, quorum fuit ab eo omiſſa
probatio: ſi minoris prætermiſsio occa-
ſionem præſtiterit, quare aduerſarius nõ
probauerit: quia cum agnoſceret, mino-
rem ab intentione excidere, neglexerit
ſe exceptione tueri, ſatis iudicans, mino-
re non probante, ſe abſoluendum futu-
rum, tunc eſſe eo caſu reſtituendum, per
l. quòd ſi minor. §. reſtitutio. ff. de min.
ſecus ſtatui volens, vbi minoris omiſsio
talem occaſionem non præſtitiſſet, vt eſt
in eo §. ex cauſa Demum adijcit, non o-
beſſe l. petendæ. C. de tem. in integ. reſti
tutionis, quæ vult, dilationem vni parti
conceſſam, alteri communem eſſe debe-
re: cum ſecundum eum non detur hoc ca
ſu noua minori dilatio, ſed perinde ad-
mittatur, ac ſi nondum prior expiraſſet.
Scribit denique, non refragari l. fin. C. de
fructibus & litium expenſis: in qua diſpo
nitur, in iudicijs obſeruandam æqualita-
4 tem, quia ſit quæſtio priuilegij, quod
minori ob eius imbecillem ætatem con-
ceditur: hæc Bar. Ego verò credidero, om
ni caſu & eadem ratione aduerſariũ ad
teſtium productionem ſeu repetitionem
admittendũ, ſiue minor omiſsionis cau-
ſam præſtiterit, ſiue non. Me autem ad
id trahit vulgatiſsimum illud Iuris ſcom
ma, Non debere claudicare iudicia, arg.
l. die Sabbathi. C. de Iudæ. Imò me ma-
gis ad id inducit doctrina Scribentium
5 in ea l. petendæ, per quam ibi paſsim ab
eis reſoluitur, poſſe minoris aduerſariũ,
minore admiſſo, conſimili teſtium repe-
titione vti. Facit deniq; quòd reſtituto
6 aduerſus contractum minore, ſit etiam
eius aduerſarius ad veterem actionem
reſtituendus, vt ea l. 1. C. de reputa. quæ
fiunt in iud. vt quare idem in iudicijs di
ſponi non debeat, haud agnoſcam, arg.
l. omnem. ff. de iudici. Quinimò ſemper
cenſetur intereſſe aduerſarij, vt ad nouã
is admittatur probationem. Nam etſi
minor numeroſos teſtes examinari cu-
rauerit, quia tamen nouos ſibi delegit,
expediens eſt aduerſario, noua etiã exa-
minatione vti: quæ hoc fortaſſe efficiet,
vt probationes reperiantur pares: in quẽ
caſum eſſet confugiendum ad doctrinã
Bart. in l. ſi duo. ff. vti poſsid. & videndũ,
quinã ex his concludẽtius depoſuiſſent,
qui denique digniores eſſent. Penſandæ
etiam ſunt pleræque aliæ circunſtantiæ,
in quas non incidetur, maiore ad eandẽ
examinationem teſtium admiſſo. Sic cũ
ſemper eius interſit, eam probationem
ſuſcipi, quare non indiſtinctè & ſepoſita
Bart. conſideratione admittetur? Nec
mihi is ſatisfacit, qui reſpondens ad eam

l. pe-

l.petendæ, putauerit hoc noſtro exemplo de noua dilatione indulgenda non tractari: quod ego omnino abnego: quia indubitatum maneat, poſt dicicita teſtificata, & publicationes factas, omnē probandi dilationem (quod ad principale negotium ſpectat) euanuiſſe, vt vel hac ratione reputari noua dilatio debeat: quam ego non nouam ſolum, ſed & extraordinariam reputandam cenſeo, cum ad eam per reſtitutionem in integrum (quæ eſt ſubſidiaria) perueniatur. Nec eſt etiam concludēs finalis Bartoli ratio, ideo repellendum minoris aduerſarium, quòd minori ex priuilegio ſpeciali id ob eius improuidam concedatur ætatem. Nam etſi hoc verum ſit non tamen ex eo deducitur, quin ſimile ius in aduerſarium transfundi debeat: quia ex alterius perſona conſequatur tertius beneficium & priuilegium, quod tamen per ſe aſſequi nō poterat, vt eſt in l. etſi poſt mortem. §.fi.ff. de bon.poſſ.contra tabulas. vt his ſic excuſsis ipſe intelligas, reſtituto minore poſt dicicita teſtificata, vt
7 nouos teſtes producat, aut iam examinatos repetat, poſſe eodem iure illius ad uerſarium vti, ſiue minor præſtiterit occaſionem omiſſæ probationis, ſiue cum non in cauſa fuerit, vt ego contra Barto. in hoc eundum putem.

An contra contumaciam debeat minor reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Contumaciam inter grauia delicta eſſe connumerandam.*

2 *Minor, qui iudicis mandato non ſatisfacit, in dolo eſſe præſumitur,*

3 *Minor etiamſi contumax ſit condemnatusq; tamē reſtitutionis auxiliū implorare pōt.*

4 *Minorem citanti nuncio reſpondentem, ſe nolle comparere, verum eſſe contumacem, ac ideo reſtitutione indignū. ſecus ſi nuncio nihil reſpondeat, aut ad domum tantum citatus ſit, ex diſtin. Abbatis.*

5 *Minorem contra præſumptum dolum, ex contumacia reſultantē, auxilio reſtitutionis in integ. eſſe iuuandum: ſec. ut ſi veri doli coarguatur, ex opin. Bartoli.*

6 *Minorem non debere reſtitui, vt appellet, etiam data vera contumacia: & tamen eſſe reſtituendum contra ſententiā, ex vera contumacia latam, ſecundum Bart.*

7 *Reuocat Auctor in dubium ſententias Bartoli, nu. 5 6. adductas & an minor contra veram contumaciam aut præſumptam reſtitui poſſit, diſquirit.*

8 *Minor, ſeſe maiorem aſſerens, ſic in dolum incidit, vt reſtitutionis beneficio vix amplius gaudere queat.*

9 *Exploſa & refutata ſententia Bartoli, cum Abbate ſentit Auctor: Minorem videlicet qui verus ſit contumax, nullo modo reſtituendum, etiam contra ſententiam ex contumacia latam, ne aduerſus delictum reſtitutio concedi videatur.*

CAPVT CLXIX.

VT denique redeat ſermo ad principale negotiū, quod eſt: Vtrum in delictis lex minori adſit, poterit nō abſurdè nec impertinenter hoc loco excuti, ſi citatus minor contumax fuerit, quia non comparuerit, atque in eum lata ſententia, an num contra talem poterit reſtitui contumaciam? Solet autem in eo dubitationē
1 excitare, quòd contumacia delictum eſſe iudicetur, l.contumacia. ff. de re iudica. Auget denique difficultatem, minorem præſumi eſſe in dolo, quia mandato iudicis non ſatisfecerit, l. non poteſt. ff. de re
2 gul.iur. vt inter grauia delicta reponatur cōtumacia, cap.2. extra, de maio & obedien. In contrariam verò partem accedit l. minor. ff. de minor. quæ eſt Hermo
3 genis, cuius verba ſunt hæc. Minor etiam ſi quaſi contumax condemnatus ſit, in integrum reſtitutionis implorabit auxilium: quaſi denotet contumaciā non ſecludere reſtitutionem in integrum. In quorum extricatione Panor. in cap. auditis, extra, de reſtitutione in integrū, ſcribit attendi debere, an minor nuncio, qui eum citauit, reſponderit, ſe non compa-

riturum

4 titurum: & tunc nõ debere reſtitui, quia
verus ſit contumax, argument. eorum
quæ notantur in l. fina. ff. de reſtitutione
in integrum. Quòd ſi verus non ſit con-
tumax, quia ad domum tantum citatus
fuerit, aut nuncio, eum citanti, nihil re-
ſponderit, voluit eſſe locum reſtitutioni,
cum potius in culpa, quam dolo nõ com
parendo eſſe cenſeatur. Bartolus tamen
in ea l. minor, fuit planè contrariæ ſen-
tentiæ: aſſerens, poſſe minorem con-
tra præſumptum dolum reſtitui, qui ta-
5 men in vero dolo probet reſtitutionem
reijciendam. Sic cum ex contumacia
præſumptus dolus, & non verus elicia-
tur, debebit conſequenter ſecundum
eum reſtitui. Adnectit & aliud. etſi ve-
rus contumax appellans non audiatur,
6 vt in l. ex conſenſu. §. fina. ff. de appell.
non tamen ex eo ſequitur, quin reſtitui
debeat, modò is minor ſit per eam l. mi
nor. Cuius etiam dicit ſimile eſſe anno-
tatum in l. vnica. C. ſi de momenta. poſ-
ſeſſ. Ait denique eſſe indubitatum, mi-
norem contra ſententiam poſſe reſtitui:
vt, quare & num hoc caſu ſic ſtatui de-
beat, non videat: cum hic ſe ita reſtitui
expoſtulet, vt reponatur in eo ſtatu, in
quo erat ante contumaciam, & ſic vt re-
tractetur ſententia, ob contumaciam
lata. Nam ſi alias contumaciam non
ſequeretur ſententia, non eſſet contra
contumaciam aliqua opus reſtitutione.
Fatetur tamen, & omnino admittit, mi-
norem qui eſt verus contumax, non eſſe
reſtituendum: quia tunc contra verum
dolũ dicatur reſtitutionem impetrare:
ita vt reſolutiuè hac in re ſic dicendum
exiſtimet: Si minorem, qui reſtitutio-
nem impetrat, effingas verum eſſe con-
tumacem, aduertendum tunc eſſe, num
ſit tantum in præſumpto dolo, qui ex
vero dependet, & qui veri doli ſit ſpe-
cies? quòd ſi præſumptus fuerit, reſti-
tui debere, idque non ſolum contra con
tumaciam, ſed vt etiam aduerſus ſen-
tentiam in eum latam prouocet: quod
colligitur ex notatis in l. vbi exigitur. ff.
de euen. Quòd ſi in vero dolo eſſe iudi
cetur, tunc (vt prædiximus) ſi ſe reſtitui
contra verum dolum, ſeu læſionem ex
eo contingentem petierit, reſtitui non
debere: ſecus vbi id contra ſententiam
ob eius contumaciam latam expoſtu-
laſſet: hæc ille. Secundum quam doctri-
nam vides, quam ipſe ſit Panormitani
ſententiæ prorſus pugnans & contrarius.
Quiſnam autem eorum ſit verius lo-
quutus, videamus. Prius tamen, quam
id à nobis explicetur, ego diſputandi gra
tia, & vt facilius ac verius deſumatur,
nitar docere fruſtratoriam poſſe iudica-
ri hanc controuerſiam, imò ridicolam
eſſe diſputationem, quæ eſt, An contra
7 veram contumaciam ſeu præſumptam
poſsit minor reſtitui? quia defendi po-
teſt, in minorem non cadere contuma-
ciam: ſolus quippe adeſſe nequit iudi-
cio, l. cum & minores. C. ſi aduer. rem iu
dic. imò exigitur curatoris auctoritas, l.
clarum. C. de auctor. præſt. & l. ſi curato
rem habens. C. de in integrum reſtitu-
tione mino. & ita videtur, non potuiſſe
ab eo ſolo efficaciter nuncio reſponderi,
ſe iudicio non interfuturum: & ſic non
eſſe in eo veram contumaciam conſide-
rabilem. Sed poterit ſic talis obiectio re
ſolui, maximè eam curatoris auctorita-
tem, cum de delicto agitur, non eſſe ſpe-
ctandam aut attendendam, minore doli
capace exiſtente, alias ipſe ſolus delinque
re non poſſet: quod tamen eſt falſiſsi-
mum, vt eſt in eadem l. auxilium. cuius
rei eſt euidens aliud teſtimonium. Nam
minor qui ſe maiorem aſſeuerat, ſic in
8 dolum incidit, vt reſtitui non debeat. l.
2. C. ſi minor ſe maio. dixe. Præterea cu
ratoris auctoritas non alia ratione in iu-
dicio deſideratur, quam vt is minori ad-
ſit, & eum tueatur. ſed hęc non inferunt
quin poſsit ſolus minor delinquere, &
ita verus reputari contumax: quod in ſe
tam clarum, apertum, & manifeſtum eſt
vt probatione alia non egeat: Exquira-
mus iam, quod ipſi præmiſimus, de ve-
ritate doctrinarum cũ Bartoli, tum Ab-
batis. Nam in primis viſa eſt ea Bartoli
finalis reſolutio, vtcunque dubia, ꝙ in ſe
contrarietatem inculcare cenſeatur. ſic
enim ipſe ait: Aut finges minorẽ verum

eſſe

eſſe contumacem: & vult in eum caſum conſiderari debere, vtrum ſit in præſum pto dolo. Quæ eius diſtinctio, nonne in ſe contraria & oppoſita complectitur maximè quòd minor ſit in vero dolo, & præſumpto: quaſi hæc ſint omnino diſſimilia, eſſe in vero, & præſumpto dolo. Præterea voluit ipſe, non debere minorem reſtitui, vt appellet, etiam data vera contumacia: & tamen reſtituendum contra ſententiam ex vera contumacia & tamen reſtituendum contra ſententiã ex vera contumacia latam. Quam eius diuerſificationem ipſe probare non poſſum, cum vtroque caſu, me iudice, eadẽ ineſſe prohibitionis cẽſeatur ratio. Reijcitur quippe, ne appellet: quia alias retractarentur litis, prius motæ, quæuis acta: ad quod tamen non deuenitur, vbi contra ipſam ſententiam reſtituitur: imò minus ei per appellationem cõſulitur, quã alia via: & ſi ad appellandum reſtitueretur, non tamen perfectè ei cautum cenſeretur, cum poſſit eius appellatio friuola iudicari, & talis declarari. Quare concludentior mihi videtur Abbatis opinio
9 minorem qui verus eſt contumax, nullo modo reſtituendum, etiam contra ſententiam ex cõtumacia latam, quia alias aduerſum delictum daretur reſtitutio, cum textas in l. contumacia. ff. de re iudica. contumacem delinquere dicat Nec officit, quod conſiderauit Barto. ex contumacia præſumptum dolum reſultare: quia id ſatis admittitur, vbi non habetur ratio veri doli, & manifeſtæ contumaciæ, vt eſt minore ad domum ſuam citato. Sed quòd, exiſtente vera contumacia, adhuc ex ea dependeat præſumptus dolus, hoc ego benè concipere non poſſum vt ſupra a me edoctum fuit. Quòd etiã dicit, Regulam habentem, contumacem non audiri appellantem, non excludere reſtitutionem in integrum: hoc non credo, immo quod prorſus reijciatur, ipſe crediderim. id enim diſponitur in odiũ veræ contumaciæ, & delicti ſui. quæ ratio nonne eſt reſtitutioni adaptabilis? ita ſanè. Inſipida etiam a me iudicata eſt eius tertia ratio, hoc habens: vt minor contra ſententiam in ſe pronunciatam reſtituitur, ita & pari lege aduerſum ſententiam, ob contumaciam latam, reſtituendum. Eſt enim euidentiſsimũ, ineſſe vtroque caſu ſummam diuerſitatis rationem. Nam contra ſententiam, in eũ latam, reſtituitur minor, quia ſe ex ea læſum affirmet, cum etiam tali exemplo nullus eius dolus ſit conſiderabilis: ſed cum alio caſu doloſè ſit verſatus, puta nõ comparendo, non eſt, vt ſimili ratione debeat, contra hanc ſententiam ob contumaciam latam reſtitui, qua reſtituitur contra aliam ſententiam. Quæ omnia me magis mouent, vt Abbatis ſententiã ſequendam cenſeam: in quam contra Barto. obuijs (quod aiunt) eo vlnis.

Si minor ſe maiorem dixerit, an cõtra id poterit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor, ſeſe maiorem affirmans, an & quando reſtitui debeat, tribus oſtendi & declarari notabilibus argumentis poſſe, deſumptis ex titu. C. ſi minor ſe maiorem dixerit.*

2 *Minorem aduerſæ partis dolo, maiorem vt ſe dixerit, inductum, contra ſententiam Azonis, etiam tactis ſacroſanctis Euangelijs, eſſe reſtituendum.*

3 *Sacramentum tactis ſacroſanctis Euangelijs præſtitum, cæteris et vrgentius & efficacius habetur.*

4 *Minor in contractu doloſè verſatus, non ſolum contra eum, qui cum contraxit, ſed & aduerſus tertium, cuius ad manus res deuenit, a reſtitutione repellitur.*

5 *In contractu iurato neutrius, tam minoris, maiorem ſe credentis, quam aduerſæ partis idem illud verum ſuſpicantis, intercedente dolo, falſa aſſertio minoris reſtitutionem non impedit, ſecundum Caſtrenſem: a quo diſſentis Auctor num. ſeq.*

7 *Minorem in iurato contractu, nullo dolo interueniente, eatenus videri reſtituendum quatenus non tactis ſacroſanctis Euangelijs iurauerit, ex ſententia Angeli.*

8 *Lex*

8 *Lex tertia. C. ſi minor ſe maiorem dixerit, ab Auctore exploſis aliorum ſententijs declaratur.*

9 *Minorem, qui per ſacramenti religionem ſe maiorem affirmauerit, probata per ſcripturam aut inſtrumentorum editionem ætate, reſtituendum uideri. Quam tamen ſententiam Auctor alijs diſputandam in medio relinquit.*

10 *Minorem, qui ſe doloſè maiorem annis aſſeuerauerit, tam ſacris conſtitutionib. quam reſcriptorum auctoritate a reſtitutione repellendum, Auctor egregie probat.*

CAPVT CLXX.

QVotidiana & frequens eſt hæſitatio, An ſi minor ſe maiorẽ dixerit, debeat reſtitui? Cuius difficultatis deciſionem habet expreſſus & apertus titulus, C. ſi minor ſe maio. dixerit, ex cuius tituli farragine & ſerie deſumuntur notabiles tres
1 concluſiones: Prima eſt, ſi minor ſe maiorem aduerſarij dolo dixerit, reſtituendum. quòd ſi dolo ſuo, quia partem ad contrahendum perſuaſerit, & omnino induxerit, cum aliàs contractura non eſſet, abnegandam reſtitutionem. ſi verò neutrius dolus acceſſerit, quia minor ſe annis maiorem exiſtimet, & ita etiam eſſe pars opinetur, locum eſſe reſtitutioni, etiam ſi iuratus foret contractus.

Quod autem ad priorem ſpectat concluſionem, teſtantur Doctores ſub eo titu C. ſi minor ſe maior. eam procedere, etiam ſi tactis ſacroſanctis Euangelijs minor corporaliter iurauerit, imò ſi pars aduerſa dolo minorem induxerit, vt ſecum contraheret, aut in eo ſolo, quo ſe maiorem aſſereret: ad quod dicunt omnino conuenire l. ſi ex falſis. C. de tranſact. vbi iurata tranſactio eatenus reſcinditur, quatenus prætextu falſorum inſtrumentorum concepta agnoſcitur: vt idem in tali iuramento, a minore præſtito, diſponi debeat, & id ſolum attendi, quòd ipſe falsè alium circumuenerit. quæ fuit Azonis opinio, qui ita putauit declarandam l. 3. C. ſi minor.

Sed ego probare non poſſum eam Azonis & ſequacium ſententiam, qui putem, priore caſu reſtituendum minorem
2 etiam ſi id ſacroſanctis Euangelijs tactis confirmarit: nec video, quomodo in eorum ſententiam poſsit adferri illa l. 3. in qua potius diſponi oppoſitum exiſtimauerim. quod ego ſic doceo: Nam primũ fit in ea lege narratio, vbi alterius circunueniendi cauſa minor ætate ſe maiorem dixerit, cum hoc caſu ætatem suppleat malitia, abnegandam reſtitutionem. Deinde ſecundo loco ſubijcitur, ſi per aduerſarij iniuriam ſeu circunuentionem actũ id fuerit, durare tamen beneficium, per quod cauſa cognita, minoribus ſubuenitur, ita vt ætatis cauſa excuſſa, ſi cauſa cognita Præſes prouinciæ minoris dolum non interceſsiſſe agnouerit, minorem reſtituendum declarabit. Cæterum adijcitur: Si tamen in inſtrumento per ſacramenti religionem maiorem ſe eſſe aſſeuerarit, beneficio reſtitutionis priuatum manere: quia tale ſacramentum corporaliter præſtitum fuerit, niſi palam & euidenter ex inſtrumentorum probatione, non per teſtium depoſitiones, hic ſe fuiſſe minorem oſtenderit. Qui textus nonne liquidò confutat illam Azonis ſententiam, quà is voluit, accedente aduerſæ partis dolo, reſtituendum minorem, etiã ſacramento corporaliter præſtito: cum tamen ea lege diſponatur oppoſitum, modò ea verba penſaueris: Huiuſmodi autem ſacramento corporaliter præſtito, tibi nullum ſupereſſe auxilium perſpicui iuris eſt: vt iam habeas, quam omninò ſibi Azo non conſtiterit. Nouum tamen videbitur, ſubſiſtente poſtrema hac opinione, quòd ex dolo ſuo aduerſarius ſit commodum aſſequuturus. Nec eſt, quòd huic dolo ſuffragetur talis ſacramenti præſtatio. Nam qua facilitate ipſe minorem ad eam falſam ætatis aſſertionem induxit, ſic eadem malitia ad iurandum hunc excitaſſe creditur, argum. l. doli mali. verſic. diuerſum. ff. de nouat. Hoc tamen tibi inopinabile aut abſurdũ haud videbitur, modo ſic reſpondendũ duxeris, minori debere imputari, cur

3 ſacroſanctis Euangelijs tactis iurauerit. eſt enim id ſacramentum longè cęteris vrgentibus & efficacius, eo potiſsimum, quòd eſt præſtitum tactis Euangelijs, ita vt ex tam ſolenni, & (quod aiunt Doctores) qualificato iuramento, cenſeatur minor integrè omnium certior factus, quæ a tali iuramento dependeant & deriuentur. Accedit his aliud, quòd eadem lege tertia admittatur minor, vt contra tale ſacramētum poſsit de ætate ſua per inſtrumenta docere: quaſi lex nolit, eum inſolidum eſſe a reſtitutionis beneficio excludendum, immo audiendum, modo ætatem ſuam aliam fuiſſe demonſtrare nitatur: ita vt eo medio facilè vitetur oppoſita ratio.

Quod autem ad ſecundam ſpectat cō cluſionem, vbi minoris dolus contractui acceſsit, non debere minorem reſtitui: Ego opinor ita eſſe, vt fert ea concluſio: cuius ratio deſumitur ex eo, quòd dolus minoris & malitia omnem aliam oppoſitam conſiderationem ſummoueāt. ſed hæc erit ita intelligenda & declaranda, vt procedat, debere ceſſare reſtitutionē contra eum, cum quo contraxit: cui tamē non abnegetur, in tertium, ad quem fortaſſe res peruenit, poſſe experiri: quia contra ipſum nihil doloſè egerit: vt eſt in l. minor vigintiquinque annis addito Præſide. §. planè. ff. de minor. vbi minori, qui ſe maiorem effingit, aduerſum curatores, qui eum minorem eſſe ſciuerūt, ſuccurritur: quia quòd ipſe pecunias acciperet, pati & conſentire nō debuerint. Attendat tamen ad eam limitationem
4 æquus & optimus Lector. Hāc enim probare non poſſum: Nam qua ratione minor doloſè in contractu verſatus, contra cum quo contraxit, non reſtituitur: ita nec aduerſus tertium, ad cuius manus res deuenit, audiendum cenſeo. Solet quippe introſpici initium actus; quod cum fuerit vitioſum, ſemper ſimile reputari debeat. Id autem, quòd ad tertium res deuenerit, non efficit, vt contra tertium poſsit reſtitui: quia qua exceptione eum a tali reſtitutione repelleret, qui cum eo contraxit, eadem & hic tertius, qui ab eo cauſam habuit, argu. l. apud Celſum. ff. de doli exce. Nec obeſt is §. planè. è quo mea ſententia nihil deſumitur, quod in eam conducat opinionem. Solet enim ibi minori in curatores ſuos, qui eius ætatē norant, ſubueniri: quod eſt, quia doloſè verſabantur. Nam cum ab his ſciretur, falsò minorem ætatem ſuam huic ſuggerere, nec reclamarint, quare non iure optimo minori in hos regreſſus dabitur? qui caſus quid (bene Deus) commune habet cum exemplo præſcripto, in quo potiſsimum diſceptatur, ſi minor poſsit contra tertium, ad quem res peruenit, reſtitui? Quare mea eſt opinio, vt doloſè in contractu minor verſatus, debeat non ſolum a reſtitutione repelli contra eum cum quo contraxit, ſed etiam aduerſus alium tertium.

Quòd ſi neutrius dolus contractui acceſſerit, quæ eſt tertia concluſio, voluit
5 Caſtrenſis, falſam aſſertionem reſtitutionem non impedire, etiam ſi minoris ſacramentum ſit in contractu adhibitum: quod ſecus exiſtimauit in eo, qui maior eſt, quia ab eo non debuerit temerè & imprudenter allegari, quod ipſe ignorabat, vt in l. Iulianus. circa principium. ff. de act. emp. hæc Caſtrenſis.

6 Verius tamen eſſe crediderim, vt iurata illa aſſertio minori obeſſe debeat: qđ ſatis teſtatur præallegata lex 3. qua diſponitur, etiam ſi partis aduerſę dolo inductus minor fuerit, tactis ſacroſanctis Euangelijs ob ſolam eam iuramenti conſiderationem reſtitui non debere: vt id procedere longè magis debeat, ſi aduer-
7 ſarij dolus contractui non acceſſerit. quarē melius in ea l. 3. ſenſit Angelus, qui exiſtimauerit, hoc caſu neutrius dolo accedente minorem paſsim reſtitui debere: ſepoſita ea limitatione, an ſacroſancta Euangelia tacta fuerint? qui in ſuæ opinionis comprobationem allegat l. de tutela. C. de reſtit. in integrum. ſuadetque iſtud efficacior alia ratio. Nam ſi dolo vnius accedente, reſtituatur minor multo fortius, cum neutrius malignitas interuenit. Et ita ego Angeli opinionem contra Caſtrenſem ſequor. Sed operæ

pre-

precium erit examinare, an verum ſit, quod Angelus teſtatus eſt, vbi neutrius acceſsit dolus, & eſtiuit debere minorem quantumuis iurauerit, modo id ſacroſanctis Euangelijs tactis non effecerit. Tali enim caſu putauit, debere in totum a reſtitutione repelli: vt is exiſtimauerit, ſic eſſe eam legem tertiam declarandam. Sed ego omnino aliter interpretandam putauero, & alio ſenſu, quam hactenus
8 Scribentes fecerint, cum ſim huius ſententiæ, vt conſtitui differentiã non debeat, an minor corporaliter ſacramentum præſtiterit, an non? qui autumem, vtroque caſu reſtituendum, modo palam & euidenter ex inſtrumentorum probatione, non autem per teſtium depoſitiones, ſe minorem fuiſſe oſtenderit. Quid enim attinet, aut quid tu diſcriminis conſtituere debeas, vtrum hic corporaliter & tactis Euangelijs iurauerit, vel quod per ſacramenti religionem ſit ætatem ſuam teſtatus, cum certum extet, vtroque caſu ab eo iuratum? Et vt inter iuramentum ac ſimplicem loquelam non conſtituitur apud Deum differentia: ita etiam non videtur diuerſimodè ſtatuendum, ſiue tactis ſacroſanctis Euangelijs, ſiue non tactis, iuratum ſit. Poterit tamen acutus Lector id proponere, verſic. tamen, in eadem l. 3. huic meæ opinioni contrariari, in quo §. primum habetur: Si tamen in inſtrumento per ſacramenti religionem te maiorem eſſe aſſeueraſti, non ignorare debes, excluſum tibi eſſe in integrum reſtitutionis beneficium. Demum adnectit textus ſub verbis generalibus: Huiuſmodi autem ſacramento, corporaliter præſtito, tibi nullum ſupereſſe auxilium, perſpicui iuris eſt. quę finalia verba ſimpliciter, ac vt iacent, aſſumpta, deſignant eum qui corporaliter iurauit, eſſe omnino repellendum. Tametſi vrgere videatur hæc interpretatio, ego nihiloſecius exiſtimo, non eſſe ſic declarandum eum verſiculum, ſed alio rectiore ſenſu, vt idem diſponat & confirmet, quod in §. ſi tamen, prædictum fuerat: in quo præmiſerat Legiſ-
9 lator, minorem qui per ſacramenti religionem ſe maiorem aſſeuerauerat, probata per ſcripturam ætate, eſſe reſtituendum. Quod autem ſubijcitur in §. huiuſmodi, debebit ad ſecundum caſum referri, per quem minor a quouis reſtitutionis beneficio ſecluſus fuerat. Et hoc eſt, quod ibi eodem textu adſertur, nullum ei ſupereſſe auxilium: ſed qui ſit intelligendus cum ea limitatione, niſi id per ſcripturam eſſet probaturus. In quã ſententiam magis me inducit, quod prius conſideratum eſt, nihil vrgere, quare id vno caſu potius, quam alio debeat ſtatui, cum vis, energia & efficacia ſacramenti a corporali præſtatione non pendeat, immo ſi verè iuramenti effectum attenderis, oportebit ſolius iurantis animum intueri & introſpicere, ſecundum quem metiendum erit negotium. Quę omnia ego non eo animo hoc loco inſerenda duxi, vt ob id tu a communi interpretatione diſcedere debeas, per quã conſtituitur maximum diſcrimen, an tactis ſacroſanctis Euangelijs, vel non tactis, iuratum fuerit, ſed vt apud te expendas, an hæc mea conſideratio habeat in ſe aliquid rationis, & vtrum de iure ſit defenſabilis.

Vt autem præmiſſa omnia ad veras & genuinas reducamus ſententias, primum
10 a nobis firmabitur hæc concluſio: Si minor proprio dolo maiorem annis ſe aſſeruerit, is tam ſacris conſtitutionibus, quam reſcriptorum auctoritate, a reſtitutione in integrum repellitur: quod apertè teſtatur lege ſecunda. C. ſi minor ſe maior. dixerit: in qua habetur, Si is qui nunc minorem ſe eſſe aſſeuerat, fallaci maioris ætatis mendacio te deceperit: cum iuxta ſtatuta Iuris errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura ſubueniant, reſtitui in integrum non debet. & ex oppoſito diſponitur in lege prima, eodem titulo ſuccurri reſtitutione minori, ſi per errorem, a quo abeſt omnis dolus, maiorem ſe eſſe probauerit. In qua lege prima Bartolus credidit in caſu erroris non eſſe reſtitutionem neceſſariam, eum ſecundum eum poſsit erronea confeſsio reuo-

cati, per l. error, & l. cum teſtamentum. C. de iuris & facti ignorantia: vt quod ordinario auxilio aſſequi poſſumus, nõ debeamus extra ordinaria via id repetere: & ita debere ſolum reſtitutionem cõtra contractum, in quo minor erroneè ſe maiorem faſſus eſt, implorari: quo caſu tenebitur probare minor, ſe contractus celebrati tempore minorem, non autem maiorem, annis fuiſſe, argumen. l. ſi minorem. C. de in integrum reſtitutione mino. Qui Bartoli ad eum textum intellectus vix a me probari poteſt, a quo conſtituatur inter ea duo differentia, debere minorem reſtitui aduerſus contractum, in quo is ſe maiorem per errorem aſſeuerauit, & non opus eſſe aliqua reſtitutione contra erroneam confeſsionem. Voluiſſem autem, explicaſſet is diuerſitatis inter hæc cauſam: præterea attendiſſet ad vnum aliud, ſatis de reſtitutione contra erroneam confeſsionem tractari, vbi a minore aduerſum contractũ petitur reſtitutio, in quo per errorem is ſe minorem erroneè faſſus eſt: quia oporteat cum hac neceſſaria qualitate erroris, reſtitutionem implorare. tunc enim principaliter de errore diſceptatur. Præter hoc etiam mihi, eius textus mentem perſcrutanti, venit ob oculos, poſſe alio ſenſu, quàm fecerint Doctores, declarari: nec eſſe ad minoris erroneam confeſsionem eius caſum referendum, ſed de erronea loqui probatione: quod poſſe deſumi intelligas ex eiuſdem textus verbis: Si cum minor annis vigintiquinque eſſes, tabulis, quæ ſunt tuarum profeſsionum, oblatis, ætatem quaſi maior annis vigintiquinque decepta probaſti. ex cuius textus ſerie ſatis deſumitur, ibi diſceptari & præcipuè tractari de ætate, per oblationem tabularum falsò probata, nõ autem, quòd minor eam ſit erroneè confeſſus. quos duos caſus ego omnino diuerſos eſse cenſeo: quia eorum alter reſtitutionem in integrum exigat, cum de probatione falſa agatur: quaſi ſecus ſit in confeſsione ſtatuendum. Poſse etiam aliter ad obiecta Bartoli reſponderi crediderim, vt verum ſit, eſse in minoris poteſtate, erroneam ſuam confeſsionem ordinaria via reuocare: ſed non per id impeditur, quin ei conſulatur extraordinario remedio, ſi hac via ſibi magis & opportunius conſultum agnouerit, vt paſsu alio ſupra latiſsimè edocuimus. Habes igitur priorem hanc concluſionem inconcuſsam, minorem qui ſe maiorem annis dolosè aſseruit, indignum qui in integrum reſtituatur.

Si ſe aduerſarij dolo minor deceptum fuiſſe aſſerat, an reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minorem, ſi ſe dolo partis aduerſæ maiorem aſſeruerit, reſtitutionis in integrum beneficio non eſſe defraudandum.*

CAPVT CLXXI.

ACcedatur nunc ad ſecundam concluſionem: Si minor ſe aduerſarij dolo maiorem aſſeruerit, reſtitui contra eam aſſertionem poterit, modò hoc primum edocuerit, quòd eo tempore minor annis eſſet: fietq; id cauſa cognita, & ætatis examinata ratione, vt eſt in l. 3. C. ſi minor ſe maior. quam l. 3. putauit procedere poſſe, etiamſi iuratum a minore eſſet. In quo ego ab eo diſcedo. Moueor autẽ per l. 3. verſi. quòd ſi per iniuriam. C. eodem titu. vbi textus habet, ſi per aduerſarij circunuentionem minor ſe maiorẽ dixerit, durabit beneficiũ, quo ſolet cauſa cognita minorib. ſubueniri: nec adijcit limitationẽ aut declarationẽ aliam, ſi acceſſerit iuramentũ, vel non. imò hoc ſolum exprimit, ꝙ duret beneficium reſtitutionis. Sed vbi iuramentum adhibetur contractui, ceſſat reſtitutio, per Authen. ſacramenta puberũ. C. ſi aduer. ven. Cũ igitur is textus habeat, durare beneficiũ reſtitutionis, id intelligitur, niſi adſit aliud, per quod ceſſare debeat reſtitutio. Quòd etiam locus non ſit reſtitutioni, elicitur poſtea ex eadem l. 3. in verſic. ſi ta-

R tamen. qui textus tam ad id clarus & apertus eſt, vt inductione alia non ſit opus Et ita reſoluta ac fixa manet ea ſecunda concluſio, minorem debere in integrum reſtitui, ſi ſe dolo partis aduerſæ maiorem aſſeruerit.

Debeat num reſtitui minor, vbi in contractu dolus ipſius & eius, cum quo is contraxit, acceſsit?

S V M M A R I A.

1 *Vulgaris illa regula, Minori ob dolum per reſtitutionem non ſuccurri, vbi & quando locum habeat.*

2 *Minori reſtitutionem competere, ſi tam ipſe quam aduerſa pars in contractu doloſè verſetur.*

3 *Pars aduerſa decipi non dicitur, cum aſſertioni, quam ſcit eſſe falſam, fidem adhibet.*

4 *Lex illa de tutela C. de reſt. in integ. quo modo ſit intelligenda? Auctor aperit.*

C A P V T CLXXII.

TErtiò loco ſubijci poterit con
cluſio alia: Si vtriuſq; dolus
tam minoris quam aduerſarij
interuenerit, etiam minorem
poſſe reſtitui, per l. de tutela. C. de
in integr. reſtitutio mino. quam ad hoc
allegauit Barto. in ead. l. 3. C. ſi minor ſe
maio. dixerit. Sunt tamen, quæ huic ſen
tentiæ repugnant, maximè quòd quum
in dolo ſit minor, debeat ea ratione a re-
ſtitutione repelli. Sed ad id poterit reſpõ
1 deri, regulam illam, Minori ob dolum
per reſtitutionẽ non ſuccurri, non proce
dere, ſi is qui cum eo contraxit, hunc mi
norem eſſe ſciuiſſet: tunc enim fraudis &
doli particeps eſſe cenſetur, & ita fit eius
doli cum alio dolo compenſatio, argum.
nota in l. ſi duo. ff. de dolo & l. viro atq;
vxore. ff. ſolut. matri. vt huic omnino ſit
imputabile, cur cum minore contraxe-
rit, quem ſciret minorem, non maiorem
2 eſſe? Non etiam dicitur decipi, qui aſſer-
3 tioni, quam ſcit eſſe falſam, fidem adhi-
bet: vt ſi in liberatione tutoris ſeu auun
culi minor ſe maiorem dixerit, non de-
beat talis aſſertio auunculò ſeu tutori pa
trocinari: nec etiam eſt minor ex eo a re
ſtitutione ſecludendus. qui eſt purus ca-
ſus eius l. de tutela, per quam plurimum
corroboratur hęc tertia concluſio: in qua
l. de tutela, adnectitur & aliud, auunculũ
aut tutorem cum minore contrahentes,
veriſimiliter ignaros non fuiſſe ætatis pu
pilli, quòd tam officium tutelæ, quam
ſanguinis proximitas id argueret: qua
præſumptione tollitur obſtaculum illud
de minoris doloſa aſſertione, vt ei nihil
aſcribi debeat, quo ſaltem a reſtitutione
repellatur, ſed vt omnis culpa ſit in auun
culum ſeu eius tutorem reijcienda: qui
cum eius ætatem noſſent, ſaltem ignora-
re non poterant, non debuerunt cum eo
contrahere, imò omnino contractus cele
brationem impedire. Et ita quandoque a
me eſt conſideratum. Ad hæc ſubijcien-
dum vnum putaui, poſt expenſam a me
illam l. de tutela, poſſe ſic eam intelligi,
vt ibi probetur erroneè potius, quam do
4 loſè a minore aſſertionem ętatis factam.
Nam etſi lex his vtatur terminis, Falsò
ætate probata: poteſt tamen talis dictio
Falsò, ſic eam aſſumere interpretationẽ,
vt falsò per errorem id egerit: & tamen
non aberit a tutore ſeu auunculo dolus,
cum hunc minorem eſſe ſcirent. Secun-
dum quem intellectum dolus ea lege in
maiore deprehendetur, error ſolum in
minore. Fatebor tamẽ eum intellectum
literæ & textui non conuenire, quòd ea
dictio, Falsò ætate probata, ſit omnino
a terminis erroris diſtincta, quandoqui-
dem error præſupponat ſimplicitatem,
ſaltem imbecillitatem (quia errans &
ignorans æquiparantur.) falſitas autem
purum & verum dolum: ita vt cum lex
habeat, falsò probatam ætatem, debeat
intelligi dolum minoris acceſsiſſe. Non
ſum etiam neſcius, eam l. de tutela, a qui
buſdam ſenſu alio declaratam, qui eam
ſic intelligendam crediderunt, vt ibi tu-
tor falsò minoris ætatem probauerit,
quò is poſſet liberationem aſſequi, non
autem quòd minoris probatio præceſſe-

rit. Sed quam ea interpretatio ſit a textu & verborum ſerie alieniſsima, hoc teſtantur manifeſtè eiuſdem textus verba, De tutela auunculi, eiuſdemque tutoris, cui falsò ætate probata præſtitiſti liberationem. quæ dictio, Pręſtitiſti, nonne ad minorem refertur? quod etiam efficacius deſumitur per id, quia minori reſtitutione conſulatur: quam alias fruſtra imploraret, ſi actum non geſsiſſet. Vera igitur erit hæc concluſio, Accedente vtriuſque dolo, minorem poſſe reſtitui.

Si autem neutrius dolus acceſſerit, non ceſſabit reſtitutio in integrum.

SVMMARIA.

1 *Minor reſtituendus eſt, ſi neutrius (hoc eſt nec aduerſę partis, neque minoris) in contractu dolus interueniat.*

2 *In reſcindendo contractu, dolosè ab aduerſario inito, ſi iudicis requiratur officium, minorem implorare reſtitutionem poſſe.*

CAPVT CLXXIII.

1 QVarta concluſio: Neutrius dolo in contractu interueniente reſtituendus eſt minor. cuius ratio eſt tam euidens, & manifeſta, vt comprobatione alia non egeat. Quum enim minori accedatur, dolo vtriuſque interueniente, quare non etiam vbi abeſt dolus? Quam ſententiam totã exiſtimauit veram Angelus, vt in eadẽ l. 3. cenſuerit, eam procedere debere, etiã ſi iurauerit minor, modo id tactis ſacroſanctis Euangelijs non effecerit: quod iã ipſi excuſsimus. Vnum ſubijci præſatis poterit, quod pro hæſitandi ratione adſeretur, prima manu ferendum iudicium, vt non ſit aliqua opus reſtitutione, vbi aduerſarij dolus contractui acceſsit: quia dolus contractui adhibitus, nullum ipſo iure contractum efficiat, l. & eleganter. ff. de dolo. maximè in bonæ fidei cõtractibus. Cuius dubij extricationem attingens Baldus in eadem l. 3. exiſtimauit ſic dicendum, dolum hoc caſu non præſtitiſſe cauſam contractui, ſed modum contrahendi, & vt contraheretur: ita vt dolus, cuius eſt quæſtio, formam quandam accidentalem & extrinſecam reſpiciat, non ipſam contractus ſubſtantiam. Sed hæc eius ſolutio videtur mihi potius caſus & exempla diſtinguere, quam quòd ex ea poſsit pura & vera explanatio deſumi. Quid enim, ſi acutè omnia rimentur, nonne planè intelliges, duo hæc inter ſe confũndi, præſtare cauſam contractui, & modum contrahendi? quum ex contrahendi modo ad ipſum contractum perueniatur, ita vt vnum ſit alterius præambulum. Qua de re mea eſt opinio, conſiderari debere, vtrum nullus ſit contractus, vel an debeat annullari? aut etiam ſi reſederit actus in puris & meris terminis nudi pacti, aut ſi ad vlteriora ventum ſit. Quòd ſi agnoſcamus contractum ipſo iure nullum tunc eſſe, verum erit non eſſe reſtitutionem neceſſariam quia habitum præſupponat priuatio. §. ſeruus. In
2 ſtit. de cap. dimi. Quòd ſi annullandus ſit & iudicis exigatur officium, poterit, ſi volet, minor reſtitutionem implorare: aut ſi ſibi expedientius eſſe duxerit, de dolo actionem intentare. & ideo, ſi minor liberationem tertio per acceptilationem præſtiterit, haud dubiè reſtituetur, quum id operetur acceptilatio, quod in contractu vera traditio: & ſicut, facta traditione agitur, vt reſcindatur traditio ita & acceptilatio. Cuius etiã ſimile hoc eodem noſtro caſu diſponitur, in quo ad vlteriora ſit proceſſum. fuit enim cum minore plene celebratus contractus, & ita prima actio quodammodo eliſa, aut (ſi malis) ſepulta: quam de nouo neceſſum eſt per reſtitutionem in integrũ reſtaurari. Et ita per hoc eſt (mea ſententia) opportunè reſponſum ad eam dubitandi rationem, & longè aliter, quã Bal. fecerit. Ex quibus iam habes plenam, facilem, & apertam declarationẽ ad eum titulum. C. ſi minor ſe maio. dixe. Cuius materiam non me tæduit hoc loco adijcere, quod mihi omnino viſa ſit ei ma-

teriæ, an, quando, & quomodo minori in delictis ſit per reſtitutionem ſubueniendum, accommoda.

Si minor ſua facilitate læſus ſit, & citra omnem aduerſæ partis dolum, an num debebit reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Minor inconſulta ſua facilitate, non repentina fati vi, non caſu læſus, reſtitutionis auxilio ſubleuandus.*

2 *Minor reſtitutionem ob paſſum damnum imploraturus, quæ debeat in libello ſuo proponere?*

CAPVT CLXXIIII.

CVM ſuprà meminerimus, minorem quandoque ſua facilitate lædi, videamus virum tūc reſtitui poterit? qui vt hoc explicatum magis habeas, adferemus aliquot exempla Iureconſulti, quibus erit tibi aperta huius difficultatis determinatio. Verba autem Legiſlatoris in l. verū. §. ſciendum. ff. de minor. ſunt hæc: Sciendum eſt autem, non paſsim minoribus ſubueniri. Adnectitur deinde, ſi locuples ti hæres extiterit, & ſubitò lapſa ſit hæreditas, quia prædia chaſmate perierunt, Inſulæ exuſtæ ſunt, ſerui fugerunt, aut deceſſerūt, ceſſare tali caſu reſtitutionē. Neque enim, quod ibi ait textus, adeundo locupletem hæreditatem, ætatis lubrico captus eſt minor: & quod fato contigit cuius patrifamilias, quamuis diligentiſsimo, euenire potuiſſet. Sciendum eſt etiam, nō paſsim minoribus ſuccurri, ſed cauſa cognita. non enim minor reſtituetur, qui ſobriè rem ſuam adminiſtrans, occaſione damni non inconſultè accidē-
1 tis, ſed fato potius, velit reſtitui: nec enim euentus damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas. Quo textu quid apertius, quam vt dicatur, reſtitui minorem debere, qui ſua eſt læſus facilitate? ponderatis illis verbis. Inconſulta facilitas. In quam rem habes etiam teſtimonium Imperatorum Diocletiani & Maximiniani in l. minoribus in integ. reſtitutio. C. de in integ. reſti. minor. Cui etiam adeſt aliud, non eſſe reſtituēdum minorem, qui Iure cōmuni ſit vſus: quia egerit, quod quiuis diligens paterfamilias potuiſſet: vt eſt in l. fin. C. de in integrum reſtit. mino. quaſi ex oppoſito ſit reſtituendus, ſi ſua facilitate damnum ſit paſſus: vt ex eo Bar. ſub illa l. ſi conſuluerit, debere minorem reſtitutionem im-
2 plorantem, in libello ſuo hoc deducere, ſe minorem eſſe, & ſua facilitate læſum, & longè minus diligenter verſatum, quā egiſſet bonus & probus paterfamilias, ita vt ſat non eſſet, ſi ſe minorem & læſum proponeret. ſed & adhuc adijciendam eſſe aliam qualitatem, alias ineptus & impertinens iudicandus eſſet libellus. Defendi tamen poſſe, quandoque apud me conieci, non eſſe neceſſarium, vt in libello exprimi debeat, ſua facilitate minorē læſum: imò ſat eſſe, ſi dicatur, tūc quum ab eo contraheretur, minorem extitiſſe, & læſum fuiſſe. Nam vbi minori conceditur reſtitutio, de eo ſolo inquiritur, an ſit læſus, l. ait Prætor. in princip. ff. de minor. in quo textu, quæſo, pondera illa verba: Et captus ſit. ibi enim non fit expreſſio, an ſua facilitate captus fuerit. Solet etiam lex præſumere, vbi a contractu abeſt aduerſæ partis dolus, minorem ſua facilitate læſum, quum nemo, qui ſani eſt capitis, velit ſibi veriſimiliter damnū inferre: quod etiam teſtatur ea l. minoribus, ſub his verbis: Minoribus in integrū reſtit in quib. ſe eſſe captos probare poſſunt, etſi aduerſarij dolus non probetur, cōpetit. quibus ll. hoc ſolum deſideratur, ꝙ captus ſit & læſus: vt qua ratione ſit in libello adijciendum neceſſario, & ſua facilitate haud benè agnoſcam, ſaltem vt eius clauſulæ omiſsio debeat libellum vitiare. Et hac cauſa miratus ſum quandoque, quod Bart. formarit in terminis expreſſe difficultatem hanc, quā tamen ibi nō reſoluit: ſed ſcribit, pro eius deciſione eſſe confugiendum ad l. minor autem

magiſtratus.ff.de minor. quũ tamen ex ea l.minor,& per eius diſcurſum nihil ſit quod ad eam rem deſumi poſsit. Sed pro Barto.ſententia moueri quiſpiam ſic poſ ſet,& in eius cõprobationem confugere ad doctrinã Caſtrenſis in l.fin.qua is ſcri bit:Si libellũ ineptum a minore exhibitum iudex reſpuendum ante litem conteſtatam non declarauerit, imò vſq; ad teſtium examinationem, & pronunciandæ ſententiæ calculum ſit proceſſum: ſi tandẽ ex actis litis ſeu inſtantiæ patuerit iudici, minorem ſua propria facilitate læſum,& ita pro eo ſententiam ferendã, erit in eius manu, etiam quòd libellus talẽ clauſulam non habeat, pro minore ferre ſententiam: quia ſermo, in libello generaliter conceptus, poteſt per acta litis ſubſequentia declarationem apertiorem aſſumere. quaſi ex ea doctrina poſſit deſumi, ſufficere,vt ex actis cauſæ pateat,an ſua facilitate ſit læſus minor?

Me tamen nihil diſtrahit ab opinione in contrariũ concepta,ea Caſtrenſis conſideratio: primum, quòd nullo textu ſit ſuffulta, tum ꝙ ita poſsit intelligi & declarari,vt meæ accedat ſententiæ,qui fateatur,debuiſſe libellum ineptum iudicari quia eam clauſulam non contineret. Quòd autem per acta ſubſequentia poſ ſit libellus in minoris fauorẽ interpretari,hoc eſt,ob minoris ætatis cõſideratio nem: cui in eo defertur a iudice quia ex actis agendum ita cognouerit. Præterea id etiam potuit alia ratione diſponi, ꝙ pars aduerſa libelli ineptitudinẽ non obie cerit,vt fuerit in libera iudicis poteſtate eum defectum ſupplere: quod alias nequiuiſſet, niſi ſuper ea ineptitudine pars aduerſa pronunciari & interloqui ab eo petijſſet. Crediderim tamen, ſenſiſſe Bart. vt ea clauſula, ſua facilitate, adijci debeat libello,quia iure communis is vti potuit, vt eſt in l.fi. Mea in ſumma eſt opinio, non vitiari libellum etiam ſi eam clauſulam non complectatur: qui nihilo ſecius conſulam, inſerendam eſſe: fierę; id ad abundãtiorem & magis exuberantem cautelam: ſed quòd neceſſariò ſit adijciẽda, ego probare nullo modo poſsũ.

Dabiturne minori reſtitutio, qui fortuito euẽtu læſus eſt?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus pecuniam, fortuito caſu deperditam, non eſſe reſtituendum, ex ſententia Communi, & nu.3.*

2 *Minor, qui ſui facilitate læſus eſt, etiam contra fortuitum caſum reſtituendus eſt: ſecus ſua re bene adminiſtrata, ex ſententia Bar. quam Auctor, multis in vtranq; partem prius diſputatis, approbat, de quo latius num. 4.*

CAPVT CLXXV.

Ex præcedentib. etiam tu annotaſſe potuiſti, non eſſe minorem reſtituendũ, qui fortuito euentu læſus eſt, vt eſt in eo §.ſciendum. quæ concluſio tam in ſe eſt veriſsima, vt aliter non ſit cõpro-
1 banda: quam tamen dubitabilem reddit l ait Prætor.§.1.ff.de min.iuncta l. 1. C: ſi aduer.ſol.vbi ſi a paterno debitore minori ſoluta fuerit pecunia, isq; eam perdiderit, eſſe minori ſubueniendũ dicitur, quaſi cũ eo geſtum aliquid cenſeatur. ſic agnoſcis,ibi ob pecuniã a minore amiſsã indulgeri reſtitutionẽ, cum tamen ipſe fortuito euentu eã perdidiſſe potuerit. quẽ obicẽ Bar.in eo §.ſciendum,ſic reſol uendũ iudicauit: ſatis admitiẽs,aduerſus deperditã pecuniam minorem poſſe reſti
2 tui: ſed hoc ita intelligendũ putans, vbi eam ſua facilitate amiſiſſet,puta ludo: & ita contrarias leges & declarandas, non autem vt interpretandæ ſint, vbi id caſu & euentu fortuito eueniſſet: quam interpretationem ſic eſſe deſumendam aſ ſerit, ne alias in legum pugnantiam & contrarietatem incidatur.

Aliter tamen enodanda mihi videtur præſcripta difficultas, vt mirum eſſe non debeat, ſi ibi minor aduerſum amiſſam pecuniã reſtituatur: quia ei ſoli, nec adhibito curatore, fuiſſet facta ſolutio: quod ſatis indicant eiuſdem textus verba, in quibus facta caſus narratione habetur: Igitur ſi minor debitorem conuenerit, curatorem adhibere debebit quo ei ſolnatur

uatur pecunia. quaſi is textus deſignetr hoc ſolū minori imputari, ꝙ ſolutio citra curatoris auctoritatem facta fuiſſet: quare eadem lege ſubnectitur, permitti Cōſtitutionibus Principum, vt debitor adoleſcentes ad ſibi petendos curatores cōpellat. Sic quum ei ſoli fuerit facta ſolutio, ac demum eam perdiderit, ęquum eſt, vt is reſtituatur, quocunque modo amiſerit: quaſi ſit maximè ſoluenti imputandum, qui cautius, prudentius, prouectius, & vigilantius nō ſit negotiatus: & qui ſecundum legis diſpoſitionem minori curatorem decerni ad eum ſolutionis actum non petierit. Tu autē, an hæc ſolutio ſit ea, quam Bartolus attulit, concludentior, poteris ferre iudicium. Qui tamen ex his nolim à communi deficere ſententia, quæ hoc habet: non eſſe minorem aduerſus pecuniam fortuito caſu
3 deperditam reſtituendum. Sed quia diſſerendo ſemper fit apertius negotium, & veritas lucidior: ego denuo ſic eam opinionem poſſe confutari exiſtimo, retento potiſsimùm themate ſolutionis minori factæ: quia vbi in eodem §. ſciendum, lex habet, minorem aduerſum caſum fortuitum non eſſe reſtituendum, ſolet doctrinæ gratia præmitti, quòd is primùm rem ſuam ſobriè adminiſtraſſet: vbi non reſtituetur, qui ſobriè rem ſuam adminiſtrans, occaſione damni nō inconſultè accidentis, ſed fato, volet reſtitui. Sequitur & exemplum aliud: Vnde Marcellus notat, ſi minor neceſſarium ſibi ſeruum compararit, moxque is deceſſerit, reſtitui non debere. Neque enim lapſus eſt, ſibi rem pernceſſariam, licet mortalem, emendo. Deinde adnectitur exemplum aliud: Si locupleti hæres extiterit, & ſubitò ſit lapſa hæreditas, nec eodem caſu reſtituēdum: quum in his actibus ipſe ſit diligentiſsimè verſatus, ita vt fortuiti caſus euentus nihil ad reſtitutionem ei decernendam conferat. Sic exigitur præcedens minoris diligentia: alias contra caſum fortuitum
4 reſtituendus eſſet. In quibus tribus caſibus admittit textus, minorem diligentiſsimè verſatum, & tamen non eſſe propter caſus fortuiti euentum reſtituendum. Cæterùm vt themati adaptetur negotium, nonne qui debitorem, vt ſolueret, compulit, malè rem ſuam geſsiſſe & adminiſtraſſe cenſetur? maximè, ſi id ad minorem retulerit, cuius ſatius & cōſultius interfuiſſet, eam pecuniam apud debitoram manere, quod rei euentus poſtmodum teſtatus eſt, cùm eam perdiderit? vt hac cauſa plurimùm damnandus ſit debitor, qui cùm hunc minorem eſſe non ignoraret, ei tamen ſoluendum tam inconſultè duxerit. Quæ viſa ſunt vtcunque Bartoli ſententiæ & opinioni contrariari, quia quum minor à reſtitutione excludatur, quòd diligētiſsimè ſit verſatus: ergo vbi ſupinè & ignauiter id præſtitiſſet, videretur reſtitutioni deferendum, etiam ſi id caſu fortuito acciderit: & tamen voluit Bartolus indifferenter reſtitutioni locum eſſe, ſiue præceſſerit minoris diligentia, ſiue non. quod eſt contra eum §. ſciendum. quem ita quandoque ponderandum contra eum probaui. Eſt tamen, vt ab eo obice defenſari poſsit, quòd ſit certum, minoris conditionem pinguiorem & meliorem per ſolutionem effectam. poterat enim debitor, qui tunc ſoluendo eſſet, poſtea ad inopiam vergere: & quod demum minori accidit, etiam cuius patriſamilias, etſi diligentiſsimo, ita euenire potuiſſet. Nam quomodo ſuſpicari aut conijcere potuit, ſe pecuniam perdirurum? Quare vera & indubitata manebit Bart. ſententia, minorem qui ſui facilitate læſus eſt, etiam contra fortuitum caſum reſtitui, ſecus ſua re benè adminiſtrata.

Poſſit num minor aduerſum ſolutionem debiti reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minorem, ſolutione curatori ſuo facta, læſum ſe prætendentem, reſtitutione dignum per cauſę cognitionem iudicandū eſſe.*

2 *Vtrùm curatori, legitimam minoris bonorū adminiſtrationem habenti iuſtius, quàm ipſi*

ipſi minori, ſolutio fieri debeat? & an & quando minori contra ſolutionem, curatori à debitore factam, reſtitutio competat? hoc loco diſquiritur.

CAPVT CLXXVI.

Cum ante ſolutionis, minori factę, iam iam meminerimus opportunum hoc loco à me iudicatū eſt, vt excutiamus quomodo minor aduerſus ſolutionem, ei à debitore factam, poſsit reſtitui? qua in re ſciendum eſſe oportet, à minore aliquoties reſtitutionem implorari, quia eius curatori ſolutum fuerit: vel quia ei curator, quod debebat, perſoluerit: aut ſi alter ex debitoribus ipſi pecuniam numerarit: ſi denique id, ad quod naturaliter tātùm erat obligatus, prę̄ſtiterit. Quod vt diſtinctius intelligas, videntur ſingillatim examinandi aliquot particulares caſus, in hanc rem conuenientes: inter quos priore ordine aſſumetur, vbi minoris curatori ſolutum fuit. Quod autem
1 poſsit hoc caſu minor reſtitui, habes ad id planum & facilem textum in l. j. C. ſi aduer. ſolu. in qua primùm præmittitur, exemplo cæterorum debitorum tutores, quæ ex adminiſtratione tutelæ debeant, curatoribus ſoluentes liberari: ſed ante tempus, reſtitutioni in integrū præſtitutū, edicto perpetuo permiſſum beneficium implorari poterit: quod an tribui debebit, per cauſæ cognitionem æſtimabitur: quaſi is textus doceat, & velit, minorem reſtitui debere, qui ſe ea ſolutione læſum prętendit, id tamen cauſa cognita.

Pugnare nihilominus huic determinationi prima manu videtur aperta ratio. Nā cùm legitimam curator habeat bonorum minoris adminiſtrationem, ſitque ei curæ præſtitutus, vt adulti tractet negotia: cui, quæſo, efficacius, quàm curatori à debitore ſolui potuit? Cùm
2 igitur commodius id alteri fieri nequiuerit, quare non ceſſabit hoc caſu reſtitutio, ſaltem quæ in debitorem dari debeat, cui nihil ſit hac in re imputabile? Quinimò ſi tu hunc reſtituendum probares, maneret debitor deluſus: qui tamen, lege permittente, curatori perſoluerit. Huc pertinet, quòd ſoluendo ſe ab omni nexu & obligatione, tam ciuili quàm naturali exemerit debitor: quia ſolutione eius, quod debetur, tollatur quæuis obligatio: quod eſt in Iure vulgatiſsimum, vt cùm obligatus eſſe deſierit, fruſtra ſit in eum danda reſtitutio: quam etiam ſi concedendam probaret, redderetur eluſorius & ſuperfluus §. permittitur, in l. ait prætor. ff. de minor. in quo debitori minoris, quod debet, ſoluere volenti conſulitur, vt minorem iudicis cogat officio ad ſibi petendos curatores: cui nihil aliàs prodeſſet talis curatorum impetratio, ſi contra ſolutionem curatori factam, minori aduerſus debitorem, qui ſoluit, concederetur reſtitutio. quæ mirum in modum vrgent in eā priorem ſententiam. Quia tamen conſiderabiles ſunt aliquot caſus, quibus non debuit curatori ſolui, ſuſtentari & defendi vtcunque poſſet prior illa opinio. nā vt prodigus eſſet curator conſtitutus, vel ſi aliàs apertè in re minoris malè verſaretur, quia omnem eius ſubſtantiam prodigeret, nec id ignoraret debitor, nonne malè in eum caſum egiſſe iudicabitur, qui tali curatori ſoluerit? à quo perſpici debuerit, ſaltem potuerit, minorem debere poſtmodum lædi? quo caſu debitori conſulitur, vt eam ſolutionem iudicis mandato faciat, per eam l. ait pretor, in §. permittitur. Tametſi hæc ſolutio de ſe vera ſit, huic nihilominus negotio mihi conueniens haud videtur. nam etſi admiſerió, curatorem prodigum eſſe, & à quo diſsipentur minoris bona non: ob id ſequitur, quin ei ſolui poſsit, ſaltē prius, quàm prodigus à iudice declaratus fuerit, aut cui ſit interdicta bonorū minoris adminiſtràtio: vt eſt annotatū à Doctoribus in l. is cui bonis. ff. de verb. oblig. quæ ratio debitorem omnino excuſare videtur. Sed vbi is ſciret & noſſet curatoris qualitatem, non abeſt à culpa quam nequit ipſe eludere, aut ab ea excuſari, quia nondum eſſet curatori inhibitum,

bitum,ne denuo adminiſtraret. Sufficeret enim id ab eo non ignoratum,ita vt ſyncerius cum minore verſari debuerit, & iudicis mandato talem ſolutionẽ facere. & hac cauſa textus in ea l. j. C. ſi aduerſ. ſolut. dicit, per cauſę cognitionem exiſtimandum,an beneficium reſtitutionis tribui debeat, vbi curatori eſt à debitore ſolutum:non quòd apertè diſponat is textus,paſsim debere minorem reſtui, ſed tantùm ſi iuſta cauſa acceſſerit:quia ſi aliàs probaretur bene impenſam eam pecuniam, & in minoris vtilitatem verſam,aut curatorem ſoluendo eſſe,ceſſare deberet reſtitutio. Sic conſultius erit, ſi de curatoris qualitate dubitetur, vt iubente Prætore, fiat à debitore ſolutio. Et manebit ex prędictis hæc concluſio, ſi minoris curatori ſolutum fuerit, reſtitui minorem, qui ex ea ſolutione læſus eſt.

Solutione debiti, quandoquę plena, aliquoties plenior, imò pleniſsima quæritur liberatio.

SVMMARIA.

1 *Ex ſolutione triplex oritur liberatio.*
2 *Plena liberatio debitori tum contigiſſe putatur, ſi citra iudicis aut tutoris auctoritatem minori ſolutio facta ſit: eoq; caſu firma manet tam ciuilis quàm naturalis obligatio,*
3 *Pleniorem liberationem conſequitur, & ab omni obligatione eximitur, minor, ſi tutore conſentiente, ſolutio fiat.*
4 *Pleniſſimam ſecuritatem conſequutus is eſſe videtur, qui iudice iubente, tutori ſoluit.*
5 *Refutantur ab Auctore doctrinæ ſuperiores, ex l. ait Prætor. §. permittitur ff de mino. allegatæ, & ſenſu veriore declarantur num 6.*
7 *Debitor, ſi iubente iudice, tutori ſoluat, in quibuſdam caſibus pleniſſimam liberationem non conſequitur, volente gloſſa in l. ſi quidem. C. de prǽd. minorum. Cuius ſenſum longius proſequitur Auctor nu. 8.*

CAPVT CLXXVII.

SED prius, quàm cæteros caſus aſſumamus, te vnum annotare oportebit, quod deducit gloſſ. in eo § permittitur. ex ſolutione aliquando plenam, quandoque pleniorem, imo pleniſsimam liberationem reſultare. Plena autem exurgit, ſi in ea ſolutione non acceſſerit
iudicis, aut tutoris ſeu curatoris auctoritas, ſed quę, inconſultius his & ignorantibus, ſit facta: & hoc caſu à nulla obliga- 3
tione, ſiue ciuilis, ſiue naturalis fuerit minor eximitur: qui ſe tamen iuuare exceptione in minorem poterit, ſi ſalua ſit pecunia, & nondum à minore conſumpta, ne aliàs ſoluentis iactura locuplete-
1 tur. Ad quod facit ſecundum eam glo. l. in pupillo. ff. de ſolut. & lib. necnon §. ſi. Inſtit. quibus alien. licet vel non

Plenior autem liberatio inducitur, vbi
2 cum tutoris auctoritate, & proprio conſenſu accedente fuit ſolutum: tunc enim ab omni obligatione debitor eximitur. Si tamen eam pecuniam minor perdiderit, ſubuenitur ei reſtitutione in integrũ: aut dabitur ei, ſi volet, contraria tutelæ actio, cùm eam pecuniam tutor, vt debuit, non impenderit: ad quod facit l. Lucius. § tutelæ. ff. de admi. tuto. in qua
3 hoc potiſsimum probatur, id tutoribus conceſſum eſſe, vt à debitoribus pupilli pecuniam exigant; qua ſolutione manẽt ipſo iure liberati debitores: vt in eod. §. Paulus Iurecconſultus reſponderit, ſi adminiſtrandę tutelæ tempore tutori, tutelam gerenti, debitores ſoluiſſent, ipſo iure tali ſolutione liberatos manere.

Pleniſsima verò ſecuritas quæſita eſt
4 ei, qui curatori, iubente iudice, ſoluit, vt eſt in eo §. permittitur. facit l. ſancimus. C. de admi. tut. in qua dicitur, licere pupillorum ſeu adultorum debitoribus, eius quod debent, ſolutionem facere: ita tamen, vt primum iudicialis accedat ſententia: quo caſu ſtatuit lex, debitorem pleniſsimè ſecurum eſſe, nec poſtea inquietandum, cùm non debeat, quod ritè

actum

actum eſt, alio reſuſcitari euentu: vt ibi
habeat textus, ſi à iudice ſoluendum eſ-
ſe ſit pronunciatum, debitor autem poſt
modum perſoluerit, huiuſmodi cauſam
pleniſsimam ſecuritatem ſequi. Hæc gl.
in cod. § permittitur. quam paſsim cre-
brior Doctorum turma ſectatur, qui om
nes an recto moueantur iudicio, videa-
mus. Quod autem meæ eſt ſententiæ,
non poſſum eas glo. diſtinctionis omni-
no probare idq; ſeriatim à nobis ex pla-
5 nabitur. Primùm voluit gloſ. plenam ſe
curitatem debitorem aſſequi, vbi is mi-
nori citra curatoris aut iudicis auctorita
tem perſoluit: & quamuis ita plenè ſit li-
beratus, nihilo ſecius adhuc obligatum
manere, ita vt denuo conueniri poſsit,
& minor reſtitui. Quæ duo nonne, quæ-
ſo, ſunt inter ſe pugnantia, oppoſita, &
contraria? Quomodo enim huic plena
ſecuritate conſuli poterit, ſi obligatus
manſerit, imo potius nulla ſecuritate,
quum obligatio habeat prorſus oppoſi-
tam & repugnantem liberationẽ. Quod
autem ad plenioris liberationis exem-
plum attinet, cenſuit glo. plenius libera-
tum debitorem, ſi de curatoris aſſenſu
& auctoritate facta ſolutio fuerit. In quo
mihi non ſatisfacit: quia tali caſu debi-
tor ſit ipſo iure liberatus, vt eſt in ea l.
Lucius. §. tutelę. Si ipſo iure, ergo potius
pleniſsimè, quaſi nulla alia plenior ſolu-
tio ſit excogitabilis: aliàs ea verba, Ipſo
iure nihil operari cenſerentur, vt quę ét
ſecundum quorundam ſententiam reij-
ciant reſtitutionem in integrum, vt ſu-
prà prius annotauimus, cùm à nobis ex
cuteretur articulus, An contra quadrage
6 nariam præſcriptionem competat reſti-
tutio? Sic ſi ſecundum gloſſæ exemplũ
non ſolùm pleniorem, ſed & pleniſsimã
comprehendat liberationem, quid opus
fuit hæc, vt diuerſa & inter ſe diſtincta
capita, conſiderare? Poterit tamen hoc
modo gloſſæ opinio defendi, vt abſurdũ
non ſit fateri, priore exemplo debitori
quæſitam plenam liberationem, nihilo-
minus tamen ciuiliter & naturaliter ma-
nere obligatum. fit enim hoc diuerſis
reſpectibus: nam plena ſecuritas deriua-
tur ab eo, quòd minori, in hunc agenti,
competat exceptio, qua ſe iuuare poterit
ſi nondum expenſa & conſumpta fue-
rit pecunia, aut ſi aliàs verſa in rem pu-
pilli extiterit: quæ exceptionis propoſi-
tio non impedit, quin debitor obligatus
manſerit. non enim tali ſolutione effi-
caciter potuit liberari, quòd imperfecta,
manca & nulla eſſet. debuit quippe eã
vel iudicis mandato, vel curatoris aucto
ritate accedente facere. Et ita declaran-
da erit communis Iuris regula, quæ ha-
bet: Solutione eius quod debetur, omnẽ
tolli obligationem. id enim verum eſt,
vbi ſolutio aptè facta fuit. Quod etiam
ſecundo loco adiectum eſt, pleniorem li
berationem includere in ſe pleniſsimã,
eundemq; effectũ producere, ob ea ver-
ba, Ipſo iure: dico verum eſſe, vt plus ple
niſsima liberatione vtilitatis accedat,
quàm pleniore. nam etſi pleniori inter-
uenerit liberatio, non repellitur tamen
minor, quin reſtitui poſsit, ſi deperdita,
aut malè aliàs conſumpta fuerit pecu-
nia: vbi ſi locus ſit liberationi pleniſsi-
mę, quia iubente iudice curatori facta
fuerit, omnino liberabitur debitor, vt
quem lex vult poſtea non debere inquiè
tari, quum ab eo melius aut conſultius
agi non potuerit. Quòd ſi ea pecunia à
curatore malè poſtmodum conſumptã
fuerit, competet minori in eum contra-
ria tutelæ actio, aut alia ad id ſimilis. Sed
quod ad debitorem, qui ſoluit, attinet,
pleniſsimè liberabitur, nec concedenda
erit in eum reſtitutio, vbi tamen in ple-
niore liberatione admitteretur: quod ſa-
tis apertè deſumitur ex eo §. permitti-
tur, in l. ait prætor. ff. de min. Habes igi-
tur ex præſcriptis, quandoq; ex ſolutio-
ne à debitore facta, plenam, pleniorem
& pleniſsimam liberationem exurgere.
Quod autem ad eam pleniſsimam ſpe-
ctat liberationem, ſunt infinita exempla
in Iure deſumpta & expreſſa, quibus ple
niſsima ſecuritate ſoluenti conſulitur,
inter quæ iam annotauimus caſum l. ſan
cimus. C. de admin. tut. vbi iudicis aucto
ritas in ſolutione, quæ fit à debitore pu
pillo, inducit pleniſsimam liberationẽ:
quod

quod non extenditur ad vſurarum, penſionum, ſeu annuorum redditũum ſolutionem, modò in vnum collectæ centũ ſolidorum quantitatem non excedant, tunc enim talium ſolutio à debitore pupilli fieri poteſt, idq; citra iudicis auctoritatem, & tamen pleniſsima ſecuritate gaudebit, vt eſt in l. conſtitutionem. C. eo tit. Pleniſsimam etiam liberationem aſſequitur, qui ſoli tutori fideicommiſsi vniuerſalis pupillo relicti, reſtitutionem facit, modò fari pupillus non poſſet, aut abſens eſſet: vt eſt in l. ſancim. C. ad Treb. per rationem, quæ ibi à textu recẽſetur, quæ eſt, ne, dum nimia circa res pupillares ſubtilitate vtimur, ipſa ſubtilitas ad
7 eorum conuertatur perniciem. Sic habes, cuius effectus ſit ea ſecuritas pleniſsima: quem in id reſolui intelligis, vt pleniſsimè ſecurus maneat debitor. Cũ qua declaratione, quæ eſt communiter recepta, tranſeunt paſsim Scribentes: quæ an vera ſit, non importunè hoc loco excutietur. Quod autem non ſit pleniſsimè conſultum ei, qui iubente iudice curatori ſoluit, habes l. ſiquidem. C de præd. min. vbi ſi decreto iudicis interpoſito minor fundum vili precio vendiderit, & cuius ipſe vires ignoraret, tamen cauſa cognita reſtitui is poterit, quantumuis iudicis decretum acceſſerit: ita vt iudicis auctoritas nihil iuris ei venditioni attribuat, nec minorem à reſtitutione ſecludat: vt idem etiam ſimili ratione ſit diſponendum, vbi iudicis decreto fuit minori facta debiti ſolutio. Quam difficultatem reſoluens gloſ. in ea l. ſiquidẽ. dicit ibi minorem reſtitui, quia ipſe rem ſuam alienaſſet: quæ cùm ab eo abſit, & vili precio vendita fuerit, quare non optimo iure reſtituetur, quum apertum & manifeſtum ſit eius damnum? ita vt iudicis auctoritate non ſit tali extraordinario priuandus beneficio. Solet enim id in reſtitutione concedenda præcipuè ſpectari, an num læſus ſit minor. qui caſus ſecundum eandem gloſſ. eſt omnino diſtinctus ab eo, quod diſponitur in § permittitur. cùm ibi certum ſit, receptam à minore pecuniam: in ea verò l. ſiquidẽ, ſuæ rei alienationem cum ſummo eius damno & incommodo factam liquet: quaſi inter ea duo conſtituat diſcrepantiam, cùm recepta eſt ab eo pecunia, & cùm alienatum fuit eius patrimonium. Sed huius gloſ. declaratio vera mihi nõ videtur, quia cenſeam ſimile debere ſtatui iudiciũ in vtroque caſu. Quod enim ad pecuniæ receptionem ſpectat, finge malè & inutiliter eam pecuniam à mino
8 re expenſam, nec in ſuos vſus cõuerſam: nonne eo medio ita ei decedet ex patrimonio, ac cùm ipſe rem ſuam alienauit? Saltẽ abnegare non potes, quin vtroque capite læſus ſit: ita vt (me iudice) calor iudicij non plus vno caſu, quàm alio introducere debeat: & tamen in eo § permittitur, abnegatur reſtitutio, etiam ſi iudice iubente ſit ſolutum: vbi in ea l. ſiquidem, planè conceditur. Sic prædicta te docent, quando aduerſus plenam, pleniorem, & pleniſsimam liberationem minor reſtituatur.

Si, iubente iudice, ſolutio facta à minore fuerit, an ſit locus reſtitutioni?

S V M M A R I A.

1 *Si in ſolutionis actu iudicis auctoritas acceſſerit, denegatur reſtitutio, maximè vbi debitor ſolutioni contradicit: ſecus ſi iudicis mandato acquieſcat: idq; ex ſententia Caſtrenſis.*

2 *Improbatur Caſtrenſis diſtinctio, num. priore adducta: minoremq; ſiue iudici contradicat, ſiue non reſtitutionis auxilio non ſubleuandum oſtenditur.*

3 *§. permittitur, in l. ais Prætor. ff de minor. purus ac verus ſenſus demonſtratur.*

CAPVT CLXXVIII.

Caſtrenſis verò in eo § permittitur, alio ſenſu & iudicio eos duos textus concordandos cenſuit, qui dicat in eo. §. per-

permittitur, de ſolutione quæ neceſſaria
eſt, tractari, quia ibi ſoluendum iudex
iuſſerit: ita vt minor, mandante iudice,
debitum receperit, & ita reſtitui non de-
beat: quod ſecus ſtatuendum exiſtimat,
ſi is voluntarium actum fecerit, qualis
eſt rei ſuæ venditio: vt eſt in ea l. ſiqui-
dem. & hoc aſſerit elici ex eod. §. permit
titur, in illis verbis: Quid tamen, ſi Præ-
tor decernat ſoluendam pecuniam mino
ri ſine curatoribus? Secundum quam ſo
lutionem recenſuit Caſtrenſis in l. j. C.
ſi aduer. ſol. ſi in ſolutionis actu iudicis
1 acceſſerit auctoritas, denegandam reſti-
tutionem, vbi maximè debitor ſolutio-
ni contradiceret, ad quam nihilo ſecius
eum iudex adegerit. quod dicit plurimũ
conferre ad puram declarationem eius
§. permittitur: docens è diuerſo, ſi iuſſu
iudicis non contradixiſſet debitor, im-
mò ei planè acquieuiſſet, debere tali ca-
ſu reſtitui. Ego verò hanc eius opinioné
refelli poſſe conſiderabam, in eo maxi-
mè, quod is voluerit, debere attendi, an
iudici iubenti contradixerit minor? vt re
pugnans à reſtitutione ſecludatur: ſecus
vbi voluntariè ſoluiſſet. Nam potius ſta
tuendum fuiſſet oppoſitum, quia lex ma
gis ſuccurrat ei, qui actum ex neceſsitate
fecit, quàm vbi voluntariè: vt in l. ſi fi-
deiuſ. §. ſi neceſſaria. ff. qui ſatiſ. cogant.
Quare mea eſt opinio, ſiue contradixe-
rit iudici iubenti minor, ſiue non, reijci
debere reſtitutionem: quod planè deſu-
2 mitur ex vero & puro ſenſu eius §. in
quo primùm ex Principum conſtitutio
ne permittitur debitori, vt adoleſcentes
ad petendos ſibi curatores compellat.
deinde adijcitur: Quid tamen, ſi Præ-
tor decernat ſoluendam pecuniam mi-
nori ſine curatoribus, & ſoluerit? dubita-
batur ibi, an ſecurus eſſet. cui hęſitationi
ſic à Iureconſulto reſpòndetur: Si alle
gans minorem ſe eſſe, compulſus ſit ad
ſolutionem, nihil ei eſt imputandum,
niſi fortè quaſi aduerſus iniùriam quis
ei appellandum putet. tandem habetur:
Sed credo, Prætorem hunc minorem in
integrum reſtitui volentem, non audi-
turum. quo textu ſatis efficaciter proba
tur, reijciendam reſtitutionem, vbi alle-
gans ſe minorem nihilominus ad ſolu-
tionem ſit compulus: ſed non ſequitur,
ergo ſi non reclamauerit apud iudicem,
ſed volens eius mandato ſatisfecerit, re-
ſtitui debere. Hoc enim attenditur præ-
cipuè, quòd ita mandarit iudex, cui fue
rit neceſſum à minore obtẽperari, cùm
maximè in inuitum feratur iudicium: vt
eſt in l. inter ſtipulantem. ff. de verb. ob.
quæ eſt finalis ratio eius § permittitur.
Nam eſt veriſimile, iudice non, niſi re
bene expenſa, ita iuſsiſſe, vt præſumi de-
beat, futuram minori eam ſolutionem
vtilem. Potuit quippe iudex ſciſſe, debi-
torem tunc ad ſummam inopiam, verge
re, & ita minori eſſe neceſſariò conſulen
dũ, ne aliàs ſuo priuaretur debito: quod
ſatis deprehenditur ex verbis eiuſdem
textus: ſed credo Prętorem hunc, &c. Et
ita hac facili, plana, expedita, & veriſsi-
ma ad eum textum elucidatione intel-
ligis, longè alium & diuerſum caſum tra
ctari in ea l. ſiquidem. C. de præd. mi. in
3 qua text. expreſsè admittit rem vili pre-
cio vẽditam, ſicq; minorem læſum: qua
ratione lex ei ſuccurrendum probauit,
etiam quòd iudicis mandato facta fue-
rit venditio: de qua læſione non apparet
in eo. §. permittitur, quum (vt pręmiſi-
mus) præſumendum ſit, iudicem bona
& optima cauſa ad id motum, & vt mi-
noris vtilitati conſuleretur. E quibus ha
bes verum & purum ſenſum eius §. per
mittitur, ac quomodo ſit declarandus:
demum intelligis, nihil diſsidere à l. ſi-
quidẽ, ſed vtroque capite diuerſa ſtatui.

Deſumes hoc loco formam qua commodè ſolutioni adhiberi poterit iudicis iuſſus & decretum.

SVMMARIA.

1 *In contractu iudicis auctoritate celebrãdo, quas ſolemnitates adhibere contrahentes conueniat?*

2 *Minori reſtitutione ſuccurrẽdũ, iudice falſis allegationib. & teſtiũ depoſitionib. decepto.*

CA-

CAPVT CLXXIX.

OBiter ad hæc à te vnum an-
notabitur, quod ad iudi-
cis decretũ ſpectat. Si qui
cum minore contrahit, de-
ſideret iudicis auctoritatẽ
in contractu adhiberi: quo ipſe id faci-
lius aſſequatur, debebit primùm iudicẽ
adire, & illud ab eo poſtulare. Iudicis au-
tem partes erunt, prius quàm ſuum de-
cretum contractui interponat, & ad eius
obſeruantiam contrahentes adigat, vt
per ſe, aut alium, cui ſuas vices commit
tere potuerit, inueſtigandum curet, an-
1 num contractus ſit minori futurus vti-
lis? qui, niſi ea iudagatione præcedente,
non poteſt aptè & efficaciter auctorita-
tem ſuam adhibere. quę forma deſumi-
tur ex l. magis puto, §. ne paſſim. ff. de re
bus eorum. & ita indiſtinctè hæc praxis
obſeruatur. Quæ quum ſic ſe habeant,
nota, quæſo, an num ex his dici poſſit,
vbi contractui à minore celebrato inter
uenit iudicis decretum, decipi minorem
non potuiſſe? quia non aliter auctoritatẽ
ſuam iudex adhibuiſſet, niſi certus fuiſ-
ſet de minoris agi & tractari vtilitate.
Quę ſi ita admiſeris, quomodo probè de
fendes in ea l. ſiquidem, res minoris vili
precio fuiſſe venditas, quum ibi iudicis
decretum interuenerit? Quæ conſidera-
tio mirè vrget contra eam l. ſiquidem.
nec video, quomodo aptè ad id reſpon-
deri poſsit: niſi dixeris, etiam ea ſolenni
tate obſeruata, iudicẽ decipi potuiſſet.
quia examinandos iuſſerit teſtes, qui fal
sò, & præter rei veritatem, de rei, quę vẽ
debatur, vilitate depoſuiſſent, quorum
tamen teſtimonia is vera eſſe crederet.
Quam declarationem non debes omni-
no refellere, quum in ſimili lex alio loco
teſtetur, ſi Præſes alienandum ſeu obli-
gandum pupilli fundum ruſticum aut
ſuburbanũ decreuerit, ex eo tamẽ actio,
pupillo competens, non eliditur, immò
ſalua relinquitur, modò iudicis religio-
nem, falſis allegationib. circunuentã, mi
2 nor ipſe docuerit. Sic falſis allegationib.
& teſtium depoſitionib. decipi iudex po
teſt: & hac cauſa minori conceditur re-
ſtitutio. Nec ſum neſcius, gloſſam in eo.
§. permittitur, ſenſiſſe, ideo in ea l. ſiqui-
dem, reſtitutionẽ concedi, quia iudex rei
venditę precium non taxaſſet, licet rei
diſtractionẽ fieri iuſsiſſet. qui intellectus
eſt merè diuinatiuus, & quem ſi proba-
res, ſequeretur per omiſsionem taxatio-
nis precij minorem læſum eſſe: quod ta-
men eſt à vero alienum: quia talis taxa-
tio ſatis ineſſe aut inhærere dicatur con
tractui emptionis & venditionis, qui ſi-
ne precio vel fide, de eo habita, non ſub-
ſiſtit, vt eſt in Iure vulgatiſsimũ. Ex qui
bus omnib. iam liquet, quomodo quis
pleniſsimè liberetur, vbi ab eo ſit ſolutio
debiti. Demum intelligis, vtrùm tali ple
niſsimæ liberationi aliquid roboris & ef
ficaciæ attribuat iudicis pręſentia? Acceſ
ſit & his vera enucleatio & concordia ad
l. ſiquidem. & §. permittur. Habuiſti deni
que formam, quam tenetur iudex obſer
uare, vbi agitur de interponendo decre-
to ſuper contractu, à minore celebrato:
quæ omnia tantam inter ſe affinitatem
continent, vt vnum à reliquo pendeat.

Si minor, quod tantùm naturaliter debebat, ſoluerit, poterit num ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor indebito citra tutoris auctoritatem ſoluto, indebitum via ordinaria repetere poteſt; extraordinarium autem remediũ ei adeſt, ſi tutoris iuſſus in ſolutione interuenerit, ſecundum nonnullos.*

2 *Diſcedit à priore Doctorum & legum allegatorum ſententia Auctor. & indebiti condictioni locum eſſe oſtendit, vbi ſine tutoris auctoritate pupillo ſolutum eſt, ex l. interdum. ff. de condict. indeb.*

3 *Declaratio Bartoli ad l. fin. C. ſi aduerſ. ſol. ab auctore refellitur, & alia verior adducitur. num. 4.*

5 *In debito per iuris errorem ſoluto, minori beneficio reſtitutionis ſubueniendum.*

6 *Alia, nec inconcinna aut inerudita Doctorum ad prędictam l. fina. C. ſi aduerſus ſolut. declaratio.*

Natura-

7 *Naturalis obligatio ſoluti repetitionem impedit: eodemq́, iure reſtitutionem denegas, ex ſententia Bartoli; cui reſpondetur numero 8.*

9 *Elegans & erudita huius capituli concluſio, tribus membris diſtincta.*

CAPVT CLXXX.

Superest præterea, vt ad membra alia ſolutionis accedatur: Nam primùm à nobis declaratum fuit, quando fit à debitore ſolutio curatori minoris: nunc videamus ſi minor, quod tantùm naturaliter debeat, ſoluerit, debeat num, vbi id expoſtulat, reſtitui? puta, quia perſoluerit legatum, quod in minus ſolenni teſtamento relictum fuerat, ad cuius præſtationem adigi à legatario non poterat. Quòd autem ſit reſtituendus, facit l.fin. C. ſi aduer. ſolu. in qua ſic diſponitur: Indebito legato, licèt à minore per iuris errorem ſit ſolutum, ei tamen repetitio decernitur, ſi nondum tempus, quo reſtitutionis petitur auxilium, elapſum fuerit. In oppoſitum habes l. interdum. ff. de condict. indeb. vbi ita loquitur Iureconſultus: Interdum perſona locum facit repetitioni condictionis indebiti, vt est, quum præter tutoris auctoritatem ſoluit pupillus: quo caſu ſi extent nummi, vendicari poſſunt: pro conſumptis verò locus eſt condictioni indebiti. è quo textu nonne apertè deſumitur, pupillo actionis via, non autem remedio extraordinario conſuli? quod etiam ad quemlibet maiorem extenditur, in cuius manu eſt, ſoluto indebito, condictione indebiti id repetere, quia fortaſſe errore Iuris lapſus hoc fecerit, arg. l. cùm quis. C. de iure. & fact. ignor. Quam difficultatem excitant paſsim Doctor. in ea l. fin. à quibus tan-
5 dem reſpondetur, in ea l. interdum, locũ eſſe condictioni indebiti, quia ſine tutoris auctoritate id ſoluiſſet pupillus, ad quod erat tantùm naturaliter adſtrictus. quod etiam extẽditur ad prodigum ſeu furioſum, qui præter curatorum iuſſum ſoluiſſent, quibus non abre via ordinaria lex adeſt. Nam certum eſt, immò indubitatum, nullum hoc caſu translatum dominium, quare poſſunt ipſi rem vendicare, necnon conſumptam condicere. Sic cùm non inducatur liberatio, meritò iure ordinario repetitio cõceditur: quod ſecus lex ſtatuiſſet, ſi cum tutoris ſeu curatoris auctoritate fuiſſet ſolutum. tunc enim deſiiſſent hi naturaliter obligari, & translatum in eos fuiſſet dominium: vt eſt in l. non omnis. §. ſi pupillus. ff. ſi certum petat. vbi apertè deciditur, ſine tutoris auctoritate dominium à pupillo non transferri: quaſi ex oppoſito velit lex, non eſſe de dominij translatione hæſitandum, ſi horum conſenſus acceſſerit. & ſimile in adulto diſponitur, vt in l. j. §. fuit quæſitum. ff. ad Trebel: Facit in arg. l. ſi curatorem habens C. de in int. reſtitutione mino: ita vt ſecundum hanc eorum doctrinam concludatur, minorem, qui præter tutoris auctoritatem indebitum ſoluit, poſſe indebitum via ordinaria repetere: extraordinarium verò remedium ei adeſſe, ſi tutoris iuſſus in ſolutione interuenerit quam dicunt comprobari in l. j. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact. vbi minore contra tranſactionem reſtituto, denuo ad primæuã actionem, quæ ſibi competebat, redit aduerſarius: vt eſt in illis verbis potiſsimum, Ex negotij inſtauratione tributa tibi actione conſulen-
3 dum eſt: quaſi neceſſariò deſideretur reſtitutio. Adfertur & alia ſolutio à Bar. in ea l. interdum, vt quod ibi diſponitur, cõcedi indebiti condictionem, ſit declarandum, petita primùm in integrum reſti-
4 tutione. Ego verò neutrum horum ſequendum crediderim, qui ſim huius ſententiæ, verius & planius duos illos text. declarari, vt l. illa interdum, ſic intelligi debeat, locum eſſe condictioni indebiti,
6 vbi ſine tutoris auctoritate pupillo ſolutum eſt. Nam tali caſu perſona locum facit repetitioni indebiti. cuius ſimile di-
7 ſponitur in l. illud. ff. de minor. In qua habetur: Illud nullam facit dubitationẽ, quin minor, ſi non debitum ſoluerit ex ea cauſa, ex qua Ciuili Iure repetitio nõ eſt danda ad repetendum actionem cõ-

petere,

petere,cum & maioribus vigintiquinque
annis ſoleat ex iuſta cauſa repetitio de-
cerni. Nota,quæſo,eoſdem terminos,pu
ta repetitionis:& ita per eam l.final.C.ſi
aduerſ.ſolut.repetitionem decerni:quaſi
dici poſsit, nihil aliud diſponere, quam
faciant aliæ l.oppoſitæ,& ita ſemper com
petere ordinarium remedium. Sed for-
taſſe proponet ſtudioſus Lector,eam in-
terpretationem planè confundi per fina-
lia verba eius legis, Indebito legato, in
qua minori repetitio indebiti ſoluti con-
ceditur,ſi non omnino tempus,quo reſti-
tutionis tribuitur auxilium, exceſſerit
quaſi denotet textus, talem indebiti re
petitionem beneficio reſtitutionis in in-
tegrum dari poſſe,alias fruſtra fuiſſet fa-
cta reſtitutionis métio,ita vt ſemper ſub
ſiſtat contrarium l.interdum. Cui poſtre
mæ obiectioni viſus eſt tacitè reſpondiſ-
ſe Bart.in ea l.interdum,qui diſputãs ar-
ticulum,an pupillus ſoluẽs, quod eſt tan
tum naturaliter debitum, poſsit tale in-
debitum repetere, concludit locum eſſe
repetitioni, ſed id ſpeciali beneficio a le
ge indulto, potiſsimum per eam l. inter-
dum,& l.illud. ff. de mino. non quòd id
fieri debeat per reſtitutionem in integrũ
ſed via ordinaria,quæ a ſpeciali legis pri
uilegio vim & robur aſſumit. Solet autẽ
talis ſpecialitas ſic a Bartolo deduci. Nã
ſecundũ ius digeſtorum ceſſabat talis in-
debiti repetitio,per l.ſi eius.§.1.ff.ad Tre
3 bell. cuius diſpoſitio tandem mitigata
fuit per alias ll.oppoſitas, ita vt non iure
communi tali indebiti repetitioni inſiſta
tur, ſed ſpeciali legis beneficio: quo ni-
hilominus viſum fuit minorem vti debe
re intra quadriennium præſtitutum ad
reſtitutionem impetrandam, vt ſi intra
id tempus non effecerit, ſit a tali repeti-
tione excludendus: exiſtimans hoc mo-
do eſſe declarandam eam l.finalem.C.ſi
aduerſ.ſolut.in quo etſi ſubtiliter ac do-
ctè admodum ſit verſatus, nõ tamen me
iudice ea,qua decuit, veritate negotium
attigit: quod ego ſic demonſtro. Nam
ſi eius conſiderationem probares, vana
4 omnino & futilis eſſet aſſumpta diſpu-
tatio: quia ſi intra quadriennij tempus

debeter neceſſariò tale repetitionis iudi
cium intentari, nonne ex eo idem effe-
ctus exurgeret,ac ſi reſtitutionis in inte-
grum via id fieret? ita vt viciſsim ea duo
confunderentur. Cęterum hoc maximè
damnoſum eſſet minori, cui pro tali re
repetenda competeret condictio indebi
ti, quæ perſonalis eſt, & quæ intra annos
triginta proponi poteſt. Prætetea quis
hoc reuelauit Bartolo, ſic debere decla-
rari eam l.finalem, & tale quadriennij
tempus eſſe ad remedium ordinarium
referendum, idque ſpeciali legis bene-
ficio? Quæ omnia me tandem eo du-
cunt, vt fatear, non poſſe aliter eam l.
finalem intelligi, quam quòd dicatur,
5 indebitum per iuris errorem a minore
ſolutum, repeti poſſe via reſtitutionis
in integrum: & ita non eſſe hæredum
declarationi illorum textuum, quã ego
præmiſi, vt loquantur de remedio ordi-
nario,etiam quòd lex termino repetitio
nis pecuniæ vtatur, cum per reſtitutionẽ
in integrum res repetatur. Tendit quippe
eò reſtitutio,vt hic,quod ſuum eſt,& ad
quod tantum naturaliter erat obligatus,
aſſequatur. Quare vis omnis conſtituta
eſt in enodatione eius l.interdum,quam
pro contraria adſerunt Doctor. ad eam
l.final. Quorundam autem hac in re a-
lia fuit conſideratio,l.finalem debere in-
6 telligi, vt facta ſit cum curatoris aucto-
ritate ſolutio, & ita neceſſariam eſſe re-
ſtitutionem.quæ declaratio etſi omnino
abſurda non ſit, pugnare tamen videtur
eidem l.fin.in qua dicitur, a minore ſo-
lutum indebitum: non expreſſo, an id
curatore auctore egerit? adijcitur etiam
per errorem iuris a minore ſolutum:qui
error magis eſt minori, quam eius tu-
tori accommodabilis: quaſi veriſimi- 7
le non ſit,tutorem,qui prouectæ eſt æta-
tis, in eo erroneè verſatum; quæ duo
euertunt præſcriptam ad eum textum
intelligentiam:etſi non eam inficias, ſa-
tis mihi arridere talem interpretationẽ,
vt dicatur,cum curatoris auctoritate ibi
a minore ſolutum: quia in dubio ſit a-
ctus ſic interpretandus,vt valeat potius,
quam annulletur, vbi potiſsimũ lex pro

taſi ſolutione curatoris auctoritatem de-
ſiderat. Et ita hac reſolutione admiſſa &
probata, oporteret hærere priori declara-
tioni Bartoli, ideo in ea l. interdum, ceſ-
ſare reſtitutionem, quia nullum ſit tran-
ſlatum dominium: quæ eſt interpreta-
tio minoribus calumnijs ſuppoſita. Meũ
autem eſt iudicium, vt doceri poſsit, eſſe
in poteſtate minoris, vel reſtitutionem
in integrum intentare: vel ſi volet, condi-
ctione indebiti rem repetere: potiſsimũ
id reſtitutione aſſequi, ſi agnouerit ſibi ea
pinguius conſuli debere: quod ego ſupra
latiſsimè & diffuſiſsimè docui. Sic habes
indebito a minore ſoluto, locum eſſe re-
ſtitutioni, & ita reſtitui poſſe, ſi quod na-
turaliter tantum debebat, is perſoluerit.
Sed & adhuc in eam opinionem inſi-
ſtitur: Naturalis obligationis effectus eſt
vt ſoluti impediatur repetitio, l. etiamſi.
C. de compenſationibus quòd eſt ea ra-
tione: quia cum verè res ſit debita, æquũ
viſum fuit, repetitionem eſſe abnegan-
dam. quòd ſi repeti nequeat, ergo ceſſa-
7 re eodem iure debebit reſtitutio, argu-
mento § præterea nouatione. Inſti. qui-
bus modis tollitur obligatio. & l. pupil-
lus. ff. de receptis arbitris. & l. puberes. ff.
de verborum obligatione. Quam dubi-
tationem promouit Bartolus in eadem
l. interdum, vbi tandem aſſerit, non de-
bere minorem reſtitui, ſi cum naturali-
ter ſit obligatus, velit reſtitutionem im-
petrare, ne ad ſolutionẽ eius debiti poſ-
ſit compelli: & vt ab eo naturalis obliga-
tionis nexu liberetur, poſſe tamen & de-
bere reſtitui, ſi quod erat indebitum, ſol-
uerit, vbi potiſsimum erroneè id egit.
Sed hæc Bartoli ſolutio leuis & frigida
mihi omnino videtur. Quis enim dubi-
8 tat, non debere reſtitui minorem, qui
naturaliter tantum obligatus eſt, ne ad
ſolutionem eius debiti compelli poſsit?
Fruſtra enim imploraretur reſtitutio,
cum in hunc efficaciter agi non poſsit, vt
eſt in l. iuriſgentium. & l. 1. ff. de pact. cũ
ſimilibus. Quare ſi remedio ordinario
poſsit aduerſam partem repellere, non
eſt extraordinarij habenda conſideratio.
Poterit igitur longè efficacius reſponde-
ri, non concludere in minoris perſona ar-
gumentum: Effectus naturalis obligatio-
nis impedit repetitionem, ergo eodem
iure eſt abneganda reſtitutio. Nam hoc
ſolum attenditur, an num ſit læſus. Læ-
ſum autem eſſe in confeſſo eſt, quia id
perſoluerit, ad quod compelli non pote-
rat. Habes igitur, poſſe minorem reſti-
tui, ſi quod naturaliter tantum debebat,
id ſoluerit. Quæ concluſio, an procedat,
ſi ſciens indebitum, id tamen perſolue-
rit, iam videamus. Quod autem reſtitui
nõ debeat, facit: quia ſciens donaſſe cen-
ſetur, argumen. l. 1. ff. de condict. indebi.
Volenti denique non fit iniuria. Vberius
tamen eſt, vt etiam hoc caſu ſit reſtituẽ-
dus, vel hac vna ratione, quia ſit læſus:
cui non oberit, quòd qui volens & ſciens
ſoluerit, cenſeatur donaſſe. Nam præſu-
mitur id ætatis facilitate egiſſe: & cum
in eo nõ fuerit maturũ, ac quale decuit iu-
dicium, meritò reſtituendus eſt. quod
nos poſtmodũ vberius excutiemus, vbi
potiſsimum ſe offeret examinatio arti-
culi, An minor contra donationem, a ſe
factam poſsit reſtitui? Quò autem *ſub
breui compendio intelligas, quomodo
poſsit minor aduerſus ſolutionem reſti-
tui, dicas: Aut ſolutum eſt, *quod erat* om-
ni iure debitum, puta ciuiliter & natura-
liter: & tunc ſi id tutore auctore factum
ſit liberabitur ſoluens: quod etiam exten-
ditur ad minorẽ, qui ſoluit, vt in eum ca-
ſum reſtitui non debeat: niſi fortaſſe, rẽ
quam ſoluit, is alienare ſine iudicis decre-
to non poſſet. nam cũ eo caſu tranſlatũ
nõ fuerit dominiũ, iure optimo reſtitue-
tur: ſaluis tamen & exceptis duob. caſi-
bus: quorum primus eſt, vbi a maiore
cœpit debitum, vt in l. magis puto. §. ne
paſsim. ff. de rebus eorum. Secundus, cũ
conſumptione reconciliatur ſolutio, ar-
gu. l. non omnis. §. ſi pupillus. ff. ſi certum
pet. Quòd ſi ſoluerit minor id, ad quod
nullo iure aſtringebatur, cum is verè ni-
hil deberet, qui tamen falſa ductus opi-
nione, exiſtimaret ſe debere, ſiue ſciens,
ſiue ignorãs id egerit, reſtituetur. In quo
differt ipſe a maiore, cui ſcientia alias
præiudicaret. Si verò eſſet ciuiliter inde-

bitum

bitum, natura verò debitum, vt eſt in legato relicto in imperfecto, & minus ſolẽni teſtamento: ſi curatore auctore ſoluerit, reſtituetur. quod ſi præter illius auctoritatem, locus erit repetitioni.

Vbi pro indebito ſoluto imploratur reſtitutio an ſic debeat libellus concipi, vt aduerſus naturalem obligationem petat ſe minor reſtitui vel vt ita reſtituatur, ne poſſit in eum debiti retentio obijci.

SVMMARIA.

1 *Contra indebiti ſolutionem reſtitutio ſufficit non obſtantib. aliorum rationib. adiectis.*

2 *Libellus contra ſolutionem indebiti quomodo formandus?*

CAPVT CLXXXI.

SCio etiam a quibuſdam hac in re non minus doctè, quã ſubtiliter, hæſitatum, An, vbi imploratur reſtitutio, exigatur, vt aduerſus naturalem obligationem petat ſe minor reſtitui: vel ſi ita ſit concipiẽdus libellus, vt ſic reſtituatur, ne in eum poſsit retentio debiti obijci. In quo quidam falſi ſunt ſimpliciter cõtra naturalem obligationem implorandam reſtitutionem, moti diſpoſitione Rubricæ. C. ſi aduerſ. ſolut. Exiſtimatum eſt tamen ab alijs, vt vtriuſque fiat cumulatio, primũ facta ſolutionis mentione, hac demum clauſula adiecta: Et cum ex tali ſolutione reſultet impedimentũ aliud, puta repetitio ob naturale debitum, peto me ad vtrunque reſtitui. Ego verò ſum huius
1 opinionis, vt ſat ſit, ſi hic ſe contra indebiti ſolutionem reſtitui petierit. Solet enim eius intentio eò tendere, vt ad id res reducatur, ac ſi nunquam ipſe ſoluiſſet: quòd ſi ſolutum non eſſet, ceſſaret cõpenſationis ſeu repetitionis effectus, qui ex naturali obligatione reſultat. Si tamẽ pars duxerit vtrunque medium deducere, id poterit: ſed ſi priori tantum hæſerit, non ob id vitiabitur libellus. Concipietur igitur hoc modo libellus reſtitutionis: Cum ego titio ad centum natura-
2 liter tantum obligatus eſſem, nec ad eorum ſolutionẽ efficaciter compelli poſſem: errore tamen iuris ductus, vel ex certa ſcientia, facilitate tamen inuendi illa perſolui: ex qua ſolutione me læſum dico, qui maximè ea centum repetere nequeam ob eiuſdem pecuniæ retentionẽ, vel quia fortaſſe ſit conſumpta pecunia: & hac cauſa peto me reſtitui, vt officio iudicis nobili cogatur aduerſarius ad eã pecuniæ reſtitutionem, & vt talis ſolutio ſic indebitè facta, reſcindatur. In qua concluſione, quæ ad pecuniæ reſtitutionem tendit, includitur actus priori retro ſimilis Quod autem vterque is modus ſit in reſtitutionis libello tolerabilis, elicitur ex l. in cauſæ. §. 1. interdum. ff. de minoribus. Sic te docebunt prædicta, quomodo poſsit minor, quod debet, ſoluere, nec non ei ſolutio fieri.

An ſoli tutori fieri poſſit vniuerſalis fideicõmiſſi reſtitutio? & vtrum id de reali ſeu verbali reſtitutione ſit intelligendum?

SVMMARIA.

1 *Fideicommiſſi vniuerſalis reſtitutionem ſoli tutori aptè fieri poſſe, ſi aut pupillus fari nequit, aut a prouincia abeſt, argumento l. ſancimus. C. ad Trebel. probatur.*

2 *Tam Verbalis quam Realis reſtitutionis ratio atq; proprietas quæ ſit, demonſtratur.*

3 *Minori vel ſua facilitate læſo, vel eius bonis hæreditarijs negligentia tutoris deperditis, reſtitutionem eſſe indulgendam.*

4 *Reſtitutione hereditatis facta, minorem ad omnes hereditarias actiones, puta diſſoluenda credita & alia obligari.*

5 *L. ſancimus. C. ad Trebel de vtraq; tam Verbali quam Reali reſtitutione eſſe intelligendam pluribus rationibus defenditur contra ſententiam Cumani.*

CAPVT CLXXXII.

TE tamen ad vnum oportebit
animaduertere, cuius ſupra
1 meminimus, quod eſt: Soli tu
tori fideicommiſsi vniuerſa-
lis reſtitutionem poſſe aptè fieri; idque
tunc attigimus, cum incidenter declara-
uimus, quomodo quis ſoluendo pleniſ-
ſimam aſſequeretur liberationem, recen
ſentes caſum l. ſancimus. C. ad Trebel.
quam legem exiſtimauit Raphael. Cu-
2 manus, de verbali reſtitutione intelligen
dam, & per quam transferuntur verbo
in minorem ſeu pupillum iura hæredi-
taria: ſecus ſi re ipſa hæreditas eſſet reſti
tuenda. Hocque poſteriore caſu is vo-
luit, ſi tutoris negligentia res aliqua hæ
reditaria dependeretur, aut alias minoris
3 facilitate id accidiſſet, dandam eſſe mi-
nori reſtitutionem. Sed quòd ea lex ad
vtranque reſtitutionem tam verbalem
quam realem poſsit referri, ſic doceo: Pri-
mum cõſiderans, vtroque caſu eandem
& ſimilem ineſſe rationem. Solet quippe
lex eo loco teſtari, ſoli tutori reſtitutio-
nem fieri poſſe, vbi fari pupillus non po-
teſt: vel ſi a prouincia abeſſe noſcatur.
Nec eſt id a ſumma æquitate alienum:
quia ſi alias expectaretur, donec efficaciter
loqueretur, aut vbi rediſſet, poſſet
tali dilatione eſſe malè conſuli, & interim
res hæreditaria diminui: qua ratione lex
introduxit, ſoli tutori reſtitutionem poſ
ſe fieri: ne dum nimia ſubtilitate (quod
ait ea l. ſancimus) circa res pupillares vti-
mur, ipſa ſubtilitas ad eorum conuerta-
tur perniciem. quæ ratio nonne, quæſo,
vtranque reſtitutionem includit? Nec
adeſſe Cumano poteſt, ideo id fieri, ne
plus, quam par ſit, grauetur minor. quia
(mea ſententia) id in reſtituentis incom
modum, & ſummam perniciem attendi
non debet: qui cùm agnoſceret, ſe reſti-
tutioni adſtrictum, dixerit tamen, ſe de-
functi voluntati ſatisfacere, & talem hæ-
reditatem deferere: cui nihil imputari po
terit, ſi cum fari non poſſet pupillus, aut
abſens eſſet, tutori reſtituerit: idque ea
ratione, quam ego iamiam præmiſi.

Quòd tamen grauiſsimè in eum ca-
ſum lædi pupillus poſsit, qui volet Cu-
mani opinionem defendere, ſic docere
poterit: Per reſtitutionem, transfundun-
tur in minorem quæuis hæreditariæ a-
ctiones, ita vt quibuſuis hæreditarijs cre
ditoribus obligetur, vt eſt in l. reſtituta.
§. fina. ff. ad Trebel. Quare cum l. ſanci-
mus, dicat, pleniſsimam liberationem re
ſtituenti cauſari, cur non debebit in du-
bio de reſtitutione, per quam minus læ-
deretur minor, puta verbali, intelligi?
Quæ conſideratio mihi vtcunque arride
ret, niſi ex oppoſito adeſſet vtriuſque re
4 ſtitutionis effectum etiam eò dirigi &
declinare, vt ſtatim reſtitutione hæredi-
tatis facta, minor obligetur: quod tamen
ego impræſentiarum nolo hoc loco di-
ſcutere: vnum tamen non omiſſurus,
poſſe eam l. ſancimus, interpretamento
alio, quam ſenſerit Cumanus, declarari,
vt vtroque caſu, ſiue verbalem, ſiue rea-
lem reſtitutionem effinxeris, ſuccurri mi
nori aduerſus eum, qui hæreditatem re-
ſtituit, non debeat: ſed oportere reſtituẽ
tem pleniſsima frui ſecuritate. erit ta-
mẽ in minoris manu, ſi damnoſam poſt-
modum hæreditatem eſſe agnouerit, ab
ea abſtinere, & ita ſe a nexu creditorum
eximere. Secundum quam interpreta-
tionem, quæ de ſe eſt rationi conſona,
necnon literæ omnino applaudens, ma-
nebit planè is textus elucidatus, ita vt
citra omnem ſcrupum de vtraque reſti-
tutione eum loqui appareat. Nec bene
5 concipio, quomodo ex tali hæreditatis
reſtitutione poſsit minor damnum pa-
ti. Nam ſi tutoris negligentia hære-
ditariæ res perdantur (qui eſt caſus a
Cumano figuratus (nonne eſt ea in re
minori contraria actione tutelæ conſul-
tum, qua is a tutore rei precium aſſequa
tur? vt hæc præcedentib. iuncta, me ma

gis

gis moueant, qui ſentiam eam l. ſancimus, ad vtranque reſtitutionem eſſe referendam. An autem concludentibus aduerſum Cumanum rationibus mouear, ipſe expendere poteris.

Contra generalem acceptilationem reſtituitur minor.

SVMMARIVM.

1 *Acceptilationes generaliter conceptæ iudicantur vt plurimùm captioſa, ideoque ad prohibendam reſtitutionem inualidæ.*

CAPVT CLXXXIII.

SVperſunt duo adijcienda, materiam ſolutionis, quam nouiſsimè excuſsimus, concernentia: quæ cum in praxi ſint peculiaria, ego ea de re haud omittenda illa putaui. Primùm eſt: Tutor, finita tutela, demum ſuæ adminiſtrationis ratione reddita, cum ſe abſolutè liberatũ exiſtimaret, ab adulto tamen, cuius tutelæ præfuerat, ſic conuentus eſt, vt niteretur is eum ad nouam rationem reddendam adigere: allegans non planè & perfectè rationibus reddendis ſatisfactum, & ſe plurimum deceptum, qui ei
1 generalem acceptilationem feciſſet, contra quam peteret ſe reſtitui, ac denuò tutorem cogi, qui ſuæ adminiſtrationis exactiorem rationem redderet, tali liberatione generali primum & ante omnia reſciſſa. In quo caſu quandoque hæſitatum eſt, eſſet num minor reſtituendus: & tandem concluſum, reſtitui debere: cuius rei argumentum hoc erat, quòd ſe læſum grauiſsimè aſſereret, ſuoque patrimonio plurimum tali acceptilatione generali detractum allegaret: cum re vera ſic generaliter conceptas acceptilationes lex captioſas iudicet, vt eſt in l. cum Aquiliana. ff. de tranſactio.

Reſtituitur minor, vt tutorem denuo ad ſuas rationes reddendas cogat.

SVMMARIA.

1 *Mater ad ſecunda vota trãſitura, filio prius tutorem petere compellitur.*

2 *Si filius a matre ſe læſum eſſe proponat, ad hoc reſtituitur, vt tutor in matris locum ſuffectus, ſuæ tutelæ denuo rationem reddere teneatur.*

CAPVT CLXXXIIII.

1 SEcundum exemplum conſiſtit in eo, quod ſcis a lege diſpoſitum, matri ad ſecunda vota trãſire volenti, id a lege iniunctum, vt filio, cuius eſt tutrix, tutorẽ aliũ decerni expoſtulet, demum bonorum rationem reddat, ac reliqua perſoluat: vt eſt in §. ſin autem tutelam. in Authẽ. de nup. ita vt ſi neutrum fecerit, aut horum alterutrum omiſerit, filij ſucceſsione priuari debeat, l. omnem. C. ad Tertull. In propoſito, ſi ſecundum præſcriptam iu-
2 ris diſpoſitionem mater legis diſpoſitioni ſatisfecerit, puta petito tutore, ratione reddita, & reliquis perſolutis, poſtea tamen filius ſe læſum proponat, quia dicat non fuiſſe ei a matre perfectè ſolutum, ac matrem multa ſubticuiſſe, quæ in rationibus non continerentur; an num poteris is reſtitui, & ad id admitti, vt denuo mater rationes reddat? Qui caſus ea ratione, qua præcedens eſt determinandus: & ita in minoris fauorem iudicatum memini: in quem præter cætera a matre obijciebatur, ꝙ præſente minoris curatore, ipſa rationem ſuæ adminiſtrationis reddidiſſet: quæ tamen exceptio nihil eam tunc iuuit, quo ſaltem filiũ a reſtitutione repelleret. Talis enim curatoris præſentia, etiam ſi eius acceſſerit confeſsio, minori obeſſe nequit arg. l. pactum curatoris. C. de pact. & l. qui filiũ ff. de manu. teſtamento. Poſſent in hanc

aleam plura ſimilia alia adferri exempla, quæ curioſus Lector per ſe inueſtigare & examinare poterit.

Vtrum beneficium, quod vni ex conſortibus colligitantibus eſt conceſſum, ſequatur reliquos conſocios, vbi maximè imploratur reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Beneficium alteri colligantium in petita reſtitutione conceſſum, vltra minoris perſonam non extendendum, rationibus & exemplis ex Burgundionum praxi deſumptis probatur.*

2 *Conſortes litis omnes eodem beneficio reſtitutionis frui debere ſecundum vulgare Iuriſcomma: Beneficio mihi ex alterius perſona competente, me gaudere debere, quod ampliatur nu. 4.*

3 *Iuſtæ prouocationis beneficium etiam in conſortem non appellantem eſſe deriuandū.*

4 *Beneficium minoris etiam eius conſorti prodeſſe, in his maximè, quę ſunt indiuidua & connexa, ex ſententia communi: quam Auctor rationibus & exemplis, nu. 5. adductis, refellere nititur.*

CAPVT CLXXXV.

SE offert præterea excutiendū elegans admodum in reſtitutionis materia articulus, An beneficium vni ex conſortibus litis conceſſum, ad alios, cum eo ſimul litigantes, extendi debeat? qui caſus eſt in praxi admodum quotidianus, & quem frequenter accidiſſe memoria teneo. Quòd autem tale beneficium alius non aſſequatur, nec minoris perſonam egrediatur, facit l. vnica. C. ſi in communi eademque cauſa: potiſsimum in ſecūcunda parte, ſub illis verbis: Quamuis illa minor pro portione ſua poſsit reſtitutionis implorare auxilium, vobis tamen ad communicandum edicti perpetui beneficium patrocinari illius ætas non poteſt. Qua lege quid ad præſcriptā concluſionem confirmandam apertius? Quod

1 vt tu melius & diſtinctius aſſequare, adferam ego aliquot exempla, mirè ad id conuenientia, & quę in vſu ſunt quotidiano, inter quæ primum hoc ſuppetit: Tres ſimul litem quandam intentauerant, quorum vnus minor erat. Cęterùm eò res ſucceſsit, vt aduerſum hos lata fuerit ſententia nec ab ea prouocatum, minore poſtmodum reſtitutionem implorante, vt appellare poſſet, dubitatū fuit, nunquid reſtitutio, quæ minori conceditur, debeat reliquis litis conſortibus ſic prodeſſe, vt ad appellationis proſequutionem admittantur: à qua, ſi maiores omnes eſſent, repellerentur, quòd negligenter in non appellando fuiſſent verſati. Succedit & alter caſus. Edictum eſt apud Burgundiones, quod ab inuictiſsimo Cæſare Carolo Quinto prodijt, quo diſponitur, vt qui ſupremo Dolani Senatus iudicio aſsiſtunt (quales ſunt ordinarij Senatores) pręterea viduę, pupilli, nec non miſerabiles aliæ perſonæ, poſsint, ſi volent, lites quas ſunt moturi, ſuſcitare apud eundem Senatum, omiſſo aliorū ordinariorum tribunali. Cæterum ita eo edicto ſubſiſtente, ſi vidua, quę cum maiore rem communem habet, quia ſit agēdum familiæ herciſcunde, aut communi diuidundo iudicio, aduerſam partem coram Senatu conuenerit, nonne adeſſe ei liti poterit maior, qui ſimili & pari iure ac vidua nititur, quia ambo fortaſſe hæredes ſint, attenta maximè rei, cuius eſt quæſtio, connexitate?

Penè etiam ſimilis alia eſt quæſtio. Eſt in facultate viduæ, ſi coram inferiore iudice conueniatur, id expoſtulare, vt cauſæ inſtructio & deciſio ad Senatum remittatur: quod etiam edicto alio apud eoſdem Burgundiones introducitur. Finge, mulieri huic plures eſſe litis conſortes: an num eorum negotium beneficio viduæ erit coram Senatu ventilandum? vel vtrum ſemper coram ordinario tractabitur? Hæc igitur exemplorum expreſsio tibi viaticum eſſe poterit, vt maturius aſſumptum thema intelligas: cuius prima manu deciſionem habes in ea
2 l. vnica. C. ſi in communi, eademq; cauſa.

Econ-

Econtrario, quòd eodẽ beneficio frui de-
beant omnes conſortes, facit vulgatum
illud iuris ſcomma, Beneficio mihi ex al-
terius perſona competente, me gaudere
debere, etſi id per me nequeam, vt eſt in
l. & ſi poſtmortem. §. fi. ff. de bon. poſſeſ.
contra tab. facit l. amiciſsimos. ff. de excu
ſat. tut. Huc pertinet, quod eſt in l. ſi quis
ſeparatim. §. fi. ff. de appella. necnon in l.
1. & 2. C. ſi vnus ex plurib. appel. vbi ſi
coram iudice probatum fuerit, vnã ean-
demq; fuiſſe eorum condemnationem,
quorum iuſta fuit appellatio pronuncia-
ta, nec factorum diuerſitate ſeparationẽ
accipere, tunc victoriæ emolumentum
ad eum quoque, qui non prouocauit, per
3 tinebit. Si enim in vna eadẽq; cauſa quis
appellauerit, eiuſq; iuſta ſit prouocatio
pronunciata, ei quoque (quod ibi ait tex
tus) proderit, qui non prouocauit. ita vt
tale beneficium ad conſortem etiam nõ
appellantem extendatur. Vrget denique
in oppoſitum l. ſi cõmunem. ff. quemad.
ſeruit. amitt. in qua diſponitur, ſi cõmu-
nem fundũ tu & pupillus habeatis, licet
vterque ſua via non vteretur, tu tamen
ob pupillum viam tuam retinuiſti. Huc
etiam ſpectat l. loci corpus. § ſi fundus.
ff. eod. tit. vbi quis per alium aſſequitur,
quod per ſe non potuiſſet.

Quarum legum concordiam exqui-
rentes, qui hac in re ſunt verſati, cenſue-
runt ſic reſoluendam altercationem: Be
neficium vnius conſortis alteri prodeſſe,
maximè in his quę ſunt indiuidua & cõ-
nexa: ſecus ſi diuidi ac ſeparari queant,
4 nec ſint cohęrentia. Secundum quam de
clarationem teſtantur, quæuis contraria
extricari poſſe, & cuiuslibet difficultatis
determinationem facilè dirimi: primũ
aientes, mirum non eſſe, ſi in ſeruitute
omnes conſortes eodem fruantur bene-
ficio, quia ſeruitus ſit indiuidua, vt eſt in
l. 1. §. vſusfructus. ff. ad legem Falcid. At-
que hæc diſtinctio ſatis deſumitur ex ea
l. vnica. C. ſi in communi eademq; cauſa.
vbi fit ſororis mentio, a qua imploraba-
tur pro portione ſua hæreditaria reſtitu
tio: quaſi lex præſupponeret, hæredita-
tem eſſe diuiſibilem. Quòd ſi etiam
talis connexitas ſpectetur, nonne tres hi
caſus, quos præmiſimus, ſic reſolui pote-
runt, vt in his omnibus vnius conſortis
beneficio fruatur alius? & ita vidua com
muni diuidundo iudicio agẽs, vbi litem
inſtituit, ad ſe conſortem eiuſdem com-
munionis trahat, vt is ibi, ſi volet, inſtan-
tiam proſequatur? quod etiam extende-
tur ad litis euocationem. Ex his autem
ſat intelligis, beneficium vnius conſortis
alium ſequi: quod eſt, vel vbi de re in-
diuidua tractatur, aut ſi res ſit omnino
cõnexa: quæ duo etſi inter ſe affinitatẽ
quandam habeant, ſunt tamen eorum
effectus diſtincti: quod re ipſa patet. Nã
ſi vidua conueniatur, velitq; litem corã
ſupremo iudice tractari, ita cæteris con-
ſortibus proderit, vt ibi etiam poſsint li-
tigare: ad quod non alias admitterentur.
& tamen hoc eſt poſsibile, imò paſsim
euenit, vt diuerſarum rerum ſit quæſtio,
quia vidua vnum prætendat, reliqui a-
lia ſitque res de qua agitur, diuidua: ſed
quia connexa eſt, ideo cæteris conſorti-
bus in eo defertur. Manebit igitur hæc
concluſio, in his quæ indiuidua & conne
xa ſunt, minoris beneficium, quod re-
ſtitutionem in integrum introſpicit, ad
conſortem extendi. Sed etſi vera ſit, im-
mo. Communis ea ſententia, eſt tamen,
per quod poſsit multis rationibus ener-
uari. In primis habes Petrum gloſſema-
5 tarium in ea l. vnica. C. ſi in commun.
eademque cauſa, recenſentem, licet ſer-
uitus indiuidua ſit, ius tamen obligatio-
nis diuiduum eſſe. vt ſi lex in præſcripto
ſeruitutis iure minori ſuccurrat, non de-
beat tamen idem in eo, qui maior eſt, di
ſponi. quare ſi pro ſeruitutis conſtitutio-
ne ſe viciſsim maior & minor obliga-
rint, licet aduerſus eum nexum reſtitue
retur minor, firma tamen & fixa ſubſiſte
ret in maiore omnis obligatio. ad quæ
ſcribit facere l. ſi per fundum. ff. de ſerui.
ruſt. prædio. qui tamen bene admittat,
minoris ætatis beneficium maiorem ſe-
qui, ſi de conſeruanda ſeruitute, quæ per
præſcriptionem perdita fuiſſet, ageretur:
& ita eſſe illam l. ſi cõmunem, declaran
dam. Quod etiã ſimili rõne procedere

voluit Bartol. ſi de debitæ ſeruitutis extricatione eſſet controuerſia: & ita procedere aſſirmat. l. loci corpus. §. ſi fundus. ff. ſi ſeruit. vendi. Secundum quam Petri conſiderationem iudicauit Bar. in ea l. vnica. C. ſi in cōmu. ead. cauſa, cauſa, quandoque proponi ætatis beneficiū, vt ſeruitutis pręſcripio iam completa, & perfecta reſoluatur: & eo caſu minorem ætatem maior: ſuffragari: ac eo modo l. ſi communem, eſſe interpretandam. Aliquando verò de ſeruitutis declaratione quæſtionem eſſe, puta cùm agitur negatoria ſeu confeſſoria: & idem iuris, vt caſu prior, ſtatuendum, per l. loci corpus, §. ſi fundus. Quòd ſi de impedienda ſeruitute iam conſtituta tractaretur, tunc vnius ætatem alteri (ſecundum ipſum) non prodeſſe, quòd ſeruitus nequeat pro vna parte conſtitui, pro alia verò non, l. pro parte. ff. de ſerui. Atque idem iuris ſtatuendum exiſtimauit, ſi de impedimento perſonalis obligationis agereretur, per quod ad ſeruitutis conſtitutionem tenderetur, vt eſt in ea l. per fundū. Hęc Petrus & Barto. Quorum diſtinctionibus, aut, ſi malis, caſuum & exemplorū diuerſificationibus, non videtur mihi extricatus eius materiæ nodus, cum neceſſarium alias fuiſſet, cuiuslibet dicti particularem adferre rationem, non autem ſimpliciter legum exempla recenſere, nec obicem aliter enodare.

Vbi renunciatum eſt a pluribus ſeruituti, quæ prędio debebatur, inter quos eſſet minor: ſi is contra eam renunciationē reſtituatur, an num proderit illius conſocijs talis reſtitutio?

SVMMARIA:

Minore contra ſeruitutem amiſſam reſtituto, beneficium reſtitutionis ad conſortes haud extendendum eſſe: ſecus ſi de impediendę pręſcriptione nondum completa controuertatur ex ſententia Caſtrenſis: quam Auctor ampliat nu. 2. 2

3 *L. ſi per fundum. ff. de ſeruis ruſt. pręd. quo ſenſu declaranda ſit, docetur.*

4 *Seruitutem quæ ad alios etiam pertineat, eſſe indiuiduam, atque idcirco beneficio reſtitutionis, contra eam amiſſam vni conceſſe, alios etiam conſortes frui debere, exploſis ijs, quæ à Petro & Bartolo in contrarium adferuntur nu. 5.*

CAPVT CLXXXVI.

Qvare tu perfectius ſolidiuſve paſſum huius materiæ intelligas, oportebit ſecundū Caſtrenſem in ea l. vnica thema tale effingere. Quid ſi plures, quorū communi prædio ſeruitus erat debita, ei ſeruitutis iuri renunciauerint, in quorum numero eſſet minor, qui tandem pro recuperanda ſeruitute, ita amiſſa, ſe reſtitui petierit, an num ea reſtitutio eius ſocijs proderit? In quo Caſtrenſis fuit opinionis, reſtitutionem ad alios non ex-
1 tendi: vel hac ratione, quia facilius & cōmodius eius, quod eſt in eſſe, fiat conſeruatio, quam admittatur rei amiſſæ & deperditæ recuperatio, arg. l. patre furioſo. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris quod ſecus ſtatueretur, ſi de impedienda aut interrumpenda præſcriptione nondum completa eſſet controuerſia: adferens ad poſteriorem hunc caſum rationem. Nā cum aduerſum minorem, quem conſortem habeo, non cucurrerit præſcriptio: quomodo contra me maiorem efficaciter præſcribi potuit? quia ſeruitus, de qua tractatur, indiuiſibilis ſit: ita vt id diſponatur, ratione ſeparationis impoſſibilis.

2 Ego verò, omnibus excuſſis, verius eſſe exiſtimo, vt in quibuſuis indiuiduis & connexis, ſi minori ſuccurratur, debeat maior eodem gaudere beneficio, hac ratione, quia de connexo & indiuiduo tractetur. Tota autem vis conſiſtit in enucleatione eius l. per fundum, cuius verba ſunt hæc: Per fundū, qui plurium eſt, ius mihi eſſe eundi, agendi pōe

ſepa-

ſeparatim cedi. ergo ſubtili ratione non aliter meum fiet ius, quàm ſi omnes cedant: & nouiſsima demum ceſsione ſuperiores omnes confirmabuntur. benignius tamen dicetur, & antequam ceſſerit nouiſsimus, eos qui antea ceſſerũt, vetare vti iure ceſſo non poſſe: hęc text. quem Bartolus potiſsimum intelligendum & declarandum cenſuit, vbi de perſonali obligatione impedienda pro ſeruitutis conſtitutione tractatur, eoque caſu minoris beneficium maiori non prodeſſe. Qui tamen intellectus, mea ſentẽtia, à vera mente tex. alienus eſt, in quo putem hoc ſolum excuti. an ius eundi, agendi per fundum, qui plurium eſt, ſe-
3 paratim cedi poſsit, vt ſi vnus diſſenſerit, vnius ſeruitutis conſtitutio impediri debeat, nulla expreſsione aut mentione facta, an maior minoris priuilegio gaudere debeat? Imò ſi exactè attenderis ſubtilitatem rationis, ad quam is tex. animaduertit, non abnegabis noſtræ cõuenire intentioni. ſic enim ait lex illa: Non aliter meum fiet ius, quàm ſi omnes cedant, & nouiſsima demum ceſsione ſuperiores omnes confirmabuntur. quaſi velit tex. ius ſeruitutis eſſe indiuiduum, & ea ratione omnium cõſenſum exquiri. Nec officiet, ſi dixeris, poſſe ſeparatim conſenſum adhiberi, ergo de diuiduo tractari. non enim valida eſt talis conſequentia ſi potiſsimum finem attenderis, qui ad id diſponitur, vt omniũ conſenſus ad actus confirmationem accedere debeat. Sic non video, quomodo eo textu poſsit Bartoli inductio & opinio comprobari, puta in actu indiuiduo, quale eſt ius ſeruitutis, & vbi de obligatione perſonali conſtituenda ſeu impedienda agitur, minoris beneficium maiori non opitulari. Nec mirum eſt, ſi in ea l. per fundum, omnium conſenſus requiratur, cũ in ſeruitutis materia habeas l. vna eſt via. ff de ſeruit. ruſtic. prædio. in qua ita diſponitur: Vna eſt via, etiam ſi per fundos plures imponatur, cùm vna ſit ſeruitus. in qua etiam quæritur, ſi per vnum fundum iero, per alium non, ſed tanto tempore, quanto ſeruitus amitti-
4 tur, an ſeruitutẽ retineam? Et magis eſt (aiente ibi textu) vt aut ſola amittatur, aut tota retineatur: quaſi is textus denotet, indiuiduam eſſe ſeruitutem, & vnius conſortis beneficiũ ad alios extendi. quæ omnia comprobant eam ſententiam, in indiuiduis minoris beneficium ad maiorem extendi.

Nec aduerſatur, quod à Petro & Caſtrenſi in oppoſitum penſatum fuit, poſſe ad eundi commoditatem minorem reſtitui: & tamen quod ad ſeruitutis attinet ſubſtantiam, nihil innouari aut immutari, ita vt minor & maior ab ea ſeclusi maneant: nec eſſe maiori vt minori (quod ad talem eundi ſpectat commoditatem) per reſtitutionem ſuccurrendum, quia ſit in manu aduerſarij, cui ius ſeruitutis eſt quæſitum, minori conſentire, vt per fundum ſuum, ſicut prius erat ſolitus, ambulet, quod tamen maiori abnegabit. Eſt enim ad hoc facilis, plana, & aperta reſponſio. nam ſi admitteres, ad ſolam itineris eundi commoditatem minorem reſtitutum, & non ad ſeruitutis ſubſtantiam, non cenſeretur ipſa plenariè, &, vt decebat, reſtitutus: nec reſtitutione aſſequeretur, quod primùm abſtuliſſet læſio: qui maximè non ſolùm eundi & ambulãdi commoditate priuatus extitiſſet, ſed etiam ipſa ſeruitutis ſubſtãtia. Huc pertinet, ſentẽtiã pro ſeruitutis materia latã, hoc ob indiuiſibilitatem operari, huncque effectum producere, vt vnius ſentẽtia alijs conſocijs proſit, l. loci corpus. §. ſi fundum. ff. ſi ſerui. vendi. ita vt ſemper maneat ſalua Communis illa opinio, in indiuiduis & connexis minoris beneficium maiorem ſequi.

Vtrùm minoris appellatio proſit cæteris litis conſortibus, à quibus non eſt appellatũ?

SVMMARIA.

1 *Appellatio vnius conſortis alteri eatenus prodeſt, quatenus vna, eademq; defenſionis cauſa fuerit, & num. 3.*

2 *L. 2. C. de conſort. eiuſdem lit. declaratur.*

CA-

CAPVT CLXXXVII.

HAEC autem plurimùm conferent ad declarationem l. ſi ſeparatim.ff.de appellat.qua diſponitur, vnius conſortis appellationem prodeſſe alteri, etiam ſi non appellarit. quod quidem ideo eſſe exiſtimant, quia is textus loquatur in re indiuidua, qualis eſt ſententia, vt eſt in
1 l.in hoc iudicio.ff.famil.herciſc.Sunt tamen,qui crediderunt,ideo in appellatione ſic introductum, quòd ſit iuris communis beneficium, vt cum eiuſdem litis ſint conſortes,vnius prouocatio ſuffragari cæteris debeat argument.l.2. C.de cõſortibus eiuſdem litis.quaſi ſecus diſponendum putent in reſtitutione concedẽda, puta quòd ſit ſpeciali quodam iure introducta.Ego verò,ſepoſitis talibus cõſiderationibus, putauero eum textum plano & puto intellectu ſic eſſe declarandum.ſunt enim huius hæc verba:Si iudici probatum extiterit, vnam eãdemque condemnationem eorum,à quibus emiſſa eſt appellatio,fuiſſe,nec factorum diuerſitatem aut ſeparationem aliquam acceſsiſſe, debere tali caſu appellationẽ omnibus conſortibus prodeſſe, etiã his qui non prouocauerunt.quo textu quid apertius,quàm vt doceatur, ideo ibi ita ſtatui, quia vna eademque cauſa interplures litis conſortes tractaretur?Cui rei accedet ſequens thema,quod tu ita effingere poteris. Si admiſeris tres eſſe tutores, indiuiſam adminiſtrationem habẽtes, & lata in eos ſententia, duo horum prouocarint,nec appellarit tertius, & iuſta poſtmodum declarata fuerit appellatio, haud dubiè proderit litis conſorti hæc ſententia, quamuis non appellarit: qui avna eſſet omnium condemnatio, & vna prouocatio. Quod non admittetur ſi diuerſæ & ſeparatę eſſent eorũ adminiſtrationes. Sic precipuè id ſpectatur, an ſit vnus idemque agendi ſeu experiundi modus, non autem quòd ſint litis conſortes.nam debet duplex ea qua lit as concurrere. Poſſunt enim litis conſortes pro parte agere, & pro parte defendere: immò horum alter ſolus ad litis proſecutionem admittitur,licet eum mandato carere conſtiterit,vt eſt in l.2.
3 C.de conſort.eiuſdem litis.Quod igitur dicitur, vnius conſortis appellationem alteri prodeſſe,hoc eſt à te ſic intelligendum,ſi vna eademque cauſa defenſionis fuerit: cæterùm vbi diuerſæ & ſeparatæ ſint,ſecus ſtatuetur, puta retento themate duorum tutorum. Nam ſi horum alter tutelam geſſerit,alius verò arguatur, quòd adminiſtrationem bonorum pupillarium ſibi delatam non agnouerit: ſi diuerſis his reſpectibus conueniantur, verum erit, quòd vnius appellatio alteri non auxilietur, quia diuerſus ſit in eos agendi modus. Qui enim ex tutoribus non appellauit, viſus eſt tacitè approbaſſe ſententiam in eum latam, quia non adminiſtraſſet:vt ea cauſa iniquum eſſet alteri, qui nihil geſsit,legem adeſſe. qui eſt purus caſus l.ſi ſeparatim, in § fin ff. de appellatio. Ex prædictis igitur innoteſcit,in indiuiduis, & his quę connexa ſunt,beneficium reſtitutionis minoris in integrum, ad conſortes maiores extẽdi.

Vbi de hypothecę iure tractatur, vnius conſortis reſtitutio alteri prodeſt.

SVMMARIVM.

1 *Dilatione in hypothecæ iure minori conceſſa,maiorem ęquè gaudere debere,ex ſententia Matthæi de Afflictis: cui Auctor, multis in vtranq; partem diſputatis,ſubſcribit.*

CAPVT CLXXXVIII.

SEcundum quam determinationem poteris quæuis exẽpla, in hanc rem conuenientia,reſoluere,modò à præſcripta concluſionis ſcopo non diſceſſeris: inter quæ recenſetur vnũ à Matthæo de Afflictis deciſione 124.quo loco præſupponit, actum à quodã hypothecaria aduerſum

uerſum defuncti bona, quæ tunc decreto iudicis diſcutiebantur, cui defuncto erant hæredes alij minores, alij vero maiores. Porrò dum hæc lis diſcuſsionis tractaretur, obtinuit minor in ea cauſa dilationem, intra quam poſſet aliquot teſtes examinandos curare. ex quo dubitabatur, an eius dilationis cōmodo frui deberent, etiam qui maiores eſſent? Cuius difficultatis nodus ſecundū Mattæū ſic reſoluitur, vt tali dilatione ma-
1 ior gaudere debeat, quòd potiſsimum in connexis & indiuiduis minoris priuilegio fruantur, qui ei ſunt litis conſortes, etiam maiores. Nemo autem (quod is ait) poteſt abnegare, ius hypothecæ, de quo ibi tractabatur, indiuiduum eſſe, cùm maximè tunc nondum eſſent bona inter hæredes diuiſa, ſed ea in communi poſsiderent: ita vt ſecundum eius iudiciū id attendi omnino debeat, non autem ꝙ res hypothecatæ diuidi poſsint: aſſerens ita à Senatu Neapolitano ſententiam & planè deciſum.

Miratus ſum tamen quandoque, ꝙ is eum caſum in huiuſcemodi attulerit negotio, qui admittat, hos hæredes litis cōſortes fuiſſe & conſocios, vt inter quos eſſent bona cōmunia. quod ſi admittas, quis, quæſo, in dubitationem reuocaſſe debuit, dilationem minori conceſſam debere ad maiorē protendi? Hoc enim tam de ſe verum, eſt vt nullum habeat contradicentem: immò eſt etiam iure communi id introductum per l. petēdæ. C. de temp. in integ. reſtitutionis petendæ quare nihil ad propoſitum conducere videtur eius ratio, ideo eſſe, quia hypothecæ ius ſit indiuiduū: ſed potius hæc: ꝙ ſit æquiſsimum, in iudicijs æquaiitatē obſeruari. Quis etiam refragabitur, eam dilationē maiori debere prodeſſe, cùm Matthæus de afflictis fateatur, rē & cauſam inter hos communem fuiſſe? vt ob eam communionem nihil attribui minori potuiſſet, quin etiam maiori concederetur. Nec video, quomodo aliter declarari poſſet Matthæi caſus, quàm ſi dixerimus, ſumptum ab eo dubitationis fundamentum ſuper eo hypothecæ iure, puta an eſſet diuiduum, an indiuiduum? Difficultatem autem excitare id poterit ꝙ res hæreditariæ ſunt diuiſibiles. Nec leuis eſt hæc hæſitatio, quia poſſet optimis defenſari rationibus, non debere ſolùm ius illud hypothecæ attendi, ſed & res ipſas, de quibus etiam in lite agitur: quod tamen ego iam diſcutere nolo, qui tandem probem Matthæi de Afflictis ſententiam.

Ad hoc, vt vnius conſortis priuilegium ad alios eat, attendi debet, an ſit inter ipſos vna eandemq; agēdi ſeu defendendi cauſa?

SVMMARIVM.

Defenſiones vbi ſeparatæ ſunt in lite intentata, & diuerſus agēdi modus, litis cōſortes vno eodēꝗ; fori beneficio nō gaudent.

CAPVT CLXXXIX.

Semel etiam, dum ego praxim ſequerer, accidit, vt apud Burgundiones coram Balliuo inferioris ſedis litem intentaſſet Hieronymianum Dolanum collegiū à quo prætendebatur, penè oēs cuiuſdā pagi incolas, alios etiam agreſtes, qui vineas eo in loco poſsidebant, ad certi cenſus annui præſtationem ſibi obligatos, ad cuius cenſus ſolutionem cogendos via ordinaria tentabant. Qui autem conuenti fuerant, planè negabant, ſe ad id adſtrictos, nec eſſe fundos tali cenſu grauatos. Cæterùm dum hæc ita excuterentur, & lis inſtrueretur: quidam ex reis, qui pupillus erat, curauit ſecundum ſuum municipale priuilegium eam litem coram Senatu Dolano euocari, vt ibi lis agitaretur: qđ ei fuit omnino & citra dubitationem conceſſum: ſed dū hoc beneficio cæteri conſortes vti vellent, hæſitatū eſt, an id probabile cenſeretur? in quo ab eodem Senatu conſideratum in primis fuit, an hi omnes rei eiſdem niterentur

exce-

exceptionibus? eſſent num his pares & ſi
miles defenſiones? vtrùm verò vnus ex
his ius diuerſum ab alio proponeret? pu
ta, ſi exceptione ſolutionis ſe tueretur al
ter, alius verò pacto de non petendo ſe
iuuaret. Et cùm in ea lite ſic à Collegio
excitata, per actorum inſpectionem pa-
tuiſſet, ſeparatas eſſe reorum defenſio-
nes, & modum agendi diuerſum, quia
plus cenſus ab vno, quàm alio, exigere-
tur, cuius etiam primariæ cenſus conſti
tutionis ſumma & tempora differrent:
fuit ea de re iudicatum, cæteros litis cō-
ſortes non debere pupilli beneficio gau-
dere, ſed à tali euocationis fructu repel-
1 li. Sic oportebit attentum eſſe iudicem,
qui ad amuſsim exquirat & examinet,
an num inter hos ſit eadem agendi ſeu
defendendi cauſa?

Spectatur etiam, ſi inter eos ſit bonorum, de quibus agitur, communio.

SVMMARIA.

1 *Communio bonorum & exceptionis conſortibus litis eundem iudicem conſtituit.*

2 *Conſors minoris in vna eademq́; cauſa, eodem etiam priuilegio fruitur.*

CAPVT CXC.

AD hæc ſuppetit aliud exemplū
Senatoris cuiuſdam Dolani,
qui in eadem lite Hierony-
miana, cuius modò memini-
mus, cum fratre litis conſorte reus erat:
cæterum quia Senatorio priuilegio po-
tuit coram eodem Senatu lis tractari,
tunc diſquerebatur, an num is Senator
hoc vtilitatis fratri, cum quo ſibi erant
bona cōmunia, parare poſſet, vt vtriuſq;
cauſa ibi agitaretur. In quo tandem de-
ciſum eſt, debere ad fratrem tale Sena-
torium priuilegium protendi, quia eadē
1 niterentur exceptione, quòd etiam eſ-
ſent in bonis communes & ita de re con
nexa tractaretur.

Subnectetur & caſus diuerſus, cuius
etiam deciſionem ab eodem Senatu fa-
ctam memini: litigantibus in tertiū duo
bus fratribus, quorum vnus erat maior,
alter verò pupillus. Cùm hi fratres, lata
in ſe ſententia, appellare intra tempus à
municipali lege præſtitutum deſiſſent,
minor ſe ad eam prouocationem reſti-
tutionis beneficio admitti perijt. tunc au
tem erat quæſtio, vtrùm, reſtituto mino
re, cenſeretur maior frater admiſſus, quò
eandem appellationis inſtantiam proſe-
queretur: qui caſus fuit deciſus ſecundū
apertam declarationem eius l. ſi quis ſe-
paratim. nam cùm fuiſſet vna eademq;
2 condemnatio, nec eſſet factorum diuerſi
tas, meritò eo appellationis beneficio ma
ior frater adiutus eſt. Solet tamen paſ-
ſim Senatus Dolanus, proceſſu appellato
rio inſtructo, primùm excutere, an graua
men, quod à minore proponitur, ſit con-
ſiderabile? & vtrùm in aliquo à iudice læ
ſus ſit? à cuius ſententia nititur reſilire.
Nam ſi bene à iudice lata ſit ſententia,
nonne fruſtra reſtitueretur minor, & in
conſequentiam maior, qui eius eſt litis
conſors? Nec eſt abſonum, hoc ordine
rem tractari, quum id facile effici poſsit,
vbi maximè contenditur, à minore in-
ſtructam eſſe litem appellatoriam, ſed
non fuiſſe intra tempus debitum ab eo
prouocatum, vt ex eo timeat, ne deſerta
declaretur appellatio: & ideo ad reſtitu-
tionem in integrum ab eo confugi.

An, vbi diuideretur cauſæ continentia, priuilegium conſortis ſit dandum cæteris?

SVMMARIVM.

1 *In his cauſis, quæ ſunt diuiduæ, priuilegiū ab vno conſortium ad alterum non extenditur.*

CAPVT CXCI.

HVC etiam ſpectabit referrō-
quod eidem materiæ eſt cō-
mune, etſi verè aſſumptum
thema non reſpiciat. Scletà

Burgun-

Burgundos Senatu id obſeruari, vt ſi agitetur lis ſubhaſtationis bonorum tertij, ſitq́; coram ordinario iudice cœpta, non poſsit etiã, qui priuilegiatus eſt, tale examen iudiciarium effugere, & litis euocationem apud Senatum introducere? quod ego ita actum memini in altero ex ordinarijs eiuſdem Senatus apparitoribus, qui quum eſſet reus in quadam decreti lite, quæ apud Balliuum Dolanum ventilabatur, non potuit virtute ſui priuilegij euocatarij (quod paſsim Committimus nominatur) eam litem ad Senatum pertrahere. Quod autem ad id eundem Senatum moueat, eſt, quia paſſim in talibus ſubhaſtationis & decreti cauſis ſunt infinitæ partes, quas durum eſſet ad aliud tribunal pertrahere, quum maximè tales lites coram ordinarijs facili via tractentur, ac ſtatim abſoluantur. Quod exemplum ego lubens recenſere volui, vt intelligas, priuilegiatum quandoque non poſſe ſuo vti priuilegio, tantùm abeſt, vt ſuis cõſortibus adſit: quod ſi ei deferretur, haud dubiè etiam conſocijs prodeſſet, ne aliàs cauſæ continentia
1 diuideretur, iuxta l. nulli. C. de iud. Prędicta igitur omnia tibi manifeſtum faciunt, in indiuiduis & connexis vnius cõſortis beneficium ad lios extendi, ſecus in his, quę diuidua ſunt.

Vtrùm aduerſus ſententiam debeat minor reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minorem etiam auxilio reſtitutionis eſſe iuuandum, vbi vel in tutorem pro re pupillari ſententia lata fuerit.*

2 *Minori plus vtilitatis & fructus ex reſtitutione accedere, quàm ſi beneficio appellationis vtatur, ſecundum opinionem gloſſę.*

3 *Confutat Auctor gloſſam, concluditq́; diſtinguendo, tum demum extraordinarium auxilium ordinario præferendum eſſe, ſi ex illo plus, quàm ex hoc vtilitatis ad pupillum redeat.*

CAPVT CXCII.

CAeterùm in hac reſtitutionis materia offerunt ſe plura alia excutienda, maximè ſolennis articulus, An contra ſententiam, ſiue hanc interlocutoriam ſiue definitiuam effinxetis, poſsit reſtitui minor? ex cuius deciſione emergunt & dependent infinitæ aliç dubitationes, quas ſuo ordine & opportuno loco attingemus. Quòd autem poſsit minor aduerſus ſententiam reſtitui, apertiſsime diſponitur in l. cùm & minores. C. ſi aduer. rē iud. in his verbis: Nam ſi iuſta defenſio-
1 ne tutorum vel curatorum, vobis aſsiſtēte, aliquid eſt ſtatutum, intelligitis reſtitutionis remedium vobis eſſe neceſſariũ eodem obtinente. etiam ſi per procuratorem veſtrum, ligitimè ordinatum, lis agitata eſt, eo textu de minoribus loquēte: id quod etiam expreſsius habetur in l. fina. C. eod. titul quæ in longè vberioribus terminis loquitur, puta ſi lata eſſet in tutorem pro rè pupillari ſententia, vt eo caſu poſsit & debeat pupillus reſtitui. Docebitur tamen ex ſequẽtibus pro dubitandi ratione, reijciendam eſſe hoc caſu reſtitutionem. Solet enim abnegati reſtitutio, modò ordinario auxilio iuuare ſe poſsit minor, l. in cauſæ. ¶. ff. de minor. ſed qui in cauſa ſuccumbit, poteſt appellationis beneficio, quod ordinaria lege eſt introductum, ſe tueri. quid igitur ad reſtitutionem confugiendum eſt? Quam dubitandi cauſam excitat gloſ. in ea l. final. quo loco nititur hunc ſcrupum ita reſoluere, hęrendo priori ſententiæ,
2 quæ ſanè eſt receptior. Aſſerit enim plus fructus & vtilitatis per reſtitutionem in integrũ minori accedere, quàm per appellationis beneficiũ: quia appellãdo qui prouocat, adſtringitur maius tribunal adire, & ad ſuperiorem iudicem confugere, qui ſaltem nõ ſit minor eo, à quo ſententia eſt pronunciata: cui oneri nõ ſubijcitur, cùm de reſtitutione in integrum aſſequenda tractatur, de qua ſit indubitatũ, an inferiore iudice poſſe cognoſci, vt

eſt in l.fin C. vbi & apud quem. Adnectit & aliud, Per appellationem non poſſe efficaciter conſuli ei, qui dilatoriam exceptionem non oppoſuit, vbi ab ea prętermiſsione debitè appellatū non eſſet, quod tamen poterit ipſe per reſtitut. in inte aſſequi, l. minor 25. annis omiſſam. ff. de min. quibus ambabus rationibus glo. defendit, poſſe aſſumptum obicem facilè vitari. Quòd tamen mihi hæ rationes nō ſatis faciant, demonſtro. Primùm quod attinet ad id, pinguius per reſtitutionem ſuccurri, quàm per appellationē, 3 quia nō ſit adeundus iudex ſuperior: an, quæſo, ex eo concludenter elieiatur, grauamen appellanti inferri? In quo enim is læditur, quòd adire ſuperiorem iudicē debeat? Nam etſi coram inferiore proſequi cauſam teneretur, eadem ſanè grauaminis ratio eſſet conſiderabilis: imò à ſuperioribus iudicibus ſolet paſsim & frequentius promptior ac facilior adminiſtrari iuſtitia, quàm ab is qui eis ſunt inferiores, ita vt minus damni reſultare dici debeat. Quod etiam præſcriptum eſt, minorem ad omiſſam dilatoriam reſtitui non poſſe. cui tamen per reſtitutionē in eo conſulatur: hoc ego omnino non probo. Nam ſi in principali lite prætermiſſa eſſet à minore dilatoria exceptionis prepoſitio, poterit nihiloſecius eam in appellationis lite deducere, modò probandum eorum ſententiam duxeris, qui ſenſerunt, in iudicio appellatorio non allegata poſſe deduci, & non deducta aut probata probari, vt eſt in l. per hanc. C. de tempo. appell quod tamen non procederet, vbi per reſtitutionem retractaretur ſententia, quum ſuper eiſdem actis ea cognitio fiat, vt ſtatim docebimus. Imoſi acutè negotium perſtrinxeris, intelliges non procedere Bart. argumentū, dum is docet, quòd vbi omiſſa eſt dilatoria exceptio, non conſuli minori, per appellationem, vt eam poſtmodum proponat. de quo quis (bone Deus) dubitabit? hoc enim ideo ſic diſponitur, quia affectus appellationis cò dirigatur, vt reformetur iudicantis iniquitas, ſi malè ab eò pronunciatum fuerit. Sed cum hoc caſu nihil poſsit iudici imputari, imò ea culpâ ſi minori adſcribenda, qui tali dilatoria exceptione non ſit vſus, quid debuit gl. pro ſuæ intentionis ſcopo ita confutare communem ſententiam, & in eā objicere quod tu planè agnoſcis nulla ratione ſubnixum, nec quouis modo concludere? Nam quum appellaſſe deſierit, oportet vel vt ad eam dilatoriam proponendā denuo via reſtitutionis admittatur, vel vt reſtituatur quò is appellare poſſit. Sed hæc non inferunt pinguius per reſtitutionem, quàm per appellationem, prouideri. Quare ego poſſe aliter reſpon deri, quàm fecerit gloſ. exiſtimauerim, vt verum ſit, ceſſaturum extraordinariū remedium, quum adeſt ordinādium, niſi minor extraordinariò magis ſibi putarit cautum, quàm ordinario: quod ſuprà latiſsimè excuſsimus, imò multis & infinitis firmauimus rationibus, vt hoc à minoris voluntate pendeat, alterum ex his, quod volet, elligere. Quòd autem per reſtitutionem plus vtilitatis ſit habiturus, te inter cetera hoc vnum docebit: Finge à minore aduerſum ſententiam reſtitutionem implorari: cæterùm ſi is animaduerterit, viſis ſuæ litis actis, in ſe latam fuiſſe ſententiam ob prętermiſſam alicuius inſtrumenti, quod penes ſe habet, productionē, nonne poterit ad eius inſtrumenti ſimplicem exhibitionem facilius admitti, quàm via appellationis? Et hoc maximè procederet ſecundum municipalem Burgundię legem: per quā introductum eſt, appellatoriam inſtantiam eſſe ſuper eiſdem actis & prioribus terminandam, ita vt nihil, denuo exhiberi poſsit. quod locum non haberet, inſpecta iuris communis diſpoſitione. Sed hoc ſat eſt, quòd ſit in manu minoris, poſſe ordinario aut extraordinario remedio, & quod magis ſibi expediens probarit, vti. Intelligis igitur, ab omni offendiculo defenſatam communem ſententiam, poſſe aduerſus ſententiam, minorem annis 25. in integrum reſtitui.

Prius

Prius quam contra ſententiam minor reſtituatur, an debeat ſummaria cognitio læſionis præcedere?

SVMMARIA.

1 *Pupillus ſi principaliter aduerſus ſententiã ſe reſtitui petat, pleniſſima cauſa cognitione opus habet: ſecus ſi incidenter.*

2 *Reſtitutione incidenter petita quomodo concipiendus atq; formandus ſit libellus?*

CAPVT CXCIII.

Operæprecium ad hęc videbitur iam excutere, an, prius, quàm aduerſus ſententiam minor reſtituatur debeat ſummaria quadã cognitio lęſionis præcedere, & de eo apparere, vtrùm læſus ſit, aut aliàs plenarium ea in re examen deſideretur? In cuius puncti extricatione erit à te in primis ſpectandum, principaliter ne aduerſus ſententiam imploretur reſtitutio, an incidenter? Quòd ſi principaliter, tunc eſſe opus cognitione pleniſsima, & à iudice acta proceſſus videnda & perſcrutãda, quò is poſsit agnoſcere, an iuſta occaſione minor conqueratur, & vtrùm optima ratione ſe iniuſte à iudice condemnatum proponat: quod deſumitur ſecundũ Doctor. ex l. fin. C. ſi minor ſe maior. dixer. ſub illis verbis: Ea quæ in prece contuliſti, examinare Pręſidem prouinciæ conueniit: qui ſi ex luce probationum te deceptum cognouerit, fidem veri ſeque-
1 tur. Quem textum ad hoc ita ponderat Salic. in ea l. j C. ſi aduer. rẽ iudic. Quòd ſi non principaliter aut directò, ſed incidenter minor ſe contra ſententiam reſtitui petierit, tunc eſſe tantùm opus leui & ſummaria quadam indagatione. Verbi gratia: Si allegauerit minor, ſe ideo à iudice fuiſſe condemnatum, quia omiſiſſet proponere dilatoriam, aut, ſi malis, peremptoriam exceptionem, vel factum aliàs neceſſarium in libello non deduxiſſe, ita vt bene latam ſententiam fateatur, ſed qui imploret, ſe aduerſus eam reſtitui (quod incidenter ipſe p oponere dicitur) ſic erit aliqua leui inueſtigatione opus, quò ſciatur, an verum ſit, talem exceptionem, aut facti poſitionem prætermiſſam? & vtrùm minori expediuiſſet, ſe talibus iuuare exceptionibus? qui aliàs non reſtituetur, niſi id examen præceſſerit. Nec mirabere, ſi inter vtrunque caſum tale diſcrimen conſtituatur: quia cum priore exemplo nitatur minor de directo ſententiam euertere, qui proponat iniquè à iudice ſententiam: ſuadet ratio, vt plenè, integrè, & abſolutè excutiatur, an bene ſeu malè, condemnatus fuerit, prius, quàm ei concedatur reſtitutio quod ſit ob rei iudicatę auctoritatẽ? quæ eò maximè tendit, vt finis imponatur litibus: qua ratione ſic eſt negotium terminandum, vt in eam ſententiam deflectamus, per quam iudicati auctoritas ſubſiſtat, & ei faueatur.

Secundo verò exemplo non ita ſtatuitur, cùm non impugnet minor ſententiam, nec proponat mallè à iudice pronũciatum, ſed qui fateatur, ſe ſui facilitate & ſumma incuria læſum. ſecundum quã diſtinctionem poterit hac forma libellus reſtitutionis concipi. Nam ſi cupiat aduerſum ipſam ſententiam de directo re-
2 ſtitui, narrabit, qudmodo ab initio lis ab eo excitata fuerit: hoc adiecto, ꝙ ſecundum ipſum ferri ſententia debuerat, quia ex actis litis pateret, eum meliore & potiore iure niti: iudicem tamen veritate prætermiſſa, pro aduerſa parte ſententiam pronunciaſſe, vt contra eam iudicis officio nobili reſtitutionem imploret. Secũdo verò capite narrata primùm eiuſdem litis formula ſubnectet, ſui facilitate, aut ſi malit, ignorantia, prætermiſſam alicuius neceſſariæ exceptionis propoſitionem, ita vt ea de re exiſtimet in ipſum latam ſententiam, petens ſe reſtitui, vt poſsit ad eius exceptionis propoſitionem admitti, cum ea probata facilè in cauſa viciſſet. quæ libelli conceptio & forma depromititur ex l. j. C. ſi aduerſ. rem iudic. & l. j. C. ſi aduerſ. liber. in his verbis,

verbis, Litis inſtaurationem. Ea autem litis inſtauratio poteſt accõmodè referri ad ſecundum caput, in quo de exceptionis prætermiſsione tractatur. Nã ſi hac prætermiſsione motus fuerit iudex, ita vt is partem meam abſoluerit, quò ego litem inſtaurem: nonne petam me ſic reſtitui, vt reponar in eo ſtatu, in quo erã ante eius exceptionis omiſsionem? Fuit autem hoc ex mente Barto. in ea l. j. ſi aduerſ. rem iudic. vbi dicit, priore exẽplo & cùm impugnatur ſententia, non verè litem inſtaurari. Ego verò vtrique caſui talia verba adaptabilia crediderim. Quis enim dubitat, quin eò tendatur, vt aliter diſponatur, quam ſententiatũ fuerit? quod res ipſa manifeſtè ſubindicat, cùm directò impugnetur ſententia. quod fit, etiam vbi incidenter expoſtulatur: quia etſi non eatur in ſententiam, ad id tamen minoris intentio dirigitur, vt ſententiæ in eum latæ effectus impediatur, & ipſe admittatur ad nouę exceptionis propoſitionem: cuius probatio reijcitur, niſi iudex (vt prædiximus) primum expenderit, an is vincere debeat. Sic non fuit neceſſum, tã diligenter Bartolum verſari in his leuibus perſcrutationibus, potiſsimùm, vtrùm ea verba, Litis inſtaurationem, ad ſecundum caſum tantùm referri deberent, vbi maximè agnoſcitur, eundem effectum vtroque caſu reſultare, etſi concludendi viæ vtcunque diuerſæ ſint. Vides igitur, quàm eleganter, planè & ſyncerè ea difficultas cõtra Bar. ſine alquo ſcrupulo extricata ſit.

Vbi contra ſententiam impetratur reſtitutio, ſiue id fiat incidenter, ſiue principaliter, an ſit nouo libello & noua litiſconteſtatione opus?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione vel principaliter vel incidenter contra ſententiam impetrata, omnium actorum iudicialium obſeruationem requiri, ſecundum opinionem quorundam: quod limitatur nu. 2. Auctoris ſententia ſubnexa num. 3.*

4 *Declaratur l. 1. C. ſi aduerſ. rem iudic: quã quidam probare conati ſunt, partem audiendam eſſe reſtitutione contra ſententiam vel incidenter vel principaliter impropriata.*

CAPVT CXCIIII.

Facilè etiam ex prædictis reſoluetur, quod à quibuſdam in difficultatem reuocatũ fuit, quum principaliter aut incidenter contra ſententiam imploratur reſtitutio, an ſit nouus libellus dandus, &
1 noua opus litiſconteſtatione? In quo quidam exiſtimarunt, neceſſariam eſſe omnium actorum iudicialium obſeruationem, arg. eius l. j. C. ſi aduerſ. rem iudic. ibi, habere actionem pro ſuperfluo poteſtis: cùm talis actio aliter in iudicium deduci nequeat, niſi via ordinaria, *& obſeruatus* ſolennitatibus à lege *introductis*.
2 Quòd tamen hę ſollennitates requiſitæ non ſint, ſuadere hoc vnum videtur. Nã qui incidenter aduerſum ſententiam impetrat reſtitutionem, eò potiſsimùm tẽdit, quò videat & expendat iudex, an nũ ei profuiſſet tali exceptione vti? quod facilè ex actis cauſæ dignoſcetur: ita vt nullo modo videatur neceſſarium, partem aduerſam debere ſuper eo audiri: quaſi id ſolius iudicis officio incumbat. Ipſe tamen in priorem ſententiam pedibus (quod aiunt) manibusque eundem exiſtimauerim. Nam etſi à iudice pendeat
3 ita exquirere, eſſet tamen durum & iniquũ, id non audita parte explicari. cùm enim lædi poſsit, ergo eſt citanda, vt eſt in l. nam ita diuus. ff. de adopt. Quod tu citra omnem difficultatem procedere intelliges, ſi animaduerteris, de reſtituẽdo minore tractari. Reſtitutio autẽ (vt ſuprà habuiſti) explicari nequit, niſi parte audita: quod potiſsimum fiat hac ratione, quia poſſet ab ea allegari factum, aut

aut alia proponi exceptio, per quam reij ceretur reſtitutio, etiam ſi de læſione pateret: quia fortaſſe lapſum eſſet quadriēnium, intra quod peti debuerat reſtitutio. Poſſet denique proponi, non fuiſse neceſſariam eius exceptionis, de qua cōqueritur, propoſitionem, & de eo doceri Sic, quare admitti pars non debeat, haud agnoſco. Quòd ſi audiendam probaris, quum inficietur, quod ab aduerſa parte proponitur, aut aliàs contendat illius intentionem refellere, reſultabit ex ea cōtradictione litiſconteſtatio, vt eſt in Authen. offeratur. C. de litiſconteſt. ergo tali caſu videbitur neceſſaria litiſconteſtatio: qui tamen admittam, non eſſe ex integro obſeruandas ſolennitates, quas requirit iudicium ordinarium, de quibus in l. prolatam. C. de ſent. & interloc. om. iud. Nec etiam opus eſſe ſolenni litiſconteſtatione, ſed aliter actum abſolui non poſſe, quàm ſi pars audiatur: cuius exceptionibus intellectis & penſatis, iudex examinabit, & ex actis cauſæ expendet, an num profuiſſet minori tali exceptione ſe tueri? quod ab ipſo ſummariè, & citra aleam iudicij tractabitur. Si vero nihil aliud exigeretur, aut faciendum eſſet quàm acta talia euoluere, proculdubio non eſſet pars citanda: ſed quum ab ea obijci poſsint infinita, per quæ aduerſæ partis intentio eludi poteſt, vt iam demonſtrauimus, æquum erit, vt audiatur. Ad vnum tamen velim te animaduertere, meum eſſe iudicium, vt ea l. j. C. ſi ad uer. rem iudica nihil ad huius concluſio-
4 nis confirmationem conducat, quam tamen Docto. ſibi aſſumpſerunt pro ſcopo & fundamento. In ea quippe ita habetur. Minus ex tutelæ iudicio conſecuti, de ſuperfluo habere actionem ita poteſtis, ſi tempore iudicij maiores annis fuiſtis, & nunc beneficium ætatis vobis largitur. In quo ponderantur illa verba. Habere actionem de ſuperfluo poteſtis: ex quibus inferunt hi, obſeruationem actorum iudicialium neceſſariam, quia aliter, quàm per viam ordinariam, nequeat talis actio dedici. Sed quis nō iudicabit fieri ea inductione apertam textui violentiam? Quòd autem eorum interpretamentum nullo modo conueniat literę, nec illius textus intentioni, doceo: & vt intelligas, aſſumo denuò thema propoſitum, in quo præcipuè diſceptatur: Si principaliter aut incidenter aduerſus ſententiam petatur à minore reſtitutio, an tali caſu ſit opus obſeruatione actorū iudicij? In cuius caſus deciſione quomodo, quæſo, adaptore poteris eam legem, in qua non tractatur vt via reſtitutionis minor aſſequatur, quod omiſerat tutelæ iudicio petere, ſed vt id actionis ordinario iure conſequatur? ad quod meritò tali via admittitur, quia ſit noua petitio rei quæ nondū in iudicium deducta fuerat. Et ea verba, De ſuperfluo habere actionē poteſtis, non poſſunt referri ad reſtitutionis beneficium, quod extraordinarium eſt. Atq; hoc lubens adferre volui, vt ſtudioſus Lector apud ſe exquirat, an num optima & concludenti conſideratione ad id moueat: qui tamen huic hæream ſententiæ, ſummaria eſſe opus cognitione, & partem audiendam, ſed omnino eum ea forma & ſolennitate, quaſi eſſet explicandum iudicium ordinariū.

Si pro parte abſolutus à iudice minor fuerit, in alia verò condemnatus, poterit num in ea portione, in qua læſus eſt, reſtitui in integrum?

SVMMARIVM.

1 *Minorem per ſentētiam iudicis pro parte abſolutum, pro parte verò condemnatum, reſtitutionem petere poſſe ſi de læſione edocuerit, & num 2.*

CAPVT CXCV.

Videndum præterea, vtrum ſi in parte iudex minorem condemnarit, pro reliquo verò abſoluerit, poſsit num minor

reſtitutionem aſſequi, quod ad eam portionem attinet, in qua fuit condemnatus. Huius autem articuli diſcuſsio non eſt à ſummo ſcrupo aliena. nam ante omnia pro dubitãdi cauſa doceri poteſt fruſtratorium eſſe hunc articulum, quaſi hoc ſubeſſe nequeat, vt minor in parte abſoluatur, & pro reliquo condemnetur. Solet enim iudicari ſententia indiuidua. arg. l. in hoc iudicio, ff. famil. hercil. Si indiuidua, quomodo igitur potuit ſic diuerſimodè minor abſolui & condemna-
1 ri? Quam dubitandi rationem ita excitauit Barto. vt is docere tentauerit, infinitos poſſe adferri caſus, quibus minor per ſententiam pro parte abſoluatur, & pro parte condemnetur: inter quos refertur hic priore ordine; Si quum minor decem a parte aduerſa petijſſet, ad quæ eam condemnari expoſtulaſſet, iudex huic quinq; tantùm adiudicauerit, cenſetur tacitè aduerſarium ab alijs quinq;, quæ ſuperſunt, abſoluiſſe: ita vt pro parte minor obtinuiſſe cenſeatur, in alia verò ſuccubuiſſe. quod exemplum an verum ſit, videamus. Sunt enim qui opinati ſint, mancum eſſe & debile, cùm ex eo non probetur illatio hæc, tacitè aduerſarium ab alijs abſolutum: quia niſi quod expreſſum in ſententia fuit, non præſumitur, l. apud Celſum. §. idem quæritur. ff. de doli except. Eſt & alia ratio, per quam euertitur. Nam iudex, qui de quinque tantum tulit iudicium, cenſetur ſuper toto pronunciaſſe; & ſuſtinetur illius ſententia, per quam ei viſum probabilius fuerit, quinque tantùm eſſe debita. Atque his rationibus putarunt caſum Bartoli verum non eſſe. Ego verò optimo exemplo motum autumauerim cui haud aduerſatur, non præſumi, niſi quod per ſententiam eſt expreſſum: & iudicem, qui de quinq; ſentẽtiam tulit, de alijs quinq; etiam pronũciaſſe. Nam hoc non efficit, quin ſemper pro parte læſus ſit minor, qui conqueritur, non fuiſſe integra decem ei adiudicata, quæ tamen ſibi debita aſſeuerat. Et hoc eſt, quod in themate proponitur, hunc pro parte lædi potuiſſe: vt facilè pateat, quod ſub eius exẽpli imagine propoſitũ fuit.

Ego verò quandoque apud me conſideraui, huiuſcemodi alium caſum poſſe adferri: Si cùm vniuerſam alicuius hæreditatem minor peteret, ad quam teſtamentaria aut inteſtati via aſpiraret (vtrunque enim, ſi voles, accommodabitur propoſito exemplo) iudex huic dimidiatam tantùm eius hæreditatis portionem adiudicarit, quam tamen is ex integro peteret, nonne hoc caſu cenſebitur pro parte minor obtinuiſſe, in alia verò ſuccubuiſſe? Nec eſt extraneum, pro parte ferri poſſe ſententiam, cũ poſſit libellus plura cõplecti capitula, vt eſt in l. etiam. § j. de mino. Quinimò etiam vnum libelli caput poteſt ad plures perſonas dirigi & referri, vt eſt in l. non idcircò. ff. de iud. facit l. de vnoquoque. ff. de re iud. Quo fit, vt ex his habeas, poſſe per ſententiam iudicis minorem in parte lædi, in alia verò non. Ea re vera tutius eſſet, hoc modo thema effingere, quam quòd dicatur, ſententiam in parte obtinere poſſe, & in alia ſuccumbere quia vbi de quinque eſt pronunciatum, cenſetur ſuper toto iudicatũ: *ſed non ſequitur*, quin in vna portione læſus ſit minor: ad quã haud dubiè reſtitui poterit, ſi de læſione is docuerit: quod tam in confeſſo eſt, vt nulla alia exquiſitione indigeat.

Si cœpti iudicij tempore quis minor exiſtens, demum tẽpore latæ ſententiæ maior ſit effectus, an num reſtitui poterit, ſi per ſententiam ſe læſum prætendat?

S V M M A R I A.

1 *Minor latæ ſententiæ tempore maior effectus non reſtituitur, ſecundum gl. l. 1. C. ſi aduer. rem indic. quod limitatur. nu. 2.*

3 *Minor in ætate minore contrahens, & à tẽpore contractus maior effectus, comprobaſſe*

probaſſe cenſetur, quod minor geſſit, diuerſum ſtatui videtur l. 3. §. ſcie. ff. de mino. nu. 4.

5 *In cauſis minorum dijudicandis litis cœptæ initium, non latæ ſententiæ tempus eſſe ſpectandum.*

6 *Minor, effectus maior, ſi per ſolam ſententiã lædatur, non reſtituitur, ſecus ſi per ſententiam ob proceſſum pręambulum ſit læſus, ex doctrina Angeli, quam Author limitatam probat.*

7 *Conciliantur §. ſcie, & §. ſiquis, citati ex l. 3 ff de minoribus.*

8 *Minorem, etiamſi tempore latæ ſentẽtiæ maior ſit factus, dummodo cùm minor eſſet, læſum ſe probauerit, reſtituendum eſſe. Cõtrarium autem ſtatuendum, ſi in ætate minore læſus non ſit.*

9 *Minor ea ratione reſtitutionem petens, quòd motam litem maior factus proſequi coactus fuerit, reſtitutionis auxilio iuuandus eſt, ex opinione Bart.*

10 *Minor contra ſententiam ex defectu libelli vel omiſſione probationis à iudice ineptè latam, reſtitutionem petere poteſt, ex ſententia Bartoli: ſecus ſi omnia ſolenniter & perfectè completa fuerint, nu. 11.*

CAPVT CXCVI.

1 QVod autẽ reſtitui non debeat
habes gloſ. in l. j. C. ſi aduerſus rem iudic ponderantem
in eam rem illam legem, ſub
his verbis. Cęterùm ſi poſt ætatem legitimam ſententia prolata eſt, iterato eandem actionem de eiſdem ſpecieb. inferre non poteſtis. ex quibus cõcludendum
exiſtimauit, quòd ſi tempore latæ ſententiæ maior eſſet, reſtitui non deberet,
quum vtroq; modo exigatur, vt is minor ſit, pp ea verba: Si poſt ętatẽ legitimam ſententia prolata eſt. Huic tamẽ
ſententiæ pugnat, quòd attendi initium
2 actus debeat, ita vt ſpectandum ſit, hũc
fuiſſe minorem, dum inciperetur iudiciũ
arg. l. ſi procuratorem dedero. ff. manda.
Præterea, quid tu minori imputare poteris, quòd quum ferenda eſſet ſententia,
ipſe maior ſit effectus? Quum enim per
eum non ſteterit, quo minus terminata
lis fuerit. quare afferes, ſuperuenientem
ætatem ei obeſſe debere? quia ſi alias tu
præſcriptæ hæreres concluſioni, quod in
eius fauorem eſt introductũ, in illius perniciem & ſummum damnum planè contorqueretur, contra l. quod fauore. C. de
de legib. & l. non eo minus. C. de procu.
Quod contrarium tam vrgens eſſe quidã crediderunt, vt opinati ſint, ſpectari
debere, ſi tempore latæ ſententiæ hic minor ſe maiorem eſſe dixiſſet: & eo caſu
reſtitui non debere, niſi fortaſſe dolo aduerſarij lis in longius tempus fuiſſet protracta, qui præuideret hunc maiorem futurum, ſi eam protelandam duceret: ad
quod teſtantur plurimum cõducere l. 3.
§. ſi quis. ff. de min. cuius §. diſcuſsio plurimùm conferet (mea ſententia) ad verã
& puram enucleationem aſſumptæ quęſtionis. Primùm enim in eo huiuſcemodi thema proponitur: Siquis cum mino- 2
re contraxerit, & contractus inciderit in
id tempus, quo maior effectus eſt, quæritur, vtrùm initium, an finis ſpectari debeat? & ex mente Vlpiani Iureconſulti
3 reſpondetur, reſtitutionẽ ceſſare, quaſi
maior factus comprobauerit, quod geſſerat minor. Demũ in ſequente verſiculo
eiuſdẽ legis adijcitur: Vnde illud nõ ineleganter Celſus libr. 11. Epiſtolarum, &
Digeſtorum ſecundo tractat, ex facto à
Fuluio Reſpecto prætore conſultus, minor annis 25. annum fortè vigeſimumquartum agens, iudicium tutelæ hæredi
tutoris dictauerat: mox factũ eſt, vt nõ finito iudicio iam eo maiore effecto, tutoris hæres abſolutus proponeretur, & ex
eo in integrum reſtitutio deſiderabatur.
Celſus igitur Reſpecto ſuaſit, non facilè
hunc quondã minorem in integrum reſtitui, ſed ita demum, ſi aduerſarij calliditate & inſidijs id actum probaretur, vt
eo maiore facto liberaretur. Neq; enim
(quod ait ibi textus) extremo iudicij
die videtur ſolùm hic minor deceptus,
ſed totum hoc ſtructũ, vt maiore eo facto liberaretur. Idem tamen conſitetur, ſi
leuior fuerit aduerſarij ſuſpicio quaſi doloſè verſari, nõ debere hũc in integrum

reſtitui. Hæc textus: quo quid clarius &
apertius ad genuinam declarationem aſ
ſumptæ difficultatis? vt minimè quiſquã
dubitare debeat, eam ibi probari. Præfa
tæ tamen concluſioni aduerſatur pluri-
mum §. ſcio, ſub ead. l. 3. in quo §. huiu-
ſcemodi caſus proponitur: Minor annis
vigintiquinq; ſe paternæ hæreditati im-
miſcuerat, maiorq; factus aliquid à pater
nis exegerat debitoribus: mox quo a pa
terna abſtineret hæreditate, deſiderabat
in integrum reſtitui cui cõtradicebatur,
quaſi factus maior comprobaſſet, quod
minori ſibi placuerat. tandem ibi cenſuit
4 Vlpianus, hunc inſpecto initio debere re
ſtitui: quod procedere voluit, etiam ſi
alienam adijſſet hæreditatem. Ecce igi-
tur ibi attendi principium, & ſecundum
id reſtaurationem decerni: vt aſſumpto
caſu idem diſponi debeat, litis cęptæ
initium ſpectari, non autem latæ ſenten
5 tiæ tempus. Cuius textus pugnantiam
conſiderans Ange. in l. prima. C. ſi ad-
uerſus rem iudic. ſic eam diſſoluendam
exiſtimauit, vt ſi effectus maior per ſo-
lam ſententiam ſit læſus, hoc caſu non
6 eſſe reſtituendum: quia cùm tempore
ſententiæ latæ is maior ſit, nec aliter
quàm per eam ſe læſum prætendat, fru-
ſtra reſtitutionem eſt imploraturus, quia
cum eo quamdiu minor fuit, nihil geſtũ
cenſetur: quod tamen neceſſariò pro re-
ſtitutione aſſequenda requiritur, vt eſt
in l. ait Prætor. in princip. ff. de minorib.
Quod ſi per ſententiam ob proceſſum
præambulum læſus ſit, quia tunc ſen-
tentia neceſſariam habet ad eum pro-
ceſſum conſequentiam, referretur actus
ad initium, & planè reſtituetur minor
Hæc Angelus, cuius doctrinam vix ego
primo iudicio probare poſſum, quaſi
de ſe confuſa ſit. Quomodo enim effe
ctus maior per ſolam ſententiam lędi po
tuit? quia quum minor eſſet, cœptum
fuerit iudicium, ſecundum aſſumptæ
quæſtionis propoſitionem: ita vt vtro-
que caſu dici poſsit, ſemper cum eo mi
nore actum. Veriſsimè tamen loquutum
Angelum intelliges ex his, quæ iamiam
annotabuntur. Quare vt quam planiſsi
mè eius mentem explicem, adferam in
primis exemplum, quo eius confirma-
bitur intentio, ſaltem quod ad primum
membrum attinet. Admitte, à minore
ſuſcitatam alicuius hæreditatis litem,
quam ipſe vendicabat, aut aliàs petitio-
ne hæreditatis aſſequi tentabat: ſi hic
in proceſſus fulminatione, & dum in-
ſtrueretur, quod potuit, egerit, ita vt ni-
hil prætermiſerit, quod ſuo iuri accede-
ret, nec diligentius verſari potuiſſet qui
uis optimus paterſamilias: ſi demũ à iu-
dice condẽnatus fuerit, & pars aduerſa ab
ſoluta, nonne hoc caſu ipſe, dum maior
eſſet, læſus fuit, non autem vbi minor?
Quamdiu enim minor extitit, nullo mo
do damnum paſſus eſt, cùm nihil is omi
ſerit, quod ad ſuæ litis inſtructionem
ſpectaret. Quòd ſi curatoris, aduocati
aut procuratoris incuria prætermiſiſſet
proponere exceptionẽ, puta pacti de nõ
petendo, aut aliam, quæ eum omnino
iuuiſſet, dubium non erit, quin tali ca-
ſu, cùm minor eſſet, lęſus ſit, inſpecto
potiſsimum læſionis tempore: aut ſi a-
liàs malè & ineptè eius libellus conce-
ptus fuiſset, vt inadmiſsibilis ob talem
defectum iudicatus ſit: qua ratione be-
nè ab Angelo conſideratum eſt, tunc ſpe
ctandum eſſe initium, hoc eſt, læſionis
tempus, quod accidiſſe in ætate minori
certum eſt Secundum quam eius do-
ctrinam iam apertè liquebit, quomodo
duo illi §§. in concordiã reduci debeant.
7 Nam in eo §. ſcio, ideo attenditur actus
initium, quia cùm is minor eſſet, hære-
ditatem adierat, per quam aditionem
ipſe ab initio læſus fuerat: aliàs fruſtra
contra eam aditionem impetraretur ab
ipſe reſtitutio. Nec ſpectatur id, quòd
maior factus à paternis exegiſſet debito
ribus: quia quum inſpecto initio læſus
eſſet, oportuit primùm eam læſionẽ ſum
mouere & ſubducere: vbi verò nullo
modo læſus eſt, imò pateat litẽ eo, quo
decuit ordine inſtructam, cum tempore
latæ in eum ſententiæ maior eſſet, non
reſtituetur, niſi (vt prædictũ eſt) dolo ad
uerſæ partis lis in lõgius protracta fuiſ-
ſet. Hęc igitur erit veriſsima huius qõnis
con-

concluſio, minorem debere reſtitui, etiã
ſi tempore latæ ſententiæ maior foret,
dummodo cùm minor eſſet, læſus ſit t
ꝙ ſi læſum non appareat, nullus erit re-
ſtitutioni in integrum locus: & tunc at-
tendetur latæ ſententiæ tempus, niſi cal
liditate, & malitia aduerſarij lis dilata
fuerit, vt ex his habeas, quo ſenſu ſit de-
claranda l.j.C.ſi aduer.rem iud. His ad-
ijcere poteris, quod ſcribit Bart.in eo §.
ſcio, vbi ſic loquitur: Aut minor, in quẽ
lata eſt ſententia, dum maior foret, vult
reſtitui, quia ſit litem proſecutus, à qua
9 tamen debuiſſet ceſſaſſe: & tunc reſti-
tuetur: quia de neceſsitate cogebatur
eam proſequi, vt actus haberet conſe-
quentiam neceſſariam ad initium: quod
tunc inſpicitur, l quum maior. §.j. ff.de
bon.liber. Quòd ſi volet reſtitui contrà
ſententiam, quia ſit malè lata, tunc aſſe-
rit eſſe conſiderandum, an ſit ineptè la-
10 ta ex defectu libelli, ſeu omiſſę proba-
tionis, & reſtituetur: quia finis habet re-
ſpectum ad initium, & ad illum actum.
iudex enim tenebatur idem facere. Si
verò omnia acta eſſent perfectè & ſolen
11 niter completa, tunc ceſſabit reſtitutio:
quia ſententia non habuit neceſſariam
conſequentiam ad initium. Solùm enim
in actu ſententiæ fuit minor deceptus,
vbi dolo partis non eſt lis protracta. &
hoc plenius excutitur in l.j.C.qui potio.
in pigno.habe. Qui an verè ſit loquutus,
tu facilè ex his, quæ præmiſimus, intel-
liges.

An minor poſſit reſtitui, ſi intra biennium non opposuerit exceptionem non numeratæ pecuniæ, cùm biẽnium ipſum exciderit, dum maior eſſet.

SVMMARIA.

1 *Minor exceptionem non numeratę pecuniæ
biennij ſpacio non opponens, & interea
temporis maior factus, reſtitutionis be-
neficio non gaudebit, ex ſententia Gui-
donis de Suza: cui contrarium ſtatuit
Auctor num.2. & clarius num 4.*
3 *Obligatio naturalis an ante lapſum biennij,
ad proponendam exceptionem præfixi,
nata videatur, diuerſa Doctorum ſen-
tentię afferuntur.*

CAPVT CXCVII.

HAec etiam conferunt ad deci-
ſionem elegantis quęſtionis,
quam proponit Guido à Su-
za in l.ſancimus.C.in quibus
cauſis reſtitutio in integ. non eſt neceſſ.
Si minor mutuam pecuniam ſub ſpe nu
merationis futuræ acceperit, & dũ ma-
ior eſſet, exciderit biennium, intra quod
poterat is ſe exceptione non numeratæ
pecuniæ iuuare, quam tamen non oppo-
ſuerit, an, vt eam deducat, poterit ad id
1 reſtitui? in quo ipſe ſenſit ceſſare reſti-
tutionem, quia deceptus, dum is maior
eſſet, fuerit, arg.l.3. §.ſi quis cum mino-
re. ff. de minorib.
Ego verò exiſtimauerim reſtitutio-
2 nem concedendam, quod ſic doceo: Nã
Bar.in l.ſancimus. C.in quib. cauſis. de-
fendit minorem reſtituendum, ſi non
propoſuerit exceptionem non numera-
tæ pecuniæ, etiam ſi à patre cœpiſſet cur-
ſus eius exceptionis, quia cũ minore ali-
quid eſſet geſtum. Quod ſi verum ſit,
nonne multo fortius idem diſponitur,
quãdo actus ſumpſit à minore initium,
quia minori fuerit mutuò data pecunia,
cùm maximè valeat argumẽtum ab eo,
quod eſt magis? Præterea certum eſt,
hoc caſu cum minore fuiſſe geſtũ, quia
mutuata ei ſit pecunia. Verba autẽ edi-
cti, vbi cum minore læſo aliquid geſtum
eſt, ei reſtitutionẽ pollicentur, l.ait prę-
tor.in prin.ff.de minorib. His accedit, ꝙ
lex 3.in eo §. ſi quis. dicit inſpici princi-
pium, vbi finis habet ad id neceſſariam
conſequentiam. Sed nemo inficiabitur,
hanc neceſſariam conſequentiam ad ca-
ſum aſſumptum referri, quia minori ſit
mutuata pecunia, & dum minor eſſet,

in eum cucurrit biennium: nec attenditur, quòd hoc biennium fuerit completum, dum maior eſſet, quia aliàs nihil effectus produceret tempus illud, quod in minore ætate cucurrit. Qui tamen bene admittam, ſi id tempus biennij ab ſolutè, dum maior eſſet, effluxiſſet, debere ceſſare reſtitutionem, quia maior factus cenſeretur tacitè mutuum approbaſſe: qui cùm ſciret, ſibi exceptionem talem competere, eam tamen non propoſuerit. Ad hoc etiam conſiderari poteſt, quod in ampliſsimam diſputationem refertur à Scribentibus in l. cùm quis ius. C. de iuris & facti ignorant. vtrùm ante lapſum biennij præfixi ad proponendam exceptionem non numeratæ pecuniæ ſit naturalis obligatio nata? in quo ſunt diuerſæ opiniones, quibuſdam aſſerentibus, ante biennium nō ortam, alijs verò refragantibus. Si tamen ſequamur opinionem communem, quæ eſt, vt ante
3 te completum biennium non ſit nata naturalis obligatio, bene erit locutus Guido à Suza: qui exiſtimauit, ceſſare debere reſtitutionem, quia hæc naturalis obligatio non habuerit ortum, niſi dum minor maior effectus eſſet: & ita cum eo minore nihil geſtum cenſeretur: vt attendi non debeat, cucurriſſe aliquod tempus, dum is minor eſſet: quia non cenſetur cum ipſo aliquid actum, niſi ab eo tempore, quo naturalis obligatio cœpit ortum habere. Quòd ſi probes aliorum ſententiam, quæ eſt, ante biennium eſſe natam naturalem obligationem, quia eſt cum minore, pendente tali lapſu temporis, aliquid geſtum, locus erit reſtitutioni in integrum. Et ita poteſt defendi & impugnari Guidonis determinatio. Et in ſumma mihi magis placet ea deciſio, cuius ſuprà memini, quę in hoc reſoluitur: Si minor mutuam pe-
4 cuniam acceperit, & dum minor eſſet, biennale tempus pro maiore parte exciderit, etiam ſi completum fuerit tempus in maiore ætate, nihiloſecius reſtituendum eſſe: quod ſi id tempus, pendente maiore ætate, ſit effluxum, quamuis minori ſit factum mutuum, ceſſare debere reſtitutionem. Prioris autem dicti ratio eſt, quia cum minore geſtum eſt, vbi ſecundo caſu penè omnia maior tractauit.

Sic habes, vbi actus habet conſequentiam neceſſariam ad initium, competere reſtitutionem. & ideo cùm minor vendidit, maior autem effectus tradidit, ceſſabit reſtitutio: quia ea traditio fit ex neceſsitate prioris contractus, & habet conſequentiam omnino neceſſariam ad principium. Eodē modo dices, ſi minori non competeret aut daretur exceptio, niſi prius impetrata reſtitutione in integr. vt in l. exceptiones. ff. de excep. tit. generali: & l. necnon §. exemplo. ff. ex quibus cauſ. ma. & in l. nam poſtea. §. ſi min. ff. de iureiur. Sic ſemper attendi debebit, an oportuerit minorem ex neceſsitate prioris actus ſoluere? Secundum quæ habebis ad ea planam & puram reſolutionem. Ex quibus apertè vides, nodum illum alioqui impeditiſsimum liquidò diſſolutum, & vno (quod dicitur) digito extricatum.

Cùm indefenſus in iudicio minor fuerit, an num reſtitutione in integrum egeat? 1

SVMMARIA.

1 *Sententia contra minorem in iudicio indefenſum lata, ipſo iure nulla habetur.*
2 *L. apud Iulianum. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſ. eatur, puro ſenſu declaratur.*

CAPVT CXCVIII.

Est & hoc in negotio ad aliud animaduertendum, nulla re-
1 ſtitutione minori opus eſſe, ſi contra eum indefenſum lata fuerit ſententia, quia hoc capite ipſo iure nulla ſit: quod teſtatur l. pen. C. eo. titu ſi aduer. rem iud. Habet enim text. Cùm & minores vos eſſe affirmeris, & indefenſos manſiſſe: nullum vobis præiudicium ſieri

ficti Præſes prouinciæ pro ſua grauitate curabit. Quòd ſi iuſta tutorum ſeu curatorũ defenſio acceſſerit, intelligitis in integ. reſtir. auxilium vobis neceſſariũ, quo re medio vti minores poſſunt, etiã ſi per procuratorem lis legitimè ordinata fuerit. Quòd inualidus ſit proceſſus, nonne optima ratione nulla eſt ſententia? vt eſt in l prolatam. C. de ſen. & interloq. omn. iud. In vniuerſis quippe litibus placet, non prius puberem iuſtam habere perſonam, niſi decreto interpoſito, in litem datus curator fuerit, vt legitimè iniatæ litis controuerſia in iudicijs finiatur, vt eſt in l. vniuerſis. C. qui dar. tutores poſſunt. qua ratione ſtatuit lex, perſonam debere in primis in iudicijs legitimari, vt eſt in l. 2. C. de edicto diui Adria. tollen. & ideo diſponitur, minorẽ annis 25. curatore deſtitutum, qui iudicio adſit, capacem non eſſe, l. clarum. C. de aucto. præſtan. facit ad id l. in re quæ. C. qui legitimam perſonam. ſtan. in iud. habent. quod etiam ita declarat Angel. in l. momentaneæ. C. eod. tit. Et vt in pupillo deſideratur, vt ipſe litem, auctore tutore, inſtituat, ſic & hoc in adulto exigitur, vt & litigãs curatorem habeat. Sũt tamen quædam, dubitationem aliquam hac in re excitantia. Solet enim minori ſuarum rerum defenſio permitti, vt eſt in l. hoc autem. §. fin. ff. ex quibus cauſis maior. quæ defenſio cenſeretur aliàs inutilis & prorſus inefficax, ſi nulla eſſet ſententia in eos lata: quia defenſi à curatoribus non fuerunt, quum per ſe id egiſſe potuerint.

Vrgere etiam in oppoſitum iudicatur l. apud Iulianum. ff. ex quibus cauſis in poſſeſ. eat. vbi apud Iulianum quæritur ſi communem rem cum Titio pupillus habuerit, ac demum in communi diuidundo iudicio defenſus pupillus nõ fuerit, fiet tamen in eum miſsio in poſſeſsionem ſuorum bonorum, quantumuis indefenſus manſerit. Quem finalem obicẽ reſoluens Bar. in eadem l. final. C. ſi aduer. rem iud. ſic dicendum cenſuit, debere conſiderari, multiplices & diſtinctas poſſe à iudice proferri interloquutorias ſentẽtias, & hoc modo doceri, ſi merè ſit interloquutoria, locum eſſe ei l. apud Iulianum, quòd ſi vim & efficaciã
2 definitiuæ interloquutoria habuerit, ſecus ſtatuendum: vt eſt in l. ſi Præſes. C. quomodo & quando iudex. Ego verò planius & verius ad eam l. apud Iulianũ, poſſe reſponderi iudicauerim: qui exiſtimem, ideo ibi debere contra pupillũ, etiam indefenſum, ad bonorum poſſeſſionem perueniri, quia prius quam id fiat, lex diſponit, debere à Prætore vocari tutores, quò hi pupillum defendãt. Quòd ſi tutoribus pupilli caruerint, tũc requirendos eſſe agnatos & affines, & ſiqui fortè alij ſint, quos ſit veriſimile ob charitatem, neceſsitatem, ſeu cauſam aliam pupilli defenſionem nõn prætermiſſuros. Quod ſi reſponderint, ſe nolle pupillos defendere, aut id tacita quadam diſsimulatione prætermiſerint, ita vt ſatis ſe eius voluntatis eſſe demonſtrent: tunc in manu Prætoris erit: talẽ bonorum poſseſsionem in minoris bonis decernere: cuius tamdiu durabit effectus, quãdiu indefenſus manebit minor. Sic tibi ob ceruicem ponitur, non primùm ad eam bonorum poſseſsionẽ perueniri, niſi adhibita maxima ſolénitate, per quam cenſetur ſatis minoris vtilitari conſultum: qua is non læditur, niſi quamdiu manet indefenſus, vt ſit in eius manu, defenſionem ſuſcipere, & eam in ſua bona miſsionẽ omnino ſummouerè. Quæ eſt veriſsima & ſincera ad eam l. apud Iulianum, declaratio: quã te referre oportebit ad caſum, de quo in eadem l. ſecundariò tractatur vbi à pupilli perſona initium actus cœpit, puta, cùm ipſe alicui hæres extiterit: non autem, vt ad prius exemplum referri debeat, vbi contractus à perſona defuncti patris exordium habuerit. Nam tali caſu citra omnem hæſitationem explicitum eſt, fieri non debuiſse miſsionem in poſseſsionem bonorum pupilli, cùm ſecundum Marcelli ſententiam periniquum eſset, debere pupilli pubertatem expectari, ab eo maximè, qui cum pupillo nunquam contraxit. Facile eſt etiã,

vt reſpondeatur ad id, quod primo loco in oppoſitum permiſſum eſt, permiſſam eſſe minori ſuatum rerum defenſionē: vt ſi id per ſe poſsit, non ſit habenda tā ta curatoris ratio, quò ſaltem actus nullus iudicari debeat. Nam defenſio, minori conceſſa, ſic eſt intelligenda, modò aptè, & vt decet, is eam ſubeat: quod legitimè & efficaciter præſtabit, ſi ſui curatoris auctoritas actui acceſſerit, quā lex iubet interuenire ob fragile & debile minoris iudicium, vt ſuprà diffusè attigimus: aliàs ſi ſimpliciter defenſionem, minori permiſſam, probares, ita vt curatore opus non eſſet, confunderetur diſpoſitio infinitarum legum: per quas eſt introductum, minorem non poſſe ſine curatore efficaciter iudicium ſuſcipere. Et ita ex his ſubſiſtet hæc concluſio, Neceſſariam non eſſe minori reſtitutionem, ſi aduerſus eum in iudicio indefenſum lata & pronunciata fuerit ſententia.

Vbi uſque ad litiſconteſtationem defenſus fuit minor, deſierit tamen poſtmodum defendi, an num reſtituendus videbitur?

SVMMARIA.

1 *In minorem vſque ad litiſconteſtationem defenſum, poſtea verò deſertum ferri ſententia nequit ſecundum Caſtrenſem, cuius ſententiæ Auctor multis adductis rationibus, ſubſcribit.*

2 *Idem iuris ſtatuendum de toto quo ad totū, quod de parte ad partem.*

CAPVT CXCIX.

Quid autē, ſi vſque ab litis conteſtationis actū defenſus minor fuerit, poſtmodum in eū lata fuerit ſentētia, verū tali caſu reſtitutione ſit opus? Fuit autē eius opinionis Sal. nullam hoc capite eſſe ſententiam, & ita reijciendam reſtitutionē, allegans ad id l. ſi Præſes. C. quomodo & quando iudex. vbi āduerſus minorē,
1 qui indefenſus eſt, nō poteſt deſertæ appellationis ferri ſententia. Neque enim (quod ibi ait textus) nocere adultis pōt quicquid eo tempore actum fuit quo hi iuſta defenſione & curatorum auxilio deſtituti fuerunt: vt ſecundum eum attendi tempus debeat, quo hi indefenſi manſerunt: & omnino ſummoueri, quicquid ea tempeſtate intermedia in horum perniciem actum eſt. Huc pertinet, quod quæ in media iudicij parte tractantur, ita de eſſentiali & formali actus ſubſtantia eſſe iudicentur, ac quæ in litis fine dirimuntur, ſecundum Doct. in l. de die. ff. qui ſatiſdar. cogantur. Immò ex eiuſdem mente abnegari non poteſt quin indefenſus minor fuerit, etſi non in toto, ſaltem quod ad partem attinet: & ita locum eſſe illi vulgatæ iuris
2 regulæ: Idem iuris ſtatuendum de toto, quo ad totum, quod eſt de parte ad partem, vt in l. quæ de tota. ff. de rei vēdi. vbi maximè par & æqualis concurrit ratio, qualis hoc caſu ineſſe agnoſcitur, argumen. l. acta. ff. de re iud. Scribit prę terea, plurimùm in hanc rem facere finalem legis rationem, quare ſententia, in minorem indefenſum lata, nulla ſit: quæ talis deſumitur: quia cum iudicio minores careant, ſitque horum ætas ad modum imbecilla, æquum ideo fuit his adeſſe, ſi in eos indefenſos agitatur iudicium. Sed hoc ſpeciali quodā iure in eorum fauorem introductū fuit: quæ ſpecialitas deprehēditur in eo, quia his, qui maiores ſunt annis 25. ſic fauorabiliter non deferatur. Nam ſi primum adfuiſſet maior iudicio, demum poſtea abfuiſſet, valida eſſet ſententia in eum ac in contumacem lata: niſi fortaſſe is abſens ex iuſta & probabili cauſa extitiſſet: tunc enim ei ſuccurreretur, vt in l. qui abſentem. ff. de procur. & l. fin. ff. de reſtitutione in integr. ſic attenta ea finali ratione, cùm ſit generalis, & per quam fauori minorum accedatur, quare nō iu dica-

dicabitur nulla ſententia, tanquam in indefenſum lata? Quòd autem minor, cuius curator vſq; ad litem conteſtatã tantum comparuit, indefenſus manſerit, vel hoc vno euidenter doceri poteſt. Deſijt enim hic actui litiſconteſtationis adeſſe, qui tamen eſt magni ponderis: imò etiã expediuiſſet huic productioni teſtium interueniſſe, & his contradicere, demum partis aduerſæ inſtrumenta impugnare. cùm ergo his tam neceſſarijs defuerit, nonne optimo iure minorem indefenſum manſiſſe aſſeuerabis? Comprobatur & hæc opinio, vt nulla ſit ſententia in eũ lata. Nã non dicitur aliquid efficaciter actum, vbi ſupereſt vel tantillum exequendum, l.fin.C.ad Sylla. Quę omnia cùm efficaciſsimè mihi cõcludere videantur, ego eam Caſtrenſis opinionem ſequendam cenſui: pro qua mihi hoc vnum ſat opportunè conducere cenſetur. Nam ſi penè omnibus iudicij actibus in lite, quæ in minorem inſtituta fuerat, curator interuenisſet, deſijſſet tamẽ adeſſe cõcluſioni cauſæ, ita vt in minorem, ita non comparentem, ob eius contumaciam lata fuerit ſententia, & abſoluta pars aduerſa ab inſtantia & iudicij obſeruatione: hoc certè capite minor indefenſus dicetur, & ita ſententia, in eum pronunciata, nulla: quia non iudicatur verè defenſus, vbi defuit curator alicui actui, ita vt abſolutionem ab inſtantia ſit pars aduerſa minoris conſequuta. Confertq; poſtrema hæc conſideratio ad examinationem alterius articuli, ſi ab initio litis vſque ad ſentẽtiam comparuerit curator, die tamen ferendæ ſententiæ abfuerit, an nulla iudicari debeat ſententia? vel vtrũ ſit valida, ita vt neceſſariò reſtitutio in integrũ deſideretur? Fuit autem Caſtrenſis opinio, valere ſententiã, quaſi ob curatoris abſentiam non manſerit minor indefenſus, ſed qui potius ad audiendum ſententiam dicatur non veniſſe. Poteſt autem huic opinioni quadrare, curatoris præſentiam non fuiſſe tempore ferendæ ſententię requiſitam, cùm etiam abſente & nolente parte feratur. Solet enim in inuitum reddi iudiciũ, vt eſt in l.de vnoquoq;.ff.de re iudi. vt ego cum Caſtrenſi ambulem, non reddi ex eo nullam ſententiam. Qui tamen benè admittam, attendi potiſsimum debere, an actus aliquis à curatore prætermiſſus eſſet, per cuius omiſsionem excidiſſet minor, & ſuccubuiſſet in ea lite, abſoluta parte aduerſa, puta quia ad audiendũ ſententiam non curaſſet aduerſarium citari, quod tamen erat neceſſarium: tunc enim valebit ſententia, ſed contra quam poterit minor reſtitui, aut, ſi volet is, in curatorem aget.

Si minor ſine curatore ſit litẽ conteſtatus, vtrum poſſit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Litiſconteſtationis, à minore citra tutoris auctoritatem factæ, actus nullus eſt; & per conſequens ea quoque, quæ litiſconteſtationem cõſequuta ſunt, infringenda ſunt ſecundum Baldum: cuius ſententia limitatur num.2.*

2 *Iudicium nullum eſſe cenſetur, ſi abſque curatore minor litem conteſtatus fuerit, nec iudex ei actui auctoritatem ſuam interpoſuerit.*

CAPVT CC.

Qvid ſi minor ſine curatoris auctoritate litem ſit cõteſtatus, vtrùm ei ſuccurri
1 per reſtitutionem poterit? Certum eſt autem, ſine curatore ab eo litem conteſtari non potuiſſe, cùm per ſe iudicio adeſſe nequeat, vt eſt in ea l. cùm & minores. in qua Baldus cenſuit, non eſſe neceſſariam reſtitutionem, quòd actus litiſconteſtationis ſit de ſe nullus: & eadem ratione debere infirmari ſeu infringi, quæ litiſconteſtationem ſunt ſequuta: quia in cõfeſſo ſit, minoris perſonam legitimam non eſſe, qui ſolus litem conteſtetur, per quam

quam quaſi cõtrahitur cum aduerſario, vt eſt in l.3 §.idem ſcribit.ff. de peculio. Ego verò Baldum benè vno caſu ſenſiſſe, alio verò ſat frigidè loquutum crediderim. Nam etſi regula communi diſponatur, ſine curatoris auctoritate minorẽ iudicio adeſſe non poſſe, vt eſt in l. acta. ff. de re iud. ſola tamen iudicis auctoritas hoc quandoque operatur, vt actus litiſconteſtationis, qui à minore geritur, validetur, etiam ſi ei actui curator non interuenerit. vt eſt in l fideicommiſſum. § ſi rem. ff. de lega.3. Teſtatur etiam id Bart in l ſi curatorem habens. C. de in integ. reſtitutione minor. vbi refert, iudicem poſſe eo caſu curatoris perſonam aſſumere: ita vt ſub eius legis fine conſulat, curari à iudice debere, vt hoc expreſsim in actis cauſæ inſeratur ſub his verbis: Sciens & cognoſcens præfatus iudex hunc minorem eſſe, & qui vellet ſine curatoris auctoritate litem conteſtari, ipſe ad iudicij fomentum decretum ſiue auctoritatem actui adhibuit. Sic cùm ita validari poſsit litiſconteſtatio, dubitari iure poterit, an opus ſit reſtitutione in integrum? quia certum ſit, nõ eſſe nullum actum. Et hoc caſu deficiendum à Baldo exiſtimauerim: quem tamen verè & optimè loquutum fateor, vbi iudicis miniſterium ſiue organum actui non accederet. quem potuit ad id hæc ratio inducere. Nam cùm non ignoraret minoris aduerſatius, hunc minorem annis eſſe, eſt ei ſummopere adſcribendum, qui tali imperfectæ litiſconteſtationi conſenſerit. Quod autem in confutationẽ Bal. prædiximus, curatoris abſentiam à iudi-
3 ce ſuppleri poſſe, hoc ſanè eſt à te intelligendum, ſi ita agendum probarit iudex cùm is prætermiſerit, nihil ipſi ob id imputari poterit. Nec mihi placet quod Bartol. in ea l. ſi curatorem, opinatus eſt, tale iudicis ſupplementum eſſe referendũ & declarandum, vbi à minore ſine curatore contrahitur. Sed cùm ego eandem rationem videam ineſſe in his, quæ ad forum iudiciarium ſpectant, idem vtroque caſu ſtatuendum autumauerim: imo putem, efficaciori ratione ita debere diſponi in iudicijs, in quib. poteſt de ſummo minoris diſpendio agi. Sic habes nullum eſſe iudicium, ſi abſq; curatore minor litem cõteſtatus fuerit, nec iudex ei actui auctoritatem ſuam interpoſuerit.

Si in minoris adminiſtratorẽ lata ſit ſententia, dabitur nũ ob id minori reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Minor pro ſententia, in ſuum adminiſtratorem ſiue etiam tutorem lata, æquè reſtitutionis beneficio gaudet, ac ſi in eum fuiſſet pronunciata.*

2 *Tutor bonorum pupillarium legitimus adminiſtrator cenſeri non debet, ni prius pro tutelari officio cautionẽ præſtet; qua omiſſa, reſtitutionis auxilio contra eum opus non eſt.*

CAPVT CCI.

Subiungetur præfaris vnũ aliud, quod eſt in frequentiſsima q̃ſtione, An qua ratione minor aduerſus ſententiam in ſe latam reſtituitur, eodẽ iure ſit re-
1 ſtituendus, ſi in ſuum adminiſtratorem fuerit lata, vbi maximè is res minoris curaret. Quod autem hoc caſu poſtremo, vti priore, competat reſtitutio, facit l. in rem pupilli. C. ſi aduer rẽ iud. Satis enim cum minore actus geſtus cenſetur, vbi in eius adminiſtratorem fuit pronunciata ſententia, vt eſt in l.3.§. ſi procurator. ff. quod quiſq; iuris. vbi potiſsimũ actus de ſe eſt licitus & permiſſus. Cùm enim in rem pupilli iudicatũ fuerit, & de eius patrimonio tractatum, ſi eq; is læſum aſſerat, quare non ita reſtituetur, ac ſi in eum pronunciata fuiſſet ſentẽtia? Quod ſimili ratione diſponitur, vbi in tutorem feratur ſententia, vt contra eã pupillus, qui ſe ex ea læſum aſſerit, reſtituatur. Ceſſabitq; ex hac declaratione obiectũ l. ſi tutor.

tor C. in quib. cauſ. quam hac in re Doctores pro contraria & oppoſita adferũt, in qua lege ſententia contra tutorem lata, pupillo nõ obeſt, ita vt ſit ei reſtitutio ne in integrum opus. Id enim ibi diſponitur, quia in eo textu tutor ante præſtitam à ſe cautionem bonorum pupillariũ adminiſtrationi ſe immiſcuiſſet, ita vt cùm pro tutelari nondum cauiſſet offi-
2 cio, legitimus adminiſtrator cenſeri nõ potuerit. qua ratione ibi deciditur, fruſtra reſtitutionis in integrum deſiderari auxilium, cùm quæ ab eo, qui legitimi adminiſtratoris pſonã ſuſtinere nõ poterat, ſunt acta, ipſo iure ſint nulla & irrita vt mea ſententia ſit textus eo modo tenendus. Quare inconcuſſa manet hæc cõcluſio, minorem ita pro ſententia in ſuũ adminiſtratorem lata reſtitui, ac ſi in eũ fuiſſet pronunciata.

An contra ſententiam, quæ datam libertatem declarat, minor reſtitui poſſit?

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio ex quorundam opinione aduerſus ſententiam, quæ datam libertatem declarat, non conceditur, limitatur tamen id iuxta ea, quę habentur num. 2.*

CAPVT CCII.

Caeterùm quod ad hanc materiam ſpectat, quomodo cõtra iudicis ſententiã minor poſ-
1 ſit reſtitui, ſenſerunt quidam aduerſum ſententiam, quæ datam libertatem declarat, reſtitutionem non competere: dari nihilominus, ſi tribuendam declaratum fuerit. atq; hoc paſſim à Scribentibus concluditur in l. j. C. ſi aduerſ. liber. Sunt tamen, quæ mirè in oppoſitũ vrgere videntur, quæ tu annotata à Bar. reperies in ea l. j C. ſi aduer. liber. in quibus ego non duxi fuſius inſiſtere, ne videar velle in hoc volumen tráſferre, quę ſub ordinarijs titulis in materia reſtitutionis in integrum excuſſa ſunt; tũ etiam quòd hæc materia à me ſatis ſterilis & frigida, imo a praxi alieniſſima iudicetur.

Vtrùm aduerſum pignoris venditionem minor reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minori ob pignoris venditionem grauiter læſo, reſtitutionem minimè denegandam videri. Cui tamẽ aduerſatur l. fi. C ſi aduer. vend. pig. vbi contrarium decerni videtur.*

CAPVT CCIII.

Cvm igitur, quæ ad ſententiæ pronunciationem attinent, & quomodo contra eã ſit quis reſtituendus, excuſſerimus, optimo ordine adnectetur quæſtio omnino diuerſa diſtincta, An contra pignoris venditionem poſsit minor reſtitui? Cuius rei gratia effingemus hoc exemplum: Si cùm apud me pignus haberet minor, nec intra præſtitutum tempus illud luiſſet, ego ea cauſa vendendum curauerim, aſſerat autem is, ſe ea venditione læſum, quia dicat viliſsimo precio venditum: an num aduerſus eam venditionem reſtitui poterit? Quæ difficultas excitatur à Iuſtiniano in l. j. C. ſi aduer. ven. pign. vbi diſponitur, ſi detrimẽto magno affectus minor fuerit, & enorme damnum tali venditione paſſus, ei
1 eſſe ſubueniendum: quaſi ex oppoſito deſumatur ob leue incommodum reſtituendum non eſſe. Dubitationem tamẽ hac in re promouet l. fi. C. eo. tit. ſi adue. vendit. pignoris. vbi minori contra pignoris venditionem, quæ ab ipſo cœpit, non ſubuenitur: proceditque id, etiam ſi extraneo pupillus ſucceſſerit, cùm tamen vtriuſque (vt hæres) perſonam repræſentet. Quòd ſi hoc caſu nõ ſit creditor bona fide verſatus, ipſum magis, vel tutores ſeu curatores ſuos, qui

quiid pignus venundari paſsi ſunt, conuenire poterit, vt ibi habet textus: per quem id deſignatur, vtroque caſu minorem à reſtitutione repelli, ita vt ſit omnino oppoſita legi primæ, ſub eodem titulo.

Triplex pignoris cõſideratio.

SVMMARIA.

1 *Pignus aliud Prætorium, Conuentionale aliud, aliud denique iudiciale eſſe.*

2 *Conuentionale pignus dicitur, quod à partium conuentione proficiſcitur: Prætorium autem ex miſſione in poſſeſſionem, quæ à Iudice fit ordinario, cauſari aſſeritur.*

3 *Minor ex venditione pignoris, per creditorẽ facta, enormiter læſus, reſtitutionis auxilio iuuandus cenſetur.*

4 *L.1.C.de præt. pign. non de prætorio, ſed conuentionali pignore intelligendam eſſe, nõnulli Doctores ſentiunt, alÿs contrarium ſtatuentibus.*

5 *Minor ſi in conuentionali pignore modicum damnum paſſus ſit, reſtituitur, ita volente Baldo: ſecus in Prætorio, vbi enormis ſolet conſiderari læſio.*

6 *L.1.C.de præt. pig ad vtrunque pignus tam prætorium quàm conuentionale referri poſſe Auctor ſentit, annexa diſtinctione inter d.l.1.& l.2.eod. tit.*

7 *Baldi ſententia, nu.5. adducta, reprobatur: nec habita vel modici vel minimi incõmodi ratione nõ aliter minoribus ſubueniri ſtatuitur, quàm ſi eos enormi detrimento affectos conſtet.*

CAPVT CCIIII.

PRo quarum ll. concordia conſideratum eſt à Doctoribus, quoddam eſſe pignus Prætorium, aliud verò, quod Conuentionale nominatur: aientes id conuẽ-
1 tionale dici, quod à partium conuentio-
2 nę proficiſcitur, puta ſi vicisſim conuenerimus, vt tu à me pignus habeas, vt eſt in §. item Seruiana. Inſti. de act. Demum Prætorium pignus cauſari aſſerũt ex miſsione in poſſeſsionem, quæ fit ab ordinario iudice: vbi non cauetur, vt in cauſa damni infecti, aut legatorum ſeruandorum. l. j. & 2. C. de præt. pign. Quibus ita præmiſsis, aiunt ipſi, ſi conuentionale pignus à minorę exordium cęperit, & ex venditione, per creditorem facta, ſit læſus enormiter, tunc debere mi-
3 norem reſtitui, cùm ipſemet contraxerit: & ita de conuentionali pignore eſſe eam l. j. intelligendam: ſecus ſi Prætorij eſſet quæſtio, nec à minore cœpiſſet: in quibus terminis loquitur ea lex 2. Alij
4 verò ſenſerunt, eam l. j. etiam in Prætorio pignore loqui, cùm id pignus ſola iudicis auctoritate cõnſtituatur: vt mirum eſſe non debeat, ſi ibi non reſtituatur, niſi enormi læſione accedente, ob factum & miniſterium iudicis. Atque horũ opinionem iuuat, quod in eo textu habeatur: Si igitur pignori captis prædijs, & diſtractis: quaſi ea verba denotent pignus, iudicis auctoritate venditum. Huc ſpectat, quod in ea l. j. generaliter diſponatur, minori aduerſus pignoris venditionẽ ſuccurri, ſi enormiter læſus ſit, vt id ad vtrumque pignus poſsit referri.

5 Baldus verò in ea l. j. fuit opinionis, poſſe in conuentionali pignore minorẽ reſtitui, etiam ſi modicum ſit paſſus dãnum: non tamen, vt id in minimo incõmodo procedere debeat: motus hac ratione, quia ſi certum, à contractu damnum minoris dependere. Quòd ſi Prætorium pignus fuerit, & à minore id cœperit, niſi læſus ſit enormiter, reſtituendũ non eſſe: ita vt ſecundum eum ea lex j. ſit de Prętorio pignore ſolo intelligenda. Ego verò defendi poſſe putauerim,
6 eam l. j. ad vtrunque pignus putà Prętorium & cõuentionale, referri: ſed quæ debeat declarari, cùm pignus à minore cœpit: lex verò 2. loquatur, vbi non à minore, ſed ab eius auctore originem & initium aſſumpſit pignus. Et hoc poſteriore caſu optimo iure deciſum eſt, non debere minorem reſtitui, etiam ſi is enormiter

mirer læſus fuerit: quod ſecus diſponitur
vbi ab eo proceſsit, accedente tali enor-
mi lęſione. Ratio autem diuerſitatis con
ſtitui inter vtrunq; caſum poreſt. Cùm
enim à minore cœpit pignus, æquum
eſt, vt data læſione enormi is reſtitua-
tur, quia cum eo geſtum ſit negorium.
quod omnino nõ procedit, ſi à patre aut
extraneo cauſatum fuerit. tunc enim
nihil cum minore, ſed eius patre vel
tali extraneo geſtum eſt: vt eſt, ſi inter
minoris patrem & creditorem de ven-
dendo pignore præceſsiſſet conuentio:
& ita non procederet ea lex fin. vbi cum
minore aliquid actum eſſet: vt eſt, ſi poſt
paternam mortem fuiſſet à creditore in
terpellatus, vt ſolueret, nec id feciſſet, ita
vt occaſione eius moræ creditor venden
di pignoris poteſtatem fuiſſet aſſequu-
rus. tali enim caſu reſtitueretur minor,
arg. l. cùm filius. §. in hac. ff. de verb. obl.
Aſſequeretur etiam reſtitutionem, ſi ſe
patris contractum ignoraſſe allegaret.
Nam eo caſu etiam maiori ſuccurrere-
tur, multo fortius minori. ſi enim contra
ctum is ſciuiſſet, potiſſet creditori perſol
uere, vt non debeat ea lex final. ad ca-
ſum probabilis ignorantiæ referri. Nec
7 ex his mihi placet præſcripta Baldi conſi
deratio, In conuentionali pignore mino
rem reſtitui poſſe, etiam ſi modicum dã
num paſſus ſit, non tamen ſi minimum:
quia quàm id abſit à vero, euidentiſsimè
teſtatur ea l. j. in qua nulla eius modici
ſeu minoris incommodi fit mentio. imò
in qua planè & abſolutè determinatur,
minoribus contra pignorum venditio-
nes ſubueniri, ſi magno affecti detrimẽ
to fuerint: & cùm de tali minimo dam-
no non loquatur, haud debeat ad id refer
ri. Secundũ etiam præfatam declarationẽ
manet penitùs eliſa eorum ſentẽtia, qua
aſſerebant, in l. ſi. creditorem, viuente pa
tre, pignus diſtraxiſſe: in ea verò l. j. eo
mortuo, cùm hoc ſit merum & purũ fan
taſma. Secundum igitur prædicta, habes
veriſsimum eius quæſtionis intellectum
& ſatis eſſe accommodum reſponſum in
telligis ad eas varias lecturas, opinionum
diuerſarum ſomnia.

Cõſideratur duplex ratio, quare in venditione pignoris non ſubueniatur minori, niſi enormi damno accedente.

SVMMARIA.

1 *Reiecta Baldi ratione, qua ipſe minori in venditione pignoris non ſubueniendum eſſe decreuit, niſi enormi damno interueniente, ſubnectitur alia firmior & euidentior ratio.*

2 *Creditorem quas ſolẽnitates obſeruare oporteat: antequam ad venditionem pignoris progreſſus fiat.*

3 *In venditione pignoris, ſiue prætorium ſiue iudiciale illud fuerit, eadem ratio, & ius idem eſſe putatur.*

4 *Iudiciale pignus dicitur, quando poſt latam à iudice ſententiam victor cauſæ in poſſeſſionem bonorum condemnati mittitur.*

5 *Aduerſus pignorum venditiones, quæ à creditoribus de re minorum fiunt, minores non, niſi magno detrimento affectos, reſtitui: ſiue id ad pignus prætorium, vel cõuentionale, vel iudiciale referatur, & num. 8.*

6 *Minori in creditorem, tutorem ſeu curatorem regreſſus competit, ſi illi in paterni pignoris venditione bona fide verſati nõ fuerint.*

7 *Minorem in pignore conuentionali, etiamſi enormiter læſus non ſit, reſtituendum videri, modò minimum damnum paſſus non ſit, ſecundum ſententiam Baldi: quam Auctor antea, ut & Bartoli in hoc loco, tam confutauit.*

CAPVT CCV.

HIS igitur ſic excuſsis, verſemur nunc in examinãda Baldi ratione ad eam l. j. à quo ſub ea dẽ ſcriptum eſt, ideo difficulter ibi minori ſubueniri, nec niſi enor-

mi

mi damno accedente, quia aliàs ne-
mo eſſet, qui minoris neceſsitati adeſſe
vellet. Quæ eius ratio an omni ex par-
te concludens ſit, te vel id vnum doce-
bit, eademq; enormis damni occaſione
poſſe creditores à tali officio diſtrahi.
1 Quid enim ſi ſciuerint, poſſe, acceden-
te enormi damno, minorem reſtitui? nõ
ne etiam difficilius ei ſubueniendum iu-
dicabunt? ita vt talis benefaciendi con-
ſideratio poſsit ad leue & enorme dam-
num referri. Quare ego concludentiorẽ
aliam rationẽ adferri poſſe crediderim,
cur non ſit ſubueniendum minori in pi-
gnoris venditione, niſi enorme damnũ
acceſſerit. hoc enim ideo eſt, quia prius
quàm creditor ad pignoris venditionem
procedat, debet ipſe ſolennitates quaſ-
dam à lege introductas obſeruare: Pri-
2 mùm vti denunciatione, vt eſt in l. debi
tores. C. de pign. Qua intimatione fa-
cta, apparitori pignus ab eo committitur
quò illud publicè & plus offerenti ven-
dat: vt demum, ſi aliquid ſuperſit, ſolu-
to debito, id minori reſtituatur. Cùm
igitur his ſolennitatib. quas lex requirit,
creditor ſatisfecerit, nonne iniquum eſ-
ſet, & à ratione deuium, minorem con-
tra talem pignoris venditionem reſtitui
Et ea cauſa prius, quàm ob pignoris ven
ditionem minor reſtituatur, requiritur
enormis læſio, ſiue id ad pignus Præto-
3 rium, ſiue ad conuentionale retuleris,
modò à minore cœperit pignus. Quæ
autem de Prætorio pignore annotata
ſunt, tu etiam ad Iudiciale referre po-
teris. Fit autem iudiciale, præcedente iu
4 dicis ſententia, pro cuius executione,
qui vicit, miſſus eſt in bonorum poſſeſ-
ſionem condemnati. Solet enim ex tali
miſsione in poſſeſsionem, à ſententiæ
executione depẽdente, iudiciale pignus
cauſare, vt eſt in l j. C de bon. aucto. iud.
poſ. & l. à diuo Pio. ſub eius diſcurſu. ff.
de re iudic.

Ex quibus omnibus paret hæc reſolu-
5 tio, aduerſus pignorum venditiones, quę
à creditoribus de re minorum fiunt, mi-
nores non reſtitui, niſi hi magno afficiã-
tur detrimento, ſiue id ad pignus Prę-
torium, conuentionale, ſiue iudiciale re-
tuleris. & hoc ſatis teſtatur ea lex 1. quę
generaliter de venditione pignorum lo-
quitur, & vbi à minore cœpit pignus: cui
non aduerſatur l. fi. cùm loquatur in ter-
minis omnino abſtractis, puta de pigno-
re vendito, quod à minoris patre proceſ-
6 ſerit, & ea cauſa ibi minor à reſtitutione
repellitur: cui tamen ſit regreſſus in cre-
ditorem, tutorem, ſeu curatorem, ſi nõ
bona fide in ea pignoris venditione ver
ſati ſint.

Nec me latet, Bartolum in ea l. fina. à
pręcedente intellectu deſciuiſſe: quia, vt
is teſtatur, non perfectè ita reſoluatur to
ta materia: quæ vt extricatior eſſet, pu-
tauit hac diſtinctione vtendum, ſi pignus
à minore cœperit, & de Prætorio tracte-
tur, interueneritque fraudis conſilium,
ſeu enorme damnum, tunc his caſib. re-
ſtitui minorem: ſecus ſi damni modici
haberetur quæſtio, & ita ait intelligen-
dam l. j. Quod ſi à minore cœperit pi-
gnus, ſitque conuentionale, tunc locum
eſſe reſtitutioni in integrum, etiam ſi par
ui damni ſit quæſtio modò non fuerit
minimum, argument. l. ſcio. ff. de reſtitu
tione in integr. Si verò à maiore ſumat
exordium conuentionale, tunc aut ven
ditio fit ex pacto, cum defuncto habito,
nullo cum minore geſto; erit tunc eo ca-
ſu reſtitutioni locus, per l fin. præallega-
tam. & l. Aemilius. ff. de minorib. Solent
enim verba edicti reſtitutionis referri ad
id, quod cum minore geſtũ fuit. Quòd
ſi cum ipſo aliquid actum fuerit, puta
quia à creditore interpellatus ſit, vt ſol-
uat, locus erit reſtitutioni, quia cum
eo per talem interpellationem ſit ge-
ſtum. Hæc Barto. qui hac diſtinctione
7 fatetur, in pignore conuentionali mino-
rem, etiam ſi enormiter læſus non ſit,
reſtitui, modò minimum damnum paſ-
ſus non ſit: quod ego ſuprà confutaui, re
iecta ſententia Baldi: quam eo minus
probare poſſum, quòd ab his conſti-
tuatur diſcrimen inter reſtitutionem
modici & minimi damni: vt pro modi-
co reſpui debeat: de quo quis, quæſo,
dubitat? cùm exploratiſsimum ſit, in his,

quæ

quæ minima ſunt, reſtitutionem non cõ
petere, vt eſt in ea l. ſcio. Præterea euer-
titur talis conſideratio per rationem,
quam primùm deduximus: Quare enor
me damnum requiritur, ſi minor velit
8 aduerſum pignoris venditionem reſti-
tui: quod procedit, etiam ad quodcun-
que pignus animum retuleris: quia non
ſubſiſtat talis venditio, niſi ſolennitatib.
quæ à lege inſtitutæ ſunt, ad amuſsim
obſeruatis: ita vt cum his ſatisfecerit cre
ditor, nihil præſumatur in minoris per-
niciem actum: qui tamen volens ad pe-
tendam reſtitutionem admittatur, ſi ſe
tali venditione fuiſſe enormiter læſum
aſſerat: ita vt ſemp mihi magis arrideat
hæc ſententia, non eſſe reſtituendum mi
norem aduerſum pignoris venditiones,
ſolẽniter à creditore factas, niſi enormis
acceſſerit læſio, vbi potiſsimùm à mino
re cœpit id pignus, poteritq́; hæc opinio
vel ex eo validari, quod paſsim teſtantur
Doctores in l. à diuo Pio. §. in venditio-
ne. ff. de re iudi. non eſſe pignoris, cuius
ibi textus meminit, venditionem reſcin
dendam, aut contra eam debere implora
ri reſtitutionem, ſi ordo, qui à lege intro
ductus eſt, obſeruatus fuerit, niſi vbi de
enormi læſione eſſet quæſtio: quod eſt
omnino ad confirmationem eius ratio-
nis, quam ego hac in re adduxi.

An contra neceſſariam vendi-
tionem reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus neceſſariam venditionẽ
non eſſe reſtituendum ex, ſententia Cor-
nei: quam Auctor. numer. 2. limitatam
probat.*

3 *Iudicis auctoritas, pro contractus validamẽ
to actui adhibita, beneficium reſtitutio-
nis minori non adimit, rebus eius viliori,
quàm decebat, precio venditis, quod limi
tatur exemplis ſequentibus.*

CAPVT CCVI.

SOlet etiam in hac re ex-
quiri a Corneo conſ. 50.
tertio volumine, An con
tra venditionem neceſſa
riam minor poſsit reſti-
tui? vt eſt, ſi priuſquam
venderetur, præceſsiſſet primum ſeu ſe
1 cundum decretum. & aſſerit ſub eo con
ſilio, ceſſare reſtitutionẽ, quia fuerit ne-
ceſſaria venditio, cùm non perueniatur
ad primum ſeu ſecundum decretum, ni
ſi in partis aduerſæ contumacia, ita vt
adigente neceſsitate, ad venditionem
rei procedatur. Simile aſſerit ſtatuendũ,
ſi minoris res mobiles, & quæ ſeruari nõ
poterant, alienatæ ſeu venditæ fuerint,
vt contra eam venditionem non debeat
1 minor reſtitui, quia lex iubeat res tales
alienari, vt eſt in l. lex quæ tutores. C. de
adminiſtr. tutor. Ego verò cum eo ambu
landum cenſeo, vt verum ſit, non debe-
re minorem reſtitui, quia res tales ven-
ditæ ſint, debuerunt enim neceſſariò
2 vendi. Sed mea eſt opinio, ſi ex tali ven-
ditione ſit læſus, reſtituendum: quia di-
cat, non fuiſſe iuſto precio vẽditas. Etiã
maximè Lector intelliget aut deprehẽ-
det, qui animaduerterit ad l. ſi quidem.
C. de præd. minor. vbi auctoritas iudi-
3 cis, quæ neceſſariò adhibetur actui pro
eius actus validamento, non impedit re
ſtitutionem in integrum, cùm maximè
res vili præcio, & in minoris perniciem
fuit vendita Quod etiam procedere exi
ſtimo in rebus mobilibus, quæ cuſtodiri
ſine diſpendio non poterant: vt ſi eo, quo
decuit, precio venditæ non fuerint, poſ-
ſit minor reſtitui. Et ita declarandum
Corneum exiſtimo: cuius opinionem
aliter probare non poſſem. Adnectit ip-
ſe eodem conſilio, ſi in datione in ſolu-
tum minor mobiles res potius, quàm im
mobiles elegerit, non ex eo reſtituendũ:
quia fortaſſe ei expediret, mobiles po-
tius, quà immobiles habere, cũ ipſe tunc
ſuppellectilem ſuam inſtrueret, argu. l.
denique. & l. obligatione generali. ff.
de pignor. Nam cùm læſus non ſit,
æquum

æquum eſt, vt ceſſare debeat reſtitutio. Læſio autem conſiderabilis non eſt, quia ei non expediret immobilem rem magis, quàm mobilem aſſequi, argu. l. cum aurum. ff. de aur. & argen. leg. Quæ eius deciſio tã de ſe vera eſt, vt ſit ab omni hæſitatione aliena. Dubitabilior aũt fuiſſet, ſi is eam ſibi opinionem delegiſſet, vt in dubio minoris intereſſet, magis mobiles quàm immobiles res habere. Atque hunc puto eius intellectum extitiſſe, qui aliàs ſine dubitatione quæſtionem propoſuiſſet. Quem ſi ita intelligendum duxeris, videbitur is mihi non omnino benè loqui: qui putem, magis expedire minori, re immobili quã mobili frui: cùm rei mobilis vilis & abiecta iudicetur poſſeſſio, vt in l. ſi rem mobilem. ff. de acq. poſſeſ. nec tam opportunè poſſunt mobiles, quã immobiles re conſeruari: quod deſumitur ex l. ſi chorus. ff. de leg. 3. in qua lege pecunia, quæ præſidij loco reponitur, iudicatur immobilis, & lõge vtilior alia pecunia, quæ in communem vſum deſtinata eſt, vt quæ cuſtodienda nõ ſit. Quibus inducor, huius opinionis eſſe, vt in dubio magis conſultum ſit minori, ſi immobilẽ potius, quàm mobilem rẽ elegerit, Poſſe tamen mobilem quandoq; plus prodeſſe re immobili, vel ingenuè fateor, vt eſt in caſu Cornei, vbi minoris ſupellex inſtrueretur. & aliàs ſi minoris cõditio hoc admitteret, puta quia mercator eſſet, & eius nomine curator mercimonia tractaret, in quibus ſpectatur potius res mobilis, quàm immobilis. Quæ omnia debebit iudex ad amuſsim conſiderare, quò perfectius diſcernat, vtiliuſve minori fuiſſet, delegiſſe mobilem rẽ, quàm immobilem.

Si exceſſiuam propter nuptias donationem fecerit minor, an reſtitui contra eam donationem poſſit?

SVMMARIA.

1 *Doharium quid nuncupetur?*

2 *Donatio incongruenti moderatione ob nuptias à minore facta, minori beneficium reſtitutionis non aufert, ſecus ſi conueniens adhibita moderatio fuerit.*

3 *L. 1. C. ſi aduer. donat. perſpicuo ſenſu declaratur.*

4 *Minorem aduerſus immoderatam donationem eſſe reſtituendum Auctor exemplo probat.*

CAPVT CCVII.

Non improbè præfatis adijciẽtur, ſi rem aliquam minor ob nuptias donauerit, aut cũ de eius ageretur matrimonio, nuptialia munera tradiderit, quę poſtmodum longè eius facultates excedere
1 is agnouerit, vtrum ex eo reſtitui poterit? Aut aliàs finge ampliſsimum dotalitium (quod quidam Doharium vocant) ab eo vxori conſtitutum, & longè maius, quàm eius patrimonium poſſit ferre, quod etiam ad ſponſalitiam largitatem referri poterit: quid ſi præter modum hæc à minore facta fuerit, an num concedetur reſtitutio? Quorum caſuum habes apertam deciſionem in l. j C. ſi aduer. donat. in qua diſponitur: Si quæ res ante nuptias congruenti moderatione à marito minore annis ſponſaliorum tẽpe, etiam præſente curatore, ibi donatæ ſint, obtentu ætatis nõ reuocabũtur. Quæ verba. Congruenti moderatione, ſunt ita intelligenda, vt ſi ex oppoſito incongrua adſit moderatio, ſit reſtitutio-
2 ni locus: & ita vbi minori eſſet exiguum patrimonium, ſi is pręter vires bonorum immenſam ob nuptias donationem conſtituerit, reſtituetur. In quo tunc oportebit ſuorum bonorum valorem examinare, vt an congrua ſeu incongrua ſit talis donatio, dignoſcatur. Videamus nunc, an ea ſententia, hic prolata, vera ſit: Ego verò diſputationis gratia conſideraui quandoq; eam l. j. C. ſi aduer. donationem, eſſe omnino ſuperfluam, quia ea nihil diſponatur, quod non ſit apertiſsimum, & ab omni dubitatione alienũ. Quis enim ſit inficiaturus, congruas ob nuptias donationes,

nationes ſiue congrua antenuptialia munera, prætextu minoris ætatis reuocari non debere? quia talis congrua qualitas omnem læſionem ſummoueat, propter quam tantùm conceditur reſtitutio in integrum. Quid oportuit igitur ea l. determinari, non reuocari ob ætatem minorem congruas tales donationes propter nuptias? ita vt lex illa 1. videatur ex eo indubitabilis, quæ longè maiorem nodum nobis peperiſſet, ſi id generaliter de donationibus immoderatis ſtatuiſſet. Accedit his, fruſtrà dici aut allegari minorē læſum, à quo propter nuptias congruè ſit donatum, cùm is ſic donando ſit iure communi vſus, toto titul. vt ſponſal. lar. in Authe. volumine. facit §. eſt & aliud. Inſtit. de donat. Quod etiam procedit in minore filio, pro incarcerato patre fideiubente, vt ob fideiuſſionem non debeat reſtitui: ea ratione, quia ſit iure cōmuni vſus, & lege ita mandante, & id ei iniungente, vt eſt in Authe. ſi captiui. C. de epiſcop. & cler. qui aliàs contrauenieʼs poſſet à parte iuſtè exhæredari. Sic cum hic minor ob nuptias donauerit, ſitque ita communi iure vſus, quare tu aduerſes eam donationem reſtituendam iudicabis? Hisque rationibus poſſe euerti præſcriptam concluſionem cenſebam: quæ tamen poterit ab his obicibus hoc modo eximi, qui verum eſſe fateat, minorē vbi propter nuptias donat, iure communi vti, & id ei de iure licere: ſed hoc eſt declarandum, modò congruè donarit. & ita eſt intelligenda ea lex j. quæ ſatis dubitationis in eo complectitur, quia ſecūdum talem inductionem, quam præmiſi, cùm approbet congruam eam donationem, videtur ab oppoſito ſenſu incongruam excludere, ita vt ob eam reſtitui minor debeat: & ſic, quantumuis generaliter ſit concepta, diſponit tamen ob incongruam donationem locum eſſe reſtitutioni. Et ita eius l. j. dubitatio non cōcipitur in eo, quod ibi habetur, ob congruam donationem reſtituendum non eſſe: ſed ab intellectu oppoſito. ergo ſi immoderata fuerit, reſtituetur. quod tamen non eſt ſine ſcrupulo: quia fauore matrimonij deberet validari talis donatio, etiam incongruè facta: vt poſtmodum ſuſius intelliges. Adijcietur hoc loco, & bono ordine, exemplum familiare donationis, à minore factæ, contra quam reſtitutum à Dolano Senatu memini. Cō-
4 ſenſerat minor, imò de ea re donationē vicino ſuo fecerat, vt poſſet is ſibi feneſtras in domo, quæ vicina ſuæ erat domui, erigere, & lumen parare: ex qua feneſtrarum erectione plurimum incommodi aſſerebat minor ſe ſufferre, quòd tali proſpectu vicinus planè videret, quid in illius domo age retur, cùm tamen id prius ei non liceret. Aſſerebat autem minor, ſe eam donationem ætatis imbecillitate feciſſe, & tunc ignoraſſe, quantum diſpendij eſſet ex ea accepturus. Erat enim læſio omnio notoria, quia is ſeruituti domum, quę priùs erat libera, ſubieciſſet, vt ea cauſa reſtitutus fuerit. Sumit enim fundamentum reſtitutio, quia conſtituendo indebitam ſeruitutem minor dicatur ius alterius augere, & ſuū diminuere: at qui prohibetur alienare, nō poteſt ſeruitutem imponere, l. fin. C. de rebus alie. nō alie. Quòd alienare nequeat minor, id iuris eſt vel exploratiſsimi

Vtrùm contra immenſam Dotarij aſſignationem reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Dotarium eſt dotis ab uxore allata compenſatio, à marito facta.*

2 *Dotariū etſi minoris facultates excedat: tamē idcirco minorē nō uideri reſtituēdū.*

3 *Examinatis Caſtrenſis rationibus, nu. 2. adductis, Auctor l. 1. C. ſi aduerſ. donat. aſſentitur. & Minorem, immoderata donatione propter nuptias facta, reſtituendum eſſe concludit.*

4 *Minorem propter nuptias donare non poſſe quia donare eſt perdere, & per cōſequēs, auctoritatem curatorū hoc caſu nihil operari, nec actum à lege prohibitum validare: ſecundum Baldi ſententiam: quam Auctor limitat inum. 5.*

R CA-

CAPVT CCVIII.

UT vt ſingillatim ac perfectè hanc materiam perſcrutemur, adſerri exempli gratia caſus poterit, quem effinxit Caſtrenſis in ea l. j. vbi proponit, an illa lex procedat in donatione ob nuptias, quæ ob dotis fit compenſationem, quã hodie vulgari nomine vocamus, Doharium. Qua in re exiſtimauit, etiam ſi id Doharium minoris facultates excedat, reſtituendum tamen non eſſe: quia ſecũdum eum ex tali Doharij conſtitutione ſeu (quod paſsim dicitur) aſsignatione, minor lædi nequeat, cum ſoluto matrimonio, ſi is vxori ſuperuixerit, ad eum reuertatur: aut ſi aliàs deceſſerit, ſemper vxore mortua, eius heredes ſequatur. Quòd etiam reijcienda ſit reſtitutio, cõſiderat ipſe, non poſſe talem donationẽ à minore fieri, niſi ſui curatoris conſenſu accedente, & decreto iudicis interueniẽte, maximè ſi de rebus immobilibus concipiatur donatio, vt in l. ſi prædia. C. de prædijs mino. per Bar. in l. lex quæ tutores. C de adm. tuto. qua lege expreſsim prohibetur, ne minoris prædicta vendatur, alienentur & diſtrahantur, etiam ſi de donatione, propter nuptias conſtituẽda, aut dote danda, ſit quæſtio: & vt his actibus interponatur iudicis decretum, cùm præambula inquiſitione, puta an vtile minori fuerit ſic donare? quam ſolennitatem lex introduxit, vt interim fraudi locus non ſit. Ex qua Caſtrenſis doctrina habes, quandoque non reſtituẽdum minorem in donatione ob nuptias quam is fecit, etiam ſi incõgrue ſit: quod eſt ad excitandum dubitationem contra prædicta. Non poſſum tamen eã Caſtrenſis ſententiam omnino probare, quę in primis videatur eſſe contra apertam diſpoſitionem eius l. j. loquentis in donatione ante nuptias, contra quam reſtituitur minor, ſi incongrua & immoderata ſit. Nec is mihi ſatisfacit, vbi aſſerit, ſuo caſu non poſſe minorem lædi, cùm ad eũ ſoluto matrimonio redeat Doharium: quia quod dicitur, poſſe tali caſu minorem reſtitui, id intelligendum eſt, vt cõſtante matrimonio poſsit reſtitui, ſi ſibi profuturum agnouerit. Læſio autem de ſe manifeſta eſt, ſi incongruum ſit Doharium: quæ non ſubducitur ex eo, quòd in omnem euentum, etiam ſuperuiuente illius vxore, ad hæredes redeat. Nam poterit vxor longo tempore viuere, & ita diu tali Dohario frui: quod cùm exceſsiuum ſit, nonne qui minoris ſucceſſores ſunt, incommodo maximo grauabuntur? Nec etiam arridet, iudicis decretum & pręcedentem inquiſitionem hoc inducere, vt reſtituendus non ſit: quia iudicis interuentus reſtitutionem non ſecludit, vt eſt in l. ſiquidem. C. de prędijs mino. Huc pertinet, quod ipſe Caſtrenſis in eadem l. fatetur, poſſe minorem reſtitui, ſi is ſponſaliriam largitatem de rebus mobilibus fecerit, modò incongrua ſit, vt quare idem in tali Dohario diſponi non debeat, haud agnoſcam: maximè, cùm videat id eſſe præiudicij grauioris, vt deſumitur ex Authentica, permiſſa. C. de dona. propter nuptias, in qua habetur, ex tali donatione ob nuptias natam vxori in bonis mariti in rem actionem, potiſsimùm marito mortuo, quam ea poteſt in quoſcunque bonorum poſſeſſores exercere. quo textu planè & liquidè innuitur tali Dohario exceſsiuo minoris hæredes poſſe lædi. Quæ opinio (mea ſententia) eſt longè verior, probabilior, & concludentior, quàm ſit illa Caſtrenſis. Te tamen vnum annotare oportebit, quandoque ſtatutis limitata eſſe talia Doharia, & aliter inter Nobiles aliter inter priuatos concipi, vt apud Burgũdiones: inter quos, maximè ſi Nobiles fuerint, Dohariũ regulatur ſecũdum partem ibi deſcriptam antiquorum hæreditariorum defuncti. quo caſu cùm id Doharium ita limitatum ſit, non poteſt dici per eius cõſtitutionem læſus minor, quia ſit vſus beneficio ſtatuti: nec ei, ſuccurrendum eſt, vt etiam non ſubuenitur, cum iure communi vtitur, per l. finalem. C. de reſtitutione in integrum. ad quod propoſitum conducit id quod habetur in ſtatuto, diſponente, vt inter conſanguineos cõpromit-

mittere debeat minor, vbi cum alio litigat: vt ſi compromiſerit, reſtituitur non debeat, quia iubente ſtatuto id effecerit. Et ita ea Doharij limitatio & certitudo excludit omnem reſtitutionem, quia tali caſu non ſit læſus minor.

Manet igitur ſine dubio, minorem
3 poſſe reſtitui aduerſus donationem propter nuptias, ſi præter congruam moderationem facta ſit. Ad cuius concluſionis, probationem habes in ſimili l. cùm plures ſub §. finali. ff. de admi. tutorum, in qua ſic loquitur Legiſlator: Cùm tutor non rebus duntaxat, ſed etiam pupilli moribus præponatur, in primis mercedes Præceptoribus, non quas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonij, pro dignitate natalium conſtituet: ſolennia munera parentibus, cognatiſque mittet: Ex cuius textus mente planè deſumitur, tutorem debere aduigilare, vt quod moribus, honeſtati, & conditioni pupilli congruit, tractet: quod etiam ad adultum, curatorem habentem, eſt referendum: in quibus ſi attendatur, quod ad eorum mores, conditionem & honeſtatem reſpicit, æquum iudicabitur, vt minore matrimonium cum auctoritate ſui curatoris contrahente, congruam propter nuptias donationem is faciat, incongruam autem nequeat, ſaltem contra quam reſtitui non poſſit: aliàs non eſſet honeſtatem & conditionem eorum obſeruare, quam oportet æquitate & ratione metiri, ita vt is §. ſic inductus, plurimùm ei opinioni conuenire uideatur.

Dubitationem tamen aliam hac in re promouet Baldus in ea l. j. C. ſi aduerſ. donationem. vbi probare nititur, minorem donare ob nuptias nô poſſe, ſic hoc
4 docens: Lex præſumit, vt qui donat, dicatur rem, quam donat amittere: quia donare ſit perdere, vt eſt in l. filiusfamilias ff. de donat. vt inde afferat, curatoris auctoritatem nihil hoc caſu poſſe operari, nec actum, qui à lege prohibitus eſt, validare, argument. l. prohibere. §. planè. ff. quod vi aut clam. Cui difficultati non reſpôdet: ego verò ſic eam reſolui & terminari poſſe exiſtimauerim, vt verum ſit, minorem ſimpliciter donare non poſſe, maximè vbi eſſet pura & ſimplex donatio: qui ſecus diſponendum cenſeam in donatione, quæ fit ob cauſam, & quã lex approbat: qualis eſt donatio propter nuptias, ſine qua non poſſet aliàs commodè minor ad matrimonium aſpirare: ita vt hoc caſu non perdere, ſed lucrũ facere dicatur: niſi tu, qui perſpicacis es ingenij, velles conijcere, plurimum incômodi ei ceſſurum ex fructibus matrimonij, quod ego non ſum abnegaturus, ſi fortaſſe rixoſam vxorem aſſequeretur: id tamen inficiaturus, vbi probam, modeſtam, & ingenuis præditam moribus ſibi paraſſet.

Vbi minor mulier omnia bona ſua in dotem dedit, an poſſit ex eo reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Mulieri minori, dotem incongruam aut immoderatam marito conſtituenti, per reſtitutionem ſuccurritur.*

2 *Si mulier minor dotem, patrimonio ſuo ampliorem marito aſſignet, actus ipſo iure nullus efficitur quod euertitur per l. ſi ex cauſa. §. in dotu. ff. de minor. num. 4.*

3 *Ad l. 1. ff. de iure dot. caſus & verus intellectus adfertur.*

5 *Mulier minorem cum auctoritate curatoris dotem conſtituens ampliorem ſuo patrimonio, etſi mero iure obligetur propter curatoris auctoritatem: tamen reſtitutionis beneficio fruitur: ſecus ſi curatore abſente conſtituat.*

6 *L. ſine generalis ff. de iure dot. & l. ſi ex cauſa. § in dotis. ff. de minor. & l. I. C. ſi aduerſ. dot: conciliantur.*

7 *L. Titia ff de iure dotium, optimo ſenſu declaratur.*

CAPVT CCIX.

ADIVNGETVR his caſus, qui è præcedente vtcunque deriuatur: Si mulier minor dotem marito conſtituerit,

tuerit, quam conſummato matrimonio velit immoderatam probare, nec congruè factam, an contra id reſtitui poterit? Aut ſi voles particulatim exemplum proponere, finge eam quæuis ſua bona in dotem dediſſe, vtrùm ob id poſsit implorare reſtitutionẽ in integrum? Quẽ caſum tu apertè deciſum agnoſces in l. j C. ſi aduerſus dotem reſtitutio poſtul. in qua diſponitur, ei per reſtitutionem ſuccurri: quod etiam ad eius hæredes extẽditur: Immò tam clarus & manifeſtus eſt textus, vt cauillis ſubijci nequeat. Cuius legis finalis ratio hæc à Doctoribus adfertur, ideo contra talem immoderatam dotis conſtitutionem minorẽ reſtitui, quia tanta dote non eſſet maritus dignus. quod volunt ipſi procedere, vbi marito nihil eſſet in bonis, & quem ſumma egeſtas diuexaret: mulieris autẽ patrimonium eſſet ampliſsimum ac locupletiſsimum. Sed quàm hęc eorum ratio leuis ſit, vel ipſius negotij euidentia ſatis teſtatur. Et enim mulier adſcribendum, quare ab initio tam paupetem maritum ſibi delegerit, quæ ſe nullo modo, ignorantia ſaltem probabili, tueri poterit. Prius enim quàm cum tali marito matrimonium contrahere, debuerat diligentiſsimè illius conditionem & facultates perſcrutari, deque his omnino inueſtigare. quod ſi pręſtitiſſet, futurum erat veriſimiliter, vt huius mariti paupertatem detexiſſet. Præterea non video, quare tali dote indignus iudicari maritus debeat: nam ſi ob id, quòd pauper ſit, non ob id fidelis & probatæ vitæ eſſe deſinit. Quod ſimili ratione diſponitur in deligendo tutore, qui à tutela propter paupertatem non repellitur, modò adfuerit fidelitas. Eſt & aliud, poſſe maritũ ſucceſſu temporis diuitem fieri, ita vt nõ ſit ea ratio concludens. Quòd ſi dixeris (vt etiam ſenſerunt quidam) poſſe tali dote indignum iudicari, quia primùm bona ſua conſumpſerit, ita vt optimo iure timeatur, ne eam dotem dilapidet: ad huc hæc ratio apud me vana eſt, quia nõ ſit in mariti poteſtate, vxoris dotem alienare, vt eſt in l. in rebus. C. de iure dot. quum etiam tunc mulieri ſuccurratur, vt iudicis officio expoſtulet, dotem marito auferri, iuxta notata in l. Imperator. ff. ad Treb. quod fit optima ratione: nam maritus, vxoris dotem dilapidans, non ſuſtinet matrimonij onera: & hac præcipuè cauſa dotis fructibus gaudet, vt ea ſupportet, l. dotis fructus. ff. de iure dotium. quare meritò ab eo auferuntur bona dotalia. Conſideratum eſt etiam, ab alijs immoderatæ dotis exemplum ſic adferri poſſe, vbi mulier maiorem dotẽ conſtituit, quàm in bonis eius eſſet: puta ſi quum centum tantùm poſsideret, ducẽta pro dote promiſerit. Sed hæc interpretatio abſurda mihi videtur, & quæ nullo modo quadret ei l. j. ſi potiſsimum illius verba notaris: Quoniam tu hæres dicis, circunuentam tuam ſororẽ omnia ſua bona in dotem dediſſe. Non autem refert textus, plus bonorum ipſam in dotem conſtituiſſe, quàm eſſet in eius patrimonio: quinimò vbi plus promiſiſſet, quàm ſibi in bonis eſſet, efficeretur ipſo iure nullus actus, l. ſiue generalis. ff. de iure dotium. vbi talis promiſsio declaratur ipſo iure non ſubſiſtere: & tamen præſupponit ea l. j. valere actũ conſtitutionis dotis: alias fruſtra impetranda eſſet reſtitutio in integrum. Alij verò eã legẽ aliter exponentes, crediderunt ideo
2 mulieri minori ibi per reſtitutionem ſubueniri, quia in dotis conſtitutione adieciſſet hoc pactum: Debere maritum, ſi mortua, dotis partem lucrari. qui intellectus eſt omnino diuinatiuus, quum de hoc nulla ibi fiat mentio, immò principalis legis intentio referatur ad bona omnia, in dotem à muliere data. qui etiam non abnuam, ex tali pacto, quia damnoſum ſit, reſtitui mulierem poſſe: non tamen, vt id ea lex prima deſignet. Gloſſa verò ſub eadem lege prima, effingit hoc modo caſum dotis immoderatę. Si mulier ſint in bonis centum, ipſa verò quinquaginta debeat, & tandem ſexaginta in dotem marito promiſerit: tunc reſtituẽdam mulierem minorem credidit Gloſſematarius, quia in tali dotis aſsignatione modum exceſſerit. Qui intel-

lectus

lectus eſt conueniens illi, quem iam confutauimus, vbi diximus, actum ipſo iure nullum eſſe. Caſus igitur qui maiorem dubitationem parere poterit, ita proponetur.
3 Si mulier, cui ex primo thoro ſunt filij, quum ad ſecũda aſpiraret vota, omnia bona ſua in dotem marito ſecundo cõſtitueri, nihil ſibi reſeruans, vnde poſſit commodè filijs primi matrimonij adeſſe: verum erit, vt in tali dotis conſtitutione dicatur circunſcripta & læſa, & inde reſtituenda, quò ſaltem poſsit prioribus filijs ſubuenire. nam re vera hoc modo incongrua dos conſiderari poterit: quod eſt neceſſariò ſic declarandum, ne tertius ſit aliàs damnum paſſurus: quia ſi tu id ad ſolam referres mulierem, nõ video, quomodo conſtituendo omnia bona ſua in dotem, lædi poſsit, nec quòd incongrua dos debeat iudicari. Nã ſimpliciter nubendo, etiam nulla dotis conſtitutione facta, cenſetur tamen ex legis diſpoſitione omnia bona ſua in dotem dediſſe, cùm certum ſit, maritum gaudere fructibus bonorum, ad vxorem ſpectãtium, vt interim is onera matrimonij ſuſtineat: id quod à fortiori procedet, ſi inter partes ſic conuentum eſſet: ne plus effectus & energiæ tacitum quàm expreſſum producat. Qua etiam via ſe, quęſo, læſam & deceptam allegare iure poterit ob data in dotem omnia bona ſua, cum ſoluto matrimonio, ſi marito ſuperuixerit, vel ad ſe, vel ad ſuos hæredes ea bona redeant, nec marito quærantur, etiã quamdiu ſubſiſtit matrimonium? Non eſt igitur, in quo iure conqueratur: quia maritus fructus dotis percipiat, vt matrimonij onera ſupportet. Huc ſpectat, quo eſt in l. Titia. ff. de iure dotium. vbi approbatur conſtitutio dotis omnium bonorum, ita ad id propoſitum eam legem adferentibus Doctoribus in illa l. j. C. ſi aduerſus dotem: qui id aſſerunt deſumi ex verbis appoſitis in eadem l. Titia, ibi, cum alijs rebus doti dedit. Sed velim incidenter Lectorem admonere, vt apud ſe examinet, an ea verba (& aliæ res) denotent, fuiſſe vniuerſaliter omnia bona in dotem conſtituta: quod conferre poterit ad veriorem & maturiorem declarationem eius l. Titia.
4 Euerti tamen poteſt quod ſuprà deduximus, ſi mulier vltra patrimonij vires dotem conſtituerit, eſſe ipſo iure conſtitutionem nullam. Nam in oppoſitum facit l. ſi ex cauſa. §. in dotis. ff. de minoribus. vbi textus recenſet, in dotis modo mulieri ſubueniri, ſi vltra vires patrimonij, vel totum patrimoniũ circunſcripta in dotem bona ſua dedit, vt tali caſu reſtituenda ſit. Ecce igitur talem dotis conſtitutionem, etiam ſi patrimonij vires excedat, non eſſe nullam: & tamen in l. ſiue generalis, diſponitur contrarium. Qui vt eas leges in vnum conuenientes habeas, te conſiderare oportet, ſi mulier, quæ minor eſt, cum curatoris auctoritate dotem conſtituerit, etiã ſi plus ſit in dote, quàm eius patrimonium habeat, mero tamen iure obligatam eſſe ob curatoris auctoritatem: ſed poſſe
5 reſtitui. & ita intelligendus eſt is §. dotis, & ea l. j. C ſi aduerſus dotem. quòd ſi præter curatoris auctoritatem id egerit, tunc nullam eſſe dotis aſſignationem. in quibus terminis procedit l. ſiue generalis. Potuit etiam hæc mulier, ignorantia ducta, vltra ſui patrimonij vires promittere: quia fortaſſe exiſtimaret, plus ſibi in bonis eſſe, vt in caſu talis ignorantiæ nõ ſit reſtituenda. Sed concludentior videtur, & potior ea ratio, quam priore loco deduximus, quæ vel ex eo confirmari poteſt, quòd in dotem immobilia à muliere minore dari non poſsint, niſi iudicis decreto accedente, & vbi curatoris acceſ
6 ſit auctoritas. Fruſtra igitur curatoris pręſentia deſideraretur, ſi talis promiſsio nõ ita validaret contractum, vt minor à reſtitutionis beneficio ſecludi debeat. Nõ ſum tamen neſcius, à quibuſdam exiſtimatum, non probari per eam l. Titia, datum à minore mulier in dotem curatore pręſente, & iudice aſſiſtente: quum ibi textus horum non meminerit, ſed generaliter & ſimpliciter loquatur.

Ego verò ſum huius opinionis, vt eã
7 verè id probetur: nam ibi ſic habetur: Titia quum minor annis eſſet, quartam hæreditatis partem, quam cum fratribus

communem habebat, permutauit, proque ea parte fundum accepit, quem poſtea in dotem cum cæteris rebus dedit. Nota, quæſo, ſeriem & ſtructuram ſermonis. Quum enim textus admittat, eam tempore permutationis minorem fuiſſe, nonne id denique ſenſiſſe videtur, eam, vbi dotem conſtitueret, minorem fuiſſe? ſi enim tunc maior annis extitiſſet, potuiſſet id Iureconſultus expreſsiſſe: vt debeat ea l. ita declarari, in tali dotis conſtitutione, iudicis decretum, curatoris præſentiam, & quaſuis iuris ſolennitates, ſaltem quæ ad id exigebantur, acceſsiſſe: & ita eiuſdem farinæ erit intellectus ad eã l. j. C. ſi aduerſus dotem.

Sic ex præfatis habes concluſionem, Aduerſus incongruæ ſeu immoderatæ dotis conſtitutionem à minore muliere factam, locũ eſſe reſtitutione in integrũ.

Quomodo etiam intelligi debeat immoderatæ & non congruæ dotis exemplum, adiecta eſt obiter alterius dubitationis determinatio, vtrùm valeat dotis conſtitutio, ſi modum bonorum minoris excedit? & in eam rem optimè declarata fuit l. Titia. ff. de iure dotium. necnon enucleata vera mens l. j. C. ſi aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur.

Vtrùm contra tranſactionem poſſit minor reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minorem, facta à ſe tranſactione deceptum, reſtitutione videri iuuandum. Cui contrarium ſtatuitur num. 2. vbi etiam contra non iuratam tranſactionem minori denegatur reſtitutio, ex ſententia communi.*

3 *Facta ſemel tranſactione lis amplius non eſt reſtauranda: & conſequenter reſtitutio non concedenda. & num 5. non obſtantibus quæ ibi à Baldo in oppoſitum adferuntur.*

4 *Sacramentum tranſactioni interpoſitum non eſſe retractandum, quantumuis per id iurans enormiter lædatur, quod tamẽ quo ad maiorem intellige.*

6 *Minor auctoritate curatoris ſuper rebus mobilibus, & ſuper immobilibus, accedente iudicis decreto, tranſigens reſtituitur, ſi ea tranſactione læſum ſe probauerit.*

CAPVT CCX.

CVmulabitur etiam in hac reſtitutionis materiã nõ minus ſubtilis, quàm docta & vſitatiſsima quæſtio: Si cum aliquo minor tranſegerit, ſeque è a tranſactione deceptum alleget, nonne poterit, id expoſtulans, reſtitui? Quòd autem reſtituendus ſit, apertiſsimè deſignat l. j. C. ſi aduerſus tranſact. ſub talibus verbis: Cùm in integrum pupilla reſtituta, reſcindi trãſactionem ſeu diuiſionem peti. Hoc ẽt planè determinatur in l. 2. ſub eadem Rubrica. quod volunt ipſi procedere, vbi iurata non eſt tranſactio: quia ſi iuramẽto vallata ſit, ceſſare debet reſtitutio, vt eſt in l. ſi quis maior. C. de trãſact. in qua habetur: Si quis maior aduerſus pacta vel tranſactiones nullo cogente imperio veniendum eſſe putauerit, puta iudicem interpellando, ſeu principi ſupplicando, aut promiſſa non adimplendo, eamque tranſactionẽ iurauerit: non ſolùm notatur infamia, verumetiã priuatus actione manet, & reſtituta pœna, quæ pactis probatur inſerta, & rerum proprietate carere debet, & emolumẽto, quod ex pactione vel tranſactione tali aſſequutus eſt: ita vt omnia pacti commoda ſint in eum transferenda, qui intemerata conuentionis iura ſeruauerit. Quod tamen contra tranſactionem, etiam quæ iurata non ſit, reſtitui minor nullo modo debeat, ſic doceo. Primùm, communis Scribentiũ turma hoc pro indubitato habet, beneficium l. 2. C. de reſcind. vendi. in tranſa-
1 ctione non procedere, maximè vbi deceptus quis fuit vltra dimidiam æſtimationis dubij euentus, per l. Lucius §. final. ff. ad Trebel ita Specul. tit. de empt. & ven. ſub §. nunc videndum. per Alex. in l. ſi quis quum aliter. ff. de verbo. obliga. Atque

que hanc communem eſſe ſententiam is teſtatur conſilio 42. 1. colum. primo volumine. Eſt & aliud principaliter introductū tranſactione, vt per eā lis ſopiatur, l. fratris. C. de tranſact. & ita ſi contra eam admitteretur reſtitutio, iam effectum eō trarium, & prorſus oppoſitum eius, ad quem inuenta eſt, produceret. Solent enim per tranſactionem quæuis inſtrumēta caſſari, & nulla fieri, cap. j. de tranſact.
3 in antiq. Ex cuius capituli mente infert eo loco Abbas, etiam ſi quis poſt tranſactionem inſtrumenta repererit, quamuis ſit grauiter deceptus ac læſus, non ex eo tamen litem inſtaurari debere: quaſi hic magnum aſſequatur commodum, quia à lite recedat, vt in l. à diuo Pio. §. ſi pignora. ff. de re iudic. & l. ſub prętextu. C. de tranſact. Qui enim tranſigit, dubium & incertum litis euentū remitti, l. quod debetur. ff. de pec. vt ex eo ſe deceptum allegare iure non poſsit, l. ſi ea lege. C. de vſuris. Eſt & aliud, rem iudicatam & trāſactionem à pari procedere, l. 3. ff. de iureiur. Sed & ſi enormis adfuerit læſio, nō retractatur res iudicata, l. 2. C. quando prouo. non eſt neceſſe. Ita etiam ſimile eſt de tranſactione ferendum iudicium.
4 Manifeſtum eſt denique, ſacramentum non retractari, etiam ſi per id iurans ſit enormiter lęſus. l. non erit § dato. ff. de iureiur. Ita etiam nec tranſigens reſtituendus videbitur. Hæc tamen omnia parum aut penè in nullo præfatæ aduerſantur concluſioni, quæ in minore concepta eſt, cùm ſupradicta omnia ad eū, qui maior eſt, referantur. Hoc enim ſolùm in minore exquiritur, an num ſit læſus, & vtrùm cum ipſo ſit aliquid geſtū. Quòd tamen aduerſus tranſactionem
5 etiam qui minor eſt, reſtituendus nō ſit, ſic doceo: Ex tranſactionis contractu hoc exurgit, vt producatur rei, quę in tranſactionem deducitur, dimiſsio, l. ſi profundo. C. de tranſact. pro qua re ſic dimiſſa ipſe aliam aſſequitur: nec per talem rei dimiſsionem ſit aliqua alienatio, cùm ipſe eam non haberet: vt ob hanc dimiſsionem non ſit aliqua læſio in minore tranſigente conſiderabilis. Cui contrario reſpondens Bal. in ea l j. C. ſi aduer. tranſact. ait poſſe tali dimiſsione quandoque minorem lædi, quia per eam perpetua paratur poſſeſſori exceptio, quæ iudicatur eſſe alienationis ſpecies, l. j. verſ. at ſi tranſegit. ff. ſi quid in fraud. patro. Sed hæc eius declaratio viſa eſt mihi omnino dubia & inuoluta, & contra quam vrgēt l. ſi pro fundo. in quo diſponitur, per talem dimiſsionem non obligari dimittentem de euictione. quare ſi non adſtringatur, quomodo is efficaciter iudicabitur læſus? & ita talis perpetua exceptio non debebit conſiderari: verum tamen eſt, vt poſsit minor tranſigendo cenſeri læſus. Nam etſi dubius eſſet litis euentus: poterat tamen iuſta cauſa niti, vt ſibi nō expediret tranſigere: cui fortaſſe non cōueniebat eam rem, quam dimiſit, à ſe abdicare. Ad cuius declarationem velim notes, aliquando à minore ſuper rebus mobilibus tranſigi: quo caſu indubitatū eſt, valere tranſactionem, modò curatore auctore facta fuerit, ita vt non ſit neceſſariū iudicis decretum, l. j. §. fuit quæſitum. ff. ad Treb. Poteſt & concipi de re immobili tranſactio: & tunc ſola curato
6 ris auctoritas non ſufficeret, niſi etiam iudicis decretum actui accederet, & vtroq; capite ſemper reſtituetur minor, vbi ſe per tranſactionem læſum proponeret. Quod ſi omiſſum fuerit iudicis decretum, vbi de re immobili fieret trāſactio, tunc nullus erit contractus, cùm etiam eo caſu nullus efficiatur diſtractus, per l. ſi ad reſoluendam. C. de prædijs minor. Cùm enim tranſactio alienationis ſit ſpecies, vt in ea l. j. verſ. at ſi tranſegit. verum erit, vt citra iudicis decretū de talibus rebus immobilibus non poſsit à minore tranſigi, ita vt iudicati alienatio nulla debeat.

Minor contra tranſactionem à ſe factam reſtituitur, vbi enormiter læſus eſt; nō aliàs.

SVMMARIVM.

1 *Aduerſus tranſactionem minor reſtituitur, ſi damnum enorme paſſus ſit, excluſa leni*

ſeu modica læſione.

1 *Maiorem etiam, ultra dimidium iuſtæ æſtimationis deceptum, & enormiſſima læſione accedente, contra tranſactionem eſſe reſtituendum ex ſententia Corneiſecundum quam à Senatu Dolano indicatum aliquãdo fuiſſe Auctor exẽplo declarat.*

CAPVT CCXI.

QVod autem prędiximus, aduerſus tranſactionem minorem cùm læſus eſt, poſſe reſtitui, hoc eſt declarandum, cùm enorme damnum is eſſet paſſus, excluſa
1 leui ſeu modica læſione: vt aliquid ſpecialis in contractu tranſactionis inducatur: & ideo hæ erunt partes iudicantis, expendere læſionis qualitatem, quã pars etiam poterit deducere & obijcere. Nã hoc caſu in minorem opponitur, quòd tali tranſactione dubium litis euentum remiſerit, vt in l. quod debetur. ff. de pecu. ita vt in eo conditio eius melior eſſe ẽta cenſeatur. Atque hanc opinionem fixo animo inſequitur Alex. conſi. 157. volum. 6. vbi refert etiam in dubio lęſionẽ in tranſactione non pręſumi, quia per eã fit à lite diſceſſum, vt in cap. pen. extra, de empt. & vend. Manebit igitur inter cęteros contractus tranſactio priuilegiata, vt ſi per eam minor modicè læſus fuerit, reſtitui non debeat: cùm tamen in cæteris contractibus aliter diſponatur: & hoc quod ad minorem ſpectat. ſi verò de maiore tractetur, potiſsimùm, an contra tranſactionem ſit reſtituendus, dicas reſtitui non debere, niſi vltra iuſtę æſtimationis dimidium ſit deceptus, & vbi aliàs enormiſsima eſſet læſio. & ita conſulendum cenſuit Corneus conſil. 160. vol. 4.
2 cuius ea in re ſententiam memini à grauiſsimo Senatu Dolano in iudicando obſeruatam. Caſum autem, cuius tunc ſe obtulit deciſio, non pigebit tanquam optimè huic materiæ conſonantem, hoc loco inſerere. Tranſegerat mulier vidua tunc maior, eaq; tranſactione abſolutè dotalitium ſuum reliquerat, ampliſsimũ tamen, & quod ex prædefuncti mariti bonis erat ei præſtandum. diſceſſerat etiam ab vſufructu, quem ei maritus reliquerat: à quo per teſtamentum ſic depoſitum fuerat, vt hæc quandiu viueret, ſuorum bonorum vſufructu potiretur: tum etiam renunciauerat his, quæ conſtante matrimonio, quæſierat maritus: in quibus tamen ſecundum formam cõtractus matrimonij dimidiatam partem aſſequi debebat: diſceſſerat etiam inconſultè admodum à quadam donatione. quæ tranſactio iudicata fuit continere non enormem tantùm, imò enormiſsimam læſionem: vt ex eo reſtituta talis mulier etiam maior fuerit.

Si ex arbitramento ſe læſum minor proponat, an reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Arbitramentum & tranſactio æquiparantur per Authen. ſi verò contigerit. C. de iudic. quod tamen limitatur num. 2.*

2 *Minor ex arbitramento, iudicis decreto facto, læſus, reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT CCXII.

AFfinis præcedenti dubitationi eſt propoſita quæſtio, Vtrùm cõtra arbitramentũ poſsit minor reſtitui? Fuit aũt eius opinionis Bal. in ea l. j. C. ſi adue. tranſ. ſimile hic eſſe, quod in tranſactione, ferendũ iudiciũ. quia arbitramentum & tranſactio ęquiparantur, per Auth. ſi verò cõtigerit. C. de iud. & nota in Auth. vt differen. iud. in princ. Quòd tamen hæc duo
1 ſint inter ſe diſsidentia, ſic doceo. Tranſactio ita concipitur, vt aliquo dato ſeu retento fiat, l. tranſact. C. de tranſact. & tamen arbitrator poteſt vni dare, & alteri auferri, l. idem Pompo. §. recepiſſe.
2 ff. de recep. arbit. in cuius etiam eſt poteſtate, ſi hoc expedire duxerit, vt aut in totũ abſoluat, aut in totũ condẽnet, vt p.

Bart.

Bart. in l. quòd ſi Epheſi. ff. de eo quod certo loco. nota. in l. quid ergo. & l. qui iuſſu. ff. de his qui notan. infa. Sanior tamen opinio eſt, minorem ſi ex arbitramento
3 ſit læſus, debere reſtitui. Nam etſi in quibuſdam diſconueniant arbitramentum & tranſactio, nõ inde ſequitur, quin in eo, de quo agitur, conueniant. Solent enim duo hi termini, ſi latam & amplã eorum ſignificationem attenderis, eundem effectum producere, vt per Bartol. in l. ſocietatem. §. arbitriorum. ff. pro ſoc. Et quod de arbitramento a minore facto prædiximus, eſt intelligendum, vbi iudicis decretum in arbitramento interueniſſet: alias non valeret arbitramentum, nec ex eo obligaretur minor, vt eſt in eod. tit. in Auth. vt differ. iud. Et ita quæ de tranſactione ſuprà attigimus, tu referes ad deciſionem aſſumpti dubij, vt habeas, quomodo poſsit contra arbitramentum ſeu laudum minor reſtitui.

Reſtitui num debeat minor aduerſus diuiſionem cum fratribus maioribus a ſe factã, & an ſimile ſtatui in permutatione debeat?

SVMMARIA.

1 *Minor in diuiſione paternæ hæreditatis læſus, reſtituitur, etiamſi iudicis decretum diuiſionis acceſſerit.*

2 *Minor etiam ex permutatione læſus, auxilio reſtitutionis ſubleuatur.*

3 *In reſtitutione minoris idem iuris eſſe permutationi, quod diuiſioni, Baldus ſentit: quod Auctor latius comprobat & ampliat num. 4.*

CAPVT CCXIII.

HIS ſubiungetur, Nunquid reſtituendus ſit minor, qui ex diuiſione paternæ hæreditatis cum fratrib. habita, ſe læſum proponit: cuius eſt aperiſsimus text. in ea l. 1. C. ſi aduer. tranſact. vbi fit expreſſa mentio diuiſionis, admittente eo textu minorem debere reſtitui. Solet enim
1 talis diuiſio ſpeciem quãdam alienationis repræſentare, vt eſt in l. cum ſolus. ff. de vſuca. Quæ concluſio tam de ſe vera eſt, vt procedat etiam ſi tali diuiſioni acceſsiſſet decretum iudicis, quia non ex eo reijceretur reſtitutio. Quæ autem de diuiſione ſcribuntur, procedunt etiam, ſi rem aliquam minor permutauerit, ita vt tali permutatione læſus ſit, quum diuiſio ſit quædam permutationis ſpecies, l. cum pater. §. euictis. ff. de leg. 2. quæ eſt conſideratio Baldi in ea l. 1. Et hoc eſt manifeſtum, ex permutatione minorem reſtituẽdum, vt poſt nodum fuſius a me declarabitur: qui interim velim nores, poſſe euerti eam Baldi doctrinam: qua
2 putauit, idem diſponendum in permutatione, quod in diuiſione: quia diuiſio
3 permutationis ſit ſpecies: fit enim de te mea permutatio, vt ego alienam aſſequar. qui verò communem diuidit hæreditatem, quod eſt proprium, cõſequitur. meum enim dicitur, ſi commune ſit, l. ſerui electione. ff. de leg. 1. Verùm præſtabit dicas, eam obiectionem non officere Bald. hoc modo. quòd enim habetur, tẽ communem meam eſſe, id intelligitur fictione, non autem veritate inſpecta, vt per Decium plenè in l. qui actionem habet. ff. de reg. iur. Sic quum nondum diuiſa hæreditate ignoretur, quæ nam ſit pars mea, quæ etiam ad conſocium pertinere debeat, verè id meum non eſt, vbi potiſsimum res indiuiſa eſt. qurae diuiſione facta, vbi portio mea certa eſt, tunc dicor ego rem meam aſſequutus, & conſenſiſſe, vt reliquum in conſortem transferatur, & ita alienaſſe, quod fuſius explicat Iaſon in titu. de act. ſub principio. Iam igitur intelligis, qua ratione diuiſio permutationis naturam imitetur: & verum eſſe, quod ſenſit Baldus, ſimile ſtatuendum in tranſactione & permutatione. Quòd autem ob permutationem reſtitui minor debeat, habes expreſſum textum in l. Titia. ff. de iure dot. vbi adfertur

fertur exemplum minoris: cui quum eſſet quarta pars hæreditatis cum fratribus communis, is eam quartam partem permutauit, & pro ea fundum accepit: ob quam permutationem, cùm ſe ex ea læſum aſſereret, fuit reſtitutus: ita vt etiã lex ibi velit, eius hæredes ex perſona ſua talem reſtitutionem aſſequi. Habes igitur, minorem poſſe reſtitui contra diuiſionem, quam cum fratribus habuit. inſuper & ſi ex permutatione, a ſe facta, læſum ſe aſſerat: & ita quandoque a Senatu Dolano iudicatum memoria teneo, a quo reſtitutus extitit minor, qui in fundi permutatione enormiter læſus fuerat, accepto alio longè minoris valoris & precij. quod ſi vltra dimidiam læderetur, tunc poſſet ita volens vti beneficio l. 2. C. de reſcind. vend. quæ extenditur ad contractum permutationis.

An reſtituto minore contra tranſactionem, ſit eodem iore reſtitutus aduerſarius ad veterem actionem, quæ ei competebat?

SVMMARIA.

1 *Reſtituto minore contra tranſactionem, etiã eius aduerſarium ad veterem actionem reſtituendum videri, & nu. 3. limitatur idem nu. 7. licet huic ſententiæ repugnet l. cum minor. ff. de minoribus, nu. 2.*

4 *Caſtrenſis explicatio allata ad d. l. cum minor ff. de minor. ab Auctore refutata, exploditur vna cum Angeli ad hanc ipſam l. cum minor, interpretatione num. 5.*

6 *Vera & perſpicua ad d. l. cum minor ff de minoribus, declaratio.*

CAPVT CCXIIII.

CVM autem præmiſerimus contra tranſactionem poſſe minorem reſtitui, commodè hoc loco adnectetur vnum, quod eſt in iure frequentiſsimum, & de quo plurimum hæſitatur a Scribentius: Verũ minore reſtituto, vt tranſactionem reſcindat, admittatur denuò aduerſarius ad veterem actionem, quæ prius ei competebat? Quòd autem antiqua actio
1 denuo transfundatur, habes l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact. in illis verbis: Tu quoque actionibus, quas pridem habuiſti, veteris ac tandem ſubnectirur caſus alius: Si ex minorum perſona in integrũ reſtitutio contra tranſactionem propter ætatis auxilium imploretur, tibi quoque agenti ex integro, vel replicatione contra exceptionem pacti, vel ſi peremptam eſſe conſtet priſtinam obligationem, ex inſtauratione negotij tributa tibi actione conſulendum eſt. Huic tamen deciſioni repugnat l. cum minor. ff. de mino. in qua diſponitur, cum minor aduerſus eum, cum quo tutelæ egit, reſtituitur, nõ
2 tamen ex eo contrarium tutelæ iudiciũ tutori reſtituendum eſt. Quas ll. ſic oppoſitas concordare volens Caſtrenſis, docuit in ea l. 1. mirum eſse non debere, ſi aduerſario reſtituatur actio, vbi a tranſactione per minorem diſceditur: quia cũ eam actionem per tranſactionem perdidiſset, nonne ſuadet ratio & mera æquitas, vt nolente minore tranſactionem nem obſeruare, ipſe iure ſuo vtatur? Solet
3 enim reſtitutio reddere, quod priùs læſio abſtulerat. In ea verò l. cum minor ibi non de coniunctis, ſed omnino ſeparatis ſpeciebus erat quæſtio, ita vt ad diuerſam ſpeciem non debuerit reſtitui: allegans ad id l. etiam. §. ex cauſa. ff. de mino. Cuius caſus eſt huiuſcemodi: Ex cauſa curationis condemnata pupilla, ad vnũ ſus vnum ſententiæ caput reſtitui deſiderabat, quia videbatur in cæteris litis ſpeciebus releuata fuiſse: actor ætate maior, qui tunc temporis ſententiæ acquiecuerat, proponebat litem ex integro reſtaurari debere. Modeſtinus tandem reſpondit. Si ſpecies, in qua pupilla reſtitui deſiderabat, cæteris ſpeciebus nõ cohæreret, nihil proponi, cur a tota ſententia recedi actor poſtulans ſit audiendus. E quo text. liquet, ſi per reſtitutionem vnum ſententiæ caput reſcindatur, cætera

tera

tera tamen, quę connexa non ſunt, firma manere: vt ex oppoſito ſenſerit Caſtrenſis, contrarium tutelæ iudicium non debuiſſe tutori reſtitui, etiam minore contra tutorem reſtituto, quia ibi fuiſſet inter eos de diuerſis & ſeparatis ſpeciebus controuerſia. Sed quam hæc eius declaratio ſit aliena a vero, doceo: qui primum exiſtimem, diuinatiuam eſſe: quia nulla fiat mentio in ea l. cum minor, an eſſent
4 connexæ aut ſeparatæ ſpecies: quinimò meum eſt iudicium, fieri ſecundum eam inductionem apertam & textui violentiā, qui potius ex tacito eiuſdem legis ſenſu cenſuero de connexis ibi tractari. Nam hoc certum eſt, contrariam tutelæ actionem hac præcipuè cauſa in tutoris fauorem introductam & adinuentam, vt ſi quas legitimas expenſas in adminiſtrandis bonis ſuſtinuerit, eas aſſequatur, vt eſt in l. 1. ff. de contra. iud. tut. Soletq; vna & eadem ſententia terminari directæ & contrariæ actionis iudicium. eſt enim in tutoris manu, pupillum ſeu minorem contra ſe agentem, excipiendo repellere & pro expenſis repetendis, inſiſtere: ita vt ſemper obeſſe prædictis videatur is §.
5 ex cauſa. quo fit, vt Ange. in ea l. 1. aliter hunc articulum enodarit, aſſerens, contrarium tutelæ iudicium tutori non reſtitui, etiā actione tutelæ reſtituta: quia cum per ſententiam fuiſſet condemnatus minor, fateatur neceſſum eſt, eam tutoris abſolutionem non alia ratione proceſſiſſe, niſi quod veriſimiliter ipſe amplam & abſolutam ſuæ tutelæ adminiſtrationem reddidiſſet, & expenſarum, quas ſuſtinuerat, fuiſſe habita ratio: vt meritò non debeat ei contraria tutelæ actio reddi. Sed & hunc eius intellectum probare non poſſum. Nam quantumuis admittas, tutorem præſentem liberatū manſiſſe, quia ex integro computum reddidiſſet: hoc tamen non efficit, quin tutori tutelæ actio cōtraria reſtitui debeat. In hoc quippe attendi debet minorem reſtitutum, vt denuo poſſit tutorem ad nouam ſuæ adminiſtrationis redditionē cogere. Quòd ſi eò negotium reducatur, quare non dabitur tutori contraria tutelæ actio, vt denuo per eam habeat, quod in rem pupilli impendit? vt iam intelligas, contrarium argumentum ſubuerſum. Et ideo in tam vario & confuſo opinionum anfractu conſiderabam dici poſſe, non reſtitui in ea l. cum minor, cōtrariam tutelæ actionem, quia iam apud ſe tutor habeat, quod ea actione aſſequi poſſet. Habere autem certum eſt: quia cum rationes ſuas reddiderit, & ea cauſa a minoris impetitione abſolutus fuerit, præſumitur expenſas, quas ſuſtinuerat,
6 deduxiſſe & compenſaſſe. Sic quamuis reſtituatur minor, & hūc ad nouam redditionem compellat: non tamen opus eſt tutori ea contraria actione, imò, incumbet præcipuè hoc minori, vt expendat, an tali redditione læſus ſit, & vtrum bene & aptè verſatus in omnibus tutor fuerit. Quæ (mea ſententia) vera eſt extricatio ad eam l. cum minor. maximè, quare ibi contraria tutelæ actio reſtitui non debeat. Quod autem præmiſſum eſt, minore reſtituto, eodem iure veterē actionem ad aduerſarium trāſmitti, hoc
7 tu ſanè ſecundum quoſdam debes intelligere, modo ſua reſtitutione volet vti minor, per l. ſi iudex circunuentro. ff. de minor. Quid enim? ſi adoleſcenti circunuento iudex fundum reſtitui iuſſerit precium q; emptori reddere, nolit tamen minor, pœnitentia poſtmodum ductus, reſtitutione ſua vti? tunc vtilem exceptionem aduerſus petentem precium, quaſi ex iudicati cauſa habere is poterit, cum liceat vnicuique, quæ pro ſe ſunt introducta, contemnere. Si enim in hoc lex minori accedat, vt ſi volet, poſſit non vti ſua ſententia, & id aduerſa pars impetraret, nonne eodem iure æquiſſimum erit, vt eius aduerſarius illæſus conſeruetur? Et ita cenſeo ad veterem actionem aduerſarium reſtitui, ſi ſua reſtitutione velit minor vti, non alias.

Vbi aduerſum venditionẽ minór reſtituitur, eſt ab eo reddendum precium, quod recepit.

S V M M A R I A:

1 *Reſtitutus in integrum vt damno affici non debet: ita nec lucrum in alterius præiudidicium ſentire.*

2 *Minor aduerſum venditionem reſtitutus, eatenus ad reſtitutionem precij tenetur, quatenus ex eo, quod percepit, locupletior factus eſſe agnoſcetur, de quo latius diſquiritur num. 4.*

3 *§ Reſtitutio, in l. quod ſi minor. ff. de minoribus, optimo ſenſu declaratur, examinata prius, ſolideq́; diſcuſſa Caſtrenſis ſententia.*

CAPVT CCXV.

EST & hoc in negotio vnum conſiderãdum, reſtituto minore debere ab eo reddi precium, quod is recepit, puta quia contra venditionem ab eo factam ſit reſtitutus. & hoc pro regula proponitur in l. 1. C. de reputa. quæ fiunt in iudi. quæ ita concipitur: Qui in integrum re-
1 ſtituitur, vt damno affici non debet, ita nec lucrum in alterius præiudicium ſentire: & ideo quicquid ad eum peruenerit, ab eo reſtitui debere lex iubet, vt eſt in ea l. 1. Eius autem regulæ ratio deſumitur ex effectu reſtitu. in integ. per quẽ reducuntur omnia ad ſtatum priſtinũ. è qua regula Caſtrenſis in ea l. 1. edocuit diſpoſitionem, quæ in alicuius fauorem introducta eſt, eſſe ſic interpretandam, vt cum iactura aliena lucrum aſſequi nõ debeat: quod aſſerit in reſtitutionis materia eſſe ſummo digito notandum, & obſeruandum. Quare ſi propter fundum venditum reſtitutionem minor aſſequatur, iubebit Prætor emptorem fundum cum fructibus reddere, precio a minore ſoluto: quod fuſius ſupra attigimus, vbi definitionem reſtitut. in integr. excuſſimus. Hæc tamen Caſtrenſis doctrina eget hac declaratione, minorem debere reſtituere, quod percepit, inquantum lo-
2 cupletior factus agnoſcitur, non aliàs. Nã ſi ei conſumpturo data eſſet pecunia, hãc reddere non teneretur, etiam reſtitutione ab eo obtenta, vt in l. quod ſi minor. §. reſtitutio. ff. de minor. in illis verbis: Niſi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret. Simile ſtatuitur in pecunia, quæ ei conſumpturo credita fuit: parcius tamen lex eſſe in venditione voluit, quia tunc ei æs alienum ſoluatur, & transferatur, quod ipſius non erat. Credere autem neceſſe non fuit, vt eſt in eo §. reſtitutio. Ex quo patet, non eſſe a minore, qui reſtitutionem eſt aſſequutus, precium reſtituendum, maximè in credito, & vbi ei conſumpturo data fuit pecunia: & tamen ſi ei conſumpturo res ſit vendita, debere precium reſtituere, vt eſt in illo verſic. parcius, cuius ratio mirè ad id facit. ſolui enim de neceſsitate precium debuit, quod in credito ſecus eſt, cum de ſe ſit voluntarium: Hæc Caſtrenſis. Ego verò ſum huius opinionis, vt vtroque caſu, tam in credito, quam venditione, nihil minor teneatur refundere, vbi ei conſumpturo res fuit tradita. Nã cum ſciret eum, qui ei vendidit, aut qui ab eo emit, conſumpturum, nonne eſt in dolo, aut ſaltem manifeſta culpa? Et hoc ſatis videtur denotare is §. reſtitutio. in illis verbis: Niſi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret. Tota vis nunc conſiſtit, quomodo aptè reſpondebitur ad eũ verſi. parcius. quia ſi quod de venditione dictum fuit, in eo non diſponeretur, maneret vana & ſuperflua talis declaratio, quæ eſt magna ad id dubitandi ratio: ſed putauerim illius verſi-
3 culi mentem ſic extricari debere, vt cum habeat, parcius in venditionẽ ſtatuendũ eſſe, id intelligi debeat, ſi talis putaſſet, minorem hac re bene vſurum: quo caſu lex magis ei adeſſet, quã in credito. ſed vbi vtroque vendidiſſet, aut credidiſſet minori conſumpturo, non eſſet ei

ſuc-

ſuccurrendũ, vt precium a minore conſequatur. Et ideo habes alio loco annotatum: Si ſoluatur minori pecunia, non vt perderet, & tamen eam poſtmodum amiſerit: ſi reſtitutus fuerit, ad precij reſtitutionem obligabitur. Poterit etiam is text. ſic declarari, vt primum in eo recenſeatur, minorem qui in fundo vendendo circunſcriptus fuit, ſi contra eam venditionem reſtituatur, debere fundum cũ fructibus reddere, & precium recipere, niſi ei data ſit pecunia: quam qui numerauit, ſciebat hunc deperditurum. & hoc eſt, quod denotant verba in ea lege adpoſita, Pecunia quæ conſumpturo creditur. Cæterum adijcit tex. Sed parcius eſt in venditione, cum æs alienum ſoluitur, quod facere neceſſum erat, credere autem nõ erat neceſſe. quorum verborũ interpretatio hæc eſt, plus rationis eſſe in venditione, quare debeat reſtitui precium, quam in credito: non quòd abneget tex. quin vtroque caſu, vbi numerãs ſciuit, minorem deperditurum pecuniã, non ſit precium refundendum a minore. qui intellectus deſumitur ex finalib. verbis tex: habet enim lex. Nam etſi origo contractus ita conſtiterit, vt ſit infirmanda: ſi tamen neceſſe fuit precium ſolui, non omnimodo emptor damno afficiendus fuit. Nota quæſo verba, ſi fuit neceſſe precium ſolui. Nam ſi minor emptorem numerare precium adegerit, quod ex natura contractus emptionis facere poterat: ſi is ſciret, minorem pecuniam male conſumpturum, non omnino damño afficietur, admiſſa tali neceſsitate: & ita intellectus Iureconſultus eo textu nõ abnuit, quin ſit vtroque caſu idem ſtatuendum, vbi pecunia perdituro data fuit: fatetur tamen plus rationis ineſſe vt in venditione potius, quam credito reſtituendum ſit precium, emptore coacto id numerare, ad quod ipſe adigebatur: vbi in credito nihil eſt a minore præſtandum, niſi vt a creditore pecuniam, quæ ei credita eſt, recipiat. Quare debuerat creditor, cum ab eo peteret minor pecuniam, vbi ſciret eſſe deperditurum, & malè conſumpturum, repellere, nec numerare, & ita dicere: Ego tibi crediturus non ſum, quia ſcio, te velle pecuniã talem in malos vſus impendere. Et ſi ita eum text. declarandum probaris, ceſſabit, quod iam in contrariam ſententiam præmiſimus, quæ irrita ac ſuperuacanea, & a mente Iuris aliena reijcietur Quòd ſi inſiſtere voles intellectui, qui ad eum text. paſsim & communiter adfertur, vt parcius eſſe in venditione, quam credito debeat: ego diſputationis gratia conſiderabam, non benè concludere eam tex. rationem, ideo parcius in venditione ſtatui, quia æs alienum ſoluere neceſſe fuerit, credere autem neceſſe non fuerit. nã nec fuit neceſſe, me rem a minore emere, qui ad hoc cogi non poteram: fuit enim in libera mea facultate ab initio vel emere, vel non emere. Et ſi allegaueris, legem eſſe referendam ad contractum perfectum & conſummatum, quo caſu cogendus ſit emptor ad precium numerandum: dico idem iuris eſſe in credito, ſi ita conuentum fuerit, quia promiſerit minor ei credere. Quare hæc me magis ſemper inducunt, declarari eum text. debere ſecundum eam, quam ſuprà attuli, interpretationem: quã tamen certatim penè omnes aliter intelligunt: qui os quid circunferre potuit, non bene concipio. Vt autem ſermo ad principale negotiũ redeat, An minore reſtituto aduerſum venditionem, ipſe precium quod eſt aſſequutus, reſtituere teneatur, quòd ad id obligetur, allegatur a Baldo in contrarium ſub ea l. ſi per impreſsionem. C. de his quæ vi metuſve cauſ. vbi ſi per impreſsionem quis aliquem metuens ſaltem in mediocri officio conſtitutum, rei ſuæ venditiooem fecerit, vult lex, quòd emptum fuerit, reddi, & nihiloſecius

4 pecuniam acceptam retineri, vt ibi non reſtituatur precium, etſi reſciſſa ſit venditio. Quam legem explanans Baldus, recenſet id vel hac ratione ibi introductum, quia illius officialis metu, & minis ad contrahendum inductus fuerat, qua cauſa ob delictum priuatur precio. Huic tamen ſolutioni refragatur l. 2. C. de reſcind. vend. vbi ſi quis coactus, &

per

lus, quòd certum ſit, priuilegiatum ſuo
2 non vti priuilegio aduerſus alium, cui ſimile ſit priuilegium, vt eſt in fina. ff. ex quib. cauſ. maio. quam difficultatem pro mouit Caſtrenſis in ea l. 1. qui tandem
3 refert, fiſcum & minorem nō iiſdem, ſed diuerſis & ſeparatis niti priuilegijs: aſſerens in hoc minorem priuilegiatum, vt læſus reſtituatur: quod in fiſco ſecus eſſe refert. Sed illud Lectorem admonendū
4 duxerim, verum eſſe, ſuccurri per reſtitutionem fiſco, læſo, & damnum paſſo. cuius rei teſtem habeo Guidonem præfata deciſ. 300. vbi affirmat, ita a Senatu Gratiano politano ſententiatum, potiſſimum in fauorem Chriſtianiſsimi Francorum Regis, aduerſum quendā Ludo. Pictauienſem. Eſt & ad id elegans Curtij conſil. 23. in ordine, in quo reſoluit, fiſcum debere reſtitui in integrum, ſi intra terminum, ſibi a lege vel iudice præſtitutum, non probauerit, quod erat ſuæ intentionis. & ita memini quandoque diſpoſitum & deciſum plenè in ſimili exemplo a grauiſsimo & incorrupto Senatu Dolano. Et ita habes fiſcum læſum reſtituendum.

Hoc paſſu diſcutitur, quomodo & quando priuilegiatus vtatur in alium priuilegiatum ſuo priuilegio?

SVMMARIA.

1 *Minore contra minorem agente, reſtitutionis beneficio iuuatur is, qui damnum paſſus aut deceptus eſt, ex diſtinctione Bar. nume. 2.*

3 *Minori quod decedit, acceſſiſſe videtur ei, qui cum eo contraxit.*

4 *Minor contra minorem priuilegio agere non poteſt, vbi ab vtroque de vitando damno contenditur.*

CAPVT CCXVIII.

QVare vt intelligas, quomodo reſolui ea obiectio debeat, neceſſarium eſt, funditus excutere quomodo ſit declarandum illud Iuris ſcomma, Priuilegiatum non poſſe ſuo vti priuilegio contra alium, qui etiam pari priuilegio nititur. Et vt hoc apertius habeas, te oportet confugere ad ſolennem & eleganrem tex. in l. verum. §. fina. ff. de mino. in quo quæritur, ſi minor aduerſus minorem deſiderarit ſe reſtitui, vtrum audiendus ſit? Scriptum eſt autem a Pomponio, reſtituendum nō eſſe. putauit tamen Vlpianus, Prætorem inſpicere debere, quis eorum captus ſit, aut ſi ambo decepti ſint. Verbi gratia: vbi minor pecuniam minori dedit, ſi ille eam perdiderit, ſecundum Pomponiū melior erit eius, qui accepit, cauſa: ita etiam ſi eam dilapidauerit, aut alias perdiderit. quaſi admittat textus, ſi duo eodem priuilegio nitantur, & in quo non
1 ſit diſcrepantia, qui de damno vitando prætēdit, præfertur alteri, ad lucrum inhianti. Et ita ſecundum eius tex. doctrinam, cum minor, qui reſtitutionem etiam contra fiſcum implorat, certat de vitando incommodo, & vt ſibi læſo ſubueniatur: fiſcus verò, vt cum minoris iactura lucretur, non inconcinnum videbitur, ſi minorem reſtituendum contra fiſcum dixeris. Quòd tamen minor aduerſus alium minorem, aut qui priuilegiatus ſit, non debeat reſtitui, Bartol. ſic conatur docere in eo §. item quæritur, ſequente vtens diſtinctione: Aut enim is, contra quem reſtitutio petitur, factus eſt locupletior, & tunc ſecundum ius commune obligatur lege tertia. ff. commod. atque ita fruſtra reſtitutio imploratur: Aut non eſt locupletior factus, & abnegabitur reſtitutio, quæ niſi læſo non conceditur. Probare tamen non poſſum, quòd is aſſerit, tentandam eſſe viam ordinariam, & quæ iuris ſit communis, aduerſa parte locupletiore facta, non poſſe reſtitutionem implorari, quia hoc medio fruſtratoria eſſet reſtitutio in inregrum: quam certum eſt, nunquam cōcedi, niſi minor læſus ſit, & eius aduerſarius locupletior factus. Hoc enim quod decedit minori, acceſſiſſe cenſetur ei, qui cum ipſo contraxit. Nec vera eſt eius doctrina, ſi de meo ſis factus locuple-

cupletior, eſſe ſemper actione ordinaria experiundum, non autem extraordinario Iuris remedio: quod ex præcedentibus habuiſti. Et quia minor poteſt eligere extraordinarium remedium, omiſſo ordinario, ſi hoc ſibi conſultius exiſtimauit: in propoſito vt habeas, quomodo qui priuilegiatus eſt, poſſit ſuo priuilegio in alium æquè priuilegiatum vti, primum fac hanc concluſionem: Priuilegiatus ob qualitatem aliquam, puta, quia minor ſit, non poteſt ſuo priuilegio vti aduerſus minorem alium, vbi ab vtroque de vitando damno contenditur. ad quod facit l. ſed & milites. ff. de excuſ. tut. in his verbis: Aequalitas enim honoris. vbi per Bart. hoc ſimili comprobatur exemplo: Scis, quòd ipſe ait, fiſcum hoc priuilegio frui, vt aduerſarius ei inſtrumenta edere teneatur, l. nec quiſquam. ff. de edē. quo priuilegio is contra fiſcum alium nō poteſt vti. Qua etiā occaſione motus Bal. cenſuit in cap. cum cauſam, ext. de iud. & l non eo minus. C. de procura. non procedere id, vbi contra minorem alium litigaretur. Facit ad hoc §. ſed & hac præſenti, in Authen. de ſanctiſ. Epiſ. vbi monaſterium habens priuilegium, vt ſubſtitutum a teſtatore vocatum ſecludat, nō tamen eo priuilegio vti contra aliud monaſterium ſubſtitutum poterit. Quo fit vt rectè ac verè animaduerſum ſit a Pōponio, ſub eo §. item quæritur, non eſſe ſemper indiſtinctè minorem reſtituendū: qui eo loco diſpoſuerit, attendi debere, an vterque pari priuilegio nitatur. quę conformitas deſumi poterit in exemplo, quod attingit Bal. in l. 2. C. de priuilegijs fiſci. vbi recitat, priuilegia Scholaſticis attributa, per Authenticam habita. C. ne filius pro patre, non competere ſcholaſtico, qui in alium agit ſcholaſticum, quia vtriuſque ſit idem priuilegium. Si igitur ſeparata eſſet qualitas, diuerſimode etiā in vtraque ſtatueretur, vt eſt in l. final. ff. ex quibus cauſis maior. vbi qui Reipublicæ cauſa abeſt, etiam contra aliū, qui eadem Reipublicæ cauſa ſe abſentauit, reſtituitur, quod ideo ibi diſponitur, quia talis priuilegiatus, qui ſe reſtitui implorat, de damno viando certat, alter verò vt lucrum aucupetur. Qui autem certat vt damnum euitet, nititur longè ſolidiori & efficaciori priuilegio, quam lucrum captans. Et vbi concurrunt duo diuerſæ ſpeciei priuilegia, præfertur illud, quod eſt efficacius. Præterea cum in vno maior & potior ratio agnoſcitur, æquum eſt, vt illi magis accedi debeat. Sic ex his elucidatum habes thema, a Caſtrenſi propoſitum, Vtrum aduerſus fiſcum poſſit minor reſtitui? Nam ſi a minore de vitando damno contendatur, fiſcus verò ad lucrum tendat, haud dubiè reſtituetur minor, quia ſunt ambo æquè priuilegiati: quod diuerſo caſu teſtatur Ancha. conſi. 37. vbi refert, ſi duo ſint immunitatis priuilegium aſſequuti, ne a ſuis creditoribus intra quinquennium moleſtari poſſint, vult, vt non ſit locus priuilegio vnius in alium, quia vterque de lucro contendat. Quid eſt igitur, quòd dubites iuxta præfata præſcriptum caſum reſoluere?

Docet qua via poſſit, qui minor eſt, a fiſco lædi, vt inde is reſtituatur.

SVMMARIA:

1 *Minor reb. ſuis ob non ſolutū tributū a fiſco minus ſolēniter, & iniuſto ſeu vili precio venditis, reſtitutionem in integ. impetrat ſi ex ea venditione ſe læſum euincat.*

2 *Minor, rem a fiſco venditam a ſuis maioribus & prædeceſſoribus proceſſiſſe prætendens, ſatis ſufficienti ad impetrandam reſtitutionem cauſa niti præſumitur, ex ſententia Baldi, qoam Auctor, paucis interiectis, probat, nu. 3.*

CAPVT CCXIX.

SED exquiret fortaſſe aliquis, quomodo conſiderari poterit minorem a fiſco lædi, vt contra fiſcū reſtitui debeat. Quod vt habeas, te id vnum ſcire oportet, tributa

buta quæ debet minor fiſco, cum ea nõ ſoluerit, minoris rem poſſe a fiſco vendi.
1 Tunc autem vigilare omnino debet fiſcus, vt ſolenniter, necnõ iuſto precio eã rem vendat, vt eſt in l. fundus qui Lucij Titij. ff. de reſcinden. vend. Nam quo iure pro collectarum & tributorum aſſecutione poſſunt minorum bona a fiſco diſtrahi ſeu vendi, eodem & pro exactione pœnæ, in quã incidit minor, quia tributum non ſoluerit, potiſsimum vbi talis pœna eſt contractui adiecta: ad quod facit l. creditor. ff. de act. empt. Si igitur ſolenniter & iuſto precio res minoris vẽdatur, & fide bona diſtrahatur, ac præceſſerit ſubhaſtatio, ſitque ea res plus offerenti tradita, cum primum de vero debito apparuiſſet: an num contra eam tã ſolennem venditionem, a fiſco de re minoris factam, debebit minor reſtitui, ſi ſe læſum tali venditione proponat: quia alleget, nõ fuiſſe iuſto precio venditam, & eſſe, qui pluris fuit eam empturus? Voluit autem Bald. in ea l. 1. C. ſi aduerſ. fiſcum, minorem reſtituendum: quẽ mouere ad eam reſtitutionem implorandã poſſit intereſſe affectionis, quia ea res vẽdita, a ſuis maioribus & anteceſſoribus proceſſerit: quæ eſt ſufficiens cauſa ad reſtitutionem in integrum concedendam,
2 vt eſt in l. ſi in emptionem. ff. de minoribus. Baldo tamen vtcunque aduerſatur iuris ſolennitas, quæ in tali actu obſeruata eſt, per quam cenſetur is actus factus irretractabilis: alias fruſtra tot ſolennitates deſiderarentur, vt eſt in l. 1. C. ſi propter publi. penſitat. Pugnat etiam vnum aliud, non conuenire illud exemplum affectionis caſui, de quo agitur. Nam cũ iuſto precio, ſubhaſtatione præcedente, & omnibus Iuris ſolennitatibus, ad id requiſitis, obſeruatis ea res vendita fuerit, præſumendum eſt, minorem, etiã ſi vẽditioni interfuiſſet, non fuiſſe alias empturum, ob eam iuſti precij conſideratio nem. Hæc duo tamen non ſubuertunt
3 Baldi opinionem, cui ego hæreo. non enim mihi probabilia videntur, quia etiã ſi iuſto precio concepta fuerit venditio, ſitq; ſolennitatibus requiſitis ſatisfactũ id tamen non efficit, quin intereſſe affectionis conſiderari debeat. Intereſt enim minoris, ne res ſua exeat è familia: ita vt iuſti precij conſideratio nihil ad negotium faciat. Simile feres iudicium, quod ad ſolennitates ſpectat. bene enim maior repelleretur, ne denuo ad venditionis retractationem admitteretur. ſed in minore ſecus ſtatuendum exiſtimo. Iam igitur habes, quo caſu à fiſco minoris res vendi poſſit, vt eſt, ſi tributum non ſoluerit. Intelligis denique, admitti ad reſtitutionem minorem, etiam ſi iuſto precio, &, obſeruatis Iuris ſolennitatibus vendita fuerit. Cæterùm quod diximus minori reſtitutionem dari re ſua etiam precio iuſto vendita, & cùm eſt ſolennitatibus iuris ſatisfactum ob intereſſe affectionis, debes ſcire, eum etiam ex oppoſito admitti, ceſſante tali intereſſe, puta ſi iniuſto precio, & minus ſolenniter ſit vendita, aut vbi fiſci colluſio acceſsiſſet, ita, vt minor fiſco ſoluere, quod debet, teneatur, vt eſt In l. ſina. C. ſi aduer. fiſcum. In quo te ponderare oportet ea verba, Modò iudex non obſeruatam fuiſſe haſtarum ſolennitatem animaduerterit. Quod ego non ſum aliter excuſſurus, quia ſit caſus alienus à materia reſtitutionis in integrum.

An fiſcus læſus poſſit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Fiſcus, inuentarium intra tempus à lege præſtitutum non conficiens, eoq; læſus, ad nouam inuentarij confectionem non admittitur, ex ſententia Guidonis Papæ: cui contradicitur nume. 2. & rurſus limitatur nu. 4.*

S CA-

CAPVT CCXX.

CVm autem attigerimus aduerſus fiſcum poſſe minorem reſtitui, videamus nũc, an fiſcus ſi læſus ſit, reſtõnẽ in integrũ poſsit impetrare? Formabitur aũt in eam rem ſequens exemplum: Si is inuentarium intra tempus à lege præſtitutum non confecerit, cùm pœnas Iuris incurrerit, vtrùm aduerſum tales pœnas poſſit reſtitui, & denuo ad nouam inuentarij confectionem admitti? Quam dubi-
1 tationem excitauit Guido Papæ q. 332. in qua aſſerit, non debere fiſcum reſtitui, & ita Senatus Grationopolitani ſententia determinatum per per l.j §. an bona ff. de iure fiſci. Facit ad id, fiſcum qui hæres eſt, ſi non confecerit inuentarium Falcidiam non detrahere, imò obligarũ hæreditarijs creditoribus manere, vt legata ex integro perſoluat, ita teſtatur Angelo in §. ſi. in Auth. de hære. & Fal. & in l. j. §. hæc ſtipulatio. ff. ſi cui plus quã per
2 leg. Falcid. Ego verò exiſtimauero fiſcũ, ſi læſus ſit, reſtituẽdum: quod apertè deſumitur ex notat. a Doct. in l. final. C. ex quib. cauſ. maior. vbi ſubuenitur Reipublicæ per in integrum reſtitutionem. Succurritur etiam vniuerſitati, villæ caſtro, vt ibi diffusè excuriunt. Scribentes: conſentientes ſimile in fiſco ſtatuẽdum, nec ab re. is enim depingitur Cęſaris ſeu Regis ſaccus, vt per Bar. in l. j. C. de iure fiſci, libro C. 10. & vt principi per reſtitutionem ſubuenitur, ſic eius fiſco: cui deniq; infinita competunt priuilegia, quæ priuatis perſonis nullo modo conceduntur, vt eſt in l. j. C. de vend. re. fiſc. lib. C. 10. Quòd autem reſtitui fiſcus debeat, habes textum expreſſum cum doctrina Bart. ibi, vbi fiſcus admittitur, vt intra quadriennium infringat ſententiã contra ſe latam, vbi is producere inſtrumentum omiſiſſet Quod autem attinet ad quæſtionis propoſitæ elucidationem vtrùm ſi inuentarium non confecerit, poſsit reſtitui? te ad huius intelligentiam conſiderare oportet, aliquando ad fiſcũ deferri bona, non vt hæreditaria, ſed
3 tanquã vacantia, & fiſco quæſita, vt ſunt plura de hoc exempla in l. j. in princ. ff. de iure fiſci. Et cum bona ita vacantia apprehendit fiſcus, non dicitur in hæreditate ſuccedere, l. 4. §. eadem conſtitutio. ff. de fideicommiſ. liberta. Et hoc caſu ſi inuentarium horum bonorum fiſcus nõ confecerit, non tenetur vltra vires hæreditarias, vt eſt in ea l. j. § an bona. & in l. non poſſunt. ff. de iur. fiſ. vnde meritò bene à Senatu Grationopolitano iudicatũ fuit, non eſſe reſtituendum fiſcũ quaſi dicere debeas neceſſaria reſtitutione eum nõ egere. Quandoque verò bona aſſumũtur vt hæreditas. puta fiſco hærede inſtituto: & cùm tũc ſuccedatur ab eo in ius vniuerſum defuncti, tenetur ad inuentarij confectionem: quam ſi omiſerit, incurrit pęnas a lege præſtitutas: & ideo opus eſt hoc capite reſtitutione in integrum, modò ad eum, vt fiſcum, talis hæreditas deuenerit, quòd ſi ei tanquam priuato obueniſſet, quia eſſet defuncto proximus, aut aliàs ab amico inſtitutus hęres: cùm tunc vt priuatus hæreditatem aſſequitur, vti debebit iure & lege priuati: & vt priuatus, ſaltem qui maior ætate eſt, non reſtitueretur, ita nec fiſcus. Quæ omnia te docebunt, quõ & quãdo fiſcus læſus reſtitui in integrum poſsit?

Vtrùm contra mutuum minor reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Minor vbi mutuum in rem ſuam verſum nõ eſſe probauerit, reſtitutionis auxilium ſolenniter poſtulare poteſt.*

2 *Minor ex contractu fæneratitio læſus, reſtituitur.*

3 *L. 1. C. ſi aduer. credit. explicatur, & Baldi ad hanc l. ſententia ſaluatur, nu. 4.*

CAPVT CCXXI.

EXquiramus denique, nunquid contra mutuum poſsit qui minor eſt, reſtitui? puta ſi mutuam pecuniam ab

ali-

aliquo acceperit. Qua in re audi, quid habeat l. ſecunda. C. ſi aduerſus cre dit. Si, vt allegas, minor annis pecuniam fœnori accepiſti, nec ea in rem tuam ver ſa eſt: aduerſus cautionem, per quam te eo nomine obligaſti, in integrum reſtitu tionis auxilium ſolenniter poſtulare po tes. Ceterùm in l. 1. eodem tit. habetur: Cùm & ipſe profitearis, cum Zenodora minore annis 25. cõtraxiſſe, nec potuiſſe doceri, ex eo contractu factam locuple-
2 tiorem, intelligis eam meritò in integrũ reſtitutam. Ex quibus deſumitur, ex mu tuo præſumi minorem læſum, niſi credi tor pecuniam in minoris vtilitatem ver ſam fuſſe probarit: & ita ob hãc læſionis præſumptionem, quæ fic ex mutuo reſul tat lex reſtituendũ minorẽ iubet: quod Doctores aſſerũt eſſe in cõtractu mutui ſpeciale, cùm aliàs nõ reſtituatur minor, niſi primùm de læſione docuerit, l. mi nor. C de reſt. in integ. facit l. nam & po ſtea. § ſi minor. ff. de iureiu. & tamẽ hoc caſu ſtatim in creditorem, vbi de mutuo apparet, transfertur onus probandi pecu niam verſam in minoris vtilitatẽ. Quòd tamen nulla ex eo depẽdeat ſpecialitas, elicitur ex l. prædiorum. C. de prædijs minor. vbi minori conceditur, vt rem, quam antè non alienauit, ipſe vendicet, niſi quatenus recepiſſe probetur: ita vt pleno iure lex id probationis onus in cre ditorem transfundat. ſi mero iure, non igitur id fiat ſpeciali aliquo priuilegio. Cuius neruum declarãs Bartol. conſide rauit pleraque, quæ ad præſentis thema tis extricationẽ haud ſunt inelegantia, immo omnino accommoda: primùm præmittens, vnicuique id incumbere, vt quod eſt ſuæ intentionis fundamentum probare teneatur, ſiue reum, ſiue actorẽ effinxeris, vt eſt in l. ſi minorem. C. de in integrum reſtitut. & in l. 2. ff. de pro batio. quod teſtatur conferre ad declara tionem eius l. prædiorum, vbi rem ſuam repetit maior, quia rite alienata non fue rit: allegans, contractum nullum eſſe ip ſo iure. Ceterùm ſi reus excipiens. cùm rem penes ſe habeat, proponat, precium in minoris vtilitatem verſum, & ita lo cupletiorem effectum minorem, cùm is ſit ſuæ intẽtionis ſeu exceptionis neruus ad eius facti probationem obligabitur. Si verò rem ſuam minor per reſtitutio nem in integrũ volet aſſequi, aut ſi aliàs reſtitui petierit, ſi ſe læſum in eo quod vendidit, dicat, quia ſibi eam rem vende re non expediebat: aduerſa verò pars re tinere rem pro precio à ſe minori dato volet: debebit probare aduerſarius mi norem locupletiorem factum: ſatque vi debitur ſi minor ſe in eo quod vendidit, læſum docuerit, vt eſt in l. 1. § 1. & 2. ff. de minor. & l. ſi res. §. 1. ff. de iure doũ Quòd ſi minor ſe ad id reſtitui petierit, quia is precium perdiderit, tunc proba bit ſe precium amiſiſſe. eò enim tendit ſcopus ſui propoſiti. ad quod habes l. nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiur. & l. minorib. C. de in integrum reſtitu tione. qui poſtremus caſus ſecundum Bartolũ fallit in fœneratore, & vſuratio: & ideo ſi eſſet ſimpliciter & abſque fœ nore minori mutuatum, nõ procederet ea lex 1. C. ſi aduerſ. credit. Hæc Barto lus: cuius ſententiam ſub eadem l. 1. ſe quutus eſt Angelus. Hactenus illi. qui bus etſi nemo contradicat, credo tamen veros non eſſe: qui putauerim, omnibus caſibus, quos retulerunt, ſemper minorẽ aliqua grauari probatione. Quod enim ad prius exemplum attinet, de nulla alie natione, & quæ fit ſine iudicis decreto, nónne hoc minori probare incumbit, ſe eius rei, de qua agitur, dominum fuiſſe? quod ſatis in ea l. prædiorum, diſponitur in is verbis: Dominium tibi prele quẽti. Cæterùm quod ad ſecundum caput ſpe ctat, cùm minor ſe læſum aſſerit, quia vẽ diderit rem, quam ſibi expediret non vẽ didiſſe, nonne requiritur, vt primum ip ſe læſionem probet, etiam ſi eius pars ad uerſa hunc locupletiorem effectum ex ceperit? Te tamen hæc auocare non de bebunt ab illa Bartoli declaratione, quæ communior & receptior eſt. hoc enim, quòd minor probare ſe læſum adſtrin gatur, planè coadiuuat Bartoli ſententiã, à quo ea qualitas abnegata non ſit: ſed hoc capite de læſione ſat conſtare dici-

tur, vbi mutuum ſub fœnore & vſuris
conceptum eſt, ita vt non exigatur alia
læſionis probatio: quod eſt in odium fœ
nerãtium, & eorum, qui vſuras exercẽt,
Quod autem primum fuit penſatum, mi
norem ad dominij probationem adſtrin
gi per eam l. prædiorum, ego arbitror, id
omnino falſum eſſe, cùm qui à minore
rem emit, non poſsit ipſi dominij quæ-
ſtionem obijcere, per vulgatam iuris re-
gulam, quæ hoc habet: Non poſſe à me
dominij quæſtionem ei refricari, à quo
rem ſubnactus, vt in l. ſi quis conductio-
nis. C. locati. & verba, Dominium tibi
perſequenti, in ea l. appoſita, non inducũt
aut operantur, vt ſit opus dominij proba
tione, cùm ſint ſimpliciter narrata.

Quod tamen habet paſsim crebrior in
tellectus, creditori incumbere, vt probet
verſam in minoris vtilitatem pecuniam,
& eſſe ſpecialitatem hanc mutui, nõ a-
gnoſco, quòd hoc caſu aliqua immineat
ſpecialitas ad quod moueor per eam l. j.
C. ſi aduer. credit. quæ habet: Cùm & ip
ſe profitearis, te cum Zenodora minore
annis 25. contraxiſſe. pondera, quæſo, ea
verba contraxiſſe: quæ nonne ad quem-
uis contractum referri poſſunt, ita vt pro
bationis onus ex quouis cõtractu ad cre
ditorem, qui cum minore contraxit, trãſ
fundatur? Scio tamen, ſequiorem Docto
rum declarationem ad eum textum eſſe
vt debeat intelligi, cùm de credito agi-
tur, quod in numerata pecunia conſiſtit.
& ideo is textus vtitur his terminis, ſi
pecunia. Sed quàm falſa ſit ea commu-
nis declaratio, ac quàm ab eius textus ne
xu malè ſe extricet, ſequior Doctorum
turmę, ſic doceo: qui exiſtimem, defendi
3 poſſe, ea verba, De pecunia, eſſe referen-
da ad emptionis contractum, aut ſolutio
nem minori factam, ſi is ſe perdidiſſe pe
cuniam proponeret, non autem vt de ne
ceſsitate motuo applicari ea verba debe
rent. Verius tamẽ eſt, de mutuo eſſe in-
telligendum, ob naturam tituli, ſub quo
eſt ea lex prima ſita: in qua Rubrica prin
cipaliter diſſeritur, an contra mutuum
poſsit minor reſtitutionem in integrum
aſſequi. Ad hæc Baldus ſub eadem l. j. ex
citat difficultatem, quam ita proponit:
Minor pecuniam mutuam accipiendo,
eius pecuniæ effectus eſt dñs. cùm ergo
ſemel dñm ſit nactus, nõne præſumptio
eſt, vt ſemper in eo continuatum præſu-
matur? l. ſiue poſsidetis. C. de probatio:
quæ dominij ſic continuati præſumptio
hoc inducere & operari debet, vt præſu
mendum etiam ſit, extare pecuniam, &
eum locupletiorem effectum. Qui tan-
dem eum reſoluens obicem, aſſerit talẽ
dominij continuationem ſatis efficaci- 2
ter tolli & ſubduci ex eo, quod inficietur
minor pecuniam extare. Et hæc in credi
toris odium. Sed ego hanc eius ſolutio-
nẽ confutari poſſe crediderim, quia ve-
rum eſſe cenſeam, minorem qui ſe petit
reſtitui, haud abnegare abſolutè pecu-
niam non extare: ſed is ſe ex contractu
fœneratio læſum proponit. Nam ſi de-
perditam ſimpliciter aſſereret, hoc eius
probationi incumberet. Mihi tamen in
ſumma placet Baldi declaratio, vt ſatis
dicatur dominij continuatio abnegata,
vbi aſſerit minor. pecuniam non extare.
ad quod conducit l. 2. C. ſi adue. credit.
4 ibi. Nec ea pecunia in rem tuam verſa
eſt. Si enim verſa non ſit, amiſſa pręſumi
tur, aut malè aliàs conſumpta: quia ſi pe-
nes ipſum extare fateretur, etiamſi in rẽ
aliquam non eſſet impenſa, præſumere-
tur nihilo ſecius ſemper factus locuple-
tior. Ex prędictis ergo poteris efficacem
hãc tibi pręſcribere concluſionẽ. Ex fęne
ratitio cõtractu reſtituendum minorem:
à quo pro aſſequenda reſtitutione nihil
aliud eſt allegandum, q̃ quòd ſub fœno-
re mutuã pecuniã acceperit: in quo pluri
mum ei accedit fœneratitius cõtractus.

Forma probationis creditori incumbens, vt minorem locupletiorem effectũ doceat.

SVMMARIA.

1 *Creditor vt mutuum in minoris vtilitatem conuerſum eſſe doceat, firmiſſimis demonſtrationibus, non nudis coniecturis indigere cen-*

gere cenſetur contra ſententiam Decij, Butrigarij, & aliorum.

2 *Cum minore qui contrahit minoris conditionem non ignorare præſumitur.*

3 *Creditor allegans ſe filijfamilias, qui cùm cõtraxit, ſtatum ignoraſſe, repellitur.*

CAPVT CCXXII.

QVomodo autem ſit à creditore probandum, minorem eſſe factũ locupletiorem? Primùm à quibuſdam eſt exiſtimatũ,
1 debere neceſſariò probationem concludere, puta verſam eſſe pecuniam in emptionem frumenti, aut prędiorum. Butrigarius verò ſat eſſe credidit, ſi id coniecturis manifeſtetur, puta ſi minor prius, quàm mutuum contraxiſſet, egenus foret, vt ei eſſet opus pecunia. quam opinionem ſcribit is communem & ſequiorem eſſe: à quo etiam exiſtimatum eſt. quod de minore habetur, eſſe ad Eccleſiæ adminiſtratorem referendum, vbi is Eccleſiæ nomine mutuum accepit. Et cùm dicitur, verſam in minoris vtilitatẽ pecuniam, exprimenda eſt cauſa, in quã verſa ſit, vt eſt in domus refectione, in curando minoris iugere, & ſimilibus alijs caſibus: quæ omnes coniecturę, ſimul coadunatæ, plenam inducunt probationem, vt iudicetur pecunia in minoris vtilitatem verſa, argument. l. final. § & ſi præfatam. C. de iur. deliber. quem ſequitur Salic. in Authentic. hoc ius porrectũ. C. de ſacroſact. Eccleſ. Quorum ſententiam ſectatur Decius in l. ciuitas ff. ſi certpetatur. vbi voluit, coniecturalem hoc exemplo probationem ſufficere, argument. l fina § j. & l. j. §. non autem. ff. de extraor. crimin. vt dicat, ita hoc capite priuilegiatæ perſonæ, ac non priuilegiatæ accedi. Cuius ſententiam probare nõ poſſum, qui putem, hæc duo maximè inter ſe diſcrepare, ſic eſſe fauendum non priuilegiato, vt ei qui priuilegiatus eſt: imò accedendum potius ei, qui ſpeciali priuilegio nititur: aliàs non plus faueretur minori quàm maiori: & tamen certũ eſt, magis ei à lege deferri. Mouetur etiam lex, vt ita in maiore diſponat: quia is non tam facilè ac minor deludatur, vt penes quę ſit iudicium prouectius: imò contra ipſorum ſententenentiam eſt expreſſum Angeli conſilium, conſil. 148. in
1 ordine, vbi apertiſsimè & indubitanter reſoluit, numerationem pecuniæ debere à creditore probari, ac quòd verè in minoris vtilitatem ſit verſa: & non ſatis eſſet, ſi minorem ſemper prius in rerum ſuarum adminiſtratione diligentiſsimè verſatum probet, cum etiam tali coniecturæ obſiſtat minoris ætas, ita vt ob eius fragilitatem malè vſus iudicetur pecunia mutuò accepta: qui tamẽ eodem fatetur conſilio, ſi euidentiſsimę eſſent in eam rem coniecturæ, & indubitata iudicia, tunc his debere concitari iudicem, & talem probationem admittere. Sic habes verè & concludenter à creditore probandum, verſam pecuniam in minoris vtilitatem, nec id præſumptionibus liquidãdum, niſi indubitata eſſent indicia, & (vt præmiſi) inconuincibiles coniecturæ. Nec ab re id probandi onus in creditorem transfunditur. eſt enim quod his plurimum adſcribatur: qui cum non ignorarent, tales minores eſſe, ſub fœnore tamen eis mutuarint, quibus cum longè admodum conſultius 1
fuiſſet actum ſi planè mutuum abnegaſſent: Quę ratio me magis trahit in Angeli ſententiam, aduerſum Decij, Butrigarij, & Saliceti opinionem. quam ego vix poſſe optimè defendi agnoſco, niſi tu eam ad indubitatas præſumptiones (vt præmiſimus) retuleris. Cæterũ ex ea poſtrema conſideratione ſatis eiicitur
2 eum qui cum minore contraxit, veriſimiliter eius conditionem non ignoraſſe, ad qđ facit l. qui cũ alio cõtrahit. ff. de reg. iur. vbi diſponitur: Qui cum alio contrahit, vel eſt vel debet eſſe non ignarus cõditionis eius, cum quo contrahit, quod maximè minori adaptatur, vt per gloſſ. in l. ſi Titius, ſub verbo, ętatis ſuæ. ff. de ſideiuſſ. vbi qui cum alio mercatus eſt, præſumitur eum noſſe, cum quo eſt mercatus. ad quod facit l. in ciuile. C. de furtis. Hæc autem declaratio mirè conducit, vt tibi manifeſtum fiat, repellen-

dum creditorem, qui allegat ſe ignoraſſe
3 conditionem filijfamilias, cum quo is cõ
traxit. hanc enim ſciſſe debuit, vt eſt in l.
pen. ff. ad Mace. quod etiam Cum. conſ.
26. putauit de quouis foreſi & extraneo
intelligẽdum, motus ad id, quia l. qui cũ
alio, generaliter & indiſtinctè procedat:
cui ego in eo hæreo, vel hac ratione, quia
cùm is extraneus ſit, debuerat ea cauſa
maiore diligentia & inueſtigatione ſuũ
tractare negotium, & ſibi cautius ac con
ſultius proſpicere. Vides igitur non ſuffi
cere, vt cõiecturis probetur, verſam in mi
noris vtilitatem pecuniam, ſed eſſe id ef
ficaciter & ex integro probandum.

Si minor, qui Legum Doctor eſt, in minore tamen ætate conſtitutus, aliquam exceptionem in lite, quam putauerat proponere, omiſerit, an num reſtituendus erit?

SVMMARIA.

1 *Minorem, publicis ſuffragijs in certa aliqua*
arte idoneum & induſtrium approbatũ,
in ea verò, quam profitetur, lapſum reſti
tutionis beneficium obtinere non debere
ſtatuitur, & nu. 3. non obſtantibus, quæ
in oppoſitum adferuntur nu. 2.
4 *Minor, qui publicè induſtrioſus eſt approba*
tus, iam non amplius minor, ſed maior re
putandus eſt.
5 *Minor, qui Legum Doctor eſt, exceptionem*
aliquam in lite, quæ iuris eſt, omittens, re
reſtitutionem non impetrat: ſecus ſi de fa
cto dependeat exceptio.

CAPVT CCXXIII.

SVbnecti his poterit articulus
alius: Si minor annis, qui Le-
gũ Doctor eſt, in cauſa quam
contra tertium moueat, pro-
ponere exceptionẽ omiſerit, cuius tñ al-
legatio eſſet omnino neceſſariã, nonne
poterit aduerſum eã prætermiſsionẽ re-
ſtitutionem impetrare? Opinatũ eſt autẽ
à quibuſdam, abnegãdam: quia cùm ap-
probatus fuerit, nec ad Doctorem inſu-
1 lam aſpirarit, niſi rigoroſo præcedẽte exa
mine, nõ debuit ipſe tam ſupinè & igna
uiter eam exceptionem prætermittere.
Solet enim hoc incumbere eorum offi-
cio, qui de reſtitutione cognoſcunt, an,
qui ſe minorem annis læſum proponit,
prius diligens paterfamilias extiterit, pu
blicisque interfuerit actibus: quod ea ra
tione diſquiritur, vt lapſum per ætatem 1
non fuiſſe iudicari debeat, vt eſt in l. j. C.
vbi & apud quos. Nam cùm is ſe Docto
ctorem nominet, & talem eſſe profitea-
tur, nonne reſtitutionem implorando, ac
cuſaret propriam culpam & negligentiã?
quod tamen lex non tolerandum pro-
bat, argumen. l. 2. §. initium. ff. de origi.
iuris. Solet enim in his profeſsio & deſi-
derium diſcrepare, vt in l profeſsio. C. de
excuſ. mune. lib. 10. Codic. Et hoc etiam
Doctores crediderunt extendendum ad
mercatorem, deſcriptum in matricula
mercatorum, ſi hunc in ſuum cœtum
& collegium exceperint, ac idoneũ pro-
barint, ita vt ſi in eo, quod ad mercimo-
nia ſpectat, defecerit, ſubueniri ei non de
beat. Qui enim in publicis diligenter
verſatur negotijs, bene ſuæ rei incubuiſ-
ſe præſumitur, & optimè ſua admini-
ſtraſſe. Poſſunt etiam prædicta referri
ad tabellionem, à quo ſit in ſua arte pec
catum. Bald. verò ſub eadem l. 1. qui &
2 aduerſ. quos, exiſtimauit talem induſtrio
ſum minorem, & ita approbatum, reſti-
tuendum eſſe, per l. minorib. C. de in in-
tegrum reſtit. vbi minori læſo lex adeſt:
putans hoc ſolum ſpectari debere, an cũ
ipſo aliquid geſtum ſit circunſcripto iu-
dicio approbationis. Sunt autem, qui hoc
dubium extricantes ſenſerint, exemplũ
illud referendum, vbi de læſione ſimpli-
citer conſtaret. tunc enim poſſet ſecun-
dum eos ſuppletiuum ſacramentum de
ferri, per l. in bonæ fidei. C. de reb. cre-
di. a qua delatione ceſſaretur ob talem
præſumptam in minore doctrinam.

Crediderũt & alij, id eſſe ad mutuum
reſe-

referendum, in quo minor læſus præſu-
mitur, niſi oppoſitum a creditore probe
tur: quæ præſumptio ſecundum eos tolli
tur, & planę eliditur, ubi is minor indu-
ſtrioſus eſſet. Bartolus uero credidit, ſpe-
ctari debere, an hic Doctor neceſſario in
alterius pręmortui locum aſſumptus fue
rit, quia alter non reperiretur, ubi tamen
induſtrioſum aſſequi tunc expediret. Nã
ſecundum eum, cùm tunc nõ dicatur ue
re ob eam præcedentem neceſsitatem ap
probatus, fatebere, ut ei per reſtitutionẽ
3 ſuccurratur. Ego uero, reiectis his omni-
bus ſolutionib. ſum huius iudicij, ut mi-
nor læſus, ſi Legũ Doctor ſit, non debeat
reſtitui, modo publico examine approba
tus fuerit, & in ea arte quam profitetur,
peccauerit: quod apertiſsime probatur
in illa l. j. qui & aduerſus quos, ibi: Acti-
buſque publicis induſtriũ ſe eſſe docue-
rit: ut eum propter ætatem lapſum ueri-
ſimile non ſit: in quo demum adijcitur:
Verum ſi cauſa cognita circunuenrus de
prehendatur, propter hoc ſolùm uelut
præſcriptione à ſolito auxilio remoueri
non debet, ſcilicet quòd urgentibus pa-
triæ neceſsitatibus Decurio minor annis
ſit creatus. Ex quibus uerbis ſatis deſu-
mitur, ſi neceſsitate quadam in Decu-
rionatum aſſumptus fuerit, non cenſeri
ex integro approbatum: quaſi ex oppo-
ſito deſignet text. vbi is planè purè & li-
berè approbatus eſſet, & citra omnẽ ne-
ceſsitatem, non eſſe ei ſubueniendum:
quæ eſt ad eum textum vera & pura de-
claratio: per cuius textus finalem rationẽ
comprobatur etiam hæc ſententia: Solet
enim minor qui publicè induſtrioſus ap
4 probatus eſt, non minor, ſed maior repu
tari. Quæ cũ ſic ſe habeant, poterit haud
abſurdè dici, non eſſe à creditore probã
dum, pecuniam in minoris vtilitatẽ ver-
ſam, vbi potiſsimũ minor tempore, quo
ei ſolutum fuit, publico fungeretur offi-
cio, & illud exerceret: quaſi ex ea indu-
ſtria præſumatur res in eius vtilitatem
verſa. ad quod facit ſecundum Angelum
lex fina. C. ad Maced. in qua diſponitur,
ſi mutuam pecuniam filiusfamilias acce
perit, ſiue id mandante patre, ſiue eo non
conſentiente, nec ratum habente contra
ctum tamen ſubſiſtere: quaſi deſignet
lex, non eſſe tali filiofamiliàs militi ſuc-
currendum, quia idoneus præſumatur, &
qui aliàs in numerũ militũ admiſſus non
fuiſſet, niſi approbatione præcedente.
Cui opinioni ego hæreo, & Angelum in
eo ſequor. qui tamen velim a te vnũ obi
ter notari, non videri mihi ad hanc rem
facere illam l. finalem, nec per eam An-
geli ſententiam coadiuuari: in qua pri-
mum lex præmittit, filiusfamilias mili-
tem ex mutuo obligari, ſi pater ratum
poſtmodum habuerit. Cæterùm adfer-
tur caſu de filiofamiliàs milite, qui pecu
niam creditam acceperat: in quo diſpo-
nitur, etſi ſine mandato vel conſenſu,
vel voluntate ſeu ratihabitione patris
id egerit, debere contractum ſtare, nul-
la differentia, ob quam cauſam pecuniæ
creditæ, vel vbi conſumptæ ſint, intro-
ducenda. in pluribus enim Iuris articu
lis filijſfamilias milites non abſimiles cẽ-
ſentur hominibus, qui ſui iuris ſunt: &
ex præſumptione non creditur miles in
quidquam aliud pecuniam accipere, aut
expendere, niſi in caſtrenſes cauſas. Hęc
textus: cuius mentem ſatis dijudicare po
tes non eò declinare, quòd hic miles ido
neus cenſeatur, ſed quod ad caſtrenſem
cauſam attinet, ſui ſit iuris, in qua is repu
tatur paterfamiliàs, vt in l. 2. ff. ad Mace-
don. nec iniuria. is enim tale peculium
labore proprio quæſiuit. Habes igitur cõ
cluſionem inconcuſſam, non eſſe reſti-
tuendum minorem, ſi in aliqua arte ap-
probatus fuerit, in qua ſit ab eo peccatum
vbi potiſsimum id errorem iuris inſpi-
5 ceret, quale eſt thema præmiſſum de ex
ceptione iuris omiſſa. Quòd ſi eſſet ex-
ceptio a facto dependens, puta ſolutio-
nis: pacti de non petendo, aut conſimi-
lis alia, tunc ego aliter ſtatuendum cen
ſerem, ſi id ignorantia ductus egiſ-
ſet: vt ego ſuprà in exemplo
ignorantiæ diffuſiſsimè
attigi.

Vtrum à filijs ſeu libertis poſſit contra parentes & patronos peti reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Filiis aduerſus parentes, & libertis contra patronos, reſtitutionem nõ competere au ctoritate l. fin C. qui & aduerſ. quos probatur. cui refragatur l. ſi ſuperſtite. C. de dolo, iuncta l. non debet. ff. eod. tit. num. 2.*

3 *Filia per nouationem et acceptilationem à patre factam, grauiter leſo temperata actione in factum contra patrem conſuli fas eſt & num 5.*

4 *Filius qua verecundia quáue moderatione actionem in factum contra patrem proponere debeat?*

6 *Reſtitutio filio contra patrem decernitur, non vt per eam factũ patris impugnetur, ſed quo iudicis euertatur ſententia, ſecũdum Bartolum; cuius opinio prolixus diſcutitur nu. 7. & reiteratur num. 10.*

8 *Vera ad l. ſi cùm pater C. ſi aduer. rem iud. declaratio adfertur.*

9 *Declaratur etiam l. 2. C. ſi aduer. donat. ſenſu perſpicuo.*

CAPVT CCXXIIII.

HIs ſubiungetur caſus alius, An liberti & filij cõtra patronos aut parentes reſtitutionem poſſint aſſequi? Quæ difficultas excitatur à Doctoribus in l. fi. C. qui aduerſus quos. cuius legis verba hæc ſunt: Cùm apud veteres dubitabatur, an liberi parentes ſuos, vel liberti patronos in querimoniã deducere poſſent, quaſi non rite in eos verſatos: à quibuſdam exiſtimatum eſt, nullam eſſe contra huiuſcemodi perſonas in integr. reſtitutionem, pondere naturali vel patronali reuerẽtia tali petulantiæ refragante, niſi vel ex magna cauſa, vel aduerſus turpem eorũ perſonam. Alij autem perſonarum quidem vel cauſæ diſtinctionem reſpuendam eſſe cenſuerunt, tunc tantummodo reſtitutionẽ dandam eſſe putantes, cùm minor ſua ſimplicitate ſe deceptũ, non dolo patris vel patroni circumſcriptũ eſſe dicat. Sed vt maneat in omnibus honor parentib. & patrono, vel patronæ illibatus atq; intactus, ſancimus, nullo modo, neq; aduerſus parentes vtriuſq; ſexus, neq; contra patronũ vel patronã, dandam reſtitutionẽ. Nã perſonarũ reuerentia oẽm eis excludit reſtitutionẽ, cùm proculdubio ſit etiã ipſas perſonas cauere debere, ne quid ſuæ cõtrariũ opinioni exiſtat. Quæ lex tã hoc in negotio aperta eſt, vt alia
1 interpretatione non egeat: ex qua habes filijs aduerſus parentes, & libertis, contra patronos reſtitutionem non cõpetere. Sed huic concluſioni fertur obſiſtere l. ſi
2 ſuperſtite. C. de dol. iunc. l. non debet. ff. eo. tit. vbi filio, grauiter læſo, per nouationẽ & acceptilationem, quã pater fecit ſuccurritur, non per actionẽ de dolo, ob paternam verecundiã, ſed in factũ actione: quæ in factũ actio eſt ſubſidiaria, & quæ iudicis imploratur officio. Quòd ſi ea actione in factũ filio ſubueniatur, perinde erit, ac ſi is reſtitueretur. Quã difficultatem enodans Bar. in ea l. fi. aſſerit, eũ text. loqui de reſtõne, quæ iure actionis fit, non autẽ ea quæ à iudicis reſultat & dependet officio. Cuius hac in re declarationẽ ego bene concipere nequeo, qui putem falſum eſſe, & à terminis iuris alienum, reſtitutionem via actionis cõpetere, quia actio ſit ordinaria, reſtitutio verò extraordinaria: vt ſi ei hærere intellectur, planè confunderentur duo hi
3 termini actionis & reſtitutionis in integrum: etſi nõ abnegem, poſſe hoc caſu filio actione in factum in patrem conſuli. Sed hoc ita intelligẽdum eſt, vt ea actio in factum ſit tẽperata, & bonæ fidei mentio fiat, ne ex dolo ſuo lucretur. Poterit
4 igitur filius obtenta primùm venia patrẽ cõuenire: hoc narrato, quòd immodicè læſus ſit, vt ex eo ſibi ſuccurri poſtulet: Non erit tamen mentio aliqua adhibenda, quòd cum eo doloſè verſatus pater fuerit: ſed qui potius dicat, non admittere æquitatẽ, vt pater in eius iacturam locupletior fiat. Nam ſecundum hos terminos proponenda eſt in factũ actio, & hoc modo declarãdæ ſũt illæ duę leges, quas in oppoſitum prius attulimus. Replicabis fortaſſe: Si contra patrẽ via ordinaria

filio ſubueniatur, quare non etiã extra-
ordinaria: nam quòd ordinaria ſit, patet
per eã actionem in factum ſic competẽ-
tem. Ad quod ego reſpondeo, nõ proce-
dere id argumentum ſic cõceptum: per-
mittitur mihi vnũ ordinaria lege, ergo
etiã extraordinario remedio idest con-
cedendum. ſunt enim hæc diuerſiſsima,
& è quibus ſeparati effectus reſultant.
5 Quinimò parum aut nihil diſcrepat eius
actionis in factum effectus à propoſitio-
ne reſtitutionis in integrum. Solet enim
talis actio moderatis verbis à filio propo
ni, & quibus is erga patrẽ vti debet. quod
deſumitur ex ea l. non debet. ff. de dol.
vbi habet textus, de dolo actionem ple-
beio aduerſus conſularem receptæ aucto
ritatis, vel luxurioſo atque prodigo, aut
aliàs vili contra hominem vitæ emenda
tioris non dari, ſed in factũ verbis tem-
perandã eſſe actionem, ita vt bonæ fidei
fiat mentio, ne is ex ſuo dolo lucretur.
Quo textu planè intelligis, quõ talis in
factũ actio ſit proponenda, & q̃ parũ aut
modicè ab effectu, qui ex reſtitutione in
integrum dependet, differat. Suppetit &
& alia dubitãdi ratio, quod aduerſus pa
trem competat filio reſtitutio in inte-
grũ. hoc enim docere videtur l. cũ pater.
C. ſi adue. rẽ iud. vbi dr̃. Si, cũ pater tuus
te in ſua poteſtate eſſe, nec valere à ſe e-
mancipationẽ factã proponeret, Procõſul
cauſam cognoſcẽs, te eius poteſtati ſubie
ctum pronunciauerit: cùm contra eã ſen
tentiam in integrum reſtitui poſtules, is
qui prouinciã regit, in impartiẽda cogni
tione ſuas partes ſecundum leges exhi-
bit. Quo textu quid manifeſtius, etiã ad-
uerſum patrẽ poſſe filium reſtitui? Quã
legem declarantes Doctores, tutãtur eã
in cauſa ſtatus loqui: quæ cùm ſit fauora
bilibus, ſenſiunt fuiſſe iure optimo filio
fauendũ. Sed hæc eorum ſolutio confun
di videtur per illam l. fi. C. qui & adue.
quos. cùm eius ratio ſit generalis, & qui-
buſuis caſibus adaptabilis. Et hac cauſa
exiſtimatum eſt à Bartolo, decerni ad-
uerſus patrem reſtitutionem, non vt per
eam factum ipſius impugnetur, ſed quo
6 iudicis euertãtur ſententia. Qui intelle-
lectus prima manu deprehẽditur ex ver
bis eiuſdem legis: Cum aduerſus eã ſen
tentiam in integrum reſtitui poſtules.
Ego tñ etiã hanc declarationem dubiam
admodum qñq; eſſe conieci. Nam & a-
lio capite iex filio reſtitutionem impar-
titur aduerſum patris factũ, & quod ip-
ſe egit: vt ſi filio delata fuerit hæreditas,
nec eius adeundæ conſenſum ei præſta-
re voluerit, aut ſi volente id patre, filius
reclamauerit: filio vtroq; caſu per reſti-
tutionẽ ſubuenitur, vel hac ſola & præci
pua occaſione. quia is filio, vt hæreditatẽ
adiret, non conſenſerit: & tũ verè patris
factum impugnatur, vt ab eo quod is e-
git, velit ipſe planè diſcedere. Eſt præte-
rea attendenda in hoc finalis legis ratio,
pp quam ꝓhibitum fuit, ne reſtituatur
filius. Id enim fit ob patris neglectũ, &
paternam reuerentiam: quæ ratio nonne
quæſo, omnino accommodari poteſt ca-
ſui eius l. ſi cùm pater? Imò eſt & aliud,
quod mirè contra eam vrget ſolutionẽ,
verũ non eſſe, quoſt ſcribitur, diuerſimo
dè ſtatuendũ, ſi contra patrẽ, aut eius fa-
ctum imploretur reſtitutio, imò putaue-
ro caſus connexos eſſe. Nã ſi aduerſum
7 id, quod ipſe egit, imploretur: cõſequens
erit, vt admittas negotiũ illud patrẽ con
cernere, nec verè factum tale poſſe tra-
ctari, niſi eius perſona offendatur, & de
debita reuerentia plurimùm detrahatur
ſeu diminuatur. Sunt etiam pẽſanda ver
ba eius l. fi: vbi & apud quem, hoc habẽ-
tia: Et vt in omnibus patri honos ſaluus
maneat, quæ lex primordialiter introſpi-
cit honorẽ, qui patri à filio eſt debitus.
quæ honoris cõſideratio nonne procedit
vbi contra patris factum, & in ipſum pa-
trem, imploratur reſtitutio? & ideo lex
finalis dicit: Agnoſcis nullo modo reſti-
tutionem competere. quaſi denotare ve
lit, à tali reſtitutione excludendos filios
& libertos & ſi quæ ſint ſimiles aliæ per-
ſonæ. Sic intelligis, cum quã dubitatio-
ne ꝓcedat talis Bart. ſolutio. Quare ego
veriorem credo priorem ſententiã, quæ
eſt, tali textu de ſtatus cauſa agi: qua nõ
video adferi concludentiorẽ poſſe. non
8 enim eo exemplo ſe à patre læſum aſſerit
filius,

filius,ſed iudicem arguit,qui in eum ſen
tentiam pronuntiauit,contra quam is ſe
petit reſtitui: et ſtatq; ex is diſpoſitio il-
latum l.ſi ſuperſtite.C. de dolo.& l. non
debet.ff.eodem titul.in quibus hoc præ-
cipuè ſpectatur,an de dolo filius patrem
volet conuincere, aut in eum ignominio
ſum aliquid obiicere, & per quod non
eſſet illius honori plenè cōſultum. Nam
in id inconueniens non poteſt labi filius,
maximè in cauſa ſtatus reſtitutionem
implorans: qui ſolùm eò tendit,vt iudi-
catū impugnet & euertat. Aſſerit enim,
iniquè latam in ſe ſententiam, & ex actis
cauſæ appariturum fuiſſe ingenuitatem
probatam: quod non eſt vere patris fa-
cto contradicere,quia permiſerit lex, vt
ab initio pater in filium ageret,filius ve-
rò in patrem de ingenuitate exciperet.
ſic tēditur ea reſtitutione à filio,vt quod
ab initio lex probarit, perficiatur, ita vt
in aliquo patris honori non detrahatur.
Et hunc crediderim eſſe purum & verū
intellectū ad eam l.ſi cùm pater. Quòd
etiam filio contra patrem competat re-
ſtitutio,ponderatur à quibuſdam lex 2.
9 C.ſi aduerſ.donat. Sed mea eſt opinio,ſi
verè ad eam animaduerteris, eo loco nō
tractari de reſtitutione contra patrem,
imò aduerſus tertium agi, vt reſcinda-
tur & retractetur alienatio, quam de re
filij pater fecit. Nec eſt abſurdum, quòd
patris factum impugnet filius, ne aliàs
paterno officio in re ſua moleſtaretur.
Quòd autem hæc ad eum textum de-
claratio vera ſit,debes ponderare verba
eius legis: Quaſi non ritè eos verſatos,
vt his doceatur, ſi effectus & finis reſti-
tutionis, quam vult implorare filius, eò
non tenderet,vt diceretur malè verſatus
pater,nec is doli patrem argueret, reſti-
tutionem debere indulgeri. Et ita ego
ſic extricandam eſſe hanc materiam exi
ſtimauerim. Nec mihi viſa fuit præter-
10 mittenda Bartoli doctrina in eadem l.
final. C. vbi & apud quos. vbi ſic reſol-
uendum putauit hunc articulum, vt ſi de
reſtitutione, quæ iure actionis expedi-
tur, ſit quæſtio, filio ſubueniri debeat,
per l. ſi ſuperſiſte. C. de dolo. Quòd ſi
tractetur de ea, quæ à iudicis deriuatur
officio,tunc, vbi contra patrem aut eius
factum reſtitutionem filius petierit, ab-
negandam eſſe,& ſic loqui eam l.finalē:
Quòd ſi contra patrem, non contra ip-
ſius factum,petatur concedendam:& in
his terminis procedere l.2. C.ſi aduer-
ſus rem iudicatam. etiam ſi id in patrē
via cuiuſdam conſequentiæ deflectere-
tur, vt eſt in l. finali.§. in vtroque.C.de
bonis quæ liberis.

Quam eius diſtinctionem lubés hoc
loco adijcere volui,quia planè ſis factu-
rus iudicium ex his,quæ amplè ſuprà at
tigimus,an ea vera ſit?qui etiam velim,
tecum adhuc repetas, quod ipſe docet:
Non debere filium reſtitui concurrenti-
bus his duobus copulatiuè, vbi contra
patrem,& eius factum agitur.tandem ſi
in patrem inſtituatur iudicium,concedē
dam, modò eius factum non expugne-
tur:quandoque verò admittendam, vbi
aduerſum patris factum, & non in eum
actum fuerit. Quæ duo poſtrema ſi be-
ne excuſſeris, nonne tibi oppoſita & pu-
gnantia videbuntur? ꝙ etiam ſi acrius
expenderis eam diſtinctionem, intelli-
ges ibi refragari talem paternā reuerem-
tiam,ad quam lex præcipuum habet re-
ſpectū.Sed audi,Iacobus de Arena, qui
fuit vir perſpicaciſsimi ingenij, putauit,
quę ſuprà de reſtitutione in patrē danda
præmiſimus procedere, cum filius vult
ob cauſam minoris ætatis reſtitui: quaſi
ſecus eſſe ſtatuat, ſi maior filius ob pro-
babilē abſentiā, aut iuſtam aliā cauſam
vellet reſtitutionem aſſequi. Ego verò
ſum contrariæ ſententiæ, vt neutro caſu
debeat reſtitutio concedi, vbi maximè
aduerſum patrem, & eius factum pete-
retur à filio maiore reſtitutio:neque ad
id ducit ratio l.finalis, quæ eſt in pater-
na reuerentia fundata: cui reuerentiæ
nonne ita adſtringitur & alligatur filius,
qui maior eſt ętate,ac minor?immò me
iudice longè efficacius:quia quo is ſtabi
lioris eſt iudicij, eò maiori nexu ad
eius honoris obſeruantiam adſtringi-
tur. Ex is igitur omnibus facilè liquet,
non concedi filio contra patrem re-
ſtitu-

ſtitutionem, vbi aduerſus eum, & eius factum de directo à filio impetratur, cum temperamento eorum, quæ ſuprà in huius materiæ diſcuſsione attigimus.

Si ætatis venia à minore ſit impetrata, an ſit contra eam veniam reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Minor maſculus ætatis veniam vigeſimo, fœmina decimo octauo anno impetrare poteſt.*

2 *Veniam ætatis à ſolo Principe requiri conuenit.*

3 *Minor & ætatis venia, & plena ſuis bonis fruendi poteſtate impetrata, etſi contrahens lædatur, tamen non reſtituitur rationibus ibi annexis.*

4 *Minor ætatis veniam licet conſequatur, tamen ob id immobilia bona ſua ſine iudicis decreto ne obligare quidem, minus abalienare poteſt, ſecus de mobilibus ſtatuendum.*

5 *Minor, quæ fœmina eſt, ætatis veniam quinque teſtium teſtimonio & interceſſione obtinere poteſt.*

CAPVT CCXXV.

Operæprecium videtur eum articulum examinare, ſi ætatis veniam minor impetrauerit,
1 vtrùm poſtmodum reſtitui poſsit? Cuius deciſionem apertè habes ſub tit. C. de his qui veniam ætatis impetra. In quo te primum vnum noſſe neceſſum eſt, maſculum ætatis veniam à Principe aſſequi poſſe, ſi ſe vigeſimum annum exceſsiſſe probauerit: in fœmina
2 verò octauus decimus annus requiritur, l. omnes. C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt. Atque hæc ætatis impetratio eſt à ſolo Principe requirenda, & ei tantùm reſeruata, l. denique. ff. de mino. qua l. Bar. refert id fortaſsis eſſe permiſſum ciuitatibus, ſuperiorem nō recognoſcentib. quia liberum habeant populum. l. hoſtes. ff. de capti. & poſtlimi. reuer. cū tamen id non firmet, quia ſecundū quoſdam ius tale fuerit à ciuitatib. vſurpatū, ita id ipſis teſtanrib. in l. Imperium. ff. de iurſd. om. iud Si igitur minor à Principe ætatis veniam impetrauerit, huic autem cōceſſerit Princeps, vt liberè ſuo fruatur patrimonio, ac ſi maior annis eſſet, tandem is contraxerit, ſeq; deceptū proponat, videbiturne reſtituendus? qua in re diſponit lex j. eo. ti. de his qui veniam ætatis reſpuendam reſtitutionem. Manifeſtiſsimū enim eſt, vt ibi habet lex, eos
3 qui veniam ætatis principali clementia impetrauerunt, etiam ſi minus idoneè rem ſuam adminiſtrarint, in integrum tamen reſtitutionis auxilium aſſequi nō poſſe, ne ij qui cum eis contrahunt, Principis auctoritate circunſcripti videantur. hæc tamen veniæ impetratio non operatur, vt poſsit minor bona immobilia ſine iudicis decreto alienare, imò nec ea obligare. Nam quod ad minoris immobilia ſine iudicis decreto alienare, imò nec ea
4 obligare. Nam quod ad minoris immobilia ſpectat, ſimilis eſt conditio minorum omnium, ſiue petita, ſiue non petita ſit ætatis venia, ita docente l. 3. eo. tit. de his qui veniam æta. C. & cum hac ſententia, quæ communis eſt, paſsim tranſeunt Scribentes; contra quam tamen ſic inſiſti poſſe crediderim. Nam ſi hac veniæ impetratione non induceretur, vt minor ſua poſſet alienare immobilia, niſi iudicis decreto accedente, nonne hæc venia cenſeretur omnino ſuperflua? Nam cùm is per eam maior efficiatur, quare non poterit liberè alienare im mobilia? Euacuabitur tamē hoc modo talis obiectio, minorem plurimum fructus & vtilitatis ea venia aſſequi, nec eſſe ſuperfluam. hæc enim delata eſt in eum bonorum ſuorum adminiſtratio, ita vt mobilia liberè & ſine aliquo curatore alienare poſsit. ſic ſatis tali venia fuit minori indultum: & ideo lex 3. iudicauit, hęc duo diuerſa eſſe, poſſe bona ſua minorē adminiſtrare, & quòd ei permittatur bonorum immobilium alienatio. hoc enim

habet

habet tex. Omnes adoleſcentes qui morum honeſtate prædìti, paternam frugē, vel auorum patrimonia cupiunt gubernare. quaſi eius legis præcipuum & principale fundamentum ad eam patrimonij referatur adminiſtrationem: & hac cauſa ſtatutum fuit, ſine iudicis decreto alienari non poſſe immobilia, etiamſi veniam ætatis minor obtinuiſſet. Cū enim in tali diſtractione maius verſetur minoris præiudicium, ideo etiā maturius cautiusve fuit adhibendum remedium. Et ex hoc planè reſoluitur, quod in oppoſitum conſideratum fuit, debuiſſe ei talem alienationem permitti, quia idoneus eſſet: cùm talis capacitas ſit ad ſolam referenda adminiſtrationem, & mobilium diſtractionem. Et hoc modo eſt intelligenda l.3. cod. tit. atque hoc ſenſu declaranda, vt procedat in alienatione & hypotheca rerum immobilium, in qua maximè diſponatur à minore, etiam venia obtenta, celebrari contractus non poſſe, niſi iudicis decreto interueniente. Et ſi ad immobilia bona id non referres, contradiceret is textus infinitis alijs legib. & diſpoſitioni eius tituli, ſi ætatis veniā minor impetrauerit. Habes igitur ex his ætatis veniam à minore obtentam hoc inducere, vt de mobilib. bonis poſsit diſponere, & adminiſtratione bonorum potiri: nō tamē vt per ſe immobilia citra iudicis decretū & auctoritatem poſsit alienare. Solet autem hæc veniæ conceſsio ſic decerni, vt ante omnia iudicis examē præcedere debeat, qui de minoris moribus inquirat: teſtibus idoneis aduocatis, quò hi minorum inſtituta, probitatemq́; animi, & vitæ honeſtioris & teſtimoniū edoceant. idque potiſsimùm in maſculis procedit, quod verò ad fœminas attinet, lex non vult, has cœtui publico ob pudorem ac verecundiam fœminarum demonſtrari, ſed poſſe annos ætatis probare quinque teſtibus tantùm, vel alijs inſtrumentis, ſi id expedientius eſſe animaduerterint: quod facilè efficere poterunt, miſſo ab eis procuratore: quæ forma præſcribitur in eadem l.3.

Si minor dicat ſe pœnitere, quòd ætatis veniam impetrauerit, poterit nū ob id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minori ob ætatis veniam impetratam pœnitenti reſtitutionem (contra gloſſę ſententiam) non concedendam ſentit Butrigarius; à quo deficit Auctor nu. 2.*

3 *Contractus ab eo tempore, quo minor eſt ætatis venia vſus, celebratos, eſſe reſcindendos ex ſententia Caſtrenſis, minore contra ætatis veniā reſtituto, quod limitatur num. 4.*

CAPVT CCXXVI.

1 AD hæc ſuppetit vnum examinādum, Vtrùm poſsit minor reſtitutionem impetrare, ſi ſe pœnitere proponat, quòd ętatis veniam impetrauerit: à quo fortaſsis allegetur, prius putaſſe bene poſſe patrimonium adminiſtrare, cùm tamen iam agnoſcat, à ſe id præſtari non poſſe. Fuit autem gloſſa ſub eadem l.3. eius ſententię, concedendam reſtitutionem: à cuius opinione diſceſsit Butrigarius motus, quòd per talem ætatis veniā minor ſit effectus maior, cui tamen abnegaretur reſtitutio: quinimò ſi reſtōni accederes, iudicaretur fruſtratoriè morū facta examinatio. Solet enim præcedens iudicis inquiſitio hoc inducere, vt præſumatur ad bonorū ſuorum adminiſtrationē idoneus, cui ætatis venia conceſſa fuit, ad quā aliàs is admiſſus nō eſſet. quib. rōnib. & argumentis poteſt efficaciter in eam gloſſam inſiſti: qui tñ eā tutati ſunt, ſcripſerunt verum eſſe, per veniæ cōceſsionē minorem effectum maiorem: ſed intelligendū eſſe, quod ad contractus ſpectat, vt ab his ipſe recedere non poſsit, etiam ſi contra veniæ impetrationem reſtitutus fuerit. Sunt etiam quib. coadiuuari poteſt gloſſæ ſententia. Nā certum eſt, veniam ætatis in fauorem minoris concedi: qui ea ratione poterit, ſi volet, tali fauo-

fauori renunciare, cùm etiam ſimili alio caſu ſuprà firmauerimus, eſſe in minoris poteſtate, reſtõne quã is obtinuit, nõ vti, vt eſt in l. ſi iudex circunuento. ff. de minorib. Atq; ex his ceſſant præſcriptæ conſiderationes, ꝙ ſic idoneus ſit cẽſendus, qui bona ſua adminiſtret. operari etiam debere aliquid eam iudicis inquiſitionẽ: Nam ſi hic poſt obtentam veniã in malos & corruptos mores inciderit, & naturam deprauarit, cùm hoc de nouo alleget, & dicar, ſe non poſſe patrimonium adminiſtrare: quare eius aſſertioni non ſtabitur? Hac enim via nõ ſolũ eius cõmodo cõſulitur, ſed etiã publicæ vtilitati, quia ſecundariò publicè intereſt, ne quis re ſua malè vtatur. Quod ſi aliàs huic nõ deferretur, prẹſtaretur minori cauſa dilapidãdi patrimonij, vt iã re ipſa intelligis. Quòd autem ſpectat ad eã, quã iamiam attigimus, dubitationẽ, vtrùm cõtractus interim celebrati, quandiu hac ætatis venia eſt vſus, ſubſiſtere debeant, an verò
3 reſtõne aſſequuta eneruentur? primùm à quibuſdam exiſtimatum eſt, reſcindẽdos, aliàs reſtitutio non redderet, quod abſtuliſſet læſio, vt in l. ꝙ ſi minor. §. reſtitutio. ff. de minor. & hac reſtitutione ſic res reducitur, ac ſi ætatis veniam hic nõ obtinuiſſet. Cuius ſententiæ fuit Caſtrenſis in ea l. j. quę etſi vtcunq; ſuſtẽtabilis videatur: eſt tñ, ꝙ ab ea deficiendũ probem. Nam ſi ita diſponeretur, nonne legis beneficio deciperetur, qui cũ mino
4 re contraxiſſet: quæ eſt finalis ratio, quare contractus, medio tpe celebrati, infringi non debeant: eſt & aliud, hunc dum ea ætatis veniæ fruitur, non debere aduerſum contractus ſuos reſtitui. Quòd ſi eo tpe à reſtitutione excludatur: quare nũ etiã reſtitutione obtenta, cùm vtroq; caſu ſubeſſe eadẽ cẽſeatur ratio? Accedit his, quòd tpe habili cõtractum ab eo fuerit, & cùm idoneus ad id eſſet. Nec obeſſe põt, hanc reſtitutionem operari, vt reducãtur omnia ad ſtatum primæuum. Tunc enim eum effectum operabitur reſtitutio, vt qui maior reputabatur, minoris vice nunc fungatur, vt poſtea cũ eo ſolo efficaciter cõtrahi nõ debeat: nec de-

1 nuo attendetur ætatis venia prius cõceſſa, ſed hoc, ꝙ infringi præcedentes cõtractus debeat, hoc eſſe ab omni æquitate alieniſsimum: quia cùm tanquam maior cõtraxerit, læſus nõ præſumitur: nec etiã ſe læſum aſſerit. imò ex hoc ſolo reſtitutionẽ petit, quia nunc ſe idoneum agnoſcat, qui ſuorum bonorũ adminiſtrationi præſit. ſic non videtur velle reſcindere, quæ efficaci tpe is geſsit, ita vt reſtitutio reddat hoc caſu, quod læſio abſtulit.
2 ſed in hoc oportet metiri mẽtem eius, qui implorat reſtitutionẽ, & ad quod is, is concludat: quæ eſt pulchra & elegans declaratio ad definitionem reſtitutionis in integrum. Vbi autem fiet hæc reſtitutio, oportebit eam publicè nunciari, vt poſtmodũ poſsit omnibus innoteſcere, hunc ætatis venia nõ vſurũ, ne poſtea cũ eo incõſultè ab his contrahat, qui primũ ſciuerunt hunc tali venia vſum.

Debeat num minor contra argationẽ de ſe factã reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minor contra arrogationem reſtituitur, ſi ei circumuentum ipſum eſſe conſtet.*

CAPVT CCXV.

Accedamus ad alium articulũ. Si ſe arrogandum minor annis dederit, ſeq; ea arrogatione circunuentum dicat, debebit nũm reſtitui? puta, finge à prædone minorem, qui locuples eſt, arrogatum, in quo deciditur ab Vlpiano, ſub l. 3. ſi quis minor. ff. de minor. debere audiri eum, qui ſe in integrum petit reſtitui, in quo §. circa iſtud excitatur à gloſſa ſequens dubitandi ratio. Olim per arrogationem bona filij arrogati in patris arrogantis poteſtatem transfundebantur, vt eſt in l. ſi quis arrogator. ff. de adopt. Hodie verò nouiſsimo iure nihil in eo filio detrahitur, ita vt ex arrogatione lædi nequeat, l. fina. C. de adopt. Quod ſi offendi non poſsit, quare aſſeuerabis debere reſtitui, cũ reſtitutio læſionem præambulã admittat? Cui obiectioni reſpondẽs ibi

ibi gloſſa, docet poſſe à filio reſtitutionē implorari, quia fortaſſe is, à quo eſt arrogatus eius bona dilapidet & decoquat: & ita hoc modo eſſe læſionem conſiderabilem. Ego vero probare hanc gloſſæ doctrinam vix poſſum, quia, patre bona filij diſsipante & decoquēte, lex via ordinaria ſuccurrendum iubeat filio, vt eſt in l. Imperator. ff. ad Treb. & in l. fi. C de
1 bon. quę lib. quib. diſponitur, filiū poſſe iudicis officium implorare, vt à patre talia bona auferantur. Verius igitur erit, ſi dixeris, eum tex. ſecundum Ius Digeſtorum procedere: quo Iure filij arrogati patri quærebantur: quod ſatis denotant eiuſdem §. verba: Finge à prædone eum hominem locupletem arrogatam. quaſi tex. eum ex tali arrogatione lædi ſtatuat qui cū ſit locupletiſſimus, ſint illius bona patri arroganti quærenda. Sed etiam iure nouiſsimo ex arrogatione lædi poteſt filius: qui cùm prius ſui iuris eſſet, in arrogantis patris pātem & imperiū trāſierit, ul in l. fi. C. de adop. in quo nōne pōt plurimum offendi, cùm libertas res inæſtimalis iudicetur? Et ita habes contra arrogationem filium reſtitui poſſe.

An reſtituatur filius minor, qui, quū ſibi poſt patris mortem legatum deberetur, conſenſit, ne id legatum ab eo peti poſtmodum poſſe?

CAPVT CCXXVIII.

SI quid etiam minori filiofamilias legatū fuerit, ita vt poſt patris mortem aſſequi illud debeat, & captus ſit dum conſenſit patri paciſcenti, ne legatum peteretur: poterit in integrum reſtitui, quaſi ipſius interſit, non priuari ea ſpe, vt poſt paternam mortem tale legatum aſſequatur. qui eſt expreſſus caſus l. 3. §. ſi quid minori. ff. de minoribus.

Reſtituitur etiam ſi renunciauerit legato, quod eius perſonæ cohęreat.

SVMMARIA.

1 *Minorem ad legatum quod nunquā habuit, reſtituendum non videri. quod limitatur num. 2.*

3 *Minor etiam conſentiente patre, legato renuntiās beneficio reſtōnis nō fraudatur.*

CAPVT CCXXIX.

SEd & ſi ei aliquid ſit legatum, quod eius perſonæ cohæreat puta ius militiæ, dicēdum, ipſum poſſe in integrum reſtitui, ꝙ huius intereſſerit nō cogi, cum pater hanc non acquireret, ſed ipſe eā haberet, vt eſt in eo. §. quo poſtremo caſu plus lęditur minor, quàm priore: quia ab initio eius legati conſequendi capax fuiſſet. quæ fuit quorundā ſententia: quam ego planè ſequerer, ſi admitteres & fatereris, tale ius militiæ ſtatim, facto legato, minori quæſitum. ſed ſi poſt patris mortem ei collatū probares, nō video, quare plus rationis vno capite, quàm alio, immineat. Vtroq; enim caſu attenditur, ꝙ ea ſpe deluſus maneat: qui etſi ab initio cum effectu non læditur, quia viuat pater, ob id tamen indulgetur reſtō, quod poſt illius obitū aſſequi legatum nequibit. quare is textus ſic eſt intelligendus vbi vtrunque legatum poſt paternā mortem collatū eſſet: quod ſatis teſtari videtur ſermo & connexitas eius textus, aliàs caſus poſtremus, ibi telatus, eſſet citra omnem hæſitationem, nec aliquam contineret dubitationem. Quòd tamē vtroque caſu non ſit per reſtitutionenem filio ſubueniēdū, vel hoc vnum teſtabitur,
1 non debere hunc reſtitui ad id, quod nūquam penes ſe habuit. Præterea quum nondum veniſſet nec ceſsiſſet exoluendi legati dies, qūo aſſeres, huic ius quæſitū?
2 arg. l. cedere diē. ff. de verb. & ter. ſignifi. Ad id tū reſponderi poterit, verum eſſe, ꝙ hic nunquē legatū habuerit, ſed quia certò erat id aſſequuturus, ideo ita ab initio

tio læſus cenſetur, ac ſi ex poſtfacto & re recuperata legato renunciaſſet. Solet enim attendi certus ille finis: quod ſatis eod. textu denotatur ibi: qm ipſius intereſt pp ſpem legati, quod ei poſt patris
3 mortem competit. Imò ſi pure filioſa milias legatū fuit, cui patre cōſentiente renunciauit, poterit etiam l. eadem reſtitui: quia hodie iure nouiſsimo ſit aduētitiorum bonorū dñs & proprietarius, l. j. C. de bon. mater. & l. fi. C. de bon. quæ lib. quā reſtitutionem memini filiofamiliàs, qui aduētitijs bonis renūciauerat, à præſtātiſsimo Dolano Senatu indultā.

Aduerſus negligentiam, in nō denunciando conſtitutam, minor reſtituitur.

CAPVT CCXXX.

Solet etiam minor contra negligentiam, in non denunciando ad hibitam, reſtitui. puta, inſtitututus fuit hæres filius, ſi à patre in diebus centum emancipatus eſset. Cum autem mox certiorare patrem debuerit, nec fecerit, vbi id poſset, qui tamē eum emancipaſset, ſi quid tale cognouiſ poterit in eum caſum reſtitui, paráto patre eum emancipare. quem caſum cū ſupra egn iam diffusè & pleniſsimè excuſſerim, denuo reſricandum non duxi.

An in caſtrenſi peculio minor reſtituatur.

SVMMARIA.

1 *Minor in caſtrenſi peculio, veluti proprio patrimonio læſus reſtituitur, & nu. 3. licet nu. 2. contrarium ſtatui videatur.*

4 *Pater in peculio filio ſuccedens, vt hæres, reſtitutionem implorare poteſt, & eam ex filij perſona impetrare: ſecus ſi iure peculij hęreditatem filij occupet.*

CAPVT CCXXXI.

1 Vc illud deniq; ſpectat, filiumfamiliàs, cui ſit caſtrenſe peculium, poſſe in his, quæ ad id caſtrenſe peculium attinent, reſtitui: quaſi in proprio patrimonio captus iudicetur, vt eſt in l. 3. §. Pōponius. Quod tamen abneganda ſit reſtitutio, facit, filiumfamiliàs in eo peculio caſtrēſi reputari patrēfamilias, vt in l. 3. ff. ad Ma-
2 ced. & l. j. ff. de caſtr. pecu. ſic cùm maioris repræſentet effigiem, non eſt, quare debeat reſtitui, cùm maiori in eo non ac cederetur. Ad id tamen dici poterit, filiū familiàs in caſtrenſi peculio patrēfamiliàs cēſeri, ſed id diuerſis cauſis & reſpectibus. quod enim is tali quærit peculio, ſibi acquiri, & ſibi eius proprium, ita vt de eo liberè teſtari & diſponere poſsit: ſed non ſequitur, ſi læſus ſit, non debere ob
3 id reſtitui. Nam cùm verè minor annis ſit, hoc ſolùm attendetur, an læſus ſit Quòd etiam in tali peculio iudicetur pater familiàs, ideſt in eius fauorem introductum, quia ſuo labore quæſiuit. nō debet igitur in illius odium contorqueri, vt reſtitui non debeat: & ideo diſponit lex reſtitui debere, quaſi in ꝓprio ſit captus patrimonio. Ex his etiam cauſis, ex quibus in re peculiari filijfamiliàs reſtituuntur poſſe & patrem quaſi hæredem nomine filij poſt obitum eius reſtitutionem impetrare, certum eſt, vt eſt notatum in principio eiuſdem §. Pomponius. Sed inhærendo ei textui, declaranda eſt hoc modo mens eius §. vt poſsit reſtitu-
4 tio a patre implorari, vbi is filio in peculio, vt hæres, ſucceſsit. tunc enim eam ex filij perſona impetrat, vt eſt in illo §. Pomponius. Quod ſi pater hęreditatem filij iure peculij occupauerit, reſtitutionem non obtinebit, l. 3. §. ſed vtrum. co. tit. de minor. hoc quippe ordo & rei ſeries expoſcere videntur. Facit autem ad hanc rem, quod dictum eſt, patrem poſſe iure peculij hæreditatis facere occupationem. Nam olim, filio mortuo, obligabatur pater tam de peculio profectitio, quam aduentitio, & intra annum de vtroque tenebatur, vt eſt in tit. ff quando actio de pecu eſt annalis. Quòd ſi iure peculij caſtrenſe occupauerit, incipit poſt mortem aſſumere vires profectitij peculij, & ita etiam teneretur intra annum: ſecus vbi ad tale peculium, vt hæ-

res, aſpiraret, vt in l. pater qui caſtrenſe, 2. ff. de pecu. Hodie verò quum indiſtin ctè occupet, vt hæres in caſtrenſibus & aduentitijs, ſeu quaſi caſtrenſibus, non tenebitur actione de peculio, ſed ciuili ſeu Prætoria.

Vtrùm ſeruus in his, quæ dominum vel ſe contingunt, poſſit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Seruus minor in his, quæ dominum eius contingunt, ob minorem ætatem non eſt reſtituendus ſecus ſi ad ipſum ſeruum ſpectarent, aut libertatem eius reſpicerent.*

CAPVT CCXXXII.

1 SEruus minor in his, quæ dominum eius contingunt, ob minorem ætatem non eſt reſtituendus: ſecus ſi ad ipſum ſeruum ſpectarent, aut ſi eius libertatem reſpicerent. Solet enim priore exemplo dñi perſona ſpectari, qui ſibi debebit imputare, cur ſeruo minori rem commiſerit. Quare & ſi per impuberem contraxerit, idem erit cēſendum, vt Marcellus libro Digeſtorum 2. ſcribit: Et ſi fortè libera peculij adminiſtratio minori ſeruo ſit commiſſa, dñs qui maior eſt, ex ea cauſa non reſtituetur: & quod ſeruus ita gerit, voluntate dñi gerere intelligendus eſt. Hoc verò magis apparebit, ſi de inſtitoria actione ſit quæſtio, aut ſi proponatur maiorem 25. ann. negotiũ aliquod gerendum minori mandaſſe, & illum in ea re deceptum eſſe. quæ omnia deſcribuntur in eadem l. 3. § ſeruus. & l. ſeq. ff. de min. cuius legis mentem iã obiter attigimus. Eſt enim dño adſcribendum, cur hunc minorem ſuis addixerit negotijs, & maiorem potius non præfecerit: quare fruſtra decerneretur reſtitutio domino, ſi non ex illius perſona, ſed ſerui minoris eſſet impetranda, cùm nõ ſerui, ſed dñi agatur negotium. De hac re habes text. in l. ſi tñ, eod. tit. in quo diſponitur: Si tamen is ſeruus fuit præſens, cui fideicommiſſaria debebatur libertas, & captus fuit, cùm in rem ei mota ſit, poterit dici Prætorem ſubuenire oportere, quia de eius libertate tractetur: & ex pſona ſua reſtituetur. Nec aduerſabitur, ſi dixeris, hoc ſolùm debere attendi in reſtõne cõcedenda, ſi cum minore aliquid geſtum ſit, & ſi ac inſtitor cõtraxerit: quia quod dicitur, debere geſtum ſpectari, intelligitur de re quę eum concernit, in qua ſit læſus. In hac verò, quam nomine dñi tractauit, nihil dãni aut vtilitatis aſſequitur ſed totum id refertur ad dñm, cum quo potius geſtum eſt, & ei, quia maior ſit, p reſtitutionem in integrum non ſubuenitur. Et hæc eſt vera declaratio ad eum §. ſeruus, cùm duabus legibus ſequentib.

Minoribus ſubuenitur per reſtitutionem, cùm intereſt ipſorum litibus non vexari.

SVMMARIA.

1 *Minoribus per reſtitutionem ſubueniendum cùm eorum intereſt litibus non vexari, exemplis praxi peraccommodis probatur.*

CAPVT CCXXXIII.

MInorib. etiam 25. annis ſubueniuntur per in integrum reſtitutionem, non ſolum vbi de eorum bonis aliquid minuitur, ſed etiam quum interſit ipſorũ litibus & ſumptib. non vexari, l. minorib. 25. annis ff. de minorib. quem articulum memini me ſuperiorę loco attigiſſe, vbi cũ caſum excuſſimus, An poſſit minor reſtitui, ſi inuentarium non cõfecerit? quod etiam 1
conſimili exemplo adaptari poterit, vbi locupletem is hæreditatem adijt, quæ tamen ſit implicita & inuoluta debitis. poterit enim is reſtitui, ſi ſe ab eo nexu deſideret extricari, l. qa poterat. ff. ad Tre. & ob id à quibuſdã exiſtimatũ eſt, nõ eſſe minorem aduerſus tranſactionẽ reſtituẽdũ, quia per eã finis litib. imponatur. Sed hæc eorum illatio, quod ad tranſactionẽ ſpectat, vera mihi non videtur: poteſt enim in trãſactione adeſſe ratio alia 1
qua-

quare aduerſus eam debeat minor reſti-
tui, quam illa, quia non vexabitur mi-
nor litibus. Qui an ea in re verè loquar
tu planiſsimè intelliges ex his quæ diffu
ſiſsimè attigimus, an aduerſus tranſactio
nē debeat minor reſtitui? quo velim cō-
fugias. In ea autem l. minoribus, gloſſa
ibi conſiderat exemplum, ne ſumptibus
vexetur minor: loquens de minore, qui
patri compromiſit, vt reſtitui nō debeat:
qui tamen caſus nihil ad negotium (mea
ſententia) accedit. Nam etſi admiſeris,
ex cōpromiſſo poſſe minorem reſtitui:
tamen non eſt ea ratione, ne is litibus ve
xetur, cum per cōpromiſſum ipſe a nulla
lite eximatur, nec ex eius bonis aliquid
decedat: immò ſolum in eo grauatur, vt
de lite & cōtrouerſia cognoſcat, ac decla
ret, quid ea in re ſentiat. Quinetiam ſi
id retuleris ad compromiſſum, quod fa-
ctum ab eo eſſet: nec etiam ei rei vide-
tur hæc ratio conuenire: quia cum com-
promiſſum ſit ad inſtar iudiciorum reda
ctum l. 1. ff. de arbi. nonne per eandem
litem grauabitur, ac ſi iudicio ordinarjo
agitaretur negotium? quare non dicitur
is in totum a lite eximi: vt exemplum
illud gloſſę ſuperfluum iudicari poſsit.
Gloſſa etiam in eadē l. minorib. attulit
exemplum in debito, etiam ſi id remiſit,
cū id ſine moleſtia conſequi minor ne-
queat. Sed non habeo, quo ſenſu & inter
pretamento hoc expreſſerit. Nā ſi intel-
ligit, minorē poſſe reſtitui, vbi debitum
remiſit, id eſt citra omnem dubitationē:
quod adaptari non poteſt, cum is rece-
piſſet. Si verò eam loqui dicas, vbi de de-
bito tranſegiſſet, iam eius ſenſu expenſo
agnoſces, ab hoc intellectu eam diſſenti-
re: dicit enim inferendo ex textu: Eadē
ergo ratione non reſtituitur contra tran-
ſactionem. Adnectit demum, licet multo
magis erit in debito: quaſi velit, quod de
debito diſponit, teferre ad caſum alium
quod eſt, vbi de eo eſt tranſactum. Nec
video, quomodo poſsit id declarari, niſi
probaris, hunc minorem pro vero debi-
to portionem accepiſſe, cum tamen po-
tuiſſet integrum aſſequi, ſi litigandū du-
xiſſet: quod tamen is noluit: quia eſſet ei
cum homine rixoſo & moroſo agendū.
Ad hæc aſſerendos probaui duos proba-
biles caſus, plurimum huic negotio con-
uenientes: & quos ego in praxi tractatos
recordor, è quibus prior ordine hic inſe-
retur: Quandoq; apud Dolanum Sena-
tum conqueſtos quoſdam pupillos Pon-
tarliaſenſes memini, quòd *Poncet du Mo-
lin* eiuſdem loci incola, poſt patris eorū
pupillorum obitum, & dum pupilli eſ-
ſent, infinitas lites his mouiſſet: ſeq; tūc
ita ab eo oppreſſos, vt conſultiſsimum vi
ſum fuiſſet eorum tutoribus, pleraq; de-
bita, ac certi cenſus pręſtationem, ad quę
is *du Molin* eis tenebatur, ipſi remittere:
non alia ratione, niſi vt ab illius mole-
ſtijs & moroſis litibus extricarentur, &
vt litium anfractus vitarent. contra quā
remiſsionem, ex tali vexatione præce-
dente cauſatam, reſtituit Senatus Dola-
nus eos pupillos. quæ omnino fuit con-
ceſſa citra iniuriam. Nam etſi quandoq;
expediat a lite eximi, tamen ſi id fiat, &
eò deueniatur p doloſas inſidias, & qua
ſi ad id adigente aduerſario, æquum iudi
cabitur, vt, qui læſus eſt, reſtituatur. Fa-
teor autem hoc exemplum non omnino
quadrare & conuenire themati propoſi-
to, quod eſt, Poſſe minorem reſtitui, vbi
ipſius intereſt nō vexari litibus, quia hic
litem euitare voluit: ſed ſaltem condu-
cit ad hoc, quòd ſi dolo & malignitate
aduerſarij ad id moueatur & inducatur,
planè ſit reſtituendus. Ea autem reſtitu-
tio duplici ratione ſuffulta videtur, &
quę optimo iure concedi debeat: primū,
quia hi enormiter ex tali cenſus & debi-
torum remiſsione læſi eſſent: tum quòd
malitia aduerſarij impellente hoc effeciſ
ſent: qui niſi litibus implicari ſe vidiſſent
nō facilè ei renunciationi conſenſiſſent.
Secundum exemplum refertur ad illu-
ſtriſsimum modernum principem Aurai
cenſem: cui cum eſſent infinitæ lites ex
ſucceſsione patrui Philiberti Principis
Auraicenſis, & de illius bonis tam in Bur
gundia, quàm apud Senatum Delphinē-
ſem in Francia, ac in pleriſque alijs Gal-
liæ tribunalibus litigaretur, vt ſecundum
diuerſitatem locorum & iuriſdictionum

erant contentioſa bona ſita, factum eſt poſtmodum, vt inſtante domino de Longueuille Gallo, is illuſtriſs. Princeps conſenſerit, vt proceſſus, qui ventilabatur in Burgundia pro bonis in ea regione ſitis, remitteretur decidendus & terminandus ad Senatum Mechlienſem: quod poſtulauerat antea is de longueuille, a quo proponebantur pleræque ſuſpiciones penè aduerſus omnes Dolanos Senatores. demum eo conſenſu ſic præſtito, & euocatione litis ſubſequuta, dum apud Senatum Mechlinienſem ea lis tractaretur, propoſitum eſt ab Auraicenſe Principe, ſibi plurimum damni & incommodi eo conſenſu accedere, & longè maius imminere, quòd ea ſola lis, quæ primū in Burgundia mota eſſet, tractaretur Mechliniæ: & tamen occaſione aliorum bonorum ex eadem ſucceſsione ſui patrui prodeuntium & proficiſcentium, ipſe alibi in Gallia diuerſis inſtantijs vexaretur: cum tamen ex bono & æquo (quia vna eademq́; eſſet hæreditas) omnis difficultas vnica contentione deberet tractari & terminari, vt ob id a Cæſare imploraret duorum alterum ſibi concedi: vel vt vniuerſalis quæſtio eius hæreditatis apud eundem Mechlinienſem Senatum dirimeretur: vel vt contra conſenſum, ſic ab eo præſtitum, reſtitueretur. Fundamentum autē huius reſtitutionis erat, quòd conſenſus præſtiti tempore minor eſſet, & tali conſenſu nòn immodicè læſus. De læſione manifeſta patebat, quia alias occaſione vnius eiuſdemque ſucceſsionis pluribus litibus inuolueretur: & ita locus eſſet illi regulæ iuris, & præſcriptæ concluſioni, Vbi intereſt minorem non vexari litibus, debere reſtitui. Hæc tamē reſtitutio adhuc hac tempeſtate nondū decisa eſt: ſed in cuius conceſsione ego nullam difficultatem cognoſco, quin plenè & abſolutè is reſtitutionē aſſequi debeat, & ad Senatum Burgundum remitti eius proceſſus deciſio, quæ fiat a non ſuſpectis iudicibus. fruſtra enim allegatur vniuerſum Collegium ſuſpectum, vt eſt iuris notiſsimi. Quod ſi maior par ſuſpecta ſit, ita vt minor iudicare nequeat tunc eſt in manu Principis, iudices alios committere, ſed vt apud eundem Senatum iudicari debeat: quem oportet proba ratione de litis deciſione cognoſcere, quia in ea prouincia bona ſint ſita, vt eſt in l. fina. C. vbi in rem actio. & hoc ſatis docet, illum eo conſenſu maximè læſum fuiſſe, qui ordinariam illam iuriſdictionem, quæ tam fauorabilis eſt, tam inconſultè, & ſuo non leui damno declinarit. Dices fortaſſe, etiam ſi huic reſtitutionē indulgeas, nō tamen ceſſabit ratio, quòd per eam reſtitutionem debeat eximi a litibus: quia quantumuis Senatus Burgundus de ea re cognoſcat, tamen cæteræ lites, quæ apud iudices Franciæ diſcutiuntur, ibi ſemper tractabuntur. Sic aies quid huic proderit talis reſtitutio in integrum, cum nullum ex ea dependeat litium ſubleuamen? Reſponderi tamen ad id poſſe exiſtimo, ſemper ei plurimū vtilitatis exurgere, quia ſaltem coram eo Senatu Dolano litigabitur, vbi id longè commodius & opportunius efficiet, quam Mechliniæ: cū in Burgundia ſuos teſtes habeat, & quæuis alia inſtrumenta ſeu documenta, quibus eſt vſurus: quę ibi erunt paratiora, quàm ſi in Flandria litigaretur ratione præſtiti ab eo conſenſus. Præterea non debet conſiderari, quod hac reſtitutione non ceſſabunt aliæ lites: quia ſolum eſt attendendum, an per eā reſtitutionem reponantur omnia in ſtatum priſtinum? Hoc autem per eam efficitur: & niſi ſic reſtitueretur, ipſe tali conſenſum plurimum læderetur: vt ego ſupra apertiſsimè demonſtraui.

Subuenitur minoribus in interuentionibus, ſi ſe, vel ſuam rem fideiuſſorio nomine obligarint.

SVMMARIVM.

1 *Minoribus, ſe ſuamve rem fideiuſſorio nomine obligantibus, eatenus ſubuenitur, quatenus ſe circumuentos eſſe doceant.*

CA-

CAPVT CCXXXIIII.

SVccurritur denique minoribus
in interuentionibus, vt eſt, ſi
fideiuſſorio nomine ſe vel ſuã
1 rem obligarint, modò ſe cir-
cunuentos doceant: vt eſt in ea l. ait Præ
tor. §. non ſolum. ff. de minor. qui textus
intelligitur a Barto. etiam ſi eum iudex
idoneum approbarit. Satis enim ſecun-
dum eiu doctrinam læſus minor præſu-
mitur, qui pro alio fideiuſsit. cui dicto ac
cedit vulgata ac trita illa parœmia: Spon
de, noxa præſtò eſt. Nam qui pro altero
fideiubet, pollicetur, quod præſtare non
poſsit, nempè alienam fidem. Fideiube-
tur enim pro eo, cui pecunia creditur:
ſolet q; ſæpenumero accidere, vt fideiuſ-
ſor compellatur pecuniam creditori nu-
merare. Fideiubetur & apud iudices de
iudicio ſiſti: ita vt non comparente prin
cipali parte, plectantur. Plinius autem
libro ſeptimo hanc ſententiam Chiloni
qui in ſeptem Sapientum calculo reponi
tur, attribuit, vt & has: Noſſe ſe quenque
debere: Nihil nimium cupere: Comitem
que eris alieni atque litis eſſe miſeriam.
Hæc autem procedere intelligas, vbi pro
alio fideiuſsit minor.

Si in rem ſuam fideiuſſerit minor, an poſſit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minori in rem ſuam fideiubenti beneficio reſtitutionis non ſubueniendum, quòd ſuam ille rem egiſſe præſumatur. Cui contrariũ ſtatuitur ab Auctore num. 2.*

CAPVT CCXXXV.

NVnc videamus, quid cenſeri de
bear, ſi is in rem ſuam fideiuſ
ſerit. Quòd autem hoc caſu
1 reſtituendus non ſit, facit, ꝙ
hic ſuum egerit negotium: vt admitti
debeat, neceſſariam eam fideiuſsionem
extitiſſe. ad quod arridet l. de die. §. qui
mulierem. ff. qui ſatiſd. cog. vbi text. præ
mittit regulam: Qui mulierem ad ſatiſ
dandum adhibet, cauere non videtur.
Sed nec miles, nec minor annis 25. pro-
bandi ſunt: niſi hæ perſonæ in rem ſuam
fideiubeant, puta, pro ſuo curatore. Qui
dam aiunt, etiam ſi a marito fundus do-
talis petatur, in rem ſuam mulierem fi-
deiuſſuram. Mea autem eſt opinio, etiã
ſi in rem ſuam minor fideiuſſerit, debe-
re tamen reſtitui, modò ſe circunuentũ
2 docuerit. Moueor autem ad id regula ge
nerali, per quam diſponitur, Debere mi
norem læſum reſtitui. Nec aduerſatur,
quòd in rem ſuam is fideiuſſerit: non e-
nim ex eo ſequitur, ergo reſtituendus
non eſt, ſi maximè veritatem intueare. ſo
let quippe admitti, vt curatore conſen-
tiente, contrahat, aut actũ alium gerat: &
tamen, ſi ex eo læſus ſit reſtituitur, cum
nihilominus de re ſua tractarit. & hoc
expreſsè deciditur in eo §. non ſolum. Mi
hi autem ſemper videtur ſuccurrendum
ſi minor ſit, qui fideiuſſorio nomine ſe,
vel ſuam rem obligarit, modò is ſe cir-
cunuentum doceat. Sic igitur reſtituitur
minor in interuentionibus, ſi fideiuſſorio
nomine ſe vel ſuam rem obligauit. & ex
prædictis rationibus credo, eam ſenten-
tiam bene & optime fundari poſſe.

In iudicijs minor reſtituitur, ſiue agens ſiue defendens captus ſit.

SVMMARIVM.

1 *Minori in iudicijs ſiue agenti ſiue defendenti ſubuenitur, ſi læſus aut circumuentus eſſe videatur.*

CAPVT CCXXXVI.

SED & in iudicijs ei ſubueni-
tur, ſiue dum agit, ſiue dũ con
1 uenitur, captus ſit, vt eſt in ea
l. ait prætor. §. non ſolũ. Pro cu
ius §. declaratione adferam ego aliquot

notabilia exempla, mirè ad eius mentem conuenientia: quos caſus memini a Senatu Dolano determinatos & deciſos. Exhibuerat minor ſupplicem libellum, in quo ab eo narrabatur, a ſe prius proceſſum intentatum, & acceſsiſſe litiſconteſtationem: qua facta, repertus fuerit libellus, ab eo in ea cauſa productus, omnino incertus, obſcurus, & inadmiſsibilis: qui cum vereretur, ne in deciſione cauſæ hūc refutandū iudex duceret (quales ſunt in eo eius partes, vt eſt doctrina Bar. in l. 1. ff. de offic. aſſeſ.) petebat ſe reſtitui in integrum ad eius libelli emendationem poſt litem ab eo conteſtatam. Itaque ſecundum eam, quam præmiſimus concluſionem, Minori in iudicijs ſubueniri, fuit ad eam correctionem admiſſus minor: ſed hac lege, vt teneretur profeſſus retardati expēſas perſoluere, ac quaſuis alias, quæ legitimæ eſſent. prius tamen, quam indulgeretur reſtitutio, viſus fuit officio iudicis is libellus, vt agnoſceretur, an talis eſſet in eo defectus. quod ſit in minorum ſubleuamen: a quibus quandoque petitur reſtitutio, cum tamen non ſit neceſſaria: qui nihilominus bene cenſeam, & admittam, non eſſe requiſitam eam libelli viſionem, & imputandum minori, reſtitutionem impetranti, ſi aliter quam ſit, exprimat.

Contra omiſsionē facti, quod neceſſariò in libello inſeri debuerat, minor reſtituitur; puta, quòd aduerſarius hęres eſſet, vel is fundum detineret, aut quòd fundus à ſuis maioribus proceſſiſſet.

SVMMARIVM.

1 Minori contra omiſſionem alicuius facti libello ſuo neceſſariò inſerendi, ſuccurritur vt appellet, etiamſi intra diem, a lege vel ſtatuto municipali præſtitutum, non appellauerit.

CAPVT CCXXXVII.

Memoria etiam teneo, reſtitutum quendam minorē, qui in libello non deduxiſſet factum, quod mirè illius intentioni deſeruiebat. factum autem articulandum erat tale, Eius aduerſam partem hæredem eſſe vniuerſalem: quod expediuiſſet omnimodò deducere. Omiſerat & minor alter eodem libello proponere, illum cum quo contendebat, adhuc de præſenti fundum detinere: cuius tamen explicatio ad obtinendam ſententiam eſſet omnino conueniens. Accedit etiam, vt minor iure retractus, & proximitatis domum repetens, non narraſſet in libello, eam domum ab antiquis ſuis prouenisſe, & eſſe, quod vocamus apud noſtrates antiquum hæreditagium (tali enim termino vtitur conſuetudo Burgundiæ.) In quo fuit minor reſtitutus ad eius facti prætermiſsi poſitionem: puta, quòd domus a ſuis prædeceſſoribus proceſsiſſet. ob cuius qualitatis omiſsionem ſcio ab eodem Dolano Senatu infinitos ab inſtantia actoris abſolutos, cum non alias retractaui proximitatis locus ſit, niſi fundus fuerit antiquus, & qui nō ſit a defuncto, qui eum poſſederit, emptus. Horum autem omnium ratio deſumitur ex ea concluſione, quam præmiſimus, Minori ſubueniri in iudicijs. Si denique intra diem, a lege vel ſtatuto municipali præſtitutum, non
1 appellauerit minor, ſuccurritur ei, vt appellet, per l. & ſi fine. §. item ſi non prouocauit, ff. de minor. vbi dicitur, Item ſi intra diem non prouocauit, ſubuenitur ei vt prouocet.

Si ſecundum municipalē Burgundiæ legem minor a ſententia, in eum lata, non appellarit, nec ſit proteſtatus, ſe appellaturum prius, quā à iudicio diſcederetur, vt exigit ſtatutum, an contra id poterit reſtitui.

SVMMARIVM.

1 *Minor, lata in ſe ſententia, non appellans, aut appellaturū ſe proteſtans, apud Burgundos etiam contra municipalem eorum legem reſtitutionis auxilio iuuatur.*

CAPVT CCXXXVIII.

QVI textus plurimum conſert ad declarationem ſtatuti Burgundiæ: per quod eſt diſpoſitum, vt qui cōdemnatus fuit à iudice, ſiue definitiuè, ſiue per interloquutoriam, teneatur ſtatim, lata ſententia, per ſe, vel ſuum procuratorem appellare, aut de appellando proteſtari, ſi ſibi appellare expediens agnouerit: alias poſt modū repellitur, ne appellet, cum ei non ſatisfecerit ſolennitati. Si enim minor hoc non compleuerit, reſtituetur. & ita quoſdam pupillos & minores vidi in eo
1 reſtitutos. Obijcies fortaſſe in eam rem notandos eſſe plurimum minores, qui tam craſsè & ſupinè ſtatuti formam non obſeruarint: a quibus allegari non poteſt ignorantia, quia probabilis non ſit. Sed id in maiore, non autem minore procedere cenſeo: cui læſo ſubuenitur, vt latè docuimus in articulo ignorantiæ, quem ſupra examinauimus. Sic minori, qui non prouocauit, aut non eſt de appellando proteſtatus, ſuccurritur vt prouocet: quod eſt, quia minori in iudicijs lex adeſt. Gloſſa tamen in eo. §. item. pro ratione dubitandi adfert hac in re l. fin C. in quibus cauſ. reſtitutio nō eſt neceſ. vbi ſtatuitur, ipſo iure in minorem non currere tempus a lege præſtitutum. Si igitur non currat tempus, quid eſt opus reſtitutione in integrum? Tandem, reſoluendo cōtrarium, aſſerit eſſe ſpeciale in iſtis temporibus, vt currant: quia per ea firmentur iudicia, vt eſt in §. pupillus. in Authent. de hæred. & Falc. & l. properandū. §. fin. C. de iudic. id enim eſt ob rei iudicatæ auctoritatem, vt in l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. ff. manda. tanta eſt rei iudicatæ vis & energia, argumento l. ſeruo inuito. §. ſi prætor. ff. ad Trebelia. Cuius gloſſæ ſententiam ego ſequor, quòd vera ſit, & in huiuſmodi ſubtilitatibus admodum expedita: quam iam primum probandam duxi, vbi examinaui articulum, Quæ præſcriptiones hodie contra minorem currant: quo loco annotatum a me reperies, l. fina. C. in quibus cauſis reſtitutio in integrum non eſt neceſſaria, non procedere in præſcriptione iudiciorum, puta in tempore inſtantiæ: vt in ea l. properandum, circa finem. nec etiā in tempore interponendæ appellationis, per §. 1. in Authen. de appellationibus, & intra quæ tempora. & l. 1. C. ſi ſæpius in integrum reſtitutio. eadem ratione de tempore proſequendæ appellationis, vt per Bart. in l. fin. C. ſi aduerſus rem iudicatam. & eſt textus expreſſus in §. 1. in Authen. de appellationibus, & intra quæ tempora. quod eadem ratione procedit in quibuſdam dilationibus, a iudice conceſsis, vt in eadem l. & ſi fine. §. pen. ff. de minoribus. & quum appellauit minor, ſi petat ſe reſtitui, vbi certum eſſet, ei expediuiſſe appellationem omittere, nihil aliud erit ab eo deducēdum & probandum, quam quòd non prouocauerit, & ita ſit læſus: perdidit tamen appellandi beneficium, argu. eius l. ſi minor. §. 1. ff. de minoribus.

Vtrum tempus proſequendæ appellationis in minorem currat?

SVMMARIA.

1 *Minori proſequendę appellationis tempus*

non currit, vbi u in iudicio indefenſus fuerit.

2 *Reſtitutio ad appellandũ vtrum corã iudice a quo vel ad quem expoſtulari expediat.*

CAPVT CCXXXIX.

Dubitauit gloſſ. in l. fi. C. ſi aduerſus rem iudic. vtrum tempus proſequendæ appellationis minori currat, quum in oppoſitum ſcribat facere l. ſi præſes. C. quomodo & quando iudex. vbi ſententia cancellationis actorum vel deſertæ appellationis non poteſt aduerſum minorem indefenſum ferri. Si ergo non poſ
1 ſit talis ſententia pronunciari, benè ſequitur vt tempus deſertæ appellationis in minorem non detur: Quod obiectũ Bar. hoc modo reſoluit in l. fin. C. ſi aduer. rẽ iudic. vt ſi minor tutorẽ non habeat, tũc non currant in eum appellationis tempora: vt eſt in ea l. ſi præſes. neq; enim (q̃d ibi text. ait) debet adultis nocere quicquid eo tempore ſtatutum eſt, quo defenſione iuſta & curatorum auxilio fuerunt deſtituti: ſicut & talia tempora in abſentem & ignorantem non competũt, cum a tempore ſcientiæ computentur, vt in l. ab eo. C. quomod. & quan. iud. Si verò minor defenſus eſſet, & non appellarit, aut appellationẽ non ſit proſequutus, tunc currere tempora in quibus terminis aſſerit glo. loqui. Cæterum aduertit, per horum temporum lapſum minorem ab integra cauſa excidere, & ita ma
2 ximo incommodo affici: qui tamen exiſtimet, ſufficij fauorem requirere, vt ea tempora labantur, tamen poſtmodũ reſtituatur, vt in §. pupillus. in Authen. de hæred. & Falc. Hæc ipſe: a quo mea ſententia tali doctrina excuſſus eſt verus ſenſus eius l. ſi præſes. quia tex. ille loquitur, vbi adulti curatores non haberent, etiam q̃ ab ipſarum adiutore omiſſa fuiſſet appellatio: tunc enim non potuit declarari deſerta appellatio, nec in ipſos tẽpus cucurriſſe, cũ hi defenſione iuſta carerent. ergo ſi ab oppoſito ſenſu eũ text. induxeris, ſi eis curatores eſſent, curreret 1
tempus introducendæ & proſequendæ
2 appellationis. Solet etiam examinari in ead. l. ſi præſes, vbi petitur reſtitutio ad appellandum, an ſit expoſtulãda coram iudice a quo, vel ad quem: Tutius autem eſt, confugi ad iudicem ad quem: etſi nõ inficior, a iudice a quo poſſe concedi, modò is ſit ordinarius. quod amplè diſcutitur à Bar. & Alex. in l. ſi vt propones, & l. 1. C. quomodo & quando iudex. vbi exquirit eam difficultatem de cauſa nullitatis, vtrũ deuoluatur ad iudicẽ ſuperiorem, vel ſi eã iudex a quo tractare poſsit.

Cenſeatur num læſus minor ex hoc ſolo, quòd non appellarit? vel an deſideretur, vt is probet ſua intereſſe, quòd appellari ab eo oportuerit?

SVMMARIVM.

1 *Minor citatus etſi iudicio non adfuerit, nec termino, ad cõparendũ præſtituto, comparuerit: tamen reſtitutionẽ impetrare põt.*

CAPVT CCXL.

Quæritur etiam a Bart. in præallegata l. & ſi ſine. ſub eod. §. item ſi non. vtrum ſit minor læſus, quia non appellarit? an verò probare debeat, ſua intereſſe, quòd appellet? quem articulum iam vtcunq; 1
ſupra excuſsimus, vbi ad id tu confugere poteris.

Solet etiam in eremodicijs minori ſubueniri: puta, ſi ob eius abſentiam perempta eſſet inſtantia: vt eſt in eadem l. & ſi ſine. §. fin. Opus eſt autem hoc caſu reſtitutione, cum dilationes iudiciales & legales in minores currant, vt ſupra annotatum vidiſti. & ita ſi minor citatus iu
1 dicio non adfuerit, nec in termino, ad cõparendũ præſtituto, comparuerit poterit reſtitutionem impetrare: quod ſufficientè declarat Bar. in l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cautio.

Minor

Minor, qui contra ſententiam reſtitutionem eſt aſſequutus, cenſetur aduerſus eiuſdem ſententię executionem reſtitutus.

SVMMARIA.

1 *Minor, contra ſententiam reſtitutus, etiam aduerſus eius executionem intelligitur reſtitutus, etſi de executione nulla ſit facta mentio.*

2 *Improbatur gloſſa l. 1. C. de prædijs minorũ & verus eius ſenſus explicatur num. 3.*

4 *Contra caſus fortuitos minor nõ reſtituitur, niſi aut ſordes aut euidens gratia tutorum ſeu curatorum hoc inducat, & de ea doceatur.*

CAPVT CCXLI.

1 SI reſtituatur minor aduerſus ſententiam, contra ſententiæ executionem reſtitutus intelligitur, etſi de executione mẽtio facta non ſit: quod etiam procedit, re eius vendita, vbi maximè ex tali venditione magnum ipſi damnum & incommodum immineret: vt eſt in l. ſi ex cauſa. ff. de minoribus, vbi diſponitur, pecuniã ex cauſa iudicati ſolutam, eſſe minori reſtituendam. Quinimò ſi magis ipſius interſit, potius habere corpora, id ei permittetur, vbi graue eius eſſet damnum, qui eſt caſus admodum notabilis. Dubitationem tamen ea ie re promouere poterat, quòd tali caſu ex iudicati cauſa minoris pignora capta eſſent & diſtracta, vt rei iudicatæ auctoritas impedire retractationem deberet: aut ſaltem id operari, vt ipſa corpora non aſſequeretur. tamẽ contraria opinio eſt longè verior: quæ vel hoc vno confirmatur, quòd effectus reſtitutionis ſit, omnia in priſtinum ſtatum reponere: vt cum aduerſus ſententiam ſit minor reſtitutus, æquum iudicari debeat, vt quæ interim diſtracta ſunt, reuocentur. Præterea adijcitur in his temperamentum, vt ipſa corpora iam diſtracta habere non debeat, niſi is graui damno afficeretur: id autem eſt, quia pignus ſit Prætorium, ſeu Iudiciale & ea ratione gloſ. in l. ſi ex cauſa, tuetur, pignus conuentionale, quòd a minore datum eſt, poſſe vẽdi, & minorem, etiam ſi leui incommodo ſit eo caſu affectus, reſtituendum, per l. 1. C. de præ. mi. in qua è diuerſo diſponitur, requiri in pignore Prętorio, ſeu iudiciali graue læſionem. Hæc

2 gloſ. ego verò exiſtimauero graue damnum vtroque caſu deſiderari: ad quod moueor per l. pen. ff. de min. vbi ſi res pupillaris vel adoleſcentis diſtracta fuerit, quam vendi lex non prohibet, valet venditio. Cæterum vbi graue damnum pupilli vel adoleſcentis verſaretur, etiam ſi colluſio non interceſſiſſet, talis diſtractio per in integrum reſtitutionẽ reuocaretur. qui textus cum generaliter de re minoris vendita & diſtracta loquatur, nonne ita poterit declarari, vt de pignore cõuentionali loquatur? Quid denique mouit gloſſam aſſerere, pro pignore conuentionali, etiam ſi modica ſit læſio, poſſe minorem reſtitui: cum exploratum ſit, ob modicum damnum reſtitutionem nõ competere? l. ſcio. ff. de in integr. reſtitu.

3 minor nec eam iuuat l. illa 1. C. de prædijs minor. quum ſi eius ſenſus verè excutiatur, agnoſces ẽt referri ad quoduis pignus poſſe. habet enim is textus: Venditio prædij, quod iure pignoris, vel in cauſa iudicati captam & diſtractum eſt. Potuit autẽ duci gloſſa, ꝙ in fine is textus de reſtitutione loquens, dicat minorẽ contra eam pignoris alienationem reſtitui poſſe: ſed id eſt ſecundum textus alios intelligendum, maximè vbi graue damnum immineret. Quod ſi acceſſiſſet in vendendo pignore colluſio, etiam ex cauſa iudicati, ſufficeret eo caſu leue damnum ad reſtitutionem obtinendam vt eſt in l. & ſi ſine. §. idem faciunt. ff. de mino. ſub illis verbis. Nec ſi bona fide diſtrahatur. & ad id conducit l. quòd ſi minor §. non ſemper. eo. ti ff. & l. ſancimus. in prin. C. ad Treb. iũct. l. cũ plures. §. 1. ff.

de adminiſtra.tut. hoc autem efficacius probatur in eo verſi. Idem faciunt. vbi 4 præmittitur regula, Non reſtitui minorem contra caſus fortuitos, niſi aut ſordes, aut euidens gratia tutorum ſeu curatorum hoc inducat, & de ea doceatur. ad quod etiã facit l.fin.C.ſi aduerſ. ven. Hoc autẽ ſupra iam excuſsũ a nobis fuit, vbi licuit examinare articulũ, Vtrũ cõtra pignoris venditionẽ minor reſtituatur?

Vtrum ſit minor reſtituendus qui precio habito, ſe in ſeruitutem redigi eſt paſſus?

SVMMARIA.

1 *Minor, qui primum liber fuit, ſi iugo ſeruitutis, accepto precio, ſubijci ſe patiatur, nõ reſtituitur, quia fit in totum eius ſtatus mutatus, ex ſententia Papiniani: quæ vera approbatur, & nu. 4.*

2 *Res quæ ſtatum mutat, reſtitutionẽ nõ capit.*

3 *Minoris, qui ſeruus, interueniente precio, factus eſt, & arrogati diuerſitas quæ ſit?*

5 *Capitis diminutio tripertita.*

CAPVT CCXLII.

Papinianus ait, ſi minor annis 25. maior autem 20. ſe in ſer-
1 uitutem venire patiatur, eũ, ſi precium aſſequutus eſt, nõ ſolere reſtitui. & hoc meritò: quoniam
2 res non capit reſtitutionem, quum ſtatum mutat. quod notatum reperies in ea l.ſi ex cauſa.§.Papinianus.ff.de minorib. Contra quam concluſionem pro dubitandi cauſa adfertur in oppoſitum l.3. §.ſi quis minor. vbi ſi minor annis viginti quinque ſe arrogandum dederit, & in ipſa arrogatione circunuentum ſe alleget, poterit ex eo reſtitui; & tamen per arrogationem eius ſtatus mutatus eſt; quia tranſiuit in poteſtatem patris arrogantis, vt in l.fi.C.de adoptionibus. Quę obiectio ſic a Barto. reſoluitur, verum eſſe, per arrogationem non mutari ex integro ſtatum arrogati: quia etſi tranſeat in poteſtatem patris arrogantis, ſuiq́ iuris eſſe deſinat: manet tamen liber homo.
3 quod ſecus ſtatuitur in eo, qui cum liber eſſet, per precij participationem ſeruituti ſe addixit: quia liber eſſe noluerit. tunc enim eius ſtatus cenſetur in totũ tolli ſeu perimi, l.cognitionum, in fi.ff.de variis & extraord.cogni. Cui accedit, quòd Iure Ciuili introſpecto, ſeruitus morti ęquiparetur, vt in l.quod attinet.ff.de reg.iuris. quare meritò reijcitur reſtitutio, cum is actus reſtaurari non poteſt: ad quod accedit l.liber homo.ff.de ſtatu homi.

Ego verò conijciebam, quandoque tali caſu ſtatum non extingui, ſeu immutari: quia cum Iure naturali liberi omnes ſimus, ſitq́ue Ius naturale immuta-
4 bile, manebit eis perpetuò liber. Poterit tamen ad id reſponderi, vbi propter precij participationem quis ſe venundari paſſus eſt, ſeruum effici: cum tamen liber ſecundum primæuum Ius naturale maneat: ſed qui ſecundum Iuris Ciuilis diſpoſitionem gaudere effectu, qui a libertate reſultat, nõ poſsit. & hic eſt modus, per quem quis ſeruus efficitur. Putauerim etiam euerti poſſe, quod dictum eſt, 5 Per arrogationem non mutari in totum ſtatum, quia liber maneat filius. Nam ſatis ea libertas cenſetur inutilis: quia cum prius ſui eſſet iuris, in alterius poteſtatẽ tranſierit, ita vt patre inconſulto, nihil poſsit tractare. Verum tamen erit, ſi cenſueris diuerſam eſſe rationem hoc caſu ab alio, quia per precij participationem, qui liber erat, ſeruus effectus eſt: & ita adſtrictus omnibus ſeruitutis incommodis, vt quidquid acquirat, domino acquirat. Quod ſecus in eo filio arrogato ſtatuitur, cui ex tali arrogatione infinita adſunt cõmoda: quæ deſcripta agnoſces in l.ſi arrogator.ff.de adoptionib. puta, in legitima ſeu quarta in bonis arrogantis aſſequenda, & qui nullo ſeruitutis nexui ſubijciatur. Sed mirè obſiſtere præfatis videtur l.2. quæ eſt Pauli, ff. de in integrũ reſtitutione. vbi minoribus lapſis, & qui in captionem inciderunt, per reſtitutionem ſuccurritur, ſiue id per ſtatus mutatio-

ſationem, ſiue per iuſtum errorem eue-
nerit. Si igitur ob ſtatus mutationem is
reſtituatur, bene ſequitur, vt etiam reſti
tuendus ſit, cùm ſe venundari paſſus eſt
maximè præcedente precij participatio-
ne. qui textus eſt è diametro oppoſitus
illi §. Papinianus. pro quorum concor-
dia referunt paſsim Doctores eam l. 2.
loqui, vbi in totum ſtatus non mutatur,
puta in arrogatione. Quę ſolutio vera
eſt, etiam ſi generaliter concepta ſit. De-
bet enim ita textus intelligi, cùm nõ ab-
ſurda ſit ea declaratio, quia ſoleat fieri
ſtatus mutatio, argument. l. fina. ff. de ca
pi. dimi. vbi in ſimili cõſideratur triplex
capitis diminutio. Nam qui libertatem,
ciuitatem, & familiam perdit, patitur ma
ximam capitis diminutionem. vbi verò
amittitur ciuitas, retenta libertate, me-
dia eſt capitis diminutio. cùm autem li-
bertas & ciuitas retinetur, familia tamẽ
mutatur, minimam capitis diminutionẽ
patitur. Gloſſa etiam ſub eadem l. dicit,
terminum mutationem eſſe largum, &
lato ſenſu interpretandum. Velim tamẽ
ad vnum cogites, quod eſt in eadem l.
non ſolùm. verſ. proinde. ff. de reſtitutio
ne in integ. vbi habetur: Proinde ſi mi-
nor in ſeruitutem redigatur, vel ancilla
fiat, dominis eorum dabitur non vltra
tempus ſtatutum in integrum reſtitutio,
etiam ſi minor, qui primùm liber erat,
ſeruus fiat: quia ſe ad precium participã
dum vendiderit. vt ibi declarat gloſſa,
tamen datur eorum dominis reſtitutio;
nihilominus ſtatus fuit ex integro muta
tus. ita ea reſtitutio ſeruis denegatur: do
minis tamen, ſtatu mutato, conceditur.
Sed dicas, reſtitui ad id dominum, vt bo
na huius, qui minor erat, ad eũ redeant,
cui primum forent quæſita: ad quod fa-
cit l. 2. & l. tutelas. §. ſi libertate. ff. de ca
pi. diminut. Sic minor, qui primùm liber
fuit, ſi ſe in ſeruitutem venire patiatur,
non reſtituitur, quia ſit in totum
ſtatus mutatus. & ita reſtitu-
tio non competit, vbi
ſublatus eſt ex inte
gro actus,
ob quem petitur.

Si minor, aliquo mandante, ad miniſtrauerit, aliudúe geſſerit, vtrùm reſtitui poſſit?

SVMMARIA.

1 *Minor, patre mandante, aliquid inconſultè faciens in rebus paternis, auxilio reſtitutionis dignandus: ſecus verò ſi plus ei mãdatum & erratum fuerit.*

2 *§. Sed vtrum, in l. cum mandato. ff. de mino. vera mens extricatur.*

CAPVT CCXLIII.

QVid ſi alicuius mandato
minor adminiſtrauerit,
aut quid aliud geſſerit,
& captus ſit, vtrùm ob id
poterit reſtitui? puta, ſi
mandante patre inconſul
tè aliquid in paternis rebus egerit? Ad
cuius deciſionem habes l. cum manda-
to. ff. de minor. in qua diſponitur locum
eſſe reſtitutioni. ſi verò plus ei mandaſ-
ſet, ceſſaret reſtitutio: quia tunc ei po-
tius, vt maiori, quàm minori conſulere-
tur, cuius damno & incommodo ſit rès
1 ceſſura. Fertur tamen huic deciſioni ob-
eſſe l. denique. §. ſed vtrum. ff. de minor.
vbi minor filiusfamilias etſi paterno iuſ
ſu contraxerit, tamen aduerſus talem o-
bligationem reſtituitur, ſolo contractu
mutui excepto: vt beneficium reſtitutio
nis, quod minori filio competit, ad om-
nem contractum non extendatur, nec
porrigatur. Quarum ll. concordiam ex-
cutiens gloſſa in ead. l. cum mandato, ſic
dicendum cenſuit, patris iuſſum vno ca-
ſu acceſsiſſe, & ita declarandum §. vtrũ.
alio verò ſolum mandatum. quem intel
lectum ego omnino diuinatiuum eſſe
exiſtimo: Senſerunt alij, vtroq; exemplo
diuerſitatem inter paternam rem & pe-
culiarem conſtitui. Crediderunt etiam
quidam, l. cum mandato, procedere, vbi
pater filio mandaſſet, vt is pro decem rẽ
venderet, quæ tamen valeret viginti &

hac

hac cauſa filium, quo ad expenſas, tantũ reſtituendum. Sed & hæc declaratio cõfunditur ex eo, quod l. cum mandato, generaliter & indiſtinctè loquatur, non habita aliqua conſideratione expenſarum. Sepoſitis igitur omnibus his gloſſæ diuinationibus, dico, cũ §. vtrum, ſi vt decet, expẽdatur, nullo modo pugnare ei l. cũ mandato. habetur enim in eo §. filiumfamilias ex his ſolis cauſis, quæ ipſis interſunt, poſſe reſtitui: vt eſt, ſi obligatus ſit: quaſi innuat tex. ſi cauſa eum non concernat, nec eius quouis modo interſit, fruſtra reſtitutionem deſiderari. Ex qua interpretatione iã intelligis, leges iſtas nullo modo ſibi aduerſari. nam adnectitur in eo §. proinde ſi patris iuſſu obligatus ſit filius, pater vtique conueniri in ſolidum poterit, imò & filius: cùm & ipſe poſſit, vel in poteſtate manens, vel emãcipatus, vel exhęredatus, in id, quod facere poteſt (& quidẽ in poteſtate manens, etiã patre inuito) ex condemnatione cõueniri: auxilium impetrare debebit, ſi ipſe conueniatur. Sic in eum caſum reſtitutor filius: quia cum iuſſu patris obligatus eſſet, conueniri poterit in id, quod potens erat pręſtare. In ea verò l. cum mãdàto, ſatis innuitur, ex adminiſtratione rerum paternarum filium lædi nõ poſſe, imò eſſe incommodum in patrem ceſſurum: cui eſt adſcribendum, quòd id exequendum filio mandaſſet: & ideo eodẽ loco abnegatur filio reſtitutio, quia iuſſu patris res eius tractaſſet. Cuius finalis ratio hęc eſſe poteſt: quia ſic maiori ſuccurreretur via reſtitutionis, puta patri, de cuius negotio diſceptatur: quod tamen nõ fuit prætoris propoſitum. l. oieſt & alio ſenſu declarari in §. ſed vtrum, vt cùm textus habeat: Proinde ſi patris iuſſu ſit filius obligatus, debeat id intelligi, cùm is rei ſuæ obligationem contraxiſſet, nõ
2 autem, vbi paterna negotia adminiſtraſſet. in quo tamen poſtremo caſu ſpecificè loquitur ea l. cum mãdato: & hęc cauſa palàm lex talis intelligitur, vbi filius patris mandato, & vt eius procurator, cõtraxiſſet, vt ob id ſit a ceſſione repellẽdus. Qui mihi verus ad eam legẽ intellectus videtur: qui cùm ex Doctorum ſententia eſſet difficilis, iam extricatus eſt redditus.

Poſſit num minor reſtitui, vt in executione ſententiæ probet, quod expediuiſſet docuiſſe, vbi lis principalis agitaretur?

SVMMARIVM.

1 Minor in executione ſententię probaturus quod in lite principali prętermiſerat, ad eam probationem ex ſententia iudicis admittendus eſt. quod in maiore non procedit. id tamen limitat num. 2.

CAPVT CCXLIIII.

AN autem minor per viam reſtitutionis admittatur in executione ſententiæ ad probatiõnem facti, de quo in principali lite non docuit? Verbi gratia. Si hæreditatis petitionem intentaſſet, concepto ſub forma generali libello. quam formã præſcribit Barr. in l. j. ff. de eden. expreſſis nihilominus ab eo rebus particularib. quarum tamen ipſe plures pretermiſiſſet, nec omnes deſignaſſet. Cæterùm ſi hic declaratus hæres fuerit, & pars aduerſa condemnata ad hæreditatis reſtitutionem, interim cùm de ſententiæ executione tractaretur, in hũc minorẽ obiectum eſt, quòd nihil aliud ex hæreditate aſſequi debeat, præterquam quod probaſſet. ab eo verò allegabatur de nouo, plures probationes adeſſe, & infinita teſtimonia, quibus ſit educturus, plures adhuc eſſe alias res hæreditarias, quàm eas quas ſpecificaſſet, ita vt per reſtitutionẽ ſe admitti ad eam probationem petat, quò plenè & ex integro omnem hæreditatem nanciſcatur. Difficultas autem non eſt, quin planè is ſit reſtituendus, modò 1
ſummariè iudici conſtiterit, non fuiſſe res omnes hæreditarias probatas, & pleraſque ex his in libello non propoſitas: quę ego in eo qui minor eſt, procedere cenſeo.

cenſeo. Quòd ſi maior annis fuerit, non eſt aliquis ſcrupus, quin huic imputandũ ſit, cur non vigilantius ſibi in rerum hæreditariarum deſcriptione proſpexerit: ita vt putem, à reſtitutione maiorẽ ſecludendum, niſi ad ſe de nouo ſuperueniſſe documenta aſſereret: tunc enim iuſta ea cauſa reſtitueretur. Poſſet tamen diſputationis gratia defendi, non eſſe, quod ad thema aſſumptum ſpectat, reſtitutionem neceſſarium, ſiue in minore, ſiue in maiore loquamur: & eſſe vtriq; via ordinaria ſatis conſultum, per quã ad nouã earum rerum ſpecificationem & probationem admittantur. Poterunt enim id in executione ſententiæ præſtare: quia
2 cùm fertur in petitione hæreditatis ſententia, quod eſt vniuerſale iudicium, ſolet hoc ea contineri: Condemnamus talem, vt ab hæreditate deſiſtat, & res hæreditarias reſtituat, ſecundum probatiõnem de eis ab actore factam, & vt is in ſententiæ executione denuo eas res liquidabit. Quæ forma liquidationis adijcitur hac cauſa, quaſi hic executionis ordo ſit noua inſtantia, vt omnino non ſit à iudice hærendum probationi, in prima lite facta. Quo ſtylo in pronunciandа ſententia memini pleroſque iudices viſos, & ita obſeruatum in cauſa cuiuſdã Damicellæ: quæ cùm legitimam paternam à fratre petijſſet, atque ad eã præſtandam fuiſſet is condemnatus, declaratum fuit poſtmodum, eius legitimæ liquidationem ita poſſe fieri, vt primùm eliciatur ex probationibus factis in principali proceſſu, quid eius intentioni conuenire poſsit: demum audiatur in executione ſententiæ, volẽs probare valorem bonorum paternorũ, vt abſolutè legitimã aſſequatur ad quod non fuit ei opus aliquo extraordinario remedio, ſed vtendum via tantùm ordinaria. à qua opinione ego non diſsideo, vbi maximè id contineret iudicis ſententia. Nam cùm per eam ſit admiſſus ad eam liquidationem fruſtra aliàs in executione ſententiæ poſtularetur reſtitutio. Nec omnino eſt ea ferendæ ſententiæ forma improbanda: quia non niſi difficulter, qualis ſit legitima, ſciri poteſt: & ideo primum à iudice excutitur, an ſit debita? demũ fit declaratio, debitã eſſe: ſoletque poſtmodũ adiudicari, vt per ſententiæ executionẽ liquidabitur. Ego tamen hoc ita temperandũ exiſtimauerim, vt procedere nõ debeat, ſi pendente lite, hic aliquid probare tentaſſet, ad cuius nouã probationem vellet admitti. Nam tunc immineret timor ſubornationis teſtiũ, vbi maximè cuperet eoſdẽ teſtes denuo repeti. Sed quia concepta concluſio poteſt ēt referri ad caſus alios, quàm vbi petitur hæreditas, vel legitima bonorũ, oportebit ei ſententiæ, quam premiſimus, hærere. Eſt autẽ talis: Poſſe minorẽ reſtitui, vt probet in executione ſententiæ, quod in lite principali prætermiſit: puta, ſi expediuiſſet probare abſentiam, ægritudinẽ, aut quid aliud, in reſtitutione neceſſum eſt effici: quia per ſententiam fit ius aduerſæ parti quæſitum, in cuius fauorem pronunciatum fuit: quia ea qualitas probata nõ extitiſſet, atque ita dicendum autumo.

Si cum edentata vetula minor matrimonium contraxerit, an contra id reſtitui poſſit?

SVMMARIVM.

1 *Minor, contracto cum edentata vetula matrimonio, licet pœnitens reſtitutionem petat, tamen eam non aſſequitur ex ſententia cum Speculatoris cum Auctoribus rationibus in textu adductis.*

CAPVT CCLXV.

HOC paſſu haud extra rẽ adijcietur nõ minus grata, q̃ faceta diſceptatio, excitata a Specul. ſub tit. de reſtitutione in integ. Si matrimonio cum edentata vetula minor contraxerit, (his enim terminis ipſe vtitur) demũ huius matrimonij cũ pœniteat, vtrùm ex eo reſtitui poterit? & aſſerit non poſſe; arg. cap. nuptia-
1 rum. 17. q. 2. & eorum, quæ annotantur

tur in l. ſancimus. C. de nup. & in cap. final. 14. quæſt. vltima. tum etiam, quòd hic matrimonium contrahendo, maioris perſonā induerit. eſt enim cuiuis maſculo liberum, modò decimumquartum annum attigerit, ad matrimonium aſpirare, capit. de illis. extra, de deſponſat. impube. & in l. 3. C. ſi minor ſe maiorem dixerit. Exiſtimauerim tamen, defendi poſſe, reſtitui hunc debere: cum quo abnēgare non potes aliquid fuiſſe geſtum, ergo reſtituendum, arg. l. ait Prætor. ff. de minor. cùm tot tantiſque locis, ad hoc propoſitum ſuprà allegatis, illud maximè attendatur, an minor lęſus fuerit. Lęſum autem quis inficiabitur, qui cùm minor annis ſit, ac nondum adoleſcentię tempus expleuerit, deformem tamē & annoſam mulierem adciuerit, vbi expediuiſſet non ſolùm pulchriorem, ditiorē, ſed ſuæ iuuentuti magis arridentem aſſequi: & cùm eſſet viliſsimæ familiæ, infimo ortus, & obſcuræ propaginis, nobiliorem, & inſignioris nominis habere? Sed hę rationes etſi prima manu aliquid momenti: quo in hanc eatur partē, habeant, non tamen elidunt eam Speculatoris opinionem: cui ego omnino hęrendum puto. Nam cùm effectum & energia matrimonij è ſolo conſenſu pendeat, vt eſt in l. nuptias. ff. de regulis iuris. ſitque talis conſenſus omnino capax minor, quare non cum hac vetula matrimonium legitimè contrahere potuit, vt in quo non eſt conſiderabilis defectus ætatis? loquitur enim Speculat. hoc caſu, vbi decimūquartum annum exceſsiſſet. Quos igitur Deus coniunxit, homo non ſeparabit. quo argumento quæuis contrariæ & oppoſitæ rationes confutantur. Eſt enim huic omnino adſcribendum, cur tam imprudenter & incōſultè talem ſibi in vxorem delegerit: & verè læſus hac in re cenſeri nequit. Nam etſi hæc annoſior ſit: non tamen ſequitur, quin ſibi bene tali matrimonio conſuluerit: cui forſitan magis expediuerit, ſe prouectioris ætatis vxori adglutinare quàm iuueni: quod facilè procederet in minore, qui lubrico ętatis patrimonium ſuum diſsiparet. poſſet enim promptius ab ea dilapidatione reuocari, & ad meliores mores ac maturiorem frugem à muliere vetula, quàm iuuene, reduci, Pręterea ſi contra conſummatum matrimoniū indulgeretur reſtitutio, eſſet actus matrimonij inter eaſdem perſonas reiterabilis: quod tamē lex omnino abhorret, immò planè deteſtatur, cùm ex eo exurgerent infinita ſcādala. Vix. n. poſſet reſtitutionis cauſa deduci & agitari, niſi allegarentur infinita, quæ mariti & vxoris turpitudinem detegerent, cùm veriſimiliter vterque ſuam cauſam niteretur tutari & defendere. Scis etiam, iuramento minorem à reſtitutione in integrum excludi: quod eſt, quia ſacramētum liget animam, & quia nequeat ſolui abſque ſalutis ęternæ interitu. vt eadem ratione ſit ſimile in matrimonio diſponendum, cùm ſit (vt prædiximus) indiſſolubile: nec aliter retractari poſsit, niſi adſit fornicatio: vt eſt paſſus in Euangelio Chriſti, Excepta fornicationis cauſa. Quibus omnibus rationibus ego in Speculatoris eo ſententiam.

Vtrùm contra religionis ingreſſum ſit concedenda reſtitutio in integrum?

SVMMARIVM.

1 *Minor religionem ingreſſus etſi ab ea denuo velit diſcedere, tamen ob id non reſtituitur.*

CAPVT CCXLVI.

Excitatur etiam à Specul. in eadem Rubrica de in integ. reſtitutione, quæſtio, Vtrùm ſi minor religionem ingreſſus, demū ab ea velit diſcedere, an id via reſtitutionis
1 in integrum aſſequi poſsit? Tutatur autem reſtitutionem reijciendam, quia deludi aut decipi nō dicatur, qui cum ſponſo

ſo ditiore contraxit,ar.ca.ſicut,& 7.quæſtio. 1.& in c.nunquam.de conſe.diſtin. 5. Cuius ſententiam ego omnino probo; ſed qui exiſtimem, concludentiorẽ quàm ipſe conſiderarit, adferri poſſe rationem. Eſt enim æquum, vt repellatur à reſtitutione: quia poſt religionis ingreſſum is probationis annum habuerit, intra quem potuit expendere, an poſſet cõmodè religionis onera ſufferre,& ibi diutius habitare: vt eſt in cap.ad Apoſtolicam,extra,de regula. ita vt poſtmodum ei ſubueniri non debeat. qui eſt actus omnino diſtinctus à contractu. nam ſtatim celebrato & perfecto contractu, qui fuit ab initio contractus voluntarius, efficitur neceſſarius,vt in l.j.§.ſi cõueniat. ff.de poſi.quod non eſt ſimile in religionis ingreſſu, cùm poſſit intra annum ab hoc diſcedi. Nec videtur mihi præfata. Speculatoris ratio concludere,ideo reſtitutionem reijci, quia cum ſponſo ditiore ita à minore contractum ſit. nam etiã ſi minor cum potentiore contrahat,non tamen à reſtitutione repellitur,imò magis ei eſt ob id ſubueniendum. Niſi fortaſſe tu dixeris,tali caſu ſponſam cenſeri Chriſtum, cum quo ſit à minore contractum per religionis ingreſſum,vt non debeat cenſeri deluſus minor. Manebit igitur ex his ſtabilita hæc concluſio, Minorem contra religionis ingreſſum reſtitutionem aſſequi non poſſe.

Quid ſi minor ſubierit iudicium, in quo maior reputatur,an poterit ex eo reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Poſſeſſorium iudicium momentaneum eſſe perhibetur.*

2 *Minor ſubiens iudicium, in quo pro maiore reputatur, à reſtitutione excluditur.*

CAPVT CCXLVII.

Poteſt autem hoc thema referri ad poſſeſſorium iudicium, quod momentaneum eſſe dicitur: quam dubitationem promouet glo.in l.vnica.C.ſi de momẽ. poſſeſ.iud. fuerit.& in l.cum lege. ff.de arbit. vbi paſſim determinatur,non eſſe locũ reſtitutioni: aliàs nihil operaretur, ꝙ tali iudicio hic maior eſſet effectus. Putauit tamen Bertachinus in ſuo Repertorio,ſub verbo, Reſtitutio in integ. obeſſe ei deciſioni l.2.C. de his qui veniam ætat.impetrat. è qua aſſerit deſumi minori reſtitutionẽ competere,etiã ſi tanquam maior fuerit in iudicio admiſſus. Sed vbi eius legis mentem licuit examinaſſe,viſum mihi eſt, nihil ad Bertachini intentionem facere: qui potius cenſeam,oppoſitum eius,quod is ſenſit,ea l. probari. In ea quippe diſponitur,talẽ qui ætatis veniã impetrauit, & ita,vt maior, iudicio adeſſe potuit, non eſſe reſtituendum. Quòd autem reſtitui non debeat, vel ex eo confirmatur,quia cum iuramẽ-
2 tum minorem maiorem efficiat, ceſſat reſtitutio: vt idem ſtatui reliquis caſibus debeat,in quibus maiori iudicatur: aliàs fruſtra maior reputaretur.

Aduerſus commiſſum vectigal minor reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Minor aduerſus commiſſum vectigal eatenus reſtituitur, quatenus ipſius dolus nõ acceſſerit.*

2 *Vectigal ipſa prædia,non perſonas reſpicit.*

3 *Pupillo commiſſi pœna remittitur, ſi intra trigeſimum diem vectigal intulerit.*

CAPVT CCXLVIII.

Solet etiam aduerſus commiſſum vectigal minor reſtitui, vt eſt in l. ſi ex cauſa.§. ſi in commiſſum ff.de minor. Cenſetur autem commiſſum vectigal tribus modis ſecundum gloſſam in eo §: vt eſt, ſi profeſſionem omiſerit, ar.l.omnibus. C.de vectig.& commiſſ. Præterea ſi illicitas merces tranſuexerit,l.cotem.§.dominus.

minus.ff.de publicā.vel ſi à vectigalis ſo
lutione ceſſarit,l. Imperatores. ff.de pu-
blic.Sed hoc ita eſt aſſumendum , quòd
aduerſus commiſſum vectigal ſit reſti-
tuendus,ſi non dolus ipſius acceſſerit:a-
1 lioquin ceſſabit reſtitutio. Quòd autem
in commiſſum incidat res minoris, aper
tè probatur in ea.l.Imperatores,in prin
cip.in qua diſponitur,in vectigalibus ip
ſa prædia,non autem perſonas conueni-
2 ri: & ideo poſſeſſores præteriti temporis
debere ſoluere vectigal.ſic cùm ad rem
confugiatur,fruſtra habenda eſt perſonę
minoris cõſideratio. Adfertur tamen in
oppoſitum à gloſſa, & Bar.in eo §.ſi cõ-
miſſum,l.Imperatores, in §.fin.ff.de pu
3 blic.vbi pupillo commiſſi pœna remit-
titur , ſi intra trigeſimum diem vectigal
intuliſſet.Quòd ſi intra dies triginta ad-
mittatur,ergo verum non eſt,vt abſolu-
tè in commiſſum incidat minor. Quem
textum gloſſa reſoluens refert,§.ſi com-
miſſum, loqui in adulto,& eam l.Impe-
ratores,in pupillo.qua doctrina nihil,me
iudice,eſt ineptius:quia cùm principali-
ter in commiſſo res,non perſona,ſpecte-
tur,nõ eſt veriſimile,vt magis vni,quàm
alteri,lex fauere voluerit: & vt admitti-
tur pupillus intra dies triginta, ſic etiam
qui adultus eſt. Quare mihi magis pla-
cet poſterior gloſſæ intellectus : quem
etiam eſt ſequutus Bart. vt intra dies tri
ginta minor aduerſus vectigal commiſ-
ſum ſit ipſo iure tutus:poſt verò tale tē-
pus debeat reſtitui.& hoc apertè deſun
tur ex eo §.final.vbi pœna commiſſi re-
mittitur,ſi intra diem trigeſimum vecti
gal intuliſſet.

Contra libertatem minori à Prętore non ſubuenitur.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio aduerſus libertatem minori non indulgetur, ſed vtilis in factum actio, in id, quod minoris interfuit nõ manumitti.*

2 *Reſtitutio aduerſus libertatem non competit, niſi magna cauſa ſubſit quando autem magna cauſa ſubeſſe dicatur, vide nu 3.*

4 *Reſtitutio in fauorem libertatis reijcitur, & & alia via minoris indẽnitati cõſulitur.*

5 *Diſcutitur ſenſus l.verum.§.ſed & nomine. ff.de minorib. & impugnatur ad hanc l. Bartoli ſententiæ num.6.*

7 *Reſtitutio aduerſus libertatem competiturā, non iam competentem,& in alium tranſlatam,minori conceditur.*

CAPVT CCXLIX.

ADuerſus libertatem minori à
Prætore non ſubuenitur, niſi
ex magna cauſa fuerit id à
Principe conſequutus: ſed de
dolo,ſeu vtilis in factū actio, in id quod
minoris interfuit,non manumitti,ei da-
bitur : proinde quicquid hic haberet,ſi
non manumiſiſſet, hoc ei præſtabitur.
1 Quæ omnia tractantur in ea l. ſi ex cau
ſa.§.fina.cum duabus ll.quæ ſequuntur.
ff.de mino puta,minor 20.annis maiori
ſeruum hac lege vendidit,vt eum manu
mitteret:non reſtituetur contra eam vē
ditionem minor.Poteſt & ſenſu alio de-
clarari,ſi per metum ſeruum manumiſiſ
ſet,vt eſt in l. metum.3.§.idem Pompo-
nius.ff.quod metus cauſa.ibi enim habe
tur,Pomponium putaſſe,ſerui manumiſ
ſionem , vel ædificij depoſitionē coactè
factam, ad eius edicti reſtitutionem eſſe
porrigendam: & tali caſu agitur & con-
cludit à minore ad intereſſe, quia liber-
tatem reuocare is nequit, l.eleganter.in
princ.ff.de dolo. quod eſt potiſſimū in
libertatis ſummum fauorem introdu-
ctum:quare is textus reijcit reſtitutionē
2 niſi ex magna cauſa eam Princeps con-
ceſſerit. Nam & ſi Princeps hoc viderit
expedire , appellabitur à ſententia pro
libertate lata,vt in l.ſciendum.ff. de ap-
pel.rec.eadem ratione, vt detur reſtitu-
tio contra libertatem à minore conceſ-
ſam.Magna autē cauſa iudicabitur ſub-
eſſe,vbi libertas ſerui ad euerſionem to-
tius domus minoris pertineret , argum.
3 l fin.in fine.ff.de offic.præſidis. vbi cùm
præſes cognoſcit de corrupto ſeruo, vel
ancilla deflorata,aut ſeruo ſubtracto,ſi a-
ctor

ctor corruptus eſſe dicatur, vel eiuſmodi homo, vt iactura non ſolùm aduerſus ſubſtantiam, ſed ad totius domus euerſionem pertineat, ſeueriſsimè erit à præſide animaduertendum. Et ita ſi ſeruus manumiſſus à minore talis eſſet, vt eius opera omnino egeret minor, diſceretur ſubeſſe iuſta cauſa, ob quam Princeps poſsit moueri, qui minori reſtitutionem contra libertatem ab eo conceſſam indulgeret. Reijcitur autem reſtitutio (vt præmiſimus) in fauorem libertatis, & alia via minoris indemnitati conſulitur: puta, de dolo ſeu vtili in factum actione. In ſeruum autem liberum effectum, nomine earum rerum; quas dominicas manumiſſus ſupprimebat, competunt actiones ad exhibendum, & furti condictio: videlicet quãdo & manumiſſus eas contrectabat, vt eſt in l. verum. §. ſed & nomine. ff. de mino. in quo poſtmodum adijcitur. Cæterùm ex delicto in ſeruitute facto, domino aduerſus eum poſt libertatem actio non competit. Qui duo textus videntur primo iudicio contrarij. In vno enim dicitur, competere aduerſus ſeruum manumiſſum actiones ad exhibendum, & condictionem furtiuam pro his rebus, quas, cùm ſeruus eſſet, ſuppreſſerat: & tamen diſponitur in verſ. c. cæterùm, ex delicto in ſeruitute facto, actionem poſt conceſſum libertatem nõ dari. Quam difficultatem viſus eſt tacitè enodaſſe Bartolus in Summario, quod adfert ad eum §. ſed & nomine. vbi ait, in eo probari, aduerſus manumiſſum cõpetere in rem actiones pro rebus, in ſeruitute diſtractis non autem actionem ex delicto: quaſi is velit, actionem ad exhibendum & condictionem furtiuam delictum ſapere. in quo mihi non placet eius intellectus: quia verum ſit, cõdictionem furtiuam furtum & contrectationẽ præſupponere, & inde ex eo delictum deriuari, vt in l. j. ff. de condic. furt. Per quæ intelligis, quam à remotis, & per tenebras ipſe hac in re perſpexerit. Quare verior mihi videtur hæc enodatio, vt §. ſed & nomine, intelligatur, vbi non attenditur contrectatio & ſuppreſsio rei, à ſeruo facta, dum is ſeruus eſſet, ſed poſterior eius rei contrectatio poſt manumiſsionem. Et hoc ſatis indicat is textus, vbi adijcit: videlicet, quando & manumiſſus eas contrectabat. ſic ibi agitur de delicto cõmiſſo poſt ſeruitutem: & non oberit ei declarationi. §. cæterùm, in quo quæſtio eſt, vbi eſt delictum commiſſum à ſeruo, dum ſeruus eſſet. & hic à me iudicatur verior ad eos textus intellectus, & nodus ille vel impeditiſsimus apertè extricatus. His vnum adijcies, aduerſus libertatem iam competẽtem, & in alium tranſlatam, minorem non reſtitui, ſed contra competituram ſecus eſſe. Caſus autem hac in re ita lege effingitur: Si minor annis vigintiquinque, maior tamen viginti, hac lege vendiderit ſeruum, vt manumittatur, verum erit, vt ſi antè deſideret, ſe reſtitui prius, quàm libertas competat, reſtituẽdum, poſtea verò reijciendũ: qui caſus eſt in l. verum. §. quòd ſi minor. ff. de minoribus. Et hæc materia eſt aptè excuſſa in l. j. & quaſi penè toto tit. C. aduerſus libertatem. ad quam poteris confugere: quam ego aliter declarandum non probaui, quòd hac tempeſtate rarò talia exempla in praxi accidant, qui tamen prætereundam eam nõ putauerim, quòd eſt in l. final. C. eodem titul. ſi aduerſ. liber.

Aduerſus ſententiam, qua quis liber pronunciatur, non cõpetit reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Aduerſus ſententiam pro libertate latam, appellationem quidem concedi, non autẽ leſtitutionem competere, ita intelligitur vbi quis liber, non autem liberandus, à iudice declaratur. & quæ ſit huius dicti ratio, ex ſententia Bartoli, num. 2.*

3 *Diſcutitur Bartoli ratio, num 2. adductæ eandemq́; cæteris veriorem concluditur num. 4.*

CAPVT CCL.

ADuerſus ſententiam, qua quis liber pronunciatur, non competere reſtitutionem, & tamẽ appellaationem concedi, in-
1 dubitatum eſt. quod intelligitur, vbi iudex per ſententiam liberum eſſe pronũciauit, non autem liberandum, quia poſtremo hoc caſu reſtitueretur. quæ duo omnino ſunt diuerſa, vt docet tex. l. j. C. ſi aduerſus ſolut. in eo verſic. Quòd ſi libertatem quamuis indebitam dediſti, nõ poſſe eam reuocari intelligis. Sic hoc
2 ſolùm attenditur, an ſit data libertas, ſiue iure, ſiue iniuria. Quare autem hoc capite admittatur appellatio, & tamen refutetur reſtitutio, Bart. in l. j. C. ſi aduer. ſolut. dicit ea ratione diſpoſitum, quia iudex, qui cognoſcit ſuper cauſa reſtitutionis, quæ impetratur aduerſus ſententiam, non iudicat aliquid ſuper prima cauſa, ſed ſolùm reſcindit ſententiã, reducendo partem ad primam inſtantiã quod non facit iudex appellationis, quia ſecundum eum, vbi ſtatim eſt appellatio interiecta, extinguitur iudicatum, l. j. in fi. ff. ad Turpilian. ita vt qui appellationis eſt iudex, non debeat primam ſententiam inuertere: ſed ſolùm ſuper meritis primæ litis pronunciare. quod ſatis præſtare cenſetur, cùm is pronunciat ſententiam iuſtam ſeu iniuſtam eſſe. Quæ eius ratio ſeu deciſio non videtur omni ex parte vera, ſi potiſsimũ ſequamur eorum ſententiam, qui crediderunt, per appellationem non extingui, ſed verius ſuſpendi effectum latæ ſententiæ. Præterea nonne hæc duo vnum idemq; important, quod iudex appellationis nõ irritet primam ſententiam, ſed ſolùm ſuper meritis prioris cauſæ pronunciet? quia de ius meritis pronunciando, ſatis de ipſa ſententia iudicat, quam declarat, an bene ſeu malè lata ſit: Imò ſecundum Bartoli declarationem videretur oppoſitum cenſendum, quòd etiam reijcienda eſſet appellatio, per quam quis fuit liber pronunciatus: quia cum per reſtitutionem reſcindatur ſententia prima, ſi iniqua ſit, vt eo caſu reijcitur reſtitutio; quod per eam reſcinditur ſententia: quare nõ idem in appellatione cenſebis? Fruſtratorium autem iudicaretur, ſi diceres, iudicem appellationis nõ irritare primã ſententiam, ſed ſolùm ſuper cauſæ meritis pronunciare: quia non poſſunt ea cauſæ merita explicari, niſi irritetur aut confirmetur per iudicem appellationis prior ſententia. Vana etiam videtur eius conſideratio, per quam aſſerit: reſtitutionem, quæ aduerſus ſententiam datur, ſententiam priorem euertere, non tamẽ iudicari ſuper prima cauſa: quia vix eſt, vt irritetur ſententia, quin etiam de his quæ litem concernunt, tractetur: ita vt verum acumen rationis is haud perpendiſſe iudicari poſsit. Verius tamẽ, vt Bartolum ſequamur: quia certum eſt, appellationem & ſententiæ retractationẽ pronunciatum omnino extinguere, & eò rẽ reduci, ac ſi lata nõ eſſet ſententia, l. furti. ff. de infa. quod tñ non operatur reſtitutio: quia per eam ſolũ res reducitur ad priorem inſtantiam, quam denuò intẽtare poteſt minor, ſi aduerſum ſententiam latam fuerit reſtitutus, vbi per appellationem, ſiue ſententia declaratur iuſta ſeu iniuſta, non reditur ad nouæ litis intentationem. meritò itaq; & æquo optimoq; iure fuit introductum, à ſententia pro libertate lata poſſe appellari: cui poteſt alia adnecti ratio, quia cùm appellationis remedium ſit introductum, vt iniquitas iudicantis detegatur, & quò ſuccurratur oppreſsis, quare nõ poterit à ſententia etiam in libertatis fauorem lata prouocare? cùm enim non attendatur prior ſententia, quia ſit extincta, facilius ob id conceditur appellatio: quam extinctionem non operatur reſtitutio in integrum. Secundum quæ erit intelligenda l. illud. ff. de appellat. in qua pro regula diſponitur. Illud ſciendum eſt, neque pupillum, neq; Rempublicam, cùm pro libertate iudicatur, in integrum reſtitui poſſe, ſed appellationem eſſe neceſſariam, Idque ita eſſe reſcriptum.

Con-

Contra ſententiam, quę ipſo iure nulla eſt, minor non reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Minor aduerſus ſententiam, ipſo iure nullam, non reſtituitur; ſed auctoritate iudicis competentis res in priſtinum ſtatum reducitur.*

CAPVT CCLI.

ADuerſus ſententiam, ipſo iure nulllam, minor non reſtituitur, ſed per iudicem, qui eſt competens, res in priſtinum ſtatum reducitur. textum ad id habes in
2 l. verum. § ex facto. ff. de mino. Caſus autem eius §. talis eſt; Adoleſcentes quidã acceperant curatorem quendam Saluianum nomine: hic cum curam adminiſtraſſet, & beneficio Principis vrbicam procurationem adeptus eſſet, apud Prætorem ſe a cura Adoleſcentum, eis abſentibus, excuſauerat: adoleſcentes prætorem adierunt; deſiderantes in integrũ reſtitui, quòd is eſſet contra conſtitutiones excuſatus, cum ſuſceptam tutelã non ſoleant alij deponere, quã qui etiam mare Reipublicæ cauſa abſunt: vel ij, qui circa principem ſunt occupati. qua in re reſcriptum eſt, nullas eſſe in reſtitutione concedenda Prætoris partes: quia nõ proponatur, cum minore annis 25. contractum: & ideo Principem debere hũc ad adminiſtrationẽ reducere: quia perperam eſſet a Prætore excuſatus. fuit enim nulla iudicis ſententia, per quã hũc a tutela, abſentibus minoribus. excuſauerat: tum quòd is aduerſus conſtitutiones feciſſet. & hoc expreſſim deciditur in l. verum. §. ex facto. ff. de minor. ſic cum is cogitur ſuſceptam denuo adminiſtrationem ſubire, res dicitur in priſtinum ſtatum per iudicem, qui competens eſt, reduci. Nam vt de facto is ab adminiſtratione receſſerat, ita & de facto in ea adminiſtrationẽ reponitur: ita declarãte Bartolo in eo §. ex facto. Excutiamus tamen, an interpretatio recipi debeat? Non enim videtur mihi omnino conuenire literæ: quia hic à Prætore excuſatus fuerat, ergo de facto ab adminiſtratione ſua non diſceſſerit: Sed hoc intelligitur, quòd de facto iudex eum admiſiſſet, ipſe etiam de facto id expoſtulaſſet. Plus tamen eſt iudici, quam parti, adſcribendum, qui eum tam inconſulte admiſit. in quo §. ex facto, Bart. refert, non eſſe veram eius textus rationem, ideo in tali caſu non concedi reſtitutionem, quia cum minore (quod ait ibi textus) contractum non eſſet Nam dicit ipſe, ſat eſt quòd cũ minore, fuiſſet litigatũ. ad hoc enim, vt reſtituatur, ſpectatur id ſolùm an cum eo ſit aliquid geſtum? Pro cuius ſolutione ſcribit ipſe, ad ea verba (Contractum non eſſe) ſubaudiri debere, nec aliquid factum, ob quod ſit reſtitutio indulgenda. Erat enim ſecundum eum nulla ipſo iure executoria ſententia, vt l. ſ. C. ſi ex fal. alleg. & ita ceſſare debere reſtitutionem per l. in cauſæ in princi. ff. de minorib. Quòd tamen eo caſu ſit aliquid cum minore actum, gloſſa contra eum ſic docere nititur, Nam abnegari ſecundum eam non poteſt, fuiſſe latam ſententiam excuſatione propoſita: & ea ratione inter tutorem ſeu curatorem, & pupillum & adultum quaſi contractum, argu. §. tutores. Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi contractu, ſolet etiam ex ſententia quaſi contrahi, l. Pomponius. §. idem ſcribit. ff. de pecul. Quæ tandem pro enodatione eius obiicis ait, ſic eſſe declarandum textum, nihil eo caſu fuiſſe cum minore contractum, aut quid aliud actum, per quod cauſetur reſtitutio. Ego tamen cum hoc apud me examinarẽ, cõſideraui poſſe adferri, vt nihil omnino dicatur cum minore actum, quia fuerit abſente eo excuſatio propoſita, & lata ſentẽtia. vt elicitur ex textu, eis abſentib. Sic quo iudicabitur eo caſu cum eo actum, qui abſens eſſet, & in quẽ, vt in indefenſum, ſit lata ſententia? ita vt nullus ſit habendus reſpectus eius ſentẽtiæ. Præterea cum nulla fuerit ſententia, nõ eſt opus reſtitutione: Quòd aũt nulla

ſit planè deſumitur ex eodem textu ibi
qui perperam eſſet a Prætore excuſatus.
Sic firma manet præſcripta concluſio,
Aduerſus nullam ſententiam non dari
reſtitutionem, ſed rem in ſtatum priſti-
num reduci.

Conceditur minori reſtitutio, vt fateatur delictum, quod is prius abnegauit.

SVMMARIA.

1 *Minor delictum, quod prius negauerat, con*
feſſurus beneficio reſtitutionis gaudere
debet.
2 *Mendacium excluſionem beneficij inducit. li*
mitat autem num. 3.

CAPVT CCLII.

Conceditur etiam minori reſti-
tutio, vt is delictum fateatur,
quod primum abnegauit. Ca
ſus autem deprehenditur ex
1 l. eum qui. ff. de iureiurand. vbi pœna le
gis Aquiliæ contra delictum inficiantem
augetur, ſi poſtmodum eum deliquiſſe
probatur: quod in reſtitutionis materia
expreſsè declarat Barto. in eo. §. nunc vi-
dendum, quem ſequitur Bald. in l. con-
tra negantem. C. ad legem Aquiliam.
Huius autem ratio in promptu eſt: quia
cum per negationem augeatur pœna, a-
pertè ex eo læditur minor. Sunt enim
quædam actiones, quas lex aſſerit per in-
ficiationē creſcere, vt eſt in ea l. eū qui:
vbi qui in ſimplum tenebatur conuictus
poſtea de mendacio duplum præſtabit.
Allegabis fortaſſe reijciendam hoc caſu
reſtitutionem, quia alias ex delicto mi-
nori ſubueniretur. quòd autem delique
rit, id ex eius mendacio elicitur. Solet
enim mendacium in extremis partibus
nigreſcere & obſcurari: cum etiam lex di
ſponat, mendacium hoc effectus opera-
2 ri & inducere, vt excluſionem beneficij
inducat, argu. l. eum qui, præallegatæ. fa
cit l. miles. ff. de re iud. quo fit, vt ob men
dacium indignus ſit minor, qui reſtitui
debeat: ad quod conducit in argu. l. con-
tra, qui propriā. C. de non nume. pecu. &
l. fi. ff. de rei vendic. Ad hoc tamen ſic re-
ſponderi poterit, non debère minorem
3 a reſtitutione excludi, quia ſit mentitus:
nam etſi mendacium in ſe vitiū habeat,
non ex eo tamen ſequitur verum eſſe de
lictum. potuit enim delictum abnegare,
idq; conſulto. ſic cum ſe petat reſtitui, vt
ad confitendum delictum admittatur,
tendatq; eo eius intentio, vt quod verū
eſt, fateatur, eſt, in quo ei accedi debeat.
Quòd autem dicitur, per mendaciū quē
priuari beneficio legis, id in maiore eſt
intelligendum: & ea cauſa lex hoc caſu
de minore loquens, dicit: Sed ſi eum ex
damno confiteri poſsit, ne dupli tenea-
tur, maluit tamen negare: in hoc ſolum
reſtituendus erit, vt pro confeſſo habea-
tur. Ergo ſi potuit pro fure damnum de-
cidere, magis quam duplum vel quadru
plum præſtare ei ſubuenietur. Ex quibus
verbis apertè liquet, ideo hoc caſu mino
ri reſtitutionem dari, quia velit fateri,
quod primum abnegauit, & ita veritatē
quam obſcurauerat, patefacere.

Si ſuſpectum judicem non recuſarit, an num ad id poterit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minorem, lite conteſtata, contra ſuſpectum*
iudicem ad omiſſarum ſuſpitionem alle-
gationum reſtituendum, exemplo Dolani
Senatus probatur, quod ſecus in maiore
procedit. vt nu. 2.

CAPVT CCLIII.

CVM poſsit minor, corā iu
dice conuentus, in iudicē
legitimas & probabiles ſu
ſpicionis cauſas propone
re, nec id præſtiterit, vtrū
poſt litiſconteſtationem poſsit per reſti
tutionem in integrum ad earum ſuſpi-
cionum allegationē admitti? Quod exē-
plum

plum memini quandoque in praxi accidiſſe, & in minorem reſtitutionem impetrantem hoc obiectum, ei plurimum imputari debere, quòd talem ſuſpicionis exceptionem non obieciſſet ante litiſconteſtationem: quod fuerat omnino neceſſariū, quia dilatoria eſſet: ſed quia vlterius in lite perſeueraſſet, & ad alios vlteriores actus proceſsiſſet, per quos cēſeretur tacita quadam voluntate in iudicem conſenſiſſe, & eum approbaſſe, denuo hunc reprobare non poſſit argum. l. Neſennius. ff. de nego. geſt. Sed tandem
1 ſupremo iudicio Senatus Dolani in minoris partes itū eſt: & hoc declaratum, debere reſtitui, qui iudicem ſuſpectum alleget. cui opinioni primum acceditt, quod durum ſit coram ſuſpecto iudice litigare vt eſt in l. apertiſsimi. C. de iud. ita vt ex eo veriſimiliter dubitare debeat minor, ne in lite ſuccumbat, quòd ſit ſuſpecti hominis iudicium expectaturus: è quo ſanè reſultat manifeſta læſio, ſaltem apparēs: quæ etſi in eſſe nondū ſit deducta, quia fortaſſe is iuſtè iudicaturus, tamen ſuſpectus ſit, probabilis cenſebitur talis minoris opinio: aliàs fruſtra quis ad proponendam ſuſpitionem contra ſuſpectum iudicem admitteretur. Nec minori oberit, quòd vlterius in lite proceſſerit: nam hoc inconſultè prætermiſiſſe cenſetur, quod ea in re fuiſſet diligentius bonus paterfamiliàs verſaturus: vt cum ſemper ſubſiſtat eadem ſuſpitionis cauſa, debeat ſimili ratione minor reſtitui. hoc enim bene in maiore procederet, vt poſt litem con-
2 teſtatam non deberet audiri, ſi iudicem ſuſpectum allegare niteretur: niſi fortaſſe ſuperueniſſent nouæ ſuſpicionis cauſæ, quæ poſt litis conteſtationem emerſiſſent. Sic autem in maiore iudicatum frequentiſsimè vidi: minorem tamen admiſſum, qui omiſſam ſuſpitionem poſt litem conteſtatam proponeret, modò id efficeret ante latam ſententiam: quia ſi vellet poſtmodum reſtitutionem impetrare, oporteret aduerſus ſententiam id præſtare, nec hac via proponendarū ſuſpitionū, quas omiſiſſet: ſed eſſet in manu minoris, impetrantis reſtitutionem contra ſententiam, hoc vnum deducere, ſe facilius contra eā debere reſtitui, quia eſſet lata a iudice, ſibi omnino ſuſpecto: & ita ſuſpitionis cauſas proponere, quæ probatæ facilius, imò efficacius mouerēt iudicē ad eā reſtitutionem concedendā.

Si idoneum procuratorem minor elegerit, cuius facto ſit læſus, an cōpetet reſtitutio?

SVMMARIVM.

1 *Minor idonei procuratoris incuria læſus ante omnia contra eundem reſtitutionem petet, ſiquidem tantum in bonis habeat: ſin minus, contra tertium. quod Auctor exēplis declarat. num. 2.*

CAPVT CCLIIII.

Finge a minore conſtitutum & creatum procuratorem, qui ætate maior eſſet, paſsim etiā habitus probatæ doctrinæ & eruditionis, ſaltem in ea arte, quam profitebatur: Si tandem huius procuratoris facto læſus ſit minor, poterit num contra tertium reſtitui? Quòd autem ei non debeat ſuccurri, facit l. cū mandato. ff. de minor. in verſi. quòd ſi minor. vbi lex diſponit, non eſſe ei ſubeniendum, niſi duo acceſſerint. Primum eſt, ſi eius mandato actus geſtus fuerit. Secundum, vbi
1 a procuratore indemnis conſeruari non poſſet: vt ſi ex duobus, alterum non acceſſerit, reijci debeat reſtitutio. Quare ſi ſoluendo ſit procurator, debebit minor in eum iudicium inſtituere: ad quod facit in argumen. l. 1. §. final. ff. ſi quis ius dicenti non obtempera. In oppoſitum verò adfertur l. penultima & fin. C. ſi tutor vel curator interue. per quas hoc minori conceditur, vt omiſſo tutore ſeu curatore, quorum opera is læſus eſt, poſsit in tertium, cum quo eſt ab eis contractū, reſtitutionem implorare, ita vt neceſſarium nō ſit, vt curatorem primū conueniat: & ſic non debere attēdi,

an tutor ſeu curator ſint ſoluendo, vt in eos agatur. Veriorem tamen habes priorem aſſertionem: puta, primum in procuratorem minorem agere debere, ſi modò in bonis habeat, vnde illæſus minor maneat. Quòd ſi id præſtare nequeat, tunc citra omnem controuerſiam petet, ſe ex ea culpa procuratoris in tertium reſtitui: cui tertio conſuletur poſtmodũ, vt a tali procuratore damna & expenſas repetat, ne eius incuria tam euidenter læſus maneat. Nec eſt abſonum, ſi aliter in tutore ſeu curatore diſponatur: quia, neceſsitate cogente, id munus ſuſceperit, ad quod etiam nolentes & repugnantes compelluntur: vt meritò huic ſit fauendum, & longè magis, quam ei, quem minor in procuratorē ſuum delegit, qui volens talē curam ſuſceperit. Sunt enim duo hæc omnino diſtincta & ſeparata, actum ex neceſsitate, aut voluntate concipi. Quare ſolet promptius lex opitulari ei, qui ex neceſsitate, quam ei, qui voluntariè negotium gerit, l. 1. §. merito. & §. hæc autem. ff. depoſiti. Memoria tamē teneo, quandoque reſtitutum ſimpliciter minorem etiam contra tertium, potiſſimum ob ſolam procuratoris, quem is conſtituerat, negligentiam. Se autem ſimile ſequēs exemplum ea in re obtulit. Procurator, quem minor pro litis proſecutione delegerat, ſumma ſua incuria omiſerat examinationem trium aut quatuor teſtium, quos operæprecium fuiſſet pro minoris intentione ſtabilienda audire: quia alias pars eius aduerſa ſententiā obtinere debebat, cum tamen, ſi eis teſtibus vſus fuiſſet, planè is viciſſet: aduerſus qua mecam ſupinam & notabilem procuratoris negligentiam minor in tertiũ, puta aduerſarium, fuit reſtitutus, & ad eorum teſtium nouam productionem ſeu examinationem admiſſus: ſepoſita illa conſideratione, quòd primum minor in procuratorem deberet agere, vbi ſoluendo eſſet. Velim tamē intelligas, ideo ſic ſtatutum, quia cum minor ita reſtitueretur, fuit hoc expreſsè declaratum, vt teneretur is refundere aduerſæ parti omnes expenſas, quæ ex lite inſtituta exurgerent: vt aduerſarius non haberet, in quo poſſet conqueri nec eſſet, per quod minori detraheretur: qui etiam poſſet a procuratore eaſdem expenſas ſic aduerſæ parti ſolutas repetere: ita vt omne dānum & incommodum in procuratoris necem & perniciem cederet. Nec his aduerſatur l. cum mandato. ff. de minorib. cum ſi verè intelligatur, faciat (ſecundũ quoſdam) in huius opinionis comprobationem. In ea enim dicitur, non eſſe facilè minorem reſtituendum, niſi actus, cuius eſt quæſtio, ſit eius mandato geſtus. Sed ex eo inferunt illi, cum minor procuratorem conſtituerit, ſatis mandaſſe ei videri, vt actum talem gerat. Quam tamen abſurda & inepta ſit hæc eorum declaratio, & ad talem legem interpretatio, res ipſa ſatis indicat. Sunt enim hæc prorſus diuerſa, quòd mandato minoris procurator conſtituatur, & vt, eo mandante, fuerit omiſſa illorum teſtium examinatio. nam potuit ſolus procurator ea vti negligentia, & inconſulto minore, id egiſſe. Sic lex illa conſiderans, an mādante minore actus conceptus *fuerit*, non eſt ita reſtringenda, vt intelligi debeat, vbi minor procuratorem conſtituiſſet.

Quare verius eſſe exiſtimauerim, quod ſuperiore loco retuli, in partes ſententię latæ eſſe delinandum, quòd ea ratione ſententiatum fuit: quia & minori & aduerſæ parti ſit eo modo conſultum, quibus omnino ſatisfactum ſit: primum aduerſario, qui omnes legitimas expenſas a minore accepit: demum minori, quem indemnem reddidit procurator: ita vt nihil fuerit aduerſum eam l. cum mandato, diſpoſitum: Sic ex his manebit inconcuſſa hæc concluſio, reſtitutionem minori aduerſum procuratoris ab eo cōſtitui negligentiam abnegandam, niſi id procurator, mandante minore, effeciſſet: & vbi procurator ſoluendo non eſſet, ita vt indemnitati minoris cauere poſſet. Subuenitur autem minori, vbi is actum fieri mandauit: quia tunc dicitur & cenſetur aliquid egiſſe, ac viciſsim cũ eo actum. In quo hoc ſolum attenditur,

tur, verum læſus ſit: vbi caſu alio, cum ni
hil is mandauit, non eſt, quare reſtitui
debeat: primum, quia ſit ei in procurato-
rem regreſſus: deinde, quòd ab initio de
legiſſet hunc procuratorem, qui eſſet pro
batæ famæ, doctrinæ, & eruditionis: itē,
quia hi duo actus ſunt diuerſi, quòd ab
initio minor conſtituerit procuratorem,
vt reſtitui non debeat; deinde, quòd eo
conſtituto ipſe ei mandarit aliquid fieri,
ob quod læſus ſit. Hoc enim poſteriore
capite reſtitutioni locus eſt, quia manda
uit illicitum, & ob quod damnum pati-
tur. Ex quibus habes (mea ſentētia) enu-
cleatum verū ſenſum eius l. cū mādato.

Si minor, in quem lis fuit inſtituta, poſt teſtium publicationem maior ſit effectus, & cauſa nondum concluſa, petat ſe reſtitui, an iure id poterit?

SVMMARIA.

1 *Ceſſante minoris ætatis ratione vel cauſa, ceſ*
ſat & dictum de minoribus.

2 *Finis vbicunq; habet neceſſariam ad initium*
conſequentiam, ibi principium potius quā
finem inſpici oportet.

3 *In reſtitutione minoris, qui in progreſſu cau*
ſa maior effectus eſt, initium Bartoli ſen-
tentia ſpectandum eſſe: cui contrarium
ſtatuitur num. 4.

5 *In concluſione cauſæ vtcunque renuncietur*
omnibus allegationibus, reſtitutionis tamē
beneficio non renunciatū eſſe præſumitur.

6 *Reſtitutio, cum cōtra ſententiam dari ſoleat,*
multo fortius poſt cauſæ concluſionem
conceditur.

CAPVT CCLV.

SOlet etiam adferri in hac
materia peculiaris alia q̄-
ſtio: Si Titius in minorem
litem inſtituerit, demum
is minor poſt teſtium pu
blicationem, aut concluſionem in cauſa
factam, & ante latam ſententiam minor
eſſe deſierit, ita vt 25. annum exceſſerit.
allegetur autem ab eo, iam concluſione
in cauſa facta, omiſſam propoſitionem
alicuius exceptionis, aut prætermiſſam
poſitionem facti neceſſarij, quare implo
raret reſtitutionem in integrum, an au-
diendus ſit? Mouet autem in hoc articu
1 lo difficultatem, quòd iam hic minor nō
ſit, & ita ceſſare debeat edictum de mi-
noribus. Cui accedit, quod ſimili exem-
plo fertur de filiofamilias mutuum ſtipu
lante, vt non obligetur, quia ſit filiusfa-
milias: & tamen ipſo patrefamilias effe-
cto, ſi ei talis pecunia fuerit numerata,
adſtringetur, ceſſabitq; Senatusconſulti
Maced. exceptio: quod non ſit alia ratio-
ne, niſi hac, quia finis ipſius actus, non au
tem initium debeat ſpectari. vt eſt in L.
filiusfamilias. §. fin. ff. ad Macedo. quod
etiam teſtatur gloſſa in l. 3. §. i. ff. de min.
In contrariam partem facit l. 3. C. ad
Maced. in qua diſponitur, potius obliga-
tionis originem, quam actionis titulum
debere conſiderari, vt eadem ratione tē-
pus cœpti iudicij attendi debeat. Confir
matur etiā iſtud hoc ſimili, quòd in eo,
qui in Abbatem aut Epiſcopum eſt ele-
ctus lex velit perſcrutari, an dum eligo-
retur, capax eſſet. nam ſi tunc inhabilis
reperiretur, & poſtmodum habilis effi-
ceretur, electio tamen primum inefficax
non validaretur, quia ab initio defectuo
ſa fuerit, ſitque actus metiendus ab ipſo
exordio. Bartolus verò in l. 3. §. 1. ff. de
minor. extricans hanc difficultatem, iu-
dicauit, præſcribi debere talem conclu-
ſionem, cui vt firmæ regulæ cenſet eſſe
hærendum, quæ eſt huiuſcemodi: Vbi-
2 cunque finis habet neceſſariam ad initiū
conſequentiam, tunc non finis, ſed prin-
cipium ſpectari debet. Cuius rei decla-
randæ gratia adfert caſum Authenticæ,
qui ſemel. C. quo. & quād. iud. vbi actor
neceſſariò cogitur litem ipſam vſque ad
finem perſequi: nec poteſt reus a cauſa
deficere, ſed in ea compellitur omnino
perſeuerare. Cæterum ab eo proponitur,
ſi de reſtituēdo minore tractaretur, quia
initio litis is minor eſſet, qui tamen in

progreſſu cauſæ maior ſit effectus, vult
ipſe tali caſu debere initiũ ſpectari, quia
neceſſe fuit vtriq; liti inſiſtere: vt ob id
putarit in l. & an eadem § actiones. ff de
exce. rei iud. q̃ ſi lite pendentes ius liti-
gantis ſuperuenerit, modò à cauſa prę-
rita tale ius non deriuetur, eſſe illius iu-
ris habendam rationẽ, & minorem ad id
reſtituendum. Alij verò à Bartolo diſsi-
dentes, crediderũt, poſſe paſsim huic ma
4 iori effecto per reſtitutionem ſubueniri,
modo is poſt læſionem ſe intra quadrien
nium petierit reſtitu: ſecus ſtatui volẽtes
effluxo quadriẽnio. Cuius ſententię fuit
Ang. in l. ſuperuacuam. C. de temp. in in-
teg. reſt. peten. & in Auth. de hæredi. &
Falc. in princ. Tandem Matthæus de Af-
flict. deciſ. 210. refert Senatum Neapoli-
tanum ita hanc determinaſſe concluſio-
nem, vt ſi aduerſæ partis malitia lis in lõ
gum tempus protracta fuiſſet, ac fuſius,
quàm par eſſet, & minor iudiciũ non ef-
fugiſſet, tunc reſtitutionem concedendã
& ita huic maiori effecto eſſe ſubuenien
dum: adiecta tamen hac limitatione, mo
do non eſſet in lite concluſum: quia cum
per concluſionem in cauſa ſit omnibus
exceptionibus renunciatum, & propoſi-
tioni quarumuis allegationum ſiue pro-
bationũ, debet ex eo ceſſare reſtitutio.
Sed an præfata omnia vera ſint, poteris
planè conijcere ex his, quæ ſuprà in con-
ſimili annotauimus articulo, vbi ampliſ-
ſimè excuſsimus, an & quando debeat
attendi initium ſeu finis actus, vt hoc lo-
co repetitione alia non egeat. Tamen op-
portunum videbitur, penſare eam Sena-
tus Neapolitani deciſionem, & an ſit pr-
ſcriptæ accedendum limitationi. Quod
autem ad eam concluſionem attinet, e-
go omnino eam probo. Quis enim ab-
negabit, tali caſu reſtituendum? Nam
alias ex dolo lucrum aſſequeretur aduer
ſarius. ſic cum per minorem non ſteterit,
quo minus lis terminaretur, eſt quòd in
aduerſarium reijciatur omnis culpa. Sed
ego limitationi tali adeſſe nequeo, per
quam diſponitur, ſi ſit in cauſa conclu-
ſum, reſtitutionem ceſſare debere. Nam
etſi per concluſionem in cauſa renuncie
5 tur quibuſuis allegationibus & proba-
tionibus, non tamen ob id ſequitur ceſ-
ſare debere reſtitutionem in integrum.
Talis enim aduerſarij dolus, & tam ma-
ligna in lite protelanda calliditas, debet
omni ex parte in eum, qui dolum com-
miſit, retundi: nec attenditur, q̃ renun-
ciatũ ſit propoſitioni exceptionum, aut
aliarum probationum, cum id procedat
inſpecto iure ordinario: ſed nos cõtendi-
mus, vtrum minori per extraordinariũ
remedium ſubeniatur? quod mea ſentẽ-
tia abnegari non debet etiam poſt con-
6 cluſionem in cauſa. Solet enim contra
ſententiam dari reſtitutio, multo fortius
poſt cauſæ concluſionem, vbi maximè
hoc ſuadet ratio ob dolũ aduerſarij, qui
litem protraxit: in quo attendi debet, in
eo dolo perſeuerarum eſſe, etiam dum
in cauſa concluderetur: qua ratione de-
bet reſtitutioni locus eſſe: cum etiam ſi-
mili iure reſtituitur minor, vbi dolus ad
uerſarij acceſſerit in actibus, qui in me-
dio litis euenerunt. Sic ego deciſioni Nea
politanæ hæreo, vt eſt concluſio genera-
liter concepta: ſed qui putem, eſſe defi-
ciendum a præſcripta limitatione.

An hæres reſtitutionem implorans, ſit ex ſua vel minoris perſona reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Maiorem minori ſuccedentem reſtitutionem ex perſona minoris non impetrare, ex ſententia Baldi.*

2 *Reſtitutionem minoribus competentem ad ipſorum ſucceſſores, ſiue maiores ſiue minores, extendi, Decij ſententia.*

3 *Reſtitutio ſi minoris perſonam reſpicit, maiorem a reſtitutione repellendum arbitratur Bart. ſecus ſi ſolius læſionis habeatur ratio. a quo diſſentit Auctor nu. 4.*

5 *Minor vt reſtitutionis beneficio gaudere queat, non tam minorem annis eſſe requiritur, quam vt læſionis ſpecimẽ appareat.*

6 *Maiori mixtim reſtitutionem competere tam ex perſona propria, quam minoris, Auctor euincit.*

CAPVT CCLVI.

SI lite a minore inſtituta, nec ea finita, is ab humanis deceſſerit, relicto hærede, qui maior annis ſit, velit autem hic hæres maior reſtitui in integrum: allegans fortaſſe, quòd lite pendente læſus ſit minor, an debeat ex ſua, an ex minoris perſona reſtitutionem impetrare? Quæſtio autem hæc pleniſsimis chartis eſt tractata a Baldo in l. ſi infanti. C. de iure delib. quo loco prius, quam eius determinationem adferat, præmittit regulam, quam dicit eſſe in hac materia inſequendam, Si maiori minor ſucceſſerit, præſentem eius ætatem eſſe attendendam, ita vt ſpectari non debeat, cuius ætatis fuiſſet defunctus, cum decederet. Quam concluſionem teſtatur ipſe procedere & locum habere, vbi etiam de aſſequendis beneficijs, ex defuncti perſona originem ſumẽtibus, eſt quæſtio, argu. l. Aemilius. ff. de minoribus exiſtimans ob id (ſumendo
1 maximè argumentum ab oppoſito, & a rationis paritate) non poſſe maiorem minori ſuccedentem, ex minoris perſona reſtitutionem impetrare: hoc vno adnexo, quòd ætatis priuilegium ad ſucceſſorem non transmittatur, argu. l. in omnibus. & l. priuilegia. ff. de regul. iur. Dec. tamen conſi. 211. primo volum. deficit a Baldi ſententia per l. minoribus. ff. de minorib. vbi non ſolum minoribus, ſed & minorũ ſucceſſoribus datur reſtitutio in integrum: quæ verba (minorum ſucceſſoribus) etiam includunt (ſecundum generalem interpretationem) vbi maior minori ſuccederet. Sed ab ea Decij oppugnatione hac forma eximi poterit Bal. tendit nempe huc propoſita quæſtio, an maiori, qui minoris eſt hæres, competat ex ſua vel minoris perſona reſtitutio? quod eſt omnino diuerſum & abſtractũ thema ab eo, quo dicitur, maiori, qui minoris eſt hæres, reſtitutionem competere. Nam ex eo non infertur, aut deciditur, ex cuius perſona ſit danda: quod tamen plurimum, imò omnino expedit nuſſe, ne aliter, quam deceat, concipiatur libellus: vt iam intelligas, per eam minoribus, a Decio in contrarium allatam, non exprimi, an ex perſona minoris, vel ſua cõpetat reſtitutio in integrũ. Qua ponderatione ſic forſitan a Decio expenſa, putauit is eam difficultatem decidi debere iuxta doctrinam Bart. in l. interdum. ff. de condict. indeb. vt de-
3 beat inſpici, an fauore perſonæ minoris fuerit conceſſa reſtitutio, vel ſi id fiat ea ratione, quia deceptus fuerit: exiſtimãs, ſi ad minoris perſonam actus referatur, maiorem a reſtitutione repellendũ, quia alia ſit eius perſona, quam minoris, cui vt priuilegiato acceditur. quod tamen attẽdi non vult, ſi ſolius læſionis habeatur reſpectus: & in eum caſum, maiorem debere reſtitui in integrum voluit: aſſerens primum ita declaraſſe Bartol. in l. non ſolum. ff. de in integrum reſtitutione minor. confirmatum etiam ab Oldrado cõ-
4 ſil. 114 Ego verò ſum huius opinionis, non debere inſpici, an ſit attendenda per-
5 ſona minoris vel læſio. Nam ad hoc, vt minor reſtituatur, oportet duo neceſſariò interuenire: primum, minorem annis eſſe: ſecundum, vt de læſione pateat: ſine quibus reſutanda eſt omnino reſtitutio. Sic cum duo hæc concurrere debeant, nonne, ſuperflua manebit præſcripta conſideratio, quòd diſcrepantia conſtitui debeat, ſi de læſione aut perſona agatur: quaſi ex eo inferatur, alterã ex illis qualitatibus ſufficere, vbi tamen am-
6 bæ exiguntur? Quare mea eſt hac in re ſententia, huic maiori mixtim reſtitutionem competere, tam ex perſona propria, quam minoris. quod ſic doceo: Nã quòd ex perſona minoris, id indubitatũ eſt. petit enim ſe ac minoris hæredẽ reſtitui, quia læſum minorem, dum viueret, proponat: ipſe autem per iuris fictionem defunctum repræſentat, l. hæres abſens. ff. de iudic. & ita defuncti nomine dicitur rem tractare, verè tamen is ſuo facit nomine, cum vbi eſt ab eo hæreditas adita, effectum ſit ipſius patrimonium: vt eſt in l. ſed ſi filio. §. ſi plures. ff. de vulga. & pupilla. nec poteſt ab eo aliter reſtitutio implorari, quam ſi narret, ſe

minoris hæredem eſſe, & vt eius hæredẽ reſtitutionem impetrare. ſic vtroque nomine eam implorat, quod tu abſurdum iudicare non debes, cum nihil ea in re ſit repugnantiæ ſeu contradictionis. Atque ex his ſutiiis ſatis apparet præſcripta dubitatio, per quam inſtatur: Sciamus, vtrũ ex minoris perſona, vel ſua ſit reſtituendus? hoc enim ſat eſſe videtur, modò is reſtituatur. imò maior eſſet dubitatio, ſi ex perſona ſua potius, quàm minoris, deberet reſtitui: quia maioribus non conceditur reſtitutio, niſi beneficio clauſulæ generalis, Si qua mihi iuſta cauſa, & quã oportet regulariter deriuari a perſona petentis & tamen hic, qui ſe petit reſtitui, refert intentionem ad læſionem, quam minor paſſus fuit, dum minor eſſet: vt probabilius ſit, ex perſona minoris, quã ſua reſtitui: qui tamen nolim ab ea finali opinione deficere, videlicet hunc ex ſua & minoris perſona reſtitui: & ideo, niſi minorem læſum fuiſſe patuerit, ceſſabit reſtitutio in integrum.

An contra duplicem in eadem re negligentiam minor reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *In vna eademq́; cauſa non eſt iterato vel petenda vel concedenda reſtitutio, niſi forſan noua defenſiones acceſſerint.*

CAPVT CCLVII.

S intra tempora, a lege ſeu ſtatuto præfixa, minor non ſit appellationem proſecutus, nec eam vt decuit, introduxerit, ac primum aduerſus eam negligentiam fuerit reſtitutus, cæterum poſtmodum aliqua non ſit vſus diligentia: annum ſecundo loco poterit reſtitui, vt denuo appellet, & ab ea negligentia ſubleuetur? Quòd autem ſit a reſtitutione repellendus, facit l. fina. C. ſi ſæpius in integ. reſtitutio. in qua docetur, In vna eademq́; cauſa non eſſe iteratò petendam reſtitutionem, aut concedendum reſtitutionis auxilium, niſi fortaſſe defenſiones nouæ acceſſerint. ſecũdum quam legem itum eſt a Bar. ibi in hanc ſententiam, non eſſe dandam reſtitutionem ſuper eodem caſu, in quo iam fuit primum conceſſa, maximè vbi denuo peccatum eſt: cuius opinionis eſt Decius conſi. 436.

Vtrum ſæpius poſſit peti reſtitutio in integrum?

SVMMARIA:

1 *Cauſa noua quæ dicatur, vt reſtitutio iteratò peti poſſit.*

2 *Angeli declaratio ad l. fina. C. ſi ſæpius reſt. in integ. petatur. quæ magis elucidatur nume. 6.*

3 *Minor reſtitutionem impetrare cupiens, nõ ætatem modò, ſed & læſionem probare tenetur.*

4 *Ad d. l. fin. alia noua Auctoris declaratio.*

5 *Adprobatur Communis, eaq́; receptior Doctorum opinio: Non poſſe iterato in vna eademq́; cauſa, & pro re eadem peti reſtitutionem.*

7 *Minor ſemel ad appellandum reſtitutus, ſecunda vice non admittendus ex ſententia Guidonis Papæ.*

CAPVT CCLVIII.

QVo tamen tu maturius aſſequare, an vera ſit hæc eorum opinio, duxi in primis excutere articulum, qui in Iure eſt frequentiſsimus, & omnino extricationi præſentis difficultatis cõueniens, An poſſit pluries reſtitutio in integrum peti? Habes autem ad huius puncti enodationem l. 1. C. ſi ſæpius in integr. reſtitutio poſtul. cuius verba ſunt hæc: Si poſt ſententiam Proconſulis, contra vos minores latam, deſideraſtis reſtitui in integrum, nec obtinuiſtis: fruſtra rurſus vt ea reſtitutionis quæſtio agitetur, deſideratis. appellare enim debuiſtis, ſi vobis diſplicebat ſententia. Poſtmodum in eo-

dem textu adijcirur: Sed ſi adhuc in ea
eſtis ætate, cui ſolet ſubueniri ius, appel-
landi vobis in eum caſum reſtituirur,
quum bis peti eadẽ reſtitutio nequeat.
quod ideo fit, quia ſententia, à qua non
fuit prouocatum, ſecum ſuum effectum
attrahat. Si autem noua implorari poſſet
reſtitutio, nihil tali caſu operaretur ſen-
tentia, quæ tamen effectum aliquem de
bet producere, argum. l. ſi prætor. in prin
cip. ff. de iudic. Ex quibus clariſsimè, li-
quet iteratò reſtitutionem peti non poſ
ſe. Atque hæc eſt crebrior ſententia: ſed
quæ patitur hanc limitationem, niſi no-
uis defenſionibus volet minor vti, vt eſt
in l. penul. eod. titul. ſub his verbis: Cùm
tamen nouis defenſionibus poſſe inſtrui
cauſam dicas, adeas tu curator iudicem
Cauſa autem noua ſic depingi poterit,
1 ſi pro teſtitutione aſſequenda minor in
tertium litem inſtituerit, à qua tamen ex
ciderit, quia debuiſſet ab eo in tutores
ſeu curatores agi, cùm hi ſoluẽdo eſſent.
Cæterùm ſi poſtmodum non ſoluendo
ſint effecti, iudicabitur hæc cauſa ſuper-
ueniens omnino iuſta, ob quã reſtituen-
dus ſit minor. Nec hoc inducit & opera
tur reſtitutio, vt cẽſeatur iniuſtè lata ſen
tentia ob eius nouæ cauſę acceſsionem.
Huic tamen ſententiæ communi aduer
ſatur prima facie l. fin. C. ſi ſæpius in in-
te. reſtitutio. in qua admittitur, poſſe cõ
tra ſententiam minorem reſtitui, etiam
per quam primùm is fuiſſet maior annis
declaratus: vt ex eo reſultare videatur,
poſſe reſtitutionẽ iteratò peti. Angelus
2 tamen ita ea l. ſic eam exiſtimauit inter-
pretãdam, puta reſtitutionem ſemel ob
defectum probationis refutatam, ideo
iterum admittendam, quia non fuiſſet
plenè minor ætas probata. qui tamen ſe-
cus ſtatui exiſtimet, vbi probatio læſio-
nis fuiſſet omiſſa: ferens iudicium, ideo
in l. fin. reſtitutionem admiſſam, quia
prætermiſſa eſſet in aliquo ætatis proba
tio: & quòd non fuiſſet ibi verè læſio
probata: quod tamen erat omnino, imò
neceſſariò requiſitum: Hęc ipſe. Percipe
re tamen probè nequeo, quare magis v-
no horũ caſuum, quàm alio, præfata eius
doctrina & conſideratio debeat proce-
3 dere. Nam eſt citra dubium, minorẽ qui
reſtitutionem vult aſſequi, non ſolùm
ætatem, ſed & læſionem debere proba-
re: vt non oportuerit inter hæc diuerſi-
tatem aut crimen aliud conſtitui & ſta-
tui, vt vno caſu abnegari, alio verò con-
cedi deberet reſtitutio. quod & efficra-
cius doceò. Nàm ad hoc vt reſtituatur
minor, ſolùm hoc ſpectandum eſt, an lę-
ſus ſit? quare eadem ratione videtur re-
ſtituendus, vbi fuit in totũ omiſſa proba
tio, ſicut cùm in ætatis probatione ceſſa
tum eſt. qui tamen fatear, longè plus in-
commodi reſultare ex defectu læſionis
non probatæ. Sed inficiari vix poteris,
quin etiam, vbi imperfectè is probauit,
ſit ex eo lęſus. Sic cùm maneat vtroque
capite læſus, videtur indiſtinctè reſtituẽ-
dus. & ita ceſſat præſcripta ad eam l. fin.
declaratio, quam ego alio modo inter-
pretandam exiſtimauerim, & hoc ſenſu
3 poſſe ita intelligi, vt non obſit commu-
ni concluſioni. Habet enim textus, mino
rem poſſe aduerſum ſententiam reſtitui
per quam maior fuit declaratus. Ex qui-
bus verbis an, quæſo, neceſſariò infertur,
denuo poſſe reſtitutionẽ implorari? non
certè. immò id ſolùm ex eo textu poteſt
deſumi, contra ſententiam minorem re-
ſtitui: quod non eſt abſurdum, quia id
ſit alijs expreſſum legibus: & hoc intelli
gi poterit, ſiue plenè ætatem ſuam non
probarit, ſiue in probatione læſionis de-
fecerit. qui intellectus videtur eſſe lõgè
verior, quàm ſit is eorũ, qui ſenſerunt in
illa l. fin. fuiſſe interloquutoriè pronun-
ciatum, autem definitiuè: quod eſt purũ
ad eam legem ſomnium, cùm etiam ex
tali interpretamento non videam, quid
reſultet ad communis ſententiæ confu-
5 tationem. & ita ab obice eius legis fina-
lis ſalua manebit hæc opinio (quę cre-
brior eſt & receptior) non poſſe iteratò
in vna eademque cauſa, & pro re eadem
peti reſtitutionem. Quòd autem ea lex
finalis ſit ita, vt præmiſsi, declaran-
da, facilè id deſumes ex eius verbis,
quę ideo hoc loco duxi inſerenda: Cùm
citra probandum annorum numerum

apud Prouinciæ rectorem erratum eſſe proponas, & in huiuſmodi cauſis etiam filijsfamiliàs ſubueniri ſit admiſsum: ea quç in prece contuliſti, præſidem Prouinciç examinare conuenit: qui ſi ęſtimata ætate tua, maiorem annis falſa opinione te prçſumpſiſse ex probationem luce cognouerit, erga minores perſonam fidem
6 veri ſequetur. Velim igitur dicas, quomodo ex eo textu aptè deſumi poteſt, de iterata reſtitutione agi: immò putaueri inde eo tractari, quomodo ſit minori, qui in ætatis probatione exciderit, ſubueniendum. Hoc autem effici poteſt à iudice etiam nondum lata ab eo ſententia, ſi prius quàm ferretur, conqueſtus eſſet minor, ſe ętatẽ non probaſse, & ideo petere ad nouam probationem ſe reſtitui: quæ eſt via, per quam peruenitur ad reſtitutionem etiam ante ſententiam: vt ſuprà diffusè docuimus. Quòd etiam cómodè ſit lata ſententia, hinc perſpectum habes, minorem contra ſecundam negligentiam pro eadem re & cauſa non eſſe reſtituẽdum, niſi noua cauſa emerſerit.
7 Et hac occaſione Guido Papç conſi. 182. determinat, non eſſe denuo reſtituendũ minorem, vt prouocet, ſi primùm ad appellandum reſtitutus fuiſſet. quare cenſetis, primam ſententiam eſſe executioni mandandam: ad quod aſſerit facere cap. quod ad conſultationem extra, de re iudic. & l. final. C. de ſenten. quæ line certa quanti. proſe. iuncta l. ad ſolutionem. C. de re iudic. quç eſt deciſio aſſumpti thematis, vtrùm contra ſecundam negligentiam ſit minor reſtituendus.

Quç iudicari debeat noua cauſa, vt ſæpius concedatur reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Minor vt noua cauſa ſuperueniente, reſtitutionis beneficio fruatur, iuſtam eam eſſe neceſſe eſt.*

2 *Minorem ſemel reſtitutum, altera vice reſtitui non poſſe, tum obtinet, quandiu minor fuit: ſecus ſi maior reputaretur.*

CAPVT CCLIX.

Noua autem cauſa, & quæ de nouo ſuperuenit, ſic etiam ſecundum quoſdam effingi poteſt. minor volẽs legitimam ſuorum bonorum adminiſtrationem aſſequi, hoc à iudice implorauit, vt à curatoris poteſtate ſubtraheretur. quò autẽ iudicem in ſuam ſententiam traheret, maiorem ſe eſſe aſſeuerauit: ſupreſſa tamẽ veritate, cùm teſtaretur, ſe quodam anno, puta, milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo natum, vbi longè poſtea id accidiſſet: ſecundum cuius
aſſertionem (quæ tamen falſa & commẽ 2
titia erat) is à iudice maior fuit declaratus, & ita bonorum ſuorum adminiſtrationi præfectus. Cęterùm ſi ab iſto poſtmodum cum aliquibus contractum fuerit, ac ſe eo contractu læſum dicat, petẽs ſe in integrum reſtitui, an ſit audiẽdus? Huic autem accedit, quòd proponat, ſe minorem eſſe: nec debere obeſſe, quòd maior annis à iudice ſit declaratus: quia id falſa ſua aſſertione accidiſſet. quibus rationibus quidam moti cenſuerunt, eũ vel hac noua cauſa planè reſtituendum.
1 Viſus eſt tamen mihi hic caſus nihil ad rem facere, imò eſſe omnino à iuris ratione alienus: quia noua cauſa, & quç de nouo ſuperueniſſe dicitur, debeat ſic declarari & intelligi, vbi eſt iuſta, non autẽ ſi iniuſta fuerit. Sed iniuſtum & omnino iniquum eſſet, minorem eo caſu reſtitui, cuius falſa & iniqua aſſertione & ſimulatione fuiſſet motus iudex: ne aliàs dolus proprius huic prodeſſet. Præterea eſt diuerſum omnino à priore exemplũ, in quo quæſtio eſt duplicis reſtitutionis, vbi hoc caſu vna tantùm interuenit. Quòd ſi etiam admitteres, omnino binã & geminatam acceſsiſſe, nec adhuc hoc caſu id vrgeret. Potuit enim à prima reſtitutione reijci, quòd maior reputaretur, nec is de læſione docuiſſet. Quare autem

tem ex cauſa noua ſit reſtituendus, eſt, quia conſtiterit, verè eum minorem eſſe: ita vt non ſit reiectio prioris reſtitutionis eiuſdem qualitatis, cuius eſt hæc ſecunda: & tamen id eſt neceſſariò requiſitum. Quod enim diſponitur, minorem primò reſtitutum, ſecundò non poſſe reſtitui, id intelligitur, quandiu minor fuit. ſecus ſi maior reputaretur: vt ex his omnibus liquidò pateat, omni capite illud præſcriptum exemplum nihil ad negocium conducere.

Deſumitur elegans caſus, quo patet, quomodo poſſit ſæpius reſtitutio peti?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio quomodo & quando ſecundò loco ſit pro eadem re concedenda, exemplo declaratur.*

2 *Reſtitutus ob non releuatam (quod aiunt) appellationem, denuo non reſtituitur ſi malè ſit eam executus: aliàs etenim & in eadem cauſa & pro re eadem reſtitutio tribueretur.*

CAPVT CCLX.

Adijcietur his vnum, conducẽs ad intellectum & declarationem quæſtionis, præcipuè, quando & quomodo ſit ſecũdo loco concedenda pro re eadem reſtitutio? quod ego practicatum, immò deciſum memini. Caſus eſt huiuſcemodi: Maior quidam, cui communis erat cum alio minore lis, quam in tertium inſtitue rat, omiſerat intra 15. dies, à ſtatuto municipali præfixos, appellationem ab eis:
1 emiſſam introducere: aduerſus quam negligentiam in fauorem minoris ætatis fuit reſtitutus. Factum eſt poſtmodum, vt, ea reſtitutione obtenta, ceſſarit executionẽ appellationis proſequi intra dies 40. eodem ſtatuto ad id præſtitutos. à qua negligentia etiam reſtitutionẽ petebatur aſſequi: in quo hæſitabatur, an eſſet concedenda? dubitationem autẽ pro mouebat, communis illa concluſio, Non eſſe in eadem cauſa, & pro re eadem, ſæpius reſtitutionem tribuendam: hoc autem exemplo eiuſdem rei erat quæſtio, quia ab appellationis proſecutione, tum ab eius executione defectum eſſet, quæ eſt eiuſdem rei, facti & negotij connexitas. Aliorum verò erat iudicium, non eſſe eiuſdem rei & cauſæ controuerſiam, cùm non ageretur, vt denuò is ad perſecutionem appellationis reſtitueretur, ſaltem quod ad priorem attinebat negligentiam: & diuerſam eſſe hanc cauſam negligentiæ executionis. A quorum tandem ſententia planè diſceſſum fuit: quia veriſsimum ſit, tali caſu de eadem re agi. certò enim & liquidè id cõſtat, quòd de proſequenda appellatione vtroque caſu tractetur. Appellationis autem proſecutio complectitur in ſe plures vias, ſi id ſtatutum municipale attenderis. Nã primũ eſt in iudicio appellandum, aut de appellando proteſtandum: deinde expedit intra dies 15. ſubſequentes appellationem introducere, quam introductionem Burgundiones practici vocant *Releuer l'appel*. Oportet etiam eam executioni demandari intra dies 40. qui dinumerantur à principio proteſtationis, aut appellationis emiſſæ: & executio fit hoc modo, vt per apparitorem appellans notum faciet aduerſæ parti, & iudici, qui ſententiam tulit, à ſe appellatum præfixa die, qua compareat, eius appellationem, ſi volet, protecturus, & iudicatum ſuſtentaturus. Sic iam intelligis, hũc qui ob non releuatam (quod aiunt) appella-
2 tionem reſtitutus eſt, non debere denuo reſtitui, ſi eam malè ſit executus, quia pro re eadem reſtitueretur. Agitur enim vtroq; caſu de appellationis proſecutione. Et his rationibus reijciendam eſſe ſecundam hanc reſtitutionem declarauit integerrimus Senatus Dolanus.

Vbi

Vbi iurauit minor, ſe ſententię non contrauenturum, nec litis deciſionem impugnaturum, an, ſi aliquot ſuorum teſtium examinationem omiſerit, poterit ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor etſi iurauerit, ſe ſententię non contrauenturum, nec litis deciſionem (omiſſa licet aliquot ſuorum teſtium examinatione) impugnaturum: tamen ex ſententia quorundam reſtitutione iuuandum videri, ſi manifeſta lęſio appareat.*

2 *Minor ad ſuorum teſtium productionem nõ alia conditione admittitur, niſi prius à iuramento vel ſacramento pręſtito diſpenſationem obtinuerit, ex ſententia Bartoli, Siculi & aliorum.*

3 *Minorem a reſtitutione repellendum eſſe, ſi cum iuramento procuratorem conſtituerit, opinio Bartoli: quam Auctor limĩtat, & vberius explicat num. 4.*

5 *Minor vbi iurauerit, ſe proceſſus inſtructioni, litiſq́ ſententiæ non contrauenturum, à reſtitutione excluditur.*

CAPVT CCLXI.

ACcedamus ad caſus alios, ad reſtitutionis materiam ſpectantes. Si minor coram iudice conuentus, iurauerit, ſe ſententiæ non contrauenturum, nec aliquo modo litis deciſionem impugnaturum: acciderit autem poſtea, prętermiſſam eſſe ab eo vnius teſtis examinationẽ, cuius tamen depoſitio plurimum ei conducebat, videbiturne in hunc caſum reſtituẽdus? Reſtitutioni autem accedit, quòd hic euidenter ſit lęſus. Manifeſta autem
1 eſt læſio, quia cùm non poſſet reprobare litis inſtructionem, compelletur hac via à iure ſuo excidere: vbi tamen viciſſet, ſi tali fuiſſet vſus teſtimonio. Ex oppoſito viget ea ſacramenti præſtatio: quia per eam iuriſiurandi religionem à reſtitutione ſecludatur: vt eſt in Authen ſacramẽta puber. C. ſi aduer. vendit. ita vt nõ aliter reſtitui ad eam teſtis productionem debeat, aut poſſit minor, niſi primùm obtenta à ſacramento diſpenſatione: quod latius ſuprà explicuimus, vbi, quæ ad iuramentum attinet, diffusè attigimus. Quare cùm ob iuramẽtum, ſic ad-
2 hibitũ, minor à reſtitutione repellatur, Bartolus in l. minor 25. annis. ff. de min. (id doctus ab aduocatis, litem aliquam defendentibus) putauit, minori ſic poſſe conſuli, vt ei obfuturum non ſit iuramẽtum, ſi curetur, ne minor, qui eſt litigaturus, procuratorem cum iuramen conſtituat, ſed ſimpliciter coram Notario &
3 teſtibus id efficiat, & talem probet. qui putat, ſic poſſe eum conſtitui: immò ſecundum eius ſententiam poſſet ipſe, tutore aut curatore auctore, litem proſequi. Cuius opinionem ſequitur auctor Tholoſanus deciſ. 45. Eandem etiã ſectatur Siculus in conſi. 20. de reſtit. in inte. quo loco præter prædicta diſponitur, minorem per procuratorem litigãtem, modò hunc cum iuramento conſtituerit, nõ debere reſtitui, vbi etiam per ſentẽtiam fuiſſet læſus, non ratione iuramenti, ſed quia procurator ſit voluntarius adminiſtrator. Secus exiſtimans, ſi per tutorem aut curatorem id egiſſet, quòd hi neceſſario fungantur officio: aſſerens, ita eſſe declarandam l. j. & 2 C. ſi tut. vel cur. inter. Sed probare ego nequeo Bar. cautelam, nec etiam Siculi ſententiam. Et vt tibi ob oculos ponatur, quod ad Bart. attinet, mihi verum non videtur, quod is docet, Debere minorem à reſtitutione
4 repelli, ſi cum iuramento procuratorem conſtituerit: quia quòd dicitur, iuramẽtum reſtitutionem excludere, id eſt intelligendum & extricandum, vbi principaliter adhibetur in contractu aut actu, de quo agitur, vt eſt, minore contrahente, vel vbi iurauit, ſe ſententiam non impugnaturum. ſecus enim incidenter adhibitum agnoſcitur. ubi autem a minore cum iuramento procurator conſtituitur, non fuit hæc illius intentio, velle ſenten-

tiam

tiam ante litis inſtructionem approbare, ſed potius, vt hic procurator iuſtè, ac vt decet, litem inſtituat, & proſequatur. Prӕterea talis ſacramenti prӕſtatio, quӕ in procuratoris conſtitutione ſeu creatione adhibetur, videtur eò tendere, ne conſtituens procuratorem talem reuocet, non autem, vt ex eo dici debeat minorem reſtitui non debere, ſi per ſententiam ſit lӕſus, vbi creationi procuratoris acceſsiſſet iuramentum: vt cenſeã dicendum, quantumuis minor procuratorem in lite cum iuramento crearit, nõ ex eo impediri, quin petat reſtitutione, ſi fortaſſe exceptionem neceſſariam omiſerit: ita vt ex ea lӕdi poſsit, & in lite aliàs ſuccumbere. qui tamen benè admittam, non debere reſtitui, vbi iuraret, ſe proceſſus inſtructioni, aut ſententię latӕ non contrauenturum, Nam cùm ob id principaliter iurauerit, citra abſolutioné nequibit reſtitui, ne aliàs periurij reatum incurreret.

Vtrùm reſtituatur minor, vt omiſſam criminoſam exceptionem obijciat?

SVMMARIA.

1 *Minor vt exceptionem criminoſam omiſſam proponat, non reſtituitur. Opinio Tholoſani auctoris, quam exemplis firmatam nihilominus Auctor refellit, num. 3.*

2 *Contra delictum, vel aduerſus pœnarum indictionem minor reſtituendus non eſt, opinio Toloſani, & Ioan. And.*

4 *Minor non ſolum ad obijciendas criminoſas exceptiones aut ſimiles alias, quas omiſit ſed etiam eadem reſtitutionis via ad exceptionũ, interrogatariorum, & quarumuis aliarum defenſionum propoſitionem admittitur.*

CAPVT CCLXII.

SI denique de criminis obiectione ageretur, nec minor eam, quam debuit, exceptionem propoſuit, puta, quòd eius aduerſarius eſſet excommunicatus, infamis, aut irregularis, vel quid aliud ſimile an poterit ſic reſtitui, vt talem exceptionem deducat? Quam dubitationem promouet idẽ Tholoſanus auctor quӕſt. 5 3. reſoluens, minori non eſſe ad exceptionem proponendam ſubueniendum quem in primis ad id trahit Ioan. And. in Clem. non poteſt. ſub gloſ. in verbo grauamen, de procurat. effingiturq; ab eodem Tholoſano auctore exemplum, vbi de proſequendo beneficio à tertio
1 agitaretur, qui tamen, quòd inhabilis eſſet, poterit à minore repelli. Quam eius opinionem aſſerit ipſe vel hac ratione comprobari: nam quòd ipſe ait, Contra delictum, vel aduerſus pœnarum executionem reſtituendus nõ eſt minor. Simi-
2 le aliud exemplum priori recenſet Spec. ſub tit. de reſtit. in integ. § j. verſ. ſed pone. quod eſt tale: Cùm eccleſia contra quẽdam pro beneficio litigaret, poſſetq; eum, tanquã criminoſum, à beneficij aſſecutione repellere, nec fecerit, vtrùm reſtitui ad earum obiectionum, quӕ criminoſӕ ſunt, propoſitionem debeat? Petitur autem his caſibus reſtitutio, quia minori ſeu Eccleſiӕ prӕfixus fuiſſet terminus ad tales exceptiones deducendas,
3 cui tamen ſatisfactum non eſset: conſideratq; ea in re Specul. futuram magnam pœnӕ executionem, ſi accuſari perſonã ſpectes, qui fortaſse poſsit declarari inhabilis, vbi denuo ad talem exceptionem deducendam admitteretur. A quo etiã adijcitur noua alia ratio, nullo pecuniario incommodo grauari poſse Eccleſiã, ſi hunc inhabilem admiſerit: & tamen ſecundum eum talis pecuniarij intereſse in reſtitutione concedenda, vt plurimũ habetur ratio, non autem, vt ſpectari debeat conſideratio publici intereſse, quod verſari in eo poſset, ne delicta manerent impunita, vt in l. bona fides. ff. depo. hӕc ipſe. Sed quam hӕc eorum opiniones à vero abſint, nitar (quod in me erit) ſequẽtibus docere rationib. Primum quod adferunt, non eſse minori maximè ob delictum, tum ob pœnarum indictionẽ ſubueniendum, non arridet, me iudice, con-
2 futatio-

futationi eius ſententię: imò planè id procederet, vbi ipſe minor deliquiſſet, vellet autem contra delictum reſtitutionem impetrare. ſed caſus aſſumptus eſt prorſus ab eo diuerſiſsimus, quia tendat ſe reſtitui, quò in tertium delictum obijciat, ita vt quum eius voluntas eò declinet, vt is alterius iniquitatem detegat, debere tanto magis ipſi accedit. Quid enim, ſi hunc ſimoniacè beneficium aſſequutum proponere vellet? nonne æquũ eſſet ei deferri? Præter hæc ſuccedit ratio alia: Si admittitur minor, quò omiſſam proponat exceptionem de in integrum reſtitut. quare non ſimili ratione vt crimen obijciat? Crimen autem opponendo, eo eſt animo, vt delictum manifeſtetur, ac demum, qui deliquit, puniatur: non autem vt aliquam aſſequatur vtilitatem. Intereſt denique Eccleſiæ, infamem, aut aliàs inhabilem prælatum non aſſequi, ſeu confratrem canonicum qui vitioſus ſit: ne (quod eſt apud Hieronymum) ſi iuxta claudum habitent, diſcāt ſubclaudicare. ad quod in ſimili accedit, quod diſponitur de minore, qui reſtituēdus eſt, quia dāmnoſam cum quibuſdā dyſcolis & vagabundis ſocietatem coierit, qui veti ſimiliter ex ea ſocietate ſit plurimum damni aſſequuturus, vt ob id debea reſtitui. in quo principaliter attēditur qualitas illa, quòd effectus ſit ſocius vagabundorũ. Vt enim abſenti Reipublicæ cauſa ſubuenitur, vbi is ab accuſatione excluſus eſt, quia eam non propoſuetit, per l. ſi qua militi. ff. ex quibus cauſis maio. ita etiam lex ſuccurrendum eadem ratione exiſtimauit ei, qui furore aut aliàs ętate impeditus fuerit, quò eā deduceret: vt eſt in capit. in tua. extra, qui matri. accu. poſſunt. Quæ cùm ita ſe habeant, quare non ſimili rationi lex minori opitulabitur, vt criminoſam obiectionem, quā omiſit, proponat? Nec placet illa Speculatoris conſideratio, debere ſolùm hac in re attendi vtilitatem reſultantē ex pecuniario intereſſe: & ita cùm nihil detrimenti Eccleſię accedat, fruſtra de reſtitutione diſputari. Sic ex his intelligis quam falſum eſſe exiſtimem, quòd ex tali receptione in prælatum ſeu canonicum Eccleſia incommodum non habeat, cùm planè ſuprà docuerim, ei omnino expedire, talem conſortem non admittere. Qui etiam opiner, habendam eſſe hoc capite publici intereſſe præcipuam rationem. nam hoc criminoſa obiectione eò tenditur, vt hic nō ſolùm à beneficio ſeu officio repellatur, ſed vt detecto crimine pœnas luat. quod à fiſco præſtabitur: cuius officio incumbit, curare, vt in facinoroſos homines animaduertatur. Quę omnia me quādoque in ſummam admirationem traxerunt, quod ea Tholoſana deciſione fuerit aſſeueratũ, aduerſus omiſſa interrogatoria non eſſe reſtitutionem concedendam. cùm tamē pro prætermiſsis defenſionibus ſecus ſtatuendum cenſuerit: quia ſi ad prædicta attenderis, intelliges planè, ea interrogatoria vim defenſionum habere. quod adhuc & efficacius & planius doceo. Expediuerat fortaſſe minori in iudicij limine aduerſam partem interrogare, eſſetne Titij hæres, ac pro qua portione? iuxta l. antepenul. ff. de interro. & act. tamen ea interrogatione prætermiſſa, proceſſerat minor ad vlteriorem litē. Quo ſtante, nònne tunc iudicaaitur æquiſsimum, & rationi accedens, minorem ad eam nouæ interrogationis propoſitionem admittēdum? quem certum ſit aliàs à lite exciſurum, cùm hunc de iure ſuo omnino periclitari haud dubium ſit: vt non ſecus hoc cap. reſtitui debeat, quàm vbi de defenſionibus aut alijs exceptionibus proponendis eſt quæſtio. Ad hęc me tenet memoria, quandoq; minorem à Senatu Dolano reſtitutum, quò poſſet prętermiſſum ab eo tale interrogatoriũ, cuius iamiam meminimus, de nouo deducere & partē aduerſam interrogare, pro qua parte ſeu portione hæres eſſet Titij. In quo ego nullam difficultatem video: quod magis me inducit deciſ. Tholoſanæ hac in re non hærere: per quæ etiam ſatis habes, quāti ſit profectus is articulus. Quare mea eſt in his ſnīa, debere minorē reſtitui, vt criminoſas exceptiones, aut ſimiles alias, quas omiſit, obijciat: qui denique

nique admittendus ſit eadem reſtõnis via ad exceptionum, interrogatoriorum, ſeu quarumuis aliarum defenſionum propoſitionem: qui credam, hoc præcipuè ſpectari debere, an num læſus ſit: vt cum his omnibus caſibus ipſa læſio manifeſta ſit, omnino accedi debeat.

Reſtituitur minor, qui nõdum lata in eum ſententia appellationi renunciauit.

SVMMARIA.

1 *Appellatio contra condemnationem remedium eſt ordinarium, & in fauorem ſubleuamen oppreſſorum introductum.*

2 *Minorem, à quo fuit ante ſententiam appellationi renunciatum, ſi intra dies decem non prouocauerit, à reſtitutione ſecludi debere, auctore Tholoſano aſſerente; cui contrarium aſſeuerat Auctor num. 3.*

CAPVT CCLXIII.

SVbiungitur & aliud in eadem Tholoſana deciſione, minorẽ poſſe reſtitui, ſi is nõdum ſententia lata appellationi renunciarit, ſequuta demum in eum condẽnatione. Mouetur aũt hac ratione, quia ſtatim facta tali renũciatione læſum fuiſſe vel in confeſſo ſit. Læſio autem manifeſtius deprehẽditur p condemnationem quã is paſſus eſt, cõtra quã is ſe tueri appellationis beneficio non poteſt, cùm tamen id remedium ſit ordinarium, & in ſubleuamẽ oppreſſorum introductum. Quòd ſi lata in eum ſententia omiſiſſet intra tempus à iure præſtitutum appellare, (quod eſt decem dierum) putauit idem auctor Tholoſanus, tũc reſtitui nõ debere: quia curare debuerit, appellatio-
1 nem ab eo emitti, & ob id nimia negligẽtia in eo planè arguatur. Quod autem attinet ad prius membrũ, ego illius ſententiam omnino ſequor, quaſi ſit indubitata. Sed quod ad poſterius ſpectat, nõ poſſum eius ſenſum omnino probare, qui voluerit, minorem, à quo fuit ante ſententiam appellationi renunciatum, ſi intra dies decem non prouocarit, debe-
2 re à reſtitutione ſecludi. Quid enim eſt ei imputandum, quòd non appellarit? Nam debuit non appellaſſe, quia certum eſſet, ab eo prouocationi renunciatum: qui cùm agnoſceret, ridiculam aut fruſtratoriam aliàs futuram ſuam appellationem, appellare omiſit. Hacque conſideratione ſummouetur ratio, qua in oppoſitum potuit is Auctor duci: puta, debere minorem repelli, qui ſaltẽ aliqua non ſit vſus diligentia. hac enim vti nõ fuit neceſſe, vt quem ab ea legitimè reuocabat appellationis renunciatio. Eſt & aliud, quod in hanc rem vrget, minori reſtitutionem competere, nec abnegari poſſe, ſi eam petat, quia intra dies decẽ non appellauit, Nam prouocationis omiſsio læſionem inducit, & ita poterit reſtitui: quia appellationi ante ſententiam renunciarit, etiam ſi id expediat, cùm lata ſententia intra dies decem appellationem non emiſerit. à quo tamen poſtremo membro diſſentit is Tholoſanus auctor.

Poſt contractum, à minore celebratum, poteſt in eum agi, vt is contractum approbet, vbi illius præceſſiſſet declaratio, ſe nolle cõtractui ſtare.

SVMMARIVM.

1 *Minor etſi iudicialiter interrogatus reſponderit, ſe celebrato contractui ſtare & acquieſcere velle: non tamen inde ſequitur quin reſtitutionis beneficio fruatur. quod in minore, annis exiſtente minore, procedere intelligitur; ſecus meo maiore facto.*

CAPVT CCLXIIII.

VVlt etiam idem Tholoſanus auctor, poſt contractum, à minore celebratũ, poſſe in eũ agi, vt contractũ is approbet

aut

aut reprobet, vbi fortaſſe præceſſiſſet illius declaratio ſeu iactantia, ſe nolle contractui acquieſcere: quem contractum ſi probauerit, reſtitui ſecundum eum non debebit, ita teſtante Bartolo in l. Iulianus. §. aliàs. ff. de contrahend. empt. & vẽdit. necnon in l. Iulianus. §. ſi quis colludente. ff. de actio. empt. Sed ego hãc eius deciſionẽ probare nullo modo poſſum. Hac autem agor ratione: Nam ſi minor interrogatus, etiam iudicialiter, reſponderit, ſe contractui ſtare, & acquieſcere velle, non tamen ſequitur, quin poſſit re-
1 ſtitui. Nam qua facilitate is ad contrahẽdum inductus eſt, eadem leuitate ſe contractui ſtare velle declarauit. Quæ ego intelligo debere procedere, vbi minor annis ea expreſsione eſſet vſus: ſecus autem ſi iam maior effectus. Quod poſtmodum latius explicabitur, quando ſe offeret excuſsio eius articuli, ſi minor factus maior ratum contractum habuerit. Sic meum eſt iudicium, minorem poſſe reſtitui, etiam ſi declarauerit, ſe contractui ſtare velle.

Poſſit num minor cogi, vt declaret, an velit ſtare contractui, vbi is contractus eſt nullus?

SVMMARIVM.

1 *Contractus vbi nullus eſt, ibi nulla neceſſaria contra eum reſtitutio.*

CAPVT CCLXV.

Exiſtimatum eſt etiam ab codem auctore Tholoſano, poſſe minorem cogi, vt declaret, an velit ſtare contractui, etiam ſi nullus ſit: nec diſcrimẽ aliquod ſtatui, ſiue nullus, ſiue validus contractus fuerit. quem etiam ego in eo ſequi non poſſum. Qua enim opus eſt declaratione, vbi nullus eſt contractus, cùm etiam ſi nullus ſit, non ſit reſtitutio neceſſaria: vt
1 fruſtratoria & inanis iudicari talis declaratio debeat.

Quid ſi eam declarationem cum iudicis auctoritate fecerit.

SVMMARIVM.

1 *Iudicis decreto contractus, à minore celebrati, approbationi accedente, reſtitutio minori non indulgetur, ex opinione Tholoſani auctoris: quæ refutatur num. 2.*

CAPVT CCLXV.

1 SED ea omnia is Tholoſanus auctor exiſtimauit debere intelligi, vbi iudicis decretum acceſsiſſet: & ita non debere minorem reſtitui, à quo ſit narratum, ſe velle contractui acquieſcere, vbi iudicis auctoritate eam declarationem fecerit: quaſi putet, ſtatuendum oppoſitum, ſi abſente iudice hoc ſit effectum. Nam vt contrahendo minor læſus reſtituitur: ita pari ratione, vbi is contractum approbauit, quum indiſtinctè & generaliter lex obſiſtat minorum contractibus, quòd ſit fragile, debile, & infirmum eorum conſiliũ. Quæ ratio vtrunque caſum introſpicit, & ei eſt adaptabilis: hæc ille. Cuius doctrina mihi omnino non ſatisfacit: atq; vt contrariam opinionem comprobem, aſſu-
2 mo quod is ait, iudicis decretum contractus approbationi accedens, reſtitutionẽ excludere. Quis non planè confitetur, hoc à mente iuris eſſe alieniſsimũ? quia certum ſit (vt latè ſuprà explicuimus) iudicis decretum reſtitutionem non excludere, vt eſt in l. ſiquidem. C. de prædijs minorum.

Quinimò præter has omnes in auctorem Tholoſanum confutationes, conieci eius ſententiæ plurimũ obeſſe, durum, imò inhumanũ poſſe iudicari, minorẽ

ad contractus approbationem compelli, aut vt declaret, ſe eũ velle infirmare. Nam ſi in rei veritate is læſus ſit, cùm id ipſe ſciat, quid eſt neceſſum, vt vlterius ad aliam eius actus expreſſionẽ adigatur? eſt enim in ipſius ptãte, ſi volet, à cõtractu via reſtitutionis reſilire: aut ſi magis expediens duxerit, contractui ſtare: cùm poſſit quilibet fauori pro ſe introducto renũciare, l. pactũ inter hæredem & legatarium. ff. de pact. Quid tu igitur voluntariũ hunc actum & omnino liberum efficies aut reddes neceſſarium? Quæ obiectio omnino concluderet, ſi præceſſiſſe eius minoris iactantiã non eſſet in aſſumpto themate præmiſſum. Sed talis iactantia hoc operatur & inducit, vt poſſit efficaciter ad declarationẽ, an velit contractui ſtare, compelli. Nam vbi is proponit, ſe poſſe contractum via reſtitutionis infirmare, æquũ eſt, vt pars aduerſa ſibi conſulat: videatq́;, & modis omnibus tẽtet, ac ſciat, ſi is contractus firmus aut inualidus manebit: qđ in ſimili diſponitur, vbi præceſſit alicuius diffamatio, vt is cogatur intra tempus, ſibi à iudice ad agendum præſtitutum, actionem ſuam deducere, & in iudicio proponere, vt eſt in. l. diffamari. C. de inge. manu. necnon in. l. Titia. ff. de accuſat. finaliſq́; legis conſideratio hæc eſt, quòd hoc modo & hac via certus de validitate aut inualidate contractus redditur.

Deſcribitur modus, quo efficaciter cogi poteſt minor ad approbationem, ſeu reprobationem contractus.

SVMMARIA.

1 *Ex contractu cum procuratore colludente facto, agi põt, vt domini diſcernatur voluntas, & agendi forma deſumatur, ſecũdum Bart. à quo diſceditur nu. 3.*

2 *Forma inſtituendæ ab emptore actionis contra ꝓcuratorẽ, quæ qualiſue eſſe debeat.*

CAPVT CCLXVII.

Efficax tamen modus alius agẽdi ad reprobationem, aut approbationem contractus, hoc modo poteſt deſumi, vt primùm, qui cum minore contraxit, minore contractum obſeruare nolente, inſtituat in eũ iudicium, & ad eius contractus obſeruantiam condemnari petat, tunc enim hac via cogetur minor declarare, velit num ſtare contractui? quem alias ſequi tenebitur, niſi ſe eo læſum & deceptum propoſuerit. quod eſt inuentum Bartoli in. l. 3. §. ſi quis colludente. ff. de minor. in quo quæritur, ſi quis colludente meo procuratore, ab eo emerit, an ab emptore poſſit in eum ex empto agi? ibi autem deciditur, agi poſſe: & ita actionem dandam, vt aut emptioni ſtetur, aut ab ea diſcedatur. quem textum ſic ſumendum putauit Bartol. ex con-
1 tractu cum procuratore colludente facto, agi poſſe, vt domini diſcernatur voluntas, & agendi forma deſumatur. For-
2 ma autẽ informandæ actionis tali præſcripto caſu, hæc erit, vt emptor in primis actione ex empto agat: fietq́ue id, quo rem venditam aſſequatur. demum eodem iudicio examinabitur, an num dominus id ratum & gratum ſit habiturus. Cuius ſimile eſſe aſſeritur in l. ſi indebitum. ff. rem ratam haberi. quæ tñ omnia Bar. credidit intelligenda, re nõdum tradita. Ex quibus fuit huius iudicij, ſi nondum tradita re, actione ex empto agatur, ea via poſſe minorem cogi & induci ad declarationẽ, velit ne ſtare contractui, an ab eo diſcedere? Ego verò, vbi ad amuſſim licuit examinaſſe mentẽ illius §. ſi quis colludẽte. cõſide-
3 raui, vix poſſe ex eo aliqd elici, per quod ad Bartoli intentionẽ perueniatur. Hoc enim habet is §. Si quis colludente meo ꝓcuratore ab eo emerit: poterit ex empto agi, vt aut emptioni ſtetur, aut ab ea diſcedatur. quaſi velit textus, poſſe agi in procuratorem, qui rem vendidit: vt cum rem venditam non tradiderit, emptori ſatiſfaciat. idq́; ad minorem

referri voluit Bartolus, quem in eo ſequor. Sed quod ex illo § eliciatur, poſſe agi in minorem, vt contractum approbet, aut reprobet, non video Quare conſultiſſimum & magis expediens erit, cõtractu ſe iuuare. tunc enim ſi minor ab eo reſilire volet, cõpelletur neceſſariò intentionem ſuam pateſacere & declarare, an acquieſcendum duxerit contractui, an non? Hæcque mihi videtur via tutior, & ſecurior, & per quam citius ad talem declarationem poteſt perueniri, ac minoris voluntas detegi. Quæ diſficultas eſt planè aut penè nullius frugis: & in cuius examinationem ego aliter nõ incidiſſem, niſi excutiendam duxiſſet is auctor Tholoſanus & vt ita intelligeres, an is probè & rectè ſenſerit in his, quæ in eam rem expreſſit ac deduxit.

Vtrùm contra tres conformes ſentẽtias reſtituatur minor?

S V M M A R I V M.

1 *Contra tres conformes ſententias minor reſtitutio concedi poteſt, vbi de nouo noua cauſæ superueniſſe demonſtratum fuerit.*

CAPVT CCLXVIII.

SVperiore loco attigimus, an, quando, & quomodo contra ſententiam poſſit minor reſtitui? nunc ſe offert aliud: Vtrùm contra conformes ſententias, in ſe latas, poſſit is reſtitutionem implorare, potiſſimum ſi aſſerat, omiſſas aliquot ab eo exceptiones, quas in principali proceſſu non propoſuiſſet. Quam quæſtionem promouet idem Tholoſanus auctor quæſtio 54. vbi recenſet locum eſſe reſtitutioni: volens quadrienuium, quod eſt à lege ad petendam reſtitutionem in integrum præfixum, non debere dinumerari, niſi ab vltima die ſententiæ latæ. In cuius ſuæ opinionis confirmationem adfert deciſionem Rot. 168. aſſe-
rens præter hæc, non eſſe in iudicis poteſtate reſtitutionem indulgere, niſi primùm ei de ſententiarum iniuſtitia, & iniquitate conſtiterit. Hæc ipſe: habens etiam aſſertores plures. Ego verò putauerim, huius puncti veram determinationem pendere à deciſione eius articuli, quem ſuprà examinauimus, Vtrum ſæpius in eadem cauſa poſſit reſtitutio concedi? in quo fuit reſolutum, niſi ex
1 nouis cauſis reijciendam reſtitutionem. & hoc eſt, quod mouit Tholoſanum interpretem, qui ſenſerit, poſſe concedi reſtitutionem contra tres conformes ſententias, vbi de nouo cauſæ nouæ aduenissent, nec aliàs: in quo ego illius ſententiæ planè accedo.

An pendente reſtitutionis iudicio fiat ſentẽtiæ executio?

S V M M A R I V M.

1 *Sententia contra minorem lata executioni mandari non debet, niſi prius de reſtitutione conſtet.*

CAPVT CCLXIX.

1 SOlet etiam in eadem Tholoſana quæſt. diſſeri, nunquid pendente cauſa reſtitutionis in integrum, ſententia, contra quam reſtitutio implotatur, mandari poſſit executioni? In quo teſtatur, hanc eſſe crebriorem opinionem, ceſſare executionem, per l. vnicam. C. in integrum reſtitutione poſtul. cui communi opinioni aſſerit non obeſſe ca. ſciſcitata. de in integ. reſtitut. in antiq. quòd ibi militet præſumptio pro epiſcopo contra ſuum monaſterium, à quo impetrabatur reſtitutio, vel quia ibi à principe lata fuiſſet ſententia, nec ab ea intra dies decem ſupplicatum eſſet, & ita non debuiſſet differri executio, cuius ibi is textus meminit. quod ſecundũ ipſum non procederet, vbi contra petentem concurreret p̃ſumpto, & eſſet executio reiterabilis:

rabilis: ſecus putans, ſi eſſet irretractabilis, aut vbi malignè & doloſè differetur. Hæc ille: qui an verè ſit loquutus, poteris facilè deſumere ex his, quæ ſuperiore loco excuſſimus, maximè ſub eo articulo, Vtrùm, dum pendet cauſa reſtitutionis in integrum, poſſit ſententia executioni demandari? quem articulum tam diffusè examinauimus, & quæ ad eius veram enodationem attinebant, expreſſimus, vt declaratione alia non ſit opus.

Vtrùm per procuratorem peti poſſit in integrũ reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Procurator duplici nomine agit, publico ſcilicet & priuato.*

2 *Procurator reſtitutionem aut principaliter aut incidenter implorare præſumitur, ſi de eius proprio intereſſe non diſceptetur, opinio Tholoſani auctoris.*

3 *Procurator, reſtitutionẽ principaliter implorans, ſpeciali mãdato opus habet: ſecus ſi incidenter, opinio Tholoſani auctoris.*

CAPVT CCLXX.

1 DIſcuſſum etiam ſub eadẽ quæſtio. agnoſces, an per procuratorem poſſit reſtitutio in integrum poſtulari. Quam difficultatem reſoluens, ſic dicendum cenſuit, aut qui diligitur, publico fungitur officio, aut priuatio. Si publico, quia ſit ciuitatis, vrbis aut villæ ſindicus: tunc huic non eſſet mandatum neceſſarium, argum. l. munerum, §. defenſores. ff. de mu. & homo. Quòd ſi priuato, quia ſit alicuius priuati collegij Sindicus, nec etiam tali caſu eſſe mandato ſpeciali opus, vbi potiſsimum in minorem lata fuiſſet ſententia, argumen. l. vltim. C. vbi & apud quos. & l. patri pro filio. ff. de minor. Si tamen de eius pro-

2 prio intereſſe non diſceptaretur, tunc putauit attendendum, an principaliter reſtitutio imploraretur, vel incidenter?

3 vt ſi principaliter, eſſet ſpeciali opus mãdato: ſi incidenter, ſecus. Mihi tamẽ nullo modo placet hæc eius auctoris diſtinctio, non, quòd veram eſſe abnuam: ſed qui credam, nullo modo conuenire deciſioni quæſtionis propoſitæ, in qua diſputatur, an per procuratorem peti poſſit reſtitutio? qui vt id doceat, conſiderat, aut petens gerit publicum officium, aut priuatum. quod eſt à themate quæſtionis popoſitæ omnino diuerſum, & alienum. Referenda eſt enim ea diſtinctio eò, vbi diſputatur de perſona petentis, & vtrùm, qui eſt Syndicus ciuitatis, egeat alio ſpeciali mãdato? nihil autẽ id concludit ad deciſionem præcipuæ dubitationis, quæ eſt. Vtrùm per procuratorem poſſit reſtitutio peti? & an procuratoris officio id expediatur? quod pleniſsimè attingimus loco ſuperiore.

Deſcribitur caſus elegans, conferens ad deciſionem eius, quod dictum eſt reſtitutionem eſſe in priſtnium ſtatum repoſitionem.

SVMMARIVM.

1 *Duobus procuratoribus in vna eademq́; cauſa conſtitutis, præfertur is, qui poſt reſtitutionem minoris eſt delectus.*

CAPVT CCLXXI.

CVm autem ſtatim in limine huius voluminis declaratum ſit, Reſtitutionem eſſe in priſtinum ſtatum repoſitionẽ, non extra propoſitum, hoc loco adferetur, quod is Tholoſanus interpres in eã rem conſiderat quæſt. 909. quæ eſt elegans admodum dubitatio. Ipſe enim huiuſcemodi ſimile ibi proponit exemplum. Inſtituit tertius in minorem iudicium, tanquã is Titij hæres eſſet, ita vt ab eo interrogatus fuerit, an illius eſſet heres, & pro qua portione? cæterũ is, quẽ minor ea in lite ſibi in procuratorẽ delege-

rat, reſpondit, minorem hunc inſolidum hæredem eſſe, cùm tamen in rei veritate, non totius, ſed partis tantùm eſſet hæres. quod cum animaduertiſſet minor, petiit ſe aduerſum illam ſui procuratoris confeſsionem erroneam reſtitui: conſtituto poſtea nouo procuratore, ſed ſimpliciter, & nulla adiecta mentione quòd priorem vellet eſſe reuocatum. à quo poſtremo ſecũdo loco conſtituto negatũ eſt poſtmodum, quòd hic minor Titij hæres foret, & ita malè in eum inſtitui iudicium. Cùm hæc ita in iudicio diſcuterentur, concertatum eſt inter hos duos procuratores, quiſnam horum iudicio pro minoris defenſione adeſſe deberet? Tutabatur enim, qui priore loco conſtitutus fuerat, ſe potiore iure niti, quia à minore expreſsim reuocatus nõ fuiſſet: nec eam ſecundi procuratoris creationem, ſuam poteſtatem ſuſtuliſſe. Ab alio verò proponebatur, debere ſpectari, quòd hoc in negotio fuiſſet minor aduerſum talem erroneam reſponſionem reſtitutus: & id operatam reſtitutionem in integrum, vt per eam fuiſſet omnia in priſtinum ſtatum repoſita: resque eò reducta tanquam ſi minor procuratorem ab initio non conſtituiſſet. ſecundum quam doctrinam reſoluit is auctor præferendum eſſe ſecundum procuratorem priori: aliàs reſtitutio non reponeret omnia in priſtinum ſtatum. quem ipſe ſequor.

Obiter deciditur quæſtio, ſi minor procuratorem, quem generaliter conſtituerat, reuocarit, alio ſimpliciter conſtituto, quiſnam horum ſit præferendus, qui iudicio adſit.

SVMMARIVM.

1 *Inter duos procuratores primus cenſetur reuocatus, facta creatione ſecundi.*

CAPVT CCLXXII.

Viſnam autem horum procuratorum præferri debeat, mei non eſt inſtituti hoc loco examinare, cùm hic articulus ſit à reſtitutionis materia alieniſſimus: qui ſolùm ponderandam probaui eam rationem, vtrùm poſsit commodè adaptari quæſtionis, de qua agitur, extricationi. Mihi autem parum quadrare videtur negotio. nam hæc ſecundi procuratoris prælatio, aut (ſi malis) antelatio, ſumit fundamentum & originem à creatione de ſecundo facta, per
1 quam tacitè cenſetur prior reuocatus: aliàs iudicaretur fruſtratoriè, & ſuperuacaneè conſtitutus procurator. Tacita autem ea mens conſtituentis deſumitur ex eo, quòd hæc ſecunda conſtitutio ſtatim poſt agnitum à minore errorẽ eius confeſsionis facta fuerit. Plenè tamen admittendum cenſeo, quod de reſtitutione dicitur, poſſe procedere, vbi is prior procurator eſſet litem conteſtatus: quia cùm ita effectus ſit litis dominus, oportuiſſet per ſecundam eam conſtitutionem de eo expreſſam fieri mentionem, nec tacita mentis declaratio ſuffeciſſet: & tamen reſtitutionem minoris hoc operari, vt expreſsè cenſeatur reuocatus: aliàs per reſtitutionem non reponerentur omnia in ſtatũ priſtinum. Sic hoc modo res eò reducitur, vt proinde ſit, ac ſi hic prior conſtitutus procurator nõ fuiſſet.

An poſsit minor ſine curatore poſſeſſorio iudicio experiri?

SVMMARIA.

1 *Minor etiam citra curatoris auctoritatem & præſentiam poſſeſſorio iudicio agere poteſt in eoq; læſus, auxilio reſtitutionis eſt iuuandus, num. 2.*

3 *Minorem iudicio poſſeſſorio quidem agere, ſed conueniri non poſſe, ſecundum Salicetum & eius ſequaces: quos Auctor non omnino probat.*

CA-

CAPVT CCLXXIII.

PRoponitur etiam ab eo-
dem Tholoſano auctore
deciſ. 106. an poſsit mi-
nor ſine curatore poſſeſ-
1 ſorio agere iudicio? In
quo concludit poſſe, arg.
l. 3. C. qui legi. perſonam ſtandi in iudi.
habeant. vt per gloſ. in cap. ex patre,
extra, de reſtitur. ſpoliat. qui tamen pu-
tet, minorem eodem iudicicio non de-
bere abſque curatore conueniri: allegãs
in eam rem Bartol. & Salice. in illa l. 3.
Ratio autem diuerſitatis ſic inter vtrun
que caſum ab eis conſtituitur. Nam ꝙ
poſsit minor agere, id eſt in eius fauo-
rem introductum, ita vt talis fauor non
ſit in eius perniciem retorquendus: nec
ſumendum argumentum, quòd poſsit
ſine curatore eo poſſeſſorio iudicio con-
ueniri; quod ipſi ratione conſimili ex-
tendunt ad reconuentionem, argumen.
eius l. 3. per quam gloſſa ibi aſſerit, mi-
norem læſum in poſſeſſorio iudicio, re-
ſtitui. Quare autem poſsit ſolus iudi-
cio adeſſe poſſeſſorio, hoc ſuprà expla-
2 nauimuis, quò confugere poteris. Ve-
lim etiam dum tibi illud legere dabi-
tur, conſideres ipſe, an num ratio, ob
quam minor poteſt adeſſe iudicio poſ-
ſeſſorio, ſit militans, etiam ſi conue-
niatur. Id enim fit, quia ſit iudicium
poſſeſſorium momentantum, & leuis
præiudicij. Quod (quæſo) nonne pro-
cedit, vbi etiam conuenitur minor?
Quod ego in Salicetum & ſequaces aſ-
ſero, quorum ratio diuerſitatis mihi
concludens non videtur. Nam benè exa
netur, iudicabitur cum dicto eadem
3 & principalis ratio. Fateor tamen, plus
cauſæ ineſſe, cùm agit, quàm cùm con-
uenitur minor. eſt enim in eius pote-
ſtate, dum vult agere, & iudicium in-
tendere. qui neſciat, quãdo ſit con
ueniendus: vt maturiori, po-
ſtremo iſto caſu, egeat
conſilio.

Debeátne ſileſcere reſtitutionis iudicium vindemiarum ſeu feriarum tempore?

SVMMARIA.

1 *Iudicium reſtitutionis vindemiarum aut meſſium tempore ceſſare debet ex Auctoris ſententia: licet huic nonnulli contrarium ſtatuant.*

2 *In cauſa reſtitutionis tractanda partẽ plenè audiri conuenit; quòd tempore meſſiũ aut vindemiarum fieri nequit.*

CAPVT CCLXXIIII.

EXaminatur & eadem Tholoſa-
na deciſione, an meſsium ſeu
vindemiarum tempore reſtitu
tionis iudicium ſilere debeat?
Sunt autem, qui ſenſerunt, non impedi-
1 ri iudicij ſtrepitum, quia reſtitutio ſit ex
traordinarium, non ordinarium reme-
dium. Mihi tamen oppoſita ſententia
verior & concludentior viſa eſt, per l. fi.
C. de feriis, in qua diſponitur, dum fe-
riarum tempus eſt, omnino ſileſcere iu-
dicis officium: ſed nobili iudicis officio
expeditur reſtitutio in integrum: ſic cũ
2 nec aliquod officium excludatur, benè
ſequitur, vt tale iudicium, etſi extraor-
dinarium ſit, debeat ſilere. Verùm me
validius impellit, quod in tractanda re-
ſtitutione debeat pars plenè audiri: effi
ci autem id non poteſt, niſi via ordina-
ria, quæ omnino ſopitur, dum meſsium
ſeu vindemiarum tempus eſt. Nec pro-
bo eam. rationem, non debere attendi
meſsium ſeu vindemiarum tempus, ꝙ
reſtitutio ſit extraordinarium remediũ:
quia etiam ſi extraordinarium ſit ſubſi
dium, debet tamen (vt prædixi) iudi-
cio ordinario tractari & terminari: vt
lex in eo litiſconteſtationem, ac pleroſ-
que alios iudicij actus deſiderarit: & ita
cenſeo, meſsium ſeu vindemiarum tẽ-
pore debere ceſſare reſtitutionis iu-
dicium.

Si minor, qui excommunicatus eſt, reſtitutionem impetrarit, an repelli poſſit exceptione excõmunicationis?

S V M M A R I A.

1 *Minorem excommunicatum exceptione excommicationis ab agemdo repelli non poſſe, petiturum reſtitutionem, ſecundum opinionem auctoris Tholoſani, quam improbat Auctor nu. 2.*

3 *Reſtitutionis conceſſio vbi eſt rationabilis, excommunicatus exceptione non repellitur, ſiue minor ſit qui reſtitutus eſt, ſiue maior, ex ſententia Hoſtienſis.*

4 *Iudicium reſtitutionis in integrum ab his inſtitui nequit, qui inhabiles ſunt.*

5 *Excommunicatus ſi reſtitutionem in integrum principaliter petat, parte vitium excommunicationis obijciente, audiri non debet, quod incapax ſit, qui iudicium ſubeat: quòd ſi incidenter eam exquirat, tũc excommunicationem non ſubeſſe, ex Communi, & Auctoris ſententia.*

CAPVT CCLXXV.

VTrùm ſi minor reſtitutionẽ in integrum implorarit, poſſit eum excõmunicationis exceptio ab agendo repellere? Quæ dubitatio etiam proponitur ab eodem Auctore Tholoſano ſub præfata deciſione. Quòd autem deduci nequeat talis exceptio, dicit ad id conducere, qđ in ſimili habetur, maritum qui ſuam repetit vxorem, non poſſe à iudicij limine repelli, quia is ſit excommunicatus: vt per gloſſ. in cap. quoniam multis 17. q. 2. quod eadem ratione cenſuit in reſtitutionis iudicio terminandum. A quo ego in eo deficio: ad quod me mouet
2 regula ad hoc trita, ob vitium excommunicationis paſſim ab agendo repelli excommunicatum: vt eſt in capit. pia. de except. volu. 6. quam ego exiſtimo etiã ad reſtitutionis iudiciũ referri debere ne aliàs, q incapax & inhabilis eſt, iudicio adſit: in quo, & quantumuis ſummatio, ſunt legitimandæ perſonæ, vt eſt in l. 2. C. de edict. diui Adria. tollẽ. Nec video, quomodo hoc poſcit ſuffragari, marito vxorem repetenti nõn obeſſe excõmunicationis vitium, cùm id tolleretur ob fornicationis periculum: ad quod facit ca. inter alia, extr. de ſentent. excom. & ita diſponitur, vt maius malum, & qđ de ſe eſt apparens ſcandalum, vitetur. Eſt tamen quod in huius aſſumptæ difficultatis extricatione Hoſtienſis in cap. ſignificauerunt, extra, de excepti. exiſtimauit ſpectari debere, an à minore imploretur reſtitutio, vel vtrùm maior ex clauſula generali eã poſtulet. & hoc maximè eſſe attendẽdum, an cauſa, ob quã reſtitutio petitur, iuſta ſit. & quæ ſaltẽ iudicem ad concedendam reſtitutionẽ mouere debeat: vt ambobus his caſibus admittatur vterq; ad agendum, etiamſi excommunicati ſint: quod ſecus ſtatuen-
2 dum cenſet, vbi non videretur reſtitutionis conceſsio rationabilis. Sed hanc Hoſtienſis ſententiam probare non poſſum, qui putem, articulum ab eo aliter declaratum, quàm admittat veritas: quia etiam ſi concedendæ reſtitutionis iuſtam adeſſe cauſam concedas: non tamen eſt, vt id poſsit, qui eſt inhabilis, ef-
4 ficere, cùm non ſit legibus determinatũ, iudicium reſtitutionis in integrũ poſſe ab his, qui inhabiles ſunt, inſtitui. Firmã dam igitur hac in re ſequentem crediderim concluſionem, vt ſi principaliter ab excommunicato petatur in integrũ reſtitutio, parte vitium excommunicationis obijciente, audiri is non debeat, quia incapax ſit, qui ſubeat iudicium. quòd ſi
5 incidenter eam exquirat, tunc non obeſſe excommunicationem. dicitur enim tali caſu defenſione potius, quàm actione vti. Declaratur autem iſtud plenè ſimili exemplo à Bar. in l. de pupillo. §. fin. cum l. ſeq. ff. de ope. noui nunciat. quo loco is huiuſcemodi proponit dubitationẽ: An poſsit, qui eſt excommunicatus, monitionem à iudice eccleſiaſtico impetra-

re pro reb. quas is ſibi aſſerit ſubtractas, & malè ablatas: vel vtrùm ſit admitten dus qui poſſit petere miſſionem, in bona ſua factam, reuocari? Quibus duobus caſibus teſtatur inſpici debere, an principaliter petat, aut incidenter id imploret: vt priore caſu ſit repellendus, poſteriore admittendus, ad quod ait facere in argum. l. ſi pupillus. §. 1. ff. de priuileg. cred. aſſerens, ſic debere declarari & intelligi. l. in tribus. ff. de iud. Quam illius opinionem eſt ſequutus Specul. ſub titu. de contuma. §. finali. verſic. ſed pone, reus paſſus eſt miſſionem. quem in eo ego ſequor.

An cauſa reſtitutionis & nullitatis poſſint ſimul & ſemel eodem libello cumulari?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis et nullitatis ſententiæ cauſam eodem libello ſimul & ſemel cumulari poſſe probatur.*

2 *Reſtitutio nulliter concedi creditur, ſi non vocato eo, cuius principaliter intererat, conceſſa ſit.*

CAPVT CCLXXVI.

PRoponitur etiam ab eodem auctore Tholoſano deciſione 469. verùm cauſa reſtitutionis in integrum, & nullitatis ſententiæ, poſſint ſimul & ſemel eodem intentari libello? A quo concluditur, fieri poſſe cumulationem. Talis autem
1 coadunatio, aut copulatio ſic effingi poteſt, vt poſſit minor nullitatem contractus proponere, & adiicere, etiam ſi validus reperiretur, aut aliqua parte ſubſiſtens, ſe tamen eius contractus reſciſſionem petere. quod etiam extendi poteſt ad ſententiam quam proponere poterit nullam eſſe ſi valida reperiretur, & reuocandam tanquam iniuſtam & iniquam. & ita his modis cumulationi locus eſſe poteſt in reſtitutione in integrum. quod eſt diuerſum thema ab eo, quod ſuprà excuſſimus, vtrùm reſcindēs & reſciſſorium iudicium poſſint in eodem libello copulari, & deduci. hîc enim exquiritur de remedio reſtitutionis & nullitatis. Dubium autem non eſt, hoc caſu cumulationem admitti: cuius opinionis teſtem habes Bar. in l. diuus ff. de integ. reſtitut. minor. & in l. expreſſim. ff. de appellat: quod & aſſerit Specul. ſub titul. de ſenten. excommu. §. penul. ita in curia obſeruari. Eſt & in eam aleam deciſio Rotæ 119. Ad hæc vnum adnectendum probaui, conſiderabile eſſe exemplum, quo nulliter dicitur concedi reſtitutio,
2 vt eſt, ſi non vocato eo, cuius principaliter intererat, ſit conceſſa. nam cùm de illius iure diſceptaretur, æquū & rationabile fuiſſet eum audiri. Sic ſi iudici, penes quem agitatur reſtitutionis iudiciū, patuerit hunc indefenſum fuiſſe, tūc ita eam litem terminabit, ac ſi prius cōceſſa non fuiſſet reſtitutio. Solent enim hæc duo cenſeri ſimilia, ꝙ nullus ſit ipſo iure actus, aut quòd in eo nō interuenerint ſubſtantialia, quæ de neceſſitate deſiderabantur: vt in proprio caſu, quod ad reſtitutionem in integrum attinet, habes l. ſi curatorem habens. C. de integr. reſtitutione minor. Ad quod etiam accedit l. 1. §. final ff. quod cuiuſ. vniuerſ. nomi. & cap. quoniam extra, de his quæ fiunt a prælatis, ſine conſenſu cap. vbi ſcribit Ancharan. ſi contractus nullus ſit, poterit ſtatim & eodem momento validus alius ſuper eadem re concipi & celebrari, ſi potiſsimum eadem perſona, a qua primò nulliter contractum fuerat, admiſceatur. Quæ Hoſtienſis opinio comprobatur eo vulgato iuris ſcommate, Non præſtare impedimentum, quod de iure effectum non producit, vt eſt in cap. non præſtat, de reg. iur. in Sexto. Et ita ex his planè innoteſcit, quomodo poſſit dici, fuiſſe reſtitutionem nulliter conceſſam.

Deducuntur hoc capite aliquot viȩ, per quas de contractus nullitate liquere pōt.

SVMMARIA.

1 *Venditio dicitur imaginaria non accedente precio. Simile ſtatuitur, ſi precium numeretur, illudq́, à numerante ſtatim recuperetur, nu 2.*

3 *In contractibus mens potius, quàm verba cōtrahentium ſpectantur.*

4 *Alienare prohibitus, cenſetur etiam prohibitus imponere ſeruitutem.*

5 *Decretum iudicis niſi interueniat, rerū immobilium minoribus hypotheca non admittitur.*

6 *Alienatio rei immobilis minoris ſine cauſa abſque iudicis decreto, vel abſente curatore facta, nulla eſt: adeoq́, nulla, vt reſtitutio neceſſaria non ſit.*

7 *Bonæ vel malæfidei poſſeſſor quis dicatur eſſe in alienatione rerum immobilium ad minorem ſpectantium?*

8 *In alienatione immobilium minoris, cū decreto etiam iudicis facta, ſi fraus interuenerit emptoris, res à minore abſque reſtitutione precij recuperabitur, Idem ſtatuitur, ſi minor ex precio non ſit factus locupletior, num. 9.*

10 *Alienatio contra prohibitionem teſtatoris facta, ſiquidem fauorem alienantis reſpiciat, eſt ipſo iure nulla.*

11 *Alienatio rei per teſtatorem prohibita vtrum firmo innitatur fundamento, ſi teſtator dixerit, ſe velle rem per hæredes ſeruari.*

12 *Enormis in contractu læſio cōtractum adeò nullum efficit, ac ſi dolus aduerſarij interueniſſet.*

13 *Officialibus cuiuſcunq; ſtatus interdicitur ne res ſubditorum immobiles emant.*

14 *Per impreſſionem etiam emiſſe dicitur, qui minorem enixè rogandum curauit, vt rē ſuam venderet.*

15 *Iudex enixè rogans. aut interpellans, iubere dicitur, iuxta illud: Cogit rogando, dū rogat potentior.*

16 *Contractus à minore, adulationibus inductio, celebratus nullus eſt, ſi præſertim precij ſumma bonitatem rei non exæquet.*

17 *Dolus dans cauſam contractui bonæfidei, reddit contractum ipſo iure nullum.*

CAPVT CCLXXVII.

AGitatum quandoq; apud Senatum Dolanū memini proceſſum, in quo quinq; modis vijs & medijs proponebatur
nullitas contractus, cuius tunc erat inter
minorem quendam & inſignem alium
heroem controuerſia: quod nos breui
quodam tramite perſtringemus. Primo
autem ordine allegabatur nullitas, quia
dicebatur eum contractum fictum eſſe
& ſimulatum, maximè in illius ſubſtantialibus,
qui erat emptionis & venditionis
i. puta, in precio, quod non interuenerat,
cùm tamen ſit de eius contractus
ſubſtantia, vt in §. precium. Inſtitu.
ſte empr. & vendit. Hæc autem nullitas
eſt ſatis rationi conſona, cùm lex loco
alio teſtetur, imaginariam eſſe venditionem,
precio non accedente, vt in l.
1 imaginaria. ff. de regu. iuris. & l. emptor.
ff. de aqua plu. arcend. ita vt iuramento
non firmetur l. 3. C. plus valere quod
agitur. Et quòd oporteat precium ſolui
realiter, aut de eo fidem haberi, dicitur
§. venditæ & traditæ. Inſti. de rerum
diuiſ. Simile diſponitur, ſi numeretur
2 precium, & à numerante ſtatim recuperetur,
l. qui ſic ſoluit. ff. de ſolut. & libera.
per Bar. in l. per diuerſas. C. manda.
& l. poſt contractum. ff. de dona. So
3 let quippe in contractibus mens eorum,
qui contrahunt, potius, quàm verba attendi,
l. fi. C. quæ res pign. & plus valet,
quod agitur, quàm quod ſimulatè con
4 cipitur. Si deniq; minor impoſuiſſet ſeruitutem
prædio, quam nō debebat, dicitur
ius ſuum minuere, & conditionem
alterius meliorem efficere: & qui prohibetur
alienare, cenſetur prohibitus imponere
ſeruitutem, l. fi. C. de reb. alien.
non alienan. per Doct. in l. de pupil. §.
Sextos Pedius. ff. de oper. nou. nunc. qđ
ſuprà nos loco alio ſumus teſtati. Secundò
allegabatur nullus cōtractus ob defectum

ſectum ætatis, quia alienaſſet minor im mobilia abſque decreto iudicis. Ad hoc autem accedebant l.j.ff.de reb. eorum.
5 & l.non ſolum.C.de prædijs minor. vbi venditio, alienatio, & quælibet rerũ immobilium minoris hypotheca prohibetur, niſi accedente decreto iudicis, l. ob æs. C. de prædijs minor. vbi dicitur, neceſſariam cauſam eſſe, ſi æs alienũ à minore debitum ſolui debeat. ſi denique
6 abſuerint curatores, nulla erit talis alienatio, l.fin.§ ſin autem. C.ſi propo. publi. penſitat. & ita rei minoris immobilis alienatio ſine cauſa, abſque iudicis decreto, vel abſente curatore facta, nulla eſt: & tam nulla, vt non ſit reſtitutio neceſſaria, immo minor ſeruatur ipſo iure illæſus, l.in cauſæ. §. Pomponius. ff. de mino. per Bal. in l.2. ſi aduerſus vendit. & hac ratione poteſt minor non ſolum rem alienatam, ſed etiam fructus vendicare, l.2. C.ſi quis ign rẽ minor. eſſe. & l. ſi prædium. C. de prædijs minor. niſi
7 qui emit, bona fide emerit. tunc enim is ſuos fructus facit, l.2. C. ſi quis ignorans. Et dicitur poſſeſſor bonæfidei, vbi neſciuit rẽ minoris eſſe: qui ſi ſciuerit, & ſine decreto eam emerit, iudicatur malæfidei poſſeſſor, vt fructus cogatur reſtituere, nec vſucapiendi conditionẽ habeat. l.j.C.ſi quis ignorans rem minoris.
8 Quinimò ſi in alienatione immobilium minoris, cũ decreto iudicis facta, fraus interuenerit, ſit autẽ emptor illius fraudis particeps, recuperabitur res à minore abſque precij reſtitutione. ſimile ſi
9 ab emptore abfuerit fraus, nec minor ſit ex precio effectus locupletior, l. ſi prædiũ. & l. prædiorũ. iuncta l. vtere. C. de prædijs mino. facit l. ſi ſciẽs: C. de euict.

Tertium medium nullitatis contractus deſumebatur ex eo, quòd pater mi
10 nori per teſtamentum prohibuiſſet ſuorum bonorum alienationem. valet autem prohibitio alienationis à teſtatore facta, vbi ſolum fauorẽ perſonæ cui prohibetur, inſpicit, vt alienatio in contrarium facta, ſit ipſo iure nulla, per l.filiuſfamilias.§ diui.ff. de leg.j. & l. peto. §. fratre. & l. cùm pater. §. libertus. ff. de leg.2. Nec poteſt à minore tali fauori, pro ſe introducto, renunciari, l.C. de v-
11 ſuca. pro emptio. Hæc autem eſt cauſa ſufficiens prohibitionis, ſi dixerit teſtator, ſe velle rem per hæredes ſeruari, cuius rei ipſe alienationem prohibet, l. voluntas. C.de fideicommiſſ. Id autem limitat Bar. in eo § diui. vt procedat, vbi alienans non eſt ætatis perfectæ: ſecus ſi minorem ætatem excederet, quia tunc vſucaperetur, l.fina.§.pen. C commun. deleg. & in propoſito themate prohibuerat pater minori alienationem ſuorum bonorum ante 25. annum.

12 Quartus caſus nullitatis ſumebat originem ſupre enormi læſione. Enormis autem læſio inualidat potiſsimum contractum, & ita efficit nullum, ac ſi interueniſſet aduerſarij dolus, vt non ſit abſolutio à iuramento neceſſaria, maximè ſi in contractu acceſſerit talis læſio. ad quæ habes Anchar. conſil. 38. pro clario ri deciſione.

Quintum medium erat, quòd minor contraxiſſet cum ſupremo iudice eius
13 prouinciæ, & de re in eadem prouincia exiſtente. quia talibus officialibus, immo etiam mediocribus, interdicitur, ne res immobiles ſubditorum emant, l. non licet. & l. qui officij. ff. de contrahend. emptio. & venditio. & l. vnica. C. de contractu iudicum, vt l. ſi per impreſsionem. C. quod metus cauſa, dicat, quod emptum fuerit, eſſe reddendum, & precium nihilo ſecius retinendum.

Cæterùm aſſeritur, hanc communẽ eſſe ſententiam, vt ea diſpoſitio proce-
14 dat in officiali, qui perpetuò in ſua adminiſtrat prouincia. Per impreſsionem autem quis emiſſe dicitur, etiamſi aliud nihil præſtiterit, qua quod curauerit eni xè rogari minorem, vt venderet, quaſi
15 id ſumma efflagitatione ſua obtinuerit. Nam talis iudex, ſic rogans, aut interpellans, iubere dicitur, vt per Bar. in tracta tu de tyrannide, ver. impreſsionem autem probabit. & hoc apertè declarat l.fi. C. quod met. cauſ. vbi textus habet: Venditiones, donationes, & tranſactiones,

quæ

quæ per potentiam extortæ ſunt præcipimus infirmandas. Eam etiam impreſſionem deducit alio modo Angel. conſ. 215. aſſerens, eſſe metum impreſſiuum ex proprio iure vindicãtis. Ad quod habes conſilium Fulg. 30. referentis nullũ eſſe contractum á minore celebratum, vbi adulationibus partis inductus ad vẽdendum fuit, minore potiſsimùm precio, quam vendita res valeret.

Sexta via erat, quia dolo fuit minor
16 ad contrahendum inductus. Dolus au-
tem dans cauſam contractui bonæfidei,
reddit nullum contractum ipſo iure, l.
eleganter. in principio. ff. de dol. l. 3. §. fi.
ff. pro ſocio. quem finalem modum ego
ſuperiore loco tam diffuſè attigi, vt de-
nuo hic examinari non debeat. Quos
ſex nullitatis contractus modos libuit
hoc loco recenſere, quia opportunè vi-
debantur poſſe adijci: nõ quòd mei fue
rit inſtitui, de eorum veritate diſcepta-
re, & hoc exquirere, an per eas cauſas iu-
dicari contractus nullus debeat, cũ opor
teret denuo hic pleraſque refricare quæ
ſtiones, quas iam ſuprà attigimus, necnõ
aliàs poſtmodum à nobis examinandas,
talium declarationi omnino accommo-
das: ex quarum reſolutione apertè con-
ijcies, ſi præmiſſæ nullitatis viæ ſint à iu-
re probatæ, & quod iudicium ſuper eo
ferri debeat.

Quomodo ſe læſum probare minor debeat? & an hæc probatio eius aduerſæ parti incumbat?

SVMMARIA.

1 *Minor vt læſus eſſe putetur, ſufficit ſecundum Butrigarium obligationis probatio.*

2 *Minor ſi hæreditatem à ſe aditam proponat præſumitur tali aditione leſus ad hoc, vt in partem aduerſam probandi onus transferat, ſic docente Baldo: à quo diſſentit Iacobus de Aretio, nu. 3.*

4 *Ad probationem negatiuæ regulariter lex neminem arctat aut compellit.*

5 *In bonis hæreditarijs plus eſſe, quàm inuentario deſcriptum ſit, creditoribus incumbit probare, non ei, qui ex beneficio inuentarij hæres eſt.*

6 *Hæres ad inuentarij confectionem non admittitur, niſi præſtito iuramento, ſe in inuentario omnia probè deſcripturum.*

7 *In reſtitutionis materia læſionem à minore probandam eſſe, certa & indubitata iuris regula; & eiuſdem regulæ declaratio nu mer 8.*

9 *In dubio pro ſententia præſumitur.*

10 *Minor læſionis probatione onerandus non eſt, vbi ex ipſius actus facie læſio reſultat, & num. ſequen.*

CAPVT CCLXXVIII.

DIſputatur ampliſsimè à Gui-
done Papæ deciſ. 142. idq́ue
in vtranq; partem qñ & quõ
minor ſe læſum docere de-
1 beat? & vtrùm ei, an eius aduerſario in-
cumbat ætatem probare? in quo primũ
recenſet ſenſiſſe Butrigarium ſufficere,
vt probet minor, ſe tertio obligatum eſ
ſe: quaſi is obligationis nexus ſatis de-
notet læſum eum eſſe: & hoc modo trãſ
fundi in partem aduerſam probationis
onus. puta minori ſufficientes eſſe facul-
tates, vnde poſsit ab eo creditorib. ſatiſ-
fieri. Quam etiam opinionem aſſerit ſe-
quutum Salic. in Authen. ſi oẽs. C. ſi ab
hære. ſe abſti. per l. defendente. ff. de au-
2 ctor. tut. Si etiam minor propoſuerit, à
ſe hæreditatem aditam, præſumitur tale
aditione læſus, vt debeat aduerſa pars
probare, facultates hæreditaria ſufficere:
3 ſic docente Bald. in l. j. C. ſi ab hæred. ſe
abſt. Iacob. uñ ab Aretio credidit, tale
probationis onus minori incumbere: aſ-
ſumendo poſteriorem caſum, in quo de
hæreditatis aditione tractatur, vt tenea-
tur docere minor, hæreditatem ſic eſſe
debitis onuſtam, vt talis redditus perſol
uendis hæreditarijs debitis ſufficere ne
queat. Fuit etiã huius ſententiæ Cynus
in ea Authen. ſi omnes, ſi ſe ab hæredit.
abſtin. aſſerẽs, ſic obſeruatum à Senatu
Grationopolitano, dum in ſimili caſu ſu

pre-

premum ab eo ferretur iudiciũ. atq; ex
eo examinat Cynus ſub eadem Authẽ.
qũo poterit probare minor, bona hære-
ditaria non ſufficere, cùm hæc videatur
eſſe negatiua: ad cuius probationem lex
regulariter neminem arctat, vt eſt in l.
cum auctor. C. de prob. In quo ſecundũ
eum eſt confugiendum ad doctrinã glo:
in l. cùm de lege. ff. de prob. vbi diſponi
tur ſic, debere à minore proponi hæredi
tatem valere tantum centum, aut ducẽ
ta: & qui aſſerere volet plus eſſe in bonis
hæreditarijs, probet ipſe: quem modum
refert eſſe expreſſum & apertè deſigna-
4 tum in l. fi. § licentiam. C. de iure delib.
vbi qui ſub inuentarij beneficio eſt hæ-
res, ſi oſtenderit inuentariũ, in quo pro-
ponat & tuetur deſcripta eſſe quæuis
hæreditaria bona, ſi demum creditores
allegent plus eſſe in eis bonis hæredita-
riis, quàm contineat inuentariũ, hoc ne-
ceſſariò probare tenebuntur. quam do-
ctrinam plurimis commendat Bar. in l.
decem. ff. de verborum obligati. & in l.
actori. C. de credit. & iureiur. Sed ego
ab hac eorum ſententia planè deficien-
5 dum exiſtimauerim, qui non agnoſcã,
qũo poſsit pro eorum ſententia deſumi
fundamentum efficax ex eo §. licentiã.
Nam quod in eo diſponitur, hoc opera-
tur inuentarij beneficium, per qđ indu-
citur pro hærede præſumptio, cum ad
id non perueniatur, niſi accedentib. ſo-
lennitatibus, à lege inſtitutis, quib. lex
iuſta occaſione hæredem grauandũ du-
xit. ſic cum his ipſe ſatisfecerit, mirum
non eſt, ſi probatione creditores oneren
tur, vbi potiſsimum ab his contenditur,
plus eſſe in bonis hæreditarij, quàm mi-
nor aſſerat. Quod an ſit diſtinctum ab
6 alio Butrigarij exemplo, ſat ipſe intelli-
gis. non enim admittitur hæres ad inuẽ
tarij confectionem, niſi præſtito iura-
mento, ſe probè omnia in inuentario
deſcripturum: adhibitis etiam creditori
bus hæreditarijs & legatarijs: vocatis de
niq; alijs, à quib. fit rerum hæreditaria-
rum taxatio. quæ in exemplo alio non
interuenerunt. quare ſi tu id probares,
minor in cauſa propria iudex conſtitue

tus.

tur, ac planè cõmunis Iuris regula euer
teretur, per quam diſponitur, Ei qui di-
cit, probandi onus incumbere, vt in l. ei
qui. ff. de probat.

Certa eſt autem & indubitata regu-
7 la, in reſtitutionis materia læſionem à
minore probari debere. Quo fit, vt ſi ſe
ex contractu læſum dicat, ſit ab eo de
læſione docendum, l. nam & poſtea. §.
ſi minor. ff. de iureiur. facit ad id l. ait
8 Prætor. §. non ſolum. ff. de min. vbi ſuc
currendum ei videtur, ſi minor ſit, & ſe
circumuentum docuerit. quam regulam
tu ita declarare debes, vt procedat, niſi
aliàs ex actu, de quo agitur, læſio leuis &
fruſtratoria iudicaretur, vt eſt, cùm ad-
uerſum præſcriptionem vult is reſtitui.
debebit enim hoc ſolũ probare, quòd
minor ſit: cùm ex reliquo ſatis læſio pa
teat, quia ſit in eum præſcriptum, & ita
ſuæ rei detractum. quæ fuit conſidera-
tio quorundam in l. ſancimus. C. de rẽ.
in integ. reſtitutionis petendæ. Quòd
etiam extendẽdum putarunt ad cõſimi
le & penè conforme exemplum, ſi mi-
nor appellare omiſerit, vt non teneatur
hoc caſu aliud probare, quam ꝙ minor
ſit. ſatis enim ſecundum eos læſus cen-
ſetur, qui non prouocarit: nec eſſe neceſ
ſariã hanc probationem, quia malè fue-
rit in eũ lata ſentẽtia: & ita conſultiſsi-
mè ab eo actũ, ſi is appellaſſet. Sed Ca-
ſtrenſis in ea l. ſancimus: exiſtimauit, mi
nori probationẽ hanc incumbere: qua
doceat, ſententiam malè fuiſſe in ſe la-
tam & hoc ſibi expediuiſſe, vt appellaret
Mouetur autem ad id, quia in dubio ꝓ
9 ſentẽtia præſumatur l. Herennius. §. Ca
ia Seia. ff. de euic. Cuius opinionis dicit
eſſe Bar. in l. nã & poſtea. § ſi minor. ff.
de iureiuran. Recitat etiam eodem loco
aduerſam Raphaelis Cumani ea in re
ſententiam, qua is putauit ſpectari de-
bere, verũ hic minor actor eſſet, vel reus
vt ſi actor ſit, probare debeat ſua inter-
fuiſſe prouocare. ꝙ ſi reus fuerit, ſecus
ſtatuendum: quia hæc ſit legis conſide-
ratio, ſatis hunc perdidiſſe, qui nõ appel
larit. Qua Raphaelis ſententiã ipſe le-
ctatur: qui tamen teſtetur, ſe quãdoque
obſer

obſeruari oppoſitũ vidiſſe. Ego vero ex his diuerſis opinionibus eam eligendam puto, quæ habet, Non eſſe læſionis pro-
16 batione onerandum minorem, vbi ex ipſius actus facie reſultat læſio, vt eſt in exemplo præſcriptionis, quod ſuprà præmiſimus. Dubium autem eſt, an idem diſponi & cenſeri debeat, vbi à prouocando ceſſatum fuit: atque in hoc hæſitationem mouet, quod idem vtroque capite non ſit probandum. quia hoc eſſe poſsit, benè fuiſſe minorem condemnatum, & ità appellari nõ debuiſſe: quæ nullo modo eſt in præſcriptione conſiderabilis ratio: quia certum ſit, ex tali præſcriptione minorem læſum, cuius patrimonium ſit ex eo diminutum. Memini tamẽ Senatum Dolanum paſsim minores reſtituiſſe, quòd intra tempus præſtitutum à ſententia in eos lata non appellaſſent, idq; prætermiſſa omni examinatione & perſcrutatione, an huic appellaſſe, vel non profuiſſet: hoc ſolùm ſpectantes, ꝙ non appellando potuerit hic minor non lædi, vel etiam lædi: vt in hoc dubio ei ſubueniendũ exiſtimet. Certũ eſt autẽ, hunc beneficio legis priuatũ.

11 Nec mihi ſatisfacit Cumani conſideratio, qua voluit, Debere attendi, an actor ſit, vel reus, vt plus reo fauendum eſſe ſcribat: quia lex, quæ vult, minorem læſum debere reſtitui, generaliter & indiſtinctè loquitur, nullo diſcrimine habito inter reum & actorem. Sic ex his omnib. habes, læſionem eſſe à minore probandã, niſi tã manifeſta & euidẽs fuerit, vt alia ꝓbatione ñ ſit opus, vt eſt in caſib. ſuprà attigimus, & ſiqui ſint alij ſimiles.

Non eſt reſtitutione in integrum opus, ſi minor velit diſcedere à cõdito ab ſe teſtamento, & illud reuocare.

SVMMARIA.

1 *Poſtrema voluntas vſque ad mortem eſt deambulatoria.*

2 *Reſtitutione minor opus nõ habet, cum via ordinaria teſtamentum reuocare poſſit.*

CAPVT CCLXXIX.

PRæcedentibus ſubiungetur hoc loco opportunè ſequens quæſtio: Minor teſtamento condito vult poſtmodum ab eo diſcedere, quia ſibi diſpendioſam dicat eam poſtremam voluntatem: nunquid ſi velit reſtitui, vt poſsit de nouo teſtamentum condere, ad id ſit admittẽdus? Quam difficultatem excitat Bar. in l. j §. fuit quæſitum. ff. ad Trebell. & in l. fin. § ſi quis aliquem teſtari prohibue. necnon l. verba contraxerunt. ff. de verbo. & rerum ſignifi. qui eis locis concludit, non eſſe aliqua reſtitutione opus: quod etiam firmatur ab alijs eiuſdẽ opinionis ſectatoribus, in l. frater. C. qui teſtamen. facere poſſunt. & l. Aurelio. §. Caius. ff. de liber. legata. Hi autem mouentur, quia ſit in eius libera poteſtate, quandocunque volet teſtamentum re-
1 uocare, & nouum ſibi conficere, cum poſtrema voluntas ſit vſque ad mortem deambulatoria, vt eſt in l. ſiquis. in principio teſtamenti. ff. de lega. 3. & in l. nemo poteſt. ff. de lega. j. quo fit, vt minori permiſſum ſit, poſſe ſine curatoris authoritate teſtari, vt ea l. Aurelio. §. Caius
2 etiam ſi contradixerit curator. vt ꝑ Bal. in ea l. j. C. ſi quis aliquem teſt. probib. & in l. ſi frater. C. qui teſta. facere poſſunt. Sic cũ iure ordinario poſsit is a teſtamento diſcedere, quid eſt neceſſum, vt hoc ipſe extraordinaria via faciat? Qua non video, quomodo poſsit aptè hoc caſu minor vti, quia non ſit læſus: nec eſt in actu teſtamenti conditi, vt in contractu, conſiderabilis læſio, quia contractus ſint ab initio liberi, & ex poſtfacto neceſſarij. Vt ex his ego ſequendam hanc opinionem cenſeam non eſſe opus reſtitutione, vt minor teſtamentum reuocet. poteſt enim id ordinaria via aſſequi.

An

An ſi delatum minori fuerit iuramentum, ceſſare debeat reſtitutio?

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum ſi minori delatum fuerit, ceſſabit in integrum reſtitutio, rationibus in textu annexis, licet his cõtradicere videatur Auctor nu. 2. & 3.*

CAPVT CCLXXX.

1 SI minori delatum iuramentũ fuerit, ceſſabit in integrum reſtitutio. Cuius dicti ratio eſt, quia in propria cauſa fuerit effectus iudex, ita id teſtãre Baldo in §. itẽ ſacramenta. de vſib. ſub titulo de pace iura. firmanda. Eſt & aliud eam confirmãs opinionem: nam ſi putauerit minor: à ſe malè & contra veritatem iuratum, eſt in eius manu, hoc apertè declarare, & à iuramento diſcedere, ita vt nullo modo ſit ad reſtitutionem in integrum confu-
2 giendum. Quod tamen reſtituendus ſit, facit: quia ſi admiſeris, hunc poſſe ſuam mentem explicare, & à ſe contra veritatem iuratum proponere, nõ ne ſi falſum is iurauerit, detegitur hoc modo illius periurium? quod vitabit ipſe, ſi contra tale iuramentum reſtitutionem aſſequa-
3 tur: quaſi id ſit operatura reſtitutio, vt perinde efficiatur, ac ſi is nullo modo iuraſſet. Probabilior tamen mihi ſemper viſa eſt oppoſita ſententia. Quid enim reſtitutione hoc exemplo eſt opus? nam imploratur reſtitutio, vbi ceſſat remedium ordinarium, aut via alia, per quam ſit minori conſultum. ſed hoc caſu poteſt ipſe, ſi iurauerit falsò ſibi deberi, aut quid aliud ſimile, à tali iuramento diſcedere, & à ſe omnem vtilitatem, ex eo prodeuntem, abdicare, ac non vti effectu & potẽtia talis ſacramenti. Nec verum eſt, ſi ei concederetur reſtitutio, hoc poſſe induci, vt perinde eſſet, ac ſi non iuraſſet: quia cùm id animam iurantis introſpiciat, effici non poteſt, quin ipſe periurium incurrerit, à quo ſe eximere non poteſt, niſi obtenta abſolutione à iuramento: ita vt reſtitutionis in integrum in hoc nullus ſit effectus, vt per quam non fiat quouis modo periurij deletio.

Vbi minor mutuatam diſſipauit pecuniam, reſtituitur aduerſus creditorem.

SVMMARIA.

1 *Minor diſſipata pecunia mutuata, reſtituitur quidem aduerſus creditorem ſuũ, ſed hac conditione, ut dũ reſtituitur, omne id teneatur refundere, ex quo locupletior factus ſit.*

2 *Minor ſi diſſipata abs ſe pecunia, contra creditorem reſtituatur, iudex ſua ſententia creditori actionem denegare debet, ex ſententia Bartoli.*

3 *Minor ſi mutuatam pecuniam tertio crediderit, cedendo actionem creditori primo, liberatur.*

4 *Venditor ſi prædium minori pluris, quã oportuerit, vendiderit, recuperato prædio, pretium reſtituere cogitur.*

CAPVT CCLXXXI.

REſtituitur etiam aduerſus creditorem minor, vbi is pecuniam ſibi ab eo mutuatã diſſipauit: vel ſi ex ea debitorem
1 non idoneum quæſierit, aut cariore precio prædium emerit: ſed tenebitur minor, dum reſtituitur, refundere omne id quatenus eſt effectus locupletior, l. patri, §. ſi pecuniam. & ibi Barto. ff. de minor. Quod autem attinet ad diſſipationis exemplum, debet Proconſul creditori aduerſus minorem actionem abnegare. quod tamen ſic eſt intelligendum, vt præcedere debeat reſtitutio in integrum non autem vt ipſo iure id efficiatur, vt eſt in l. j. & 2. C. ſi adue. cred. Voluit etiã

Ba:.

Bart.in.l.patri.§.ſi pecuniā.ff.de minor. cùm reſtituitur minor aduerſus creditorem diſſipata ab eo pecunia, vt debeat iudex per ſnīam ſuam exprimere, ſe creditori denegare actionem. Sumit autem hinc fundametum, ꝙ tex.in eo §. ſi pecuniam hoc habeat, Denegare debet Proconſul creditori contra eum actionem. Mihi tamen non placet hæc Bartoli doctrina, ſaltem vt teneatur id neceſſariò iudex efficere. aut aliàs (vt ipſe voluit) reddatur actus nullus: quia id ſatis ſubintelligitū ex natura reſtitutionis. Cùm enim minor aduerſus mutuum reſtituitur, res eò reducitur, ac ſi ex mutuo non obligetur, & ita inutilis, & inefficax eſt actio. Sic quid eſt opus expreſſione in ſententia, cùm quæ tacito intellectu deſumuntur, non egeant maiore apertione? vt putem id non debere neceſſariò fieri. Quod ſi eam pecuniam minor egenti tertio poſtea crediderit, procedendum vlterius non eſt, quàm vt iubeat
5 iuuenem actionibus ſuis experiri, quas habet in eum, cui is crediđiſſet, vt eas creditori cedat: hicque eas cedendo liberabitur, etſi non ob actionē, ſed propter rem obligatus foret. ad quod facit l. ſi vt certo. §. idem Labeo. ff. commodati. & l. ſi hominem. §. fin. ff. de rei vendic. Si denique minor ea pecunia prædium plu
4 ris, quàm oporteret, emerit, ſic temperandum voluit negotium Iurecconſultus in eo §. ſi pecuniam, vt iubeatur venditor, reſtituto precio, prædiū recuperare, ita vt abſq; alterius incommodo creditor ſuum à iuuene in conſequatur. Ex quo ſatis intelligitur, quid obſeruari debeat, ſi etiam ſua pecunia pluris, quàm oporteret, minor fundum emerit. Nam is vtroque caſu eſt reſtituendus, quia ſit læſus. Nec plus rationes ſtatuitur, vbi is ex ſua pecunia, quàm cum aliena emit. hoc enim ſolum attenditur, ꝙ ſit deceptus. Et hoc vtroq; caſu venditor vſuras, quas percepit. aut percipere potuit, tenebitur omnino reſtituere; minor etiam fructus, ex quibus locupletior eſt factus, refundet. A diuerſo ſi minore ꝑtio, quàm oportuiſſet, rem vendiderit: etiam ſi iudicis decretū acceſſiſſet, iubebit Prætor emptorem fundum cum fructibus reſtituere: minor autem eatenus præſtare cogetur, quatenus factus agnoſcetur locupletior: vt eſt diffuſiſſimè excuſſum, & tractatum in eo §. ſi pecuniam.

Si minor, q petit aduerſus mutuum reſtitui, pecuniam recuperauit, an reſtituetur? & quo tempore dicatur pecuniam recuperaſſe, et cenſeatur locupletior factus?

SVMMARIA.

1 *Tempus litiſconteſtationis attenditur, vt in pecuniæ mutuatæ recuperatione minor locpletior factus eſſe cenſeatur.*

2 *Minor ex mutuata pecunia locupletior factus, rem reſtituere tenetur, ne ex aliena iactura pingueſcat.*

3 *Minores tunc vel maximè læſi cenſentur, vbi re mutuata priuantur, & quę in eorum vſu in conuerſa non ſit?*

4 *Leſio minoribus quomodocunq; et quocūq; tempore acciderit, reſtitutio in integrū ipſis concedetur.*

CAPVT CCLXXXII.

1 SI cùm mutuatam pecuniam perdiderit minor, hanc tamē poſtmodū recuperauerit, tenebitur ad eius reſtitutionē: & maximè in hoc attenditur tempus
2 litiſconteſtationis, & an tunc eam habuerit? Solet enim tale tempus inſpici, vt iudicetur locupletior factus, l. ſi minor 25. annis filiofamiliàs. ff. de minoribus. E diuerſo etiam ſi litiſconteſtatæ tempore pecuniam haberet, & dum penderet iudicium, aut etiam lata ſententia, eam conſumpſerit, dabitur ei reſtitutio in integrum, quaſi acceſſerit noua cauſa, vt in l. 2. & 3. C. ſi ſæpius in integ. reſtitutio poſtul. quæ duo ſic explicantur

tūr à Bar.in l.ſi mino. Quod autem ad
2 prius dictum ſpectat, non ab re ita ſtatui
tur: quia cùm ſit minor locupletior fa-
ctus, æquū eſt, vt rem reſtituat, ne aliàs
iactura aliena pingueſat. Nec attéditur,
quòd ſemel rem creditam amiſerit, vbi
maximè in ſuam manum & poteſtatem
reuerſa eſt, argu. l. non videtur deſijſſe
poſsidere. ff. de reg. iu. Sed quod ſpectat
ad ſecundo ordine ſcriptum, debere mi-
norem reſtitui, qui cùm rem mutuatā,
dum lis conteſtaretur, haberet, eam ante
vel poſt ſententiam amiſerit: ego id non
abeſſe à ſumma dubitatione exiſtima-
uerim. nam ſi verum ſit (quod ex Bar-
toli ſententia præmiſimus) ſpectari tē-
pus litiſconteſtatæ, vt iudicetur quis lo-
cupletior effectus: ſat eſt, quòd hic mi-
nor eam rem mutuatam tempore litiſ-
conteſtatæ poſſederit, per quam locu-
pletior factus ſit. quo fit, vt attendi non
debeat, ab eo poſtea eſſe amiſſam: quia
id potuit eius culpa eueniſſe, quæ non
debet obeſſe creditori. Verius tñ eſt, vt
3 fateare, concedendā reſtōnē, quæ paſsim
datur minoribus læſis. Læſos autem vel
in confeſſo eſt, vbi re mutuata priuantur,
& quæ in eorum vſum conuerſa non ſit.
Nec in hoc vis conſiſtit, an id fiat ante,
4 ſeu poſt ſententiam: quia quomodocun
que & quocunque tempore acciderit læ
ſio, dabitur reſtitutio in integ. Et quod
in oppoſitum penſatum fuit, hoc inſpici
debere, tempore litiſconteſtatæ mino-
rem effectum locupletiorem: id ſanè eſt
intelligendum, ſi modò ea locupletior
conditio durauerit: quia non ſufficiat,
me ab initio rem mutuatam habuiſſe,
niſi verè in meam ſit vtilitatem verſa:
& ideo cum deperdatur, perinde erit ac
ſi penes me non fuiſſet, vt ſaltem ego re
ſtitutionem aſſequi debeam. Et ita, me
iūdice, eſt declarādus Bar. in. l. ſi minor.

An contra peremptam inſtantiam minor reſtituatur.

SVMMARIA.

1 *Minori, vt per. emptam inſtantiam reſuſcitet, auxilio reſtitutionis ſubuenitur. Inſtantia verò triennio perimitur.*

2 *Minor etſi præſens cæptam inſtantiam proſequutus non fuerit tamen reſtitutionis gaudet beneficio, quia læſum eſſe certum ſit: multo magis, ſi abſens fuerit licet huic ſententiæ oppoſitum ſtatuatur nu. 3.*

4 *In minoris optione atq; arbitrio ſitum eſt in curatorem agere, aut reſtitutionem petere, ſi curator ſoluendo non ſit.*

5 *Abſentiæ cauſa reſtitutionis indulgenda iuſtiſſima.*

6 *Quicunque ſuperueniente aliquo impedimento, in iudicio ſe non ſtatuerit, modò id ſine illius culpa acciderit, et exceptione ſuccurritur.*

7 *Sententia à ſciente iudice in ægrotum lata, nulla eſt.*

8 *Pars, quæ in iudicio propter ægritudinem adeſſe nequit, excuſatorem mittat oportet ex conſilio Bartoli: quod latius diſcuſſum vide hoc num. idq; ſequutum eſt Delanum Senatum Auctor memorat.*

CAPVT CCLXXXIII.

Poteſt etiam excitari quæſtio diuerſa, mirè tamen in hac reſtitutionis materia cōueniēs, An contra peremptam inſtantiam debeat minor reſtitui? quam difficultatem ſuſcitat Bart. in l. in prouinciali. §. 1. ff. de ope. noui nunciat, & in l. ait prætor. § fin. ff. de minoribus quibus locis cōcludit, locum eſſe reſtitutioni, arg. eius §. fin. vbi etiam putauit id ad maiorem ex cauſa extendi, vbi abſentia inſtantiam litis abſorbuiſſet, argum. l. properandum. §. ſin autem alterutra. C. de iudicijs. Perimitur autem triennio inſtantia, vt eſt in ea l. properandum. Reſtituetur igitur minor, vt peremptam inſtantiam denuo reſuſcitet. Miratus ſum tamen, quòd Bart. pro ſuæ opinionis confirmatione ſumpſerit fundamentum in eo: quòd vt ſubuenitur maiori, ſi perempta ſit inſtantia per abſentiam, ita vt minori ſuccurrendum ſit: quia etiā ſi præſens minor fuerit, nec ſit cœptam

inſtan-

Inſtantiam proſequutus, eſt tamen re-
ſtituendus, quia certum ſit læſum eſſe.
Sed hoc facilè vitabitur, modò conſide
raueris, noluiſſe Bartolum abnegare,
etiam minori ſubueniendum reſtitutio
ne, ſi eo præſente perempta inſtantia
fuerit, ſed ipſe mentem aliò deduxerit,
cuius intentio hæc fuit, docere, contra
peremptam inſtantiam minorē reſtitui:
quia ſi in maiore admittatur eo caſu re-
ſtitutio, puta, vbi fuit abſens, multo ma-
3 gis id in minore procedet. Senſerunt tñ
quidam, non eſſe concedendam minori
reſtitutionem aduerſus terminum in-
ſtātiæ lapſum, niſi curator deſijſſet eſſe
ſoluendo: cùm aliàs minor in eum re-
greſſum habeat, vt per gloſſam in §. il-
lud. in Authentica, de hęred. & Falcid.
Sed ea gloſſa eſt paſſim reprobata, cùm
4 ſit in minoris optione in curatorē agere
aut reſtitutionem impetrare: vt ſuprà
latè docuimus. hocque ſatis elicitur ex
mente eius fin. §. in quo habetur, omnis
ætatis hominibus reſtitutionē eremodi-
cij præſtari debere, modò ſe ex iuſta
cauſa abſuiſſe doceant. ea enim verba,
omnis ætatis hominibus, tam maiorem
quā minorē includunt: ſed maiori ex ea
generali clauſula. Si qua mihi iuſta cau
5 ſa: minori autem id conceditur, quia mi
nor ſit. nemo autē verè eſt abnegatu-
rus, quin abſentiæ cauſa ſit iuſtiſsima &
ad qđ in ſimili habes l. non exigimus. §.
ſi quis municipalis. ff. ſi quis cautionib.
vbi qui publico, & neceſſario impedimē
to detentus fuit, in pœnā nō incidit, po
tiſsimum cum effectu, vt in. §. ſi quis in
iudicio. ſub eadē. l. diſponitur, ſi in pſo
na eius, qui ſiſtere iudicio ſe debuit, im
pedimentū ſupuenerit, modo id ſine il-
lius culpa acciderit, ei exceptione ſuccur
6 ritur, ita vt hac cauſa is in ſtipulationē
de iudicio ſiſti incidat, per l. ſed & ſi qs.
in princip. ff. ſi quis cautio. Certum eſt
aūt, infirmo qui ob ęgritudinē adeſſe iu
dicio non potuit, deferri, l. quæſitū. ff. de
re iudi. Quinimò in eo §. ſi quis in iudi
cio. lex iubet iudicij diē diffiſum eſſe:
quaſi lex ſentiat, ſi in ægrotum feratur
ſententia, & ægritudinem ſciuerit iudex,
7 nec hunc cōparere potuiſſe, nullam eſſe
eius ſententiam. Conſulendum tamen
putauit Bar. in eo §. ſi quis in iudicio vt
8 pars, quæ in iudicio ob ægritudinem
adeſſe nequit, excuſatorem mittat, qui
talem infirmitatē iudici notā faciat hac
enim via non poterit proponi à iudice
ſe talē ignoraſſe. Quæ doctrina confert
ſummopere ad intelligentiam, & enu-
cleationem praxis Burgundiæ, in hanc
rem conferentis. Si enim aliquis, inſtan
te fiſco, ſub pecuniaria pœna citatus co-
rā Dolano Senatu fuerit, atq; is die præ
ſtituta, qua infirmus ſit, adeſſe nequeat,
debet iuxta eius ſtyli formam excuſato
rem aliquem ad eundem Senatum mit
tere, denunciaturum ægritudinem: pro
qua probanda producit ad id medici,
pharmacopolæ, aut paſtoris Eccleſia-
ſtici atteſtationem: hoc continentem ꝙ
hic verè ægrotus ſit: qua tamen atteſta-
tione non obſtante, nihilominus decer-
nitur in abſentem contumacia: ſed cū
ea limitatione, vt parti ſaluæ exceptio-
nes manere debeant: quas poſtmodum
examinat apud ſe iudex, prius quàm cō
tumacem hunc dicat, & non compa-
rentem pœnam indictam incurriſſe:
quam ipſe aliter declarare non poteſt,
aliàs ſubijceretur nullitati ſententia.
Quòd autem medicorum aſſertione
probetur ęgritudo, habes Bart. in. l. con-
tumaciam. §. pœnā. ff. de re iudic. & l. 1.
ff. de ventre inſpi. ad quod facit l. ſemel.
C. de re milit. lib. 12. Solet etiam ſacra-
mentum infirmi plurimum ea in re ope
rari, vt per Spec. tit. de appel. §. 7. maxi-
mè etiam confert familiarium & dome
ſticorum iudicium, vt per Ange. in l. 2.
§. quod diximus. ff. ſi quis cautio.

Reſtituitur minor contra mulierem ſenatuſcōſulto Velleiano tutam.

SVMMARIA.

1 *Aetatis priuilegium Velleiani potentius eſt beneficio.*

2 *Mino-*

2 *Minoris debitor, pro quo mulier nouandi animo interceßit, ſi ſoluendo fuerit, non datur minori in mulierem actio, ſed ad primam reſtituitur.*

3 *L. ſi apud. ff. de minorib. explanatur.*

CAPVT CCLXXXIIII.

1 VBI aduerſus mulierem Velleiano tutam reſtituitur minor, ætatis priuilegium longè eſt potentius Velleiani beneficio. hoc probatur in l. ſi apud. ff. de minorib. vbi habet textus: Si mulier apud minorem pro alio interceſſerit, non eſt ei actio in mulierem danda, ſed perinde atque cæteri per exceptionem ſummoueri debet. tamen communi iure in debitorem priorem ei reſtituitur actio, modò prior debitor ſoluẽdo fuerit: alioquin non vtitur mulier Senatuſconſulti auxilio. & ita præcipua eius legis dubitatio in eo conſiſtebat, an per mulieris interceſsionem minor læſus præſumeretur. Excitabat autem difficultatẽ, quòd poſſet exceptione Velleiani ſe iuuare, quia
2 ſi prior debitor, pro quo mulier nouandi animo interceſſerit, ſoluendo fuerit, nõ datur minori in mulierem actio, immo ad actionem, quæ ei in priorem debitorem competebat, is reſtituitur. Ad eam autem reſtituitur, quia ſit nouata, argu. l. ſi paternam. C. ad Velleia. Quod ſi ſoluendo eſſet prior debitor, & in mulierẽ ageretur, poſſet ipſa ſic ſe Velleiano tutari: ſecus vbi ſoluendo non eſſet. Secundũ quam determinationem gloſſa in ea l. ſi apud, proponit dubium, an ſit neceſſe, quòd hic ab initio fuerit ſoluendo: an verò ſufficiat, vt id ex poſtfacto accidat. Senſit autẽ ea in re Hugo, ſat eſſe, ſi poſtmodum hoc euenerit: non admittens, vt id ab initio exigatur. tunc enim ſecundum eum pluris non aſtringitur mulier, quam reus. Cuius opinionis fuit etiam Butrigarius: motus, quòd in ea l. ſi apud non diſcutiatur, an qui ſoluendo nõ eſt, poſsit aut non poſsit fideiuſſorem dare? ſed vtrum per mulieris interuentum minor ſit læſus? vbi verò ab initio ſoluendo is non fuit, mulieris interceſsione lædi non potuit, quia nequiuit ſe Velleiani exceptione defendere. Sed Bar. cum doctorum ſequiore turba putarunt in ea l. ſi apud. gloſſam melius loquutam. In quam opinionẽ ducitur hac ratione, quia cum ab initio ſoluendo non eſt debitor, eſt veriſimile, creditorem magis idoneũ debitorem cupere, qui veriſimiliter nollet cum tamen inope debitore contrahere, argu. l. quoties. ff. qui ſatiſdar. cogã. & ea ratione minorem contra mulierem iuuandum eſſe, ac ceſſare Senatuſconſulti Velleiani exceptionem. Ego verò exiſtimauerim, idem iuris & rationis vtroque caſu ſtatuendum. & l. ſi apud, bino
3 caſui eſſe adaptabilem. Me autem in eã trahit ſententiam, quòd illa l. ſi apud, generali ſermone loquatur: quia dicat ſi ſit ſoluendo prior debitor, nulla diſtinctione facta, an ex poſtfacto, an ab initio euenerit. Præterea ibi diſceptatur, an nũ per mulieris interceſsionem, quæ obligationem nouauit, cenſeri læſus debeat. Deciditur autem læſum eſſe, vbi ſoluendo non eſt. Hoc autem, quòd ſoluendo non ſit, poteſt ab initio & ex poſtfacto eueniſſe. Nam etſi ab initio ſoluendo eſſet, ſi tamen ex poſtfacto talis eſſe deſineret, haud dubiè læderetur minor, & ita locus eſſet reſtitutioni. Ex his igitur habes elucidatum præſcriptum articulum vtrum minor aduerſus mulierem Velleiano tutam ſit reſtituendus?

Pater filij nomine, etiam eo reclamante, poteſt reſtitutionem implorare.

SVMMARIA:

1 *Pater, inuito filio, vbi de peculio filij cauſa obligatur, reſtitutionem impetrare poteſt. quod in alijs minoris cognatis non procedit, etiamſi hi ex adoleſcentis voluntate reſtitutionem impetrauerint.*

2 *L. 3. § ſed vtrum. ff. de minorib. conciliatur cum l. patri pro filio. ff eod. tit.*

CAPVT CCLXXXV.

PAtri pro filio omni modo præſtanda eſt reſtitutio, etiam ſi reſt tui filius nolit. Ratio au-
1 tem ex eo deſumitur, quia tunc patris agatur periculum, cum is pro filio de peculio teneatur. Cæteris autẽ cognatis, agnatis, & alijs, qui minoris ſũt affines, hoc non conceditur, etiam ſi hi ex adoleſcentis voluntate reſtitutionem impetrarint: & ita deterioris ſunt conditionis ipſis parentib: hoc tamen non procederet, vbi talis eſſet adoleſcens, vt meritò ei bonis deberet interdici: quæ ſunt annotata in l. patri pro filio. ff. de mino. E cuius legis medulla Bart. exiſtimauit poſſe deſumi, in caſibus, quibus ſpeciale mandatum exigitur, eſſe pro alio coniunctam perſonam admittendam, vbi maximè de illius proprio intereſſe diſputaretur. Quòd ſi de alieno eſſet quæſtio, ſecus ſtatuendum: vt hæc propoſitio poſſit ſic concipi: Ego tanquam perſona coniuncta, & pro meo intereſſe. ad quod facit l. quinquaginta. ff de probatio. & quæ deſumuntur ex l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. ff. de pactis. Et ita regulariter perſona coniuncta non admittitur, vt pro alio agat, potiſsimum reclamante tali coniũcto: tamen ſi tanquam coniunctus egerit, vt pro ſuo intereſſe, auditur etiam inuito reo. Et hoc eſt conſiderabile in patre, reſtitutionem filij nomine impetrãte. hic enim, etiam reſpuente & contradicente filio, reſtituitur. ad quorum confirmationem faciunt l. ſi cum dotem. §. quod ſi is. ff. ſolut. matrimon. & l. ſed ſi vnius. §. ſi filio. ff. de iniur. Sed aduerſum eius l. patri deciſionem, Gloſſe matarius ſub ea adfert in oppoſitum l. 3. §. ſed vtrum ff. de mino. ſub ver. ſed an hoc auxilium, cuius verba ſunt hæc: Filius in poteſtate permanens, etiam ſi inuito patre ex condemnatione conuenitur, auxilium tamen ipſe debebit impetrare, ſi modò conueniatur. Adijcitur demum: Sed an hoc auxilium patri quoque proſit, vt ſolet interdum fideiuſſori eius proſeſſe. & ibi deciditur, non profuturum.

Ex quibus verbis elicitur, non poſſe pro filio a patre reſtitutionem peti, cum, ſi eam filius petat, patri non proſit: & tamen correlatiuorum eſt eadem diſciplina: vt quod vno caſu ſtatuitur, in alio debere 1
procedere ſit vel exploratiſsimum. Cuius §. mentem gloſſa eodem loco extricans, docet meritò in ea l. patri. patrem etiam nolente filio reſtitui, quia ſecundũ 2
eum legis caſum filius conueniebatur actione legis Aquiliæ pro damno ab eo dato, vt poſſet filius nolente patre reſtitui, lata tamen in filium ſententia, argum. l. 3. §. idem ſcribit. ff. de pecul. Aliorum verò fuit iudicium, ibi patrem pro filio cõuentum: ſed cum hac qualitate, quòd eſſet filij legitimus defenſor, ſeu adminiſtrator: & ita, eo inuito & nolente, reſtitui debere. quod ſecundum eos non procederet, vbi ſuo nomine conuentus eſſet, tali enim caſu ceſſare reſtitutionẽ. Hæc ille. Mihi tamẽ nullo modo accedit prior ea ſolutio, quòd in l. patri. filius damnũ per ſuam culpam citra dolum dederit: eſt enim ea declaratio ab ipſo verborum contextu alieniſsima, cum is textus generaliter loquatur, & admittat damnum etiam doloſè ab eo illatum: quod in eo § ſed vtrum, non video efficaciter probari. Nam etſi textus dicat, filium ex condemnatione conuentum, non ſequitur, quòd ob dolum ſit paſſus condemnationem. potuit enim ciuilis eſſe condemnatio, & talis, quæ illius culpa cauſata fuerit. Quare putauero, ſenſu alio, & longè diuerſo interpretamento eos textus ſic poſſe concordes reddi, vt nihil diuerſum in eis ſtatui ſis cogniturus. Nam primùm non eſt abſurdum, in ea l. patri, dãdam patri pro filio, etiam eo reclamante, reſtitutionem, cùm id fiat, quia patris verſetur periculum. ſic enim ſuadet æquitas, patri eſſe ſuccurrendum, cuius agatur negotium. & ita ex oppoſito, vbi de peculio non obligaretur pater, nõ eſſet ſimili ratione reſtituendus. Quod autem attinet ad §. ſed vtrùm, nihil eſt in eo repugnantiæ, ſi benè illius mens exquiratur. Quod enim in eo dicitur, filium ex condemnatione etiam patre in-

uito

uito poſſe reſtitui, nec id auxilium patri profuturum, nullo modo refragatur ei l. patri. ſunt enim ij caſus diuerſi, & omnino diſtincti, quòd pater inuito filio, vbi de peculio alias obligatur, poſsit reſtitutionem impetrare: & quòd filius inuito patre reſtitutionem aſſequatur, vbi a cõdemnatione præambula actus ſumpſit originem: nec id auxilium patri profuturum. Quare autem non debeat tale auxilium prodeſſe, eſt, quia eo caſu non obligabatur pater de peculio. Is autem intellectus planè deſumitur ex eo §. ſed vtrum. in quo expreſsim dicitur, ſi de peculio teneretur pater, quia tunc ſua intereſſet, poſſet reſtitui. Sic ex his liquidò conſtat, hos textus inter ſe nõ pugnare: vt ſit hoc modo reſoluenda aſſumpta difficultas, dandam eſſe patri prò filio etiam inuito reſtitutionem, vbi pater de peculio teneretur, alias ſecus.

Si minor cõditioni, ſub qua hæres inſtitutus fuerit, non ſatisfecerit, an poterit reſtitui vt eam adimpleat.

SVMMARIA.

1 *Minor etſi conditioni, ſub qua hęres inſtitutus fuit, non ſatiſfecerit, tamen reſtituitur.*

2 *Reſtitutio minori competens fauorabilior eſt ea, quę abſenti Reipublicæ cauſa conceditur.*

3 *Abſens Reipub. cauſa ſi conditioni, ſub qua legatum ei relictum eſt, non ſatiſfecerit, reſtituitur.*

4 *Reſtitutio in minorum fauorem introducta eſt.*

5 *Minor etſi defuncti poſtremum impugnans iudicium, ipſe iure legato, ſiue relicto, ſit priuandus: nihilominus reſtituendus eſt, tamen aduerſus lucri omiſſionem.*

6 *Hęres eccleſia reſtituitur, etiamſi legati conditionem non adimpleuerit: licet huic ſententiæ contrarium ſtatuatur nu. 7. quod improbat Auctor num 8. 9. 10.*

11 *Minorem hæredem poſſe reſtitui, vt conditioni, in teſtamento appoſitę denuo ſatisfaciat, caſu quodam ex praxi deſumpto, demonſtratur.*

CAPVT CCLXXXVI.

ADmitte, fuiſſe minorem hæredẽ inſtitutum, vt intra menſes ſex Capuam proficiſceretur, aut centũm Titio perſolueret. Cæterum ſi is per negligentiam tali conditioni non ſatisfecerit, poterit
1 num reſtitui, vt rurſus eam adimpleat conditionem? Quòd autem locus ſit reſtitutioni, allegatur in eam rem l. 3. §. & ſi hæres ſit inſtitutus. ff. de minor. habet enim is tex. Et ſi hæres ſit minor inſtitutus, ſi a patre in diebus centum ſit emancipatus, moxq́ue eius rei patrem certiorare debuerit, nec fecerit, danda erit in integrum reſtitutio, parato patre hunc emancipare. quaſi ſimili ratione deſumatur, ſi paratus ſit filius conditioni pa-
2 rere, ad id via reſtitutionis admittendũm. Comprobatur hæc opinio ſequente fundamento: Longè fauorabilior eſt reſtitutio minori competens, quam ſit ea, quæ abſenti Reipub. cauſa conceditur: quod deſumitur ex l. final. ff. de in integrum reſtitutione, vbi non valet ſententia contra minorem indefenſum lata, vt in l. cum & minores. C. ſi aduerſ. rem iudic. & tamen tenet, ſi in abſentem cauſa Reipublicæ fuerit pronunciata, maximè vbi is ex tali cauſa abeſſet, ob quam dimitti ab eo procurator debuerit. quod etiam teſtatur Barto. in l. 1. ff. de diuerſ. & temp. præſcrip. & in l. 2. ff. ſi quis caut. & plenè a Canoniſtis in c. querelam. extra, de procurator. Quibus ita in eam rẽ
3 præmiſsis, certum eſt, abſentem cauſa Reipublicæ debere reſtitui, ſi is, dum abſens eſt, conditioni, ſub qua legatum illi erat relictum, non ſatisfecerit, vt eſt in l. ſi in annos. ff. ex quib. cauſis maior. vbi dicitur, ſi in annos ſingulos, quib. moram in Italia traheret, relictum ei fuerit legatum, demum eum cauſa Reipublicæ

 abeſſe

abeſſe cōtigerit, vt illud legatum capiat ita reſtituendum, ac ſi pręſens fuiſſet. qui textus eſt ad id omnino clarus, imò longè efficacius aliud probans locum eſſe reſtitutioni, vt adimpleatur conditio: quæ tamen verè non eſt reſuſcitabilis, cū eſſe
4 non poſsit, vt quandiu is abfuit in Italia, præſens fuerit. Accedit etiam, reſtitutionem in minoris fauoré dati, l. poſt legatum. §. ætati. ff. de his quib. vt indig. iuncta doctrina Bar. in l. tutorem. ff. cod. tit. & in l. Polla. C. de his quib. vt indig. è
5 quibus legibus deſumitur, quòd etſi minor defuncti poſtremum impugnans iudiciū, ipſe iure legato, ſibi relicto, ſit priuandus, nihilominus reſtituendus ſit aduerſus lucri omiſsionem: vt ſimili ratione diſponi idem debeat, cum non eſt ab eo adimpleta cōditio. Teq. is textus duo docebit: primum, reſtituendum minorem, vt conditionem impleat. Secundū, poſſe minorem reſtitui, qui legato priuatus eſt, quòd defuncti iudicium impugnatit, vt, eo non obſtante, legatū denuo aſſequi debeat. Confert etiam in prioris opinionis tutelam, quod expreſsim deducit Bald. in l. pupillorum. C. de repud.
6 hæred. quòd cum Eccleſiæ ita relinquitur hæreditas, ſi intra annum monaſterium ædificarit, & non adimplendo, eo legato priuetur, ac in tertiū transferatur: eſt tamen, quòd huic negligentiæ per reſtitutionem ſuccurratur. qui caſus eſt adhuc cæteris longè efficacior & concludētior, quia eſſet a teſtatore adiecta conditio, priuari debere Eccleſiam legato: & id in eum, cui ius erat quæſitum, transferendum, & ita reijcienda reſtitutio. quæ tamen ſecundum ipſam admittitur, vt non pari, immo maiori ratione debeat priore exemplo & in aſſumpto themate
7 diſponi. Sed hæc a verò abeſſe quidā crediderunt, contrariam opinionem tutati: primum moti per cap vetū. extra, de cōdit. appoſ. in quo diſponitur, ſi ſub certa conditione donatū aliquid Eccleſiæ fuerit, ſed ea lege adiecta, vt omnino conditioni ſatisfaceret, aliàs tali re donata priuaretur, & ad donantem reuerteretur: ſi poſtmodum talem conditionem non adimpleuerit Eccleſia, reſoluitur ea donatio, vt res mero iure donantem ſequi debeat. quòd ſi mero iure, ergo ceſſare debet reſtitutio, alias fruſtra ibi diceretur, rem ad donantem reuerti. Adeſt his l. cum pupillus. ff. de condit. & demō. vbi ſi a pupillo ſit aliquid percipiendū, modò is conditionem, qua a teſtatore grauatus eſt, adimpleuerit, poteſt ſibi pupillus præiudicare, ſi tali conditioni nō ſatisfecerit: cuius incommodi fruſtra haberetur conſideratio, ſi ad id poſſet reſtitui. Et ſi quis ſecundam hanc ſententiam tutari niteretur, poſſet me hercule facile reſpondere ad ea, quæ in oppoſitū adlata primum intellexiſti. Nam quod attinet ad §. ſi hæres, videtur is textus bene declaratus, non vt eam, pro qua eſt adductus, ſententiam, ſed poſtremam hanc comprobet: potiſsimum ponderato eo, quod ibi habetur, Parato patre eum emancipare: quaſi ex oppoſito ſenſu deſumatur, ſi recuſet pater emancipationem præſtare, reijciendam reſtitutionem: ita vt id ſecundum eam declarationem a patris voluntate pendeat, non autem vt ſimpliciter & abſolutè debeat pupillus reſtitui. Conſiderari etiam poteſt ad ſecundam oppoſitam rationem, quòd conditio, de qua in ea lege ſi in annos ſingulos, ſit rēſuſcitabilis, & quæ renouetur. Nam qui ab Italia abſuit, poterit offerre, ſe poſtmodum & in futurum in Italia moraturū, & ita temporis vti compenſatione, vt reſ eò perinde poſsit reduci & fingi, ac ſi is primum in Italia fuiſſet. Hanc autem ſententiam, cum a pluribus probata eſſet, tamdiu ſum ſequutus, quamdiu non animaduerti longè a vero abeſſe: ſed cum verior mihi videatur contraria opinio, cenſeo eam ſequendam, & mi-
8 norem eſſe reſtituendum: quam non eſt neceſſe firmare alijs rationibus, quam his, quas ſuperiore loco in eam rem adduximus: ſed tantum verſabimur in reſolutione & enucleatione eorum, quæ in oppoſitum adlata ſunt: ad quæ non admodum difficulter ſuppetit reſponſio. quæ hoc modo enodabuntur vt intelligen-

ligenda ſint, & procedant, attento mero iuris rigore, non vt ob id debeat excludi reſtitutio in integ. Quòd enim res donata ad eum, qui donauit reuertatur, vbi talis conditio a teſtatore fuit appoſita, id fit ſecundum iuris ſummum rigorem qui nihil commune habet cum reſtitutione in integrum, quia ſit extraordinarium remedium. Potuit enim pupillus, iuſto impedimento detentus, tali cõditioni non ſatisfeciſſe. Quæ ſolutio etiam adaptari poterit l. ;cum pupillus, præallegatæ. Ad alia autem ſuppetit re-
9 ſponſio, & ſic nõ aduerſatur declaratio, quam præmiſsimus ad eum §. ſi hæres ſit inſtitutus. Solet enim reijcij argumentum a ſenſu oppoſito ſumptum, vbi reſultaret abſurdus intellectus, vel alias legum correctio, quæ hoc caſu fieret. Fieret autem, quia ſecundum eam interpretationem is §. diſcederet ab eo, quod ſtatim in eius principio fuerat præmiſſum. Præterea illa verba: Parato patre eum emancipare, non inducunt, quòd talis emancipatio pendeat a patris voluntate, vt ſi nolit filium emancipare, non poſsit filius reſtitui, vt legatum aſſequatur. ſat enim iudicatur ad hoc, vt filius cõditioni ſatisfeciſſe cenſeatur, vt is poſtmodũ patrem interpellet, qui eum reſtituat. nam cum hoc pacto per filium non ſter,
10 non eſt, quod illi poſsit imputari. Quod etiam dictum eſt, agi in eo §. ſi in annos, de conditione, quæ eſt reſuſcitabilis: & poſſe eo actum reduci, ac ſi eſſet in Italia habitatum: non video, quomodo hoc defendi aptè poſsit: immo quam is ſenſus ſit abſurdus, vel res ipſa teſtatur: quia cum velit hic reſtitui, vt pro eo tempore, quo abſuit, legatum aſſequatur, quomodo poterit cenſeri in Italia tunc temporis præſens fuiſſe? Eſt enim ſecundum teſtatoris mentem habenda prioris temporis lapſi ratio, non autem futuri: vt non ſat ſit allegare, quòd hic per ſex menſes poſtmodum in Italia habitabit. erat enim fixus terminus eorum ſex menſium, qui iam præterierant: vt hoc modo non ſit verè talis conditio reſuſcitabilis. Et ita ex his optimè habes enucleatum, poſſe minorem reſtitui, vt tali conditioni denuo ſatisfaciat. Accidiſſe quandoque in praxi memini caſum, ad hoc mirè conuenientem. Inſtituerat teſtator minorem hæredem, ea lege, vt is eius domum habitaret, & ibi alimen-
11 ta aſſequeretur ab his, quos eam in rem deſtinarat. Cæterum nec eam domum habitauit minor, nec etiam alimenta ibi percepit: tenebatur autem talibus ſatiſfacere conditionibus, ſi hæreditatem vellet aſſequi: qua cum ſe priuatum agnoſceret, petijt reſtitutionem, vt denuo ea conditionem adimpleret. Dubium autẽ in hoc verſabatur, quia per reſtitutionẽ reponãtur omnia in ſtatum primæuum. quod non videbatur huic caſui adaptari poſſe, cum non poſſent præterita alimẽta non præſtita reſtitui, minus etiam futura. & eam opinionem eſt ſequutus Corneus conſi. 184. 3. volu. Ego verò ab illius opinione deficiendum ſemper credidi, & poſſe reſtitui minorem, vt eam adimpleat conditionem. nam pro præteritis ſatis ſuadet ratio: quia non petendo minor ea tacitè remiſerit: quæ remiſsio cum læſionem inducat, cauſat reſtitutionem. decedit autem tantum a minore, quod ſua facilitate eueniſſe iudicatur, l. ait prætor. §. fina. ff. de minor. Si verò futura ſpectes, vel res ipſa teſtatur, minori extraordinario remedio concedi. quia ſi ea non aſſequatur, omnino læderetur: & certum eſt, poſſe minorem reſtitui, vt conditioni, quam non adimpleuit, pareat. Nec aduerſatur, quod per hanc reſtitutionem reponantur omnia in ſtatum priſtinum. immo dico planè eò rem reduci, vt ſi is reſtituatur, aſſequatur non ſolum præterita, ſed & futura alimenta. Præterita autem ſatis æſtimari poterunt. & ita non video, quare ad id non ſit reſtituendus,

Vtrùm, qui minoris hæres eſt, admittendus ſit via reſtitutionis, qui nõ adimpletæ à defuncto conditioni ſatisfaciat? & non incongrua ad hanc aleam de matre afferuntur, cuius cõſilio filia minor ei non paruiſſet conditioni.

SVMMARIA.

1 *Filia contra conditiones in paterno teſtamento comprehenſas, matris inducta conſilio, matrimonium contrahens, & hęrede matre relicta vitam finiens, mater a reſtitutione videtur excludenda per l. pater Seuerinã ff de cond. & demon & rationes ab Auctore adductas nu. 3.*

2 *Mater filiæ, conditiones paternas non adimplentis hæres, reſtitutionis beneficio gaudet ex ſententia Curtij: quam tandem & Auctor certis innixus rationibus, approbat, nu 4.*

CAPVT CCLXXXVII.

SVbiungetur his quotidianus ac frequens & elegãs admodum articulus, quẽ proponit Curtius conſil. 67. Eſt autem huiuſcemodi: Pater, cui vnica erat filia, ſuo teſtamento diſpoſuit quomodo vellet eam nubere: adiectis quibuſdam conditionibus, ſecundum quas eſſet cõtrahendum ab ea matrimonium, puta pręfixo nubẽdi tempore, & ſimilibus alijs adiectis. Cæterum accidit, vt patre prædefuncto, filia materno inducta conſilio, aliter quã iuſsiſſet pater, matrimonium conſummaret cum demum ſuum diem poſtmodum obijſſet hæc filia, relicta matre hærede, perijt mater, ſe ad id reſtitui, ꝙ nõ ſatisfeciſſet filia paternæ voluntati: & ab
1 ea tanquam filiæ hærede ea implorabatur reſtitutio. Quòd autem abneganda ſit reſtitutio, Curtius in eam opinionẽ adfert l. pater Seuerinam. ff. de condi. & demonſtra. in qua ſub eius initio diſponitur, ſi teſtator centum puellæ legauerit, hac conditione appoſita, Modò Titio nuberet: ſi demum alium ſibi maritum adſciſceret, legatum illud in tertiũ transferetur. porrò ſi puella nondum annos duodecim nata, ab humanis eximatur, vult eo loco lex, legatum non deberi: quia in eius puellæ perſona non potuerit talis conditio deficere: quaſi ex oppoſito ſentiat textus, ſi tunc, cum deceſsit, nubilis eſſet ætatis, citra omnem dubitationem fuiſſe legatum tertio quæſitum. ſi quæſitum, ergo ceſſaturam reſtitutionem. Facit denique in eandem ſententiam, teſtatoris poſtremum iudiciũ debere exactè obſeruari, vt eſt in l. In cõditionibus primum locum. ff. de cond. & demon. Sequitur tamen Curtius con-
2 trariam opinionem: motus primum, ꝙ hæc mater, tanquam filiæ hæres, reſtitutionem impetret: quæ vt non abnegaretur filiæ, ſi dum viueret, eam peteret, ita nec etiam matri. Trahitur & alia in eandem ſententiam ratione. nam vt minor omittẽdo etiam per culpam reſtituitur: ita etſi culposè aliquid commiſerit. id autem ita teſtatur Bar. in l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum. ff. de min. & pleniſsimè in l. cum filius. §. in hac: ff. de verb. oblig. vbi aſſerit, non refragari, quod habetur, voluntatem teſtatoris ad amuſsim eſſe obſeruandam. id enim ſecundum eum procedit, quatenus talis voluntas non repugnaret legis diſpoſitioni. priuaretur autẽ minor reſtitutionis beneficio, quod eſt a lege in minorũ vtilitatem & ſummum fauorem introductum. ad quod facit in argum. l. ſi arrogator. ff. de adopt. iuncta l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bono. teſtatur autem Curtius, in ſimili facere, quod eſt in l. paterfamilias. ff. de hęred. inſti. Præterea tutatur huic matri tanto magis ſubueniendum, quòd eius conſilio a patris voluntate diſceſsiſſet filia, penſata maximè honeſtate, arg. l. turorem. ff. de his quib. vt indig. & l. qui cum

ma-

maior. §. fin. ff. de bonis lib. hæc Curtius.

3 Dum tamen priuato ſtudio liceret eius articuli veritatem apud me excutere, mihi primum in mentem venit, ſatis ieiunè & frigidè ab eo conſideratum, matri eo facilius eſſe ſuccurrendum, quòd eius conſilio filia paternam voluntatem non ſit ſequuta: qui ſentiam, ea ratione potius debere negari reſtitutionem. Quòd autem hoc argumentum ſit inefficax, doceo: nam matri eſt imputabile, cur ad id filiam induxerit, quæ honeſtius, immò ciuilius egiſſet, ſi filiam coegiſſet paternam voluntatem ſequi. Atque hac ratione cõfutari etiam poteſt, quod ſupra eſt adlatum: Sic eſſe matri, vt filiæ, reſtitutionem concedendam. intelligis quippe, diuerſam vtroque capite rationem ſtatui. Eſt & vnum aliud omnino reſtitutioni obſiſtens, quòd legatum tertio ſit quæſitum. ſi enim inhærendum duxeris themati aſſumpto, quòd intra aliud tempus iuſsiſſet pater filiam nubere, intelliges eò exemplo Curtij mentem omnino euerti. Nam ſi præfixus eſſet ad nubendum trium menſium terminus, nec intra eum ſit nuptum, non poterit hoc efficere & operari reſtitutio, vt perinde iudicari debeat, ac ſi filia intra id tempus nupſiſſet: ne alias plus operetur fictio, quam veritas. Nec eſt, quòd hoc capite reſtitutio poſsit rẽ, de qua agitur, in ſtatum priſtinum reducere. Diſtincta eſt enim ratio, quare ſecus operetur in contractu reſtitutio, vbi ad eius contractus reſciſsionẽ a minore tenditur: quia poterit poſtmodum minor, reſciſſo contractu, vtiliorem concipere. at ſi vellet filia per reſtitutionem in integrum legatum aſſequi, oporteret poſt eam negligentiã & temporis lapſum denuo ab ea matrimonium contrahi, & voluntatem teſtatoris ſequi: quod cum impoſsibile ſit, di-

4 cendum eſt, ceſſare debere reſtitutionẽ. Verior tamen eſt Curtij ſententia, vt matri ſit hoc capite danda reſtitutio. Sunt enim in hanc aleã fundamenta, quæ præmiſimus, mirè conuenientia, cum etiam opportunè reſponderi poſsit præſcriptæ conſiderationi: quam tam vrgere in Curtium diximus, non poſſe operari reſtitutionem, vt nuptũ a filia fuerit eo tempore, quo debuerat. Nam etſi infectus eſſe actus nequeat, non tamen ſequitur ex eo debere reſtitutionem abnegari. cuius rei ſimilia mille habes alia exempla, in quibus minor reſtituitur, qui præſcriptæ a teſtatore conditioni non ſatisfecit. nam hoc præcipuè ſpectatur, an læſus ſit. Læſio aũt hoc caſu tam aperta eſt, vt alia expreſsione non egeat. Nec matri obeſt, quod a reſtitutione ſecludi debeat: quia præter maternum officium conſuluerit filiæ a patris voluntate deficere. Potuit enim mater iuſta ad id ratione duci, potiſsimũ habita temporis conſideratione, aut filiæ complexione, quæ longè maturiorem in ea ætatem exigeret. Præterea attendendum eſt, peti hanc reſtitutionem a matre, quòd ſit hæres filiæ, & cum hac qualitate, nõ autem ex perſona propria: & ita cum ad hæredem trãsfundatur beneficium reſtitutionis in integrum, æquiſſimum erit, vt mater hanc impetrare poſsit, & obtinere debeat. Itaq; hac via extraordinaria auocabitur legatũ ab eo, cui ex defuncti mente quæſitum fuerat.

Vbi fratri prius, quam moreretur, delata fuit hęreditas, nec ab eo adita poterunt nehuius pater, mater, & reliqui hæredes reſtitui, vt eam hæreditatem adeant?

SVMMARIA.

1 *Frater hæreditate delata ante mortem non adita patri, matri, ſororibusq́; ſuperſtitibus implorãdæ reſtitutionis ius relinquit.*

2 *Mortis & abſentiæ in obtinendo reſtitutionis beneficio eadem prope habetur ratio.*

3 *Minor in mortis articulo conſtitutus ſi delatam hæreditatem non adierit, talis læſio effingitur in minoris vita perfecta ad hoc vt ad ſuum hæredem tranſmittatur: & per conſequens ad hæreditatis aditionẽ ad*

mitti dēt: quod fuſius explicatur num. 13.

4 *Abſens Reipublicæ cauſa ſi bonorum poſſeſſionem non petierit, & intra tempus, quo eam petere poterat, deceſſerit, hęres ipſius ſecundum iuris rigorem non reſtituitur.*

5 *Infans ſi prius obeat quam delatam hęreditatem adierit, cenſetur pro non delata hæreditas ad hoc, vt ad alios transmittatur & tali caſu reſtitutio minimè petenda.*

6 *Minor aut eius hęres non, niſi aduerſus damnum, quod paſſi ſunt, debent reſtitui.*

7 *Verbum Peruenire in l. ſi infanti. C. de iur. delib. cum effectu intelligendum eſt & in quib. id procedat, num. 12.*

8 *Infantem deterioris conditionis effici, quam minorem & maiorem 25. annus, iniquiſſimum eſt.*

9 *Aetas pupillaris maiore fauore, quam adulta, digna cenſetur a lege.*

10 *Ad verba l. ſi infanti, vbi dicitur, hæreditatem pro non delata eſſe habendam, intellectus Socini.*

11 *Reſtitutio in integrum quandoq; aduerſus iuris & de iure (quod aiunt) præſumptionem admittitur.*

14 *Decedens hęreditate nō adita eām nō tranſmittit, neque reſtitutionis beneficium neceſſarium putatur, niſi cū minore alia qualitas concurrat, ex opinione Caſtrenſis: a qua diſceditur num. 15.*

16 *Abſens non in eo læſus videtur, quòd non adijt, ſed quia hæreditatem non agnitam tranſmittere non potuit, ſecundum Angelum: quem tamen Auctor refutat nume. 17.*

18 *In eo qui ſtatim a delata hæreditate moritur, non attenditur, quòd eandem aſſequi non potuit, cum penes eum vel momēto temporis futura eſſet. quod lex non conſiderat, cui contradicit Auctor numero 19.*

20 *Abſens, minor, aut infans, ſi delatam hęreditatem intra tempus a lege præfixum nō adierint vel non agnouerint, hęredibus ipſorum reſtitutio ex æquitate competit.*

21 *L. Pantonius ff. de acq. hær. duos caſus, & vtriuſque ſeparatam rationem continet: quod vide in contextu.*

CAPVT CCXXXVIII.

SI iuris communis diſpoſitionē attenderis, vbi decedit ab inteſtato frater, ſuperſtite patre, matre, & ſorore, certum eſt, ſororem ad præmortui fratris ſucceſſionem æqualiter cum patre & matre in viriles partes admitti, vt eſt in Authen. deſuncto C. ad Tertul. Sic cōmuni hac deciſione ita præmiſſa, finge (vt exemplū habeas, quod iam proponendum duximus) huic fratri, prius, quam moreretur, delatam hæreditatem: quam tamen ante mortem non adijſſet: an num huius hæredes, quales ſunt pater, mater, & ſoror ſuperſtites, poterunt implorare reſtitutionem, vt eam hæreditatem adeant, ſiue minores ſiue maiores effinxeris? an etiam his maioribus ſit ex clauſula illa generali, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. ſub-
1 ueniendum? Quòd autem debeant reſtitui, ſuadet vnum: quòd certū ſit, mortem & abſentiam ſimul ac viciſſim coniungi, & vtriuſq; copulationem hunc producere effectum, vt debeat ex læſione tali competere reſtitutio, quamuis nō fuerit in vita defuncti conſummata: idq; apertè deſumitur ex l. Pantonius. ff. de acquiren. hæredit. in qua deciditur, pro obtinenda in integrum reſtitutione, mortem & abſentiam æquiparari, & pari ratione idem cum minore & filij morte diſponi: qui eſt caſus adhuc priore fauora-
2 bilior. Si igitur mortis & abſentiæ pro conſequenda in integrum reſtitutione fiat copulatio & coniunctio, quare non eadem ratione minoris ætatis cumulationem cum filij morte admittes? quòd maximè liquidum ſit, magis minori, quam ei qui abſens eſt cauſa Reipublicæ, fauendum? Eſt & aliud, hanc opi-
3 nionem adiuuans. nam ſi acciderit, vt minor, qui in extremo mortis articulo eſt conſtitutus, adire hæreditatem nequiuerit, vt eſt in l. fina. ff. quando dies leg. cedit. talis læſio, ſi ſtrictum ius attenderis, effingitur in minoris vita perfecta, ita vt ad eum, qui ſuus eſt hæres, tranſmittatur. quod plenè comprobat Bart. in ea l. Pan-

Pantonius. & l. qui duos. ff. de rebus du-
bijs. Quæ duo ſatis teſtâtur, debere hos
hæredes ad hæreditatis aditionem reſti-
tui, quia læſio fuerit in minoris vita con
ſummata, cùm ei fuiſſet ius quæſitum,
& decreta hæreditas. Qui verò ab ea o-
pinione deſciſcunt, adferunt illam l. Pan
tonius. quam tamen contrariæ ſententiæ
fautores ſuæ intentioni deſeruire aſſerūt
In ea enim habetur: Si abſens Reipub.
cauſa bonorum poſſeſsionem non petie
4 rit, & intra tempus, quo eam petere pote
rat, deceſſerit: ſecundum iuris rigorem
non eſſe illius hæredem ad id reſtituen
dum: cùm viuens, vbi deceſsiſſet, nō fuiſ
ſet excluſus. quaſi is tex. velit, læſionem,
quæ in extremo mortis articulo accidit,
conſiderabilem non eſſe. his accedit l. ſi
5 infanti. C. de iure delib. in qua diſponi-
tur, mortuo infante prius, quàm delatā
hæreditatem adijſſet, pro non delata cen
ſeri, vt ad alios tranſmittatur: & ita non
6 eſſe petendam reſtitutionem. Quare au
tem peti non debeat, eſt: quia minor aut
eius hæres, niſi aduerſus damnum, quod
ſunt paſsi, non debeant reſtitui, l. ait Præ
tor. § fin. cum l. quæ ſequitur. ff. de mi-
no. Si igitur eò res reducatur, vt non cē-
ſeatur delata hæreditas, quid ex eo mi-
norem damnum paſſum aſſeres? ita vt
optimo iure non debeat illius hæres re-
ſtitui. Ponderandum eſt autem, eo loco
præcipuè, verbum illud Peruenire, appo
ſitū in ea l. ſi infanti. cuius vocabuli hæc
7 eſt natura, vt cum effectu ſit intelligen-
dū, l. 2. § perueniſſe. ff. de hæred. vel act.
vend. Quòd ſi concederetur reſtitutio,
non transferretur in tertium tale lega-
tum: nec ea verba aliquem effectum pro
ducerent. Ad hæc Soc. conſi. 153 vol. 2.
dum hanc materiam elucidare nititur,
& ea contraria extricare, refert, poſſe pri
ma manu defendi, locum eſſe præfato ca
ſu reſtitutioni: ſed quæ debeat his hære
dibus, ſi minores ſint, concedi, ſed tan-
quam maioribus, & beneficio generalis
clauſulæ, Si qua, mihi iuſta cauſa, &c. non
aliàs. Aequitas autem ſumit ex eo funda
mentū, ꝙ cùm huic, dum viueret, delata
eſſet hæreditas, cenſeatur eſſe ei in con-
ſequentiam ius quæſitum: qui tamen fa-
teatur, rem eſſe in infante magnæ dubi-
tationis: vt eſt in ea l. ſi infanti. per quā
diſponitur, negotiū eò reduci, vt ſit per-
inde, ac ſi delata infanti non eſſet hære-
ditas. Tandem reſtatur, communem ſen
tentiam eò deflectere, vt in infante idē
debeat ſtatui: quia aliàs eſſet iniquiſsi-
8 mum, infantem effici deterioris condi-
tionis, quàm minorem aut maiorem 25.
annis, vt ſecundum eam Raphael Cuma
nus & Caſtren. ea ratione moti ſint, vt
hanc de infante ſententiam fixo ſint pe-
de ſequuti in ea l. ſi infanti. Aſſeritur de
nique ab eo ſub eodem conſi. ita obſer-
uatum Florentiæ, Bononiæ, ac in pleriſ-
que famoſis alijs Italiæ locis: & in ean-
9 dem opinionem declinaſſe. Onofrium
Peruſi. in l. 1 C. de teſtitu militum. quem
ea ſola ratione motum dicit, quia ſit æ-
quū. plus eſſe infanti, quàm maiori ſeu
minori accedendum. Quorum ſententia
vel ex eo comprobatur, quòd in ſimili
agnoſcamus, à lege magis pupillarem,
quam adultam ætatem magnifieri, vt
eſt in l. 2. §. ſi pupillo. ff. pro emp. facit l.
ſicut. C. de præſ. 30. vel. 40. an. iun. l. in bo
næ fidei. ff. de acq. rerum dom. Putauit
aūt Socinus, ſic poſſe ad eam l. ſi infan-
10 ti, reſponderi: quæ etſi dicat, hæreditatē
pro non delata eſſe habendam, id ſit ita
interpretandum, vt ad ius commune re-
feratur, non autem vt extraordinarium
abnegari debeat: ita docente Bar. in l. quā
diu. ff. de acq. hære. Eadem etiam ratio-
ne confutari poſſe exiſtimauit, quod fuit
præſuppoſitum, non præſumi in dubio
delatam hæreditatem, cùm quandoque
11 etiam aduerſum iuris & de iure (quod
aiunt) præſumptionem admittatur, reſti
tutio in integrum, potiſsimum ex clauſu
la illa generali, Si qua mihi iuſta cauſa vi
debitur: per quam etiam quandoque
minori prouidetur: quod ſecundum eū
deſumitur ex l. ſi mater. in princ. ff. de
excepti. rei iudica. & l. Imperatores. ff.
eodem tit. vbi contra ſententiam, quæ
in rem iudicatam tranſit, conceditur re-
ſtitutio: & tamen certum eſt, immò in-
dubitatum, ex re iudicata, iuris & de iu

re

te præſumptionem reſultare. Quod autem ponderatum fuit, verbum illud Peruenisse, ſic debere intelligi & declarari, vt effectum aliquem progeneret, nō pro ductum alioqui, ſi reſtitutioni eſſet locus, Socinus refert, id, ſi ad ius commune retuleris, bene procedere: ſed qui abnuat, ad reſtitutionem in integrū, quòd ſit extraordinaria, referendum: vt ex his concludendum putaris, ſiue ad minorē aut maiorem ſiue infantem caſum aſſumptum retuleris, ętatem eū filij morte poſſe coniungi, ita vt læſio dicatur, dū vixit conſummata: & debere hæredes reſtitui. Quæ communis opinio hac ratione (mea ſententia) comprobari poteſt:

Nam vbi quis ita eſt in extremo mortis
13 articulo conſtitutus, vt hæreditatem adire, aut bonorum poſſeſsionem agnoſcere nequeat, æquiſsimum ſanè iudicabitur, vt dum is vixit, cenſeri debeat coſummata læſio. & hoc mea ſententia ſatis deſumitur ex ea l. Pantonius. ſub his verbis: Quòd ſi iuris rigorem ſpectes, vt læſus iudicandus non ſit. quaſi ſemper in eius poteſtate fuerit, dum vixit, per ſe, aut tutorem ſeu curatorem, hæreditatē adire: quaſi certum ſit, dum hic vixit, nūquam ab eo iuris beneficio excluſum fuiſſe. Ergo ſi æquitatem attenderis, locus erit reſtitutioni per quam eò res reducitur, vt fingatur lęſio in vita conſummata & perfecta: cùm poſtmodum hæreditatem, vbi eſt mortuus, adire non poſſit. argu. l. ſi filius hęres. ff. de lib. & poſthum. & l. fin. ff. de condi. inſt. iunct l. pen. ff. quando dies leg. cedit. Ego verò ſola diſputationis & eruendę veritatis gratia aduerſum Communem ſic poſſe inſiſti animaduerti: & vt doceam, à rationibus legitimis ſalē abeſſe, ita puto docendū. nam ſi verum ſit, læſionem talem in vita conſummatam, bene ex eo ſequitur, inſpecto ſtricto iure locum eſſe reſtitutioni, nec eſſe ad æquitatem confugiendum: per quam tamen paſsim aſſeritur, ſtabilitam eam communem ſententiam & hoc apertè determinatur in ea l. Pantonius. quæ difficultas ſemper reddit Caſtrenſem hæſitantem & dubium admodum, potiſsimum quomodo & qua via extricari poſſet, ipſo ita recenſente in l. j. de reſtit. milit. Qui tamen ſic eum diſſoluendum putauit obicem, licet admittas, conſummatam læſionem, prius quàm ſit mortuus: etiam hoc in abſente effingendo, id ob abſentiam (quod ipſe ait) introducitur, nā autem propter mortem: quæ ſola non efficit, vt reſtitutione ſit opus: quia qui, non adita hęreditate, decedit, eam non tranſmittit: nec eſſet reſtitutionis beneficium neceſſarium, niſi cum morte alia qualitas concurreret, puta minor ætas, infantia, aut in maiore abſentia: vt hac ratione ex bono & ęquo tranſmittatur reſtitutio. Eſt enim veriſimile, ſi abſens, præſens fuiſſet, aut deniq; minor ſeu infans extitiſſent prouectioris iudicij & ætatis, quòd hæreditatem 14
delatam adijſſent: quam non adijſſe in dubio pręſumuntur, ob abſentiam, & imperfectum conſilium: vt ſecundum Caſtrenſem hoc non inducat mors ſola, ſed cum morte abſentia, & ætatis conſideratio. Hæc Caſtrenſis. Sed videndum eſt, num aliter ſentire poſsit? Nam in *primis hæc illius declaratio non enodat, me iudice*, difficultatem, quā is extricare nixus eſt: quia etiam ſi mors ſola non ſit ad trāſmittendam in hæredes reſtitutionem efficaſi, non tamen ex eo ſequitur, quin ſtricto iure competat. Præterea vt mors ſola hoc non efficit, ſic nec ſola abſentia: quare eſt, vt vtriuſque deſideretur copulatio, puta mortis & abſentiæ, aut mortis & minoris ſeu infantilis ætatis. quæ duo ſi coniunxeris, quare non operabuntur, vt ſtricto iure competere debeat reſtitutio in integrum? Nec arridet auribus præfata Caſtrenſis conſideratio, ſi
15 hic abſens, præſens fuiſſet, aut ſi minor ſeu infans conſultioris fuiſſent iudicij hęreditatem adijſſent: & ideo ex æquitate dandam reſtitutionem: quia ea ratione etiam concludit alias, quam ex æquitate reſtitutionem dandam. Eſt præterea omnino diuinare, quòd hi hæreditatem ſeu bonorum poſſeſsionem agnouiſſent, vt ex eo Angelus in l. j. C. de reſtitu. milit. contra Caſtrenſem defendi poſſe exiſtima-

ſtimauerim, etiam ſtricto iure inſpecto transmitti reſtitutionem: quem ipſe con futandum ex ratione, quam iamiam pręmiſimus, duxit, quòd admittat, ſolam mortem hoc non operari, vt transmittatur reſtitutio, ſed à quo perpendi debuerit, mortem cum abſentia ſeu ætate coniūctam, id planè inducere. Solet autem (ſecundum eum) abſens ſe læſum reperire, non in hoc, quòd non adijt, ſed quia
16 hæreditatem, à ſe non agnitam, transmittere non potuit, per l. quoniam. C. de iure deliberandi. & quia ius adeundę hereditatis, aut agnoſcendæ bonorum poſſeſſionis, non tranſmiſit, reſtituitur eius hæres, vt demum ex defuncti perſona eam adeat: qui putet, ſic aſſe declarandam l. Pantonius. cenſens ſemper ſtricto iure talem reſtitutionem dandam eſſe. Vt autem, quid mihi ſit in eo ſententiæ, extricem, ego hanc Angeli doctrinam nō omnino probo, qui aliter exiſtimauerim di-
17 cendum. Nam ab eo aſſeritur, talem abſentem minorem ſeu infantem læſum cenſeri: non quia hæreditatem non adierit, ſed quod non agnitam transmittere ad hæredem nequiuerit quæ ratio mihi omnino leuis videtur, & quę valida ratione non ſubſiſtat. Nam ſi læſum admittas, quia nondum agnitam hæreditatem non tranſmiſit, nonne id effectum eſt, quia non adierat? Sic ſi reſtituatur eius hæres, quia defunctus non tranſmiſiſſet hæreditatem, quam nondum adierat: ita etiam eadem ratione reſtituitur, quia eā non adierat. ſunt enim duo hac tam affinia & connexa, vt vnum ab alio neceſſa-
18 riò dependeat. Quid verò in tam vario & ancipiti opinionum anfractu cenſeam, paucis aperiam. Meum autem eſt iudicium, ſtricto iure eam reſtitutionem nō competere, ſed ex æquitate dandam: ita vt communiorem eſſe hanc opinionem credam. & alia longè receptiorem. Quare autem ſecundum iuris rigorem a reſtitutione repelli debeat, eſt: quia dum hic vixit, non fuit læſus. potuit enim vltimo vitæ ſpiritu hæreditatem adire. tamen quia præſumitur non potuiſſet id commodè efficere, quòd inſtante morte humani ſenſus haberentur, vt eſt in l. hac conſultiſſima. §. at cum humana fragilitas. C. qui teſta. facere poſſunt. ideo ęquū viſum fuit, ad hæredem tranſmittendā reſtitutionem. Suberat tamen alia dubitandi ratio, quæ eò tendit. Vbi enim ſtatim quis moritur, non attenditur illud, quòd ſibi delatam hæreditatem aſſequi potuiſſet, cùm penes eum vel momento temporis futura eſſet: quod non inſpicit lex. Ea autem dubitandi ratio comprobatur in ſimili in l. fin. circiter finem. C. de bonis lib. ex cuius legis mente Bald. in l. fin. ff. de condict. inſt. deſumit illam regulam Iuris (quæ habet: Quicquid acquirit filius, patri quærere) non procedere, vbi filius in mortis articulo conſtitutus, omiſiſſet illud acquirere: quaſi tale momentaneum dominium non ſubiaceat conſiderationi. & ad id facit in ſimili l. mulier, aliàs, Sulpitius. ff. de donatio. inter virum & vxorem. & l. cogi. §. qui ſolidum. ff. ad Treb. quæ ratio prima facie vtcunque eneruat Communem eam ſententiam, cui tamen ego omnino hærendum cenſeo: qui exiſtimem, ſic ad cā poſteriorem dubitationem poſſe reſpō-
19 deri, verum eſſe, talis momentanei dominij nōn eandem haberi rationem, qualem faceremus, vbi eſſet quæſtio irreuocabilis dominij. ſed ex eo non ſequitur, quin hic, cum hæreditatem adire potuiſſet, nec eam agnouerit, ſit lęſus: quia ſi hanc adijſſet, pleno iure ad hæredem ſuum tranſmiſiſſet: cuius conditio effecta eſt deterior ex ea non aditione, vt meritò ex ęquitate competat reſtitutio in integrum. Præterea, quod eſt dictum de momentaneo dominio, non eſt abſolutè verum. id autem euidentiſſimè doceo. Si enim hic ſolo verbo hæreditatem adijſſet, fuiſſet effectum illius patrimoniū, vt in l. ſi filio. §. ſed ſi plures ff. de vul. & pup. & illud eius hæs habuiſſet, ita vt nō momētò apud dfunctū fuiſſet, imò perpetuò. hoc. n. eſt, ꝙ defuncti beneficio his illud aſſequatur: & cū ſint
20 vna eadēq; perſona, cēſetur iuris fictione defunctus tali hæreditate potiri. Ex qb. omnib. ego in eā eo ſniam, ſi abſens mi-

minor aut infans, quibus eſt delata hære-
ditas, intra tempora adeundæ hæredita-
tis à l. præfixa deceſſerint, nec eam hære-
ditatem ſeu bonorum poſſeſsionem a-
gnouerint, poſſe illorum hæredes reſtitu
tionem impetrare, vt hereditatē adeant,
non ſtricto iure inſpecto, ſed ex æquita-
te. & hæc eſt crebrior in Iure ſententia.
1 Velim tamen tu vnū obiter notes, quod
ego quandoque apud me expendi, dum
liceret excutere mentem illius l. Panto-
nius quæ eſt baſis & præcipuum funda-
mentum totius materiæ: quod eſt, eam
legem videri duos caſus complecti, & v-
triuſque ſeparatam rationem conſtitue-
re. Primus eſt, ſi is, qui hæreditatem non
adijt, ſit ex deſcendentibus, puta filius, à
quo non ſit materna hæreditas agnita,
tunc etiam de rigore eſſe reſtituendum:
ſepoſita cōſideratione, an intra vel poſt
terminum is deceſſerit. Quòd ſi extra-
neus fuerit, & à deſcendentium albo alie
nus, tunc rigore inſpecto eius hæredem
à reſtitutione ſecludendum, ei tamen ex
æquitate ſubueniri. Vtriuſque autem ex
empli hæc aſsignatur ratio: quia cùm hæ
reditas ſit deſcendenti quaſi debita, vide
tur rationabile, heredi illius potius,
quàm extraneo, fauendum eſſe. Et hic in
tellectus primo iudicio videbatur mihi
poſſe elici ex ea l. Pantonius. quod etiam
ita ſenſit Ange. in ea l. j. C. de reſt. milit.
Verius tamen eſt, vt ſepoſito hoc intelle
ctu, tu communem ſequare: non habita
conſideratione, an, qui deceſsit, deſcen-
dens eſſet? quia etſi deſcendentis cauſa
ſit in ſuccedendo longè fauorabilior, &
magis priuilegiata, quàm aſcendentis,
ſeu collateralis aut tranſuerſalis, hoc ta-
men non euertit rationem, in qua fun-
datur Communis, de ſtricto iure non cō
petere, quia non ſit leſus. Cùm igi-
tur læſus non ſit deſcendens,
quare etiam ſtricto iure
reſtituendum aſſe
res? aliàs tu
non læ-
ſo
fauercs.

Cùm leſus eſt minor vltra dimidiam iuſti precij, an ei competat reſtitutio in integrum?

SVMMARIA.

1 *Minori vltra dimidiam iuſti precij læſo cō-
petit beneficium l. 2. C. de reſcind. vend.*
2 *Minor ſi conſultius duxerit, extraordinariū
remedium, ſepoſito ordinario intentare
poterit.*
3 *Ratio auctoris, cur ex re minoris ſit, benefi-
cium reſtitutionis potius, quàm l. 2. C. de
reſcind. vendit. implorare.*

CAPVT CCLXXXIX.

SI minor dimidiam iuſti precij
ſit læſus, an num reſtirui po-
terit? Quòd autem ſit à reſti-
tutione repellendus, vel hoc
vnum ſuadet, quia ei competat benefi-
cium legis 2. C. de reſcind. vendit. quod
eſt ordinarium, vt in cap. cùm cauſa ex-
tra de empt. & vend. Sed ab ea opinione
1 deficit Alex. conſi. 77. primo volumine,
maximè vbi in contractu acceſsiſſet mi-
noris ſacramentum: motus hac ratione,
quia vbi à minore ſimpliciter iuratum
eſt, ſe ob qualemcunque cauſam contra-
ctui non contrauenturum, ipſe tale ſa-
cramentum ad ætatem minorem retu-
liſſe præſumitur, potiſsimum vbi in eo
contractu facta fuit minoris ætatis men
tio: aſſerens Salicetum ſequi eam opinio
nem in Authentica ſacramenta puberū.
C. ſi aduerſ. vend. argum. l. ſi ſeruus plu-
rimum. §. fina. ff de legat. primo. & l. Ti-
tia §. idem reſpondit. ff. de verb. obliga.
Cui doctrina non accedo, qui exiſtima-
uerim, neceſſe non eſſe, vt in contractu
ſit habenda minori, ætatis mentio, ſed
quòd ſufficiat, re ipſa minorē eſſe. Quid
enim eius opus eſt expreſsione, quod in
confeſſo eſſe agnoſcitur? Qui tamen ſen
tentiam, non eſſe à ſententia Alexandri
diſcedendum: & quam paſsim ego ob-

ſeruatam

ſeruatam à Senatu Dolano memini: cui
non aduerſatur, quòd minor poſsit vti
beneficio legis 2. & agere, vt reddito pre
cio, ei res reſtituatur, aut illius verũ ſup-
pleatur precium: quia vt prius habuiſti,
ſi conſultius duxerit minor, extraordina
rium remedium, ſepoſito ordinario, in-
2 tentare, poterit ad extraordinarium, o-
miſſo ordinario, confugere. Quòd autẽ
magis conducat minori, reſtitutionem
implorare, ſatis ex eo cõprobatur, cùm
poſsit is duci aliqua affectione, vt rem
quã vendidit, denuo habeat: quia à ſuis
maioribus proceſsit. Si etiam vti bene-
ficio legis 2. cogeretur, eſset in manu par
tis aduerſæ, ſupplendo quod deeſt de
precio, rem apud ſe retinere. vbi ſi reſti-
3 tutionem impetraret, rem aſsequeretur,
& ita, quod ex his volet, remedijs elige-
re. Facit & aliud in eam aleam, quod eſt,
poſse à minore reſtitutionem impetra-
ri, vbi is læſus eſt. Læſum autem nemo
probe abnegabit, quando in contractu
vltra dimidiam precij iuſti deceptus eſt,
vt huic hæream ſententiæ.

Si minor à proximiore rem venditam intra annum, vt debuit, non retraxerit, aut conſignationi pecuniæ non ſatisfecerit, vtrùm poterit ob id reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minor iure retractus vſurus, ſi conſignationi pecuniæ non ſatiſfecerit, reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT CCXC.

STatutum Burgundiæ hoc con-
tinet, proximiorem parentẽ
poſse intra annum & diem
(quod aiunt) retrahere rem
à parẽte venditam, ab eo qui eam emit,
oblato præcio, & ſolutis legitimis expen
ſis: quas ſi is acceptare diſtulerit, debe-
bit, qui iure retractus vtitur, pecuniam
apud iudicem conſignare, vt alium in
mora conſtituat, & ſuam is teſtetur dili-
gentiam. quæ conſignatio deſumitur ex
l. acceptam. C. de uſu & l. obſignatione.
C. de ſolut. & liber. Sic rebus ſe ita ha-
bentibus, ſi minor rem à parente uendi-
tam repetens, tali vt decebat, conſigna-
tioni non ſatisfecerit, an num reſtitui po
terit, quo is de nouo conſignet, ita ut ei
ab aduerſa parte obijci non poſsit, quòd
ob prioris conſignationis inualiditatem
debeat à ſua petitione deficere, & planè
ſuccumbere? Nihil autem hac in re obeſ
1 ſe uideo, quo minus ſit minor reſtituen-
dus: quem ex tali manca & imperfecta
conſignatione læſum liquido pateat. ſi
igitur læſus, ergo reſtituendus. ad quod
facit l. Aemilius. & l. ſi ex cauſa. §. in cõ-
miſſum. ff. de mino. iuncta l. ſi cum mili-
tarib. C. de reſt. milit. & l. 2. C. ſi aduer.
uend. pign. Potuit autem in conſignatio
ne errari, ſi toto ſumma conſignata non
fuerit, arg. l. quotiens. C. de diſtrac. pign.
aut ſi dixiſset, ſe uelle eam pecuniam cõ-
ſignare, nec id effeciſset, ut eſt in l. fin. ff.
de reſcind. uend.

Vtrum ſtatutum, quod arctat partes ad compromiſſum, minores includat?

SVMMARIA.

1 *Statutum cùm de habili perſona intelligendi ſit, minorem aut pupillum non includit, ſaltem ad compromiſſum quod attinet.*

2 *Minor ſatis habilis iudicatur effectus, à quo cum curatoris auctoritate ſecundum ſtatuti mentem compromiſſum eſt.*

3 *Minor etſi ſecundum ſtatutum compromiſerit, poteſt tamen contra ſententiam, ex laudo reſultantem, ſi in eum lata fuerit, reſtitui, ſecundum Alex. cuius ſententiã auctor latine deſcribit num. 4.*

Minor

5 *Minor ſecundum quoſdam poteſt reſtitui contra ſententiam ab ordinario, in quem compromiſerat latam: ſecus ſi ab eo lata vel promulgata ſit, qui nullam iuriſdictionem habet.*

6 *Minor neceſſariò compromittens, puta iubẽte ſtatuto, læſus eſſe non dicitur.*

CAPVT CCXCI.

EXaminat Alex. conſi. 254. vtrum ſtatutum, quod arctat partes ad compromittendũ minores etiam includat? maximè vbi inter coniunctos ſuboritur controuerſia. Quòd autem ſub eo ſtatuto non comprehendatur minor, facit, debere ſtatutum de habili perſona intelligi, l. vt gradatim. § ſed ſi lege. ff. de munei. & honoribus. Inhabiles autem nemo eſſe
1 neſcit minorem aut pupillum, ſaltẽ qui compromittant, l. ſi pupilus. ff. de recep. arbitr. qui ex hoc ſolo, quòd ſit ab eis cõpromiſſum, cenſentur læſi, l. ſi minor. §. minores ff. de arbit.. vt meritò ſint reſtituendi, cùm legis intentio eò tendat, vt hi illæſi ſeruentur. Quare ſecundum Alexandrum ſic ſtatutum interpretabimur, ne ex eo aliàs abſurdum reſultet, arg. l. ſcire. §. aliud. ff. de excuſat. tutorũ. Nec ſecundum eum repugnat, quòd ſtatutum minoris ligêt, vt in l. ſi ſine hærede. §. Lucius. ff. de adminiſt. tutorum. Id enim procedere, niſi abſurdum ex tali ſtatuto adeſſet: vt per gloſſam, quæ hoc modo reſpondet in l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. & ita diſputando ratiocinatur præfato conſil. Alex. qui tandem recenſet, verum eſſe, ſub ſtatuto minores contineri. Hoc enim iure ſecundum eum vtimur, vt ſtatuta generalia ad minores referantur: ita recenſente Baldo in l. j. C. ſi aduer. dotem. & l. ſi mater. C. ne de ſtatu defunctorum. Ei autem reſolutioni dicit non aduerſari, quòd ad perſonas quæ habiles ſunt, referri ſtatutũ debeat: quia ſatis iudicatur effectus minor habilis, à quo cum curatoris auctoritate ſecũdum ſtatuti mẽtem ſit compromiſſum.
2 Minus etiam eius teſtimonio refragabitur talis abſurditatis conſideratio, cùm ſit præſumptio, ſtatutum illud bona & optima cauſa introductum. Subducitur
3 denique ea abſurditas vel hoc modo: quòd quantumuis minor ſecundum ſtatutum compromiſerit, poteſt tamen contra ſententiam, ex laudo reſultantem, ſi in eum lata fuerit, reſtitui, imò etiam aduerſum ſtatuti effectum, vt per Baldum in ea l. j. C. ſi aduerſ. dotem. ita etiam id teſtatur Bar. in l omnes populi ff. de iuſti, & iure. Hæc latè & diffusè Alex. ſub eo præfato conſilio. Cuius ſententiam omnino probo: de cuius veritate ego nõ aliter duxi diſputare, quòd iam ſuperiore loco ampliſsimè hunc articulum attigerimus, verùm ſub ſtatuto comprehendantur, qui minores ſunt? quem in vtrãque partem examinauimus, eam priorẽ ſequuti opinionem, cui hæret Alexãder, & quam denuo vt veram & indubitatã ſequor. Vnum tamen obiter circa eam
4 Alexandri doctrinam attigemus, quòd non videatur is bene docere, poſſe minorem contra ſententiam, ex laudo reſultantem, reſtitui, vbi is per ſtatutum ad laudum compelleretur: *quia aliàs* cenſeretur ſtatutum fruſtratorium: quaſi hæc fuiſſe videatur mens ſtatuentium, vt non ſolùm hic minor compromittat, ſed etiã ſententię compromiſſarię acquieſcat. Verior tamen & humanior erit ſtatuti interpretatio, vt ſolum ad compromittendum cogatur minor, non vt ſententiæ acquieſcat, ne aliàs is contra læſionem reclamare non poſsit. ſatis enim effectus à ſtatuto producitur, per quod minor ad compromittendum adigitur, non vt operari debeat ſtatutum, minorem repellendum, qui ſe reſtitui contra ſententiam ex laudo reſultãtem imploret: quia cùm iniquè lata eſſe poſsit, eſt optima ratione introductum, vt is reſtituatur. Hac au
5 tem doctrina confutatur quorundam diſtinctio, qui ſenſerunt, poſſe minorem cõ
6 tra ſententiam latam ab eo, in quem cõpromiſerat, reſtitui, qui tamen eſſet ordinarius, & ita ordinariè de ea cauſa cognoſceret: à qua reſtitutione repelleretur, ſi eſſet ab eo lata ſententia, in quem

foret

foret compromiſſum, vt in amicabilem compoſitorem, & qui nullam de iure haberet iuriſdictionem: quia exiſtimauerim, vtroque caſu locum eſſe reſtitutioni. Cupio tamen tu vnum notes, ex prædictis declarandam eſſe eam, quam deduximus regulam, minorem eo ipſo, quod compromiſit, læſum cenſeri, vt locum non habeat, vbi neceſſariò is compromiſiſſet, puta iubente ſtatuto. tunc enim ta-
6 li caſu læſus non dicitur. ad quod facit in ſimili l. ſi plures. ff. de pactis. vbi poteſt à tutore pupilli debitum remitti, maximè cùm talis remiſsio eſſet neceſſaria: quod ad quæuis aliã neceſsitatem extenditur.

Statuto diſponente, ne quis ſe læſum ex compromiſſaria ſententia poſſit proponere, an id via reſtitutionis minori permittetur?

SVMMARIA.

1 *Statutum diſponens, ne quis ſe læſum ex compromiſſaria ſententia poſſit proponere, videtur etiam minoris includere perſonam, vt reſtitui non poſſit. quod tamen Auctor refutat, oppoſitumque verius eſſe iudicat num. 2.*

3 *Arbitrator etſi alteram partem lædendi poteſtatem habeat, ab ea tamen facultate enormis læſio excepta cenſetur.*

4 *Arbitrator ob enormem læſionem cenſetur doloſè verſatus, eaque propter minor contra eam arbitratoris ſententiam doli exceptionem proponere poteſt.*

CAPVT CCXCII.

Videamus præterea, ſi ſtatuto diſponatur, non poſſe ſententiæ compromiſſariæ reclamari, & ne quis ſe ea offenſum aſſerat, ſi per hanc læſum ſe minor proponat, an-num videbitur reſtituendus? Quòd autem ſit à reſtitutione repellẽdus, ſuadet id ſtatuti effectus, per quod omnis reclamatio reijcitur, vt etiam quælibet compræhendatur reſtitutio, vt in l. ſi mino-
1 ris actum. ff. de admi. tut. Præterea ſi nõ poſsit per ſtatutũ læſio allegari, ita nec peti reſtitutio: quæ aliter concedi non pòteſt, niſi ſe læſum minor doceat. Oppoſita tamen ſententia eſt longè verior, & concludentior. Nam licet ſub ſtatuto minor contineatur, non tamen ex eo ſequitur, quin debeat reſtitui, vt per Bald.
2 in l. vnica. C. ſi de momen. poſſeſ. Specu. idem firmat tit. de reſtitut. in integ. §. ſi quis autem. In hoc deniq; conſideratur, ſatis ſtatutum tale opperari, quòd nõ debeat minor reſtitui, quia compromiſerit: cùm tamen id ſit de iure communi. ergo ita erit alio caſu interpretandum, vt reſtitui is debeat, ſi ſe ex ſententia cõpromiſſaria læſum proponat. & ad huius comprobationem accedit Bald. in l. cùm antea. C. de arbit. vbi recenſet, etſi conceſſa fuerit arbitratori poteſtas, vt partẽ
3 alteram lædat: qui tamen enormiter eſt læſus, non prohibetur ob eam conceſsionem, reductionem ad boni viri arbitriũ implorare, cùm ab ea lædendi facultate enormis læſio excepta cenſeatur, argu. l. creditor. §. Lucius. ff. manda. & l. ſi libertus. ff. de oper. libe. per Ang. in ſua diſputatione, duo inuicem litigantes. vt eadẽ, imò pari ratione ſit hoc concludendum ſtatutum quod reclamationem abnegat, & ne læſio proponatur, eſſe referen-
4 dum ad reclamationem ſeu læſionem leuem, ſecus ſi enormis eſſet, & grauis præiudicij. Facit ad hæc, talem arbitratorem ob eam enormẽ læſionem cenſeri doloſè verſatum, arg. l. ſi ſuperſtite. verſ. ſanè. C. de dolo. & per Bart. in l. fin. ff. de præt. ſtipul. Poterit etiam minor, ſepoſita in inte. reſtitutione, proponere contra eã arbitratoris ſententiam doli exceptionẽ, per l. ſi contendat. ff. de fideiuſ. facit in arg. l. ſi finita. §. eleganter. ff. de dam. infect. & l. Aurelius. §. centum. ff. de lib. lega. Hæc autẽ quæſtio eſt longè dubitabi-

lior

lior ea, quam prius excuſsimus, poſſe re-
ſtitui minorem, qui neceſſariò per ſtatu
tum compromiſit, contra ſententiam cō
promiſſariam, quia hic vlterius procedi-
tur, puta ſtatuto habente, quòd contra
ſententiam ceſſet omnis reclamatio, &
ne quis ſe læſum poſsit dicere. Sunt enim
rationes priori concluſioni deſeruientes,
huic negotio accommodabiles: ſed præ-
ter eas adnectenda ſunt alia fundamen-
ta, quòd debeat talis reclamationis & læ
ſionis excluſio, ad eas, quæ leues ſunt, nō
autem enormes, extendi.

Vtrùm ſententia lata, admittatur minor ad exhibitionem inſtrumentorum de nouo repertorum?

SVMMARIA.

1 *Minorem, lata ſententia, ad exhibitionem in-
ſtrumentorum, de nouo repertorum, ad-
mittendum, crebrior Doctorum obtinet
ſententia.*

2 *Quomodo intelligendum ſit, quod dicitur,
Concluſione in cauſa facta, omnibus alle-
gationibus renunciatum videri.*

3 *Communis regula Non retractari ſententiā
prætextu inſtrumenti de nouo reperti, ad
quę extendatur?*

4 *Reſpublica minorum iure vtitur, & è con-
uerſo.*

5 *Minor ad productionem inſtrumenti de no-
uo reperti ſecundum iuris communis bene
ficium admittitur.*

CAPVT CCXCIII.

ADnectetur his articulis haud
inelegans, vtrùm lata ſenten-
tia poſsit reſtitui minor, vt
exhibeat inſtrumenta, quæ
de nouo reperit? Poteſt etiam aliter ef-
fingi caſus: An, quod dicitur, lata ſenten-
tia, procedat, vbi eſſet in cauſa ab eo con
cluſum? Reſtitutionem autem prima ma
nu reijcit communis regula, quæ habet,
Nō ſolùm lata ſententia, ſed etiam poſt
quam in lite eſt concluſum, eſſe renun-
ciatum omnibus tam iuris quàm facti ex
ceptionibus & allegationib. vt nihil poſ-
ſit de nouo proponi & deduci. quòd ſi id
procedat, concluſione in cauſa facta, mul
to magis lata ſententia, per quam ius ei
1 qui vicit, paratur & quæritur. Crebrior
tamen opinio inualuit, vt minor ſit reſti-
tuendus: in quo hoc præcipuè attendi-
tur, an nū læſus ſit? l. 3. ff. de min. Lęſum
autem vel in confeſſo eſt, quia ceſſarit à
productione inſtrumenti omnino neceſ
ſarij, & à quo fortaſſe pendet ius ſuum,
2 ſaltem vt ipſe aſſerit & allegata. Nec ob
eſt, quòd concluſione in cauſa facta, ſit re
nunciatū quibuſuis allegationibus: quia
id procedit ſecundum ſtrictam iuris de
terminationem, non autem vt id via ex
traordinaria, & vbi iuſta ſubeſt cauſa, ef-
ficiatur. Ad hęc te ſcire oportet, regulā
communem hoc diſponere, non retracta
ri ſententiam prętextu inſtrumenti de
3 nouo reperti, per l. Imperatores. ff. de re
iudic. quæ etiam extenditur ad ea, quæ
criminalia ſunt, l. diui fratres. ff. de pœ-
nis. & l. fin. ff. de quęſt. in quibus diſponi
tur, tunc ad principis beneficium eſſe cō
fugiendum. Extenditur etiam id ad in-
ſtrumentum teſtamenti de nouo reper-
ti, vt per gloſſam in l. 4. §. item ſi ipſe. ver.
ſibi euicerit. ff. ſi cui plus quàm per leg.
Falcid. Ab hac autem communi regula,
l. Imperatores, excipit Rempublicā: quæ
ſi in hoc ſit priuilegiata, quare non idem
in eo qui minor eſt, ſtatuendum cenſe-
bis? arg. l. Reſpublica. C. ex quibus cau-
ſis maior. & capit. final. de in integrum
reſtitutione, volum. 6. in quibus habetur
4 Rempublicam, minorum iure vti: vt ea-
dem ratione minor pari priuilegio frui
debeat. Nodus tamen pręcipuus huius
materiæ ibi verſatur, an poſtquam eſt cō
cluſum in cauſa, debeat minor ad inſtru
menti de nouo reperti productionem
citra aliquam reſtitutionem admitti, &
5 ita ſecundum iuris communis beneficiū?
vel vtrùm ſit reſtitutio in integrum ne-
ceſſaria? Quòd autem non ſit opus ali-
qua reſtitutione, videtur poſſe deſum,
ex

ex ea l. Imperatores, in qua præmittitur regula, demum ab ea excipitur Reſpublica, cuius beneficio, vt docui, debet vti minor. ſic exceptio de republica facta, cenſetur firma regulam, vt rempublicam non comprehendat. Si igitur ſub communi regula non comprehendatur, non erit reſtitutio neceſſarit. Quę opinio eſt de ſe vera, & quam memini Senatũ Dolanum quandoque ſequutum. Non deſunt tamen ex minoribus, qui ſe ad id reſtitui petunt: exiſtimantes, ſe longè cõſultius acturos, ſi id egerint: & quibus, cùm id expoſtulant, paſsim conceditur reſtitutio: quę tamen nòn eſt neceſſaria, per eam, quam præmiſi, rationem.

An ex cauſa admittendus ſit maior per reſtitutionem, vt repertum de nouo inſtrumentum producat?

SVMMARIA.

1 *Maior tametſi, renitentibus nonnullis, reſtitutionis beneficio ad inſtrumentorum, de nouo repertorum, productionem non videatur admittendus: tamen iuſta ſuperueniente cauſa, reſtitutionẽ conſequitur.*

2 *Acceptilationis inſtrumentum etſi non exhibeat, qui in ius alterius ſuccedit: tamen implorandæ reſtitutionis iuſta cauſa niti præſumitur.*

3 *Inſtrumentum, fortuito caſu deperditum, puta à latronibus interceptum, & denuo repertum, indulgendæ reſtitutionis cauſam ſuppeditat, & num. 6.*

5 *Reſtitutio, iuſta ſuperueniente cauſa, etiam contra ſententiam & rem iudicatam cõceditur, non obſtante quorundam diſtinctione, num. 4. adducta.*

7 *Maior licet in iudicio de producendis inſtrumentis nihil proceſſerit: tamen reſtitutionis beneficio gaudet, vbi eum iuſta cauſa ſequitur.*

8 *Maior per acceptilationem, de nouo repertam, à debito liberatus, reſtitutione non indiget: ſed ab aduerſario condictione indebiti repetit, quod indebitè ſolutum eſt.*

CAPVT CCXCIIII.

AN autẽ ex cauſa ſit maior reſtituendus, qui de nouo repertum inſtrumentum producat? Sunt qui crediderunt non eſſe reſtituendum, quia ſub commnni regula is contineatur. verior tamen eſt ſententia, reſtituendum eſſe, vbi iuſta ſubeſt cauſa. Quod vt clarius habeas, proponetur hoc exemplum. Petijſti à me centum, quę coram iudice aſſeueraſti, te mihi mutuaſſe. de mutuo per inſtrumẽtum, ſuper eo conceptum, conſtabat, ita vt ego à iudice condemnatus fuerim, tibi ea centum perſoluere. demum lata ſententia, & iam executioni demandata, reperi ego acceptilationem eius debiti. vtrum reſtitui
1 potero, vt de nouo poſsim tali liberatione me tueri, & ſententiæ in me latæ retractationem petere? Communis autem concluſio hoc habet, debere attendi, an ego qui reſtitutionem imploro, iuſta cauſa nitar: puta, ſi cùm in ius alterius ſucceſsiſſem, id acceptilationis inſtrumen-
2 tum non exhibuerim, qui potui moueri iuſtiſsima occaſione, & probabiliter eam acceptilationem ignorare, cùm de facto, quod à defuncto prodijt, non meo, diſce-
3 ptetur. Ad quod facit in argumen. l. cùm filius. §. iu hac. ff. de verbo. oblig. aut ſi ego aliàs proponerem, fuiſſe inſtrumentum caſu fortuito deperditum, quia interceptum à latronibus, & poſtmodum repertum. Hæ enim & ſimiles aliæ cauſæ reſtitutionem inducunt: quod ita reſoluit Ioannes Andreæ in addit. ad Specul. tit. de executi ſentent. § finali. verſ. illud. per Angel. & Imol in l. qui teſtamento. ff. de excuſ. tuto & Bal. in l. argẽtarius. §. cùm autem ff. de edendo. Canoniſtæ idem etiam firmant & ſtabiliũt in cap. ſuborta. extra, de re iud. Debebit autem iudex excutere eam iuſtam aut iniuſtam cauſam, vt ſecundum id reſtitu-

tionem indulgeat vel renuat. Alij verò
alia hac in re conſideratione moti, cen-
ſuerunt, ſequente vtendum eſſe diſtin-
ctione. aut enim ſecundum eos quæri-
tur, vtrũ poſsit pecunia poſt ſententiam
ſoluta repeti. & aiunt, tunc non eſſe locũ
repetitioni, ob ſolam rei iudicatæ aucto
ritatẽ, per l. j. C. de cond. indebiti. Quòd
ſi pecunię ſolutio ante cœptum iudiciũ
facta fuiſſet, reſtitutionem competere.
Sed ego hanc diſtinctionem omnino in-
utilẽ & futilem eſſe exiſtimo: quia vtro-
que caſu oporteat præmittere, interueniſ
ſe ſolutionem ante cœptum iudiciũ. Nã
ſi hic non ſoluiſſet, fruſtra petere ſe reſti
tui. Sic ea diſceptatio, an ante vel poſt
cœptum iudiciũ ſit ſolutum, eſt noua:
cùm neceſsariò hoc oporteat admittere
ſemper ante cœptum iudiciũ ſolutum.
Et ita mea eſt opinio, vt hic, ſi iuſta cau-
ſa nitatur, debeat reſtitui: nec attendi de
beat rei iudicatæ auctoritas, vt per eam
reijciatur reſtitutio, cùm etiam contra
ſententia & rem iudicatam ex cauſa iu-
ſta ſit locus reſtitutioni. Et hæc opinio
5 ſatis cõprobatur per limitationem vnã,
quæ adſertur à Doctorib. ſub ea l. Impe
ratores, quæ eſt, Communem illam re-
gulam non procedere, vbi perſona priua
ta etiam maior probare, ſe fuiſse legiti-
mè & iuſtè impeditum, quare inſtrumẽ-
tum ſolutionis in proceſsu non exhibue
rit, etiam quantumuis penes ſe illud ha-
beret: puta, quia tunc detentus eſset in
vinculis. Et ita ſi in maiore iuſta cauſa
dignoſcatur, haud dubiè erit is reſtituen
dus etiam poſt ſententiã. & ita reſoluit
Bar. in l. j. C. de ſenten. aduer. fiſcum lat.
non retract. lib. 10. C. ad quod conducit
l. ſi mater. ff. de except. rei iudi. Ad hæc
oportuno loco ſubijcietur, quod recen-
ſet Specul. tit. de execu. ſenten. §. ſi. verſ.
illud. à quo ibi conſulitur, cautum & ver
ſutum debere eſse eum, qui ſuſpicatur
contra ſe ferendam ſententiam, quia for
6 taſse non exhibuerit inſtrumentum: vt
prius, quàm pronuncietur ſententia, pro
ponat a ſe non productũ aliquod inſtru-
mentũ, quod expediuiſset exhibere: non
potuiſse tamen id afferre, quia interce-
ptum fuiſset ab inimicis: & ea ratione
proteſtari, ſe poſtmodũ id exhibiturum,
ſi de nouo repererit. Hæc enim præam-
bula proteſtatio ſecundũ eum hoc indu-
cit, vt huic poſtmodum planius, facilius,
& liberius ſuccurratur, reperto demum
7 inſtrumento. Quod eius conſilium ego
omnino ſequor: quia cùm huic nulla ſit
imputabilis negligentia, æquum eſt, vt
ei talis proteſtatio proſit: quia ſit veriſi-
mile, ſi inſtrumentum habuiſset, quòd
illud produxiſset. Sed hoc exemplum
eſt diuerſum à priore caſu, in quo præci-
puè diſceptatur, vbi et hic nihil fuiſset
proteſtatus: quia etſi proteſtationem o-
miſerit, reſtituendus tamen eſt, vbi iuſta
eum cauſa ſequitur. Sed ego, quod ad pri
mum caſum ſpectat, puto eſſe vtrunque
ad animaduertendum: & hoc vnum con
ſiderari poſſe, fruſtra de reſtitutione in
integrum tractari: quaſi non ſit hoc capi
te neceſſaria, imò vtendum ordinaria
8 via. Nam ſi propoſuero, me prius ſoluiſ-
ſe, idque docere velim per acceptilatio-
nem, quam de nouo reperi, non videtur
via reſtitutionis deligenda: ſed vt ego
conueniam aduerſarium, & condictione
indebiti ab eo repetam, quod indebitè ſol-
ui, & quod is præter rationem accepit.
Fundabo autẽ hoc modo iudiciũ, me bis
eandẽ rem huic ſoluiſſe. de prima ſolu-
tione ſatis patebit per acceptilationem.
ſecũda verò manifeſtior erit, qui per ſen
tentię executionẽ adactus ad id fuerim.
Dices fortaſſe, non poſſe aliter agi, niſi vt
repetatur pecunia ſecundo ſoluta, quia
prima ſolutio debitè facta fuerit: ſed rei
iudicatæ auctoritatẽ plurimum coloris
ei ſolutioni tribuere, & ita eſſe neceſſariã
reſtitutionem: eò maximè quod in themate
præmiſſum ſit, ſententiã fuiſſe executã:
& ita ius eius, qui vicit, ſtabilius effectũ.
Et hæc ratio nõ omnino eſt impertinẽs,
& per quã poteſt ea crebrior ſententia cõ
firmari. Suppetunt ad præfata, quæ de
maiore annis 25. deduximus, duo exem
pla, quæ memini à Senatu Doiano deci-
ſa. Primũ eſt, admiſſum maiorẽ fuiſſe, et
poſt concluſionẽ in cauſa, ad inſtrumen-
ti de nouo reperti productionẽ: à quo al

lega-

legábatur, q dum lis penderet, ipſe à prouincia abfuiſſet: qui tandem reperiſſet inſtrumentū, cuius erat quæſtio: quod aſſeuerabat iuramento, ſe nunquā prius vidiſſe. Admiſſos ét alios me tenet memoria ad inſtrumenti, de nouo reperti, exhibitionem, poſt intimationem eis à iudice factam, de exhibendis in genere inſtrumentis, quibus eſſent in ea cauſa vſuri: & vtroque caſu exegit ab eis Senatus iuramentum, quòd ad ipſos de nouo illud inſtrumentum perueniſſet, ac quòd prius illius tenorem neſciuiſſent, nec apud ſe habuiſſent: quę qualitates ſunt neceſſariò requiſitæ, vt eſt in ca. paſtoralis. extra, de except. & in l. fina. C. de fide inſtru. Sed contra hanc iuramenti delationem admittitur pars aduerſa, vt, ſi volet, probet aduerſarium ſciuiſſe inſtrumentum: & hoc caſu non eſſet ſacramento partis ſtandum, vt eſt doctrina Bartoli in l. ſi cui. §. hiſdem. ff. de accuſ. per Bald. in cap. j. ſi de inueſt. inter domi. & vaſ. lis oriatur. Vnde Caſtrenſis in l. ſi patruus. C. com. vtriuſque iudicij. aſſerit, ſe interrogatum reſpondiſſe, quòd quāuis conceſſerit iudex licentiam producendi teſtem poſt concluſionem in cauſa, ea lege, vt teneretur is iurare, teſtem ad ſe de nouo perueniſſe: nec prius ſciuiſſe, an eius deberet vti teſtimonio: ſi tamē pars aduerſa contendat, ſe oppoſitum probaturam, & id effecerit, nullo modo debere prodeſse illius teſtimonium, etiam ſi is de veritate dicenda iuraſset. Solet enim ſecundum Caſtrenſem ineſse actui tacita hæc conditio, modò hic verè, & vt decet, iurauerit, argument. cap. continebatur, extra, de deſponſat. impuber. per Abb. conſil. 5 2. incip. Quidam magiſter. Dubitari tamen poteſt circa eam Caſtrenſis doctrinam, per quam reſoluere videtur, poſſe probari contrarium eius, quod eſt iuratum: quod videtur pugnare ei, quod dicitur, Dato iureiurando nihil eſse amplius quærendum aut diſputandum, vt in l. non erit. §. dato. ff. de iureiuran. Sed ego Caſtrenſis opinionem ſequendam probo, cui non obeſt, non debere retractari iuramentum: quia id procederet, ſi talis ſacramenti delatio principaliter & primordialiter à parte proficiſceretur. tunc enim elegiſse in iudicē cenſetur aduerſarium, & conſenſiſse in eo, vt is iuraret. Sed hoc caſu delatio iuramenti proficiſcitur à iudice: qui ſic deferre cenſetur, vt verè is iurare teneatur. quare admittetur pars aduerſa, quæ probet, verè non fuiſse iuratum: vt ſi id docuerit, nullus maneat iuramēti effectus. Quæ admodum pulchrè conferunt ad declarationem & interpretationem ſtyli Dolani: ſecundum quem defertur eo caſu iuramentum, vt ſuprà præmiſimus. & hac cauſa memini ſecundum eundē ſtylum introductum, vt cùm ſit talis delatio, adijciatur à Senatu hæc clauſula, Reſeruata tamen parti aduerſæ exceptione de probanda ſcientia. Quantum autē ad eam ſciētiam, annotabis vnum, quod obiter attingunt Canoniſtæ in cap. innotuit, extra, de elect. teſtem poſse per ſcientiam hac via repelli, ſi ego proponam, & me probaturum offeram, huic fuiſse conſuetudinem aſsiduò reponere cuſtodienda ſua inſtrumenta priuata in archiuo publico, & ita ad archiuum confugere potuiſse. Sed hic probationis modus mihi non arridet. quia. etſi aſsueuerit ſua priuata inſtrumēta in eo archiuo reponere. non tamen ſequitur, vt id efficere & ſequi ſemper cogeretur: imò poterat locum alium deligere: & ſic deberet attēdi actus, qui eſset neceſsarius, non voluntarius, ſaltem ex quo poſsit efficaciter probationis concluſio deſumi. Præterea etſi ita prius eſſet vti ſolitus, potuit tamen poſtea deſijſſe ſic agere. Quare ego perfectiorem hanc probationem eſſe crediderim, ſi ab hoc proponatur, aduerſam partem, dum inter eos litigaretur, quandoque dixiſse, & præſentibus fide dignis viris, ſe velle vti teſtimonio eorum, quos curat examinādos. Poſsent etiam numeroſa alia exempla, in eādem aleam conducentia, recēſeri, quæ ego breuitatis gratia omittenda duxi.

Dictante ſtatuto ſtandũ eſſe reſpõſioni, per tutorem ſeu curatorem poſitionibus Partis aduerſæ factæ, ſi impertinenter ſit à curatore reſponſum, an poterit hoc caſu minor reſtitui.

SVMMARIVM.

1 *Reſponſio minoris nomine, à curatore vel tutore licet impertinenter facta, reſtitutionem impedit, auctore Iacobo Beluiſo: cui tamen contradicitur num. 2.*

CAPVT CCXCV.

Diſponente ſtatuto, ſtari debere reſponſioni factæ per tutorem ſeu curatorem cõtra minorem aut pupillum: ſi demum malè, impertinẽter, & præter rei veritatem ſit ab his reſponſum, poterunt num minores reſtitu-
1 tionem obtinere? in quo Iacobus à Belloiſo quadam diſputatione, quam Specul. recenſet ſub titul. de reſtitutione in integrum §. ſi quis autem. exiſtimauit, reijci debere reſtitutionem, ob verba ſtatuti, per quod diſponitur, ſtandum eſſe reſponſioni factæ à tutoribus ſeu curatoribus: aliàs ſi admitteretur reſtitutio, va-
2 num eſſet & eluſorium ſtatutum. Mihi tamen magis accedit oppoſita ſentẽtia. Quid enim pupillo aut minori adſcribi poteſt, vbi malè à tutoribus eſt reſponſum? Nec enim eſt, quod his imputetur, quemadmodum ſit illis, qui ſibi non idoneos elegerunt procuratores: quia id illi ex voluntate egerunt: his verò neceſſariò datus eſt tutor ſeu curator: & tamen etiam aduerſum factum procuratoris minor reſtituitur: vt multo magis, quod ad tutorem & curatorem attinet, id ſit diſponendum. Sed oportet reſpondere ad illud, quod de ſtatuto præmiſſum eſt. Nam ita poſſe diſſolui ſuſpicor, vt cùm ſtatutum habeat, eſſe ſtandum reſponſioni tutorum ſeu curatorũ, ſit de reſponſione apta & congrua intelligendum: aliàs ſi omnem reſponſionem, maximè damnoſam includeret, fieret eo modo minorum conditio deterior: quod tamẽ non videtur fuiſſe ex veriſimili mente ſtatuentium. Et hæc mihi videtur verior & concludentior ſententia.

Si alleget minor, non fuiſſe ſibi in contractu mutui ſeu venditionis numeratam pecuniam, an poterit ob id reſtitui.

SVMMARIVM.

1 *Minor in contractu mutui ſeu venditionis ſibi non numeratã pecuniã allegans, idq; teſtibus probans, eſt omni modo reſtituendus.*

CAPVT CCXCVI.

Effingitur etiam in materia reſtitutionis in integrum huiuſcemodi exemplũ: Si minor ſe centum ſcutatis vendidiſſe & tranſtuliſſe omnia iura, quæ ſibi in quadam hæreditatis portione competebant, in inſtrumento aliquo ſcripſerit, poſtmodum autem alleget, ſibi non fuiſſe ea numerata, velitque id probare teſtibus, qui ferãtur cõtractui ceſsionis adfuiſſe: vtrùm ex eo reſtitutionem obtinere poterit? Hoc certè nullam habet difficultatem, quin is ſit
1 reſtituendus. Nam eſt euidens læſio, hoc in inſtrumento inſeruiſſe, fuiſse ſibi numerata centum, cùm tamen id verùm non ſit. Poterit autem hoc modo probari & deduci læſio, vt dicant & deponant teſtes, ſe tũc vocatos: & dũ tali ceſsio fieret, adfuiſſe, nec aliò iterim diuertiſſe: q̃ tñ nullo mõ ea cẽtũ numerari viderint,

aut

aut tunc numerata intellexerint. Hac autem via efficaciter & concludenter deponetur. Deprehenditur etiam manifeſtius hac in re læſio, quòd ceſsionis cõtractus deſideret veram, realem, & actualem numerationem: vt in l. ab Anaſtaſio. & l. per diuerſas C. manda. ita vt ſat non eſſet, ſi minor faſſus eſſet, ſe id recepiſſe, l. ſi forte. ff. de caſtren. pecu. Immò etiam quò facilius minor reſtitutionem aſſequatur, erit penſandum, an in eo ceſſionis contractu interuenerit curatoris auctoritas, & iudicis decretum, quod eſſet tali caſu cum cauſæ cognitione adhibẽdum: vt in l. magis puto. §. ne paſsim. ff. de rebus eorum. quæ ſolennitates omiſſæ inducũt, vt liberius & citra quoduis diſcrimen ad reſtitutionem perueniatur.

Vbi quis damnum & commodum ex aliquo actu poteſt aſſequi, etiam ſi ei damnum acciderit, non ob id reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Minor, ſorte læſus, reſtitutionis auxilio non adiuuatur. quod limitatur ex doctrina Decij, num. 2. quam Auctor aliquot dubijs excuſſis probat.*

CAPVT CCXCVII.

NOtabis denique in hac reſtitutionis materia elegantem admodum concluſionem, hoc habentem, quòd vbi ex aliquo actu quis aſſequi damnum & commodum poteſt, & ei damnum acciderit, non eſt, vt læſus ob id reputari debeat: & ita ceſſaret in minore reſtitutio in integrum: ad quod facit l. ſi pater puellæ. C. de inoffi. teſtament. & in proprio reſtitutionis exemplo eſt ad id aperta l. verum. § ſciendũ. ff. de min. vbi minor per ſortẽ læſus non reſtituitur. id enim eue-
nit ſorte quæ, etiã poterat minori fauiſſe: & hac ratione à ſortis ſententia non
appellatur, l. fin. C. com. de leg. quam dif
ficultatẽ ſic reſoluit Decius in l. de fideic.
1 C. de tranſa volens, eam concluſionẽ debere procedere, vbi actus poſſet ſe ad lu-
crũ & damnum (vt præmiſi) habere, nec
eſſet in vtroque conſiderabilis diſparitas. Quòd ſi plus damni quàm lucri par-
ticiparet, vel è diuerſo, ſi minor eſſet re-
ſpectus lucri, quàm damni, tunc ſecundũ
eum locus eſſet reſtitutioni, vt eſt in l.
de fideicom. C. de tranſ. vbi in eius legis
caſu, ſi vnus ex fratrib. ſenex eſſet, & ex
2 tra ſpem ſuſcipiendæ prolis, alter verò
iuuenis, & qui veriſimiliter prolem ex-
pectaret, deberet is iuuenis reſtitui: quia
per renunciationem fideicommiſsi ſua
facilitate læſus cenſeretur. Hæc Decius.
At ipſe aliter cenſui dicendum: qui putẽ,
hanc Decij doctrinam non poſſe proba-
biliter defendi. Sic autem doceo. Illud
enim noſtræ eſt quæſtionis, an ludus ſe
ad lucrum & damnum habeat? Habere
autem omnino cenſeo, arg. eius l. ſi pater
puellæ. poſſum enim ab initio vincere
& non vincere: & tamen in rei veritate
plus participat de lucro: vt optima ratio
ne annumeretur inter lucratiuos titu-
los, l. j. C. de imponend. lucr. deſc. lib. 10.
C. & tamen ſi minor in ludo pecuniam
perdiderit, certum eſt, hunc poſſe eã via
ordinaria repetere, vt eſt in Authe. alea-
rum vſus. C. de relig. & ſupti. funerum.
& toto tit. ff. de aleæ luſu, & alea. per Pi-
cum in l. poſt contractum. ff. de dona. Vt
ex eo verum non ſit, quod ſenſit ipſe, ſi
actus plus de lucro quàm damno parti-
cipet, non ceſſare reſtitutionem. Imò di
co neceſſariam non eſſe, ſed viam ordina
riam competere. Hoc tamen, ſi rei veri-
tas attendatur, non officit doctrinę Decij: quia etſi is ſenſerit, poſſe in caſu, quo
is loquitur, reſtitutionem cõpetere, vbi
plus haberetur ratio lucri quam incom-
modi, non abnegaſſe tamen voluit,
quin ſecundum ſubiectum ca
ſum poſsit competere
ordinarium reme
dium.

Si à re aliqua generaliter excludar, an nihilo ſecius eam via teſtitutionis aſſequi potero?

SVMMARIVM.

1 *Excluſus generaliter à re aliqua beneficio*
2 *reſtitutionis non priuatur ſecundum Decium, & num. 3. licet eius ſententię aduerſetur Alexander num. 2.*

CAPVT CCXCVIII.

PRoponitur denique à Decio in l. poſtquam liti. C. de pactis. ſequens in materia reſtitutionis dubitatio: An, qui eſt generaliter à re aliqua excluſus, poſſit nihilo ſecius, non obſtante tali generali excluſione, eam rem conſequi, etiam ſi in maiore annis 25. exemplum effinxeris? Ipſe autem pro eius articuli reſo-
1 lutione proponit hãc regulam: Qui à re aliqua generaliter ſecluditur, non priuatur, quin poſsit eam per reſtitutionem in integrum aſſequi. Sed illi deciſioni aduerſatur Alex. in l. 4 §. condemnatum. ff. de re iud. vbi tutatur, ſi tollatur nullitatis remedium, quod communi iure conceditur, multo magis reſtitutionis in integrum: quia hæc ſpeciali iure indulge-
2 tur, ideoque facilius ſubducitur, quàm ius commune, vt in l. eius militis. §. militia miſſus. ff. de teſtamento milit. & in §. quia verò. in Authe. de non alien. Accedit his gloſſ. in cap. ſuper gratia. de offi. deleg. in Sexto. referens, facilius viam extraordinariam quàm ordinariam tolli: vt ea ratione remedium ordinarium faciat ceſſare, quod eſt extraordinarium: vt in l. in prouinciali. ff. de ope. nou. nun. & ideo ius commune iuri extraordinario derogans, ſolet quandoque ampliari, vt per gloſſam in cap. ſtatutum, ſub verbo numerandum, de præbendis, in Sexto. Qui verò contra Alexandrum ſequi gloſſæ & Decij opinionem voluerit, conſiderabit in ea te hoc facere, facilius à iure communi diſcedi, quàm à priuilegio, l. 4 §. 1. & ibi Bar. ff. de fideic. libert. vbi expreſsim textus de reſtitutione in integrum loquitur. Facit doctrina Inno. & ibi etiam Abbas in cap. paſtoralis, de cauſa poſ. & proprie. in antiquis, quę eſt contraria regula eius, quam præmiſit Alexã. plenius euerti ius ſpeciale, quàm fiat commune. Et quod dicitur, facile à iure communi deficí, id intelligitur, vbi voluntas diſponentis talis eſſet. quæ ratio etiam militaret in euerſione iuris ſpecialis, arg. eius §. militia miſſus Decij tamen ſententia mihi cẽſetur verior. quia etſi à iure communi quis excludatur: nõ
3 tamen priuatus eſt reſtitutione in integrum: quòd tam fragile ſit ius ſpeciale, vt lex nullam illius haberi velit conſiderationem: vt in ea l. 4. ff. de fideic. libert. & cùm ſit remedium extraordinarium, nullo modo eſt attendendum. Si igitur eius nulla habeatur ratio, bene eſt loquutus Decius, qui ſenſerit, generaliter excluſum, non priuari reſtitutione in integrum. Sed aies, contorquendo argumentum, ſi reſtitutio non eſt conſiderabilis, ergo ſub generali priuatione, includetur alias nullus eſſet effectus talis generalis prohibitionis. quod eſt argumentum prima facie concludens: vitari tamen hoc 1
modo poterit, vt cùm non habeatur ratio iuris ſpecialis, ergo tanquam non cõſideratum non includetur ſub generali prohibitione, quæ aliàs contrarium & repugnantem effectũ produceret. itaq; hæc illatio eſt alia longè efficacior & concludentior. Poſſet etiam modo alio defenſari Decius, quòd ſecundum eum quandoque ius ſpeciale prævaleat etiam communi iuri, vt eſt in Authe. inter liberos. C. de teſta. atque id tacitè ſenſit Alexãder in l. arbitro. ff. qui ſatiſdare cogantur per Bart. conſi. quod incipit Girardus de Tudetto. Romanus conſi. 90. viſo themate, Bartol. in Authentica, ſi captiui. C. de Epiſcopis & Clericis. & in l. exigendi. verſ. tertio quæritur. C. de proc. necnon in l. final. C. qui legit. perſo. ſtandi in iudicijs hab. vel non habeant. Mihi tamen

non

nõ placet hæc poſtrema illius ratio. quia etiam ſi ad miſeris, ius ſpeciale quandoque eſſe efficacius communi, hoc accedit in confirmationem prædictæ opinionis, vt generalis excluſio includat vtrunque remedium tam commune quàm ſpeciale, vbi maximè ambo ſunt de ſe æquè efficacia. quæ ratio benè concludit, ſi tu eam attenderis: & per eam ſtabilitur hæc ſententia Decij, non includi reſtitutionem ſub ea verborum generalitate. Mea igitur eſt ſententia, cùm gloſſa & Decio, per generalem excluſionem non comprehendi reſtitutionem in integrum.

Si pupillus poſt patris mortem non ſit intra tempus vſus pacto de retrouendendo, alleget autem ſe ignoraſſe, an reſtituetur?

S V M M A R I A.

1 *Pupillo, qui defuncto patre, non ſit intra tempus vſus pacto de retrouendendo, & ignorantia ſe excuſet, ex generali clauſula, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. ſubuenitur ſecundum opinionem quorundam.*

2 *L. Aemylius ff. de min. intellectus aperitur.*

3 *Regula iſta, Minori etiam maiori effecto ſubueniendũ ex generali clauſula, quõ ſit intelligenda ſecundum Curtium iuniorẽ.*

4 *Minor, maior effectus, vtcunq; actoris partib. fungatur, ſi tamen probabilem alleget ignorantiam, reſtitutionem conſequitur.*

CAPVT. CCXCIX.

Pater fundo cum pacto de retrouendendo vendito, ab humanis poſtmodum deceſsit, relicto filio pupillo hærede. poſtmodum pupillus hic omiſit eius pacti beneficio intra tempus præſtitutum vti, ita vt pendente negligentia ſua, maior ſit effectus: an num reſtitui poterit, vt pacto de retrouendendo vtatur? à quo potiſsimum id droponitur, quòd ignoraret, patri id pactum de retrouendendo competiſſe?

1 Sunt autem, à quibus ſit exiſtimatum, huic ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, ſubueniendum, non autem ex capite ætatis minoris, quia minor eſſe deſierit, arg. eorum quæ annotata ſunt in l. cùm filius §. in hac. ff. de ver. obli. Præterea qui ignorauit & neſciuit, cenſetur non habuiſſe experiundi poteſtatem, l. annus. ff. de calum. & l. j. circa finem. C. de falſa monet. & vt defuncto, qui ignorauit, lex adeſt, ſic & illius hæredi. ita declarante Imola in eo § in hac. Sed huic declarationi omnino pugnat, l. Aemilius. ff. de mino. in qua (vt ſuperius habuiſti) diſponitur talem præſcriptionem ſine ſpe reſtitutionis currere, vbi maximè contractus conuentionalis à defuncto cœpit. Poterit tamen præfatus obex hoc modo reſolui, vt l. illa Aemilius, ſit intelligenda & declaranda, vbi

2 minor non vellet reſtitui: ſed poterit ei ſuccurri etiam in caſu eius l. Aemilius, ex tali clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa. & hic intellectus expreſsim deſumitur ex eadem l. quæ eſt pulchra & elegans ad eam declaratio. Tamen Curtius minor conſi. 59. non abſolutè huic hæſit reſolutioni: ſed qui crediderit, alio ſenſu concludendum eſſe articulum: à quo exiſtimatũ eſt, talẽ regulam, ſubueniendũ minori & maiori effecto, ex clau-

3 ſula generali, ſic debere intelligi, vbi minor conueniretur, & fundũ, cuius eſt quæſtio, poſsideret. nã tunc reſtitui ex capite ignorantiæ poterit, quia non fuerit in eius poteſtate ſcire, qñ conueniretur, arg. l. purè. ff. de doli excep. ſecus ſi is ageret. tūc enim eſſet ei imputandũ, qui nõ prius, q̃ experiretur, diligentius & emunctius negotiũ inueſtigarit. quam aſſerit eſſe cõem ſententiam, ſecundum quã nõ eſſet in caſu propoſito minor reſtituendus, cùm admittatur, minorem actoris partibus fungi, & repetere, velle fundum, quem pater vendiderat. Me tamen dubitantem hęc eius doctrina vtcunque reddidit, potiſsimum, quomo-

do poſsit aptè conſiderari, minorem rei partibus fungi. Nam ſi is fundum poſsiſideat, quid eſt opus huic reſtitutione? & quod is intus habet, petere? Verum tamen eſt, poſſe hunc eum fundum poſsidere. Nam ſi pater, qui hunc vendidit, emptori non tradidiſſet, ita vt ad minorem tanquam hæredem deueniſſet, poſſet optimo iure emptor in minorem agere, vt fundum tradat. Quòd ſi volet minor ſe pacto de retrouendendo iuuare, repelleret eũ lapſu temporis aduerſarius. demum minor ex oppoſito allegabit, ſe tale pactum ignoraſſe, nec vti partibus actoris debuiſſe, & ita ſecundum Curtiũ reſtituendum eſſe: qui tamen à reſtitutione repelleretur, ſi non is fundum poſſediſſet, ſed emptor. Ego verò ſum huius ſententiæ, vtroq; caſu ſuccurrendum eſſe minori maiori effecto. Præcipua autẽ dubitatio, quę in eo verſatur, eſt, vbi fuit ab eo agendum: quia tunc debuit ſcire, cùm agere deberet. Sed, quæſo, cùm alleget, ſe id ignoraſſe, quia à morte patris ſemper abſens à prouincia fuerit, ita vt tolerabilis ſit talis ignorantia, quare non reſtituetur? Hoc autem, quod de actore dicitur, eſt intelligendum, vbi non eſſet probabilis ignorantia. Et ad veriorem huius puncti enodationem oportebit reuidere, quę ſuperiore loco attigimus, vbi declarauimus l. qui in alterius. ff. de reg. iuris.

Vbi minor mulier non ſatisfecit ſolennitati conſuetudinis, an contra id reſtitui poterit?

S V M M A R I V M.

1 *Mulier minor, omiſſis ſolennitatibus ad renunciationem hæreditatis, onuſtæ debitis, neceſſarijs reſtituitur, ſi grauiter eam læſam appareat: diuerſis tamen conditionibus accedentibus, quas in textu vide.*

CAPVT CCC.

DIſponit Burgundiæ conſuetudo: Si mortuo marito, nolit mulier ſuperſtes aſſe portionem eorum, quæ conſtante matrimonio, quæſita ſunt, nec etiam, in eum caſum grauari debitis hæreditarijs, oportere, vt intra horas viginti & quatuor declaret, ſe nolle portionem quæſitorum aſſequi, & ſatisfaciat certæ ſolennitati, ab eadem conſuetudine præſcriptæ. Cæterùm iam me tenet memoria, damicellam quandam, quæ tunc minor erat, cùm eam ſolennitatem non obſeruaſſet, petijſſe ſe reſtitui, vt denuo ei ſatisfaceret: allegans, hæreditatem multis debitis onuſtam, & ſibi malè ceſſurum, ſi ad ea obligaretur, ita vt magis ſibi expediret quęſitis priuari, & à talibus debitis eximi. in quo fuit à Senatu Dolano hæſitatum, eſſet num reſtituenda? Dubitationem autem hac in re promouebat, quòd per omiſsionem eius ſolennitatis fuiſſet ius creditoribus hæreditarijs quęſitum, à quibus efficaciter in eam mulierem agi poterat, vt partem debitorum hæreditariorum ſolueret. Ponderabatur etiã aduerſum eam conſiderata potiſsimum facti contingentia, quòd per integrum triennium ſatisfacere præfatæ cõſuetudini neglexiſſet, quæ iudicabatur longa mora, ità vt non deberet admitti eius purgatio, arg. l. etſi poſt tres. ff. ſi quis cautio. Opponebatur denique, non debere diſcedi à cõſuetudine, longo vſu & populi conſenſu recepta. Dicebatur etiam, quòd vbi à lege eſt præfixa dies & pœna, nunquam ſit locus purgationi moræ, vt per gloſ. in cap. licet. extra, de decimis. & cap. mora. de reg. iur. in Sexto. facit ad hoc l. ſi is cui. ff. de leg. 2. Præterea allegabatur, vt aliquis in eũ caſum reſtituatur, neceſſum eſſe aliquod impedimentum deducere, vt per Bart. in l. Titia. §. vſuras. ff. de leg. 2. & l. mora. 2. ff. de
1 vſur. Quas omnes rationes penſauit Senatus Dolanus, dum, me præſente, implorarerur a muliere minore præfata reſtitutio: ſed à quo tandẽ fuit in eius mulieris petitionẽ declinatũ: quę, primùm mouit, ꝙ minor eſſet, & ita læſæ ſubueniendum. De læſione ſatis patebat, cùm ab ea narraretur, longè maiora eſſe debita hæreditaria, quàm eſſent bona quæſita conſtante matrimonio. Attentum

etiam

etiam fuit ad aliud, quod ab ea narrabatur, ſtatim poſt mariti mortem hac declaratione coram quibuſdam ex parentibus & proximioribus affinib. ſic vſam, velle ſe poſtmodum quæſitis renunciare: ita vt ab eo tempore cenſeretur, inſpecta æquitate, iam id egiſſe, argum. l. quæſitum. ff. de lega. 3. in qua habetur, ibi fingi eſſe animum, vbi & corpus eſt. Aequitatis autem origo deſumi poterat ex eo, quòd morte mariti præſumeretur plurimum infeſtata, ac tanto magis eſſe ipſi ſubueniendum: & ita talis ſui animi declaratio, accedente morte mariti, plurimum hac in re operatur, & in concedenda reſtitutione in integrũ valet: nec inſpicitur iuris rigor, ſecundum quem non debet ſic interpretari conſuetudo, vt ſufficiat mulierem voluiſſe ſatisfacere ſolennitati conſuetudinis, cum effectus abſolutus ſit neceſſarius: imò ſpectatur æquitas, ſecundum quam ob eã præcedentem declarationem, alijs adnexis cauſis, mulieris opinionem coadiuuantibus, conceditur reſtitutio in integrum. Nec etiam inſpicienda eſt triennalis illa taciturnitas: quia hoc ſolum in minore exquirendum eſt, an num ſit læſus? Ex his cauſis ſuprema tandem ſententia Senatus Dolanus hanc reſtituendam terminauit, modò quæ in ſupplici libello declarauerat, vera eſſe doceret, puta, hæreditatem affectam grauiſsimis debitis: ſe præterea talem declarationem poſt mariti mortem emiſiſſe: adiecta etiam in reſtitutionis mandato hac clauſula, Salua parti aduerſæ contrarij probatione. quæ appoſitio viſa fuit conueniens: quia potuiſſet mulier aliter mentem expreſsiſſe: puta, ſe velle dimidiatum quæſitorum aſſequi: quod eſt in manu partis aduerſę probare. & hoc caſu eſſet a reſtitutione repellenda mulier. Vnum etiã frequentiſsimè obſeruatum ab eodem ſupremo Senatu memini, in caſu ſimili paſsim concedi debere, vbi ſtatim poſt mariti mortem a muliere expoſtulatur reſtitutio ob ſolennitatis conſuetæ prætermiſsionem. nam cum præſumatur mariti mortem ægrè tuliſſe, cenſetur iuſto dolore affecta, & ſic tot lachrymis & fletibus aſperſa, vt ei ſolennitati non ſatisfecerit. Quare potior difficultas in themate aſſumpto verſabatur circa illã triennalem negligentiam: quam tamen excuſauit illa præcedens mulieris ſtatim poſt mariti mortem facta declaratio. Sic vtroque caſu cõcurrentibus præfatis qualitatibus eſt mulier reſtituenda.

Si pręſente curatore ſit aliquid minor falsò confeſſus, an reſtituetur, vt id poſtmodum neget?

SVMMARIA.

1 *Minor pręſente curatore aliquid falsò confeſſus, reſtituitur, cum vult, vt quod de falsò faſſus eſt, denuo neget.*

2 *Minor ſi poſt præfixum a lege vel iudice terminum exceptionem aliquàm omiſerit proponere, reſtituitur, vt eam proponat.*

CAPVT CCCI.

CVM præſente curatore eſt aliquid confeſſus minor, idq; pręter rei veritatẽ, poterit, ſi vo-
1 let is, reſtitui, vt demũ, quod faſſus eſt, neget. quòd ſi abſque curatore confeſſus fuerit, ſeruabitur ipſo iure
2 illæſus, l. certum. §. penul. ff. de confeſſ. & l. ſi ex cauſa iudicati. §. nunc videndum. ff. de mino. Si denique poſt præfixum a lege vel iudice terminũ omiſerit aliquã exceptionem proponere, reſtituetur, vt in cap. paſtoralis. extra, de exception.

Ex delatione iuramenti minor reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Minor ex delatione iuramenti læſus reſtitutionis beneficio gaudet.*

2 *Minor qui malè & cum ſuo damno poſitionibus aduerſæ partis reſpondit, reſtituitur.*

CA-

CAPVT CCCII.

1 REſtituitur etiam, ſi ex delatione iuramenti ſe læſum dicat, l. nã & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiur. & hoc caſu maior eſt ratio, quare reſtitui debeat, quam vbi fuit ei delatum: cum hoc poſtremo capite ſit effectus in cauſa propria iudex: vbi priore exemplo ipſe aduerſarium iudicem effecit, cum tamẽ fortaſſe potuiſſet id teſtibus, inſtrumentis, aut alijs documentis probare, vt plenè eſt annotatũ a Doctorib. in eo §. ſi minor. vbi etiam minor, qui malè & cum ſuo damno poſi-
2 tionibus aduerſæ partis reſpondit, reſtituitur, l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact.

Cum debitorem minor per acceptilationem liberauit, reſtituitur.

CAPVT CCCIII.

CVM præterea debitorem per acceptilationem liberauit minor, quem non liberaſſe profuiſſet, reſtituitur. Hoc enim caſu donare, eſt perdere, arg. l. filiusfamilias. ff. de dona. & de liberatione expreſſim loquitur l. ait prætor. §. ſed hodie. ff. de mino. & l. ſi fine. §. quæſitum. iunct. l. ſi emptorem. ff. de minorib.

Si pro altero defenſor in iudicio comparuerit minor, & in ſe ſuſceperit iudicium reſtituitur.

CAPVT CCCIIII.

SI etiam pro altero defenſor in iudicio comparuerit, & iudicium in ſe ſuſceperit, vnde læſus ſit, reſtituitur, l. minor 25. annis. ff. de minor.

Vbi etiam aduocatum nactus eſt, qui in ſua lite ſit præuaricatus, & in obligatione amiſſa, ei per reſtitutionem ſubuenitur.

CAPVT CCCV.

PRæterea cum aduocatum minor habuit, qui ſit in ſua lite, & ſuo nomine intentata, prę uaricatus, reſtituitur aduerſus talem præuaricationem, l. 1. C. de aduocat. diuer. iud. Subuenitur denique minori in obligatione amiſſa, l. minor autẽ. §. 1. & l. minor annis 25. ff. de minor.

Filiusfamilias, & minoris hæres, etiam contra patrem reſtituitur.

CAPVT CCCVI.

FIliusfamilias minori ſuccedẽs, poteſt tanquam minori hæres, etiam contra patrem reſtitutionẽ aſſequi, l. filius. §. 1. ff. de inoffi. teſtam. quod iam ſupra excuſsimus, vbi attigimus articulum, an & quando poſsit contra patrem filius reſtitutionem impetrare?

Cum pupilli tutor, ſeu minoris curator, falſam cenſus recognitionem fecerunt, reſtituitur pupillus ſeu minor contra eam, quam vocant, recognitionem.

SVMMARIVM.

1 *Pupillus ſi cenſum indebitum recognoſcat coram iudice, non obſtante temeraria ſua confeſſione, reſtituitur.*

CA-

CAPVT CCCVII.

Adijcitur his non inelegans exemplum, quod in quibuſdã pupillis Salinenſibus euenisse memini. exponebatur ab iſtis apud Senatum Dolanum, tutorem eorũ tunc defunctum, dum viueret, eorum nomine recognouiſſe caſtrum, quod hi poſſidebant, eſſe cuiuſdam tertij feudum: item fundum, cuius erat quæſtio, certæ ſeruituti obnoxium: cum tamen aſſererent hi, falsò talem recognitionem factã, quia liber eſſet is fundus: qui hac cauſa reſtitui ſe petebant aduerſus talem (quod aiunt) recognitionem ſeu confeſsionem tutoris. petebatur incidenter ea reſtitutio, quia cogeret talis hos via ordinaria ad eius cenſus præſtationem: fundans ſuper ea recognitione intentionem. Ipſi autem eam ſolutionem vitare volẽtes, hoc vno ſe iuuabant, quòd falsò tutor talem emiſiſſet recognitionem: offerentes, ſe probaturos fundi libertatem, nec illius feudi caſtrum eſſe, qui aſſerent de eo ſat conſtare inſtrumentis, quæ apud ſe habebant. In hoc itaque nulla reperta eſt difficultas, quin deberet reſtitui, vbi de veritate precum appareret: quia certum & indubitatum ſit, erroneam confeſsionem a tutore factam, per quam præiudicatur pupillo, per reſtitutionem in integrum reſcindi, vt per gloſſ. in l. certum. §. in pupillo. ff. de confeſsis. facit l. etiam. C. ſi tutor vel curat. interuc. quod procedit ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium talis confeſsio facta fuerit, vt per Bald. & Caniſt. in cap. fina. extra, de confeſsis. & per Bart. in l. certum. §. ſed an ipſis. ff. de confeſſ. Fuiſſe etiam petitam a ſenatu Dolano contra falſam, a minore factam cenſus recognitionem, reſtitutionem aliam memini. accidit autem talis caſus: Aduerſarius cenſum prætendens, curauit minorem coram iudice citari: & dum in iudicio eſſet interrogatus, an deberet prætenſum cenſum, inconſultè reſpondit, hunc debere, cum tamen ita non eſſet: & eo modo ad cenſus ſolutionem, audita confeſsione ſua, fuit condemnatus, hic poſtmodum lapſo termino curauit per apparitorem ſibi cenſum a minore ſolui. minor agnoſcens temerariã ſuam cõfeſsionem, recuſauit ſoluere: qui ob id ad iudicium, inſtãte parte, euocatus eſt. interim hic, lite pendente, incidenter reſtitutionem implorauit: hoc propoſito, quòd falsò, & aliter, quam veritas haberet, eam cenſus recognitionem feciſſet: in quo mandatum a Senatu Dolano fuit iudici, coram quo lis principalis tractabatur, vt ſi doceretur a minore ſe falsò eam recognitionem feciſſe, ipſe ad talis recognitionis reſciſsionem procederet via reſtitutionis in integrum.

Non eſt minor reſtituendus, qui petit ſe reſtitui, vt deferat iuramentum, quod omiſerat, ſi appareat, talem ſacramenti delationẽ eſſe ſuperfluam.

SVMMARIA.

1 *Iuramenti delatio ſi rationi conformis non ſit, reſtitutionis auxilio non indiget.*

2 *Contra præſcriptionem trigenariam, Senatus Dolanus reſtitutionis beneficium nemini confert: & quę ſit eius conſuetudinis ratio?*

3 *Ad l. Aemilius ff. de miner. dum dicit, præſcriptionem a defuncto captam, reycere reſtitutionẽ, pulchra & elegans declaratio.*

CAPVT CCCVIII.

CVM autem ab his pupillis Salinenſib. fuiſſet diu in ea reſtitutionis cauſa litigatũ, & eſſet proceſſus terminandus, expoſtularunt tandem ſe reſtitui, quia omiſiſſent cum ea lis tractaretur, deferre ſacramentũ aduerſæ parti cenſum prætendenti, an num ſciſſet partẽ, & horum pupillorũ prædeceſſores, qui primũ talia

caſtra & fundum poſsiderent, exoluiſſe aliquem cenſum,& in feudum recognouiſſe.dicebatur autem ab his, hanc delationem eſſe omnino neceſſariam, quia poſſet pars aduerſa fateri, antea cenſum non præſtitum,vt ita horũ intentio coadiuuaretur. Fuit tamen in hoc talis reſtitutio reiecta, quaſi iniquum videretur, ſumi arma ex domo partis aduerſæ,quibus hic cõfoderetur. Erat & vnum aliud in reſtitutionis reiectionem plurimum faciens, quòd tale iuramentum nõ eſſet litis deciſiuum. quia etiam ſi iuratum eſſet ab aduerſario,ſe neſcire, an aliquando a prædeceſſoribus horum pupillorũ præſtita fuiſſet ſeruitus,non tamen occaſione eius iuramenti is a lite excidiſſet. non enim ab eo aliter iurari poteſt, quã quòd dicat, ſe neſcire, an ſeruitus præſtita fuerit: & ea depoſitio non concludit abſolutè, quin ſit cenſus præſtitus,ſi etiã ab eo iuraretur fuiſſe præſtitum. Poſſent adhuc nihilominus admitti pupilli, qui de oppoſito docerent, & id teſtibus aut alijs documentis probarent:& ſi id etiã expediret, talem recognitionem impugnarent. Sic conſiderauit tunc Senatus, cum non eſſet ea iuramenti delatio rationi conformis, ſimili ratione nec reſtitui pupillos debuiſſe. quæ deciſio quam vera ſit, & bene fundata, nemo eſt, qui non videat. Supplicatum eſt quandoque apud eundem Senatum ab hæredibus domini Gerardi de Plaine, tunc minoribus, vt decerneretur ipſis commiſsiò, quam praxis Burgunda vocat confectionem de Rantier, quæ eſt ſummaria bonorum deſcriptio, quò hac via poſſent eos cogere, qui eis erant debitores, taliũ cenſuum recognitionem facere: præter id expoſtulantes, vt ſi qui ex his eſſent, qui ſe tueri quadragenaria vellent præſcriptione, contra tales reſtituerentur. Quòd autem eam reſtitutionem alleque rentur, proponebant, quod tã auus quã pater eorum, dum ita in eos præſcriberetur,abfuiſſent a Burgundia,tunc catholico Hiſpaniarum regi inſeruientes:& ita tempus illud tam probabilis abſentiæ, cum Reipub.cauſa abeſſent, ſubmouendum. Aſſerebatur etiam,quòd pater eos pupillos reliquiſſet,& eadẽ ratione, imò maiori,lapſum temporis pupillaris ſubducendum. Tunc etiam cum ſupplicaretur, proponebant ſe minores,& ita eis reſtitutionem concedi debere. Quibus tãdem eam bonorum confectionem conceſsit Senatus:nec ab re, cum etiam his, qui maiores ſunt, indulgeatur. Quod autem ad reſtitutionem contra quadragenariam præſcriptionem ſpectabat,mãdauit Senatus iudici ordinario, coram quo erat talis lis reſtitutionis tractanda, vt ſi ei per diſcurſum proceſſus pateret, horum auum & patrem probabiliter a prouincia abſuiſſe, & tunc temporis in eos præſcriptum, in primis ſubtraheret ab ea præſcriptione illud tempus abſentiæ:præterea illud,quòd dum pupilli eſſent,cucurriſſet:& ſi deductis his temporibus non ſupereſſent adhuc 30. anni. quibus eſſet præſcriptum,tales reſtitueret, ac cogeret eos, qui ad cenſum obligati erant,eius cenſus recognitionem & præſtationem facere. Nec mirabere, quòd adiecerit Senatus eam clauſulam,Modò non ſupereſſent ex tali pręſcriptione 30. anni:quia non eſt ſolitus reſtituere contra præſcriptionem excedentem 30. annos, etiam ex quacunque cauſa, immo hoc remittit ad principem. quod ego ſupra latiſsimè declaraui, vbi ſe obtulit excutiendus articulus,An & quando contra quadragenariam præſcriptionem locus ſit reſtitutioni in integrum? vbi recenſui,ad id moueri Senatum,quòd per conſuetudinem omnes præſcriptiones ſint ad 30. annos redactæ. Ibi tamẽ retuli,non ex eo ſequi, quin poſsit à principe ſecundum iuris diſpoſitionem concedi reſtitutio, ſepoſita cõſideratione eius ſcriptæ conſuetudinis. Fuit tamen vnum hac in re corã eodem Senatu excuſſum, quia quorundam erat iudicium,non debere his minoribus reſtitutionem concedi,quòd ab eorum auo & patre cœpiſſet præſcriptio,& ita ceſſare deberet reſtitutio,per l. Aemilius.ff. de minor. quæ dubitatio fuit hoc modo determinata, vt quamuis lex Aemilius dicat, præſcriptionem,

nem, quæ a defuncto cœpit, reſtitutionẽ reijcere, non tamen ob id iudicari deberet, quin ex curſu talis præſcriptionis ſint tollenda legitimæ abſentiæ tempora & ſi quæ ſint alia ſubducenda. Quæ eſt pulchra & elegans admodum declaratio ad eam l. Aemilius. quam tu tanto magis notare debes, quòd ſit in praxi peculiaris & frequentiſsima.

Si in contractu iuramentum acceſſerit, etiam ſi curatoris auctoritas abfuerit, non tamen ex eo eſt contractus nullus.

S V M M A R I V M.

1 *Contractus ſine curatoris auctoritate celebratus, etſi communi intellectu nullus ſit: ſi tamen iuramentum acceſſerit, nullo modo attenditur curatoris auctoritas, ex l. ſi curatorem habens. C. de in integ. reſtitu. mino.*

CAPVT CCCIX.

Illius viduę, cui nomẽ erat Merceret, tunc minor annis 25. intentauit coram Dolano Senatu litem reſtitutionis in integrum: allegans in eo proceſſu tria, eius intentionem confirmantia, ſecundũ quę ipſe ſui libelli concluſionem formauerat. Huius autem præcipua intentio eo tendebat, vt cõtractus, quem cum quodam mercatore Salinenſi conceperat reſcinderetur: id inter cætera in primis deducens, quòd is cõtractus nullus eſſet, quia ſine curatoris auctoritate celebratus: ita vt prius membrum concluſionis libelli ſui hoc contineret, ſe petere talem contractum nullum declarari debere: & ſi nullus reperiretur, ſaltem is via extraordinaria reſtitueretur, quia aſſereret ſe per talem contractum læſum enormiſsimè. Quod autem ad contractus nullitatem attinebat, fuit reiecta ea concluſio, quia in contractu acceſſerat iuramentũ quo caſu nullo modo attenditur curatoris auctoritas. & ita eſt intelligenda l. ſi curatorem habens. C. de in integ. reſtit. minor. in qua habetur, venditionem ab adulto ſine curatore factam, nullam eſſe, niſi iuramentum in contractu interuenerit. quæ eſt pulchra & ad modum elegans declaratio ad eam l. ſi curatorem habens, quæ paſsim & communiter probata ac recepta eſt.

Vbi iuratus eſt contractus, nõ reſtituitur minor, etiam diſpenſatione a ſacramẽto obtenta, niſi ſaltem ſit enormiter læſus, non ſi in re, quæ modica eſt.

S V M M A R I A.

1 *Minori in iurato contractu decepto, læſoq́; licet auctoritate legis ſubueniendum ſit diſpenſatione a ſacramento obtenta; tamẽ id tum demum procedere recte putatur, ſi grauiter eum & enormiter læſum eſſe pateat.*

2 *Abſolutio a ſacramento, in iurato contractu præſtito, euitandi periurij cauſa introducta eſt.*

CAPVT CCCX.

Qvod verò ſpectabat ad reſtitutionem in integrum, quam is implorabat, quia per euolutionem proceſſus patuit, hunc tantum modicum damnum paſſum, nõ autem (vt is aſſerebat) læſum enormiſſimè: viſum fuit Senatui, reijci debere reſtitutionem, quam tamen prima facie plerique concedẽdam iudicabant: quòd lex velit, minori decepto & læſo ſuccurrendum eſſe: non conſiderato, an enormiter ſeu enormiſsimè, vel vtrum modicè ſit læſus? Mouit autẽ in eã ſententiã Sena-

Senatum, ꝙ etſi diſponat lex, minorem debere reſtitui, maximè vbi iuratus eſt
1 contractus, id tamen eſſe intelligendum, cùm grauis eſt læſio. nam cùm iuramentum maiorem hoc effecerit, oportet actum eadem & ſimili ratione metiri, vt in maiore, qui ex modica læſione nõ reſtitueretur. eſtq́ hæc elegans admodum & ſubtilis declaratio ad id, quod dicitur, Minorem læſum debere reſtitui: quod iam ſuperiore loco ipſi attigimus, vbi recenſuimus cum Alexandro, communem eam eſſe opinionem, nõ debere minorem aduerſum contractum, qui iuratus eſt, reſtitui, niſi ſaltem enormiter læſum eſſe pateat. Sed in eius ꝓceſſus euolutione quorundam erat Senatorum iudicium, attendi debere, ꝙ hic minor diſpenſationem à ſacramento obtinuiſſet: ita vt cenſeretur in eum ſtatum res reducta, ac ſi primùm non fuiſſet ſacramentum præſtitum, & ita ſubſiſtere diſpoſitionem eius l. ſi curatorem habens. & ſi ſecundum illos non concederetur reſtitutio, deluderentur paſſim plerique minores, à quibus obtinetur abſolutio à ſacramento poſt contractum celebratum: qui aliàs fruſtra abſoluerētur, niſi ea abſolutio effectũ aliquem produceret. Non defuerunt tamen docti, eam rem abſolutè, exactè, & emunctè attingentes: à quibus fuit reſponſum, diſpenſationem hoc
2 operari, ꝙ per eam minor periuriũ euitaret, quod aliàs non effugeret, l. ſi quis maior. C. de tranſact. Conſiderabatur & aliud, eam, de qua agebatur, diſpenſationem fuiſſe citra cauſæ cognitionem conceſſam, nec vocata parte: vt paſſim ſolet fieri ab Epiſcopis, eas ita indulgentibus: quemadmodum tu latè ſuprà intellexiſti, quando explicuimus articulum, An, & quando, & quomodo abſolutio à iuramento danda ſit? vt his cauſis diceretur, nihil eſſe, quare legis beneficio minores deciperentur. Conſideratum etiam fuit aliud, dum is proceſſus tractaretur, in diſpenſatione fuiſſe adiectam clauſulam, ꝙ minor enormiter læſus eſſet, cùm tamen de ea enormi læſione is non docuerit: ſic quia eſſent illius preces mendaces, concludebatur, talem diſpenſationem eſſe reijciendam, ꝙ hanc, vt eſt veriſimile, conceſſiſſet Epiſcopus occaſione enormis damni, & quam is aliàs reieciſſet: quod etiam procederet, ſi diſpenſatio contineret in genere, ſe fuiſſe læſum. nam id eſt iuxta ſubiectam materiam intelligendum, puta, quia fuit læſus enormiter. Quæ etiam fuit quorundam ſententia, non omnino à vero alienã. Solet autem enormis læſio ad iudicis arbitriũ referri, qui eam iuxta vniuſcuiuſque facultates debet metiri, vt ego ſuprà latiſsimè recenſui. in eo autẽ proceſſu prætendebat minor, ſe in centum ducatis læſum: & tamen re vera non excedebat 10. ducatos læſio: quæ, habita ratione ad ſummam petitam, & perſonę qualitatem, cui ſatis erat in bonis, non fuit iudicata enormis, ſed leuis læſio.

Reſtituitur minor, qui dolo, & ſuaſionibus tutoris bona ſua in eum tranſtulit.

SVMMARIA:

1 *Puella minor, quę dolo ſuaſionibusq́, tutoris ſui bonis ſuis in hunc translatis grauiter læditur, etiam maior effecta à Dolano Senatu reſtituta.*

2 *Contractus etſi à minore per ſequentem ratihabitionem aliquo modo confirmatus fuerit: tamen ob defectuoſum initiũ perpetuò nullus & inualidus cenſetur.*

CAPVT CCCXI.

Onqueſtam memoria teneo puellam tunc minorem annis, à qua proponebatur, cùm in tutoris eſſet poteſtate, ſic ab eo perſuaſam & inductã, vt eius ſermonibus deuicta, conſenſiſſet translationi bonorum ſuorum in illius fauorem: accepta pro ea re ſumma quingentorũ ducatorum, cùm tamen longè pluris ea bona valerent: demum adultam iam effectam

ctam, eam ſummam à tutore recepiſſe: ferebatq́; is contractus quingentos illos aureos in ſuæ dotis locum ſuccedere. hæc autem cùm ſe enormiter læſam aſſereret, implorabat reſtitutionem: contra quam tamen obijciebatur, ꝙ maior effe-
1 cta pecuniam recepiſſet, ita vt tacitè contractum probaſſe cenſeretur, vt eſt in l. j. C. ſi maior fac. rem rat. hab. Senatus tamen Dolani ſententia hęc reſtitutionem fuit aſſequuta: quem præter multa alia ad id mouit vnum, ꝙ hic tutor impiè, vafrè, verſutè, malitiosè & ſubdolè cum pupilla contraxiſſet, nec, quale decuerat, officium obſeruaſſet: & cùm ab initio tā
2 iniquè, & iniuſtè eſſet verſatus, deberet contractus perpetuò nullus & inualidus manere, nec per ſubſequentem ratihabitionem, ſiue tacitam ſiue expreſſam aliquo modo confirmari, ob defectuoſum initiū, arg. l. quod ab initio. ff. de reg. iur.

Si minor maior factus, ratum contractum habuerit, an ſit reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio fruſtrà imploratur, ſi quæ geſſit minor, rata habuerit maior effectus, ſecundum l. 1. & 2. C. ſi minor maior factus. quibus tamen refragatur l. 1. C. ſi maior effec. alien. ſine decret. fact. rat. habuer. num 2.*

3 *L. 1. & 2. C. ſi minor maior factus. & l. 1. C. ſi maior effect. alien ſine decre. fact. rat. habuer. declarantur & conciliantur à Caſtrenſe. & num. 6.*

4 *L. 2. C. ſi maior fact. alien. ſine decret. fact. rat. habuer. non ſolum contractus nullitatem reſpicit, ſi nimirum iudicis decretū ceſſauerit; ſed & eius rationem habēt, ſi minori precio prædium minoris diſtractū fuerit, & inconſultè vēditioni cōſenſum.*

5 *Alienatio à minore facta ſine decreto, nulla eſt.*

7 *Maior rem ſuam alienans, nullo iudicis decreto opus habere cenſetur.*

8 *Ratihabitio, in maiori ætate facta, an validet actum?*

9 *Ratihabitio principaliter fieri cenſetur, ubi longè poſt contractum concipitur.*

10 *Minor ſi contractum, ad quem dolo ſe inductum non ignorat, maior factus approbauerit, beneficio reſtitutionis nō gaudet.*

11 *Ratificatio longo temporis curſu confirmata vim conſtituti, & ſpecialis conſenſus obtinet.*

12 *Ratihabitio eius, qui non ita pridem maior factus eſt, non tam ob moram temporis breuiorem, quàm ob infirmum & imbecillum iudicium purgari poteſt.*

CAPVT CCCXII.

VT autem emunctè intelligas, an bene, & vt decuit, ita iudicarit Senatus, oportet hoc loco excutere eum articulum, qui eſt vulgatiſsimus, ſummę tamen vtilitatis: Si minor maior effectus, ratum contractum habuerit, an poſsit poſtmodum reſtitui? Effingitur autē tale exemplum in l. j. C. ſi minor maior factus: Diuiſione hęreditatis à minore facta, ſi poſtmodum maior effectus eam diuiſionem ratam habuerit, an num contra talē bonorum diuiſionem reſtitui poterit? quo loco ait textus, hanc diuiſionem debere integram manere. Hoc etiam expreſsius
1 determinatur in l. 2. eod. ti. vbi habetur: Qui poſt 25. ætatis annum ea, quæ dum minor eſſet, geſsit, rata habuerit, fruſtra is talium reſciſsionem expoſtulat. Eius autem dicti ratio decidendi deſumitur ex eo, ꝙ volenti non fiat iniuria, cùm etiā minor non indicetur denuo hac ratificatione deceptus: qui cùm perfectæ, & integræ eſſet ætatis, agendum tamen aliter duxerit. Tunc enim ſciuit, quid prius ipſe contraxiſſet, ac quid cōtractus contineret: quare ſi id ratum habuerit non eſt cur vlterius ducat reclamandū.
2 Cupio tamen tu vnum notes, diuerſum in Codice eſſe titulum, & ſeparatum ab eo, ſi maior factus: cuius Rubrica hoc cōprehendit, ſi maior effectus, alienationē ſine decreto factam, ratam habuerit.

In

In quo ſub l.j. eod. titu. diſponitur, licet minor effectus maior, ratam alienationē prædij præter dimidiam iuſti precij venditi habuerit, ei eſſe nihilominus ſubueniendum, niſi iuſtum precium ſuppleatur, vel debitum compenſetur. Ecce ꝙ ſubſequens ratihabitio nō impedit, quin ei ſubueniatur: quæ eſt lex è diametro
3 contradicens illi l.j. ſi maior factus. Quã difficultatem excitauit poſt alios Caſtrenſis in ea l.j. C. ſi maior factus ratum habuerit. vbi aſſerit, illum titulum loqui, quando contractus, qui celebratus fuit, erat ab initio validus: & eo caſu ſequenti contractus ratihabitione minorem à reſtitutione repelli: à qua tamen nō reijceretur, vbi eſſet nullus & inualidus: & ita procedere alium titulum. Inualidus autem poſſet cenſeri, ſi in rei immobilis alienatione non acceſſiſſet iudicis decretum: vt meritò ratihabitio ſubſequens non poſſit, nec debeat inualidum contractum confirmare; ita vt Caſtrenſis aſſerat, ſe eam titulorum diuerſitatem, & diſcrepantiam ſic cuidamq́; declaraſſe iuueni: qui cùm illius mentem guſtaſſet, & eam rem intellexiſſet, ſit ei ingenuè faſſus, à ſe id prius nunquam ita habitum. Sunt tamen quædam, mea ſententia, ei Caſtrenſis opinioni omnino aduerſantia, & ex quorum diſcuſsione difficultas lumen accipiet. Primū inter cætera pugnare omnino videtur l.2. C. eod. tit. ſi maior factus, ſine decreto ratã alienationem habuerit. in qua ſic dicitur: Si ſine præſidis prouinciæ decreto minoris prædia à tutore alienata fuerint, præſes prouinciæ poſſeſsionem in ius minoris retrahet, niſi ea venditio ſpecialiter confirmata fuerit, aut ſi bonæ fidei poſſeſſor reperiatur. qui textus eſt in eo clarus, ꝙ ſine iudicis decreto alienata fuerint minoris prædia: & tamen ratihabitionem venditionis hoc operari, vt confirmetur contractus, ibi: niſi ſpecialiter, &c. Quinimò ſi ad amuſsim eius legis mentē per-
4 ſtrinxeris, intelliges illius fundamentum referri non ſolum ad contractus nullitatem, vt eſt, ſi ceſſauerit decretū iudicis, ſed etiam eius haberi rationē, quod minore precio diſtractum prædium fuerit, & inconſultò venditioni conſenſum. Id autem apertè denotant eius legis verba, Eamq́; venditionem deceptum patrem tuum ratam habuiſſe. qua declaratione confunditur Caſtrenſis doctrina, ꝙ is titulus loquatur, vbi nullus eſſet contractus. Nam non eſt ſolum ob eam nullitatem, ſed quia maior factus in eam erroneè conſenſerit. Placet tamen Caſtrenſis conſideratio, ꝙ is poſtremus titulus ſit intelligendus, contractu nullo exiſtente. Nam hoc omnino deſumitur ex Rubrica eiuſdem tituli: Si maior factus alienationem ſine decreto factam ratã habuerit. Verba enim illa, Sine decreto, hoc expreſsè deſignant, quia ſit certum, alie-
5 nationem à minore factam ſine decreto, nullam eſſe: ad quod habes in oppoſitū l. ſi quidem. C. de præd. min. in qua dicitur, alienationem prædiorum minoris ſine decreto iudicis factam, nullam eſſe. nec eſſe tali caſu reſtitutionem neceſſariam. quia Senatuſconſulti auctoritas, retento dominio, alienandi viam obſtruxerit. Eſt & in eam aleam l. non ſolum,
6 eod. tit. cum pleriſq; aliis ſimilib. Vt autem fierent duo illi tituli cōcordes, Bart. in l.j. C. ſi maior factus abſq; decreto, dicendum cenſuit, ratihabitionem maioris eorum, quę minor geſſerit, excludere reſtitutionem in integrum: & ita loqui titulum priorem, qui eſt in ea materia reſtitutionis, ſi minor ma. factus. Sed ſecundum eum id non procederet, vbi vt cuilibet maiori competeret reſtitutio, quaſi is velit eum ſecundum titulum, ſi maior factus, poſſet intelligi, & debere procedere, etiam ſi maior ſine decreto prædia vendidiſſet. circa quod velim diligenter conſideres. Quòd enim poſtremus hic eius intellectus ſit falſus, ſic doceo. Nam is textus expreſsim loquitur, dum minor prędia ſua ſine decreto vendidit, vt nullam habeat maioris rationē. Qui caſus etiam ad maiorem annis re-
7 ferri nequit: quia in maiore alienante non exigitur decretum iudicis. Præterea ſatis denotant illius textus verba, ꝙ de minore loquatur, ibi: curatorem patris

tui:

tui: fruſtra quippe is curatorē habuiſſet,
ſi maior annis fuiſſet. Quid igitur cōcludit
ea Bar. cōſideratio nō ſuccurri minori q̄
maior ratū habuit, ſed nō q̄a cuilibet ma
iori cōpetat? Mea eſt igitur ſnīa, illam
l. 1. eſſe declarandam & intelligendam
ſm caſum, qui ibi eſt expreſſus. Nam
admittitur, non obſtante ratihabitione:
quia fuiſſet illius pater deceptus, qui in-
conſulto errore ratū habuiſſet, qd' pretio
minore diſtractum fuerat. Sic cùm cuili-
ber maiori ignoranti accederetur, ita &
minori: & titulus alius prior in materia
reſtitutionis ſitus, non admittit aliquam
ignorantiā, imò potius ſcientiā, q̄ minor
ſciuerit, quid tunc ratum is haberet. Cō
ſiderauit etiam quandoq; ſm illum titu
lum introductum ad maiorē, immò ne-
ceſſariam declarationē eius, quod eſt di-
ſpoſitum in l. fin. eod. tit. in qua habetur,
rem minoris immobilem ſine iudicis de
creto alienatā, per quinquennij taciturni
tatem ratam fieri, modò id oneroſo titu
lo factum fuerit: q̄ ſi lucratiuo, longius
7 tēpus deſideratur: & cauſa vtroq; per eam
tacitā ratihabitionem, contractū firma-
ri, ēt ſi non acceſſiſſet iudicis decretum.
Quod non abs re fuit tā expreſſim de-
clarandū, quaſi dubiū eſſet, an eundē ef-
fectum produxerit expreſſa & tacita ra-
tificatio. Sed verius eſt, quod præmiſi,
duos illos titulos nihil inter ſe diſſidere,
imò diue[illegible]ſa tm̄, non tamen pugnantia
cōplecti: quia prior loquatur, vbi à ſciēte
facta ſit ratihabitio eius, quod in minori
ætate geſſerat: alter verò cùm ignorās ra
tum habuit, tunc neſciēs rei ſuæ verū va
lorē. Sūt ēt, à quibus ſit ex[illegible]ſtimatū, prio
rem titulū loqui, vbi expreſsè minor ra-
tum habuit: ſm verò cùm tacitè. qd' eſt
purum phantaſma: quia ēt ſecundus ti-
tulus loquitur, vbi expreſsè facta eſt ra-
tihabitio. Sed occurrit nodus alter, qui
8 quandoq; Doctorū capita torſit. Quod
enim ratihabitio, in maiori ætate facta,
non validet ātū, facit l. 3. §. ſcio. ff de mi
noribus in qua talis proponitur dubita-
tio: Si ſe paternæ hæreditati minor an-
nis vigintiquinq; immiſcuerit, ac demū
maior factus, aliquid à paternis debitori-
ribus exegerit, deinde vt à paterna abſti-
neat hæreditate, deſideret reſtitui, annū
ſit ad id admittendus? In quo aiebant
quidā refellēdum: quaſi maior effectus,
cōprobaſſet, quod minori ætate placuiſ-
ſet: tñ putauit ibi Iureconſultus, inſpecto
initio, reſtituendum: qui textus eſt ad
id apertus, q̄ ratihabitio non firmarit
ātū eius aditionis. Quam difficultatem
nititur reſoluere Caſtrenſis in ea l. 1. C.
ſi major factus, vbi recenſet, ideo locum
eſſe reſtitutioni: quia actus, cuius ibi erat
q̄ſtio, ſic eſſet cōceptus, vt id, quod à de-
bitoribus ſuis exegiſſet, veniret in conſe
quentiā actus, in ętate minori celebrati,
vt id trahatur ad tēpus illius diſpoſitio-
nis: quod ſecus ſtatuendū eſſet, vbi prin
cipaliter, non in conſequentiā id fieret,
puta ſi expreſſa ratihabitio eius, quod in
minore ætate geſſerat, accederet. Sed
hæc eius declaratio viſa eſt mihi vtcūq;
dubia: quia ēt ſi admiſeris ſm actum in
prioris conſequentiā venire, non ex eo ſe
quitur, quin cùm hic dum maior eſſet,
ratam in minori ætate factā aditionem
habuerit, debeat à reſtitutione repelli,
quia ēt expreſſa ratificatio venit in con
ſequentiā actus prioris. nō enim fieri poſ
ſet, niſi p̄ceſſiſſet cōtractus: ita vt vtroq;
caſu dicatur venire in cōſequentiā. Nec
hoc pōt conſiderari, quod principaliter
9 cenſeatur fieri ratihabitio, vbi lōgè poſt
contractū concipitur: quia ēt poſt adi-
tionē hęreditatis potuit minor poſtmo-
dum longo tēpore à paternis debitori-
bus exigere. Putarunt alij, ideo ibi reſti-
tui minorē in eo §. ſcio, quia is crederet,
non debere ſibi obeſſe reſtitutionem in
integ. qui intellectus quàm abſurdus, &
abſonus ſit, res ipſa omnino indicat, cùm
nemo ſani iudicij abnegare poſſit, eam
eſſe craſſam & ſupinā ignorantiā, vt eſt
in l. regula. ff. de iuris & facti ignor. Ve-
rius eſt tñ, quod ſenſit Caſtrenſis, ibi
actum aditionis venire in primi conſe-
quentiā. Et hoc ſatis elicitur ex verbis
eius text. inſpecto initio reſtituendum.
Aut ego aliter putare eum textū ſic in-
terpretandū, ideo ibi minori ſubueniri,
quia p̄ſumitur ea facilitate à debitori-

bus paternis exegiſſe, qua facilitare hæ-
reditaté is adierat, vt ob id textus velit
inſpici initiũ. Sed ego aliter nõ duxi inſi
ſtendũ in huius dubij extricatione, quia
iam ſuperiore loco id ampliſſimè atti-
gerim. Ex his igitur oĩbus habes firmam
& inconcuſſam in reſtitutione in integ.
concluſionẽ, ratihabitionẽ à maiore eius,
quod minor geſſerit, factã, excludere re
ſtitutionẽ in integrũ, vt iam videas, quã
facilè is nodus declaratus fuerit, & mẽs
Iureconſulti elucidata. Videamus prę-
terea, an num ea concluſio procedat ſi mi
nor contractũ ratum habuerit, ad quem
celebrandum doloſè eum aduerſarius
induxiſſet. quã quæſtionem pro mouet
10 glo. in l. 1. C. ſi maior factus, quæ vtitur
hac diſtinctione: Aut hic ſe prius dolo
inductũ ſciuit, & nihilominus poſtea ra-
tum habuit: tunc ei obfuturã ratihabitio
nem. q ſi ignorauerit. ſecus iudicãdum.
Hæc aũt poſtrema conſideratio habet in
ſe plurimũ rõnis, quia omnino cenſetur
hic voluiſſe approbare contractũ dolo-
ſum, ſed qui iuſtus eſſet, quaſi is præſu-
meret partẽ optimè ea in re verſatam
arg. l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Nã
vt à gñali mandato dolus exemptus cen
ſetur, ita & ſimili rõne à tali ratificatio-
ne iudicatur excluſus. Suppetũt ad hæc
materia memini in praxi accediſſe. Pri-
mus eſt de quodam minore, qui petebat
ſe aduerſus contractũ, quem dum maior
eſſet, ratum, habuerat, reſtitui: quæ ra-
tihabitio facta ab eo fuerat, iã lapſi erãt
40. aut 50. anni. à quo fuit duplici cauſa
repulſus, prima per cõem illam regulã,
Si maior factus. & ex ſecunda, quia tam
longus temporis curſus, qui à ratificatio-
11 ne exciderat, inducebat vim conſtituti,
& ſpecialis conſenſus, arg. l. hoc iure. §.
ductus aquę. ff. de aqua quotid. & ęſtiua.
In hoc nemo fuit, qui diſcreparet refu-
tandã eſſe reſtitutionẽ in integrũ. Secun
dum exemplum proponitur in eo, qui
ſtatim poſt tres menſes, quàm maior fa-
ctus eſſet, ratum contractũ habuit. Fuit
autẽ in eo hæſitatũ, verùm reſtitui ad-
uerſum talem contractũ deberet? Qui
aũt allegabant, non reſtituendũ, ſumebãt
fundamentũ in ea cõi regula, ſi minor
maior factus. hic aũt factus maior com-
probauerat. Aliorũ verò erat iudicium,
non debere talem regulam in hunc ca-
12 ſum referri, quòd ratihabitio facta fuiſ-
ſet lapſis menſibus tribus, poſtquã ętas
minor excediſſet: quaſi poſſet purgari
illius temporis mora, cuius non debeat
haberi tanta nec eadem ratio, qualis ſi
de maiori ac longiori tempore tractare-
tur. Erat & aliud, eandem confirmans
ſententiam, quòd tunc, cùm is ratũ ha-
buit, videretur eius iudicium adhuc in-
firmum & imbecille eſſe, quia tunc tan-
tum minor eſſe deſiiſſet. Tandem ex
bono & æquo Senatus Dolanus poſtre-
mam hanc probauit ſententiam, quæ eſt
pulchra ad modum interpretatio ad eam
regulam. Si minor maior factus ratum
habuerit: vt iam ex prædictis habeas fa-
cilem & apertam ad eum nodoſum ar-
ticulum declarationem.

An ſit opus reſtitutione, vbi interim agi non potuit?

S V M M A R I A.

1 *Pater alienare filij bona nequit, in quib. le-
gitimam adminiſtrationem & vſumfru-
ctum habet.*

2 *Ignorantia, & denegata experiundi pote-
ſtas etiam contra longi temporis pręſcri-
ptionem maiori beneficio reſtitutionis
ſubueniendum ſuadent.*

CAPVT CCXCIII.

Conqueſta eſt mulier, tunc ma-
ior apud eundem Senatum,
quod eius auus, iam lapſi eſ-
ſent quinquaginta ãni, ex quo
bona in tertios alienaſſet, quorum, domi-
nium ad eam ſpectaret, quia maternum
eſſet peculium, & quòd iure aduentitio
ad eam deuenerat. Horum autem bo-
norum eo tempore erat is auus vſufru-
ctuarius, & legitimus adminiſtrator. Cæ-
terũ petebat hæc mulier ſe reſtitui ad-
uerſus

uerſus illos tertios bonorũ poſſeſſores, & ne poſſet ab eis in eã obiici præſcriptio ob lapſum quinquaginta annorum. Mouebat aũt eam, ꝙ alienationis tempore tunc minor fuiſſet, & ſub aui poteſtate conſtituta, ita vt efficaciter reclamare ei non potuiſſet, & tali diſtractioni obſiſtere. Afferebatur ẽt, ꝙ auo mortuo fuiſſet poſtea viro copulata, imò penè vſque ad id tempus quinquaginta annorũ in matrimonio vixiſſet, vt etiam liberũ ei nõ fuiſſet poſſe agere, & tertijs illis poſſeſſoribus bona ſua auocare. hisq; rationibus tunc maior petebat contra eam alienationem, factam ab auo paterno, reſtitutionem in integrum: in eam verò opponebatur, ꝙ poſſet talia bona via ordinaria aſſequi, & à tertiis poſſeſſoribus, quaſi ea iniuſtè occuparent, auocare, vt eſt in l. fin. §. vbi autem puerilis ætas. C. de bonis quæ lib. vbi eſt annotatum, pa-
1 trem, non poſſe alienare bona filij, in quibus is habet vſumfructum, ſeu legitimam adminiſtrationẽ. Afferebatur & aliud pro cõfutatione reſtitutionis, hoc per conſuetudinem Burgundiæ introductum, oẽs præſcriptiones ad 30. annos redactas, & ita ceſſare debere reſtitutionẽ, cùm etſi bonorum alienatio eſſet ab initio ineſficax, tali tamen præſcriptionis tempore robur, efficaciam, & validamẽ tum accepiſſet: ita vt huic eſſet admodũ imputabile, curtam diuturna & longa negligentia fuiſſet vſa. Sed tandem Senatus Dolanus in reſtitutionem declinandum credidit: primũ motus, quòd hæc, conſtante matrimonio, efficaciter reclamare non potuiſſet: quod etiam dum vixiſſet auus & pater ſimili ratione procedere debere exiſtimatum eſt: vt cùm agere non potuiſſet, nec deberet currere præſcriptio, l. 1. C. de annal. exceptione. Subductis autem temporibus matrimonij tum etiam eo, quo pendente auus & pater vſufructu potiti fuerunt, ſupererãt tantum decem anni integri, quibus cucurrerat præſcriptio: contra quam, cùm decennalis tantũ eſſet, optima ratione cõcedẽda videbatur reſtitutio, ne filius ſub legis deciperetur beneficio: & hac cauſa plurimum ponderabatur, quòd auus bona, quæ eius nõ eſſent, imò filij, alienaſſet: & quòd hæc hactenus ignoraſſet, ſe eorum bonorum dominam: cuius ignorantiæ non modicus erat reſpectus, quia tempore alienationis hæc minor eſſet: ſicque probabiliter ignorare poterat, quid ei eſſet in patrimonio, cùm etiam ea auus, non ipſa poſſideret, vt veriſsimilis eorum ſcientia nõ adfuiſſe præſumeretur, niſi vbi maior aſſet ef-
2 fecta. ſic talis ignorantia, & nõ experiũdi poteſtas, concedendam reſtitutionem ſuaſerunt: quàm longè amplius & conſultius impetrabit minor via extraordinaria, cùm quæſtio ſit ſummouendorũ temporum, quæ dum vixerunt pater & auus, concurrerunt: quod longè commodus & pinguius extraordinaria via, quàm ordinario fit auxilio.

Debeat num is reſtitui, in quẽ cucurrit tempus, cùm in vinculis & compedibus detineretur?

S V M M A R I A.

1 *Detentio in vinculis ſufficiẽtem indulgendæ reſtitutionis cauſam inducit: idq; tam ad maiorẽ, quã minorẽ extenditur, & nu. 5.*
2 *L. Papinianus exuli. ff. de minoribus, declaratur.*
3 *Tempus præſcriptionis non in negligentis odium principaliter, ſed ob ſolam tertij contemplationem præfixum, citra omnem reſtitutionis ſpem currere putatur.*
4 *Tempus præſcriptionis & ſi ſola tertij contẽplatione præfixũ ſit, tamen iuſta ſuadente cã, nõ denegatur expetita reſtitutio.*

.CAPVT CCCXIIII.

VSitatiſſimus eſt in reſtitutiõis materia articulus, Vtrùm ſit concedenda reſtitutio ei, in quẽ cucurrit preſcriptio, aut

aliis termini lapſus, dum, is in vinculis & compedibus detineretur? quod in minore & maiore memini accidiſſe. Minoris autem exemplum fuit huiuſcemodi. Cùm vellet minor repetere rem, à proximiore ſuo venditam, eſſetque ei ſecundum Burgundiæ conſuetudinem annus & dies præfixus, tunc cùm eſſet in procinctu offerendæ pecuniæ, coniectus eſt in vincula: inſtante fiſco, qui hunc deferebat. interim dum is detineretur, effluxit annus, ita vt offerre aut conſignare eam pecuniam non potuerit: qui petebat ſe reſtitui, vt etiam, lapſo & effluxo tempore, admitteretur ad eius pecuniæ oblationem. Maioris autem caſus talis erat: Re ab eo vendita, dum hic vellet vti pacto de retrouendendo, quod ſibi conceſſum fuerat, & inſtaret finis termini, is in carcerem detruſus eſt: & cùm ibi eſſet, lapſum eſt illud tempus, intra quod pacto de retrouendendo vti poterat, Implorat itaque reſtitutionẽ in integrũ, vt non obſtante eius tẽporis fluxu, poſſet is pacto de retrouendẽdo vti poterat. Implorat itaq; reſtitutionem in integrum, vt non obſtante eius temporis fluxu, poſſet is pacto de retrouendendo vti Velim tamen notes, vtroque caſu præcedentem aliquã diligentiam acceſſiſſe: quia antè quàm in carcerem coniicerentur, obtulerant hi pecuniam, quam recuſarunt aduerſarij. ſed præter eam oblationem, vt conuinceretur pars aduerſa, & in mora conſtitueretur, opus erat reali conſignatione, iuxta l. acceptam. C. de vſuris. Dubitandi autem rationem hac in re excitat, quòd vterque ob maleficium fuiſſet detentus, vt ex dolo lucrum aſſequi non deberẽt, l. Papinianus exuli. ff. de minor. qui textus continet penè ſimilem & affinẽ caſum præſenti. Habet enim, exuli reuerſo non eſſe tempus prorogandum, quo abfuit; nec indulgendam reſtitutionem, cùm per procuratorem adire Prætorem potuerit, nec fecerit. Certum eſt autem, melius cum lege, quàm cũ homine agi, l. Celſus. ff. de recept. arbit. & tamen ibi à lege abnegatur reſtitutio, vt multo magis in actu, qui ab homine dependet, ſit ſtatuendum, &c. Auget etiã eam dubitandi cauſam l. ſed & ſi p Prætorem, §. actio exempta. ff. ex quibus cauſis maio. vbi teſtatur lex, prætorem delinquentibus non ſubuenire. Eſt & in eam aleam l. non fraudantur. §. nemo. ff. de reg. iur. ita vt ſibi aſcribere hi debeant, cur deliquerint: q ſi vt decuiſſet, vixiſſent, non incidiſſent in pœnam carceris: & ita cùm cauſam damni dederint, ab omni commodo repellendi ſunt. His tamen adeſſe videtur l. 2. ex quibus cauſis maior. in qua diſponitur, detẽtionem in carcere, & quòd quis in publica inciderit vincula, congruam & ſufficientẽ cauſam producere, per quã ad reſtitutionẽ deueniatur, maximè aduerſus latam ſententiam, vbi contra ita detentum eſſet pronunciata: quia in eius manu non fuerit, tunc poſſe adeſſe iudicio: vt ſimili ratione his ſic ſuccurri debeat. quod efficaciſſimè denotant eius legis verba. Quia ſub militari cuſtodia iuſſu præſidis detinebaris. Ex quibus verbis eſt ẽe plenè ſatisfactum illi oppoſitæ rationi, quòd potuerit per procuratorẽ efficere, & non debere ei ex delicto legẽ adeſſe: cùm hoc ſolum lex ponderet, ꝙ ſub cuſtodia militari iuſſu præſidis detineretur, & ea de cauſa eſſet reſtituendus. Quandoque tamen conieci, ſic poſſe eũ textum declarari, vt nullo modo quæſtioni propoſitæ cõueniret, q existimem, ideo ibi detento in vinculis ſuccurri, quia comparere non potuerit. quæ ratio non militat hoc noſtro caſu. nam ſi hæc mulier per ſe & pſonaliter vti diligentia non potuerit, quia detenta: id tamen per procuratorem exequi potuit, & ei committere, vt his pecuniam offerret. Præterea vult textus, hunc reſtituendũ: quia cum detineretur, defenſus non fuiſſet: & ſic contra ſententiam in eum, vt indefenſum latam, eſſe, reſtituendũ. Poterit tñ ingenioſus Lector facilè hanc meam interpretationem hoc modo vitare, vt cùm habeatur, debuiſſe à muliere procuratorem conſtitui, etiam pari ratione referri poſſit ad eum, qui

ſub

a

ſub militari cuſtodia iuſſu præſidis detinebatur: & tamen is reſtituitur ea ratione, quia iuſſu pręſidis cuſtodiebatur, et quòd is procuratorem non reliquerit. Sed vis & energia præcipua cõſiſtit, quomodo poſsit aptè reſponderi ei l. Papinianus exuli: quæ non vult, vt ei qui de-
2 liquit, ſubueniatur. quam ego dupliciter poſſe extricari crediderim. Quod enim in ea habetur, non eſſe quadriennij tempus exuli reuerſo prorogandum, hoc eſt: q̃a etſi is à prouincia, territorio, ſeu ciuitate exularet, potuit tamen ibi procuratorem conſtituere, qui ſuo nomine litem reſtitutionis intentaret, & longè melius, vtilius ac commodius id præſtare, quàm hi qui in vinculis detinentur, quia etſi à prouincia abſit, alibi tamen liber eſt, ita vt poſsit facilè procurator ab eo conſtitui: cui ideo eſt imputandum. quòd id non egerit, cum ſaltem ſcire deberet, quadriennium illud currere. Animaduerti denique ſecundo modo, poſſe eum textum aliter declarari, vt nõ ſubueniatur exuli reuerſo, quia iam ibi de delicto pateret, vt ob quod exularet. ſed in exemplis, ſuprà propoſitis, ſolum pręceſſerat fiſci delatio, nec certũ erat delictum, cùm poſſent hi ſe innocentes docere. Et ex his ſatis reſolutũ patet in præſcriptis duobus exemplis, eſſe his, qui in compedibus detinebantur, etiam occaſione cõmiſsi ab eis delicti, indulgẽdã reſtitutionem. Præter hæc omnia reperio Panormitanum hanc attigiſſe materiam in capit. quia propter diuerſitatem, extra, de conceſſ. præbend. vbi, in primis ipſe ſequentem proponit concluſionem, quæ habet: Ei qui deliquit eſſe delictum tale imputandum, quia rei illicitæ is operam dederit. Quod dictum ſic tẽperandum exiſtimat, vt debeat intelligi, vbi ex culpa immediata pœna proceſsiſſet: & ſecus ſi non ex pœna, ſed pœna culpæ. Poſtremus enim hic caſus plurimum habet in ſe rationes, cùm non debeat quis duplici pœna conteri: argum. cap. at ſi Clerici. extra de iudic. Sed ipſe poſtmodum docere volens, q̃d ea diſtinctione ſubobſcura ſenſerit, ſic ſe ipſum declarandum putauit: aiens, delictum à pœna & culpa proficiſci, vbi tẽpus in negligentis odium præfixum fuerat, nec intra id eſſet ſatisfactum: qui tamen velit tale tempus contra impeditũ iuris, ſeu facti impedimento, non currere: quod aſſerit probari in capit. quia diuerſitatem, extra, de conceſſ. præben. in quo fuerat Eboracenſis Archiepiſcopus à Papa ſuſpenſus: quo ſuſpenſionis tempore pendente, vacarunt pleraque beneficia. quæ cum non contuliſſet intra ſemeſtre tempus (quẽ eſt terminus à lege ſtatutus) contulerunt alij ordinarij, ita vt ibi præcipua ſit diſceptatio, de eius collationis validitate & efficacia. Quo loco à pontifice deciditur, non potuiſſe talia beneficia pendente ſuſpenſione conferri, quia tempus illud ſemeſtre ſit originaliter, & præcipuè introductum in odium negligentium, ita vt nõ currat contra eum, qui eſt impeditus impedimento iuris ſeu facti. Cæterùm indubitatùm tali caſu fuit, Archiepiſcopum Eboracenſem, dum ſuſpenſus eſſet, fuiſſe impedimento iuris impeditum, ita vt ius commune planè illi collationi beneficiorum aduerſaretur. Q̃d autem attinet ad facti impedimentum, poteſt eſtingi exemplum in eo, qui detinetur in publicis carceribus. & ſub eodem cap. ſenſit Abbas, non Archiepiſcopi culpam, ſed culpæ pœnam, cauſam immediatam ſuſpenſionis extitiſſe quaſi eius ſuſpenſionis ſententia fuerit pœna culpæ: vt ſecundum eum impugnari non debeant ex pœna reſultantia. Adij-
3 cit & aliud, in hanc rem mirè conferens, ſi tempus non eſſet principaliter in negligentis odium, ſed ob ſolam tertij cuntemplationem præfixum, tunc debere omnino currere citra omnem ſpem reſtitutionis: allegans ad id l. genero. ff. de his qui notan. infam. vbi tempus anni, cuius ibi eſt queſtio, currit etiam contra mulierem, mariti mortem ignorantem. Quam opinionem primùm attingit Specul. ſub titul. de inſtru. edit. §. nunc verò, quo loco refert, ſed intra annuũ executor poſtremum defuncti iudicium

non ſit executus, non tamen ob id tale ius exequendi ad alium deuoluitur, argum. l. nulli. C. de epiſcopis & cleri. & cap. nos, extra, de teſtam. quod fit hac ratione, quia illud anni tempus non ſit in executoris odium, immò potius in eius fauorem præſtitutum, ne illius differatur voluntas. ſecundum quã declarationem ipſe in eo cap. aſſerit nõ culpam, ſed pœnam culpæ immediatam cauſam impedimenti fuiſſe, quòd ſuſpenſionis ſententia fuerit pœna culpæ ita vt is reſoluat, hoc debere ſpectari, an delictum immediatè, vel mediatè ex culpa procedat. Scribit etiam, conſiderandum eſſe, vtrùm tempus fuerit in tertij contemplationem adiectum: & eo caſu debere currere. nec concedendam eſſe reſtitutionem, etiam ſi adeſſet ignorãtia, aut iuſta alia cauſa. Hæc ille. Quẽ
4 eius poſtremum intellectum probare nõ poſſum: qui putem, indulgendam reſtitutionem, etiam ſi tempus in ſolam tertij contemplationẽ, eſſet præfixum, modò hoc iuſta cauſa ſuaſerit. alias nullum effectum talis iuſta cauſa produceret, vt mea ſit opinio, mulieri ſubueniendum, quæ intra diem præſtitutum nõ ſit vſa pacto de retrouendendo, cùm in vinculis detineretur, & tamen tale tempus fuerat in præcipuum eius fauorem appoſitum. immò ſi exactè ad Abbatis declarõnem attenderis, intelliges hunc in eius mulieris partes, ſic in vinculis detentæ, declinare: qui velit, debere ſuccurri, vbi duplicis pœnæ eſt controuerſia: & vt ibi Eboracenſi Archiepiſcopo ſubuenitur, quia iam pœnam ob culpam paſſus fuerat, puta ſuſpenſionem: ſic eſſe etiam ei mulieri pari ratione opitulandum, ne cùm iam pœnam carceris ſubiit, aliam demum pœnam ſuſtineat. Et ſecundum eam Abbatis conſiderationem de mediata, ſeu immediata pœna, memini Senatum Dolanum terminaſſe præſcriptis duobus exemplis, cõcedi reſtitutionem debere his, qui in carcere debenti fuerant: vt ex his ſemper firma maneat prior concluſio, detento in vinculis, concurrentibus præſcriptis qualitatibus, per reſtitutionem in integrum ſubueniendum. Qui articulus (vt præmiſi) poteſt
5 tam ad minorem, quàm ad maiorem, referri. Hoc enim aliquando fuſiùs & vberius excuſſimus, partim vt obſcuritas manifeſtaretur, tum vt quòd rectè ea in re ſenſit, & in quo etiam cæcutierit Panormitanus, per acceſſum, & commodioris doctrinæ gratia adnecteremus.

An in reſtitutionis iudicio minor ætate minorem ſe teneatur probare?

SVMMARIA.

1 *Minor reſtitutionem implorans, ætatem minorem edocere debet: idq; ſiue agat, ſiue excipiat.*

2 *Minor obtinendæ reſtitutionem ſpe excidens, fruſtra ſuam ætatẽ edocere nititur.*

CAPVT CCCXV.

PRætereundam etiam non putaui excuſſionem famigerati ac pertuliſſimi articuli, reſtitutioni in integrum conuenientis, qualiter ac qua forma ſit minoris ætas probanda: quæ materia eſt ampliſſimis verbis diſcuſſa à Bartol. in l. de ætate. ff. de minoribus vbi alios pleroſq; caſus recenſet, quibus minor ſe minorem eſſe aut fuiſſe docere debeat. Sed ego id exemplum, quod ad reſtitutio-
1 nem in integrũ ſpectat, aſſumam. Quòd autem minor, dum ab eo imploratur reſtitutio, ætatem ſuam manifeſtam facere debeat, habes l. ſi minorem. C. de reſtitutio. in integ. ſub illis verbis: Si minorem te vigintiquinque annis fuiſſe, cùm contraheres, oſtenderis. Hoc autem tam in ſe veriſſimum eſt, vt procedat ſiue agendo ſiue excipiendo ætas à minore deducatur, ita docente Specul. titul. de act. §. 1. verſ. ſi ergo exceperis. Exempli gratia: Si ex cõtractu, inter nos celebrato, in te egero, tu autem alleges, te, dum contractus conciperetur, mino-

tem fuiſſe, & ita incidenter reſtitutio-
nem implorare (ſit autem id exceptiuè)
procul dubio teneberis minorem ætatẽ,
à te propoſitam, omnino docere, ad
quod mirè accedit l. nam & poſtea. §. ſi
mino. ff. de iureiur. & ſi aduerſa pars ve-
lit minoris intentionem reiicere, erit ab
ea tunc articulandum, & probandum, ꝙ
is intra tempus, à iure præſtitutum, reſti
tutionẽ in integrum non implorarit. ſi
enim hoc probauerit, excidet ſine diffi-
cultate minor ab intentione. Hoc au-
tem ante omnia docendum erit, prius
quàm minor ad ętatis ſuę documẽtum
admittatur, quaſi ſit poſtremum iſtud
primum præiudicabile. In hoc autem li
quidum eſt præiudicium, quia ſi à peti-
tione reſtitutionis in integrum excide-
rit fruſtra de ætate ſua ab eo docebitur.
quod ego indubitabo teneo animo: etſi
non ſim neſcius, quoſdam longè aliter
ſenſiſſe: ſed ꝙ eorum error ſit intolera-
bilis, id vel ſatis ex præcedẽtibus liquet.

Vtrùm ętas per teſtes legitimè probetur?

SVMMARIA.

1 *Aetas aut teſtibus aut aſpectu probatur.*
2 *Aetatis in maiore annis 25. ſecundum Bar*
tolum facilima probatio: quem tamen
Auctor refellit num. 5.
3 *In probatione ætatis minoris initium nati-*
uitatis ſpectandum, & perfectè liquidan
dum eſſe ſecundum eundem Bartolum.
4 *Obſtetricum aſſertio in ætatis minoris quæ-*
ſtione indubitatam ac firmam probatio-
nem ſubijcit.
6 *Aetas minor, vt à coniunctis, affinibus, &*
vicinis probari poſſit, quæ requirantur.

CAPVT CCCXVI.

1 TEſtatur autem Bar. in ea l. de
ætatę, ætatem duabus viis
probari poſſe, vno modo
per teſtes, alio ex aſpectu.
Quod autem ſpectat ad caſum prioẽ
2 primùm ipſe id exqrit in maiore annis
vigintiquinq;: aſſerens, illius ætatẽ facil-
limè probari poſſe, idq́; potiſſimũ teſti-
bus, qui dicãt, ſe vidiſſe talẽ iam vixiſſe
ante viginti & quinq; annos, & hodie
adhuc viuere. nam ſm eũ ex hoc neceſ-
ſariò ſeqtur, ꝙ minor nõ ſit, imò maior.
Sed in minoris ætatis documẽto ait ipſe
plus difficultatis ineſſe & imminere: qui
3 ante omnia doceat ſpectari debere nati-
uitatis initium, idq́; tempus perfectè li-
quidandum, quod ıñ uix põt effici, nec
difficulter: quia actus parturiendi, vt fre-
quentiſſimè, eſt ocultus, vt ob id exiga-
tu, teſtimonium obſtetricum, quæ par-
tui interſuerunt, & partum ab vtero
exeuntem viderunt, vt in l. 3. §. duæ. ff.
de Carbo. edic. Ex ea autem obſtetricũ
aſſertione indubitata reſultaret proba-
4 tio. Quòd ſi ea via deficeret, poſſet id
à vicinis & conſanguineis haberi: qui de
ponentes de minoris natiuitate, interro-
garentur, & ab eis ſciſcitaretur, quomo-
do certò illius noſſent natiuitatem: à
quibus efficaciter hoc modo reſpondere
tur, ꝙ publicum tunc & notorium inter
eos eſſet, tali tunc non fuiſſe eum filiũ,
de cuius minore ætate diſceptatur: eo
autem tempore inualuiſſe famam, quòd
ei natus eſſet filius. his quippe admini-
culis concludenter minor ætas proba-
retur. Hæc Bart.
5 Quod autem mei eſt iudicij, non vi-
deo, quàre difficilius probetur ætas mi-
nor, quã maior, aut facilius maior mino-
re: imò etiam ſi admiſero, ſic probari
poſſe, vt dicant teſtes, ſe eum iam ante
viginti & quinque annos vidiſſe, opor-
teret nihilominus id particularius extri
care, & apertius deducere: puta, allega-
rent ſe rectè illius temporis, ad qđ ſe re-
ferunt, memores eſſe, & verè ſcire, quis
fuerit curſus anni tunc labentis: quod
omnino exigitur, vt perfectè de eo depo
nent, ſitq́ue eorum concludens teſtimo-
nium. Sed quæſo, an num talis memoria
illius temporis difficilis tibi videatur
probationes, maximè cùm ſit momoria
6 hominis labilis? vt in l. peregrè. ff. de ac-
quir. poſſeſſ. Quod etiam docet Bar. mi-

norem ætatẽm,coniunctorum,affinium,
& vicinorum teſtimoniis probari,id eſt,
quia vicinus ſeu conſanguineus præſu-
muntur vicini & conſanguinei facta noſ-
ſe,vt per Salic. in ea l.ſi minorem. Ego
tamen pro declaratione Bart. ad vnum
aliud aduertendum cenſeo, debere à ta-
libus conſanguineis , & vicinis deponi ,
quòd verè is ſit filius, de quo diſcepta-
tur,quia poſtmodum eum frequentisſi-
ſimè viderint, cognouerint, & verſantẽ
in plateis animaduerterint , & pro filio
tũc habitum & reputatum: quæ omnes
circunſtantiæ & qualitates ad eius pro-
bationis complementum ſunt, mea ſen-
tentia, requiſitæ.

Ad minoris ætatis probationem vtrùm vicinorum, parentum, conſanguineorum, & proximorum teſtimonium ſit efficax.

SVMMARIA.

1 *Ad minoris ætatis ſufficientem probationẽ
non affines & vicini tantum,ſed, & ipſa
mater & auus etiam admittendi ſunt.*
2 *Matris confesſio in ætate minoris an plenè
fungatur teſtis officio, vel nuda tantum
ex eius depoſitione reſultat præſumptio.*
3 *Proximiores vt ad ætatis probationem ad-
mittantur,ſpeciali minoris ætatis fauore
introductum eſt.*
4 *Parentes minoris ætatem perfectius & ve-
rius,quam alij, noſſe ex legis intentione
præſumuntur.*
5 *Teſtis non coniũcti ſi in ætatis probatione cũ
coniunctis concurrant, præferuntur ex
ſententię Caſtrenſis: quam Auctor ratio-
nibus ſupra adductis reprobat.*

CAPVT CCCXVII.

1 ET ex ea doctrina Bartol. habes
ad ætatis minoris probationẽ
admitti vicinos,parentes,con-
anguineos , & ſi qui ſint proximiores,
imò etiam matrem, vt eſt in l.etiam.ff.
de proba. Sed & aui profeſeſsio recipi-
turtur, vt eſt ſub eadem l. Quod verò
dé matre ſtatuitur, Innoc.in cap.cum di
lectus.extra. de accuſat. putauit, magis
eam indicium, quàm efficacem proba-
tionem facere:ad qđ ẽt animaduertiſſe
viſa eſt gloſſa in ea l.mater.quę diſputa-
tionis gratia adfert in oppoſitum l.parẽ-
tes.C.de teſti.ex qua deſumitur,paren
2 tis teſtimoniũ pro parente alio non ad-
mitti.ſed tandem reſoluit,non recipi ma
tris profesſionem ac teſtis:ſed ꝙ eò ten-
dat vt iudex ex eius reſponſis veritatem
inueſtiget,ita vt non cenſeatur plenè fun
gi teſtis officio, ſed ex cuius dep[illegible]
reſultet tantũ quædam præſumptio,aut
aliàs,quod gloſſa vocat iudiciũ.Mihi ve-
rò bene placet,vt dicatur,matrẽ de æta-
te filij teſtificantem non indicium,aut ſo
lam præſumptionem facere , imò plenã
probationẽ inducere. Me aũt ad id mo-
uet ea l.etiam matris profesſio , quæ ad
id tam aperta & liquida eſt , vt cauillis
ſubiici non posſit. Nec his aduerſatur
l.parentes,cùm,(vt ibi gl.teſtatur) ſpe-
3 ciali minoris ætatis fauore introductum
ſit vt ad ætatis probationẽ admittantur
proximiores. Eius autem ſpecialitatis ra
tio eſt , quia præſumuntur parentes ex
mẽte & intentione legis perfectius,imò
verius ætatem noſſe, quàm alij arg.l.de
tutela.C.de reſtit.in integr. Ea aũt prę-
ſumptio deſumitur ex hoc,ꝙ veriſimili
ter huius facta inueſtigaſſe iudicentur,
qui cum eo verſati ſunt,ob id, ꝙ proxi-
4 mi ſint. Conijcio & rationem aliam:
nam fruſtra aliàs admitteretur minor
ad ætatis probationem , ſi eius teſtimo-
nium non probationem,ſed indiciũ tan-
tum produceret, & maneret aliter ea le
ge etiam matris profesſio eluſoria. Atq;
ex his dubitabilis eſt apud me Caſtren-
5 ſis doctrina, conſi. 138.vbi is docet, Pa-
rentes non eſſe teſtes omni exceptione
maiores,imò talium fidem attenuari,&
debilem eſſe: vt ſi ex aduerſo teſtes nõ
ſint coniuncti, debeant coniunctis, dum
de ætate teſtificãtur,præferri:Quod ego
probare vix posſum. nam ſi ij plenã pro-
batio-

bationem faciunt, quare qui coniunctus nõ eſt, ſed extraneus, præferetur coniuncto, de ætate deponenti? Imò hæc probatio pugnat menti & diſpoſitioni legis, quæ præſumit melius & efficacius à cõſanguineo, quàm extraneo minoris ætatem ſciri. Quare ego huic hæreo opinioni, vt mater de ætate filij deponens, aut alter ex illius proximioribus, non præſumptionem, ſed plenam probationem inducat.

Si teſtis de ætate deponens dicat, Scio, quia ſum patruus, conſanguineus, ſeu auunculus, an efficaciter deponat?

SVMMARIA.

1 *Aetatis probationem inualidam eſſe, ſi quis ſe patruum, auunculum aut conſanguineum eſſe perhibeat, Baldi & aliorũ quorundam opinio.*

2 *Teſtimonium in ętatis probatione ab auunculis aut conſanguineis quibuſcunq; modo predicto prolatum firmum eſſe, ſiquidẽ his adminiculis, quæ pro confirmanda teſtis depoſitione requirit ſuffultum ſit, Auctori placet.*

3 *Regula, quòd vicinus & conſanguineus prę ſumantur noſſe facta vicini ſeu cõſanguinei, qualiter intelligenda ſit?*

CAPVT CCCXVIII.

QVid autem, ſi teſtis de ætate deponens dicat, ſe eam ſcire, quia ſit patruus ſeu auunculus, conſobrinus aut conſanguineus, an dicatur ſufficienter deponere? Et ex præcedentibus eſt à quibuſdã opinatum, concludens eſſe tale teſtimonium, arg. l. de tutela. ſub illis verbis: Licet minor in liberatione auũculi ſeu patrui ſe falsò maiorẽ aſſeruerit, talis tñ aſſertio patruo nõ patrocinatur, ne minoris reſtõnem excludat. Qui verò ab ea diſceſſerunt ſentẽtia, vel hoc vno moti ſunt, ꝙ non valeat ſyllogiſmus, minoris ſum conſanguineus, ergo illius ætatẽ noui. nam potui ab eo tpe, quo is natus

1 eſt, à prouincia, in qua continuo vixit abeſſe: reſpondentes ad eã l. de tutela, in qua videtur eſſe totius negotij ſumma, coniunctum ibi præſumi noſſe facta cõiuncti, quia tale officium ſit omni coniũctione copulaũ. Aiunt deniq; hanc depoſitionem, Scio, quia ſum cõſanguineus,
2 vel ex eo elidi ſeu cõfirmari, ꝙ verè teſtis per ſenſum corporeum nõ deponat, cùm tamen id lex neceſſario deſideret & requirat: vt eſt iuris notiſsimi. Eandẽ etiam ſententiam eſt ſectatus Bal. in ea l. de tutela. quam is hoc modo cõprobat vbi minor de minoris ætate teſtificatur non valet teſtimonium: ſaltẽ reſultat ex eo dubia probatio, quæ verè & ſubſtãtia probatio nõ eſt, vt in c. in pñtia extra de prob. Vt eadẽ rõe in cõſanguineo, q pro conſanguineo deponit, ſic diſpouendũ. Mea aũt eſt ſententia, validũ eſſe tale teſtimoniũ, modò his adminiculis, quæ ꝓ fundanda teſtis depoſitione lex requirit, ſit ſuffultũ: puta, ſi adiecerit cum eo, ꝙ ſe cõſanguineum dicit, ſe minoris ętatem annotaſſe: aut rationes alias adferat teſtimoniũ illius validantes. Cùm enim coniunctus ex legis diſpoſitione præſumatur coniuncti facta noſſe ob eam qualitatis coniunctionẽ, quare non valebit eius teſtimoniũ, ſi allegauerit ſe ætatem minoris ſcire, quia ſit illius conſanguineus? Nec efficaciter aut concludenter declarare is mihi videtur l. de tutela. in qua aſſerit, id de coniuncto ideo ibi diſponi, quia eſſet officiũ omni cõiunctione coniunctũ. qui putẽ per eã rationem confirmandũ potius illud teſtimoniũ cũ enim ſit tanta cõiunctio conſiderabilis, benè ſequitur. vt præſumi debeat cõſanguineum ætatem conſanguinei ſcire. Quod etiã cõſiderauit Bal. in eius ſentẽtiæ cõprobationẽ, eſt omnino ridiculum vbi maximè ſic arguit: vt minoris ꝓ minore. & paris pro pari reijcitur teſtimoniũ, ita & in cõſanguineo deponente ſtatuendũ. Nã primũ is non probat, talibus caſib. repelli teſtimoniũ: & tamẽ eo ſummam ſuæ argumentationis deducit: immò de eo docuiſſet, eſſet tamen adhuc impertinens illatio, cum ſit inter vtrunque

que caſum maxima diuerſitas: quia minor, de minoris ætate deponens, nõ tam aptè de ea poteſt teſtificari, quã conſanguineus: cuius ob id teſtimoniũ eſt potius admittendum. vt ego ex his omnino à Bald. deficiã. Ad hæc ſuppetit, quod deducit Decius in l. j. ff. ſi cer. pet. efficaciter à teſte in cauſa ſcientiæ reſponderi ſi dixerit, Scio, quia ſum vicinus aut coniunctus: etiam ſi non contineat eius depoſitio hoc reliquum, & præſumatur cõiunctus ſeu vicinus ſcire facta vicini aut coniuncti: qui ex eis ſatis accedit ei opinioni, ꝙ valet tale teſtimonium: ſed ſuperfluè, & extra rem mihi adiecisse videtur valere depoſitionem, etiam omiſſa illa, de qua loquitur, clauſula. quid enim de eo dubitari debuit? Nam vbi teſtatus eſt, ſe conſanguineum, ſequitur neceſſariò ex mente legis illa ſcientiæ præſumptio, per l. de tutela. quã & ex officio ſupplere tenetur iudex, ac eam omninò penſare. Accedit in eiuſdem ſententiæ con-
3 firmationem, quòd illa regula, Vicinus & conſanguineus præſumuntur noſſe facta vicini ſeu cõſanguinei, intelligatur in his, quæ iuxta communiter accidentia cadunt in vicinorum & conſanguineorũ noticiam, ita teſtante Bal. in l. conuenticula. C. de epi. & cler. Sed quæro, nonne conſanguineus ætatem cõſanguinei veriſimilius notã habet, quam extraneus? nũquid etiã id paſsim accidit, vt apud eos cognitior ſit, quàm alios? vt hæc omnia me in eam trahant ſententiam, efficaciter à teſte, de ætate deponente, ſic debere concludi, Dico eum talis eſſe ætatis: eius autem ætatem noui, quia ſum conſanguineus, aut aliã vicinus.

Aetas an ꝑ aſpectũ probetur?

S V M M A R I A.

1 *Aetatem per aſpectum probari poſſe textus eſt in l. minor annis 25. ex aſpectu. ff. de minor.*

2 *Minorem ætatem per aſpectum non probari opinio Bartoli, eiuſq; ratio: cui & Antor ſubſcribit nu. 3.*

4 *Probatio ex aſpectu certior eſt in infantibus & pubertati proximioribus, quàm in his qui iam ex ephebis exceſſerunt.*

CAPVT CCCXIX.

1 Solet etiam ætas per aſpectum dilucidè probari. textum habes ad hoc expreſſum, in l. minor annis 25. ex aſpectu ff. de mino. ſunt enim paſsim oculi certi iudi-
2 ces, è quib. potiſsimum põt ætas deprehendi, qui ob id fideles depinguntur. In oppoſitum, quòd per aſpectum minor ætas nõ probetur, facit ſecundum Bar. in ea l. de ætate, ꝙ teſtis debeat de his, quæ per ſenſum corporeũ percipit, teſtificari, vt eſt in Iure vulgatiſsimum: quod tamen hoc caſu non efficiat, imò nec poſsit præſtare, quia minor ætas nõ videatur. Tandem eum nodum reſoluẽs docet, efficaciter à teſte per corporeum ſenſum deponi, ſi hunc ſenſum comitetur iudicium intellectus: & impuberum teſtimonium non admittatur, quod iudicio careant, etſi ſenſu corporeo abundet, l. j. C. de falſ. monet. ac demum pleraque alia in eam rem adfert, quæ ego ex propoſito prætereũda duxi, ne tu me nudũ recitatorem iudices, & quia apud eum tu ea facilè aſſequi poteris. A quo in ſumma poſt longam diſputationem concluditur, debere haberi reſpectũ ad modicum vel magnum exceſſum mino-
3 ris ſeu maioris ætatis: vt ipſe diffuſiſsimis verbis docet. Ego verò, ſepoſita ampliori inueſtigatione, exiſtimo, dubiam & incertam eſſe probationem ætatis minoris, quæ fit per aſpectum. Me autẽ ad id mouet communis experientia, quæ non immeritò magiſtra rerum eſſe deſcribitur, Solent enim, qui adoleſcentes ſunt, calui tamen quandoque apparere, ita vt aſpectu ſenes iudicẽtur: quod Numæ Pompilio olim accidiſſe teſtantur hiſtoriæ. E diuerſo viſuntur maiores natu imberbes prorſus faciẽ adoleſcentis prçſtantes, cùm tamen maiores ſint natu: ita vt talis dubietas inducat & cauſet anticipi-

cipitem euentum probationis. Hoc autem intelligo, vbi ex aſpectu ſolo deducere tur probatio, nec computaretur alia qualitas aut modus probandi ætatem: Meam autem opinionem coadiuuat, l. illa, minor 25. annis ex aſpectu: quam tamen Doctores paſsim profitentur contrariam ſententiam ſtabilire. Nam in ea diſponitur, minorem annis 25. ex aſpectu falsò ſuam ætatem probaſſe: quaſi ex ea ſententia poſsit elici, non fuiſſe illam aſpectus probationem certã, ex quo tamen aſpectu iudex maiorem eſſe declarauerat, idq́; falsò & præter rei ueritatem: & tamen Bart. & cæteri ſic eam l. ſummant, & intelligunt ætatem minoris ex aſpectu probari poſſe: quod non video deduci ea lege, immo oppoſitũ potius, ſi tu priori inductioni hærendum ducas, & eam probes: cui hoc vnũ adeſt quòd cum minor ſuam ętatem apud iudicem ex aſpectu probare vellet, præſumendum eſt, iudicẽ maturè expendiſſe illius faciem, nec feſtinanter aut properè nimis illum maiorem ſolo aſpectu declaraſſe: & tamen in eo fuit deluſus, cũ falsò illius ætatem detexerit, quia poſtmodum ſunt teſtati curatores, eum minorem eſſe, & aſpectu deceptum iudicem. Quo fit, vt meum ſit iudicium, dubiam eſſe probationem ætatis minoris, quæ fit per aſpectum: nec memini hanc probationem contradictorio obtentam
4 iudicio, aut aliàs ſupremi iudicis ſententia approbatã: qui tamẽ ſatis admittam, poſſe quandoque ex aſpectu minorem ætatem probari in impubere, vel eo, qui apertè & re ipſa agnoſceretur eſſe adoleſcens: quod in infantibus, & pubertari proximiorib. facilè dijudicarem. quòd ſi eam ętatem viderentur excedere, & iã his iuſta eſſet facies, tunc quia iudicium, quod ex aſpectu deducitur, fallax eſt, ita & probatio ex eo reſultans.

Vtrùm ætas per literas probari poſſit?

SVMMARIVM.

1 *Aetatis probatio per literas parentum ſolidum, & efficaciſsimum teſtimonium.*

CAPVT CCCXX.

Probatur denique ætas literis, quod præſtatur paterna ſeu materna ſcriptura: ferturq́ue id eſſe ſolidum & efficaciſsi-
1 mum teſtimonium, cùm non præſumantur tales contra veritatem id ſcribere, & quos nulla alia ad id trahat affectio, niſi vt quandoque poſsit eis eſſe ſolatio, ſi in memoriam ætatem filiorũ reduxerint: ad quod facit l. 2. C. ſi minor ſe ma. dix. Barto. & Bald. in l. 2. ff. de excuſ. tutor. vt etiam ſi de horum promotione ſiue in honoribus aſſequendis, ſiue beneficijs habendis poſtea ageretur, certò de eorum pateret ætate, quæ in talibus actib. requiritur.

Probatur ætas ex libro Plebani, quem Curatum vocant.

SVMMARIVM.

1 *Plebanorum libri, quos Curatos vocant, firmum euidensq́; ætati præbent teſtimonium.*

CAPVT CCCXXI.

Eſt etiam efficax modus ætatis probandæ liber Plebani, qui aliter curatus vocatur, in quo paſsim is deſcribit nomina & cognomina eorũ, qui ab eo ba-
1 ptiſma ſuſcip.unt: & illud eſt certiſsimũ ętatis teſtimoniũ, qđ approbat vniuerſa Gallia: imò memini ſic ætatem probatã, vbi de reſtitutione in integrum ageretur: ex quo modo probationis nulla fraus reſultat: cùm id hac pręcipua intentione agant Plebani, vt ſciãt, quoſnã parochianos habeant, & vt incidẽter de ętate eorũ pateat: qui cũ nihil vtilitatis aut commodi pecuniarij ſint ex eo aſſequuturi, pręſumũtur verè ætatẽ deſcripſiſſe.

Poſ-

Poſſit num ætas per matrimonij inſtrumentum probari?

SVMMARIA.

1 *Aetatis probatio per matrimonij inſtrumẽtum inter graues & honeſtas perſonas valet, vbi maximè ſtatim poſt inſtrumẽtum matrimonij illud fuit conſummatum & ſubſequuta copula, ex ſententia Baldi quam vt imperfectam & inconcinnam refutat auctor nu. 2.*

3 *Aetas per inſtrumentum matrimonij non probatur, niſi tempus ætatis inſtrumento fuerit adiectum, & à iudice approbatum.*

CAPVT CCCXXII.

AN autem per inſtrumentum matrimonij probetur ætas, diſquirit id Bal. in additionibus ad Specu. tit. de reſtitu.
1 in integr. verſ. per inſtrumentum matrimonij. & in l. neque natales. C. de prob. vbi is conſiderat, inter graues & honeſtas perſonas valere probationem, vbi maximè ſtatim poſt inſtrumentum matrimonij illud fuit conſummatum, & ſubſecuta copula. In quo is mihi nō ſa-
2 tisfacit, quòd attendendam doceat matrimonij conſummationem, quia ea nihil augeat aut minuat, quod attinet ad ætatem probandam: imò inſpicitur data inſtrumenti contracti vel contrahendi matrimonij, ita vt copula nihil inducat: ſed iudicabitur, cuius ætatis fuerit: habita ratione temporis, quo fuit confectum inſtrumentum, loquor ego in caſu, quando per inſtrumentum matrimonij probetur eius ætas, qui cōtraxit matrimonium. Sed apud me id omnino dubium eſt, an talis probatio ſit efficax. Quòd autem ſit inefficax, ſic doceo; Nōne quæſo, dum matrimonia hæc tractantur, ſolent pleriq;, ſiue maſculorum ſiue fœminarum rationem habueris, dicere, ſe prouectioris eſſe ætatis, quàm ſint? vt fortaſſe deſināt ſub curatoris eſſe auctoritate, & rerum ſuarum adminiſtrationem habeant; & quò liberius efficiatur matrimoniū, quod ſolet aliquoties impediri, vel à parentibus differri ob ætatis defectum: & quòd nolint hi tam iuuenem in ſuam deſciſcere familiā? Præterea ſolent confici plura inſtrumenta matrimonij, in quib. nō apponitur ætas partium contrahentiū. Fit autē id, quia cùm nubunt, præſumuntur eſſe ætatis ad hoc ſufficientis. Si dixeris, in inſtrumento adijci annum currentem, fatebor hoc planè: ſed quæſo, an id inferat neceſſariò validā ætatis probationem? & nonne idē ferendū erit iudiciū ex alijs inſtrumentis, quæ à partibus cōcipiuntur, in quibus ſemper annus currens apponitur? arg. l. generali. C. de tabula. libr. 10. C. Quare meum eſt iudicium, vt per inſtrumentū matrimonij nō probetur ætas niſi ætatis tempus fuerit inſtrumento adiectū, & à iudice approbatum: quā iudicis auctoritatem neceſſariā exiſtimo ob metum fraudis, & ne alia quam vera ætas inſtrumento adijciatur: quàm non ſinet inſtrumento iudex inſeri, niſi primùm ſummaria inquiſitione præcedente, & quòd de hoc ei patuerit, aliter dubiam illam probationē exiſtimo.

An ſola ætatis probatio, nō accedente iudicis declaratoria ſententia, pariat aduerſæ parti præiudicium?

SVMMARIVM.

1 *Aetatis ſola probatio parit aduerſæ parti præiudicium, etiamſi non accedat iudicis declaratio, ex opinione Barto.*

2 *Nudā ætatis probationē, non accedente iudicis ſententiam, præiudicium nullū facere contra Bartolum, Auctoris ſententia.*

3 *Probatio ætatis, niſi iudicis ſequatur ſententia, nullius cenſetur momenti.*

4 *Sententia lata ſuper reſtitutione, ob quam lis eſt principaliter excitata, etiam eò ex-*

ten-

tenditur, vt ætas quoque minoris ſufficiẽter probata videatur.

CAPVT CCCXXIII.

EXcitatur denique à Barr. quæſtio in ea l. de ætate, vtrũ ſola ætatis probatio, ſit pronunciatio & iudicis declaratoria ſi ea non ſubſequantur, pariat præiudiciũ aduerſæ parti, ita vt ſola probatio ſufficiat. In quo is reſoluit ſolam probationem, vt præiudicetur, requiri: ponderans ad id verba eius l. de ętate, quia per eam probationem in integrum reſtitutioni eiuſdem adoleſcentis in alijs cauſis præiudicatur: vt cùm textus dicat, per probationem præiudicium fieri non facta mentione pronunciationis, non videatur ſecundum eum requiſita pronũciatio. Mihi verò nullo modo placet ea Bartol. doctrina: qui putem, ſolam probationem ſine pronunciatione præiudicium non facere: ad quod ego principaliter pondero eam l. de ætate, cuius verba ſunt hæc: De ætate eius, qui ſe maiorem vigintiquinque annis dicit, cauſa cognita, probandum eſt: quia per eam probationem reſtitutioni in integrum adoleſcentis in alijs cauſis præiudicatur. Ex quib. verbis puto apertiſsimè cõſtare, deſiderari pronunciationem ſententiæ, cùm maximè text. in initio habeat, de ætate, cauſa cognita, probandum eſſe.. ſic requiritur cauſæ cognitio, vt lis audiatur: & non poſſet perfectè actus explicari cũ cognitione cauſæ, niſi accederet actui iudicis ſententia. Ad hæc facit quòd vt aliæ probationes, quæ à parte fiunt, nullum producunt fructum, niſi ſequatur ſententia, vt eſt iuris notiſsimi: ita nec ea, quæ fit ſuper ætatis probatione? quod vel ad oculum hoc exẽplo patet. ſi ego me minorem eſſe allegarẽ, & eam ætatem per teſtes aut inſtrumenta probauerim, an num per illam ſolam probationem debebit aduerſarius exiſtimare, me minorem eſſe aut fuiſſe? Non ſanè: immo requiritur, vt iudex declaret, ſe ætatem pro plenè probata habere. Bene tamen admitto, poſſe ſaluari hoc modo Bat. vt ſi minor, qui reſtitutionem implorat, cùm ſe minorẽ probaſſe deberet, produxerit in eam rem teſtes aut inſtrumenta. tunc vbi ferretur ſententia ſuper reſtitutione, ob quam lis eſt principaliter ſuſcitata, non erit neceſſarium, vt aliter iudex per ſententiam declaret, hunc probaſſe, quòd minor eſſet: quia eum repellẽdo tacitè admittit, quòd minorem ſuam ætatem probauerit: & ita ſtatim, cùm abſoluta & perfecta fuit probatio, præiudicatũ eſt reſtitutioni, quia ſit probatio oppoſita. ſed nõ dicitur ius parti quæſitum ante ſententiæ pronunciationem, antè quam in nullo eſt effectualiter præiudicatum: quia ſi poſtea ſuper iudicio reſtitutorio non ſerretur ſententia, nullius eſſent effectus, quæ acta ſunt à partibus. Et hoc dico efficacius debere procedere, vbi ſimpliciter diſputaretur, an talis eſſet minor: quia ſi probatum eſſet ad aduerſario, hunc maiorẽ, nihil operaretur talis probatio, ſi maior non eſſet, & ita iudex declararet: vt ſemper ego in Bartoli ſententiam eundum exiſtimem.

Si minor vno iudicio ſe minorem eſſe probauerit, an ſententia minoris ætatis declaratoria fidem in alijs faciat iudicij?

SVMMARIA.

1 *Probationes in vno iudicio factæ, nõ faciũt fidem in alio, in his quæ temporis curſu mutationem aſſumunt.*

2 *Sententia minoris ætatis declaratoria, an et quando in alijs iudicijs fidem faciat, Bartoli diſtinctio.*

CA-

CAPVT CCCXXIIII.

Quæritur etiam à Bar. in ead. l. de ętate, Si minor in vno iudicio ſe eſſe minorem probauerit, vtrùm talis ſententia
1 faciat fidem in alijs iudicijs? Et ait videri, quòd nõ: quia ea l. de ætate, loquitur in eo, qui ſe maiorem dixerit, non vbi minor eſſet: tum etiam, quòd in his quæ temporis curſu mutationem aſſumũt, vt eſt in ætate, probationes in vno iudicio factæ, non faciunt fidem in alio, l. ſpadonem. §: qui abſolutus. ff. de excuſ. tu. Demum concludendo ſic loquitur, aut ex illis actis volo nunc probare, me eſſe mi-
2 norem, & non poſſum: quia ſententia ſuper ætate lata, ius non facit, iuxta l. minor vigintiquinque annis ex aſpectu. ff. de minor. aut vult edocere, ſe tunc minorem eſſe, & tales probationes ſufficiũt Ego verò exiſtimarim poſſe defendi etiam per talem ſententiam probari, me nunc minorem eſſe, vel ſaltem vt mea ætas deprehendatur: quia ſi habeatur ratio ad tempus pronunciationis eiuſdem ſententiæ, iam apertè liquebit de ætate mea, cùm non contineat ſentẽtia, quot annos tunc temporis eſſem natus: ſed per eam ſit declaratum, me minorẽ eſſe. tñ poterit de ea ætate per probationes, in eadẽ lite factas, patere: ad quas, ſi expedierit, confugietur, vt id dignoſcatur: per quas neceſſe ſuit probari tempus ætatis, puta quòd tũc eſſet viginti duorum annorum, aut aliàs: cuius temporis dinumeratione facta in eam vſque diem, nonne manifeſtiſsimè apparebit de præſenti huius ætate? Ita ſanè, vt ex his ego planè in in eo à Bart. diſcedã. Hæc ſatis ſuperque quod ætatem minorem attinet, & quæ ad illius conducunt probationem.

An bonorum communio inter duos diuerſæ ætatis hoc inducat, vt unius reſtõ prodeſſe alteri debeat?

SVMMARIVM.

1 Reſtitutio vni ex fratribus, in bonorum communione perſeuerantibus, competens alterum licet ætate maiorem, non excludit.

CAPVT CCCXXV.

Occurrit caſus, ad minores duos ſpectans, qui inelegans non eſt. hi autẽ fratres erãt, & in communione bonorum diſtantes: quorum vnus duodecim annos natus erat, & eos nondum exceſſerat? alter verò iam decimum agebat. Cæterùm, patre mortuo, turbati ſunt in poſſeſsione cuiuſdam fundi: quem dum viuebat pater, pacificè poſsidebat, vt qui verè ſuus erat. & ita his accidit, vt ab annali poſſeſsione exciderint: nec intra id tempus interdictum retinendæ obtinuerint: implorantes reſtitutionem aduerſum temporis lapſum, vt perditã, & ſic amiſſam poſſeſsionem recuperarent: quibus an deberet concedi reſtitutio, hæſitabatur. Vnum verò dubitationem promouebat, maximè quod ſpectabat ad eum, qui decem annos natus erat, quia de alio nulla erat dubitatio, vt in quo eſſet planè ſubducendum tempus integrum ætatis pupillaris, vt non diceretur, cucurriſſe tempus, dum ea ætas duraret, quam adhuc non compleuerat. hoc autem in alio conſiderabatur, quod præter ętatem pupillarem iam tres annos impleuiſſet, ita vt non eſſet habenda ratio illius, debere ſummoueri tempus pupillare. deerat enim ei triennium ab ea ętate, intra quod potuiſſet ſibi contra illius temporis curſum conſulere: quod cùm non effeciſſet, videbatur ex eo repellendus. Memini tamen tunc reſtitutum, & admiſſum ex perſona fratris minoris ad eius interdicti propoſitionem, cùm maximè communiter viuerent, & ex indiuiſo bona paterna poſsiderent: & quia vt nõ potuiſſet hic natus annos decem ſe tueri poſſeſſorio iudicio, etiã admixta alterius minoris perſona, ob præſcriptam cõmunionem: ſic etiam ab eo excidere non potuiſſet, quin eo priuaretur

retur minor natu:& vt æquum ſit, huic
ſic minori natu adeſſe, vt reſtituatur:ita
& eadem ac optima ratione fratri, qui
1 prouectioris eſt ætatis, cum quo bona
ſunt communia, ſubueniendum iudica-
bitur,argum.l.amiciſsimos.ff. de excuſ.
tut. Dices fortaſſe,rem ipſam videri eſſe
ab omni dubitatione alienam, quaſi nõ
debeat in diſputationem referri, hunc
natum annos vigintiquinq;,ſaltẽ ex ca-
pite ætatis minoris reſtituendum, quia
læſus, eùm à ſua poſſeſsione exciderit.
Ad quod velim habeas, dubium eſſe,
vtrùm etiam ſit ei hoc caſu ſubuenien-
dum,loquor ego, habita conſideratione
ad ſtatuta municipalia prouinciarum:
quib.expreſsè diſponitur, vt intra annũ
& diem proponãtur interdicta retinen-
dæ,ſeu nouitatis. Scio autem,ſuprà fuiſſe
ampliſsimè diſcuſſum, an ſub ſtatuto
minores comprehendantur?& vtrùm cõ
tra eius effectum debeant reſtitui? nec
deeſſe, qui crediderint,idque optimis ra
tionibus,non debere facilè reſtitui.qua-
re ego priorem dubitationẽ iuxta eos,
quos iam ſuprà præſcripſi,terminos cen
ſeo eſſe reſoluendam.

An maior annis quatordecim, minor viginti & quinque, poſſit reſtitui in his,quæ ſpiritualia ſunt, puta aduerſus reſignationem beneficij?

SVMMARIA.

1 *Minor in his, quæ ſpiritualia,ſunt, pro maiore reputari ſolet.*
2 *Maiori licet aliàs abnegetur reſtitutio,in reſignatione tamen beneficij ſpiritualis, abſque curatoris auctoritate vel iudicis præſentia facta,eidem reſtitutio competit.*
3 *Minor licet in ſpiritualib. maior habeatur; tamen eum ſi læſum patet reſtitutionis auxilio dignatur.*

CAPVT CCCXXVI.

Pulchra,faceta, immò fru-
ctuoſa eſt admodũ quæ-
ſtio, An,qui maior eſt an
nis quatuordecim,minor
25. poſsit id negotijs ſpi-
ritualibus,maximè his quæ beneficialia
1 ſunt,reſtitutionem,aduerſus confeſsio-
nes iudiciales, ac quoſcunque actus a-
lios, qui alicuius ſunt præiudicij impe-
trare?Solet enim in ſimilib.caſib. minor
maior reputari,ita vt maior annis procu
ratores conſtituere poſsit,arg.capituli,ſi
annum,de iud.vol 6. Caſus autem effin
gi poteſt, vbi minor procuratores ad reſi
gnandum beneficium conſtituiſset, iam
ſequuta poſtmodũ reſignatione, an poſ-
ſit contra eam conſtitutiunẽ aſsequi reſti
tutionem?Hãc autem hoc vnum reijcit,
ꝙ in talib. maior reputetur, vt in eo.ca.ſi
annũ.& c. ſemper.extr.de teſt.ſpol. Ma
iori autẽ citra aliquã dubitationem ab-
negaretur reſtõ in integrum. Verior tñ
2 eſt oppoſita ſentẽtia, ita vt hunc reſtitui
debere ſit exploratiſsimũ, vbi maximè
is tales ad reſignandum beneficiũ procu
ratores conſtituiſſet, aut ſi ipſam fe-
ciſſet reſignationem abſque conſilio &
auctoritate ſui curatoris, aut aliàs ab-
ſente iudice: ad quod eſt expreſſa gloſ
ſa in capit. ex parte, ſub gloſſ. magn. in
verbo copulare, circa finem, ibi, ad hoc
dicas.extr. de reſtit. ſpol. Certum eſt au
tem, ex ea reſignatione reſultare appa-
rentem læſionem, cui lõgè ſatius profuiſ
ſet,beneficium retinere, quã ſe eo exue-
re. Nec obeſt,in his quæ ſunt ſpiritualia.
3 minorem maiorem cenſeri: quia ex eo
non ſequitur, quin vbi læditur, debeat
reſtitui, vt eſt gloſ. ad id expreſsa in l.
vnica. C. ſi de moment. poſſeſſ. quod
ego ſuprà latiſsimè deduxi in examina
tione illius puncti,an contra ſententiã,
in poſſeſſorio iudicio latam,minor reſti-
tuatur? aliàs hæc qualitas ſpecialitatis a
ctus hoc induceret,vt ſub eius velamen
to poſſent paſsim minores decipi, & ad
reſignanda beneficia doloſè
induci.

Si minor ſit erroneè confeſſus ſe matrimonium contraxiſſe, aut aliàs delictum commiſiſſe, cùm tamen de vtroque aliter non pateat, quã per ſuam confeſſionem, an reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minor contra promiſſionem matrimonij non reſtituitur, vbi de contracto matrimonio verè conſtat: ſecus vbi res in dubium reuocata fuerit.*

CAPVT CCCXXVII.

PRæcedenti quæſtioni eſt alia affinis, an in cauſa ſpõſalium vel matrimonij reſtitui poſſit minor, ſi ſit cõfeſſus, interueniſſe matrimonialem promiſsionem, de qua aliàs non pateret, quàm per eius confeſsionem: hoc allegato potiſsimum quòd is indiſcretè & lubrico linguæ lapſus, ita promiſiſſet, vt ſolet paſsim accidere his qui iuuenes ſunt? Quod autem ſit recuſanda reſtitutio, facit quòd de re ſpirituali tractetur, qualis eſt matrimonialis: quæ eſt ſimilis hęſitandi cauſa ei, quam in ſuperiore attulimus articulo. Sed & hic ſcrupus ex eadem decidendi ratione, prius conſiderata, tolli poteſt, cùm non valeat illatio, ex eo, quòd ſpirituale tractetur negotiũ, minorem nõ eſſe reſtituendum: qui tamen ſatis admittam, hunc non reſtitui. vbi de matrimonij ageretur ſubſtantia, & verè de eo cõſtaret: ſed caſus aſſumptus loquitur, cum diſputaretur de clãdeſtinitate matrimonij, & eſſet prorſus dubium, an cõtractũ fuiſſet, aut aliquid puellæ minor promiſiſſet, quod puella probaſſe aliter nõ potuiſſet, id tamen fuiſſet minor indiſcretè confeſſus. nam hoc caſu æquum eſt, vt reſtituatur, quia ex actu confeſsionis propriæ lęditur, cùm de matrimonio aliter non appareret, & quod à parte aduerſa probari non poterat: perinde ac ſi dixeris, eum contra erroneam confeſsionẽ reſtitui, aduerſum quam in confeſſo eſt. reſtituendum eſſe. Aliquid tamen dubitationis exurgere ex eo videbatur: quia quæſtio eſſet rei ſpiritualis, cui tamen ex præcedentibus ſat intellexiſti accõmodè, necnon opportunè reſponſum.

Si fateatur minor, ſe deliquiſſe, nec ita ſit, nónne poterit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Confeſſio minoris in delicto, ſi verè de delicto conſtet, reſtitutionis auxilium impedit.*

2 *Minor contra erroneam confeſſionem reſtitutus, aduerſus matrimonij ſubſtantiam aut delictum, reſtitui non videtur, ſed erroneæ ſuę confeſſionis miſeratione iuuatur.*

3 *Sententia contra criminoſum latæ, executio ſuſpenditur, ſi malè eam latam appareat.*

4 *Res inter alios acta, alijs obeſſe vel præiudicare non debet.*

5 *Inſtrumentum curatelæ ad probandam minoris ętatem ſufficit.*

6 *Reſtitutio pro re, quæ modici eſt præiudicij, concedi non ſolet.*

7 *Minor aduerſus interlocutoriam ſententiã, per quam exceptio dilatoria perimitur, reſtitui non debet.*

8 *Appellatio etiã pro re modica permittitur.*

9 *Præſcriptio unius nummi ſolutione interrumpitur.*

10 *Furti actio pro unico nummo competit.*

11 *Ad decem obligatus non liberatur ſi nouẽ dederit.*

12 *Rei venditæ pretio ſi nummus unius defecerit poterit iure res illa retineri.*

13 *Ob defectum modicum magna nõnunquam pœna incurritur.*

14 *Intellectus Decij ad l. Seio. ff. de in integr. reſtitu.*

15. Decij

15 *Decij intellectus ad regulam, Pro re minima non eſſe dandam reſtitutionem.*
16 *Examinatur prædictæ l.ſ.10. ff. de in integ. reſtitu. intellectus, & oppugnatur opinio Decij.*

CAPVT CCCXXVIII.

Simile etiam decidi poteſt, vbi minor ſe confeſſus eſt deliquiſſe, nec tamen aliter pateret, an deliquiſſet, ita vt non ſit, quantum ad id teſtimonium aliud, quàm ſuæ
1 confeſſionis: ſi tamen verè de delicto pateret, ſecluderetur à reſtitutione, l. j. C. ſi aduerſ. del. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndũ. ff. de minor. Sic ſi eſſet ſtandum talibus erroneis confeſſionibus, ipſe plurimum læderetur, quia aliàs fortaſſe cogeretur impari nubere: nec reputatur aduerſus
2 matrimonij ſubſtantiam aut delictũ reſtitui, ſed contra erroneam ſuam confeſſionem, per quam abnegat ſubſtitiſſe matrimonium, & delictum perpetratum, & de delicti cõfeſſione. Res de ſe clara eſt, ne aliàs innocens plectatur, ita vt expediat eius probitatem aut iniquitatẽ detegi. Ad hæc confert, quod in ſimili leges
3 diſponunt, etiam iam lata ſententia, aduerſus criminoſum, ſi ante illius ſententiæ executionem malè latam apparuerit, nec talem, cui maleficium impingebatur, deliquiſſe, ſuſpendendam illius ſententiæ executionem, l. diui fratres. ff. de pœnis. & ad principem confugiendum, vt pari, imò vehementiori ratione ita in minore diſponi debeat, ſi allegarit, ſe contra veritatem confeſſum à ſe delictum commiſſum, vbi maximè id ante ſententiam proponitur: vt eſt in aſſumpto themate.

Quod ad minoris ętatis probationem attinet, figuratur caſus ab Alex. conſ. 21. primo volumine, qui plurimum cõducit ad enucleationem & perfectiorem intelligentiam illius materiæ. Exemplum eſt huiuſcemodi: Si petierit minor, ſibi curatorem dari, quia contracturus eſſet cũ tertio, demum huic iudex curatorẽ conſtituerit, qui præeſſet contractui dũ iniretur: & cæterùm velit poſtmodũ minor talem contractũ reſcindere, allegans ſibi omnino damnoſum eſſe, cùm huic expediat docere, ſe, dum contraxit, minorem fuiſſe: an pro ea ætate probanda poſſit ipſe efficaciter producere illius curatelæ inſtrumentum, ita vt ſit ætas minor ſufficienter edocta? in quo ſenſit Alex. præſcripto conſ. eam curatelam non debere nec poſſe aduerſum tertiũ, cum quo non eſt contractum, efficacem & concludentem inducere probationem: quia res inter alios acta, aliis obeſſe, & præiudicare
4 haud debeat: vt eſt trita in iure ad id regula: qui tamen admittat, ex tali inſtrumento validam reſultare probationem contra eum, cum quo eſt contractũ: qui ſciuerit, nec ignorare poſsit, quòd curator is minori fuerit datus, quò poſset efficacius & aptius cõtrahere, ac vt firmior eſset cõtractus, & ad ſolum illum actum conſtitutus curator. Ad cuius opinionis confirmationem ipſe ijs mouetur rationibus, quia ſi fidẽ faceret aduerſum quoſcunq; illud curatelæ inſtrumentum, poſſet ex eo aperta fraus induci. Nã vbi minor deberet contra tertium ætatẽ probare, nonne poſset ipſe ita colludere, vt fingens, ſe velle contrahere, peteret ad eum actum ſibi curatorem decerni, non tamen alio animo, niſi vt per curatelæ inſtrumentum contra tertium minorem ætatem doceret? Adijcitur his ab eodẽ, ꝙ regulariter tales curatelæ decernãtur, non pcedente inquiſitione, & citra aliud examen iudicis, à quo ad aliud tunc non animaduertitur, niſi vt huius curatoris auctoritate poſsit validari contractus: & ita non debere tale inſtrumentum aliquam vim producere, nec aduerſus tertium probationem inducere, argu. l. cùm nõ iuſto. ff. de colluſ. deteg. cuius opinionis aſſerit eſſe Bal. in l. 3. §. quod obſeruari. C. de iuram. calum. Ego verò exiſtimauerim, talem curatelam ſufficere, per
5 quam ætas minor probetur aduerſum quoſcunque. Me autem ad id vnum mouet, ꝙ iudicis auctoritate (vt præmiſit Alex.) datus curator fuerit: quæ qualitas hoc omnino inducit, vt præſumi neceſſariò debeat, non fuiſſe talem curatorem

Bb datum,

datum, niſi primùm iudici apparuerit, ꝙ
qui curatorem peteret, minor eſſet: aliàs
fruſtra, & inutiliter curator fuiſſet con-
ſtitutus, imò hoc eſſet multum imputa-
bile iudici, dare minori curatorem, qui
minor eſſet. Atque hac ratione ſubduci-
tur illa Alexandri conſideratio, ꝙ citra
aliam indagationem datus ſit curator, &
ad hoc tantum proſpectum, vt cõtractui
auctoritatem præberet, cùm ad eũ vni-
cum effectum conſtitutus ſit. Nam ſat
eſt, non debuiſſe nec potuiſſe hunc a iu-
dice curatorem decerni, niſi primùm ta-
lem ſuiſſe minorem conſtiterit: & hoc
veriſimile eſt, iudicem ante omnia præ-
ſcrutatum, nec proceſsiſſe ad eam cura-
telam, niſi benè certus eſſet, ꝙ ille minor
eſſet. quæ præſumptio cùm de ſe ſit effi-
caciſsima, quare non operabitur, vt talis
curatela probationẽ minoris ætatis con-
tra quoſcunq; faciat? Atq; hoc mihi vi-
detur verius & rectius, & per quod ener-
uatur, & omnino eliditur illa colluſio ab
Alex. in medium allata: cùm ſi minorẽ
ætatem præſumatur iudex expendiſſe
prius, quàm curatorem decerneret, non
eſt, vt colluſionem acceſsiſſe iudicare de-
buerit Alex. ſed potius ſenſiſſe, omnia ea,
qua decuit linea & recto tramite proceſ-
ſiſſe. His adijcietur excutiendus pun-
ctus, an pro re, quæ leuis eſt, dari debeat
reſtitutio in integrum? Quòd autem ſit
abneganda, facit l. ſcio. ff. de in integrum
reſtit. in qua diſponitur, pro re quæ mo-
dici eſt præiudicij, concedẽdam non eſſe
reſtitutionem. Atque huic opinioni ſatis
accedit Bar. in l. ſi ꝓprietarius. ff. de dam.
6 infec. & hoc tam verum exiſtimauit In-
noc. vt in c. coram. extra de reſtit. in in-
teg. ſenſerit, aduerſum interlocutoriam
ſententiam, per quam dilatoria exce-
ptio, quæ modici eſt præiudicij, perimi-
7 tur, non debere reſtitui minorem. quem
in eo ſectatur Bald. in l. peremptorias. C.
ſenten. reſcind. non poſſe. facit in hanc
opinionem, quòd ſoleat prætor, quæ
ſunt minima, curare.

In diuerſam ſententiam ponderatur
l. minorib. 25. annis. ff. de minorib. in qua
diſponitur, minoribus 25. annis ſuccurri,
cùm de ipſorum bonis aliquid diminua-
tur: quod verbum, Diminuatur, etiam in
re, quę minima eſt, verificatur: vt in l. ſi.
ſeruum. §. ait prætor. ff. de acquir. hæred.
ita vt pro re minima videatur dari de-
bere reſtitutio in integrum.

8 Accedit his etiam pro modico appel-
lari poſſe, cap. 1. de appel. in antiq. facit l.
maiorib. C. de appel. & l. j. §. illud. ff. de
coniung. cum emancip. lib. Certum eſt
denique, vnius nummi ſolutione inter-
9 rumpi præſcriptionem, arg. l. j. §. cœpiſſe.
ff. de pollicit. quæ etiam procedit in his,
10 quæ pœnalia ſunt. ſolet enim furti actio
pro vnico nummo competere, vt eſt an-
notatum à Doctorib. poſt glo. in §. galli-
narum. Inſti. de rerum diuiſ. Qui deniq;
11 tenetur decem perſoluere, non liberatur,
ſi nouem dederit, vt per Bal. in l. cùm ſit.
C. de ſepulc. viola. in qua l. diſponitur, ꝙ
ſi de rei venditæ precio nummus vnus
12 defecerit, poterit iure res illa retineri. ad
quod etiam conducit l. hæreditatis. ff. de
hæred. vel act. vend. Solet deniq; ob de-
fectũ, qui modicus eſt, incurri pœna ma-
gna, ita docente Bald. in cap. adeò. extra
13 de præſcrip. quæ omnia cõſiderauit Dec.
in cap. 1. extra de appell. in antiquis, vbi
voluit illã l. ſcio, debere declarari ſecun-
dum terminos, in quibus loquitur, vt pro
nummo non debeat dari reſtitutio: pu-
14 ta, ſi res de ſe ſit abſolutè minima, & per
quam magnæ rei & ſummæ non infera-
tur præiudicium: ſecus ſi de ſe eſſet mi-
nima, & per hanc maiori rei vel ſummæ
pareretur damnum. A quo etiam exiſti-
matum eſt, prǽſcriptam regulam, Pro re
minima non eſſe reſtitutionem dandam,
15 debere hanc interpretationem aſſume-
re, vt non procedat, vbi eius rei minimæ
habenda eſſet eadem ratio, quæ in re ma-
gni ponderis & momenti: & eo caſu de-
bere rem minimam in conſiderationem
cadere, c. ternias. 12. q. 2. & cap. ex par-
te. extra de fid. inſtru. hic ſecundum illius
doctrinam, vbi per minimum præiudi-
caretur maiori rei, eſſet tali caſu minimæ
ratio ſpectanda, & omnino habẽda. Hæc
ille: cuius doctrina vel ex eo comproba-
ri poteſt, ꝙ habeat in ſe æquitatis pluri-

mum.

mum, quaſi ſic omnino rationi conſentaneum, vt ſi per minimum inferatur damnũ maiori rei, ſpectari debeat, quod eſt minimum. nec ab re: nam tali caſu de re magna agitur. Vbi tamen ad amuſ-
16 ſim examinaui purum ad eam l. ſcio, intellectum, non viſa eſt mihi talis Decij doctrina omnino probabilis: nec ea l. ſcio, ad eius intẽtionem conducere, imò planè eſſe oppoſita: quod ita doceo, hærendo verbis tex. quæ ſunt: Scio illud a quibuſdam obſeruatum, ne propter minimam ſanè rem vel ſummam, ſi maiori rei vel ſummæ præiudicetur, audiatur is, qui in integrum reſtitui poſtulat. Quo text. quid quæſo apertius, quàm ꝙ deſignetur, non concedẽdam reſtitutionem pro re minima, etiam ſi per eam maiori rei vel ſummæ fiat præiudicium? Nec ex eo tex. poteſt pro Decij ſententia argui a ſenſu oppoſito, hoc modo: ergo ſi per minimum maiori rei fiat præiudiciũ, reſtitutionem dari debere: quia textus affirmatiuè & contra talem iudicationẽ loquitur, quod illius verba omnino manifeſtum faciunt. Imò poterit, mea ſententia, ſic reſponderi Decio, verum non eſſe, attendi debere, an per rem minimã fiat maiori præiudicium: imò hoc præcipuè ſpectandum, an res, de qua eſt quæſtio, ſit per ſe abſolutè minima, ita vt gl. & Bart. in ea l. ſcio, aliter, quàm Decius, ſint interpretati verba eius l. ſcio, ſi maiori rei, vel ſummæ, quæ putarunt, vel hac adiecta ratione, vt doceret Legiſlator, quomodo res minima deberet cenſeri: idq́; ſecundum ipſum ſatis diſcernetur, ſi ad maiorẽ reſpectus habeatur: quaſi rei paruitas deſumatur, ſi è diametro ei opponatur res, quæ ſit magna. Vt ex præfatis maneat dubia Decij ad illam l. ſcio, declaratio, dandam reſtitutionem, ſi per rem minimam maiori damnum inferatur: & in quam declinare nequeo ob apertam & planè oppoſitam mentem eius l. ſcio. Qui tamen ſatis admittam, omnino æquiſsimum eſſe, vt qui ita læſus eſt, reſtituendus ſit: non quia in minimo ſit damnificatus, ſed ob grauem iacturã, quam patitur occaſione rei minimæ: ita vt in imploranda reſtitutione in integrum, debeat ipſe fundare læſionem ſuam, non ꝙ in re minima lædatur, ſed quæ ſit grauis ponderis.

EXORDIVM PRO HVIVS MATERIAE EXPLICATIONE, & illuſtratione, à caſibus & exemplis, quibus maiori via reſtitutionis ſubueniendum eſt, deſumptum.

SVMMARIVM.

1 *Abſentia maioris Reipublicæ gratia, iuſtiſſimam reſtitutionis concedendæ cauſam ſuppeditat.*

CAPVT CCCXXIX.

EXCVTIAMVS denique, an maior, & quib. ex cauſis, poſsis reſtitui in integrũ? Quod vt aſſequare te id vnũ oportet præmittere, quod diſponitur ſub his verbis in l. j. ff. ex quib. cau. maio. Huius edicti cauſam nemo non iuſtiſsimam eſſe fatebitur. Læſum enim ius per id tempus, quo quis operam Reipub. dabat, vel aduerſo caſu laborabat, corrigitur: necnon & aduerſus eos, qui vel abſentes Reipub. cau-

ſa fuerant, vel apud hoſtes detenti, ſuc-
curritur: ne vel obſit vel proſit, quod eue-
1 nit. Quæ verba vel hoc vnum apertè te-
ſtantur, iuſtiſsima introductum ratio-
ne, vt maiori, qui læſus eſt, per reſtitutio
nem in integ ſubueniatur, puta, ob abſen
tiam. Demum ſub eodẽ textu adijcitur:
Verba autem edicti talia ſunt: Si cuius
quid de bonis eſt diminutum, cùm ob
metum, aut ſine dolo malo Reip. cauſa
abeſſet, ſiue in vinculis, ſeruitute, hoſtiũ-
ue eſſet poteſtate, ſiue cuius actionis eo-
rum, cui dies exijſſe diceretur: item ſi quis
quid vſu feciſſe ſuum, aut quod non vtẽ
do amiſſum ſit, conſequutus eſſe, actio-
neùe aliqua ſolutus ob id, quòd eius dies
exierit, cùm abſens non defenderetur,
ſiue in vinculis eſſet, ſecumùe agendi
poteſtatem non faceret, aut cum eum in
uitum in ius vocare non liceret, neque
defenderetur, cumùe magiſtratus de ea
re appellatus eſt, ſiue cui per magiſtratũ
ſine dolo ipſius exempta actio eſſe dice-
tur, earum rerum actionem intra annũ,
quo primùm de ea re experiundi erit po
teſtas: item ſi qua alia iuſta cauſa mihi
eſſe videbitur, in integrum reſtituam:
quod eius per leges, plebiſcita, Senatuſcõ
ſulta, edicta, decreta Principum licebit.
Ex quibus edicti verbis Vlpianus, inter
cæteros Iurecconſultus eminentiſsimus
deducit demũ totius tituli, qui ad maio
ris reſtitutionem ſpectat, ſeriem: afferẽs
infinitos caſus, quibus ei læſo per reſtitu
tionem in integrum ſubuenitur.

An maiori, qui metu à prouincia abfuit, debeat ſuccurri, & vtrùm ſit ea iuſta reſtituẽdi cauſa?

S V M M A R I A.

1 *Metus cauſa abeſſe cenſetur, qui mortis vel corporis cruciatus iuſto timore abeſt.*

2 *Iuſto mortis timore quiſnam abeſſe dicatur.*

3 *Interdictum poſſeſsionis recuperandæ annali curſu terminatur.*

CAPVT CCCXXX.

HOC autem capite hi primũ
adiuuantur, qui metus cau-
ſa abfuiſsent, ſi modò non
ſuperuacuo timore deterri-
tis id eueniſset. Metus autem cauſa ab-
eſse is videtur, qui iuſto timore mortis
1 vel cruciatus corporis abeſt: & hoc ex af
fectu eius intelligitur: non tamen vt ſuf
ficiat, quolibet timore adductum timuiſ
ſe: imò rei diſquiſitio eſt iudicis. Dici au
tem poteſt, iuſto mortis timore à prouin
cia abeſse, ſi in ea ſit tyrannus, cuius ty-
rannidem & ferocitatem meritò ipſe ex
2 paueſcat, quia ei palàm inſidietur. Iuſtus
etiam corporis cruciatus non ab re iu-
dicabitur, ſi tyrannus tentaſset eum tor-
mentis ſubijcere, ita vt omnino huic ex-
pediuiſset, immo pro ſalutis propriæ tui-
tione neceſsum fuiſset, eius præſentiam
omnino euitare, & ita incolumitati ſuæ
tali abſentia conſulere. Tunc enim ab
eſso metu iuſtiſsimo dicetur. Vt autem
apertè dignoſcatur, an iuſtus fuerit ter-
ror, textus ibi docet huius rei diſquiſitio
nẽ ad cognitionem iudicialẽ referendã.

Ad hæc autem adijcietur opportuno
loco non inelegans caſus, huius materiæ
extricationi admodum conueniens. Ac-
cidit quandoque, vt in Burgundia nobi-
lis quidam, etiam renitente Principi, ac
poſt latam in eum ab incorruptiſsimo
Senatu Dolano ſententiam, occuparet
certam arcem, præter id Cæſareos ſub-
ditos grauiſsimis & inauditis, imò penè
continuis vexationibus moleſtans, ita
vt fuerit vni ex ſubditis, quem ipſe vltra
modum diuexabat, neceſsum, in ſedes
alias confugere, locumque tutiorem ſibi
quærere, & ita à prouincia Burgunda ab
eſse. Cæterum dum hic abſens eſset, præ
ſcriptum in eum fuit, & iuri ſuo detra-
ctum, dubitatumq́; poſtmodum, an nũ
ob talẽ abſentiã eſset reſtituendus? In
quo

quo primum viſum eſt, debere excuti, vtrùm penſatis his, quæ præmiſimus, is iuſtè abſuiſſe iudicandus eſſet. Erat autē quorundam conſideratio, iuſtiſsimum eum metum reputandum. Nam cùm tali nobili à ſupremo Principe non obſiſteretur, immò illius tyrānis tam execrabilis de facto toleraretur, hūc iure optimo timere potuiſſe, ita vt iuſto corporis cruciatu conterritum vel in conſeſſo eſſe aſſererent. Ex oppoſito facere videbatur, non debuiſſe hunc à prouincia abſuiſſe, immò melius facturum fuiſſe, ſi ad alium locum, qui in eadem eſſet prouincia, confugiſſet, in quo potuiſſet tutò morari, cùm non omnis patria Burgunda eo malo affligeretur, ſed tantùm domus ſiue caſtrum, quod nobilis detinebat: quas alias ſedes ſi is ſibi delegiſſet, potuiſſet tūc liberè & citra quemuis ſcrupulum aut metum tyrannis de eius præſcriptionis interruptione, ſeu actus, qui in eum fiebat, inualiditate proteſtari: ſcire etiam facile potuiſſet, quomodo in eum præſcriberetur, & longè commodius opportuniusùe, quàm cùm abſens eſſet: vt talis abſentia videretur ei potius imputāda, quā quòd ex ea aliquid vtilitatis & fructus aſſequi deberet. Tandem his altercationibus excuſsis, & in vtranque aleā examinatis, deciſum memini, talem iuſtè à prouincia abſuiſſe, & ea cauſa debuiſſe reſtitui, ita vt ei ſubuentum beneficio clauſulæ generalis, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, fuerit: & in quem obijci efficaciter nequijt, quòd potuiſſet in eadē prouincia locum tutum delegiſse, atque ita proteſtari, & in ſui iuris conſeruationem vigilare: quia in hoc eſt potiſsimùm penſandum, quòd in loco tuto, in quo cōtra eum præſcribebatur, eſſe non potuerit, cùm huic fortaſſe nouum opus erat nunciandum, aut damni infecti quæſtio tractanda: quod nec per ſe, nec per procuratorem effici cōmodè poterat. & cui etiam parum aut nihil profuiſſet proteſtatio, quam emittere is potiſſet. Quòd ſi & hoc ab eo ignoratum admiſeris, nec hunc ſciſſe, dum abſens eſſet, quid in eū ageretur: adhuc maiori & efficaciori ratione videbitur, meo iudicio, reſtituēdus ob præſcriptam ignorantiam. Simile autem hac in re exemplū ſe obtulit in eo, qui ob tyrranidem nobilis aberat. Hic enim reuerſus ſciuit, ſe in fundo turbatū quem ipſe pacificè primùm poſsederat. Tunc autem dum redijſset, lapſus erat annus, intra quem debuerat ſe mandato, quod aiunt, in praxi nouitatis, tueri, & interdictum recuperandæ proponere: quod nemo neſcit, annali curſu claudi &
3 terminari: cui tandem ob iuſtam eam abſentiam fuit ex clauſula generali reſtitutio conceſsa, & ipſe ad eius interdicti propoſitionem admiſsus, ſed cum ea qualitate, quam ordinatio Cæſairs apud Burgundiones cumplectitur. *Sans reſtabliſſement*: hoc illis verbis deſignantibus, vt quod percepit turbator, debeat interim apud eum remanere: cùm tamen re ſequeſtrata fuiſset alias reponendum, quód habuiſset, apud eum, qui ſequeſter eſt à iudice deputatus, vt ſolet paſsim ita fieri. Sic maior, qui iuſto metu abſuit à prouincia, ſi interim ſit læſus, reſtituitur.

Quando maiori per reſtitutionem ſubueniatur?

SVMMARIA.

1 *In reſtitutione maioris præ cæteris ſemper attendendum eſt, an iuſta concedendæ reſtitutionis cauſa ſubſit.*

2 *Metus ſic accipiendus eſt, vt non ad quemlibet, ſed ad maioris mali timorem referatur.*

3 *Reipublicæ cauſa abſens, in eo, quod per id tempus factum eſt, quo commodè reuerti poterat, nec reuerſus eſt, reſtitutionem non meretur.*

CAPVT CCCXXXI.

VT igitur habeas, an & quando ſuccurri maiori per reſtitutionem debeat, ſemper ad hoc vnū re attendere oportet, An ex iuſta cauſa reſtitutio imploretur?

retur ? quod deſumitur ex l. metum.ff.
quod met.cauſ. vbi habetur, cēſuiſse La-
beonem, metum ſic accipiendum, vt re-
ferri nō debeat ad quemlibet timorem,
rem, ſed maioris mali, puta mutilationis
membrorum, ſeu cruciatus corporis:
quod etiam ſatis annuit l. interpoſitas.
2 C. de tranſactionibus. Et ob id à Caio
ſcriptum eſt, metum non vani hominis,
ſed qui meritò & in hominem cadat cō
ſtantiſsimum, ad edictum, quod metus
cauſa, pertinere. Nec timorem infamiæ
eo edicto contineri teſtatur Pedius libr.
8. Proinde ſi quis meticuloſus fruſtra ti-
muerit, per hoc edictum nō reſtituetur:
quoniā neq; vi, neq; metu factum eſt.
Quæ omnia planè depromuntur ex ea l.
3 metum. cum tribus ſequentib. ff. quod
metus cauſa. Et ex his diſponitur à Iure-
conſulto in l. item hi qui. ff. ex quib. cau.
ei ſuccurrendū, qui Reipu cauſa ſine do
lo malo abſuiſſet. Quo fit, vt ſi cùm cō-
modè quis poſſet reuerti, non ſit reuer-
ſus: in eo, quod per id tempus aduerſus
4 eum factum ſit, reſtituendus non ſit, nec
iuuandus: aut etiam ſi alterius commo-
di captandi gratia, non Reip. cauſa abeſ-
ſet: & qui data opera ſine lucro hoc affe-
ctauerit, vel qui maturius eſt profectus,
ſeu etiā litis gratia cœperit cauſa Reip.
abeſſe. Sic agnoſcis, præſcriptis exemplis
maiori, ex clauſula generali ſubueniri, Si
qua mihi iuſta, &c. Quod etiā probatur
in l. ſed & ſi per præt. ſub §. itē inquit.
Denique inquit præt: Si qua mihi iuſta
alia cauſa videbitur, te in integ. reſtituā.
Hæc autem clauſula, edicto inſerta, eſt
neceſſaria. Multi enim caſus poterunt
euenire, qui deferant reſtitutionis auxi-
lium, nec enumerari ſigillatim poſſunt,
vt quotiēs æquitas reſtituendū ſuggerit,
ad eam clauſulam ſit confugiendum. Sic
ibi ex mente Vlpiani abſonum non eſt,
vt maior reſtitutionem impetret, & re-
ſtituatur: in quo ſemper erit attenden-
dum, ſubſit num cauſa iuſta, ob quam re
ſtituendus ſit, ſub eo autem titulo proſe
quitur Iureconſultus aliquot haud inele
gantes caſus, quos non grauabor doctri-
næ commodioris gratia infra afferre.

An ſuccurratur abſenti, ſi cùm abſens eſſet, expirauerit tempus pacti de retrouendendo, quod contractui adiectū fuerat,

SVMMARIA:

1 *Abſens ſi vel belli neceſſitate compulſus, vel alijs iuſtis & grauibus cauſis adductus abſuiſſe indicetur contra tempus decurſum, celebrato contractui adiectum, reſtitutionis beneficio gaudet.*
2 *Abeſſe probabili ac iuſta ratione præſumitur, qui in hoſtium poteſtate detinetur.*
3 *Transfuga quis, & an reſtitutionis beneficium impetrare poſſit.*
4 *Reipublicæ gratia qui abeſt, iuſta abſentiæ cauſa nititur.*

CAPVT CCCXXXII.

QVem caſum me tenet memoria frequentiſsimè in praxi vē
tilatum, & litem ea in re à Se
natu Dolano terminatam, ac
planè deciſam. Implorauerat tunc alter
ex eiuſdem prouinciæ nobilibus, ſe ad-
uerſus tempus, quod aiunt, reachatus, eſ
fluxum reſtitui: proponens, id tempus ex
cidiſſet, dū militari expeditioni in Italia
pro principe incumberet. Cæterùm, lite
inſtructa, patuit ex actis proceſſus, ꝙ dū
id tempus curreret, præfectus hic eſſet
tuitioni caſtri Cæſatei, & cui ita man-
daſſet Cæſar. Quæ abſentia tam iuſta,
ęqua & rationabilis viſa fuit, vt Senatus
1 ſanxerit ad decurſum tempus reſtituen
dum. Ex eiſdem etiam actis liquebat, pe
cunia, quam hic ex venditione ſuę rei ha
buerat, ab eo in ſui principis defenſionē
& protectionem expenſam & conuer-
ſam: in quo ampliſsimè fuit diſputa-
tum, an num hæc ſola cauſa ſufficeret,
ob quam concedi deberet reſtitutio in
integrum: quibuſdam exiſtimantibus,
hunc iuſtiſsima cauſa niti, & tali, ob

quam

quam ſolam deberet reſtitui: quos mo-
uebat, bene expenſam fuiſſe pecuniam,
ac in meliores vſus conuerti non potuiſ-
ſe: quaſi nihil glorioſius ac fœlicius ho-
mine euenire poſſe exiſtimarent, quàm
pro Principe ſtrenuè militare, argu. l. in
bello. ff. de excuſat. tut. Nam cùm ei no-
ſipſos debeamus, & ab eo omnino pen-
deamus, quid à ſubdito pro ſuo principe
celebrius & honoratius agi poteſt, quàm
ei inſeruire? vt etiam eadem ratione pri-
uilegiatum debeat eſſe tale ſeruitium, &
ita pecunia in id expenſa. Quod in ſimili
diſponitur de ea, quam maior in bonos
vſus conuertit. Aliorum autem erat iudi
cium hanc ſolam cauſam, quæ ad reſti-
tutionem in integ. ſufficeret, non eſſe mi
litantem, imò debere vtranq; qualitatẽ
concurrere, ꝙ hic abſens eſſet, & dum
Principi famularetur, eam expendiſſet
pecuniam. Sed ego horum iudicium nõ
poſſum non ridere, qui vel caſum propo
ſitum nõ intelligant, vel in eo planè hal-
lucinentur. Quid enim, Deus bone, eſt
opus concurſu vtriuſque qualitatis, vbi
actus illi ſunt connexi? Non enim potuit
extra eam prouinciam expendi à tali pe
cunia, quin abſens à Burgundia eſſet. Fa-
teor tamen, poſſe hoc euenire, vt etiam,
dum inſeruit Principi, pecuniam in pro-
uincia conſumat, veluti ſi pro defenſio-
ne patriæ hoc effecerit: qui tamen tali
caſu abſens nõ eſſet, imò præſens. Sed &
hoc exemplum indubitatum apud me
eſt, ſolam eam cauſam conſumptionis
pecuniæ ad obtinendam reſtitutionem
ſufficere, per eas, quas ſuprà attigimus,
rationes: Qui tamen ſatis admittã, duos
caſus coadunatos omnem ſcrupum ſum-
mouere, & reſtitutionem producere: &
ita, ſepoſita omni diſputatione, concedẽ-
dam reſtitutionem. Sed vt ad negotium
reuertamur, videamus quid in caſu ab-
ſentiæ pro reſtitutione aſſequenda à le-
ge diſponatur? Nam inter cætera opor-
tet iuſtam eſſe abſentiam, non autem do
loſam & fictitiam. Hinc Calliſtratus in l.
item ei. ff. ex quib. cauſ. maio. fatetur, ei
2 ſuccurrendum, qui in hoſtium poteſta-
te fuit, id eſt, ab hoſtibus captus. Cùm e-
nim ab hoſtibus detineatur, iuſtè abeſſe
dicitur: imò ex eiuſdem ſententia trans
fugis nullum remedium tribuendũ eſt:
quod eſt, quia transfuga doloſè verſatus
cenſetur. Is enim transfuga dicitur, qui
belli aut induciarum tempore, inconſul-
to ſuo militum duce, ad hoſtes transfu-
git, l. poſtliminium. §. transfuga. ff. de ca
3 pt. & poſtliminu. reuer. vt optima ratione
non reſtituatur. fit autem id, ne is ex ſuo
delicto aſſequatur præmiũ, arg. l. nõ frau
dantur. §. j. ff. de reg. iur. Atque hæc ſa-
tis habes cõprobata in l. ſi cui. ff. ex qui-
bus cauſ. maior. in qua dicitur: Is cui in
ſua prouincia Princeps aſsidere ſpeciali
permiſerit beneficio, cenſetur Reipub.
4 cauſa abeſse. Quòd ſi non ex permiſsu
id fecerit, conſequenter dicetur, dum cri
men admiſit, non debere hunc priuile-
gia eorum aſsequi, qui Reipub. cauſa ab
ſunt: quia oporteat iuſtam & neceſsariã
eſse abſentiã: quæ tamen talis in eo non
viſitur, imo potius oppoſita, & per quã
ſit meritò à beneficio reſtitutionis in in
teg. ſecludendus. Oportet igitur iuſtã eſ
ſe abſentiam ad reſtitutionem obtinen-
dam.

Plura hoc capite recenſentur abſentiarum genera.

SVMMARIA.

1 *Abſens militię cauſa, neceſſaria & probabili cauſa abeſſe cenſetur.*
2 *Studiorum gratia abſens, probabilem abſentię cauſam habet.*
3 *Relegatus neceſſariò abeſſe præſumitur.*
4 *Miles legitimè abſens, & militiæ tempore non defenſus, vt appellet, reſtituitur, etiã ſi maior annis fuerit.*
5 *Reipublicę cauſa abeſſe dicitur, qui non ſui commodi gratia, ſed coactus abeſt.*
6 *Medicis militum, ob officium quod publicè gerunt, reſtitutionis auxilium competit læſis.*

CAPVT CCCXXXIII.

SOlet autem Bar. commodioris doctrinæ gratia, & vt magis eluceſcat huius puncti veritas, afferre plura abſentiarũ gene-
1 ra in l.fina. C.de reſti. milit. Primo loco conſiderans eam, quæ neceſſaria & probabilis iudicatur, qualem ait eſſe mili-
2 tiæ. Secundam, probabilem tantùm, vt inſpicitur in eo, qui abſens eſt ſtudiorum cauſa. Tertiam, omnino neceſſariam, pu-
3 ta relegationis. Quartam, voluntariam citra contumaciam, vt eſt in mercatore abſente. Quintam, ſi contumax abſens fuerit. hæc ipſe. Accedamus iam ad primam, quæ probabilis & neceſſaria ab ip-
4 ſo judicatur. Quid enim, ſi militiæ tempore, & dum abſens eſſet legitimè miles, defenſus nõ fuerit? Nonne poterit ad appellandum reſtitui, aut ei aliàs remedio extraordinario conſuli, vt negotij qualitas, res, & ipſa actus expoſtulabunt? Ita ſanè. Quòd autem militib. etiam maiorib. lex per reſtitutionem in integ. adſit, habes ad id expreſſam l. milites. ff. ex qb. cauſ. maio. Eius autem ratio vel in manu eſt, quia non iudicatur milites militantes commodè & opportunè ſuis negotiis adeſ-
5 ſe poſſe, vt eſt in l. milites. C. locati. Dicitur autem aliquis Reip. cauſa abeſſe, qui non ſui cõmodi cauſa, ſed coactus abeſt. l. Reip. cauſa abeſſe ff. ex quib. cau. maio. Imò tam amplè militib. hoc capite ſubuenitur, vt etiã horum medicis lex ſuccurrendũ introduxerit. l. inter eos. §. mi-
6 litum medici. ff. eod. titu. vbi lex habet: Militum medici, qm̃ officiũ quod gerũt, & publicè prodeſt, & fraudẽ eis afferre nõ debet, poſſunt reſtitutionis implorare auxilium. Sic miles maior annis ex probabili & neceſſaria abſentia reſtituitur.

Vtrùm, quod de militum reſtitutione diſponitur, ſit referendum ad eos, qui actu militant: vel an num etiã ocioſos comprehendat?

SVMMARIA.

1 *Miles, qui à militia abeſt, nec actu militat, reſtitutionis minimè compos euadit.*

2 *Reipublicæ cauſa tamdiu quis abeſſe putatur, quamdiu alicui officio præeſt: quo ceſſante, ceſſat & reſtitutio.*

CAPVT CCCXXXIIII.

SOlet autem à Doctorib hoc in negotio exquiri, an ea reſtitutio ſit tantùm militibus verè militantibus concedenda? vel vtrùm etiam ſit indulgenda his, qui domum redierunt, & militare deſierunt? Quam difficultatem promouet Bart. in l. milites. ff. ex quib. cauſ. maio. ſe tamen referẽs ad id, quod ea in re decidit Cyn. in l. j. C. de iur. & fact. ignor. Ego verò ſe-
1 poſita alia fuſiori & ampliori examinatione, exiſtimauerim, militem, qui a militia abeſt, nec actu militat, non eſſe reſtituendum: quod opinor deſumi ex l. qui mittuntur: verſ. Iulianus. ff. ex quib. cau. maior. vbi Iulianus ſcribit à Proculo reſponſum, militem qui à cõmeatu abeſt, dum domum vadit aut redit, abeſſe Reipub. cauſa: dum verò domi eſt, nõ abeſſe. facit l. ſi cui in prouincia. §. tandiu. ſub eo. tit. Tãdiu enim (quod ibi refert tex.)
2 quis Reipub. cauſa abeſſe videtur, quandiu præeſt alicui officio. Quòd ſi finitũ fuerit officium, deſinet is Reipub. cauſa abeſſe. Quaſi lex requirat & velit, neceſſarium eſſe exercitium ad id, vt aliquis verè abſit: vt ſimili ratione ſit idẽ in milite diſponendum, vt in quo requiratur actualis militia. Atq; hoc ſatis delibatur ex præallegata l. milites. ff. ex quib. cauſ. maior. quæ habet: Milites omnes, qui à ſignis diſcedere ſine periculo nõ poſſunt, Reipub. cauſa abeſſe: intelligẽdo de actu militantibus: quod ea verba, Qui à ſignis diſcedere non poſſunt, teſtantur: vt lex adnotare videatur, his permiſſum non eſſe à ſignis deficere: ſentiens ex oppoſito, cùm ſub ſignis ſunt, abeſſe cauſa Reipub. & ita cenſeo militi, qui non militat, ſubueniendum non eſſe.

Subuenitur militi læſo.

SUMMARIA.

1 *Actio militi competens non perimitur, ipſo Reipublicæ operam nauante.*
2 *Vtile tempus, marito lege Iulia priuilegiato datum, non datur in maiorem abſentem.*
3 *Miles, ſi Reipub. cauſa abſuerit, & delatam abſenti ſibi hæreditatem adire nequiuerit, reſtitutionem conſequitur.*
4 *Militi non ſolum aduerſus hæreditatis poſſeſſorem ſubuenitur, ſed & contra eos, qui eam à poſſeſſore emerunt.*

CAPVT CCCXXXV.

FAcit ad ea l. ſi qua militi. ff. ex quib. cauſis maior. vbi ſi qua
1 militi accuſatio tunc, quum operã Reipublicæ dabat, com petebat, non perimetur. Eius autem dicti gloſſa ibi affert exemplum in accuſatione legis Iuliæ de adulteriis, in qua priuilegiatus eſt maritus intra ſexaginta dies, qui abſenti Reipublicæ cauſa non currunt: ad quod etiam facit l. ob commiſſa. & l. ſi quõdam. C. ad leg. Iul. de adult. Cùm enim id tempus ſit vtile, non da-
2 tur in maiorem abſentem, l. ſi maritus. in prin ff. ad leg. Iul. de adult. Eſt & in eam aleam l. ſi quis Titio ff. ex quib. cauſ. maior. vbi ſi quis militi legauerit, ſi mortis ſuæ tempore eſſet in Italia, & ei ſuccurſum fuerit, ꝙ tunc Reipub. cauſa abſuiſſet, talis fideicommiſſum præſtare cogetur. Quis enim dubitauerit, quod ibi textus air, ſalua legatorum & fideicommiſ-
3 ſorum cauſa militi reſtitui hæreditatem, quam hoc ſolo perdidit, quia Reipubl. cauſa abſuit? Imò Iulianus lib. 4. ſcripſit, non ſolum aduerſus poſſeſſorem hære-
4 ditatis ſuccurrendum militi, ſed & contra eos, qui à poſſeſſore emerunt, vt poſſit res vendicari, vbi miles hæreditatem agnouiſſet. Qui text. apertiſsimè docet, militi læſo ſuccurri. Atque in huius ſententiæ comprobationem multa alia afferri poſſent, quæ ex propoſito omittenda duxi, ꝙ ſit præſcripta concluſio omnino indubitata.

An num militum vxoribus reſtitutio ſit indulgenda?

SUMMARIA.

1 *Vxori quæ maritum in acie ſequitur, auxilio reſtitutionis ſubuenitur, ſi a temporali actione exciderit.*
2 *Reſtitutio non ſolum vxoribus maritos ſuos per caſtra ſequentibus, ſed & famulis eorundem competit.*

CAPVT CCCXXXVI.

1 ACcedamus nunc ad quæſtionem aliam, ex priore exurgentem: cùm læſis militibus lex adſit, videamus, vtrùm etiam eorum vxoribus ſit ſuccurrendum, maximè his, quæ viros in acie ſequuntur? Hoc autem indubitatum eſt, vxorib. in eo deferri, & has reſtitui: vt eſt ad hoc totus tit. C. de vxor. milit. vbi lex tam in l. j. quàm 2. voluit, vxori militis ſubueniri, ſi dum maritum in bello comitaretur, à temporali actione exciderit: quia eam intra tempus, à lege præſtitutum, non inſtitauerit, aut aliàs in eam præſcriptum fuerit. Huius autem dicti ratio eſt, quia eò, ꝙ aciem ſequitur, etiam ſi non militet: facit tamen & inducit, vt dicatur verè abeſſe. nam cogitur maritũ ſequi, modò ita is mandauerit, imò à quo etiam lepra infecto non poſſet deficere. cap. 1. de coniug. lepro. fit & hac ratione, vt periclitanti, vel ſi in ægritudinẽ inciderit, adeſſe poſsit. Tẽdit autem eò hoc mulieris auxiliũ, vt maritus liberius militet. Attenditur & aliud, ꝙ ſint ſocij diuinæ, & humanæ domus, vt eſt in l. aduerſus. C. de crim. expi. hære. & ita pri-
2 uilegium vni attributum, alterũ debere ſequi. Quinimò hæc propoſitio tam de ſe eſt veriſsima, vt etiam deflectatur ad famulos.

ſamulos militis, qui ei militanti adſunt. Soletq; præcipuè à lege ſpectari, vtrùm is, de quo agitur, adſit militiæ?

An cùm mulier militis ad temporalem actionem reſtituitur, ſit ab ea precium refundendum?

SVMMARIA.

1 *Vxor militis ad actionem temporalem, aut contra præſcriptionem reſtituta, refundere precium, quod re vera ſolutum eſt, tenetur, ſecundum quorundam Doctorum intellectum ad l. 1. & 2. C de uxor. milit.*

2 *Fundus uxoris hominis militaris ſi a procuratore venditus, & precium eiuſdem in utilitatem mulieris conuerſum fuerit, non liberatur a refuſione precij mulier: ſecus ſi a tertio venditio facta ſit, & num. 5.*

3 *Vendens rem alienam, tanquam ſuam, tribuit emptori non ſolum titulum, ſed & uſucapiendi conditionem & præſcriptionem.*

4 *Emens rem hæreditariam ab ultimarum voluntatum executoribus, conſequitur ex eo titulo, & uſucapionis & præſcriptionis beneficium.*

6 *Precium emptori non refunditur, quod in domini utilitatem conuerſum eſſe conſtat.*

7 *Abſens aduerſus contractum non reſtituitur. Id quod ad militis uxorem etiã extendi rationis ſimilitudo commonſtrat.*

8 *L. quæ a patre. C. de uxor. milit. declaratur.*

CAPVT CCCXXVII.

HIc militis mulier ad temporalem actionẽ (vt prædiximus) aut contra præſcriptionem reſtituitur: ſed ea lege, vt ſi rem,
1 cuius eſt cõtrouerſia, ad ſe pertinere demonſtrauerit, refundere precium, quod re vera ſolutum eſt, debeat: vt eſt in ea l. j. & 2. in quibus legibus Doctores excitant difficultatem, quo ſenſu ſint aſſumenda eiuſdem legis verba, refuſo precio: & ita, vtrùm tale precium ſit refundendum à venditore emptori: quia ibi neceſſariò præſupponitur, fundũ qui fuit venditus, abſenre muliere à tertio venditum: cùm tamen non eſſet ei mandatum de vendendo datum: vel an debeat reſtitui precium à muliere emptori? qui ſunt duo diuerſi & ſeparati intellectus. Quòd autem nihil ſit a muliere de eo precio refundendum, ſuadet l. ſi mancipium. C. de rei vendic. vbi ſi man-
1 cipium tuum per vim vel furtum ablatum, alter nulla iuſta cauſa diſtraxerit, vendicanti tibi eiuſdem mancipij domi-
2 nium, ſoluendi precij nulla irrogetur neceſsitas. E quo textu teſtantur Doctores, quod in eius l. 2. caſu precium in vxoris vtilitatem conuerſum fuerit: effingentes fundum per ſuum creditorem fuiſſe venditum, argum. l. ſi cum militaribus C. de reſtitut. milit. vel per procuratorem, qui generaliter eſſet ab ea cõſtitutus, precio in mulieris vtilitatem conuerſo: cùm tamen is nullum haberet ad id mãdatum. Vbi verò tertius abſq; mandato vendidiſſet, non conuerſo in mulieris lucrum precio, tunc ex tali precio nihil refundere teneretur mulier. Secundum quã lecturam ſi accidiſſet procuratorem generalem vendidiſſe, non trãſferretur rei dominium, niſi vſucapione & præſcriptione ſecuta. ad quod facit l. 3. §. ſi procurator. ff. pro empto. vt ſub eadem lege Bal. teſtetur, a ſe auditum viua voce Bartolum hoc prædicantem & docentem:
3 Cum quis vẽdit rem alienam, tanquam ſuam, tribuit emptori non ſolùm titulũ, imò vſucapiendi conditionem, & præſcriptionem, vt eſt ad hoc totus titulus. C. & ff. pro empto. Sed etiam ſi ab aliquo aſſeratur, ſe meo nomine mandatum habere, cùm tamen ita non ſit, & rem meam is vendidit, etſi dominium non transferat, tranſmittit tamen vſucapiendi conditionem. Quo ſit, vt qui ſunt
4 vltimarum voluntatum executores, ſi vendant rem hæreditariam, cùm tamen ad id mandatum non habeant, poterit emptor ex eo titulo vſucapere, ſeu præſcribere. Et ita ſecundum Doctores lex

illa

illa duplici ſenſu aſſumitur. Primo, vt
qui vendidit, cogi poſsit ad refundendũ
precium, quod ab emptore peceepit, mo
dò illud penes ſe habeat : vel quòd mu-
lier tale precium compellatur refunde-
re, ſi in eius vtilitatem fuerit cõuerſum ;
Priorem autem caſum Bald. ibi indubi-
tatum eſſe teſtatur. Verius tamen hoc
eſſe crediderim, vt a muliere ſit reſun-
dendum, ſiue in illius vtilitatem conuer-
ſum fuerit, ſiue non : quod ſatis deſu-
mitur ex illius legis 2. C. de vxor. milit.
verbis: Decernimus, vt ſi talis mulier do
mum ad ſe pertinere demonſtrarit, quæ
in eius abſentia vendita eſt : refuſo pre-
cio, quod re vera ſolutum eſt, eandem
recipiat. qui textus principaliter mulie-
ris meminit : in quo tamen adnectitur,
refuſo precio : vt mens eius textus ſit re-
ferenda ad verba proxima. Nec poteſt
emptor ad eam precij refuſionem, niſi ab
eadem muliere, cogi. ſic ſemper is com-
pelletur refundere, & ipſa a venditore
repetere. qui tamen ſat admittam, ad id
venditorem teneri, ſi hoc in mulieris vti
litatem non conuertetit. Ex quibus præ-
ſcriptis veriſsimus mea ſententia manet
ille intellectus, ſi precium in mulieris vti
litatem verſum ſit, ab ea eſſe refunden-
dum preciũ. Sic cùm minor reſtitutio-
5 nem implorans præſtare illud cogitur,
vehementiori ratione idem in maiore vi-
ginti annis debet diſponi. E diuerſo ha-
6 bes fixam & firmam concluſionem, non
eſſe emptori refundendum precium, vbi
verſum non eſſet in domini commodũ:
vt eſt in l. ſi modò. & l. ſi mancipium. C.
de rei vendic. iuncta l. emptor. ff. eodem
titu. Et hoc, quod de vero precio diſpo-
nitur, procedit, ſiue qui vendidit, mãda-
tum haberet, ſiue non : quaſi hoc ſolùm
attendatur, an locupletior mulier facta
fuerit. Doctores tamen eius legis men-
7 tem exquirentes, ſic in oppoſitum con-
tendunt: Abſens aduerſus contractum
non reſtituitur. l. quę a patre. C. de reſti-
tutione militum. vt eadem ratione non
debeat mulier in illius legis caſu & exem
plo teſtitui. Pro cuius reſolutione do-
cent ipſi, quòd ea l. quæ a patre. loqua-
tur in proprio cõtractu, ex quo ipſa obli-
gabatur, vt ita teſtitui non debeat. lex
verò final. C. de vxoribus militum, pro-
cedat in contractu procuratoris non le-
gitimi, ex quo non obligatur. Eam au-
tem l. quæ a patre, ſic communi ſenſu,
& interpretamento ſummant Doctores,
vt diſponat, non eſſe concedendam re-
8 ſtitutionem contrahenti, vel eius hære-
di abſenti, aduerſus contractum a deſun
cto celebratum. Sed ego omnino aliter
intelligendum crediderim, & lõgè aliud
probare, quàm id, ad quod a Scriben-
tibus allegatur. Quod vt habeas, du-
xi eius verba hoc loco afferre: Quæ a
patre geruntur, non decet pro diſcipli-
na militari a filiis ad irritum reuocari,
pręſertim cùm nec patrem tuum, in
rebus humanis agentem, ſuper huiuſmo
di contractu conqueſtum fuiſſe affir-
mes. E quibus quid tu, quæſo, aliud eli-
cere poteris, quàm quòd militaris diſci-
plina non tribuat hoc priuilegium filio
militis, vt quæ is geſsit, dum vixit pa-
ter, reuocentur, quia a patre proceſſe-
runt? qui eſt caſus l. Aemilius ff. de mi-
nor. quæ l. Aemilius, plurimum amplia-
tur per illam l. quæ a patre, vt in filio hæ
rede procedat, etiam ſi miles ſit. Imò in
eadem l. aſsignatur alia ratio, ideo filium
militem repelli : quia nec pater, dum vi-
xit, conqueſtus fuerit: quaſi is tacitè con
tractum approbaſſe iudicetur. Sic intel-
liges, non eſſe illam legem ad id alle-
gandam, non dari reſtitutionem aduer-
ſum abſentis contractum à ſe celebratũ,
quia pater ipſe contraxerat, non filius
miles: & tamen ibi filius reſtitutionem
implorat, non autem pater, qui iam de-
ceſsiſſe effingitur. Si tamen probaueris,
declarandam eam legem iuxta commu-
niorem intellectum, hoc planè ex ea de-
ſumetur, ex contractu ſuo lędi abſen-
tem non poſſe; qui eſt caſus omnino
a noſtro diuerſus & ſeparatus: cùm ma-
ximè in ea l. final. pateat, non a mulie-
re, ſed ipſius procuratore fuiſſe contra-
ctum. Sed & adhuc ei refragatur ſolu-
tioni, ꝙ qui per alium facit, ipſe id age
re & facere cenſeatur: vt eſt in iure vul-
gatiſ-

gatiſsmum: vt iſta non minus deberet reſtitui, quàm ſi ipſa contraxiſset. Qui tamen bene & ad amuſsim difficultatis medullam conſiderauerit, agnoſcet diſtinctam eſse inter vtrunque rationem: quia etiam quòd admitias, talem procuratorem ab eo fuiſse conſtitutum, non tamen ei conceſsam tam latam & exuberantem poteſtatem, vel in confeſso eſt, vt cùm eam exceſseit, meritò mulieri lex ſuffragandum ducat. Hæc autem libuit latiſsimè attigiſse, vt perfectius & verius haberes elucidationem præſcripti articuli: qui in hoc reſoluitur, etiã ſi muliere abſente ſit contractum, & precium ſit verſum in eius vtilitatem, refundi debere ab ea precium: immò etiam ſi verſum non ſit, eam aut venditorem ad eius reſtitutionem obligari emptori.

An num militum famuli ſint, vt domini, reſtituendi?

SVMMARIA.

1 *Famuli, Medici aut Chirurgi cum domino neceſſarij iudicentur, eodem cum domino militante reſtitutionis priuilegio fouuntur ſecundum quoſdam: ſecus in ijs ſeruis, quib. officium tale demandatũ nõ eſt.*

2 *Clericorum famuli eodem cum dominis beneficio gaudent.*

3 *Militum famuli etiam neceſſarij non tanquam abſententes Reip. cauſa, ſed tanquam abſentes ex cauſa probabili reſtituendi ſecundum Caſtrenſem.*

4 *Magiſtri à libellis, aliíq; Senatores Dolani non alibi, quàm apud Senatum Dolanũ ex cõſtitutione Cæſarea cõueniri poſſunt.*

5 *Priuilegium Senatoribus Dolanis competẽs ad eorundem famulos, verè & actu ipſo inſeruientes extenditur.*

6 *Famuli magiſtrorum à libellis quare non videantur reſtituendi, & ad idem cum dominis Cæſareum beneficium admittendi, dubitandi rationes aliquot.*

7 *Famuli magiſtrorum à libellis non gaudent dominorum priuilegio, ſiquidem maiore ex parte ſint abſentes: ſecus ſi paſſim cum dominis verſentur.*

CAPVT CCCXXXVIII.

Aſſumamus denuo exemplum cuius iamiam meminimus, An verum ſit famulos eorũ, qui militant, vt milites, & qui ſunt eorum domini, reſtituendos? Sunt autem, qui ſenſerunt, reſtitutionem dandam, ubi potiſsimum tales famuli Medici aut Chirurgi eſſent: quia tunc iudicẽtur neceſsarij, argumento l. inter eos §. militum medici. ff. ex quibus cauſ. maio. ſecus ſtatuendum exiſtimantes in alijs famulis, quibus non ſit talis cura commiſsa, aut qui ſponte aciem ſequuntur: & in quorum manu ſit, liberè ab ea diſcedere. quę fuit in ſumma Caſtre. daclaratio in ea l. j. & 2. C. de vxorib. militum. quem fateor bene, & ut decet, locutum, quod potiſsimum ſpectat ad eos famulos, qui ſpontaneè bellum ſequuntur, ut à quo liberè poſsint, quando uolunt abſcedere: modò admiſeris tales famulos uerè non famulari, cùm poſsint à domino, ubi uolunt, deficere. nam id uidetur planè aduerſarij iugo famulatitio, per quod adſtringũtur famuli ad certi temporis ſeruitium. Sed non deſunt, qui ſe exponant ſeruitio, quod Caſtrenſis uocat uoluntarium, & tale Labeo depingit ſeu denominat. quia ubi uolũt abſcedere, poſsunt: ut meritò hi à reſtitutione ſint reijciendi, nec eo priuilegio, quo qui cõtinuò famulantur, donãdi. Quòd ſi negotium ad eos, qui uerè famulãtur, retuleris, non uideo, quare dominorum priuilegio frui nõ debeãt, cùm hi qui in acie adſunt, militare dicantur: quæ eſt finalis & præcipua ratio concedendi priuilegij: ita ut, me iudice, attendi non debeat ea de Chirurgis diſtinctio. Vt enim tale officium dicitur neceſſarium, ita & cenſeo eſſe illud eorum, qui uerè famulantur, & qui ad tempus militiæ dominis ſuam operam locauerunt, ſine quibus
2 militare efficaciter non poſſent. Quòd autem hæc opinio ſit uera, comprobatur uel ex eo, quòd, lex famulis clericorum adeſſe uelit: & ſtatuat hos hiſdem priuilegijs, quibus dominos, debere frui, argumento

menro l.2.C.de epiſcop.& clericis. Non ſum tamen neſcius, Caſtrenſem præfato loco ſenſiſſe, id in eis ſic diſpoſitum, ut Deo clerici commodius inſeruiant, etſi in alijs non adſit eadem ratio: & ita hoc debere ad neceſſarios famulos conuerti. Cuius rationem ego apud me leuem habeo: qui credam, ſic eſſe fauendum famulis militum, vt famulis eccleſiaſticorum. Et vt his lex adeſt, quò efficacius Deo domino inſeruiant: ita etiã & alijs ut per famulorum officium virilius ipſi militent. Adnectit ad hæc omnia Caſtrẽſis vnum, quod eſt apud me dubitabile, militum famulos etiam neceſſarios non eſſe tanquam abſentes Reipub. cauſa reſtituendos, ſed vt abſentes ex cauſa probabili: & ea occaſione reſtitutione donãdos. quod ego omnino probare non poſſum: qui putem, famulos neceſſarios, &
3 quorum opera militẽ vti oportet reputari debere abſentes cauſa Reip. quia hoc in eis ſpectatur, quòd pro Rep. militent, & ſic verè abſint. Quare mea eſt opinio, famulos militum eſſe vt dominos reſtituendos, modò hi verè famulentur. quo caſu ego eos neceſſarios famulos reputãuero. Ad hæc de famulis memini quandoque apud Dolanum Senatum excitatam quæſtionem, an num famuli eorum, qui ſunt magiſtri à libellis apud celeberrimum illum Senatum Dolanũ, debeant frui priuilegio aut beneficio tali, quo gaudent domini. Exempli gratia: Cæſarea conſtitutione in ea prouincia Burgunda
4 introductum eſt, vt magiſtrorum à libellis, & aliorum Senatorum, qui ordinarij ſunt, lites apud eundem Senatum tractentur, ſiue de motis, ſiue de excitãdis loquamur. Quæſtionis autẽ noſtræ ſumma eſt, an num horum famuli eodẽ gaudeant priuilegio, vt ſuas lites apud eundem Senatũ ventilãdas referant? Quod autem ſpectat ad famulos Senatorum, & qui verè his actu inſeruiunt, eſt, citra omnem hæſitationem his tale priuilegiũ competere, immò quibus ab eodem Senatu vidi decerni commiſſarios duos Senatores, coram quibus citra ordinariam aleã iudicij horum excuteretur negotiũ.

Qui modus paſſim obſeruatur ab eodẽ Senatu, vbi maximè eò tenditur, vt amicè inter partes tranſigatur, & componatur negotium. Tandem, auditis partibus, fit relatio Senatui eorum, quæ ab vtráque parte deducta ſunt: quibus pẽſatis, ſolet Senatus omnia ex bono & æquo
5 metiri & terminare. Sed tota hæſitatio pendet in famulis eorum, qui à libellis ſunt magiſtri: quos tu pro inconcuſſo admittere debes apud eundem Senatum cauſarum tractationi & deciſioni intereſſe, & quantum ad id, nihil ab ordinarijs Senatorib. deſidere: ſed apud quos tamen, neſcio, quo fato id paſſim inoleuit, vt quando uolunt, à Senatu abſint: cui tamen Senatores ordinariè adeſſe præſentialiter cogantur. Ex qua uolun-
6 taria abſentia pendet nodus & ſcrupus materiæ, quia rarò hi adſint iudicio, ſaltem niſi ubi uolunt. Qua in re viſum quandoque fuit quibuſdam, ut ſaltem horum famuli priuilegiari non debeant: nec his debeat accedi, ut ſit aliorum Senatorum ſeruitoribus. ſic enim tales nominant. ad quod facit in argumentum l.2.C.de epiſc.& cler. & l.non amplius. § 1.ff.de iudic. Sunt verò, qui iudicarunt, hos priuilegiatos eſſe, cùm per eos non ſtet, quo minus Senatum domini ſectentur. Tertij uerò auſi ſunt hoc aſſerere, tales magiſtros à libellis, dum à Senatu abſunt, ſenatorio priuilegio non debere potiri: quos mouebat, quia non militans indignus habeatur, qui militũ fruatur priuilegio: ut latè à nobis edoctum eſt. Tandem in tam ancipiti opinionum anfractu placuit Dolano Senatui, ut horum magiſtrorum à libellis famuli à tali beneficio debeant repelli, ubi potiſsimùm penè continuò à Senatu ſunt abſentes
7 domini. Quòd ſi paſſim apud eum uerſarentur, haud dubiè priuilegiarentur famuli. Quid autem de his à libellis magiſtris, ſic uoluntariè abſentibus, ſtatui debeat, Princeps ipſe viderit.

Vtrùm

Vtrùm maior, qui infirmus eſt, per reſtitutionem lex ſubueniat?

SVMMARIA:

1 *Sententia, quę à iudice, cui de partis infirmitate conſtat, fertur, eſt ipſo iure nulla.*

2 *Reſtitutionem ob inualetudinem implorans ad imbecillitatis ſuę probationem adigendus eſt.*

CAPVT CCCXXXIX.

Reaſſumamus præſcriptam Bartoli doctrinam ſub illa l. fina. in qua ipſe examinat, an quod de milite narratum eſt, puta dum ex probabili & neceſſaria cauſa eſt abſens, extendatur ad infirmum, qui ob corporis debilitatem adeſſe iudicio non potuit. Eius autem quæſtionis nodum aſſerit extricatum per l. quæſitum. ff. de re iudica. in qua diſponitur, ſic infirmo ſubueniendum eſſe, vt non lædatur. Hic autem caſus eſt in praxi apud noſtrates Burgundiones vſitatiſsimus, ita vt ſit ſolitus Dolanus Senatus paſsim infirmis, etiam his, qui maiores annis ſunt, opitulari: ſitque id iuxta factorum contingentiam, & vt eueniunt exempla: inter quæ vel hoc vnum vidi frequentiſsimũ. Cùm quidam ad inſtantiam fiſci (quem in Burgundia Procuratorem generalem nominant) citatus eſſet, vt coram Senatu compareret, accidit, vt hic die iudicio præſtituta non adfuerit, ſed curauerit per tertium declarari, ſe infirmum eſſe, petens ob id excuſari. Dubitatum tunc fuit, an eſſet à cauſa ſuperſedendum, & ſuſpendendum iudicium, donec conualuiſſet: vel vtrùm conſultius eſſet, litẽ perſequi? In quo memini ſic cum infirmo actum, vt primùm contumax declararus ſit: ſed cum hac qualitate, quòd ſaluæ & integræ ei ſuę manerẽt exceptiones. & cùm poſtea hic verè de ſua docuiſſet infirmitate, fuit omnino, quod aiunt Practici, reparata & planè ſubducta contumacia. nã cùm infirmus eſſet, quomodo adeſſe iudicio potuiſſet? Quo fit, vt lex tali caſu, diſponat iudicij diem eſſe diffiſſum, vt eſt in l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis caut. Immò ſi ſciret iudex infirmitatem ſaltem per allegationem partis, & nihilo ſecius ferret ſententiam, eſſet ipſo iure nulla, vt per Innocentiũm in capit. pen. extra de dila. Simile memini eueniſſe in quodam infirmo, qui non appellauerat à ſententia in ſe lata, intra dies decem, à ſtatuto municipali præfixos, ſe ea ſolùm excuſans infirmitate, ita ut peteret ſe ad appellandum reſtitui. Qui tamen caſus eſt præcedẽte longè dubitabilior, cùm non ita videatur huic ſuccurrendũ: quia potuit, quod per ſe efficere nequibat, procuratori commiſiſſe: vbi in exẽplo alio tenebatur ipſe perſonaliter comparere, quia eſſet in eum criminale iudicium inſtitutum. Scio tamen, huic tandẽ
1 fuiſſe cõceſſam reſtitutionem: quod maximè paruiſſet iudicibus, hunc non leuiter tunc ægrotaſſe, ita ut præſumeretur in eo fuiſſe tanta mentis perturbatio, ut ſuarum rerum tractationi adeſſe non potuiſſet. Quare ſi hic leuiter ægrotaſſet, nõ eſſe ei ſubueniendũ uel in aperto eſt. & ita determinatum fuiſſe teneo memoria. Lex autem adigit hunc, qui vult reſtitui, ad ſuæ infirmitatis probationem. id autem is efficit per medicorum teſtimonium, quibus leuis aut grauis morbus ſit eſt perſpectus, arg. l. ſemel. C. de re mili. libr. 12. Cod. De his autem ſatis ſuperque, cùm maximè ea pleniſsimè attigerimus ſuperioribus locis, vbi in infirmi mẽtionem incidimus.

An maior, qui ſtudiorum cauſa abeſt, reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Maiori, qui ſtudiorum cauſa abeſt, reſtitutionis via ſuccurritur.*

2 *Abſenti probabili de cauſa ſi procuratore non conſtituerit, nunquam reſtituitur.*

Reſtitu-

3 *Reſtitutionis non concedendę maior ratio in cauſa iam cœpta, quàm in intentanda verſatur.*
4 *Studiorum cauſa abſens præſens eſſe præſumitur.*

CAPVT CCCXL.

1 SVccurritur denique per reſti-
tutionem maiori, qui ſtudio
rum cauſa eſt abſens, l.nec-
non.ff.ex quib. cauſ. maior:
vbi lex habet: Necnon & ſi quis ex pro-
babili cauſa abfuerit, deliberare debet
Prætor, an ei debeat ſuccurri, puta ſtu-
diorum cauſa, fortè ſuo procuratore de
functo: ne decipiatur per iuſtiſsimam ab
ſentiæ cauſam. & Bartoli teſtimonio nõ
eſt hoc caſu diſtinguendum, vtrum ab-
ſens procuratorem dimittere potuerit,
an non. quod tamen vult intelligi in non
dum cœptis cauſis ante ſententiam: quia
ſi iam eſſet inchoata cauſa, ſe autẽ is non
relicto procuratore abſentaret, ipſe ſibi
imputare id deberet: à quo conſiderari
debuerit cauſę exercitium fuiſſe neceſ-
ſariæ proſecutionis, & illi debuiſſe inſiſti
& hæreri, argumento l.contumacia. §.fi.
ff.de re iud. non autem abeſſe ex cauſa,
quæ tantùm probabilis eſſet, & non ne-
ceſſaria: vt figat in eo pedem, debere at-
tendi in cœptis negotijs, vtrùm procura
torem dimittere potuerit. ſecus ſi lis non
dum inſtituta eſſet. Mihi tamen non
placet hæc Bartoli doctrina: qui exiſtimẽ
2 etiam ſi nondum incepta eſſet lis, debuiſ
ſe tamen procuratorem dimitti. Me au
tem mouet, ꝙ veriſimiliter diligentem
patremfamilias haud lateat, ſi litem is
intentare debeat, aut quæ mouenda &
excitanda ſit: quod ſuccedit ex negotio-
rum ratione: puta non ſum neſcius, affi-
nem aut extraneum ius in domo, quam
habito, prætendere: uel bona hæredita-
ria, quæ poſsideo, uelle uendicare. Id au
tem ex præcedentibus illius iactantijs de
ſumi lex introduxit. arg. l. diffamari. C.
de inge. manumiſ. Præterea aduerſum
Bart pondero in oppoſitũ eam l. necnõ.
ubi Vlpianus præmiſso caſu, cùm quis
ex probabili cauſa, qualis eſt ſtudiorum
abfuiſse dicatur, refert: ſtudiorum cauſa,
fortè ſuo procuratore defuncto: ne deci
piatur per iuſtiſsimã abſentiæ cauſam:
quaſi uelit & deſignet lex, dum probabi
liter is eſt abſens, debuiſse ab eo procu-
ratorem relinquit. Aliàs lex ibi fruſtra &
ſuperuacaneè procuratoris mentionem
adieciſset. Immò plurimum meæ acce-
dunt ſententiæ eiuſdem textus uerba, ne
decipiatur per iuſtiſsimam abſentiæ cau
ſam: tacitè hoc deſignans, non eſse cen-
ſendã abſentiæ cauſam iuſtiſsimam, niſi
relicto & dimiſso procuratore. Quæ om
nia ita, me iudice, ab oppoſito & contra
rio eiuſdem legis ſenſu & interpretamẽ-
to deſumi poſsunt: qui tamen non ab-
nuam, longè plus rationis eſse, ut relin-
quatur procurator, cauſa iam cœpta,
quàm ſi eſset intentanda. cùm enim cœ
ptam ſciret, non potuit aliqua duci igno-
rantia, quæ eſt ſcientię oppoſita: & tamẽ
in re futura, & quæ euentura eſt, longè
eſt conſiderabilior, cùm maximè id ſem
3 per uerum non ſit (quod ipſi contra Bar
tolum præmiſimus) poſse patremfami-
lias maiorem ſcire litem, quæ eſt in eum
excitanda. Quid enim, ſi inopinatè, &
præter omnem expectationem turbare-
tur in poſseſsione ſui fundi ab eo, de quo
nunquam dubitaſset, imò à quo longè
aliud expectabat? nonne tunc eam litem
probabiliter ignorare potuit? Potuit ſa-
nè. Sunt enim incerta, quæ à futuro pen
dent euentu, ut tanquam dubia lex ea
haud proſpiciat. Quibus ego inducor,
Bartoli opinionem ſectari. Sed ut ad the
ma propoſitum ſermo redeat, lex ſtudio
rum cauſa abſenti fauet. Fit autem ea ra
tione: quia ſit ea cauſa fauorabilis. Ad
hæc uerò conducit elegans doctrina Bar
toli in l. Seiæ. § Pamphilæ. ff. de fund.
inſt. & inſtr. leg. ubi per eius tex. diſpoſi-
tionem is aſſerit, eum qui ſtudiorũ cau-
ſa abeſt, abſentem non reputari, imò præ-
ſentem effingi: & hoc legitimam eã &
4 iuſtã abſentiam inducere, ac pure efficere.
In cuius comprobationem adeſse po-
teſt, quod planè teſtatur Auth. C. ne fi.
pro pat. quæ uult. eorũ miſerendũ eſse,
qui

qui amore ſcientiæ facti exules, ſemetipſos exinaniunt, vitam propriam multis exponentes periculis: vt ratione eadem hic maior, qui abſens eſt iudicij cauſa, reſtitui in integrum debeat.

Qui relegatus fuit, an reuerſus debeat reſtitui, ſi dum eſſet abſens, ſit læſus?

SVMMARIA.

1 *Relegatus cenſetur abſens ex cauſa neceſſaria.*

2 *Relegatus ſi procuratorem conſtituere potuit, nec conſtituit, reſtitutionem non impetrat.*

3 *L. Sed, etſi per prætorem. §. 1. ex quib. cauſ. maior. declaratur.*

CAPVT CCCXLI.

1 Adnectit Bart. ſub eadem lege finali caſum alium abſentiæ in relegato: diſquirens, vtrùm debeat is reſtitui? primùm hac in re docens, hunc iudicari abſentem ex

2 cauſa neceſſaria: & in eo putauit attendendum, an procuratorem dimittere potuerit, vel non? vt ſi hoc effeciſſe noluerit, vel id præſtiterit, reſtitui non debeat, aliàs ſecus: allegans ad id l. Papinianus exuli. ff. de min. & l. ſed & ſi per prætorem. §. j. ff. ex quib. cauſ. maior. vbi in eo §. ſic habet lex: Aduerſus relegatum faciendam reſtitutionem ex clauſula generali Pomponius ait: ſed non & ipſi concedendam: quia potuit procuratorē relinquere. Ex cauſa tamen puto etiā ipſi ſuccurrendum. In cauſis autem iam cœptis dicit eo loco Bart. eſſe ciuilem adhibendam diſtinctionem, quam ſuperiore exemplo conſiderari is voluit. Vbi tamen hæc priuatim à me tractarentur, inter cogitandum mihi in mentem venit, quòd is §. primus ſuprà adlatus miram in ſe pugnantiam continere, & amplecti videatur. Nam in eo in primis diſponitur, aduerſus relegatum reſtitutionem ex clauſula generali concedendam: deinde adijcitur, concedi non debere, cùm potuerit procuratorem relinquere: adnectitur tandem, ex cauſa tamen concedendam eſſe. Ea autem ſic ſimpliciter aſſumpta nonne contrarietatem demonſtrant? quæ præcipuè deſumitur ex illis verbis: Pomponius ait, ſed non & ipſi concedendam: vbi indulgendam eſſe

3 prius edocuiſſet. Poterit tamen, mea ſententia, ille textus ita declarari, vt cùm diſponat reſtitutionem eſſe relegato ex clauſula generali tribuendam, debeat intelligi, reſtituendum ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, etiam vel ex ea cauſa, qua quis cōtra abſentem indefenſum reſtituitur: quæ dicitur generalis reſpectu illius, per quam abſentibus ſubuenitur. Dein vbi lex habet, ſed non & ipſi concedendam, quia procuratorem relinquere potuit: ſic eſt interpretandum, non ſemper relegato eſſe ſuccurrendum, vbi maximè ab eo dimitti procurator potuit: & tamen ex cauſa ſubueniri ſi dimiſerit, & ſit mortuus. Sed vult abſolutè is textus, non eſſe abſenti relegato ſubueniendum, ſi procuratorem dimittere potuit. Secundum quæ præſcripta exiſtimo eſſe terminandam aſſumptam difficultatem, & ita in ea concludendum, Non ſubueniri relegato, à quo dimitti procurator poterit: ſecus ſi is dimiſerit, ſit autē poſtmodum mortuus.

Vtrùm qui à ciuitate ſua expulſus eſt, reſtituendus ſit?

SVMMARIA.

1 *Diſtinctio Bartoli, reſtitutionem eius, qui à ciuitate expulſus eſt, concernens: quam Auctor latius examinat, num. 3.*

2 *Citatio facta ad locum non tutum, citatum non arctat.*

CAPVT

CAPVT CCCXLII.

1 QVærit etiam Bar. in eadē l. fin.
an ei qui à ciuitate ſua expul
ſus eſt, ſit dāda reſtitutio, in
quo ſic diſtinguit. Aut eius
bona ſunt publicata, aut nō publicata.
Qđ ſi acceſſerit publicatio, debuiſſe tūc in
fiſcum tanquam illius ſucceſſorem agi.
Alio verò caſu, hoc eſt, ceſſante publica-
tione, non valuiſſe ipſo iure proceſſum
in hunc inſtitutum, & dum à ciuitate
abſens foret: quia cùm eſſet citatus, ad
2 locum ſibi notoriè non tutum, & in quo
citra vitæ diſcrimen eſſe non poterat,
haud eum arctabat citatio, l. de ætate. ff.
ad Trebellian. & l. ſciendum. ff. de lega-
tionibus. quaſi iuſtus ſit timor. expaue-
ſcere tyranni crudelitatem, vel ciuitatis
ſeditiones, aut ſeductore, vt in l. Fulci-
nius. §. quid ſi latitare. ff. ex quibus cauſ.
in poſſ. eatur. Hæc Bartol. Cuius doctri-
na mihi omnino non ſatisfacit, ſaltem
3 qui apertè id non declaret, an iuſtè aut
tyrānicè is à ciuitate ſua eſſet expulſus,
quod tamen videbatur neceſſariò enu-
cleandum. Quòd ſi dixeris, tacitè ſatis
ex eis doctrina delibari & deduci, fuiſſe
à tyranno aut ſeditioſa ciuitate expul-
ſum, ego tamen eo caſu adhuc exiſtima
uerim non bene locutum Bartolum: à
quo doceri debuerit, & idem diſponi,
quod in exemplo de relegato, quòd di-
mitti debeat ab ipſo procurator hoc
enim, quòd iniuſtè à ciuitate ſit profli-
gatus, non impediuit eum, quin procu-
ratorem dimiſiſſe potuerit, imò debue-
rit. Si replices, quòd vt hunc in ciuitate
non paſſus eſt tyrannus, ita nec illius
admiſiſſet procuratorem: reſpondebo è
veſtigio, ſi ita accideret tyrannum age-
re, eſſet adhuc vehementior cauſa, qua-
re hic reſtitui deberet. Hæc tamen di-
ſputationis tantùm gratia propo-
no: nec eo animo, vt à Bartoli
ſententia deficiam quam
tanquā veriſſimam, &
vt magis com-
munem,
obuijs, quod aiunt, amplector vlnis.

An qui voluntariè abeſt, debeat reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Contumax non habetur, qui aut citatus non eſt, aut non eſt citatus peremptoriè.*
2 *Pars, de cuius tractatur præiudicio, citanda eſt.*
3 *Praxis apud Burgundiones in proceſſu contra abſentes.*
4 *Reſtitutionis auxilio non eget, qui voluntariè & abſq; contumacia abſens eſt: & ſententia in eum læſa, nulla eſt.*

CAPVT CCCXLIII.

COnſiderat denique Bart. ſub eadem l. fin. quartam abſentiam, eſfingens exemplum in eo, qui abeſt abſq; contumacia. Opinio autem gloſſæ ſub eadem l. fin. eſt nullam eſſe ſentētiam, nec talem per eam lædi, ita vt non egeat reſtitutione, argum. l. de vnoquoque. ff. de re iudicata. declarans eum non debere cenſeri aut reputari contumacem, qui omnino non fuit citatus, vel per iudicem admonitus: aut ſi citatus eſſet, non tamen fuiſſet propoſitum in eum edictum peremptorium, aut quod peremptorij vim obtineret. ad quæ ait facere in argumentum l. ceſſante. C. quomodo & quando iudex. Eam etiam abſentiam gloſſa ſub eadem l. voluntariam vocat, figurans exemplum in mercatore, aut alio: qui dum contra eum proceditur, abeſt, & priuata tractat negotia. Hæc Bart. in quem ſic moueor: qui exiſtimē, huic ita abſenti, & res ſuas curanti, imputari debere, quare procuratorem non dimiſerit, ſiue cauſas cœptas, ſiue etiam nondum cœptas intueare. De cœptis id tam clarum eſt, vt alia comprobatione non egeat. Quis enim dubitabit, quòd ſibi is debuerit proſpicere? Si verò futuras lites introſpexeris, adhuc idem poterit tentari, quòd maximè diligentis ſit patrisfamiliàs, rebus ſuis & futuris nego

eiis conſulere: & ita agere, ne præſens,
aut abſens lædatur quaſi videatur hoc
ſummæ & notabili illius incuriæ adſcri-
bendum, qui cùm ſciret, ſe debere abeſ-
ſe, non alicui ſuarum rerum curam com
miſerit, qui eum defendendum ſuſcipe-
ret, ſi fortaſſe aliquid in eum tētaretur,
aut eius detraheretur patrimonio. Quod
tamen poſtremum ego fixo animo fir-
mare nolo: immò hæreo ei reſolutioni,
quam iam ſuprà de eo attigi.: qui ob id
putem Bartolum ab his obicibus defen-
ſari & planè extricari poſſe: quem in hoc
probè locutū credo, hūc reſtitutione nō
egere, quia nulla ſit ſnīa in eū lata. Hæc
enim nullitas cauſatur, quia citatus non
fuerit: & ꝙ proceſſum in ſe inſtitutum
2 ignorauerit Certum eſt aūt, eſſe citandā
partē, vbi de eius tractatur ꝑiudicio. Nec
ſufficeret prima citatio ad domū in eo,
qui notoriè à prouincia abeſt. Quod po-
ſtremum ſolet apud Burgundiones in
quotidiana & peculiari praxi obſeruari:
per quā introductum eſt, vt ſi cōtra ab-
3 ſentem à prouincia ſit procedendum, ſit
aut is citandus, debeat ei prior intimari
citatio, & quod aiunt, illius perſonā cō-
prehendere. Nec huic adſcribi pōt, qua
ſe procuratorē non reliquerit, maximè
in cauſis nondum cœptis. de his aūt lo-
quor, quia præter hoc, ꝙ futura diuinare
non potuerit, fortaſſe erat in animo ſta-
tim domū reuerti. Hæc aūt ſunt à rele-
gatis prorſus diſtincta, & ſeparata: quia
cùm hi deliquerunt, meritò his impingi
tur, quare procuratorē non dimiſerint.
Quibus tanto magis id imputatur, ne ex
4 delicto cōſequantur cōmodū: quod neqꝫ
conſiderari ſeu adaptari his, qui volun-
tariè abſunt. Et ita cū Bartolo concludo,
Non eſſe opus reſtitutione aliqua in eo,
qui voluntariè & abſq; contumacia ab-
ſens eſt: & ſnīam in eum latā nullā eſſe.

Qui verus eſt contumax, vtrùm poſſit reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Verè & contumaciter abſens reſtitutionis*
auxilio non adiuuatur.
2 *Citatus quis vt in iudicio ſe ſiſtat, ſeq; non*
adfuturū contumaciter reſpondeat, & ſe
minimè iturum, videatur tamen vbi
poſt, mutata ſnīa, iudicium acceſſurus,
aduerſæ partis dolo, ne veniret, impedi-
tus fuerit reſtituendus eſt ex Auctoris
ſnīa, l. diuus ff de in īteg. reſt. cōprobata.
3 *Citatus ad iudicium, voce præconis aut non*
bene intellecta, aut non exaudita, excuſa
tur, & auxilio reſtitutionis ſubleuatur.

CAPVT CCCXLIIII.

ADfertur præterea à Bartolo
quinta, & finalis abſentia,
quam effingit in eo, qui con
tumaciter abeſt: puta, quia à
nuncio citatus, ei apertè reſpondit, ſe nō
compariturū, per l. Fulcinius. §. fin. ff. ex
quibus cauſ. in poſſeſ. eatur. Vult aūt
1 Bar. hunc reſtituendum non eſſe: quia
cùm comparuiſſe potuerit, nec id præ-
ſtiterit, viſus eſt in prætoriæ maieſtatis
contemptū & vilipendiū hoc egiſſe, &
ita eam offendiſſe. Atque hic caſus com
modè determinari pōt ex his, quæ ſu-
prà diffuſiſſimè attigimus in illius articu
li executione, Vtrùm minori in delictis
ſubueniri debeat? Velim tn̄ notes, ſi hic
2 ſe iudicio non adfuturum nuncio reſpō
derit, ac poſtmodum, mutata ſnīa, ad iu
dicium accedens, dolo aduerſæ partis,
ne eò veniret, impeditus fuerit, tūc æquiſ
ſimum putauero, vt ipſe reſtituatur: ad
quod habes l. diuus. ff. de integrū reſti-
tut. in qua hoc diſponitur e x mente Mar
celli Iuriſcōſulti: Diuus Antoninus Mar
cio Auito prætori de ſuccurrendo, ei qui
abſens rem amiſerit, in hanc reſcripſit
ſnīam: Etſi nihil facilè eſt ex ſolennibus
immutandum: tamē vbi ęquitas euidēs
id expoſcit, ſubueniendum eſt. Itaque
ſi citatus non reſpondit, & ob hoc more
ſolito pronunciatū eſt confeſtim aut pro
tribunali te ſedentē adiit, exiſtimari pōt,
non ſua culpa, ſed parum exaudita voce
præconis defuiſſe: ideoq; reſtitui poteſt.
Demum adnectit textus: Nec intra has
ſolūmodo ſpecies conſiſtit huius generis
auxilium: etenim & deceptis ſine ſua cul
pa ma-

pa, maximè ſi fraus ab aduerſario interuenerit, ſuccurri oportebit: quamuis ēt de dolo malo actio competere ſoleat. & boni prætoris eſt, potius litem reſtituere vt ratio, & æquitas poſtulabit, quàm actionem famoſam conſtituere. Hæc is textus: quem ita ad propoſitum allegat Bart. in illa l. fin. Sed mihi quandoque illius textus mentem exquirenti, viſum fuit, id in ea lege non probari, qđ in primis non deſumitur ex verſiculo l. eiuſdem l. quia ibi reſtituitur, ꝙ credatur ab eo non bene intellecta vox pconis: & id deſumitur ex verbis eiuſdē §. itaque, cùm confeſtim poſtea ad iudi-
3 cium acceſſerit, non ſua culpa, ſed parū exaudita voce præconis hunc defuiſſe. hóc enim, ꝙ non venerit, eſt planè contrarium & oppoſitum ei, quód vocem præconis non intellexerit. Probare etiā aliorum declarationem nequeo, qui ſenſerunt, id deſumi ex ſequente verſic. nec intra, in eadem l. ſub illis verbis: Etenim deceptis ſiue ſua culpa, ſi potiſſimum fraus ab aduerſario interuenerit, ſuccurri oportebit. Vt idem dicant diſponi debere in eo, qui mutato propoſito veniēs ad iudicium, impeditus ab aduerſa ſua parte extiterit: quaſi abſurdum ſm eos non ſit, ex tali generali deciſione ſpecialem hunc caſum declarari. Hoc autem, quod me ab eorum ſnīa eogit deficere, eſt: quia effici in vero contumace non pōt, quin ipſe ſit in culpa, inſpecto potiſſimum initio, vbi is reſponderit nuncio, ſe non compariturum: ita vt ille §. non videatur hæc duo exigere, & omnino requirere, tum quòd partis culpa non interuenerit: tum ꝙ aduerſarij fraus interceſſerit. Ego tñ, ſepoſita hac diſputatione, crediderim, non ſolum veram eſſe aſſumptam eam concluſionem, ſed quæ etiam cōprobetur in ea l. diuus. in verſi. nec intra. Nec officit, debere attendi principium. quia ea regula eſt declaranda rebus ſic ſe habentibus, & vbi nihil eſſe innouatum: vel ſi poſtmodum non ſucceſſiſſet actus, per quem tali principio vitioſo detraheretur: ita atteſtantibus Scribentibus in l. ſi procuratorem dedero ff. mandati. ſic non eſt ſpectandum tale initium: quia perinde eſt, ac ſi his non ita reſpondiſſet: aliàs mutatio propoſiti nihil operaretur. & ad hoc habes, quod in ſimili dicitur de eo, qui ſtatim purgauit præcedentem moram, vt eius moræ nulla ſit habēda ratio, arg. l. & ſi poſt tres pluresve dies. ff. ſi quis caut. Quare ex præcedenti §. facio concluſionem, Reſtituendum eum, qui vocatus ad iudiciū, ſe nō venturū reſpōdit dir; vbi, mutata ſtatim ſnīa, ad iudicium accedēs, facto partis aduerſæ impeditus fuit. Atque huic concluſioni hereo.

An abſens cauſa Reipub. reſtituatur ad omnia commoda, quæ pręſens fuiſſet aſſecutus?

SVMMARIVM.

1 *Abſens Reipublicę cauſa reſtituitur ad omnia commoda, quę præſens eſſequutus fuiſſet.*

CAPVT CCCXLV.

Redeat nunc ſermo ad articulum, quē in initio aſſumpſimus, quomodo lex adſit abſenti cauſa Reipub. per reſtitutionem in integrum? in quo tu firmabis & figes concluſionem hanc, ė qua nō
1 minus certum, quàm ex ſacro tripode, feres iudicium, Abſentem cauſa Reip. eſſe reſtituendum ad omnia commoda, quæ præſens fuiſſet aſſecutus, vt eſt in l. idem Iulianus. §. fin. & ibi Bart. ff. ex quibus cauſis maior. Vbi abſens reſtituitur, vt aſſequatur legatum, quod per conditionis defectum & ceſſationem cōſecutus non fuerat. Caſus eius legis eſt huiuſcemodi: Si alicui legatum ſit in annos ſingulos, quibus in Italia erit, ac Reipub. cauſa abſuerit, reſtituetur, vt capiat, atq; ſi in Italia manſiſſet. nō enim dies actiones eximitur, vt prætoris auxilium neceſſariū ſit, ſed in cauſa eſt condicio: & ita fruitur tali legato, ac ſi præ-

ſens extitiſſet. In quo textu Bar. inueſtigat, ad quid tali caſu reſtituitur? referens, ſenſiſſe quoſdam, ad actionem, reſtitui, vt per eam tale legatum habeat. Diſcedit tamen ab eo intellectu: conſiderans in eam rem, quòd huic nunquam actio competierit, quia in Italia non fuerit. Senſerunt & alij eum ad hoc reſtitui, vt pecuniam legatam habeat. Meum autē eſt iudicium, vanam eſſe hanc diſputationem: nam ſiue actionem conſequatur, ſeu pecuniam modò legato fruatur, quid de ea re eſt diſputandum? cùm ſi pecuniam aſſequatur, ſat ei conſulum de actione videatur: quia nihil aliud, quàm pecuniam, fuiſſet nactus.

Qui adfuit Reipub. cauſa, & defenſus non fuit, eſt ad totam litem reſtituendus.

SVMMARIA.

1 *Abſens Reipublicę cauſa, in lite, quam domi incompoſitam reliquerat, non defenſus, ſiue litem ipſam, ſiue omiſſam, laſa ſententia, appellationē ſpectes, eſt reſtituēdus.*

2 *Abſens Reipub cauſa tam in lucro quam in damno reſtituitur.*

CAPVT CCCXLVI.

1 Habes etiam in abſentiæ materia regulam, hoc diſponentē, Abſentem Reipub. cauſa, qui in lite defenſus non fuit, eſſe ad totam litem reſtituendum, & admittendum, vt ſuis ex integro vtatur defenſionibus, l. 1. ff. ex quibus cauſ. maior. facit l. qui abſentem. ff. de procurat. Quòd ſi in aliqua litis parte defenſus foret, & omiſiſſet appellare, haud dubiè ad prouocandum reſtitueretur, vt per Bart. in ea l. fin. ff. de reſtitut. in integrum. Quæ præfata extenduntur ad abſentem cauſa voti, ſeu peregrinationis, vt is ad tempus, quo fuit abſens, reſtitui, debeat: ita teſtante Godofredo, titulo de reſtit. in integ. & per Ioannem à Prato in l. filius. § procuratorem. ff. de procuratoribus. Te tñ in id oportebit adhibere eandem diſtinctionem, quā ſupra in aliis quibuſdam articulis cōſiderauimus vtrum procuratorē reliquiſſe potuerit, an nō? qa ſi ad hoc nō attēderes, poſſent ſub hac votorū ſpecie & imagini infiniti deludi. Sub-
2 uenitur et abſenti cauſa Reipub. tā in lucro quàm in damno, vt per Bar. in l. cū quidam. in princip. ff. de acquir. hæred. quod eſt illius. l. arg. Sed an hoc abſolutè ſit verū, cōfugias ad examinatiōē articuli, quē ſupiore loco attingimus. Vtrū minor in lucro ſeu dāno ſit reſtituēdus.

Ad realem ſeu perſonalem actionem reſtituitur abſens, cùm in eum talis actio præſcripta eſt.

SVMMARIA.

1 *Abſens Reipub. cauſa ad præſcriptam actionem, ſiue perſonalis ſiue realis ea ſit, reſtituitur: quorum vtrunq; Auctor exemplo declarat.*

2 *L. ſi qd. C. de reſtit. milit. verior intellectus.*

CAPVT CCCXLVII.

1 AD præſcriptam in eum actionem reſtituitur, qui abſens eſt cauſa Reipub. ſiue de reali ſiue de perſonali actione tractetur. Perſonalis autem actionis hoc exēplum deſumi pōt, ſi abſenti competeret redhibitoria, aut quanti minoris actio, quæ tolluntur tēpore, & ab his exciderit, quia eas intentarit. De reali res tàm aperta eſt, vt alia non egeat declaratione. Ad hæc aūt conducit l. ſi quid.
2 C. de reſtit. milit. vbi textus habet Si qd de bonis abſentis ſit diminutū, talis diminutio ad vtranq; refertur actionē. Caſtrenſis tñ in eadē l. uiſus eſt oppoſitum ſenſiſſe: q docet, illa verba, Diminutū, bona reſpicere: edictū verò de minoribus, ad perſonā referri: vt in l. ait prætor. in princip. ff. de minoribus. & ita illā legem

gem nihil ad reſtitutionis materiam cõducere. Quæ quàm abſurda ſit interpretatio, re ipſa doceo. Nam etſi admiſeris, ibi de bonorum diminutione tractari, non ſequitur, ſi in bonis læſus ſit abſens, quin ſit reſtituendus, cùm etiam ex eadem cauſa minori lex ſubueniat. Et hoc tam eſt indubitatum, vt alia comprobatione non egeat. Atque ex his facilè reſpondebitur ad id. quod Caſtrenſis in ſuam ſententiam conſiderat, edictum de minoribus perſonam inſpicere. hoc enim admitto: ſed qui negem cõſequẽtiam: ergo cũ de bonis agitur, debet ceſſare reſtitutio. Quã ſi probares, planè eneruarentur & confunderentur reſtitutionis in integrum regulæ: hoc præcipuè diſponentes, minori & maiori læſis ex cauſa ſuccurri per reſtitutionem. Sic edictum introſpicit perſonam: quia neceſſe eſt aliquem eſſe, qui damnum patiatur; & ita res ipſa cum perſona attenditur. Vt maneat per hæc firmata concluſio, maiorem, qui abſens eſt cauſa Reipub. ſiue de perſonali, ſiue de reali actione tractetur, reſtituendũ in integrũ.

Qui Reipub. cauſa abſunt, primum non ſecundum decretum patiuntur.

SVMMARIA.

1 *Abſentes ſiue Reipub ſiue alia de cauſa, dũmodo non latitent, ſecundo decreto non onerantur.*

2 *Decretum ſecundum non interponitur, niſi præceſſerit debitoris latitatio.*

CAPVT CCCXLVIII.

1 ABſentes Reipub. cauſa, patiunt
primum, non autẽ ſecundum
2 decretũ: ad quod facit l. ignorare. C. de reſtit. milit. Cuius rõ eſt, quia non interponitur ſm decretum, niſi pceſſerit debitoris latitatio, vt in l. Fulcinius. §. 1. ff. ex quib. cau. maio. Sed qui abſens eſt, latitare nequit. Quæ determinatio de ſe tam vera eſt, vt procedat indifferenter, in omni abſente, ſiue Reipub. cauſa abſit, ſiue non: cùm ſi nõ latitet, ſpectandũ non ſit aliquod abſentiæ priuilegiũ. Atque hæc eſt cõior & magis recepta opinio. Ad hæc memini accidiſſe ſequens in praxi exemplum. Intentauerat quidam apud Baliuum Dolanum aduerſus nobilem quendã ſubhaſtationis bonorum litem, quã in ea prouincia Burgunda depingunt alio nomine, decretum. Erant autem bona, quæ ſic ſubhaſtabantur, in Dolano territorio ſita, & cẽſu annuo affecta illi nobili: qui, dum lis inſtrueretur, habitabat in balliuatu ſuperiori apud Burgũdos, quæ eſt iuriſdictio diſtincta & ſeparata à iuriſdictione Balliuij Dolani: ambo tñ ſunt in eadem prouincia, vt iam ſuprà alio loco attigi. Tandem autem fuit lata ſnĩa, & partes ſe decreto oppoſuerant, qđ aiunt in ea praxi, collocatæ. is autem nobilis eius litis inſcius, nihil iuris ſui interim deduxit, qui demum ſciẽs litis progreſſum, ne à cenſu ſuo excideret, ſupplicauit apud Senatum Dolanum, vt non obſtante ſententia ſic pronunciata, ipſe cenſum antiquũ aſſequeretur, ac vt fundus qui eo cenſu affectus erat, tali cenſu grauatus declararetur: proponens ad hæc, ꝙ is litem ignoraſſet. Ignorantiam aũt ex eo confirmabat, quod tales balliuatus eſſent diſtinctæ iuriſdictionis, & vnus longè ab alio ſemotus: quare non tam eſſe ſibi adſcribendũ, ac ſi in loco, in quo inſtruebatur lis, aut alias in eodem Dolano balliuatu morãm traxiſſet. Ponderabatur & aliud, ꝙ huic non poſſet impingi eum latitaſſe, admiſſa potiſſimum ignorantia: quia latitatio præſupponit doloſam ſcientiam. Et cum in eo nullus videretur iudicis contemptus, abeſſent denique fraus & dolus, in eam reſtitutionem tandem condeſcendit Senatus Dolanus: ſed hac lege, primùm, præſtito ab hoc iuramento, quòd in eam vſq; diẽ neſciuiſſet talem litem motam, nec aliquid ad eius aures ante latam ſententiam aduenìſſet: & cum his qualitatibus

debere ita reſtitui, vt ſui iuris & cenſus debiti deductionē per ſcripturas (vt eſt ibi moris) proponeret, ſuosq; exhiberet titulos, per quos de cenſu ſibi debito edoceret: quarum ſcripturarum illius partes aduerſæ exemplum haberent: vt tandem reſponſione ad eas facta, ſi nihil legitimum adferretur, quod eius intentionem eneruaret, & docto de cenſu, collocaretur pro eo cenſu, ac declararetur fundus cenſu tali affectus. Hoc autem exemplum eſt vtiliſſimum: etſi fatear, non omnino conuenire materiæ ſecundi decreti, vt in Iure ſecundum decretum aſſumitur. Sed cùm aliquam inter ſe affinitatem habeant, ac ea lis nominetur decretum bonorum, probaui hoc loco inſerendum caſum præſcriptum.

Contra fiſcum reſtituitur, qui abeſt Reipub. cauſa.

SVMMARIVM.

1 *Abſens Reipub cauſa ſiue maior ſiue minor ſit, contra fiſcum reſtituitur.*

CAPVT CCCXLIX.

1 ET iam aduerſus fiſcum is, qui abſens eſt Reip. cauſa, eſt reſtituendus, l. neque. C. de reſtitut. milit. loquitur autem textus in præſcriptione quadriennij. Velim tamen ſcias, latè quadrienium in abſentem currere, in minorem verò annis ſecus. Sed in hoc accedunt maior & minor, vt vterque contra fiſcum reſtituatur. Hoc tamen de minore mei non eſt propoſiti, iam preſſius excutere: cùm quæ in hanc rem videbantur contraria & oppoſita, diffusè ſuprà attigerimus, vbi examinauimus caſum alium, Vtrùm minor contra fiſcum reſtitui poſſit.

An contra cōmiſſam negligentiā reſtituatur, qui maior eſt?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio aduerſus venditionem, iuſtæ abſentiæ tempore factam, conceditur.*

2 *Abſentia militiæ cauſa iuſtiſſima, cæteriſq; fauorabilior habetur.*

3 *Militi venditionem retractare, & ſuas poſſeſſiones oblato precio recipere permiſſum eſt.*

CAPVT CCCL.

1 ADuerſus venditiouem factā ob commiſſam negligentiā tempore iuſtæ abſentiæ, imploratur reſtitutio, vt eſt in l. ſi cum militaribus. C. de teſt. militum. quę lex plurimum arridet deciſioni eius caſus, quem iamiam præmiſi in decreti ſeu ſubhaſtationis bonorum materia. Proponere tamen poterit ingenioſus Lector, eā l. ſi cum militaribus, loqui in eo, qui erat abſens militiæ cā: quæ ab-
2 ſentia videtur iuſtiſſima, imò eſt fauorabilior & longè prægnantior, quā ſit ea illius nobilis, qui non militabat, ſed in ea degebat prouincia. Quæ cōſideratio mehercule non omnino eſt abſurda, imò potius concludens. ad quod tñ velim ita reſpondeatur, vtranq; abſentiam probabilem eſſe: & cùm tales iudicentur, non abſona eſt vnius ad aliam argumentatio ſeu illatio. quare ſic dici poterit, vt abſenti ob militiam ſubuenitur, ſic & in ſimili tali, qui à ballinatu Dolano aberat. præterea nō tam ei ſuccurritur ob ſolam abſentiam, quàm ꝙ ignoraſſet litem motam. Et mihi plurimum facere in eam rē videtur l. illa, ſi cū militaribus. in qua vt militi permittitur vendictionē retractare, & vt is ꝑcio oblato ſuas poſſeſſio-
3 nes recipiat: ita & huic nobili concedetē de ſuo cenſu docere: & ſi eum ſibi cōpetere demonſtrarit, fundus qui cenſu grauatus eſt, declarabitur ad id hypotecatus & affectus: quod is per reſtitutionem in integrum aſſequetur.

Recen-

Recēſentur hoc capite infiniti caſus, quibus quis abeſſe dicitur Reipub. cauſa.

SVMMARIA:

1 *Profectus ab vrbe licet prouinciæ nondum exceſſeris, Reipublicæ tamen cauſa abſens eſſe præſumitur.*

2 *Abſuturus Reipublicę cauſa, itinere iam ſuſcepto, reputatur in eo mox eſſe loco, quo profecturus erat.*

3 *Excedens vrbe, tandiu Reipub cauſa abeſſe putatur, donec ad eam reuertatur.*

4 *Fiſci patronus etiam inter eos connumeratur, qui ex generali abſentiæ clauſula adiuuari ſolent.*

6 *Miſſi vt aut militem ducant aut reducant, aut etiam delectus agant, Reipub. cauſa ab eſſe præſumuntur.*

6 *Miſſi congratulatum alicui principi, Reipublicæ gratia dicuntur abeſſe, vnà cum alijs in textu enumeratis.*

7 *Reipublicę cauſa ij ſoli abeſſe intelligūtur, qui nō ſui cōmodi cauſa, ſed coacti abſunt*

8 *Reipublicæ cauſa tamdiu quis abeſſe cenſetur, quamdiu officio alicui præeſt: quo defunctus, iam non amplius priuilegio abſentis Reipub. cauſa gaudet.*

CAPVT CCCLI.

1 AB eſſe Reipub. cauſa intelligitur, qui ab vrbe eſt profectus, licet nondum prouinciam exceſſerit, vt in l. abeſſe. ff. ex quibus cauſis maior. Cuius legis
2 hæc eſt ratio: quia cùm ei ſit animus à prouincia abeſſe, ſeque itineri commiſerit, reputatur (iure ad ita fingente) iam in eo loco eſſe ad quem eſt profecturus: quia vbi eſt animus, ibi ſit & corpus, vt in l. quæſitum. ff. de legat. 3. Præterea in eadem l. abeſſe adiicitur. Sed & qui vrbem exceſſit, donec ad eam reuertatur,
3 abeſſe Reipub. cauſa intelligitur. Et hoc ad Proconſules, eorum legatos, & ad eos, qui prouinciis præſunt, procuratoresve principū, qui in prouinciis degūt, pertinet: immò & ad tribunos militum & præfectos, ac comites legatorum, qui ad ærarium delati ſunt, aut in cōmentarium principis relati. Inter eos ēt, qui
4 ex generali clauſula adiuuantur, & patronus fiſci connumeratur. Qui deniq;
5 ſunt miſſi, vt milites ducerent aut reducerent, aut legēdi curam gererēt, Reip.
6 cauſa abſunt: ij præterea, qui miſſi ſūt ad gratulandum principi. Item procurator Cæſaris, non ſolum cui rerū prouinciæ cuiuſq; procuratio mandata erit, ſed & is cui rerum principis, quamuis omnium. Itaque plures ibi diuerſarum rerū procuratores, Reipub. cauſa cenſentur abeſſe. Præfectus quoq; Aegypti abeſt cauſa Reip. Quæſitum eſt & de eo, qui ad compeſcendos malos homines miſſus eſt, an abeſſe Reip cauſa: & placuit abeſſe. Item qui Reipub. cauſa Romam eſt profectus, abeſſe cauſa Reipub. videtur. Sed & ſi ipſe Reipub. cauſa extra patriam ſuam ſit profectus, etiam ſi per vrbem inter ei competat, Reipub. cauſa abeſt. Similiter qui eſt prouincia: vt primùm aut ſua domo profectus, eſt, aut cùm in eadem degit prouincia Reipub. adminiſtrandæ cauſa, ſimul atque agere Rempub. cœpit, ad abſentis ſimilitudinem habetur: & dum ea in caſtra ac redeat miles, Reipublic. cauſa abeſt. Rei
7 autem publicæ cauſa ij ſoli abeſſe intelliguntur, qui nō ſui commodi cauſa, ſed coacti abſunt. Et tamdiu Reipub. cauſa
8 quis abeſſe intelligitur, quamdiu officio alicui præeſt. Quòd ſi finitum fuerit officium, iam deſinit abeſſe Reipubl. cauſa. Sed ad reuertendum illi, qui ita abeſt, tempora computantur: ea potiſſimum, quibus in vrbem reuerti potuit: & erit moderatum, ei dare tempora, quæ lex reuertentibus præſtituit. Quare ſi quid ſuæ rei cauſa exceſſerit, non dubitamus, id tempus ei non proficere: habitaque dinumeratione temporis, quo potuit reuerti ſtatim dicemus deſiiſſe Reip. cauſa abeſſe. Planè ſi infirmitate impeditus cōtinuare iter nō potuit, habebit rō humanitatis: ſicuti haberi ſolet & nauigationis & hyemis, ac cęterorū caſu

contingentium. Quæ omnia tu tractata reperies in l.abeſſe.cum ſex ſeu octo ll.quæ ſequuntur.ff.ex quibus cauſ.maio.ex quibus facilè liquet, quando quis dicatur abeſſe Reipub.cauſa.

Abſens Reipub. cauſa non reſtituitur, ſi dimiſſo ꝓcuratore nõ fuerit ab eo defenſus.

SVMMARIA.

1 *Abfuturus Reipublicæ cauſa, relicto ad ſe defendendum procuratore, reſtitutionem expetens, non admittitur.*

2 *L.is qui Reipub.cauſa.ff.ex quibus cauſ.maior. & l ſed & ſi per prætorem. § hac clauſula ff.eo. gloſſatores ad eas leges interpretatione exploſa, ab Auctore conciliantur.*

3 *Abfuturus Reipub.cauſa, relicto minus idoneo, aut fideli procuratore non quidem reſtitutionem impetrat, ſed tamẽ in procuratorem talem, regreſſum habet.*

CAPVT CCCLII.

1 QVi Reipub.cauſa erat abfuturus, ſi procuratorem relique rit, per quem potuerit defendi: volens in integrum reſtitui, non audietur.l.is qui Reipub.cauſa. ff.ex quibus cauſis maior. Sed ei concluſioni obeſſe videtur l. ſed & ſi per prætorem.§.hæc clauſula. ff. eo. titulo. in qua diſponitur ſæpiſſimè conſtitutum, hunc eſſe adiuuãdum, ſiue is procuratorem dimittere potuerit, ſiue non. Quarum ll.concordiam glo.eo loco examinans, docet, ꝙ in illa l. is qui, procurator ſoluendo eſſet, & ita poſſet actione mandati conueniri. ſic reſtitutionem ceſſare: quæ non ab re conceditur in ea l.ſed & ſi.quia is ſoluendo non eſſet. ad quod facit l.fin.ff.de eo per quẽ factum erit. Sed ea ſolutio mihi non applaudit, nec quouis modo ſatisfacit: quia vis difficultatis in hoc potiſſimũ cõſiſtit, quòd textus dicat reſtituendũ, ſiue procuratorem, ſiue non, dimiſerit: quaſi ex diametro pugnet ei, quod alio textu diſponebatur, ꝓcuratore ab eo dimiſſo debere ceſſare reſtitutionẽ: vt attendi nõ debeat, an ſit, qui procurator eſt, ſoluendo, vel non ſoluendo? ad quod id tex. noluit ſe principaliter referre. quo fit, vt mihi magis placeat, vt dicatur in ea l.is qui meritò ceſſare reſtitutionẽ, quia reliquerit talis abſens procuratorẽ, per quẽ defenderetur: qui cùm id non pſtiterit,
3 æquum eſt, non eſſe huic abſenti ſubueniendum per reſtitutionẽ in integrũ, qa ſit ei in talem procuratorẽ regreſſus, ob ſuſceptũ ab eo mãdatũ. Ceſſat aũt ideo reſtitutio, ꝙ ei ſit imputandũ, cuttã ſupinũ ꝓcuratorem delegerit: tum ꝙ ei ordinaria via optimè conſultũ agnoſcatur.

Si quis ſui præſentiam non fecerit, ita vt fuerit actio extincta, reſtituetur aduerſarius hoc expoſtulans.

SVMMARIVM.

1 *Aduerſarius eius, qui ſui præſentiam non ſeceris, actionem ob id extinctã, reſtitutionem impetrat.ſi eam imploret.*

CAPVT CCCLIII.

1 SEd & ſi quis ſui præſentiam non faciat, ita vt actio extincta fuerit, ſubuenitur aduerſario per reſtitutionem in integrum, etiam ſi is maior ſit. ad qđ facit l.ſed & eos ff.ex quibus cauſ. maio.vbi edictum de maioribus etiã ad eos pertinet, qui qualibet tergiuerſatione & ſolertia efficiunt, ne cum ipſis agi poſſit. quod quidem ſimili modo ad eum pertinet, etiam qui non fruſtrandi gratia id ageret: ſed quia rerum amplitudine diſtringeretur: vt ſolet paſſim in mercatoribus accidere, quos neceſſariò oportet freta & terras tranſcurrere, & penè cõtinuò

nuð vagari. Nam cùm non poſſit cum ipſis ſic abſentibus agi, æquũ viſum fuit aduerſarijs,per eam abſentiam læſis, ſuccurrendum eſſe,vt eſt in ea l.ſed & eos.

Si per iudicis dilationem ſit factum,vt eximatur actio,dabitur reſtitutio.

S V M M A R I A.

1 *Actio ſi vel per iudicis dilationem eximatur, vel magiſtratus haberi copia nõ poſſit,reſtitutionis auxilium imploranti nequicquam denegandum videtur.*
2 *Actione poſt cauſam cognitam denegata,reſtitutionis beneficio non gaudet,qui eam expetit.*
3 *Actionis exemptio magiſtratui imputari ſolet,ſi per gratiam aut ſorde, ius non dixerit.*
4 *Actio exempta quomodo intelligenda ſit?*
5 *Delinquentibus Prætor auxilio ſuo ſubueni re non tenetur.*

CAPVT CCCLIIII.

1 Ait Prætor,ſi per iudicis dilatio
nem factum eſt, vt eximatur
actio,fiet reſtitutio. Sed & ſi
magiſtratus copia nõ fuit, La
beo ait faciendam reſtitutionem. Per
2 magiſtratum autem factũ eſt,ſi ius non
dixit: alioquin ſi cauſa cognita actionẽ denegauit, ceſſat reſtitutio, d. l. ſed & eos. eodem titulo. quam memini quod ad hoc poſtremum exemplum attinet, in praxi deductam, & apud Senarum Burgundum ſimile accidiſſe. Nam cùm niteretur quidam rem,à proximo venditam,retrahere iuxta conſuetudinem illius prouinciæ, nec poſſet partem, quæ tunc latitabat,reperire, confugit ad iudicem loci,coram eo conſignaturus & depoſiturus pecuniam: qui tamen iudex (neſcitur, quo ſpiritu aut opinione ductus) diſtulit eius nobilis querimoniam audire,& ei id implorãti conſulere, ita vt interim penè lapſus fuerit annus ad retrahendum præſtitutus, & cuius effluxio omnino immineret, Cùm itaq; hic iudicem adijſſet,& partis latitantis inſidias detegeret, ita vt peteret hac cauſa ſe reſtitui, & ad nouam conſignationẽ pecuniæ admitti: (ea enim reſtitutio erat omnino neceſſaria. quia annus iam penè effluxiſſet,intra quem erat reddẽda pecunia: vtitur enim hoc termino, retrahere, ſtatutum: quod verbum eſt cum effectu intelligendũ,ita vt ſine reſtitutione in integrum,eſſet malè fundata illius nobilis intentio, maximè ob partis latitationem,de qua ſufficienter patuit)& iudicis copiam aſſequi nequiuiſſet: ex his cauſis tunc conceſſa fuit reſtitutio in integrum. Nam per magiſtratum factum videtur, ſi per gratiam aut ſordes is ius non dixeris. Idem etiam ſi per partem id ſit actum, vt dum litigatur,effecerit, ne ſecũ ageretur. Et actio exempta ſic erit accipienda, ſi ſine dolo malo deſijt agere: vt ſi dolus interuenerit,ei non ſuccurratur. ipſis enim delinquentibus non ſubuenit prætor. Quæ præfata omnia deſumuntur ex l.ſed & ſi per prætorem,præallegatam.

Si iudex præfixerit maiori terminum,intra quẽ agat, idq; tempus exciderit, dabitur num de nouo reſtitutio, vt denuo agat?

S V M M A R I A.

1 *Maior ſi terminum ad agẽdum à iudice præfixum neglexerit, aut auxilio reſtitutionis iam non amplius adiuuandus eſſe videtur ſecundum quoſdam.*
2 *Dilationis à iudice conceſſa breuitas, & iuſtum impedimentũ ſuperueniẽs,reſtitutionis viam nemini intercludũt, etiamſi terminus ad agendũ propoſitus effluxerit.*
3 *In re magni momenti non videtur iniqua nimi temporis præfixio.*

4 *In-*

4 *Iuriſdictio quando delegata dicatur?*
5 *Contumacia eorum, qui iue dicenti non ob-
temperant, litis damno coherceri ſolent:
hoc eſt, omnes eorum querelæ reyciuntur
ſecundum gloſſæ interpretationem ad §.
ſed etſi. l. ſed etſi prætor. ff. ex quibus
cauſis maior. quam tamen Auctor re-
probat.*

CAPVT CCCLV.

QVid ſi iudex præfixerit maio-
ri annis terminum, intra quē
agat, & actionem quam ſe in
tertium habere iactauit, in-
tentet, iuxta l. diffamari. C. de inge. ma-
nu. cæterùm exciderit tempus, antequā
hic iudicium inſtituiſſet: an num poterit
reſtitui, vt denuo agat, vbi maximè ab
eo allegaretur breuem fuiſſe dilationē?
Sunt autem, à quibus eſt exiſtimatum,
1 abnegādam reſtitutionem, per l. ſed etſi
per præt. in §. ſed & ſi dum decreto. vbi
pro regula hoc proponitur. Etſi dum de
creto non obtemperat, prætor iuriſdi-
ctionem ſuam ei denegauerit, nō eſſe re
ſtituendum Labeo ſcribit: idemq́; ſi ex
iuſta alia cauſa non fuerit ab eo auditus.
quaſi is textus docere videatur, cùm
non ſit ab illo iudici obtemperatum, de
negandam ei reſtitutionem. Ego verò
ſentio, ſi cum breuitate dilationis hic ꝓ-
2 poneret, ſe iuſtè fuiſſe impeditum, &
impedimentum aliquod poſtmodum
ſuperueniſſe, quare non potuerit actio
nem ſuam intentare tunc eſſe tali caſu
reſtituendum: & hoc nullam habet dif-
ficultatem, quæ principaliter in eo con
ſiſtit, an ſit reſtituendus, ſi nullam aliā
cauſam alleget, quam quòd breuis ter-
minus eſſet ei præſtitutus. In quo ego
ſentio, ſi rigorem iuris attenderis, abne-
gandam reſtitutionem: quia ſit huic ad
modum imputabile, cur ſaltem ante
temporis lapſum ad iudicem pro tempo
ris prorogatione non confugerit, non
autem expectarit, donec excidiſſe. Pon
derantur etiam verba præſcripta, & ei
prætor ſuam denegauerit iuriſdictionē.
Nam hoc caſu videtur cum eo actum,
quia vbi præſtituitur terminus, intra quē
agere debeat, ſolet ita ei iniungi, vt ſi
durante tali tempore non ſatisfaciat, à
ſua excidat actione: vt poſtmodū Præ-
tor ei ſuam iuriſdictionem abnegare vi-
deatur. eſſet itā in manu eius iudicis, ad
quem pro reſtitutione confugitur, hoc
penſare & excutere, an num de re,
quæ magni ſit momenti, tractetur: de-
mum facultates huius expendere, & ita
animaduertere, an ſi in tali actionis intē-
tatione priuaretur, id in ſummum eius
3 incommodum cederet. Qui ſi agnoſce-
ret, de magno tractari præiudicio, certè
ſatis æqua videretur noua temporis præ
fixio, nec tam iuris rigori inhærendum.
Atque hoc à me verius & ſanius iudica
tur. velim tamen conſideres id vnum,
quod iamiam declarauimus, qui verſati
in inductione eius l. ſed etſi per prætorē
prædiximus ſatis denegatam à iudice
ſuam iuriſdōnem in præfixione termini,
& ita eam ad legem id facere. In quo nō
omnino quieſcit animus: qui putem, il
la verba denegatæ iuriſdictionis, aliter
& diuerſo ſenſu interpretanda eſſe: &
4 tunc dici denegatam iuriſdictionem, vbi
hic prætoris præcepto neglecto denuo
ad iudicem aduolaſſet, qui tamen eius
petitionem repuliſſet: quod in præſcri-
pto caſu nō eſt conſiderabile, ꝙ huic fuiſ
ſet ſemel iniunctum, ſuam actionē in-
tentare, nec poſt lapſum tempus aliquid
à iudice ſit declaratum, quòd ab actione
ſua excidiſſet, quod tamen eſſet neceſſa
rium: vt nihil ad hoc propoſitum condu
cat ea l. ſed etſi per prætorem. ſed quæ
potius confirmet illam meam ſententiā,
vt cum nulla præſcripto caſu ſit abnega-
ta iuriſdictio, & hoc ante declarationē
à iudice factam, quod à ſua actione exci
diſſet, & ad eū pro noua dilatione confu
giat, videatur conſequenter ex æquo &
bono reſtituendus, concurrentib. in eam
rem illis, quas præmiſimus, qualitatibus.
Ad hæc cupio notes, quod docet gl. in e.
§. ſed etſi. quod eſt, ſi decreuiſſet iudex
aduerſario rem reſtitui, nec fecerit, pote
rit tunc ob illum contemptum ei ſuam
abnegare iuriſdictionem, & ita efficere,

vt poſtmodum in cauſis, quas ſit ſuſcitaturus, non ſit eum audiiurus. Quam interpretationem aſſerit deſumi ex l contumacia. ff. de re iud. in qua Hermoge-
1 nianus Iureconſultus ſcribit, contumaciam eorum, qui ius dicenti non obtemperarunt, litis damno coerceri. ſic interpretante gl. ea verba, litis damno coerceri, vt ſint omnes eius querelæ reijciendæ. Quod interpretamentum ego probare non poſſum: qui exiſtimem, ſenſum aliũ ea verba recipere, contumacem litis dã ne coerceri, quia condemnatur nõ comparens in id, quod pars eius aduerſa expoſtulat, quod planè deſumitur ex cõibus Iuris regulis. nec aliquid illa verba deſignant eius, quod docet gl. vt à cauſis cœptis debeat repelli. qui tamen non abnegem, aut improbem eum modum, vt cõtumacis & inobedientis quærelas reijciat iudex, argum. l. qui reſtituere. ff. de rei vendication. quaſi ſatis ſæuiri in improbos, & tales nihili homines non poſſit. Sic reſtituetur in caſu aſſumpti thematis, qui maior eſt, vbi acceſsiſſet impedimentum, quod iuſtum eſt: immo etiam ceſſante impedimẽto, modò adſit iuſta cauſa.

Si feriæ ſint indictæ extra ordinem, nec ius magiſtratus dixerit, an num eius temporis feriati ratio habebitur.

SVMMARIVM.

1 *Feriarum ſolennium in reſtitutione vel concedenda vel deneganda licet nulla habeatur ratio: tamen in his, quæ extra ordinem indicuntur, diuerſum eſſe ſtatuendum Caſſius cenſuit.*

CAPVT CCCLVI.

SI feriæ extraordinem indictæ ſint, pura ob res proſperè geſtas, vel in honorem Principis, & propterea magiſtratus
1 ius non dixerit. Caius Caſsius nominatim edicebat reſtituturũ ſe, quia per prætorem videbatur factum: ſolẽniũ enim feriarum rationẽ haberi nõ debere, quia perſpicere eas actor potuerit & debuerit, ne in eas incideret. & ita Celſus lib. 10. Digeſtorũ ſcribit, quæ annotantur in ea l. ſed & ſi per prætorem: è qua deſumuntur infinita, potiſsimum notabilis caſus ad reſtitutionem in integrum ſpectans: qui referri poteſt ad iudiciales dilationes, quæ paſsim in litibus conceduntur, ſi maximè prima dilatio expirauerit, nec dum ea penderet, aliquot teſtes examinandus curauerit, ita vt ſit ad ſecundam dilationem ventum: atq; interim, dum hæc ſecunda dilatio curreret, ſuperuenerit feriæ repentinæ, ita vt iudex ius non dixerit: etiam ſi ego impeditus fuero, ne meo ſatisfacerem teſtimonio: certè hac feriarum occaſione conſequar reſtitutionem ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, vt aliam nouam dilationem habeam.

Vbi militi accuſatio competebat, tempus quo is Reip. operã dabat, ſubducitur à tempore proponendæ accuſationis.

SVMMARIVM.

1 *Accuſatio militi tum temporis cum Reip. operam daret competens non perimitur.*

CAPVT CCCLVII.

1 SI qua militi accuſatio competebat tũc cũ Reip. daret operã, non perimetur accuſatio. Effinge exẽplum in accuſatione legis Iuliæ de adul. in qua vſq; ad dies 40 eſt maritus priuilegiatus: haud dubiè non current in eũ tales dies, dum Reip. cauſa aberit. l. ob cõmiſſa. & l. ſi quondã C. ad l. Iuliã, de adul. quæ deſumuntur ex l. ſi qua militi. ff. ex q̃b. cauſ.

Qui

Qui abeſt cauſa Reipub. ſi in re aliqua ſit lęſus, in qua etiam ſi abſens non fuiſſet, damnum paſſurus erat, non reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Abſens Reipub. cauſa, lęſus in re aliqua, qua præſens etiã damnum facturus erat, beneficio reſtitutionis non gaudet.*

CAPVT CCCLVIII.

Item qui cauſa Reipub. abeſt, in aliqua re læſus, non reſtituitur, in qua, etiamſi Reip. cauſa non abeſſet, damnum paſſurus erat. Exempli gratia. Si prius quã ſe abſentaret, proteſtatus eſſet, ſe non acturum contra rem ſuam poſsidẽtem, & interim exciderit ab interdicto poſſeſſorio, recuperandæ, retinendæ, ſeu adipiſcendæ, non reſtituitur, vt eo interdicto poſtmodum vtatur: aliàs nihil operaretur talis præcedens declaratio, per quã, quod erat ſui animi & intentionis, expreſsiſſe viſus ſit. Aut effinge exẽplum in alluuionis damno, quod etiã accidiſſet, ſi præſens is fuiſſet, vt eſt in l. ergo. § alluuio. ff. de acq. rer. dom. Si etiã ſeruus aut libertus natalibus reſtituti fuerint. nam poteſt is actus explicari, eo etiam irrequiſito, l. quæris. ff. de nata. reſtit. ita vt per abſentiam in eo læſus nullo modo cenſeatur.

Abſens nõ reſtituitur, vbi præſens, negligens fuiſſet.

SVMMARIA.

1 *Verbum Credo ſua naturæ anceps & dubium eſt.*

2 *Secretiorum interiorum efficax indicium & argumentum ab exterioribus ſumi põt.*

3 *Qui ſe ad iter præparat, abeſſe videtur, & quod de abſentib. ſtatuitur, intelligitur ẽt de eo tpe, quo ſe vt abeſſet, præparauit.*

CAPVT CCCLIX.

Eodem modo abſens læſus nõ reſtituitur, ſi præſens negligens fuiſſet, l. antep. ff. ex qb. cauſ. maio. per Bar. in l. ab hoſtib. §. ſed quod ſimpliciter. ff. eo. titu. in qua l. antepen. prius thema in expreſsis proponitur terminis: cuius exemplũ eſt etiam cõſiderabile in bonorum ſuorum publicatione, vt eſt, vbi cùm primum abſens eſſet, deliquiſſet, ac præſens eandẽ bonorum publicationem paſſus eſſet. Hoc autem quod de proteſtatione aut animi declaratione, ab abſente facta, ſuprà expreſsimus, gloſ. in ea l. is qui, dicit etiam procedere, vbi is ſolùm dixiſſet, ſe credere, quòd agere nollet: declarans, verba hæc, ſe credere, eundem & parem effectum producere, qualem expreſſa proteſtatio. In quo ego non poſſum glo. ſententiam probare, cũ ea verba, Se credere, non importent plenam, liberam &
1 abſolutam voluntatis expreſsionem ſeu declarationem. Eſt enim tale verbum Credo, ſua natura anceps & dubium, vt per Doc. in Rubr. ff. ſi cer. pet. Et iſte ſic incertè locutus mutaſſe propoſitum potuit, ita vt ei ſuboſcurus ille ſermo haud obeſſe debeat, cum maximè deſideretur certa voluntatis declaratio, vbi actus eſt tanti præiudicij. Quare putauerim, eſſe à gl. in eo deficiendũ, & priori hærendũ exemplo. Præterea, vt iam audiſti, allegata fuit ea l. antep. ad aliud, quod eſt, Abſentem læſum nõ reſtitui, ſi præſens negligens fuiſſet. Ad id autem eam cõſiderauit Bertachinus in ſuo Repertorio, ſub verb. Reſtitutio, vbi is abſentis cauſa Reipub. materiã diſquirit. Sed in nullo mihi videtur cõuenire ea l. ad tale propoſitum, ſaltem vt id ex verbis illis inferatur, quia damnum erat paſsurus. Nam etiam ſi præſens negligens fuiſſet, potuiſſet tñ ex cauſa reſtitui, vbi non eſſet craſſa aut ſupina negligentia. Præterea, quõ ſci-

ſciri poteſt, quòd is præſens neglexiſſet? Ad quod non video, quid poſsit reſponderi, niſi dixeris, ꝙ hic prius, quã abeſſet apertè dixiſſet, ſe eam rem neglecturũ. Ex his enim exteriorib. ſumi poteſt indicium & efficax argumentum ſecretorũ interiorum, arg. §. gallina. Inſti. de rer. diuiſ. Dicitur etiam id modicum tp̃s, quo quis ſe, vt abſit, præparat, & ſarcinulas cõponit, vt eſt in l. ab hoſtib. §. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quib. cau. in illis verbis: Sed ita demum, ſi intra modicum tempus, poſtquam rediit, i. dum hoſpitium quis cõducit, ſarcinulas componit, quærit aduocatum. & ex eo diſponitur, ꝙ vbicũque aliquid de abſentib. ſtatuitur, intelligitur etiã de eo tpe, quo ſe, vt abeſſet, præparauit: quia tũc præſumitur abfuiſſe Quæ omino ſunt quotidiana & peculiaria. necnon in cõi praxi vſitatiſsima.

Miles abſens ex probabili & neceſſaria cauſa, ſi in bonorum poſſeſſione delata læſus ſit, quia eam non agnouit, tranſmittit ad hæredem beneficium reſtitutionis in integrum.

SVMMARIVM.

1 *Miles in delata bonorum poſſeſſione læſus, poterit & ipſe, dum viuit, reſtitui: & ſi non petita reſtitutione decedat, ad hæredem reſtitutionem tranſmittere.*

CAPVT CCCLX.

1 Adnotabis & aliud in milite abſente, quòd ſi, dum abeſſet, ſit per abſentiam probabilem & neceſſariam circa bonorũ poſſeſsionem læſus, tranſmittit ad hæredem reſtitutionis beneficium: & ita ſi intra tempus, à lege præſtitutum, bonorũ poſſeſsionem non petierit, poterit dũ is viuit reſtitui. ꝙ ſi nõ petita reſtitutione decedat, tranſmittet ad hæredẽ reſtõnẽ qui eſt caſus l. ſi Valerianus. C. de reſti. milit. Poterit autem hic caſus commodè adaptari expiicationi l. Pantonius. ff. de acq. hær. in cuius extricatione ſumus ſuperiore loco diffusè admodum verſati. Et hæc ſatis ſuperq́; de abſentib. cauſa Reipub. Quorũ veritatem ſi quis volet amplius aſſequi, cõfugiat ad locos ordinarios & cões, in quib. agnoſcet eã materiam fuſiſsimè tractatã. Hoc etiã pluſquam ſatis de militib. ac qñ & qũo reſtitui debeant: vt iam ſuperſit, rectò tramite attingere, quæ ad maiorem annis ſpectant: in quo ſuprà præmiſimus incõcuſſam & indubitatam regulam, ſuccurri per reſtitutionem maiori annis ex cauſa vt eſt in ea l. ſed & ſi per prætorem. Vt autem illud emunctius intelligas, refetã ego ſingillatim aliquot exempla ex praxi deducta & delibata, ac q̃d in eis à præſtantiſsimo Dolano Senatu terminatum quandoque fuerit.

Aduerſus actum qui nullus eſt non conceditur, reſtitutio in integrum.

SVMMARIA.

1 *Vitioſum ab initio quod eſt, illud temporis tractu conualeſcere nequit.*

2 *Reſtitutio non conceditur, niſi præexiſtat res, è qua deducatur fundamentum & actus ſubſiſtentia.*

CAPVT CCCLXI.

Oblata eſt quandoque, me præſente, Senatui Dolano ſupplicatio, per quam à ſupplicante narrabatur, ꝙ mater, tũc filiorum ſuorum, qui pupilli erant, tutrix, horum nomine litẽ, quã is ſupplicans intẽtauerat, defendendam ſuſceperat: prætẽdens, ius eſſe ea in re pupillis: in qua lite fuerat vſq; ad tertiam (quam vocant) dilatio-

lationem proceſſum. Sed interim dum prior dilatio curreret, mortuus eſt alter ex pupillis collitigantib. idq; ſciente matre: quæ nihilominus in litis proſecutione, tanquam rea, vſq; ad eam tertiam dilationē perſeuerauit. Cæterùm vbi ſupplicans, qui vice auctoris fungebatur, obtenta iam tertia dilatione ſciret, pupillū vita functum: ac vereretur, ne quod actū fuerat à prima dilatione vſq; ad eam tertiam, nullum eſſet, quia proceſſum eſſet in pupillum mortuum, nec immutata qualitate litis, implorauit ab eodem Senatu, vt ab eo validaretur proceſſus factus à morte pupilli vſq; ad eam tertiā dilationem, à qua ſolùm tunc is cœperat mortis habere notitiam, & ſibi via reſtitutionis ſubueniretur ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur: inter cæteras iuſtas cauſas proponens, ꝙ illius pupilli mortem ignoraſſet. quam ſi ſciuiſſet, ipſe ſibi aliter conſuluiſſet. Aſſerebatur & aliud debere omnino matri imputari, quæ eam non reuelaſſet mortem: immo ſubdolè, & malitiosè hanc ſubticuiſſet, non alia cauſa, niſi vt hic expenſis grauaretur, & vt acta proceſſus nulla eſſent: cuius matris dolus tāto magis deprehendebatur, ꝙ à pupilli morte ſemper in ea lite comparuiſſet. cum ea qualitate, cùm qua primùm iudicio aſſuerat, ꝙ erat etiā illius pupilli nomine, quem tamen ſciebat eſſe mortuum: vt ex his manifeſta eius non ſolùm detegeretur, immo conuinceretur iniquitas. Prolatum eſt tamen à Senatu, hunc reſtituendum non eſſe, quia impoſsibile eſſet, validari ea acta iudicij per reſtitutionem in in integrum, cùm omnino nulla eſſent. Qđ enim vitioſum eſt ab initio temporis tractu nequit conualeſcere. l. quæ ab initio. ff. de reg. iur. Præterea nō
1 conceditur reſtitutio, niſi præexiſtat res, è qua deducatur fundamētum, & actus ſubſiſtentia. Quod ipſi ſanè ſuprà do-
2 cuimus, vbi excuſsimus eam concluſionem, cùm nullus eſt actus, non eſſe reſtitutione in integrum opus. Nam in cōfeſſo eſt, fruſtra cōtra talē mortuū fuiſſe proceſſum: imò ſi ad Iuris rigorem animum deflexeris, intelliges, debuiſſe hūc ſupplicantem, qui actor erat, omnib. vijs & modis ſibi proſpicere, & ita vigilare, ne eius proceſſus vanus & eluſorius efficeretur. quæ ratio planè ſubducit oppoſitam aliam iamiam cōſideratam, quòd matri ſit aſſcribendum, quare mortem non declaraſſet. Nam cùm rea eſſet, ſit autem reorum fugere, & ſe omnibus modis obuelare, vt aduerſam partem contunderet, videtur ſatis ab ea cōſultè actum, ſi quod in aduerſarij damnum tendebat, non detexerit, imò ſibi ita proſpexerit. Sunt enim hę reorū partes, ſic cum actorib. agere, vt hos omnib. vijs eliminent, ac prorſus explodant agētium intentiones, & cum eis tam vafrè, callidè & verſutè negotientur, vt à cauſa excidant. Sic debuerat ſupplicans non ſolùm eius pupilli mortem inueſtigare, ſed & ea cognita, nouam litis qualitatē adſtruere, & cum reliquis pupillis hoc modò agere, vt ab his declararetur, an defuncti fratris eſſent hæredes, ac pro qua portione: vt his omnibus ritè & ad amuſsim penſatis, Senatus Doanus illius ſupplicationem apertis velis reiecerit, quia non ſubeſſet cauſa iuſta, quare deberet is reſtitui.

Reſtituitur maior, qui ob paupertatem appellationem nō eſt proſecutus.

SVMMARIVM.

1 *Paupertas cauſa iuſtiſſima reſtitutionis ad exercendam appellationem.*

CAPVT CCCLXII.

A Maiore annis propoſitum memini, quòd is appellationem, quā emiſiſſet, ob ſummā inopiam & extremam paupertatē, qua tunc diuexabatur, non fuiſſet ꝓſecutus, petens ſe ex eo reſtitui ad eius appellationis introductionē. In quo dubita-

bitatū fuit,an paupertatis cauſa ſufficiēs eſſet, ob quā deberet indulgeri reſtitutio in integ. Quibuſdam autē videbatur talem cauſam legitimam non eſſe: quia cum certis caſib. qui in Iure ſunt expreſſi, quandoq; proſit & obſit paupertas, & hoc exēplum allegarent inter cæteros comprehenſum non eſſe, in dubio illum caſum ita declarandū, vt paupertas prodeſſe non deberet. Sed tamen ab horum opinione diſceſſum eſt, & in ſupplicātis partes itum, ſecundum quas ei fuit reſtitutio conceſſa. Quod autem Senatū mouit, vel id fuit: quia paupertas cauſa ſit iuſtiſsima, quare ad appellationē exercē-
1 dā reſtitui debeat: vt eſt expreſſus textus in §.1. in Auth. de his qui ingred. ad appel. facit l. ſi procurator. §. ſi vero ignorantes. ff. man. per Inno. in c. ex ratione. extr. de appel. Bal in l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cau. & in l. acceptam. C. de vſur. ſequitur Cardi. conſil. 87. Eſt & in eam rem aperta & elegans doctrina Bar. in l. inuitus. C. de procu. Sic ſi reſtituatur iſte, vt appellationē ſuam proſequatur, eundem effectum producet reſtitutio in integrum, ac ſi ſententia in rem iudicatam non tranſiſſet: quod in terminis ſpecificis teſtantur domini à Rota deciſ. 446. ſub titu. de Reſtitu. in integr. Solet autem ad appellationis proſecutionem præſtitui à iure terminus anni, & ex cauſa biennium, vt in Authen. ei qui. C. de tem. & repar. appel. Et ita ex præcedentibus habes inconcuſſam conclusionem, Paupertatem hoc inducere & operari, vt qui ob eam non eſt ſuam appellationē proſecutus, poſsit ad eam inſtaurandā reſtitui in integrum.

Maior ex minoris perſona cum quo litigat, reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Lapſus termini à iudice præfixi currit contra maiorem, ne fruſtatorius maneat dilationum iudicialium effectus.*

2 *Iudex ſi per interlocutoriam parti iniungat, vt intra terminum præfixum ſcripturas ſuas exhibeat, ſi tamen is non ſatiſfecerit, nihil operabitur termini præfixio.*

CAPVT CCCLXIII.

Memoria teneo, illuſtrem quēdam nobilem maiorem annis tunc apud Dolanum Senatum litigantem, Senatui libellum ſupplicem exhibuiſſe, per quē petebat ſe reſtitui ad exhibitionem ſcripturarum, quæ Saluationes vocantur, quas is intra terminum ſibi præfixum nō ediderat. A quo pro ea reſtitutione fundanda allegabantur ſequentes rationes: primùm quod iam effluxis dilationibus illius aduerſæ partes, cum eo litigantes, longiores dilationes ad producēdas ſcripturas ſuas obtinuiſſent, ita vt ſimili iure tutaretur ſibi eſſe deferendum, arg. l. petendæ C. de temp. in integ. reſtitu. petē. ne aliàs claudicaret iudicium, iuxta l. fi. C. de fruct. & litium expenſis. Proponebat denique, ſibi tanto magis condonandum, quòd rei partes ſuſtineret, cui lex eſſet in fine litis fauorabilior. Tunc enim penè erat ad cauſæ vmbilicum deuentū quia de contradicendis teſtibus & ſaluādis dictis eorū quæſtio verteretur. Adijciebatur & aliud, quod in facto conſiſtebat, & de quo verè poſtmodum patuit, quòd plerique ex aduerſarijs non ſatisfeciſſent ſuarum ſcripturarum cōtradictoriarum exhibitioni, etiam intra tempus præſtitutum: quarum tamen editio fuerat omnino neceſſaria, ne ipſe diuiſim reſponderet: & vt cumulatius cum eis ageret. idque in re fuiſſe, quare à ſaluationum ſuarum exhibitione defeciſſet. Cōfirmari etiam intētionem ſuam vel hoc vno aſſeuerabat, quòd in ea lite eſſent duo pupilli, aliquot etiā adulti. qui à ſcripturarum productione intra tempus defecerant, ita vt cum iure ad eam poſſent reſtitui exhibitionem, deberet pari ratione is reſtitutionem, quam poſtulabat,
1 aſſequi, per regulam in reſtitutionis materia tritam, Reſtituto aduerſario, &c. In hūc verò obijciebatur lapſus termini à iu-

à iudice præfixi,cùm maior eſſet, deberet in eum currere: aliàs fruſtratorius & planè cluſorius maneret dilationum iudicialium effectus.argum.notato à Scribentib.in l.qui pro tribunali ff.de re iu. Dicebatur & aliud, quod ei eſſet imputandum,quare non reſpondiſſet litigantib.qui intra terminũ ſuas ſcripturas exhibuerant, non autem differret totum negotium, donec ab omnib eſſet planè reſponſum, maximè cùm eſſent diuerſa agendi media, & ſeparata iura. Quibus omnibus penſatis tandem à Senatu in eam itum eſt ſententiam,hunc reſtituẽdum eſſe, attenta maximè ea ratione, quam is deduxerat. quòd ex actorib. reſtituẽdi eſſent aliqui,qui id implorabãt; non enim (vt iam habuiſti) ſatisfecerant exhibitioni ſcripturarum contradictoriarum:vt in eo caſu adeſſet iuris cõmunis diſpoſitio:hoc habens,Reſtituto aliquo ex conſortibus,faueri etiam cæteris qui cauſæ aſsiſtant:vt in l. 2. C.de conſort. eiuſdem litis,vt videretur admodũ rationi cõſonum,quare deberet reſtitui: vel eò potiſsimum, ꝙ interlocutoria de exhibendis cõtradictis & ſaluationibus hoc expreſsè contineret, quod reus contradictoriarum ſcripturarum copiam aſſequeretur, & demum eadem via, eodemq́; (quod aiunt in praxi volumine reſpõdendo talibus ſcripturis, exhiberet ſuas ſaluationes,quas aptè haud formaſſe potuiſſet, non viſis ſcripturis omnib. Sic cùm ex facto actorum reſultaret incertitudo,videbatur ei tanto facilius indulgendum,arg l.j ff.quor.lega.& vt etiã effectũ aliquẽ produceret talia verba interlocutoria, Eodem volumine, quæ aliàs in eius fauorem introducta planè contorquerentur illius odium.ſi à reſtitutione in integrum reijceretur, aduerſum l.non eo minus C. de procuratori. Ad hæc etiam exquiſitè fuit adnotatum quod interlocutoria Senatus hoc non cõtineret,quòd ſi hic intra tempus ſcripturas ſuas non produceret, ad earum exhibitionem poſtmodum non, admitteretur, & maneret ab ea exhibitione forcloz, quod eſt verbum praxis. Eſt enim citra omnem dubitationem, tali caſu poſſe à ſupremo iudice ex bono & æquo (ſi hoc ratio ſuaſerit)concedi alium terminum:ita teſtante Angelo in §.j.Inſti. de except. cuius doctrina eſt in eo plurimum commendata, & praxi accommodabilis.ſecũdum quam hoc loco vnum obiter recenſebitur: quòd quamuis per iudicis interlocutoriam ſit parti iniunctum,vt intra terminum præfixum ſuas exhibeat ſcripturas: ſi tamen is non ſatisfecerit,talis termini præfixio nihil operabitur, vt poſtmodum ad id admitti non debeat, donec à iudice illud declaratum fuerit.

Admittitur maior via reſtitutionis in integrum,vt libellum denuo edat, quẽ prius in cauſa ab eo cœpta ediderat,vbi non ſua,ſed eius litis amanuenſis culpa fuit deperditus.

SVMMARIVM.

1 *A productione inſtrumentorum de nouo repertorum,nemo repellendus.*

CAPVT CCCLXIIII.

EAdem fermè tempeſtate accidit, vt apud eundem Senatũ ſupplicarit nobilis alter, ſe per reſtitutionem in integrũ admitti ad nouam exhibitionem libelli ſui,quem allegabat primùm à ſe productum,de quo planè liquebat, ſed qui amanuenſis incuria (quem grafiariũ vocant) fuiſſet deperditus ſibi autem omnino expedire proponebat, quòd denuo de eo doceret, ne aliàs in lite ſuccũberet.In hunc verò opponebatur, eum nullo modo ad eam nouam exhibitionẽ admittendum,quia vt de iure poſt

litem

litem conteſtatam non tolerabatur libelli emendatio, l. edita. C. de edendo. ſic à maiori ratione, nec noui libelli editio: quem certum eſt debere præcedere actũ litiſconteſtationis. nam ſi hoc fieret, poſſet iſte multa libello adijcere, quæ prius non declaraſſet, & ita ex eo læderetur aduerſarius. Erat etiam, quòd is in amanuenſem ſic negligenter verſatum iudicium inſtituere poſſet, atque hunc compellere tam diligentiſsimè has ſcripturas perquirere, donec eas reperiſſet: quæ ſi deperditæ eſſent, tunc ab eo omne dãnum & litis intereſſe aſſequeretur: non tamen omiſſa ordinaria via ad reſtitutionem confugeret. Ad hæc verò à ſupplicante replicabatur, non debere ſe adigi, vt in amanuenſem ageret: quia is iuramento apud eundem Senatum ſe expurgaſſet tales ſcripturas non habere: nec ſcire, apud quem eſſent, nec dolo deſijſſe habere: & ita ad aliquid vltrà adigi non poſſe: imò præſumendum, quòd is inſyncerè eas ſcripturas non amiſiſſet, cùm lis eum non concerneret, nec ſuum ageretur negotium. Tandẽ Senatus Dolani iudicio reſtitutus fuit ad nouam libelli editionem. Mouit autem ad id Sẽnatum: quia vt quis ad productionem
1 inſtrumentorum de nouo repertorum admittitur, per l. Imperatores. ff. de re iud. ita & vehementiori ratione hoc eſt ei concedendum, vt producat denuo libellum, quem iam primùm exhibuerat, vbi de nouo ſciuit amiſſum. Sed ea lege ad id admiſſus eſt: primùm vt iuraret, à ſe aut ſuo nomine nihil noui adiectum libello, nec facta alia hunc libellum continere, quàm quę principalis & priore loco editus complecteretur: tum, quòd eiuſdem noui libelli reus copiam aſſequeretur: vt ſi in aliquo impugnandum duceret, hoc ipſe efficeret. tunc enim is viſo libello, facilè agnoſceret, num vel tantillum ſit à priore diſſonans, vbi iam ipſe exceptionibus ſuis ſatisfeciſſet. Quòd ſi nondum libello reſpondiſset, caſus eſſet longè minoris dubitationis, quin concedi deberet reſtitutio in integrum. & ita ſententiatum memini, & ex iuſtis illis cauſis reſtitutionem conceſſam.

Subuenitur maiori, qui ſtatim effluxo iudiciali termino iudicis interlocutoriæ ſatiſfecit.

SVMARIA.

1 *Mora quibus in caſibus poſt tres dies purgari poſſit?*

2 *Ius actoris non cenſetur in expenſarum quaſtione factum deterius.*

CAPVT CCCLXV.

SVccedit ex his affine precedentibus exẽplum. facta intimatione parti de exhibendis intra terminum peremptorium ſcripturis, cùm is non ſatisfeciſset interlocutorię, iudex declarauit, hunc ad eandem exhibitionem denuo admittendũ non eſse. Cæterũm, ſic elapſo die, pars incontinenti eas ſcripturas poſt duos dies edidit, quarũ editionẽ via reſtitutionis petebat, ex oppoſito reclamante aduerſa parte, & hoc proponente, eſse reijciẽdas, cùm ob lapſum temporis, tum quia ſucceſsiſſet declaratio iudicis, per quam ius fuerat parti quæſitum, quod ab ea ſine eius facto tolli nequiebat, arg. l. ſi. ff. de pac. & quæ aliàs admodũ læderetur. Tãdem expenſis omnib. in eam rẽ conducentib. Senatus ſanxit hunc debere reſtitui, quia incontinenti morã purgaſset, argum. l. & ſi poſt tres pluresùe dies. ff. ſi quis caut. & l. ſi inſulã ff. de verb. oblig. Cõſideratũ & in eã rem fuit, ꝙ huic negligentię cauſam dediſsent aduocatus & procurator ſupplicantis, ita vt non tã eſset ei culpa hæc imputabilis: etſi in eũ obijci poſset, quare ſibi tã improuidos delegiſset. Perſpexit. & Senatus ad vnũ aliud, ꝙ hic proſequeretur litẽ magni momenti & ponderis, ita vt in humanũ eſset, hunc tali negligentia ſic purgata à iure ſuo excidere: & ſatius, imò æquius futurũ, ſi ad ſcripturarum ſuarum exhibitionem

bitionem admitteretur. Vnum tamen hac in re plurimùm reſtitutioni aduerſabatur, per quod accommodè videtur reſponſum ei,quod de moræ purgatione ſuprà adlatum eſt:quod tamen eſt præcipuum negotij fundamẽtum, poſſe poſt tres pluresue dies moram purgari: vt id ita ſit intelligendum, niſi ius aduerſarij
1 eſſet factum deterius:id quod apertè de ſumitur ex ea l. & ſi poſt tres. Sed in caſu propoſito non poteſt aliter eſſe, cùm reſtituta parte plurimùm detrahatur iuri aduerſarij, ſi ad declarandam iudicis interlocutoriam animum retuleris, per quàm ipſe manſit priuatus ab vlteriori ſcripturarum exhibitione. aliàs nullũ effectum produceret talis declaratio. Et hoc vnum ſcio fuiſſe exactiſsimè diſcuſſum,dum de ea reſtitutione indulgenda tractaretur. Ego tamen ſic poſſe diſſolui eum obicem crediderim,vt hoc caſu nõ cenſeatur verè pars lædi, quæ in hoc ſolo grauatur & offenditur, quòd expenſas ob retardatum ab aduerſario proceſſum ſubire teneatur: quia ſi hic exhibuiſſet ſuas intra terminum ſcripturas, non fuiſſet interlocutoria talis lata,ita vt hac ſola iudicij dilatione aduerſarius offendatur. Modò in propoſito,vbi eſt ex-
2 penſarum quæſtio, nõ cenſetur aut reputatur ius actoris factum deterius,ſed vbi aliàs ſua actio perijſſet, non etiam ſi eſſet effecta vitæ minoris & breuioris, vt in l. ſi creditori.ff.de leg.j. textus notat. & in l.pater qui caſtrenſe.in fine.ff.de caſtrenſi peculio. vbi ſi pater adijſſet filij hæreditatẽ, teneretur actione perpetua: & ſi eam occuparet iure peculij adſtringeretur annali actione,per titul.quando actio de peculio eſt annalis. & tamen ex eo non dicitur pars lædi:nec tale intereſſe ſpectatur. quæ omnia admodum pulchrè conducunt ad reſolutionem difficultatis aſſumptæ, non eſſe conſiderabilem moræ purgationem,vbi ius aduerſarij effectum eſſet deterius. Et ita ex his planè intelligis, reſtitui talem debuiſſe: quẽ proculdubio graue fuiſſet ſuo priuari iure,& à tota lite(quæ magni erat põderis)per eã negligentiam excidere. Sed ita ad eam fuit admiſſus reſtitutionem, vt expenſas retardati proceſſus ſufferre teneretur:nec iniuria. nã cùm is in culpa eſſet,& expenſarum cauſam præſtitiſſet, meritò ab eo refundas eſſe introductum fuit,cùm ſit ei ita conſultum,quia in aliquo non læditur: vt meritò concedatur reſtitutio. Ceſſabitq́; præſcripta conſideratio, Ius aduerſarij effectũ deterius.

Reſtituitur ſcholaſticus etiam annis maior, cuius bona,dũ ſtudij cauſa abſens eſſet,fuerunt iudicis decreto & præcedente ſubhaſtatione vendita.

SVMMARIA.

1 *Termini collocationis debiti & diſtractionis bonorum apud Burgũdiones vſitatiſſimi.*
2 *Petens à decreto fundum aut domum diſtrahi,quid potiſsimum is petere videatur.*
3 *Fauore ſtudij non minus quàm abſentiæ cauſa reſtitutio conceditur.*
4 *Iudicata prouiſionalia iuxta ſtylum & praxin parum, aut nihil ferè iuris conferunt.*

CAPVT CCCLXVI.

Onqueſti ſunt quandoque apud eundem Senatum fratres duo, (quorũ alter erat ſcholaſticus, tunc legalium literarum ſectator) hoc maximè proponentes,litẽ ſubhaſtationis bonorũ à tertio coram iudice balliuatus inferioris apud Burgundiones intentatã. Cæterùm hunc inter cætera bona, quæ ſibi hypothecata prætendebat, ſelegiſſe domum, quæ eorũ eſſet,& in qua ſe ius hypothecæ habere aſſerebant,ita vt ei liti pro ſuo incumbẽtes iure, mandaſſent aduocato, quẽ in ea cauſa delegerant,vt hic expreſſim per ſcripturas,quas vocant collocatorias, hoc expoſtularet, vt deberet talis do-

domus in eorũ fauorẽ diſtrahi, & à de-
creto bonorum omnino eximi, cùm po-
tiſsimùm ſe eſſe tertios bonorum poſ-
ſeſſores tutarentur. ſic cùm eam aduo-
cato legem indixiſſent, is tamen (neſci-
tur quo ductus ſpiritu) non ad diſtractio
nem domus, ſed ad debiti egit colloca-
tionem: in quo ſe plurimum grauatos aſ
ſerebant tales fratres: petentes ſe reſti-
tui, vt ab ea libelli concluſione tam ieiu
nè & inſipidè cõcepta, ac contra id quod
expreſsè mandarunt, concluſa, poſſent
diſcedere, & aliam viam, quæ erat diſtra
ctionis domus, ſeligere. Ad quæ velim in
telligat ſtudioſus Lector hos terminos
collocationis debiti, & diſtractionis bo-
norum eſſe apud noſtrates Burgundio-
1 nes in praxi vſitatiſsimos, vbi maximè
quæſtio eſt ſubhaſtationis bonorum: &
diuerſos effectus producere, & ad ſepa-
rata tendere media. Nam qui petit à de
2 creto domum aut fundum diſtrahi, hoc
expoſtulat, ne illa domus cũ cæteris re-
bus ſubhaſtetur, ſed quòd diſtrahatur in
eius fauorem. Et ita petens eam diſtra-
ctionem, non eò animum deflectit, vt
cum cæteris creditoribus pro debito col
locetur, & ex precio rerum ſubhaſtatarũ
illud aſſequatur, qui eſt purus & natiuus
effectus talis collocationis. Longè au-
tẽ vtilius eſt rem diſtrahi, quàm ſi ven-
deretur, & precium ex collocgatione ha
beretur: quia Priore caſu ego ſemper
meæ rei maneo dominus: cùm diſtra-
ctio impediat venditionem: nec poterit
à me auferri, niſi cùm deuenietur ad ex
cuſsionem eorum bonorum, quæ à ter-
tijs poſsidentur, vbi in exemplo colloca-
tionis oportet rem meam ſubhaſtari, &
à me abduci. Nemo autem eſt, qui ne-
ſciat, dominium plurimum ea in re vale
re. Sic vt ad fratres ſermo redeat, allega-
bant hi ſe plurimum iniuria aduocati le
ſos, cui litem tutandam commiſerant, ꝙ
omiſſa via diſtractionis ſecundum col-
locationem concluſionem libelli con-
cepiſſet, iuxta quam narrabant latam à
iudice prouiſionalem ſententiam, & bo-
na ſubhaſtata: atque tum fundum, qui
erat diſtrahendus, venditũ. Contra quẽ
aduocati tam ſupinũ errorem, & ita latã
ſententiam ſe reſtitui implorabant: pro-
ponentes inter cætera, maximè qui ſco-
laſticus erat, ꝙ dum abſens eſſet à Bur-
gundia, & apud Italos legalib. literis in-
ſudaret, ea lis ventilata fuerat, quam pla
nè is ignorauerat. Narrabat denique fra
ter alter, tunc etiam ſe male valuiſſe, &
tam vehementi vexatum ægritudine, vt
nec ſibi nec ſuis rebus potuiſſet tunc pro
ſpicere. Cæterùm vbi liceret horum ve-
ritatem diligentiſsimè perſcrutari, propo
ſuit, neſcio quis vir doctus, videri reijciẽ
dam reſtitutionem, quæ non ſolùm con
tra aduocati lapſum, ſed etiam iam latã
ſententiam expoſtularetur, quũ per eam
pronunciationẽ eſſet quæſitum ius par-
ti: & ita lõgè aliter ſtatui deberet, quàm
ſi nondum eſſet pronunciata ſententia,
arg. l. res iudicata. ff. de reg. iur. vt omni
no eſſet fratrib. imputabile, quare nõ di-
ligentius ad iudicem pro reſtitutione aſ
ſequenda confugiſſent: quod efficere po
tuiſſent ſtatim poſt libellum malè con-
ceptum, non autem ita protelaſse nego
tium: Tandem Senatus iudicio probatũ
eſt, reſtitu[tio]nem debere cõcedi ex clau
ſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa,
&c. Has autem iuſtiſsimas cauſas pro-
bauit, ꝙ fuiſset ſcholaſticus abſens: cum
3 cum qua abſentia coniunctus eſt ſtudij
fauor, cuius occaſione etiam reſtitutio
conceditur, arg. l. ſi longius. ff. de iudic.
per Bar. in l. fin. ff. de reſtit. integ. Valuit
etiam plurimum ea in re ægritudo fra
tris alterius. Præterea horum maximè
inter erat reſtitui, ne ſuæ rei dominium
perderent. Suberat & aliud, ꝙ ea domus
cùm ſpecialiter hypothecata non eſset,
non potuiſset tunc temporis ſubhaſtari:
imò fuerat expectandum, donec ventum
eſset ad tertios bonorum poſseſsores &
vbi eorum bona excuterentur. Erant
& hi fratres in bonis ſocij ſeu commu-
nes: quod ad conceſsionem reſtitutio-
nis tanto magis conferebat, quaſi ſcho-
ci priuilegium deberet alteri fratri pro-
deſse, etiam ſi ægrotus non fuiſset. Ade-
rat & aliud, non debere omnino atten-
di, ꝙ lata eſset prouiſionalis ſententia,

cùm iuxta ſtylum & praxim talia, quæ
4 vocant prouiſionalia iudicata, penè aut nihil iuris tribuant: quia ſoleat expectari definitiua, quæ eam prouiſionem ſequitur, per quam confirmatur prouiſio: & qui per definitiuam bona ſubhaſtata cõparauit, efficitur talium irreuocabilis dominus. Hæc autem conferunt ad fundandam præſcriptam reſtitutionẽ: quia ſupplicatum fuerat ab his fratribus, lata prouiſionali ſententia, ſed nondum pronunciata definitiua, ita vt ſecundum illam declarationem non videretur ius patti aduerſæ quæſitum.

Peſtis impedimentum iudicatur iuſtiſſimum, ob quod maior reſtitui debeat.

SVMMARIA.

1 *Litem appellatoriam non proſequens, aeris intemperie, peſteve impeditus, de nouo ad inſtaurationem eius reſtituitur.*

2 *Peſtis iudicatur caſus fortuitus, vt qui humano conſilio præuideri, aut præcaueri nequeant.*

3 *Poſſeſſionis commodum optimum reputatur.*

CAPVT CCCLXVII.

Semel accidit, vt in quadam lite reus non curaſſet ſuos teſtes intra quartã dilationem examinari, quæ ad probandum de ſtylo Burgundo conceditur: petens ſe ad eam probationẽ reſtitui. Quò autem is iudicem ad eam conceſsionem moueret, allegabat, cùm currerent dilationes, & vbi eſſet ab eo ſuæ examinationi inuigilandum, tunc viguiſſe acerbam peſtem in loco ſui domicilij, ita vt præcluſus eſſet ad iudicem, ibi tunc degentem, acceſsus: quem tamen dicebat ſe adijſse, & vſq; ad portas vrbis perueniſse, cuius ingreſsum recuſaſset ianitor cuſtodiæ commiſsus, ꝙ à loco infecto & peſtifero is egreſsus eſset: qui nec eo ſolùm animo ibi comparuerat, vt iudicis copiam aſsequeretur, ſed etiam quò aduocatum & procuratorem náciſceretur, quorum opera, auxilio, & conſilio ſuæ cauſæ conſuleret: exhibens ad hoc eius ianitoris atteſtationem redactam in ſcriptis: per quam planè teſtabatur ianitor, quæ reus de impedimento ſuo proponebat. Quam cauſam Senatus probauit iuſtam eſse, per quam concedenda eſset huic reſtitutio, & cui eſset alia noua dilatio indulgenda, intra quam ſuos teſtes curaret examinãdos. Solet enim iuſtum impedimenrum ex aeris intemperie cau-
1 ſatum probari, ita vt non proſequens ea ratione litem appellatoriã, poſsit ad eius inſtaurationem de nouo reſtitui, vt eſt in Auth. de his qui ingred. ad ap. in initio. Præterea ſubuenitur ei, qui locum aliquem accedens, paſsus eſt in itinere impedimentum: vt per Bart. in l. Imperator. ff. de appellar. ita & eadem ratione ei, cui commodè itinerari non fuit permiſsum, aut ſi ei acciderit aduerſum aliquid, quare concepto propoſito ſatiſfacere non potuerit. Certum eſt etiam impedito aliquid implere, ſuccurri, l. ſi quis in graui. §. elegaiter. vbi Bart. ff. ad
2 Syllan. Eſt & in eam rem conſiderabile, quòd caſus peſtis fortuitus iudicetur, cum cõſilio humano præuideri nequeat, argum. l. 2. ff. de adminiſtra. rerum ad ciuit. pertin. §. ſi eo tempore. Sic cùm huic nihil poſset aſcribi, nec is caſus peſtis impingi, optimo iure viſum fuit, eum debere reſtitui, qui ſatis diligenter fuiſſet verſatus, etiam ſi vrbem peſtiferam non reliquiſset: & tamen ipſe, quo maiorem teſtaretur ſuam diligentiam, iudicem adire voluit: & ita nihil per eum ſtetiſse, vel ad manum habes, vt iure reſtitui debuerit. Sed non omnino probauit Senatus talem ianitoris atteſtationem: quia ſi tales paſsim admitterentur, poſsent infinitæ committi fraudes, & colluſiones partium, atque ita veritas offuſcari: vt ea ratione commiſerit Senatus iudici, coram quo erat agitanda reſtitutio, & ad quem excutienda remittebatur, vt ſi legitimè à ſupplicante doceretur, quòd iudicem adijſſet,

ret, vt ſibi aduocatos quæreret, & exami
natis ſuper ea re teſtibus, tunc talem re-
ſtitueret: adiecto etiam hoc temperamē
to, ſi ſtatus litis principalis eſſet diſpoſi-
tus ad prouiſionis adiudicationem, puta,
quia eſſent partes in calculo audiendæ
ſententiæ, tunc procederet iudex ad eius
prouiſionis adiudicationem ſine aliqua
retardatione litis, nec conſideratione ha
bita ad reſtitutionis in integrum iudi-
cium, quæ demum extricaretur prius,
quàm ferretur eius prouiſionis defini-
tiua. Sunt enim iuxta ſtylum & praxim
apud Burgundiones pleræque lites, in
quibus feruntur prouiſionales ſententię,
per quas ſtatim prouidetur parti ſecun-
dum cauſæ & negotij exigentiam, vt eſt
in materia alimentorum & ſimilium:
quæ res ſunt ſpecificè in ſtatuto munici
pali deſcripæ. Sed poſtmodum examina
tur planè negotium, prius quàm pronun
cietur ſententia definitiua. & ita hoc Se-
natum mouit, non debere protelari, aut
in longius tempus protrahi deciſionem
eius prouiſionalis iudicati, ubi parata eſt
ſententia, etiam quòd de concedenda
reſtitutione in integrũ agatur: quia poſ-
ſit iudiciũ reſtitutionis ante definitiuam
tractari, & omnia ex integro ad primæ-
uum ſtatum reduci. Nec aduerſabitur, ſi
dixeris, quòd huic profuiſſet prius de re-
ſtitutione cognoſci, quàm ferretur pro-
uiſionalis ſententia, quia fortaſſe viciſſet
in poſſeſsione, de qua mota erat contro-
uerſia. Scis autem, optimum eſſe & pin-
gue poſſeſsionis commodum, vt eſt in
§. commodum. Inſtit. de iuterdic. quia
3 reſpondendo ad hæc dico, eſse ſupplican
ti reſtitutionem imploranti aſcriben-
dum, cur non properantius, emunctius
& diligentius ſit ea in re verſatus, à quo
ſit expectata quartę dilationis expiratio:
vbi ſi ab initio primæ, ſecundæ aut ter-
tiæ dilationis ipſe aliquid tentaſset, &
ſaltem ſe teſtibus vſurum dixiſset, non
incidiſset in tales anguſtias. Præterea
multum læderetur & offenderetur pars
aduerſa, ſi talis prouiſionalis ſententia
differretur: cuius diligentia ſit eò ventũ,
vt eam diligentiam ſuperare aut extin-
guere non debeat partis ſupplicantis ne
gligentia. Sic ex præcedentib. planè in-
noteſcit, reſtitutionem in integrum tali
caſu cedi debuiſse. Fuit enim hoc capite
impedimentum ex iudicis & partis fa-
cto: quæ duo inducunt & cauſant reſtitu
tionem in integrum, vt per Bart. in l. j. ff.
de diuerſ. & temp. præſcript.

Reſtituitur maior ex cauſis hoc capite declaratis, vt citationem, quam pro producendis teſtibus obtinuerat, vbi deperdita eſt, poſſit denuo (ſi opus ſit) impetrare, aut vt ſaltem res decidatur, non habita aliqua ratione illius citationis ſic amiſſæ.

SVMMARIA.

1 *Teſtem eſſe citandum manifeſti iuris eſt.*
2 *Iudici aliquid aſſerenti eadem, quæ nuncio fides adhiberi debet.*
3 *Mandatum & citatio, niſi probentur, de iure non pręſumuntur.*
4 *Aſſertioni iudicis ſeu commiſſarij ſi nulla inſuper accedant indicia, non creditur.*

CAPVT CCCLXVIII.

PRopoſuit per libellũ ſuppli-
cē maior, deperditum eſse ci
tationis inſtrumentum, per
quod patere poterat, teſtes,
quos is in cauſa ab eo mota produxerat
fuiſse examinatos. Te autem neceſsariò
ſcire oportet, tam iuris quàm ſtyli eſse,
citari debere teſtem. aliàs nullum eſt il
lius teſtimoniũ: ita vt omnino de citatio
ne ſit docendũ. Quò autē ſupplicans ſe
prius citationē habuiſse demonſtraret,
aſserebat de eo ſatis per proceſsum ver
balē commiſsarij, qui teſtes interrogaue
rat, patere, à quo narratiuè in eo proceſ-
ſu diceretur. Facta mihi primùm oſten-

ſione citationis teſtium. Qui veriſimiliter id non expreſsiſſet, niſi ipſe primùm
2 vidiſſet citationem: quaſi priuatio habitum ſupponat, & quia iudici aliquid aſſerenti videatur eadem fides, quæ nuncio, adhibenda, vt per Canoniſtas in cap. ex ratione. extra de appel. In reiectionē verò & cõfutationem ſupplicationis, vel id vnum præcipuo loco deducebatur, ꝙ de iure non præſumeretur mandatum, ſeu citatio, niſi probarentur, & de his euidenter pateret, per l. vnicam. C. de mād. princip. ita vt temporis diuturnitas nullo modo actum confirmaret, iuxta l. ſciendum. ff. de verb. obli. ſed omnino requireretur actualis citationis exhibitio, cùm
3 ſit quid facti, & non præſumantur facta, niſi ſint probata, l. in bello. §. factæ. ff. de capt. & poſtlimin. reuer. Quæ poſtrema opinio tam conformis iuri & rationi viſa fuit, vt Senatus Dolanus ſimpliciter reſtitutionem reiecerit: ſepoſita conſideratione illius aſſertionis commiſſarij per proceſſum verbalem, atteſtantis, à ſe citationem viſam: quæ non fuit iudicata pertinens, & cõcludens aſſeueratio, cùm maximè is factum ſuum teſtaretur, & qui id aliter non ſit veriſimiliter declaraturus: quia aliàs nullum efficeretur teſtium examen, quod cederet in illius vilipendium: & qui aliàs ſic nulliter procedens, obligaretur omnes expenſas parti aduerſæ refundere: ita vt Dolanus Senatus ſelecta quadam media via, commiſſa primùm reſtitutionis cauſa iudici ordinario, mandauerit, vt ſi ei legitimè pateret per ſufficientia ad hoc teſtimonia, teſtes citatos, productos & demum examinatos fuiſſe, tunc nulla habita ratione citationis ſic amiſſæ, curaret litem terminari. Poterit autem id facilè ſciri per apparitorem, qui teſtes citauit, aut ab ipſis teſtibus. Sed ſola aſſertio iudicis ſeu commiſſarij non eſt ſufficiens, cùm
4 etiam tali caſu non crederetur perſonæ excellentiſsimæ, & in ſuprema dignitate conſtitutæ: vt latè per Iaſ. in l. admonendi. ff. de iureiur. & ita iuxta præſcriptas qualitates conceſſa fuit reſtitutio in integrum.

Reijcitur maior, qui cùm iam longo tempore elapſo damnoſam hæreditatem, quam locupletem eſſe putabat, adijt, reſtitui vult, vt ſub beneficio inuentarij ſit hæres.

SVMMARIA.

1 *De ære alieno non, niſi difficulter, conſtare poteſt.*

2 *Ex aditione etiam ſola, & ſimplici cenſetur hæres quaſi contraxiſſe cum hæreditarijs creditoribus.*

CAPVT CCCLXIX.

PEtijt quandoque maior, ſe reſtitui, ꝙ damnoſam adijſſet hæreditatem, cùm tamen iam ab ea aditione longum effluxiſſet tempus: eoq; tendebat illius intentio, vt poſset ipſe cum inuentarij beneficio ſe hæredem gerere. Quem ad id nulla alia mouebat cauſa, niſi ꝙ ab initio exiſtimaſſet, hæreditatem lucroſam fuiſſe. latuerant enim prius creditores, qui nũc exigẽdis ſibi debitis inſiſtebant, ita vt eo medio fuiſſet detecta hæreditaris inopia. Qui an iuſtè eam reſtitutionem imploraret, fuit diſputatum: quibuſdã exiſtimantibus, eſſe reſtituendum ob ignorantiam æris alieni, quod non ſcitur, quale ſit, niſi difficulter admodum, vt eſt in
1 l. fi. C. de iure delib. & in §. neque. Inſti. de aucto. tu. ita vt paſsim creditores ſubticeant creditum, non ratione alia, niſi vt hæredi futuro obſint, & vt ad integra debita perſoluenda obligetur. Hæc autem calliditas, & malitia ſatis hoc caſu concurriſſe videbatur: quia non declaraſſent creditores, ꝙ eis deberetur, niſi poſt aditam à longo tempore hæreditatem: cuius doli & ſiniſtræ ſuſpicionis ipſi per id facilè conuincebantur. Putauit tamen Senatus poſt accommodam excuſſionem omnium, quæ in eam rem facere

re videbantur, reſtitutionis ſupplicationem hoc capite in ciuilem, iniquam, & à ratione alienam eſſe: quem inter cætera ad id trahebar, quod iam excidiſſet longum tempus, ex quo ſupplicans hæreditatem adijſſet: aliàs illa temporis ratio nihil operaretur, & nullum effectum produceret, cùm tamen ſit maximè conſiderabilis: quia etiamſi is expreſsim hæreditati ſe non immiſcuiſſet, tacitè tamen approbaſſe eam aditionem videretur ex tam longi temporis fluxu, & ita cum creditorib. hæreditariis quaſi cõtraxiſſe, arg. l. apud Iulianum § hæres. ff. ex quibus cauſis in poſ. eat. Quæ lex loquitur in terminis
2 adhuc prægnantioribus, puta ex ſola, & ſimplici aditione, etiam circunſcripto aliquo tempore, aditionem ſequente: cenſeri tamen per eam aditionem ſimplicẽ ab hærede quaſi contractum cum hæreditariis creditoribus: cum quibus ſi quaſi ſit contractum, quomodo tutabere, quæſo, debere nunc qui maior eſt, reſtitui, cùm id effici non poſſet, niſi accedente ſummo, & graui talium creditorum incommodo? Quem iuuare non poteſt, quod ſolùm hoc præſenti tempore, nec antea, is res latitantes detexerit: quia cùm maior annis eſſet, debuit illud diligentiſsime ab initio inueſtigare, prius quàm ſimpliciter hęreditatem ſibi delatam agnoſceret. Nec in eo, vt minore habenda eſt ratio eadem, cùm minori lex adſit ob imperfectum, & imbecille illius ingenium: quod in maiore non eſt conſiderabile. Ad hæc tamen apud me conijciebam poſſe diſputationis gratia defenſari, non minus maiori quàm minori eſſe hac in re accedendum: quia cùm æs hæreditarium eſſet latens, illius detectio & veritas non potuit efficacius, aut promptius à maiore, quàm minore, ſciri, vbi maximè creditores dabant operam, ne detegeretur. Quæ ratio an ſit concludẽs, tu ipſe iudicium ferre poteris. Qui tamen non putem deficiendum à priore ſententia, concedi debuiſſe reſtitutionẽ, ſi ſit alia longè verior ac concludentior: & quia ſit certum ac exploratiſsimum, longè magis aſcribi, & imputari maiori quàm minori, vbi vterque in perquirendis debitis hæreditariis non inuigilauit. nam id commodius à maiore, quàm minore, expleri potuit.

Si maior, qui eſt vniuerſalis hęres inſtitutus, ſic cum eo, cui eſt integer vſusfructus relictus, tranſegerit, vt in vſufructuarium dimidiata hęreditatis pars transferatur, & alter ab vſufructu in totum diſcedat, an poſſit contra id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Vſusfructus eſt quaſi pars dominij, habeturq́, vſufructuarius quaſi dominus.*
2 *Ex vſufructu relicto habetur quis ditior, & locupletior.*
3 *Vſusfructus eſt integralis, & formalis pars hęreditatis.*
4 *Vſusfructus inter bona immobilia connumeratur.*
5 *Vſusfructus regulariter vſufructuarij morte finitur.*

CAPVT CCCLXX.

Conqueſtum quandoque apud eundem Senatum maiorẽ aliũ memini, quod cùm à patruo ſuo fuiſset vniuerſalis hęres inſtitutus, relicto affini ſuo eius hæreditatis integro vſufructu, ipſe eiuſdem affinis perſuaſione renunciaſset dimidiatæ parti bonorum ſibi competentium, implorans ob id reſtitutionẽ: qui proponeret, ſe ea in re enormiter lęſum, quod à dimidiata parte hęreditatis diſceſsiſset: aduerſa parte ex oppoſito obijciẽte, ſincerè inter eos oĩa proceſsiſse, & à ſe renunciatũ vſuifructui totius hęreditatis, quo potuiſſet lõgo tpe gaudere: & ita plus aſsequi,

quàm ex dimidia alia portione hæreditatis: dicens in eo nihil maiori detractũ, imò effectam illius conditionem longè opulentiorem & pinguiorem: replicante maiore, plus valoris & æſtimationis eſſe proprietatem bonorũ, quàm potuiſſet affinis percipere ex vſufructu etiam longiſsimo tempore. Super quibus, potiſſimum an maiori eſſet reſtitutio in eum caſum tribuenda, fuit ampliſsimè diſputatum: in quo aliquorum erat iudicium, non videri maiorem læſum: hoc vno maximè conſiderato, ꝙ affinis ab vſufructu integro diſceſsiſſet: qui non eſt actus leuis, imò grauis momenti, quia vſusfructus ſit quaſi pars dominij, & vſufructua-
1 rius habitus quaſi dominus, vt in l. j. ff. de vſufructu. tit. gene. Attenditur etiã, ꝙ fructibus priuatus ſit: quos tamen (vt narratũ eſt & in themate) potuiſſet longo tempore aſſequi. Sic ſi animaduerteris ad talium fructuum perceptionem, & coniungas lucrum, quod is ex vſufructu aſſequi potuiſſet, nonne planè iudicabis, parum aut nihil maiori detractum, nec huic affini plus quęſitum, quàm haberet? Et hæc certa ſpecies conſequendorum fructuum plurimum in iure attenditur, vt in l. ſpecies. C. de donat. imò reputa-
2 tur quis ditior, & locupletior ex vſufructu ei relicto, vt in ea l. j. ff. de vſufruct. Aliàs fruſtra quaſi dominus appellaretur, cùm exploratum ſit, vſumfructum eſſe integralem partem & formalem hęreditatis, vt per Bar. in l. & per iuſiurandum. §. ſi id quod. ff. de acceptila. & in l.
3 Mæuius. §. fundo. ff. de leg. 2. Tum etiam facit, ꝙ euenire poterat, vt hic minor fuiſſet aliàs plus incommodi aſſecutus, ſi ita non conueniſſet: quia debuiſſet ab eo neceſſariò expectari mors vſufructuarij, qui fortaſſe, cùm iuuenis eſſet, diu vixiſſet. Certum eſt etiam inter immobilia bona vſumfructum commemorari: vt per Bar.
4 in l. iuſto errore. §. non mutat. ff. de vſuc. Contraria tamen ſententia viſa & iudicata fuit longè probabilior & concludentior, ita vt in reſtitutionis partes à Senatu itum fuerit. Mouit autem eum hæc ratio, ꝙ vſusfructus finiatur regulariter
5 morte vſufructuarij, vt in l. ſi patri. C. de vſufruct. ita vt demum attendi debeat, potuiſſe vſufructuarium ſtatim ab humanis diſcedere, nec diu viuere: quo caſu eſt, in quo læſum maiorem iure proponas. Nec eſt ſpectandum, potuiſſe etiam diu vixiſſe: quia cùm id eſſet dubium, & incertum, eſt amplexanda in maioris fauorem ea ſententia, per quam poſsit ei opportunius ſuccurri: & ita coniectura potius facienda, ꝙ hic poſsit incontinenti fato fungi, arg. notat. in l. ſi pater puellæ. C. de inoff. teſta. Suaſit reſtitutionem & aliud, ꝙ hic allegaſſet dimidiam proprietatis bonorum hæreditariorum longè plus valere, quàm etiam longiſsimo tempore poſsit ex fructibus hæreditariis percipi: cuius tamen facti probatio iudicatur admodum difficilis, quaſi commodè ſciri id nequeat. Sed quandoque, mea ſententia, id facilè haberi poteſt, vt eſt, ſi in eo loco, in quo ſunt fundi hæreditarij, tales ſummo precio vendantur, arg. l. precia rerum. ff. ad leg. Falc. è qua lege, & his quæ ibi à Doctorib. annotãtur pro ea fundorum æſtimatione, habetur potiſsimum ratio præſentis temporis.

Cùm maior in proſequẽda appellatione duplicem commiſit negligentiam, an ſit reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Temporis modici ratio non eſt conſiderabilis.*

2 *Duo vincula, vno efficaciora, & fortiora putantur.*

3 *Contumax ſecunda vice declaratus à iudice nunquam reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT CCCLXXI.

MAior quidam appellauerat à ſententia in ſe per balliuum ſedis inferioris apud Burgundiones lata, ſed omiſerat is eã appellationem exequi, idq́; vno tantùm die.

dic. eius autem executio eſt 40. dierum,
potiſsimum in Burgundia, ſtatuto ita diſ-
ponente. Cæterùm, iam lapſo illo exe-
cutionis tempore, pars aduerſa cogno-
ſcens eam executionem eſſe planè defe-
ctuoſam, impetrauit à Senatu Dolano
remedium, quod vocant Anticipationē,
quo obuiatur appellantib. à ſententiis iu
dicum: qui quandoq; emiſſa friuola ap-
pellatione deſinunt eam proſequi, non
alia cauſa, niſi vt iudicatum ſuſpendant,
ita vt præfixo tempore ad comparendū,
quò in lite prouocatoria procedatur, ſo-
leant deligere longiſsimum terminum,
vt interim protendatur lis: quibus eo
prouocationis remedio itur obuiā: quia
fit anticipatio illius temporis, & reduci-
tur ad breuiorem dilationē. Et hoc eſt,
quod ſonat anticipatio in praxi. Sic in ca-
ſu & exemplo propoſito pars impetra-
uerat anticipationem: & ita diligenter in
proſecutione cauſæ ſeu litis appellatoriæ
verſata eſt, vt die præſtituto ad dedu-
ctionem appellationis non comparuerit
iudicio appellans, ita vt contumax decla-
ratus fuerit, & in eum conceſſus (quod
in praxi nominant) defectus. Erat autem
iuxta eandem praxim hic contumax de-
nuo citandus, cum hac qualitate, vt ſi ſe-
cundo loco non compareret, omnino ab
appellationis beneficio reijceretur: ita vt
denuo hunc citandum pars aduerſa cu-
rauerit. Interim, ſtante hac ſecunda di-
latione, hic appellans reſtitutionem à Se
1 natu implorauit: inter cætera proponēs,
ꝙ vno tantùm die ab executione defe-
ciſſet, & eam modici temporis rationē
non eſſe conſiderabilem, arg. l. ſcio. ff. de
reſtit. in integ. ac ꝙ ſtatim poſt illius diei
lapſum ad eundem Senatum pro reſtitu-
tione habenda confugiſſet, quaſi cenſe-
retur incontinenti mora ab eo purgata.
In eum verò pro reſtitutionis exploſio-
ne adferebatur non ſolùm illa prior ne-
gligentia, ſed & eius iudicialis contuma-
cia, ita vt duplex talis ſegnities ei omni-
no obeſſe deberet, argumento eius, quod
2 in iure diſponitur, duo vincula, vno eſſe
efficaciora, & potentiora, vt eſt in Auth.
itaque. C. commu. de ſucceſ. Sed tādem
Senatus concedendam huic ex cauſa re-
ſtitutionem putauit: vel hac præcipua
ratione, ꝙ vnius diei ſolùm eſſet negli-
gentia: quæ nō ita attenditur, vt ea quæ
eſſet longioris temporis: vt eſt in ea l. &
ſi poſt tres. Erat & unum aliud, quòd hic
ſupplicans ſecundæ vice non fuiſſet in
materia appellatoria declaratus contu-
max, quod eſt maximè ſpectandum pro
3 concedenda uel refutanda reſtitutione:
Nam ubi eſſet poſt ſecundam contuma-
ciam declaratum à iudice (ut fit in pra-
xi) appellationem eſſe deſertam ob eius
non proſecutionem, nunquam eſſet hic
reſtituendus. & ita paſsim obſeruatur.
Meritò itaque fuit hic maior ante eam
declarationem ex præſcriptis cauſis re-
ſtitutus.

Reſtitutus maior, qui etiā expectatis poſt municipalem terminum diebus ſex appellationem tunc nondum fuiſſet executus.

SUMMARIA.

1 *Impedimentum iuſtum in perſona procuratoris dominum excuſat in eo, vt reſtitutionem aſſequi poſſit.*

2 *Appellationem proſequi negotijs alterius impeditus, ſi eam apto poſtmodum tempore introducat, licitè agit.*

CAPUT CCCLXXII.

NEmini denique maiori alij
ſubuentum per reſtitutio-
nem in integrum, ꝙ is ap-
pellationem à ſe emiſſam
non fuiſſet proſecutus, ex-
pectatis etiam poſt municipalem termi-
num ſex diebus: ſed id fuit, quia propo-
neret à ſe commiſſam curam cuidā ap-
paritori appellationis exequendæ, qui ta
men ante illos ſex dies mandato nō ſa-
tisfeciſſet, impeditus aquarum inunda-
tione,

tione,ita vt, cum eſſet eundum,non po-
tuerit eò liberè proficiſci. Quæ reſtitu-
tio non fuit conceſſa, habita ratione il-
lius temporis ſex dierum(nam tam lon-
gum tempus inducit potius reiectionẽ
reſtitutionis)ſed potius ob impedimen-
tum illud aquarum:vt per Bar.in l. Im-
1 peratores.ff.de appellat.& in ſimili habes,
impedimentum iuſtum in perſona pro-
curatoris contingens,omnino dominum
excuſare,ita vt reſtitutionem poſsit aſſe
qui,vt per Bart. in l.cum filius.§. in hac
ſtipulatione.ff.de verb.obl.Ad idem etiã
facit, quòd impeditus negotio alicuius
proſequi appellationem,ſi apto tempo-
re eam poſtmodum introducat,licitè a-
git:ita docente Bar.in l.ſi cùm ipſe.ff.de
excuſationibus tut.Ita etiam cùm hic fa
cto apparitoris, apparitor verò aquarum
inundatione, impediti eſſent,meritò vi-
ſum fuit, reſtitutionem eſſe conceden-
dam:cùm ea tamen qualitate & clauſu-
la(quæ in omnibus in integrum reſtitu-
tionibus ſemper adijcitur)ſi de precum
veritate apud iudicem,penes quem ven
tilabitur reſtitutio,conſtiterit.

Statuto diſponente, Eſſe à ſententia iudicialiter appellandum,aut de prouocãdo proteſtandum, ſi maior per ſe aut procuratorem ſtatuto non ſatisfecerit, poterit nũ contra eam omiſſionem reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Condemnatus per iudicem ſi ſe grauatum putet ſententia, aut per ſe, aut per procuratorem iudicialiter appellare, aut de prouocando proteſtari tenetur.*

2 *Procurator ſine mandato comparens, vel omnino non comparens, pari iure cenſentur.*

CAPVT CCCLXXIII.

INter cæteras celeberrimi Se-
natus Dolani conſtitutiones
hæc reponitur, vt qui condẽ
natus eſt per iudicem, ſi ſe
ea grauatum putet ſententia,debeat per
1 ſe aut procuratorem ſuum iudicialiter
appellare, aut de prouocando proteſta-
ri,idque ſtatim pronunciato iudicato.Sic
ſtante tali ordinatione aut ſi maliſ ſtatu
to, qui conſtitutus in ea lite procurator
fuerat,tunc cùm ferretur ſententia,iudi
cio non adfuit,quòd ægrotus & planè in
firmus eſſet: cuius tamen nomine alter
ex procuratoribus iudicij, & qui ei ſum-
mà amicus erat, comparuit: qui tamen
domino condemnato non appellauit,
aut de appellando ab ea ſententia pro-
teſtatus eſt.quod cùm ad aures domini
veniſſet, ipſe, quaſi de nouo id ad illius
deueniſſet notitiam,ab ea appellauit ſen
tentia.demum timens ne non eſſet fun-
data,vt decebat,ſua prouocatio, implo-
rauit à Senatu reſtitutionem in integ.ꝙ
ſtatim lata in ſe ſententia nõ fuiſſet pro-
uocatum aut de appellando proteſtatũ.
Hoc autem vnum reſtitutionem reijcie
bat,illa edicti forma, quæ videbatur ad
amuſsim obſeruanda,quia eſſet de ſpeci
fica ipſius actus ſubſtantia, ita vt iuxta
id præfatus Senatus penè aut nunquam
ſoleat eam conſtitutionem alterare, aut
contra eam diſpenſare,niſi ducatur eui-
dentiſſima & prægnanti cauſa. Fit autẽ
ea ratione, quia tale ſtatutũ ſit optima
cauſa introductum, vt obuietur friuolis
appellationib. & ne paſsim ridiculæ pro
uocationes admittantur. Ab ea tamen
ſententia tandem diſceſsit Senatus,atq;
hunc reſtituendum declarauit. Nec ab
re:nam ad hæc ſubeſſe apertam rationẽ
omnino patuit:primùm huic ſupplicãti
nihil imputari poſſe, cur ſibi eum in pro
curatorem delegiſſet, quem primo loco
conſtituerat: tum quia is communi fa-
ma & nomine idoneus haberetur, tum
quia non potuerit futuram præſcire ęgri
tudinem. Conſiderabatur & aliud, non
debere inſiſti in eo,ꝙ comparuiſſet alter
pro-

procurator, à quo fuiſſet prouocandum: quia is nullum habebat ad id mandatũ, vt perinde ſit iudicandum, ac ſi non cõparuiſſet: cùm adeſſe iudicio non poſset: & tem eundem effectum producere debere, ac ſi non comparuiſſet, arg. cap. Nicolao, extra de app. in antiquis. Accedebat & aliud, ꝙ hic, vbi ſciſſet ſe condemnatũ, illico appellaſſet. Quæ omnes cauſæ ſimul incluſæ mouerunt Senatum ad eam reſtitutionem concedendã: quam ſuffultam & ſubnixam iuſtiſsimis rationibus vel ad oculũ intelligis, & per quas poſsit ab ea edicti forma diſcedi.

Vbi expedit Reipu. actũ aliquẽ effectum ſortiri, poteſt aduerſus eum actum maior reſtitui: ſed ita, vt interim, pendente reſtitutionis iudicio, actus ſubſiſtat.

SVMMARIA.

1 *Prouocatio iudicis ſententiam ſuſpendit.*
2 *Mora vbicunq; periculum eſt allatura, à communis Iuris regulis deficitur.*

CAPVT CCCLXXIIII.

PRæcedenti exemplo affine eſt aliud, & admodum conueniẽs ad declarationẽ & verã intelligentiam præſcriptæ conſuetudinis. Exemplum tale eſt: Cùm electus in quartum virum Salinenſis vrbis quidã ex illius loci ciuibus fuiſſet, ac is eius officij curam ſuſcipere recuſaret, citatus eſt tandem coram loci ordinario, ibi allegaturus & propoſiturus ſuas excuſationes, ſi quas fortaſſe haberet. Cæterùm cũ die præſtituta non comparuiſſet, iudex proſpiciens de ſumma Reipub. Salinenſis vtilitate agi, ac expedire omnino illũ quartum virum in ea vrbe præfici: circunſpecta illius electi abſentia, in eius contumaciã declarauit electionem de eo factã validam: hoc adiecto, ꝙ talis ſic electus certa die coram eo compareret, tũc iuramentũ præſtiturus, ſe probè & rectè in tali officio verſaturum, arg. notatorũ in Auth. vt iudic. ſine quoquam ſuffragio. 1
à qua interlocutoria tunc nullo modo fuit illius electi nomine nec appellatum, nec de prouocando proteſtatum. Porrò hic ſciens, ita in ſe latam ſententiã, ipſe quaſi hæc de nouo ei innotuiſſent, ab ea appellauit. Qui etiam timẽs, ne ſuę non deferretur appellationi, quia non fuiſſet iudicialiter emiſſa aut proteſtatũ de appellando, petijt ſe in integrũ contra talem prætermiſsionẽ reſtitui: in quo putarunt quidam iuxta eam, quam priore præmiſimus exemplo difficultatem, non eſſe ab edicto deficiendum. Ex cauſa tamen Senatus reſtituendum hũc credidit. Cauſa autem hinc ſumebat fundamentũ, ꝙ hic non diceretur edicto cõtraueniſſe, aut illud non obſeruaſſe, q a præſens non adfuiſſet ſententiæ: quæ eſt ſumma limitatio ad eam conſuetudinẽ. Sed non quieſcit in eo animus, maximè circa eius limitationis veritatẽ: quæ ſi vera eſſet, & paſsim reſtituerentur, qui edicto tali non ſatisfeciſſent, quia iudicio non adeſſent: nemo eſset, qui vellet cõparere: & ex hoc ſolo ſe reſtitui peterent, quia præſentes in iudicio non fuiſsent: qua via daretur anſa malignandi & contemnendi prætoris maieſtatem: imò ex dolo ſuo & delicto quis reſtitueretur, aduerſum communes Iuris regulas. Velim 2
tamen intelligas, non ex eo ſolo talẽ reſtitutũ, ꝙ præſens non fuiſset, dum pronunciaretur interlocutoria, ſed quia tũc adeſse iudicio non potuerit, ꝙ omnino eſset infirmus. Quæ ambo ſimul connexa, non aũt ſi ſeparata ſint, inducunt reſtitutionẽ in inreg. Quia tamen non potuit huius negligentia omnino excuſari, cùm ſaltẽ procuratorem ad iudicẽ miſiſſe debuiſset, vt in l. quæſitũ. vbi Bart. ff. de re iud. & l. 2. § j. ff. ſi quis caut. viſum fuit Senatui, hunc nõ eſse aliter reſtituẽdũ, niſi cũ ea clauſula, ꝙ electionis cõfirmatio interim pẽdẽte appellationis lite

eſſe-

effectum ſortiretur, hoc eſt, ſtaret, nec per appellationem ſuſpenderetur: cum tamen prouocatio ſoleat iudicis ſententiã ſuſpendere, vt in l.j.ff.ad Tur. Cuius clauſulæ appoſitionem non à propoſito
1 alienam ipſe iudicabis, ſi ad vnum animaduerteris, quòd tunc quæſtio eſſet vtilitatis publicæ, & vt conſuleretur vrbi Salinenſis, ne deſtituta maneret quartũ viro, à quo ibi pendet Reip. moderatio, & eorum quæ vrbem concernuut, introductio. Ad quod conducit vulgata ea Iuris regula, Vbicunq; mora eſt periculum
2 allatura, eſſe à communis iuris regulis quãdoq; deficiendũ, vt in l. de pupillo. §. ſi quis ipſi prætori. ff. de operis no. nunc.

Vbi publica præcedente ſubhaſtatione, accedente etiam iudicis decreto, res fuit vendita, vtrùm contra eam venditionem poſſit maior reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Sexus muliebris in Iure peculiari fauore dignus cenſetur.*

2 *Deceptus non videtur, cuius bona publicè, & proclamationib. obſeruatis, venduntur.*

3 *Iuſtè poßidet, qui auctore prętore poßidet.*

4 *Aduerſus moroſum omnia iura inſurgunt.*

5 *Ex ſubhaſtatione verum rei precium arguitur: quod limitatur num. 6.*

7 *Iudicis decretum tollit præſumptionem doli ex propoſito, non autem re ipſa.*

CAPVT CCCLXXV.

APud eundem Senatum mulier maior ſupplici libello quærimoniam propoſuit, ꝙ ob fideiuſsionem à ſe præſtitam tertius quidam curaſſet illius patrimoniũ per ſubhaſtationẽ, ac quod aiunt, decreti, formam, vendi, ita vt poſt obſeruata in ea re edicta quatuor, quæ lex municipalis Burgundiæ omnino requirit, ea bona ſic ſubhaſtata emiſſet quidam, in quorum poſſeſsione miſſus fuiſſet tactu (quod ibi aiunt) virgulæ, vt eſt moris in ea prouincia: quod fit iudice pro tribunali ſedente, præſtituto demum emptori termino, vt intra certum diem perſolueret precium rerum emptarum. Cæterùm, nondum illo die lapſo, nec ſoluto adhuc tali pręcio, propoſuit mulier, ſua bona fuiſſe longè minori precio, quàm valerent, vendita, imò penè intra dimidiatam iuſti precij: nec deeſſe, qui maiorem offerrent ſummam, ſi denuo licitarentur: ita vt peteret ſe aduerſus ſententiam, ſic in ſe latam, reſtitui: & admitti, vt non obſtante ea venditione, actuali miſsione in poſſeſsionem, & reali bonorum traditione, fieret edictum aliud *per* emptorium, intra quod ea bona denuo ſubhaſtarentur, & in nouam venditionẽ referrentur. In cuius partes hoc vnum accedebat, quòd tam enormiter ſe læſam allegaret. Ex oppoſito proponebatur, eſſe ius emptori iam quæſitum per traditionem, argum. l. traditionibus. C. de pact. quæ iudicabatur ratio vrgentiſſima, & per quam fiebat illatio, quòd aliàs fruſtratoria talia edicta & proclamata in ſubhaſtationis lite fierent, ſi paſsim retractarentur, vbi maximè eſsent ſolennitates, in eam rem introductę, obſeruatæ. fit enim per temporis interualla, vt liberius & commodius emptores reperiantur: per quod tanto magis refutanda videbatur eius mulieris ſupplicatio, & à reſtitutione reijcienda ſeu explodenda. Obtinuit tamen hæc mulier, vt ex abundanti fieret nouum & vnicum aliud proclama: prę fixo ad id certo breui tempore, quo demum ea bona venderentur & licitarentur. Ad hac autem plura tunc
1 Senatum induxerunt, primùm ſexus muliebris, cui lex ſummopere arridet, & quantum poteſt accedit, vt eſt in titu. ff. & C. ad Senatuſconſult. Velleia. Tum ꝙ hæc vidua eſſet, & ita miſerabilis perſona reputaretur, vt eſt in tit. C. quando inter viduam & pupillum. Præter hæc tam enormis læſio, & vnum aliud, ꝙ vbi re-

cla-

clamaſſet emptor, nondum hæc recepiſſet pecuniam. Ab hac denique aſſerebatur, ꝙ omnem operam dediſſet, dum ſua bona vendeientur, vt reperiret aliquem, qui ea iuſto emeret precio: quem tamẽ tunc aſſequi non potuiſſet, cùm iam nũc eundem eſſet nacta, atque ob hoc longè maius precium ſubeundem. Ex quo poſtremo penſabat Senatus Dolanus pluſimum vtilitatis acceſſurum cæteris creditoribus, qui in lite ſubhaſtationis pro collocatione debitorũ ſuorum interuenerant: quia eo medio, & admiſſo nouo proclamata, vbi bona pluris venderentur, & horum augeretur precium, poſſent ſic integrum debitum conſequi, vbi fortaſſe re minus vendita, ſummæ eſſet locus iacturæ. An autẽ rectè ea Senatus determinauerit, parumper hoc loco libet excutere: quia articulus hic, & ſiqui ſunt ſimiles, ſunt quotidiani, & in praxi peculiariſſimi. Porrò quæſtionẽ hanc attingit Angel. in l. ſciendũ. ff. de verbo. obl. vbi defenſare viſus eſt, ceſſare debere hoc caſu reſtitutionem in integ. nec eſſe reſcindẽdam venditionem, cùm non præſumatur deceptus aliquis, vbi illius bona publicè & proclamationib. obſeruatis fuerunt vendita: ex quib. ſecundũ Iuris præſumptionẽ iuſtius & verius reſultat pre-
2 cium, ar. l. j. C. de præd. cur. lib. 10. Cod. Iuſtè etiã ſm eum poſsidet, qui prætore auctore poſsidet. l. iuſtè poſsidet. ff. de acq. poſ. quod eſt ad confirmandam emptionem accomodũ. Eſt & mulieri impu-
3 tandum, quæ pro alio inconſultè fideiuſſiſſet, ac quæ etiã poſtmodum, vbi ſe ad id teneri ſciebat, non ſoluiſſet: non autẽ ita ageret, vt ad ſuorum bonorũ venditionẽ procederetur, cùm maximè iura
4 omnia inſurgant aduerſus moroſum, vt in l. quod te. ff. ſi certũ peta. Quid enim ad ſolidandã & firmandam alicuius rei venditionẽ efficacius fieri poteſt, quàm quod res publicè vendatur & ſubhaſtetur? cùm ex ſubhaſtatione arguatur verum rei precium, vt per Doct. in l. j. C. de iur. fiſ. lib. 10. Cod. Si etiam non ſubſiſteret ea venditio, ſic iudicis auctoritate facta, vix ſaltem difficulter reperirentur emptores, qui res ſic venditas emerent: nec eſſet rutus aliquis eas emens, & eſſent incerta rerũ dominia. Eſt & aliud, ſubueniri eo caſu minori ætate, vt eſt in cap. cùm dilecti. ext. de empt. & vendit. in quibus id ſpeciali fauore eſt introductum, ita vt in maiore annis debeat oppoſitum ſtatui, l. j. ff. de municip. Atque hæc Angeli ſententia, ſi rigorem Iuris
5 ſpectes, verior certè alia videtur, & quæ Senatus Dolani declarationi è diametro refragatur. Sunt tamen alij, qui, æquitate inſpecta, contrariam defendant opinionem: quos primùm mouet Bart. in l. j. C. de præſcript. triginta anno. vbi is docet, non valere conſequentiam, res eſt, per ſubhaſtationem vendita, ergo iuſto precio. Præterea dolus, qui re ipſa interuenit, facit ſileſcere eam iuſti precij conſiderationem, cum pro conſtanti allegetur, enormiſsimam læſionem interueniſſe. Accedit ad hæ, quod habetur in l. precia rerum. ff. ad leg. Falcid. vbi dum in eius ſcrupi declaratione verſantur Doctores, rem valere tantum, quanti vendi poteſt: docent id eſſe intelligendum, niſi de fraude appateat, & vbi eſſet enormis læſio: quia his caſibus non procederet talis regula, argumẽ. l. omnes. §. Lucius. ff. quę in fraud. cred. ita vt ſimile diſponi debeat, vbi res uenditur per ſubhaſtationem iudice præſente, etiam obſeruatis ſolennitatibus, debere uenditionem ſubſiſtere, niſi de enormiſsima læſione appareat. Ad hoc autem magis me inducit ratio & fundamentum (quod tamen in confirmationem contrariæ adfertur opinionis) ſubueniri hoc caſu etiam minori: qui exiſtimem, ſimile diſponendum in muliere, & uidua paupere, quale eſt exẽplum & thema aſſumptum: quæ cum ſit perſona miſerabilis, eſt, quòd ei, vt pupillo, accedatur, maximè vbi cum his qualitatib. ſubeſt iuſtiſsima cauſa. Quod autem narratum ſuprà eſt, ex ſubhaſta-
6 tione iuſtum præſumi precium, id eſt ſic intelligendum, modò non doceatur oppoſitum: quod fit, ubi de dolo te ipſe patet. Item iudicis decretum tollit prẹſumptionem doli ex propoſito, non autem re

re ipſa: vt hæc opinio, ſi æquitatem ſpe-
7 ctes, habeat in ſe plurimum rationis: ſecundum quam Senatus Dolanus ſolet ex iuſtiſsimis cauſis ſancire, vt fiat nouum edictum, ac denuo res ſubhaſtetur. qui modus eſt longè humanior, probabilior, minusq; partibus nocẽs, quàm ſi per reſtitutionem reſcinderetur ex integro, quod à iudice actum eſt. Nam etiam ſi edictum nouum fiat, poterit fortaſſe res minoris vendi, aut nemo erit, qui pluris eam licitabitur: & ita in nullo fiet emptoris primi cõditio deterior. Quinimò etiam ſi læderetur, hoc tamen non impediret eam noui edicti propoſitionem. Sic ex his concludo, potuiſſe iure talem mulierem reſtitui: & ita facio hanc concluſionem, vbi res eſt præſente iudice vendita, præcedente ſubhaſtatione publica, impediri actus reſciſsionem, niſi adſit aliqua iuſta cauſa, quę oppoſitum ſuadeat, & ob quam iudex videat actum debere reſcindi.

Ex probabili abſentia maior reſtituitur, vt etiam lapſo anno interdicto retinendæ (quod practici poſſeſſorium nouitatis vocãt) vti, & illud impetrare poſſit.

SVMMARIVM.

1 *Abſens etiam ex probabili cauſa procuratorem conſtituere compellitur.*

CAPVT CCCLXXVI.

ADmiſſum ab eodem Senatu memini maiorem, quò poſſet nouitatis mandatum (ita aiũt in praxi) proponere etiam lapſo anno, qui conceditur ad eã viam poſſeſſoriam intentandam. Eſt etiam interdictum poſſeſsionis retinendæ, vt ego poſſeſsionem meã defendam, intra annum impetrandum, cùm interdicta annalia ſint. Huius autem maioris ſupplex libellus hoc continebat, quod interim pendente illo anno fuiſſet abſens à prouincia, ac ſtatim lapſo tempore ad Senatum confugiſſet. Quibus ex aduerſo re-
1 ſpondebatur, debuiſſe ab eo procuratorem dimitti, qui ſuis rebus conſuleret, vt per Barto. in l. fin. ff. de reſtit. in integ. tum ꝙ nec per ſe, nec per alium, pendente illo anno, vlla eſſet vſus diligentia: à quo, aut ſaltem ſuo nomine fuerat iudex adeundus, & proponenda aliqua turbatæ poſſeſsionis querimonia, etiam ꝙ effectualiter mandatum nouitatis non impetraſſet. Sed tandem ſupplicanti hæſit Senatus, & ob abſentiam reſtituendũ declarauit: circunſpecta illa ratione, ꝙ procuratorem dimiſiſſe debuiſſet: cùm is actus cauſas nondum lapſas, ſed futuras inſpiceret, & à quo diuinari non potuit, eſſe ei litem mouendam. Sed cum hac qualitate reſtitutionẽ aſſecutus fuit, vt ad illud interdictum intentãdum admitteretur citra *reſtabliſſement*: hoc eſt, vt res non ſequeſtraretur, nec aliquid ex perceptis fructibus teneretur refundere lite pendente aduerſarius.

Subuentum per reſtitutionem ruſticis maioribus, ignauia cuiuſdã apparitoris publici læſis, à quo in exequenda eorum appellatione fuerat erratum.

SVMMARIVM.

1 *Apparitoris publici negligentia non debet obeſſe partibus.*

CAPVT CCCLXXVII.

OCcurrit & aliud, à ruſticis quibuſdam obtentam reſtitutionem, ꝙ apparitor, cui commiſerant curam exequendæ appellationis, quam hi emiſerant, duo-

bus

bus diebus defeciſſet in illius mandati executione: quod eſt ſatis affine exemplum ei, quod ſuprà recenſuimus, vbi in ſimili caſu fuerat vno tantùm die erratum, ita vt non conſtituatur differentia vnius diei aut duorum, imò nec triũ aut quatuor, ſaltem quod ad moræ purgationem attinet, vt eſt in ea l. & ſi poſt tres, præallegata. In hos verò ruſticos obijciebatur, quare tam negligentem, nec diligentiorem ſibi delegiſſent apparitorem, argum. l cum mandato. ff. de minorib. A quibus tamen reſpondebatur, nihil debere eis hoc caſu aſcribi, cùm
1 is publicus eſſet apparitor, & ita publico ac communi fungeretur officio. Ceſſabatq; ex eo illa communis ratio, debuiſſe ab his in illum apparitorem agi: quaſi fruſtra id efficeretur, vbi nulla culpa hos ſequeretur. Et ex eo reſtitutionis auxilium tanto magis his eſſe indulgendum probauit Senatus.

Vbi quis ad inſtrumenti editionem ante litem conteſtatam tenetur, ſi inſtrumẽtum illud culpa amanuenſis deperditum fuerit, & demum poſtea repertum ſit, reſtituitur pars ad eius nouam editionem, etiam lite iam conteſtata.

SVMMARIA.

1 *Actor ad inſtrumenti, de nouo reperti, nouam productionem reſtituendus eſt, ſi nondum in cauſa concluſum fuerit.*

2 *Inſtrumenta vſq; ad concluſionem in cauſa regulariter produci poſſunt.*

CAPVT CCCLXXVIII.

CVm in tertium litigaret Titius, iuſſum ei eſt à iudice, exhiberet ceſsionis inſtrumentũ, quo ipſe ſe in reum vſurum expreſſim in ſuo libello deduxerat. cui iuſsui cùm vellet is ſatisfacere, talem ceſsionem deperditam reperit, quam tamen re vera ipſe primùm in eadem lite produxerat: quod planè teſtabatur amanuenſis, graffiarius vulgò nominatus: cuius aſſertione, in ſcripto actori data, de eo liquidò patebat. Cæterùm accidit, vt actore talem ceſsionem non exhibente, iudex reo id efflagitante declarauerit, denuo hunc ad illius ceſsionis exhibitionem non admittendum: demum lata ſententia hoc accidit, vt inopinatè amanuenſis, dùm reuoluendis proceſ-
1 ſibus daret operam, eam ceſsionem primò exhibitam repererit. Quod vbi actori innotuiſſet, petiit à Dolano Senatu, ſe ad nouam illius ceſsionis productionem reſtitui, cùm maximè aſſereret, nõdum eſſe in cauſa concluſum: quem ad id reſtituendum ſine controuerſia probauit Senatus, idq; multis rationibus. Prima, quia huius culpa non fuiſſet inſtrumentum deperditum, vt ei nihil poſſet imputari, ſi id non exhibuiſſet, cùm hoc præcepiſſet iudex: imò ſi cui erat culpa adſcribenda, debebat in amanuenſem reijci, qui cùm verbo, tum etiam ſcripto fatebatur, ſe inſtrumentum tale ab actore habuiſſe: præterea patebat, fortuitò & inauſpicatò repertum de nouo, vt ex eo ceſſaret omnis malitia, & ſiniſtra in actorem ſuſpicio, ꝙ is hoc inſtrumẽtum
2 celare voluiſſet. Id etiam, ꝙ nondum eſſet in cauſa concluſum, plurimũ fomenti tribuebat reſtitutioni, cùm regulariter vſq; ad cõcluſionem in cauſa poſsint inſtrumenta produci, vt in c cùm Ioannes eremita. extra de fide inſtru. Porrò neceſſariam reſtitutionẽ nemo inficiabitur, qui ad id animaduerterit, quòd per ſententiam iudex declaraſſet, hunc denuo ad illius ceſsionis exhibitionem non eſſe admittendum, vt eſſet huic per reſtitutionem medendum: citra quam etiam capite alio audiri non poſſet, quia expediens fuerat, ante litiſconteſtationẽ tale inſtrumentum edere, quò poſſet, hoc viſo, deliberare reus, an vellet liti cedere, an verò cõtendere: quod mouerat iudi-

iudicem, qui eam exhibitionem iuſsiſſet fieri, argu.l.j. ff.de edendo.& quia actor expreſſerat, ſe tali ceſsione vti velle, ita vt talis regula, per quam diſponitur,poſſe vſq; ad concluſionem edi inſtrumentum, locum non habeat in his, quæ ſunt ante litem conteſtatam edenda.

Quid ſi tale inſtrumentum non exhibuiſſet maior ante litem conteſtatam,an admittatur,vt demum producat, vbi prius expediuiſſet ſcire, quid in eo cõtineretur, quia poſſet reus liti cedere, vel vlterius contendere?

SVMMARIVM.

1 *Inſtrumenta de nouo reperta, etiam lata ſententia, exhiberi poſſunt.*

CAPVT CCCLXXIX.

SEd effingamus, q̃ is actor primùm talem ceſsionem nõ exhibuiſſet, qui tamen ſe vti velle in libello declaraſſet. ſi cùm mandatum ei eſſet exhibere eam, non feciſſet, allegãs deperditum inſtrumentum ceſsionis, an ſi poſtmodum id recuperarit, ſit ad eius nouam productionem admittendus? In quo quorundã erat iudicium, reſtituendum non eſſe: quaſi ei deberet imputari, propoſuiſſe inſtrumento ceſsionis vti velle, cùm tamen illud non haberet, & qui conſultius ac diligentius rem expendiſſe apud ſe debuiſset: imò qui etiam partẽ aduerſam eo medio expenſis grauaſſet: cui, ſi ante litem conteſtatam,& vbi ab eo peteretur, fuiſſet iuxta præceptum iudicis oſtenſa ceſsio, fortaſse liti ceſsiſset. Hæc tamen nullo modo viſa ſunt concludentia, per quæ à reſtitutionis beneficio repelleretur, cùm abnegari non poſsit inſtrumentum de nouo repertum hoc caſu fuiſse: quo capite lex habet pro indubitato, de nouo reperta inſtrumenta poſse etiam lata ſententia,
1 exhiberi, vt plenè per Doct. in l.admonendi. ff.de iureiur. & l.Imperatores.ff. de re iud. quod ſuprà fuſiſsimè declarauimus. Hic etiã exiſtimaſse potuit apud ſe eſse tale inſtrumentum, quia prius illud vidiſset & legiſset: & hac cauſa inductus eius in libello mentionem feciſſet: quod vbi poſtmodum reperire tentaret, vt iudicis præcepto acquieſceret, tunc deperditum repererit. hoc quippe ſolet paſsim accidere his, qui negotiis intricantur. Ex quibus planè ſubducitur contraria argumentatio, ante litem conteſtatam opus fuiſse eam ceſsionem exhibere: quæ etiam ſi vera ſit, non tamen ſequitur, quin poſsit, imò debeat reſtitui, vt ad eius exhibitionem poſtmodum admittatur ex iuſtis illis cauſis, iudicem ad id inducentibus.

Reſtituitur communitas contra erroneam confeſsionem & falſum conſenſum à procuratore, quem in lite poſſeſſoria conſtituerat, præſtitum.

SVMMARIA.

1 *Procurator etiam liber domino ſuo præiudicare nequit, vbi enormis læſio ex actis reſultat.*

2 *Dolus ſub remiſſione generali nunquam includitur.*

3 *Communitati læſæ lex in conferendo reſtitutionis beneficio plus fauet, quàm maiori.*

CAPVT CCCLXXX.

NEmini excitatam poſseſsoriã litẽ inter cõmunitates duas, quarum præcipua diſceptatio cõſiſtebat in iure vſus paſcendi. cæterùm cùm inter has fuiſset aliquo

tempore

tempore diſceptatum, accidit, vt qui ab
vtraque cõſtituti in ea lite procuratores
fuerant, ambo tali inſtantiæ poſſeſſoriæ
renunciaſſent, cum hac expreſſa declara
tione, quòd vtraque communitas eo iu-
re paſcendi gauderet, quo nunc & hoc
tempore fruebantur: cùm tamen ad eũ
actum & talem conſenſum præſtandũ
nihil eſſet demandatum procuratoribus
quibus nihilominus ſpeciali ad id opus
fuiſſet mandato. Quæ cùm ad aures vt-
riuſque communitatis perueniſſent, vi-
ſum fuit vni ex his tali conſenſui recla-
mandum, quia antea nullum ius paſcen
di alteri communitati competeret, ſaltẽ
in eo loco, cuius erat diſceptatio: quæ ta
men ratione illius conſenſus maneret in
poſſeſsione illius iuris, & per quam eſſet
tacito conſenſu approbata & confirma-
ta detentio ſeu occupatio aduerſæ par-
tis, à qua iniuſtè inhærebatur illi iuri pa-
ſcendi: ita vt aduerſus eum conſenſum
ſic inconſultè à procuratore præſtitum,
non habito ad id ſpeciali mandato, pe-
teret hæc communitas ſe reſtitui. quæ
primùm ab eo beneficio repellebatur,
ꝙ talem & tam improuidum ſibi procu
ratorem delegiſſet, argu. l. fin. C. de ac-
quir. poſ. & in quem, cum poſſet regreſ-
ſum habere, videbatur iudicandũ, quod
actum erat, deberet ſubſiſtere. Probauit
tamen Senatus, reſtitutionem eſſe dan-
dam: quem inter cætera hoc mouit, ꝙ
talis procurator planè exceſsiſſet fines
ſui mandati. ad hoc enim fuerat conſti-
tutus, vt eius communitatis poſſeſsionẽ
tueretur: quam non ſolùm non defen-
ſauit, ſed etiam planè eneruauit, & in ad
1 ſam partem (cui nullum ius compete-
bat) tranſtulit: ad quod facere videba-
tur, quod alio loco lex diſponit, etiam
procuratorem liberum non poſſe præiu
dicare dominino, vbi enormis læſio ex
actis reſultaret, argum. l. creditor. §. Lu-
cius. ff. mandati. Eſt doctrina Decij in l.
contractus. ff. de reg. iur. vt etiam ſimi-
le diſponatur in remiſsione generali, ſub
2 qua nunquam includitur dolus, vt per
Bartol. in l. Pomponius. ff. de neg. geſt.
& in l. quidam decedens. in principio. ff.
de adminiſtratione tut. per Angel. con-
ſi. 144. incipiente: Reuocatur in dubiũ.
Sic cùm ea læſio eſſet manifeſta, & ad-
modum grauis præiudicij, quia de paſcẽ
di iure tractaretur, quod eſt perpetuum,
non ab re reſtituendam communitatẽ
fuit iudicatum: & admiſſa eſt ad litis cœ
ptæ proſecutionem, nulla conſideratione
habita illius conſenſus, ita à procuratore
præſtiti, in quem fuit reſeruata actio al-
teri communitati, in cuius fauorem is cõ
ſenſerat. Nec id iniuria: cùm ipſe eã ita
deluſiſſet: & quia ſit æquum, vbi tuo fa-
3 cta offendor ego, vt à te damnum & in-
tereſſe conſequar. Fuit autem tanto ma-
gis hæc reſtitutio indulta, quod læſa fuiſ
ſet communitas, cui lex adhuc plus fa-
uet in reſtitutione indulgenda, quàm
maiori, vt à nobis fuſius poſtmodum ex
planabitur.

Reſtituitur maior ex cauſa, hoc capite declarata, aduerſus omiſsionem facti, quod in libello articulari ab eo debuerat.

SVMMARIA.

1 *Enormi læſione probata reſtitutionis beneficio maior gaudet.*

2 *Libellus incertus & ſubobſcurus admittitur, vbicunq; ex facto rei incertitudo cauſatur.*

3 *Incertitudo quæ iure fundamentum ſumit ab actore, eodem etiam incertam rei exceptionem admittit.*

CAPVT CCCLXXXI.

REſtitutionem teneo memoria à maiore quodam imploratam, quia is omiſiſſet neceſſariam cuiuſdam facti poſitionem, quod tamẽ fuerat omnino per ſcripturas ſuas, in quadam lite ſubhaſtationis bonorum productas, articulandum

Qui ſupplicans alter erat ex his, qui ſe liti principaliter opppoſuerant: & à quo pro confutatione intentionis actoris deducendum fuerat, ꝙ is actor integrum debitum peteret, tanquam eſſet abſolutè & ex integro hæres, cùm tamen re vera eſſet ei cohæres: ita vt malè & ineptè ageret, à quo totum debitum peteretur, cùm eſſet ei ſolùm dimidiata pars debita. Proponebatur autem ab hoc ſupplicāte, quòd tam incertè & ſubobſcurè actor libellum ſuum concepiſſet, vt commodè & opportunè non potuiſſet is intelligere aut extricare, pro qua parte ſe hæredem gereret, imò ſic fuiſſe libellum cōfuſum vt in totum videretur hæres eſſe: ex quibus hic ſe petebat reſtitui in integrum. In quem hoc vnum pro euertenda reſtitutione conſiderabatur, quòd ea incertitudo libelli nihil eum poſſet iuuare: quia ſi agnoſcens eam incertitudinem, dubitaret, an hic in totum vel pro parte vellet ſe hæredem dicere, erat quòd is eum cogeret, vt id explanaret, & dilucidè declararet, arg. l. antepe. ff. de interrog. act. vbi pro iudicij fundamento ſolent hæc & ſimilia concipi interrogatoria, an ſit hæres, & pro qua parte? Sed, hoc non obſtante, Senatus reſtitutionem indulgendam ſanxit: id vnum in eam rem ponderans. quòd ex hoc facto, ita omiſſo, reſultaret peremptoria exceptio, quę quod ad dimidiatam partem debiti ſpectabat repelleret præfatum actorem, ita vt ex eo reſultaret magna læſio, ob quā maio
1 ri ſubuenitur, cùm ſit hæc iuſta cauſa. Nam aliàs eſſet iniquum, me ad id adigere, vt ego tibi integrum ſoluam debitum, cùm tamen tenear tantùm ad dimidiam partem, nec tu plus ea poſsis exigere, & qui dolo malo facias petere, quod deberes reſtituere, arg. l. dolo facit. ff. de doli excepti. Nec etiam abſurda cauſa hæc iudicata eſt, ꝙ hic actor ſubobſcurè libellum formaſſet: quia ſi apertè & lucidè mentem ſuam declaraſſet, potuiſſet ſupplicans iuxta intentionem ſuam reſpondere: vbi cùm incertus eſſet, putauit fortaſſe ob verba, ſic dubia, ꝙ hic ſe pro dimidiata parte hæredem gereret.
2 Ad quæ facit vulgata illa iuris regula, quòd vbicunque incertitudo cauſatur ex facto rei, libellus incertus admittitur vt in l. j. ff. quorum leg. Quæ etiam ex oppoſito ſic declarari poteſt, vt vbi talis
3 incertitudo fundamentum ſumit ab actore, ſimili iure ſit toleranda exceptio incerta, & cui ſit facilius medendum, ſi in ea aliquis error agnoſcatur.

Maior dolo & calumnia partis aduerſæ deceptus reſtituitur, vt quę ad ſui iuris & litis reſtaurationem ſpectant, deducat.

SVMMARIVM.

1 *Mulier ſi producendi literas in iudicio alteri demandauerit, isq́, negligenter & non ſatis bona fide in officio commiſſo verſatus fuerit, reſtitutionem impetrat.*

CAPVT CCCLXXXII.

INtentauerat quidam apud ordinariam balliui Dolani ſedem, litem ſubhaſtationis bonorum: cui liti vbi ſe oppoſuiſſet mulier, prætendens collocationem cenſus annui, quem ſibi aſſerebat debitum, hæc ſciens eſſe vnum ex collitigantibus, qui ſimili cenſus collocationi inniſtebatur, ita apud hunc egit, vt is ſuſceperit hanc prouinciam, ſe exhibiturum in ea lite ſcripturas huius mulieris nomine, & ſe per has concluſurum ad illius cenſus collocationem. Cæterùm hic ſuę promiſsionis fortaſſe immemor, aut neſcitur, quo aliàs motus ingenio, ſuas ſcripturas edidit, nec aliquas pro ea muliere produxit, ita vt interim exhibendarum ſcripturarum lapſus fuerit terminus. Quod cùm mulieri renunciatum eſſet, timens hæc, ne ſic effluxo tempore à ſuo cenſu excideret, confugit ad Senatū Dolanum: petens, ſe reſtitui ad ſuarum ſcri-

ſcripturarum productionem, vel ea ratione, quòd eam deluſiſſet litis cõſors: per quod ſatis ex oppoſito aſſerebat, teſtatam eſſe ſuam diligentiam, & hunc fuiſſe ei animum ſcripturas prius exhibere. In quam è diuerſo opponebatur, non debuiſſe tam facile illi credere, potiſsimum in re, quæ eam tangebat: imò in ea diligentius ac circunſpectius verſari: & ſi quid damni ei ob id immineret, debere in illum agere, & de ſua promiſſione ipſum conuenire, arg. l. j. ff. de pac. Viſum tamen eſt credibilius, vt huic reſtitutio concederetur, cùm maximè doceret ipſa, in promptu cenſum ſibi eſſe debitum, & iam à longiſsimo tempore conſtitutum, de quo per inſtrumentum planè conſtabat: quo cenſu inhumanũ fuiſset eã priuari, quòd ſuas ſcipturas non exhibuiſset, cùm etiam tunc nondum eſset proceſſus inſtructus, ſed elapſus tantùm terminus, intra quem tenebantur partes ſcripturas collocatorias producere: ita vt penè in nullo viderentur lędi alij collitigãtes, nec alteri quàm huic ſupplicanti damnum ineſse, cum qua fortaſse ſic dolosè egerat conſors, & eo animo, vt à cẽſu ſuo excideret. Sic veritatis cenſus ſpes in conſorte collocata, & fragilis mulieris ſexus ad credulitatem omnino pronus & procliuis, mouerunt Senatum Dolanum, quò eã reſtitutionem cõcederet. Quę omnes cauſæ, potiſsimum ſic copulatæ, iuſtiſsimæ ſunt.

Contra apparitoris negligentiam, quia is officio publico fungatur, maior reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Actus infirmatur, vbi peccatum eſt in forma.*

2 *Actum vtiliter non extinguitur aut alteratur propter ſubſequens inutile.*

CAPVT CCCLXXXIII.

QVI principaliter ſuſcitauerat litem ſubhaſtationis bonorũ, commiſerat negotium cuidã apparitori, vt is iuxta formam ſtatutorum Burgundæ prouinciæ, quatuor proclamata, quæ vocant edicta, ſecundum tempus, ad id à ſtatuto limitatum, curaret fieri: qui confidens ab apparitore omnem formam obſeruatam, & nihil eius ſolennitatis quam ſtatutũ deſiderabat, prætermiſſum, proceſsit in ea lite vſque ad calculum ferendæ ſententiæ. Cæterùm dum is acta eiuſdem litis apud ſe euolueret, ac perſpiceret, annum optimè, & vt decebat, inſtructus eſſet proceſsus, tunc ei patuit primum edictum malè, & contra ſtatuti formam fuiſse conceptum: quod cùm eſſet intra dies quindecim notificandum, & publicè promulgandum, diſtulerat apparitor vſque ad decimumoctauum diem: per quod planè vitiabatur tale edictum, & quæ poſtmodum fuerãt ſubſecuta, cùm non eſset obſeruata forma, præcisè per ſtatutum introducta, iuxta illud, Vbi
1 peccatum eſt in forma, actum planè infirmari: vt is ob talem apparitoris negligentiam agnoſceret opus eſse denuo noua & alia litis intentatione, niſi reſtitutionis beneficio admitteretur ad nouã eius prioris edicti promulgationem, ad quam petijt ſe ita reſtitui: inter cætera proponens, quod is publico officio fungeretur, vt ei nihil eſſet imputabile, cur talem ſibi delegiſset, quia probè exiſtimaret, benè, & vt decens eſset hũc verſaturũ, cùm etiam (ita vt re vera erat) is ſimiles lites, & quæ ad edictorum obſeruationem ſpectabãt, ad amuſsim primùm tractaſset, nulla negligentia commiſsa. quæ omnia reſtitutionem talem concedendam ſuaſerunt: & hic admiſſus eſt, qui de nouo primum illud edictum repeteret ac renouare, & iuxta ſtatuti formam curaret denuo confici. quod cùm ex cauſis præſcriptis viſum fuit rationabile, tũ & alijs duabus, quia nulla alia eſset in ea lite nullitas, cùm

cætera edicta optimo eſſent ordine con-
cepta: vt quod erat ſic vtiliter actum, nõ
deberet extingui & alterari per inutile
aliud, arg. l. græcè. §. illud. ff de fideiuſſ.
quia cùm plures eſſent in ea lite aduer-
ſum hunc impetrantem opponentes, ne
mo tamen horum eam nullitatem pri-
mi decreti obiecerat, vt non videretur
in tanto his præiudicari, vbi concedere-
tur reſtitutio, quàm ſi ij in lite illud de-
duxiſſent, & ſuper ea nullitate ius ſibi fie
ri expoſtulaſſent.

Vbi maior ex iuſta cauſa probabiliter ignorauit, ad quẽ appellare deberet, & ob id ad alium iudicem, quam deceret, prouocauit, ac interim lapſa ſint exequendę appellationis tempora, ad vtrunque is reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Mandatum non præſumitur, niſi de eo appareat.*

CAPVT CCCLXXXIIII.

DVM apud eundem Senatum
Dolanum verſaretur, accidit ſi-
mile huiuſmodi exemplum:
Qui tunc patriæ Burgundæ
irenarcha erat, quem ibi vulgato ſermo
ne Marſchallum nominant delegauerat
cauſam tãquam irenarcha cuidam ſuæ
familiæ nobili, vt is de ea lite cognoſce
ret, & eã apud ſe tractaret. fungebatur
etiam tũc is irenarcha alio officio balli-
uatus ſuperioris in eadem prouincia, in
qua verè is eſt iudex ordinarius, & ita
ordinarias cãs tractans. Quod non ab re
ſic declaro, quia vis negotij, de quo ſta-
tim agetur, dependet à delegatione cau
ſæ: puta, an tanquam ordinarius, an tan-
quam irenarcha eam commiſiſſet: cuius
vtroque; caſu eſt ſeparata iuriſdictio:
quia vt irenarcha nullã habet in ea pro-
uincia cauſarum cognitionẽ, niſi in cer-
tis, ſpecificis, & limitatis caſibus, in qui-
bus non erat annumeratus is, quem ip-
ſe ſuo nobili tractandum & decidendũ
commiſerat: ſic cùm proceſſum eſſet in
ea lite, tulit delegatus Iudex certam in-
terlocutoriam: qua reus ſe grauatũ ſen-
tiens, ad iudicem ordinarium eiuſdem
balliuatus ſuperioris appellauit, & ita ad
eundem delegantem, non tamen tan-
quam irenarcham, ſed balliuum ſupe-
rioris ſedis. quam appellationem ſic e-
miſſam hic demum expendens, & apud
ſe examinans, an, vt decuerat, eam intro
duxiſſet, cognouit debuiſſe ab eo ad ſu-
premum Senatum appellari, attenta cau
ſæ delegatione ab irenarcha procedente,
qui haud dubiè ſubeſt Senatui Dolano,
cùm is nullum alium ſuperiorem ibi a-
gnoſcat. Sed cùm hic error detegeretur,
iam exciderant integra exequendæ pro
uocationis tempora, ita vt huic expedie-
rit reſtitutionem à Senatu impetrare,
ne aliàs in appellatione ſuccumberet.
Quem reſtituendum determinauit Se-
natus ad ſuæ appellationis apud eundẽ
Senatum nouam introductionem & pro
ſecutionem. Hunc autem mouit, quòd
inualida eſſet talis delegatio, quia non
potuiſſet tanquam irenarcha ſimilem
cauſam delegare, vt quæ eſſet apud ordĩ
natium tractanda. vt plurimum negotij
faceret talis iuriſdictionis defectus, Erat
& aliud, quòd hic appellans non viderat
delegationem, ita vt probabiliter igno-
rare potuiſſet, ad quem appellare debe-
ret. Quæ duo ſic Senatum mouerunt ad
talem reſtitutionem indulgendam: ſed
inter cæteras rationes prior viſa eſt con-
cludentior, cùm re vera finalis non om-
nino apta ſit: quia illi videbatur adſcri-
bendum, qui ab initio ſibi delegationẽ
oſtendi non petijſſet, cùm ipſe talem pro
1 iudice non agnoſceret, ſaltem agnoſce-
re non deberet: quia non præſumi-
tur mandatum, niſi de eo ap-
pareat, vt in l. vnica. C.
de mand. princip.

Aduer-

Aduerſus errorem, qui ex actorum inſpectione manifeſtè detegitur, reſtituitur maior.

SVMMARIVM.

1 *Omiſſa concluſione proceſſus nullus eſt.*

CAPVT CCCLXXXV.

LAta prouiſionali (quod aiũt) ſententia, & facta à iudice declaratione, eſſe à partibus in in lite concludendũ, appellauit ab ea ſententia, qui condemnatus fuerat. Cæterùm cùm in eſſet appellationis dies, eſſetque iudicialiter deducenda appellatio, non adfuit appellans iudicio, hac (vt præſumitur) mente, quò litem in longius protraheret: cuius demum prouocatio ob contumaciã ipſius deſerta pronunciata eſt. Porrò qui vicerat, deſiderans eius litis accelerationem, curauit denuo aduerſarium citari, vt in principali negotio procederet, & iuxta interlocutoriæ formam ad cauſę concluſionem deueniretur: inconſultè tamen & præmaturæ petiit ille, ſe ad ſui proceſſus exhibitionem admitti, idque præpoſtero ordine. fuerat enim ordinandum iuxta formam interlocutoriæ, vt cogeretur aduerſarius ad concluſionem in ea cauſa faciendam. qui error cùm manifeſtè ex actis deprehenderetur, fuit per reſtitutionis beneficium purgatus, & hic admiſſus, vt in cauſa poſſet concludere: qua omiſſa, nullus alius fuiſſet proceſsus, vt eſt in l. prolatam, ad id vulgatisſima. C. de ſenten. interloc. om. iudic. Sed cùm hic error ſupinus eſset, & obtuſum admodum hominem repræſentans, declarauit Senatus, vt proceſsus expenſas ſufferre teneretur.

Vbi erroneè maior curauit in inuentario deſcribi res, quę hęreditarię non erant, aut ſi inuentario inſerere aliquas omiſerit reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Hæres ex iuris communis diſpoſitione inuentarij priuatur beneficio, ſi res inuentario inſerendas omiſerit, aut non inſerendas adſcripſerit*

CAPVT CCCLXXXVI.

SI maior ſe hæredem ſub inuentarij beneficio geſſerit, & in inuentario res aliquas erroneè deſcribendas curarit, cùm tamen non eſſent hæreditariæ, aut ſi etiam quaſdam alias, probabili ductus errore, omiſerit: poterit is ex clauſula generali reſtitui, vt eas detrahat, aut adiiciat, ne aliàs priuetur beneficio in-
1 uentarij, à quo excideret iuris cõmunis diſpoſitione inſpecta, vt per Ang. in. l. 2. §. ſtipulatio. ff. ſi cui plus quã p l. Falcid.

Subuenitur maiori, qui ignorans ſibi delatàm hęreditatem, eam intra annos triginta non adiit.

SVMMARIVM.

1 *Maiori non minus, quàm minori propter iuſtam ignorantiam ſuccurritur.*

CAPVT CCCXXXVII.

EX generali illa clauſula, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, hæres reſtituitur, qui intra annos triginta hæreditatem nun adijſit, vbi ſibi delatã igno-

raſſet, vt per Bar in.l. 1.§ ſi pter. ff. de itinere actuſque priuato. ita Ludo. à Põte in l. fina. C. vnde cog. per gloſſ. in. l. ſi ſic. ſub verbo, ſeruitus. ff. quibus modis ſeruit. amit. nec in hoc conſtituitur diſcrimen inter minorem & maiorem: quia vt minori ob ignorantiam iuſtam ſuccurritur, ſic & maiori. quod ego ſu-
1 pra latiſſimè & diffusè examinaui, vbi tractatus fuit articulus, An ob iuſtam & probabilem ignorantiam minor ſeu maior debeant reſtitui?

Admittitur maior, lapſo termino iudiciali, ad editionem inſtrumenti, imò etiam iam lata ſententia.

SVMMARIVM.

1 *Sententia non aliter reſcinditur, niſi per inſtrumenta de nouo reperta.*

CAPVT CCCLXXXVIII.

Duobus maioribus inter ſe litigantibus, vbi horum alteri iunxiſſet iudex, vt alteri parti inſtrumentum, quo is ſe vſurum propoſuerat, ederet, ſi demum lata fuerit ſententia, nõdum edito tali inſtrumento, poterit hic, qui eius exhibitionẽ prætendebat, petere, vt in eo reponatur ſtatu, in quo prius conſtitutus fuerat ante ſententiæ pronunciationem, & ad id tempus reduci, quo fuit parti iniuncta talis editio, ac vt pars compellatur neceſſariò ad eam editionem: cui ſi ſatiſfeciſſet proculdubio (vt ab eo aſſeritur) obtinuiſſe is ſententiam: quam reſtitutionem Bart. dandam teſtatur in l. argentarius. §. fina. ff. de eden. vbi non eſſet ſoluendo talis aduerſarius: volens ex oppoſito, ſi ſoluendo eſſet, poſſe in eum via ordinaria agi, hoc eſt, vt qui obtinuit ſententiam, non debeat gaudere fructu ſententiæ: & ei hoc in executione pro-poeere, quòd non alia ratione viciſſet, niſi quia non ſatisfeciſſet editioni illius inſtrumenti. Ego verò ſunt huius ſniæ vt vtroq; caſu, ſiue ſoluẽdo, ſiue non ſoluendo ſit, cõpetere debeat reſtitutio in integrum. Me autem in eam ducit opinionem, quòd ambobus caſibus iuſta cauſa ſuadeat concedendam. Nam cùm hic à tali exhibitione ceſſarit, eſt quod ei imputetur. Huic etiam ſupplicanti aſcribitur, cur ante ſententiæ pronunciationem non coegerit hunc ad illius inſtrumenti editionem: quod facilè via ordinaria præſtitiſſet: non autem tam ſupinè & improuidè ſic in eo verſari, vt pateretur dimmi ſententiam. In quibus duabus culpis eligitur media quædam via, ex qua deducitur iuſta reſtitutionis concedendę cauſa, cum potiſsimum prior culpa ſit longè alia grauior & prægnantior, quippe quæ ex contumacia procedat. Nec mihi placet illa Barto. cõſideratio, poſſe in alium agi, vbi eſſet ſoluendo, nec eſſe opus reſtitutione: 1 quia neceſſariò ſententia reſtitutionem inducit, quæ non aliter reſcinditur, niſi per inſtrumenta de nouo reperta, vt eſt in l. diuus. & l. imperatores. ff. de re iudica. & quòd ſoluendo vel non ſoluendo ſit, non impedit reſtitutionem. Præterea ſi hic via ordinaria ageret, ſic neceſſariò deberet concludere, contra ſe fuiſſe latam ſententiam ob ceſſationem ab exhibitione inſtrumenti: de quo vix aliter patere poſſet, quàm per vibonem proceſſus, cùm hæ eſſent partes iudicis, expendere & examinare, an ſi tale inſtrumentum productum fuiſſet, potuiſſet aduerſarius ſuccumbere. Hac autem via nulla melior altera, & quæ aptior ſit, eligi poteſt. In quo velim conſideres, nonne id longè facilius & commodius efficeretur per reſtitutionem in integ. quàm ſi pars ordinariò remedio egerit? ita ſanè & hoc quilibet, qui ius calluerit, ſanè mihi fatebitur.

Maior

Maior impeditus teſtes aut inſtrumentum in quadam ſua lite producere, reſtituitur, vt productioni tali ſatisfaciat.

SVMMARIVM.

1 *Maior teſtes aut inſtrumentum producturus ſi impediatur, an reſtitui debeat, ſi iudicem ante ſententiam de tali impedimento certiorem non fecerit.*

CAPVT CCCLXXXIX.

Solet deniq; maiori per reſtitutionem ſubueniri, lata in eum ſententia, vbi is ſe iuſtè impeditum fuiſſe docet, quo minus teſtes ſeu inſtrumēta in ea cauſa produxerit, quod eſt ſingulare Innocentij dictum in cap. vltra tertiam, extra, de teſtib. & Speculatoris ſub titulo de exec. ſenten. §. poſtremo. Caſtrenſ. in l. Imperatores. ff. de
1 re iudicata. Quod tamen ſic hi aſſerunt intelligendum & declarandum, vbi is iudicem ante ſententiam de tali impedimento certum feciſſet: non autem aliàs reſtituendum. Qui an in eo verum doceant, examinemus. His autem adeſſe poteſt, debuiſſe id ante ſententiam iudici à parte manifeſtari, quia veriſimiliter ipſe ſubduxiſſet impedimentum, & prouidiſſet examini teſtium, ſeu inſtrumētorum productioni. E diuerſo ſuadet reſtitutionem dandam, etiam quòd iudicem non adierit, illa ſola impedimenti conſideratio: quia vt ſuprà à nobis ampliſsimè eſt edoctum, iuſtū impedimentum, ſiue minorem ſiue maiorem inſpexeris, cauſat reſtitutionem in integrum, vt hic, quia ad iudicem non confugerit pro ſummouēdo impedimento, non debeat talem à reſtitutione ſecludere, cùm ſemper dicatur impedimenti cauſa duraſſe. Mihi tamen magis placet præſcripta limitatio, quæ vel ex eo confirmatur; quia cùm hic ſciret, ſe impeditum, & poſſe tali impedimento à iudice obſiſti, negligenter egiſſe cenſeatur, qui ad iudicem non confugerit: ita vt talis negligentia ſit inexcuſabilis: niſi fortaſſe is proponeret, ſe etiam impeditum fuiſſe, dum ad tribunal iudiciarium confugeret. Sed maiori negligenti, vbi potiſſimum nulla ſubeſt excuſandæ negligentiæ cauſa, lex non adeſt, imò potius ob illam negligentiam puniendum ducit. huic autem planè aſcribitur, quare ſic iudicis officium contempſerit, quod tamen facilè is aſſequi poterat.

Competit maiori reſtitutio ex generali clauſula, vt ſi atteſtationes perdiderit, iterum teſtes examinentur, ac hi recipiantur, quos prius iudex reiecerat.

SVMMARIA.

1 *In cauſa criminali cùm probationes coarctandæ non ſint, admittitur reus ad criminis excuſationem, etiam lata ſentētia.*
2 *In criminalibus dilatio indulgetur amplior, quàm in ciuilibus.*
3 *Periculum vbi maius verſatur, ibi maior adhibetur cautio.*

CAPVT CCCXC.

Ex eadem generali clauſula cōpetit maiori reſtitutio, vt deperditis atteſtationibus iterū ante ſentētiam teſtes examinentur, item vt teſtes recipiantur, quos vltra numerū productos iudex primùm reiecerat ad refrenandum & cohibendum teſtium numerum. Quod poſtremum ego quandoque in praxi euenisſe memini tam in criminali, quàm in ciuili materia. Fuit autē criminalis exēplum huiuſcemodi: Quidā accuſatus criminis hæreſeos ꝑduxerat in ſuā defenſionē pleroſq; teſtes, & lōgè plures ſuper quibuſdā

articulis, quàm admitteret ordinatio principis. quod iudex officio cōpeſcuit, reiectio ſuperfluo tali numero. Cæterùm cùm viſitaretur decidendus proceſſus, hoc patuit, teſtes primùm examinatos non plenè, immò imperfectè de illius rei innocentia depoſuiſſe. Quod vbi is reſciit, petiit ſe reſtitui, vt de nouo admitteretur ad illorum teſtium productionem, qui à iudice reiecti fuerant Ad quod fuit planè admiſſus: & longè minor viſa eſt in eo dubitatio, quod ad iudiciū criminale attinet, quàm in ciuili:
1 quia etiam lata ſententia admittendus eſt reus ad criminis excuſationem. l. diui fratres. ff. de pœnis, nec ſunt ei probationes anguſtandæ, arg. l. quamuis. C. de hæret. & Manic. Quo fit, vt lex amplio
2 rem dilationem tali caſu indulgeat, quā cùm ciuiliter agitur, l. fin. ff. de feriis. Id
3 autem fit, quia vbi maius cernitur periculum, ibi maior eſt cautio adhibenda. Sed hoc in ciuili lite eſt admodum dubitabile: & qui ſenſerūt eo caſu reijciendam teſtitutionem in integrūm, exiſtimarunt ordinationem principis præfigentem certum numerum teſtium, qui ſuper vno articulo tantū examinari debeant, eſſe intelligendam, vbi ciuiliter agitur: ſecus ſi criminaliter: moti, quòd nunquam in cauſa criminali concludatur in lite, ſiue accuſatum, ſiue accuſantē inſpexeris, vt in l. 1. §. ſi quis vltro. ff. de quæſtio. Quibus eſt menu ſuis vti probationibus, etiam ſi aliqua nouiter euenerint. In ciuili autem iudicio res non eſt ab omni dubitatione aliena, quia parti primùm videtur aſcribendum, quæ nō elegerit eos teſtes, qui poſſent de negotio aptè deponere. Hoc enim paſſim toleratur, vt qui eſt teſtes pro ſe ꝓducturus, poſſit ante eam productionē videndos articulos, ſuper quibus ſint examinandi, his proponere, & ab his intelligere, quid & de quo recordentur, & ita ſm id ſuum examen metiri. Sed quia ex vnius ore poteſt quandoq; frigidum & calidum emitti, & ita teſtis aliter deponere, quàm prædeclaraſſet, ideo videtur reiiciendus. Imò non iudicatur præcedens ratio omnino tuta, & quæ ſit concludens. imò quòd debeat ceſſare reſtitutio, nec ſint teſtes alij examinandi, facit, ꝙ omnis curſus dilationem, quæ præſtituūtur ad probationes in lite faciēdas ſit tunc, cùm imploratur reſtitutio, finitus, ita vt non bebeat alia dilatio dari, ne aliàs euertatur omnis iuris diſpoſitio. nam ſi paſſim admitteretur hæc teſtium examinatio, vix vnquam imponeretur finis litibus: q̃a ſemꝑ ꝓponeret pars, ſibi adhuc alios eſse teſtes, quorū eſſet vſura teſtimonio. Præterea hæc noua examinatio peti non poteſt, niſi publicatis, & viſis partium atteſtationibus. quomodo enim hic ſcire aliàs poſſet, quid teſtes ſui depoſuiſſent? Quòd ſi acceſſerit publicatio, non eſt tam faciliter concedendum aliud examē ob teſtium corruptelam, & ſubornationem eorum, quæ ſūt nota, vt eſt in cap. fraternitatis. extra de teſtibus. Atque hæ rationes tam ſunt veriſſimæ, vt ego putem non eſſe dandam in ciuili lite reſtitutionem, niſi id ſuaderet vrgentiſſima cauſa, per quam præſcriberetur præſcripta fundamenta, quæ procedunt, ſi iuris rigorem attenderis. Quæſtionis autem noſtræ ſumma verſatur in reſtitutionis beneficio, quod eſt extraordinarium. hoc autem in exquirendo quæ nam ſit iuſta cauſa, pendet à iudicis officio. Maiore verò ſic ſimpliciter petente ſe reſtitui, vt poſſit nouos teſtes examinandos curare, quia qui pro eo depoſuiſſet, ſuam intentionem non probaſſent, nullo alio allegato, haud dubiè non eſſet ei quouis modo accedendum, quia nulla iuſta cauſa moueretur: quod ſecus eſſet, ſi proponeret, ſibi neceſſariam eſſe talem examinationem, quia rei magnæ, & quæ grauis ſit ponderis, ſit quæſtio, puta, ſi de toto eius ageretur patrimonio. Hęc enim cauſa magis moueret iudicem ad reſtitutionem concedendam, quàm ſi de re vili contenderetur, argum. l. ſcio. ff. de reſtit. in integ. Si etiā ab hoc allegeretur, quòd de nouo hi teſtes ſuperueniſſent, nec prius ſciſſet hos de ſua referre poſſe teſtimonium, poſſent hæc, & ſimilia alia iuſtam cauſam

indu-

inducere: & ſine qua, ac quæ ſit prægnãs admodum, concedi non deberet reſtitutio in integrum. Atque ego ſic ſentio.

Si maior velit reſtitui, quia dũ penderet annus, interdicti poſſeſſorij intentati, non formarit oppoſitionem aduerſus impetrationem gardiæ, quod aiunt, poſſeſſoriæ: hoc ſolùm allegans, quòd tunc temporis eſſet excommunicatus, an ea ſit iuſta reſtitutionis obtinendæ cauſa?

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus ad defenſionem neceſſariã admittitur: & licet ab agendo repellatur, excipiendo tamen auditur.*

CAPVT CCCXCI.

IMpetrauerat quidam à iudice mandatum, quòd in praxi vocant gardiam, è qua nihil aliud in effectu reſultat, quã quòd per eã interdicitur ad aduerſæ parti, ne impetrantem quouis modo in ſuæ rei poſſeſſione moleſtet: qua gardia obtenta, ſolet primùm apparitor, cui executio eius committitur, talem ea in re per eius mandati efficaciam conſeruare. Demum fit parti, ita turbanti, intimatio eorum, quæ ab eodem executore acta ſunt Et ſi aduerſarius intra annum à tempore notificationis, ſic ei factæ, ſe tali mãdato non oppoſuerit, eſt in manu impetrãtis curare eum citari, ad hunc finẽ, vt videat impetrantem præciſè manuteneri in ea re, pro qua gardiam obtinuerat: ſic enim his & ſimilibus terminis praxis Burgunda vti ſolet. Cæterum nitebatur à reſtitutionem implorante, quòd qui tale mandatum gardiæ aſſecutus fuerat, curauerat ei illud notificari: cui tamen intra annũ non ſe oppoſuiſſet quia tunc & pendente illo anno, fuiſſet excõmunicatus? & ita inhabilis, qui ſtare iudicio poſſet. Qui cùm ſe ab eo iam exemiſſet vinculo, petebat ſe reſtitui, vt eam formare poſſet oppoſitionẽ, & ad ſui iuris deductionẽ in poſſeſſorio admitti: à quo omnino excluderetur, ſi aduerſa pars (vt poſtulabat) præciſè manu teneretur, ita vt opus eſſet, hunc ad petitorium iudicium confugere. Ex quibus præfatis non leuis reſultabat dubitatio, an num hic eſſet reſtituendus: quibuſdã exiſtimantibus, à reſtitutione repellendum. cui imputari deberet, cur tali oppoſitioni non ſatisfeciſſet: quaſi id pręſtare poſſet, quia talis, qui ſe ſic opponit, dicatur rei partibus fungi. Certum eſt autẽ, excommunicatum ad defenſionem neceſſariam admitti, vt per Bar. in l. de pupillo. §. ſeruo. ff. de operis no. nunc. & licet ab agendo repellatur, tamen excipiendo auditur, vt per Bar. in l. libertus. ff. de in ius voc. vbi ait, ab eo poſſe exceptionem compenſationis proponi. Præterea etiam ſi hic ad eam oppoſitionem admitti nõ poſſet: eſt tamen, quòd inde iuuari non debeat: quia aliàs ex delicto proprio lucrũ aſſequeretur, cùm non pręſumatur in excõmunicationem lapſus, niſi ſua præcedente culpa. Ab alijs verò proponebatur, quòd in illis iudicijs poſſeſſorijs, quale eſt gardiæ ſeu manutentionis iudicium, vtraq; pars ſit actrix atq; l. in trib. ff. de iudic. & ita hic, qui ſe mandato opponit, dicitur per eam oppoſitionem agere: & eò tendere, vt ſuam poſſeſſionem tuetur: quæ etiam eſt gardiam impetrantis intentio? & ita opus eſſe eius intimatione, argu. notato in l. 3. C. de edict. diui Adria. tollen. Hic autẽ oppoſitionis actus plurimi eſt effectus, momenti & ponderis: quia ex eo huic opponenti præſtituitur dies, vt in eo coram iudice adſit ius ſuum poſſeſſorium deductus: & ita deuenitur ad iudicium per eam oppoſitionem. Erat & diuerſum aliorum à præcedentib. iudiciũ, quòd

quòd ſaltem hic excommunicatus poſſet efficaciter ſolam formare oppoſitionem: ſed quòd præſtare id non poſſet, niſi obtenta abſolutione. hos autem ad id trahebat, quòd ea oppoſitio habeat vim defenſionis, & fiat ad eum finem, ne in eum illud anni tempus curræt, & vt is ſaltem teſtetur ſuam diligentiam, quia non minus quàm pars aduerſa diceretur agere. In quo tam variarum opinionum anfractu Senatus Dolanus probauit, hũc ad eam oppoſitionem formandam reſtituendum. Quæ reſtitutio dicebatur ſatis iuſta cauſa ſubnixa, quòd hic dubius & anceps fuiſſet, an num eam poſſet oppoſitionem introducere: quia talis dubitatio non eſſet omnino a iuris diſpoſitione aliena, cùm & adhuc hodie de eo hæſitetur. Quod tamen mei eſt iudicij, putarem ab iſto eam oppoſitionem fieri poſſe: ſed à quo deberet obtineri abſolutio, ſi poſſeſſorio gardiæ iudicio vellet adeſſe, per eas quas ſuperiore loco rationes deduximus.

Reſtituitur maior, vt eum in ius vocet, quem antea conuenire non poterat.

S V M M A R I A.

1 *Magiſtratus intra annum conueniri nõ põt.*
2 *Rector Dolanus, dum Rectoratus officium gerit, nec conueniri nec conuenire põt.*
3 *Præſcriptio contra eum non currit, qui agere non potuit.*

CAPVT CCCXCIII.

INdulgetur etiam maiori reſtitutio in integ. aduerſus eũ, quẽ uocare in ius non potuit, vbi interim intermedia tempeſtate à ſua excidiſſet actione: puta in magiſtratu, qui intra annum conueniri non poteſt, iuxta l. Senatuſconſulto. ff. de of. præſi. Audi & exemplum aliud, quod ego dum legales ſectarer literas, memi-
1 ni Dolæ apud Burgundiones accidiſse. Tunc electus fuerat quidam ex Dolanæ vniuerſitatis ſcholaſticis in Dolanũ rectorem, qui ex ſtatuti forma nec conuenire, nec cõueniri intra annum, quo Re-
2 ctoratus dignitate fungitur, poteſt. Cæterùm cùm is iniuriam alteri intuliſset, conueniri pro reparatione eius iniuriæ non potuit, ita vt annus, ad intentandã iniuriarum actionem præfixus, iam effluxiſset: aduerſum quem lapſum aduerſarius ſe ita reſtitui petijt, vt iniuriarũ actionem poſset proponere. Viſum eſt autem quibuſdam, non fuiſse opus reſtitutione in integrum, quia non cucurriſset præſcriptio: cùm in eum, qui agere non valuit, non cucurrerit, l. j. in fine. ff. de except. dol. & ita liberè ab eo agi potuiſſe, arg. l. & Atilicinus. ff. de ſeruit. ruſt. prædiorum. Ego verò ſum diuerſam in hoc ſecurus opinionem, quòd etiam in hũc Rectorem, durante officio, agi iniuriarũ
poſset, vt ſaltem litem conteſtaretur, 3
cùm eius rei ſit expreſsus textus in l. Senatuſconſulto. ff. de of. præſid. vbi priore loco fit mentio de actionibus, præſidi cõpetentibus, vt has, quandiu durat eius officium, intentare non poſsit: licet ſi tempore ſorent deperditæ, eſset danda reſtitutio. deinde ibi adijcitur: Si quid tamẽ inuito acciderit, veluti ſi iniuriã vel furtum paſsus eſt, hactenus ius dicendũ eſt, vt lis conteſtetur, reſque ablata exhibeatur & deponatur, aut ſiſti exhiberiùe ſatiſdato promittatur. Sic ſi, qui iniuriã eſt paſsus, poſsit nihilominus litẽ cõteſtari, ne pereat actio: quare non ſimili iure & ratione idẽ diſponetur, vbi is iniuriam intulit? quod efficacius hoc caſu debet procedere, in odium delinquentis, arg. l. bona fides. ff. depoſi. Et ita dici poſset, ſtatutũ Dolanum, per quod Rector conuenire, aut conueniri, durante anno, non poteſt, eſſe declarandum iuxta iuris cõmunis diſpoſitionem, arg. l. 2. C. de noxa. actio. In quo tamen velim tu cogites, quia nondum hoc in Rectore Dolano ſcio determinatum. & id potiſsimũ procederet, vbi de delicto ageretur,

manente

manente ſemper ſalua quæſtione in cæteris caſibus, à delicto abſtractis, vt eſt in contractib. pro quibus haud dubiè nec conuenire nec conueniri poſſet, per eam l. Senatusconſulto, in illis verbis, Ius dicatur. & tunc credidero, opus eſſe reſtitutione in integrum, vbi inſtituta non fuiſſet actio: quod apertè deſumitur ex ea l. Senatusconſulto, in illis verbis, reſtituatur. quæ tam aperta & clara ſunt, vt non ſit alio opus teſtimonio. Cuius legis ratio videtur in hoc conſiſtere, quòd hic non omnino, & ex integro fuit impeditus agere: ſed quòd hoc commodè, pendente illo anno, efficere non potuerit: & dicebatur non ex integro impeditus agere, quia ei poſt terminum, & ceſſante dignitate ſpes eſſet, poſſe agere. & ita in hoc ego reſideo.

Vbi per culpam manifeſtā procuratoris læditur maior, is ex iuſta cauſa reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Sentētiæ prouiſionales ex forma ſtatuti Burgundi, licet ab eis prouocatum ſit, mandari executioni ſolent.*

CAPVT CCCXCIII.

SVper huiuſcemodi facto & ſequente exemplo reſtitutionē conceſſam quandoque memini. Litigantibus inter ſe duobus, interlocutus eſt tandem iudex, vt partes exhiberent inſtrumenta & alia omnia, quib. ea in re eſſent vſuræ, vt tandem fieret ius partibus: pro quo termino ſic idiomate materno vtuntur practici, *Pour dire droict aux parties.* Atqui actoris procurator comparēs ea die, quæ præſtituta fuerat ad ius audiendum, petiit in cauſa concludi: cùm tamen ad hoc expreſſim debuiſſet tendere, ferri ſententiam, & adiudicari prouiſionem: quia materia, de qua contendebatur erat prouiſionali ſententiæ ſubiecta. Quem procuratoris errorem vbi ſciuiſſet dn̄s, petiji ſe reſtitui: & admitti, vt ab ea cauſæ concluſione diſcederet, ac poſſet de nouo ius dici, & prouiſionalis ferri ſententia. Huic autem plurimum expediebat
1 ſic ferri: quia ſoleāt ex forma ſtatuti Burgundi tales ſententiæ prouiſionales, etiā ꝙ ab ijs ſit prouocatum, mandari executioni: quod ſecus eſſet, vbi ferretur definitiua: quæ ſi clata fuiſſet, ſi is in cauſa cōcluſiſſet. ob quam tam apertam & notabilē iacturam Senatus Dolanus huic reſtitutionem in integrum conceſſit.

An maior reſtituatur aduerſus conſenſum. quem præſtitit, cùm ebrius eſſet.

SVMMARIA.

1 *Alleganti propriam turpitudinem nō eſt beficio reſtitutionis ſuccurrendum.*
2 *Ebrij à iure infames reputantur.*
3 *Vinum non eſt dandum Regibus: quòd ibi nihil ſit recti, vbi regnat ebrietas.*
3 *Ebrius infans, inſanus, dormiens, ac eiuſcemodi farinæ homines æquiparantur.*
5 *Verum non auditur, niſi à tribus hominum*
6 *Vegeneriqus. pueris, ebrijs, & inſanis. ritas vino attributa.*

CAPVT CCCXCIIII.

COnqueſtus eſt quādoq; apud eundem Dolanum Senatum, qui maior erat, tunc octoginta annos natus, quòd in fauorem aduerſæ partis conſenſiſſet executioni mandati poſſeſſorij nouitatis, vt is in ſua poſſeſſione non turbaretur, ita vt ſuo poſſeſſorio, quod in re de qua erat quæſtio, is prætendebat, renunciaſſet. is autem inter cætera hoc potiſſimum pro aſſequenda, reſtitutione, deducebat, quòd tempore illius conſenſus fuiſſet ebrius, nec ſuæ mentis compos, vt qui tam inconſultè, & improuidè ſic conſenſiſſet, quo conſenſu aiebat ſe maximè læſum quia à poſſeſſorio ſuo excidiſſet.

Du-

Dubiratum itaque fuit, deberet num re
ſtitui. Quòd autem reijci deberet reſti-
1 tutio, videbatur vel id vnum ſuadere, ꝙ
alleganti turpitudinem propriam non
eſſet ſuccurrendum, vt per Bar. in l. ad-
monendi. ff. de iureiurand. cùm etiam
ſic ebrij à iure infames reputentur, vt eſt
2 in l. j. & 2. C. de ſenatuſ. Claud. vnde dī
uinæ literæ hoc ſanxerunt, vinum non
eſſe dandum regibus, quòd ibi nihil ſit
3 recti, vbi regnat ebrietas. Viſum tamen
eſt Senatui, hunc, qui ita ebrioſè cõſenſit
reſtituendũ eſſe: quia ebrius, infans inſa
4 nus, dormiens, ac eiuſdem farinæ homi-
nes equiparentur: iuxta illud, quod vul-
go eſt iactatum, Verum non audiri, niſi
à tribus hominum generibus, pueris, e-
brijs, & inſanis. Et hoc deſumitur ex do
5 ctrina Scribentium in l. j. §. adipiſcimur.
ff. de acqui. poſ. Quòd ſatis accommodè
docet Plinius lib. 14 cap. 22. vbi ſcribit:
Vinum vſque adeò mentis arcana prode
re, vt etiam inter conuiuia mortifera lo
6 quantur homines, reditu taſq; quandoq;
per iugulum voces non contineant, ita
vt dicat, veritatem vino eſſe attributam.
Eſt & aliud, vinum cum pueritia & ſine
pueritia eſſe veridicũ. Ex quib. ſatis eſt
teſtata ebrij incõſtantia: vt meritò huic
adſcripſeris, quod lex infanti, ſi quid a-
gat, ſi quid tractet, hunc neſcire: & hac ra
tione reſtitui etiam maiorem debuiſſe;
in quem nequit opponi, quòd is ſuã tur-
pitudinem detegens non ſit audiendus,
cum illa regula ſit intelligenda, vbi ſic
eam allegans de lucro captando conten
deret: ſecus ſi, vt ipſe damnum euitet,
contendat, vt hoc caſu, & ne per talem
cõſenſum ſic improuidè præſtitutum of
fendatur ſeu lædatur.

Aduerſus erroneam citationẽ maior ex cauſa reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 Procurator cauſæ defenſionem ſuſcipiens à ſententia in dominum lata appellare, nõ autem appellationem proſequi tenetur.

CAPVT CCCXCV.

Prouocauerat maiór quidam
ſententia in eum lata. hic au
tem vt inſtantia appellato-
ria procederetur, commiſit
apparitori, vt procuratorem, qui in prin-
cipali lite cõparuerat, citaret, quò is no-
mine domini in ea ſecunda lite adeſſet.
Cæterùm vbi agnouiſſet non talẽ procu
ratorem, ſed dominum citari debuiſſe,
confugit ad Senatum Dolanum: obten-
turus, vt aſsignatio, procuratori facta, eũ-
dem & ſimilem effectum produceret, ac
ſi dominus fuiſſet citatus. Tunc autem
implorabatur reſtitutio, cùm iam ineſſet
appellationis deducendæ dies. & hunc
mouebat ad reſtitutionem petendam,
quia aliàs nullus eſſet & eluſorius pro-
ceſſus: cùm procurator, qui cauſæ de-
fenſionem ſuſcepit, teneatur à ſentẽtia,
1 in dominum lata. ſolùm appellare, ſed
non appellationem proſequi, vt per
Bart. in l. inuitus. C. de procuratoribus
Quam nullitatem penſans Senatus, ſic
cum iſto egit, vt validauerit citationem,
ita in perſonam procuratoris factam: a-
diecta tamen hac clauſula, vt is eam cita
tionem vero domino teneretur inſinua
re: quod non ſit via reſtitutionis in intẽ
grum, ſed ſupremo Senatus officio: inter
quæ duo ſolent Practici diſcrimen con-
ſtituere, vt intelligant & velint alquem
nõ reſtitutum, niſi expreſsim fiat reſtitu
tionis mẽtio: & hoc dicitur. ad id ipſum
reſtituentes: ſecus eſſe volentes, ſi mo-
dus aliquis eligeretur, iuxta quem non
fieret reſtitutionis mentio. Sed cùm v-
trunq; fiat ex bono & ę quo, & ſupremo
illius, qui ſuperior eſt iudex, officio, non
video, quare inhærere debeat illi diſpu-
tationi, vbi maximè vtriuſq; caſus idem
eſt effectus, & tantum vno, quantũ alio,
is aſſequatur. qui tamen non abnuam, ſi
hærere verbis voles, eſſe inter vtrunque
diſcrepantiam, & ex vno aliud, quàm ex
alio reſultare: quia cùm iudex validat
eam citationem cum hac qualitate, ꝙ in
timabitur aduerſæ parti: res ita eſt cõclu
ſa & determinata, vt opus nõ ſit alia in-
daga-

dagatione nec probatione partis, cùm
de errore iudici patuerit: vbi ſecus pro-
ceditur, cùm indulgetur reſtitutio: quæ
ſemper conceditur cum ea modificatio-
ne, ſi ita ſit, vt exponitur: & ea ratione
opus eſt quadam ſummaria cognitione,
quæ præcedet antè, quàm reſtituatur.
In his autem ſic diffusè verſari volui, vt
qui praxim ſequuntur, ipſius praxis ter-
minos magis elucidatos, & enucleatos
habeant.

Vbi maioris probatio ex defectu ſignaturę manet imperfecta, ſubuenitur maiori, & ſic ei conſulitur, vt ſuæ probationi ĩ nullo detrahatur.

SVMMARIVM.

1 *Probatio ne reddatur inutilis & eluſoria, conceditur interdum reſtitutio quæ aliàs implorantı nullo iure competebat.*

CAPVT CCCXCVI.

VOcatus maior in iudicium p
centũ nummis, qui ab eo tunc
petebantur, vbi propoſuiſſet
ſe antea hos ſoluiſſe, præfixũ
ei fuit iuxta formam ſtatuti municipalis
Burgũdiæ tempus dierum 40. intra quos
teneretur eam probare ſolutionẽ. Cùm
autem ſatisfeciſſet is probationi, redactis
in ſcripto teſtium depoſitionibus: qui
eius cauſæ amanuenſis fuerat, nondum
ſignato teſtiũ examine, ab humanis de-
ceſsit, ita vt ea probatio ſupplicanti in
nullo prodeſſet, à qua abeſſet ſignatura
eius, qui eam confecerat: ſine qua pro-
batio reddebatur manca, imperfecta, &
mutila: quod hic ſatis animaduertens,
implorauit à Senatu, vt id teſtium exa-
mẽ (quod materno ſermone Enqueſtam
nominant) auctorizaretur: & ei ſic ſtare-
tur, ac ſi fuiſſet à Scriba, qui eam cõſcri-
pſerat, ſignata: ſaltem hoc ei concedere-
tur, vt ab altero, qui ad hoc deputaretur,
poſſet ſubſignari. In quo fuit huic citra
reſtitutionis in integrum ſubſidium ſub-
uentum: & iudici mandatum, corã quo
primum lis inſtruebatur, ſi hoc ei pate-
ret, ꝙ amanuenſis, qui deceſſerat, cõſcri-
pſiſſet depoſitiones talium teſtium, ac p
verbalem proceſſum cõſtaret, aduerſam
partem, quæ in productione teſtium ad-
fuerat, citatam, ipſe circunſcripta ea con-
ſideratione, ſuper examine tali teſtium
ius diceret, aut ab alio ſubſignari cura-
ret. Tu autem ex ſerie actus & exempli
propoſiti forma apertè agnoſcis huic ali-
ter, q̃ per reſtitutionem ſuccurſum, & nõ
fuiſſe opus indagatione alia, quia de eo,
puta, ꝙ abeſſet ſignatura à teſtium depo
ſitionibus, manifeſtè patuiſſet Senatui.
Potuiſſet tamen etiam eo caſu reſtitui in
integrum, ſi id magis Senatus probaſſet,
& per reſtitutionẽ admitti ad illius en-
queſtæ exhibitionẽ, etiam ꝙ ſignata non
eſſet ab eo, qui eam conſcripſerat. quod
viſum fuiſſet tutius: quia tale remedium
extraordinarium videretur requiſitum,
ꝙ hic negligenter ſatis verſatus fuiſſet,
qui, confecta probatione, tamdiu diſtu-
liſſet enqueſtam ſignari, donec Scriba
1 fato fuiſſet functus. Quod autem eſt prin
cipalis negotij, haud dubiè iuſta ratione
viſum eſt, ſic tali debere ſubueniri, ne
aliàs eius probatio inutilis efficeretur, &
ita à ſuo iure plane excideret.

Contra ſupinum aduocati errorem maior ex cauſa reſtituitur.

CAPVT CCCXCVII.

LItigante quodã ſuper ſimplici
eccleſiaſtico beneficio, quod
Capellaniam vocant, vbi is ad
uocato ſcripturas ſuas confi-
ciendas cõmiſiſſet, incõſultè admodum,
& omnino improuidè hoc in eis adijcere
aduocatus omiſit, ꝙ clericus eſſet: quæ
tamen qualitas erat neceſſariò nõ ſolùm
articulanda, imò probanda. poſtea cùm

hic

hic errorem talem deprehédiſſet, impetrata reſtitutione admiſſus fuit ad illius facti nouam articulationem & probationem, idq; ex bono & æquo, maximè ne à ſuo iure excideret, & quia ei promptum eſſet clericatus teſtimonium, de quo per literas diœceſani docebat. Sed ita reſtitutus fuit, vt primùm expenſas proceſſus retardati teneretur pręſtare, & has aduerſæ parti ſoluere.

An lapſo tempore pacti de retrouendendo in contractu adiecto, reſtituatur maior, vt pecuniam poſſit offerre, vbi eam allegaret expoſitã, necnon conſumptam pro principis ſeruitio, accedente etiam precij enormitate?

SVMMARIA.

1 *Contractus ex poſtfacto neceßarij habentur.*

2 *Pactum nudum licet ad producendam actionem ſit inefficax: ſi tamen geminatum fuerit, actionem producere poſſe putatur.*

3 *Maiorum noſtrorum bona nobis ſalua, & inuiolabilia conſeruari, noſtra intereße ſtatuitur.*

4 *Ius tertio quæſitum, ab eo rurſus auferri, & benemerito ob ſeruitia, Romano Imperio præſtita, dari poteſt, ita tamen, vt acceptum prius à tertio poſſeſſore precium reſtituatur.*

5 *Ius tertio quæſitum à Principe iuſtis accedentib. cauſis auferri, tollive poteſt, ſiue de publico aut priuato intereſſe agatur.*

6 *Res vt priorem ſtatum recuperet, & primum habitum denuo aſſumat, à iure communi quandoque receditur.*

CAPVT CCCXCVIII.

Vendiderat nobilis Burgundus, & non infimæ familiæ, certam bonorum ſuorum portionem, quę primùm ab illis anteceſſoribus prouenerant: ſic concepta venditione, vt intra annos viginti poſſet ea bona redimere, reſtituto emptori precio, & expenſis, quæ iudicarentur rationabiles. Cęterùm, numerato precio, emptore in poſſeſſionem miſſo, vbi triennium poſt venditionem iam effluxiſſet, præfatus nobilis denuo cùm eodem ſuper re eadem cõtraxit, & quod prius ſub beneficio pacti de retrouendendo reliquerat, abſolutè vendidit hac expreſſa lege, q à tali pacto de retrouendẽdo omnino diſcederet, accepta de nouo pecunia: quam ſecundam venditionem, vel præcipua hac cauſa fecerat, vt filio in militiam proficiſcẽti, & Cæſari, quem tunc ſequebatur aduerſus Turcam in Hungaria expeditionem paranti adeſſet. Demum hic agnoſcens poſtea ſe omnino improuidè, & inconſultè eam ſecundam venditionem feciſſe, tentauit reſtitui in integrum aduerſus eam venditionẽ proponens ad hanc reſtitutionem obtinendam cauſas, quas iamiam hoc loco adijciam: primùm, q ea bona à ſuis maioribus proueniſſent: tum quia in neceſſarios vſus, & vt eius filius Principem in aciem ſequeretur, expenſa eſſent: demũ, quòd enormiter admodum læſus eſſet, qui longè minus vero precio recepiſſet,
1 quòd etiam ipſe à tyrocinio in eam vſq; penè diem aſsiduè ſuo inſeruiſſet Principi: aduerſario contra hęc allegante, quòd ſibi verè illorum bonorum ius quæſitũ eſſet, iuxta l. in traditionibus. C. de pactis. & quia contractus ſint ex poſt facto neceſſarij: imò cuius intentionem maxime coadiuuabat ſubſequens venditio, per quam prima omnino cõfirmabatur. & ita geminationem hoc ſaltem debere inducere, argu. eius quod declarant, &
2 apertè reſoluunt Doctores in Rubrica, ff. de verb. obligationib. ubi in ſimili referunt de ſimplici pacto nudo, quod ad producendum actionem eſt inefficax: cũ tamen geminatum ſit ad agendum potens. Quid autem ea in re determinatũ fuerit, me latet: ſed in quam ſententiam animus deflectat, tu ex ſequẽtibus facilè
3 habebis. Mea enim eſt opinio, reſtitutioni

tioni accedi debere: cui primo loco adeſt, ꝙ à maioribus ſuis tranſmiſſa eſſent ad eum talia bona: quia noſtra intereſſe rem maiorum & prædeceſſorum noſtrorum aſſequi, l.libertus qui ſoluēdo.ff.de bon.libe.l.1.§.ſi quis in fraudem. & §.& aliàs videamus. ff. ſi quid in fraudē patr. qui text.potiſsimum in maioribus annis 25.loquitur.Solet etiam enormitas precij hanc reſtitutionem omnino iuuare, vt ſuprà planiſsimè docuimus: quæ tametſi non omnino in maiore ſit ad contractus reſciſsionem efficax,eſt tamen vt debeat aliquid cooperari, vbi adſunt adminicula alia. Tertio loco adeſt, ꝙ expenſa ſit pecunia pro Principis ſeruitio: quam cauſam eſſe iuſtiſsimam in ſimili
4 docet Caſtrenſ.conſ.207. Donatio prædicta, circa finem in antiquis,concludēs, ob ſeruitia Romano Imperio ſeu Principi impenſa, poſſe ius quæſitum à tertio auferri, & benemerito dari, ſoluto tamen precio: cui adſtipulatur Romanus cōſ.3. In caſu, vbi efficaciſsimis oſtendit rationibus, ciuitatem Florentinam, quæ Imperatore longè eſt inferior, potuiſſe dare rem vnius ciuis alteri,qui pro Repub. ſtrenuè dimicaſſet. Imò de re eccleſiæ, militi donata, ob pręſtita ab eo ſeruitia idem diſponit Caſtrenſis conſilio 26. In facto, in antiquis. Quæ præſcripta tam in ſe vera ſunt, vt procedāt, etiam ſi non interuenerint ſeruitia eius, in quem beneficium confertur, ſed ſuorum: vt eſt, cùm donatur filio ob matrem, vel vxori propter maritum, vt per Decium conſi.496. Viſo caſu,col.penul. Quæ omnes doctrinæ conducunt mirè, vt huic nobili ſit reſtitutio concedenda, non ſolùm ob pecuniam,quam cauſa filii expēdit,ſed etiam habita ratione ſuorum ſeruitiorum, quæ ipſe à teneris annis vſque ad ſenectam Principi præſtitiſſet. Nam pro tanta fide, ſic Principi impenſa, cum ſuo Principe perpetuò eſſe videtur,argu.l.inter claras.C.de ſumma trinitate, & fide catholica, quod & Bart. annotat in cap.1.§ ſi qua. de pace iuramen.firmand. Sic ex bono & æquo, imò etiam iuris diſpoſitione inſpecta, vtraq; hæc cauſa plurimum deberet mouere Principem ad talem reſtitutionem indulgendam. Sed tota vis eſt, reſpondere ad id, quòd ſit ius quæſitum parti,& ad eum effectum, quem geminatio contractus producit. Ad quæ duo ſic dicendum crediderim,poſſe à Principe ius quæſitum tolli, ſi adſit cauſa iuſta, argum. l. item ſi verberatum.§.j. ff.de rei vendicat.& l. Lucius.ff.de edict.l. venditor. §. ſi conſtat. ff. communia præd. Et talis cauſa iuſta eſt intelligenda, ſiue de publico, ſiue de priuato agatur intereſſe, l.final.C.de repud.hær. Aret. in l.gallus. §.& quid ſi tantum. ff. de lib. & poſthu. Eſt & aliud,quòd penè in nullo præiudicium adferatur parti, vbi ei reſtituitur pecunia cum expenſis: ſaltem iudicandū tale præiudicium modicum,vt in expreſſis terminis deducit Albericus in quotiens.C.de prec.impe. offer.Habes id in cap. quę in eccleſiarum.extra de conſtitut.in antiquis.Vnum eſt etiam apprimè conſiderandum, reſtitutionem hanc coadiuuans, ꝙ ab hoc nobili petatur reſtitutio intra annos illos 20. qui in prima venditione adiecti fuerant:quorum eſſet habenda ratio iure ordinario,niſi tali pacto redimendi is renunciaſſet, ita vt per eam reſtitutionem dicatur res reduci ad ius primæuum, & ſtatum priorem. Ad quæ facit, quòd à iure communi quandoque receditur, vt res priorem ſtatum induat, & primum habitum aſſumat, vt eſt gloſ. in l.ſi vnus.§.pactus ne peteret. ff.de pactis. in qua diſponitur,quòd quādo conceditur alicui priuilegium, per quod is ad ius,quod ſibi competebat,reſtituitur, etiam quòd hic in alterius facit præiudicium: tamen qui ſentit damnum, non poteſt conqueri, quòd ex eo reſcripto lædatur. eſt & gloſſa notabilis in capitulo. ab exordio, trigeſimaquinta diſtinctione. quæ docet, nemini iniuriam fieri, qui ad priſtinum ſtatum reſtituatur: Felin. in capit. cùm acceſſiſſent. extra,de conſtit. Nec eſt reiicienda reſtitutio ob illam præſcriptam contractus geminationem: quia vt eſt in rei veritate, nulla interuenit prioris

con-

contractus per poſtremum geminatio, cùm aliàs nihil agendum fuiſſet pro primi confirmatione, vbi ſimpliciter & purè eum confirmaſſet: cuius tñ oppoſitũ actũ fuit, quia p ſm fuit, à primo diſceſſum, & pacto de retrouendendo quod priori fuerat appoſitũ renunciatũ: nec pôt aſſumi geminatio, quia vtroq; contractu venditionem probauit bonorum, cùm ei nihil ex qualitatibus fuerit immutandum, nec à pacto de retrouendendo diſcedendum. & hoc ita declarant Doct. vbi attingunt articulũ geminationis contractus, & quem effectum producat geminatio.

Si incendio proceſſus, apud litis amanuenſem productus deperdatur reſtituetur maior vt denuo inſtrumentum parte vocata conficiatur, & vt ad illius exhibitionem, admittatur.

CAPVT CCCXCIX.

Litigantibus inter ſe quibuſdam, qui natu maiores erant, interlocutus eſt iudex, exhibẽdos eſſe à partibus proceſſus pręfixo ad id certo termino. Cęterũ cùm illi interlocutoriæ altera partium ſatisfacere uel le videretur, vrbs de Lonsſaulnier, quæ eſt apud Burgundiones, fortuito caſu incenditur, in qua hic primum apud eiuſdem litis amanuenſem proceſſum, nondum tamen inſtructum, repoſuerat: in quo inſtrumenta, ad ſuam cauſam ſpectantia, produxerat, quæ concremata is aſſerebat quę cùm ab iſto neceſſariò producenda eſſent, quia ex his penderet ſuę intentionis ſumma, petijt, vt non habita aliqua ratione tẽporis pręſtitui ad proceſſum exhibendum, admitteretur ad transformandum nouum exemplar inſtrumentorum ſic deperditorum: & vt parte ad id vocata, & legitimè citata, poſſent illa inſtrumenta à notarijs regroſſari: apud quos erat illorum matrix (vt Practici vocant) Protocollum: vt ea regroſſatione facta, poſſet nouum libellum concipere, & talium inſtrumentorum ſeriem in eo deducere, ac ad nouam factorum probationem admitti. Cuius intentioni accedebat euentus ille incendij, qui culpa ſua non prouenerat, ita vt nihil eſſet ei imputabile, quia penè tota vrbs fuiſſet paſſa incẽdium. Quæ cùm viſa eſſent rationi & æquitati conſentanea. Senatus hunc ad eius libelli nouam admiſit confectionem. quòd maximè certum eſſet, per tale incẽdium domum amanuenſis exuſtam, per cuius etiam aſſertionem in ſcripto patuiſſet, prius apud ipſum proceſſum nondum inſtructum cum pleriſque inſtrumentis, ad eam litem ſpectantibus: productum fuiſſe.

Succurritur maiori ruſtico, q ſub verborum inuolucro in ſuæ poſſeſſionis diſpẽdium conſenſum pręſtitit.

SVMMARIVM.

1 *Dolus à mandato cù n libera ſemper abeſſe præſumitur.*

CAPVT CCCC.

Conqueſtus eſt quandoque ruſticus, quòd hortatu & ſuaſionibus cuiuſdam commiſſarij deputati ad executionem mãdati nouitatis ſeu interdicti retinendæ, ipſe conſenſiſſet executioni eiuſdem mandati ſub his verbis: Probo, quæ hoc in negotio ages, quæ verba præceſſerant executionem aduerſus eum factam: quam ipſe proponebat eſſe ab omni ratione alienam, & ſuo iuri plurimum detrahere, vt peteret ſe contra talem conſenſum reſtitui: hoc vnum allegãs, ſe ſimplicitate (vt erat ruſticus) ita ea verba protuliſſe, cùm tamen hæc ſolùm

lum ſua fuiſſet intentio, ſe ſic conſentire modò is commiſſarius bene, aptè, & vt decebat, ageret: ſed nolle approbare per ea verba, ſi quid ipſe iniuſtè exequeretur: & tamen in eum hoc præcipuè obijciebatur quòd tali executioni ſic conſenſiſſet. Cui in ſumma Senatus reſtitutionem conceſsit, & per eam ad ſui iuris poſſeſſorij proſecutionem admiſſus eſt, ita vt poſtmodum excuſſum fuerit, an is commiſſarius optimè negotium tractaſſet: quem apparuit malè & iniquè ſententiaſſe, ita vt re vera hunc ſic reſtitutum læſiſſet, quia eius poſſeſsio eſſet efficacior. Iudicatum autem eſt, ſatis inconſultè & improuidè ab eo commiſſario actum, qui his verbis motus, Conſentio quidquid ages, hunc tã inſipidè condem naſſet: à quo ſaltem conſiderari debuerat, ea verba ſic intelligenda eſſe & declaranda, illum tantùm conſenſiſſe ei, quod eſſet æquum & rationabile: quaſi contrarius intellectus ſit bonæ fidei iudicio oppoſitus & repugnans, argum. l. contra-
1 ctus. ff. de regul. iur. Quod & vides in mandato cum libera à quo ſemper abeſt dolus; vt per Fulg. conſ. 103. Nobilis vir. Decius conſi. 178 & conſi. 142. Alexand. conſil. 62. Seueriſsimus. lib. 4. Doct. in l. tranſactione. C. de tranſac. & l. ſi vnus. §. illud. ff. de pactis. Bart. in l. Pomponius. ff. de negot. geſt. cum ſimilibus: vt idem ſtatui debeat in illorum verborum declaratione, quæ ſincerè & ſine captione facienda eſt.

Maior, qui ſe metu carceris, obligauit, & ad vſurarium contractum adactus eſt, reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Contractus ſuſpectos celebrare ſolitus, præ cæteris vſurariæ prauitatis, ſuſpitionem incurrit.*

CAPVT CCCCI.

Vendiderat maior certum numerum ouium, acceptis ab emptore pro eorũ precio nummis octo dato fideiuſſore, ſe eas oues intra certum diem traditurum, idque in ſubmiſsionem pœnæ carceris. Cæterùm vbi hic intra præſtitutum tempus has oues non tradidiſſet, curauit emptor in carcerem eum detrudi: qui timens pœnam carceris, & ne diu in eo detineretur obligauit ſe emptori pro talibus ouibus in viginti coronatis, quos intra alium perſolueret terminum ſub eadem carceris pœna, cùm tamen eas tantùm octo emiſſet nummis. Cæterùm euenit fortuito caſu, omnes eas oues perire. Porrò ſic concepta obligatione, propoſuit ruſticus hic apud Senatum Dolanum, quòd inconſultè contraxiſſet, & quem ad id adegiſſet paupertas ac timor carceris: præter hæc proponens, quòd is contractus eſſet re vera vſurarius, puta pro octo viginti aſſequi: & hunc emptorem curare eum de nouo mitti in carcerem, quòd ea viginti non præſtaret: implorans iudicis officium, vt habita eorum ratione, reſtitueretur aduerſus talem conſenſum ſubeundi carceris. Quod Senatus omninò probauit; his rationibus: quia hunc ad id adegiſſet paupertas, ob oculos omnium poſita: præterea, quòd contractus prima facie iudicaretur vſurarius, & longe principalem excedens ſortem, vt admiſſus fuerit pro vitando carcere ad conſignationem iudicialem octo aureorum, quos primùm ab emptore receperat cum cautione de ſoluendo, & præſtando intereſſe, ſi quod emptor vellet prætendere: cuius exceptionem tunc reiecit Senatus, qua is dicebat, potuiſſe à ſe emi oues minoris, quã valerent, & eſſe contrahentibus permiſſum, ſe adinuicem decipere, vt eſt in l. in cauſæ, la 2. ff. de minori. & ita non debere conſiderari, quòd pro illis ouibus ipſe viginti poſtmodum habuiſſet, vt ſaltem iudicari vſurarius deberet
1 cõtractus. Nam primùm is erat ſolitus

 ſuſpe-

ſuſpectos contractus celebrare: quod prima manu inducebat non leuem eius prauitatis vſurariæ ſuſpicionem, arg. l. obligatione generali. ff. de pigno. Item attendebatur totius actus ſeries, & modus in eo obſeruatus: præterea perſonarum qualitas: nec etiam tunc erat principalis negotij diſceptatio, ſed de eo ſolùm contendebatur, an tales præſcriptæ qualitates mouere Senatum deberent, vt huic aliqua conſuleretur via per quam carceris pœnam non ſubiret. Eam autem, quam ſuprà iamiam recenſui ſententiam, tunc probauit Senatus.

Vtrùm ex cauſa contra geminatam contumaciam ſit maior reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Contumacia etiam geminata litis cœpta progreſſum non impedit.*

2 *Exequiarum cauſa iuſtam excuſationem in iudicio meretur.*

CAPVT CCCCII.

Litigantib. inter ſe duobus natu maioribus, qui actor erat, libellum intra præfixum ſibi terminum non edidit, ſed poſt eius diei aliquem lapſum: demum die alia ad comparendum præſtituta non adfuit iudicio: cùm tamen actoris fungeretur partibus: qui & poſtmodum in aliam ſecundam incidit contumaciam: quas ipſe demum volens purgare, & interruptam litem reſuſcitare, implorauit apud Senatum Dolanum reſtitutionem, vt ad eius litis proſecutionem admitteretur: non habita aliqua ratione illarum contumaciarum, in quas tam negligenter & ſupinè nimis incidiſſet: quòd etiam in exhibendis ſuis ſcripturis intra præfixum defeciſſet terminum. quod ad ſcripturarum exhibitionem ſpectat, proponens, tunc ſe admodum malè valuiſſe, & de vxoris tum defunctæ exequijs celebrandis cogitaſſe. Cuius ſupplicationem Senatus reiecit in eo, quòd ſe peteret reſtitui ad proceſſus proſecutionem, cùm nulla eius eſſet concedendæ ratio: quia id iure ordinario effici ab eo poterat, quia
1 contumacia etiam geminata non impediat litis cœptæ progreſſum: & qui ſatis hac legis pœna afficiatur, quòd prius audiendus non ſit, niſi ſolutis expenſis: vt eſt annotatum à Doct. in l. contumacia. ff. de re iud. nec debuiſſe ad hunc finem aliud ab eo agi, quàm impetrare nouam citationem, per quam curaret citari partem aduerſam ad nouum litis, & proceſſus ingreſſum: quem terminum Practici vocant & depingunt, *Repriſe de proces*. Sed reſtituendum iudicauit Senatus aduerſus eam negligentiam non exhibitarum ſcripturarum: in quo maior, & efficacior reſtitutionis concedendæ imminebat ratio, quàm alio caſu: quia cùm intra diem præfixum has non edidiſſet, cenſeretur ab vlteriori earum exhibitione excluſus, ſtricto iure inſpecto: & cùm ſubeſſet iuſta reſtitutionis cauſa, meritò ei indulgendum eſſe
2 viſum. nam cauſam exequiarum probatam à iure agnoſces ex his, quę ſunt declarata à Doct. in l. j. ff. de in ius vocan. Sed ita hic admiſſus eſt ad litis proſecutionem, vt non obeſſet tarda illa ſcripturarum exhibitio, cum hac qualitate, quòd non impediretur prouiſionis adiudicatio, ſi parata eſſet, quæ pronunciari deberet: quia fortaſſe reus aſſiduò litem ſolicitaſſet, cui aliàs fieret iniuria, imò eius diligentiæ plurimum detraheretur, ſi retardaretur prouiſionalis ſententia.

Si intra dilationem iudicialem maior ſuos teſtes produxerit, nec ea pendente tales iudex examinarit, reſtituitur, vt examinentur denuo, cùm non eius, ſed iudicis culpa id acciderit.

SVMMARIVM.

1 *Sententia ſi in rem iudicatam tranſeat, aduerſæ parti ius eſſe quæſitum videtur.*

CAPVT CCCCIII.

MAior annis dum pẽderet quarta preducendorum à partibus teſtium dilatio, produxit, durante illo tempore, teſtes aliquor, ſed quos intra eam dilarionem non curauerat examinari. Demum vbi aduenifſet dies præfixa aſsignationi, & vt vlterius in ea lite procederetur, puta ad teſtium publicationem (qui terminus litis tunc erat à partibus primo loco obſeruandus) pars aduerſa hoc impetrauit, vt hic ab vlteriore excluderetur probatione, nec in poſterũ tales teſtes producti examinarentur, quia expiraſſet quarta dilatio: cùm maximè hoc producentis incubuiſſet officio, eorum fieri examinationem omnibus viis, & modis curare: Ex oppoſito proponente alio, examinari debere tales, quia per eum non ſtetiſſet, imò per ſolum iudicem, quo minus examinarentur: & nihil aliud debuiſſe, aut potuiſſe ab eo agi, quàm quòd illos produceret, quaſi nihil aliud poſset efficacius præſtare. Quæ controuerſia cùm eſſet ad ordinarium relata, contendentibus de eo partibus, ipſe tandem die ad audiendam ſententiam præfixa, abſente nihilominus ea parte, quę examinationi teſtium inſiſtebat, fuit interlocutus talem probationem reijciendam. Quod vbi hic ſupplicans intellexiſſet, agnoſcens ſe per eam ſententiã plurimum læſum, ſepoſita appellationis via, ſupplicauit apud Senatum Dolanum, vt nulla eius ſententiæ habita ratione admitteretur ad illorum teſtiũ examinationem: hoc potiſsimum deducens, tum quòd non interfuiſſet pronunciationi ſententiæ: tum quòd ſecundum iuris diſpoſitionem erãt tales teſtes examinandi, quia producti eſſent intra tempus quartæ dilationis: & quia per eum non ſtetiſſet, quo minus examinarentur. An autem ea reſtitutio concedi deberet, fuit vtcunq; tunc hæſitatum.
1 Hanc verò prima explodebat fronte talis ſententia, quæ in rem iudicatam tranſierat, & quæ non fuiſſet appellatione ſuſpenſa, ita vt videretur ius aduerſæ parti quæſitum. Nec hunc iuuabat, quòd ſententiæ pronunciationi non interfuiſset, quia id erat ei potius imputabile, quaſi debuiſset per ſe, aut procuratorem idoneum tunc comparere, qui ſciuiſset diem ad interloquendum præfixam. quæ plurimum vrgere videbantur pro ea reſtitutione refutanda. Hanc tamen concedendam Senatus cenſuit: hoc vno potiſsimùm motus, quòd hic ſupplicans ex integro omnia, quo ad ſe, abſoluiſset, quæ facere debuerat, vt qui curaſset ſuos teſtes intra congruum tempus produci: nec ei deberet aliquid adſcribi, quòd ceſsatum eſset ab examine ſuorum teſtium: vt cum ea ſententia iniqua iudicaretur, æquum viſum fuerit, aduerſus eam hunc debere reſtitui, & hos teſtes denuo examinandos eſse.

Demolitio caſtri, quocunque modo ea acciderit, non abſorbet iura, quæ tali caſtro primùm debebantur, ita ꝙ eo denuo reædificato, incolæ, qui ad eius cuſtodiam ante ruinam tenebantur, denuo ad eandem cuſtodiam præſtandam adigi poterunt.

SVMMARIA.

1 *Diuturnitas temporis non modò conſenſus, ſed & conſtituti vim obtinet.*
2 *Præſcriptiones ex certa Burgundiæ Conſtitutione ad triginta annorũ tẽpus redacta.*
3 *Caſtrum etſi dirnatur, retinet tamen priſtina priuilegia.*

4 *Caſtrũ deſtructum etſi in alium locum trãſmoueatur, iura tamen primo loco competentia, non amittit.*
5 *Fauorabiliores ſunt eius partes, qui ad aliquid agendum neceſſitate compellitur, quàm qui ſua ſpõte rem aliquã ſuſcipit.*
6 *Tempus ſexaginta annorum etiam ad titulum acquirendum ſufficit.*
7 *Agere nolenti non currit præſcriptio.*
8 *Per obedientiam acquiritur ius ſeu quaſi poſſeſſio ſubiectionis.*
9 *Rem ſuam ut nemo vendere compellitur: ſic ſi deterior facta ſit, in vſum meliorẽ conuertere non adigitur.*

CAPVT CCCCIIII.

Memini tenet memoria, ab illuſtri quodam magnate exhibitũ ſupplicem libellum apud inuictiſsimi Cæſaris Caroli Quinti, priuatum conſilium in inferioris Germaniæ partibus. In eo autem libello narrabatur, ꝙ is caſtrum emiſſet, in quo ab antiquo & penè immemorabili tempore duo vicini pagi potiſsimum illorũ incolæ, primùm ſoliti fuiſſent, dum immineret belli tempus, illud caſtrũ ſuum cuſtodire, & in eo (quod aiũt apud Burgundiones) guet & garde præſtare. cęterùm dum à Gallis infeſtata fuiſſet Burgundia, caſtrum illud dirutum & euerſum fuiſſe, ac tale longo tempore manſiſſe, ita vt interim non præſtaretur ea cuſtodia à talibus incolis, vt primùm erãt ſoliti belli tempore. Porrò rebus bellicis pacatis & compoſitis, & elapſis fortaſſe ab ea ruina quinquaginta aut ſexaginta annis, caſtrum illud reædificatum eſt, & in eam reductum formam, vt planè poſſet militibus obſiſtere: ad cuius cuſtodiam tunc tentauerat dictus nobilis adigere tales incolas, qui primùm ante eius caſtri euerſionem ad eam tenebantur: de quo cuſtodiæ iure liquidò conſtabat, reclamante ex oppoſito inſigni alio viro, alterius vicini caſtri poſſeſſore: à quo proponebatur, quòd iam ſexageſimus effluxiſſet annus, ex quo illi incolæ ſuũ vicinum caſtrum belli tempore cuſtodie-

1 rant, ita vt ea temporis diuturnitas indu- cerct non ſolùm vim conſenſus, ſed & 2 conſtituti, arg. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotid. & æſtiua. replicante alio, non potuiſſe ſibi in aliquo per aliã cuſtodiam obeſſe: quia tũnc non potuiſſet in ſuo caſtro, quod euerſum erat, fieri aliqua cuſtodia, nec ad eam compelli tales incolæ, maximè dum alterius caſtri cuſtodiæ inſeruirent: non quia ad id eſſent domino caſtri vicini adſtricti, ſed ꝙ ita diſponeret ordinatio ſupremi principis, quæ eſt Ioannis Ducis Burgundionũ: qua diſponitur, poſſe imminente belli neceſsitate cogi pagorum incolas ad cuſtodiam caſtri magis vicini, quando illius cuſtodia iudicarur neceſſaria. Quod edictum habet in ſe plurimũ æquitatis, vt interim tuta loca defendantur. Sed non ea cauſa fuit introductum, vt per id princeps voluerit obeſſe & detrahere his, quibus cuſtodiæ ius primùm eſſet quæſitum: afferens per illud tempus ſexaginta annorum non cucurriſſe in ſe præſcriptionem aliquam, cùm non poſſet efficaciter interim agere. Proponeba- 2 tur ab eodem ſupplicãte, plurimum dubitari à ſe, ne aduerſa pars vellet ſe certa conſtitutione Burgundiæ tueri. qua eſt introductum, præſcriptiones eſſe reductas ad triginta annorũ tempus: qua ratione conſultius egiſſet, imò melius ſibi proſpexiſſet, ſi pendente tali ſexaginta annorum tempore, ipſe fuiſſet proteſtatus, quòd per ſe non ſtaret, quo minus tales incolæ præſtarent in ſuo caſtro ſolitam cuſtodiam: cuius euerſio hoc induceret, vt vbi eſſet reædificatũ, ſuæ intentionis eſſet, eos denuo ad talẽ cuſtodiam cogere: & ſe omninò diſſentire à cuſtodia, quam prẽſtabant alteri caſtro vicino, vbi per eam eius caſtri dominus vellet ſibi talem ſeruitutem quærere, & hunc ea priuare: & hanc ab eis incolis ſolùm præſtari ea ratione, vt ſatisfacerẽt Principis ſupremi ordinationi. à cuius proteſtationis prætermiſsione petebat ſe in integrum reſtitui, & vt abundantius ei conſuleretur etiam aduerſus præſcriptionem temporis, ſi qua in eum cucurriſſet.

curriſset. Quam in integrum reſtitutionem ſine aliqua hæſitatione, & omnibus in eam conuenientibus ſententiam obtinuit. Quæ autem ad id mouerint ſpectatiſsimum & inſigne illud Concilium, operæ precium hoc loco explanare fuerit. Et primùm in eam rem ponderabatur quòd de iure caſtrum ſeu (quod
3 Doctores vocant) fortalitium ſi diruatur non ex eo perdat, ſua priuilegia, imò cùm reædificatum eſt, & de nouo conſtructum, denuo eadem aſſequitur, l. cùm vſumfructum. ff. quibus mod. vſus fruct. amitt. & in l. pater. §. Tuſculanus. vbi Dynus, de leg. 3. Innoc. & Doct: Cano. in cap. Abbate, circa finem, extra, de verborum & rer. ſignific. per gloſſ. in cap. priuilegium, de regul. iur. in Sexto. & 16. queſt. 7. & hoc diximus per Bald. titulo de pace Conſtãr. verſ. nos Romanos. per eundem in l. ſicut §. decurionibus. ff. quod cuiuſque vniuer. nomi. Ang. in Rubrica. ff. de colleg. illic. per quæ etiam Innoc. cap. 2. extra, de oper. noui nunci.
4 docuit, ſi tale caſtrum deſtructum, in alium transferatur locum, per eam tamen translationem non perdere iura primùm ei competentia, argum. cap. cum ad monaſterium, extra, de re iudicat. & in l. ęde. ff. de contrah. emptio. & vendit. Quæ conferunt ad hoc, vt cùm ab initio & ante deſtructionem caſtri tenerentur tales incolę ad prefatam cuſtodiam, non fuerit tale ius cuſtodiæ per caſtri ruinã amiſsũ, imò omnino duret: in quo ſolet haberi à lege hæc ratio, quòd poſsit poſtmodum refici: & quia ſatis inhumanum videretur, ſic non adeſſe ei, cui talis illata
5 eſt vis, argum. eius quod ſimili alio caſu diſponitur, magis ſubueniri ei, qui actum facit ex neceſsitate, aut qui ad eum adigitur, quàm vbi voluntariè id efficitur, arg. l. ſi fideiuſſor. ff. qui ſatiſda. cogãt. Et ex his attendi non debet, quòd præfati incolæ interim, dum duraret eius caſtri demolitio, ad alterius caſtri vicini cuſtodiam acceſſerint. Nam cùm primum caſtrum ſua ſemper iura retinuerit, nihil in his ab illis detrahi potuit incolis. Quod ſine difficultate procedit, ſi petitorium ſpectes. in poſſeſſorio verò poſſet ſubeſſe aliquis ſcrupus ob tam diuturnam alterius domini poſſeſsionem, quæ fuit annorum ſexaginta: quod tempus eſt etiam ad titulum acquirendum ſufficiens. arg. l. fin. C. de præſcript. long. temp. Sed & ad huc poſſeſſorio iuri nullo modo detractum videtur: in quo eſt ante omnia penſandum, quòd ad eam vicini caſtri cuſtodiam hi incolæ adigerentur: non quia idem ius tali domino competeret, ſed quòd eos ad id omnino adigeret. Conſtitutio principis Ioannis bonæ memoriæ: per quàm haud dubiè in nullo præiudicatur partiũ iuri, ſed ius ipſum illæſum conſeruatur: ita vt ſi reficiatur caſtrum prius dirutum, ſit denuo ibi cuſtodia adhibenda. Præterea non potuit tunc temporis dominus ſupplicans efficaciter in hos incolas agere, vt ſui caſtri cuſtodiæ adeſſent, quia deſtructum eſſet: nec etiam, prohibere, ne vicini cuſtodiam caſtri ſuſciperent, cùm ad id talis ordinatio eos cogeret. Sic non volenti agere non currit aduerſus eum præſcriptio, vt in l. 1. C. de anna except. per quæ ſileſcunt, quæ in oppoſitum ad eam rem adduci poterant: inter cætera, per obedientiam acquiri ius ſeu quaſi poſſeſsionem ſubiectionis, vt per Doctor. in cap. cùm olim, el 3. extra, de reſtitu. ſpolia. & Bald. in l. 2. C. de ſeruitur. & aqua. & in l. liberti libertæque. C. de op. li. & quod docet Bart. in l. data opera. C. qui accuſa. non poſſeſ. vbi potiſsimum is ait, quòd ſi vertatur quæſtio, an ager Titianus ſit Peruſini territorij, vel Egubienſis, teſtes ad hoc inducti ſi volent efficaciſsime deponere, & ſui dicti rationem reddere, ſic debent dicere ſe vidiſſe communne Peruſij ibi furcas erigere malefactores capere, aut illius agri homines ibi obedientiam præſtitiſſe. quod etiam is confimat in l. 3. C. de na. li. quo loco aſſerit, ſatis probatũ eſſe caſtrũ ſeu villã eſſe de alicuius ciuitatis territorio, ſi cõprobetur, ꝙ caſtrũ ſeu villa ſubibat illius ciuitatis onera, aut quia ibi collectas ſoluebat, vt eſt 1. §. ſi quis igitur ex quolibet. iu Authen. quibus mo,

matu.eſſi, ſui. Nam hæc vel ad oculum non obſunt, ſi attendatur, quod hic ſupplicans intermedio tempore egiſſe non potuerit, & quòd neceſſariò ita edicto Principis introducente, non autem voluntariè tales incolæ aliud caſtrum cuſtodiſſent; quod plurimum attenditur in declaratione & cōfirmatione præſcriptę regulæ, non volenti agere: ita docente Bart. in l.Senatuſcon. ff.de offic. præſid. Nec cœpit in hunc ſupplicantē præſcriptio currere, niſi ab eo tempore, quo caſtrum fuit denuo refectum: & ad cuſtodiam diſpoſitum. Tunc enim debuit ipſe tales incolas ad priorem cuſtodiam interpellare: quod ab iſto inſigni domino actum in facto parebat: nec per eum ſtetiſſe, quo minus talis cuſtodia præſtaretur, imò planè dominū diſſenſiſſe. Viſum etiam fuit tali ſupplicanti nihil adſcribendum, quare tandiu ipſe, aut ſui quorum iure acceſſione nitebatur, diſtuliſſent tale caſtrum reædificare. Nam vt regulariter nemo cogitur rem ſuam vendere: ita nec eandem in meliorem vſum conuertere, ſi deterior facta ſit, vt in l.nec emere. C.de iur. deliber. Ex his etiam opportunè reſponſum eſt ad primum, quod præcipuè in hunc ſupplicantem pōt opponi, quòd ipſo, vel ſuis, à quibus ius habet, ſcientibus & non reclamantibus tales incolæ alterius caſtri cuſtodiam ſubierent: quaſi ex hoc tacitus conſenſus deſumatur, arg. l.quæ dotis. ff.ſolut.matr. quia cùm ipſe efficaciter agere non poſſet, nec illos ruſticos ab ea cuſtodia reuocare, nō cenſetur in aliquo tacitè conſenſiſſe, cùm regula illa (Qui tacet, videtur conſentire) locum non habeat, vbi tacens non poteſt actum impedire: vt planè per Doctores in ea l.quæ dotis. ita Bart. in l.Senatuſcon ff.de offic.præſid. præterea tale thema præſcriptum. Non volenti agere, & quòd impedire actum nō poſſet ſatis confirmatur ex eo, quòd per principis ordinationē ad alterius caſtri cuſtodiam adigerentur ruſtici in quem ſupplicātem nihil aliud efficacius obiici potuiſſe tunc animaduerſum eſt, quàm quòd debuiſſet interim pteſtari, ſe nō conſentire, imò planè diſſentire tali cuſtodiæ, modò per eam alter dominus vellet ius prætendere, & ſuo iuri derrahere, & quòd per hoc non intendebat à ſuo iure excidere. Quæ proteſtatio videbatur requiſita ob eius ſcientiam & patientiam: Cuius opinionis fuerunt Signoroleus & Bartholomæus à Caſſereo, pleriſque in locis: habita potiſſimum conſideratione ad tam longum & diuturnum tempus, quale fuit illud ſexaginta annorum, vt ob hæc iudicaretur reſtitutio vbicunque neceſſaria ad illius proteſtationis omiſsionem. Tunc autem diſputationis gratia dicebam non fuiſſe eam proteſtationem omnino requiſitam, ſi verum eſſet (quod omnes ingenuè fatebantur) non cucurriſſe prſſcriptionem: quia ſi ceſſaret præſcriptio, eodē iure ſupplicantis ius illæſum manebat, & eo res erat redacta, vt in nullo cenſeretur illius iuri detractum, tum quòd proteſtatio ad eum finem fieret, vt præſcriptio interrumperetur, aut aliàs illi melius conſuleretur, & ne ſuum ius offenderetur: qui cùm in aliquo non lædatur, nec proteſtatione vtē dum ab eo videbatur expedire. Contraria tamen ſententia longè tutior & & probabilior iudicata eſt, debuiſſe dimitti proteſtationem, & ſic reſt tutione aduerſus illius omiſsionem opus fuiſſe: quam ſacroſanctum & incorruptum primarium illud inferioris Germaniæ Conſilium concedendam probauit, excuſſis & adamuſsim examinatis, quæ in eam rem conducebant, præſente illuſtriſsimo & ſpectatiſsimo eius Senatus præſide D. Ludouico Schorre, viro vndequaque inſigni: & de quo verè adidubites, ipſe ne virtuti, an virtus ipſi plus adferat ornamenti: quem memini tunc doctis rationibus (vt etiam eſt eminentiſsimus & conſummatiſsimus Iureconſultus) in reſtitutionis partes declinaſſe, ita vt reſtitutus dominus ſupplicans fuerit aduerſus illam omiſsionem proteſtationis, imò etiam contra præſcriptionem, ſi qua fortaſſe in eum

cucur-

cucurriſſet. Quod de præſcriptione oppotunè viſum eſt debuiſſe adijci, ob illam Burgundiæ conſuetudinem, per quam præſcriptionum tempus eſt ad triginta annos reductum: cùm tamen (mea ſententia) illa conſuetudo in nullo huic caſui officiat: quia certum ſit, eam intelligi, vbi currit præſcriptio; quę cùm hoc exemplo non ſit conſiderabilis, debebat etiam eiuſdem conſuetudinis effectus ſileſcere. Quinimò ſi fateremur, tunc præſcriptioni locum fuiſſe, adeſſet ſemper ſumma ratio, quare contra eam deberet concedi reſtitutio, vt ſuprà intellexiſti: & ita per efficaciorem rationem danda eſſet, nec deneganda in caſu alio ad cautelam abundationem.

Contra falſam & erroneam diei in libello articulationem maior reſtituitur.

CAPVT CCCCV.

Reſtitutum aliquando maiorem memini, quòd eius aduocatus errore lapſus, vbi in libello ſupplicantis intentionem deduceret, & cuiuſdam inſtrumenti ſeriem narraret, adieciſſet diem decimam Octobris vbi erat decima Decembris articulanda. Qui error planè detegebatur ex illius inſtrumenti inſpectione, ita vt citra aliquam controuerſiam reſtitutionem ſit aſſecutus, & ad illius erroris correctionem admiſſus, ſolutis tamen primùm expenſis, quæ rationabiles viderentur.

Etiam lata prouiſionali ſententia in lite ſubhaſtationis bonorum, reſtituitur ex cauſa maior, vt ei liti pro ſentẽtię definitiuę proſecutione adſit, etiam ſi antea ſe (quod aiunt in praxi) nõ oppoſuiſſet, cùm tamen neceſſariò illud egiſſe debuiſſet.

CAPVT CCCCVI.

Admiſſam etiã mulierem maiorem annis memini, vt iam lata prouiſionali ſententia in materia ſubhaſtationis & decreti bonorum poſſet ius ſuum definitiuè proſequi, etiam ſi poſt edicta, ſeu proclamata facta, & dum penderet lis prouiſionalis, nõ ſe obieciſſet, aut (quod dicunt practici) oppoſuiſſet decreto bonorũ pro debiti ſui collocatione: quod tamen neceſſariò præſtare tenebatur, cùm ſoleant fieri in eam rem proclamata quatuor, vt interim certi fiant creditores, ac ſciant talem bonorum diſcuſſionẽ, ita vt id omittentes videantur iure optimo repellendi, nec poſtmodum audiendi: & qui proculdubio non admitterentur, niſi ad id reſtituerentur. Huius autem reſtitutionis fundamentum tunc fuit, quòd hæc mulier proponeret ſe nouiter inſtrumentum reperiſſe, per quod docere poterat alterum ex fundis, qui ita ſubhaſtari fuerant, ei pleno iure competere, nec prius id ſciſſe: quam cauſam probauit Senatus; prædito tamen antea ab ea muliere iuramento, quòd ita eſſet, & vbi de tali inſtrumento ante omnia docuiſſet.

Referẽ & hoc capite nouus caſus, in quo maior cõtra Aduocati errorem reſtituitur.

CAPVT CCCCVII.

OVcurſum etiam maiori alteri me tenet memoria, quòd illius Aduocatus prætermiſiſſet poſitionem, &(quam vocát) articulationem cuiuſdã facti neceſſarij, quod libello erat adijciendum. factum autem erat tale, quòd defunctus, de cuius ſucceſsione contendebatur, declaraſſet, dum viueret, & longè antequam moreretur, ſe hæredem alium non habiturum, nec velle habere, quàm talem ſupplicantem, quòd is eſſet ei frater, & ſucceſsioni ab inteſtato proximior: ita vt ſi eum teſtari accideret, hunc proculdubio hæredem inſtitueret: ex qua animi expreſsione prætendabat ſimplicem alios hæreditatem aucupantes, & eum in eius pacifica poſſeſsiones infeſtantes repellere: ad cuius facti deductionem petebat ſe reſtitui, cùm tamen eſſet in cauſa iam concludendum. qui talis cauſæ ſtatus videbatur plurimum reſtitutionem in integrum repellere, & ab ea hunc ſecludere. ſed ei fuit tandē conceſſa, & hic ad eius facti articulationē admiſſus, præſtitis ab eo proceſſus retardati expēſis: quem vel hac cauſa Senatus reſtituendum ſanxit, quòd id non ſua, ſed Aduocati incuria accidiſſet, quem primùm ipſe monuerat, tale factum non omitteret, quòd ſuo ſacramento expurgabat: nec habita fuit ratio hunc in patronum poſſe agere, & ab eo ſuum intereſſe conſequi: ne ex litelis alia ſuſcitaretur, & quia non ledebatur in aliquo pars aduerſa, cui expenſæ reſundebantur.

Succurritur maiori, etiã lapſo termino à iudice præſtituto, vbi facto tertij læſus fuit.

CAPVT CCCCVIII.

CVM maior annis iuxta indicis interlocutoriã probare teneretur, notarios duos qui lõgè procul à Burgundia ab erant, & in Frãcia tunc exiſtebãt, eſſe notarios regios (quia de validitate cõtractus, ab vtroq; notario recepti, eſſet quæſtio) hic vt ſe ab ea extricaret interlocutoria, obtinuit commiſſarium, qui in has lõginquas partes, vbi illi degebant, profectus eſt. fuerat autem parti præfixus certus terminus, intra quem erat probandum, tales eſſe notarios. quod cùm is commiſſarius, durante eo termino, efficere non poſſet, ſed de vno tantùm teſtes interrogare: cùm videret lapſum eſſe terminũ, vt erat timidi ingenij, & puſillæ mentis, domum redijt, ſuſpenſo examine: quod cùm pars ſciret, nec ſibi benè conſultũ agnoſceret, impetrauit commiſſarium alium, qui denuo ad eum remotum locum proficiſceretur, quod reliquũ *erat* agendum, effecturus: cui neceſſaria *iudi*cata fuit reſtitutio in integrum *ob* terminum effluxum, & quia videbatur à probatione ſecluſus. Ea autem reſtitutio rationi omnino conſona viſa eſt, quod prior commiſſarius allegaſſet, ſe in itinere ægrotaſſe, & ità aliquid ex dilationis curſu detractum: præterea repertum longè maius iter, quàm exiſtimaretur, ita vt non fuiſſet ob dilationis tempus habita ratio temporis, intra quod eò eſſet ꝓficiſcendum: quod tamen iuſta itineris lõgitudo poſtmodum detexit: Si autem prior commiſſarius talem ſe ea in re præſtitiſſet, qualem egiſſe omnino expediebat: cœptum debuiſſet ipſe negotium perficere, nec expaueſcere lapſum termini; quia ex bono & æquo, qui ſupremus eſt iudex, ob loci diſtantiam, & eius ægritudinis rationē, facilè approbaſſet, quod is poſt tempus egiſset, & longè planius, quam denuo nouũ alium cõmiſsarium deputare, & reſtitutionem pro reliquo impertiri. quod etiam effici non poterat, niſi cum graui reſtitutionem impetrantis iactura, ita vt in eo ſed ſummopere talis commiſſarij damnaretur ignauia, ob quam tãto magis indulgendam eſse reſtitutionē viſum fuit.

Litis cœptę interruptio, iuncta ignorantia, inducunt in maiore annis reſtitutionẽ in integrum.

CAPVT. CCCCIX.

CVrauerat tertius quidam vendi ſui debitoris patrimonium, facta bonorum ſubhaſtatione, & intentata decreti lite: eoq́; lis ita protracta fuerat, vt a iudice tunc eſset interloquendum ſuper debitorum collocatione, & qnonam ordine eſſent iuxta prioritatem ac poſterioritatem aſſequenda. Porrò ab eo tempore ceſſauit eius litis proſecutio, cuius ab initio nihil vnquam aliquid ſciuerat maior alter cui etiam plurima debebatis, cuius bona ſubhaſtabantur; qui ne à debito ſuo excideret, & hoc priuaretur, implorauit à Senatu Dolano, vt non obſtante litis ſtatu, quòd ab initio cauſæ ſe non oppoſuiſſet, admitteretur ad ſui debiti deductionem & probationem, quò is illud aſſequeretur, & cùm cæteris creditoribus haberet: allegans, quòd neſciuiſſet talem litem intentatam, ac eam per ſex annos, & ab eo tempore, quo debuerat iudex interloqui ſuper collocatione debitorũ, ſiluiſſe; ex quo facto ſatis videbatur reſultare iuſta ignorantia, & præſumptio, quòd hic eam neſciuiſset litem: ita vt his de cauſis reſtitutionem ſit aſsecutus, & per eam admiſſus, qui ſe huic liti conſecutione debiti ſui obiiceret, ſeu (quod vocant) opponeret.

Admittitur maior ex cauſa ad articulationem peremptorię exceptionis, quam is omiſerat.

CAPVT CCCCX.

MAior, cuius vniuerſum patrimonium ſub decreti & ſubhaſtationis forma vendebatur, volens eam impedire venditionem, & vt a litis proſecutione ceſſaretur, cœpit ea lite pendente pleriſque creditoribus debita præſtare, & ita cum eis agere, vt horum vni tantùm tunc ſupereſset ſoluendum: Hic autem, quantum potuit, & virib. omnibus litem primùm cœptã tam diligenter & ex animo fuit proſecutus, vt ventum ſit ad teſtium examinationem cæterùm hic ſupplicans, qui reus erat principalis eiuſdem litis, agnoſcens ſe ſua ſpe deluſum, nec poſse efficere, vt ea lis ſileſceret, cœpit tunc ſcripturas, quas in ea cauſa ediderat, apud ſe euoluere, quò potiſsimum ſuos curaret examinari teſtes. quas vbi diligenter expẽdiſset, annotauit a ſe omiſsam poſitionem exceptionis perẽptoriæ, quæ erat ſolutionis debiti prætenſi, per quam poterat omnino ſubduci aduerſæ partis intentio, & ſua planè confirmari: ad cuius facti articulationem petijt ſe per reſtitutionem in integrum admitti; hoc vnũ deducens, quòd cùm ab initio fuiſset ei in animo omnibus ſuis creditoribus ſatisfacere, & ita eam ſopire litem, hac cauſa motus, ſatis frigidè, nec ea, qua fuerat opus animaduerſione, in ſuis ſcripturis deduxiſset, quæ neceſsariò conuenirent ad creditorum exploſionem: ductus ea exiſtimatione, quòd is poſset ſoluere. quæ cauſa viſa fuit probabilis, & ob quã deberet reſtitui in integrum, quam planè vel hoc vnum coadiuuabat quòd omnibus ſuis creditoribus hoc ſolo exempto ſoluiſset: per quod ſatis teſtatus erat in eo illius animus: ſed ad eam nouam poſitionem admiſſus fuit cum expenſarum refuſione.

Error manifeſtus, & qui liquidò ex actis deprehenditur, inducit in maiore reſtitutionem in integrum.

CAPVT CCCCXI.

Debuerat maior quidam die decima prouocaſſe ad tribunal, quod apud Burgundiones idiomate communi Aſsiſe vocant; quæ ſunt extraordinariæ ſedes iudicum, aut (ſi malis) iudia: & tamen (vt ex actis patebat) inconſultè die vndecima emiſſa prouocatio fuerat, ita vt eſſet vnius diei tantum lapſus: cui tamen id expoſtulanti fuit conceſſa reſtitutio in integrum, & eò res reducta, ac ſi die decima appellaſſet, habita ratione, quòd de vnius diei tantùm lapſu ageretur. Cum hac tamen modificatione conceſſa eſt reſtitutio, ſi talis cauſa appellatoria nondum fuiſſet iudicialiter deducta. potuerat enim pars aduerſa die, ad proponendam appellationem præſtituta, comparuiſſe, cui tunc in eum caſum ius eſſet plenarium quæſitum, ita vt, non, niſi difficulter admodum & ſuadente alia cauſa, eſſet reſtitutioni tūc deferendum.

Vbi à maiore ceſſatum eſt in appellationis executione, reſtituitur ex cauſa hoc capite deſcripta.

CAPVT CCCCXII.

Scio etiam reſtitutos duos natu maiores, quòd nō fuiſſent executi appellationem ab eis emiſſam congruo & debito tempore: vnum id ad aſſequendam reſtitutionem proponentes, quod à tempore latæ ſententiæ vſi fuiſſent ſumma diligentia, vt ab amanuenſe eius litis aſſequerentur exemplar ſententiæ, quò poſſent perfectius & conſultius ſua deducere grauamina, quæ oportebat tunc ſpecificè proponere, quia eſſet ab interlocutoria prouocatum: nec potuiſſent niſi ſumma cum difficultate eius interlocutoriæ copiam ab eodem amanuenſe habere, & longo tempore poſt ſententiæ pronūciationem, ita vt iam tunc imminere dies quadrageſimus, præſtitutus ad executionem appellationis à ſtatuto municipali Burgundiæ: ad quod tamen reſtituti fuerunt, vt poſſent appellationem introducere, & eam exequi, cū non per eos, ſed amanuenſem ſteti ſſet, quo minus id antea præſtitiſſent.

Etiam expirato termino admittitur ex cauſa maior ad ſui proceſſus exhibitionem.

CAPVT CCCCXIII.

Nemini etiam officio iudicis ſupremi admiſſos maiores duos ad exhibitionem communis proceſſus, etiam quod terminus, ad eam productionem præſtitutus, iam expiraſſet: à quibus allegabatur, quòd cùm ineſſet dies exhibitionis, procurator, quem in ea cauſa conſtituerant, hoc eis tantùm tunc nunciauerat, nec antea, offerentes ſe iuraturos, prius non ſciſſe talem exhibitionem eſſe faciendam. Tū etiam & aliud proponebāt quòd omnem antea pro recuperatione proceſſus prioris inſtantiæ diligentiam adhibuiſſent, qui erat penes eius litis ſcribam: quem ab eo tamen aſſequi nō potuiſſent, nec aliàs habuiſſent, niſi primum compulſo ad hoc amanuenſe à ſuperiore iudice. Quam diligentiam planè teſtabantur inſtrumento quodam: in quo expreſsè continebatur, quomodo ſæpiſsimè amanuenſem pro eo proceſſu habendo adijſſent; ob quam cauſam, accedente partium iu-

ramenta-

ramenro, quòd prius exhibitionem pro ceſſus faciendam eſſe non ſciſſent, ad eam reſtituti in integrum fuerunt ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c.

Affinitas nominũ inducit quãdoque in maiore reſtitutionem, ſi ob eam eſſet in exequenda appellatione ab apparitore erratum.

CAPVT CCCCXIIII.

Miſſa appellatione à maiore annis, vbi hanc apparitori exequendam commiſiſſet, cùm is notificare (quod aiunt) eam deberet vni, cum Ioannes Marteault nomen erat, tunc filiofamiliàs, cuius pater viuebat, ipſe relicta filij perſona patri intimationem talem facit, die certa ei præſtituta ad deductionem appellationis, & vt tunc iudicio adeſſet: aduerſus quem errorem memini reſtitutum filium, & validatam actum cum hac qualitate, quòd id intimaretur filio. Huic autem reſtitutioni adfuit illa cognominum affinitas, quæ potuit apparitorem decepiſſe; à quo fortaſſe exiſtimaretur, eam eſſe perſonam, de qua in lite appellatoria ageretur: cui etiam accedebat, quod de perſona certò & manifeſtè non conſtaret.

Maior qui primę aſsignationi, dum eſſet iudicium poſſeſſorium ventilandũ, non adfuit etiam ſi ob eam contumaciam ex ſtatuti forma à ſuo iure excidat, reſtituitur tamen ex cauſa.

CAPVT CCCCXV.

Obtinuerat maior interdictum retinendæ poſſeſſionis, quo poſſeſſionem cuiuſdam fundi ad ſe ſpectantis tutaretur. Cæterum cu rente anno impetrationem illius mandati nouitatis, tertius quidam ſe tali mandato obiecit; facta eius rei declaratione apparitori, qui exequendi mandati curam ſuſceperat, vt eſt moris & praxis: cui tunc is apparitor præfixit iuxta eandem praxim & ſolitum viſum certam diem, qua coram iudice comparere teneretur, ſua deducturus & propoſiturus poſſeſſoria iura cuius præfixionis ſeu aſsignationis is apparitor nullo modo certũ reddit eum, qui tale impetrarat mandatũ: quod tamẽ effeciſſe omnino debuerat, vt is iudicio adeſſet, & ne aliàs à poſſeſſione ſua excideret iuxta ſtatutum municipale Burgundiæ: per quod diſponitur. Si prima die aſsignationis non comparuerit, qui mandatum nouitatis obtinuit, non eſse poſtmodum audiendum nec admittendum, qui poſſeſsoria iura deducat & proponat. Porrò tunc, cũ ineſſet dies, adfuit iudicio hic tertius, accuſans impetrantis contumaciã, ac perſiſtens, vt declararetur contumax, & à poſseſsorio prorſus ſecluderetur iuxta eius edicti municipalis formam. in quo videbatur illius intentio optimè ſtabilita ob legem tam apertam, & id ſine refrigeratione aliqua diſponentem. Quod præuidẽs aduerſa pars, & ſibi imminere periculũ perdendę poſseſsionis, petijt ſe in integrum reſtitui aduerſus talem cõtumaciam, & in eo reponi ſtatu ac ſi cõparuiſset ea die, quæ iudicio præfixa fuerat, & vt ius ſuũ poſseſsorium proſequi poſſet. Ad quod inter cætera id validiſſimè is allegabat, quòd apparitor non nunciaſset diem aſsignationis aduerſæ parti dateę, ita vt iuſta ignorantia, & quę à iure probata eſset, fuiſset ductus, vbi maximè hoc officio eiuſdẽ apparitoris incumberet, id declarare, ꝙ poſset iſte futurum factum diuinare, imò quòd in

eam

eam vſque diem detinuiſſet apud ſe idem apparitor eius litis monimenta, inter cætera mandatum nouitatis,il lius mandati executionem,necnon inti mationem aduerſario factam: quibus adhuc planius confirmabatur tali ſigno rantia,cùm ſine illis non poſſet actor litem proſequi. ob quas cauſas fuit talis maior reſtitutus,& declaratio ad muni cipale ſtatutum data, habentis, Eum qui non comparuit prima die aſsignationis, a ſuo poſſeſſorio excidere. vt nõ intelligatur ſtatutum, vbi hic probabiliter diem iudicij ignoraſſet: vt is ex ea clauſula, Si qua mihi,&c. reſtitutionem ſit aſſecutus.

Maior cõtra pupillum ſeu minorem reſtituitur, vbi hi, tu tore ſeu curatore auctore, falsò aliquid ſibi quæſierunt.

SVMMARIVM.

1 *Pupillo cum maiore litigante, maior ad reſtituendos litis ſumptus non obligatur.*

CAPVT CCCCXVI.

SOlet etiam quandoque maior aduerſus minorem ſeu pupillum reſtitui, vbi tales minores ſine pupilli auctore tutore ſeu curatore falsò aliquid ſibi
1 quæſierunt, ita vt ſi pupillus cum maio re litigare voluerit, non obligetur maior adſumptus litis reſtituendos, cum in eo aduerſus tutores ſeu curatores ſub ueniatur legis beneficio, vt per Bar. in l. nouiſsimè. ff. quod fal. tut. auctore. Hæc autem de maiore annis quomodo & in quem caſum ſit reſtituendus; ſatis ſuper que. Videamus iam quid diſponi ea in re debeat in ciuitatis, vrbibus, villis, caſtris, collegijs, & ſimilibus.

An ſit Reſpub. quę lęſa eſt, teſtituenda? & vtrum burgi, municipia, caſtra, cõmunitates, & quęuis alię Reſpub. ſint reſtituendę?

SVMMARIA.

1 *Reſpublica minorũ iure vtitur, ideoq́, reſtitutionis in integrum auxilium implorare poteſt.*
2 *Romana Reſpublica verè pro Reſpublica habetur.*
3 *L. Reſpublica. C. ex quibus cauſ. maior. etiã villas, caſtra, burga, municipia, communitates includit, nec à reſtitutionis beneficio excludit, & num. 7.*
4 *Legatus ab aliqua ciuitate miſſus, ſi læſus fuerit, reſtituitur.*
5 *Ciuitas eodem iure quo legatus, in impetrãda reſtitutione gaudet, ſecundum Bartolum & Azonem.*
6 *Ad l. Reſpubl. C. ex quib. cauſ. maior. Barto. diſtinctio diſcuſſa exploditur.*
8 *Aduerſus Macedoniani exceptionem ciuitati non eſſe concedendam reſtitutionẽ Petrus Gloſſographus ſentit: cuius opinionem Auctor improbat.*

CAPVT CCCCVII.

VTiliſsima eſt in Iure quæſtio, an num Reſpubl. quæ læſa eſt, ſi reſtituenda? quã tu deciſam agnoſces in l. Re
1 ſpub. C. ex quib. cauſ. maior. vbi habeẽ textus, Rempublicam vti minorum iure, ideoq; reſtitutionis in integr. auxilium implorare poſſe: cuius legis diſpo ſitionem Caſtrẽſis ſub eius diſcurſu re citat ad quanuis Remp. referendam, etiam ſi ſimplex fuerit municipium. Nã (quod ipſe ait) vt Reſp. ſuos habet adminiſtratores, & p eos regitur: ita ſunt & in municipijs, quorũ opera municipij tractent negotia. quo fit, vt queadmodũ mino-

minoribus facto tutorum ſeu curatorum
læſis ſubuenitur per reſtitutionem in
integrum : ita etiam & Rebuſpub. ſeu
villis, caſtris, & municipiis : quod dam-
num incuria adminiſtratorum, & eo-
rum, qui ſunt præfecti tractandis & ex-
tricandis eorum negotiis, accidere ſo-
let. Ei tamen Caſtrenſis ſententiæ ad-
uerſatur, quòd cum iuri communi pu-
gnet reſtitutio in integrum, non debeat
ciuitati Romanæ, aut alteri Reipub. con
ceſſum priuilegium, ad municipia pro-
tendi, quòd in plerisq; diſsideant inter
ſe caſtrum & ciuitas : vt eſt in l. fin. C.
de ſacroſanct. eccle. & l. vſucapionem. ff.
de vſucapionib. facit l. ædiles. ff. de via
publica. Quod etiam ſatis habes teſtá-
tum ex diuerſitate & diſcrepantia titulo
rum de iure fiſci, & iure Reipub. qui ſe-
parati reponuntur: atque id apertiſsimè
deſumitur ex l. ſciendum. § j. ff. de lega-
tionib. ita vt iuxta hanc declarationem
ſenſerint quidam, illam l. Reſpublica, eſ
ſe de Romana intelligendam, quia illa
ſit verè Reſpub. cùm quælibet alia ciui
tas à Romana priuatam repræſentare di
catur, l. nihil eſt. ff. ad municipal. & l. eũ
qui vectigal. ff. de verborum & rerum
2 ſignificat. Mea tamen eſt ſententia, tale
priuilegium quamuis Rẽpublicam in-
cludere, argument. l. C. de offic. eius qui
vices alt. gerit. Quæ lex cùm generaliter
loquatur, ſenſu etiam generali eſt inter-
3 pretanda, argum. l. j. §. generaliter. ff. de
leg. præſtand. vbi potiſsimum ex ea in-
terpretatione non reſultat abſurdus nec
abſonus intellectus. Cui opinioni ac-
cedit, quòd in Germania, Italia, & alibi
plures ſint Reſpublicę, apud quàs me-
rum eſſe imperium teſtantur Doct. in l.
imperium. ff. de iuriſd. om. iudic. Præte-
rea nonne in villis, caſtris, burgis, muni-
cipijs, communitatibus, & quibuſuis alijs
vniuerſitatibus ſunt pupilli, viduæ, & mi
ſerabiles alię perſonæ ? quæ an reſtitui
debeant, ipſe ſatis dijudicare potes, At-
que hæc ratio videtur omnino conclu-
dere, per quam iudicentur eſſe reſti-
tuẽda in integrum municipia, & cæteræ
Reſpub. vt cùm in omnibus eadem ſit
& par ratio, idem ius ſtatui debeat, l. il-
lud. ff. ad leg. Aquil. Eadem autem ratio
deſumitur, quòd talia municipia per pro
curatores, actores, adminiſtratores, ſyn-
dicos, & alios gubernatores regantur, à
quibus lædi poſſunt. Vides etiam lega-
4 tum à ciuitate miſſum, ſi læſus ſit, reſti-
tui, l. legatis. ff. ex quib. cauſ. maior. vt eo
dem iure ſit ipſa ciuitas reſtituenda. Fuit
autem poſtremum illud argumentum
5 Azo. & Barto. in ea l. Reſpub. quod ta-
men mihi non omnino concludere vide
tur, quia legatus reſtituatur ob abſen-
tiam, ſi cùm abſens eſſet, ſit læſus: quo ca
ſu ęquiſsimum eſt, eum reſtitui. Sunt e-
nim duo illa hoc ſuadentia, quæ referri
ad Rempub. non poſſunt, cùm ſemper
præſens fuerit : vt talis eorum argumen
ratio ſit à prorſus ſeparatis & diuerſis.
Qui tamen probem eorum ſententiam,
debere reſtitutionem omnibus Rebuſp.
læſis tribui. Bart. autem in ea l. Reſpub.
conſiderabat poſt Iacobum à Butriga-
rijs, debere diſtinctionem fieri inter ca-
6 ſtra, villas ſeu municipia, in quibus eſt
hominum multitudo, ab his, vbi paucio-
res ſunt, qui in eis degunt. & maiorem,
imò efficaciorem eſſe concedendæ re-
ſtitutionis occaſionem ijs, in quibus
maior eſt numerus : quia ibi difficilius
tractentur eiuſdem Reip. negotia, quæ
longè facilius extricãtur, cùm pauci ſunt
quia pauci numero exiſtentes præſumũ
tur municipij negotijs, vt proprijs, non
tanquam publicis adeſſe. Sed ego ab hoc
intellectu diſsideo: qui putem, hoc ſpe-
ctari non debere, an magnus ſeu paruus
ſit incolarum numerus? quia etiam ſi ef-
finxeris in municipio quinque vel ſex
habitare: ſi tamen de municipij negotijs
contendatur, verum eſſe, vt municipij,
non ſua priuata tractent negotia: hoc ab
ſurdum iudicandum eſt, quòd quæ ſunt
municipij, vt priuata ſua negotia curent:
quia hæc duo ſunt omnino diſtincta, de
priuatis, & de municipij agi negotijs: In
priuatis verò quis, niſi habes prorſus, di-
cet, reſtitui municipium debere? ſed hoc
tantum accómodabit priuatorum nego
tijs : & hic exiguus numerus non pro-
ducit

ducit effectũ aliquem oppoſitum, & cõtrarium priuilegio extraordinario, quod eſt attribuendum municipio. Item, non ne in eo paruo numero eſſe poſſunt pupilli, infantes, viduæ, & miſerabiles aliæ perſonæ? qui omnes aliàs non reſtituerẽtur, ſi is intellectus verus eſſet: quẽ Bart. fortaſſe agnoſcens non omnino eſſe defenſabilem, docuit tandem ſub ea l. Reſpub. ciuitates, villas, caſtra, municipia, burgos, vniuerſitates eſſe ad inſtar maiores ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, reſtituendas: aliàs verò maiores Reſpub. eandem reſtitutionẽ, quam minores, debere aſſequi. Sed etiã huic obſiſtit opinioni, quòd leges de Repub. loquentes, ſimpliciter & in genere dicant, hanc minorum iure vti debere, & ſic debere, vt minores, planè reſtitui. Ideo fit, vt reiectis his diuerſis opinionibus, ſequendam hanc exiſtimem eſse ciuitatibus, burgis, villis caſtris, communitatibus, municipijs & vniuerſitatibus reſtitutionem, qualem aſsequitur minor, tribuendam: quæ eſt communior & receptior in iure ſententia: à qua cùm in conſulendo tum in iudicio ferendo non ſentio deficiendũ: per quam manet planè eliſa quorundam ſententia, qui ſenſerunt, caſtrum & villam maioribus in cõtractibus, iudicijs & præſcriptionib. æquiparati, ita vt reſtitui non debeant. Quæ opinio eſt omnino manca, & à legũ tramitibus alieniſsima, quia etiam pro certo habeatur, municipium eſse membrũ Reipub. l. inſulæ. ff. de iudic. vt largo modo dicatur eſse Reſpub. l. ſed & hi. § præterea. ff. de publica. Contra quam communem non obſiſtet (quod vir doctus poſſet fortaſse proponere) debere in ciuitatibus reſtitutionem ceſsare, quia cõtra eas opponi poſset Macedoniani exceptio, l. nihil intereſt. ff. ad Maced. & tamen contra hanc exceptionem ceſſat reſtitutio. l. verum. §. fin. ff. de minor. quod fuit Petri gloſsatoris fundamentum, in quo ſatis ſuffrigidè mihi argumentatus videtur: quia etiam quòd admittas, aduerſus Macedoniani exceptionem non
3 dari ciuitati reſtitutionem: an ex hoc caſu particulari feres iudicium, debere eã ab omni reſtitutione. reijci? Non ſanè: quare ego ſemper communi hærendum cenſeo: atque ea communis opinio (vt ſuprà iam præmiſi) eſt intelligenda etiã in quibuſuis paruis communitatibus, cùm actus ſit communis plùrimum, vt vniuerſorum.

Hic obiter annotabis caſum, ſecundum quem ob Dolani receptoris neglig ẽtiam Dolana vniuerſitas fuit reſtituta in integrnm.

SVMMARIA.

1 *Receptoris eſt, Vniuerſitatis reditus à debitoribus exigere, & quæ eius ſunt negotia, curare.*

2 *Vniuerſitas, pupillis æquiparata, reſtitutionis beneficio fruitur.*

CAPVT CCCCXVIII.

QVod autem de vuiuerſitate reſtituenda diximus, id ego memini in praxi Dolæ accidiſse, & à Senatu Burgundo reſtitutam vniuerſitatem Dolanam aduerſus negligentiam eius, quem eiuſdem vniuerſitatis receptorem ibi nominant.
1 cuius officio hoc incumbit, vniuerſitatis reditus à debitoribus exigere, quæ eius ſunt negotia, curare. is autẽ ſatis ſupinè admodum verſatus fuerat in cuiuſdam litis inſtructione, quæ vniuerſitatem concernebat, ita vt citra reſtitutionem in integrum immineret neſti leue incommodum præfatæ vniuerſitati: cui non immeritò conceſſa fuit reſtitutio: vel hac ratione, quòd pupillis æqui-
2 paretur, argumẽnt. l 2. C. de cur. furi & per Bartol. in l. nulli. & l. j. § quod ſi nemo. ff. quod cuiuſque vniuer. nomine.

Cùm

Cùm ſub tyranno viuit ciuitas, an læſa reſtitui debeat?

SVMMARIVM.

1 *Ciuitas contra ſupremi domini voluntatem occupata, grauiq́; iugo preſſa & læſa reſtitutionem etiam contra Petri ſententiam impetrare debet.*

CAPVT CCCCXIX.

EXcitat Salicetns in eadem l. Reſpub. quæſtionem huic negotio ſatis accommodam & opportunam, quid ſi tyrannus vi & contra domini ſupremi voluntatem aliquam ciuitatem derineat & in
1 aliquo ſit læſa ciuitas, debear num in eũ
caſum talis ciuitas reſtitui? Fuit autem Petrus huius ſententiæ, refutandam reſtitutionem: quia per vnum adminiſtrata ſit ea ciuitas, & quia tyrannus vtilitatem ex ſua aſsequeretur tyrannide, contra l. 3. §. ſed vtrùm. ff. de minor. Crebrior tamen ſententia inualuit in oppoſitum, cùm non ſit tyrannus, à quo imploratur reſtitutio, ſed ab ipſa ciuitate, quæ non deſijt frui priuilegijs ciuitatibus conceſsis, & quibus prius quàm eſſet vſurpata, vtebatur. Accedit his, quòd cùm iniuſtè ſit occupata, non eſt ab omni aliena expectatione, quin quandoque ab ea liberetur tyrannide, & ſuæ priſtinæ reſtituatur libertati ceſſatque ex his, quòd tyrannus vtilitatem nanciſceretur, cùm illius non habeatur ratio, vbi id agit ciuitas, non ipſe.

An ob inſtrumentorum, de nouo repertum, communitas aduerſus aliam, reſtituatur communnitatem, ſibi proceſsiſſet inter eas laudi pronunciatio.

SVMMARIA.

1 *Sententia per inſtrumenta, de nouo repertas non retractatur; quod limita vt numer. 4.*

2 *Laudum homologatum tranſactionis imaginem repræſentat.*

3 *Cõmunitatibus eodem iure, quo pupillis ſuccurritur.*

CAPVT CCCCXX.

CVM inter ſe duæ ciuitates litigarent, tranſegit vtraque, & quæſtionem ad arbitratores ab vtraque electos retulit: à quibus tandem pronunciatum fuit laudum ſeu arbitramentũ: Cæterùm altera pars poſtmodum propoſuit à ſe de nouo repertum inſtrumẽtum, per quod dicebat liquidò de laudi iniquitare conſtare, & longè aliter debuiſſe terminari controuerſiam: petẽs ob id ſe ad illud laudi reſciſsionem reſtitui, & vt tandem admitteretur ad inſtrumenti de nouo reperti æditionem, ſi quam vellet facere.
1 Quam reſtitutionem quidam iudicabãt
reijciendam, quia per inſtrumenra de nouo reperta non retractetur ſententia: vt
2 eſt in l. Imperarores. ff. de re iudica. cùm
etiam tale laudum, ſic homologatum tranſactionis imaginem repræſentet, vt in Auhent. vt differen. iud. circa princip. ſitq́ue in Iure indubitatum, non reſcindi tranſactionem per inſtrumentum de nouo repertum. Aliorum verò fuit ſententia, cõcedendam reſtitutionem, quia fomentum & originem aſſumeret ex iuſta & probabili ignorantia, puta inſtrumenti de nouo reperti; quod ſi habuiſſet communitas, verisimiliter exhibuiſſet: tum quia eodem iure ſit communitati-
3 bus ac pupillis ſuccurrendum, quòd in
eis ſint paſsim pupilli viduæ, infantes & ſimiles, aliæ perſonæ, priuilegiatæ, vt etiam, pupillis æquiparentur ita, docente, Roman. conſili. 423. & Ioanne Andrea in Additio. ad Spec. de reſtitut. in integrum, ſub ea Additione,

quæ

quæ incipit, Quadriennium. Quibus accedit, etiam ex iuſtiſsima cauſa maiori eſſe in eum caſum concedendam reſtitutionem in integrum, l. ſi minor. ff. de except. rei iudica. Nec obeſt, non retractari ſententiam per inſtrumenta de no-
4 uo reperta, quia l. illa Imperatores, nominatim excipit Rempublicam, ſub qua (vt iam habuiſti) continetur communitas.

Vtrùm contra expenſas litis, in quibus fuit communitas cōdemnata, maximè ad eas, quæ factę ſunt vſque ad publicationem teſtium, reſtituatur communitas.

SVMMARIVM.

1 *Sententia eſt indiuidua.*

CAPVT CCCCXXI.

AD hanc rem conducet conſimilis penè quæſtio, in praxi quandoque ventilata, de communitate, à qua implorabatur reſtitutio aduerſus interlocutoriam ſententiam, per quam condemnata fuerat in expenſis litis factis vſque ad publicatas atteſtationes. Proponebat autem hæc communitas nullo modo viſas à ſe atteſtationes tales, ſed per procuratorem eam litem agitatam, à quo quid in eis contineretur, haud intellexiſſet. Quæ cauſa & ignorantia ſecundum quoſdam videbatur iuſta, & cui deberet accedi: aliis autumantibus, reijciendam reſtitutionem: quia hoc ſatis ſciſſet procurator, & quòd ſit domino imputandum, cur ipſe non diligenter, & frequentiſsimè ab eo ſit ſciſcitatus, quomodo ea lis tractaretur. quod ſi feciſſet, potuiſſet, quid tales continerent atteſtationes, ſcire. Erat & aliud, quòd hæc communitas peteret ſe reſtitui aduerſum condemnationem expenſarum factarum à die publicationis, quod erat iniquiſsimum: quia ex teſtium dictis liquidò patere potuiſſet, eam communitatem iniuſta, & mala niti cauſa, & quæ meritò ſubtrahere ſe ab ea lite debuiſſet à tempore publicationis teſtium, ita vt peruerſa eius in eo fides detegeretur, nec ſat ex æquo & bono conſtans, iuxta doctrinam Bartol. in l. ſi quis inficiatus. ff. depoſit. Quorundam verò fuit iudicium, etiam ex hac cauſa talem communitatem poſſe reſtitui, vbi maximè non leues eſſent expenſæ: vt hoc iudex plurimum attendere debeat, ſi de re leui vel mediocri agatur. Nam ſi de modicarum expenſarum condemnatione ageretur, etiam quòd læſa ſit, reſtituenda tamen non eſſet ob tam futilem rem, nec retractanda ſententia. Quòd autem reſtitui debeat, cùm de magna ſumma eſt quæſtio, nulla eſt apud me dubitatio: nec aſcribi Reipub. poterit, quare non didiciſſet teſtificata: quia omnis culpa à procuratore proceſsiſſet, ita vt ei ac ignoranti ſit ſubueniendum. qui tamen ſatis admittam, hanc ignorantiam non omnino talem eſſe, ex qua, ſi rigorem iuris ſpectes, deberet concedi reſtitutio: quia poſſet hæc communitas in talem procuratorem agere, & ab eo damnum, quod illius incuria patitur, repetere. Qui tamen concedam, ex bono & æquo poſſe ei ſubueniri, attenta illa ignorantia: ita vt ego hanc poſtremam ſententiam probem, vbi rei magnæ eſſet quæſtio. Nec video, quid in hanc rem in oppoſitum aliud afferri efficaciter poſsit, quod fortaſſe vir doctus poſſet mouere, quàm hoc vnum: quomodo enim hoc caſu dabitur reſtitutio, cùm hic in principali probet ſententiam, & quam fatetur bene latam, quam tamen velit reſcindere ob expenſarum reſtitutionem? quaſi nitatur diuidere ipſam ſententiam, quæ tamen
1 eſt indiuidua, vt l. in hoc iudicio. ff. famil. erciſcun. Quæ eſt vtcunque acuta conſideratio: quam tamen ita poſſe reſolui exiſtimauerim, non abſurdum eſſe, vt

ſe, vt is talem reſtitutionem aſſequatur, cùm dicat, non debuiſſe talem expenſis grauari: nec cenſetur diuidi ſententia, vbi aliàs principaliter approbatur: quia vt poteſt plura continere capitula, ita & plura grauamina, & ita implorari reſtitutio.

Vtrùm Legati Principum, qui læſi ſunt, debeant reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Legationis officium iuſtam petendæ reſtitutionis cauſam inducit.*

2 *Legati principum eodem cum Republicæ cauſa abſentibus priuilegio gaudent.*

3 *Legatus à municipio ad inferiorem à principe miſſus, eſt ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. reſtituendus.*

4 *Legati municipiorum ad legationis munus ſubeundum cogi poſſunt.*

CAPVT CCCCXXII.

HIS probo ordine adiicientur Legati principum, qui an ex cauſa reſtitui debeant, tu ex ſequẽtibus facilè habebis: in quo firma fixam hanc concluſionẽ, Lega
1 tionis officium iuſtam petendæ reſtitu
tionis cauſam inducere. Poterit autem à legato libellus hoc modo concipi: Peto iudicij inſtaurationem, & vt ex integro meis poſſim vti defenſionibus, vt eſt in l. 1. C. ex quibus cauſis maio. qui textus loquitur, vbi contra eum, dum legationis fungeretur officio, eſſet in aliqua lite proceſſu, nec vt decurat', defenſus eſſet. Quæ concluſio eſt intelligenda de eo qui verus, non fictitius, eſſet legatus, vt eſt in ſimili de veris &
2 non fictis militantibus. Nam & receptum eſt, eos qui Legati ſunt Principũ, eodem priuilegio, quo ij qui abſunt cauſa Reip. gaudere, l. ſed & ſi per prætorem. ff. ex quibus cauſ. maio. vbi habet lex, maioribus eſſe ſubueniendum per reſtitutionem, quoties id æquitas ſuggeſſerit: puta, ſi quis functus fuerit legatione pro ciuitate. Nam æquiſſimum eſt, eum reſtitui, cùm ex neceſſitate, non voluntariè abfuerit. Tum etiam ex eodem text. deſumitur, reſtituendum eſſe particularem legatum: qualis eſt, qui ciuitati præficitur: & eodem iure eſſe reſtituendum eum, qui pro principe abeſt: ad quod etiam habes expreſſum textũ in l. legatis. ff. ex quibus cauſ. maior. in quo diſponitur, Legatis quoque municipiorum ſuccurri ex principum Seueri & Commodi Conſtitutione: vt maximè rebus vſucaptis reſtituantur. quam l. gloſſa ibi ſic declarandam putauit, vt procedat, ſi municipium legatum ad aliud municipium demandaret: ſecus ſi à municipio mitteretur Legatus ad Principem ſupremum: quia hoc poſtremo caſu non eſset iudicandus Legatus municipij ſed Reipub. cauſa abeſſe, & tanquam abſens Reip. cauſa reſtitueretur, non autem vt lagatus. Cuius doctrinam ego probare in hoc nullo modo poſſum: quia ſiue ad inferiorem, ſiue ad ſuperiorem is delegetur, Legatus eſt municipij, cùm in hoc attendatur initium actus. Quid enim, ſi cum qualitate legationis tranſmittatur? quare non Legatus dicetur? qui tamen benè fatear, tunc etiam eum cenſeri abeſſe cauſa Reipublicæ, vt eſt in eo verſiculo, vt quotiens, præallegato: per quod confunditur illa gloſſę conſideratio, volentis conſtituere diſcrimen inter vtrunque caſum. Imò etiam confutatur per eam l. legatis in qua lex vult ſubueniri Legatis municipiorum non facta differentia, an ad Principem ſupremum, vel inferiorem ſint miſſi. Et per hoc cenſeo ſequendam ſententiam Angel. in. l. cùm quidam. in princip. ff. de acquir. hæred. quo
3 loco reſoluit Legatum à municipio ad inferiorẽ à Principe miſſum, eſſe ex clauſula generali. Si qua mihi iuſta, &c. reſtituendũ. Nec iniuria talibus Legatis ſubuenitur, cũ poſſint inuiti hi cogi ad tale munus Legationis, vt eſt in l. ſi quis decu
4 rio. C. de decurionibus. & in l. dotem.

ff. de exe.tut. Cynus in regula, quod ſemel. de regul.iur. in Sexto. Spec. tit. de legatis, circa finem. & hoc ſatis denotat ea l. ſed & ſi per prætorem. in illis verbis, cùm ex neceſsitate, non voluntate, abſunt.

Si à maiore aduerſus cenſus cõſtitutionem petatur reſtitutio, an debeat interim, & dum durat cauſa reſtitutionis, lis ſubhaſtationis honorum eius, qui reſtitutionem implorat, ſileſcere: quam perſequitur is, cui cẽſus eſt debitus, ne à poſſeſsione exigendi cenſus excidat.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio pendente nihil innouandum eſt.*
2. *Lis ſubhaſtationis per reſtitutionem in integrum ſuſpendi non debet ſecundum quoſdam.*
3 *Argumentum à contractibus ad iudicia, & vice verſa, validum eſt.*
4 *Subhaſtationis ſententia cur per reſtitutionem in integrum ſuſpendi non debeat, nouæ Auctores rationes.*
5 *Reſtitutionis petitio non impedit ſententiæ executionum, ſi quidem cœpta iam executione fuerit implorata.*
6 *Appellans, aut integrum ſe reſtitui contendens, ſi pendente appellatione vel reſtitutione eum, in quem prouocatum, aut reſtitutio petita eſt, turbet, ſenſetur appellationi, vel reſtitutioni renunciaſſe.*

CAPVT CCCCXXIII.

CVM deberetur à Titio cuidam maiori cenſus annuus, Titius hic ſe aduerſus eam cenſus conſtitutionem petiit reſtitui: inter cætera proponens, non fuiſse ſibi pecuniam numeratam: deducens præterea, ſe ex pleriſque aliis cauſis plurimum ea venditione læſum. Cæterũ cùm hic reſtitutionem imploraret, curauit is Titius huius bona interim vendi, & ſubhaſtari, vt ipſe cenſus debiti ſolutionem aſſequeretur. Porrò dum hic poſtea reſtitutionem implorasſet, Titius tentauit abſorbere illud ſubhaſtationis ſuorum bonorum iudicium: hoc vnum allegans, debere *id*
1 omnino reſcindi: quia, pendere *reſtitu*
tione in integ. nihil innouari debuerat:
vt eſt in l. vnica. C. in integ. poſtul. In quo quid ſit cenſendum, examinemus. Cuius tituli materiam ego ſuprà ſuo loco diffuſiſsimè excusſi, ſed omnem ratiocinationem ad minoris perſonam referens vt longè iam maior videatur eſse hæſitatio in maioribus annis inter ſe litigantibus. in quibus eſt à quibuſ-
2 dam exiſtimatum, vt per reſtitutionem in integrum ſuſpendi non debeat lis ſubhaſtationis bonorum: quia ille titulus C. in integ. reſtit. poſtulat. procedat, cùm petitur reſtitutio aduerſus ſententiam, & vt eius executio impediatur. Vt enim nihil ſit noui, dum pendet appellatio: ſic nec etiam cùm agitatur reſtitutio in integrum: quod ad ſecus, vbi petitor reſtitutio contra contractum: quo caſu in nullo eſt ſuperſededum, vbi id maximè ſit iure communi: ſecus ſi ſpeciali, vt eſt in principis reſcripto. Quas declarationes ad eum titulum adfert Corneus conſil. 3. licet videatur, collat. 1. vol. 1. Ego verò non poſsum omnino has illius doctrinas probare, quibus velit, non habere locum præſcriptum titulum, vbi petitur iure communi reſtitutio: ſecus cum iure ſpeciali ſeu extraordinario poſtulatur, maximè

mè cùm ſit extraordinarium & ſubſidiarium remediũ, vt eſt in l.in cauſæ. la 2.ff.de minor. Nec placet ſpecialiter hanc implorari,vbi per Principis reſcriptum petitur. Nam cùm à iudice ordinario obtineri poſſit, non debet tempus attendi, quo princeps concedit, argum. l.1. C. de theſau. lib. 10. Cod. minus arridet prior alia limitatio, eum titulum non loqui, vbi aduerſus contractum petitur:quia ſi id diſponatur in iudiciis,eadem ratione ſimile eſt in contractibus cenſendum, cùm validum ſit à contractibus ad iudicia, & verſa vice argumentum. arg. l.omnem. ff.de iud. & hoc ſatius eſſet in contractibus cenſendum, quia ſententiæ executio ſit admodum fauorabilis, quæ tamen impeditur
4 per reſtitutionis iudicium. Quare mea eſt ſententia, ſi ad thema præſcriptum attenderis, nec ab eius terminis diſceſſeris, non debere ſuſpendi litem ſubhaſtationis, ſed ob rationes alias quàm eas, quas Corneus deduxit: cui etiam fortaſſe ſimilis caſus non fuerat propoſitus conſulendus. In propoſito, qui talem reſtitutionem impetrauerat, maior erat. præterea dum maior eſſet, ratificauerat contractum, quem in ætate minori conſtiturus fecerat. Acceſſerat denique contractui iuramentum de non contraueniendo. Erat & aliud vr-
5 gentius, ac magis præcipuum, quòd prius quàm petita eſſet reſtitutio, præceſſiſſet lis ſubhaſtationis bonorum. Certum eſt autem & indubitatum,eius tituli diſpoſitionem. C.in integrum reſtit. poſtul.nõ procedere,ſi adſit indicia & præſumptiones contra implorantem reſtitutionem in integrum. Tunc enim non impeditur ſententiæ executio,modò præſtetur ab alio cautio de reſtituendo id,quod interim ſoluitur, alia parte vincẽte::ad quod habes cap.ſuſcitata.vbi plenè Canoniſtæ, extra, de in integrum reſtit. Quinimò petitio reſtitutionis nõ impedit ſententiæ executionem, vbi poſt cœptam executionem intentata fuiſſet, vt per Bald.in l.finali.C.ſi ex falſ.inſtrument.vt ſimile ſtatui debeat in hoc caſu. & ita eum titulum, C. in integrum reſtitutione poſtul. declarat Alexander conſilio 62.incipiente,Egregie,collat.2: volumine 6. Adeſt & quòd exigens cenſum ſibi debitum, cenſetur ſuo iure vti, & agere quod decet: quem etiam nemo inficiabitur diligentiſſimi patriſfamiliàs officio fungi, vbi curat ſubhaſtari bona eius,qui cenſum non vult ſoluere: quia hoc efficiendo ipſe ſuam poſſeſſionem conſequendi cenſus conſeruat. hic enim ſtuctus ſuos & ſolitas penſiones exigendo, nihil innouare dicitur, etiam dum pendet lis reſtitutionis ſeu appellationis. Quod ita deducit Alexãd. in Apoſtilis ad Barto. in l.1.ff. nihil in noua appell. penden. Eſt & in eam rem gloſſ.in l. Imperatores.ff.de appellationib. Immò ex oppoſito iudicaretur in ſua poſſeſſione turbatus, cui cenſus debetur, ſi ab eius exactione arceretur etiam pendente reſtitutionis lite,vt per gloſſ.in cap. non ſolum, ſub verbo reducendæ. de appellat. in Sexte. & ad hæc conducit elegans doctrina Decij in l. 1. C. de ſecund. tab. vbi docet poſt Marheſil. nota. 26. Incipiente, nota
6 quòd actor. quòd quoties quis appellat, aut ſe in integrum reſtitui contendit, ſi dum pendet appellatio aut reſtitutio, impediat ſeu turbet alium, in quem eſt prouocatum,aut reſtitutio petita, quo minus ſolita vtatur poſſeſſione, cenſetur renunciare appellationi ſeu reſtitutioni in integrum: quaſi effectus vtriuſque non ſit, alterius poſſeſſioni officere, quo minus in ea ſit conſeruandus. Sic in caſu propoſito deneganda erat reſtitutio ob concurrentiam tantorum indiciorum, contra reſtitutionem exurgentium. Per hæc tamen non eſt elucidatus principalis articulus, Vtrùm ſimpliciter aſſumpta illa concluſio ſit vera pendente ſubhaſtatione bonorum debere ceſſare iudicium reſtitutionis, vbi non adeſſent aliqua indicia, ſed eſſemus in puris,nudis & ſimplicibus terminis. Mea autem eſt ſententia, ceſſationem non debere interuenire: quia ſolùm de poſſeſſione tuenda & ſeruan-

da tractetur, & ita poſſeſſorij ſit quæſtio. quod tu ſcis leuis eſſe præiudicij, & momentaneum reputari, ita vt ob id quandoque dubitatum fuerit vtrùm contra ſententiam, in eo momentaneo iudicio latam, deberet minor reſtitui: quod ego ſuprà abundè attigi. Quod enim attinet ad ſententię executionem, & quæ ſuſpendi debeat, dum pendet reſtitutionis lis, hoc longè habet aliam & diuerſam cauſam, quàm cum de poſſeſſorio eſt controuerſia: quia ibi res principaliter videtur referri ad dominij excusſionem. quod eſt longè maioris ponderis & præiudicij ipſa poſſesſione, quæ dipingitur à iureconſulto vilis & abiecta, vt in l. peregre. ff. de acquirend. poſſesſio. Attendi etiam debet, quòd penè in nullo offendatur, aut detrahatur iuri eius, qui impetrat reſtitutionem, ſi pergat lis ſubhaſtationis: quia ſolet præſtari cautio de reſtituendo cenſu, ſi fortaſſe talis in reſtitutionis lite vicerit, altero condemnato, & in ea lite ſuccumbente. Item cùm hic ante reſtitutionis litem eſſet in poſſesſione percipiendi cenſus, æquum eſt, vt in eadem poſſesſione defendatur. Atque hæc opinio mihi videtur verior, ſanior, & longè probabilior.

Admitittur maior etiam teſtium publicatione facta, ad examen teſtium, quos primùm ipſe ſuo procuratori nominauerat, vt curaret examinandos à iudice.

S V M M A R I A.

1 *Probationes cùm ſint fauorabiles, coarctari non debent.*

2 *Ceſſio in iniuriarum cauſa non admittitur ob deteſtationem & odium iniuriæ.*

3 *Ceſſionis beneficio iudicatur indignus, qui bona ſua in fraudem alienauit, aut aliàs mentitus eſt, aut debitum contraxit, vt bonis cederet.*

4 *Emenda vtilis habet in ſe aliquid, tendens ad vindictam.*

5 *Temperamentum ad iudicis arbitrium relatum ita intelligendum & declarandum eſt, vt fieri debeat ſecundum iuris communis diſpoſitionem: & ita, vt à legis formula non diſcedatur.*

CAPVT CCCCXXIIII.

IAM ſuccurrit, præſtantisſimum Dolanum Senatum per viam Cancellariæ & reſtitutionis in integrum admiſiſſe maiorem ad examinationem ſuorum teſtium, etiam publicatione teſtium iã facta: atq; ad id motum, quod hic proponeret & allegaret, ſe ante eam publicationem ſuo iniunxiſſe procuratori, quem in lite conſtituerat, vt eos teſtes apud iudicem examinandos curaret: & ita fuiſſe ei in animo hos debere audiri: quaſi hoc ſolum eſſet ei adſcribendum, quòd tam improuidum ſibi delegiſſet procuratorem, nec magis conſultum. ad quod non fuit ab eodem Senatu habita conſideratio, nec aliàs ſupplicans à ſuis ſecluderetur probationibus: quæ cùm ſint fauorabiles, non debent coarctari & anguſtari: ſed ea le-
1 ge fuit admiſſus, vt teneretur per ſe & perſonaliter iurare, quòd ipſe ſuo procuratori commiſiſſet, vt hi teſtes examinarentur: quodque ante eius iuramenti præſtationem nominaret eos teſtes, quos iuraret eſſe eos, qui denominati à ſe fuerant: ſuſciperetur etiam eius rei ſimile à procuratore ſacramentum: quò, ſi diuerſimodè ab eis iuraretur, detegi poſſet huius dolus, aut (ſi malis) calliditas & vafricies: tum etiam, vt vterque eodem iuramento tenerentur declarare, annum teſtificata didiciſsent. Fiebat autem id poſtremum, quia ſi eſſent eis nota & manife-

ſta

ſta teſtimonia, haud dubiè ab vlteriori teſtium examine eſſent repellendi ob teſtium ſubornationem, dico ego, attento iuris rigore. Subiiciam & aliud, haud inelegans exemplum, quod me tenet memoria in praxi accidiſſe: (qui tamen ſum neſcius, quid in eo fuerit determinatum. Maior quidam condemnatus actione iniuriarum ad honorabilem (quam nominant) & vtilem emendam, cum honorabili illi emendæ ſatisfeciſſet, & iam cœpiſſet aliquid, quod ex vtili dependebat, præſtare, vbi agnoſceret, ſibi in bonis non eſſe, vnde poſſet commodè & opportunè ex integro ſatisfacere, petiit ſe reſtitui, vt bonis cederet, & eā ceſſionis viam quā ab initio prætermiſerat, amplecteretur: à quo repellendum eſſe quorundam erat iudicium: quia in iniuriarum cauſa non admittatur ceſſio, in iniuriæ odium & deteſtationem, vt notat Iaſ. in §.fin. Inſt. de actionibus. & ne quis ex delicto ſuo commodum aſſequatur. ad quod facit iu arg. l. ſi ex parte. § quanquam. ff. quod cum eo. vbi ſuccurritur emancipato filio ex ſuo contractu, ſi non deliquerit, nec malè ſit verſatus; cùm in ſimili à ceſſionis beneficio excludatur is, qui ſua bona in fraudem alienauit, vt in l. fin. ff. ſi quid in fraud. credito. Qui etiam mentitus eſt, aut aliàs debitū contraxit, vt bonis cederet, priuatur ceſſione, per eam l. final. Sic ſi iniuriarum lite non ſit locus ceſſioni, quare hunc reſtitui dices, vt bonis cedat? aliàs reſtitueretur ad id quod nunquam habuit, & à quo ex legis mente repellitur. Præterea penſabatur vnum aliud, quòd res non eſſet integra: quia poſt latam ſententiam ſatisfactum eſſet emendæ illi honorabili, & iam cœpta ſolutio eius, quæ vocatur vtilis: vt videretur velle acquieuiſſe ſententiæ. præterea hęc vtilis emenda (quæ etiam nominatur pecuniaria) habet in ſe aliquid tendens ad vindictam & emendam, arg. l. ſed ſi vnius. §. ſi cùm ante. ff. de iniur. vt tanto minus deberet is reſtitui in integrum. Quinimò ſi locus eſſet reſtitutioni, daretur occaſio inſerendæ iniuriæ. Quibus rationibus videbatur abnegandam eſſe reſtitutionem. Quorum opinioni ego ſemper hærendum probaui, hac potiſſimum ratione, quòd non debeat quis admitti ſeu reſtitui ad ceſſionem faciendam, quam ei lex planè abnegat, ne aliàs ſubſiſtat acceſſorium abſque principali. Quam ſententiam puto & cenſeo procedere debere, etiam re integra, & vbi nullo modo eſſet adhuc in aliquo ſententiæ ſatisfactum: ad quod me trahit eadem ratio, per quam denegatur ceſſio, quæ indiſtinctè, & vtroque caſu procedit. Memini tamen præſtantiſſimum Dolanum Senatum ex gratia (vtebatur enim his terminis, & de grace) per viam Cancellariæ ſupremæ, quam apud ſe habet, admiſiſſe quendam, lata ſententia in actione iniuriarum, vt poſſet bonis credere. Sed tunc lis fuerat mota inter fratres duos: quorum qui vicerat, curauerat condemnatum innodari, ſeu illaqueari ſententia excommunicationis, donec ei vtilem emendam perſoluiſſet, qui iam honorabilem præſtiterat. quod ea tam proxima coniunctio ſuaſit. Itaque vt alter à nexu quo detinebatur, eximeretur, admiſſus fuit ex bono & æquo ad præfatam bonorum ceſſionem. in quo fuit diſceſſum à regula communi, ſola illa proximitatis ratione habita, idque ſpeciali fauore: qui non eſſet aliàs extendendus, vbi ceſſaret talis conſideratio & qualitas. Scio etiam in ſimili penè caſu, non fratrum, ſed eorum, qui cognati erant, obſeruatum modum alium, quàm reſtitutionis indulgendæ, & mandatum ſeu commiſſum officiali, à quo lata fuerat in ea lite iniuriarum ſententia, vt ipſe eam pro ſuo temperaret arbitrio. quaſi ſecundum horum iudicium poſſet is talem ad ceſſionis beneficium admittere. quod tamen ego nec ex illis verbis, nec eorum ſententia poſſe deſumi agnoſco: quia temperamentū relatū ad iudicis arbitriū, eſt ita intelligendum & declarandum, vt fieri debeat

beat iuxta iuris cõmunis diſpoſitionem: & ita, vt à legis formula non diſcedatur, à qua omnino deficeret iudex, ſi talem ad ceſsionem admitteret. Sic magis mihi accedit, vt ſimpliciter dicatur eſſe in manu iudicis ſupremi, poſſe ex officio & præſcripto exemplo reſtitutionem concedere, maximè vbi ſubeſſet tam prægnans, iuſta & legitima cauſa: & non aliàs.

Deo optimo, max. gloria, laus, & gratiarum actio.

FINIS.

REGISTRVM.

* ** A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. A a B b C c D d E e F f G g.

Omnes ſunt quaterniones, præter * *&* G g, *qui eſt Duernio.*

VENETIIS, Apud Iacobum Vitalem.

MDLXXVI.